

Minnen från Malmö

Ludvig B. Falkman

Ludvig Berckhan Falkmans ”Minnen från Malmö”

Malmösonen Ludvig B. Falkman (1808-1891), generaldirektör och chef för Lantmäteristyrelsen, efterlämnade vid sin död 1891 ett omfattande manuskript med anteckningar om Malmö stad och dess historia. Ett par kapitel ur manuskriptet har publicerats i Malmö Fornminnesförenings årsskrifter. Redan 1936 återgavs kapitlet ”Om Malmö S:t Petri eller Svenska kyrka”, ett par år senare kapitlet ”Om Malmö hamn, persontrafik emellan Malmö och Köbenhavn, Tullförstillning i Malmö samt Lurendrejeri der och i stadens närhet” (1939). I årsskriften 1956 publicerades avsnittet ”Om Malmö högre allmänna läroverk”.

Manuskriptet, som omfattar ca 800 sidor, överlämnades 1955 av bergsingenjören tekn.d:r Oscar Falkman som gåva till Stadsarkivet i Malmö. I flera sammanhang har inom Fornminnesföreningens styrelse framhållits, att Falkmans ”Minnen” är väl värda att i sin helhet befordras till trycket. Genom att Malmö Förskönings- och Planteringsförening som en 75-årshyllning till Fornminnesföreningen lämnat ett generöst bidrag till tryckningskostnaderna, har vi nu möjlighet att kunna förverkliga dessa gamla planer.

Omslagsbild:

Oljemålning av C. F. Sörensen (1818-79);

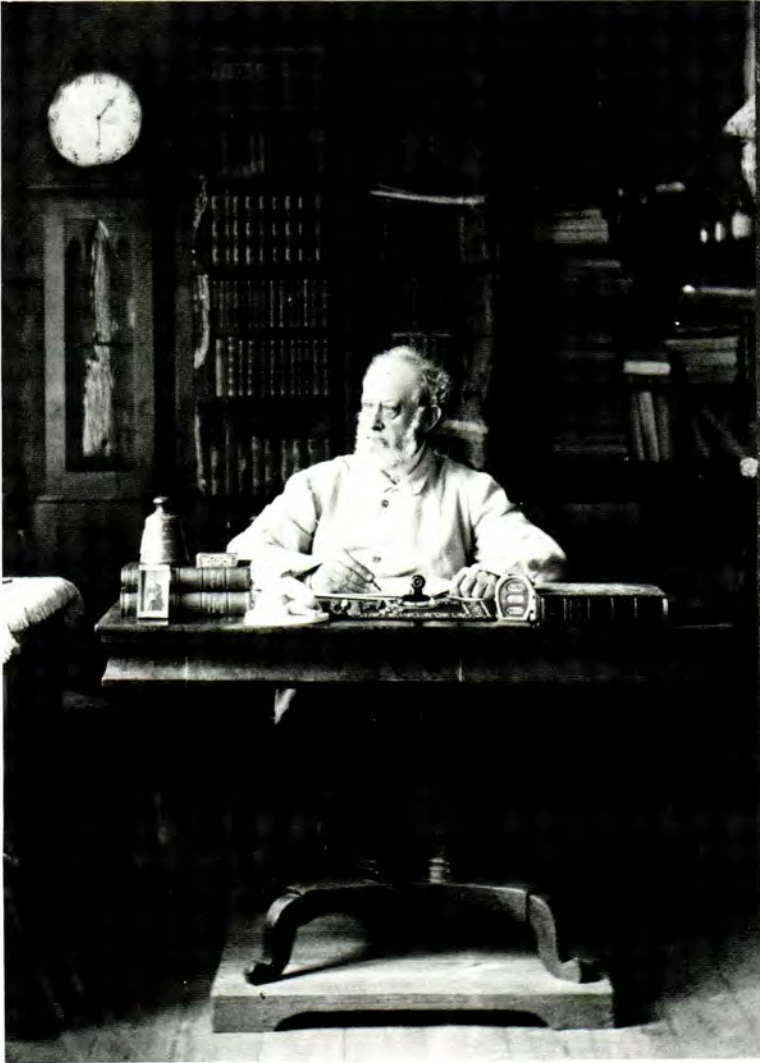
Inloppet till Malmö hamn 1862.

(Malmö, Allhems förlag)

1944 - 1945

Minnen från Malmö
under
första hälften af innevarande århundrade
upptecknade af
Ludvig B. Falkman.

Generaldirektör Ludvig B. Falkman, 1808-1891. Privat ägo.

Minnen från Malmö
under
första hälften af innevarande århundrade
upptecknade af
Ludvig B. Falkman.

*Redaktörer: Arkitekt SAR Bengt Berggren
Lektor Hans Ersgård
Professor Kjell Å Modéer*

Korrekturläsning: Civilingenjör Erik J W Falkman

*Omslagsbild: Oljemålning av C. F. Sörensen (1818-79);
Inloppet till Malmö hamn 1862.
(Malmö, Allhems förlag)*

Tryck: Litos Reprotryck i Malmö AB, 1986

ISBN 91 85156 22 1

Förord

Ludvig Berckhan Falkmans "Minnen" har länge utgjort en värdefull källa för den malmöhistoriska forskningen och samtidigt ett fascinerande dokument för envar som är intresserad av vår hemstads kulturhistoria. Malmö Fornminnesförening har tidigare publicerat avsnitt ur Falkmans minnesanteckningar. I föreningens årsskrift 1936 återgavs "Femte berättelsen. Om Malmö S:t Petri eller svenska kyrka" (s. 47-67), i årsskriften 1939 trycktes den "Andra berättelsen. Om Malmö hamn, persontrafik emellan Malmö och Köpenhamn, Tullförsnällning i Malmö samt lurendrejeri der och i stadens närhet" (s. 7-61) och i årsskriften 1956 publicerades den tolfte berättelsen "Om Malmö högre allmänna läroverk" (s. 95-117).

Dessa tre kapitel av de Falkmanska minnesanteckningarna utgavs under stadsarkivarie Leif Ljungbergs redaktörskap, och hans är också förtjänsten att kunskapen om Falkmans "Minnen" vidgats. I en kommentar 1956 fastslog Ljungberg, att dessa minnesanteckningar "torde vara väl värda att i sin helhet befordras till trycket" (MFÅ 1956 s. 93). Det är därför särskilt glädjande att Malmö Fornminnesförening i anslutning till sitt 75-årsjubileum kan förverkliga denna länge närda önskan.

Manuskriptet till Ludvig B. Falkmans "Minnen" befann sig i familjen Falkmans ägo (senast generalmajoren Ludvig Falkman, Helsingborg, och bergsingenjören tekn.dr. Oscar Falkman) fram till 1955. Då överlämnades det till Stadsarkivet i Malmö, där det nu bevaras.

I denna utgåva har, liksom i tidigare deleditioner, manuskriptets text följts ordagrant. I sin stavning är Falkman, som många andra i hans samtid, långt ifrån konsekvent. Redaktionen har bokstavstroget följt originalet och har avstått från normalisering av texten. I ett par fall har dock direkt uppenbara felaktiga skrivfel korrigerats.

Malmö Förskönings- och Planteringsförening har ännu en gång visat Fornminnesföreningen sitt stöd och sin välvilja genom att lämna ett avgörande generöst bidrag till tryckningskostnaderna.

Bidrag till tryckningskostnaderna har också erhållits från Leif Ljungbergs stiftelse, Folke Malmbergs och Birgit Slangstrup-Malmbergs fond samt Einar Bagers 90-årsfond.

Denna utgåva hade ej sett dagens ljus utan ett värdefullt arbete utfört inom fornminnesföreningen. Styrelseledamöterna arkitekt SAR Bengt Berggren och lektor, fil. lic. Hans Ersgård kan nu se resultatet av ett mödosamt, men högst förtjänstfullt redaktionsarbete. Civilingenjör Erik J W Falkman, Malmö, har biträtt redaktionen med korrekturläsning.

Det är mig en stor glädje att vid denna boks pressläggning framföra Fornminnesföreningens tack till alla dem som bidragit till denna boks tillkomst. Ett bättre sätt att markera Fornminnesföreningens 75-års milstolpe än att av trycket utge de "Falkmanska minnena" och därmed i enlighet med våra stadgar "sprida kunskap om Malmö historia" kan jag inte tänka mig.

Malmö i maj 1986

Kjell Å Modéer

Generaldirektör Ludvig B. Falkman 1873.

Ludvig Berckhan Falkman – stadens son

En inledning av Kjell Å Modéer

Malmö stads historia rymmer många aktörer hämtade från de familjedynastier, som under flera generationer varit knutna till stadens handel och sjöfart. Familjerna Bager, Faxé, Kockum, Suell och deras släktförhållanden är kända exempel härpå. Deras familjers öden presenterades för övrigt redan i Malmö Fornminnesförenings första större publikation, "Minnesskrift 1909-1919" (Malmö 1920). En annan familj, som spelat en motsvarande roll för stadens utveckling, är släkten Falkman.

Den medlem av familjen, som "torde vara att anse som släktens hittills mest framstående personlighet" – och varom dessa rader skall handla – var Ludvig Berckhan Falkman, född i Malmö 1808 och död i Stockholm 1891. Han framhöll själv gärna sin släkts fasta anknytning till Malmö: "Jag tillhör en något öfver 200 år gammal familj i Malmö, hvilken der alltid varit högt aktad att döma deraf, att af dess medlemmar 3 varit borgmästare och 2 rådmän derstädes samt 2 en gång, 1 två gånger och 1 fem gånger riksdagsman för staden."

Under 1700-talet återfanns i varje generation Falkman en malmöborgare med förnamnet Henrik. Den förste, Henrik (I), var justitieborgmästare. Han var född 1700 och var riksdagsman i borgarståndet vid 1740 och 1741 års riksdagar. Henrik (II), född 1734, var gift med Nicolaus Suells änka och därmed styvfar till Frans Suell d.y.. År 1793 tillades han "i anseende till den flit och skicklighet han såsom vice borgmästare och rådmän ådagalagt" borgmästares namn, heder och värdighet. Slutligen Henrik (III), Ludvig Berckhans far, var född 1774 och död i Malmö 1839. Inför hans levnadsöde vill jag stanna något.

Femton år gammal immatrikulerades Henrik Falkman som student i Lund 1789. Redan i mars 1791 lämnade han universitetsstaden och påbörjade en praktiskt inriktad internationell handelsutbildning, som bättre lämpade sig för honom. Han började en kontorsanställning hos sin kusin, grosshandlaren Johan Schartau i Köpenhamn. Utbildningen kompletterades med en drygt år lång vistelse i revolutionens Frankrike. Där blev han bl.a. under hösten 1795 åsyna vittne till "alla de grufveliga uppträden", som då ägde rum i Paris. En jakobinermössa, som han hemförde därifrån, minde honom härom till dess hans söner ett antal år senare för flitigt nyttjade den i sina vilda lekar. Målet för resan, "Möller, Saphord & Co:s" kontor i Cette, nådde han först i november 1795. Han stannade där ett halvår, innan han återvände till Malmö.

År 1803, samma år som Henrik erhöll burskap och började sin verksamhet som egen handelsman i Malmö, ingick han äktenskap med malmöflickan Lovisa Magdalena Gadd. De fick i rask följd åtta barn, fyra söner och fyra döttrar. Sedan han 1807 förvärvat fädernegården i hörnet av Öster- och Mäster Nilsgatorna föddes där den 22 maj 1808 deras tredje son Ludvig Berckhan. I gården vid Östergatan övergick Henrik Falkman från minut- till partiaffärer. Han importerade viner, salt, sydfrukter och färgstoffer, och han ägnade sig även åt skeppsrederi. Han åtnjöt ett allmänt förtroende och ett gott anseende bland malmöborgarna, och han anförtröddes åtskilliga hedersuppdrag.

Han fattade emellertid ett ödesdigert beslut år 1812, då han tillsammans med borgmästaren Carl Magnus Nordlindh och handlanden S.C. Björkman lät sig väljas till direktör för Malmö Diskontverk. Malmö Diskonts fall i oktober 1817 kom att prägla generationer av malmöbor, kanske i särskilt hög grad Henrik Falkmans söner. Falkmans båda meddirektörer blev huvudansvariga för bankkraschen, men Falkman kunde inte undgå att dragas in i "en bottenlös avgrund" och ett ansvar för sin delaktighet. Lördagen den 4 oktober 1817 häktades hela direktionen. Familjen Falkman bevarar den rörande minnesbilden av Ludvig Berckhan och hans syskon som plötsligt fann soldatvakt utanför deras faders rum. De insåg "att det var fråga om pengar, och kommo med sina små sparpennningar för att bistå fadern." Om Henrik Falkman framhölls det av hans vänner, "att han i sin mån ledt stadens angelägenheter på ett sätt, som vi vid hans avgång alltid måste komma att sakna". Ingen enskild blev lidande på hans engagemang i Malmö diskont, men han dömdes 1819 slutgiltigt till tre års fängelse. Detta straff avtjänade han på Malmö citadell, även om han snart varje dag kunde vistas i hemmet under bevakning.

Det blev emellertid särskilt tunga år för hans hustru Lovisa, som under fattigdom och med stor uppoffring fick dra försorg om familjen samtidigt som hon utgjorde ett ovärderligt stöd för sin man.

Malmö Diskonts öde drabbade inte bara enskilda personer och familjer. Händelsen gav för åtskilliga år framåt en negativ bild av staden. Känd är Esaias Tegnér:s gravdikt över Frans Suell d.y. 1817, i vilken han skildrade stadens öde. Bland annat skrev Tegnér:

Lycklig Du, som hvilar derinunder
innan landets sorgespel spelts ut
innan Sundets våg med ensligt dunder
brytes mot en öde strand till slut.

Öfvergifven står Din stad och öde
Låt oss bedja till Din himmel opp
Låt oss ännu hoppas på de döde
Till de lefvande står ej vårt hopp.

Det var således ett tungt och arbetsamt psykiskt klimat som rådde för de unga generationer, som skulle ta över och lyfta upp Malmö ur den dåtida krisen. I släkten Falkman återfinns vi representanter för dem "som fick ta över rodet", och som deltog i stadens kommersiella liv decennierna efter Diskontens fall.

En av dem var Henrik Falkmans bror, Hans Aron Falkman, Frans Suell d.y.'s svärson. Han var mellan åren 1818 och 1846 stadens borgmästare efter Carl Magnus Nordlindh. Ett par andra Falkmän hittar vi i Henrik och Lovisa Falkmans barnaskara. Tre av deras söner sändes till Lunds universitet. Två av dem, Johan och August Robert, avlade "examen iuridicum" där, medan mellanbrodern Ludvig Berckhan i sin självbiografi konstaterade:

"Min håg för lantmäteriet och min stora fattigdom vållade, att jag efter 2 förberedande examina i Lund, öfvergef universitetet 1827 och blef lantmätare." Han började som lantmäterieleve 1827 och avlade lantmäterixamen i Stockholm 1829. Under 1830-talet upprätthöll han olika tjänster som lantmätare i Skåne, och i april 1840 utsågs han – endast 32 år gammal – till förste lantmätare i Malmöhus län. Valet av yrkesroll som lantmätare är inte ointressant. För envar som i 1820-talets Sverige var frisinnad samt jordpolitiskt intresserad och engagerad måste 1827 års lagstiftning om laga skifte (K.Mts stadga om skiftesverket i riket den 4 maj 1827) ha betraktats som ett

viktigt reforminstrument. För den reformsinnade ynglingen Ludvig B. Falkman måste den nya lagstiftningens möjligheter till politisk styrning därför ha betraktats som särskilt stimulerande.

År 1836 ingick Ludvig B. Falkman äktenskap med Annette Cathrine Ståhle, och med henne fick han 10 barn. Under 1830- och 1840-talen engagerade han sig också i Malmö politiska liv. I denna roll betraktades han som "frisinnad", vilket ur det dåvarande etablissemangets perspektiv närmast var att anse som ett skällsord. Första gången han demonstrerade sitt politiska engagemang var 1840, då han tillsammans med Nils Herman Qviding, den sedermera ryktbare författaren "Nils Nilsson Arbetskarl", reagerade mot den s.k. lyftskatten, ett kommunalt beslut som upprörde dem särskilt genom att de som "skulle betala skatten till samhället --- ej fick deltaga i något kommunalbeslut." De tog initiativet till en "Kommunalreformförening", som bildades i mars 1841. I den blev Falkman ordförande. Föreningen utarbetade ett "förslag till kommunallag för Malmö stad", vilket ingavs för granskning 1842. Även om förslaget inte var omstörtande var det för radikalt för att kunna mötas med välvilja av stadens styrande. Deras initiativ bemöttes av en negativ attityd, och även om resultatet blev en utredning kom denna i sin tur att bli resultatlös. Falkmans engagemang i denna fråga gjorde att han blev betraktad som den frisinnade "bråkmakaren".

År 1842 sökte Falkman bli rådman efter Carl Adam Barfoth. Den gången misslyckades han med sin kandidatur, men han kom igen påföljande år (1843), då han valdes till rådman efter Jöns Daniel Kiellander. Rådmanposten innehade han till 1849 och under några år (1843-1846) satt således Hans Aron Falkman som borgmästare och brorsonen Ludvig Berckhan som en av stadens sex rådmän i staden.

Den 1 december 1843 installerades Ludvig B. Falkman som rådman – den femte i sin släkt – och han kom i detta sammanhang i de anföranden han höll (och vilka är återgivna i hans Malmö-minnen, 18:e berättelsen) att ge uttryck för hur han såg på sin karriär i stadens hägn. Den nyutnämnde rådmannen markerade vilket upprättande av familjens heder, som valet av honom enligt honom utgjorde. Han såg sin utnämning som en uppmuntran att också i framtiden "oförtrutet framgå" på den av honom "hittills följda banan av rätt och sanning". Han vågade tolka utnämningen som "ett approbatur för flit och framsteg i den stora uppfostringsanstalt, som samhället kallas."

När han riktade sig till sina kolleger, borgmästare och rådmän, avslöjade han, att han icke var "främmande för en viss inre fruktan" inför sitt nytillträdda ämbete. Fädernas minnen omgav honom i rådhuset. "Här är den plats, där mer än en av mina vördade förfäder tillvunnit sig sina medborgares aktning." Han kände att han hade "ett ansvarsfullt arv att förvalta, ett namn att bevara, ett rykte att befästa, ställd emellan forntidens exempel och minnen, nutidens fordringar och framtidens dom."

Samma tema anknöt han till, när han riktade sig till stadens borgerskap. Han erinrade också då om familjens "förbindelser till detta älskade samhälle". Han frammanade bilden av sin far, "som, fordom en verksam man i edra leder, sedan hårt brottades med ödet, men nu sover lugnt under kullen därnere på Guds åker. Jag tackar dem bland eder, som på sonen bevisat den välvilja några av eder alltid ägnade fadern." Han var nu redo att ägna sina krafter "åt detta aktningvärda samhälle – idoghetens och uppoffringarnas stad." Hans sociala engagemang under rådmanåren i Malmö noterades inte minst av hans biografier: "Alltid ivrig att hjälpa med sin stora erfarenhet och sina omfattande kunskaper, var han i synnerhet för de mindre lyckligt lottade en verklig vän, och otaliga torde de 'enkor och faderlösa' varit i hans fädernestad, som han räddat och skyddat; också var sorgen stor bland de fattiga, då han lämnade Malmö". (Carl Falkman, s. 36).

Under några år verkade Ludvig B. Falkman därefter i Malmö, men sedan han i juni 1849, 41 år gammal, efter ett uppmärksammat utnämningsärende utsetts till chef för lantmäteriet i riket (sedermera generaldirektör i Kungl. Lantmäteristyrelsen) flyttade han i september samma år med sin familj till Stockholm. Där verkade han därefter fram till sin död den 3.1. 1891. Det behövdes en ung och stark chef för lantmäteriet i riket nu när laga skiftenas epok genomfördes. Han utförde i decennier sitt chefskap inte utan kritik, men även kritikerna accepterade Falkmans "otrötteliga" initiativrika verksamhet".

Denna rapsodiska bild av Ludvig B. Falkman har velat framhålla att han var "utrustad med en alldeles otroligt stor arbetsförmåga", att arbetet blev "hans bästa tröst i motgångar och kroppsliga lidanden" och att hans karaktär var "Typen för en svensk ämbetsman". Faderns olycksöde 1817 kastade en lång skugga över hans uppväxttid – och längre än så. Hela livet märker man hur Ludvig B. Falkman bearbetade ungdomsårens problem, som innebar att hans familj och hans stad präglades, ja, stämplades av den stora olyckan. Vad han synes ha velat visa med sitt verk samma liv var inte botgöring utan kreativ utveckling, ett fruktbart arbete ur krisen.

Staden hade under hans livstid demonstrerat en dramatisk utveckling. Mellan 1820 och 1870 ökade invånareantalet från ca 6.700 till ca 25.600. Det fanns en dynamisk spänning i 1800-talets samhällsuppfattning. Å ena sidan verkade visionärerna, de reformsträvande, som ville skapa ett nytt samhälle. Å andra sidan agerade romantikerna, som en på de klassiska idealen fotad grund ville konservera de som de betraktade väsentliga historiska och humanistiska värdena i samhället. Ludvig B. Falkman var, som så många andra av hans samtid, icke opåverkad av båda dessa ideriktningar. Han kombinerade reformvilja med en stark känsla för konsekvenserna av förändringen av det samhälle han levde i. "Vi är alla barn av samma stad, förbundna genom samma intressen och strävande till samma mål," yttrade han i sitt installationstal till rådman 1843. Vid hans död 1891 efterlämnade Ludvig B. Falkman ett omfattande manuskript om Malmö stad och dess historia. Rötterna i hemstaden och det historiska intressen markerat av familjetraditionerna kan ha drivit honom att författa det vidlyftiga manuskriptet om det gamla Malmö. Det blev ett behov hos honom att till eftervärlden dokumentera det svunna, men av honom upplevda, i hemstaden Malmö.

Ludvig B. Falkmans och hans bröders karriärer kan sägas vara ett uttryck för den växande stadens möjligheter till individens utveckling. Medan Ludvig B. fann samhällets förändring vara i princip positiv kom hans yngre broder August Robert, som vid Ludvigs flyttning till Stockholm efterträdde honom i flera roller bl.a. som rådman, att hålla emot. Augusts negativa, närmast reaktionära inställning till representationsreformen på 1860-talet är ett exempel härpå.

Den äldre brodern, kammarrådet Johan Falkmans hustru Johanna Jakobina (Dina) Westerling (1809-1887) skrev på äldre dagar en minnesbok till sina barnbarn. Hon kommenterade i detta arbete brödraskarans karriärer:

"Eder farfar och hans båda yngre bröder voro fattiga gossar, enkelt uppfostrade, men visst icke saknande lärdom. De sträfvade med djupt allvar och uppnådde höga samhällsställningar till glädje för föräldrar och anhöriga, värderade av förmän, kamrater och underhavande. Farbror Ludvig i synnerhet nådde höjden av utmärkelser. Se detta stjernpryddas brösten, men fäst Eder icke endast vid glansen derav utan betänken vilka storartade arbeten, som givit anledning till dessa ordnars förlänande."

I en artikel "Gamla minnen från 1860-70-talets Malmö" författad ca 1930 kom Ludvig B. Falkmans brorsdotter Alma Falkman att kommentera det sedan hennes ungdom förändrade Malmö:

”Andra tider, andra seder, men ett är nog gemensamt för såväl gamla, bortgångna malmöbor, som för de nu levande, nämligen: kärleken till och intresset för den gamla hemstaden Malmö”.

De orden kunde också ha fällt av Ludvig Berckhan Falkman som en inledning till och som en devis för hans omfattande malmöanteckningar, som nu följer.

Referenser:

- Pär-Erik Back*, Malmö stads förvaltning 1820-1870, Malmö stads historia, Del 3, Malmö 1981.
- Alma Falkman*, Gamla minnen från 1860-70-talets Malmö.
- Carl Falkman*, (utg.), Malmö-släkten Falkman 1665-1900, Stockholm 1901.
- Ivar Falkman Jr.*, Johan Ludvig Berckhan och August Robert Falkman, Några anteckningar om tre Malmöfödda juristbröder, MFÅ 1965, s. 73.
- Carl Christian Halling*, Minnen. Samlingar utg. för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening af Martin Weibull, Lund 1877-1880.
- A.U. Isberg Jr.*, Bidrag till Malmö stads historia, II b, Malmö 1900.
- Ludvig Larsson* (utg.), Från skånska städer för ett par mansåldrar sedan, Lund 1932, s. 1.
- Esaias Tegnér*, Samlade dikter, Bd III, s. 266.

Förord

*Att efter folkens, tidernas förvandling till lif
uppväcka, hvad som fordom var, är ej en
lek, men en högtidlig handling den ingen
strafflöst än förnedrat har.*

C. A. Nicander.

Jag tillhör en, från staden Falkenberg i Halland härstammande släkt, hvilken för omkring 200 år sedan grundlades uti och sedermera oafbrutet lefvat i Malmö, det förra af Jakob Falkman, som, född i först nämnda stad år 1665, efter det han först några år varit skrifvare vid generalguvernementskontoret i Malmö, år 1689 utnämndes till kontrollör vid stora sjötullen derstädes och dog i denna egenskap år 1704.

Hans son, Henrik Falkman, föddes år 1700 och dog såsom justitieborgmästare i Malmö år 1767.

Dennes son, Henrik Falkman, föddes år 1734 och dog i Malmö år 1809 efter att derstädes hafva varit först handlande och tobaksfabrikör samt sedan år 1771 jemväl rådman och vidare under åren 1792-1802 tillförordnad borgmästare. Sist berörda år tog han afsked från rådmanstjensten och fick till efterträdare i den samma sin son Hans Aron Falkman, hvilken, född år 1776, dog år 1846 såsom borgmästare i Malmö.

Den sist nämndes äldste broder, Henrik Falkman, föddes år 1774 och dog år 1839, efter att hafva varit handlande m.m. allt i Malmö, samt efterlemnade, bland andra barn, mig, född år 1808, och nuvarande rådmannen i Malmö, August Robert Falkman, född år 1811.

Min barndom och ungdom samt första delen af min mannaålder tillbragte jag hufvudsakligen i födelsestaden, såsom, bland annat, förste landtmätare i Malmöhus län, sekreterare i dettas hushållningssällskap och skånska provinsens hushållsförening, samt rådman i Malmö; men i September 1849 måste jag flytta till Stockholm, för att tillträda mitt embete såsom chef för landtmäteriet och justeringsverket i riket.

Under det jag var boende i Malmö, hörde jag af äldre, närmaste släktingar och andra trovärdiga personer åtskilligt berättas om gamla förhållanden derstädes samt såg och erfor sjelf mycket, hvilket allt jag ännu har kvar i mitt, trots min höga ålder, lyckligtvis ovanligt goda minne. Dessutom hade jag då dels ärfvt många af mina förfäder och min far samlade handlingar, angående deras födelsestad; dels gjort forskningar i Malmö rika rådhus- och hamnarkiv, hvilka förra nyligen för min räkning fortsats af min ofvan nämnde broder, samt dels, under det jag, på kungl. majts. befallning, åren 1845 och 1846 i Kjöbenhavnska arkiv verkställde särdeles vidlyftiga forskningar; i gamla handlingar rörande Skåne m.fl., år 1658 till Sverige afträdde danska landskap, funnit mycket, som särskildt angår Malmö.¹

Detta allt har jag meddelat, icke allenast för att ådagalägga, att jag vet åtskilligt om Malmö, som varit obekant för, åtminstone icke omnämmts af dem, hvilka hittills beskrifvit forna ställningar och förhållanden i min födelsestad, utan äfven för att förklara, hvarför jag författat efterföljande **bidrag**² – annat innehåller min skrift icke – till stadens historia. För att kunna skriva denna i sin helhet, fordras större krafter, än de, som eges af mig, nu en 79-årig gubbe, hvilken väl minnes det varnande "att till Korinthus hinna, är ej begäret nog" etc.

Enligt titeln på mitt arbete, skulle det samma vara begränsadt till tiden under första hälften af innevarande århundrade; men om jag strängt iakttog detta, så komme det där ofvan berörda, hittills obekanta att, åtminstone tills vidare, blifva med mig begravet. För att förekomma detta, och emedan, som Tegnér yttrat i sitt tal vid prestmötet i Wexjö år 1836, "hvad som är det är derigenom, att ett föregående varit," eller som en annan författare sagt, "hela vår odling har sin förutsättning i det förflutna", har jag till länge sedan förflutna tider utvidgat omfånget för några få af mina berättelser och vidare har jag, för att af dem göra något helt, samt jemväl i ändamålet att stärka mitt minne och, om möjligt, undgå misstag, visserligen icke nöjt mig med blott anlitande af ofvan omförmälda, mig särskildt till buds stående hjälpkällor, utan äfven begagnat andra författares arbeten, deribland, utom flera, som i mina berättelsers text eller noter under dem uppgifvas, hufvudsakligen:

Malmö antiqviteter, samlade ur protokollerna för åren 1503-1711 af J. Wollmar. Manuskript i två delar uti Malmö rådhusarkiv. Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighet aff Arent Berntsen Bergen, Kiøbenhafn 1650-1656 (Bergen var Byeskriver i Kiøbenhafn och der aktas hans arbete mycket);

Kort Berättelse om Det så kallade S:t Knuts Gildet, besynnerligen Det, som nu i Malmö Florerar, Framgifven af Wilh. Flensburg, Lund, utan årtal, men företalet är dateradt "Malmö den 17 Maj 1743" (Flensburg var bland annat rådman i Malmö);

Minnen af Carl Christian Halling, omfattande åren 1799-1823 samt tryckta i Lund 1877 och 1880 uti häftena VII, VIII, IX af Samlingar, utgifna för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening af Martin Weibull;

Minnen af Sveriges nyare historia, samlade af B. von Schinkel samt författade och utgifna af flera personer, 12 delar. Stockholm 1852-1881.

Malmö stads historia och beskrifning från äldsta till närvarande tid af J. O. Friberg, Malmö 1842; Friberg var rådhuskanslist och hade i denna egenskap fri tillgång till Malmö rådhusarkiv, äfven hvars ovanligt rika handlingar i Dansk Historisk Tidskrift IV 2 s.547 o.f. finnes en förteckning, författad af slutligen Erkebiskopen H. Reuterdaahl.

Anteckningar om rikets ständers bank och allmänna lånerörelsen i Sverige af C. D. Skogman, 2 delar, Stockholm 1845, 1846;

Skånska skolväsendets historia af J. E. Rietz, Lund 1848;

Skånes Konsthistoria för medeltiden af C. G. Brunius, Lund 1850;

Skånes politiska historia af A. Cronholm, 2 delar; Lund och Stockholm 1850, 1851.

Om staden Malmö. Underdånig berättelse den 10 Maj 1855 af kommittéen till undersökning af grunderna för städernas beskattning, utgifven af J. Falkman, Stockholm 1861;

Om seder och samhällsskick i Malmö för 200 år sedan, föredrag i Malmö industriförening år 1870 af A. Stenkula och införd i en af stadens tidningar;

Anteckningar om Malmö stad af A. U. Isberg, Malmö 1876;

Karta öfver Malmö stad i forna och nuvarande dagar, utgifven af A. U. Isberg 18-31/12-75, samt ett dertill hörande litet häfte med titel: Förklaringar till karta öfver Malmö stad i forna och nuvarande dagar, utgifven af A. U. Isberg 18-31/12-75: Malmö 1876.

Malmö-Lund. Minnesblad af E. W. Berling 2:dra upplagan Lund 1881;

Malmö för en mansålder sedan, tidsbilder, typer och personager af G., en uti tidningen Skånska Aftonbladet för år 1881, Nr.227 o.f. införd artikelserie, i hvars inledning den samma såges innehålla "skildringar af lifvet i Malmö på 1830-1840 och början af 1850-talen, tillika med karakteristiker till ett betydligt antal af under denna tid lefvande, mera framstående medlemmar af samhället".

Utländska diplomaters minnen från svenska hofvet, skildringar samlade ur deras anteckningar m.m. af Scævola, Stockholm 1885, samt

Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar af flera författare, Stockholm 1877-1881.

Om Hallings ofvan nämnda minnen har utgifvaren yttrat, "att de innehålla karakteristiska tidsskildringar och alltid torde komma att utgöra källa för kannedomen om det provinsiella och kommunala lifvet i Skåne från början af århundradet". Detta, och att de ifrågasvarande minnena jemväl innehålla värdefulla upplysningar om personer och tilldragelser utom Skånes område, är oemotsägligt. Det har äfven blifvit af andra sagdt att de innehålla flera oriktiga uppgifter, och jemväl detta är oemotsägligt, men icke så farligt, som det låter, hvilket jag inhemtat under sorgfällig granskning af arbetet, **så vidt det angår Malmö**, hvarvid jag ej funnit anledning göra flera, än nedanstående, jemförelsevis obetydliga anmärkningar. Före dessas framställande, anser jag mig böra nämna, hvad författaren sjelf glömt uppgifva i den "korta skildring af sin lefnad", med hvilken hans arbete börjas, eller **dels**, att han tillhörde en från Halland – deraf namnet – till Malmö inflyttad släkt; att hans föräldrar voro tullförvaltaren Per Halling och Anna Margareta Bismarck samt att han, deras nionde och yngsta barn, föddes i Malmö den 8 September 1790, och **dels**, att han den 21 Nov. 1850 nämndes till vicetalman i borgareståndet under riksdagen 1850 och 1851.

Sid.6 läses: "Ifrån det staden intill år 1798 styrts af tvänne borgmästare, vill det synas, som om den vid början af detta århundrade i det närmaste varit utan någon sådan. Den ene, eller politiborgmästaren, lagman Dalström hade nyss nämnda år aflidit och hans embete dervid för framtiden indragits. Den andre, eller justitieborgmästaren, lagmannen, juris doktoren och riddaren af kungl. nordstjerneorden Widegren, svåger till dåvarande statssekreteraren, sedermera justitieministern, excellensen, grefve Rosenblad, var, såsom tillika ledamot af konungens högsta domstol, ständigt tjenstgörande i denna egenskap. Såsom t.f. borgmästare tjenstgjorde under denna tid en från handlande och tobaksfabrikör till rådman avancerad äldre, from och älskvärd man, Henrik Falkman, benådad för sitt vikariat med borgmästarenamn; men då han var mera älskare af att sköta sitt åkerbruk, än att fördjupa sig i embetsbestyr, sköttes dessa, efter samtidens vittnesbörd, hufvudsakligen af dåvarande kämnarspreses, rådman J. Wollmar, som var Falkmans närmaste man vid rådsbordet". Dessa uppgifter äro icke i allt riktiga. Sedan min ofvan nämnde farfar redan vid 37 års ålder och utan föregången ansökning, den 20 December 1771 blifvit vald till rådman, så och ehuru han icke aflagt juridisk examen, – hvilket de flesta af hans kamrater gjort, deribland Wollmar, som blef rådman år 1786 – förordnades han likväl af göta hofrätt först den 17 September 1792 att tills vidare vara ordförande i rådhusrätten och den 21 Juni 1793 att under 6 veckor bestrida politiborgmästareembetet. Den 28 Juli sistnämnda år tillades honom af kungl. majt. "i anseende till den flit och skicklighet, han såsom viceborgmästare och rådman ådagalagt", borgmästare namn, heder och värdighet. Sedan blef han af hofrätten den 8 Maj 1795 och den 22 November 1796 förordnad att längre och kortare tider förestå borgmästareembetet och, när Dahlström den 19 Januari 1798 aflidit förordnades han den 30 i samma månad att, intill dess Widegrens ledamotskap i högsta domstolen upphörde, "bestrida alla de göromål, som borgmästareembetet i Malmö åtföljde",³ hvarmed han fortfor till dess han begärde och af kungl. majts. befallningshafvande den 1 Juli 1802 erhöll afsked, såsom det i afskedsbrevet säges, "saknad i det samhälle, der han såväl igenom utöfningen af sina pligter, såsom embetsman, som ock genom den redligaste vandel beredt sig allmän aktning och välvilja". Wollmar var en ovanligt skarpsinnig brottmålsdomare, men icke tecken till administratör, hvilket min farfar i hög grad var, och den förre, en ovanligt taktfull, plikttrogen, bestämd och redbar man, samt under sin långa lefnad en intim vän till allt hvad Falkman hette, hade alltför mycket aktning för min farfar, att ens bjuda till att ingripa i hans embetsbestyr annorlunda än som ledamot af rådhusrätten så vidt hans pligt det fordrade och intet derutöver.

Sid. 8 säges, att Nordlindh utnämndes till borgmästare år 1804, medan det skedde först den 21 Februari 1805.

Sid. 9 heter det, att Nordlindh, under en honom efter hans installation, på S:t Knutssalen gifven stor middag, "drack borgerskapets välgångskål genom tömmandet af en hel bål", m.m. Åh nej! Han var en i högsta grad ordentlig och nykter man samt allt för mån om sitt anseende, det han ock i högsta grad egde hos borgerskapet, för att kunna inför detsamma blottställa sig för följderna af groft öfverdåd utaf nyss nämnda slag. För öfrigt gafs den ifrågavarande middagen ej efter utan före installationen, hvarom, och om huruvida dervid tillgick, se 17:de berättelsen.

Sid. 11 berättas om ett i Löddeköpinge by år 1801 begånget svårt våld mot en frälseinspektör och säges, att "denna händelse blef ej utan inflytelse på enskiftets genomförande" samt att "man fann betänkligt att låta de stora byhemmen bestå och ville spränga dem genom enskiftet". Detta allt har Halling, utan uppgifva källan, hemtat från den af C. W. Liljecrona författade och i biografiskt lexikon införda biografien öfver J. C. Toll. Se 17:de bandet, s. 218. Men grunden för enskiftet var, af helt annan anledning, lagd i 1783 års kungliga förordning om landtmäteriet, hvarefter först den upplyste store fosterlands- och folkvännen, baron Rutger Maklean på Svaneholm och sedan Malmö stads, på sin tid störste medborgare, kommerserådet Frans Suell, denne i Hyllie by redan år 1790, på det mest praktiska sätt visat gagnet af enskifte, derom en särskild kungl. förordning utkom år 1803.

Hvad särskildt angår Löddeköpinge by, hvilken uteslutande bestod af frälsebönder, så blef den först under min landtmäteritid lagd i laga skifte. Se för öfrigt, bland andra sid. 25-29, å hvilken senare, bland der uppräknade, utmärkte gode män vid skiftesförrättningar äro glömde nyss nämnde Maklean och min farbror godsegaren Jakob Falkman m.fl. samt säges, att N. Holst var kyrkoherde i Tygelsjö, i stället för i Arrie, hvilket senare riktigt uppgifves å sid. 130.

Sid. 12 säges, att Gustaf Adolf i Mars månad 1801 var i Malmö, att ett par Mecklenburgska gesandter der voro honom till mötes och att Wismar då bortförpantades; men detta skedde den 26 Juni 1803, hvarom se 36:te berättelsen.

Sid. 14-16 omtalas en ovanligt häftig storm den 3 November 1801 och säges, att **denna storm** helt och hållet öfver ändakastade en af Polheimer utanför hamnen byggd isbräckare, sedan kallad sparbössan; men denna isbräckare fanns ännu år 1812, då Sjöborg utgaf sitt ofvan nämnda arbete, hvarom se sid. 181, i det samma och dertill hörande karta.

Sid. 34-36. Om hvad här och å sidd. 143-147 samt 156-176 yttras, beträffande Malmö diskontverk, se min berättelse om samma verk.

Sid. 39 står "den vestra porten" i stället för rätteligen den norra porten. Beträffande den här gjorda beskrifningen på Malmö fästningsverk, åberopar jag för öfrigt hvad om dem säges i min första berättelse.

Sid. 41 står, att rasingen af östra fästningsverken bedrifvits så driftigt, "att redan den 15 December 1806 kunde börjas försäljning af byggnadstomter, alla uti de norr om Drottningtorget belägna fyra kvarteren"; men det har aldrig funnits eller kunnat finnas något kvarter norr om nämnda torg, emedan det der, innan husarridhuset i en långt senare tid uppfördes, begränsades af den gamla norra fästningsgrafven.

Sid. 43. Här står "diskontsekreterarne" i stället för diskontdirektörerne.

Sid. 44 och 58. Hvad å dessa sidor är sagdt **dels** om förstöring af skärgårdsflottans etablissement och anläggning af kommandantsträdgården **år 1808** samt **dels** om fartygs tagande af danska kapare den 9 Juni **samma år** är oriktigt, hvarom se min andra berättelse sidd. 72 och 74.

Sid. 58. Här står "H. J. Tengvall" i stället för Petter Tengvall. Hans Jakob Tengvall var den senares son samt blef hans efterträdare såsom organist och klockare i S:t Petri kyrka. Dessutom var han direktör för södra skånska infanteriregementets musikkår.

Sid. 59 säges att konungens födelsedag den 1 Nov. 1808 firades (se vid berättelsen om Karl XIII).

Sid. 121. Slutet af denna sida lyder sålunda: "Under kommerserådet Nordlindhs frånvaro vid riksdagen (1812) företogo sig några stridslystna borgare, deribland i synnerhet handlanden Matias Svensson Gadd och juveleraren Abr. Norlin, att framkasta ett trätofrö genom uppviglandet af en rättegång, som gick ut på, att stadens ännu samfäldt egande jord, omkring 842 tunnland, måtte på gårdarna i gamla staden i mån av hvarje husegares tomt fördelas". Nyssnämnde Gadd var min morfar och jag måste i sanningens intresse medgifva, att han var stridslysten; men när jag det gör, så hoppas jag ock blifva trodd, då jag på det bestämdaste bestrider, att Norlin var det. Med honom var jag icke i slägt, men jag kände honom från min barndom och så länge han lefde mycket väl. Han var en välvillig hedersman, som åtnjöt allmän aktning, jemväl för sjelfständighet. Redan år 1811 hade han vågat göra en framställning om behovet af söndagsskolor samt ett boktryckeri och en tidning i Malmö, som då icke funnos. Denna kloka framställning var ej i de maktegandes smak och lemnades utan vidare afseende, men vållade, att Norlin ansågs "stridslysten". Huru af det "framkastade trätofröet" blef en af konungens befallningshafvande gillad stor vext, skall jag i det följande, å sid. 201 berätta.

Sid 131 säges, att "det första boktryckeriet i Malmö sedan reformationstiden anlades" år 1813. Huru härmed rätteligen förhållit sig synes af min 16:de berättelse.

Sid 157 förekommer en kort teckning af direktörerna i Malmö diskontverk och yttras: "Tredje direktör var handlanden Henr. Falkman" (min fader), "en from och flegmatisk man, som från annan bana öfvergått till näringslifvet och föga eller ingen handel bedref". Så vida författaren med "flegmatisk man" menar en lugnt beräknande och stilla man, som ej äflades att lysa med sina ovanliga kunskaper, insigter och erfarenhet såsom köpman och mycket annat, så har han rätt, men visserligen icke eljest. För öfrigt förhåller det sig så, att min far, efter slutade akademiska studier i Lund, bildades för handelslifvet först på sin faders kontor, sedan på sin kusin, grosshandlanden i Kjöbenhavn Johan Schartaus – fader till den märkvärdige grosshandlanden och riksdagsmannen i Stockholm, kommendören med stora korset af kungl. vasaorden m.m. Frans Schartau – och slutligen år 1795, under den första revolutionen i Frankrike, på handelshuset Möller, Saphon & komp. kontor i franska staden Cette vid Medelhafvets kust; – att han, ifrig republikan, och förgrymmad öfver Bonaparts antirepublikanska ogeringar samt i hopp att kunna få vara med om den despotiske och grymme Korsikanens störtande genom en då omtalad koalition mot Frankrike af flera europeiska makter, deribland Sverige, år 1799 ingick först som "volontär" vid Wendes artilleriregemente och sedan som "vaktmästare" vid mörnerska husarregementet samt att han, då koalitionen ej blef af, tog afsked såsom "stabskornett" vid sist nämnda regemente den 16 December 1802; – att han derefter ånyo blef "handelsbokhållare" och vidare "rätt borgare och handelsman i Malmö" den 30 Mars 1803 samt idkade först minuthandelsrörelse, men sedan år 1807 grosshandelsrörelse och skeppsrederi, begge i så stor skala, att han försåg en mängd minuthandlande med viner, sydfrukter, salt och holländsk sill m.fl. varor samt alla större färgare, allt i Skåne, med färgstoffer, hvilka varor han, med egna fartyg och genom kommissionärer å produktionsorterna, franska, spanska och portugisiska m.fl. hamnar till Malmö införde. Han och kommerserådet Suell voro de enda köpmän i Malmö, som ej hade öppna salubodar, och det är väl detta, som förvillat Hallings omdöme samt föranledt det ofvan anförda yttrandet, att han "föga eller ingen handel bedref". Huru skulle han eljest om detta varit förhållandet,

kunnat, som Halling å den åberopade sidan rätt säger, ”åtnjuta allmänt anseende” och fått förtroende att ”utöfva en mängd kommunala samhällsuppdrag”?

Sid. 181 står namnet Tollin, i stället för Follin.

Sid. 197 står å raden 8 namnet Löfberg, i stället för Ahlström.

Sid. 198 står, att ynglingen Salomon ”från början barfota kringvandrat med icke större förlag, än som rymdes i hans hatt,” hvilket desto hellre innefattar en öfverdrift, som den stackars gossen icke hade någon hatt, utan endast en tarflig mössa. Se vidare min 10:de berättelse.

Sid 209 förekommer först ett mycket vackert och sannt yttrande om Hallings närmaste företrädare i borgmästarembetet i Malmö, min farbroder, Hans Aron Falkmans både yttre och inre egenskaper, men derefter säges, att han ”saknade värme, drift och kraft uti vilja och beslut”. Detta är sanning endast så vida hänsyn tages till tiden efter år 1839, då han, efter att hafva varit ordinarie borgmästare i 19 år, fick ett jemförelsevis lindrigt anfall af slag.

Sid. 219 säges, att ”guld- och silfverarbetaren Jakob Möller var en fromsint, men enfaldig och fåkunnig man”. Jag skall i min 30:de berättelse visa, att han, borgare och guldsmed i Malmö, förtjent ett vida vackrare eftermäle.

De nu gjorda anmärkningarna – af hvilka en del möjligen kunna blifva till gagn för den, som framdeles kommer att författa en fullständig historia om Malmö – synas mig icke förminska värdet af Hallings arbete. Ingen häfdatecknare kan undgå misstag. Särskildt länder det Halling till ursäkt, att han – som icke ämnat offentliggöra sitt arbete och sjelf antagit, både att han någon gång kunde misstaga sig i fråga om tidsbestämmelser, emedan hans anteckningar gjorts till hufvudsakligaste delen ur minnet (sid. III) och att hans omdömen om både lefvande och döda personer samt deras handlingar någon gång kunde blifva felaktiga, hvarför de uttalades utan anspråk på ofelbarhet (sid. IV) – icke, hvilket ju är af den största betydelse, blef i tillfälle att retuschera sitt arbete, emedan det samma, ”som börjades år 1848 och som då afbröts först genom det årets trupprörelser och konungabesök i Malmö, sedan genom befattningen med landbruksmötet och slöjdexpositionen derstädes följande året, kolerafarsoten 1850 och riksdagen 1851” (Halling 224), slutligen helt och hållet afbröts derigenom, att han den 7 November sist nämnda år plötsligt träffades af döden under det han, från sin plats såsom ordförande i Malmö magistrat, der utöfvade sitt embete. Det hade varit hans afsigt, att fortsätta sitt arbete till och med åtminstone 1850 års händelser, ty jag såg detsamma i handskrift år 1854 och då var dess titel ”Femtio års minnen”.

Noter m.m. till Förord

- 1 Ensamt de handlingar, som funnos i Kungl. Danska geheimearkivet samt af mig till innehållet kortligen beskrefvos, utgjorde ett antal af 7.545. Förteckningar öfver dem finnas i Malmö landskontor, Lunds universitetsbibliotek, riksarkivet och kammararkivet i Stockholm samt nys nämnda danska arkiv.
- 2 Huru fort det, som förr varit, glömmes, ådagaläggas på ett synnerligen framstående sätt deraf, att boktryckaren C. A. Hellborg och redaktören J. B.

Westenius, hvilka utgafvo ”Malmö kalender för år 1868”, deruti å.s. 6 yttra: ”Å platsen vid S:t Petri kyrka befinner sig ett utdömdt spruthus, som **fordom lär**, varit använt till skola”. Dertill var det dock använt ännu år 1827.

- 3 Genom ett Kungl. bref af den 30 Mars 1791 hade beslutats, att framdeles endast en borgmästare skulle vara i Malmö. Der funnos då två, i äldre tider hade borgmästarnes antal varit fyra. Widegren återinträdde aldrig i sitt borgmästarembete.

Arwidsson, Svenska fornsånger, utgifna af A. J. Arwidsson. Tredje delen Stockholm 1842. Lilja a) Julboken af N. Lilja andra upplagan. Sthlm 1876. Lilja b) Violon, af N. Lilja.

Eggeling: Nu ä det Jul igen. 80 ringdansar och jullekar. Svensk text. Samlade och utgifna af F. Eggeling 3:dje uppl. Kjöbenhavn.

Baden: Dansk-Juridisk Ordbog af Dr. G. L. Baden; Kjöbenhavn 1822.

Bager. Tal hållet af L. I. Bager vid aftäckningen af Suells monument i Malmö den 15 November 1842. Handskrift i hamarkivet.

Hamndirektionens tryckta berättelser, afgifna för åren 1827-1840 till K. förvaltningen af sjöändena och för 1841-1850 till K. styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader. (Före år 1827 voro dessa berättelser föga utförliga och trycktes icke).

Dietrichsson: Moderna och drägtreformen af L. Dietrichsson. Stockholm 1887.

Odin: Malmö kalender för år 1873, utgifven af C. J. Odin och J. A. Nilsson. Malmö 1873.

Wendt b) Malmö kalender för 1861, utg. af C. Sonnenstein-Wendt. Lund 1861.

Kirkehistoriske Samlinger, udgivne af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie; Kjöbenhavn 1849-1852.

Wendt a) Om reformationens införande i Malmö m.m. af C. Sonnenstein Wendt, Kjöbenhavn 1860.

Lundin: "Gamla Stockholm, anteckningar ur tryckta och otryckta källor, framletade, samlade och utgifna af Claes Lundin och August Strindberg, Stockholm 1882.

Skånes historia och beskrifning, tredje delen om Malmöhus län och Malmö stad af N. H. Sjöborg, Lund 1812.

Historiska anteckningar om kyrkoceremonierna m.m. af Sven Bæltér. Tredje upplagan. Örebro 1838.

Deputerad. Af magistraten, borgerskapet och öfrige invånare i Malmö utsedde deputerades, till utarbetande af förslag till en ny ordning för stadens administration, till magistraten den 20 November 1845 afgifna betänkande, i detta ämne, jemte ett inom deputerade framställt förslag med motiv till stadga om Malmö stads styrelse. Malmö 1845.

Skånska kommissionen af 1669-1670. Ett bidrag till de skånska landskapens inre historia af S. Wägner, Lund 1886.

Karl August Grevesmöhlen, karaktärsbild från en upprörd tid af Otto Sjögren. Stockholm 1882.

Undersökning. Särskilda rådhusrättens i Malmö undersökning, angående de emot f.d. direktörerne vid diskontverket derstädes anmärkta olagligheter. 3 delar Lund 1815.

Förteckningar af L.B. F. "Förteckningar öfver handlingar om Skåne, Halland och Blekinge samt

Gotland, Bohus län och Jemtland, förvarade uti kungl. Danska Geheimearkivet; På K. Mts. nådiga befallning författade år 1845 af L.B. F. F.L. i Malmöhus län" och 1846.

Bergfalk. Bidrag till de under de sista hundra åren inträffade handelskrisers historia, af P. E. Bergfalk, uti Nordisk universitets tidskrift, femte årgången, fjerde häftet. Upsala 1859.

Nordlindh. Förklaring, i anledning af påståendena emot förra direktionen för Malmö diskont för lagstridigt förfarande vid förvaltningen af detta verk, till K.M. och rikets svea hofrätt afgifven af C. M. Nordlindh, samt underdånige besvär till K.M:t öfver den rikets svea hofrätts utslag, i anledning af de emot förra direktörerne vid Malmö diskont åtalade förbrytelser, afgifna af C. M. Nordlindh. Stockholm 1818.

Relation. Kort relation om förhållandet vid Malmö diskontverk aflemnad till åtskilliga riksdagsmän 1817, författad den 8 Nov. s.å. af H. Falkman.

Ödman. Hågkomster från hembygden och skolan af Samuel Ödman. 4 uppl. Örebro 1861.

Nicolovius: Folkklivet i Skytts härad i Skåne vid början af detta århundrade. Barndomsminnen. utgifna af Nicolovius. Andra uppl. Lund 1868, (Prosten Nils Lovén).

Nyström. Allmän kulturhistoria af Anton Nyström. Stockholm 1886 o.f.

Gullander: Minne af kommerseråd och riddaren af Kungl. vasaorden herr Frans Suell, uppläst vid dess jordfästning i Malmö S:t Petri kyrka den 21 November 1817 af A. P. Gullander. Lund 1818.

Veiger-Smith. Henrik Veiger-Smiths krönika, tryckt i **Samlingar** till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning. Tidskrift, utgifven av Föreningen för Skånes fornminnen och historia genom Martin Weibull 1871, V.

Samma Samlingar VI 1873 Magistratens beskrifning om Malmö 1738.

Per Nilsson i nämnda samlingar IV 1871 Gamla seder och bruk bland allmogen inom Vemmenhögs härad i början af 19:de seklet författad af Per Nilsson i Espö.

Weylle: Glossarium juridicum Danico-Norvegicum m.m. aff Christian Osterson Weylle. Kiøbenhavn 1652.

Wählin "Inbjudning att öfvervara den högtidliga invigningen af Malmö högre allmänna läroverks nya lärohus", utfärdad af rektor C. L. Wählin den 18 Sept. 1879. Malmö 1879.

Klemming. Svensk boktryckeri historia af G. E. Klemming och J. G. Nordin Sthlm. 1883.

Årstrycket.

Cavallins Lunds stifts herdaminnen.

Malmö stads vapenbrev. Utfärdat av Erik av Pommern 1437.

Första berättelsen

Om Malmö stad, fästning och förstäder.

Malmö är en mycket gammal stad och har under första hälften af 1500-talet varit, såsom handelstad och fästning samt jemväl i litterärt och kyrkoreformatiskt afseende näst Kjöbenhavn den anseeligaste i det gamla danska riket. Den senare staden hade åren 1517–1519 blott omkring 1/4 flera invånare än Malmö.¹ Denna benämndes fordom af Tyskar och Holländare Ellenbogen; kallas uti medeltidslatin skrifna urkunder Ancona och Ancona Scanorum samt uti danska medeltidshandlingar omväxlande Malmhauge, Malmoughe, Malmöghe, Malmöje, Malmoye, Malmey, Malmöi och Malmöen.²

Till planen för detta arbete hör visserligen icke, att beskrifva hvarken stadens uppkomst eller dess öden före innevarande århundrade; men af skäl, som i förordet uppgifvits, anser jag mig dock böra meddela några korta underrättelser derom samt först om det ursprungliga eller äldsta Malmö, hvilket nämnes redan uti åren 1103, 1116, 1256, 1262 och 1269 skrifna handlingar.³

Att detta Malmö icke legat på den, parallelt utmed sjön befintliga sandbank, å hvilken norra delen af vår tids Malmö ligger, derom äro alla de författare ense, som skrifvit något stadens uppkomst. Men de hafva, den ena efter den andre, så vidt jag vet, med undantag endast för Wendt och Isberg uppgifvit, **dels** att det äldsta Malmö låg ungefär 1/8 mil **vester ut** från det nuvarande, eller i Vestervång⁴ – som sedan många år tillbaka är namnet på den del af det nuvarande Malmö, intill Hindby bys egor och "Exercisfältet" gränsande stadsjord, å hvilken Sånekulla, Framnäs och flera landtställen nu ligga – samt **dels** flyttats derifrån till ofvannämnda sandbank, å hvars vestra ända redan då fanns ett fiskläge, vid namn Squalperup.⁵ Om den gamla stadens flyttning till sandbanken äro Wendt och Isberg ense med alla andra författare, men icke vidare. Den senare yttrar å s. 1: "Det äldsta Malmö låg ej i Vestervång eller" som Wendt b) s. 1 uppgifvit "der egendomen Terningholm är belägen, utan i nordöstra hörnet af den numera s.k. Magistratsvången.⁶ Den del av denna vång, som i det närmaste motsvarar den plats, hvarpå staden låg, utgöres af de forna egotrakterna kyrkoåkrarna, Gråbröder och Capellet (Se Bödkers karta öfver Malmö stads egor 1697). Af dessa lågo Kyrkoåkrarna (nu Kyrklyckan) i närheten af vägkanten på Södra Förstaden och öster om den väg, som mot söder går till vattenverket, Gråbröder (nu Gråbrödersstycket) vester om samma väg och Capellet (nu utan särskildt namn) söder om de båda förut nämnde. Mot söder och vester begränsas denna del af Magistratsvången af den vattengrop som från s.k. Magistratsbroen fortgår mot nordvest till "Piledammarna" och derifrån i nordlig riktning förbi egendomen Elisefarm. På detta ställe i Magistratsvången låg Malmö stad, då den år 1116 första gången förekommer i historien. Den hade då, förutom sockenkyrkan (tvänne) kloster, inrättade till jungfru Marias åminnelse (se Suhms Danmarks historia V pag. 123) och med all sannolikhet en mindre kyrka eller kapell i stadens sydligaste del. Mot öster, söder och vester bestod det under staden hörande egoområdet af "vångar" och betesmarker, mot norr deremot af kärr och moras och bortom dessa, utmed hafvet, af en betydlig sandbank. På vestra ändan af denna låg det lilla fiskläget Squalperup".

Jag delar hufvudsakligen Isbergs mening om det äldsta Malmö läge; men emedan denna mening är ny samt hittills föga motiverad, så anser jag mig böra, så omsorgsfullt jag förmår, anföra skälen för mitt biträdande af den samma. Ett är, att icke allenast uti

två testamenten, utfärdade, det ena af erkedjeknen Erland Erlandssen år 1269 och, det andra, af kaniken Nils Bunkeflod år 1346, förekomma benämningarna "Öffre Malmöghe" samt "Nedre Malmöghe vid hafvet", (Malmöghe inferior iuxta mare) utan äfven att den förra benämningen förekommer i de af Valdemar IV år 1360 för Malmö utfärdade privilegier,⁶ och sedt från hafvet, ligger ju också rådmansvången **ofvan om** detta, sandbanken och Sqvalperup.⁷ Mot det nu anförda skälets värde kan visserligen invändas, att i andra medeltidshandlingar, t.ex. en af år 1327, förekomma benämningarna **östra** och **vestra** Malmö; men jag föreställer mig, att det menades med den förra den del af det nya Malmö, som låg öster ut från S:t Petri kyrka samt med den senare benämningen den del, som utgjordes af Sqvalperup och i dess närhet samt vester ut uppförda nya byggnader. – Ett annat skäl är, att vissa egor uti det ofvan berörda nordöstra hörnet av Rådmansvången ännu i våra dagar benämnas Kyrko- Kapell- och Gråbrödersåkrar eller -stycken, hvilka namn egnas påminna om andliga stiftelser i den forna staden. – **Ett tredje skäl** är, att den för lutherska lärans införande i Malmö nitiske Claus Mortensen Töndebinder den 29 Maj 1527 höll sin första reformatoriska predikan uti ett då öde kapell i Rådmansvången,⁸ hvilket kapell hvars grund förmenas hafva påträffats i närheten af Piledammarnes södra, i vester intill åkrarna med namnet **Capellet** liggande bassäng, då denna på 1860-talet fördjupades⁹ sannolikt legat inom eller åtminstone nära söder om det forna Malmö.¹⁰ **Ett fjerde skäl** är, att å en pennritning öfver det nya Malmö, som blifvit gjord af danska historiografen Anders Sörensen Vedel, hvilken reste uti och beskref Skåne år 1589 samt den 14 Juni samma år var i Malmö, förekommer under en, med hans hand skrifven mycket knapphändig beskrifning öfver staden (se sid.25 här nedan) orden "Raadmans eng¹¹ ubi rudera hodie Malmø". – **Ett femte skäl** är, att hvarken "rudera" (lemningar af murar) efter det forna Malmö eller namn på egor af ofvannämnda slag veterligen funnits i Vestervång, men möjligtvis hafva "rudera" upptäckts i den s.k. Fortifikations-ången och nordöstra delen af Vestra Plantagelyckorna, ty der låg, enligt en uti Kungl. danska geheimarkivet förvarad pennteckning med rubrik "Malmø Affritz i December 1658", då, ett stycke vester ut från Malmö citadell, ett dertill hörande utanverk af ungefär samma storlek som citadellet sjelft med dertill hörande inre graf.

– För öfrigt torde det kunna med fog sägas, att om man velat i handelns intresse flytta det forna Malmö till sjön, hvilket visserligen kunde vara behöfligt, såvida det låg i Rådmansvången och således öfver **4.000** fot från sjön samt var derifrån skildt af **moras**, detta storverk deremot ej varit af synnerligt behof påkalladt, om den gamla staden legat i Vestervång, emedan denna är skild från sjön af blott en omkring 1.000 fot och af **fast mark**, det nuvarande Exercisfältet, bestående landremsa.

Vare sig nu härmed huru som helst – jag vågar visserligen icke anse de skäl, som jag anfört till stöd för min mening, fullt afgörande så är det dock mer än troligt, att anläggningen af det nedra eller nuvarande Malmö börjat före 1300-talets ingång, emedan **dels** både öfra och nedra Malmö omnämnas i ofvan åberopade testamenten af år 1269; **dels** redan under 1200-talet ett mycket rikt sillfiske idkades i sjön utanför Sqvalperup – **dels** i följd deraf stark handel och rörelse kan antagas hafva egt rum omedelbart derstädes samt medelbart med det öfra eller ursprungliga Malmö och **dels** detta, i anseende till afståndet af öfver 4.000 fot emellan de begge ställena, för att icke tala om moraset, var ofördelaktigt för den gamla staden. Det är ock mer än troligt, att anläggningen af den nya staden ganska långt fortskridit redan år 1319, ty då anlades S:t Petri kyrka, hvars ovanliga storlek – enligt Brunius, "näst efter Lunds domkyrka den anseeligaste ej allenast i Skåne, utan i hela södra delen af Sverige" – synes bevitna, att omkring henne redan nämnda år fanns ett, af ett betydligt antal invånare bestående samhälle. Jag bör dock icke fördölja, **dels** att i den krönika, som författats af Henrik Veiger-Smith hvilken var född i Malmö, sannolikt under 1400-talets sista årtionde, och

var vågmästare samt idkade vidsträckt författarverksamhet derstädes – säges: "1319 Wdij denna tidtt bygdis Malmö stadtt der som handtt nu ligger", samt **dels** att den första anteckningen på de s.k. minnestaflorna å Malmö rådhus lyder sålunda: "1319. Kong Erik den 7 af det nafn daa begyntes först at bygge Malmö paa den sted den nu staer". Näst derefter läses: "1325 Kong Christoffer den 2 gaff denne bye første gang kiøbstedsfrihed". Någon urkund härom är, mig veterligen, icke till vår tid bevarad. Detta är deremot förhållandet med privilegier, som staden fick åren 1353 och 1360 samt flera andra, staden rörande handlingar, deribland ett af den Malmö synnerligen bevägne Erik XIII af Pommern år 1437 utfärdadt bref, i hvilket han gaf staden dess ännu egande vapen bestående, som orden lyda, af "ett rödt griphufvud med röd hals och röda öron samt ofvanpå hufvudet en förgylt krona uti ett hvitt fält, och på hjelmen likaledes ett rödt griphufvud med förgylt krona, med en buske strutsfjedrar midt på kronan, hvit och röd".

Tidigt blef Malmö befäst – ett par författare säga redan år 1336¹³ – ty de ofvannämnda minnestaflorna innehålla **dels**: "1434 Kong Erik den 8 lod begynne at befestige denne stad med murewerck wed stranden;"¹⁴ **dels**: "1517. Kong Christian den 2 tid. Da er aller første wolde lagt her om staden och gaderne förhöget" samt **dels**: "1517. Kong Christian den 3 lod reparere wolden och muren om staden,"¹⁵ Dessa uppgifter äro icke väl öfverensstämmande med hvarandra och ej heller fullständiga. Enligt en ännu befintlig handling, blefvo nemligen stadens borgare år 1452 af Kristian I befriade från erläggande af en årlig kontribution å 300 lübska mark emot skyldighet att på sin bekostnad försäkra staden med "fästningsmurar".¹⁶ Dessutom läses i Veiger-Smiths krönika (sid. 20): "1532 Hans Mickelsen, borgmester i Malmö, som var tilfornn uddragen af riggett medt Kong Christiern" (den andre) "och miste der offuer alt dett godz hand hafdde i Danmarck, döde ij Harderuerck udj Gelderland den 20 Decemb. Denne Hans Mikellsen lagde först de waalde, som ligge omkring Malmö. Hand begynte och at förhöje gaderne och forbedre dem, hvilket Jörgenn Kock borgemester siden forfulde.¹⁷ Samme Hans Mickelsen gjorde den östre siö" (nu Rör sjön) "som ligger wdenn för Mallmö". Detta skedde åren 1517-1519.¹⁸ I alla händelser var staden – som hade ett naturligt skydd åt söder af morasen "östre siö" och "vestre siö", nu Hästhagen, och åt norr af den grunda sjön – så väl befäst, att den länge motstod belägringar åren 1523 och 1535 samt icke öfverlemnades förrän år 1524 till Fredrik I och efter den åren 1531-1536 pågående Grefvefejdens slut sistnämnda år till Kristian III samt detta emot vissa af staden betingade och för den samma fördelaktiga vilkor.¹⁹

Detta om de äldsta fästningsverken kring staden. Men vester om och intill denna ligger ett citadell, af gammalt kalladt Malmöhus och senare Malmö slott, hvilket skall enligt ett par uppgifter, begge obestyrkta, hafva blifvit anlagdt redan år 1434;²⁰ visst är, att det fanns åtminstone före år 1529, ty då förstördes åbyggnaderna af eld. Sedan ånyo uppförda, nedbrötos de till en del med Jörgen Kock i spetsen af stadens borgare den 29 Maj 1534, men började åter uppföras år 1537²¹ samt voro färdigbyggda åtminstone år 1554, då Malmöhus och län gafs kronprinsen Fredrik i förläning och han höll hof på det förra, dermed han fortfor till sitt uppstigande på tronen år 1559.²² Häraf synes, att åtminstone någon af slottsbyggnaderna då var furstligt inredda och att detta var förhållandet ännu den 4 Februari 1652, synes deraf, att konung Fredrik III med sin gemål och ett stort följe samma dag tog sitt residens på Malmöhus. Under intåget i staden stod borgerskapet från Österport till slottsporten "i derris gevehr".²³

Under första fjerdedelen af 1500-talet stod Malmö troligen högre än någonsin tillförne och ganska högt i makt och välmåga samt hade kanske 10.000 invånare. Den dref en betydlig handel med de vendiska städerna, Nederländerna, Norge och sannolikt jemväl England och Spanien. Den hufvudsakligaste exporten bestod af spannmål och oxar samt importen af trävaror och andra produkter från Norge samt kram- och specerivaror från

Borgstugan i Malmöhus, anlagt 1434.

de andra länderna. Men under ofvannämnda belägringar hade fienden till både lands och sjös afskurit all tillförsel samt uppbränt stadens, utanför fästningsverken belägna väderqvarnar, hvaraf följden blifvit hungersnöd, deraf alstrade sjukdomar och ovanligt många dödsfall. Åren 1545, 46, 50, 52, 53, 54, 63, 64, 65 och 67 hemsöktes staden af pest. Om dess härjningar de två sistnämnda åren berättar Veiger-Smith sid. 12: "Anno 1567 oc 65 war den store pestilentze omkring Belt oc paa alle sider, oc döde, der aff Malmös skole samme sinde scholemesteren oc alle fiire hörerne och börnene saa ner som tre eller fire paar, der bleff ij liffue att gaa for ligh." År 1583 hemsöktes staden ånyo af pest, som bortryckte omkring 700 personer, hvarigenom 128 gårdar blefvo öde.²⁴

Under mina forskningar i det stora kungliga biblioteket i Köbenhavn har jag funnit två handlingar, begge förvarade bland "gamle konglige Samlinger" nr 2336, 40, hvilka innehålla kortfattade beskrifningar öfver Malmö fästningsverk m.m. på 1580-talet och som för den skuld desto hellre här återgifvas, som jag ej funnit dem tryckta i någon svensk skrift.

Den ena handlingen är ett bref med en så lydande utanskrift:
"Magistro Andrae welleio, Canonico Ripensi, dignissimo suo Amico, haec detur
schedula" samt följande text:

"Ambitus Civitatis Malmogianae": "fraa öster port til Rundelen 410 passus" (steg)
"fraa Rundelen til Sünderport 635 passus fraa Sünderport til vesterport, effter Waalden
at gaa, ere 925 passus.

Fraa vesterport ved Strandmuren at regne til östre port först fraa vester til wlcke port
220 passus fraa wlckeport til Jacop Klausensport 140 passus fraa Jacop Klausens port til
blomme port 136 passus fraa Blomme port til Stierne port, som oc kaldis faerie port, ere
210 passus.

fraa færre port oc til vandhuss port 200 passus

fraa wandhüse oc til Rackerport 120 passus

fraa Rackerport oc til hans törre wers port 150 passus oc til østre taarn ere 240 passus

fraa Østre Taarn och til østre port 40 passus

Tuert offuer fraa Sünden port oc til færre port, der som Byen er brediste ere 520 passus

Torget er firekant, huer kant haffuer 120 passus.

Ydermera om Malmös lejlighet kand ieg nu icke lade Eder forstaa, uden hvess i
haffue wel self sett oc forfarit. Sammaledes kiere M. Anders maa i wide at ieg icke
kunde bekomme nogit om Byes privilegier at forstaa. Vale fæliciter cum uxore & tota
familia.

Malmö 18 Augusti 1586.

Tuus

Nicolaus georgiy.

Minister verbi apud Malmog".

Den andra handlingen är den redan å sid. 22 omnämnda, af danska historiografen
Wedel år 1589 gjorda teckningen öfver Malmö, hvilken uppenbart är på fri hand och
mycket hastigt med en penna uppstreckad. Följer man de streck, från öster åt söder och
rundt om staden till öster igen, hvilka skola utmärka stadens yttre gränser, så finner
man, bredvid egendomliga teckningar, som skola betyda torn och andra byggnader,
följande ord: "Østerport", midtför "Østergade"; "Sönderport", midt för "Søndergade";
"Hospitalet"; "Vesterport" och något söder utanför denna "Slottet", "Fergebroen" och
strax bredvid åt öster "fergeport" samt "Østertorn fangetorn", ej långt norr om
"Østerport". På samma lättvindiga sätt, som stadens gränser, äro torg och gator
uppstreckade. En gata är med brutna streck utmärkt emellan vester- och öster port samt
försedd med namnen "vester gade", "allgade" och "østergade". För öfrigt äro endast
fem med namn försedda gator uppstreckade, nemligen "grönergade" "rundeel stræde"
och "Calent stræde", hvilka utmytna vid gränsen emellan "Østerport" och "Sönder-
port"; "Canike stræde" emellan "Østergade" och "grönergade" samt "Søndergade" från
torget till "Sönderport". – Beskrifningen till denna pennteckning är uppsatt på dess
baksida samt har följande utseende och innehåll:

- ”1 Staldgaards port.
 2 Slotsport.
 3 Ulcke port med Torn.
 4 Jacob Claussöns port.
 Sortebröder closter armatorium urbis ad
 hanc portam.
 5 Blomme port met torn a merctrice.
 6 Sterne port met torn. Toldbod vdj.
 7 Skebbyggs port met torn
 8 fiddelers port met torn
 9 Vasker port met torn
 Der fraa til Øster porten graffuer.
 10 Rvndelsport met torn.
 11 S. gertruds loge
 12 Item Rundele
 13 Noch en liden Rvndel
 14 ²⁵ Øster torn medt fængsel
 Raadmandseng ubi rudera hodie
 Malmø
 Skalperup”.

Templa.

- 1 graabrödre paa torffuet.
 2 S. Jören som per jyde boor.
 3 Hospitalskircke S. Hans.
 4 Sorte brödre.
 5 S. peder.

Skib bro et
 V. Møller

Jemföra vi de nu meddelade uppgifterna med hvarandra samt med Isbergs karta och anteckningar om Malmö äfvensom åtskilliga andra kända uppgifter och förhållanden, så torde vi sannolikt icke misstaga oss – säkert är det visserligen icke i allt – då vi anse följande underrättelser om Malmö i slutet af 1580-talet vara hufvudsakligen riktiga.

Øster port låg midt för mynningen af Østergatan.

Den närmast söder om Øster port belägna ”Rundelen” eller, som är detsamma, bastionen låg midt för mynningen af Gröne-gatan och en annan rundel låg midt för mynningen af Rundelsgatan.

Söder port låg midt för mynningen af Södergatan.

Hospitalet låg sydost ut från citadellet på den i senare tiden s.k. Slottsplatsen.

Vesterport eller slottsporten låg ungefär midt för Vestergatans mynning.

Ulckeport låg midt för Fiskaregatan, som åren 1652-1668 kallades Ulckestrædet.

Jakob Clausens port låg midt för Lilla Bruksgatan.

Blommeport eller porten utanför Sortebröder kloster låg midt för Vestra Hamngatan.

Stjerneport eller ”færieport” med torn och tullbod i, hvilken redan år 1550 äfven kallades Strandporten, som den jemväl benämndes under min Malmötid, låg midt för Frans Suellsgatan. Under samma tid fanns länge öfver porten en byggnad, som jemte ett tvåvåningshus vid östra sidan begagnades till tullkommare, hvaremot ett lägre hus vester om porten samt ett vester intill samma hus liggande, fyrkantigt, med trappaflar försedt torn var användt till husarhögvakt. På nämnda torns vestra gafvel fanns intill dess det nedrefs en hög, fin spetsig jernstång och i min ungdom, var ännu en sägen gängse, att en befälhafvare vid Strandporten, som under 1535 års belägring ville förrädiskt insläppa de belägrande genom samma port, men misslyckades, halshöggs samt att hans hufvud, med ansigtet vänt mot Danmark, uppsattes på jernstången. Någon flöjel fanns ej å den samma.²⁶

”Skebbyggdsporten låg midt för Östra Hamngatan, under min Malmötid kallad ”Mörka porten”.

Fiddellers eller Söffren Feilers port samt Vasker- eller Rackerport lågo den förra något vester om den senare något öster om Kansligatans norra mynning.

Törrevers port låg något öster om Prostgatans norra mynning.

Midt för Gertrudsgatan låg den af Wedel nämnda "S. gertruds loge".

S:t Gertruds kapell låg i kvarteret nr 5 Fersen vid Östergatans norra sida, något vester om Gertrudsgatans södra mynning, och sträckte sig norr ut mot Norra Vallgatan. Dess södra gafvel fanns ännu i min ungdom. Då och länge derefter kallades Gertrudsgatan alltid "Gertruds låge" eller "luka".²⁷ Ordet "låge" betyder här lucka i detta ords bemärkelse af ett stängsel, en liten port, för en mindre öppning i en mur eller vägg.

Med anmärkning att Wedel under rubriken "Templa" upptager **dels** "graabröder paa torffuet" och **dels** "Sortebröder" såsom två olika andliga stiftelser, skall jag nu om den sist nämnda meddela följande. Flensburg, sid. 65, och efter honom Friberg, sid. 40, yttra att Dominikaner eller Svartbröder så mycket troligare i Malmö haft ett kloster, som uti stadens, kyrkans och hospitalets gamla räkenskaper talar om "Sortebröders Closter och Capell samt en gränd, som af detta Closter blifvit kalladt Sortebröders stræde;" men att man icke med visshet vet, hvarest nämnda kloster och gränd funnits. Nu tror jag mig hava upptäckt det. Svartbröderne i Lund egde i Malmö åtminstone år 1338 **dels** ett kloster, hvars åbyggnad Brunius å sid. 340 beskrifvit och som låg på östra delen af kvarteret nr 38 Gråbröder, längs utmed den nuvarande Gråbrödersgatan samt en del av Vestergatans norra sida, och **dels** midt emot denna samt vidare utmed hela Vestra Hamngatan och en del af Norra Wallgatan, således på östra delen af kvarteret nr 33 Skepparen, "S:t Annae kapell vid stranden". Man vet icke huru denna egendom kom att tillhöra Erik af Pommern, men väl **dels** att han år 1419 skänkte den samma till Gråbröderne; **dels** att de begagnade dem till år 1487, då de fingo ett nytt kloster i vestra delen af staden ofvan om dennes södra fästningsgraf och två år derefter högtidligen intogo samt firade gudstjenst å det nya stället, samt **dels** att de nuvarande Gråbröders- och Vestra Hamngatorna i den 7:de artikeln af Malmö, på 1400-talet utfärdade marknadsstadga kallades "graabrödherstræde". Derefter finnes kapellet nämndt, än "Sortebröders capell" och än år 1530 "Mariae Magdalenaes capell". Samma år begärde och fick stadens borgerskap konungens tillåtelse, att använda den öfvergifna klosteregendomen till ett "byssehus" (tyghus), och det är af denna anledning, som Wedel år 1589 begagnat det ofvan anförda uttrycket: "Sortebröder closter, armatorium vrbis", eller stadens tyghus. Man ser häraf, att minnet af Svartbrödraklostret länge bibehöll sig. Denna finner man äfven deraf, att den nuvarande Gråbrödersgatan år 1543 kallades "Sortebröderstræde". Men år 1652 kallades den "Groffbrörstred" – sannolikt en förvrängning af "Graabröderstred" – och år 1695 kallades den nuvarande Vestra Hamngatan "Gråbrödersgränden". Först år 1866 fick den det förra namnet.²⁸ – På nedannämnda, den 24 November 1658 gjorda "Malmö afritning vid strandsidan" synes uti sydöstra hörnet af det forna S:t Annae kapells område ett torn med spira, hvilket, enligt Isberg sid. 64, år 1611 uppförts (betydligt reparerats?) och försetts med "seyer- verk" (på tyska Seigerwerk efter orden visareverk, här tornur) och ringklockor. Detta torn begagnades under Karl XI:s krig till laboratorium för krigsförnödenheter och af denna anledning beslöts den 1 Juli 1676 att tornuret skulle borttagas. Ringklockorna skulle, deremot bibehållas, emedan de begagnades till ringning för lik och staden derigenom bereddes inkomst. Icke desto mindre beslöt magistraten redan den 15 Juli 1678, att tornet skulle nedbrytas för vissa, ej uppgifna, orsakers skuld.²⁹ Sedermera år 1686, uppfördes små hus utmed det gamla kapellets område invid Vestergatan och var det återstående användt till trädgård ända till år 1844, då jag, i egenskap af rådman, skulle utöfva tillsyn å läggande af grund m.m. till nybyggnader derstädes vid Norra Vallgatan, och det utröntes, att trädgården fordom varit begravningsplats; ty der påträffades lemningar efter en stor mängd lik, deribland många då ännu föga förmultnade ben

Titelbladet till Arene Bergen Berntsens verk, Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed 1656.

och hufvudskallar. En liknande upptäckt hade vid gräfnig i trädgården gjorts redan år 1843.³⁰

Af hvad jag i det förestående (sid.23) uppgifvit synes, att Malmö på 1580-talet icke var så anseeligt, som dessförinnan. Detta förhållande fortfor in på 1600-talet, ty år 1617 uppgafs i en officiell handling att staden var i förfall; – att en mängd trädgårdar då funnos på tomter som förr varit stora köpmansgårdar, af hvilka utgått, hvad nu ej vore möjligt, betydliga skatter till både kronan och staden; – att folket i de små husen var så

utarmadt, att det ej förmådde utgifva någon skatt; – att 158 hus och 102 tomter stodo öde – samt att stadskassan iråkat en betydlig skuld.³¹

Men senare förbättrades ställningen, antagligen till en del i följd deraf, att Trelleborg år 1619 fråntagits sina "köpstadsrättigheter"³² och vidare att Kristian IV den 3 December 1644 befriat Malmö för skatt, tull och accis under 10 år.³³ Ehuru staden år 1654 lidit af pest³⁴ yttrar likväl Bergen å sid. 58 i första delen af sitt märkvärdiga arbete, hvars företal är dagtecknad den 17 Oktober 1655, bland annat, följande: "Om ock Malmö icke har någon säker hamn, emedan det är liggande i längden eller längs ut med en öppen strand, som utsträckes i ett flackt djup eller ett grundt vatten, så att stora fartyg ej kunna ligga mycket närmare, än '1 Fierring Uge Søes' (säkerligen fjerdedelen af en sjömil eller geografisk mil = 24.952 svenska fot), så har staden dock, tack vare det derom kring liggande fruktbara landet och deraf framkallad handel, så tilltagit, att den bebos af ett icke allenast stort utan ock förnämnt och mycket förmöget borgerskap, som idkar stor handel, i synnerhet med spannmål, med icke allenast invånare i nyssnämnda land, utan äfven en stor del af Skåne för öfrigt samt Sverige. Och utom det, att borgerskapet utför spannmål och annat med dess egna många sköna skepp – af hvilka borgarne sjelfva låta bygga de flesta 'der for Byen' samt med dessa besöka Spanien, Frankrike, England, Skottland, Norge, Tyskland, Sverige, Ryssland och andra långt aflägsna länder – så besökes staden äfven af Holländare, Skottar, Tyskar och andra nationer, hvilka derifrån årligen utföra många tusen tunnor malt, korn och hafvre." Vidare säges det uti den berättelse, som riksrådet Krister Bonde den 19 Augusti 1658 afgaf till svenska regeringen, om ställningen i de af Danmark till Sverige genom freden i Roskilde den 26 Februari samma år afträdde landskapen: "Malmö stad hafver en stor tillförsel af allehanda varor; de förnämste, som köpmännen handla med, äro spannmål, fläsk, oxar och hästar etc.; eljest föres det af skogsbyggden allehanda hjul och trävirke, hvilket åter af bönderna på slättbyggden derinne köpes eller till Kjöbenhavn i stor myckenhet öfverföres. Vid somliga tider kommer der landtmannen i så stor myckenhet in, att jag hafver sett det stora torget så fullt med vagnar, att man näppeligen der kunde komma fram. Ibland andra ordinarie varor, som bonden der åter plägar köpa, äro bjelkar och timmervirke, stort och smått som ifrån Bohuslän ditkommer och bönderna bruka till sin husbyggning, hvilket gifver borgerskapet en säker handel och "occasion" till att debitera på de orter i Norge sin spannmål och köpa sådana trävaror till sig igen; så hafva de ock nu äfven sådan 'kommoditet' af handel på Trondhjem, der att sälja sin säd och åter att handla sig der de norska varor till igen. Uppå denna handeln synes Malmö väl kunna bestå uti sin flor, fastän Landskrona växer till, efter de bästa kornlanden äro derhos belägna och helst de på den sidan åt Trelleborg och Ystad, emellan hvilken ort och Malmö icke annat räknas kan vidare än ett fett sädesgärde, emedan deremellan icke en fotsmån oduglig mark finnes, hvarest icke antingen säd eller hö bergas."³⁵

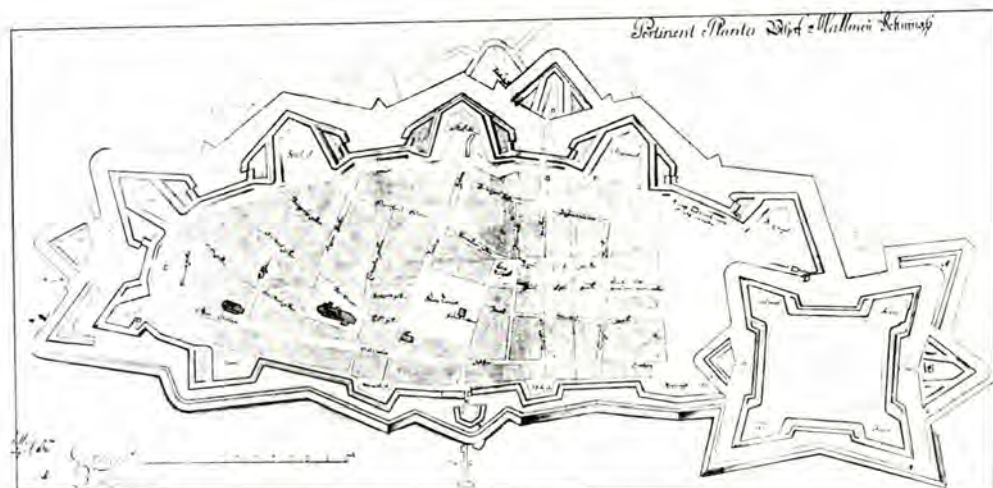
Men ej lång tid efter Skånes införlifvande med Sverige, blef tillståndet i Malmö af flera anledningar högst betydligt försämradt. Staden hade visserligen den 23 November 1660 erhållit "stapelstads frihet och vilkor", men den hade äfven betungats med mycket dryga och tryckande inqvarteringar, servispenningar samt "knekt- och båtmanshåll" äfvensom "extra ordinarie kontributioner". Den hade lidit afbräck i sin handel icke allenast genom upphörande af dess tullfrihet i Danmark, utan äfven genom införandet af svenska ut- och införsel tulltariffer, hvilka voro högre, än de danska, och den hade fått vidkännas en tryckande exporttull på hästar och oxar, af hvilka många i den tiden utfördes från Malmö, m.m.³⁶ Stadens borgerskap anförde uti till "Skånska kommissionen af åren 1669-1670 ställda klagomål, att spannmålshandeln derstädes förr varit den "profiterligaste" sysselsättningen, men nu dagligen aftoge för tullens skuld och bristen på groft silfvermynt, samt att staden, som i danska tiden haft fyra temligen stora fartyg,

"Malmö afritning vid strand- sidan den 24 november 1658". - Jfr Malmö stads historia 2, s. 203.

hvilka gingo på Spanien, nu var i beroende af Holländare och andra nationer, ehuru Malmö sjömän voro lika så väl förfarna till sjös, som någon främmande. Kommissionen motsade icke, utan vitsordade, att "borgerskapet, som tillförne varit mycket rikt och välbehållet, nu var öfver måttan fattigt och armt" m.m. samt yttrade sin mening vara, att tullen borde modifieras och andra åtgärder vidtagas i afsigt att afhjelpa den allmänna klagan öfver, att den utrikes handeln var stadd i ett ständigt tillbakagående.³⁷

Fästningsverken hade emellertid blifvit före den här nästofvan afsedda tiden förbättrade och voro redan år 1644 så starka, att svenske fältmarskalken Gustaf Horn då förgäfvos belägrade staden samt måste med stor förlust derifrån tåga bort. De blefvo vidare förbättrade år 1652,³⁸ men strandremsan synes hafva blifvit i försvarsafseende lemnad utan synnerlig uppmärksamhet, om ej rent af försummad. Detta finner man af en i Kungl. danska geheimearkivet under nr 134 bland handlingar till "Danske Kongens Historie", förvarad, på fri hand illa gjord pennteckning, kallad: "Malmö afritning vid strandsidan den 24 November 1658". En del borgare i Malmö och en Ove Thott m.fl. ville förrädiskt öfverlemna staden åt Danmark och i detta ändamål uppgjorde Thott

"Pertinent Planta Uthaf Mallmö's Festningh". Utförd av Gerhard Buhrmann 1698.

med beskrifning dertill samt skickade till Kjöbenhavn "afritningen". Af den senare synes, bland annat, att både muren och portarne derå voro delvis mycket svaga, hvarjemte däri säges: "Med en stark nordvest storm är vattnet mycket högt, så det går upp till muren". Anslaget³⁹ misslyckades helt och hållet, men lände kanske den svenska regeringen till varning, ty hon förbättrade fästningsverken högst betydligt och lät år 1675 andra säga först 1695, nedrifva strandmuren samt ersätta densamma med kurtiner och bastioner. Dessutom gräfdes utan för dem breda grafvar samt anlades utan för dessa, närmast sjöstranden, betäckt väg och glacis.⁴⁰ Och väl var det, ty år 1676 blef Malmö en längre tid blockeradt af Danskarna och år 1677 var det i 4 veckors tid utsatt för en mycket svår belägring af en dansk, väl försedd armé, som dock, tack vare fältmarskalken, baron Fabian von Fersen och hans soldater samt det då, som alltid tillförne och minst 1 1/4 århundrade derefter i militäristiskt afseende öfvade och beväpnade borgerskapet i staden, icke lyckades intaga men väl högst betydligt skada den samma.⁴¹ Derefter blefvo fästningsverken ytterligare förstärkta. Deras vidd och beskaffenhet synes af en, uti arméförvaltningens arkiv förvarad, af Gerhard Buhrmann, i Malmö den 18 Juli 1698 afslutad s.k. "Pertinent Planta Uthaf Mallmö's Festningh Som uthwijsar utj hwad Stånd festningen nu ähr" och tillika, genom särskild ritning, "de wärk, som efter Desseinen ännu återstå att färdig göras" på östra, södra och vestra sidorna. Af denna "Planta" finner man, bland annat, äfven **dels**, att Österport, som tillförne funnits midt för Östergatan, flyttats åt söder, så att man öster ifrån inkom till staden först genom en lunett ett slags utanverk, och sedan öfver en lång, med två vindbryggor försedd bro, hvars vestra ända låg ungefär midt för nuvarande kvarteret nr 8 Humle i hvilket midt för bron fanns ett corps de garde, **dels** att Söderport, som tillförne funnits midt för Södergatan, flyttats åt vester, så att man söder ifrån inkom till staden först genom en lunett och sedan öfver en lång med två vindbryggor försedd bro, hvars norra ända låg midt för nuvarande Engelbrektsgatan, då kallad Gråbrödersgatan, vid hvars södra ända fanns ett corps de garde; **dels** att man för att komma från Strandporten till glacisen och "Strandbroen" eller Färjebroen, måste först passera en brygga med vindbro, sedan en lunett och så åter en brygga med vindbro, samt **dels** att man, för att komma från Slottsplatsen till citadellet och vester ut från det samma, måste passera lunetter och på

ömse sidor om dem varande bryggor med hvar sin vindbro. Att någon ändring häruti ännu år 1720 icke skett, synes af Isbergs karta.

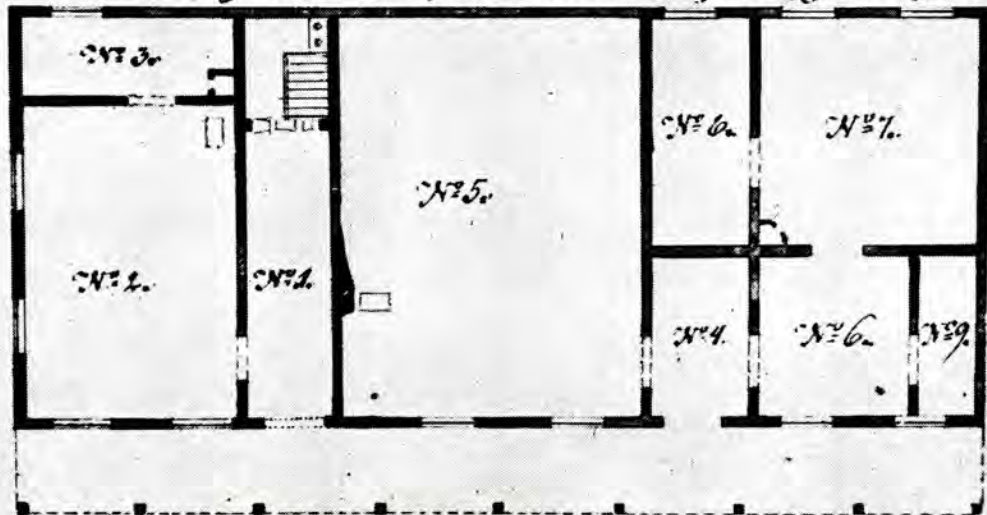
På ingen af de gator eller gränder, som skilja stadens mellan Norra Wallgatan samt Vester-, Adel- och Östergatorna belägna kvarter från hvarandra, äro namn å "Plantan" utsatta. Det samma är förhållandet med de nuvarande S:t Thomas-, Mäster Nils-, Göran Ols-, Kansli- och Frans Suells- och Mäster Johansgatorne samt de gator, som nu i öster och vester omgifva Lilla torget, hvilka i den tiden sannolikt icke funnos, emedan å de platser, som nu äro med hus bebyggda, då stodo endast mer och mindre fasta bodar för försäljning af åtskilliga lifsförnödenheter.⁴² Deremot äro namn utsatta på alla andra, å "Plantan" uppritade gator och skrifna sålunda: Westergatan; Adelgatan; Östergatan; Långårgsgatan, då innehållande äfven den nuvarande Ostindiefararegatan; Grynbodarne; Tegelgårdsgatan och Jöns Fejls-gatan, begge sträckande sig från Lilla torget till Långårgsgatan; Jacob Niellsgatan, sträckande sig från Stora torget till Kungsparken; Gråbrörsgatan, sträckande sig från Vestergatan till Gustaf Adolfs torg; Julhamnsgatan nu Hjulhamnsgatan och i dagligt tal Rifvaregatan; Skomakaregatan; Pär wegersgatan nu Per Weijersgatan; Söndergatan; Balltsars Boder,⁴³ nu Baltzarsgatan; Calendegatan; Compagnigatan; Kyrkegatan; Siela Boderne, nu Själbodgatan och åtminstone förr i dagligt tal Kåringegatan,⁴⁴ Degnegatan, nu Djeknegatan; Snapperupsgatan; Ründellsgatan; Katzün, nu Kattsundsgatan;⁴⁵ Mårtensgatan; Gröngatan och Hümellgatan. Märkligt nog benämnes ingen af de små gatorna, såsom i forna och senare tider varit brukligt, stråde eller gränd. För öfrigt äro namn utsatta på Lilla och Stora torget.

Det förra var åtminstone år 1574 en staden tillhörande s.k. "öde jord", och är icke utmärkt på Vedels ofvan beskrifna pennteckning öfver Malmö af år 1589. Men år 1591 anvisades nämnda jord till försäljningsplats för åtskilliga lifsförnödenheter, och derefter hade bagare, slagtare, hökare, fiskblötare samt försäljare af fjäderfä, ägg och frukt m.m. mer och mindre flyttbara bodar till år 1698, hvarefter dessa småningom ersattes af korsvirkeshus. Den sålunda tillkomna försäljningsplatsen kallades fordom Nya torget i motsats till det förutvarande torget, hvilket samtidigt kallades Gamla torget och slutligen fick sitt ännu bibehållna namn, Stora torget.

Å dettas plan lågo fordom stadens "Gamla Gråbröderskloster" och Helgeandskloster (Helligeisthus) med kyrka och kyrkogård. Sedan Fredrik I den 10 Oktober 1528 skänkt nämnda två kloster till Malmö stad, och klosterbröderna derifrån utdrifvits år 1529 så började Stora torget anläggas år 1532 eller 1533 och fullbordades år 1546, då äfven det nuvarande rådhuset uppfördes.⁴⁷

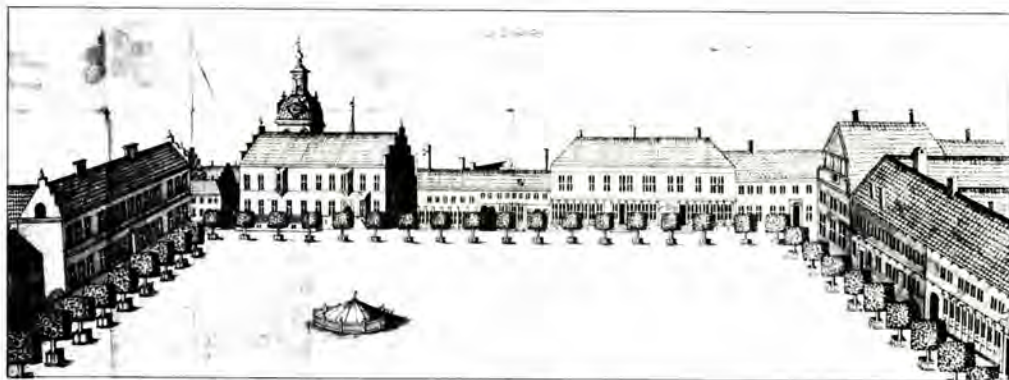
Superintendenten i Lund Mogens Madsen eller Magnus Matthiae, hvilken år 1527 föddes i Helsingborg och varit, bland annat år 1546 rektor i Landskrona, år 1561 rektor i Lund samt ett par år förut hofpredikant hos kronprinsen Fredrik, som då i egenskap af ståthållare, residerade på Malmö hus,⁴⁸ och ungefär vid samma tid eller något senare, kanske år 1587, skref på latin en beskrifning öfver några skånska städer⁴⁹ och bland dem Malmö. Om denna stad yttrar han, bland annat: "Nästan midt i staden finnes ett mycket stort torg och vid östra sidan deraf är ett särdeles anseeligt och präktigt stads- eller rådhus, med ganska betydlig kostnad af staden uppfördt år 1546, sedan man först nedrifvit det i grannskapet och på det ställe, hvarest torget nu är, belägna kloster, tillhörande dem, hvilka erkänna Fransiscus såsom deras ordens stiftare.⁵⁰ I midten af torget finnes en ganska betydlig cistern, hvilken, genom några underjordiska kanaler och rännor (canales et cuniculos), ledda från en bäck utom staden, på det ymnigaste förses med vatten till dagligt och nödvändigt bruk af alla dem, hvilka bo i grannskapet." Den gamla gråbrödra- eller fransiskanerkloster egendomen torde hafva legat i sydöstra delen af torget och vidare söder ut på den tomt, som nu finnes i nordöstra hörnet af kvarteret nr 49 Oscar vid den nuvarande Södergatans vestra sida; ty uti ett bref af år 1508, hvarigenom borgmästaren i Malmö Hans Michelsen till en kanik i Roskilde säljer en

N^o I. Högvakten på Stora Torget. Höjden 5. 04. 1780.

Fortifikationskaptenen P. J. Montells planritning över högvaktsbyggnaden 1780.

gård, säger han denna vara "liggande her i Malmöge udi det söndre straede (= Södergatan) ved gamle Graabrödrekloster, som nu er sanctorum Symonis & Jude Capelle".⁵¹ Och att det gamla klostret verkligen förvandlats till nämnda kapell, synes vidare dels af ett, utaf erkebiskopen Jens Brostorp, den 16 Januari 1494 skrifvet bref, hvari omtalas "ecclesia Symonis et Judae Apostolorium, quae ecalesia quondam erat monasterium fratris minorum,"⁵² samt dels af "Historia ejectionis fratrum Minorum & Dacia".⁵³ ty i den omtalas "sacra edes diuorum Symonis et Jude, vbi quondam locus fratrum minorum fuit." Slutligen anser jag mig böra nämna, att, enligt Isbergs karta, "S:t Simonis & Judae kapells gods" låg å den trakt, som jag nyss uppgifvit för den gamla gråbröders egendomen.⁵⁴ – Helgeandsklostret åter och dertill hörande kyrka samt begravningsplats hafva legat på det plan, som nu utgör Stora torgets nordvestra del.⁵⁵ – Det var om detta torg, som (se sid.) presten i Malmö Nicolaus georgij år 1586 yttrade: "Torget är firekant, huer kant haffuer 120 passus". Bergen har I:1 s. 59 uppgifvit, att "några tusen man kunde uppställas på det torget, och Flensburg säger s. 52, att det "på andra orter knappt hafver sin like". Det senare innefattar säkerligen icke någon öfverdrift, ty, enligt mig den 10 Maj 1886 af stadsingenjören i Malmö J. Åberg meddelad uppgift, innehåller det ifrågavarande torget i areal 3 tunne-, 31 kappeland samt mellan husraderna på norra sidan 490, på den östra 435, på den södra 506 och på den vestra sidan 461 fot. Enligt den ofvannämnda, år 1658 gjorda afritningen af Malmö vid strandsidan, funnos då på samma torg ett "corps de garde", eller högvakt, för "rytteriet" och ett för "soldaterna". När det förra nedbröts vet jag icke, men det senare undanröjdes år 1795.⁵⁶ Det stod emellan två stora lindar ett stycke in på vestra sidan af torget, nordost ut från östra mynningen af den nuvarande Isak Slagtaregatan, förr i dagligt tal kallad Bialittsgränden efter en vid norra hörnet emellan gatan och torget belägen krog vid namn Bialitt (= vänta lite).⁵⁷ En sägen förmäler, att nyss nämnda begge lindar omkring år 1708 planterats af generalguvernören m.m. grefve Magnus Stenbocks döttrar

Malmö Stora Torg. Lavering av Matthias Flensburg 1804.

Ulrika Magdalena, gift med amiralen C. H. Wachtmeister, och Eva Charlotta, gift med generallöjtnanten C. Barnekow, och Linné berättar i sin skånska resa, att begge lindarna i följd af svår köld den 1 Januari 1749, "sprucko ifrån kronan neder till jorden, med en stark smäll" samt att, då han den 13 Juni samma år var i Malmö, "sprickan var ett tvärfinger bred, men nu hade gifvit sig tillsammans och begynt att läkas". Visst är, att i min ungdom stora grenar å lindarne sammanhöllos vid deras stammar medelst starka jernband, hvilka man var oförsiktig nog att mot slutet af 1830-talet borttaga.⁵⁸ Följden häraf blef, att man också måste borttaga den ena linden år 1845 och den andra 1852. Torget var skildt från de detsamma omgifvande gatorna genom en enkel rad af prydliga träd, hufvudsakligen lindar och några hästkastanjer, samt enligt Linnés skånska resa, äfven valnötsträd, hvilka förmodades vara planterade i början af 1700-talet. Visst är att de, enligt en af magistraten i staden år 1738 författad kort beskrifning öfver den samma, då funnos. Dessa träd betogo de i husen kring torget boende invånarne fri utsigt till det samma och voro dem derfor städse till förargelse samt stundom föremål för ohägn. Dessutom blef trädens kronor ofta klippta, ibland i form af koner, ibland i den onaturliga formen af kuber och derigenom illa skadade. De blefvo slutligen borttagna, en del år 1852 och de återstående åren 1869 och 1870.⁵⁹ Jag har redan å sid. 32 berättat, att det under 1500-talet på Stora torget fanns "en ganska betydlig cistern" och om denna skall jag längre ned yttra mig i fjerde berättelsen.

Å sid. 29 har jag redan uppgifvit, att och hvarför tillståndet i Malmö blifvit försämradt och var åren 1669-1670 mycket dåligt. Kom så kriget emellan Sverige och Danmark år 1676 och 1677, då staden belägrades af danskarne samt dess värnar och väderqvarnar uppbrändes, landsbyggden svårt hemsöktes, jordbruket råkade i förfall och derigenom äfven Malmö handel och rörelse. Ännu år 1673 egde Malmö 13 fartyg af 408 lästers drägtighet, deribland ett skepp på 140 läster; men år 1680 egde staden ej mera än 7 fartyg, eller "2 Spaniefarare, 3 Franska och Engelskfarare samt 2 Herringsbysser" (sillfartyg). År 1697 hade antalet fartyg ytterligare minskats till 3 gallioter på 28 läster, 2 jakter på 18 samt en "skuta" på 18 läster, och år 1715 egde staden intet fartyg och på dess redd hade intet enda svenskt fartyg varit synligt sedan sista krigets utbrott, utan endast några få lübeckska, engelska och holländska fartyg dit anländt. Om ock staden i början af 1700-talet något repat sig – den hade likväl då, oberäknadt garnisonen – icke mer än omkring 2.000 invånare, så blef den ånyo lidande, då den under December 1709 samt till och med in uti Februari 1710 blockerades af en dansk armé och ej långt derefter hemsöktes af pest. Denna rasade år 1712 så svårt, att mer än en fjerdedel af

Stortorget 1857. Laverad teckning av Ludvig Messman.

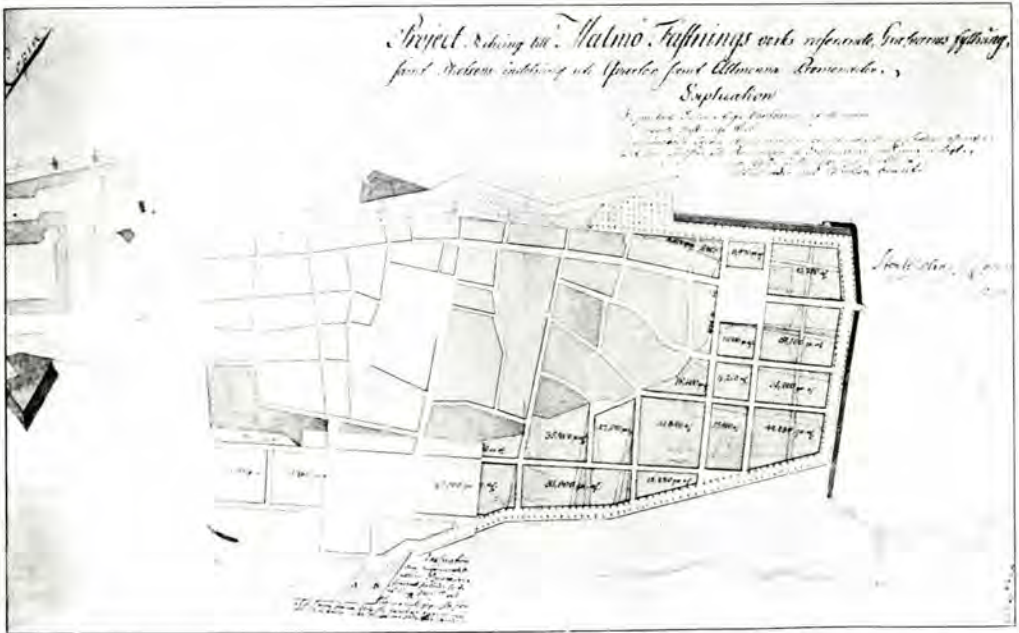
stadens gårdar – enligt en sägen alla vid en gata,⁶⁰ – blefvo öde genom dödsfall och måhända äfven af rädsla vållade utflyttningar. I följd häraf och dryga skatter samt inqvarteringar m.m. var tillståndet vid tiden för Karl XII:s död mycket dåligt, hvilket till en del synes af följande officiella uppgift på borgerskapets antal och förmögenhetsvillkor under tre olika år, nemligen

	1697	1713	1718
förmögne borgare	12	15	3
medelmåttige	30	53	28
ringare, som med möda förtjena uppehållet	132	158	91
oförmögne och utfattige	299	26	150
summa antal borgare	473	252	272

Och likväl heter det i en år 1720 skrifven "Resedagbok" om bland andra städer, Malmö: "Här är den rätta gränsort, befäst med dubbla vallar, Ett slott, som icke grufvar sig, när krigstrumpeterna skallar. Om Malmö endast egde ett, det är beqvämlig hamn, Så had han all fullkomlighet insluten i sin famn." Men den anonyme författaren af denna bok var, enligt Loennbom, en "förnäm herre", som kanske skref, som han gjort, för att smickra och ställa sig väl hos högsta vederbörande. Stadens verkliga tillstånd synes för öfrigt deraf att i Malmö fanns år 1720 ej mer än 1.236 och år 1743 ej mer än 1.847 mantalsskrifna personer, samt att, enligt ofvan åberopade beskrifning af år 1738, utaf då i staden varande "770 hus eller tomtnummer 60 tomter voro afbrände, öde och obebodde." Antalet mantalsskrifna personer år 1743 synes emellertid antyda en icke obetydlig förbättring i stadens tillstånd, och att denna fortfor framgår deraf, att den mantalsskrifna befolkningen var 2.409 år 1782, då stadens handel redan några år förut varit i tilltagande, hvilket lyckliga tillstånd fortfor, hvarigenom folkmängden ökades, så att den

år 1805 utgjorde 4.932,⁶¹ dertill hamnens, 30 år förut började förbättring – hvarom mera i andra berättelsen – säkerligen var en mäktigt bidragande orsak.

En utväg af stor betydighet till stadens förkofran bereddes vidare genom ett år 1805 fattadt beslut, om hvars verkställighet och verkningar jag nu skall berätta sedan jag först nämnt, att det visserligen redan under 1741 års riksdag beslutats, att "Malmö fästningsverk ej skulle bibehållas längre, än till dess de omkring Landskrona varande blifvit satta i fullkomligt stånd", men att emedan nödiga medel härtill saknades, detta beslut dock icke gått i verkställighet. Emellertid blefvo Malmö fästningsverk vanvårdade och slutligen ansedda obehöfliga.⁶² För den skuld beslöt Kungl. Majt, att de "skulle fullkomligen raseras, grafvarne fyllas samt af dem jemte gamla fästningsvallen staden utvidgas och en promenad till dess prydnad anläggas", samt stadens invånare höras om bidrag dertill m.m. I anledning häraf höll generalguvenören m.m. J. C. Toll den 13 Augusti 1805 ett sammanträde med deputerade af stadens invånare. Meningarne bland dem voro delade om nyttan af raseringen, men, för den samma talade den allsmäktige borgmästaren Nordlindh och så beslöts den, deröfver Gustaf Adolf i bref från Helsingborg af den 20 i nyss nämnda månad förklarade sitt välbehag åtföljdt af tillåtelse att gifva hans namn åt det torg, som enligt planen skulle anläggas söder om den gamla staden, uti den nya stadsdelen. Den 11 September 1805 uppsatte Toll å kronans vägnar förslag till ett kontrakt med staden, hvaruti stadgades bland annat af mindre betydighet, rasering och öfverlåtande åt staden af alla dess gamla fästningsverk utom vissa i kontraktet beskrifna delar, bestämdes dels till strandbatteri för hamnens försvar, dels till ett etablissement för arméens flotta, dels till inrättande af en lastageplats, hvilka delar, likasom en del af bastionen Nyköping blefvo kronan och hamndirektionen förbehållna, samt vidare, att, i och för vattnets afledande från Rörsjön sammanhängande kanaler, till en bredd af 18 alnar i ytan och 3 alnars djup, skulle gräfvas öster och söder om staden samt den östra utmytna i norra vallgraven; – att fasta broar öfver dessa kanaler borde byggas vid östra och södra infartsvägarna till staden; – att all den mark, som kunde vinnas genom vallarnes utkastande och grafvarnes fyllande skulle med full eganderätt tillfalla staden till dess utvidgning och promenaders anläggande samt få skattefritt disponeras i 15 år och för stadens räkning med undantag för det, som, enligt uppgjord ritning, erfordrades till torg och gator – försäljas till byggnadstomter, hvilkas egare skulle under 10 år vara befriade från allt deltagande i stadens inqvarteringsskyldighet – och att raseringsarbetet skulle vara verkställt inom 5 års tid, räknat från den 1 Januari 1806, m.m. Detta förslag till kontrakt blef dagen efter dess uppsättande antaget och underskrifvet af dertill utsedde deputerade för magistraten, borgerskapet och till dem ej hörande husegare, med förbindelse för staden att det samma mot uppgifna vilkor fullgöra, men öfverlätto likväl strax derefter åt ett aktiebolag, kalladt "raseringsbolaget", bestående af invånare i både staden och orten der omkring, för hvilket Nordlindh ställdes i spetsen. Han skaffade förlagskapital från Malmö diskontverk och vakade öfver att raseringsarbetet, som börjades vid stadens östra sida och de första åren hufvudsakligen verkställd genom arbetskommenderingar ur indelta arméen på 2 å 300 man, bedrefs med den drift, att man redan den 15 December 1806, sedan Drottningstorget utstakats, kunde uti de i dess närhet belägna kvarteren försälja byggnadstomter, hvilket ock skedde till mycket lågt pris, emedan de voro föga begärliga, och år 1809 uppfördes det af Nordlindhs svåger, handlanden J. Kock den första byggnaden eller den, som ännu finnes i nordvestra hörnet af kvarteret Nr 10 Sågen. Men det stora företaget bar sig icke, ehuru dervid efter 1808 års krig användes flera hundra ryska fångar, och det blef, ju längre det led, illa utfördt af bolaget, som försvann snart sagdt spårlöst, kort före eller samtidigt med ofvan nämnda diskontverks fall år 1817. Till detta verk hade bolaget en skuld på 19.364 rdlr 21 sk. 9 r. bko, till hvars gällande dess sista tillgångar, bestående uti större delen af dels den nuvarande begravningsplatsen vester om Gustaf Adolfs torg och dels de

"Project Ritning till Malmö Fästningsverks raserande, Grafvarnes fyllning, samt Platsens indelning uti Qvarter samt Allmenna Promenader" 1804.

nuvarande kvarteren Höken, Storken, Kockum och Gasverket⁶³ alltsammans då ännu föga uppfylld sumpig samt till bebyggande för den skuld otjenlig mark, den 2 maj 1820 försålles, på offentlig auktion, begravningsplatsen då innehållande omkring 4 1/2 tunneland för endast 275 rdlr banko. All annan genom raseringen vunnen mark var, med undantag för det, som åtgått till Gustaf Adolfs torg och Drottningtorget samt gator och promenader, före år 1817 indelad till dels till nya, sjelfständiga byggnadstomter samt dels s.k. tillökningstomter invid gårdar i gamla staden från och med Gertrudsgatans norra mynning utmed Norra Vallgatan, Drottningtorget vestra sida, samt delar af Norregatan och Stora Nygatan, hvarmed afsågs icke blott utvidgning af de gamla gårdarnes tomter, utan äfven vinnande af räta gatulinier utmed dem. Många af dessa tomter, äfven de förstnämnda, sålldes till orimligt billiga pris, för somliga utgörande endast ett runnstycke för en kvadrataln, hvarefter tilläggstomterna provisoriskt inhägnades och några af de sjelfständiga tomterna bebyggdes med för den tiden vackra stenhus, bland dem framför alla andra "Stora värds huset" vid Gustaf Adolfs torg, vid pass 30 år senare kalladt "Stadt Hamburg". För öfrigt hade raseringsbolaget fullgjort den detsamma åliggande skyldigheten, att utmed den nya stadens östra och södra sidor gräfvit kanaler samt anlägga promenader och öfver de förra bygga, fasta broar emellan staden och dess begge värnar.⁶⁴

Uti det ofvannämnda kontraktet var intet sagdt om citadellet. Detta var också åtminstone ännu långt in på 1820-talet oberördt af raseringsarbetet och fullt armeradt. Många kanoner och mörsare (av folket kallade "mörsaregrytor") stodo på vallarne; uti en stor, lång, öppen plats emellan det gamla Malmöhus' östra byggnad och innersta östra, mycket höga vall lågo tusentals kulor och bomber uppstaplade i många större och mindre pyramider; ett stort förråd af krut fanns i åtminstone det nordöstra tornet;

Akvarell över Malmö hamn. Utförd av Lars Jacob von Rök (1778-1867).

vindbryggor funnos öfver alla grafvar på de vägar, som gingo emellan staden och citadellet; den tretungade, blågula flaggan fladdrade dagligen från en hög flaggstång, hvilken var rest å nordöstra spetsen af den vall, som omgaf citadellets nordöstra bastion, kallad Carolus, och hade till kamrater två, alltid laddade "larmkanoner", hvilka läto höra sig, så snart eldsvåda utbrutit i staden eller någon fänge rymt från citadellet och dettas besättning utgjordes utaf en bataljon af "Konungens eget värfvade regemente", hvilket hufvudsakligen upplöstes år 1829, samt ett par batterier af Vendes artilleriregemente, för att icke nämna flera hundra, fästningsfångar, af hvilka de flesta voro inrymda i s.k. "stockhus", eller mycket stora, jemförelsevis till storleken och invånarnes antal, ej sällan omkring 80, låga rum, i hvilka, som knappt behöfver sägas, en i hög grad vedervärdig "fångluft" var rådande. På 1830-talet började man göra citadellet till krigsbruk odugligt och flaggan med sina ofannämnda två kamrater flyttades till citadellets innersta vall, midt för Vestergatans mynning ått Slottsplatsen.

Emedan ofvannämnda "Stora Vårdshus" är den första ståtliga byggnad, som under innevarande århundrade blifvit uppförd i Malmö, så torde följande underrättelser om anledningen till dess uppkomst och beskaffenhet förtjena att meddelas.

I början af 1800-talet fanns icke någon annan lokal för offentliga, större middags- eller aftonmåltider eller baler, än den gamla S:t Knutssalen, och ej heller någon annan offentlig lokal för resandes herbergerande och bespisande, än "stadskällaren" i rådhusets källarvåning, och en fast lokal för skådespels uppförande saknades helt och hållet.

Den sistnämnda bristen afhjelpes af dåvarande rådmannen C. M. Nordlindh på det sätt, att han uti nedre våningen utaf den delen af sitt stora, mellan adel-, kansli- och kyrkogatorna belägna hus, som vetter ått sistnämnda två gator, lät inrätta en teater. Men då, hufvudsakligen på hans föranstaltande, Malmö diskontverk år 1803 kom till stånd, så inreddes teaterlokalen till embetsrum och kassavalf för detta verk, hvilket fanns der

till dess fall den 4 Oktober 1817 och verkets utredning under de närmast följande åren afslutats. När sedermera, jag tror år 1820, den stora gården blifvit sålld till handelsbolaget Barkman & Bergh, så inreddes den delen af diskontverkets lokal, som ligger i vinkeln mellan Kansli- och Kyrkogatorna till nämnda bolags handelsbod och kontor, vid hvilket senare kassahvalfvet bibehölls. Teaterlokalen hade redan år 1803 blifvit ersatt med en annan uti ett tarfligt hus, hvars långsida låg utmed Grynbodgatan med gafvel åt Engelbrektskatan samt längre upp i tiden blef begagnadt till cikoriefabrik.⁶⁵

Men Nordlindh, år 1805 vorden en allrådande borgmästare i Malmö, var icke den, som tålte några brister, jag hade så när sagt, i sin stad, och så åstadkom han ett bolag, grundadt på 160 så lydande aktier: "Uti en värdshus- och teaterbyggnad, som vid Gustaf Adolfs torg här i staden kommer att uppföras, eger innehafvaren en aktie, fastställd till etthundra riksdaler banko värde, och hvaraf 10 procent äro med tio riksdaler sp. erlagda af N.N., som för denna aktie subskriberat och, vid äfventyr bolagsreglerna innehålla, äfven ansvarar utgörandet af återstående inbetalningar i den ordning den, till högst 20 procent hvarje gång, af direktionen infordras. Malmö den 1 Juli 1807. På samtliga delegares vägnar: Corfitz Beck-Fries. H. Gyllenborg. C. M. Nordlindh. H. A. Falkman. Elis J. Möller. C. Hegerdt. S. Christ. Björkman."⁶⁶

Bolaget inköpte hela det nuvarande kvarteret nr 65 Stadt Hamburg, hvaraf största delen blef använd till trädgård, med kägelbana m.m. och uppdrog åt konduktören A. Sundström, hvilken gjort sig känd som en kunnig arkitekt, att uppföra ritningar till och öfvervaka uppförandet af värdshus- och teaterbyggnaden, hvilket skedde åren 1807 och 1808. Hufvudbyggnaden, 172 fot lång och 48 fot bred, uppfördes i dorisk stil tre våningar hög vid Gustaf Adolfs torg samt inreddes i första våningen, från södra gafveln räknadt, till boningsrum för en värdshusvärd, kök med tillbehör, matsal, inkörsport, biljardrum, förstuga med fruktförsäljningsbodas, biljettförsäljningskontor och två uppgångar till teaterns korridorer; i andra våningen till en del af nämnda korridorer samt danssal af 50 fots längd och 22 fots bredd äfvensom 10 större och mindre rum, af hvilka salen och en del af de andra rummen begagnades till offentliga middagar och dansnöjen samt mindre ofta maskerader, och i tredje våningen till 14 gästrum. Intill Stora Nygatan uppfördes en flygelbyggnad af 128 fots längd och 48 fots bredd, hvilken inreddes i nedre våningen till källare, magasin, visthus, vagnsbod, spruthus samt två uppgångar till teaterns korridorer och en till teatern, och ofvan om denna våning till teater med klädloger och magasin, teatersalong och korridorer. Teatern gjordes, jemte avantscenerna af 10 fots bredd, 65 fot lång, 24 fot bred mellan de främsta kulisserna och 24 fot hög samt försågs med af målaren Gernandt väl målade dekorationer och ett ändamålsenligt maskineri. På sidorna om avantscenen funnos två loger och ofvan om dem två oxögon, hvarje för fyra personer, och i jernhöjd med de förra funnos två logerader, en hvar innehållande 17 loger och 6 till 8 sittplatser i hvarje.

Orkestern var beräknad för omkring 20 musikanter, den intill denna varande parterren för 200 högst 300 och amfiteatern för högst 60 åskådare.⁶⁷ För öfrigt fanns på gården en byggnad, innehållande stallrum för 32 hästar m.m. Både byggnaderna och deras inredning voro utförda med stor omsorg och prydlighet. Allt var i komplett skick och började begagnas år 1809, då bolaget genom en Kunglig resolution af den 6 November fick tillåtelse att antaga egen teatertrupp till skådespels uppförande å samma tider som sådana fingo gifvas i Stockholm, dock emot erläggande af samma afgifter, som andra teatrar i landsorten, hvaruti någon förändring gjordes genom en annan Kungl. resolution af den 10 Augusti 1825.⁶⁸ Enligt anteckningar på ofvannämnda aktiebref fingo dess egare icke någon utdelning förr än år 1811, då sådan, likasom åtminstone hvar och ett af åren 1812-1815, egde rum med 6 procent. Sedan kommo svåra tider för riket i allmänhet och särskildt Malmö genom dervarande diskontverks fall i Oktober 1817. Bolaget måste göra konkurs; och sedan dess egendom flera gånger på offentliga auktioner utjudits till

Stadt Hamburg, värdshus- och teaterbyggnad vid Gustaf Adolfs torg vid 1860-talets mitt.

försäljning så beslöts, att den samma skulle ovillkorligen försälas den 20 November 1819, då en af de ursprunglige aktieegarne, handlanden C. Hegardt köpte alla andras aktier för underpris. Efter hans den 13 Mars 1834 vid 81 års ålder timade död sålldes hela egendomen för 20.000 rdlr bko till ett nytt aktiebolag, bestående af 60 aktieegare och af dem i slutet af år 1850 till en öfverste Aminoff.⁶⁹

Raseringsbolaget hade gått öfver ända utan att fullgöra allt, hvad det sig åtagit, och därför fordrades, bland andra följande ytterligare beslut samt åtgärder.

Genom ett kungl. bref af den 17 Januari 1827 fick staden den gamla strandportsbyggnaden med det vester derintill befintliga, till husarhögvakt begagnade lilla huset och tornet. Dessa nedrefvos år 1837 sedan i deras närhet ett större hus, afsedt till husarhögvakt m.m., blifvit uppfört. – Genom ett annat kungl. bref af den 15 Januari 1831 fick hamndirektionen tillåtelse att borttaga alla bastioner och kurtiner på stadens norra sida mot skyldighet att utvidga Norra Vallgatan och på det återstående anlägga planteringar, som äfven skedde under nästpåföljande två år. – Genom kungl.bref af den 2 Februari 1844 och den 3 September 1845 samt ett kontrakt af den 17 Juli 1848 fick hamndirektionen, under vissa uppgifna villkor en större del af den till Malmö f.d.

fästningsverk hörande glacisen och betäckta vägen emellan norra vallgravven och sjön. – Vidare fick staden, enligt en krigskollegii skrivelse af den 27 December 1848, af den forna Slottsplatsen, **dels** 6.998,91 kvadratalnar, i afsigt att åstadkomma en rät gräns mellan den samma och stadens vestligaste tomter, samt **dels** så mycken mark, som fordrades till anläggning af en 24 alnar bred gata, Slottsgatan kallad, utmed nämnda gräns. – Slutligen har åt staden af bastionen Nyköping och norr om kronans mark upplåtets år 1854 icke allenast 8,9 kappeland, i och för nyssnämnda gatas förlängning till Norra Vallgatan, utan äfven 1 tunne- 12,6 kappeland till utvidgning vester ut af begravningsplatsen vid Gustaf Adolfs torg, samt år 1863 återstoden af Slottsplatsen och det s.k. Varfvvet, tillsammans innehållande 14 tunne- 10,2 kappeland och nu benämnda Kungsparken.⁷⁰

Genom de nu omförmälda, af raseringsbolaget och efter dess fall, till och med år 1848, vidtagna åtgärderna, hade stadens område blifvit utvidgadt från 80 tunne- 3,8 kappeland, som det utgjorde år 1791, enligt en af stadsingenjören N.Z. Neuman då författad karta och beskrifning, till 155 tunne- 11,8 kappeland, som det utgjorde år 1853, enligt en af ingenjören vid generallandtmäterikontoret G. Ljunggren då upprättad karta och beskrifning.⁷¹

Emedan inom förenämnda område finnas två stadsdelar med bibliska namn, Jerusalem i den gamla staden och Betlehem i den nya, så anser jag mig böra meddela följande om dessa stadsdelars tillkomst.

I början af innevarande århundrade fanns i nuvarande kvarteret nr 13 Jerusalem, bakom en mängd små gårdar, hvilkas framsidor vette åt Grönegatans södra, Kattesundsgatans östra och Rundelsgatans norra sidor, en stor trädgård, som tillhörde en handlande Lundin. Han undanröjde nästan alla de träd och andra växter, som funnos i trädgården och lät på den derigenom öppna platsen anlägga en liten stad för sig, bestående af fyra långa byggnader och mellan dem ett fyrkantigt, ganska stort torg samt gator utmed byggnadernas alla sidor. De södra och norra byggnaderna voro endast en våning höga, men de östra och vestra bestodo af två våningar. Den södra byggnaden inreddes till bostäder för mindre bemedlade familjer af "ståndspersonsklassen" och hvarje familj hade söder om den, utmed byggnaden liggande gatan ett litet trädgårdsland, å hvilket stång- eller störbönor och blommor m.m. odlades. De andra byggnaderna inreddes till bostäder för mindre handtverkare, gesäller och kroppsarbetare af alla slag. Alla dessa bostäder, som voro mycket begärliga, uthyrdes först af Lundin och efter hans död i många år af hans arfvingar. I hvarje hörn af torget funnos några träd och det senare begagnades till lekplats af den lilla stadens många barn samt till torkning av tvättade linkläder m.m.d. Midt å torget restes hvarje Midsommarafton "Majstång", omkring hvilken unga och äldre af den lilla stadens invånare samt många utom den samma boende då och Midsommardagen dansade med lif och lust. Ingång till staden var beredd från Kattesundsgatan medelst en mycket låg och trång, genom ett af ofvan nämnda små hus upptagen, alltid öppen portgång, öfver hvilken husets vind var bibehållen.

Vid den lilla stadens nordöstra hörn åt Grönegatan var ett plank och en derå befintlig låst port, som endast öppnades, då körslor skulle ega rum från eller till staden.⁷² Hvarför denna kallades Jerusalem vet jag icke. Kanske namnet uppfanns af något qvickhufvud, som menade, den den stora trädgårdens "jemmerliga förstöring" liknade Jerusalems dito.

Under fortgången af de södra fästningsverkens rasering, utlades ett triangelformigt kvarter emellan nuvarande Stora Nygatans östra ända, Altona gatan och Södra Promenaden, hvilket ännu år 1847 "låg för fåfot". Det inköptes då af min svärfader, handlanden Peter Ståhle, i afsigt att indelas till byggnadstomter, hvilka skulle företrädesvis försäljas till ordentliga äldre gesäller inom timmermans- och murareyrkena, som kunde vara hugade att bygga sig egna bostäder. Detta företag, – det första försöket i vårt

land till arbetarebostäders åstadkommande – vid hvars grundläggning jag i allt biträdde, sattes snart i verstillighet. De nämnda gesällerna hjälpte hvarandra på från deras arbete hos vederbörande mästare lediga stunder, tidigt om morgnarna och sendt om aftnarna; fingo på kredit timmer och tegel af säljaren, som dermed dref stor handel, och dessutom penningelån allt på goda betalningsvilkor, och snart var denna nya lilla stad färdig. Strax derefter fick jag af en myndig bagare vid namn Sjöberg höra, att den samma kallades Betlehem, emedan de nye husegarne "betlat sig fram"; men detta var icke sannt; ty de hade genom omtanke, eget arbete och flit samt noggrant fullgörande af åtagna förbindelser, på ett dem i hög grad hedrande sätt förskaffat sig sina hus och det var ett qvickhufvud bland dem, som tyckte, att, emedan det fanns ett Jerusalem inom Malmö, derstädes äfven borde finnas ett Betlehem. I Malmö tidning för den 27 Januari 1849 intogs en, de Betlemetiter klandrande artikel, men denna bemöttes på ett verksamt sätt af en insändare i Allehanda nr 13 för den 14 Februari samma år. Sedan år 1866 består den lilla staden af kvarteren Nr 25 Betlehem och Nr 26 Dufvan skiljda från hvarandra genom södra ändan af Rörsjögatan, från hvilken Petersgatan – detta namn innefattande ett minne af min svärfader – skjuter in uti det sist nämnda kvarteret.

Enligt Ljunggrens ofvannämnda karta med beskrifning af år 1853

	tunneland,	kappeland
innehöll då i		
gamla staden	88:	19,8
nya staden	66:	24,0
	<hr/>	<hr/>
tillsammans	155:	
kanalerna och grafvarne omkring begge	11:	8,0
glacisen och betäckta vägen dervid	12:	24,0
hamnbassängen från fyrbåken till glacisen	11:	6,0
östra hamnbröen m m	37:	24,0
vestra hamnbröen m m	79:	12,0
citadellet med vallar och grafvar	68:	0,0
	<hr/>	<hr/>
Summa	375:	21,8
deraf torg, gator och promenader innehöllo	48:	13,2 ⁷³

samt förstäderna och alla utom kanalerna och grafvarna, men inom stadens

	tunneland	kappeland
rågångar liggande egor i		
tomter, trädgårdar, åker och äng	2.816:	24,3
betesmark	313:	4,2
impediment af vägar, vatten och afloppsdikey m m d	142:	29,2
	<hr/>	<hr/>
Summa	3.272:	25,7 ⁷⁴

Af dessa egor äro de, som kallas Rådmans- eller Magistratsvängen samt Rörsjön och Hästhagen historiskt märkvärdiga.

Jag har redan å sid. 22 sökt ådagalägga, att det äldsta, det öfra Malmö låg i nordöstra hörnet af Rådmansvängen. Denna innehåller, enligt Ljunggrens beskrifning 509 tunneland och 25,6 kappeland. Naturligtvis upptogs ej på långt när hela denna areal af den gamla staden; men det låter tänka sig, att åtminstone någon del deraf var, hvad man kallar stadsjord. För öfrigt är det känt, att Erik XIII år 1421 utfärdade ett öppet bref, hvarigenom han till evärdelig ego skänkte Malmö stad och borgerskap "den gård, jord och grund, Hendrichsstrup, söder om Malmö liggande i Oxie härad, med byggnader, åker och äng och 'marckeskjell' och all den gårdens 'tilliggelse', intet undantaget", som kronan tillfallit, efter fogden i Malmö, Anders Mårtensson; – att denna donation år 1458 bekräftades af Kristian I med föreskrift att jorden skulle "gagnas af borgmästare, rådmän och menigheten i Malmö"; – och att magistraten derstädes, uti en till reduktionskommissionen den 25 Februari 1688 aflåten skrifvelse uppgaf att som orden lyda, "nu är i

stället för samma gård (Hendricsstrup) en vång, kallad Rådmanstvången, som magistraten njuter och brukar till hjälp på dess lön, efter den samma så ringa är".⁷⁵ Det låter således tänka sig att Rådmanstvången består af både det äldsta Malmös tomt och stadsjord samt Hendricsstrups gård med dertill lydande alla egor. En del af nämnda tomt upptages nu utaf rådmanstvången, af hvilka jag under min rådmanstid år 1846 uppförde den siste, kallad Fridhem.

Att och hvarför Rör sjön, eller det moras, som i äldsta tider kallades "den östre søe", åren 1517-1519 uppgräfdes och fördjupades, har jag redan berättat å sid.23 År 1578 blef det förbjudet att skjuta foglar i sjön.⁷⁶ Sedan fick Malmö magistrat, genom en generalguvernörsresolution af den 14 Maj 1681, rättighet att, med andras uteslutande, fiska i Rör sjön samt stadsgrafvarna⁷⁷ och vidare heter det i en kungl. resolution af den 3 September 1720, då Rör sjön ännu var en verklig sjö: "Vid den gamla rättigheten på rör sjöfisket vill Kungl. majt. i nåder hafva staden och magistraten stadfästade att efter undfångna privilegier, utan intrång af någon annan och orubbade, för sig allena att besitta och åtnjuta".⁷⁸ Nämnda år samt till och med år 1727 arrenderades fisket af landshöfdingen grefve C. G. Hård.⁷⁹ Svanar ynglade ännu i början af 1790-talet årligen på holmen i sjön och man skall hafva sett dem andra öfver Östervärn med sina ungar, för att ledsaga dessa ut i öppna sjön. Linné säger i sin år 1749 företagna skånska resa, att endast öfverkommendanten i Malmö hade frihet att jaga dessa foglar samt af dem årligen fick några hundra.⁸⁰ Min morfar berättade, att han som var född år 1749 och andra i hans ungdomsår rodde ut till i sjön varande holmar och på den togo sjöfogelägg.

Men genom de af raseringsbolaget gräfda kanalerna blef Rör sjön förvandlad till en mycket fuktig, gräsbärande mark, hvarigenom svan jagten och magistratens fiskerätt naturligtvis upphörde. Den senare rätten ersattes af betesrätt; så vidt jag känner, utan grund af något i laga ordning tillkommet särskildt beslut. Magistraten sållde ock i min ungdom till de många egare af kor, som då i staden funnos, "brickor", hvilka, enligt annons i Malmö Tidning, Nr 22 för år 1816, då kostade 25 rdr bko stycket och hängde om halsen på korna, berättigade till bete å hela Rör sjön så snart och så länge sådant derstädes fanns. Man såg då kor från alla håll och kanter i staden hvarje morgon drifvas till dels Vester-, Adel- och Östergatorna samt dels Södergatan, der de mottogos på de förra af en och den senare af en, med 16 rdr bko⁸¹ aflönad s.k. "hyre" (herde) samt fördes, tillökade med kor från gårdarna vid Östra och Södra Tullgatorna samt Värnarna ut i Rör sjön. Dit gingo ock vid tolftiden många af stadens pigor, för att mjölka korna, hvilka på aftnarne af herdarne drefvos till de ställen, der de mottagits, och vidare ledsagades till hemmen af i dem varande tjenare, allt med undantag för den tid på året då det ansågs fördelaktigt för korna att under nätterna stanna i Rör sjön och då således mjölkpigorna måste infinna sig derstädes äfven alla morgnar och aftnar.⁸² Men sedan i tidens längd Rör sjön blifvit ytterligare torrlagd och derigenom åtminstone delvis användbar till åker, så begärde magistraten, hvad ock Kungl. majt. den 13 Februari 1830 biföll, att få i lotter om 5 å 10 tunnland få bortarrendera "den på lön anslagna Rör sjömarken" på 10, 15 å 30 års tid mot årligt arrende af spannmål i råg och korn, till fördelning inom magistraten efter uppgifna grunder, hvarförutan Kungl. majt. förklarade, det upplyst blifvit, att den ifrågavarande marken icke kunde anses tillhöra Kungl. majt. och kronan. Emellertid skulle t.ex. marken få användas till kobete mot 16 2/3 rdr för hvarje ko och 32 sk. allt bko. till herden.⁸³ Slutligen verkställde jag förenämnda lottindelning under våren 1836, hvarefter marken utarrenderades.

Men tio år senare uppstod tvifvel om, huruvida större eller mindre delar af den gamla Rör sjön rätteligen tillhörde staden eller kronan, i anledning hvaraf Kungl. majt. den 11 Augusti 1846 befallte krigskollegium att efter förnyade noggranna forskningar i dess arkiv för vinnande af tillförlitliga upplysningar i omförmälda afseende, vidtaga sådana laga åtgärder, som kunde erfordras till bevarande af kronans eganderätt till nyss nämnda

delar.⁸⁴ Jag känner ej hvad följden blef af de anbefallda forskningarna, endast att hela Rör sjön nu är förvandlad till en betydande, med egen kyrka försedd stadsdel.

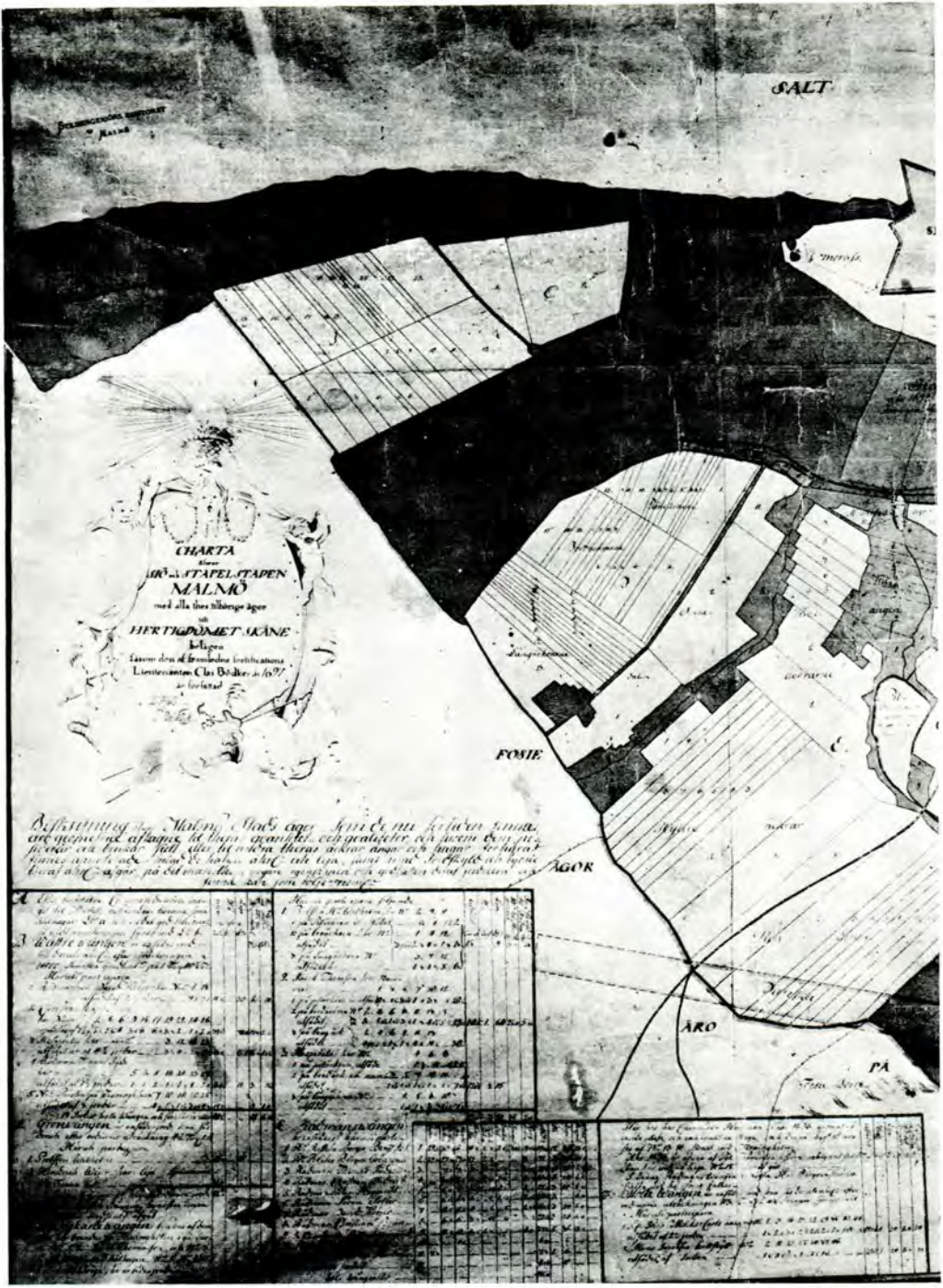
Redan å sid. 23 har jag nämnt Hästhagen, eller "den vestra siö". Kristian I skänkte år 1481 borgmästare och råd i Malmö, såsom det i gåfvobrefvet heter, "vår och kronans grund och damm, liggande vester för Malmö, som de ock tillförne hafva haft bref på, med sjön uti så måtto, att de må och skola derpå låta bygga en mölla (=qvarn) och möllehus, hvar det är bäst och beqvämast, till borgmästare och råds egen nytta och ränta, att dela och skifta emellan dem, och hafva och behålla till deras egen nytta och bestånd för sådant omak och tjenester, som de dagligen hafva skola för oss och våra efterkommande Konungar i Danmark och stadens bästa, och ej göra någon annan någon yttermera räkenskap eller svara oss förbemälda möllas ränta, damm eller vatten." Denna grund – med hvilket ord förstås tomt i stad och en viss egovidd å landet – samt damm antages på goda skäl vara den egotrakt, som nu kallas Hästhagen och fordom benämndes "den vestre söe", i motsats till "den östre söe", eller Rör sjön.⁸⁵ Magistraten fullgjorde icke sin byggnadsskyldighet förr än omkring år 1631.

Sättet på hvilket detta skedde föranledde till tvist mellan borgerskapet och magistraten, i anledning hvaraf Konungen den 16 December nämnda år befalle riksraden i Skåne att instämma de tvistande till herredagen. Dennas dom utfärdades den 1 Juli 1634 och derigenom blef icke allenast magistraten befäst uti besittningen utaf sin af Kristian I erhållna gåfva, utan äfven godkännande gifvet åt en dess öfverenskommelse, att, emedan qvarnbyggnaden, fördämningar, diken, "gräfter" och "strömgångar" vållat magistraten betydliga kostnader, så skulle, när någon borgmästare eller rådman med döden afgick dennas enka och arfvingar af efterträdaren bekomma 200 slätte daler å 64 skillingar. Men magistraten fick dock icke längre behålla hela sin egendom, ty qvarnen nedbröts under kriget år 1644⁸⁶ och "damm samt dambotten" lades under "skantsen och slottets fästning".⁸⁷

Den öfriga synes magistraten hafva fått behålla tills vidare; men på den af fortifikationslöjtnanten Claus Bödker år 1697 författade och i Malmöhus läns landtmäterikontor förvarade konceptkartan öfver Malmö stads alla egor står antecknad: "Hästhagen, år 1692 från Magistraten kommen till fortifikationens torfskäring." Härvid förblef det till dess Kungl. majt. i resolution af den 3 September 1720 stadgades "Den hästhage eller äng, som i förra tider varit staden och magistraten donerad emot årligt intresse å 6 procent, men sedermera staden ifråntagen och till torfskörd för fästningen använd, pröfvar Kungl. majt. skäligt, att den magistraten inrymmes att bruka och nyttja till de usus, som vid första donationen anslagne varit."⁸⁸ Häruti har, så vidt jag vet, sedermera icke någon annan förändring egt rum, än att, enligt en kunglig resolution af år 1807, 6 tunne- och 31,3 kappeland fränskildes Hästhagen och tillades stadens kommandant.⁸⁹

På 1620-talet hade en del Flensburgboar nedsatt sig i Malmö och idkade der borgerlig rörelse. De anhöllo hos konungen att, emedan de ej förstode danska språket, något ställe måtte åt dem upplåtas för tysk gudstjenst, och konungen beslöt den 22 Juni 1628, att dertill borde användas någon kyrka eller något hus i staden.⁹⁰ Dervid blef det till dess den 1 Oktober 1693 invigdes, hufvudsakligen i de många Tyskars intresse, som då bodde i Malmö och dess närhet, en år 1686 grundlagd kyrka, kallad Caroli eller tyska kyrkan,⁹¹ hvarefter, utom nämnda främlingar, många Svenskar, hvilka förut tillhört S.t Petri eller den svenska församlingen, ingingo i den tyska.

Någon gräns mellan dessa församlingar fanns emellertid icke. Men så vann kungl. hovpredikanten, prosten och kyrkoherden, fil.doktorn Kristian Schönbeck den 14 Juni 1805 sökt transport från Mellby pastorat i Vestra Göinge kontrakt till S.t Petri församling i Malmö. Emedan han i sina yngre år varit en förträfflig lärare för min far och mina farbröder, så skulle ett fördelaktigt omdöme om honom af mig kunna synas partiskt och därför anför jag i stället ett sådant, som gifvits af en i förevarande afseende

"Fortifikationslöjtnanten Claus Bödker år 1697 författade och i Malmöhus läns landtmäterikontor förvarade konceptkartan öfver Malmö stads alla ägor". Utsnitt.

Caroli kyrka. Litografi av Theodor Nelles och Christian Roosen omkr. 1860.

fullt opartisk man, eller Halling, hvilken i sina minnen å sid. 53 om honom yttrar följande: "Denne Schönbeck var en ordningsman, förde en exemplarisk lefnad såsom kyrkoherde och hade förtjensten att, gemensamt med borgmästaren Nordlindh, ha genomdrifvit bildandet af en ordnad fattigvård, den tiden en sällsynthet i våra städer.⁹²

Han åvägabragte också efter pestalozziska metoden en fullständig skola för fattiga barn – en nyhet för den tiden och som i en skicklig lärares⁹³ hand bar goda frukter. En söndagsskola inrättades äfven genom Schönbecks försorg, men förföll vid hans förflyttning. Han slutade sin embetsförvaltning med förslaget att bilda en borgareskola i Malmö; som grundfond skulle användas arrendet af egendomen Sege qvarn, hvarå en borgmästare⁹⁴ under förra århundradet "(år 1753)" vetat förskaffa sig ett slags förläning för sin afkomma, hvilket nu nalkades sitt slut. Antingen dåvarande generation icke tillräckligt uppfattade ändamålets vigt, som bort vara så mycket större, som vid den tiden i lärdomsskolan sagnades tillfälle att erhålla undervisning i humaniora, eller ock att värdet af Sege qvarn alltför högt uppskattades, eller kanhända af den orsak, att Schönbeck icke genom personligt inflytande kunde verka för sin älsklingsidé – nog af förslaget vann ej framgång." Och icke nog härmed, ty jag har anledning tro, att han verksamt bidrog dertill, att kyrkosången i hans församling blef så utmärkt, som den redan i min barndom var, och visst är, att genom ifriga bemödanden af honom, som åren 1792-1800 i Stockholm varit tjänstgörande hofpredikant, Gustaf IV Adolf, under dess vistande i Malmö den 22 Oktober 1806 biföll stadens invånarens begäran, att framdeles på Bunkeflo och Hyllie stora pastorat till prebende åt kyrkoherden vid S:t Petri församling, i stället för det lilla, år 1564 erhållna prebendepastoratet Sallerup.

Detta beslut gick icke i verkställighet förrän under Schönbecks efterträdares tid år 1830 och det upphäfdes genom kungl. bref af den 7 December 1852.⁹⁵ För den nu

nämnde ordningsmannen och reformatorn blef bristen af en gränsskillnad emellan S:t Petri och Caroli församlingar olidlig och han genomdref trots mycket personligt obehag, med stöd af ett den 17 Juni 1802 utfärdadt kungl. bref, ett af domkapitlet i Lund, den 18 Mars 1812 meddeladt utslag, genom hvilket bestämdes, att gränsen församlingarna emellan skulle gå inom staden uti Prost-, Mäster Nils-, Djekne- och Studentgatorna samt utan för staden från södra infartsbron uti södervärn samt landsvägen åt Ystad till gränsen af stadens egoområde och att alla de, som bodde vester om dessa gränser skulle tillhöra S:t Petri församling, men de, som bodde öster om de samma Caroli, dock alla då lefvande personer obetaget, att, om de det ville, qvarblifva i den församling, de förut tillhörde.⁹⁶ Detta var den ovanligt utmärkte kyrkoherdens sista stora värf under sin endast 7 år långa embetsförvaltning i Malmö, ty kort efter detsammes genomdrifvande vann han sökt transport såsom kyrkoherde till Riseberga stora pastorat i Norra Åsbo kontrakt, der han, vorden ledamot af kungl. Nordstjerneorden år 1829 och teologie doktor år 1830, afled den 18 Juli 1836.⁹⁷

Utom de nu nämnda församlingarne, funnos **dels** af gammalt en garnisonsförsamling, med kyrka i rådhusets öfra våning, och **dels**, åtminstone sedan år 1811, en slotts- och en hospitalsförsamling med kyrkor i citadellets norra och hospitalets södra byggnader.

För staden gällde en af Kungl. majt. den 4 Juni 1828 utfärdad byggnadsordning ända till den 25 April 1850, då den icke ändrades, utan allenast af Kungl. majt. försågs med tillägg, "om hvad i afseende på tomter inom hamnens område, som försåldes, borde iakttagas". Ännu sistnämnda år fanns i staden icke mera än två boningshus och några magasin eller fabriksbyggnader af trevåningars höjd, inberäknadt bottenvåningarne; de andra husen voro endast en eller två våningar höga. Med undantag för smärre bodar för ekonomiskt behof, hvilka uppförts af trä, voro alla andra hus på ett när, åtminstone hvad yttermurarne angick, uppförda af antingen allenast brändt tegel, stundom på de inre sidorna beklädt med vindtorkadt tegel, kalladt råtegel, eller ock korsverk med mellanmuradt brändt tegel. Det der enda huset är ett, å den stora, vid Djekne-, och Baltzarsgatorna belägna tomt, som före klädesfabriken Concordias brand år 1809 var färgeri, men derefter användts till skjutsstall, vid först nämnda gata beläget, långt envåning högt bostadshus, hvilket uppfördes af min farbror Jakob Falkman och hvars yttre murar bestå allenast af stora qvadrar af lera.⁹⁸ Alla hus i staden voro täckta med vanliga taktegel, på värnarne många med halm. På Södervärn uppfördes, efter en den samma den 2 Augusti 1842 öfvergången stor eldsvåda, ett tvåvåningar högt s.k. gjuthus av sand och kalk.

Gatorna och äfven gångbanorna vid husen emellan dessa och längs utmed de förra gående rännstenar, der sådana funnos – ordentliga trottoarer hade man ännu icke – voro belagda med mindre fältsten, utom i mitten af en och annan större gata, der stora fältstenar, kallade "borgmästarestenar" voro nedsatta.⁹⁹ ⁹⁹ a Gångbanorna voro på många ställen belamrade med **dels** större och mindre stentrappor, upp- och utför hvilka man kom till och från husens förstugor, samt **dels** "källarehalsar", eller nedgångar till källare under husen, hvilka nedgångar voro betäckta med lämmar, somliga liggande i gångbanans plan, andra, i lutande ställning till den samma 2 till 3 fot högt ifrån husväggen. Tvärs öfver flera gator, äfven de ansenligaste, funnos öppna rännstenar och allt rännstenvatten samt den smuts, som åtföljde detta, hvilket icke var litet, emedan rännstenarna mottogo slaskvatten från alla kök, brännerier, mälterier, bryggerier, garfverier med flera dylika inrättningar i staden, utfördes slutligen uti de honom omgifvande grafvarne och kanalerna, hvilka derigenom småningom uppgrundades. Gatornas underhåll och renhållning ålåg hvarje tomtegarare utanför sin tomt och till midten af gatan och den senare verkställdes hvarje Lördag.¹⁰⁰

Deras belysning under den mörka årstiden ålåg ock fordom tomtegarne samt bestrid- des af dem medelst en svagt lysande lykta utanför hvarje hus; men sedan Schweizaren

Argand i slutet av 1700-talet konstruerat de efter honom benämnda lampor, hvilkas veke var cylindrisk och ihålig, samt Fransmannen Qvinctet omgifvit denna veke med en cylindrisk skorsten af glas, så blefvo mot slutet af andra årtiondet uti innevarande århundrade flera gator i Malmö upplysta medelst argandska lampor uti s.k. reverber lyktor, af hvilka somliga voro fästa vid hushörn och andra i midten af tvärs öfver större gator fästa, långa länkar af jern.¹⁰¹ samt sköttes af s.k. "rotemästare" eller andra "lykttändare" för det allmännas räkning. För detta ändamål uttogs årligen en "lyktskatt", hvilken erlades med 16 sk. af alla mantalsskrifna embets- och tjänstemän, borgare och ståndspersoner äfvensom sådana enkor och ogifta qvinnor, som tillhörde någon af dessa klasser och låtit sig i staden mantalsskrifva, men af stadens öfrige invånare med 4 sk., allt banko, och skulle, hvad derutöfver behöfdes för gatubelysningens bestridande, uttaxeras af alla fastigheter inom staden efter dessas bevillningsärenden. Nämnda skatt utgjorde under hvart och ett af åren 1846-1850 1510 rdlr ^{102, 102 *}

Det förnämsta vilkoret för stadens bestånd och förkofran var handel, skeppsrederi och skeppsfart. Någon s.k. grosshandels-societet har aldrig funnits i Malmö och der fanns endast en jemförelsevis kortare tid, hvilken slutade med Diskontverkets fall år 1817, två i förordet å sid.17 nämnda köpmän, som endast idkade, hvad i 1736 års lag kallas grosshandel. Alla andra köpmän idkade minuthandel i öppna bodar och de större samt förmögnare bland dem derjemte grosshandel, med spannmål och andra varor. Och dessa köpmän behöfde icke, hvilket nu för tiden så många göra, medelst "handelsresande" bjuda till att afyttra sina varor, utan de uppsöktes af både köpare och säljare. Man hörde stundom spannmålshandlande begagna uttrycket "mina bönder" och detta så till vida med fullt skäl som de bönder, hvilka en gång börjat afyttra sin spannmål till någon viss köpman, dermed vanligen oafbrutet forforo och derjemte hos honom köpte för dem behöfliga varor, dervid de gerna ville hafva och ofta fingo något, som det kallades, "till på köpet", bestående af små quantiteter tobak, snus, socker, kaffe m.m.

Först på 1830-talet – om jag ej missminner mig – skedde någon ändring i det gamla förhållandet derigenom, att en och annan spannmålshandlande skickade "uppköpare" ut på stadens värnar, för att å dem söka uppfånga spannmålsförande bönder, och att ett handelsbolag gick ännu längre, genom att låta drifva denna industri på den af bolaget inköpta, ett längre stycke söder ut från staden belägna landtegendomen Augustenborg.

Det i våra dagar långt drifna och förderfliga creditsystemet var länge okänt i Malmö, ty dit kan icke räknas, att för soliditet kände köpare fingo varor i små poster på kredit å apoteken och i kryddbodar, hvarför de debiterades i "motbok", hvilken "uppgjordes" å vissa tider, då betalning för de erhållna varorna erlades. Men så kom det en tid, då nämnda system infördes och öfvades, jag tror i synnerhet af sådana handlande som sålde bräder, timmer, tegel och andra byggnadsämnen.

Med penningväsendet var det ej väl bestäldt. Under åren 1800-1820 fanns tillgång på både silfver- och sedelmynt och dessutom under åren 1803-1817 diskontverkens assignationer på riksbanken; men sedan denna år 1818 blifvit stängd för utväxling af silvermynt, hvarmed fortfors till den 1 Oktober 1834, så blefvo silfverpenningar allt mer och mer sällsynta, och många, som då och då fingo sådana, "lade dem på kistbotten" samt gömde dem äfven långt efter sistnämnda år. Sålunda funnos vid år 1846 förrättad bouppteckning efter ofvan omtalade David Mandorffs enka i hennes gömmor 24 st. gamla svenska specier och 6 st. pelarpiastrar m.m.d. Penningar räknades åtminstone ännu år 1850 dels i "riksdalerbanko", hvarje sådan indelad i 48 "skillingar" och hvarje skilling i 12 "rundstycken"; dels i "riksdaler riksgäld" nu nominelt motsvarande 1 krona – hvilket var indelad liksom en riksdaler banko, men i jemförelse med denne ej värd mer än 2/3 delar af den samma så att 1 riksdaler banko motsvarades af 1 1/2 riksdaler riksgäld, samt dels i "daler", "mark" och "styfver".

1824		1824	
1. Sella Tera Bager	2 sk. 10 1/2	Januari 21	Hj. Jönssons betänning
2. Sella Tera Bager	2 1/2		Droffvar
3. Sella Tera Bager	2 1/2	25.	Pannor. Sjönäs
4. Sella Tera Bager	2 1/2	26.	Sk. 1 1/2
5. Sella Tera Bager	2		Summa
6. Sella Tera Bager	13		8. 10
7. Sella Tera Bager	16		
8. Sella Tera Bager	23		
9. Sella Tera Bager	34		
10. Sella Tera Bager	22		
11. Sella Tera Bager	9		
12. Sella Tera Bager	4		
13. Sella Tera Bager	4		
14. Sella Tera Bager	3		
15. Sella Tera Bager	10		
16. Sella Tera Bager	12		
17. Sella Tera Bager	12		
18. Sella Tera Bager	8		
	Summa 5. 27		

Kontrabok från 1824.

En daler motsvarade 1/6 af 1 riksdaler riksgäld och innehöll 4 mark eller 32 styfver.

Man hörde aldrig nämnas två daler, ty för den fanns ett gemensamt namn, nemligen plåt motsvarande 16 sk. riksgäld, men ständigt 1, 3, 4, 6 och 9 daler, och för 100.000 daler fanns det gemensamma namnet "en tunna guld". Man hörde ej heller någonsin nämnas en mark, utan i stället 8 styfver, men ständigt 3, 6, 9 och "attan" (18) mark. Längre upp gick aldrig räkningen i mark. Stadens och flera andra officiella verks räkenskaper fördes i riksdaler banko, men enskildes i riksdaler riksgäld. Inga sedlar funnos å daler och dess underafdelningar, utan endast å 2, 3 och flera riksdaler samt 8, 12 och 16 sk. allt banko och dessutom, ehuru jemförelsevis få, å 10 och 14 sk. kopparmynt samt å 1 riksdaler och 12, 16 och 24 sk. riksgäld. Av dessa sedlar indrogos de gamla på 2 och 3 riksdaler banko år 1829 och de på högre belopp år 1836. Då fick man nya bankosedlar på 500, 100, 33 1/3, 16 2/3, 10, 6 2/3 samt 2/3 riksdaler, motsvarande 1 riksdaler riksgäld, och de ofvannämnda småsedlar indrogos år 1849.¹⁰³ Binärningar voro maltgöring, brännvinsbränning, jordbruk och ladugårdsskötsel.

Maltgöring i stort var en mycket gammal binärning och idkades af nästan alla större köpmän samt bryggare.

Enligt en år 1810 utfärdad kunglig förordning fick brännvinsbränning i alla andra städer, än Stockholm och Göteborg utan någon inskränkning och mot en obetydlig skatt utöfvas alla tider af året med hvad slags redskap som helst samt af hvarje fastighetsegare och till och med hyresgäst, denne dock efter af den förre erhållit tillstånd, och denna näring, som ansågs mycket fördelaktig, idkades också af icke blott många handlande, handverkare och bryggare, utan äfven tjänstemän, bland dessa till och med en organist och klockare. Men så utkom år 1815 en ny förordning, enligt hvilken dels brännvinsbränning i Malmö ej fick utöfvas med flera än 59 pannor, enhvar af 50 kannors rymd mot 10 rdlr skatt till staten hela året om för hvarje, och dels sättet för pannornas fördelning bland stadens invånare skulle bero på de derstädes, i kommunala frågor röstegande beslut. Detta blef, att handels societeten skulle till sin disposition få 24 pannor, handverks societeten 16, bryggaresocieteten 8 och civilsocietyeten 8 samt de återstående 3 pannorna öfverlätas till sådana husegare i staden, hvilka ej tillhörde någon af

nämnda societeter och önskade begagna dem samt, om de voro flera än 3, till dem, som förbunde sig att därför erlægga mera till fattigvårdsinrättningen än nedan nämnda.

Härefter anställdes inom hvarje af ofvan nämnda fem klasser auktioner för bekommande af rättigheten att begagna de till klassens disposition upplåtna pannorna, och de icke obetydliga afgifter, som derigenom inflöto, tillföllo klassen. Dessutom skulle de, som vunno berörda rättighet, utgifva en tunna råg till fattigvårdsinrättningen i staden. De afgifter, som tillföllo handels societeten, omkring 1300 rdlr, skänktes till en af dess medlemmar vid namn Holmstedt, hvars spannmålsmagasin förstördes genom vådeld natten emellan den 9 och 10 Juni 1816. Handtverkssocieteten tillkommande afgifter anslogos till grundplåt för en "välgörenhetsinrättning" inom den samma, hvarom mera i 30:de berättelsen, och civilsocietetens blefvo, så långt de räckte, begagnade till dess notaries aflöning. De andra afgifternas användande känner jag icke. Huru påkostande det än för mig är, måste jag dock såsom en sanningskär berättare nämna, att flera brännvinsbrännare, i många år, medelst tillsatser af höga hattar, å femtio kannors pannor, brände med större pannerymd än den tillåtna. Detta kom slutligen till justitiekanslerens kännedom och han beordrade dåvarande landsfiskalen, sedermera stadsfiskalen i Malmö Sylvan, att undersöka alla brännerier derstädes. Detta skedde efter dagen förut af Sylvan meddelad underrättelse om sin ankomst. Nyss nämnda tillsatser voro då undanskaffade och han fann allt i behörigt skick. Sedermera vågade ingen fortsätta på det förra, olagliga viset.¹⁰⁴

Jordbruk och i sammanhang dermed nedan nämnda slags ladugårdsskötsel bedrefs, det förra **dels** på af gammalt sjelfegande mark inom stadens rågångar, t.ex. Ribersborg, Möllevången, Terningholm och Sånekulla, samt vidare på omkring 287 tunneland jord, hvilken staden åren 1752 och 1753 på offentliga auktioner sållt till flera personer under det gemensamma namnet "Plantagelyckor", hvilka utgörande ett antal af 54 stycken, hvar för sig fingo särskilda namn;¹⁰⁵ **dels** på så kallade gårdejordar, **dels** på af magistratens ledamöter utarrenderad jord i Rådmanvången, Hästhagen och Rörsjön.

Och detta lönade sig ganska bra för i synnerhet större köpmän, äfven om de för ett tunneland jord i Rådmanvången i arrende erlade ända till 75 rdlr rgs.,¹⁰⁶ som jag bestämt vet, att åtminstone en under 1840-talet gjorde. Detta låter otroligt, men förklaras derigenom, **att** nämnda köpmäns brukningskostnader voro obetydliga, emedan de för sin rörelse måste hålla hästar, arbetsvagnar och drängar samt således endast behöfde förskaffa sig och underhålla oundgängliga åkerbruksredskap; – **att** de, likasom många andra större gårdsegare i staden i sina stall hade flera till stor del med drank utfordrade kor, hvilkas mjölk kom hushållet till godo och för öfrigt såldes till dem af stadens invånare, som ej egde kor; – **att** de af sina hästar och kor samt halmbäddarne under dem fingo gödsel och förrådet af denna utan betalning betydligt ökadt derigenom, att flera landtmän nästan hvarje söckendag i handelsafseende körde in på deras gårdar och der fodrade sina dragare; – **att** den af dem brukade jorden nästan alldrig låg i träde samt ofta årligen gaf två skördar, bestående, den första, vid sommarens början af rågräs eller tidigt sådd blandning af hafre och vicker, som skördades till "grönfoder", samt, den andra, af korn eller potäter. För öfrigt funnos i nästan hvarje större gård höns och ankor samt stundom äfven kalkoner och dufvor, hvilka alla voro "lättfödda", tack vare affall på gårdarna samt från brännerier och "mälterier".

Priset å jord inom stadegornas område ökades efter hand högst betydligt. Ett exempel härpå är en af de södra plantagelyckorna, belägen vid landsvägen mot Ystad, ej långt från nyssnämnda områdes södra gräns, kallad Heleneholm och ingenting mindre än dyrbart bebyggd. Denna egendom innehöll år 1827 14 tunne- och 6 kappeland, hvaraf voro använda till hustomt och trädgård 3 tunneland samt damm, kanal och vägar 2 tunneland. Den sålldes nämnda år för 4.100 rdlr men i Juli år 1842 för 8.000 rdlr, allt bko.¹⁰⁷

Karta öfver södra delen av plantageflyckorna från 1750-talet.

De ofvan nämnda gårdejordarne tillkommo på följande sätt. Ännu i början af 1780-talet funnos stora fält inom stadens rågång, hvilka begagnades allenast såsom betesmark. Men sedan fråga blifvit väckt, första gången vid 1734 års riksdag, om dessa fälts fördelning emellan gårdarna i staden, så afgjordes denna fråga genom konungens befallningshafvandes, af Kungl. majt. den 21 Mars 1781 fastställda utslag af den 3 Januari 1780 sålunda, att af den staden tillhöriga "fäladsmarken", då beräknad till 850 tunneland, 335 tunneland skulle fördelas på gårdarne i staden efter hvar och ens gårdetal, så att hvar hel gård deraf finge jemt 1 tunneland och mindre gård i proportion derefter, att nyttjas till plantager för fabriker eller såsom ängsmark och ständigt förblifva vid gården, men det återstående af betesmarken såsom sådan, enligt vissa uppgifna vilkor begagnas. Dervid förblef det ock till år 1812, då fråga väcktes om fördelning på gårdarna äfven af nyss berörda återstod, derom mycken strid uppkom, hvarunder man fann, att ofvan omförmälde beräkning var till den grad oriktig, att den återstående, förut icke delade betesmarken utgjorde öfver 842 tunneland.

Denna fråga ställdes dessutom i förbindelse med en annan, eller om ett bättre sätt, än det dittills i högsta grad odugliga, att utgöra staden åliggande gästgifveriskjutsskyldighet.

Dessa frågor afgjordes af Konungens befallningshafvande i laga kraft vunnet utslag af den 24 December 1812 sålunda, att nyss nämnda skyldighet dädanefter skulle utgöras med 50 i stället för 24 parhästar, till hvilkas anskaffande och underhåll 400 tunneland af den ifrågavarande betesmarken skulle indelas i 40 lotter af 10 tunneland vardera och dessa bortarrenderas på 30 års tid, med skyldighet för hvarje lotts arrendator att bestrida skjuts med ett par hästar; – att återstående 10 par hästar skulle anskaffas och underhållas af sjelfegande jordinnehafvare – samt slutligen att af betesmarken skulle 1 tunneland tilldelas hvarje hel gård i den del af staden, som funnits före fästningsverkens rasing.

Detta skedde äfven, och så gjorde man sig för andra gången skyldig till det stora felet, att utdela jord utan föregången undersökning och uppskattning af dess naturliga beskaffenhet samt afstånd från staden, ehuru stor skiljaktighet i dessa afseenden förefunnos. Men hinder mötte från verkställighet af utslagets två första bestämmelser, derutinnan, att tillräckligt antal arrendatorer icke anmälde sig, och att de sjelfegande jordinnehafvarne förskräcktes öfver det nya åliggande de fått.

Då föreslog borgmästaren Nordlindh, att bilda en för hela staden samfäld, särskildt skjutsinrättning på det sätt, att skjutshästarnas antal skulle nedsättas till 25 par; – att af ofvan nämnda 400 tunneland 350 skulle utarrenderas mot 24 kappar hafre, 11 lispund hö och 14 lispund halm för hvarje tunneland; – att återstående 50 tunneland skulle användas till bete för skjutshästarna; – att enskilde jordegare, emot befrielse från utgörande af dem åliggande en femtedel i skjutsbestyren skulle till skjutsinrättningen årligen erlægga för hvarje af dem egande tunneland 7 1/2 kappar hafre, 2 lispund hö och 2 lispund halm – samt att om detta allt ej förslog till hästarnes underhåll, bristen skulle ersättas till hälften af gården och skillingtalen, det vill säga delas lika emellan gårdars egare och borgerskapet. Dessutom erbjöd sig Nordlindh, att, om ingen annan ville arrendera de 350 tunnelanden, sjelf göra det.

Detta allt godkändes af vederbörande röstegande, med betygande af deras tacksamhet mot Nordlindh, och vidare af konungens befallningshafvande den 20 Mars 1813 samt gick, tack vare den först nämndes omtanke och drift, i verkställighet redan den 1 näst derpå följda April sedan till skjutsinrättning blifvit för 6.000 rdlr bko. inköpt ofvan-nämnda betydliga gård vid Balzars- och Djeknegatorna samt ett lika stort belopp, för inköp af hästar och vagnar m.m., erhållits såsom lån af Malmö diskontverk. Stor var visserligen belåtenheten med detta allt i början, men längre fram i tiden blef det föremål för bittert klander.¹⁰⁸ Den 7 September 1816 beslöt konungens befallningshafvande, att skjutshästarnes antal skulle nedsättas till 20 par och enskilde jordegare njuta lindring till 1/5 uti hvad de dittills för deras jord bidragit till skjutsinrättningen. Den 19 Mars 1823 utfärdade magistraten ett reglemente för inrättningen, enligt hvilken dess styrelse skulle utgöras af en ordförande och sju ledamöter, valda af och inom societeterna, samt hafva en på stället boende föreståndare till biträde.

Från och med år 1846 skulle, enligt ett magistratens beslut, den sjelfegande jordens bidrag till inrättningen utgöras sålunda, att, sedan från alla utgifter för ett år afdragits alla inkomster under samma tid, med undantag likväl för arrendena af inrättningens jord, 1/5 af den derefter uppkomna bristen, borde påföras först nämnda jords egare. År 1849 utgjorde alla inkomsterna 14.633 rdlr 18 sk. och alla utgifterna 13.523 rdlr 24 sk. 1 r., men år 1850 de förra 12.723 rdlr 42 sk. 6 r. och de senare 11.480 rdlr 13 sk., varande uti inkomsterna inberäknadt år 1849 af enskilde jordegare utgifna 1.030 rdlr och arrenden 4.518 rdlr 30 sk. 4 r. samt år 1850 bidrag af nämnda jordegare med 760 rdlr och arrenden till ett belopp af 4.457 rdlr 1 sk. Slutligen må det nämnas, dels att, när ingenjören Ljunggren år 1853 uppmätte stadens egor, så befanns den till skjutsinrättning-

en år 1812 anslagna jorden innehålla 420 tunne- och 4,4 kappeland, deraf 185 tunne- och 11,2 kappeland åker och äng samt det återstående betesmark¹⁰⁹ och dels att om somrarna under 1830- och 1840-talen från skjutsinrättningen dagligen kl. 8 fm. afgick en för 13 resande inrättad deligens till Lund och derifrån återvände kl. 4 e.m. emot en afgift af 32 sk.bko. för hvarje person.¹¹⁰

Å af mig okänd tid voro löner på stadens stat uppförda till två läkare, kallade under vid pass första fjerdedelen af innevarande århundrade, den ene, stadsfysikus och, den andre, stadsfältskär eller kirurg samt senare förste och andre stadsläkare. Dessutom voro vanligen två eller tre militärläkare, boende i Malmö och ett par veterinärer, men någon tandläkare fanns ej derstädes förr än efter början af 1820-talet då staden tidtals besöktes, för utöfvande sitt yrke af en och annan i Kjöbenhavn, Göteborg eller Stockholm bosatt tandläkare. Led någon af tandverk, blefvo vanligen medicinedoktorerna anlitade. Syntes blott svulst, lades varma kryddpåsar på kinden. Var en tand skadad, utdrogs den samma; plombering var ett då om icke okänt, åtminstone ej af läkare i staden användt förfarande. Jemförelsevis sällan blefvo de anlitade för botandet af arm- och benbrott samt ledvrickningar och en del yttre åkommor, hvilket i allmänhet anförtroddes, åtminstone på 1830- och 1840-talen, åt en i Lund född qvinna vid namn Hansson, som öfverallt kallades Lundaqvinnan och var erkänt skicklig uti behandlingen af nämnda slags åkommor. Detta sågs med oblika ögon af ett par utaf stadens läkare; men hon reste till Stockholm och vann i sundhetskolegium något slags berättigande, hvars egenskap och omfattning, jag ej minnes, men som hade till följd, att hon fick ostördt utöfva sin mycket stora praktik.

Blef någon af stadens förmögne invånare angripen af en svår sjukdom hemtades den utmärkte medicineprofessoren i Lund Eberhard Zackarias Munk af Rosenschöld, om hvilken mera i 33:dje berättelsen. Efter hans den 17 Maj 1840 timade död, föll jag tror år 1845 egaren af Rönneholm, majoren A. von Ysedom, derstädes i en svår sjukdom och lät kalla till sig konungens af Danmark förste lifmedikus J. Lund. Han kom äfven flera gånger till den sjuke mannen, men kunde ej beständigt uppehålla sig hos honom, hvarför han i sitt ställe satte danske medicinedoktorn J. C. Sahl. Detta föranledde doktor A. Brissander till en den 31 Juli 1845 hos konungens befallningshafvande gjord anmälan, som insändes till Sundhetskolegium, hvilket den 7 Augusti s.å. förbjöd Sahl vid 16 2/3 bko vite, att i Malmö utöfva sitt yrke. Han inställde sig för den skuld i kolegium för att legitimera sig; men då kolegium ej ville godkänna honom ensamt på grund af hans vackra betyg om aflagda examina i Kjöbenhavn och dessutom af derstädes bosatta stora läkare om hans skicklighet, utan fordrade examen, sedan han ett års tid praktiserat på offentliga sjukhus i Stockholm, så ingav han besvär öfver det senare vilkoret till Kungl. majt. och återvände till Malmö. Samtidigt härmed hade jag en af engelska sjukan m.m. svårt lidande liten son och i anledning deraf rådförde jag mig med Lund, som var min syssling. Han öfvertygade mig om, att barnet blifvit vanvårdadt af dåvarande förste stadsläkaren, sade hvad som borde göras och ville att detta skulle verkställas af Sahl, som ock skedde.

Nyssnämnde läkare begärde dessutom sjelf och fick biträde vid en svår operation af Sahl och denne anlidades dessutom af flera, deribland handlanden E. Bager, som voro missnöjda med ovannämnde förste stadsläkare. Detta allt upptogs mycket illa utaf andre stadsläkaren och Sahl stämdes till kämnersrätten samt ådömdes ofvannämnda vite, hvilket jag betalade, hvarefter både jag och Sahl fingo ovett uti en insänd artikel i Allehanda och ny anmälan mot Sahl gjordes hos Sundhetskolegium, som förelade honom att till 33 1/3 rdlr bko förhöjdt vite. Men ej nog härmed, ty den 23 Maj 1846 blef han en afton i en trång gränd, utaf en derstädes honom afvaktande person med käpp så illa slagen i hufvudet, att han föll till marken och i flera påföljande dagar, ej kunde gå ut.¹¹¹ Under tiden hade Kungl. majt. gillat Sahls ofvannämnda besvär och derefter

fullgjorde han i Sundhetskollegium gällande vilkor för utöfning af sitt yrke äfven i vårt land samt förblef praktiserande läkare i Malmö till sin i Maj 1887 timade död.

Den 4 April 1571 fick Erasmus von der Breiche konungens dels tillåtelse att inrätta ett apotek i Malmö och dels försäkran, att något annat apotek ej finge inrättas i Skåne.¹¹² Huruvida nämnda tillåtelse begagnades, vet jag icke. Deremot vet jag, att apotekaren Baltzar Stobæus i Lund fick år 1644 borgmästares och råds i Malmö öppna bref på att derstädes vara ensam apotekare under de friheter andra haft före honom, dock fick "han icke hålla något otillbörligt drickeshus, som kunde ske Gud till förtörnelse och meningheten till förargelse" vid påföljd af sina rättigheters förlust, deribland, att, så länge han, hans hustru och barn hade apoteket, vara fri från skatter till kronan och staden.¹¹³ I Malmö fanns vidare år 1731 ett af Thomas Arndt anlagdt apotek, benämndt Fläckta Örnén, hvilket i en senare tid tillhörde en mycket utmärkt apotekare vid namn Peter Magnus Kjellström, elev af Linné samt högt värderad af både honom och vårt land, i den tiden störste kemist och fysiker Torbenn Bergman.

Han upptog år 1796 såsom bolagsman sin son, apotekaren Magnus Kjellström, hvilken blef ensam egare af apoteket vid faderns död den 30 April 1803 och i tidens längd mycket rik, men ej lik sin far i nit för sin viktiga handtering. Häröfver och att dåliga medikament höllos allmänheten till handa, klagades tid efter annan, utan att det föranledde vederbörande till undersökning af klagomålen befogenhet. Följden häraf blef år 1819 en ganska allmän önskan om ett nytt apoteks inrättande och denna önskan understöddes genom ett erbjudande i sådant afseende af en ung apotekare, Johan Fredrik Barkman, som var broder till chefen för ett af stadens anseddaste handelshus, Barkman & Bergh, samt förvärfvade sig flera gynnare i staden. Kjellström motsatte sig nyss berörda önskans realiserande, med en ifver, som hade hela hans timliga välfärd varit deraf beroende, och åberopade såsom ett viktigt stöd för sitt motstånd, att hans fader, hvars privilegier han ärfvt, år 1773 köpt ett i staden år 1662 anlagt "provincialapotek" samt fått kungligt löfte, att derstädes få vara ensam apotekare, så länge han till allmänhetens belåtenhet fullgjorde sina skyldigheter. Frågan var så ömtålig, att den på begäran afgjordes i handels societeten med slutna sedlar hvilket var något högst ovanligt, och att magistraten afgaf ett på skrufvar ställdt utlåtande i saken. Denna afgjordes dock till fördel för Barkman emot det att han till Kjellström betalte, hvad dennes fader utgifvit för det ofvan nämnda, af honom köpta apoteket och den 8 November 1822 öppnade den först nämnde ett nytt apotek, kalladt Lejonet, i den ej långt från det gamla, vid Stora torget belägna lokal der det ännu finnes. Begge apoteken buro sig ganska väl och när detta mot slutet af år 1886 skrifves, har medicinalstyrelsen gjort framställning hos Kungl. majt. om inrättande af två nya apotek i Malmö.¹¹⁴

Ofvan nämnde P. M. Kjellström hade år 1757 anlagt en plantage för medicinalväxters odling på en af de i det förestående nämnda "plantagelyckorna", kallad Jemtland och innehållande 6 tunnland. Der uppdrog han både utländska och inhemska medicinalväxter, med hvilkas odlande han, ej sparande flit och dryga kostnader, så länge och med sådan framgång fortfor, att han, sedan han äfven lyckats förmå allmogen i orten att insamla och till honom sälja i den samma vildt vexande medicinalväxter, kunde ej blott förse inhemska apotekare med en mängd växter af begge slagen, utan äfven till utländska apotek försända stora partier deraf. Detta i vårt land då enastående företag väckte stor uppmärksamhet och dess upphofsman blef ej blott kallad till ledamot af kungliga patriotiska sällskapet samt fysiografiska sällskapet i Lund, utan fick äfven af det förra en guldmedalj, såsom ytterligare bevis på aktning och erkänsla.

Hans son fortsatte faderns verksamhet uti ifrågavarande afseende, om ock ej med lika drift som fadern, till dess han den 1 Januari 1836 sållde både apoteket och plantagen till det förras fleråriga föreståndare C. Björkbom.

Denne förbättrade begge och odlade å plantagen icke mindre än 32 olika slags medicinalväxter. Dessutom uppdref han insamlingen af i orten förekommande dylika växter så mycket, att han kunde, sedan han försett sig med hvad han af dem sjelf behöfde, till andra apotek i riket, Finland och Kjöbenhavn årligen försälja 7 å 8.000 skålpund torkade växter af ifrågavarande slag, hvarigenom, helst när man besinnar, att flera växter före torkningen vägde tio gånger mera, än derefter, han beredde arbetsförtjenst åt många fattiga. Och i denna vackra industri understöddes han välvilligt utaf flera af stadens invånare, som åt honom kostnadsfritt upplåto stora torkningsvindar, utan hvilket han ej skulle kunnat åstadkomma ens en tjugonedel af ifrågavarande handelsvara. Om detta allt införde jag en skrift i 18 häftet af Malmöhus läns kungl. hushållssällskaps handlingar och det lyckades mig derefter att åstadkomma den högt förtjente mannens utnämning till riddare af kungl. vasaorden.

Barkman åter anlade år 1836 å sin broder handlanden P. G. Barkmans förstadsegendom Mölllevången en s.k. "karlsbaderinrättning", som några år senare flyttades till Stadt Hamburgs trädgård och i hvilken under hvarje års sommar, åtminstone ännu år 1850, många sjuklingar drucko artificiella helsovatten af flera olika slag och derigenom undgingo resor till samt vistande vid in- och utländska brunnsorter.¹¹⁵

Åren 1837 och 1838 hemsöktes staden af smittkoppor¹¹⁶ och den 15 Augusti 1850, utbröt den asiatiska koleran i Malmö samt varade till mot slutet af Oktober samma år. Under tiden hade

	insjuknat	tillfrisknat	aflidit
af stadens invånare	1028	677	351
bland garnisonen	37	29	8
bland bevakningskommenderingen å citadellet	15	15	—
bland dervarande civila bevakning och fångar	59	36	23
tillsammans	1139	757	382

Följden här af blef mycket elände bland de fattige, hvilket hindrades, bland annat, genom gåfvor af enskilde, deribland framför andra, handlanden M. Flensburg, som på sin 72 födelsedag den 24 September 1850 skänkte 1.000 rdlr bko. Söndagen den 10 samma år börjades med musik i S:t Petri kyrkotorn och på förmiddagen tacksägelsegudstjenster för kolerans upphörande höllos i stadens kyrkor.¹¹⁷

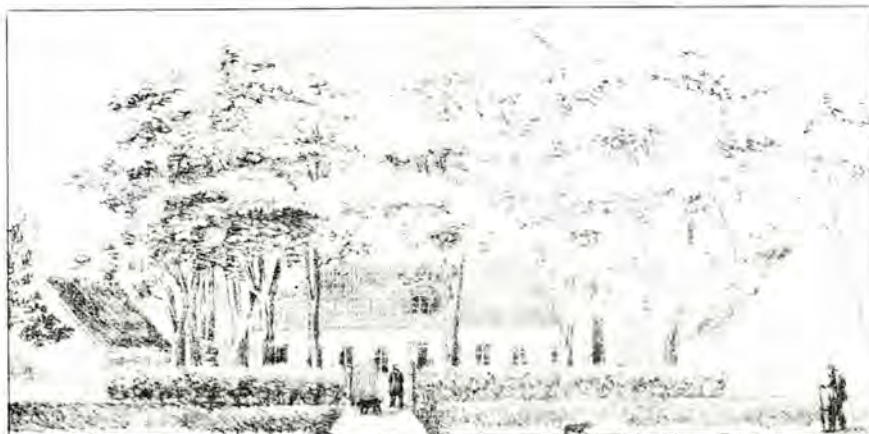
De äldsta benämningarna på Malmö förstäder och deras invånare äro "värnar" och "värnaboar". De förra utgjorde ock på det sätt värn för staden, då denna tillika var en stark fästning, att de bestodo af smala, till det mesta på ömse sidor, med halmtäckta hus bebyggda gator, genom hvilka öster och söder ifrån kommande fiender måste tränga sig fram, för att komma till fästningens, åt de hållen vettande utanverk, men från dessa beskjötos, hvarvid husen råkade i brand och denna ytterligare hindrade framträngandet. Man vet icke, när värnarne började bebyggas. Enligt 15:de artikeln i Malmö nedan nämnda marknadsstadga, utfärdad i senare hälften af 1400-talet, fick ingen, vid 40 marks bot, uppföra byggnad utan för stadens östra, vestra och södra portar. Att värnarne voro bebyggda åtminstone före 1670-talet, är säkert, ty den 30 April 1673 ålade magistraten dem, som hade hagar och tomter utom fästningsportarna, d.v.s. värnaboarne, att laga "deras fortoug" (=gångbanor vid husen, trottoarer) och år 1676 blefvo värnarne, såsom redan å sid.34 är sagdt uppbrända.

Södra delen af den Danska, mycket nära Kjöbenhavn liggande ön Amager har i någon längesedan förfluten tid blifvit befolkad af Holländare — det säges att de införskrifvits af Kristian II, således i början af 1500-talet — hvilka der infört odling af grönsaker eller alldeles som värnaboarne, såsom Bergen säger, kål, gula rötter, röda betor, palsternackor, rofvor och dylika frukter, hvilka dagligen i stora mängder då, likasom ännu sker, såldes på Amagertorg i hufvudstaden. Somliga förmäna, att det varit Tyskar, som ursprungli-

*Gamla apoteket Lejonet vid
Isak Slaktaregatan.
Foto Axel Sjöberg, Malmö.*

gen bebyggt och i synnerhet efter pestens härjningar år 1712 nedsatt sig på värnarne vid Malmö och å jorden vid dem infört grönsksodling¹¹⁸ men rättare är kanske det antagandet, att antingen afkomlingar af nyss nämnde Amagerboar eller ock infödde Holländare varit de första värnaboarne, om än dessa icke, såsom Amagerboarne bibehållet sitt hemlands klädedrägt. Af den senare meningen är icke blott Halling, som å sid. 6 uppgifver, att "förstädernas odling af trädgårdsväxter och jordfrukter infördes i början af 1700-talet af en Holländare med namnet Ledebour", utan äfven den forna egaren till förstads egendomen Pilstorp, G. af Trolle, hvilken genom sina fäder och sjelf sedan sin ungdom¹¹⁹ noga kände värnaboarne och deras lefnadssätt m.m. samt derom skriftligen yttrat sig i ett den 22 Juli 1847 dagtecknad t anförande till Malmöhus läns kungl. hushållssällskap. Detta anförande är tryckt i 18 häftet s. 45 o.f. af nämnda sällskaps tidskrift, men emedan denna numera är glömd, åtminstone föga känd, så anser jag mig böra här återgifva samma anförande, så lydande: "Såsom ett obestriddigt faktum på den satsen: 'ju bättre odlad jordrymd, desto flera menniskor födas derpå,' anser jag det vara värdt att lemna en kort beskrifning öfver Malmö förstadsboars kända skicklighet uti grönsakers odling. Man har häruti ett exempel för ögonen på Belgiens och Frankrikes styckade jord, som odlas med spaden; och just genom Holländares bosättning här för längre tid tillbaka, har våra förstadsboars odlingsflit utgått. Samma upphöjda läge, som hos Holländare, af de gräfdä trädgårdsängarne på 3 alnars bredd och, der jorden varit sank, alltid gräfdä dammar till upphöjande af jorden och för afledande af

Egendomen Pilstorp. Teckning av C. C. Dahlberg 1843.

vatten (till det mesta nu fyllda), förutsätta sådana läromästare. Det torde vara tillfyllest, att i denna korta beskrifning endast omnämna växternas efterföljd på hvarandra jemte benämningen af dem, som odlas, med särskildt afseende på växter, af hvilka tagas två skördar på en sommar å samma jord.

– Det vanligaste omloppssättet af grönsaker är 1:o gödes till kålarter af hvit-, hufvud-, blom-, grön-, blå-, och gråkål; efterföljer 2:o lökarter af purjo, röd- och hvitlök, hvaribland ofta sås anis, mirjam, persilja och ensam timjan; 3:o rotväxter af gula rötter (bredsås), rödbetor (i rader), sommarrofvor (bredsås), palsternackor (bredsås dels i blandning, dels ensamme och öfvervintrar till en del), cikorierötter (bredsås), kålrötter (utplantas), rättikor obetydligt, potäter af tidig sort sättas med växtålar 3 kvarter emellan raderna i början af April och skördas med gallring i början af Juli; 4:o örter, tre slag, sabel-, socker- och krypärter 6 å 7 rader på sängen. – Gödes till gurkor, efterföljer stångbönor, bruna bönor, walska bönor endast i sängkanterna äfvensom grön- och blomkål på samma sätt. – Tvänne skördar på sommaren: på ett med sommarpotäter utsatt land sås rädisfrö, kålfrö, spenatfrö, kålrotsfrö och saladsfrö, hvarefter plantorna säljas tidigt och potäterna skördas i September. Smålök sättes på förut skördad trädgårdssäng. De flesta frösorter tagas af förstadsboarne sjelfva och ingen nyare växt odla. De så kallade hagarna innehålla oftast från 6 till 12, 16 å 24 kapplands rymd, men att beräkna afkomsten på dessa små jordlappar i penningevärde blefve ganska svårt, emedan arbetet skötes af hela familjen och således sparas utgifter för det samma samt låter ej beräkna sig. – De förstadsboar, som derjemte ega egen åkerjord, köpa den numera ganska dyrt, emedan 1.000 rdlr rgs. för tunnlandet betalats, och exempel finnes just helt nyligen, att en jordegare af 2 tunnland blifvit bjuden 1.800 rdlr rgs. för cirka 1 tunnland, men ej velat sälja. Arrendeafgiften, som dessa odlare betala, hufvudsakligen för magistratens löningsjordar, har uppdrifvits till 3 1/2 tunnor af råg och korn, eller i penningar 40 å 45 rdlr rgs. per tunnland.¹²⁰ – Vanligaste omloppet på åkerjord är: råg, potäter, korn och hafre, vicker till grönfoder och hö, och i senare åren en ringa del klöfver. De, som hafva åkerbruk jemte hagarna, hålla vanligen ett par hästar och föda 2 å 3 kor, hvilkas mesta mjölk säljes söt och därför på kon kan beräknas till 75 rdlr rgs. i behållning på året, ehuru drank köpes för vinterfordringen. – Exempel äro ej sällsynta, att förstadsboar, med 4 å 5 tunnland egen jord och lika mycken arrenderad, jemte hagarne, uppdragit från 5 till 7 barn. Binäring består endast i körslor emot lega,

hvaremot transporten af grönsaker på städernas höstmarknader är kostsam, då lasset ofta köres 6 mil”.

Ja, så var det, ty förstadsboarne sålde sina grönsaker visserligen icke blott i Malmö, utan i alla skånska och någon gång äfven i närmast belägna halländska och blekingska städer, ehuru vägarne dit voro icke blott långa, utan äfven delvis mycket svåra att befara.

För öfrigt bodde icke endast odlare af grönsaker å förstäderna, utan å dem hade, åtminstone på 1830-talet nedsatt sig åtskilliga idkare af borgerlig rörelse. Häruti söktes ändring af stadens äldste, hvilken vanns på det sätt, att uti en kungl. resolution af den 17 April 1839 förklarades, det ”tills vidare handel, handtverk och annan sådan näring som ej utan särskildt tillstånd finge på landet utöfvas, icke finge idkas i de bostäder, hvilka voro belägna utanför den staden omgifvande kanalen, likväl med bibehållen rättighet för de näringsidkare, som då voro i förstäderna bosatta och derstädes med vederbörligt tillstånd redan i utöfning af borgerlig rörelse, att sina yrken fortsätta och sina anlagda inrättningar fortfarande begagna”. Dervid blef det till dess 1846 års näringsförfattningar utfärdats. Med stöd af dem, trodde sig en i Malmö burskapsegande handlande kunna saklöst öppna en salubod i en af förstäderna och gjorde det äfven, men därför blef han lagförd. Målet drogs under Kungl. Majts. pröfning i dess högsta domstol, hvilken i utslag den 17 Augusti 1853 förklarade, att, som 1839 års ofvan anförda resolution icke kunde antagas hafva blifvit upphäfd genom 1846 års handelsordning, alltså fastställdes rådhusrättens beslut, hvarigenom den klagande handlanden hade blifvit fäld till böter för olaga handel. Och härvid lærer det ännu hafva förblifvit, hvaremot utöfvande af handtverk och fabriksrörelse å förstäderna får ega rum.¹²¹

På eftermiddagen den 2 Augusti 1842 uppkom under vackert och lugnt väder den största eldsvåda, som i mannaminne inträffat i Malmö och då nedbrunno å Södervärn 17 halmtäckta hus, hvarigenom 34 hushåll med 138 personer blefvo husvilla, en qväfd af rök och en innebränd.¹²²

Tack vare förbättringar af stadens hamn, inrättandet år 1803 af Malmö diskontverk och stadens utvidgning genom fästningsverkens rasing, tilltogo folkmängden samt handeln och rörelsen år efter år, om ock till en början endast småningom. Den förre har enligt mig från statistiska centralbyrån meddelade uppgifter, grundade på dem, som inkommit från presterskapet i staden, inom nedanstående församlingar, utgjort vid slutet af nedannämnda år följande antal:

Församlingar	1805			1810			1815			1820			1825		
	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a
S:t Petri	1171	1376	2547	1021	1249	2270	1302	1476	2778	1329	1593	2922	1510	1825	3335
Caroli	796	831	1557	1059	1183	2242	1233	1261	2494	1148	1232	2380	1355	1426	2781
Garnisons	402	426	828	809	475	1284	893	486	1379	940	481	1421	1101	538	1639
Slotts													249	7	256
Hospitals													46	61	107
Summa	2299	2633	4932	2889	2907	5796	3428	3223	6651	3417	3306	6723	4261	3857	8118
	1830			1835			1840			1845			1850		
	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a	Mk	Qk	S:a
S:t Petri	1619	1968	3587	1841	2123	3964	2115	2311	4426	2192	2625	4817	2657	3030	5687
Caroli	1442	1649	3091	1629	1862	3491	1744	1968	3712	2074	2235	4309	2673	2945	5618
Garnisons	759	427	1186	647	332	979	628	342	970	573	372	945	624	352	976
Slotts	620		620	737	7	744	870	10	880	897	22	919	602	20	622
Hospitals	84	97	181	100	97	197	106	109	215	114	119	233	81	103	184
Summa	4524	4141	8665	4954	4421	9375	5463	4740	10,203	5850	5373	11,223	6637	6450	13,087

Sedermåra har folkmången ökats med jåttesteg, ty den utgjorde redan vid 1854 års slut 15.006¹²⁴ och vid 1886 års slut 45.346.¹²⁵

Huru åter handeln och rörelsen ökats synes **dels** deraf, att i Malmö funnits

år 1831: 66 handlande	påförda 1.999 rdlr i och för rörelsen
år 1840: 74 handlande	påförda 2.885 rdlr i och för rörelsen
år 1850: 190 handlande, deribland 70 qvinnor	påförda 4.269 rdlr i och för rörelsen
år 1831: 118 handtverkare	påförda 1.314 rdlr i och för rörelsen
år 1840: 129 handtverkare	påförda 1.466 rdlr i och för rörelsen
år 1850: 240 handtverkare, deribland 13 qvinnor	påförda 1.651 rdlr i och för rörelsen
år 1831: 20 fabriker och manufakturer, hvilkas tillverkningsvärden varit	63.767 rdlr.
år 1840: 22 fabriker och manufakturer, hvilkas tillverkningsvärden varit	112.245 rdlr.
år 1850: 47 fabriker och manufakturer, hvilkas tillverkningsvärden varit	316.767 rdlr ¹²⁶

samt **dels** deraf, att rörelsen i hamnen, dess inkomster och tulluppbörden högst betydligt ökats, hvarom upplysningar skola meddelas i nästföljande berättelse.

Slutligen må det ock nämnas **dels att stadskassans**, under en mängd olika titlar ingående, inkomster utgjort i riksdaler banko: 6.235 år 1810, 8.681 år 1820, 11.340 år 1830, 12.807 år 1840, 22.877 år 1846, 21.470 år 1847, 22.763 år 1848, 28.186 år 1849 och 30.531 år 1850, allt oberäknadt åtskilliga inkomster af allmän natur, som icke redovisats i stadskassans räkenskaper, utan antingen blifvit till stadens vederbörande embets- och tjenstemän indelte eller för särskilda ändamål anslagna och i räkenskaperna för stadens fromma stiftelser m.fl. upptagna, hvilka inkomster utgjort i riksdaler banko 4.730 år 1846, 5.656 år 1847, 4.085 år 1848, 5.511 år 1849 och 6.198 år 1850 – samt **dels att af staden och dess invånare till kronan samt åtskilliga dess verk och inrättningar levererade utskylder och afgifter** utgjort i riksdaler banko 12.652 år 1810, 18.203 år 1820, 15.846 år 1830, 25.611 år 1840, 24.402 år 1846, 25.817 år 1847, 29.879 år 1848, 35.946 år 1849 och 35.127 år 1850.¹²⁷

Under första hälften af innevarande århundrade och några år dessförinnan, hafva följande män varit landshöfdingar uti Malmöhus län, nemligen grefve Gustaf Fredrik von Rosen åren 1794-1812, under hvilken tid Erik Ludvig Toll var t.f. landshöfding två månader år 1799 och Henning Adolf Gyllenberg detsamma vid flera tillfällen åren 1802-1809; Vilhelm af Klinteberg tillförordnad den 31 Juli 1811 och ordinarie den 5 Juni 1812; friherre år 1815, titulär president år 1819 och död i embetet 70 1/2 år gammal den 19 Juni 1829; hofrättsrådet i skånska hofrätten Jean Albrekt Berg von Linde tillförordnad från den 9 September 1829 till den 20 Februari 1831; friherre Berndt Magnus Stackelberg den 26 Februari 1831 och död i embetet år 1833 samt grefve Fredrik Salomon Posse tillförordnad den 12 April 1834 och ordinarie den 7 Mars 1835 till år 1851, då han erhöU begårdt afsked. Dessutom var den märkvådige Johan Christoffer Toll generalguvernör i Skåne från den 9 Februari 1801 till den 13 Mars 1809.¹²⁸

Under den ofvannämnda tiden hafva följande män varit borgmästare i Malmö nemligen Carl Fredrik Widegren, justitieborgmästare åren 1767-1803, G. R. Dahlström, politiborgmästare åren 1769-1798, under hvilken tid min farfar, rådmannen Henrik Falkman bestred begge borgmästaretjensterna tidtals åren 1792-1802 hvarefter de sammanslogos till en (se förordet sid. 15); Carl Magnus Nordlindh åren 1805-1819, under hvilken tid tjensten bestreds af min farbror, rådmannen Hans Aron Falkman, som blef ordinarie borgmästare år 1820, erhöU titel af lagman år 1821 och dog år 1846 i embetet, hvilket under hans tid ofta bestreds af rådmännen J. Kiellander, C. A. Barfoth, och Carl Christian Halling,¹²⁹ som år 1846 utnåmndes till borgmästare och dog i embetet år 1851.

Noter till första berättelsen

- 1 Samlingar V:1
- 2 Friberg s. 4, Cronholm I:307, 309. Om staden Malmö s. 47, 124, 206.
- 3 Sjöborg s. 94; Friberg s. 3-5, Brunius S. 349; Isberg S. 1, 2, Wendt a) s. 3; Om staden Malmö s. 37.
- 4 Denna mening torde först hafva uttalats af biskopen A. O. Rhyzelius i hans arbete med titel *Monasteriologia sviogothica* s. 325 och derefter af Flensburg s. 59. Det skånska ordet vång betyder med stängsel omgifna odlade egor, vanligast bestående af åker och motsvarande det svenska ordet gårde.
- 5 Då kvarteren i Malmö år 1866 försågos med namn och nummer, blef kvarteret nr 30 eller det, som begränsas af Fisktorget samt Norra Vallgatan, Kansligatan, Adelgatan och Östra Hamngatan, kalladt Svalperup, förmodligen emedan man förmodade, att ofvannämnda fiskeläge legat på platsen för detta och åt vester angränsande kvarter.
- 6 Har af gammalt hetat först Rådmanvägen och sedan samt ännu under min Malmötid Rådmanvägen.
- 6a Sjöborg s. 97; Rosenvinge V:81, Wendt a) s. 9; Isberg s. 4, 5.
- 7 Man benämner ju äfven t.ex. den del af Egypten, som ligger närmast Medelhafvet, för nedre Egypten och den del, som ligger längre in åt Afrika, för öfre Egypten.
- 8 Kirkehistoriske Samlinger I s. 341, 387; Rietz s. 253.
- 9 Odin s II; Bödkers karta.
- 10 Wendt a) är huvudsakligen af samma mening; ty han yttrar s. 20: "Detta öde kapell har sannolikt varit en lemning af det gamla eller vestre Malmö, som med temlig visshet kan antagas hafva legat just der nu en del af magistratsjorden är, i närheten af egendomen Rönneholm". Men här gör Wendt, — som äfven uppgifvit, att det äldsta Malmö låg der egendomen Terningholm nu är belägen — sig skyldig till två misstag, ty det gamla Malmö låg söder om det nuvarande och "magistratsjorden" ligger icke i närheten af Rönneholm, utan är derifrån skild genom Terningholm och Vångkarlevången.
- 11 Kallas äfven så i Kirkehistoriske Samlinger I s. 341.
- 12 Veiger-Smith s. 2-6; Sjöborg s. 14; Friberg s. 3-7, 167, 197; Om staden Malmö s. 37-39; Isberg s. 3-5
- 13 Friberg s. 5; Brunius s. 350; Wendt b) s. 3, 4.
- 14 Jfr Isberg s. 7.
- 15 Friberg s. 167, 168.
- 16 Friberg s. 8; Om staden Malmö s. 39, 40.
- 17 Vid gräfningar å stadens gator hafva ofta stensättningar på ungefär 4 fots djup påträffats.
- 18 Jfr Friberg s. 15, 16; Brunius s. 350; Isberg s. 7.
- 19 Veiger-Smith s. 17, 18, 22, 23, 26-28; Friberg s. 17, 26; Om Malmö stad s. 42.
- 20 Brunius s. 350; Om staden Malmö s. 42 not.
- 21 Veiger-Smith s. 21, 27; Friberg s. 24, 25, 28, 29; Isberg s. 8; Malmöboken s. LIII.
- 22 Veiger-Smith s. 11; Rietz s. 286; Friberg s. 30; Wendt b) s. 11.
- 23 Samlingar VI:43.
- 24 Stenkula; Friberg s. 17, 27, 31, 32; Om staden Malmö s. 207; Wendt a) s. 102, 106.
- 25 Intet af numren 1-5 och 1-14 är utsatt å penn-teckningen.
- 26 Jfr Friberg s. 10, 26; Isberg s. 11; Om staden Malmö s. 61.
- 27 Jfr Isberg s. 30, 60, 61.
- 28 Cronholm I:348; Brunius s. 339, 350; Isberg s. 30, 64.
- 29 Wollmar II: s. 43, 284.
- 30 Allehanda nr 30 år 1843.
- 31 Om staden Malmö s. 207.
- 32 Cronholm I:513.
- 33 Samlingar VI:41.
- 34 Om staden Malmö s. 208.
- 35 " " " 209.
- 36 " " " 119, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 148; Samlingar VI:37 o.f.
- 37 Wägner s. 91, 95, 102; Om staden Malmö s. 210, 211.
- 38 Samlingar VI:46.
- 39 Härom finnas fullständiga upplysningar i Danske Magazin, Tredie Raekke, Første Bind fjerde Hefte s. 267 o.f.
- 40 Friberg s. 33, 73; Isberg s. 12; Berling s. 7.
- 41 Friberg s. 80-84; Cronholm II:178, 179.
- 42 Isberg s. 48.
- 43 Ursprungligen namn på många småhus, som lågo vid norra sidan af denna gatas östra hälft och år 1557 tillhörde erkedjeknen i Lund Baltzar Jacobsen, som af borgmästaren i Malmö Jacob Michelsson. Isberg s. 26.
- 44 Denna gatas norra gräns utgjordes förr af "Latinskolan" och flera små envåningshus af hvilka ett var boställe i äldre tider för orgelnisten och klockaren vid S:t Petri kyrka samt i min ungdom för den s.k. "kuraren", hvilket var benämningen på tornväktarens förman, men för öfrigt nästan alla beboddes af fattiga, gamla kvinnor, hvaraf öknamnet. Sjöborg uppgifver å s. 220, att tre af dessa små hus blifvit byggda af en handlande Hegardt till herberge för fattiga med vilkor, att den äldste manlige arvingen af hans släkt skulle, med förbindelse att underhålla husen, ega rättighet att tillsätta deras invånare till ett antal af 12 stycken. Alla husen voro byggda intill S:t Petri Kyrkogårds södra mur och blefvo, likasom denna nedbrutna på 1830 och 1850-talen. Skolhuset nedbröts år 1871. Isberg s. 38.

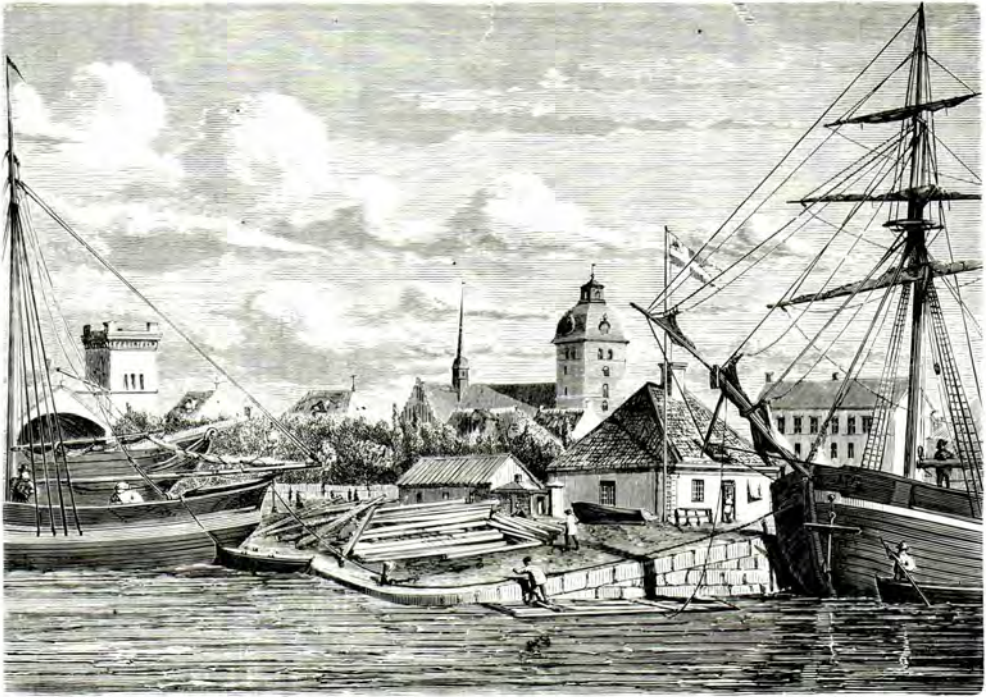
- 45 Var i äldsta tiden ett slags sund, ett aflopp för vatten från öster och vester om sundet högre belägna stadsdelar. Isberg s. 6.
- 46 Wollmar I: s. 261, 262 och II: s. 64; Friberg s. 70; Isberg s. 48.
- 47 Isberg s. 46, 47, 70 och hans karta; Brunius s. 339, 340; Rietz s. 9.
- 48 Rietz s. 285, 286.
- 49 Förvaras i handskrift bland "gamle Kongelige Samlinger" under nr 2336, 4:o i det store Kongelige Bibliotek i Köbenhavn.
- 50 Således de munkar, hvilka, som bekant, kallades än Fransiskaner, efter ofvan nämnde stiftare; än Gråbröder, efter deras klädedrägt; än Tiggare- eller Barfotamunkar, efter deras lefnadssätt, och än Fratres minores eller Minoriter. Kanske låg klosterkyrkan kvar på torget ännu 1589, emedan historiografen Wedel då fann, bland tempel i staden "graabrödre paa torffuet" (se sid. ofvan)
- 51 Detta bref förvaras bland Dipl. Arna-Magn. Fasc. LXIV nr 7 på universitetsbiblioteket i Köbenhavn och är återopadt i Kirkehistoriske Samlinger S. 388.
- 52 Wendt a) s. 10, under återopande af Dipl. Eccel. Lund. Nr 316.
- 53 Handskrift i Bartolinska samlingarna, torn 8, på nyss nämnda bibliotek och aftryck i kirkehistoriske Samlinger 325 o.f. Det af mig återopade stället, finnes å.s. 341.
- 54 Jag har nu, som jag tror, oemotsägligen visat, att det gamla Gråbrödra klostret legat på Stora Torget. Af samma mening äro Danmarks på sin tid störste kännare af gamla skrifter, registratorn i Geheimearkivet H. Knudsen, hvarom se sid. 388 i Kirkehistoriske Samlinger och Brunius sid. 339, 355. Med afseende på detta allt, vidhåller jag min uppgift uti en skrift om vattenledningar i Malmö, som infördes uti tidningen Snällposten år 1847, nummer 31 och 32, att det ifrågakvarande klostret legat på Stora torget, hvilken uppgift Wendt a) å. s. 10 säger vara oriktig. Han förmenar, att Brunius och jag låtit förläda oss af Magnus Mathiaë, som författade sin beskrifning "år 1587, således omkring 50 år efter klostrens förändring, och att det derföre är lätt förklarligt, att han kunnat förblanda de uppgifter, han erhållit om deras belägenhet;" men emot detta antagande anmärker jag, att han varit hofpredikant hos kronprinsen Fredrik som åren 1554-1559 presiderade på Malmöhus; att han således kunde få riktiga uppgifter om Malmö och att man af en sådan man, som en superintendent, i det närmaste lika med biskop, skäligen kan förvänta riktiga uppgifter, i synnerhet om stora andliga stiftelser.
- 55 Isberg s. 46, 47, 70 och hans karta; Wendt a) s. 86.
- 56 Halling s. 12
- 57 Jfr Isberg s. 33.
- 58 " Friberg s. 124.
- 59 Isberg s. 47.
- 60 Kanske Hjortackegatan, som under min Malmötid (se äfven Friberg s. 182) i dagligt tal kallades Pestraden. Då sadet det jemväl, att alla, som alltid i pesten, jordats i det nuvarande utmed södra sidan af nämnda gator liggande kvarteret Josefina, hvilket, enligt 1698 års "Pertinenta Planta" var en öppen plats.
- 61 Friberg s. 90, 91, 98; Cronholm II: 83, 87, 91, 269, 290, 302, 496-498; Berling s. 4; Om staden Malmö s. 142, 144, 145, 148, 149, 151, 210-213; Samlingar VI:29.
- 62 Isberg s. 16. Enligt Wägner s. 15, 62 hade Karl XI:s förmyndareregierung år 1662 dels gifvit Landskrona rang framför Malmö samt dels varit betänkt på, att icke allenast rasera fästningsverken omkring Malmö, utan äfven låta denna stad, till förmån för Landskrona, undergå samma öde, som Kristian IV, till förmån för det af honom anlagda Kristianstad, låtit den gamla staden Wä undergå, d.v.s. upphöra att vara stad.
- 63 Dessa kvarter lågo i många år "för fåfot" och kallades då Callmanska lyckan efter förste köparen, stadsfiskalen Callman.
- 64 Jfr Friberg s. 120; Halling s. 41, 42; Om staden Malmö s. 47-49; Isberg s. 17.
- 65 Jfr Halling s. 36.
- 66 På ett för mig nu liggande aktiebref af ofvanstående innehåll äro anteckningar gjorda om föreskrifna inbetalningar af 20 procent den 20 November 1807 samt den 5 Maj, 28 Juni och 6 Oktober 1808.
- 67 På denna teater spelade tidtals svenska landsortsteatertrupper under styrelse af F.W. Ståhlberg, E. W. Djurström, P. J. Delang, Wallin, Elfors, Wildner, Torslow och Berggren; Danska under Price, Lange Müller och Orlamundt, samt tyska, som gåfvo stora operor under anförande af Becker och Heuser, m.fl.
- 68 Jfr Sjöborg s. 175; Friberg s. 273; Halling s. 59.
- 69 Malmö tidning nr 16 och 30 m.fl. år 1819, och nr 4 och 30 år 1834. Allehanda nr 101 år 1850. Friberg s. 273.
- 70 Hamndirektionens berättelse för år 1837; Isberg s. 17-19, 49; Om staden Malmö s. 49-53.
- 71 friberg s. 185; Om staden Malmö s. 49-53.
- 72 Jfr Friberg s. 185.
- 73 Om staden Malmö s. 53.
- 74 Om staden Malmö s. 80.
- 75 " " " s. 27, 59. Friberg å. s. 6 förmodadt, att Hendriksstrup skulle vara det samma, som den i sydöstra ändan af Malmö stads egor liggande egendomen Håkanstorp; men detta innefattar, som af det förestående synes, ett misstag.
- 76 Friberg s. 59.
- 77 Friberg s. 89; Cronholm II:277.
- 78 Isbergs karta; Om staden Malmö s. 61.
- 79 Samlingar VI s. 28.
- 80 Sjöborg s. 184; Friberg s. 16.
- 81 " " s. 194.
- 82 För de många kornas räkning underhöll staden på sin skjutsinrättnings stall två tjurar.

- 83 Allehanda nr 21 år 1830.
- 84 Om staden Malmö s. 81.
- 85 Friberg s. 8; Cronholm I:315; Om staden Malmö s. 60.
- 86 Det ställe, på hvilket qvarnen stod, hade man reda på åtminstone ännu år 1849 och det kallades "Skvattan" eller "Skvaltän", hvilket skulle betyda Skvaltqvarn eller en liten, med vatten i en bäck driven qvarn. Den bäcken hette Korrebäck. Jfr om detta namn Isberg s. 9.
- 87 Se "Om staden Malmö" s. 60 och de af mig åren 1845 och 1846 upprättade förteckningarna öfver i Kungl. danske geheimearkivet befintliga handlingar, angående Skåne m.m. del I nummer 1710 och 4122 samt del 2 nummer 1168 och 1177.
- 88 Om staden Malmö s. 60.
- 89 Friberg s. 193.
- 90 Cronholm I:509.
- 91 Friberg s. 232.
- 92 Enligt Sjöborg s. 217, skedde detta på af Schönbeck framställt förslag.
- 93 Denne lärare hette Jonas Isberg, blef det då skolan år 1808 inrättades och afgick från den samma år 1820. Genom ovanliga förtjenster både såsom de många fattiga barnens välvillige och kunnige lärare och såsom sådan uti välskrifning om aftnarna inom flera borgerliga familjer, förvärfvade han sig med största rätt den, uti den tiden sällsynta utmärkelsen af medaljen med inskrift "Illisquorum meruere labores". Vid sin den 18 Juni 1847 timade död efterlemnade han två sig värddiga söner, framlidne landskamreraren i Malmöhus län Carl Fredrik Isberg och nuvarande kamereraren i tredje trafikdistriktet, riddaren af Kungl. vasaorden Anders Ulrik Isberg.
- 94 Han hette Hegardt. Genom ett år 1500 emellan konung Hans och staden verkställdt byte, hade staden, emot det å sid, 9 not. 2 omförmälda, till husarhögvakt sedermera begagnade torn samt hus och mellanavgift fått "Seije mölla" (Sege vattenqvarn) med allt hvad dertill i jord och fiskvatten hörde och rättighet, att leda det vatten, som flöt till qvarnen, öfver kronans grund, Bulltofta mark och in till staden, hvilket äfven omkring 400 år derefter skett. Denna qvarn med dertill hörande egor innehåller 38 tunne- och 12 kappeland. Se Isberg s. 10; Om staden Malmö s. 61, 70.
- 95 Om staden Malmö s. 25, 44, 100; Wendt b) s. 53.
- 96 Friberg s. 238; Sjöborg s. 205.
- 97 Han var fader till ledamoten af riksdagens första kammare, kyrkoherden i Qvistofta pastorat uti Luggede kontrakt, prosten, ledamoten af Kungl. nordstjerneorden och jubelfilosofiedoktoren H. O. Schönbeck, född i Malmö år 1810 och, liksom fadern, en verksam befordrare af tidsenliga reformer i flera riktningar.
- 98 Den store fosterlandsvännen, Friherre Rutger Maklean på Svaneholm hade der infört detta byggnadssätt och bönderna kallade de i öfverensstämmelse med det samma uppförda husen än "makelerade" och än "stolpalösa".
- 99 Detta var äfven förhållandet i Stockholm, G. Lundin s. 553.
- 99a Magistratens kungörelse af den 21 Oktober 1848 innehåller: "Till befrämjande af ändamålet med de å stadens gator anlagda trottoarer eller stensatte gatudelar mellan husen och rännstenarne har Magistraten funnit nödigt härigenom stadga, att å trottoarerna såsom egentligen afseende fotgängares säkerhet och bekvämlighet, må åkande och ridande ej färdas vidare, än som är oundvikligt för färd till eller från gårdarne eller för stigandet i eller ur vagnar. Ej heller må derstädes dragas eller ställas skottkärror, drivas eller bindas kreatur, rullas, bäras eller uppläggas tunnor, fat eller annat för fotgångare hinderligt; varande öfverträdelse häraf förenad med böter från 16 s. till i Rs 32 s. bko efter omständigheterna. I öfrigt föreskrifves, att då fotgångare mötas å huggne gångstenarne bör den som har huset närmast till venster, vika undan".
- 100 Om staden Malmö s. 186.
- 101 Deras hela antal var år 1849 endast 48, de brunno då blott 699 timmar med en kostnad för hvarje å 42 rdrl årligen eller för alla 2.016 rdrl, allt rgs. Se Snällposten nr 8 år 1849.
- 102 Om staden Malmö s. 159, 165.
- 102a Ännu år 1827 voro blott Stora Torget samt Öster-, Adel- och Södergatorna belysta på allmän bekostnad. Eljest huslyktor. Allehanda nr 42 år 1827 och ännu i November år 1842 klagades öfver dålig gatubelysning medelst dålig tran. Allehanda nr 88 år 1842.
- 103 Jr Statistisk öfversigt af svenska penningeväsendet i äldre och nyare tider af C. E. Ljungberg, Karlstad 1854.
- 104 Halling s. 83, 119, 150.
- 105 Sjöborg s. 186, 187.
- 106 För jemförelses skuld, vill jag här nämna, att för de år 1783 bildade gårdejordarne strax derefter betales i arrende 8 å 10 den tidens rdrl för ett tunneland. (Sjöborg s. 186).
- 107 Allehanda nr 59 år 1842.
- 108 Halling sidd. 121-124. Om staden Malmö sidd. 65-75.
- 109 Om staden Malmö sidd. 193, 200, 201.
- 110 Friberg s. 251.
- 111 Allehanda nr 69 år 1845, nr 43, 48 och 69 år 1846 samt Malmö Tidning nr 14, 15, 23 och 25 år 1846.
- 112 Förteckning af LBF. nr 596.
- 113 Friberg s. 71.
- 114 Halling s. 198; Malmö Tidning nr 45 år 1822; Aftonbladet för den 27 Oktober 1886.
- 115 Malmö Tidning nr 16 år 1837, nr 2 år 1836, nr 23 år 1847 och nr 26 år 1850.
- 116 Malmö Tidning nr 31 år 1837 och nr 8, 9, 10, 14 år 1838.
- 117 Malmö Tidning nr 33, 43, 45 och Snällposten nr 66, 77, 89, 90, allt år 1850.

- 118 Sjöborg s. 183; Friberg s. 278; Cronholm II:509.
- 119 Hans farfar, öfverinspektör vid landttullarna i Skåne, var född år 1724 och dog år 1812; hans fader, handlande i Malmö, var född år 1765 och dog år 1821. Sjelf var han född år 1795 och dog år 1884.
- 120 Jernför härmed hvad jag redan å sid 50 uppgifvit.
- 121 Om staden Malmö s. 55.
- 122 Friberg s. 140; Allehanda nr 61 år 1842.
- 123 Af denna tablå synes, att i S:t Petri och Caroli församlingar alltid funnits, likasom i de flesta orter i vårt land, flera invånare af qvinkön, än af mankön. En gång föll det mig in, att fråga en gammal skämtsam bonde i närheten af Malmö, om samma förhållande egde rum i hans församling. och, om så vore, hvarför, hvartill han svarade: "Ja gyve" (Gud) "e dedd så, men haför" (hvarför) "dedd kan ja inte så liasija" (säkert säga) "kommschenören" (sammandrag af första stafvelsen i kommissionslandtmätare

och de tre sista stafvelserna i Ingenjör): "men vi bynner plä sija" (plåga säga), "add ett kattalyv e så sejt" (sejt) "som sjuv" (sju) "manfolkalyv, men ett tjarringalyv" (kärninglif) "så sejt som sjiw kattalyv". När jag händelsevis kom att berätta denna anekdot för en gammal, i England född fru, så blef hon mycket lifvad och utbröt: "Så hörde jag äfven som barn sägas i min hemort". Denna var grefskapet Suffolk, platsen Great Ormsby, belägen nära staden Aldborough vid kusten. Månne det der talet i England är ett minne från Danskarnas eröfring deraf, för omkring 900 år sedan?

- 124 Om staden Malmö s. 216.
- 125 Enligt uppgift i statistiska byrån.
- 126 Om staden Malmö s. 216, 217.
- 127 Likaledes s. 161-167, 182-185.
- 128 Friberg s. 143; Cronholm II: s. 594, 603.
- 129 Fr Friberg s. 144, 145.

Parti af Malmö hamn 1866. Teckning av A. T. Gellerstedt.

Andra berättelsen

Om Malmö hamn, persontrafik emellan Malmö och Kjöbenhavn, tullförsnillning i Malmö samt lurendrejeri der och i stadens närhet.

Emedan det nuvarande Malmö af ålder legat utmed en öppen strand, intill hvilken vattnet alltid varit så grundt, att ej ens en liten olastad pråm eller båt kunnat flyta till den samma och större fartyg ännu år 1738 ej ligga närmare stranden, än på omkring en fjerdedels mils afstånd, så har ock staden endast genom mångåriga, högst betydliga arbeten och kostnader kunnat förskaffa sig den nu egande hamnen.

Ett första ämne dertill har, att döma af det efterföljande, troligen redan funnits i medeltiden.

Från denna är till våra dagar bevarad en författning med titel "Statutum in nundinis Malmogiensibus promulgandum", vanligen kallad "Malmö marknadsstadga", hvilken ej kan vara yngre, än från senare hälften af 1400-talet.¹ Den börjas sålunda: "Thesse aere the article som skwllae kwngöres for bymen köpmen fiskere Ock andre som höstmarchkith söghe j malmöghe Som Erre Samsaettae" (sammansatta, författade) "meth williae samtycke oc beraadh borgemaesters raadmenz foghet" (fogde) "oc köpmen at holde wnder bröde" (vid påföljd af böter) "Som her effther fölgher". Åttonde artikeln i denna stadga innehåller följande: "Engen wognmand schall aghe i strandhen förend prammen eller Baadene stade" (tagit grund eller fäste vid land) "wnder III marck til Kongen och tre marck til byen." och artikeln trettiotre lyder sålunda: "Enghen schal före gotz wpp eller wd udhen meth pramme wndher tre marck till Kongen och tre marck til Byen". Dessa två föreskrifter synas mig, jemförda med det efterföljande, antyda, att något slags tilläggsställe för pråmar eller båtar funnits utbyggt i sjön, emedan, såsom här ofvan är sagdt, vattnet ända intill den naturliga stranden alltid varit så grundt, att ej ens en liten olastad båt eller pråm kunnat flyta till den samma. Också finner man i 1487 års, af konung Hans åt Malmö gifna privilegier böter vara stadgade för den, som tog timmer eller bräder af bryggan vid sjön.² Att en sådan brygga, kallad "Fergebroen", låg midt för "Fergeporten", sedermera kallad "Strandporten" och belägen vid norra ändan af den nuvarande Frans Suellsgatan, finner man af historiegrafen Wedels år 1589 gjorda pennteckning öfver Malmö. Nämnde "fergebro" var antagligen en på pålar, ett stycke ut i sjön byggd bro vid hvilken, i det dervarande djupare vattnet, pråmar (färjor) och båtar kunde lägga till, för att dels urlasta fångad sill och annan fisk samt varor, hvilka lossats från på stadens redd förankrade fartyg, och dels till dem utföra vid bron inlastade varor³ ett antagande, som synes vinna stöd dels af Veiger-Smiths uppgift, att den 17 Mars 1587 "dreff alle skiff oc skuder aff Malmös redtt, oc pramme oc alle pele, som pramme oc skuder war belagtt widtt, tog ijsen henn alle sammen", samt dels af det faktum, att staden redan på 1500-talet dref en betydlig handel med de wendiska städerna, Nederländerna, Norrige m. fl. länder.⁴ I sammanhang härmed anser jag mig böra nämna icke allenast såsom ganska egendomligt, att år 1595 afgick från Malmö till Amsterdamm ett fartyg, som var lastadt med, utom malt icke mindre än 16 läster och 19 tunnor

skånska hasselnötter⁵, utan äfven att "fergebroen" var i November 1647 af storm alldeles förstörd, hvarför konungen dels utfärdade en taxa på "bropenningar", att, till brons iståndsättande och underhåll, erläggas af in- och utgående "skutor, skepp, färjor, prämar och båtar" samt varor, som kommo till eller gingo från bron, och dels ålade kronans bönder i trakten af Malmö att forsla stora stenar till staden, för att till brobyggnad begagnas.⁶ På den år 1658 gjorda afritningen af Malmö vid strandsidan äro både strandporten och den midt för denna varande "fergebroen" tydligt utmärkta. Vägen från staden till den senare gick då genom en mindre port å "Strandmuren", kallad "Strandlaagen", hvilken synes hafva funnits midt för den nuvarande Östra Hamngatan,⁷ hvars norra del år 1583, ganska betecknande, kallades "Prammandstredet"⁸ och i min ungdom benämndes "Mörka Porten". Bron tyckes hafva legat på i det närmaste samma ställe, som södra delen af den nuvarande Östra Kajgatan. På brons östra sida, midt emellan Strandporten och brons norra ända, var en tillbyggnad å hvilken enligt beskrifningen till afritningen, fanns "ett vakthus på 4 man" och åtminstone år 1671 en "bod", som staden uppfört till begagnande af några dess "civilbetjenter", men mistat; ty den 21 Augusti nämnda år begärde magistraten att åter få samma bod "till att bruka till främmande, som sjövägen till staden komma och deras varor der under tiden att inlägga på några natters tid, som alltid tillförne hade varit brukligt".⁹ Vid nyssnämnda ända var en tvärbyggnad, på hvilken stod ett Blockhus" med två kanoner. På liknande sätt är den ifrågavarande bron, under namn av "Strandbron" utmärkt å den år 1698 upprättade "plantan öfver Malmö fästning". Slutligen må det nämnas, att konungen år 1680 tillåtit staden att från kronans skogar hemta timmer till den ifrågavarande brons iståndsättande.¹⁰

Med den nu beskrifna enda hamnbron hjälpte man sig fram så godt man kunde.¹¹ Vester om den samma hade emellertid vattnet, genom mot bron brytande sjö samt dermed följande sand och tång, blifvit grundare, än det förut varit, hvilket troligen var förhållandet redan år 1658, ty å den då gjorda, nyss nämnda afritningen finnas vester om bron en mängd halfmånformiga teckningar, hvilka enligt beskrifningen, skola betyda "båtar som lågo strödda längs med" (fästnings) "muren". Emedan dessutom den gamla bron blifvit år 1723 i hög grad skadad, så lär man år 1727 börjat uppföra ett nytt bålverk ett stycke vester ut från det redan befintliga, hvarigenom en hamnbassäng för båtar bildades, detta utan någon hjälp af regeringen, som då vägrat bifall till en ansökning derom.¹²

Uti den, i det förestående omförmälde, af Malmö magistrat år 1738 författade beskrifningen öfver staden heter det: "Malmö är en stapelstad, har en svår hamn, så att stora fartyg och skepp kunna ej ligga staden närmare, än på en fjerdedels mil", men, om man ock insåg, att hvad dittills blifvit gjordt för åstadkommande af en bättre hamn, icke var tillräckligt, så stannade det dock vid prat derom, till dess den vigtiga saken ifrigt togs om hand af den bekante handlanden i staden Haqvin Bager, som uti åtskilliga, åren 1746, 1749, 1750 och 1762 författade skrifter påvisade att och hvarför saknaden af en god hamn utgjorde ett stort hinder för tilltagande af stadens handel och rörelse samt jemväl uppgaf medel till detta hinders undanrödjande. Men denne man, hvilken vår tid känner endast som en olycklig rimmare, ehuru hans patriotiska nit och ihärdighet på flera ställen uti hans skrifter framlysa och berättiga honom till en bättre hågkomst, lyckades icke i sina bemödanden att förskaffa Malmö en god hamn. Dertill bidrog säkerligen äfven regeringens liknöjdhet för den vigtiga saken, hvilken gick så långt, att, sedan hon den 25 Maj 1752 berättigat staden att från kronans skogar hemta 100 st. ekar till pålar för hamnbroarne, och detta ej var tillräckligt samt staden gjorde framställning om ytterligare hjälp, hon den 7 December 1769 svarade: "Som staden största nyttan af en hamninrättning tillflyter, så må staden samma verk söka fullborda på egen bekostnad, som sedan genom hamnpenningars uppbärande kan återhämtas."¹³

Haqvin Bager

Haqvin Bager, namnteckning och sigill.

Frans Suell d.y. (1744-1817). Oljemålning i Hamndirektionens ägo.

Det förra skedde i främsta rummet genom Frans Suell d.y., hvars farfader, Frans Suell d.ä., haft inseende öfver den hamn, som år 1716 fanns.¹⁴

Den förstnämnde var född i Malmö den 9 juni 1744. Tack vare hans fader, Nicolaes Suell, som han förlorade genom döden, då han var endast 16 år gammal, och hans styffader, min farfar, Henrik Falkman, först handlande och tobaksfabrikör samt slutligen rådmän och t.f. borgmästare i Malmö, hade han fått en, helst för den tiden ovanligt god och mångsidig bildning, hvilken han förkofrat genom resor i främmande länder innan han år 1774 blef borgare samt, i kompani med sin styffader, handlande och tobaksfabrikör i födelsestaden, allt på sätt jag skall närmare ådagalägga uti hans längre ned införda biografi.

Strax efter nyssnämnda år började man på hans föranstaltande med allvar tänka på förbättrande af den dåvarande, af två bålverk omgifna och till den grad uppgrundade hamnbassängen, att båtar icke kunde flyta till stranden, utan lågo om sommaren, utan något skydd, på ett icke ringa afstånd från den samma och om vintern uppdragna på landet. Lastning och lossning af varor voro förenade med de största svårigheter, ty de måste föras på med höga hjul försedda flata vagnar i vattnet mellan bålverken samt långt ut till i sjön – Sjöborg säger sid. 178 på 500 alnars afstånd – väntande båtar och medelst dessa till de å den öppna redde liggande fartygen, dervid varorna stundom skadades af sjögång, som dessutom ofta gjorde all transport omöjlig.¹⁵ För den skuld blefvo Suell samt handlandena G. Hegardt, H. Schiuberg och A. Wiedberg utsedde att uppgöra förslag till en ändamålsenlig, efter stadens tillgångar – invånareantalet var år 1774 endast 2.031 –¹⁶ lämpad hamnbyggnad och den 17 juli 1775 fastställde magistraten deras förslag, hvilket endast afsåg att båtar kunde i hamnen inflyta och förvaras, hvarjemte magistraten förordnade nämnde fyra män att tillika med sju andra borgare och politiborgmästaren G. R. Dahlström, denna i egenskap af ordförande, utgöra en

Georg Reinhold Dahlström 1740-1798.

”hamnbyggnadsdirektion”. Till byggnadskostnadernas bestridande anslogos ”bro- och hamnpenningarna”, för år 1774 utgörande endast 1.899 daler 28 5/6 öre, hvilka förut utgifvits till stadens tjenstemäns aflöning, och borgerskapet medgaf, att den sålunda uppkomna bristen i den senare finge ersättas av stadskassan. Dessutom förbundo sig dels de mera förmögne ledamöterna af handels societeten att lemna timmer och andra materialier till inköpspris och att förskjuta penningar, det första året utan ränta, samt dels hela borgerskapet att utan betalning utföra en mängd körslor och dagsverken.¹⁷

Den ofvannämnde hamnbassängen instängdes, vattnet deri utpumpades och botten fördjupades med hackor och spadar. Så snart det lät sig göra, upphördes härmed och insläpptes vattnet i bassängen, hvilken år 1777 var 5 fot djup, hvarjemte det ena, antagligen det östra bålverket var så fyllt med mudder, att man kunde köra på det samma. Dessutom hade ett mudderverk blifvit bygd och begagnadt med den framgång, att Suell i ett memorial till kommerskollegium af den 2 Oktober 1778 kunde yttra, att ”den inrättade hamnen gjorde full nytta, så att man utan besvär kunde lossa och lasta båtar samt äfven jakter om 4 à 500 tunnor spannemål i den samma egde fullkomligt beskydd”, hvarförutan ej blott vinterliggare, de der förut alltid måst anlöpa Landskrona, kunde i hamnen uppläggas, utan äfven smärre fartyg derstädes repareras.¹⁸ Sålunda hade man uträttat ganska mycket i hamnbyggnadsväg, i synnerhet om man tager hänsigt till de därför erforderliga små penningetillgångarne, hvilka ännu år 1788 voro så små, att ”hamn- och löningskassans”¹⁹ inkomster då icke utgjorde mer än 1.685 rdlr 17 sk. bko. från hvilken dessutom skulle utgå löner till en del af stadens tjenstemän.²⁰

Icke desto mindre uppstod, hufvudsakligen inom handtverks- och bryggaresocieteterna, under anförande af Haqvin Bager, mycken opposition mot hamnbyggnadsdirektionen och framför allt själen i den samma, Frans Suell. Ej nog att Bager vägrade utgifva beslutade kontributioner till hamnbyggnaden och motsatte sig bro- och hamnpenningar-

Jonas Lidström 1755-1808.

Den ofvannämnda oppositionen och hamnens skuldsättning för de första årens ansträngda arbeten verkade sannolikt, att under närmaste tiden derefter endast muddring i hamnbassängen kunde ega rum. Men de fördelar, som sjöfart och handel hade af den förbättrade hamnen, blefvo småningom så påtagliga, att alla snart lärde sig klart inse nyttan af hamnarbetenas fortsättning i utvidgad skala, och så egde äfven denna efter hand rum. År 1783 beviljade regeringen hamnen åtskilliga inkomster, under namn af tolag, som den redan haft år 1660, samt stämpel- bro- och vågpenningar m.m.,²⁵ hvilka förhöjdes år 1802;²⁶ östra hamnbron utvidgades till upplagsplatser för gröfre trävaror: en rådgifvande ingenjör ficks år 1793 och hades till år 1798 i majormekanikus Jonas Lidström,²⁷ år 1800 adlad under namnet Lidström;²⁸ en större mudderpråm byggdes efter hans ritning och hamnbroarne förlängdes, den östra till ungefär det ställe, der nu Ångbåtsbron börjar och den vestra till ungefär midt för Lilla Warfsgatan, hvarförutan intill denna hamnbros norra ända och öster ut byggdes ett bålverk att tjena till vågbrytare för hamnen der söder om, nu kallad Inre Hamnen, hvilken fördjupades.

Det är troligt att förenämnda hamnbroarbeten fullbordades af Lidströmers efterträdare, löjtnanten vid arméens flotta, slutligen majormekanikus J. M. Polheimer, hvilken man, den lekamligen störste jag någonsin sett, var arbetschef vid hamnen från år 1798 till år 1827.²⁹ Han var visserligen mycket nitisk men icke alltid lycklig verkställare af sina förslag. År 1799³⁰ byggde han med mycket arbete och stor kostnad långt i nordnordvest utanför hamnen en af pålar, mudder och gråsten bestående våg- och isbrytare, som framdeles skulle medelst en brobyggnad förenas med vestra hamnbron; men genom en utomordentligt häftig nordvestlig storm, sannolikt i Januari 1818, blef det nya verket helt och hållet öfverändakastadt samt förvandladt till en oredig, sammangyttrad massa, hvars beståndsdelar, för att de icke skulle genom ras skada inloppet till hamnen, måste med stora kostnader sorgfälligt sammanfogas. Med hänsigt

till nu antydda alla kostnader, gaf folkhumorn det misslyckade verket namnet "Sparbössan". Först öfver 20 år senare blef ofvannämnde brobyggnad fullbordad³¹ och sparbössverket omgavs då med, hufvudsakligen mellan vester och öster sig sträckande bålverk, af hvilka det norra, likasom brobyggnaden på dess vestra sida försågs med åt sjön sluttande kallmur af stora gråstenar. Dessförinnan hade år 1822³² på sparbössans grund uppförts en under mörka nätter ständigt lysande inseglingsfyr, bestående af ett från marken till toppen af lanterninen 43 fot högt trätorn, beläget under 55° 36' 40" latitud och 13° 1' 0" longitud öster om Greenwich, hvars genom stenkolsgas åstadkomna ljus i klart väder syntes på 11 engelska mils afstånd.³³

I sammanhang med tanken på raseringen af fästningsverken omkring Malmö, stod en plan att ditförlägga en del af arméens flotta och att bereda densamma en lämplig station emellan den vestligaste delen af stadens södra, gamla fästningsgraf samt citadellets södra, yttre graf, sydvest ut ifrån den nuvarande Hospitalsgatan³⁴ d.v.s. i den gamla bastionen Norrköping eller vestligaste delen af den nuvarande Kungsparken, hvilken då begagnades till begrafningsplats för stadens garnison och dess mindre bemedlade invånare. Men för att kunna åstadkomma detta måste först och främst den då varande hamnen genom en kanal sättas i förbindelse med vestra delen af den gamla, norra fästningsgrafven och dymedelst grafvarne omkring citadellet. Härigenom skulle, så sades och troddes det med stor tillförsigt, hamnbassängen blifva utvidgad ända intill och utmed den nuvarande Norra Vallgatan samt, om mellersta delen af kanalen skildes från det öfriga medelst slussportar, rummet emellan dem, sedan de tillslutits och vattnet utpumpats, kunna begagnas till skeppsdocka. En sådan kanal började Polheimer äfven år 1803 gräfvä ett stycke vester ut från den nuvarande Suellskanalen. Den gjordes 260 fot lång, i botten 16 och i brädden 28 fot bred; kläddes både i botten och på sidorna med grofva plankor samt förseddes med kollossala, å lika beskaffade axlar och axelskålar af malm hvilande slussportar, mellan hvilka afståndet var 143 fot. Vid kanalens norra ända var en smal svängbro, allenast afsedd för gående till vestra hamnbroen, och vid dess södra ända var en stor och groft byggd vindbrygga, afsedd att begagnas af gående och åkande åt vestra delen af glacisen samt Ribersborg m.fl. st. Denna kanal blef färdig under Gustaf IV Adolfs vistande i Malmö år 1805 och i hans närvaro, då en jakt gick genom kanalen, invigd under kanonsalut från den förra, hvilken sköttes så illa, att flere åskådare träffades af förladdningar. Då blefvo ock, sedan jakten inkommit emellan slussportarna, dessa tillstängda och åter öppnade för både första och sista gången, ty man fann snart, att rummet dem emellan icke kunde begagnas till skeppsdocka.³⁵ Sedermera begagnades kanalen dels af arméens flottas fartyg och dels af smärre koffardifartyg, begge för att läggas i vinterlag, de förre, i ofvan nämnde station och de senare, i norra fästningsgrafven strax vester om Strandporten.

Vester om kanalen och nära denna samt vindbryggan deröfver, låg på kronans grund ett gammalt envåningshus med ett mycket högt tak af tjärade bräder, som uppförts under förra århundradet af en bryggare, hvilken fått tillstånd att begagna tomten i 50 år med vilkor, att herbergera resande, som öfver sjön anlände nattetid och icke kunde komma in i staden, emedan strandportarna voro stängda från afton till morgon, då de samma, likasom stadens öfriga portar, öppnades af "portvaktmästaren".³⁶ En sägen visste berätta, att ett dylikt hus tillförne funnits å tomten och blifvit en natt, då Danskar ämnade öfverrumpla staden, af husets innehafvare antändt, för att tillkännagifva den öfverhängande faran för stadens garnison och öfriga invånare, samt att huset derefter fått ånyo uppföras med vilkor, att taket alltid skulle vara av tjärade bräder, för att kunna lätt antändas, om en ny fara af nyss nämnda slag framdeles hotade staden.

Ej lång tid efter ofvan nämnda kanals invigning, ordnades den i det förestående omförmälde flottstationen, allmänt kallad Warfvet, på dertill bestämdt ställe, för att der kunna inrymma Malmö eskader, år 1805 bestående af 12 öppna kanonslupar, 1

Hamnanläggningen i Malmö vid 1820-talets mitt. Akvarell av Georg Henric Flensburg.

chefsslup samt 1 proviant- och 1 kolslup.³⁷ Detta skedde sannolikt under befäl af dåvarande majoren och tygmästaren vid nämnda eskader Carl Jakob Hjärne.³⁸ hundratala mer och mindre förmltnade lik uppgräfdes i den gamla begravningsplatsen och nedkastades uti en närbelägen, på grodor rik damm, kallad Pallesjö.³⁹ som derigenom fylldes; platsen jemnades och timmerbäddar samt skjul öfver dem byggdes för kanonsluparnes uppdragande å land och skydd under vintertid. Den ifrågavarande eskadern ökades på det sätt, att stadens tre borgerliga societeter sammansköto medel, för hvilka en kutterjulle och en mörsarebarkass anskaffades.⁴⁰

Vid början af det krig, som Danmark den 14 Mars 1808 förklarade mot Sverige,⁴¹ funnos i Malmö 11 och i Landskrona 16 kanonslupar, deraf 7 obrukbare, samt i Göteborg 12 kanonslupar, 12 kanonjollar, 2 kanonbarkasser och 1 mörsarebarkass, ämnade till anfall mot Danmark och till skydd mot danska kapare. Engelmännen hade väl nyligen röfvat hela den danska flottan, men denna hade, så godt sig göra låtit, blifvit ersatt medelst många, i hast byggda kanonbåtar, hvilka hade i hög grad förslagna, påpassliga och tappra besättningar samt ständigt svärmade från och med Dragör genom Öresund ut i Skagerack och ända till Elbens mynning samt togo svenska handels fartyg, ehuru dessa seglade i stort antal under beskydd af örlogsfartyg.⁴² Den 9 Juni ofvannämnda år anföllo nyssberörda danska båtar midt på dagen och togo flera svenska fartyg från en konvoj strax öster om Saltholmen och detta i åsyn af i Malmö hamn liggande kanonslupar. Men chefen för dem, ofvan omförmälde Hjärne, ville, ehuru dertill ifrigt uppmanad af honom underlydande kapten, icke genast gå ut och kom för sent för att kunna medverka till återtagande af de gjorda priserna, hvilka redan släpats bakom Kjöbenhavns fästen. Häröfver blevo stadens invånare i högsta grad uppbragta och

Majoren C. J. Hjärne.

Hjärne ställdes under krigsrätt samt blef strängt dömd.⁴³ Min faders övertygelse var, att Hjärne var oskyldig. Han var en officer af stor förtjänst, som redan år 1790, vid 23 års ålder, blifvit riddare af svärdsorden och derjemte fått svensksundsmedaljen;⁴⁴ men han var ställd under generalguvernören J. C. Tolls befäl och på ett sådant sätt, att han ej utan särskilde order af denne, som vid det ifrågavarande tillfället var i Lund, fick äventyra kronans fartyg. Och min far berättade, att när kommerserådet Suell till Toll framförde uttryck af den stora harm, som Hjärnes förfarande framkallat hos stadens invånare, Toll på ett hånligt sätt ogillade densamma. Men medveten om sin andel i detta förfarande, tog Toll parti för Hjärne inför den jemväl i hög grad uppbragte Gustaf Adolf och Hjärne blef år 1817 öfverstelöjtnant vid Göteborgs eskader samt år 1818 öfverste i flottornas generalstab⁴⁵. Emedan kriget med Danmark fortfor äfven år 1809 och ej slöts förrän mot slutet af detta år, så blefvo de svenska skärgårdsfartygen vid västkusten tidigt utrustade, deribland de, som förlagts till Malmö redan den 16 April inmönstrade, nemligen 31 kanonslupar och 3 mindre bevärade fartyg, alla under befäl af amiral Hjelmskierna. Men emedan det i Maj 1810 befarades ett anfall från England på Sverige, så afgingo då från Malmö och till Göteborg dels under befäl av kapten Olsson 12 kanonslupar och vidare i Oktober under befäl af kapten Ögnelood 11 andra kanonslupar samt 4 mindre bevärade fartyg. Under åren 1811 och 1812 uppbringade ånyo danska kapare svenska handelsfartyg. Derfor blef, bland annat, i medlet af Juni 1813 uti Öresund, der danskarne då hade 50 kanonslupar och ett stort antal bevärade "jollmansbåtar", af svenska örlogsfartyg samlade linieskeppen Åran och Gustaf III, 2 fregatter, 1 hemmema, 12 kanonskonerter, d. v. s. däckade och seglande kanonslupar, samt 2 bataljoner kanonslupar, hvilka skulle

bevaka farvattnet från Falsterbo ända upp till Höganäs samt konvoyera den mängd handelsfartyg, en gång uppgående till 250, eljest 130 å 140 eller färre, som seglade genom Öresund dels från Nordsjön och dels från Östersjön, allt sannolikt ända till dess freden mellan Sverige och Danmark slöts i Kiel den 14 Januari 1814.⁴⁶

Men detta hjälpte icke, ty t. ex. natten emellan den 15 och 16 November 1813 borttogo danska kapare från en då på Malmö redd liggande stor konvoj två briggar, en galeas och en slup. Natten derefter kommo de igen, men då lyckades icke deras företag. Äfven natten emellan den 17 och 18 infunno de sig samt då ganska tidigt sedan fullt mörker inträdt, hvaraf närmaste följden blef ett häftigt skjutande å redde. Min far tog mig med sig upp på den gamla norra fästningsvallen, der en vacker syn mötte våra ögon, emedan alla fartygen voro försedda med lysande lyktor och skotteld dessutom ofta blixtrade. En af de danske kaparne hade mycket tyst rott till konvojens ena sida, äntrat ett handelsfartyg, utsläckt desslyktor och var just i färd med rofvets bortsläpande, då det upptäcktes. Han blef tagen af en kanonslup, hvars besättning utaf en del Malmöbor belönades med 40 rdlr bko, och införd i hamnen,⁴⁷ der "hela stan" påföljande morgon infann sig och många af pöbeln groft skymfde den olyckliga af 11 man bestående besättningen med det i den tiden, då ett rått nationalhat ännu fanns emellan Svenskar och Danskar, vanliga skällsordet "röd räf". Det skällsord, med hvilket pöbeln i Kjöbenhavn hälsade dit ankomna Svenskar, var "svensk Gautyv". Under de nu oförmälda krigsåren fanns på norra ändan af den dåvarande östra hamnbron, eller ungefär det ställe, der nu Ångbåtsbron börjar, en liten af jord bildad och med kanoner försedd skans. Men både denna och Varfvet raserades sedan freden slutits, hvarefter på det senare samt angränsande mark anlades den då s. k. Kommendantsträdgården, af hvilken åter och det söder om Vestergatans förlängning åt citadellet återstående af den gamla Slottsplatsen år 1863 bildades den nuvarande Kungsparken.⁴⁸

Innan kommerserådet Suell den 15 November 1817 slutade sin ovanligt verksamma och nyttiga lefnad hade hamnen blifvit år 1813 försedd med hamnordning, en ny mudderpråm, kallad Sjöhästen? och en stor pålkran samt det hela försatt i sådant skick, att ej allt för djupgående briggar kunde lasta och lossa vid norra delen af den tidens östra hamnbro, hvilken dessutom blifvit betydligt utvidgad åt öster på från sjön inkräktade, med mudder fyllda och torrlagda fält, hvarå funnos flera upplagsplatser och af trä uppförda magasin.⁴⁹

Efter Suells död samt till och med år 1825 var handlanden Sven Karström ordförande i hamndirektionen och under den tiden blef **dels** början gjord till den vestra hamnbrons förening genom en ganska smal brobyggnad med det ofvannämnda Sparbösseverket; **dels** å detta, som redan är sagdt, en inseglingsfyr uppförd; **dels** hamnen och inloppsrännan till den samma fördjupade m. m. samt **dels** genom kungl. bref af den 26 Maj 1818 beviljad ett räntefritt statslån å 15.000 rdlr bko till hamnbyggnadens förbättring.⁵⁰

Kanske börjades äfven under Karströms tid östra hamnbroens förlängning. Visst är, att den samma, i sitt ursprungliga skick och då ganska smal, icke långt derefter vardt färdig, sedan handlanden Lorens Isak Bager år 1826 blifvit Ordförande i hamndirektionen, hvilken befattning han innehade i nära 30 år eller till och med år 1855. Denne man – som hade vid sin sida såsom arbetschef åren 1826 och 1827 den då nästan utlefvade Polheimer och såsom rådgifvande ingenjörer år 1826 majoren C. A. Warberg, åren 1827 och 1828 kaptenen M. Cronstrand samt åren 1833-1855 kaptenen, slutligen öfversten och chefen för Kungl. väg- och vattenbyggnadskåren A. E. von Sydow till arbetschef åren 1839-1855 den i Malmö födde löjtnanten i Kungl. flottans mekaniska kår, slutligen generaldirektören och chefen för Kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen Carl Gottreich Beijer⁵¹ – var, likasom Suell, med ovanligt stor kraft och ihärdighet alltid den mest verksamme i hamndirektionen och på sin tid ostridigt Malmö stads förnämste borgare – nobel, uppoffrande, frisinnad, reformvänlig samt i högsta grad nitisk och driftig beträff-

Mudderpräm från 1770-talet.

fande allt, som rörde hans födelsestad och i synnerhet dess hamn, men – solen sjelf har ju fläckar och jag kan omöjligen dölja, hvad jag vet sannt vara – mycket hettefrad och despotisk, hvilka lyten han ärft efter sin fader, Petter Bager, och farfader, ofvannämnde Haqvin Bager.

Af gammalt hade hamnbroarne i allmänhet blifvit byggda på det sätt, att två rader långa, grofva pålar på lämpligt afstånd ifrån och parallellt med hvarandra, blifvit uti sjöbotten och i något inåt bron lutande ställning neddrifna samt deras inre sidor, från och med botten uppåt, beklädda med tätt sammanfogade, tjocka plankor, hvarefter tomrummen mellan de sålunda uppförda bålverken fyllts med mudder, hvilket upptagits uti hamnbassängens och inloppsrännas dertill bottnar. Dessutom hade i senare tider, vestra hamnbrons utsida blifvit, till skydd mot vågsvall och isgång, försedd med en mot sjön sluttande kallmur af stora gråstenar, för hvilket ändamål ett stycke ut i sjön från denna vall redan funnos tre kummel af dylik sten, i dagligt tal kallade stenkar.

Till en början fortsattes förenämnda byggnadssätt och östra hamnbron utvidgades åt öster i och för vinnande af mark till upplagsplatser och af trä uppförda varumagasin. Då och alla följande år fortsattes med allt större och större krafter muddringsarbetena i hamnen och inloppsrännan.

År 1826 byggdes två "mudderflottar" att begagnas i norra vallgrafven och utfärdades en ny hamnordning.

År 1827 fullbordades vestra hamnbron och bereddes tillfälle att vid den gamla eller södra delen af den samma lasta och lossa varor, hvilket förut endast kunnat ske vid den östra bron; byggdes två nya afföringspråmar och fick tolagkassören ny instruktion. Göta kanals fader, den storslagne grefve B. B.von Platen, hvilken detta år blifvit chef för storamiralsembetes tredje afdelning⁵² och af Kungl. maj:t anbefalld att inspektera hamnarna å rikets södra kuster, inspekterade då äfven Malmö hamnbyggnad. Han fann den samma visserligen vara ett storverk, för hvilket naturen gjort intet, utan stadens invånare, med sällsynt ihärdighet och med jemförelsevis den minsta hjälp af staten

utfört den vidsträcktaste hamnbyggnad i vårt land, men han anmärkte äfven, att den samma årligen kostade mycket, för att kunna hållas vid makt, samt icke kunde hafva varaktigt bestånd, med mindre hamnbroarne invändes försåges med murar af sten.⁵³ Men dertill saknades medel, och dessutom var Bager, hvilket helt naturligt utgjorde något hinder för hans företagsamhet, i likhet med Suell, "visst icke fri för antagonister, om ock samhället skäligen allmänt lät direktionen vederfaras rättvisa", såsom det heter i hamndirektionens berättelse för år 1827.

År 1828 den 6 Maj börjades byggnaden af en ny, mycket stor muddringspråm, hvilken gick af stapeln den 24 Oktober samma år och fick namnet Frans "till åminnelse af hamnens älskade och vördade grundläggare, framlidne kommerserådet och riddaren Frans Suell". Fullt färdig först år 1830, bedrefs muddringen då och följande år, med den nya pråmen och den gamla Sjöhästen samt mudderflottarna, och upplagstomterna på östra bron förhöjdes med jord, som ditfördes från de gamla norra fästningsvallarne.

År 1832 kunde den östra delen af norra vallgraven befaras med lastpråmar och mindre båtar ända till Drottningtorget, hvarför ett "släpställ" byggdes utanför det samma, och raseringen samt planeringen af de nordöstra fästningsvallarne⁵⁴, hvars jord fördes till östra hamnbron, fullbordades. Carl Johan var uti September månad detta år i Malmö. Härom innehåller hamndirektionens berättelse följande, till en del högst märkliga uppgifter: "Hamndirektionen öfverlemnade till hans kungl. maj:t en underdånig berättelse, jemte en för tillfället upprättad karta öfver hvad som blifvit tillgjort vid Malmö hamnbyggnad sedan hans maj:ts härvaro år 1816. Den förra visade, att hamnbyggnadskostnaderna från och med 1817 till och med sistlidne Augusti månad uppgått till 210.681 rdlr 29 sk. 10 r. bko och att hamn och löningskassan dessutom, under samma tid, utbetalt 44.393 rdlr 2 sk. 1 r. bko i löner och pensioner till magistraten och stadens öfriga embets- och tjenstemän samt betjente, kostnader vid rådhus- och tullkammarbyggnadernas underhåll äfvensom kassan åliggande extra ordinarie utgifter – således sammanlagdt 255.074 rdlr 31 sk. 11 r. bko på en icke längre tid än 15 2/3 år, en summa, som direktionen ansåg desto betydligare, som den tillkommit på införda och afsända varor samt fartyg, utan annat bidrag af det allmänna, än ett statslån, stort 15.000 rdlr bko, och som borde vittna om en här under tiden mycket utvidgad, loflig verksamhet, hvilken bringat staten ökade så direkta som indirekta intrader samt medverkat till en tillväxt i stadens folknúmer af 23 2/3 procent. Hamndirektionen vågade vid samma tillfälle för hans maj:t konungen i underdånighet vara af den tanken, att, så framt tullafgifterna å naturprodukter, som importerats direkte från längre bort belägna produktionsorter, i allmänhet blefve nedsatta till omkring hälften af hvad som erlades, när de inkommo från andra platser, och Malmö jemte de öfriga städerna på skånska kusten vid Öresund förunnades nederlagsfrihet, skulle snart en säker gräns sättas för det lika vanhedrande som för landet förderfliga lurendrejeriet⁵⁵ och Danmark upphöra att med stor fördel för sig vara Sveriges förnämsta stapelplats, – medan här varande hamnbyggnad inom kort tid, genom ökade inkomster, skulle vinna fullkomlighet till förmån ej allenast för handeln och den enskilda sjöfarten, utan i krigstider äfven för kronans, om änskönt ej största, så likväl ganska djupgående fartyg; ty med skälig visshet vore det utredt, att här borde kunna uppnås åtminstone 15 fots djup vid dagligt vatten. Hans maj:t konungen täcktes dagen efter denna direktionens underdåniga framställning, i nåder taga hamnen i ögonsigte och på stället låta göra sig reda för allt, som rörde hamnbyggnaden, hvilken så tillvann sig nådigt bifall, att hans maj:t tillsade direktionen inställa alla avbetalningar på hamn- och löningskassans ofvannämnda skuld för 15.000 rdlr bko till statsverket, emedan hans maj:t ville vid nästa riksdag för rikets högloflige ständer föreslå, att icke allenast den samma måtte varda efterskänkt, utan ytterligare bidrag lemnas till hamnbyggnadens fullföljande och konsoliderande medelst stenkaj äfvensom uppförande af ett prydligt fyrtorn af sten i stället för det närvarande af trä,

Suellshamnen med gamla tullhuset, uppfört 1836.

det enda i Sverige, som upplystes på enskild bekostnad, och detta desto hellre, som hans maj:t ansåg denna hamnbyggnad vara av sådan vigt och nytta för det allmänna, samt staden redan med egen kraft hafva dervid tillgjort så mycket, att den icke längre borde lemnas utan bidrag af staten. Hvad åter den föreslagna nederlagsrätten angick, förklarade hans maj:t sig vilja, efter sin återkomst till hufvudstaden, bifallande föredraga detta ärende i statsrådet, emedan hans maj:t ansåg Malmö hafva gjort sig deraf förtjent”.

År 1833 fullbordades planeringen af de norra fästningsvallarne, i hvilka fanns en mur, innehållande en mängd murtegel och 10 kubikfamnar gråsten. Gasapparaten i fyrtornet blef högst betydligt förbättrad. I sydvestra hörnet af vestra hamnbron uppfördes en stor byggnad, innehållande rum för hamndirektionens sammanträden samt flera packhus m.m. Direktionen inköpte ett stenhus, beläget vid Strandporten emellan husarhögvakten och sjötullskammaren i och för den senares utvidgning samt beredande af arbetsrum för tolagskassören och vågmästaren äfvensom stadsvåg och flera packhus, afsedda till uttyrande för varor på kreditupplag. Hon underlät den inbetalning på hamnens ofvan nämnda statsskuld, som nu första gången skulle erläggas. men fick erinran af statskontoret om denna underlåtenhet, hvarför hon påminte konungen om sitt löfte i förevarande afseende, hvilket hade till påföljd att statskontoret återkallade sitt kraf.

År 1836 nedrefs nyssnämnda stenhus och det gamla sjötullskammarehuset, i stället för hvilka utmed Norra Vallgatan uppfördes ett nytt, två våningar högt, långt stenhus att användas till tullkammare, tullpackhus, arbetsrum för tolagskassören och vågmästaren, stadsvåg, handelsbörs m.m., och den 9 December samma år utfärdade kungl. maj:t ”taxor å tolag och hamnafgift för varor, fartyg och båtar samt vågpenningar i Malmö stad”, att gälla i 3 år från den 1 Januari 1837.

"Nya hamnbyggnaden". Litografi av C. C. Dahlberg.

År 1837 blef på kungl. maj:ts och kronans bekostnad, det gamla, vester om och intill Strandporten belägna husarhögvaktshuset, bestående af en mindre byggnad och ett fyrkantigt torn, nedrivvet och vester derom, utmed Norra Vallgatan uppfördt ett stort stenhus till inrymmande af husarhögvakt m.m. Dessutom lät hamndirektionen ute på östra hamnbron uppföra ett stenhus till "tullvaktstuga", och författade dels en af kungl. maj:t den 20 Juni gillad ny hamnordning samt dels instruktioner för hamnmästaren, hamnens materialbokhållare och hamnväktarne, hvilka af magistraten fastställdes den 13 September.

År 1838 den 30 Mars fick hamnen genom kungl. bref på sig öfverlåten "en del af norra f.d. fästningsglacisen", hvilken var behöflig för vestra hamnbrons utvidgning. Samma år uppgjorde hamndirektionen i samråd med ofvannämnde kapten A. E. von Sydow en plan för hamnbyggnadens fullkomnande, hvilken "åsyftade ett snart åstadkommande medelst ångkraft af 15 fots djup, icke blott uti inloppsrännan och den yttre delen af hamnen, utan ända intill staden, äfvensom anläggning av dels en ny föreningskanal med stenkaj emellan hamnen och förra fästningsgrafven af sådana dimensioner, att hvarje fartyg, som lade till inom yttre brohufvudet, måtte kunna gå upp till kajen utmed tullkammaren och stadsvågen, samt dels två nya vindbryggor, sålunda konstruerade, att 29 fots breda fartyg kunde passera genom de samma", hvarför kostnaden beräknats till omkring 100.000 rdlr och ett statslån å 50.000 rdlr, allt bko, ansåges böra, "med borgerskapets samtycke och under dess garanti" år 1839 upptagas, hvilket likväl ej då skedde, emedan med bifallet till den hos kungl. maj:t gjorda ansökningen derom voro fästa "villkor, som direktionen icke trodde sig kunna uppfylla".

År 1839, sedan ofvannämnde Beijer den 9 Januari tillträdtt sin befattning såsom arbetschef vid hamnbyggnaden, börjades nyssberörda stora arbete; en ångmudderpråm byggdes och gick af stapeln den 22 Oktober under namnet Kraften och kungl. maj:t medgaf att 100 man soldater med befäl af indelta arméén finge deltaga uti de stora byggnadsföretagen; men det ofvannämnda gamla stadslänet å 15.000 rdlr bko hade icke, trots konungens år 1832 gifna löfte och ehuru riksdag hållits tre år derefter, blifvit afskrifvet, hvarom direktionen påmint.

År 1840 och följande år fortsattes det stora hamnbyggnadsarbetet, jernväl då med biträde af 100 å 125 soldater och 20 å 25 fångar; en ångbåt om 6 hästars kraft, kallad Transportören, inköptes för att bogsera afföringspråmarna, hvilka förut fortskaffats genom rodd eller stakning; året förut påbörjade verkstäder, inom hvilka för hamnen erforderliga arbeten af smeder, svarfvare och filare skulle verkställas, fullbordades och försågos med en rik uppsättning af verktyg; den östra af de ofvannämnda två vindbryggorna blef i det närmaste färdig och den gamla föreningskanalen emellan hamnen och norra vallgravven igenfylldes. De ovanligt stora utgifterna under detta år, utgörande 89.875 rdlr. kunde icke betäckas af inkomsterna, utgörande endast 36.420 rdlr, men detta afhjelpes, bland annat, derigenom, att hamnen erhöll såsom lån af Bager 17.000, handlanden M. Flensburg 7.000 rdlr, handelsbolaget C. & M. Möller 3.500 rdlr och åtskilliga personer tillsammans 3.550 rdlr, allt bko.

Nyssnämnda år inträffade en händelse, som visade huru hetlefrad och despotisk Bager var. 46 aktningssvärda husegare och medborgare ingåfvo till honom den 17 Augusti en till hamndirektionen ställd skrift, hvaruti de i höfligaste ordalag och på flera behjertansvärda skäl – deribland att undvika två för rörelsen, i synnerhet forsling af långt timmer, menliga vinklar, den ena vid mynningen af nuvarande Vestra hamngatan och den andra vid infart på den tillämnade vestra bryggan – anhöllo, att denna, ännu icke påbörjade bryggan måtte blifva förlagd mitt för mynningen af dåvarande Engelbrekts- och Gråbrödersgatorna samt norr ut från den planerade bastionen Elfsborg och icke, såsom beslutadt blifvit, 360 fot längre åt öster. Häröfver råkade Bager i eld och lågor. Muntligen yttrade han sig i de häftigaste ordalag och skriftligen anförde han till hamndirektionens protokoll den 25 i nyssnämnda månad, bland annat, att petitionärerna "kommit med ohöfviska anmärkningar" och "roat sig med till intet gagnande beställsamhet" samt genomdref afslag på deras ansökning, hvilken skulle, så säges, i fullkomlig strid med sanningen, uti det af honom dikterade beslutet, innehålla en petitionärerna "vid underskrifternas insamlade påtrugad öfvertygelse".⁵⁶ Kanske skall man nu, helst sedan vestra hamnbron blifvit så betydligt utvidgad samt flera stora anläggningar, deribland Malmö-Ystadjernvägens bangård, å den samma gjorda, inse, att det varit fördelaktigt, om petitionärernas ansökning bifallits. "Underskrifterna insamlades" af Carl Frick, som var handlande och husegare vid Engelbrektsgatan och ingalunda var hvarken villig eller mäktig att "påtruga" någon sin öfvertygelse.

År 1841 fortsattes arbetet på föreningskanalen och begge sidokanalerna, öfver hvilka både den östra och vestra vindbryggan blefvo färdiga i Augusti, då den gamla från staden till hamnen ledande och midt utanför Strandporten varande bryggan borttogs. Detta års riksdag beviljade hamnen ett lån af riksgäldskontorets medel å 50.000 rdlr bko mot 3 procents årlig ränta och att återbetalas med 1/10 årligen från och med 1843.⁵⁷

År 1842 den 12 Februari gick en vid hamnen byggd skonertbrigg, Solide, om 70 svåra lästers dräktighet af stapeln⁵⁸ och var denna brigg kanske det första större fartyg, som någor blifvit bygd vid Malmö. Samma år blef det stora kanalarbetet fullbordadt. Derom heter det i Beijers arbetsberättelse för året: "Föreningskanalens bredd är 50 alnar, östra kanalens 50 och vestra kanalens 60 alnar; djupet i kanalerna är redan 11 å 12 fot under dagliga vattenytan och bör nästkommande år kunna blifva lika med det i yttre hamnen; afståndet emellan vindbryggornas landfästen är 241 3/4 alnar; sammanräknade längden af uppförda och med betäckningsblock belagda kajer utgör 1.100 sträckalnar, hvaraf 377 alnar äro uppförda på stenkista och 723 alnar på pålning". Kostnaderna för detta stora arbete, inberäknadt "fästningsgravens upprensning och uppgräfnung till 9 fots djup på en längd af 500 alnar; de intill kajerna angränsande gators och platsers planering och stensättning; anskaffande och nedmuring af duc d'Alber och lyktpålar, jernstaket kring bryggornas landfästen och trappedgångar", för hvilka arbeten kostnaderna i den ursprungliga planen icke upptagits, hade utgjort 130.697 rdlr 27 sk. 3 r. bko. Detta år var

djupet uti inloppsrännan 715 famnar ut från yttersta ändan af Östra hamnbron 16 fot och längre inåt 12 1/2 fot, allt vid dagligt vatten.⁵⁹

År 1843 blef, enligt kungl. bref af den 1 November, ändtligen det ofta omtalade statslånet å 15.000 rdlr efterskänkt och dessutom ett nytt statslån å 50.000 rdlr, allt bko, hamnen beviljad emot 4 procent ränta samt återbetalning årligen med 1/10 från och med år 1852.⁶⁰

År 1846 fick hamndirektionen, enligt kungl. bref av den 30 April, ett statsanslag å 60.000 rdlr bko utan återbetalningsskyldighet, att utgå med 6.000 rdlr årligen under åren 1846-1855.

I medlet af Juni 1847 kom direkte från Bahia samt lade till och lossade vid tullhuset det 15 fot djupgående skeppet Svea om 184 svåra läster, hvilket var lastat med socker.⁶¹

År 1848 försågs mudderprämen Frans, hvilken dittills drivits med hästar, med en ångmaskin om 10 hästars kraft; fullbordades den år 1844 började anläggningen af Fisktorget och fortsattes under föregående år började stenkajarbeten å Östra hamnbron, hvilka ytterligare fortsattes åren 1849 och 1850. Det förra af dessa två år blefvo ock förut började träplanteringar å planen för de undanröjda norra fästningsvallarna fullbordade. Sistnämnda år utfärdade kungl. maj:t, efter utaf hamndirektionen afgifna förslag, dels nya taxor å tolag, hamnafgifter och vågpenningar, att gälla från den 1 Januari 1851; dels tillägg till stadens byggnadsordning "med särskildt afseende på, hvad som bör inom hamnens område i husbyggnadsväg iakttagas", samt dels ny "hamnordning för Malmö stad".

Förestående uppgifter om hamnarbetena m.m. åren 1826-1850 äro, der annat icke blifvit sagdt, meddelade efter hamndirektionens årsberättelser. Naturligtvis hafva många andra arbeten under samma år blifvit verkställda, deribland muddring uti inloppsrännan till hamnen, uti denna och uti norra fästningsgrafven; utvidgning af hamnbroarnes områden, anläggning af "släpställen", allt i stor skala, samt underhåll af alla slags så fasta som flytande byggnader.

Hamn- och löningskassans uppbörd "har, enligt 1840 års berättelse, med uteslutande af skillingar och runstycken varit i medeltal årligen

1788-1797	2.458 och tillsammans	24.588
1798-1807	6.482 d:o	64.830
1808-1817	12.419 d:o	124.195
1818-1827	13.873 d:o	138.730
1828-1837	23.447 d:o	234.473
1838		28.552
1839		34.850
1840		36.420

och vidare enligt årsberättelserna

1841	33.461
1842	32.315
1843	31.085
1844	38.653
1845	39.652
1846	40.994
1847	41.429
1848	50.979
1849	50.347
1850	46.482 ⁶¹

Summa rdlr bko 1.012.035

allt oberäknadt ofvannämnda anslag och lån af allmänna medel.⁶²

Med den nyssnämnda kassans inkomster hafva blifvit bestridda dels utgifter för uppförande och underhåll af stadens allmänna byggnader, dels bidrag till aflöning och pensionering af en del af stadens embets- och tjänstemän samt deras enkor och barn; dels kostnaderna för byggnad och underhåll af hamnen, dess fastigheter, inventarier och materialier; muddringar; anläggning och underhåll af fyrtornet, promenader, vägar och upplagsplatser samt deras belysning och renhållning, och dels hamnens tjänstemäns och betjenings aflöning m.m. Jag känner icke beloppet av dessa utgifter i äldre tider och kan endast meddela, att de utgjort under första hälften af innevarande århundrade öfver en million riksdaler banko, deraf 9.043 år 1810, 14.062 år 1820, 18.986 år 1830, 70.876 år 1840, 32.685 år 1846, 29.165 år 1847, 40.470 år 1848, 61.376 år 1849 och 63.555 år 1850. Dessutom anser jag mig böra nämna, att hamnens skulder, som vid slutet af år 1850 utgjorde 94.200, i slutet af Oktober 1852 uppstigit till 122.614, allt riksdaler banko.⁶³

Som det kan vara af intresse att känna, hvad arbetarne vid hamnen, då de ej arbetade efter beting, hade i dagaflöning, så anser jag mig böra efter årsberättelserna meddela, att den samma utgjorde åren 1834–1838, "efter skicklighet och arbetsförhet", 16 å 24 sk. bko; år 1843 32 å 36 sk. och för en mindre del 24 å 28 sk. rgs.; år 1844 "allmännast" 28 å 32 sk. och "en mindre del" 24 sk. rgs.; år 1848 för vanliga arbetare 21 sk. 4 r. å 24 sk., mindre arbetsföra 16 sk. å 18 sk. 8 r. och för "timmermän, som begagnat egna verktyg ända till och med 40 sk.", allt bko, samt år 1850 för de skickligaste timmermän och snickare 37 sk. 4 r. å 42 sk. 5 r., smeder och vagnmakare 26 sk. 8 r. å 32 sk., handtlångare 24 å 26 sk. 8 r., gossar 16 sk. och för alla andra arbetare 26 sk. 8 r. eller 24 sk. eller 16 sk. eller 21 sk. 4 r. allt bko, i mån af arbetsförhet hvarjemte alla haft läkarevård och läkemedel på hamnens bekostnad.

I hvad mån handel och rörelse m.m. tilltogo i samma mån hamnen förbättrades, derom har jag redan yttrat åtskilligt samt skall nu meddela några ytterligare uppgifter. Enligt 1832 års berättelse "ankommo till hamnen

år 1831–år 1832

764–805 farkoster af alla slag, med pass från inrikes orter

453–314 farkoster af alla slag, med pass från utrikes orter

S:ma 1.217–1.119, hvaremot

847–893 farkoster afgingo, förpassade till inrikes hamnar

445–292 farkoster afgingo, förpassade till utrikes hamnar

S:ma 1.292–1.185". Enligt 1850 års berättelse hade "under detta år följande antal farkoster blifvit expedierade å tolagskammaren, nemligen:

inkomna från inrikes 969 från utrikes orter 455, tillsam:s 1.424

afgångna till d:o – till d:o d:o 401

förpassade 634 d:o 1.422

utan pass 387 1.021

Summa 1.990

Summa 856 Summa 2.846

Sist åberopade berättelse innehåller vidare följande: Af de från utrikes hamnar inkvarerade farkoster hafva 365 fört svensk, 27 norsk, 15 dansk, 34 engelsk, 4 holländsk, 1 belgisk, 2 oldenburgisk, 1 hannoveransk, 1 mecklenburgisk och 5 preusisk flagg, deraf åter 370 innehaft last och 85 varit barlastade, och af dem ha 261 anländt från Danmark, 23 från Norge, 108 från England, 1 från Holland, 1 från Hannover, 1 från Mecklenburg, 9 från Preusen, 29 från Lübeck, 2 från Hamburg, 3 från Bremen, 2 från Ryssland, 1 från Sardinien, 3 från Spanien, 6 från Portugal och 5 från Brasilien. De till utrikes orter expedierade skepparne hafva haft följande bestämmelser, nemligen: 47 till Norge, 257

till Danmark, 33 till England, 3 till Frankrike, 35 till Preusen, 19 till Lübeck och 7 till Ryssland, hvaraf 189 medfört last och 212 varit barlastade. – Sedan af stadens handelsflotta 2 skonertar om 70,53 lästers dräktighet förolyckats och 4 fartyg om 147,05 läster blifvit sålda, men däremot 11 fartyg om 556,68 läster genom inköp tillkommit, eger Malmö rederier 56 segelfartyg, deraf 4 kopprade och 3 kopparfasta, om 2.562,83 läster, 1 koppradt ångfartyg om 75 hästars kraft med 9,30 lästers dräktighet och 1 järnångfartyg om 60 hästars kraft och 6,84 läster, eller sammanlagdt 58 fartyg om 2.578,97 läster, hvilket utgör en tillökning under detta års lopp af 5 segelfartyg om 330,75 lästers dräktighet⁶⁴. – Här i hamnen befinna sig nu i vinterlag 71 fartyg, deraf 30 äro hemma härstädes och 41 äro främmande”.

För jämförelses skuld, må det slutligen här nämnas, att nyssnämnda rederier egde år 1831 40 och år 1840 50 fartyg, de förra med 1.299 och de senare om 1.856 lästers dräktighet, oberäknadt ångfartygen;

att år 1800 utfördes från staden endast 55.737, men år 1849 207.295 tunnor spannmål, oansedt betydligt ökad förbrukning och brännvinsbränning i orten;

att tulluppbörden för inkommande och utgående varor, hvilken år 1812 utgjorde endast 30.696 rdlr, utgjort 61.874 rdlr år 1827, 49.494 rdlr år 1828, 60.326 rdlr år 1829, 60.594 rdlr år 1830, 57.423 rdlr år 1831, 170.709 rdlr år 1846, 145.620 rdlr år 1847, 196.767 rdlr år 1848, 184.383 rdlr år 1849 och 178.723 rdlr år 1850, eller i medeltal under åren 1827-1831 57.942 och under åren 1846-1850 175.240 rdlr, allt bko, och oberäknadt beloppet af den tull, som bort erläggas för förbrukta dömda varor; börande jag icke underlåta att härvid anmärka, det staden år 1850 svårt hemsöktes av kolerafarsot, som naturligtvis menligt inverkade på all handel och rörelse⁶⁵.

Fastän det ligger utom planen för detta arbete att berätta, huru hamnbyggnaden blifvit fortsatt intill våra dagar, tillåter jag mig dock nämna, dels att, sedan Bagers år 1855 timade afgång, följande handlande varit ordförande i hamndirektionen, nemligen P. G. Barkman åren 1856-1860; C. J. Kock 1861-1863; Gabriel Hedman 1864-1866; J. P. Bager, L. I. Bagers brorson 1867-1879 och Gustaf A. Hedman sedan år 1880 intill denna dag;⁶⁶ dels att djupet var vid 1886 års slut uti inloppsrännan till hamnen och uti denna till jernvägsbron 20 fot; innanför denna bro uti Suellskanalen 16 fot, uti vestra hamnkanalen och citadellkanalen 13 fot och uti östra hamnkanalen 11 fot,⁶⁷ samt dels att hamnens område, som enligt ingenjören Ljunggrens karta och beskrifning öfver Malmö af år 1853, då utgjorde 117 tunne- och 4 kappeland, sedan dess utvidgats genom inkräcktningar från sjön till den grad, att det samma, enligt skrifvelse till mig af den 10 Maj 1886 från stadsingenjören J. Åberg, då utgjorde omkring 240 tunneland, inberäknadt allt inom området varande vatten samt statens och Malmö-Ystads jernvägar och bangårdar, hvilka, likasom ett nytt tullhus, skeppsvarf och docka m.m. ligga på det från sjön inkräcktade området.

Denna högst betydliga landvinning påminner mig lifligt om Holbergs yttrande:

Jordens Kreds er skabt af Gud.
Men de Nederländer
Deres jordplet danned ud
Har med egne Hænder;

ty det samma kan, till evärdelig heder för Malmö stad och dess hamndirektion samt dennas arbetschefer och rådgifvande ingenjörer sägas om deras storverk, Malmö hamn.

Svåra, oftast från nordvest kommande stormar hafva ej sällan rasat öfver hamnen och staden. En sådan, som inträffade den 17 Mars 1587, har jag redan omtalat. Den 16 och 17 Januari 1818 var en dylik storm rådande, hvilken uppdref vattnet i sjön 6 fot öfver det vanliga vattenståndet. Likaså den 26 Januari 1822. Än värre blef den 11 Mars samma år, då vattnet steg vida högre än tillförne; omkring 1.000 fot af vestra

hamnbronns bålverk nästan förstördes; östra hamnbron öfversvämmades samt stora mängder af å den samma upplagda bjelkar, plankor och bräder vräktes ut i sjön och öfver östra delen av glacisen samt in uti den söder om den samma varande gamla, norra fästningsgravven. Den 3 November 1824 stormade det så våldsamt, att en brigg och en galeas, hvilka lågo till ankars på redden, ehuru de kapade masterna, likväl drevos in emot och strandade ett stycke ut från närmaste land, där skräfven våren år 1825 gräfdes ut ur sanden och bergades. Det förra hände äfven ett på redden den 16 och 17 April 1825 förankradt skepp från Gefle och natten till den 28 November samma år vållade en stark nordvestlig storm liknande, ehuru ej så stora missöden, som de hvilka inträffat den 11 Mars 1822. Genom dessa och flera andra stormar, t.ex. den 11 Juni 1827, blefvo äfven husens i staden vattentak, bestående af tegel, och många skorstenar, plank m.m. illa medfarna.⁶⁸

Redan långt ner i medeltiden egde persontrafik mellan Malmö och Kjöbenhavn bevisligen rum, ty den 29 Januari 1275 beviljade borgarna i "Köpmanhafn" tullfrihet, för dem, som gingo sjövägen till "Malmoghæ".⁶⁹ Denna trafik bestreds åtminstone senare af "Fergemen", hvilkas antal, skyldigheter och rättigheter bestämdes år 1522 af Kristian II i hans "Ordinants" eller "verdslige Lov" sålunda, att i de begge städerna skulle finnas åtta edsvurne "Fergemen", med skyldighet att öfverföra en ensam person för 1 skilling, en häst och karl för 3 skillingar samt en läst varor för 6 skillingar, allt under tiden från Påsk till Mickelsmässan, men å den återstående årstiden för 4 "Album", 4 skillingar och 8 skillingar, der ej annorlunda öfverenskoms. Denna forsellön blef sedermera förhöjd och skulle, enligt Kristian IV:s recess af den 29 Februari 1643, utgöra för en ensam person 4 skillingar, för en bondehäst och bonden sjelf 12 skillingar, för en ryttarehäst och ryttaren sjelf 1 riksmark samt för 2 hästar och 1 vagn 1 riksdaler. Ville någon begagna färja eller båt med 4 åror för ensamt sin räkning, skulle han betala för en liten färja 2 riksdaler och för en stor 2 1/2 samt för en båt med 4 åror 1 1/2 riksdaler.⁷⁰

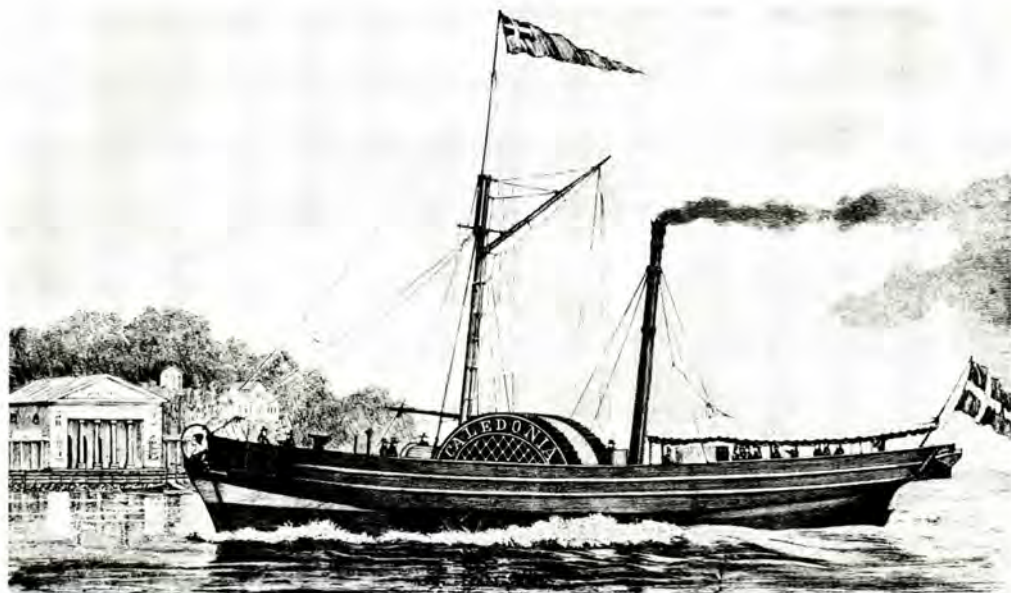
Man ser här af att färjemanslaget i Malmö hade gamla anor. Visserligen gick omkring år 1665 och bestämdt år 1668 emellan Malmö och Kjöbenhavn en jakt, som öfverförde post och passagerare, men den fick ej medtaga något gods, emedan den ej skulle utgöra intrång i färjemanslagens rättigheter.⁷¹

Af det anförda ser man äfven, att nämnda lag begagnade både färjor och båtar, men bruket af de förra upphörde för lång tid sedan, jag vet ej när.

En resa från Malmö till Kjöbenhavn i färjemanslagets öppna och visserligen icke stora båtar var emellertid ännu under ungefär första fjerdedelen af innevarande århundrade ofta ganska obehaglig och mycket långsam. Ehuru min far hade i Kjöbenhavn flera både kusiner och affärsvänner, reste han icke dit oftare, än hvar annat eller hvar tredje år.

Men den 24 Augusti 1828 började en dansk ångbåt vid namn Caledonia göra lustresor emellan de begge städerna, hvaruti många både Svenskar och Danskar deltog, och härmed forfors i flera år, hvarunder om natten till den 28 Juni 1830 inträffade den lång tid derefter omtalade s.k. "fasansnatten på Caledonia", hvilken bestod deri, att ångbåten under sin färd från Kjöbenhavn till Malmö blef utsatt för så svår, af långvarig åska och starka blixtrar åtföljd storm, att dess undergång med allt skäl befarades.⁷²

Dessförinnan, eller år 1824, hade en företagsam och kunnig dansk sjökaptan vid namn Schmitt, utverkat sig rättighet, hvilken sattes i verkställighet den 10 Augusti samma år, att på en snabbseglande, för persontrafik ändamålsenligt inredd s.k. paketbåt öfverföra resande äfvensom hästar och vagnar m.m. från Kjöbenhavn till Malmö hvarje Tisdag och tvärtom hvarje Torsdag mot ett pris af 2 1/2 rdlr för vuxne personer och 1 1/2 rdlr, allt rgs., för barn under 14 år samt tjenstefolk. Detta företag bar sig godt och framkallade år 1836 täflan af en svensk paketbåt.⁷³

Ångbåten Caledonia. Teckning av Carl Baagoe.

Följden häraf blef, att de resandes antal snart betydligt ökades och följden deraf åter, att man i Malmö började tänka på en ångbåt, som skulle träda i paketbåtens ställe. För detta ändamål bildades äfven derstädes ett på aktier, hvarje å 250 rdlr rgs, ställt bolag, hvilket lät i Motala bygga en vacker ångskonert om 70 hästars kraft, kallad Malmö, hvilken den 31 Juli 1838 började göra reguliera turer emellan Malmö samt Köbenhavn och Lübeck. Priserna voro för första platsen 4 rdlr och andra platsen 2 rdlr till Köbenhavn samt till Lübeck för första platsen 24 rdlr, andra platsen 15 rdlr och tredje platsen 10 rdlr, allt rgs.⁷⁴ Men detta företag bar sig icke i längden och aktierna nedgånge slutligen till omkring en tredjedel af deras ursprungliga värde.

Emellertid hade antalet sjöledes resande från och till Malmö högst betydligt tilltagit och steg för hvarje år. Det utgjorde t.ex. 3.335 år 1838, och 3.634 år 1840, men 8.462 år 1843, 8.687 år 1844, 9.839 år 1845, 10.430 år 1846 och 15.102 år 1847.⁷⁵ Följden häraf blef, bland annat, att utom ångbåten Malmö tre andra nemligen Unionen, Freija och Ophelia år 1847 gingo mellan Malmö och Köbenhavn samt att deras antal senare än vidare ökats, t.ex år 1850 med ångfartyget Öresund.⁷⁶

Somliga vintrar afbröts samfärdseln till sjös mellan de begge städerna längre eller kortare tid derigenom, att sjön belades med is. År 1493 var sjön så tillfrusen, att man ej kunde färdas deröfver i fartyg och ej heller gående eller ridande. År 1573 gick man öfver isen mellan begge städerna till dess tre personer fröso ihjäl. Den 6 Mars 1587 var emellan Helsingborg och Helsingör allfar väg på is, å hvilken mycket tunga lass och många oxar öfverfördes från den förra till den senare staden.⁷⁷ Den 28 April 1770 rymde ett fullt beväradt vaktmanskap från Köbenhavn, bestående af en underofficer, en trumslagare och omkring 20 soldater, samt tågade öfver isen till Malmö, der det antog värfning. Det samma skedde med ett färre antal danska legoknektar den 13 April 1771. Julafton år 1794 reste min far isledes från Köbenhavn till Malmö och mellan de begge städerna var under vintern år 1814 en liflig trafik på isen, jemväl med tungt lastade

slädar.⁷⁸ Ännu den 28 Mars 1829 var sjön emellan Malmö och Köbenhavn belagd med stark is. Detta var äfven händelsen dels ännu den 27 Februari ja den 10 Mars 1830⁷⁹ och dels än mer i samma månad 1838, då en väl banad, om jag så får säga, landsväg fanns på isen, hvilken var så stark, att derå, i flera veckor från Malmö till Köbenhavn, utan något äfventyr, öfverfördes utomordentligt stora och grofva, af fyra hästar i spann dragna slädar, hvarje lastad med två kubikfamnar bokved, som till mycket högt pris såldes i den danska hufvudstaden. I Mars 1829 foro fem officerare af Malmö garnison och en lots i tre slädar öfver isen till Köbenhavn; men när de kommo till "Toldboden" derstädes, så förbjödos de att fortsätta färden in i staden, innan de betalt tull för hästarna. Dertill saknade de nödiga medel; men en min syssling, grosshandlanden i Köbenhavn Aspegren, som bodde i närheten af Toldboden, hemtades dit och gick i borgen för tullens belopp och så fingo de resande fara in i staden. Då de på eftermiddagen dagen efter skulle resa till sitt land igen, så blefvo de utsatta för en snöstorm; men kommo lyckligt hem, tack vare en kompass och en präktig hund. På den ofvannämnda starka vägen foro öfverjägmästaren J. Sjöcrona med fru, sjökaptenen S. A. Falkman och jag uti två slädar, under mycket vackert solsken den 20 Februari år 1838 till Köbenhavn. Oss affordrades ingen tull för hästarna. Vi återvände dagen derefter, detta "i grefvens tid", som man säger; ty redan dagen derpå blef isen osäker. Icke destomindre och fastän det blåste hårdt, begåfvo sig ett par dagar senare fem handelsbokhållare och en lots i två slädar öfver till Köbenhavn; men denna resa slutade mycket olyckligt natten emellan den 24 och 25 Februari. Sedan de resande varit i land på Saltholmen, fortsatte de resan derifrån under stark snöyra, hvarefter isen brast under den ena slädan, i hvilken två bokhållare och lotsen åkte. Draglinorna afskuros i ändamål att rädda hästarna, men det lyckades icke. Den andra släden med två bokhållare återfördes till Saltholmen för att skaffa hjälp, hvilket ej heller lyckades. De två bokhållarne E. G. Psilander och D. Ribber, samt lotsen fröso ihjäl. En tredje sprang hela natten, för att ej fara vilse och hålla sig varm, omkring sin kamrat Ribbers lik och blef derigenom räddad. Ännu den 1 April 1839 hindrades ångfartyget Malmö af drifis att gå till Köbenhavn och detta skedde, ehuru med stor svårighet, först den 8 i samma månad. I Februari 1841 bildades åter en stark isbrygga, hvilken mycket begagnades både af gående, ridande och åkande, men äfven den så oförsiktigt, att ett menniskolif spilldes.⁸⁰ Detsamma var förhållandet år 1845, då termometern visade 16 graders köld den 1 och ännu den 12 Mars 18 grader samt flera fartyg lågo infrusna i Sundet. Den 10 gingo 5 studenter öfver isen till Köbenhavn, men när de dagen efter skulle återvända, uppkom storm och snöyra, hvarunder den ene omkom. Den 22, allt Mars, redo flera officerare från Malmö till Köbenhavn utan passageraresedlar och blefvo för denna underlåtenhet ställda under åtal af stadsfiskalen i Malmö. Först den 10 April var sjövägen till Köbenhavn obehindrad.⁸¹ Ännu den 24 Mars 1846 var stark trafik på isen emellan Malmö och Köbenhavn, äfven med åkdon.⁸²

Innan jag berättar det, som jag känner om tullförsnilling i Malmö samt lurendrejeri der och i stadens närhet, anser jag mig, för att kunna blifva förstådd, böra meddela följande deraf åtminstone en del säkerligen är okänt för de flesta af dem, som nu lefva.

Fordom uppbar staten inkomster dels genom "Stora Sjötullen", som kan sägas vara uråldrig och afsåg inkomsters erhållande för sjöledes inkommande och utgående varor, hvilket ännu sker, samt dels "Lilla tullen eller landttullen" som tillkom genom 1622 och 1638 årens riksdagsbeslut och afsåg inkomsters erhållande för "alla inhemska ätliga och förnötliga varor, som fördes till torgs eller marknad inom riket", hvilken tullinrättning upphäfdes genom 1810 års riksdagsbeslut och kunglig kungörelse den 3 November samma år.

Styrelsen af dessa tullinrättningar har varit underkastad flera förändringar under både förra och innevarande århundrade. År 1726 bortarrenderades både sjö- och landttullsin-

komsterna till en "generaltullarrendesocietet", hvars direktion bestod af 24 fullmäktige, deraf 4 å kronans vägnar samt 3 i hvardera städerna Göteborg, Malmö och Karlskrona. Denna organisation varade till och med 1765, hvarefter tullverket stod under kronans egen förvaltning genom en "generaltulldirektion", bestående af en generaldirektör, till en början biträdd af 4 och sedan af 6 s.k. tullråd. År 1772 upphäufde Gustaf III nyssnämnda direktion och ställde tullverket under kammarkollegium sålunda, att två öfverdirektörer skulle vara föredragande ledamöter i kollegium och verkställare af dess beslut. Men från början af år 1777 utarrenderade Gustaf III tullinkomsterna på 6 år ånyo till en "generaltullarrendesocietet" med förbehåll af 1/4 utaf aktierna för Kronan, som tillsatte 4 af de 16 fullmäktige, hvilka skulle vara öfverstyrelse för verket. Detta arrende upphörde väl med 1782 års slut, men samma fullmäktige fortforo att såsom "generaltulldirektion", dock med kammarrevisionens president såsom ordförande, förvalta tullverket för kronans räkning till år 1785, då Gustaf III tillsatte en ny direktion, bestående af ordförande och 7 å 9 ledamöter, hvilken såsom öfverstyrelse handhade tullförvaltningen till år 1803. Om alla dessa förändringar minskat aktningen för både lagstiftare och hans handtlångare samt missaktningen till någon del framkallat öfverträdelser af tullförfattningarna, så var detta ej underligt. Visst är att sådana egde rum i stor skala och att genom en kungl. kungörelse af den 31 Augusti 1802, i uppgifvet ändamål att hämma lurendrejeriet, tullinkomsterna utarrenderades för en tid af tio år till en tredje "generaltullarrendesocietet", hvarför kungl. maj:t utfärdade bolagsregler den 21 December 1802 af innehåll, bland annat, att kronan skulle med 1/4:del deltaga i denna societet och dess styrelse utgöras af en ordförande, tillika president i kammarkollegium, samt 12 fullmäktige, deribland 5 å kronans vägnar. Men sedan konungen i § 60 af regeringsformen den 6 Juni 1809 förbjudits att "statens inkomster förpakta eller, till vinning för sig och kronan eller enskilda personer och korporationer, några monopolier fastställa", samt, såsom redan blifvit nämnt, lilla tullen eller landtullen upphäfts år 1810, så blef tullverkets styrelse från och med 1814 uppdragen åt en "generaltulldirektion", bestående af ett statsråd såsom ordförande och 7, senare 5, ledamöter, deribland statssekreterarne för kammar- samt handels- och finansexpeditionerna, presidenten i kammarkollegium, en statskommissarie och en handlande. Denna organisation blef dock ej mer än 10 år gammal, ty genom ett Kungl. bref af den 24 November 1824 inrättades den ännu varande, af en generaltulldirektör med allena beslutanderätt och två honom rådgivande departementschefer bestående "generaltullstyrelsen", för hvilken den första instruktionen utfärdades den 15 Juli 1825.⁸³

Nu till själva saken.

Under 1700-talet samt i början af innevarande århundrade och under mer än första hälften deraf hörde brott mot gällande tullförfattningar af flera anledningar, snart sagdt, till ordningen för både dag och natt på många ställen i vårt land och visserligen icke minst i Malmö samt dess närhet.

Den förnämsta anledningen var, att i tulltaxorna funnos icke blott många mycket höga, nästan till förbud gränsade tullsatsar, utan äfven många ovilkorliga förbud af rent orimlig beskaffenhet mot både utförsel och införsel af varor, bland de senare flera, som omöjlig kunde af rikets invånare undvaras, hvilket ej allvarsamt ändrades förr än i konung Oscar I:s tid.

En annan anledning var, att nästan till och med de tre första årtiondena af innevarande århundrade, snart sagdt, ingen kunde få något embete eller tjänst, eller ens betjentesyssla inom civil- och militärstaterna, utan att till företrädaren betala en större eller mindre ackords- eller tjensteköpssumma, vanligen beräknad till tre års af tjensten, lagligen och olagligen, erhållna inkomster, detta ehuru de förre sällan eller aldrig voro tillräckliga för innehafvarens anständiga bergning. Se här några exempel. Grefve G. F. von Rosen hade under förmyndarregeringen år 1794 efterträtt grefve T. Thott såsom

landshöfding i Malmöhus län och dervid måst utfästa sig att till honom utbetala ett tjensteackord å 25.000 rdlr bko, till säkerhet för hvilket belopps erhållande Thott fått ej blott von Rosens förbindelse, utan äfven af hertigenregenten ett s.k. lettre de retenue. Denna summa hade Thott ännu år 1812, då von Rosen fick först tjenstledighet och sedan afsked, att fordra och för dess utbetalning måste t.f. landshöfdingen V. af Klinteberg, innan han utnämndes till von Rosens ordinarie efterträdare, utgifva sin förbindelse. När min farbror N. Falkman år 1796 erhöll afsked från sin tjenst såsom stabskornett vid det då i Malmö förlagda husarregementet, så återficks det för denna tjenst utgifna ackordet å icke mindre än 1.000 rdlr bko. Ackordet utgjorde år 1813 för stadsfiskaltjensten i Malmö 1.333 1/3 rdlr, lika mycket begärdes år 1810 för en lönlös landsfiskaltjenst och många år derefter gafs i ackord för landssekreteraretjensten i Malmöhus län 8.000 rdlr, allt bko.⁸⁴ Härigenom blefvo de flesta embets- och tjenstemän samt betjente vid tillträdet af sina sysslor betungade med skuld, som i den tiden allmänt förräntades med 6 procent årligen.

En tredje anledning var att dessa inkomster och tullstatens tjenstemäns och betjentes antal voro mycket ringa. Enligt ett den 11 Maj 1802 utfärdadt kungligt bref till tulldirektionen, angående regleringen af sjö- och landttullsstaterna,⁸⁵ skulle i Malmö finnas en tullkammarföreståndare, kallad tullförvaltare, samt en bokhållare för både sjö- och landttullarne; en tullinspektor och en tullskrifvare vid hvarje landttull samt vissa öfveruppsyningsmän, uppsyningsmän och vaktmästare eller besökare, och lönerna utgåra, för tullförvaltaren 250, för tullinspektoren 200, för bokhållaren och öfveruppsyningsmännen 100, för tullskrifvarne och uppsyningsmännen 60 samt för vaktmästare, strand- och utridare 50 rdlr, oberäknadt hästlega för de senare å 16 2/3 rdlr, allt bko. Dessutom skulle det finnas jaktuppsyningsmän och roddare eller båtsmän, de förre med 75 och de senare med 40 rdlr bko i årlig lön, samt lagliga sportlar vara dels för "sjötullsbetjeningen för fartyg och öppna båtar, när pass å de senare begärdes, under 10 läster 8 sk., d:o 20 d:o 16 sk., d:o 30 d:o 24 sk., d:o 40 d:o 32 sk., d:o 50 d:o 40 sk., d:o 60 d:o 1 rdlr, d:o 70 d:o 1 rdlr 8 sk., d:o 80 d:o 1 rdlr 16 sk., d:o 90 d:o 1 rdlr 24 sk. samt under 100 läster 1 rdlr 32 sk. och större lästetal 2 rdlr, allt bko", samt dels för "landttullsbetjeningen för förpassningar vid tullkammaren eller tullportarne å varor, som gå landvägen, ehvad deras värde är större eller mindre, 1 sk. för hvarje förpassning; för dubbel tullsedel 1 sk.; för hvarje försegling 4 sk., för en attest öfver in- eller utgående varor 8 sk., för en pantsedel med in- och utvisitation 1 sk. och för en utförssedel med lika påskrift 1 sk., allt bko", dessa två senare sportlar till lika fördelning emellan tullskrifvare och besökare; dock "att för utförssedel å en vara, som icke vore större eller tyngre än att den bures, någon lösen icke fick ega rum". På de nu beskrifna lagliga inkomsterna kunde de, som egde uppbära dem, icke både förränta och amortera ofvannämnda skulder samt hafva sin anständiga bergning, och därför blef innebörden af Kellgrens bekanta yttrande, att "ingenting öfvergår i fintlighet det snillet magen" på det sätt praktiskt ådagalagt, att när dennas och andra oundgängliga behof under kampen för tillvaron ej kunde tillfredsställas med tillhjälp af de lagliga inkomsterna, sådana, i brist på egna tillgångar, förskaffades på olaglig väg.

En fjerde anledning var en, helst vid århundradets början, i hög grad otillräcklig tullbevakning vid Skånes kuster. Detta bjöd man till att hjälpa genom en, på ett kungligt bref af den 21 Maj 1805 grundad, af kammar- och kommerskollegierne den 3 Juni samma år utfärdad kungörelse, om hvad som till hämmande af lurendrejerier och obehörige personers afflyttande utur riket dädanefter vid de skånska fiskelägena efterlevas och iakttagas borde. Denna författning var, rent ut sagdt, grym. Fiskelägenas "åboer" förbjödos, vid påföljd av fartygens förlust, "all seglation med däckade jakter eller andra däckade fartyg" och att hafva andra, än stämplade och numrerade öppna båtar till det antal som af generalguvernören eller konungens befallningshafvande bestämdes, samt

ålades vid lika påföljd, att hafva dessa båtar, då de icke nyttjades, uppdragna på land och fastlåsta samt segel, åror och styre uti hus intagne, hvarifrån de icke finge uttagas innan anmälan derom hos tullbetjent skett, m.m.d. Dessutom blefvo åboerne tillförbundna att, emot af vederbörande bestämd skälig hyra, emottaga inqvartering af tullbetjening och strandposterings, hvarje, enligt Halling sid. 46, bestående af en korporal och två soldater, hvilka voro försedda med skarpa skott och skulle hindra lurendrejeri samt afflyttningar från riket inom åtta för sådant ändamål bestämda distrikt, som sträckte sig från Halmstad ända till Skanör och hvar för sig voro allt för långa, för att posteringsarna inom dem skulle kunna motsvara sitt ändamål.

Flera andra mycket stränga förordningar utfärdades, i afsigt att förekomma öfverträdelser af tullförfattningarna, och husvisitationer, voro, i afsigt att kunna upptäcka mot dem begångna brott samt göra beslag på till införsel förbjudna varor, åtminstone sedan år 1799 tillåtna. Denna tillåtelse upplifvades uti t. ex. en den 3 Februari 1819 utfärdad kungl. förordning "till förekommande af lurendrejeri och tullförsnillning", och enligt denna förordning kunde dels en hvar för någotdera af dessa brott ådömas allmänt arbete i högst tre år samt derjemte ovärdighet att deltaga i medborgerliga val och att vid dem vara valbar samt om han tredje gången beträddes med dylikt brott och varans värde uppgick till 400 rdr "ställas för en påle på torg att der i två timmar skämmas" samt dels tjänsteman vid tull- och lotsverken, som biträdde vid brottets föröfvande, dömas äran förlustig och att arbeta å kronans fästning, efter brottets beskaffenhet, i 3 år eller till och med i hela sin lifstid. Men detta allt medförde på långt när icke all dermed åsyftad verkan. Se här huru det tillgick vid och efter en husvisitation, som år 1805 företogs i Malmö. "Dit ankom", berättar Halling å sid. 48, "en dag i Januari månad en tillfälligt förordnad beslagskarl vid namn Skarin, förut betjent, för att hos en handlande anställa undersökning efter förbjudet gods. Med derför stadgade ceremonier började förrättningen, derunder beslag gjordes på så mycket gods, som rymdes uti sju säckar. Dessa lades på en egaren tillhörig vagn, som, förespänd med hans egna hästar, skulle från Södergatan, der han var boende, afföras till tullkammaren under bevakning af militär. Vid far-ten öfver Stora torget omgafs vagnen af en folkhop, som roffade till sig flera af säckarna, de där hastigt försvunno genom flera vid torget belägna hus och alldrig tillrättakommo. Uppskrämd af hotelser, tog beslagaren sin tillflykt uti tullförvaltarens hus, det samma, som nu bebos af handlanden Kock" (beläget på norra sidan af Östergatan, snedt emot Caroli kyrka). "På aftonen skedde åtskilliga demonstrationer emot detta hus af den uppretade folkmassan. En trupp kavalleri af garnisonen måste till skydd platseras derutanför, till dess beslagaren genom en bakport hann undkomma till högvakten, som försvarades af tvänne kanoner. Om natten begaf sig beslagaren i all tysthet från staden. Rannsaking om våldet och beslaget följde väl, men bedrefs med så mycken lamhet, att ansvarspåföljderna egentligen riktades emot en bokhållare, hvars dop- och tillnamn så väl sammanbundos, att han aldrig ficks reda på, ehuru han, efterfrågad med sitt rätta namn, ej varit svår att finna". Af denna berättelse synes framgå, att icke blott den råa folkmassan, utan äfven militären och vederbörande domstol, snart sagdt, togo parti för lagbrytaren och mot lagens representant vid tillfället, den t.f. beslagaren.

I fråga om landttullarna var af gammalt föreskrifvet, att städerna skulle vara omgifna af staket och vid infarter till de samma finnas tullhus eller tullstugor samt bommar. Sådana funnos ock i Malmö, men hvad de icke kunde förekomma, det var tullförsnillning, ty mycket gick under den uphissade tullbommen än rent af utan och än mot för låg tull emot "handtryckning", hvilken delades emellan tullskrifvaren och tullinspektoren. Hallings fader, född år 1749 i Halland och död i Malmö 1818, tjente inom tullverket, till en början i Göteborg, uti 51 år, slutligen såsom öfverinspektör med assessors titel, vid inrikes tullbevakningen i Malmö; hans ende broder, född i Göteborg år 1785, var i flera år kontrollör vid tullkammaren i Malmö. Sjelv föddes han i Malmö

år 1790 och blef redan år 1805 anställd å landskansliet derstädes samt tillhörde så länge han lefde Malmö samhälle. Han bör derfor kunna anses såsom ett fullt trovärdigt vittne, beträffande tullförnillningen vid stadens tullverk. Härom för den skuld, hvad han derom med en viss försigtighet eller, som han uttrycker sig, "antyder" å sid. 47: "En tullskrifvare vid fordna landtullarna, hvilka upphörde med år 1810, eller den tjänsteman i andra grader, som hade på sin lott att vid tullarne debitera och uppbära landttullsuppbörden af alla till staden inrikes ifrån ankommande varor utan annan egentlig kontroll, än af eget samvete, åtnjöt i årlig lön 60 rdlr utan någon loflig sportel. En tullinspektör, den förres förman och inför hvilken han redovisade, bestods i de större städerna 120 rdlr och såsom laglig procent 1 sk. för hvarje af honom utfärdadt pass å varor, som inrikes orter emellan transporterades. För att tåla vid sådana löner, fordrades icke stora statsinkomster, och de blefvo det ej heller. – Vid sjöttullverket, som omfattade den utrikes trafiken, var förhållandet enahanda, om ej värre. I samråd med tullkamrarna skedde de gröfsta underslef. Sällan verkställdes någon årlig förtullning. Det vanliga var, att ingen eller blott tull för ett ringa parti erlades. Besparingen delades emellan importören och alla dem, som med uppbörd och redovisning eller kontroll af tullen hade att skaffa.⁸⁶ På flera ställen utfördes dessa transaktioner i systematisk ordning och efter en gång för alla bestämda grunder. Till bevis, att olikhet åfven härutinnan förefanns, må nämnas, att handlande, som bedrefvo betydande rörelse med manufakturvaror, hvilka också för det mesta voro förbudna till införsel, sällan om ens någonsin förekommo i någon tulljournal. Med önskan och hopp att så förnedrande seder och bruk alldrig i vårt fädernesland måtte återinföras, vill författaren för denna gång inskränka sig till dessa antydningar, ehuru han icke saknar materialier i sina händer att i öppen dag framställa och bevisa, hvad han sagt och till äfventyrs ännu mera i samma väg." Att tullförhållandena i Malmö voro sådana, som de af Halling beskrifvits, det känner jag af uppgifter, hvilka mig långt för detta meddelats utaf en fullt trovärdig äldre handlande i staden, som ock yttrade, att ehuru han och andra hederliga handlande derstädes funno sig af sin rättskänsla manade att erlægga stadgad tull, så vågade de likväl icke försöka att bryta mot den allmänt rådande "coutumen" af fruktan för fiendskap från både andre handlandes och tulltjänstemännens sida, för att icke tala derom, att, i fall försöket lyckades, de icke skulle kunna sälja sina varor för lika pris, som deras konkurrenter. Den 25 Maj 1827 höll landshövdingen af Klinteberg ett sammanträde med handels societeten i Malmö, angående lurendrejeriet och tullförnillningen i Skåne, i afsigt att försöka utfinna medel till deras hämmande. Hela nämnda societet hade dessförinnan förenat sig i ett skriftligt, af förmanen framfördt yttrande. I detta bestriddes icke utöfvandet af de begge brotten, men deri sades, bland mycket annat: "Öfverdrifven hög tull qvarstår ännu på de flesta och införselsförbud på många af de varuarticklar, som vanan och en med tidehvarvet stigande lyx gjort till svenska nationens behof och på sådan grund alldrig af den kan umbäras. Häruti ligger fröet till allt det onda man öfverklagar och hvilket dagligen växer, om det ej i roten förstöres; ty verkningarna upphöra ej, så länge orsakerna lefva". "Tullförnillningen härleder sig från en så hög tull, att den laglydige icke kan inlåta sig i täflan med lagbrytaren; ty den senares egennyttan, någon gång retad af illa lönte tullbetjentes nödrop, frestas genom en större vinst att våga försöket, under det den laglydige måste antingen afstå från alla handelsföretag, emotse en gifven förlust eller nedlåta sig att blifva tullförnillarens minutör". Landshövdingen förklarade "att hvad handels societeten framställt i vissa delar instämde med hans egen öfvertygelse".⁸⁷ För övrigt tyckte somliga handlande och tulltjänstemän, att det gjorde rakt ingenting, om de förre intogo och de senare mot handtryckning medgäfvor till införsel förbudna varor, emedan af dem fingo ju i alla händelser tullarnes arrendatorer och kronan ingen inkomst.

Tid efter annan utkommo författningar i afsigt att hindra lurendrejeriet och tullförsnillningen. De äro så många, att endast korta uppgifter om deras innehåll skulle utan något gagn upptaga flera sidor, hvarför sådant underlåtes. Nämnas bör dock att "kungl. reglemente af den 1 Oktober 1831, kom efter de vid tullkamrarna och tullinspektionerna i riket anställde tjenstemän och derunder lydande betjening i sina sysslor hade sig att rätta", genom hvilken mycket vidlyftiga författning man trodde sig hafva uträttat stora ting. Det samma väntade man sig af en år 1833 inrättad talrik "douaniär-" eller "kustbevakningskår", hvilken skulle "ställas på milisefot" samt bestå af befäl och manskap till både häst och fot, hafva "särskild uniform" och vara starkt beväpnad. Befälet skulle utgöras af kustinspektorer med 500 rdlr, kustöfveruppsyningsmän med 300 rdlr och kustuppsyningsmän med 200 rdlr i lön, oberäknadt för somliga "hästlega" å 100 rdlr och för alla "bevärnings- och beklädnadsanslag af 33 rdlr 16 sk." Dessutom skulle "tre segelbåtar, tillika handterliga medelst rodd, hållas året om i Sundet", hvardera bemannad med en jaktuppsyningsman och fyra "roddkarlar", de förre aflönade med 200 rdlr och de senare med 133 rdlr 16 sk., oberäknadt 33 rdlr 16 sk. för de förra och 10 rdlr, allt bko, för de senare "till beklädnadshjelp", och af nämnde båtar skulle en hafva en station i Malmö, en i Landskrona och en i fiskläget Viken.⁸⁸

Dessa nu omnämnda författningar blefvo snart föremål för en stor mängd ändringar och tillägg samt slutligen upphäfdas och ersatta med nya, genom hvilka äfven tulltjänstemännens och tullbetjensternes löner ökades och deras titlar till en del ändrades. Ännu år 1841 utgjorde dock i Malmö de fasta lönerna icke mera än 900 rdlr för tullförvaltaren, 700 för kontrollören, 266 rdlr 32 sk. för kontorsskrifvaren, 350 rdlr för öfveruppsyningsmannen, 300 rdlr för uppsyningsmannen, 133 rdlr 16 sk. för en hvar af 15 vaktmästare, 133 rdlr 16 sk. för en hvar af två roddkarlar, 600 rdlr för kustchefen, 400 rdlr för jaktuppsyningsmannen och 200 rdlr, allt bko, för en hvar af 4 jaktbåtsmän.⁸⁹

Mycket annat, än det jag redan omtalat, gjordes af statsmakterna i afsigt att hindra brott mot tullförfattningarna och att upptäcka dem, som dertill gjort sig skyldiga. I sistnämnda ändamål voro husvisitationer tillåtna både i städerna och på landsbygden och sådana egde mycket ofta rum under större och mindre oväsande af parti i både tröja och frack samt större och mindre framgång å tulltjänstemännens sida, t.ex. uti Malmö i December 1835; i Januari och December 1837; i Januari, å sjelfva nyårsdagens morgon, samt i April och två gånger i Juni 1839; två gånger i Oktober 1841; och i November 1842.⁹⁰

Ej annat än jag vet, hade tullförsnillningen upphört i Malmö före år 1830 eller upphörde åtminstone sedan M. U. Bellander i December samma år blifvit tullförvaltare derstädes, men lurendrejeriet var alltjemt i fullt flor. Det bedrefs i smått af många både manliga och qvinnliga, från Köbenhavn kommande resande, ehuru kroppsvisitationer voro tillåtna och ofta företogos af råa tullvaktmästare å till och med s.k. bättre qvinnor och dessa dessutom träffades af åtskilliga löjliga missöden, hvarpå ett par exempel må anföras. En fru hade svept en del fint tyg om stängen i sitt paraply och så låst denna; men när hon skulle gå i land och såg tullvaktmästare stå derstädes, så lemnade hon paraplyet till en bakom henne stående herre och såg i sin häpenhet icke, att han var en tulltjänsteman. En annan fru hade under sin klädning omgjordat sig med åtskilliga tunna, af ett snöre uppburna paket, men snöret brast och paketen tappades på skeppsbron under gående till staden. Med kännedom härom, hade en tredje fru skolat vara försigtigare och gömt sitt lurendrejerigods innan för sina kallisonger, men både dessa och godset tappades, då hon ansträngde sig för att stiga upp i en vagn och blefvo, liksom ofvannämnda paket, tullvaktmästarens rof. För lurendrejeriets idkande i stort fördes stundom både till sjöss och lands ett slags krig på lif och död emellan tullbetjeningen och lurendrejarna. En af de senares mest nitiske motståndare och som mycket ofta lyckades tillskynda de djurfva lagbrytarne stora förluster, var tullbevak-

ningskontrollören Peter Reinhardt i Landskrona och därför fick han plikta med sitt lif den 5 Juli 1832 i följd af ett mot honom natten emellan den 27 och 28 nästföretgångne Juni på det gjordt mordförsök, att ett skarpt skott från gatan lossats mot honom i hans bostad, hvilket gick in genom bröstet och ut genom ryggen.⁹¹

För lurendrejeriets idkande i stort begagnades många olika utvägar. En brigg med afkapade master hade under en svår höststorm drifvit från Malmö redd och strandat å sandbankarne syd-sydost ut från reddan ungefär midt för utloppet af Segeå samt derefter öfvergifvits af sin besättning. Denna brigg begagnades under senhösten och vintern utaf en af mig känd handelsfirma i Malmö, hvares begge delegare äro döda för många år sedan, till en stor nederlagsplats för från Danmark tid efter annan olofligen afhemtade varor, hvilka från briggen under mörka nätter efter hand lätt fördes i land en längre tid, till dess detta brott äntligen upptäcktes. Dyrbara, till införsel förbjudna tyger voro vanligen inlagda i vattentäta fjerdingar eller tunnor, hvilka voro försedda med små flöten med tillhjälp af hvilka man hoppades återfinna kärlden, när dessa måste sänkas i sjön därför att lurendrejarbåten jagades af tullverkets båt. Under sådana förhållanden sänktes stundom tyngre lurendrejerigods handlost till sjöns botten, för att icke, om den förra båten ej kunde undkomma den senare, tjena till vittne om lurendrejeriförsöket. Det förra skedde en gång nära utanför mynningen af Malmö hamn, men tullförvaltaren Bellander gaf sig ingen ro, förr än han lyckats upptaga åtminstone största delen af de stumma vittnena.

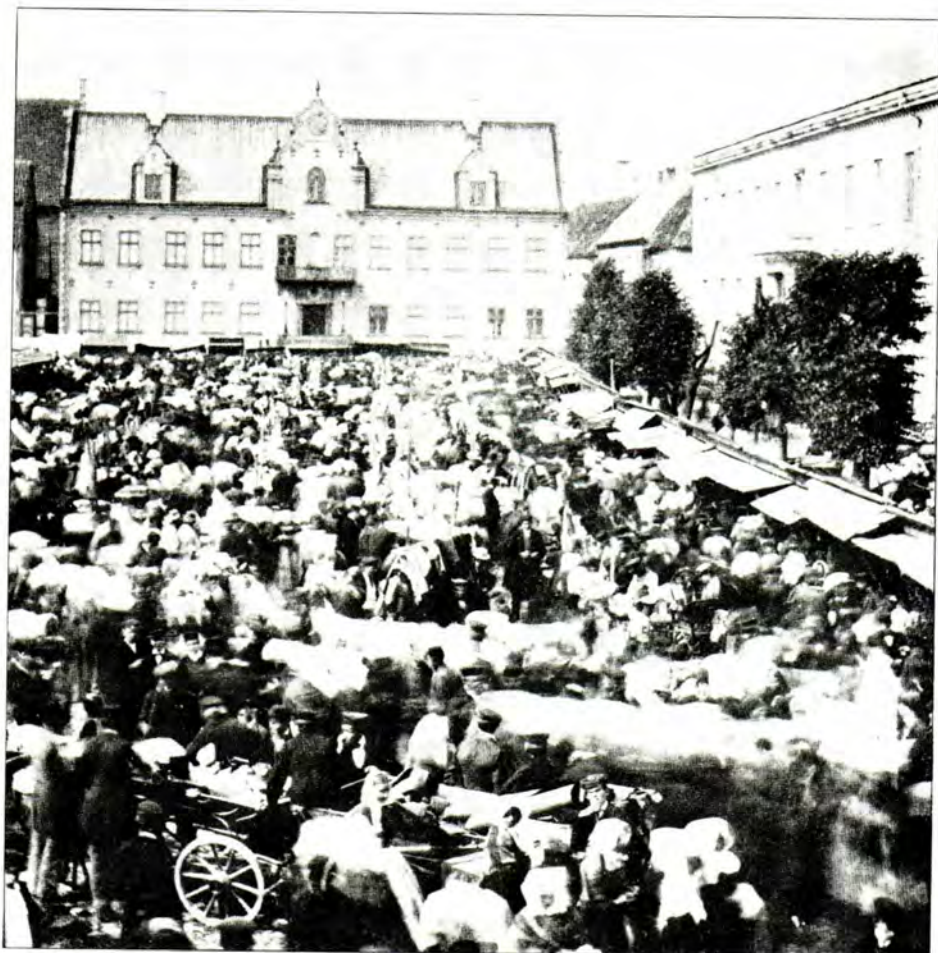
Huru lurendrejeriet florerade inom blott Malmö tullkammares distrikt, synes deraf, att beloppet af försålda, förbrutna dömda varor utgjorde i riksdaler banko 9.104 år 1827, 5.851 år 1828, 7.660 år 1829, 11.172 år 1830 och 12.949 år 1831, således under dessa fem år tillsammans 46.736 eller i medeltal årligen 9.347, samt 31.452 år 1846, 35.188 år 1847, 39.024 år 1848, 41.325 år 1849 och 29.712 år 1850, således under dessa fem år tillsammans 176.701 eller i medeltal årligen 35.340.⁹² Och likväl kunde statsmakterna ännu icke enas om, att det enda fullt verksamma medlet till förekommande af lurendrejeriet, genom hvilket befolkningen i sjöstäderna och på kusterna i hög grad demoraliserades, var utfärdandet af en tulltaxa i frihandelsvänlig riktning, hvilket ej skedde förr än år 1854. Åtskilliga andra medel hade innan dess blifvit förgäfvnes försökta och nya tulltaxor hade utfärdats t.ex. åren 1824, 1826, 1830, 1835, 1841, 1845 och 1851, hvilka, den ene efter den andre, blifvit ändrade eller förklarade genom icke mindre än omkring 140 kungl. kungörelser,⁹³ hvaraf man torde kunna sluta, att stabilitet i tullsatsväg, ehuru af stor vigt för handel och rörelse under nämnda år saknades.

Noter till andra berättelsen

- 1 Schlyter, Skånelagen m.m., s. CXXIX.
- 2 Friberg s. 9.
- 3 Jfr Isberg, (S:r Anteckningar om Malmö stad), s. 11, 31.
- 4 Om staden Malmö s. 207.
- 5 Friberg s. 73. Enligt Cronholm II:91 utskäppade borgmästaren i Malmö Ledebur ännu år 1670 11 läster nötter till Amsterdam. Der lär man hafva af skalen tillverkat svart färg och af kärnorna nötolja.
- 6 Förteckning (öfver handlingar... i Danska Geheimarkivet) af L(udvig) B F(alkman) n:r 1938, 1939, 1961; Friberg s. 33; Om staden Malmö s. 172.
- 7 Denna gatas södra del anlades, enligt Isberg s. 44, åren 1867 och 1868.
- 8 Isberg s. 31.
- 9 Friberg s. 258.
- 10 Om staden Malmö s. 172.
- 11 Tullen för utgående och inkommande varor utgjorde i riksdaler 12.581 år 1671 och 9.597 år 1675. Se Om staden Malmö s. 210.
- 12 Friberg s. 92; Cronholm II:510, 511; Om staden Malmö s. 172.

- 13 Om staden Malmö s. 172, 173.
- 14 Se Malmö rådhusrätts protokoll för den 31 Augusti 1716.
- 15 Se Suells i hamnarkivet förvarade och i December 1807 afgifvna berättelse om Malmö hamn samt Bager.
- 16 Snällposten n:r 45 år 1848, enligt skriftlig uppgift till konungen af L. I. Bager.
- 17 Se magistratens protokoll för den 17 juli 1775 och nys åberopade berättelse.
- 18 Se Suells merberörda berättelse och det åberopade memorialet.
- 19 Denna kassa kallas i officiella handlingar äfven "hamn- och tolagskassa", såsom längre ned kommer att synas, och med de olika benämningarna menas en och samma kassa, någon gång allenast kallad "hamnkassan".
- 20 Om staden Malmö s. 173.
- 21 Se en af Suells egenhändigt skriven "requisition" af den 21 januari 1777 och ofvan åberopade memorial till kommerskollegium, begge i hamnarkivet.
- 22 Friberg s. 287. Till Bagers heder må här nämnas, att han sedermera erkände Suells stora värde och utnämnde honom samt hans styffader till utredningsmän i sitt dödsbo.
- 23 Jfr Friberg s. 260; Om staden Malmö s. 155, hvarå synes, att denna organisation var oförändrad ännu år 1850 och att direktionen då hade biträde af en ingenjör, en kassör, en notarie, en hamnmästare och en materialbokhållare.
- 24 Rätteligen 1817.
- 25 Friberg s. 259, 260.
- 26 Bager.
- 27 Ofvannämnda tablå.
- 28 I "Svenska adelns ättartaflor" af A. Anrep säges om denne man, bland annat, att han var chef för mekaniska verket vid örlogsfloottans skeppsvarf år 1792; ledamot af målare- och bildhugare- samt vetenskapsakademierna; en af sin tids förträffligaste mekanici; kommenderades att undersöka nästan alla betydande hamnar i Sverige och Finland samt att afgifva förslag till deras förbättrande; anlade och byggde obelisker i Stockholm och dog der den 27 Januari 1808 såsom öfverstelöjtnantmekanikus vid amiralitetet.
- 29 Meranämnda tablå. Han dog den 6 Juli 1830, enligt Allehanda för s. å. n:r 29.
- 30 Bager.
- 31 Jfr Halling s. 15. 16; Hamndirektionens berättelse för år 1827.
- 32 Bager.
- 33 Friberg s. 262.
- 34 Denna gata sträckte sig i äldsta tider mycket längre åt vester, än nu för tiden och dess vestligaste del kallades år 1541 "Pallnesöes strede" samt år 1571 "Stredet, som löber til Pallesöe". Se Isberg s. 44.
- 35 Jfr Sjöberg s. 178; Friberg s. 130, 262; Bager; Halling s. 43, 44.
- 36 Jfr Friberg s. 259.
- 37 Friberg s. 126.
- 38 Jfr Anreps Svenska adelns ättartaflor.
- 39 När i min ungdom en familj, som hade barn, försökades med ännu ett och de redan varande frågade, hvarifrån det kommit, så svarades alltid, att "frun", hvarmed förstods barnmorskan, hemtat det samma i Pallesjö. Senare sades Pildammen, men aldrig nämndes Storken såsom den, der bragt barn i huset. Jfr Friberg s. 130.
- 40 Jfr Friberg s. 126, 130; Halling s. 44.
- 41 Såsom något ovanligt, anser jag mig här böra, efter Cronholm II:596, meddela följande: "Under danska kriget öfverskickades till Skåne i December 1808 och Januari 1809 det s.k. "luftbalongsdokumentet", af hvilket flera exemplar föllo ned 1/4 å 1/2 mil in i landet. Detta dokument innehöll anmärkningar öfver Sveriges vådliga ställning, erinrade att Gustaf Adolf och hans dynasti icke kunde trygga landets sjelfständighet och uppmanade svenska folket att välja Fredrik VI till konung, som skulle upprätthålla nationens fri- och rättigheter. Dessa skrifter skickades till generalguvernören, som öfversände dem till dåvarande konungen, med undantag af ett par exemplar, som Toll behöll för sina egna samlingar".
- 42 Jfr C. F. Wegeners "Liden Krönike om Kong. Frederik og den danske Bonde. Kjöbenhavn 1843, s. 168, 169 samt Halling s. 58.
- 43 Jfr Halling s. 58.
- 44 Se svenska adelns ättartaflor af Anrep.
- 45 Likaledes.
- 46 Se "Kort framställning af svenska skärgårdsflottans bedrifter af amiral J. H. Kreuger", intagen i Krigsvetenskapsakademiens tidskrift för år 1845 s. 593, 666, 674, 679 o. f.; "Studier öfver svenska skärgårdsflottans historia m.m. af en infanteriofficer" (kapten Mankel?) Stockholm 1855 s. 136, 171, 198, 199; "Svenska flottans historia af P. O. Bäckström" Stockholm 1884 s. 287, 307, 329, 330.
- 47 Jfr Malmö tidning n:r 21 och 23, 1813.
- 48 Jfr Isberg s. 18, 19.
- 49 Jfr Sjöberg III: 182; Bager.
- 50 Om staden Malmö s. 123.
- 51 Ofvannämnda tablå.
- 52 Anreps ättartaflor.
- 53 Jfr Friberg s. 257.
- 54 Jfr Isberg s. 40.
- 55 Att detta starkt öfvades icke blott år 1832, utan äfven följande år, åtminstone till och med år 1830, skall längre ned ådagaläggas.
- 56 De ofvannämnda skrifterna äro tryckta i tidningen Malmö nya allehanda för år 1840 n:r 66, 69 och 70.
- 57 Om staden Malmö s. 123.
- 58 Allehanda n:r 12 år 1842.
- 59 Friberg s. 262.
- 60 Jfr Om staden Malmö s. 123.
- 61 Jfr Om staden Malmö s. 154-157, å hvilka detaljerade uppgifter om inkomsterna för åren 1810, 1820, 1830, 1840 samt 1846-1850 finnas.

- Der benämnes den ifrågavarande kassan "hamn- och tolagskassan".
- 62 Enligt 1886 års berättelse, utgjorde hamninrättningens inkomster då 506.832 kr., inberäknadt ett statsbidrag å 5.000 kr. "för hamnens öppenhållande medelst isbrytareångfartyg".
- 63 Om staden Malmö s. 171, 173-175. Enligt 1886 års berättelse, utgjorde "hamninrättningens skulder, med derå till årets slut beräknade räntor, 1.506.932 kr. emot bokförda tillgångar 1.194.131 kr., sjelfva hamnanläggningen deruti icke inbegripen".
- 64 Enligt 1886 års berättelse egde "rederier i Malmö 10 ångfartyg med tillsammans 845 hästkrafter och mätande 2.777,27 tons samt 18 segelfartyg, mätande 4.780,32 tons, således tillhopa 28 fartyg med en sammanlagd dräktighet af 7.557,59 tons och dessutom funnos några mindre bogserångare (deribland en hamninrättningen tillhörig) samt ett större antal ftrjebåtar och prämar".
- 65 Cronholm 2: 504; Om staden Malmö s. 216-220.
- 66 Den ofta återopade tablån.
- 67 Skriftlig uppgift av hamnkassören A. Regnell.
- 68 Jfr Friberg s. 137; Malmö Tidning n:r 48 år 1825.
- 69 Friberg s. 3.
- 70 Rosenvinge IV: 111, 485.
- 71 Friberg s. 101; Cronholm II: 86.
- 72 Friberg s. 136; Allehanda n:r 35 år 1828 och n:r 26 år 1830.
- 73 Malmö Tidning n:r 32 år 1824 och n:r 18, 19 år 1836.
- 74 Malmö Tidning n:r 30 och Allehanda n:r 31, allt 1838.
- 75 Malmöhus läns hushållssällskapshandlingar, häftet 18 s. 94.
- 76 Allehanda n:r 36 år 1850.
- 77 Weiger Smith s. 7, 12, 15.
- 78 Friberg s. 102, 135.
- 79 Malmö Tidning n:r 13 år 1829 och n:r 9 år 1830; Allehanda n:r 5, 10, 13 år 1830.
- 80 Jfr Friberg s. 135, 136; Malmö Tidning n:r 6 och 9 samt Allehanda n:r 9, allt 1838 och n:r 27, 29 år 1839.
- 81 Allehanda n:r 17, 21-23, 29 och Malmö Tidning n:r 10, allt år 1845.
- 82 Malmö Tidning n:r 10 år 1846.
- 83 Jfr i afseende på allt det ofvanstående "Sveriges finansrätt af L. G. Linde"; Stockholm 1887 s. 32, 33; Brantings författningssamling; Fryxells berättelser 33 s. 224-227 och 46 s. 223.
- 84 Halling s. 47, 110, 111.
- 85 Detta bref finnes i generaltullstyrelsens arkiv.
- 86 Här kan jag ej underlåta att berätta följande. En i sina yngre år vid tullverket i Malmö anställd person, hade sedermera blifvit gift med en syster till landshöfdingen och fått titel af hofkamrerare. Men i tidens längd ansågs detta ej nog för landshöfdingens sväger, som hade ett plebeiskt namn, slutande på "son", och det sades, att han skulle blifva adlad. I anledning häraf blef det i ett sällskap föremål för gissning, om han till sitt namn skulle få "ett von i fören eller en hjälm i baken", eller huru det adliga namnet eljest skulle låta; men då yttrade den qvicke magistratssekreteraren F. Centervall, att den saken vore klar, ty, sade han, vi hafva ju en adlig familj, som heter Stael von Holstein och den nye adelsmannen skall heta Stal von Tullen. Samme man yttrade äfven, då en af Skånes utmärktaste män, landtrådet Cronsiöe (uttalades Cronsjö) år 1819 blifvit adlad under namnet Sjöcrona och det sades, att kommersereadet Cronius i Kristianstad skulle adlas, att hans namn naturligtvis borde blifva Ljuscrona.
- 87 Malmö Tidning n:r 23 år 1827.
- 88 Malmö Tidning n:r 11 år 1833.
- 89 Friberg s. 256.
- 90 Malmö Tidning n:r 4, 8 år 1837, n:r 1, 15, 24, 26, 44 år 1839, n:r 12, 52 år 1840 samt n:r 48 år 1841 och Allehanda n:r 52 år 1837, n:r 30, 48, 51 år 1839, n:r 79, 95 år 1841 samt n:r 94 år 1842.
- 91 Malmö Tidning n:r 27, 28 och Allehanda n:r 27, 29, 31, allt år 1832.
- 92 Om staden Malmö s. 219.
- 93 Allmänt sakregister till de första 50 årgångarne af Svensk författningssamling, upprättadt af mig, s. 210.

Marknad på Stortorget 1865.

Tredje berättelsen

Om Marknader i Malmö

Sådana hafva lagligen hållits åtminstone redan på 1300- och 1400-talen, hvilket man känner af mer än en till vår tid bevarad officiell handling från den tiden.

Den äldsta är sannolikt det privilegium, som konung Waldemar IV år 1360 gaf Malmö, i hvars 26:te punkt talas om "then thiid ret marckitt er, som er fra wor frue, assumptionis oc saa intill Sancte Michils dag"¹ (Den 15 Augusti - 29 September). Dernäst kommer kanske den handling, hvarigenom konung Kristoffer af Bayern år 1440 stadfäste de privilegier, som hans företrädare gifvit Malmö och hvaruti han dessutom tillät, att derstädes årligen finge hållas "it aaramarket", som skulle börjas vid middagstiden S:t Peders och S:t Paulsafton den 28 Juni samt slutas "om vor fruedag visitationis"² (den 2 Juli).

Dernäst i ålder är troligen den i början af andra berättelsen omnämnda författning, som har till rubrik "Statutum in nundinis Malmogiensibus promulgandum".

År 1503 hölls både häst- och "Nøddermarket" i staden. Den senare marknaden, å hvilken mycket stora kvantiteter hasselnötter sålldes, hölls emellan Bartolomei och Mikaeli dagen, den 24 Augusti och 29 September, åtminstone ännu år 1656.³

År 1684 tillät konungen en frimarknads hållande i Malmö, hvilken skulle börjas, likasom den gamla nöttermarknaden, å Bartolomeidag, eller den 24 Augusti; men som denna dag nämnda år var Söndag och marknaden skulle invigas, så inträffade ett högst egendomligt förhållande, hvilket i magistratens protokoll beskrifves sålunda: "Sedan det tre gånger ringt till predikan och samtliga magistraten med allmogen sig i kyrkan infunnit, är först genom en predikan och särdeles text, som af prosten Laurenberg blef förklarad, samma marknad varder kungjord i dag att taga sin begynnelse, hvaruppå efter förrättad gudstjenst, magistraten uti sin rätta rang och ordning på rådstugan sig hafver förfogat och, efter att då med stora klockan var ringt, rödt kläde på rådstugutrappan utbredt och musikanterne första gången hade blåst uti 'sincker'⁴ och basuner, är justitiepresidenten med samtliga magistraten uti förr omtalade skick och ordning utgången "(på rådhustrappan)" då, på Kungl. Majt:s vägnar, för "(å Stora Torget församlade)" menige folket och allmogen, såväl främmande som inhemska, välborne herr justitiepresidenten⁵ med en mycket berömlig och angenäm sermon och tal, 'ofvantalte' marknad hafver invigt och förkunnat, som härefter, nu och framgent skall hållas den 24 Augusti och de sju derpå följande dagar; hvilket, efter att skedt var och musikanterna igen hade blåst uti basunerna, är magistraten nedergången och 'följandes' de uti ordning herr justitiepresidenten neder till hans hus, hvest de vid dörren med honom togo afsked och derpå en hvar sitt afträde tog och igen till sitt hus sig hem förfogade".⁶

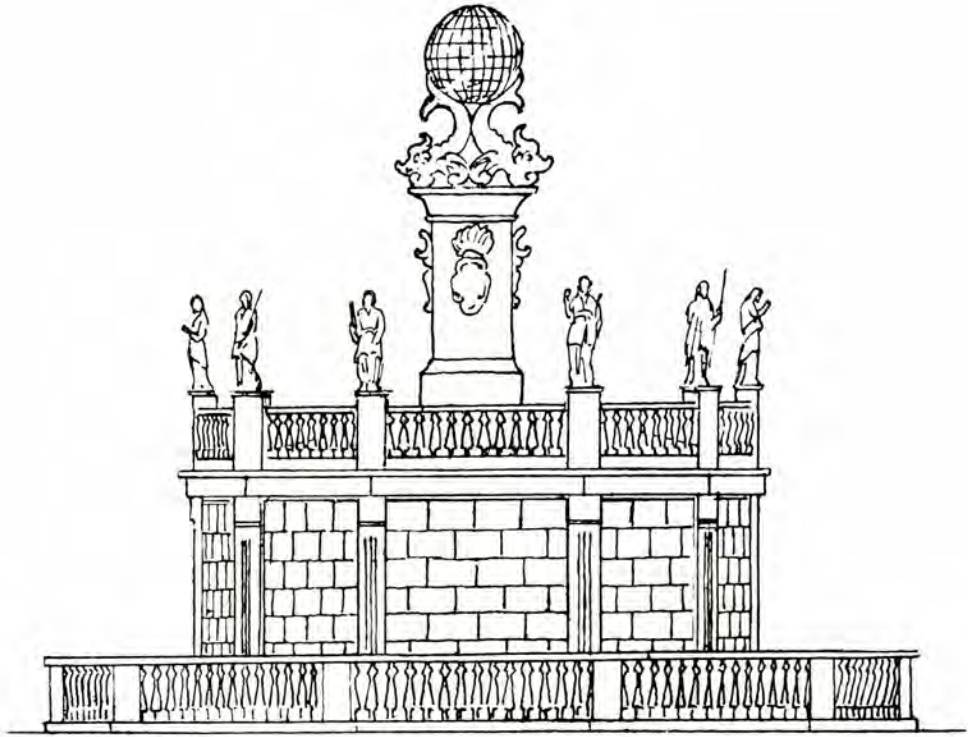
Denna marknad hade årligen hållits till och med år 1696, då å den samma infann sig en borgare från Ystad, hvilken utverkat sig generalguvernörens tillåtelse, att på frimarknader uppsätta en krambod och i denna icke blott genom försäljning på vanligt sätt, utan äfven, hvad tycks! genom "lyckokast" afyttra sina varor. Den senare, högst egendomliga tillåtelsen föranlät magistraten att förordna två rådmän och en handlande i staden, hvilka, mot betalning, skulle sitta vid "lyckopotten", för att tillse, det intet bedrägeri föröfvades.⁷

Samma marknad tillskyndade staden en direkt inkomst för å densamma uppsatta marknadsbodas, hvilken inkomst var olika för stadens borgare och främlingar, för större och mindre bodas, samt på olika tider, från 2 dlr smt och derunder.⁸ Men sedan städerna i riket vid 1723 års riksdag besvärat sig deröfver, att handlande, hvilka besökte deras frimarknader, brukade i stället för att hålla sina varor till salu uti dertill uppbyggda stånd och bodas på de allmänna torgen, sälja sitt gods uti de af borgerskapets hus, i hvilka de under marknaderna bodde, hvarigenom torgen blefvo "tome" och städerna mistade de eljest dem tillfallande "ståndpenningar", så förordnade Kungl. Majt. den 16 Oktober nämnda år, "att alla handlande, som med gods och kram besökte städernas frimarknader, skulle vara förbundna, att, efter hvar och en ords beskaffenhet och deröfver af magistraten och stadens äldste inrättad taxa, erlægga och betala skällige ståndpenningar, de måtte hålla sitt gods till salu uti uppsatta bodas på torgen eller hemma i husen der de vistades, på det städerna således måtte erhålla desse, igenom förunnade privilegier dessa till 'publicos usus' anslagna rättighet och inkomst, samt att städerna sammaleides skulle njuta och uppbära ståndpenningar af alla de stånd, som på gatorna vid 'privatorum' hus och gårdar uppsattes, på det ej stånden måtte dragas ifrån torgen och de publika platserne och städerna dymedelst stanna i mistning af en sådan, dem tillständig ingäld." Jag känner icke det beslut, som magistraten och stadens äldste i Malmö fattade i anledning af nu anförda förordnande, utan endast att, med stöd deraf, dels magistraten den 18 Juli 1814 bemyndigat exekutionsförvaltaren i staden att uppbära och såsom sin inkomst behålla 16 sk bko i "ståndpenningar" för hvarje af främmande, å stadens frimarknader uppsatt stånd, hvilken inkomst utgjort under åren 1848, 1849 och 1850 tillsammans 424 1/2 rdlr, samt dels stadens äldste årligen bestämt en viss afgift, som, under namn af "marknadspenningar", skolat till stadskassan erläggas af personer från andra orter, hvilka under stadens enskilda marknader hållit egna tillverkningar till salu och som under åren 1848 och 1849 utgjort tillsammans endast 55 2/3 rdlr allt bko.⁹

Under innevarande århundrade och ännu åtminstone sist nämnda år höllos årligen dels frimarknad något före medlet af Juli månad, kallad, sommarmarknader och i medlet af September månad, kallad höstmarknader samt dels enskilda marknader. Mickaeli och Dionysii aftnar, den 28 September och 8 Oktober, kallade Mickels- och Dinsmarknader. Alla voro både kreaturs- och krammarknader samt varade 2 å 3 dagar men frimarknaderna de förnämste. Då fick man se två rader, af trä eller tältduk förfärdigade bodas eller stånd, som voro uppställda längs utmed norra sidan af Stora Torget samt icke sällan jemväl en ringa del af den vestra och i hvilka alla slags handtverks och fabriksvaror utbjödos till salu, endast undantaget dels krukmakares tillverkningar, hvilka voro uppställda rundt omkring "vattenkonsten"; dels vestgöta-handlandes väfnader, och dels glasvaror, hvilka till större delen syntes på långa bord bakom den södra af nyss nämnda två rader. I synnerhet frimarknadsdagarne voro starkt besökta af manliga och qvinnliga landtbor samt utgjorde ett slags högtidsdagar för stadens, då från skolgång befriade ungdom, som med längtan motsåg den stund, klockan 8 på morgonen, då, enligt gammalt bruk, medelst ringning med knutsklockan gafs till känna, att marknadsbodarne och stånden fingo öppnas samt alla dess herrligheter af ungdomen beskådas. Samma dag och flera dagar derefter fick man också icke blott inom hus, utan äfven å alla gator och gränder höra skrällande ljud af lergökar, hvisselpipor samt barntrumpeter och trummor; men nu äro med de förenämnda marknadernas indragning denna ungdomens glädje förbi och det återstår i Malmö endast en ullmarknad, hvilken årligen hålles någon af de första dagarna i Juli men saknar intresse för nästan alla andra än egare af får och ylleväfverier.

Noter till tredje berättelsen

- 1 Rosenvinge V:81.
- 2 Rosenvinge V:93.
- 3 Jfr Bergen I:59 och Friberg s. 67 samt s 65 här ofvan.
- 4 Enligt Lundin s. 293 fanns detta instrument äfven i Stockholm och var det en "cornett af hvitt ben med sölf i ändan". I en "Historisk afhandling om musik och instrumenter" m.m. af A. A. Hülphers, tryckt i Stockholm 1773, läses s. 85 "Zinkor, eller italienska Cornetto, äro af två slag, rätta och krökta. De rätta hafva munstycken kallade Cornetto dritto, Cornetto muta o.s.v. **Krökte Zinkor** äro af flera slag: de så kallade allmänna, brukas såsom diskont till basun; Cornettiner äro en qvint högre, men Corna Torto en qvint djupare och mest krökta som ett S. Cornetta Bouqvin brukas vid kyrkomusik på vissa orter. Alla Zinkor hafva 19 toner."
- 5 Han hette Palm, adlad med namnet Gyllenpalm, och förde ordet i magistraten; men hans embete indrogs vid hans död 1692 och ersattes af justitieborgmästare embetet. Se Cronholm II:278.
- 6 Friberg s. 95.
- 7 Cronholm II:288.
- 8 Cronholm II:276.
- 9 Om staden Malmö s. 118.

Stortorgsbrunnen i Malmö 1726. Rekonstruktion av Einar Bager.

Fjerde berättelsen

Om Malmö gamla vattenledning. ¹

I förestående tre berättelser har jag uppgifvit flera materiella vilkor af stor betydighet för Malmös tillvaro såsom ett större och framåtgående samhälle, och nu skall jag berätta om ännu ett sådant vilkor, nemligen erforderlig tillgång på vatten för människors, djurs och åtskilliga inrättningars behof. Detta har alldrig kunnat tillfredsställas genom brunners upptagande inom det område, på hvilket staden blifvit byggd, åtminstone icke i samma mån, som han utvidgats, och dessutom gáfvo endast sådana brunnar godt dricksvatten, som gräfdes i de delar af staden, hvilka lågo på sandbanken,² hvaremot brunnar, som upptogos inom de gårdar, hvilka sedan äldre tider lågo på emellan sandbankarne befintlig kärraktig, utfylt mark, likasom äfven de, som i en senare tid gräfdes på den genom fästningsgrafvarnas igenfyllande vunna marken, gáfvo dåligt dricksvatten.

Å hvilken tid man först fann det nödvändigt att, medelst inledande af färskt vatten till staden, afhjelpa den nu antydda bristen, är icke säkert känt, men att det skedde för öfver 300 år tillbaka lider intet tvifvel, och för den skuld är Malmö gamla vattenledning måhända den äldsta i Norden.

Stadens **gamla** Gråbrödrakloster, hvilket ej må förblandas med det, som fanns vid södra sidan af Vestergatan, i nordöstra hörnet af kvarteret nr 38 Gråbröder (se sid 27), låg på östra delen af det nuvarande Stora Torget och skänktes år 1528 af Fredrik I till staden, hvarefter å dess område en del af nämnda torg anlades år 1532 eller 1533 och stadens rådhus uppfördes år 1546. Åtminstone några år senare, fanns å torget – enligt uppgift af superintendenten i Lund Mogens Madsen, som efter medlet af 1500-talet författade en beskrifning öfver Malmö – "en ganska betydlig cistern, hvilken, genom några underjordiska kanaler och rännor, ledda från en bäck utom staden, på det ymnigaste försågs med vatten till dagligt och nödvändigt bruk af alla dem, hvilka bodde i grannskapet" (se sid.32). Och emedan klostrets förstöring, torgets anläggning och rådhusets uppförande, hvilket senare skedde "med ganska betydlig kostnad" (se sid. 32) voro så stora och dyrbara arbeten, att de sannolikt icke medgáfvo ett samtidigt anläggande af den ifrågavarande vattenledningen, som ej kunde låta sig göra, utan ytterligare mycket arbete och stora kostnader, så var den måhända äldre och stå vi kanske i skuld för den sammans tillkomst hos gråbrödramunkarne, i hvilkas intresse det ju och kunde hafva legat, att få sälja vatten till det nyss nämnda "dagliga och nödvändiga bruket".

Den ofvan berörda bäcken, af gammalt kallad Korre bæk, kom från Hindby bys egor, ingick på Malmö stadsjords område, der vägen från Skanör nu öfvergår gränsen för det samma, samt rann vidare genom de södra plantagelyckorna, Rådmansvången, Elisefarm, Hästhagen och Kommendantängens till citadellets södra, yttre graf.³ Man hade utmed gränsen emellan Elisefarm och Rådmansvången, norr om den, åtminstone förr af starka källsprång besvärade **Killängen** (källa kallas på äkta skånska killa) i samma vång, byggt en halfcirkelformig, stark fördämning, hvars östra hälft ännu mot slutet af 1840-talet fanns, och sålunda bildat en liten insjö, eller damm (se den å sid. 44 återopade Bödkers karta af år 1697), som å denna karta kallas och ännu i min ungdom benämndes gamla Piledammen. Från denna damm blef vattnet, medelst under jordytan laggde trärännor inledt till cisternen på Stora torget, och när i början af 1840-talet den kanal gräfdes som

leder från det norr om förstadsegendomen Holmen belägna giuteriet m.m. till den gamla södra fästningsgrafven, så såg jag ett par alnar under kanalens öfra kanter förmultnade lemningar af de äldsta rännorna.

Isberg uppgifver sida 47, utan att nämna, hvarifrån han hemtat sin uppgift, att den ofvan omförmälda cisternen som under min Malmötid kallades "vattenkonsten", och fanns omkring 140 fot vester ut från södra delen af rådhuset, anlades år 1582. Wisst är, att den 11 September 1587 antogs en "Wandmester", som det skulle åligga att, mot en årlig lön af 12 dlr och 5 sk, hus med hage samt åtnjutande af skattefrihet, "holde alt det arbed ferdigt paa Renderne fra Kilden och her ind paa torgit i kommer", hvarmed jemväl förstods skyldighet att borra och lägga en eller två rännor, hvaremot, om flera än två rännor behöfde nedläggas i en sträckning, han för borring och nedläggning af de öfriga skulle hafva 7 penningar.⁴

Härvid förblef det i många år. Men – såsom jag redan berättat å sid. 44 – omkring år 1631 byggde magistraten en vattenqvarn i Hästhagen på ett sådant sätt, att det föranledde till tvist med borgerskapet, hvars klagan ogillades i dom af den 1 Juli 1634. Egentliga anledningen till tvisten känner jag icke; men sannolikt synes den hafva vållats deraf, att, emedan qvarnen fordrade allt det vatten, som den i sig sjelf obetydliga Korrebäcken och källorna i Killängen kunde lämna, samt magistraten med mycken kostnad upptagit flera "gröfter" och "strömgångar" för att öka vattenförrådet, följden häraf blifvit, att fråga om ens något vatten från gamla Piledammen kunnat genom rännorna komma staden till godo, hvadan de och dammen ej mera motsvarade sitt ändamål.

För den skuld urholkades söder ut i Rådmanstvången samt omkring Korrebäcken ett större stycke mark, hvilken urhålkning med användande af den uppgrädda jorden samt gråsten, vid norra sidan försågs med en fördämning, hvarå pilträd, fördämningen till styrka, planterades och alltid skulle finnas växande, hvilket antagligen gifvit anledning till namnet Piledammen. När detta skedde vet jag icke, men säkert är att den 12 Maj 1674 förordnades en man, att, mot 40 dlr årlig lön samt frihet från andra skatter och besvär, än kopp- och prestskatterna, underhålla Piledammens fördämning och slussar "og sette med Piler rundt om demningen, at wandet sig ikke paa noget sted udtrenger." Vidare känner jag med säkerhet, att dammen blef ränsad å 1693,⁵ men likväl merendels torkade ut om somrarna, det senare enligt anteckning å 1697 års ofvan nämnda karta, å hvilken tillika äro utmärkta "Rennerna från Pihledammen i staden", som det hetter i den riktning, som här strax nedan omförmäles.

Enligt en af landtmätaren C. M. Espman år 1789 upprättad beskrifning innehöllo Piledammen och dertill hörande fördämning då 12 tunne- och 8 3/4 kappeland. Åtminstone ännu år 1850 var den samma förenad med cisternen, vattenkonsten, på Stora torget genom två, nära hvarandra liggande trärännor, hvilka, lagda under jorden i Rådmanstvången och Södra Förstadsgatan, fortsattes under ett träskjul öfver södra kanalen till midt för Kanalgatan samt vidare i jorden under denna. Gustaf Adolfs torg, Södergatan och Stora Torget inuti cisternen. Deras hela längd var vid pass 6.460 fot, efter stadens då varande ganska osäkra kartor beräknadt, och således innehöllo dessa två hufvudrännor tillsammans en längd af omkring 12.920 fot, eller mera än 1/3-dels mil. Deras södra ändar utmynnade uti en i Piledammen nedsatt, med många smärre hål försedd träkista, utan för hvilken var en barrier af plankor, allt i afsigt att i möjligaste måtto förhindra orenlighet, qvistar gräs och grodor att inkomma i rännorna. Strax norr om fördämningen fanns ock en stor träkista omkring rännorna, som i den samma voro afsågade och försedda med kranar, detta dels i nyss nämnda afsigt och dels för att kunna hindra vatten inkomma i någon af rännorna, då de behöfde undersökas eller repareras. Emedan vattentilloppet till dammen från den söder om den samma liggande bäcken vanligen var under vår och hösttiderna mycket betydligt, så var fördämningen på begge

Stortorgscisternen 1864. Foto Otto Post.

ändarna försedd med alltid öppna slussbord, öfver hvilka öfverflödigt vatten kunde afrinna och detsamma derigenom hindras att utbreda sig på och skada närliggande egor samt att spränga fördämningen, hvilket senare likväl stundom, dock endast på mindre delar, deraf hände.

Cisternens eller vattenkonstens grundplan var tiokantig och innehöll 309 qvadratfot. Under jorden och omkring två fot deröfver var den försedd med mur af tegel. På denna mur hvilade en öfverbyggnad af tjärade plankor, hvilken hade utseende af en tiokantig pyramid, å hvars spets fanns ett stor kula af messing. Rundt om det hela stodo stenar af granit, hvilka voro huggna i form af ofvantill kullriga, stympade koner och med hvarandra förbundna genom kedjor af jern.⁶ Enligt Friberg (sid. 292), skall den nu nämnda öfverbyggnaden blifvit uppförd år 1760, efter en af landshöfdingen, friherre Adlerfelts hustru, född Wrede – Sparre författad ritning. Måhända har dock någon äldre öfverbyggnad funnits, ty Linné yttrar i sin år 1749 företagna "Skånska resa" (han var i

Malmö den 12 Juni samma år): "På Stora torget är ock byggd en vattukonst, gent emot corps de guardie; hit ledes färskt vatten in i staden ifrån Pildammen, 1/2 quart söder om staden, medelst rännor under jorden genom sjelfva grafvarna, och ifrån vattukonsten ledes vattnet vidare igenom pipstockar till de mästa gårdar i staden".

Mängden af det vatten, som genom de två hufvudrännorna från Pildammen rann in i vattenkonsten, blef utrönt den 27 December 1847, då vattnets höjd i den förra var mycket obetydlig, eller endast nära 3 fot öfver rännorna och 5 fot 5 tum under slussbordens ofvankanter, samt den 11 December 1848, då vattnet stod nära 9 fot öfver rännorna och ganska mycket flöt ut öfver slussborden. Vid den första mätningen gáfvo rännorna ej mera än 2.470 kannor i timmen eller 59.280 kannor under ett dygn, men vid den andra mätningen gáfvo de 2.918 kannor i timmen eller 70.032 under ett dygn. Denna vattenmängd var ej alltid fullt tillräcklig för den dåvarande befolkningen, och kreatursstocken, brännerier, mälterier, fabriker m.fl. inrättningar, hvarför ock brist på färskt vatten stundom fanns, helst i stadens vestra delar.

Från vattenkonsten utgingo tio rännor, genom hvilka vatten leddes under många gator och vidare medelst "afstickare", eller kortare rännor från de under gatorna liggande, in uti vissa gårdar, detta med undantag för dels tre rännor, hvilka ledde till blott lika många gårdar vid Stora torget, eller en till gården nr 603 om 340 fots längd, en till gården nr 601 och 602 om 440 fots längd och en till gården nr 600 om 400 fots längd, samt dels en 760 fot lång ränna, som ledde till de fyra gårdarne nr 598, 599, 614 och 695 vid Stora torget, Östra torggatan och Skomakaregatan. De återstående sex rännorna voro utlagda sålunda:

En låg under Stora torget och Isak Slaktaresgata (förr Lejonhjelm's eller Bialittsgränden) på en längd af 600 fot till en liten, täckt vattenreservoar i korset mellan nämnda gata och Mäster Johansgatan och lemnade före framkomsten dit vatten åt gårdarna nr 512 och 519. Från berörda reservoar utgingo rännor under 1:o Mäster Johans- och Vestergatorna till fattigarbetshuset eller nr 471 på en längd af 1.100 fot samt gaf vatten åt 14 pumpar; 2:o Isak Slagtares gränd till huset nr 540 på en längd af 140 fot, samt 3:o) Lars Knutsgatan, Lilla torget, Landbys gränd, Torfgatan och Hjulhamnsgatan till gården nr 725, lemnande under en längd af 1.100 fot vatten åt 15 pumpar. Från sist beskrifna ränna gick en under Larohegatan och utgrenades vidare åt Engelbrekts-, Tegelgårds-, Palmens- samt Jöns Filsgatorna, innehöll 1.400 fots längd och gaf vatten åt 18 pumpar.

En ränna låg under Stora torget och Frans Suellsgatan, var 600 fot lång och lemnade vatten åt gårdarne nr. 517, 330 och 331.

En ränna låg under Stora torget och Kansligatan till Norra Vallgatan och under Östergatan samt Drottningtorget till gården nr 789-793. Den var 3.000 fot lång och försåg 29 pumpar med vatten.

En ränna låg under Stora torget, Kyrko-, Göran Ols-, Bruks-, Själabode- och Djeknegatorna till gården nr 243 samt Rundelsgatan till gården nr 87. Dess längd var 1.620 fot och den försåg 28 pumpar med vatten.

En låg under Stortorget, Kompani-, Kalende-, Baltzars- och Djeknegatorna till gårdarna nr 841, 845 och 248. Den var 1.900 fot lång och matade 25 pumpar.

En låg under Stora torget, Södergatan, Skomakaregatan till gården nr 610, Baltzarsgatan till gården nr 395, Per Wejers- och Grynbodogatorna, till gårdarne nr 767 och 741 samt Gustaf Adolfs torg och Södra Tullgatan till gårdarne nr 863 och 867. Den innehöll med alla förgreningar, 2.960 fot och förde vatten till 46 pumpar. Från rännan under Södergatan afgick en genom gården nr 377 djupt in uti kvarteret, innehöll en längd af 580 fot samt försåg 8 pumpar i gårdarne, 293 till och med 297 vid Kalendegatan samt nr 382 vid Baltzarsgatan med vatten.

Utom de nu uppräknade pumparna i gårdarne, funnos 10 stycken till allmänt begagnande, nemligen 4 i en senare tid midt på Stora torget ställda pumpar, en på

Från mitt fönster hos Sadelmakaren Sjöstén. Malmö 1848

Pump utanför Flensburgska huset. Efter målning av Nils von Dardel.

Vestergatan utför gården nr 473, en på Tegelgårdsgatan utför gården nr 628, en på Skomakaregatan utför gården nr 609, en på Baltzarsgatan utför skjutsinrättningens gård, en på Adelgatan utför gården nr 348⁷ och en på Östergatan ej långt vester om Caroli kyrka.

Således funnos, så vidt jag kunnat inhemta af de något ofullständiga handlingar, jag haft att rådfråga, 206 pumpar, hvilka från vattenkonsten försågos med färskt vatten, medelst trärännor, som, oberäknadt afstickare från dem inuti gårdarne, innehöllo i längd 16.940 fot, Lägges härtill de två hufvudrännornas längd, så innehöllo alla rännorna tillsammans 29.860 fot eller nära 5/6 mil.

Hela vattenledningen var ställd under tillsyn af stadens äldste och nya pumpars inrättande för uppfordring af färskt vatten kunde först efter deras hörande af magistraten tillåtas. Ämnen, furuträd, till rännor och pumpstockar inköptes från "ferred", hvarmed förstods de stora furuskogarne i norra delen af Kristianstads län. De anskaffades genom stadens äldstes förmans försorg; forslades två och två, på vagnar eller slädar den flera

mil långa vägen af "böjsegöngare"⁸ och två små stutar för hvarje fordon; borrades på rådhusets gård af "rännemästaren", tillika stadens "pumpmakare", samt nedlades af honom. Han hade i årlig lön ännu år 1812 icke mera än 16 1/3 rdlr, men längre upp i tiden 66 2/3 rdlr banko och dessutom 2 rdlr samma mynt för tillsyn och lagning af hvarje utaf de allmänna pumparne. De, som hade färskvattenpumpar i sina gårdar, skulle sjelfva betala för deras, afstickare och brunnskars anskaffande och underhåll. Alla andra kostnader för vattenledningen, i dagligt tal kallad "ränneverket", bestredos af stadskassan, till hvilken ingick en "vattenskatt", som utgjordes af alla gårdsegare och till dubbelt belopp af dem, som hade färskvattens pumpar i sina gårdar. Beloppet af denna skatt var, i riksdaler banko 741 år 1810, 729 år 1820, 1.110 år 1830, 1.219 år 1840 och 867 år 1850.⁹

Öfver hela vattenverket fanns en af byggmästaren Horn år 1802 upprättad och till staden skänkt karta, hvilken för sin tid varit ganska god, men blef framdeles ofullständig i synnerhet derigenom, att rännorna utsträcktes till de gårdar, som blefvo byggda på den genom fästningsverkens rasering vunna marken.¹⁰

Noter till fjerde berättelsen.

- 1 Denna har jag förut beskrifvit i Snällposten nr 31 och 32 år 1849.
- 2 En sådan brunn fanns t. ex. på landshöfdingeresidensets gård och från denna hemtade i nejden varande hushåll dagligen stora mängder förträffligt dricksvatten till dess S. G. von Troil år 1851 blef landshöfding, då denna, snart sagdt, urgamla vattenhemtning betydligt inskränktes. Två dylika brunnar funnos i mina föräldrars gård, belägen i östra ändan af kvarteret nr 45 S:t Petri.
- 3 Jfr Isberg s. 9.
- 4 Wollmar I:239.
- 5 Wollmar II:186, 280.
- 6 Numera finnes ej vattenkonsten, men att den fanns ännu år 1861 synes hos Wendt b) s. 45.
- 7 Jag har öfverallt i det ofvanstående uppgifvit de gamla gårdnumren. De nya känner jag icke fullständigt.
- 8 Så kallades på spe bönderna i Östra och Vestra Göinge härad, emedan de icke nyttjade byhängslen eller annat att uppehålla byxorna med, hvadan alltid ett stycke af skjortan syntes mellan den och västen.
- 9 För jämförelses skuld må här nämnas, att underhållet af Göteborgs vattenledning kostade årligen enligt Göteborgs handels- och sjöfartstidning nr 286 för år 1848, 3.000 rdlr banko.
- 10 Jfr Sjöborg I:194, Friberg s. 295, 302; Om staden Malmö s. 160, 162 och 163.

Femte berättelsen

Om Malmö S:t Petri eller Svenska Kyrka

Hon grundlades år 1319 och invigdes år 1346. Det nuvarande tornet, som i äldre tider slutades med en hög spira, är mycket yngre än kyrkan. Veiger Smith berättar om 1560 års händelser i Malmö följande: "I samme aar 29 Octob. formiddag halff gaaen till XI kom itt stort forferdeligit liunild, som klar röd ild oc torden oc slo ind öffuerst ij S:t Peders kircke torn oc brende XVIII faffne ned af samme torn. Borgemester oc raad ij Malmö loffuede oc tillsagde nogle karle en sum pendinge, at de wille giöre deris beste der till, att de kunde redde tornitt, huilcket de oc gjorde och slucte illden; slo oc samme tid itt hull paa samme mur paa den norderste ende, udslette och paa skiffuen paa seieruerkitt nogle tall." Om "seieruerkitt" (urverket) då förnyades, vet jag icke, men väl, att "anno 1650 bleff det store seierwerch paa S:t Peders kiercke giort aff nye och samme tid de fire skiffuer paa S:t Peders kierckethornet, som er offuerkledit meed kaaber".¹

Namnet S:t Petri är det ursprungliga, så vida detta ej var S:t Petri et Pauli, under hvilket namn kyrkan nämnes i ett, kaniken i Lunde och Roskilde Nils Bunkeflos testamente af år 1346, men, mig veterligen, icke vidare.² Benämningen svenska kyrkan har ej något slags officiel grund, utan började användas man och man emellan någon tid efter invigningen år 1693 af Caroli kyrka, hvilken egentligen blef uppförd till begagnande af endast Tyskar, som till stort antal då voro boende i Malmö, och därför äfven benämndes tyska kyrkan. Detta oagdt sysselsätter jag mig härefter föga med den ifrågavarande kyrkan i äldsta och äldre tider och hufvudsakligen endast med seder, bruk och ceremonier uti den samma under första hälften af innevarande århundrade, då **dels** kyrkans herdar varit Ebbe Bring, som dog år 1804, Kristian Schönbeck åren 1805-1812 och Anders Gullander åren 1814-1862 och **dels** dessutom alltid funnits en förste och en andre stadskomminister. Den som önskar upplysningar om kyrkans byggnad och öden samt prydnader och dyrbarheter m.m., finner sådana i Skånes konsthistoria för medeltiden af C. G. Brunius, sid. 265-280, och hos Friberg, sid. 197-232.

Kyrkotomten och kyrkogården med dels de intill den senares södra mur uppförda Själabodarne och dels lärdomsskolans hus innehöllo i areal något öfver 1 1/2 tunneland. Kyrkogården begränsades i norr af byggnader å kvarteren Diskonten och S:t Peter samt af en port i södra ändan af den lilla gata, Petersgatan, som finnes emellan nämnda kvarter; i vester af en mur; i söder af en mot norra ändan af Kalendegatan vettande port samt Själabodarne och skolhuset och i öster af en mur, å hvars midt fanns en mindre port. Alla portar voro stängda, då kyrkliga förrättningar ej höllos i kyrkan eller på kyrkogården. Somliga i närheten boende familjer fingo dock begagna kyrkogården till torkning af tvättade linnekläder.

I tornet funnos 4 klockor af mycket olika storlek, eller Knutsklockan, den största, omgjutet år 1784, med en diameter nedantill af icke mindre än nära 5 1/2 fot, och med vissa vilkor af S:t Knutsgillet skänkt till kyrkan år 1533; Katarina allmänt kallad storklockan eller söndagsklockan; Böneklockan och Kinkan, den minsta ock af obetydlig storlek.³

Med Knutsklockan klämtades hvarje söckendag med 9 slag klockan 10 f.m. och lika många klockan 4 e.m. När jag i min barndom frågade den redan då gamle "klockar-drängen" Erik, hvarför han gjorde detta, så svarade han, att han af sin fader och

Storklockan i S:t Petri. Teckning av O. A. Forseth.

företrädare i tjensten hört, att klämtningen skulle ske Gud fader och son och den helige ande till ära med tre slag för hvarje. Detta var antagligen en allmän folketro, men den var icke riktig, utan klämtningen grundade sig på en föreskrift uti 1686 års kyrkolag, 12 kap. 3 §, af följande lydelse: "Ut i städerna skall på alla söckendagar klämtas om morgonen klockan 10 och om aftonen klockan 4; sammaledes på landet hvar morgon och afton, som härtill varit vanligt, och folket derigenom påminnas att bedja Gud om välsignelse

till deras förehafvande och att Gud ville bevara öfverheten, förläna frid och rolighet och en salig ändalykt”.

Med bönklockan ringdes till bön i kyrkan hvarje söckendag klockan 8 f.m. och jemväl, klockan 7 e.m. den ljusare årstiden samt klockan 5 den mörkare, kanske emedan i 1686 års kyrkolag 2 kap. 3 § förordnats, att på alla söckendagar skulle i ”stora städer bön hållas i kyrkan afton och morgon”, hvilket förra under min Malmötid dock icke skedde, och kanske på aftonen för att påminna om arbetsdagens slut, ty uti den s.k. ”Malmöbogen”, af Peder Laurensen, hvilken författades i November 1529 och trycktes året derefter i Malmö samt innehåller upplysningar om kyrkoceremonier och bruk i staden, står: ”Nar siu slar om aftonen ringies til helligestis” (i Helgeandskyrkan) ”for arbejdis folks skyld att mand skal wiide hwor tiidt thett är”.⁴

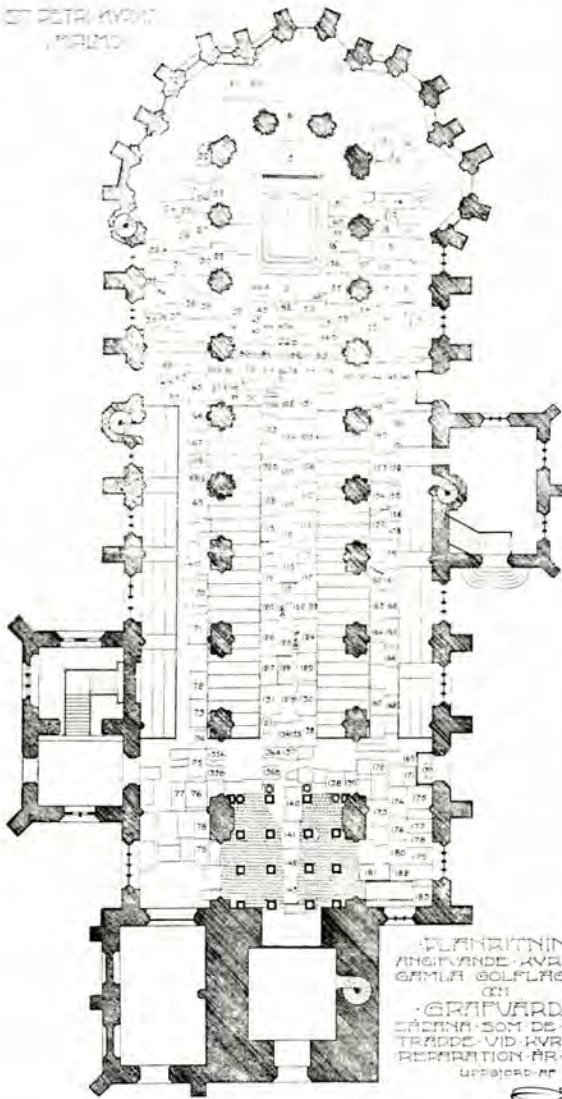
I början af århundradet höllos de allmänna böndagarna på lördagar⁵ och då blef allmänheten nästföregående fredag gjord uppmärksam genom trumslag å alla gator samt uppläsning af en kungörelse, hvaruti erinrades om skyldigheten att helighålla böndagen⁶. Detta var desto heller egendomligt, som, när en fånge rymt från citadellet, sådant, sedan två larmskott derstädes lossats, tillkännagafs för stadens invånare af en från citadellet utskickad underofficer, som, åtföljd af två man och en trumslagare, genomrende alla gator och å hvarje lät den senare slå hvirfvel samt derefter uppläste en kungörelse om rymningen med beskrifning på den rymde och uppfordran att honom gripa, hvarefter hvirfvel åter slogs. Närmaste följden häraf blef, att skarp uppsigt hölls på alla i gårdarne ingående personer samt att alla vinklar och vrår i de förra undersöktes.

När böndagen hölls, blef allmänheten, liksom då, på stora andeliga högtidsdagar samt vissa söndagar, tre gudstjänster, nemligen ottesång, högmessa och aftonsång, skulle hållas, till dem kallad genom ett ofta upprepadt ringande. Så ringdes t.ex. till högmässa första gången klockan 9 f.m. med Knutsklockan, andra gången klockan 9,30 med Söndagsklockan, tredje gången klockan 9,45 med Kinkan – detta för vederbörande presters skuld, som då borde infinna sig i sakristian – samt fjerde gången klockan 10 med alla klockorna, efter slutet af hvilken ringning orgelns toner genast läto höra sig. Till ottesång och till aftonsång ringdes för hvarje tre gånger, och således ringdes å vissa söndagar samt alla stora andeliga högtidsdagar 10 gånger.

I sakristian⁷ eldades, men för öfrigt fanns icke någon värmeledning i kyrkan, hvars golf å alla gånger utgjordes af gamla, med inskrifter, bilder eller sirater försedda stenar öfver familjegravvar.

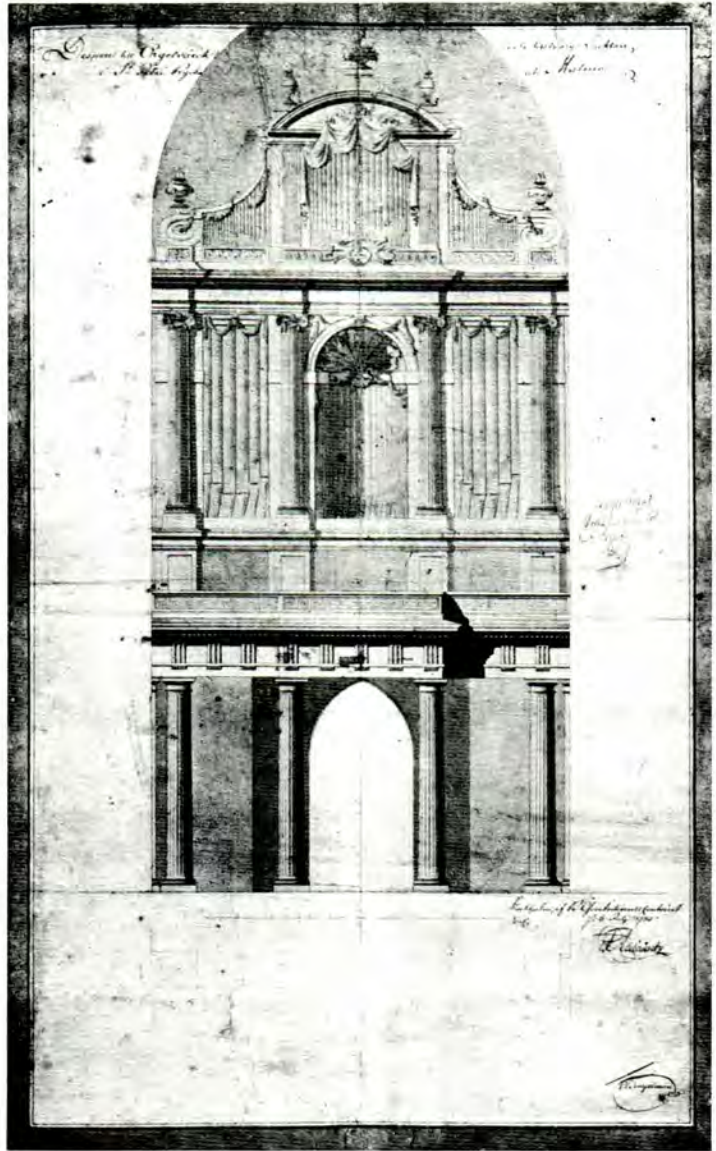
De flesta kyrkobesökande sutto i kyrkans långhus, bestående af ett mellanskepp och två sidoskepp. På golfvet i det förras midt var en bred gång, kallad ”stora gången”, tvärs öfver hvilken, då gudstjenst hölls, stodo många lösa bänkar, som undanflyttades, då jordfästning i kyrkan skulle ega rum. På ömse sidor om denna gång funnos med dörrar och lås försedda fasta bänkar eller stolar kallade, den södra, ”stora mans-raden eller -stolarna” och, den norra, ”stora fruntimmers-raden eller -stolarna”, hvilka alla egentligen voro afsedda för de förmögnare bland stadens invånare. I sidoskeppen funnos närmast kyrkans yttermurar, för mindre förmögna personer afsedda bänkar af nyss nämnda beskaffenhet, hvilka kallades, den södra, ”lilla mans-raden eller -stolarna” och den norra, ”lilla fruntimmers-raden eller -stolarna”. Mellan begge mansraderna och begge fruntimmersraderna funnos gångar, hvilka delvis upptogos af stående kyrkobesökare. I S:t Annas kapell på kyrkans södra sida, nu användt till sakristia, voro bänkar för lärdomsskolans ungdom och lärare. För öfrigt funnos flera, mer och mindre förnämliga läktare, ja till och med vid norra och vestra ingångarne några övertäckta, ganska mörka, så kallade skrift- eller biktstolar. För alla sittplatser dels i raderna, utom de som begagnades af magistratens ordförande och ledamöter; dels å läktare, utom den s.k. kungsläkta- ren, hvilken begagnades af landshöfdingen och hans familj, samt dels på bänkarne å stora gången, erlades årlig hyra. Män och kvinnor voro, såsom namnen på raderna ock

S:t PETRI KYRKA
MÄLMÖ

Planritning av S:t Petri kyrka 1904. Uppmåtning av Th. Wählin.

antya, strängt åtskillda, detta, emot hvad förut varit brukligt, i följd af ett kungligt påbud af år 1634, som då utfärdats i anledning af begången "adtskillig Uskikkelighet".⁸ Stundom förekommo temligen högljudna tvister i kyrkan om bättre och sämre sittplatser i raderna och på läktarne, framför allt mellan fruntimmer. Så hade det alltid varit, dervid deras samhällsställning eller ålder åberopats såsom motiv för bättre rätt, och många dylika tvister hade utgjort föremål för vederbörande myndighets pröfning. En sådan tvist afgjordes i utslag af magistraten den 1 Mars 1641 sålunda: "At de äldste Qvinder bör at nyde oc besidde de öffwerste Steder i Stole her i Kirken oc Pigerne neder for Qvinderne, oc Enhwer at söge deris Sæde epter deris Aar och Alders Thilstand, epter

Ritning till S:t Petri kyrkas orgelverk med tillhörande läktare 1785.

Christelig Schick oc Sedwane, som aff Arilds Tid her oc paa andre Steder ehr oc altid sedwanligt haffuer; thi de gamle och erlige jo bör at holdes i Akt och Ehre".⁹

Å en pelare midt för predikstolen fanns en tafla med denna inskrift "Tacksamheten uppreste denne minnesvård åt en välgerningsman, en ibland de stilla i landena, herr Nils Tullström, född i Tygelsjö by den 6 September 1704, handelsman i Malmö i 34 år. I enslig lefnad glad, glad i de igenlöstas hopp, skild från verldsåfångan, de fattigas fader. Han tog hvila vid början af år 1782, der hans umgängelse varit trägen i detta tempel, till hvars prydnad och en ny orgel han skänkte hälften af sin egendom. Fromhet och rättssinighet, ömhet om Herrans hus, enkors understöd, betryckte bröders räddning, medellöse

unglingars uppkomst, omtanke för fattiga barns undervisning.¹⁰ göra namnet välsignadt. Gud var hans del. Ålderdom se ditt lugn, ungdom se din väg. Du, som vinner lyckans häfvor, samla i tro och barmhertighet. Du fattige, kom ihåg, Herren utser hjälpen!" Ofvan nämnde nya orgel började byggas år 1797 af orgelbyggaren Schwan i Stockholm, kostade 2.500 rdr banko och invigdes år 1807.¹¹ då den spelades af den, snart sagdt, verldsbekante orgelspelaren abbé Vogler, till förskräckelse för många, som, när han lät orgeln härma åskdunder, trodde, att kyrkans takhvalf skulle sprängas. Under min Malmötid sköttes denna orgel med stort mästerskap och intresse, framför allt af då varande orgelnisten och klockaren, cantor scholae Peter Tengvall samt sedan af dennes son och efterträdare, musikdirektören Hans Tengvall. Den förre, sjelf egande en ovanligt djup och stark basröst, hade inom lärdomsskolan uppfostrat och inöfvat den s.k. "sången", en stor och stark kör, hvars make i den tiden icke fanns någonstädes i riket utom vid Kungl. operan i Stockholm.

"Sången" lät höra sig under **alla** högmessogudstjänster, ehuru i 2 § 13 kap. af 1686 års kyrkolag var stadgad: "Ifrån fastlagssöndag intill påskdagen innehålles med alla musik"; men under denna tid, då predikstol och altare voro klädda med svart, rördes ej orgeln. Nämnda stadganden upphäfdes uti en kunglig kungörelse af den 13 Augusti 1823.

Genom ett kungligt cirkulär af den 29 Januari 1819 hade den nya psalmboken blifvit gillad och tillika förklarats, att det finge bero på beslut af församlingarna, om den samma skulle genast eller den gamla psalmboken tills vidare begagnas. Det förre skedde ofördröjligen i S:t Petri församling och derjemte begagnades äfven Hæffners koralbok.

Under högmessorna å nyårsdagen, påskdagen, pingstdagen, första söndagen i advent och juldagen ackompanjerades psalmsången ej blott af orgel, utan jemväl af pukor och trumpeter och då, äfvensom å långfredagen och de allmänna böndagarna, gick det jemväl i andra afseenden högtidligare till, än äljest. Å vanliga sön- och helgedagar voro nemligen de tjänstgörande presterna klädda i deras enkla, svarta dräkt och gick vid gudstjänstens början blott en för altaret samt genaste vägen dit från sakristian. Men å nyss nämnda stora högtidsdagar gingo under ingångspsalmen två prester, klädda i messkjortor och messhakar, ut från sakristian och den ene i koromgången samt fram till norra ändan af gången i kyrkans tvärskepp, och den andre till södra ändan af nämnda gång, på hvilken de sedan gingo varandra till mötes, men, komma mitt på gången, skildes åt och gingo i riktning mot södra och norra uppgångarna till altaret, genom hvilka de inträdde och på hvar sin ända af det samma knäföllo. Derefter fullgjorde en hvar någon viss del af altartjensten. När denna var fullbordad gick den ene, iklädd sist nämnda dräkt, mot slutet af en psalm upp på predikstolen och den andre tog plats uti en för presterskapet afsedd, inhägnad bänk söder om altarskranket. Sedan predikanten slutat inledningen till sin predikan, afbröts denna och sjöngs, jemlikt föreskrift i 1 kap. af kyrkohandboken, "en till ämnet lämplig psalm", hvarunder församlingen var stående. Derefter lästes Fader vår och dagens evangelium samt fortsattes predikan, under hvilken klockaredrängen och en annan kyrkotjenare, den ene efter den andre, gingo, likasom alltid å vanliga söndagar, med hvar sin häf, men å vissa helgedagar, då det, som i häfvarne kunde uppsamlas, tillföll klockaren och klockaredrängen, gingo desse, den ene efter den andre, med häfvarne och gjorde djupa bugningar för hvarje gång de infördes i de ovan nämnda raderna. Efter det predikanten sagt sitt amen, gick han för altaret och möttes der af den andre tjänstgörande presten, och nu alternerade åter begge om den senare delen af altartjensten sålunda, att den ene läste och den andre, stundom begge, messade. På nyårs-, påsk- och pingstdagarna samt första adventssöndagen och juldagen förhöjdes högtidligheten ytterligare derigenom, att kyrkokören med ackompanjement af orgel och stundom flera andra instrument utförde särskilda sånger **dels** innan psalmen före predikan sjöngs och **dels** då predikanten gick ned från predikstolen. De af dessa sånger, som jag ännu har i behåll, och en, hvilken utfördes vid utmärkte mäns

jordfästning i kyrkan, så vidt jag vet, första gången år 1812 vid rektor Gersonius' och andra gången år 1817 vid kommerserådet Suells jordfästning, äro införda i bilagorna N:r 1.

När de gossar och flickor, som af doktor Gullander blifvit beredda till deras första nattvardsgång, skulle konfirmeras, så samlades de i sakristian, der han talade till dem på ett sådant sätt, att åtminstone flickorna brusto i gråt. Derefter ordnades de klassvis efter föräldrarnes samhällsställning samt inom dessa klasser efter andra grunder, såsom kunskaper och ålder, och sedan fick man se Gullander, under det en psalm sjöngs, i spetsen för "läsbarne", de flesta flickorna med näsdukar för ögonen, gå ut från sakristian samt utanför och omkring hela altarskranket, åtföljd i en lång rad af läsbarne,¹² hvilka, sedan han knäfallit för altaret, knäföll, de förnämligare flickorna vid skrankets norra sida, de andra der näst intill och vid skrankets vestra sida, sedan fattigare gossar och näst intill dem, vid skrankets södra sida, s.k. bättre mäns söner. Derefter hölls konfirmationen uti den ordning och slutades på det sätt, som föreskrefs i kyrkohandboken, hvarefter Gullander och läsbarne, i den ordning de utgått från sakristian, återgingo till den samma och der, efter åtskilliga förmaningar, åtskildes.

När å näst derefter följande söndag läsbarne skulle begå deras första nattvardsgång, så hölls före högmessogudstjenstens början "allmänt skriftermål", som slutade med nattvardsgång af läsbarne föräldrar m.fl. Derpå förrättades nämnda gudstjenst i vanlig ordning utan annan skillnad, än att Gullander, som då, så vidt det var honom möjligt, alltid predikade, sedan predikan var slutad och han afkunnat lysningar till äktenskap samt uppläst honom tillställda kungörelser, höll till de i koret platserade, nu stående läsbarne, ett särskildt tal, allt i öfverensstämmelse med de föreskrifter, som härom finnas i kyrkohandbokens 4:de kap.

För de nu nämnda förrättningarna uppbar Gullander alltid särskild, men helt och hållet frivillig betalning af de af barnens föräldrar, som hade råd att utgifva en sådan. Hans inkomster voro ganska små och utgjordes, innan han fick tillträda Hyllie och Bunkeflo pastorat hufvudsakligen af frivilliga gåfvor vid hvarje års slut utaf församlingsborna, samt af det lilla prebendepastoratet Sallerup och räntor af åtskilliga s.k. predikstolshemman som år 1580 förlänats pastorn och komministern vid S:t Petri kyrka, till lika fördelning dem emellan,¹³ samt voro visserligen icke stora.

Detta allt minnes jag mycket väl, desto hellre, som jag var ett af Gullanders läsbarne och alltid tillhört S:t Petri församling, men deremot minnes jag icke säkert, huru förfarandet var, då komministerns läsbarne, alltid tillhörande de mindre bemedlade samhällsklasser, skulle beredas till att begå deras första nattvardsgång.

Huru nogräknad Gullander var om, att hans, efter katekesen framställda frågor, skulle besvaras utom ringaste afvikelse från de svar, som katekesen innehöll, finge jag och många med mig erfara. I den tiden var det mig knappt möjligt att lära mig utantill ordagrannt någon, i obunden form skrifven längre mening, men deremot hade jag ett mycket utveckladt ordningssinne. Emedan jag icke kunnat lära mig svaret på frågan: "Hvad är Gud?" så hade jag uppställt Guds, i svaret på samma fråga uppräknade flera egenskaper i alfabetisk ordning och derigenom lärt mig svaret. Frågan framställdes till mig och jag, ej anande att jag begått något ondt, uppläste utan tvekan svaret felfritt, såsom jag uppställt detsamma. Men Gullander blef härmed i högsta grad missnöjd och sedan ställde han alltid den nämnda frågan på mig, till dess jag äntligen lärt mig att svara i ofelbar öfverensstämmelse med katekesen. Må ingen föreställa sig, att afsigten med hvad jag nu berättat, är att klandra, ty nu vet jag, att min lärares handlingssätt förestafvades af sträng laglydnad. I kyrkohandbokens 4:de kap. var nemligen föreskrifvet, att läsbarne skulle kunna katekesen "utantill och efter bokstafven svara". Denna föreskrift finnes numera icke i det återopade kap., som fått ny lydelse genom ett kungl. cirkulär till konsistorierna af den 13 November 1868.

Innan jag år 1819 intogs i stadens högre läroverk, åtnjöt jag undervisning uti en af begge stadskomministrarne hållen privat skola. I denna inkommo nästan hvarje lördag fattige män och qvinnor, hvilka, hos den ene eller andre af komministrarne "angåfvo" sig till nattvardens begående nästa dag och dervid stucko komministern en sedel å 12 sk. eller något mera i handen. Man hade undervisat mig om och ingifvit mig afsky för aflatskrämmeriet, och jag tyckte mig finna, att det nämnda förfarandet var ett sådant samt vågade fråga, om detta ej var förhållandet, hvartill svarades, att om komministern ej mottoge den lilla gåfvan, så fick han ingenting af de fattige för deras själavård, hvilket var sannt likasom, att han var i öfrigt mycket lågt aflönad.

Detta var förhållandet med alla S:t Petri kyrkas prester och äfven betjente af alla slag. Utom pastorns och komministrarnes ofvannämnda inkomster, hade år 1812 den förre af staden i årlig lön 8 rdr 16 sk. och af kyrkan i lön och till hushyra 137 rdr 11 sk. samt hvarje komminister af staden 25 rdr och af kyrkan 9 rdr 43 sk. 3 r. De måste således, för att kunna lefva, hafva frivilliga gåfvor och detta var ett häfdvunnet bruk, som ingen kunde med fog klandra. Kyrkoinspektoren hade af staden 20 och af kyrkan 30 rdr; kantorn af kyrkan 14 rdr 8 sk. och organisten af staden 52 rdr 47 sk; klockaredrängen 3 rdr 16 sk. och såsom "kyrkostöt" 1 rdr samt urmakaren 13 rdr 16 sk., allt bko, årligen.¹⁴ Ännu vid slutet af år 1845 utgafs af stadskassan till kyrkoherden endast 8 rdr 16 sk.; hvarje stadskomminister, sedan år 1816, 66 rdr 32 sk.; organisten, såsom lön 50 rdr, "för musiken i kyrkan" 1 rdr 32 sk. och till hushyra 1 rdr 15 sk.; kyrkoinspektoren, sedan år 1814, 200 rdr och urmakaren 50 rdr, allt bko.¹⁵

Det gamla urverk, som fanns i S:t Petri kyrkas torn hade länge varit otillfredsställande och befanns år 1840 alldeles förslitet, hvarför ett mycket berömdt nytt uppsattes af artisten Gerandt, då boende i Stockholm, men född i Malmö, der hans fader varit en skicklig dekorationsmålare. Lång tid förut hade guldsmeden Jacob Möller, redan nämnd i förordet till denna skrift och som kommer att i den 20:de berättelsen än vidare omtalas, testamenterat kyrkan 500 rdr banko till anskaffande af ett nytt tornur, men detta förslog icke och till betäckande af bristen anslog staden nödiga medel.¹⁶

Länge hade också sjelfva kyrkan blifvit både vandaliserad och illa underhållen, detta ehuru till hennes reparation vid 1828-1830 årens riksdag beviljats ett lån af riksbanken på 8.000 rdr bko mot 5 procent årlig ränta och 2 procent amortering, hvaraf vid 1850 års slut återstodo obetalta 2.971 rdr.¹⁷ Men detta lån hade icke blifvit väl användt, och derfor var kyrkan ännu år 1845 i flera afseenden mycket bristfällig, hvilket man utrönt vid en å henne den 28 Augusti samma år hållen besiktning, då ock förslag uppgjorts till åtskilliga reparationer. Den härom författade handlingen hade öfverlemnats till granskning och yttrande af C. G. Brunius, som väl egentligen var professor i grekiska språket vid Lunds universitet, men tillika grundligt studerat medeltidens kyrkobyggnadskonst och, genom att reparera flera i den tiden byggda, sedermera svårt förfallna kyrkor, deribland Lunds domkyrka, samt bygga nya, bevisat sig vara på sin tid den skickligaste kyrkobyggare i vårt land. Han afgaf följande yttrande; hvilket jag inför i sin helhet, såsom ganska mycket upplysande om det 500 år gamla templet tillstånd vid ofvannämnda tid.

"Anmodad att yttra mig öfver en föreslagen förbättring af Peterskyrkan i Malmö, får jag nämna, att jag åtskilliga gånger med den största noggrannhet undersökt, uppmätt och aftecknat denna lika ansenliga som konstrika byggnad och således känner icke allenast alla dess grundförhållanden, utan jemväl dess minsta detaljer. Till följd häraf är jag i tillfälle, att med full säkerhet uppgifva kyrkans alla bristfälligheter samt huru de böra så afhjelpas, att densamma återfår sin ursprungliga prydighet och fasthet. Då det emellertid är mig obekant, om man ernar företaga någon genomgripande restauration af byggnaden och då man endast begärt mitt yttrande öfver den besiktning, som hölls den

C. G. Brunius 1792-1869.

28 Augusti 1845, så anser jag mig ock böra endast i största korthet vidröra denna vigtiga fråga."

"Jag delar besigtningmännens mening, att mellanskeppets och korets vattentak böra i främsta rummet förnyas. I afseende härpå måste jag erinra, att det är af synnerlig vigt, att dessa vattentak, så anbringas, att deras utsprång beräknas på gesimsernas restauration samt att de icke få inåt svängda fall. Jag får äfven upplysa derom, att blyskifvor äro, om kostnaden jemföres med varaktigheten, ett mindre gagneligt betäckningsmedel.¹⁸ Ett slags trädmask, som är mycket vanlig i Skåne, utbildas i brädbotten och har nog styrka att, efter dess utveckling till skalbagge, genomskära blyskifvorna, hvarefter otalig mängd småhål uppkomma. Kopparplåtar ha således ett stort företräde. Vidare bör anmärkas, att en kyrkovind måste försees med behöflig luftväxling i annat fall förstöres takstolen. Tillräckliga lufthål böra således anbringas på ett sätt, att nederbörd ej intränger och betäckningen ej vanställes."

"Sidoskeppens och koromgångens vattentak äro äfven så bristfälliga, att takhvalfven här och där börja skadas af vattendropp. Dessa vattentak böra vid skeende omläggning sänkas tre fot, hvarigenom de återfå sin ursprungliga höjd, då de vattenlister, som äro anbragta å mellanskeppets och korets omgifningsmurar komma åter till nytta. Kyrkans yttre vinner genom en dylik anordning i ansenlighet och dess inre återfår genom sänkning af mellanskeppets och korets fönsteröppningar, som äro till en betydlig del igenmurade, den skönaste belysning."

Beträffande besigtningmännens yttrande, i afseende på stråfpelarne och spännbågarna, att nemligen dessas iståndsättning kunde utan äfventyr för byggnadens bestånd någon tid anstå, så får jag förklara, att, om meningen är, att härmed kan några år uppskjutas, så hyser jag en motsatt öfvertygelse. Dessa, oundgängligen nödvändiga murstöd ha så förfallit, att flera betänkliga remnor både öfver mellan- och sidoskeppen samt koromgången till följd deraf uppkommit. Fyra af koromgångens takhvalf hota i synnerhet med

instörtning. Man har sökt genom anbringande af bärkors, hvilka hänga på svaga sprintar, förekomma en dylik olycka. Ingen, som icke saknar allt begrepp om hvalfkonstruktion och motståndslinier, har något slags förtroende till ett dylikt paliativ. Den sakkunne kan icke utan bedröfvelse se, huru koromgångens omgifningsmurar gifvit sig på flera ställen utåt samt att de två östligaste sträfpelarna blifvit af en beklaglig fåkunnighet alldeles bortbrutna. Till följd häraf anser jag det vara af yttersta vikt, att alla dessa murstöd med största noggrannhet restaureras samt att de skadade takhvalfvens remnade delar nedtagas och ombyggas. Dessa arbeten äro visserligen icke svåra, om de under sakkunnig ledning utföras."

"Till kyrkans fullkomliga restauration hörer jemväl, att alla förvittrade murytor iståndsättas med likadan tegelsten och murnings sätt, som finnas i byggnaden, samt att hela kyrkans rosprydda gesimsar återställas, enligt deras ursprungliga anordning."

"För att närmare utreda alla dessa förhållanden och att på det bestämdaste ådagalägga desamma, är en besigtning nödvändig, hvarvid en hvar, som därför intresserar sig, kan komma i tillfälle öfvertyga sig härom. Ett sådant konststycke, som Peterskyrkan i Malmö, måste länge studeras, för att rätt förstås; men alla ifrågavarande förhållanden kunna lätt fattas af en hvar, som derpå göres uppmärksam."

"Mången kunde möjligtvis tycka, att en sådan restauration, som den ifrågavarande, skulle bli allt för kostsam. Jag vågar dock i afseende härpå erinra, att om man af sina förfäder ärft en af de ansevärdaste och herrligaste kyrkor i hela Norden, vill det synas, som man icke skäligen borde låta den förfalla. Det är bekant, att denna kyrka uppfördes under den mest olycksbringande tid för Skåne, som visserligen ofta varit hemsökt af stora lidanden. Då Malmö kunnat kort efter dess första uppblomstrande samt under provinsens utsugande af tyranniska utländingar¹⁹ uppföra denna kyrka, hoppas jag, att, med det prisvärda nit, som nu i alla riktningar ådagalägges för stadens förbättring, medel kunna äfven beredas för iståndsättning af detta andaktsväckande herrans hus, sedan nemligen nödvändigheten deraf blifvit klarligen inseedd. Lund den 8 juni 1846.

C.G. Brunius".²⁰

Ofvannämnda besigtning blef nu beslutad och af Brunius m.fl. verkställd samt kostnadsförslag af honom uppgjort till ett fullständigt återställande af det gamla templet i dess ursprungliga skick. Hans yttrande och förslag föredrogos vid den 8 November 1847 hållen sockenstämma samt blefvo dervid godkända. Men icke nog härmed, utan emedan erforderliga penningemedel sagnades till bekostnande af det förestående stora arbetet, så utlofvades lån å 1.000 rdr af hvardera handlandena M. Flensburg, L. J. Bager och P. G. Barkman samt å 500 rdr, allt bko, af hvardera handlandena G. Hedman och N. Åberg, alla att af kyrkan innehafvas på 20 års tid mot 4% ränta och 2% amortering årligen,²¹ hvilket innefattade, bland annat, ett förtroendevotum för Brunius. Icke desto mindre föreslog sockenstämmans ordförande, prosten Gullander, att högsta inseedet öfver verkställigheten af kyrkans reparation måtte anförtros åt dåvarande majoren i väg- och vattenbyggnadskåren C. G. Beijer. Häremot uppträdde jag och yrkade, under erkännande af Beijers stora förtjenster såsom väg- och vattenbyggare, att då det förestående stora och viktiga arbetet fordrade sådana särskilda insigter och erfarenhet, som endast Brunius egde, och han bodde blott 1 1/2 mil från Malmö, eller i Lund, honom måtte erbjudas ofvan berörda öfverinseende. Detta blef ock enhälligt beslutadt; Brunius mottog uppdraget; fick, mot sin vilja, vid sin sida ett slags förvaltningsråd, deribland Beijer och stadens äldstes förman, ledamoten af S:t Petri kyrkoråd, ofvannämnde handlande P. G. Barkman, hvilken var i högsta grad nitisk uti sin nya befattning, samt började med vanlig omtänka och kraft utföra, hvad han sig åtagit.

Men härmed hade han knappt börjat, då **dels** i en af stadens tidningar intogs en insänd gemen skrift mot Brunius, som mycket förargade både honom och mig samt af oss begge bemöttes,²² och **dels** en händelse inträffade, som jag ej kan underlåta att beskrifva, emedan den innehåller icke allenast ett bidrag till den originelle och hetlefrade, men i grund och botten välvillige och älsklige mannens, karakteristik, utan äfven bevis på den gamla sanningen, att små orsaker ofta kunna åstadkomma stora verkningar. Brunius hade nemligen kommit till Malmö och med mig vandrat i staden för att se åtskilliga ålderdomsminnen, deribland en mycket öfverkalkad inskrift å en tvärbjelke öfver dörren till ett oansenligt hus i södra delen af nuvarande Stora Humlegatan. Sedan han med stor ifver undanröjt en liten del af kalken och han – professorn i grekiska språket – trott sig hafva uti inskriften upptäckt den grekiska bokstaven pi, så ålade han mig att ofördröjligen blotta inskriften och deraf skicka honom en kopia, hvarefter vi gingo till kyrkan, der ofvan nämnde Barkman var oss till mötes, och Brunius inspekterade arbetet. Som han dervid upptäckte ett, af en murare begånget fel, så gjorde han denne derpå uppmärksam och föreskref ändring. Men detta gick murarens ära för nära, han blef arg och sade i häftig ton, att han gjort, som Beijer föreskrifvit och omöjligen kunde tjena två herrar.

Häröfver blef Brunius, snart sagdt, ursinnig; svor en dyr ed på, att, som han uttryckte sig, "hans galoscher aldrig mer skulle komma på S:t Petri kyrkogård" samt sprang, trots Barkmans och mina böner, som en rasande menniska till sin, utanför kyrkogården stående vagn och reste genast till Lund.

När Gullander fick veta detta, skref han till Brunius och bad honom i de bevekligaste ordalag fortsätta sitt stora och viktiga arbete, men fick bestämdt afslag i ett långt, omsorgsfullt motiveradt bref, deruti han, på anförda skäl, förklarade sig omöjligen kunna samarbeta med Beijer, och af hvilket han skickade mig en kopia, under förhoppning, att jag skulle gilla hans afslag, i hvilket afseende jag dock, å min sida, var lika omöjlig, som han å sin.

Barkman och jag reste ofördröjligen till Lund, träffade Brunius på Lundagård, lyckligtvis vid bästa lynne, och upprepade Gullanders begäran, men fingo afslag och anmodades medgå i Kraftskyrkan för att se, hvad Brunius der uträttat. Dertill vägrade jag, men Barkman gick på en vink af mig. Sålunda vorden ensam med min mångårige, högt aktade, käre vän, hvars välvilja jag i ovanligt hög grad åtnjöt, förebrådde jag honom i lifliga ordalag, att han af en så lumpen anledning som den, att en murare förgått sig mot honom, brutit ett gifvet löfte till en hel församling och undandrog sig verkställigheten af ett arbete, som ingen bättre än han kunde genomföra, samt påminte, att han förklarat sig anse det blott vara en tidsfråga, när vissa delar af kyrkans hvalf skulle instörta och att detta således kunde ske under pågående gudstjenst, då kanske hundratals människor blefve lemlästade eller dödade. Jag frågade honom, om han trodde sig kunna inför Gud och människor eller ens sitt eget samvete ansvara för en sådan gräslig olycka och om han sjelf kunde finna ringaste antaglig ursäkt härför i den omständigheten, att en **obildad murare** förgått sig mot honom, **den högt bildade professorn och vårt lands störste kyrkoarkitekt**. Brunius, som eljest lätt blef retad af motsägelser och hårda ord, blef det äfven nu, men insåg också ganska väl, att jag hade rätt och ville därför icke svara, utan komma från saken samt frågade för den skuld, huru det förhållit sig med det ofvan omförmälda grekiska piet, hvartill jag svarade, att jag läst inskriften och hade kopian deraf på fickan. "Ge hit den!" röt han, hvartill jag svarade häftigt och bestämdt: "Nej, du får aldrig se den, jag skall genast rifva sönder den midt för dina ögon," hvilket jag äfven gjorde min af att göra, "om du ej lofvar att fortsätta arbetet med vår kyrkas iståndsättande." "Tag hit kopian," skrek han, dock nu i all vänlighet, "du är den envisaste menniska, som finns, ty du har öfvervunnit den hittills envisaste eller sjelfva Brunius, jag skall göra dig till viljes." Nu fick han kopian och vi

S:t Petri kyrka 1857. Teckning av Ludvig Messman.

skrattade begge rätt hjertligt; ty inskriften innehöll icke något pi, utan att och när en OTTO THOTT byggt det gamla huset, och det förmenta grekiska piet, π , hade tillkommit derigenom, att öfver hvardera af de två, bredvid hvarandra stående bokstäfverna T blifvit satt endast ett tvärstreck.

Brunius höll sitt mig gifna löfte och tackade mig ibland för hvad jag gjort, emedan han i sjelfva verket var i högsta grad intresserad för den gamla kyrkans iståndsättande och mycket gerna ville utföra detta arbete. Från och med 1847 till och med 1853 ledde och öfvervakade han med aldrig tröttnande nit, omtanka och skicklighet det vidt omfattande och svåra arbetet att åt kyrkan gifva, så vidt möjligt, samma utseende, som hon haft, då hon invigdes. Nya vattentak uppsattes; den höga spirans öfver korsbyggnadens stjernbjelklag och resvirke, som voro nästan helt och hållet förmultnade, blevo, utan att spiran rubbades, bit för bit borttagna och med nytt timmerverk ersatta, hvilket troligen var det ömtåligaste och svåraste af alla arbetena; de förfallna sträfpelarne och spännbågarne samt koromgångens och andra remnade hvalf ombyggdes eller sammanfogades; de förvittrade yttermurarne och de förstörda fot- och taklisterna iståndsattes; flera stora, igenmurade fönsteröppningar återställdes i sitt ursprungliga skick och likaså alla genom afhuggningar, för uppsättande af minnesvårdar och läktare, försvagade samt delvis förderfvade pelare och pilastrar inuti kyrkan m.m.²³

När det fleråriga, stora arbetet var avslutadt, vägrade Brunius att emottaga betalning för sin andel deri, men han hade under tiden fått och fick slutligen något annat, som han vida högre värderade. Härom skref han till mig den 29 Juli 1854: "Enär du af nitälskan för Peterskyrkan i Malmö och af vänskap för mig, på det bevekligaste och hjertligaste sätt förmått mig att återtaga ledningen vid nämnda helgedoms iståndsättning, så bör jag

nämna, att jag allt sedan den tiden rönt den utmärktaste välvilja under detta arbete och att jag haft hugnaden finna alla väl belättna vid det sammans fullbordan. Jag har, såsom Du torde af tidningarna sett, nyligen fått, till min stora förvåning, emottaga af församlingen en högst dyrbar hedersskänk, som är ett ganska utmärkt konststycke. Det kan icke nog förundra mig, att församlingen, som för sin kyrka gjort så stora upppoffringar, ökat dessa med en så kostsam gåfva, då jag icke betingat mig, ej heller väntat något slags ersättning, helst man hvarken från Ystad eller Helsingborg ens tackat mig för det besvär, som jag haft med der varande kyrkor. Om jag ganska väl förstår, att rätt värdera den ovanliga gåfvan, så värderar jag ännu mer den högst sällsynta utmärkelse, hvilken ett sådant samhälle som Malmö tillskyndat mig. Att jag äfven härför är dig synnerlig tack skyldig, ligger i sakens natur." Härvid anser jag mig böra anmärka, att jag, som allt sedan September 1849 varit bosatt i Stockholm, ej hade ringaste del i beslutet om den i högsta grad väl förtjenta gåfvan eller ens vet, hvem som var upphofsman till samma beslut, men förmodar, att det var ofvannämnde Barkman.

Noter till femte berättelsen.

- 1 Samlingar till Skånes historia. VI:46.
- 2 Isberg s. 49; Wendt s. 9.
- 3 Jfr Flensburg s. 89; Sjöborg s. 152, 157; Friberg sid 185, 220-222.
- 4 Denna bok är ånyo utgifven af H. F. Rördam i Köbenhavn år 1868.
- 5 Böndagarna höllos ursprungligen på Fredagar, efter år 1773 på Lördagar, i början af 1790-talet på Söndagar, derefter åter på Lördagar och från 1804 på Söndagar. Bælter s. 188.
- 6 Halling s. 38.
- 7 Denna, som förr fanns i en tillbyggnad på kyrkans södra sida, ungefär midt för den södra uppgången till altaret, nedrefs i början af 1850-talet.
- 8 Förteckning af D. K. F. n:r 4159; Stenkula.
- 9 Friberg s. 225.
- 10 Han hade den 22 Augusti 1770 till Malmö skola skänkt 333 1/3 rdr bko, hvaraf räntan skulle tilldelas en från samma skola dimmitterad och vid Lunds universitet studerande yngling samt af denne åtnjutas i fyra år. Rietz s. 350.
- 11 Friberg s. 202, 204.
- 12 Deras antal var 67, då jag den 27 April 1824 konfirmerades.
- 13 Om staden Malmö s. 98, 99.
- 14 Sjöborg 3:204.
- 15 Deputerades förslag s. 46.
- 16 Jfr Friberg s. 223.
- 17 Om staden Malmö s. 98.
- 18 Kyrkans alla vattentak voro af gammalt betäckta med blyskifvor.
- 19 Brunius afser härmed de olyckor, som hemsökte Danmark efter Erik Menveds död, hvilken inträffade år 1319, eller samma år Peterskyrkans grundläggning börjades, och då Danmark genom Erik Menveds efterträdare, Kristoffer II, råkade på branten af undergång; grefvarne Gerhard och Johan af Holstein för en tid undanträngde Kristoffer samt till den grad utplundrade och våldförde Skånes invånare, att de år 1332 öfverlemnade sitt land åt konungen i Sverige, Magnus.
- 20 Malmö Tidning n:r 6 för 1847.
- 21 Allehanda n:r 90 år 1847.
- 22 Allehanda n:r 91, 92, 95 år 1847.
- 23 Jfr Brunius s. 279, 280; Berling s. 13.

Vigsel i Caroli kyrka 1865.

Sjette berättelsen

Om trolofning, lysning till äktenskap och bröllop

Hvad jag härom och i det följande om barndop, om barnaqvinnors kyrkogång samt om begrafningar kommer att berätta, är grundadt, för att icke tala om sedvänjor, hufvudsakligen på för hela riket gällande föreskrifter, hvilka finnas i **dels** den kyrkolag, som utfärdades af Karl XI den 3 September 1686 samt ännu är med vissa förändringar och tillägg gällande, **dels** den kyrkohandbok, som samma konung utfärdade den 22 Juli 1693, och **dels** den nya kyrkohandbok, som Karl XIII fastställde den 7 Mars 1811 att träda i den förras ställe från och med den 1 December samma år samt ännu är gällande med vissa förändringar och tillägg, hvilka tillkommit genom en kungl. förordning af den 4 Maj 1855 samt kungl. cirkulär till samtliga konsistorierna af den 26 Oktober 1860, den 7 Augusti 1868, den 13 November samma år, den 31 Oktober 1873, den 25 September 1874, den 21 Mars 1884 och den 16 Maj samma år.

Beträffande trolofning är, bland mycket annat, i 15 Kap 10 och 12 §§ af kyrkolagen stadgadt, att ingen må trolofvas emot sin egen fria vilja och vederbörandes samtycke; att ingen trolofning skall hållas, der icke två ärliga och trovärdiga vittnen af mankön, ett å hvardera sidan, förutan föräldrar och förmyndare, äro närvarande, och att de skola ske med klara och tydliga ord, med eller utan vilkor. Detta ändrades genom 3 kap. 1 § i giftermålsbalken af 1734 års lag, som lyder sålunda: "Då fästning ske skall, bör giftoman med fyra vittnen när vara, tvänne å mannens vägnar och tvänne å hennes. Sker det annorledes, vare den fästning ogild, om giftoman derå kärer och böte hvardera, som sig olagligen fäst tio daler till de fattiga; gillas den fästning af giftoman, varen då båda saklöse."

Dessa föreskrifter gällde, ännu år 1850, men efterkommos högst sällan om ens någonsin. Lika litet efterkoms föreskriften i 17 § 15 kap. kyrkolagen, att "folket skulle förmanas, att inte lätteligen ingå några vilkorliga och till lång tid anstående trolofningar", detta ehuru uti ett kungligt bref af den 25 November 1720 förordnats, att nämnda föreskrift borde noggrannt efterlefas. När trolofning, eller, som det i Malmö allmänt kallades, förlofning egt rum, blef den samma icke kungjord i någon tidning eller genom kort, utan fästman och fästmö gingo arm i arm på besök hos fränder och umgängesvännar, meddelade dem den intressanta nyheten och snart var denna känd af "hela stan", detta desto hellre, som det icke behöfdes mera, än att en yngre man och en yngre qvinna offentligt gingo arm i arm, för att de skulle anses vara fästman och fästmö.

Beträffande lysning till äktenskap, har redan i katolska tiden varit stadgadt, att den i allmänhet borde ske tre Söndagar å rad, och enligt 1571 års kyrkolag skulle dervid följande ordalag begagnas: "N. N. och N. N. hafva aktat i Gud den heliga trefaldighetens namn bygga äktenskap tillhopa och begära dertill goda, kristna människors förbön, att det må vara Gud täckt och ske dem till lycka och salighet. Men om någon är, som häruti hafver någon insaga eller vet något hinder vara på färde, han tale derom i tide eller hafve sedan fördrag. Gud gifve dem sin nåd. Amen!" Men i både 1686 års kyrkolag och 1693 års kyrkohandbok finnes endast, stadgadt, att, förrän bröllop hålles, lysning till äktenskap skall å predikstolen ske tre Söndagar å rad, "i den församlingen, der bruden tages, med begge deras namn och tillnamn".

Kyrko-Lag och Ordning-

som then

Stormächtigste Konung och Herre/

WELLSCHMÄKTS

then **Slofte/**

**Sweriges / Böthes och Rändes
Konung / 2c.**

Åhr 1686. hafwer låtit författa /

och

Åhr 1687. af Trycket utgå och publicera.

Jemte ther til hörige Stadgar,

Stockholm /

Tryckt af Johan Georg Eberdt.

Titelbladet till 1686 års kyrkolag.

Något formulär till lysning gafs icke och följden häraf blef, att hvar och en prest begagnade sådana ordalag, som han fann mest passande.¹ Denna brist afhjelpes genom den nu gällande kyrkohandboken, i hvars första kapitel är stadgadt: "Lysning för brudfolk sker sålunda: Ett kristeligt äkta förbund afkunnas i denna församling första

(andra, tredje) gången emellan N. N. och N. N., och önskas dem till denna viktiga förening lycka och välsignelse af Gud, som äktenskapet stiftat hafver." Således skulle, enligt gällande både kyrkolag och kyrkohandbok, för dem, som det lystes, endast deras för- och tillnamn uppgifvas och vidare var genom fjerdte punkten uti ett kungligt bref af den 17 Oktober 1778 förordnad, "att häfdad qvinna uti lysningen till giftermål eller andra handlingar icke måtte utmärkas såsom mindre ärlig ock kallas kona, qvinns-person eller fästeqvinna, utan nämnas för deja, piga eller hushållerska eller hvad annars icke menligt var eller lägersmålet betecknade"; men likväl tillät sig presterskapet i S:t Petri kyrka att, när det var det samma veterligt, att fästmän försett sig mot sjettem budet, från predikstolen tillkännagifva detta genom att kalla henne "trolofvad" (= fästeqvinna), hvaremot hvarje annan fästman kallades gudfruktig, eller dygdesam, eller dygdädel. En annan osed var, att de personer, för hvilka lysning afkunnades, icke infunno sig i kyrkan under de tre högmässogudstjänster, sådant skedde, utan, så vidt sig göra lät, uppehålla sig i brudens hem samt der mottaga besök, lyckönskningar och "lysningpresenter", de senare endast till henne, å första lysningsdagen af närmaste anhöriga och de andra lysningsdagarna af fjernare släktingar och af umgängesvännen, hvilka deremot undfågades med vin och bakelser.

När ändtligen dagen för bröllopet inträdde, så skulle de förlofvade icke få se hvarandra förr, än de inleddes till vigseln, och under denna samt derefter brudgummen betjenas af "bröllopsvennen" och bruden af både sådana och "brudpigor", i en senare tid kallade, de förre, "marskalkar" och, de senare, "brudtärnor", hvilken uppvaktning förmenas vara judisk² emedan, enligt Domareboken 14 kap. 11 v. Simson på sitt bröllop hade "tretio stallbröder", eller, som det heter i den nya bibelöfversättningen, "bröllops-svenner", och i Matthei evangelium 25 kap. 1 v., enligt nämnda öfversättning, talas om tio jungfrur, som togo sina lampor och gingo ut att möta brudgummen". Jag lemnar detta i sitt värde, men visst är, att af ifrågavarande slags uppvaktande, funnos vid århundradets början vanligen två utaf hvardera könet, men längre fram i tiden allt flera och flera, och alla ogifta; – att brudtärnorna skulle vara, så vidt sig göra låter lika klädda; – att de skulle, då bruden, gemenligen af sin fader, leddes fram till brudpallen eller i kyrkan altarskranket, gå efter henne; – att på samma sätt marskalkarne skulle ledsaga brudgummen, då han, gemenligen af sin fader, fördes fram till nämnda pall eller skrank, – samt att en af dem, vid ankomsten dit, i fall brudgummen bar svärd, skulle taga detta af honom, emedan kallt stål ej fick finnas emellan brudgummen och bruden, som alltid skall hafva plats till venster om honom. Dessutom skulle brudtärnorna hjälpas åt, att kläda bruden till bröllopet och på aftonen afkläda henne.

I äldre tider borde, hvilket bekräftades genom en år 1716 utfärdad förklaring, brudskrudens³ "i synnerhet bestå uti krona och utslaget hår".⁴ Senare tillkom, jag vet ej när, dels krans, likasom kronan vanligen förfärdigad af myrten, om det sig göra låte, men eljest af buxbomsblad, samt dels en mycket lång, från kronan nedåt ryggen hängande hvit slöja, och för öfrigt skulle bruden bära en "kolleritt", ett slags halskrås, som på bröllopsdagens morgon skickats henne från hennes fästman, hvaremot han från henne fick en stärkad veckskjorta af finaste lärft. När klädseln var fullbordad, så förevisades bruden i sitt hem för qvinnor, hvilka sådant åstundade, men ej voro nog bekanta eller ansedda för att få vara med på bröllopet, bland de senare pigor i den familj bruden tillhörde och i de hus, med hvilka familjen plägade umgänge.

Vid brudens klädsel borde emellertid lagligen något iakttagas, som, olyckligtvis, få eller ingen kände, eller, om det var bekant, ingen gerna ville rätta sig efter. På 1617 års riksdag hade nemligen biskoparna i sin vishet beslutat, "att de brudar, som förut voro kränkta af sina fästmän skulle vigas utan "brudståt" med blottadt hufvud, utan krona och skrud",⁵ och kyrkolagen lyder i 15 kap. 20 § sålunda: "Qvinns-personer, som låta lägra sig af deras brudgummar före bröllopsdagen, skall en prestman, om deras förseelse

eljest är uppenbar, intet viga med annan 'brudheder', än den, som våra stadgar, eller vanlig plägsed tillåter. Den, som är häfdad af sin fästman och sådant är ännu okunnigt, men understår sig likväl att bruka kyska brudars skrud, skall böta till kyrkan två daler silfvermynt."⁶

Med stöd af dessa föreskrifter, hvilka ju voro uppenbart stridande mot **andan** i ofvan återopade kungliga bref af den 17 Oktober 1778, beträffande lysning till äktenskap, tog också en prest i Malmö en gång kronan af hufvudet på en brud, som han ansåg sig säkert veta vara häfdad af sin fästeman, och förrättade först derefter vigseln, hvilket förfarande väckte ett oerhördt uppseende och blef skarpt klandradt, ehuru det var, så att säga lagligt, som dock sannolikt ingen utom presten kände.

I fråga om dag för bröllopets hållande, voro somliga rädda för så kallade Tyko Brahedagar, hvilka dagar dock ingen hade riktigt reda på. De voro äfven obekanta för våra gamla författningar om bröllop, men i dem voro andra dagar, om jag så får säga, lysta i frid för något, kan tänkas så omenskligt och okristligt, som bröllop. Kyrkolagen innehåller nemligen i 14 kap. 2 § följande: "På stora högtidsdagar, såsom förste dag Jul, Påsk och Pingst, må inga bröllop hållas; men om någon, för särdeles skäl och orsakers skuld, vill i Fastan gifta sig, bör sådant icke vägras, allenast det sker i stillhet och utan allt 'brudebång'. Vigningar och bröllop böra icke heller tillåtas emellan predikningarna på sön- och helgedagar".

Och 2 § i en kunglig resolution af den 14 September 1731 irnehåller: "Inga bröllop och stora graföl må hållas aftenen före någon söndag, eller stor helgedag eller nästa dagen derefter, på det att gudstjensten icke derigenom må försummas." Dessa föreskrifter äro ännu icke hvarken ändrade eller upphäfdade, men likväl blefvo de icke i Malmö i allt efterlefda.

Början af femte kapitlet i 1693 års kyrkohandbok lyder sålunda: "Ett sätt, huru handlas skall med dem, som vilja gifva sig i äktenskap. Först skall, eftersom alltid sedvanligt hafver varit, tre Söndagar, hvar efter annan, förkunnas af predikstolen, att sådana personer akta i det heliga trefaldighets namn bygga äktenskap tillhoppa, och när det är skedt och de komma i kyrkan inför Guds församling, är nyttigt, att presten gör en förmaning till dem, vid detta efterföljande sätt. Käre vänner N. N. samt N. N. I skolen granneligen besinna, att Gud sjelf hafver instiftat äktenskapet och satt mannen till qvinnans hufvud, att han skall vara hennes förman, 'regera' henne i gudsfruktan till det bästa, dertill älska henne, såsom Kristus älskade församlingen och gaf sig sjelf i döden för henne.

Och skall mannen det besinna och veta, att ändå han är satt qvinnan till förman, är honom likväl icke medgifvet 'traktera henne illa', efter sitt eget onda sinne, som (tyvärr) man ofta ser och hör, utan att han henne ära och älska skall och ofta 'undraga'" (d.v.s hafva öfverseende) "med henne, hennes svaghet och gifva som S:t Petrus säger, det qvinnliga kärilet, såsom det der svagast är, 'sina äro'. Och såsom mannen är begåfvad med större förnuft och starkare natur, än qvinnan, så skall han bruka sådan Guds gåfva henne till bistånd och icke till förtryck. Han skall skicka sig emot henne såsom emot dem, der lika arfvedel skall hafva med honom i Guds rike, ty Kristus hafver så dyrt köpt qvinnan som mannen, och är hon så väl Kristi ledamot som han.

Såsom mannen är qvinnans hufvud, så är Kristus mannens hufvud, derfor skall han lefva med henne i gudsfruktan. Desslikes skall ock qvinnan vara mannen lydlig, älska honom, hålla honom för sitt hufvud och förman, tänkande på, att hon är skapad mannen till hjälp. Icke skall hon bjuda till att råda öfver honom, ty qvinnan är skapad för mannens skuld och icke mannen för qvinnans skuld. Hon skall taga exempel och efterdöme af heliga qvinnor, som voro i det gamla testamentet, såsom Sara, som sin man Abraham kallade herre. Hon skall ju så skicka sig att hon må tackas sin man, hvilken hon gifven är till hjälp. Qvinnan är mannens ära, säger Paulus: Ty skall hon ock

skicka sig derefter och alltid komma ihåg, att hon är satt under mannens lydnad. Summa: Man och qvinna skola älska hvarandra och yttermera, än fader och moder; ty skriften säger, att man skall öfvergifva fader och moder och blifva när sin hustru.

Skola de ock det väl besinna, 'att de gifva sig i den stadga', der Gud man och qvinna så hafver sammanfogat, att ingen menniska dem åtskilja kan. Icke skall mannen heller tvifla, att såsom Gud gaf Adam Eva till hustru, så gifver han ock hvar och en sin hustru och hvar qvinna sin man. Derför ligger dem makt uppå, att de på båda sidor bedja Gud om en sådan maka, som de kunna lefva i sämja och kärlek och i gudsfruktan med, så att deras äktenskap må begynnas i Gud och efter Guds sinne, så sker dem lycka och salighet med sitt giftermål. Det vi ock alle samtliga öfver dessa föreställda personer af hjertat önska. Amen!"

Härefter är det mesta hufvudsakligen lika med det, som skall sägas och göras, enligt 7:de kap. med rubrik "Om brudvigsel" i den nu gällande kyrkohandboken, utom deruti:

att brudgummen skulle sätta ringen "på brudens venstra hand, först på det främsta fingret, så på det längsta och sedan på det dernäst", der han skulle förblifva;^{6a)}

att beträffande fariséernes samtal med Jesus om äktenskapsskillnad, skulle läsas icke blott, såsom nu för tiden, tredje till och med sjette verserna i 19:de kap. af Mattei evangelium utan äfven sjunde, åttonde och nionde verserne;⁷

att uti den bön, som presten skulle läsa, sedan han sagt. "Herren vare med eder" etc. förekommer bl.a. följande: "O Gud, som man och qvinna hafver fogat tillsammans och hafver gifvit dem en sådan välsignelse, att hvarken Adams synd eller Noe flod kunde henne förtaga, så se nu mildeligen till dessa personer, som hafva gifvit sig i äktenskapsstånd och begära vara af dig beskärmede; gif nåd, o Gud, att de må uppfyllas med kärlek och frid och vara trogne och kyske och gifva sig i äktenskap efter Kristi sinne och att de må i sitt lefverna efterfölja din heliga vilja. Låt djefvulen intet hafva med dem att beställa, utan att de må blifva fast ståndande i ditt heliga budord. Gif nåd, att de uti sitt äktenskap må kristeligen lefva till samman och undfly all oloflig beblandelse och att de må skyla sin svaghet med tukt och sinne. Låt dem vara fruktsamma i barn och blomma och att de må komma till en begärlig ålder, att de må se sina barnabarn till tredje och fjerde slägte, och sedan efter detta lifvet komma till en evig glädje;

att, sedan "brudgumme och brud kommit i brudhuset", någon af vissa uppgifna psalmer skulle sjungas;

att de förre derefter skulle falla på knä och presten öfver dem läsa två böner;
att sedermera skulle sjungas:

"Gud, som allting skapade, sig till lof och pris,
'sloge' han man och qvinna och satte i paradiset,
bjöd dem blifva samman, såsom ett kött och blod,
hafva Gud för ögon och lefva i kärlek god.
Gudi vare lof!

Gud, som sade 'mannenom' ej godt var allen,
han gjorde honom 'ena' hjälp utaf hans sidoben,
och gaf dem välsignelse med dessa orden:
växen till och föröken eder och uppfyllen jorden.
Gudi vare lof!

Ty skall mannen öfvergifva fader och moder
och när sin hustru blifva, der Gud honom tillfogar,
både i nöd och gamman, efter Guds vilja,
det Gud fogar tillsammans skall ingen åtskilja.
Gudi vare lof!

Bedjom nu så innerlig för detta hjonelag,
att Gud är deras beskyrmare både natt och dag,
att de må undfly djefvulens falska list
och få en evig glädje med herren Jesu Krist.
Gudi vare lof!"

sa^mt att först nu skulle läsas välsignelsen, hvar med det hela afslutades.

Allt detta skulle som ofvan är sagdt, enligt lag iakttagas till den 1 December 1811. Huruvida detta också skedde, vet jag icke.

Emedan det vigselformulär, som finnes i den sedermera och ännu gällande kyrkohandboken, är allmänt känt, så anser jag mig ej böra här intaga detsamma i sin helhet, utan endast anföra slutet deraf, som sannolikt är känt af högst få och åtminstone i Malmö, mig veterligen, alldrig lände vederbörande till efterrättelse. Det lyder sålunda:

"När brudgumme och brud hemkomma i brudhuset, sjunges en bröllopsalm och sedan sången är ändad, läses följande bön:

Allsmäktige, evige Gud! Gif din välsignelse öfver detta brudhus; att alla de, som här tillstädes äro, må blifva i frid, efterfölja din vilja och lefva dig till behag, genom Jesum Kristum, vår herre. Amen.

Och välsignelsen:

Herren välsigne oss och bevar oss" etc.

Af de ofvan anförda ordalagen i början af 1693 års kyrkohandboks första kapitel och andra föreskrifter derstädes synes, att vigsel skulle ske "i kyrkan inför Guds församling",⁸ men år 1712 medgafs, att den äfven finge förrättas "hemma i husen"⁹ och under innevarande århundrade har vigsel, utom för obemedlade brudpar, jemförelsevis sällan skett i S:t Petri kyrka. Jag blef vigd derstädes den 13 December (tänk på det ödesdigra trettantalet) 1836 och detta, som utgjorde ett ovanligt skådespel, hade för den skuld vållat, att, oberäknadt den talrika bröllopskaran, som hade plats i koret, den stora kyrkan för öfrigt var till svår trängsel fylld af åskådare.

Jag har hittills icke nämnt något om bröllopsgästernas antal, hvarom lagstiftats sedan århundraden tillbaka. Så bestämdes t.ex. redan år 1546 nämnda antal till högst 40 personer¹⁰ och enligt kungliga förordningar af åren 1644, 1664 m.fl. fick antalet icke öfverskrida 24 par, "man och qvinnfolk tillhopa;"¹¹ men dessa föreskrifter voro sannolikt glömda i Malmö redan i början af innevarande århundrade; visst är, att de icke iakttogos.

Bröllopsgästerna blefvo naturligtvis undfågande med mat och dryck, så godt bröllopshuset det förmådde, och skålar tömdes för de nygifta, deras föräldrar samt vigselförrättaren m.fl.; men härvid stannade det visserligen icke, utan sedan mörkret inträdt, så samlade män, qvinnor och barn af de flesta samhällsklasser på gatan utanför huset och fordrade med höga rop att få se åtminstone bruden, ofta äfven brudgummen. Dessa gingo då, beledsagade af ett par marskalkar med i armstakar brinnande ljus, fram till ett fönster, stundom flera gånger, och helsades vanligen med lifliga hurrarop, men äfven någon gång med annat slags skråll och speord. Härunder var visserligen polisbetjening närvarande, men ingrep ej, utom, då större oordningar förekommo.

En annan sed var, att ogifta och gifta dels män och dels qvinnor skulle slitas, de förra om brudgummen och de senare om bruden, hvarvid de gifta alltid fingo öfvertaget och behöllo sitt rof bland sig. En tredje sed var att, som det kallades, "dansa kronan af bruden", hvilket tillgick så, att hon ställdes med förbundna ögon mitt i en ring af alla de flickor, som deltog i bröllopfesten och som svängde om, till dess hon lossat kronan, då hon gaf denna åt en af flickorna, hvilken i följd deraf skulle blifva gift inom år och dag. Och en fjerde, mindre ofta förekommande, sed var, att, sedan ett par brudtärnor lösgjort

brudens strumpeband, dessa af bruden gåfvos till ett par af hennes marskalkar samt af dessa behöllos som ett slags troféer.

Slutligen begåfvo sig bröllopsgästerna till sina hem, eller ock följde de de nygifta till deras, hvarest brudens bröllopspresenter voro exponerade och ett eller annat glas vin eller kaffe dracks, det förra under tillönskande af tomtebolucky.

De, seder jag nu omtalat, utöfvades inom den medborgareklass, jag och min hustru, begge födda af borgerliga föräldrar, tillhörde. De som stodo under och öfver samma klass, sträfvade så godt de kunde, de förre, att efterlikna och, de senare, att öfverlysa, hvarför min teckning, så vidt den ej grundad på af vederbörande myndighet gifvna, allmänt gällande föreskrifter, icke kan vara i allt fullständig och riktig.

Såsom ett bevis på begäret att öfverlysa, må det slutligen vara mig tillåtet att, som jag hoppas till mina flesta läsares förmöjelse, anföra att då, i början af 1600-talet, presten borde fråga en icke furstlig eller adlig brudgum: "Jag spör dig N. N. till, i det heliga trefaldighets namn, om du vill hafva denna person, N. N. till din äkta hustru och älska henne i nöd och lust?" så skulle han fråga furstliga eller adliga brudgummar sålunda: "Aldenstund, högborne furste och herre (välborne herre), i af det som förbemäldt är, nogsamst hafven förnummit, att Gud hafver instiftat äktenskapet och hvad eder härutinnan är af Gud befaldt; ären i då nu till sinnes uti detta heliga ståndet sålunda att lefva och deruti med denna högborna fröken (välborna jungfru) att inträda och begären, att det inför Gud och den kristliga församlingen skall stadfäst blifva, så gifven derom edert ja och samtycke uppenbarligen tillkänna." I liknande ordalag tilltalades brudarna,¹² och begge behagade sannolikt "i nåder" svara endast ja.

Noter till sjette berättelsen

1 Bælter s. 458, 461.

2 Bælter s. 480.

3 Genom en år 1720 utfärdad kungl. resolution tilläts hvarje församling att skaffa en brudskrud till sin kyrka; men en sådan har, mig veterligen, alldrig funnits i S:t Petri kyrka.

4 Bælter s. 477.

5 Bælter s. 476.

6 En sådan dristighet hade förut, enligt förordningar af åren 1664 och 1669, varit belagd med 40 daler det förra året och 15 daler, allt s.m.t. det senare (se Bælter s. 477), men fästmannen, hvad fick han för särskildt straff? Intet! Ytterligare ett bevis på den sekelgamla, himmelskrian-

de orättvisan mot, hvad man ändock alltid kalladt, det svagare könet.

6a Denna föreskrift var hemtad från 1529 års kyrkohandbok.

7 Detta i öfverensstämmelse med en redan år 1614 gifven föreskrift. Dessförinnan hade blott versarne 1-6 blifvit upplästa.

8 Detta var ock särskildt befallt i presterskapets privilegier af den 28 Nov. 1650.

9 Bælter s. 464. Att beggedera skedde under den tid Malmö tillhörde Danmark, synes af Kristian IV:s år 1643 utfärdade recess.

10 Friberg s. 60.

11 Bælter s. 480.

12 Bælter s. 466.

Dop i S:t Petri kyrka 1842. Målning av C. S. Bennet.

Sjunde berättelsen

Om barndop

Redan för öfver 300 år sedan ansågs mycket öfverflöd och annat oskick ega rum vid barndop, och därför föreskrefs år 1546, att ingen fick göra barnsöl, när han lät döpa sitt barn, och ej heller till faddrar bjuda flera, än tre personer, hvilka ej finge gifva i faddergåfva mera än åtta danska mark; men när barnföderskan blifvit så frisk, att hon kunde gå till kyrkan, då fick hennes man göra 'ett ärligt kallatz.'¹ Häruti gjordes år 1608 på det sätt ändring, att såsom faddrar finge bjudas tre män och två qvinnor till en gosses döpelse och till en flickas två män och tre qvinnor.² Detta allt enligt dansk lag, således den, som vid nämnda tider gällde i Malmö. Sedermera, eller åren 1664-1669, utfärdade Carl XI åtskilliga förordningar, enligt hvilka faddrarnes antal finge vara för adliga barn högst nio, men för presters och borgares högst tre män och tre qvinnor, barnmorskan bland de senare inberäknad. Således ansåg Carl XI faddrar vid barndop nödiga, ehuru i 1571 års svenska kyrkolag blifvit sagdt, att **"fadderskap är en blott människostadga, utan Guds ord och befallning, ja också utan någon skälig grund"**. Denna mening delades äfven af Bælter, som född år 1713 och död år 1760, sluligen var **teologie doktor och domprost i Wexjö**; ty han har yttrat: "Döpelsen är nya testamentets sakrament och en Guds inrättning. Dess väsentligaste delar äro begjutning med obemängdt vatten eller ock insänkning deruti samt de tre gudomspersonernes åkallande, medelst instiftelseordens upprepande: Döper dem i namn faders och sons och den heliga andas Math. 28:19. **Allt det öfriga hörer till menniskoanstalter och ceremonier.**"³ I detta yttrande torde ock enhvar, som läser denna berättelse, icke kunna underlåta att instämma.

Uti 3 § 3 kap. af 1686 års kyrkolag stadgas: "Det heliga dopet skall alltid värdeligen och gudeligen förättas i kyrkan, när icke nödfall eller andra skäliga orsaker äro, som fordra att barnet skall döpas hemma", samt "så vida möjligt är, ske på någon Söndag, helgedag eller bönestund, när den kristliga församlingen är tillhopa och kan samhälleligen bedja Gud för barnet och uppväckas till andakt och vördnad för detta salighetsmedlet;" men ehuru detta stadgande icke ändrades förrän genom en kunglig förordning af den 12 September 1864 och då allenast sålunda, "att dopet finge, der skäl förefunnes, ske i prestens bostad eller å annat lämpligt ställe", så iaktogs det samma likväl icke under min Malmötid inom S:t Petri församling om icke möjligtvis ett och annat fattigt (oäkta) barn döptes i kyrkans sakristia. Dopfunt fanns i den förra, men begagnades alldrig.

I andra § utaf nyss återopade kap. i kyrkolagen var stadgadt, vid ansvar om dopet försummades af vårdslöshet, af "kyrkoplikt eller att i dess ställe gifva något ansenligt till kyrkan och de fattige", att barnen skulle åtminstone inom det åttonde dygnet till dopet befordras⁴ och kungliga bref af den 7 Juni 1733 och den 24 Januari 1740 innehöllo, att "om någon icke kunde i godo förmås, att låta dess barn komma till den heliga döpelsen, så skulle det af beskedliga exekutionsbetjenter uttagas och sedan af presterskapet i församlingen döpas, hvarom landshöfdingembetet uppå konsistorie påfordran, borde lemna handräckning med vissa exekutionsbetjentes tillförordnande, som vederbörande presterskap i sådant mål biträde gjorde;" men ehuru först anförda stadgande icke ändrades förrän genom 1864 års nyss återopade kungliga förordning, genom hvilken tiden bestämdes till sex veckor efter barnets födelse, blef detsamma endast undantagsvis i Malmö efterkommet.

På samma sätt underlät man att efterkomma föreskrifterna om faddrarnas antal och kön, det senare stundom på det sätt, att faddrarne bestodo utaf endast ledamöter af det "otäcka könet", då den, som bar barnet, biträddes af barnmorskan⁵ för "dopmössans" aftagande från barnets hufvud och ditsättande efter vattenbegjutningen.

Men hvad vederbörande prest icke underlät att **till den 1 December 1811 i allt iakttaga**, det var det döpelseformulär, som intill dess gällde, och finnes i första kapitlet af 1693 år kyrkohandbok⁶ samt utgjort grund för det nu begagnade formuläret och lyder sålunda:

"Först spørjer presten, hvem barnet tillhör, om det är honom eljest icke kunnigt, och om barnet är hemma döpt eller ej; dernäst hvad barnet skall heta och sedan hafver han denna förmaning till folket, som tillstådes är:"

"I namn faders och sons och den helige andes."

"Käre Kristi vänner, det är oss nu alla genom Guds ord väl kunnigt vordet, huruledes alla menniskor, som af Adam utkomna äro, aflas och födas i synd, dermed vi också vete, att om Jesus, Guds son, vår frälsare, icke hade kommit oss till undsättning, så hade vi alla, likasom vredens barn, måst blifva evinnerligt förtappade. Medan ock då detta barnet, såväl som vi och alla andra menniskor, förr än de varde genom vatten och andan födda på nytt, är af naturen orent och besmittadt med synder och för den skuld är det stadt under djefvulens våld och fördömler, hafver ock då det af Kristi nåd och hjälp behof, så väl som vi och alla andra, 'hvilkom efter han platt ingen,' ehvad han är yngre eller äldre (såsom oss af skriften ock kunnigt är) förvägrar. Derför vilja vi nu det göra med detta fattiga barnet, som en kristelig och broderlig kärlek af oss kräver, nemligen hafva det genom döpelsen till vår käre herre och frälsare, Jesus Kristus, bedjande af allt hjerta, att han värdigas det således nådeligen undfå, 'förlåta thy alla synd och smitto,' det välsigna och till tröst och 'styrkelse' med den helige ande rikeligen begåfva, sig sjelf samt med Gud fader och den heliga anda till pris, 'thesso fattiga barnena' till salighet och vår kristliga församling till hugnad och förökelse, amen!"

"Låtom oss höra sjelfva instiftelseorden till den heliga döpelsen och dess nödvändighet, som de helige evangelister Matteus och Johannes beskrifva."

"Math. 28 v. 18, 19 Jesus sade till sina lärjungar etc."

"Joh. 3 v. 5. Utan en varder född etc."

"Sedan säger han (presten) öfver barnet dessa ord: Vik härifrån du orene ande⁸ och gif den heliga anda rum genom hans kraft, som komma skall till att döma lefvande och döda, amen!"

"Så skall han göra kors i barnets ansigte och bröst och säga: Tag det heliga korstecken både i ditt ansigte och bröst."⁹

"Låtom oss bedja. O, allsmäktige, evige, Gud, vår herres Jesu Kristi fader! Värdes till att se på denna din tjenare (tjenarinna), den du till 'trona' kallat hafver, drif ut ifrån honom (henne) alla hans (hennes) 'hertans blindhet' och rif sönder 'all djefvulens band, ther han (hon) är bunden med', låt upp för honom (henne) din barmhertighets dörr, på det han (hon) må varda betecknad med din visdoms tecken, att honom (henne) förgäta alla andra lustar och att han (hon) må efterfölja dina bud och gladeligen tjena Dig i din heliga kristenhet, 'förmeras' till det bästa, att han (hon) må beqvämlig vara till din heliga döpelse och få der en sann 'läkedom' genom Jesus Kristus, vår herre, amen!"¹⁰

"Herren vare med dig!"

"Låtom oss bedja: O, allsmäktige, evige Gud, som efter din stränga rättvisa dom hafver genom floden¹¹ fördömt den otrogna verlden, behållande genom din stora barmhertighet den trogne 'Noe' sjelfättande, och hafver fördränt den förstockade Pharao och all hans här i Röda hafvet och hafver fört din 'allmoge' Israel torrskodd derigenom, der din heliga döpelse med betecknad varder; du, som ock genom din helige son, Jesu Kristi, vår herres döpelse, gjorde Jordan och alla vatten till en helsosam flod

och insatte döpelsen, der synderna i Jesu namn aftvagna varda: så värdes nu mildeligen se till denna din tjenare (tjenarinna) och gif honom (henne) en rätt tro och förnya honom (henne) i andan genom denna helsosamma floden, att honom (henne) må förgås all den synd, som honom (henne) af Adam påkommen är, och den han (hon) sjelf gjort hafver, och att han (hon) må skiljas från den ogudaktiga hopen och komma in i den 'helga arken', som är din heliga kristenhet, der uppfyllas med den heliga anda och komma till det eviga lifvet genom Jesus Kristus, vår herre, amen!"

"Jag besvär dig du orene ande, vid Gud faders och sons och den helige andes namn, att du viker ifrån denna Jesu Kristi tjenare (tjenarinna) amen!"¹²

"Låtom oss bedja. O, helige Fader, allsmåktige, evige Gud, som all sannings ljus af kommer, vi bedja dig för din obegripliga godhet, att du ville låta din välsignelse komma öfver din tjenare (tjenarinna) och gifva honom (henne) din heliga nåd, att han (hon) må varda värdig att komma till din heliga döpelse och blifva vid ditt heliga ord, genom vår herre Jesus Kristus, amen!"

"Låtom oss höra det heliga evangelium, hvilket S:t Marcus beskriver i 10 kap. I den tiden hade de barn fram för Jesus, att han skulle taga på dem, Men lärjungarna näpste dem, som dem fram hade. Men när Jesus det såg etc."

"Derefter skall presten lägga sin hand på barnets hufvud och bedja, sägande: Fader vår, som är i himlen etc."¹³

"Derefter säger presten: Herren bevara din ingång och din utgång, nu och till evig tid."¹⁴

"När barnet hålles vid funten, frågar presten efter barnets namn och faddrarne säga namnet. Sedan spörjer presten barnet:"

"Afsägs tu djefvulen?"

"Faddrarne svara på barnets.vägnar: Ja."

"Och alla hans gerningar?" "Svar: Ja."

"Och allt hans väsende?" "Svar: Ja."¹⁵

"Derefter spörjer presten om tron och säger: " Tror du på Gud fader allsmåktig, himmelens och jordens skapare?" "Svar: Ja."

"Tror du på Jesus Kristus, hans ende son?" "Svar: Ja."

"Tror tu på then Helga Ande, ena helga allmänneliga kyrka, helga manna samfund, syndernas förlåtelse, köttens¹⁶ uppståndelse och evinnerligt lif?" "Svar: Ja."

"Presten spörjer:"

"Vill du på denna tros bekännelse varda döpt?" "Svar: Ja."

"Då spörjer presten efter barnets namn,¹⁷ begjuter barnets hufvud tre resor med vatten¹⁸ och säger: Jag döper dig N.N. i namn faders och sons och den helige andes namn!"¹⁹

"Efter döpelsen en tacksägelse. Låtom oss tacka och bedja: Allsmåktige, evige Gud, käre himmelske fader! Vi tacka dig af allt hjerta att du din heliga kristna kyrka alltid vid makt håller och förökar och nu hafver låtit detta barnet födas på nytt till evinnerligt lif, och bedja dig, att du värdigas det i din nåd bevara och låta det så uppfostrat varda, att det alltid mån vara dig behagligt, genom din son Jesus Kristus, vår herre, amen!"

"Derefter säger presten: Herren välsigne dig och bevara dig" etc.

"Till det yttersta skall prosten förmana faddrarne på detta sätt:"

"Älskelige vänner i Kristo! Efter detta barnet, genom nya födelsens bad, som är skedd genom vatten och den heliga anda, är Guds barn och Jesu Kristi medarfvinge vordet, så förmanar jag eder, att i, som dertill vittnen ären, först tillsägen barnets föräldrar, att de upptukta barnet i Gudsfruktan och alla kristeliga dygder och att de lära barnet Fader vår, tron, tio Guds bud m.m.; sedan, om Gud kallar barnets föräldrar uti dess omyndiga år, att i då viljen hafva med detta barnet ett kristeligt uppseende, huru det tillväxer i tukt och herrans förmaning och att det troligen håller, hvad nu i dopet utlofvadt är. Om

i sådant viljen efterkomma, så vida Gud nåd förlänar och eder gjörligt är, så sägen samtligen ja." "Svar: Ja:"

"Derpå säger presten: Gån i herrans frid".

I våra dagar skall talet i 1693 års döpelseformulär om djefvulen och hans utdrifvande m.m. säkerligen förvåna alla sannt upplysta läsare, och jag anser mig därför böra meddela följande. Uti ett af vårt lands **erkebiskop**, Petrus Kenicius, till 1693 års kyrkohandbok skrifvet företal säges, **dels** att "exorcismus" (djefvulens utdrifvande) "är uti handboken med samma ord insatt, som han uti de rena, evangeliska agendaböcker är författad" och på det att icke "**djefvulen, som uti denna världens sista tid, med åtskilliga sekter och kätter, svärligen rasar och stormar**, evangeliis helsosamma lopp, för våra mångfaldiga synders skuld, må hindra och förstöra," samt **dels** att det förut brukliga signum Krusis (Korstecknet) är bibehållet, likasom "uti rena evangeliska församlingar ännu är brukligt," ehuru det "intet är så enkannerligen nödigt vid dopet och det heliga dopet det samma förutan är alldeles fullkomligt och kraftigt," hvarud ock detta tecken redan uti några församlingar i riket blifvit bortlagdt, hvarvid det fick förblifva. Djefvulens utdrifvande ur till dopet befordrade barn afskaffades i Danmark redan år 1783, men korstecknet såg jag år 1845 göras å sådana barn uti Fruekirke i Kjöbenhavn och dermed lærer ännu fortfaras.

I det hos oss nu gällande döpelseformuläret finnes ingen föreskrift om hvarken korstecken eller djefvulens utdrifvande, om icke man till det senare vill hänföra några ord, som förekomma i den bön, som presten uppläser efter "Fader vår", och lyder sålunda: "Herren Gud, den evige förbarmaren, som allena frälsar ifrån allt ondt och som af nåd hafver kallat dig till delaktighet uti ljuset genom vår frälsare Jesum Kristum **uttaga dig från mörkrets väldighet** och behålla dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid. Amen!" Emedan nyss berörda formulär är allmänt känt, anser jag mig ej böra här meddela det samma.

I det förestående har jag uppgifvit, att gällande föreskrifter om barns döpelse inom åtminstone det åttonde dygnet efter barnets födelse samt om faddrars antal och kön i Malmö endast undantagsvis efterlefdes. Mot det senare gjorde presterskapet, mig veterligen, alldrig någon invändning, och ej heller deremot, att barnen icke döptes i kyrkan, utan i deras föräldrars hem. Men i fråga om tiden för döpelsen, var då föräldrar ville utsträcka den samma många dagar utöfver de föreskrifna åtta, Gullander i hög grad nogräknad, hvilket jag sjelf fick erfaras, på sätt jag nu skall berätta.

Han hade döpt min hustru, beredt henne och mig till vår första nattvardsgång, vigt oss, egde vår tillgifvenhet och aktning i hög grad samt omfattade oss med all möjlig välvilja. Men när vårt första barn, en son, den 4 November 1837 blifvit födt, så fordrade han, at inom åtta dagar derefter få döpa detsamma, hvaremot vi, emedan barnet var friskt och den 13 näst påföljande December var årsdagen både af vårt bröllop och af min hustrus föräldrars bröllop för 25 år tillbaka, önskade uppskof till sistnämnda dag med barnets döpelse. Härtill vägrade han bifall, åtföljdt af en påminnelse om sin förmenta rättighet, att låta exekutionsbetjenter taga barnet, för att af honom döpas (se sid.127). Mitt bestämda förklarande, att jag ville låta döpa barnet och blott önskade uppskof dermed, hade ingen påföljd. Jag vek ej heller. Derefter reste den nitiske mannen till Lund och rådförde sig med biskop Faxé, som, till hans stora missnöje, förklarade honom oberättigad att påkalla biträde af exekutionsbetjenter, enär jag förklarar, att jag ville låta döpa barnet. Då hotade han, att afhålla sig från barnets dop och låta det samma af annan prest förrättas. Ej heller härför vek jag. Kom så äntligen den 13 December, hvarförinnan jag lyckats blidka den älskelige mannen, och då kyrkotog han min hustru, döpte barnet, samt deltog, allt i vårt hem, lifligt, med 120 andra vänner, i firande derstädes af min hustrus föräldrars silfverbröllop och årsdagen af vårt eget. Sedan fick

han alltid döpa mina barn, när han det ville, och skämtade då alltid öfver min år 1837 ådagalagda brist på laglydnad m.m.d.

Jag har i det förestående uppgifvit, att Karl XI bestämdt antalet af faddrar utaf hvardera könet, att föreskrifterna härom ej efterkommas och att presterskapet lät dervid bero. Detta skedde redan under 1700-talet. Min fader, född den 20 November 1774, hade till faddrar två gifta och tre ogifta qvinnor samt tre gifta och tre ogifta män. Jag, föddes den 22 Maj 1808, hade till faddrar två gifta och två ogifta qvinnor samt två gifta och två ogifta män. Min ofvan omförmälde äldste son hade till faddrar sju gifta och sex ogifta qvinnor samt åtta gifta och fem ogifta män, och min tredje son i ordningen, född år 1841, hade till faddrar nio gifta och två ogifta män, men ingen ledamot af "det täcka könet". Dylik "brist på laglydnad" rådde öfverallt i Malmö.

Och så förhöll det sig äfven i fråga om det mera än 300 år gamla stadgandet, att ingen man fick göra "barnsöl", när han lät döpa sitt barn, eller göra ett "ärligt kalas", innan hans hustru blifvit så frisk, att hon kunde gå till kyrkan; ty faddrarna "trakterades" alltid efter hans råd och lägenhet, i de förmögnare husen åtminstone med kaffe före döpelsen, samt rhenskt vin och konfekt efter densamma, ja stundom, om hustruns helsotillstånd det tillät, med middags- eller aftonmåltid. Deremot voro "kyrkogångsgillen" högst sällsynta.

Det senare kan deremot ej sägas om "fadderkyssar" – ett slags den tidens "nachspiel" bland de ogifta faddrarna – om ock de ofta utväxlades först efter åtskilligt motstånd å flickornas sida.

Såsom något högst ovanligt torde jag få slutligen meddela, att i Malmö föddes och döptes samt dog i December 1844 ett då 10 veckor gammalt flickebarn, som var i hög grad vanskapat. En af stadens läkares rapport derom innehåller följande: "Venstra öfverarmbenet (os Humeri) fanns alldeles icke, så att underarmen var genom huden och muskler – ej genom ledgång – fäst vid skuldran. Högra öfverarmen var endast en kota af blott 1/2 tums längd. På båda underarmarne saknades den yttre benpipan (Radius), äfvensom båda händernas alla handlofsben (Carpus) och handlagsben (Metacarpus) helt och hållet, och fingrarnas antal var på hvardera handen blott 3, långa och böjda, så att de med sina krokiga naglar mera liknade klor, än barnhänder. På venstra handens yttre sida fanns ett rudiment till tumme, bestående i fingerblomma och nagel, ej olik bakre kloen på jagthunden. Högra handen var ej i rak linje med underarmen, utan formerade med den en trubbig vinkel inåt. Den öfriga kroppen var både fullkomligt och väl bildad och ansigtet ganska vackert, åtminstone efter döden, då jag först fick se detta fenomen, hvilket med all rätt intager en plats bland Curiositates naturæ, hvarför jag också ansett mig böra lemna denna korta beskrifning öfver detsamma."²⁰

Noter till sjunde berättelsen

1 Friberg s. 60.

2 Weylle s. 245.

3 Bælter s. 366.

4 Grunden härför var måhända hemtad från första Mosebok 17 kap. 12 v och tredje Mosebok 12 kap. 3 v enligt hvilka gossebarn skulle omskäras, då det var åtta dagar gammalt, som ock, enligt Lukas evangelium 2 kap. 21 v. skedde med frälsaren.

5 Hvad denna beträffade, var det en sed i förmögnare hus, att hon, sedan hon tvättat, klädt och presenterat barnet för dess fader, af honom genast fick en speciedaler.

6 Denna blef i mycket grundad på den första kyrkohandboken, som i Sverige utkom efter reformationen derstädes, eller år 1529, och under hvilken, under uppgifvande af detta årtal, åtskilliga märkligare ställen införas i nedanstående noter.

- 7 De här och i det följande återopade verserna äro fullständigt utsatta i formuläret.
- 8 1529: "Far här ut du orene djefvul."
- 9 Detta skedde sålunda, att presten med högra handens pekfinger gjorde ett kors öfver barnets panna och bröst.
- 10 1529: Härefter skall presten gifva barnet salt i munnen och säga: "Gud, som dig skapat hafver, han upplyse dig och gifve dig visdomens salt, som din ledsagare vara skall till evinnerligt lif, amen! Haf frid!" De två sista orden ändrades först år 1514 till "Herren vare med eder, så ock med tinom anda" och sedan år 1693 till "Herren vare med dig!"
- 11 1529: "syndafloden".
- 12 1529: "Jag besvär dig du orene ande vid Gud faders + och sons + och den helige andas + namn, att du utfar af denne Guds tjenare (tjenarinna), som den heliga andes tempel vara skall, och känn din dom, du falske djefvul, låt den rätta och lefvande Gud hafva äran, låt hans son, Jesus Kristus och den heliga anda hafva äran och rymma från denna hans tjenare (tjenarinna) N. N., förty Gud och vår herre Jesus Kristus hafven kallat honom (henne) till sin nåd, välsignelse och dop. Så fly nu bort du fula djefvul och haf intet att skaffa med denna Guds tjenare (tjenarinna), som vedersakar din verld och söker det Gud tillhör. Korstecken gjordes, som ofvan är sagdt, efter hvart och ett af de ord, som är utmärkt med +.
- 13 1529: Derefter skall presten samt gudfader och gudmoder falla på knä och bedja "Fader vår etc."
- 14 1529: Sedan tager presten barnet i handen och leder det in (från vapenhuset i kyrkan) så sägande: "Herren bevare din ingång och utgång nu och till evig tid." Allt det ofvanstående sades i vapenhuset och kallades att primsigna eller att meddela barnet den första välsignelsen. Se Bælter s. 392.
- 15 1529: Härefter tager presten olja, gör dermed ett kors på bröstet och ett annat emellan skulderna på barnet och säger: "Gud, som af sin stora misskund dig till döpseln kallat hafver, han smörje dig med glädjens olja." Denna ceremoni afskaffades redan år 1541.
- 16 1529: "lekamens".
- 17 Alltså för tredje gången.
- 18 I 1686 års kyrkolag står: "obemängdt vatten".
- 19 1529: När presten tagit barnet upp af funten, gör han ett kors på dess hjässa med smörjelse och säger: "Allsmäktige Gud, vår herres, Jesu Kristi fader, som dig hafver genom vatten och dess heliga anda födt uppå nytt och förlåtit dig dina synder, han styrke och stadfäste dig i sin nåd och smörje dig med den heliga anda till evinnerligt lif, amen!" Sedan ikläder presten barnet ett hvitt kläde och säger: "Jesus Kristus kläde dig i det rena klädet, som du skall bära obesmittadt för hans domstol." Sist lemnar presten barnet ett ljus i handen med dessa ord: "Tag din brinnande lampa i din hand och bevara ditt dop ostraffligt, på det att, när herren kommer till bröllopet, du med alla hans helgon må gå ut emot honom och ingå med honom i evinnerlig glädje, amen!"
- Härmed slutade döpsceremonien, enligt 1529 års handbok, men år 1541 föreskrefs, att presten, efter ceremonien med ljuset, skulle säga till barnet: "Frid vare med dig" samt derefter förmana faddrarne att lära barnet "Fader vår, tron och tio Guds bud."
- 20 Allehanda nr 1 år 1845.

Åttonde berättelsen

Om "Barnaqvinnors kyrkogång"

Grunden för denna är ett judiskt bruk, hvilket, hvarom en hvar lätt kan öfvertyga sig, omtalas i Moses tredje bok och tolfte kapitel. Enligt i detta gifna föreskrifter, skulle en qvinna hålla sig i sitt hem, efter en sons födelse 33 men efter en dotters 66 dagar samt sedan bära både bränn- och syndoffer, bestående af lamm och dufvor, "för dörrens af vittnesbördsens tabernakel", der presten "skulle offrat" för herranom och försona henne", såsom orden lyda, enligt den gamla bibelöversättningen men, enligt den nya, "till ingången af församlingshyddan" der presten "skulle offra dessa" (lamm och dufvor) "inför herrrens ansigte och försona henne" – **försona** henne, genom bränn- och syndoffer, med **Gud**, derför att han, genom sin välsignelse "gjort henne fruktsammelige"!!!

Enligt 1529 års kyrkohandbok ställde sig barnaqvinnan, då hon första gången efter sin förlossning ämnade sig besöka kyrkan, i dess vapenhus, hvarest presten läste öfver henne denna bön: "O, allsmäktige evige Gud! Du som gaf den välsignelse öfver menniskan, när du henne först skapat hade, att hon skulle växa till och föröka sig; du, som ock efter samma välsignelse hafver gjort denna din tjensteqvinna 'fruktsammelige' så värdes nu se mildeligen till henne. Och såsom du hafver gjort henne 'fruktsammelige' efter den lekamliga välsignelse, så låt henne ock 'fruktsammelige' blifva i den andeliga välsignelsen, att hon må alltid växa till i din kunskap och blifva efter dina heliga budord, genom Jesus Kristus, vår herre, amen:" Sedan tog presten henne i handen och ledde henne inom kyrkodörren samt sade: "Herren bevare din ingång och utgång, nu och till evig tid, amen!" Qvinnan bar ljus i handen, hvilket presten behöll, och jemväl offer eller föräring, som ock tillföll presten, detta förmodligen för att fullgöra Moses ofvan nämnda lag, nu dock till förmån för presten, men detta offerande afskaffades på Upsala möte år 1593. År 1650 befallte konungen, att ifrågavarande slags kyrkogång skulle ega rum uti kyrkan i församlingens närvaro, men likväl skedde den derefter ofta i hem eller i prestgårdar.¹

Detta allt i Sverige. Huru det förfors i Danmark och följaktligen Malmö före år 1686 och 1693 känner jag icke vidare, än att en barnaföderska, då hon första gången efter sin förlossning ville besöka Guds hus, skulle af en prest från vapenhuset inledas i kyrkan² och att det var genom Kristian IV:s recess af den 27 Februari 1643 strängt förbjudet, att både före och efter kyrkogången ställa till något slags kalas eller ens undfägna med dryck och konfekt.³ Liknande förbud utfärdades i Sverige åren 1644-1664.⁴

I 1686 års kyrkolag 5 kap. och 1 § var stadgadt, att "barnaföderskor skulle hålla sig inom hus vid pass sex veckor efter födseln, emedan en kristelig sedvana, tukt och ärbarhet, så ock deras egen helsa sådant fordrade, samt sedan tagas i kyrka efter vanlighet", och detta gällde till dess genom en kungl. förordning af den 30 Oktober 1866 tiden inskränktes till "fyra veckor efter barnets födelse, eller tidigare, om vederbörande kyrkoherde fann giltiga skäl för handen att det tillåta."

Under den ifrågavarande tiden skulle mannen ligga i särskild säng, eller som det hette, "ligga på gåsabacken", till hvilket skämtsamma, åtminstone ännu år 1850 vanliga talesätt man hemtat anledning deraf, att då tama gåshonor inom hus lågo på ägg, fingo gåshanarne, gåskarlarne, ligga utomhus på en torr backe, kallad gåsabacken.⁵

Enligt 6:te kapitlet i 1693 kyrkohandbok, skulle kyrkotagningen ske på tre olika sätt.

Var qvinnan en äkta hustru, skulle, samma förfarande ega rum och samma bön läsas, som redan år 1529 skedde, endast undantaget det bärande af ljus och offerande, som, efter hvad här ofvan är berättadt före år 1593, egde rum.

Men om en "qvinna i sin trolofning, före vigseln aflat barn", så skulle öfver henne läsas följande bön: "O, allsmåttige evige Gud, som är äktenskapets herre och hafver sjelf det instiftat och vill att det 'ärligen och tukteligen' skall hållas ibland alla menniskor, se mildeligen till 'thenna qvinnas person', som sig med otidig beblandelse försedt hafver och dig, som är kyskhetens herre, dermed förtörnat och din församling förargat, förlåt henne denna synden och gif henne nåd, att hon alltid må växa i din kunskap och lefva efter dina heliga budord, genom Jesus Kristus, vår herre, amen! Herren bevara din ingång och utgång nu och till evig tid, amen."

Hade en moder ofrivilligt förqvåft sitt barn, så skulle vid hennes kyrkotagning läsas följande bön: "O, allsmåttige Gud, käre himmelske fader; efter denna fattiga qvinnan är den stora sorgen, ängslan och bedröfvelsen påkommen, att hon genom sin oaktsamhet, dock oförmodligen, förqvåft sitt eget barn och nu deröfver hafver en hjertans sorg, att hennes barn skall på sådant sätt vara omkommet; ty bedja vi dig, käre himmelske fader, att du af din gränslösa nåd och barmhertighet ville henne, den sorgbundna qvinnan, samma synd icke tillräkna, utan förlåta och nådeligen tillgifva, efter hon sitt förseende af hjertat ångrar och begråter och utlofvar, att hon här efteråt vill genom Guds nåd aktsammare vara. Bevisa för den skuld din långmodighet och barmhertighet på henne, att hon dig uti helighet och sannskyldig botfärdighet tjena må i alla sina lifsdagar, genom din son, vår herre och frälsare, Jesus Kristus, amen!"

Jag kan här omöjligen undertrycka ett harmfullt beklagande deröfver, att de – förmodligen mumieartade gubbar – som skrifvit förenämnda bön, icke allenast tillräknadt en af "stor sorg, ängslan och bedröfvelse" förkrossad moder såsom synd, att hon "genom sin oaktsamhet, dock oförmodligen, förqvåft sitt eget barn", utan äfven icke tillåtit presten, såsom i fråga om alla andra barnaföderskor skedde, bedja, "herren bevara hennes ingång och utgång nu och till evig tid", hvaraf vill synas, att han icke inledde den arma modern i kyrkan och derigenom för församlingen utpekade henne såsom icke fullt återgifven åt den samma.

Allt, hvad jag nu, efter 1693 års kyrkohandbok, berättat om barnqvinnors kyrkogång, och som gällde till den 1 December 1811, upphäfdes och ersattes genom den då först till allmänt bruk anbefallda nya kyrkohandbokens åttonde kapitel, ord för ord så lydande:

"Äkta hustrur tagas i kyrka sålunda:"

"Hustrun, som skall kyrkotagas, faller på knä och presten läser följande bön:"

"Allsmåttige, evige Gud, som gaf den välsignelsen öfver menniskan, när du henne skapat hade, att hon skulle föröka sig och uppfylla jorden, vi tacka dig för den barmhertighet, som du emot denna din tjenarinna bevisat hafver. Hör milde fader, hennes bön, och vare dig behaglig den tacksägelse, som hon med vördnad inför dig frambär, då hon, med helsa och styrka krafter, åter kan uppträda i din helgedom. Föröka än vidare öfver henne och hennes hus den välsignelse, hvilken du lofvat dem, som dig frukta.⁶ Helga hennes hjerta, till att bära dig rika frukter af tro, af hopp och förtröstan, och gif att hon med glädje må uppfylla hennes ömma förbindelser och njuta din salighet, genom Jesus Kristus, vår herre, amen!"

"Derefter stiger hustrun upp och presten tager henne i hand och säger:"

"Herren ledsage dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid amen!"

"När en moder, som hafver förqvåft sitt barn, skall intagas, så sker det med denna bön:"

"Allsmåttige Gud, himmelske fader! Se mildeligen till denna bedröfvade qvinna, som af den stora sorg tryckes, att hon, igenom våda och ovarsamhet, förqvåft sitt barn.

Aftorka hennes tårar, omfatta henne med nåd och gif henne kraft att med ett förtröstande hjerta nalkas dig samt att tjena dig i helighet och rättfärdighet i alla sina lifsdagar, genom Jesus Kristus, vår herre, amen!"

"Herren ledsage dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid, amen!"⁷

"Detta bönesättet kan ock brukas för amma, som af våda förqvåft barn, endast med den ändring, att, för **sitt barn**, säges: **ett barn**."

"Då andra qvinnor kyrkotagas, som före vigseln, under äktenskapslöfte häfdade, födt barn, sker det med denna bön:"

"Allsmäktige, evige Gud, som äktenskapet stiftat hafver, att det må tuktigt och ärligt hållas bland menniskor, se mildeligen till denna qvinna, som din ordning öfverträdt och dina stadgar lätt sinnigt brutit; förlåt henne denna synden och gif henne nåd att hädanefter, enligt dina heliga bud föra ett kyskt och kristeligt lefverne, genom Jesus Kristus, vår herre, amen!"

"Herren ledsage dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid, amen!"

I S:t Petri församling skedde kyrkotagning än i hemmen och än i kyrkan.

Kyrkotagning inom kyrkans murar skedde, icke annat än jag vet, alltid före den bön, som skulle hvarje söckendag förrättas kl. 8 på morgonen. "Kyrkogångsqvinnan" var alltid åtföljd af en annan gift qvinna, så vidt möjligt hennes moder eller ock en äldre, nära släktning. De fattigare barnaföderskorna föllo på knä samt kyrkotogos i sakristian, der prest alltid var vid nämnda tid närvarande, och från hvilken de fingo utgå i kyrkan. Andra kyrkotagas uti ett innan för norra kyrkodörren varande kapell, vid hvars östra vägg fanns en gammal, öfvertäckt, ganska mörk bigt- eller skriftestol. I denna suto qvinnorna till dess presten infann sig, då de gingo honom till mötes och han vid ingången från kapellet till kyrkan verkställde kyrkotagningen. De förnämligaste barnaföderskorna kommo åkande till kyrkans, åt vester belägna dörrar och gingo öfver golfvet i tornets nedersta afdelning in uti kyrkan, hvarest till höger och venster under orgeln fanns två biktstolar af nyss nämnda beskaffenhet, och qvinnorna suto i en af dem, till dess presten infann sig och mellan stolarna fullgjorde sitt åliggande, **utan att dessförinnan fordra något knäfall**.

Kyrkotagning var, mig veterligen, alldrig åtföljd af något, som kunde kallas "kyrko-gångsgille", hvilket åter vanligen hölls på landsbygden.

Noter till åttonde berättelsen

1 Bælter s. 485, 487, 488.

2 Baden I:261.

3 Weylle s. 78.

4 Bælter s. 489.

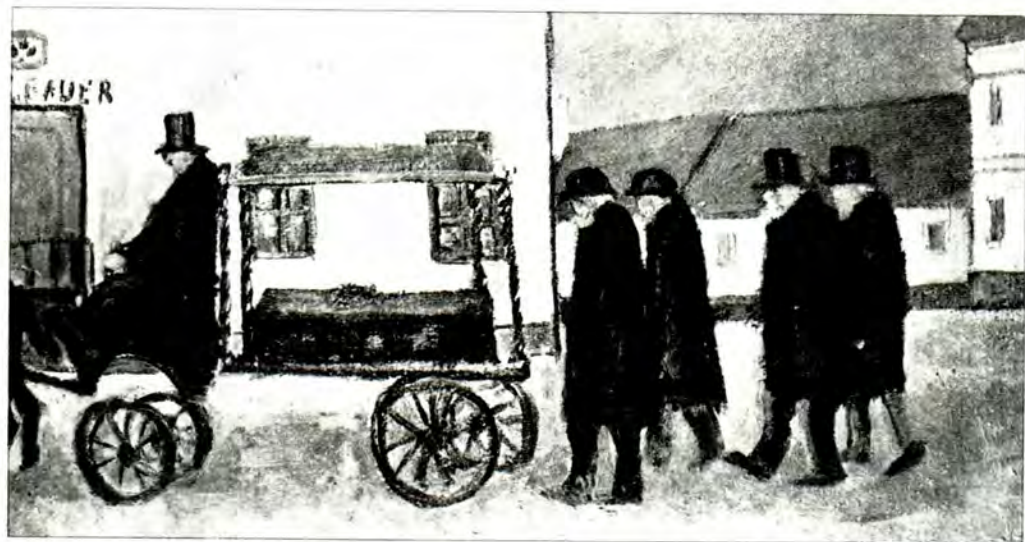
5 Jfr Per Nilsson s. 94 och Rietz dialektlexikon s. 188.

6 Härtill är, enligt ett kungl. cirkulär till konsistorierna af den 25 Sept. 1874 fogat en så lydande not: "Har före kyrkotagningen barnet aflidit eller äro omständigheterna annars sorgliga, kunna orden 'föröka än vidare ----fruktå uteslutas."

7 Detta allt ändrades genom ett kungl. cirkulär till konsistorierna af den 26 Oktober 1860, i hvilket förordnas: "Öfver qvinna, som af våda förqvåft

sitt barn, skall presten i sakristian, i två eller tre tillkallade vittnens närvaro, sedan hon fallit på knä, läsa följande bön:"

"Allsmäktige Gud, käre himmelske fader! Emedan den stora sorgen träffat denna qvinna, att hon genom oaktsamhet förqvåft sitt barn och hon nu deröfver hafver en hjertans bedröfvelse: ty bedje vi dig, käre himmelske fader, att du, af din förbarmande kärlek, ville henne det icke tillräkna, utan förlåta och nådeligen tillgifva. Bevisa, o herre, din långmodighet och barmhertighet på henne, att hon dig uti helighet och rättfärdighet tjena må i alla sina lifsdagar genom din son, vår herre Jesus Kristus, amen."

"Fattigbegravning i Malmö på 1880-talet.

Nionden berättelsen

Om begrafningar

Den ännu icke ändrade 1:sta § i 18:de kapitlet af 1686 års kyrkolag lyder sålunda: "De som kristeligen lefvat hafva, skola, när de dö ifrån denna världen, ärligen och på behörigt sätt till grafven befördrade vardas. Dödsfallet afkunnas på predikstolen nästföljande predikodag eller bönestund, med tacksägelse till Gud, som den framlidna nådigt förlösslut hafver, samt bön och tröst för de sorgbundna. Efter de döde skall ringas i en eller flera klockor,¹ som hvar och ens stånd, i förmåga af våra förordningar, tillåtet är, intet för någon vidskepelses skuld, utan att dermed förkunna den dödes afgang och uppväcka kristeliga tankar om dödligheten hos dem, som qvarleva."

Vidare lyder 6:te § i nyss återopade kapitel sålunda: "Om liket begravdes på kyrkogården, så måste det intet först bäras in i kyrkan att stå der till dess predikan är hållen och sedan utbäras till grafven, utan strax nedsättas och jordas, och derefter går man i kyrkan till att höra predikan. Begravdes liket i kyrkan, då stånde det midt för predikstolen, till dess predikan är hållen och sedan nedersättes i grafven.

Slutligen föreskrives **dels** i 8:de kap. af 1693 års kyrkohandbok: "Först när lik kommer till grafven, lägges det strax i grafven och tager presten en skofvel och kastar tre resor jord på liket och säger: Af jord är du kommen och jord skall du blifva igen; Jesus Kristus din frälsare skall dig uppväcka på den yttersta dagen",² samt **dels** i 9:de kap. af nu gällande kyrkohandbok: "När den döde är nedsatt i grafven, kastar presten med skofveln tre gånger jord på liket och säger: Af jord är du kommen; jord skall du åter varda:³ Jesus Kristus, vår frälsare skall dig uppväcka på den yttersta dagen."⁴

Af dessa sammanstående föreskrifter syns, att, hvad vi kalla **jordfästning** rätteligen och allmänligen bort och bör ske **sedan likkistan blifvit nedsatt i grafven** och icke i en kyrka eller ett grafkor, hvarifrån likkistan sedan flyttas, stundom långa vägar, och så nedsättes i en graf, hvilket tillsammans innefattar ett högst egendomligt sätt att **fästa ett lik vid jorden**.

Dödas s.k. "bisättning" är tillåten i kyrkolagens 18:de kap. och 4:de §, men med vilkor, att "det sker i stillhet, utan all 'process' och bekostnad och inga flera följa än de, som bära eller eljest nödvändigt dervid kunna hafva att beställa", detta vid påföljd för den, som annorlunda förfor, att böta 500 daler s.m.t. till kyrkan och lika mycket till de fattige.

För öfrigt innehålla kyrkolagen och kyrkohandböckerna föreskrifter om personalier öfver de döde; om kyrkogårdars och grafvars beskaffenhet; om begrafning af **dels** "barn, som oäkta födas och mördas"; **dels** främmande trosbekännare och **dels** själfspillingar samt om böner och psalmer, som skola läsas och sjungas, "då lik jordas". Men icke nog härmed, ty regeringen utfärdade hufvudsakligen under 1700-talet, tid efter annan, många till en del ytterligt småaktiga föreskrifter, till iakttagande, då dödsfall timat och begrafning skall ega rum, af hvilka jag nu skall meddela, om ej alla, åtminstone de flesta.⁵

Notifikationen om dödsfall fingo ej ega rum, hvarken personligen eller skriftligen, utom den dödes slägt och inom denna ej vidare, än till och med syskonbarn, och andra borde ej "överbära sorgehuset med condoleancer och visiter". – Derstädes fick ett rum

beklädas med svart och "likrummet" med hvitt, men flera rum fingo ej klädas hvarken med "svart eller drällor, lakan eller linne eller något annat". – Likkistor fingo ej förgyllas eller beklädas med sammet eller galoner, utan endast öfverdragas med kläde eller boj. – De dödas kroppar fingo ej svepas i annat än ett "ordinärt" lintyg och ett i huset befintligt, brukadt lakan samt ej prydas med peruker, spetsar, guld eller silfver eller det, som deraf var virkadt, perlor, ädla stenar eller kedjor eller ringar af guld. – Till liks svepning skulle endast ett fåtal af närmaste släktingar kallas och då samt vid bisättning, fick ingen traktering ega rum. – Endast närmaste fränder finge bjudas att i "likprocession" följa till och från kyrkan, men om af dem ej funnos 24 personer, kunde andra bjudas, och alla skulle följa liket till fots, utom då snö- eller regnväder inträffade, eller vägen var allt för lång och smutsig, då man kunde få begagna vagnar. – Dessa fingo ej vara öfverklädda med svart och likvagnarne ej praktfulla. – Endast vid adeliga begrafningar fingo "prästavver eller marskalkar" finnas, två till antalet. Bruket deraf vid ofrälse personers jordafärder belades med straff. – För adeliga, presterliga och borgerliga lik fick ringas fyra gånger, hvarje gång högst en half timme, den första, som kallades själaringing, så snart dödsfall timat; den andra dagen före begrafningen; den tredje, när denna egde rum och den fjerde, då liket var jordsatt.⁶ – Predikstol, altare och bänkar fingo ej öfverkläddas med svart. – De, som deltagit i krig, skulle vid deras begrafning hedras med styckeskott, efter deras tjenst och anseende. – I städerna fick ej graföl hållas med mat, dryck eller konfekt. – Vid sorgs anläggande fick ingen kläda sina tjenare i svart. – Sorgdräkt skulle bäras efter man och hustru samt egna, svär- och styfföräldrar sex månader; efter barn och barnbarn öfver 15 år 3 månader, men för yngre, sex veckor; efter hel- och halfsyskon tre månader o.s.v.⁷

Huru länge sorgdräkt skulle i äldre tider bäras efter kungliga personer, vet jag icke, men nära ett år efter Karl XIII:s död lästes i Stockholms Posttidningar för den 1 Februari 1819 följande kostliga tillgännagifvande: "Hans majt. konungen, som i hvarje hänseende med ömhet åser sina undersåtars väl, har, i betraktande tagit, att förlusten af en god konung eller af ett älskadt föremål inom det kungliga huset redan är nog kännbar för ett troget folk, utan att ökas med skadliga följder för handeln och näringsfliten, och har af sådan anledning täckts i nåder stadga, att tiden för bärandet af sorgdrägt efter deras majestäter eller medlemmar af det kungliga huset skall hädanefter på följande sätt inskränkas: Efter konung och drottning 6 månader, hvaraf 3 djup sorg och 3 mindre sorg, efter kronprins 4 månader, 2 djup och 2 mindre sorg; efter andra af kungliga huset 3 månader, hvaraf hälften djup och hälften mindre sorg. Spektaklerna upphöra till efter deras majestäters begrafning."

Många af de gamla föreskrifterna åsidosattes i Malmö flera år innan de blefvo formligen upphäfdade, hvilket icke skedde förr än genom en kunglig kungörelse af den 10 September 1823. Se här huru derstädes ännu år 1850 i anledning af dödsfall tillgick först beträffande själaringen, allt i S:t Petri kyrka.

Denna ringning skedde, enligt af Knutsgillet den 18 Mars 1796 fattadt beslut endast med Knutsklockan för alla Knutsbröder, deras fruar och Knutssystrar samt började, utan afseende på deras rang och stånd, **klockan 12 på dagen**, men för Knutsbröders barn klockan 11 f.m. samt fortfor en half timme.⁸ För alla andra själaringdes likaledes en half timme, med alla eller endast "söndagsklockorna" hvilket, emedan betalning för ringningen skulle, – med undantag för församlingarnes prester och andra tjenstemän samt betjening äfvensom lärare i latinskolan och alla desses hustrur och hemmavarande oförsörjda barn –erläggas, berodde på önskan af vederbörande dödsbo, och ringningen började **klockan 12 på dagen** för dem, som voro af adel eller försedda med kunglig fullmakt; **klockan 11 f.m.** för lägre tjenstemän; **klockan 1/2 11 f.m.** för handlande; **klockan 10 f.m.** för handtverkare och bryggare m.fl. småborgare; **klockan 1/2 10 f.m.** för gesäller och **klockan 9 f.m.** för än lägre stående män af arbetsklassen samt å alla nu

nämnda tider äfven för männens hustrur samt hemmavarande oförsörjda barn. För själfmördare ringdes icke.⁹

Redan år 1546 fanns det en begrafningstaxa och enligt denna skulle det betalas för ringning med alla klockorna 10 dlr, sändagsklockorna 2 dlr och Knutsklockan allena 8 dlr¹⁰ men enligt Kristian IV:s recess skulle betalning ej tagas af fattige. Häruti har sedermera, tid efter annan; ändring skett.

Efter timat dödsfall, skickades, så fort sig göra lät, en sorgklädd tjenarinna med underrättelse derom till närmaste släktingar. När sedermera själaringen egde rum, läto de, som ansågo sig dertill hafva råd, genom två stadstjenare till bekanta i staden utdela till en början mundtlig underrättelse och i senare tid tryckta kort med uppgift om dödsfallet. Var den döde en rik eller förnäm man, så meddelades underrättelsen icke sällan på det sätt, att någon hans vän eller vederlike åkte sorgklädd genom stadens större gator i en täckvagn, på ömse sidor om hvilken gingo två sorgklädda stadstjenare, som af den åkande mottogs och i de beslätgade, rikare eller förnämre husen aflemnade ofvan nämnda kort. Var den döde berättigad till pre- eller sorgstafvar vid den blifvande begrafningen – en sådan rättighet ansågos alla slags adelsmän och med konungens fullmakt försedde tjenstemän ega – så hängde utom täckvagnens fönsteröppningar två sådana, kyrkan tillhöriga och af henne hyrda, runda omkring sex fot långa stafvar, hvilka voro omlindade med svart flanell och ofvantill försedda med två hängande, bredt fällade remsor af svart krusflor. Dessutom kungjordes timade dödsfall i "Malmö tidning", sedan denna år 1813 börjat utkomma, och sedermera äfven i de andra tidningar, som i staden utgifvas.

Under tiden före begrafningsdagen, var man i hvarje dödsbo sysselsatt med att dels hänga nytvättade linnelakan med breda fällar, kallade "sorgelakan", för alla åt gator och öppna platser vettande fönster; dels anskaffa likkista, tvätta och svepa den döde; dels ordna sorgedrägt och dels inköpa ämnen till "traktering" åt blifvande begrafningsgäster. Dessa bestyr ökades i rika hus med att öfverkläda stolar, soffor, speglar, pendyler m.m. med fint, hvitt linne, hvaraf dessutom ofta bildades festoner och drufklasar, hvilka senares innebörd bestod af hasselnötter, "samt att inreda en del af ett rum till ett med svart klädt "likrum" å hvilket likkistan uppställdes på en af kyrkan hyrd och med ett henne tillhörigt svart täcke öfverdragen "likpall" samt omgafs med fyra, sex eller åtta "geridoner", hvarå ställdes med vaxljus försedda armljusstakar.

Likkistorna voro naturligtvis mer och mindre dyrbara; utan undantag svarta; stundom försedda med försilfrade fötter, men högst sällan med plåtar – jag såg alldrig sådana utom på den likkista, som i November 1817 inneslöt stofet af kommerserådet Frans Suell – och kransars eller blommors fästade på likkistor eller nedkastande i grafven brukades med högst få undantag, först i en långt senare tid.¹¹ Deremot voro gemenligen både grafvens botten sandad och beströdd med hackadt enris samt den uppkastade jorden sandad och prydd med buxbomsstjelkar. På grafkullen satte ofta de fattige blommor eller träkors. De rike betäckte den med grafstenar, hvilka i en senare tid uppställdes vid kullens ena ända.

Sorgdräkterna voro äfven mer eller mindre dyrbara, de dyrbaraste af följande beskaffenhet. Männens djupaste sorgdrägt bestod af svarta klädeskläder hvars ärmar voro vid händerne kantade med "ponjetter" af finaste hvitt tyg med breda fällar; hvit halsduk och en derifrån, så långt västen räckte, nedhängande och i den sammans nedre ända fäst, högst tre till fyra tum bred, hvit "långhalsduk" med breda fällar och ett bredt veck på midten, samt ett rundt om hatten, nästan ända upp till kullen fäst, svart krusflor. Fruntimrens djupaste sorgdrägt bestod i en svart klädning af helylle, flanell eller kläde, och skor eller kängor af samma slags tyg. Klädningens ärmar voro kantade med ponjetter af ofvan nämnda slag. Öfver klädningen bars ett, af finaste hvitt tyg förfärdigadt förkläde med en så bred fäll nedifrån räknadt, att den räckte nästan upp till öfra

kanten af förklädet, och detta var bundet på ryggen medelst mycket långa, nedhängande och med breda fällar försedda band af samma slags tyg, som förklädet. Om halsen satt en af samma tyg förfärdigad "snibbkrage", hvilken dels på ryggen och dels på bröstet bestod af två, närmast halsen breda, men nedåt aftagande och i en spets slutande snibbar med breda fällar. På hufvudet buro fruarna hvita mössor försedda med breda fällar. I den mån sorgtiden minskades, minskades äfven sorgdrägterna, för männen sålunda, att ponjetter och långhalsduk bortlades samt för fruntimren på det sätt, att ponjetter, förkläde och snibbkrage aflades och att fruarna buro mössor af svart krusflor med breda fällar.

I likprocessionen efter föräldrar samt far- och morföräldrar gingo gossar, när väderleken det tillät, med blottadt hufvud och med dettas vanliga betäckning under venstra armen. Fruntimmer deltog ej i nämnda processjoner och öfvervoro sällan jordfästningar, ens i kyrkorna. En enda gång såg jag endast sorgklädda skolflickor bära och följa en deras aflidna kamrat till grafven å Caroli kyrkogård. Jag var då sjelf ett barn.

Kyrkorna egde och uthyrde sämre och bättre, temligen groft tillyxade, starka, svarta likbårar. Det fanns tre "likbårarelag", hvilka voro bildade inom handels-, handtverks- och civilsocietyerna, samt dessutom "enighets-" och "tyska likbårelagen". För hvarje funnos särskildas stadgar och de egde, med undantag för det sist nämnda, egen, mer eller mindre dyrbar likvagn, som styrdes af en svartklädd kusk och drogs af svarta hästar, hvilka för tillfället blifvit legda. Ett par af lagen egde äfven likbårar och under 1830-talet hade staden till bortförande af fattigas lik, låtit förfärdiga en särskild vagn¹² hvilken utgjorde en fasa för hvarje s.k. pauvre honteux. Jag kan alldrig glömma, att, då jag var styresman för gersoniska stiftelsen, en gammal i densamma boende enka efter en handlande, hvarje gång jag besökte henne, gråtande bad mig icke blifva förd till grafven i "fattigvagnen", hvilket jag hvarje gång lofvade. Hon skulle, menade hon, eljest icke "komma hederligt i jorden".

Förnämligare personers lik blefvo stundom "bisatte" i kyrkan. Likkistan blef då, omgifven af tjenare med lysande lyktor och efterföljd af närmaste släktingar, ditförd någon aftonstund, så tyst och stilla som möjligt.

När begrafning skulle ega rum, så skedde det, sedan "begravningsgäster" bjudits mundtligen eller medelst tryckta kort, på följande olika sätt.

Före fattigvagnens anskaffande och ibland äfven sedermera, sattes den utfattiges likkista på en svart likbår, hvilken bars på fyra starka karlars axlar. Vid en af portarna på kyrkogårdsmuren mötte "klockaredrängen", som ledsagade den fåtaliga "likprocessionen" direkte till den i förväg uppkastade grafven, der presten mötte och förrättade jordfästningen. Någon klockringning egde icke rum, men hördes deremot, mot betalning till kyrkan och "ringarne", vid alla andra begrafningar samt skedde då med flera eller färre klockor, allt efter den dödes "stånd och vilkor".

Var den döde föga bemedlad, så bars likkistan, öfverhöljd af ett utaf kyrkan hyrdt "bårtäcke", på nyss nämnda sätt eller kördes i en sämre likvagn och åtföljdes af en uti "sorghuset" samlad "likprocession". Framför denna gick en och framför båren eller likvagnen en "prestaf" med käpp i högra handen. När processionen kommit till Östergatan och midt för Petersgatan så skulle, under anförande af klockaredrängen, likkistan bäras och processjonen gå genom gränden och den norra ingången till kyrkan samt tvärs öfver denna och ut genom södra ingången till grafven, der presten, i fall han ej var med i processjonen, mötte och förrättade jordfästningen; men härvid förfors på två olika sätt. Det ena var, att det endast spelades på orgeln under tåget genom kyrkan; det andra, att de lärjungar i "latinskolan", som tillhörde "sången", anförda af korallerne, och uppställda, två i hvarje led, på norra delen af Petersgatan och dertill gränsande del af Östergatan, inväntade processjonen samt gingo, så snart den förste prestafven kom fram till sångens yttersta led, före honom och sjöngo en "lik- eller begrafningspsalm",¹³

Likbärelaget Enighetens likvagn från 1858.

hvilken under gåendet genom kyrkan ackompanjerades af orgeln. Orgelnisten och korallerne åtnjöto betalning efter taxa och därför högtidlighöllos begrafningar jemförelsevis sällan på de nu nämnda sätten.

Var den döde förmögen och liket ej blifvit bisatt, så kördes likkistan på en bättre likvagn, tillhörande det likbärelag, i hvilket den aflidne varit ledamot, till kyrkans vestra eller stora ingång och bars under orgelspelning derifrån, åtföljd af den i sorgehuset samlade, af ofvan berörda slags prestafver anförda likprocessionen samt ställdes så, att likets hufvud var vänt åt öster och dess fötter åt vester, på en å "stora gången", något öster om predikstolen platserad, kyrkan tillhörig och med svart täcke öfverhöljd likpall,¹⁴ hvarefter de i processionen deltagande personerna, endast undantaget prestafverne, hvilka blefvo stående vid hvar sin ända af likkistan, satte sig i mansstolarne närmast höger om gången sålunda, att de, som gått i processionens första led, togo, jemte den tjänstgörande presten, plats i stolen midt för likets fötter och alla de andra "begravningsgästerna" i de vester derom varande stolarne. När detta skett, öfvergick orgelnisten till introduktion af en begravningspsalm och sjöng jämte "sången" denna psalm efter hvars slut jordfästningen egde rum. Sedan sjöngs åter en psalm och derefter bars under orgelspelning likkistan, efterföljd af processionen i samma ordning, den kommit in i kyrkan, ur henne och ut på kyrkogården till grafven. När denne till större delen blifvit fylld gick processionen åter till sorgehuset, för att derstädes undfägnas på liknande sätt, ehuru ej så rikligt, som här nedan berättas. Stundom hände att presten, på begäran af den dödes anhöriga, äfven förrättade altartjenst, då det tillgick, som här nedan kommer att sägas.

Var den döde rik eller förnäm och i det senare fallet, hans anhöriga hade råd att bekosta en dyrbarare jordafärd, så tillgick det på följande sätt. En half timme före den till begrafningens början bestämda tiden skedde "sammanringning" med begge kyrkornas alla klockor och dödsboets närmaste qvinnliga anförvänder intogo då, klädda i djupaste sorgdrägt, soffor och stolar i husets bästa rum, hvilket kallades att "sitta i sorgen", samt mottogo de sorgebetygelser af de anländande begrafningsgästerne. Sedan dessa druckit kaffé och i likrummet, der vaxljusen brunno, sett den döde för sista gången, tillskrufvades locket på likkistan. Under tiden hade notarius publikus eller någon annan i rangförfattningarna väl hemmastadd person, med noggrannt iakttagande af de samma, uppgjort en "rangeringslista" öfver de sörjande och begrafningsgästerne, hvilkas plats i likprocessionen, genom upprop efter listan eller medelst skrifna biljetter, sålunda bestämdes, att de, som hade högsta rangen, skulle komma att två och två, gå i första leden¹⁵ med en sörjande emellan sig, söner först och sedan deras fader samt vidare andra sörjande i mån af deras skyldskap till den döde, och så alla de andre begrafningsgästerne, dock med iakttagande deraf, att den tienstgörande presten, utan afseende på rang, fick plats i något af de främsta leden. När detta skett, så bars likkistan af vederbörande likbärarelags medlemmar till den utanför husets dörr väntande likvagnen och likprocessionen satte sig under klockringning i gång sålunda, att en "presta" gick före likvagnen och en efter densamma före processionen, en hvar bärande i högra handen en sorgestaf af ofvan nämnda beskaffenhet. Hade den döde varit riddare, så bar en sådan hans ordenstecken på ett svart, med silfverband kantadt sammetshyende och gick i processionen närmast efter likkistan. När likvagnen kommit till kyrkans vestra ingång, börjades orgelspelning; gingo prestaferne med riddaren emellan sig före likkistan; bars och ställdes denna samt satte sig begrafningsgästerne och ställde sig prestaferne såsom härofvan är sagdt, hvarjemte riddaren tog stående och med hatten på hufvudet plats vid likkistans åt öster vettande ända. När detta skett, utfördes på sätt ofvan är sagdt, en begrafningspsalm och verkställdes jordfästningen, nu ofta föregången af ett "liktal" öfver den döde. Derefter sjöngs åter en psalm, vid hvars början prestaferna och riddaren satte sig i främsta stolen och presten gick upp för altaret samt förrättade den i kyrkohandboken föreskrifna altertjensten. Sedan sjöngs åter en psalm, vid hvars början presten åter intog sin bänkplats. När psalmen slutats, spelade orgelnisten en sorgmarsch och bars likkistan, åtföljd af processionen i samma ordning den kommit in i kyrkan, till och nedsänktes i grafven, antingen inom kyrkans murar eller ock å kyrkogården, hvarefter processionen under klockringning gick till sorgehuset. Vid särdeles utmärkte mäns jordfästning, utfördes efter denna, i stället för en psalm, särskild sång med ackompagnement af orgel och flera instrument;¹⁶ t.ex. vid kommerserådets Suells jordfästning, och den då utförda sången, med ord af Tegnér och ackompagnemang af orgel.

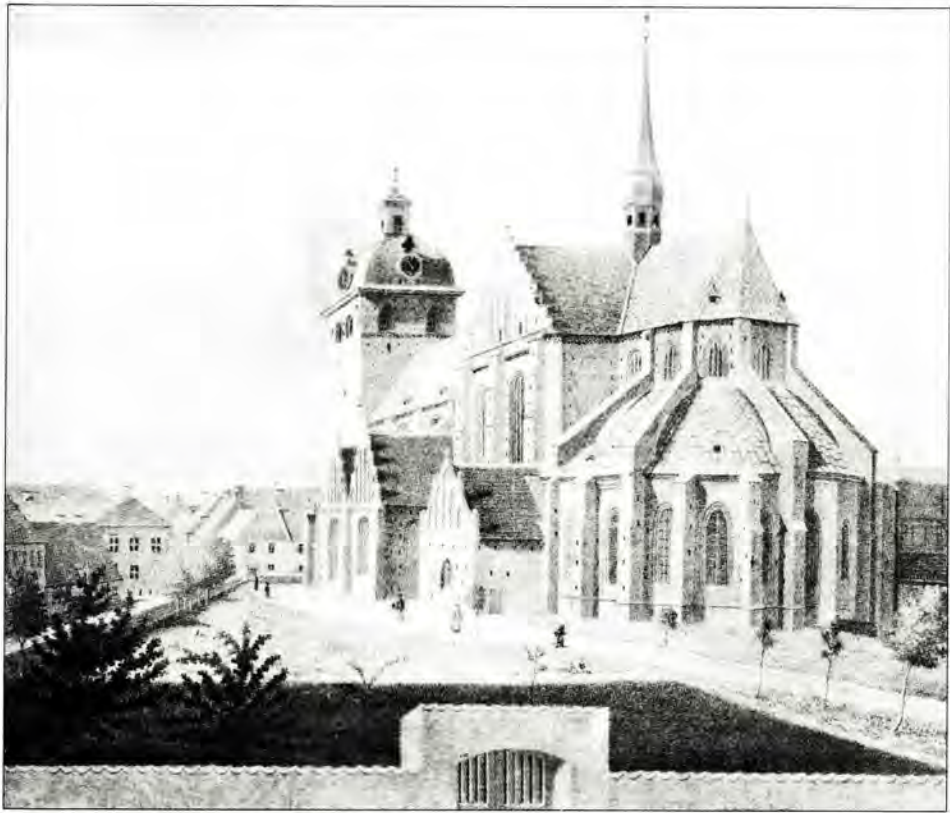
Genom ett på en framställning af rikets ständer grundadt, kungligt cirkulär till konsistorierna af den 18 Oktober 1815 hade dem ålagts att på tjenligt sätt och efter sig företeende omständigheter, leda vederbörande pastors och församlingars omtänka derhän, att begrafningar i kyrkor och kyrkogårdar, så i städer som på landet, så fort tid och omständigheter det medgäfvé, måtte upphöra och i stället begrafningsplatser utom städer och byar inrättas.¹⁷ Med stöd häraf och i sundhetens intresse, hade S:t Petri församling beslutat, att ingen vidare fick inom kyrkans murar begravas, men detta beslut hade blifvit upphäft i anledning af deröfver anförda besvär utaf min morfar, handlanden M. S. Gadd, som genom arf egde för sig och sin hustru ett, till venster om stora ingången, under ett från hvalfvet hängande skepp, beläget grafställe i kyrkan. I det begrofs äfven min mormor i April 1828 och min morfar i Juli 1831. Derefter förekom ingen sådan begrafning.

När likprocessionen återkommit till sorgehuset, blefvo begrafningsgästerna, efter dettas råd och lägenhet, "hederligen trakterade". Först bjöds en "kyrkosup", brännvin med tilltugg; derefter rökade nästan alla äldre gäster, innan cigarrer blefvo allmänt brukliga, tobak ur sjöskumspipor, hvarför många sådana måst lånas af husets vänner, och vidare dracks té. Var huset rikt bjöds rhenskt vin och "sorgekonfekt", gemenligen i papperspåsar om 1/4 eller 1/2 skålpunds tyngd. Var det mycket rikt, gafs middag och sedan bjöds kaffe samt röktes tobak, hvarefter den ene efter den andre af gästerna gick till sitt hem eller på klubben – och så hade den döde "kommit hederligt i jorden".

En del af begrafningsceremonierna blefvo i början af 1820-talet ej obetydligt förändrade af följande anledningar. Jag har redan nämnt, att begge statsmakterna år 1815 önskat, att begrafningar på kyrkogårdar måtte upphöra och i stället begrafningsplatser utom städerna inrättas. På S:t Petri och Caroli kyrkogårdars vestra delar hade alldrig funnits utrymme för liks jordande, och ganska litet, om ens något, på sist nämnda kyrkas norra del. Deremot fanns stort utrymme å den del af S:t Petri kyrkogård, som ligger norr om kyrkan; men den delen var ett illa underhållet fält, å hvilket endast sjelfspillingar, oäkta födda och mördade barn samt de som dräpte hvarandra i brådskinnad m.fl. begrofvos¹⁸ och intet kors eller annat tecken fick utvisa, hvilkas kroppar der förmultnade. De, som dödt en naturlig icke neslig död, begrofvos å kyrkogårdarnas södra och östra delar, men dessa voro öfverfyllda, hvilket syntes, bland annat, af många liggande grafstenar. Stående fanns endast en hvilken mot slutet af 1820-talet ersatte en liggande och inmurades vid foten af S:t Petri kyrkas östra, yttre vägg, för att utvisa ett der utanför varande familjen Bager tillhörigt grafställe.

Statsmakternas ofvan nämnda önskan, kyrkogårdarnes¹⁹ öfverfullnad och invånarnes i staden växande antal vållade, att vederbörande snart efter år 1815 började tänka på anläggning af en begrafningsplats vester om Gustaf Adolfs torg, hvarest fanns ett af raseringsbolaget högst ofullständigt fyllt och utjemnadt fält. Olika åsigtter yttrades om, huruvida det samma kunde anses ligga **utom staden**, men regeringen ansåg detta vara förhållandet, och så blef år 1820 det ifrågavarande fältet, innehållande 4 tunne- och 25,8 kappeland köpt för 275 rdlr banko.²⁰ samt **dels** genom af stadens invånare frivilligt utgjorda dagsverken och körslor, fyllt och planeradt och **dels** försedt med stängsel, å östra sidan bestående af ett dyrbart, med ett par större och två mindre portar af jern försedt staket, för hvilket och fältets indelning af förste landtmätaren J. Åkerblom samt plantering med träd kostnaderna till största delen betäcktes genom inflytande köpeskillingar för sållda grafställena.²¹

Den 24 November 1822 blef ifrågavarande sedermera i många år s.k. "nya begrafningsplats" högtidligen invigd, hvarvid tillgick sålunda. Sedan rådmannen i staden J. Malmborgs lik blifvit på vanligt sätt jordfäst i S:t Petri kyrka, så blef detsamma, under ringning med begge kyrkornas alla klockor och på samma sätt det förts till kyrkan, derifrån, åtföljdt af likprocessionen, fördt till Gustaf Adolfs torg och hän mot begrafningsplatsen. Utanför dennas portar stod, anförd af koralerne, "sången", hvilken, så snart prestafven för liket närmade sig dess sista led, upptogo psalmen nr 452 och satte sig i marsch mot den i begrafningsplatsens midt varande runda kullen,²² hvarest var ett för tillfället uppfördt kor med altare, framför hvilket biskopen i Lund, V. Faxe, på hvarje sida omgifven af tre prester, eller s.k. assistenter, ställde sig.²³ När sången och likprocessionen, som vid förbigåendet af Malmborgs grafställe, lemnadt likkistan att af vederbörande betjening nedmyllas i hans graf, uppställt sig omkring rundeln, så invigdes begrafningsplatsen i den ordning, som föreskrifvits i kyrkolagens 12:te kapitel. Först höll biskopen ett tal; sedan uppläste hvarje assistent ett för tillfället lämpligt bibelspråk; derefter invigdes begrafningsplatsen i treenighetens namn, upplästes bönen "fader vår", ställdes en förmaning till det församlade folket, hvilken slutades med bön och välsignelsen, och så sjöngs ånyo en psalm, hvars nummer jag icke minnes, ehuru jag deltog i

S:t Petri kyrka, omgiven av kyrkogårdsmur.

sången. Likprocessionen gick derefter under klockringning från de dödas nya stad till sorgehuset och de tusentals åskådare, som fanns å platsen, skingrades åt alla håll och kanter.

Innan den nu nämnda begravningsplatsen invigdes, var den 22 November 1822 ett reglemente för dess begagnande af vissa utaf stadens magistrat och begge församlingar utsedde deputerade fastställt, att gälla på ett år från invigningsdagen. Detta reglemente innehåller, bland mycket annat, i § 1: "Intet lik får begravas i kyrkorna eller i de gamla kyrkogårdarne, utom i de med kunglig resolution försedda grafvar, om egarne det åstunda"; – i § 2: "Likprocession bör vara rangerad och afgå 3/4 dels timme efter den för samlingen utsatta tiden, utan att dermed må dröjas under väntan på någon bjuden, som då ännu icke sig infunnit. Sedan en halftimme förlidit från samlingsringningens början, anses den bjudne, som då ej infunnit sig i sterbhuset, uteblifva, så att rangeringslistan då upprättas öfver de tillstädeskomne, på det processionen 3/4 dels timme efter bjudningstimmen ofelbart må kunna gå från sorgehuset, hvilket föranstaltar, att någon efter rangeringslistan uppropar processionen i den ordning en hvar skall gå, så att hädanefter inga biljetter dertill få utdelas vid 1 rdlr 32 sk banko vite till de fattiga;" – i § 3: Vid jordfästningar på nya begravningsplatsen får ingen licksång förrättas, så länge platsen icke är försedd med ett för licks jordfästande tjenligt grafkor;" – i § 5: "Grafsten får ej förses med inskription, utan att förslaget dertill blifvit för kyrkoherden i församlingen uppvist;²⁴ dock gäller ej kyrkoherdens omdöme derom för annat, än ett råd, enligt derom gällande författningar."

Det nu nämnda reglementet ersattes af ett nytt, hvilket fastställdes af landshöfdinge- och biskopsembetena den 20 December 1823 och hvarigenom icke allenast det förut stadgade; egendomliga vitet af 1 rdlr 32 sk banko för biljetters utdelande undanröjdes, utan äfven föreskrefs att, i öfverensstämmelse med rangeringslistan, borde antingen "biljetter utskrifvas" eller ock "upprop ske för bestämmande af den ordning, en hvar i processionen skulle gå".

Genom dessa reglementen förändrades dels genast helt och hållet de sätt att begrafva utfattiga och föga bemedlade döde, som jag i det förestående beskrifvit och dels betydligt äfven de andra. Deremot bibehölls den från katolska tiden i vårt land härstammande, både onödiga och, emedan den skulle vara beroende af de dödas stånd och vilkor i lifstiden, ett kristet folk ovärdiga själarigen.

Den 8 Januari 1842 afled postmästaren i staden, öfversten Troils fru och då gafs uppslag till ett dittills derstädes oerhördt, men förståndigt förfaringssätt i afseende på "begravningsgästerne". Dödsboet lät nemligen i stadens tidningar kungöra ej blott Fru Troils död, utan äfven dag och timme för hennes jordfästning. Hon, hennes man och barn voro med rätta aktade och afhållna af alla, som kände dem, och lika vacker, som någon annans, blef hennes sista färd till begravningsplatsen, men å denna åtskildes alla närvarande efter jordfästningens slut.

De gamla, med ruskiga murar och portar försedda kyrkogårdarne, hade endast då gudstjenst eller begrafningar eller sockenstämmor egde rum varit tillgängliga för allmänheten, men den nya begravningsplatsen blef det alla dagar samt var, sedan de derå planterade träden uppvuxit, för Malmö invånare ungefär det samma, som den vackra assistanskyrkogården vid Kjöbenhavn redan länge varit för invånarne derstädes.

Ehuru innehållande en areal af närmare 10 tunneland, blef likväl den nya begravningsplatsen inom 50 års tid så öfverfylld, att den måste ersättas med en nyare, hvilken invigdes den 23 Oktober 1870, och än märkligare är, att, ehuru denna nyare begravningsplats innehåller 16 tunne- och 7 kappeland,²⁵ man redan då detta i slutet af Oktober 1887 skrives, är, i anseende till den sammans otillräcklighet, betänkt på att tillöka den på östra sidan med omkring 28 tunneland, hvilkas egare förklarar sig villiga att för 1.500 kronor per tunneland sälja sin jord till staden, som derigenom samt för platsen planering och plantering m.m. skulle, enligt gjord beräkning, komma att ådragas en utgift på omkring 50.000 kronor.²⁶ Detta allt torde förtjena uppmärksamhet af dem, som förut ej äro nog upplysta att inse det rätta och nödvändiga uti kunnige och tänkande mäns mening, att lik böra i sundhetens intresse förbrännas.

Noter till nionde berättelsen

- 1 Denna ringning den s.k. sjärlaringningen, egde rum redan under den katolska tiden, började då så snart någon var död, fortsattes timvis och ansågs högst nödig, somliga säga, för att medelst de **vigda** klockornas ljud, bortjaga i luften sväfvande onda andar, hvilka ville hindra sjärlarna på deras färd till himmelriket. Genom 1607 års Norske Kirkeordinantz blef den helt och hållet förbjuden, emedan grunden därför var vantrö och villfarelse, och ringning vid dödsfall tillåten endast då den döde bars till grafven. Se Weylle s. 694.
- 2 En ord för ord lika lydande föreskrift finnes i 1529 års kyrkohandbok.
- 3 Ofvanstående två meningar äro sannolikt grundade på 19:de versen i 3:de kapitlet af första Mosebok, enligt hvilken vers Gud sade till Adam: "Du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett till dess du varder åter till jord igen, der du aftagen är; ty du är jord och till jord skall du varda." Detta enligt gamla bibelöfversättningen. Enligt den nya, sade Gud: "Du skall äta bröd i ditt anletes svett, till dess du åter varder till jord, hvaraf du är tagen, ty stoft är du och till stoft skall du åter varda."

Vår tills vederbörande vetenskapsmän tro sig hafva funnit, att människokroppen består af 13 grundämnen, deraf 5 gasformiga och 8 fasta; – att de senare äro mest kol och vidare fosfor, svafvel, kalcium, kalium, natrium, magnesium och jern samt att flera af dessa ämnen dunsta upp af grafven i luften och andra från grafven upphemtas såsom näringsämnen för träd och andra växter af deras rötter.

(Tidskriften Ivan, Åberopad i "Dagens Nyheter" den 23 Okt. 1886. E. von Quanten å s. 230 i veckotidningen "Svea" nr 29 för den 16 April 1887).
- 4 Första versen i psalmen nr 499 – författad af den utmärkte E. Gripenhjelms och omarbetad af den ännu utmärktare erkebiskopen J. O. Wallin – lyder sålunda:
 "En gång dö och sedan domen är oss allom förelagdt.
 När vår kropp till jord är kommen, blir dock själen än vid makt.
**Hon för domen måste då ställas, att det utslag få,
 Som en helig Gud skall fälla och som skall för evigt gälla"**
 Och nog är väl detta sannt och rätt, ty man kan ej begravas ande, själen, och det är ju denna, ej människans kropp, som skall dömas.
- 5 Flera föreskrifter i samma syfte och af liknande slag, som de, hvilka härefter anföras, äro gifna i Fredrik II:s och Kristian IV:s recesser, den förra utfärdad år 1576 och den senare 1596, och skulle således gälla i Malmö åtminstone till år 1658, då staden kom att tillhöra Sverige. Se Weylle s. 340, 521, m.fl. och Friberg s. 66.
- 6 När en kung aflidit, sjärlaringdes för honom under ett helt år hvarje dag klockan 12 en hel eller half timme i alla rikets kyrkor. Så skedde t.ex. i Danmark år 1588 efter Fredrik II:s den 4 April samma år timade död och likaså i Sverige sedan Karl XIII den 5 Febr. 1818 aflidit. Det senare kostade "ensamt Malmö stad ett par tusen riksdaler banko, hvaröfver ett allmänt missnöje rüjdes", men deremot blef Karl XIII **högst salig**, som det heter på hofkryparenspråket. Se Weiger Smith s. 15; Halling s. 191.
- 7 Se om alla ofvannämnda föreskrifter Bælter s. 560-564.
- 8 Beslut i samma syfte, jemväl innehållande, att både själa- och begrafningsringning med Knutsklockan för ofvan nämnde personer icke skulle betalas, var redan år 1552 fattadt. Se Flensburg s. 79; Friberg s. 52.
- 9 Enligt af kyrkoinspektören A. P. Pettersson mig långifven ännu gällande föreskrifter. Jfr Odin s. LXXVIII.
- 10 Friberg s. 227.
- 11 Detta är ursprungligen ett hedniskt bruk, som afskyddes af de förste kristna, men nu eger rum, snart sagt ända till galenskap och är mycket dyrbart. "Vill du hedra den döde", säger kyrkofadern Chrysostomus, "så gör barmhertighets sak", och jag vågar säga: "Gif de fattige, hvad kransar och blommor kosta". Se Bælter s. 529.
- 12 Jfr Friberg s. 276.
- 13 Detta var till en del ett mycket gammalt bruk, hvarom se § 11 i 1668 års stadga om oordningar hos adeln samt häröfvan sid Det fanns äfven uti Stockholm i början af innevarande århundrade, hvarom se Lundin s. 295.
- 14 Utaf en af magistraten den 10 September 1810 fastställd taxa på utgifter till kyrkan, bland annat, för jordfästningar i den samma, synes, att likkistorna ibland platsrades på stora gångens vestra ända eller i kyrkans mindre gångar och att afgifterna då voro lägre än eljest naturligtvis därför, att de ställena voro mindre ansedda.
- 15 Detta rangeringsbestyr åstadkom stundom förargelse och jag minnes väl en kapten vid fortifikationen, som, emedan han fått plats under en kapten, hvilken icke blott var yngre i tjensten, utan äfven tillhörde ett landregemente, ansåg sig derigenom svårt förolämpad, blef i hög grad ond och ej ville deltaga i processionen.
- 16 Regeringen hade dock den 1 December 1712 afslagit framställningen om tillåtelse "att få hålla vokal- och instrumentalmusik, när 'liksermon' hölls vid grafven". Se Bælter s. 547.
- 17 Jfr Bælter s. 538.
- 18 Jfr Bælter s. 569 o.f. samt i afseende på de oäkta barnen kyrkolagen 18 kap. 10 §.
- 19 Utom S:t Petri och Caroli kyrkogårdar funnos en tillhörande hospitalsförsamlingen och belä-

- gen vid norra hörnet af Djekne- och Snapperupsgatorna, samt en tillhörande garnisonsförsamlingen och en slotts-församlingen, dessa, i hvilka soldater och fångar begravas, liggande å de öster ut från staden varande höjder, som af gemene man kallades Kirsebärs eller Körsbärsbackar, men af gammalt, redan år 1590 kallades Kejsebjersbackar, emedan å dem fordom "keysades" eller "kesades", det vill säga, valdes, majgrefvar i Knutsgillet. Se Sjöborg I:185.
- 20 Denna begravningsplats blef sedermera ett par gånger utvidgad och innehöll 9 tunne- och 20,7 kappeland, då stadens aldri nyaste begravningsplats söder om Föreningsgatan, utgörande i areal 16 tunne- och 7 kappeland, den 23 Oktober 1870 invigdes. Detta enligt Halling s. 43; Odin s. XLI och ett stadsingenjör Åbergs bref till mig den 10 Maj 1886.
- 21 Jfr Halling s. 195.
- 22 Denna var uppkastad i afsigt, att ett grafkor skulle derå uppföras, och för detta ändamål skänkte tobaksfabrikören J. M. Dahl uti testamente af den 12 Augusti 1828 till hvars exekutor Halling deri utnämndes 3.000 rdlr bko att efter hans död utbetalas; men ehuru den derefter skeddä boutredningen af den 20 Oktober 1834 utvisar en behållning af 20.792 rdlr bko, blef jag känner ej orsaken dertill, något grafkor alldrig uppfördt. Jfr Friberg s. 330 och Malmö Tidning nr 24 år 1841.
- 23 Jfr Halling s. 195 och Friberg s. 278.
- 24 Härigenom hoppades man slippa att på grafstenarne få se löjlige "inskriftioner", t.ex. på en "Härunder hvilar N. N. född ... och död ... Uthuggen af en sörjande enka", och på en annan efter de vanliga uppgifterna om namn, födelse och död:
 "Tre gånger har jag varit i brudsäng vänd, så gladeligt,
 men alldrig blifvit med barn bespänd, beklageligt,
 Den förste var en löjtnant så fin,
 den andre en doktor månd hända,
 den tredje var pastor Koldevin
 och han hafver sett min ända."
 Men det hoppet gick ej alltid i fullbordan, ty på nya begravningsplatsen restes en grafsten öfver en ung handlande, å hvilken stod, att han "dött från nyfödt fadershopp", hvarmed förstods, att hans enka veterligen var i välsignadt tillstånd.
- 25 Odin s. XLI.
- 26 Sydsvenska Dagbladet Snällposten.

*Prosten i Balkåkra,
Kristian Gissel Berlin.*

Tionde berättelsen

Om två judars omvändelse och döpelse i Malmö

I slutet af år 1770 eller början af år 1771 kom till Sverige i prins Henriks af Preussen svit en jude vid namn Abraham David Brode, hvilken uppgaf sig vara född i Frankfurt an der Oder och 29 år gammal samt hafva blifvit uti sitt 20:de lefnadsår från Hessen kallad att vara rabbin uti Wiltzburg-Swäske, förestått detta embete i två år och derifrån kallad till Emerick-Cleve och Düsseldorf, hvarest han förblifvit i sju år. Nu hade han önskat att öfvergå till den rena evangeliska läran samt, i och för realiserandet af denna önskan, utaf konsistorium i Lund rekommenderats hos den nära 80-årige prosten och kyrkoherden vid Caroli församling i Malmö L. Bützow, som mottagit honom med mycken välvilja och sjelf dagligen undervisat honom till dess han erhållit "en grundlig och tillräcklig kunskap" i nyss nämnda lära. Derefter hade det å predikstolen tillkännagifvits, att Brode skulle näst påföljande söndag, den 17 Mars 1771, efter högmessans slut i Caroli kyrka döpas och "församlingen tillika blifvit påmind, att enhälligt bedja för honom om nåd och välsignelse uti hans kristeliga förehafvande". Hans döpelse skedde äfven "i närvaro af många ståndspersoner och en talrik församling", hvarvid det tillgick på följande sätt.

Först höll Bützow öfver orden i Johannes evangelium 1 kap. 44 v.: "Vi hafva funnit Messias", en predikan och sedan den var slutad sjöngs psalmen nr 180: "Kom helge ande, herre god", hvarunder Bützow gick för altaret, Brode åtföljd af sina faddrar, trädde upp till altarskranket och den förre till församlingen höll ett så lydande tal:

"Käre vänner! Det skall eder alla härmed veterligt vara, att denne föreställde personen är genom Guds nåd, förmedelst hans heliga ords kraft upplyst och omvänd ifrån det judiska mörker och villfarelse, deruti han icke allenast född är, utan ock före detta vandrat hafver, till den ena sanna Guden, Gud fader, son och den heliga anda; lärt känna honom, som han sig i sitt heliga ord uppenbarat hafver till sin varelse, vilja, verk och välgerningar, särdeles emot hela menniskoslägtet, och med en sannskyldig tro håller sig till sin och hela världens frälsare, Jesus Kristus, och honom samt hans förtjenst och förskyllan omfattar och sig tillagnar, hvarom han tillbörligen är undervisad och förhörd vorden, så att man, så vida möjligt är, erfarit hafver, det han är kommen till sanningens kunskap och nu med allvar, utan allt skrymteri utlofvar, igenom Guds bistånd, deruti att framhärda. Alltså, emedan han längtar efter döpelsens bad, till att dermed föröka och styrka sin tro och i Guds församling till alla dess förmånens och rättigheters fullkomliga öfning och offentligent intagen varda. Ty är kristeligt, att vi ett sådant gudeligt uppsåt och förehafvande intet hindre; utan fast mera med all flit befrämja och befordra, tackande Gud den alldra högste, som sin nådes dörr för honom upplåtit hafver, bedjande ock att han än ytterligare ville förlåna honom sin heliga nåd och välsignelse, att dagligen, som en rätt församlings medlem, i sin kristendom och den rena läran förkofras och tillväxa, deruti framhärda intill ändan och med alla kristtrogna få trones ändalykt, själarnes eviga välfärd och salighet".

Sedan yttrade Bützow:

"Låtom oss bedja. O, allsmäktige, evige Gud, som är alla deras odödeligas tröst, som något af dig begära; alla deras frälsare, som ropa till dig, och alla deras frid, som bedja

dig; du, som är deras lif som tro hafva och deras uppståndelse, som döde äro, jag ropar till dig öfver denne din tjenare, som din döpelses gåfvor begär och åstundar den eviga nåd genom den nya födelsen, som i andan sker, tag honom till dig, herre, eftersom du sagdt hafver: beden och i skolen få, söken och i skolen finna, klappen och eder skall varda upplåtet. Så gör ock nu, som du bedd varder, upplåt dörren för honom som klappar, att han må undfå den andeliga döpelsens eviga välsignelse och varda delaktig af det rike, som du utlofvat hafver genom Jesus Kristus, vår herre, amen!

Herren vare med dig!

Låtom oss bedja. O, helige fader, allsmäktige evige Gud, som all sannings ljus af kommer, vi bedja dig för din obegripliga godhet, att du vill låta din välsignelse komma öfver din tjenare och upplysa honom och gifva honom en rätt kunskap, att han må vara värdig att komma till din heliga döpelse och blifva vid ditt heliga ord, genom vår herre, Jesus Kristus, amen!"

Vidare ställde Bützow till Brode, efter hvarandra följande tre frågor:

"Håller du läran, uti hvilken du tillförne varit uppfödd, för falsk, villfarande och fördömlig, 'stygges' vid den samma och vill, genom Guds nåd, henne nu och framgent afsäga och förgäta?"

Håller du den evangeliska läran, deruti du nu undervisad är, för den rena och saliggörande, hvilken Gud af nåd i sitt heliga ord oss uppenbarat och förkunnat hafver?"

Vill du genom Guds nåd, af trofast och oskrymtaktigt hjerta, vid den fattade läran och undervisningen, i hela din lifstid stadigt förblifva, dig deruti dagligen förkofra och uti Guds rena ord flitigt öfva?"

Sedan Brode på en hvar af dessa frågor svarat ja, så fortfor Bützow.

"Låtom oss höra sjelfva instiftelseorden till den heliga döpelsen och dess nödvändighet, som de heliga evangelisterna Matteus och Johannes beskrifva:

Matteus 28 kap. 18, 19, 20 v. Jesus sade till sina lärjungar: "Mig är gifven all makt i himmelen och på jorden. Gån för den skuld ut" etc.

Johannes 3 kap. 5 v.: "Utan en varder född af vatten och anda" etc. och derefter lade han sin hand på Brodes hufvud samt bad: "Fader vår, som är i himmelen" etc.

När denna bön blifvit slutad, så växlades följande frågor och svar emellan Bützow och Brode;

"Hvad är döpelsens sakrament?" – "Döpelsen är icke blott vattnet allena, utan är vattnet 'författadt' i Guds bud och förbundet med Guds ord."

"Hvilket är detsamma Guds ord?" – "Det vår herre Jesus Kristus säger i Matt. 28:19: Gån ut och lärer allt folk och döpen dem i namn faders och sons och den helige andes."

"Hvad nytta hafver döpelsen med sig?" – "Döpelsen hafver med sig och verkar syndernas förlåtelse, frälsar ifrån döden och djefvulen, och gifver evinnerlig salighet alla de, som tro, såsom Guds ord och löfte lyda."

"Hvilka äro de Guds ord och löfte?" – "Det vår herre Kristus säger i Marc. 16:16: Den, som tror och blifver döpt, han skall varda salig" etc.

"Huru kan vattnet sådana mäktiga ting åstadkomma?" – "Vattnet gör det visserligen icke, utan Guds ord, som är när och med vattnet, och tror, som sådana Guds ord i vattnet tror och sig derpå förlitar. Ty utan Guds ord är vattnet icke annat än vatten och är ingen döpelse, men med Guds ord är det en döpelse, det är ett nådefullt lifvets vatten och nya födelsens bad i den heliga anda, såsom S:t Paulus skrifver till Titus, kap. 3 v. 5, 6: Efter sin barmhertighet gjorde han oss saliga, genom nya födelsens bad och den helige andes förnyelse, hvilken han öfver oss rikeligen utgjutit hafver, genom vår frälsare, Jesus Kristus, på det vi skola rättfärdiga varda genom hans nåd och blifva arfvingar till evinnerligt lif efter hoppet. Det är visserligen sant."

"Hvad betyder sådan döpelse i vatten?" – "Det betyder, att den gamle Adam i oss skall igenom daglig ånger och bättring fördränkt varda och dö med alla synder och onda

lustar, och åter dagligen uppkomma och uppstå igen en ny menniska, den i rättfärdighet och renhet evinnerligen för Gud lefva skall."

"Hvar står det skrifvet?" – "S:t Paulus säger till Romarna kap. 6 v. 4: Vi äro begrafna med Kristus genom dopet i döden, att såsom Kristus är uppväckt ifrån de döda genom faderns härlighet, så skall ock vi vandra i ett nytt lefverne."

"Tror du på Gud fader, son och den heliga anda?" – "Ja!"

"Gör nu inför Gud och hans församling din trosbekännelse." "Jag tror på Gud fader" etc. "Och på Jesus Kristus" etc. "Jag tror på den heliga anda" etc.

"Vill du på denna tros bekännelse vardas döpt?" – "Ja!"

"Hvad namn vill du hafva?" – "Johan Kristian Berlin."

Nu uppstämde psalmen nr 67 och lutade Brode sig öfver vattnet hvarpå Bützow begöt hans hufvud tre gånger med vatten samt sade:

"Jag döper dig, Johan Kristian Berlin, i namn faders och sons och den helige andes, amen!"

och yttrade dels omedelbart derpå:

"Låtom oss tacka och bedja": Allsmåttige, evige Gud, käre himmelske fader, vi tacka dig af allt hjerta, att du din heliga kristeliga kyrka alltid vid makt håller och förökar och nu hafver låtit denna personen Johan Kristian Berlin, födas på nytt till ett evinnerligt lif, och bedja dig, att du värdigas honom uti din nåd bevara och dervid behålla, att han alltid må vara dig behaglig, genom din son, Jesus Kristus, vår herre, amen!"

samt dels vänd till Berlin:

"Käre broder! Efter du i Guds kyrka och församling, såsom en dess rätta lem antagen är och hafver inför Gud och oss, som tillstädes äro, gjort din trosbekännelse, så förmanar jag dig på Guds vägnar, att du stadigt förblifver vid det, du utlofvat hafver, och tackar Gud, som blott af nåd hafver gjort dig till sitt barn, aftvagit dig dina synder, upptändt och förökat i dig den lefvande och allena saliggörande tron, bedjande nu och alltid, att han dig deruti styrka och bevara ville och låta dig på sistone ärfva en evig glädje och salighet.

Herren välsigne dig och bevara dig" etc.

Slutligen yttrade Bützow till faddrarne:

"Käre vänner! Emedan i eder påtagit hafven att vittna om denne vår kristendomsbroders omvändelse, gjorda trosbekännelse, utlofvade ståndaktighet och antagne döpelse, för den skuld förmanar jag eder, att i än ytterligare gören honom ett troget bistånd med råd, undervisning och nödiga påminnelser, att han stadigt förblifver vid det förbund, som han med Gud den heliga trefaldighet, ingått hafver; skyr alla villfarelser; hör, läser och betraktar Guds ord och esomoftast styrker sin tro med herren Jesu Kristi nattvards värdiga begående, tjenande Gud i helighet och rättfärdighet i alla sina lifsdagar. Om i sådant viljen efterkomma, såvida Gud nåd förlänar och eder görligt är, så sägen samtligen ja," hvilket de gjorde, hvarpå Bützow yttrade: "Gån i herrans frid!" och en tacksägelsepsalm sjöngs.¹

Öfvan nämnde Johan Kristian Berlin blef stamfader för den skånska ätten Berlin och var farfader till den bekante prosten och kyrkoherden i Balkåkra, kommendören af kungl. vasa orden Kristian Gissel Berlin, hvilken tillika var, bland annat, under många år en mycket framstående riksdagsman.

En i Norrköping, af judiska föräldrar född fattig yngling, Josef Salomon, hade, i egenskap af krämare, begifvit sig på vandring och kommit till Malmö, der han, utrustad med ett inställsamt väsende samt en talande tunga, bedref sitt geschäft, slutligen med sådan framgång, att det väckte flera handlandes afund och föranledde stadens äldste att, på anförda skäl, hos magistraten anhålla, det han "måtte vardas från staden utdrifven". Sedan Salomon häröfver blifvit hörd samt invändt och styrkt, att han "antagit tjänst såsom handelsbetjent hos handlanden i staden Hagman" och med anledning häraf samt

jembväl med stöd af 14 § i 1782 års judereglemente yrkat, att få i staden förblifva, så pröfvade magistraten, i utslag af den 24 December 1819, ”skäligt, vid jemförelse af 20 § i nämnda reglemente och höglofliga, kungliga kommerskollegii kungörelse den 8 Februari 1802, ålägga honom, juden Salomon, att inom en månad derefter begifva sig från staden till sin hemort Norrköping, vid 50 rdlr banko vite och den påföljd dessutom, att han i annat fall komme att med kronoskjuts dit afföras.”²

Efter mottagandet af denna julklapp, anhöll Salomon hos kyrkoherden i S:t Petri församling, prosten Gullander att blifva undervisad i den rena evangeliska läran, i afsigt att kunna till den samma öfvergå, hvilket Gullander med stor tillfredställelse beviljade, hvarjemte han, efter undervisningens början, gaf Salomon ett skriftligt bevis derom och om dennes nyss nämnda avsigt. Detta bevis ingaf Salomon till konungens befallningshafvande med en ansökning om uppskof tills vidare med all verkställighet af magistratens utslag, hvilket ock ofördröjligen beviljades, hvarefter undervisningen i lugn fortsattes.

När densamma blifvit afslutad och Salomon förklarar sig vidhålla sin mera nämnda afsigt samt att blifva döpt, så tillkännagafs detta en söndag å predikstolen i S:t Petri kyrka, ”med förmaning till församlingen, att enhälligt för honom bedja Gud om nåd och välsignelse till detta hans kristeliga förehafvande”, hvilken förmaning åtminstone hade till påföljd, att kyrkan blef till trängsel fylld af nyfikna menniskor å den, till den ovanliga aktens förrättande utsatta tiden, hvilket skedde på följande sätt.

Under det en psalm, med orgelackompagnemang sjöngs, uppträdde Salomon jemte sina faddrar – hvilka voro landshöfdingen, landssekreteraren, landskamreraren, borgmästaren och rådmännen i staden äfvensom stadens äldste – i koret, Salomon midt för altarskranket och Gullander för altaret. Derifrån höll han ett tal, hvilket slutade sålunda: ”Denne främling, som i här sen, kristne vänner, är igenom Guds nåd och hans heliga ords kraft, ifrån det judiska mörkret och villfarelsen, deruti han uppfödd är och för detta vandrat hafver, omvänd till Guds sanna dyrkan. Han hafver lärt känna honom, fadren och sonen och den heliga anda, till varelse, vilja, verk och välgerningar; han erkänner ock Jesus vara sin och hela världens frälsare, af hvilkens saliggörande nåd han önskar varda delaktig. Och då man, så vidt möjligt är erfarit, att han är kommen till sanningens kunskap, och nu vill förbinda sig att igenom Guds bistånd, deruti framhärda, såsom han ock i detta sinne längtar efter den heliga döpelsen, till att dermed styrka och föröka sin tro och att i Kristi församling, till alla dess förmånens och rättigheters åtnjutande, offentligen intagas; ty är det oss en öm och kristelig pligt, att detta gudliga uppsåt, under trogna förböner, befrämja. – Helige fader, allsmäktige Gud, hvilkens kärlek för alla menniskor öppnat väg till barnskap hos dig, välsigna denna heliga förrättning! Se nådeligen till denna din tjenare, att han må skicklig varda till delaktighet af all dess salighet, som Jesus oss förvärfvat och kristendomen lofvar, amen!”

Härefter vände sig Gullander till Salomon och yttrade:

”Inför Gud, som pröfvar ditt hjerta, och inför denna kristna församling, i hvilkens gemenskap du åstundar att inträda, frågar jag dig:

Afsäger du offentligen den lära, i hvilken du är uppfödd och efter hvilken du vandrat hafver?

Är du öfvertygad, att den evangeliska lära, deruti du nu är undervisad, är den sanna och saliggörande, hvilken Gud i sitt heliga ord af nåd oss uppenbarat hafver?

Försäkrar du uppriktigt och utan skrymtan, att du, igenom Guds nåd, vid denna lära vill i hela din listid stadigt förblifva, dig deruti dagligen förkofra och flitigt uti Guds heliga ord öfva?”

Sedan Salomon på en hvar af dessa frågor svarat ja! så yttrade Gullander: ”Aflägg då din trosbekännelse!” hvarefter Salomon uppläste vår vanliga trosbekännelse: ”Jag tror på Gud fader” etc.

När detta skett frågade Gullander först: "Känner du ock de pligter, hvartill denna tro och bekännelse dig förbinda", hvartill Salomon svarade: "Jesus sade: Du skall älska herren din Gud af allt ditt hjerta" o.s.v. efter Matt. kap. 22 v. 37, 38, 39 – och **derefter**: "Vill du till denna tro varda döpt och genom dopet till dessa pligters utöfning dig förbinda?" hvartill Salomon svarade ja!

Sedan sade Gullander:

"Låtom oss bedja! Allsmäktige, evige Gud, kärleksrike fader! Vi bedja dig, att du värdes med nåd omfatta denna din tjenare, den du till delaktighet i Jesus Kristus kalladt hafver. Upptag honom till en medlem i din sons rike. Upplys honom med din visdom. Helga hans hjerta och förläna honom, igenom den heliga anda, kraft att fly synden och tjena dig i helighet och rättfärdighet, genom Jesus Kristus vår herre, amen!

Upplyften edra hjertan till Gud!

Vår herre Jesus Kristus hafver den heliga döpelsen sjelf instiftat, då han sade till sina lärjungar: (Matt. 28 kap. 18, 19, 20 vers). "Mig är gifven all makt i himmelen och på jorden" etc.

Om döpelsens nytta och nödvändighet lærer oss vår dyre frälsare: (Marci 16 kap. 16 vers). Den, som tror och varder döpt, han skall vardas salig, men den som icke tror, han skall vardas fördömd.

Och (Joh. 3 kap. 5 vers). Utan en varder född af vatten och anda, kan han icke ingå i Guds rike."

Härefter lade Gullander sin hand på Salomons hufvud och bad **dels**: "Fader vår, som är i himlen" etc. samt **dels**: "Herren Gud, den evige förbarmaren, hvilkens försyn låtit dig födas och hvilkens nåd kallat dig till delaktighet uti ljuset, genom vår frälsare Jesus Kristus, bevara dig ifrån syndens välde och behålle dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid, amen!"

Sedan frågade Gullander: "Hvad namn vill du hafva?" hvartill svarades: Josef Salomon Norrlin, derpå Gullander genast begjöt hans hufvud tre gånger med vatten och sade: "Jag döper dig Josef Salomon Norrlin i faderns, och sonens och den helige andes namn, amen!" samt vidare:

"Låtom oss tacka och bedja: Allsmäktige, evige Gud, kärleksrike fader! Vi tacka dig af allt hjerta, att du din heliga kristna kyrka alltid vid makt håller och förökar, och nu hafver låtit denna din tjenare undfå den heliga döpelsen och födas på nytt till ett evigt lif. Vi bedja dig, att du värdes honom uti din nåd stödja, bevara och gifva din välsignelse, att han dagligen må tillväxa i din kunskap, igenom en sann tro och ett heligt lefverne alltid vara dig behaglig och efter detta lifvet undfå de saligas arfedel i himmelen, genom Jesus Kristus, vår herre, amen!"

Härefter vände sig Gullander till Norrlin och yttrade till honom:

"Älskelige broder i Kristus! Sedan du i Jesu församling, såsom dess medlem, nu offentligen är intagen samt inför Gud och oss, som här tillstädes äro, hafver gjort din trosbekännelse, så förmanar jag dig, på Guds vägnar, att du stadigt blifver vid det du utlofvat hafver, och tackar Gud, som af nåd kallat dig till sin sanna kännedom och igenom den heliga döpelsen upptagit dig till sitt barn. Sök äfven genom nådemedlens flitiga och vördsamma bruk, under en trogen bön, att uti denna nåd stadfästas, på det att du efter detta lifvet må ärfva en evig salighet, amen! Herren välsigne dig och bevara dig" etc.

Sedan välsignelsen blifvit läst, ställde Gullander följande förmaning till faddrarne:

"Älskade kristne! I, som vittnen varit till denna vår kristendomsbroders gjorda trosbekännelse, utlofvade ståndaktighet och undfångna döpelse, Eder förmanar jag, att i än ytterligare gören honom bistånd med råd, undervisning och nödiga påminnelser, så att han må blifva fast i det förbund, han nu i döpelsen med Gud, sin frälsare, övergått hafver, fly alla villfarelser, flitigt höra, läsa och betrakta Guds ord, med Jesu Kristi

heliga nattvard värdiga begående styrka sin tro samt föra ett heligt och rättfärdigt lefverne i alla sina lifsdagar. Om i detta, genom Guds nåd, viljen efterkomma, så svaren härtill ja.”

Måhända tyckte faddrarne, att af dem för mycket fordrats, ty något ja hördes icke, utan alla gjorde allenast en bugning, hvilket säkerligen antogs såsom ett jakande svar, emedan Gullander ej upprepade sin fråga utan, vändande sig till hela församlingen, yttrade:

”Kristne, låtom oss höja tacksamma och vörtnadsfulla hjertan till Gud, som genom döpelsen öppnat för oss ingången i Kristi rike. Påminnom oss det viktiga förbund, vi alla hafva gjort, och glömmom aldrig de löften, vi i dopet svurit vår Gud och frälsare Jesus. Blifve det vår allvarliga föresats, att, i förtröstan till vår himmelske fader, flit i vår kallelse, gudsfruktan och dygd, alltmer och mer likna vår gudomlige förlossare, som kallat oss alla till de heligas andel i ljustet. Amen!

Gån i herrans frid!”

När härefter en psalm, med ackompanjemang af orgeln sjungits, så åtskildes de närvarande.

Nu var den forne juden Josef Salomon blifven den kristne Josef Salomon Norrlin och kunde för den skuld icke ”från staden utdrivas”. Den 11 September 1820 gjorda han ansökning hos magistraten om burskap såsom ”hattstofferare”, hvilken benämning ingen borgare före honom i Malmö haft, och denna ansökning blef ofördröjligen bifallen.³ Sedermera handlade han med manufakturvaror, blef egare af en större gård i Skomakaregatan, gifte sig med en kristen qvinna samt lefde med henne ett stilla, husligt och verksamt lif, så vidt jag vet, utan att hafva någon ovän, men kallades likväl samtalsvis af tanklösa medborgare och medborgarinnor i alla sina lifsdagar: ”Juden Norrlin”.

Noter till tionde berättelsen

- 1 Se om allt det ofvanstående 1693 års kyrkohandbok, kap. 3; Inrikes tidningar nr 54 för den 15 Juli 1771; Lunds stifts herdaminne af Cavallin.
- 2 Först år 1778 tillåtas judar bosätta sig i vårt land och högst få begagnade sig af denna tillåtelse. Deras rättigheter bestämdes genom ett reglemente af den 27 Maj 1782. De fingo endast bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping för att derstädes drifva handel och växelrörelse, men ej handverk eller fabriksrörelse, och de fingo ej köpa jord eller idka jordbruk, ej ens begagna biträde af svenskt tjänstefolk m.m.d.. Dessa om
brist på sann humanitet vittnande, föreskrifter äro, till heder för vår tid, upphäfdade genom en kungl. förordning af den 30 Juni 1838, hvarigenom i Sverige bosatte judar fått hufvudsakligen samma rättigheter, som andra svenska undersåtar.
- 3 Allt det förestående är grundadt på magistratens i Malmö protokoll för vissa, här ofvan uppgifvna dagar samt 1809 års kyrkohandbok kap. 3, såsom det lydde, innan det förändrades genom ett kungl. cirkulär till konsistorierna af den 25 Sept. 1874.

Prosten A. P. Gullander 1779-1862.

Biskop Vilhelm Faxe 1767-1854.

Elfte berättelsen

Om Kyrkoherdeval uti och reglemente för prestval inom Malmö

När efter Fredrik I:s i Danmark död Kristian II med binamnet Tyrann blifvit erkänd såsom Malmöboarnes konung och den s.k. Grefvefejden utbrutet, så försvaradade tappert sin af Kristian III belägrade stad; men sedan de länge lidit af hungersnöd och funno, att de icke hade att förvänta någon hjälp utifrån, så skickade de vissa fullmäktige till den sistnämnde konungen, hvilka å alla invånarnes i staden vägnar underkastade sig och svuro honom trohetsed, emot det att han fastställde stadens forna fri- och rättigheter. Härom utfärdade han ock ett Helsingör den 6 April 1536 dagtecknadtt öppet bref, hvilket innehåller, bland annat, följande: "Och efter ty att föreskrifne våra undersåtar uti Malmö af oss begära, att de måtte blifva förunnade Guds ord och den evangeliska läran, vilje vi dem dervid bibehålla, beskydda och beskärma, så att de icke skola trängas derifrån af andlige eller verdslige eller någon annan i någon måtto. Och skola de härefter sjelfva hafva fullmakt och myndighet att välja sig evangeliska predikanter, som rätteligen må och kunna predika för dem och lära dem de heliga evangelierna och Guds rena ord, som de med den heliga skrift kunna bevisa och besvara. Dock skola de ingen annan predikant utvälja, än en sådan som vi konfirmera och godkänna, på det att han skall examineras, om han dertill är god och nyttig både uti sitt lefverne och i lärdom."

Detta privilegium, hvilket ännu är gällande, skulle tjena till efterrättelse, då kyrkoherden i S:t Petri församling C. Schönbeck år 1812 vunnit sökt transport till Riseberga pastorat, och hans efterträdare skulle väljas.

Såsom sökande hade då anmält sig andre stadskomministern i Lund, kungl. hofpredikanten och filosofie doktorn Anders Peter Gullander; professoren m.m. Stoltz och kungl. hofpredikanten m.m. Stenberg. För den förstnämnde intresserade sig i högsta grad biskopen i Lunds stift, V. Faxé, men i lika hög grad intresserade sig många af församlingens medlemmar för andre stadskomministern och slottsprekikanten i Malmö Nils Henrik Holst, emedan han var en omtyckt predikant och gift med en dotter till den år 1804 aflidne synnerligen afhållne kyrkoherden i församlingen m.m. E. Bring. Holst var icke sökande, men likväl blef han i början af år 1813 vald med 35 röster af 57 och Gullander fick endast 19. Detta val anmälde hos konsistorium ecklesiastikum i Lund med begäran, att det samma skulle utverka konungens fullmakt för Holst. Men biskop Faxé ställde så till, att konsistorium beslöt, att genom ofvannämnde Schönbeck infordra Holsts lärdoms betyg och yttrande, huruvida han, som icke var filosofie doktor, ville mottaga församlingens kallelse, hvarvid det tillika läres antyds, dels att han ej besatt nog lärdom, för att blifva inspector scholæ, hvilken befattning plägade anförtrös åt kyrkoherden i församlingen, samt dels att han snart skulle förhjälpas till ett godt landtpastorat, om han ville afsäga sig den erhållna kallelsen, det han ock gjorde.¹

Härefter aflät konsistorium en skrifvelse i ämnet till Kungl. Majt. med hemställan, huruvida Kungl. Majt. täcktes anbefalla ett nytt kyrkoherdeval eller låta utfärda fullmakt för Gullander, enär han näst efter Holst erhållit de flesta rösterna. Det förra afstyrktes och det senare tvärtom, jemväl på den grund, att ibland de sökande endast Gullander

samt Stoltz och Stenberg "kunde, i afseende på lärdomsprof, anses kompetenta till första klassens pastorat i förening med inspectura scholæ vid stiftets förnämsta läroverk." Kungl. Majts. svar å denna skrivelse gifvet den 21 April 1813, innehåller ordagrant "att vi i nåder funnit utfärdande af fullmakt för Gullander vara stridande mot stadens invånares rätt och att således, sedan Holst afsagt sig, nytt val bör anställas, men då af Malmö stads, i afskrift i underdånighet insända privilegium icke följde någon föreskrift om valsättet, utan kyrkolagens stadgande i 19 kap. 11 § bör efterleivas, eller biskop och konsistorium icke förbigås, så finna vi rättvist, det i, enligt gällande författningar, profven, hvilka af dem, som sökt eller blifvit ifrågasatta, äro till sysslans erhållande kompetente, samt att bland dem valet sker icke med slutna utan öppna sedlar; börandes i för framtiden föreslå och oss underställa ett ordentligt valsätt för Malmö stad. Sedan det nya valet för sig gått och anmälan om fullmakt för den valde blifvit gjord, och vi, i följd af tillförne gifven nådig resolution,² genom fullmakten försäkra den blifvande kyrkoherden, att, vid inträffande ledighet, få tillträda Bunkeflods pastorat. Om verkställigheten af hvad vi härutinnan i nåder anbefallt, egen i att besörja, och vi befalla eder Gud allsmäktig nådeligen."

De nu skildrade tilldragelserna uppväckte stor harm inom församlingen; flera gamla familjer, som tillhörde den samma, men bodde inom Caroli församling, öfvergingo till denna och i det nya den 12 December 1813 hållna valet deltog endast 44 väljande, af hvilka 30 röstade på Gullander och 14 på Stoltz. Men denna harm var ej riktad mot den förstnämnde, som i allt var fullt vuxen sitt erhållna embetes fordringar och dertill en sällsynt älsklig sällskapsman samt lycklig tillfällighetstalare. Sedan han den 9 Februari 1814 fått fullmakt på sitt embete, så firades ock hans installation genom en af ledamöter från stadens begge församlingar, å St. Knutssalen gifven ståtlig middag, hvarunder, det märkvärdiga inträffade, att, så snart hans skäl blifvit drucken, biskop Faxe på stående fot utnämnde honom till prost öfver egna församlingar. Han blef teologie doktor år 1830, ledamot af nordstjerneorden år 1842 och jubelmagister år 1850.³

Nu – annat kan man i vår tid ej föreställa sig – skulle väl konsistorium lyda Kungl. Majts ofvan anförda befallning, att "för framtiden föreslå och Kungl. Majt. underställa ett ordentligt valsätt för Malmö stad." Men i den tiden kunde somliga myndigheter, i vissa afseenden, opåtaladt göra och låta, snart sagdt, som de ville, när fråga ej var om något, som särskildt intresserade kronprinsen Carl Johan. Konsistorium företog veterligen intet annat, beträffande fullgörandet af nyssnämnda befallning, än att det den 26 Maj 1813 i skrivelse till magistraten begärde del af det reglemente, som dittills vid prestval i staden blifvit följdt, hvarå magistraten, sedan samtliga societeterna blifvit i ärendet hörda och sig utlåt, den 12 nästpåföljde Augusti svarade, att, "enär något reglemente, huru vid sådant val förhållas borde, icke finnes", magistraten endast kunde meddela "följande upplysningar om, hvad vid dittills förrättade prestval i staden, efter från äldre tider vedertaget bruk, samt öfligt", nemligen: "Vid S:t Petri eller svenska församlingen sker val både af kyrkoherdar och stadskomministrar sålunda, att dylika förrättningar verkställas inför magistraten genom elektorerna med slutna voteringsedlar. Dessa elektorerna, tillsammans 56, utses af stadens societeter, nemligen 24 af handels-societeten, 16 af handtverks-societeten samt 8 för hvardera af bryggare och civil-societeterna, hvarvid iakttages, att stadens äldstes ledamöter af förstnämnda tre societeter äro sjelfskrifna elektorerna, så vida de tillhöra S:t Petri församling, äfvensom att magistratens ledamöter af samma församling vid valen äga rösträttighet lika med elektorerna. Hvad åter beträffar Caroli eller tyska församlingen, så verkställas prestvalen dervid inför kyrkorådet med rättighet för alla församlingens husegande ledamöter att deruti deltaga. Rösterna beräknas efter hufvudtalet och afgifvas muntligen efter den öfver alla sådana ledamöter upprättade vallängden. I öfrigt har den 'budning' blifvit följd, att, vid inträffad ledighet, sådant blifvit i tidningarna kungjort med underrättelse för sökande, att anmäla sig inom

föreskrifven tid, vid S:t Petri församling hos magistraten, men vid Caroli hos kyrkorådet. Efter det de af sökandena dels sjelfva erbjudit sig och dels af församlingarne blifvit kallade att predikopropf aflägga, sådant fullgjort, har valdag blifvit utsatt och den, som vid valet undfått de flesta rösterna, anmäls hos ven. consistorium ecclesiasticum till erhållande af fullmakt å den beställning, som varit i fråga."

Följden af konsistorie förberörda försummelse blef, att då kyrkoherdebeställningen inom Caroli församling år 1824 blef ledig och skulle återbesättas, församlingens ledamöter vid för sådant ändamål den 25 Januari 1825 hållen sockenstämma blefvo oense om grunden för valet och en del yrkade, att den samma borde bestämmas efter invånarnes antal, men flertalet efter husens storlek och de utskylder, som för dem måste erläggas; – att denna tvist drogs under konsistorii pröfning, som i utslag af den 28 Juli förklarade, att gårdetalet m.m inom församlingen skulle ligga till grund för de i staden varande egendomsegarnes rösträttighet – samt att detta utslag fastställdes af Kungl. Majt. i skrifvelse till konsistorium af den 21 Oktober 1825.

Så stod förevarande viktiga fråga efter 30 års förlopp ännu år 1843, då jag i slutet af året tillträdde min rådmansstjänst i Malmö, hvarefter jag ifrigt bjöd till att göra mig noga underrättad om mina nya åligganden, hvilket skedde, bland annat, genom långvariga forskningar uti en mängd äldre och nyare, magistraten och rådhusrätten tillhörande handlingar, deribland en foliant, kallad stadens privilegibok. Sedan jag slutat mina forskningar och derunder i nämnda bok funnit ofvanomförmälda kungliga bref af den 21 April 1813 samt tillika gjort mig förvissad om, att den deruti konsistorium i Lund gifna befallningen ännu icke blifvit verkställd, så fäste jag enskildt derå t.f. borgmästaren Hallings uppmärksamhet med hemställan, att han ville väcka fråga om erforderlig åtgärd, i afsigt att en prestvalsförordning måtte blifva beslutad. Men härtill nekade han under förevändning, att sådant skulle såra ofvannämnde Gullander och af den gamle mannen – han var född den 29 Juni 1779 – möjligen upptagas såsom en påminnelse om hans snara bortgång genom döden. Denna invändning kunde jag omöjligen godkänna, men sade mig dock skola inhemta Gullanders yttrande i anledning deraf, hvilket Halling gillade. Den vördnadsvärde mannens svar blef, att Hallings åsigt innefattade ett stort misstag och att han skulle med glädje se, att en prestvalsförordning utfärdades medan han lefde, hvilket skulle ingifva honom visshet, att tvist om val af hans efterträdare icke komme att uppstå. Jag framförde detta svar till Halling och hemställde, om det ej vore riktigare att han, ordföranden i magistraten, vidtog den erforderliga åtgärden, än att jag, den yngste rådmannen, skulle göra det. Men häraf lät han sig ej bevakas och jag förklarade då, att om han ej inom sex veckor gjort, hvad jag önskade, jag sjelf skulle göra det. "Ja, det kan du ju försöka", blef hans svar.

Hvad detta innebar, trodde jag mig förstå, eller att han nog skulle "mota Olle i grind", när jag gjorde min framställning i sittande magistrat, hvilket måhända äfven hade lyckats. Men det var ett bruk, att då någon referent i ett mål uppsatt sitt förslag till beslut, detta med tillhörande handlingar inneslöts i en portföljd för att cirkulera ibland och granskas af de andre rådmännen i deras hem samt slutligen komma till borgmästaren. Häraf begagnade jag mig, hvarigenom alla fingo i lugn och ro öfverväga mitt förslag uti ifrågavarande afseende.

Detta förslag intogs i magistratens protokoll för den 27 Januari 1845, hvilket under nr 22 lyder sålunda:

"Herr rådmän Falkman androg följande: På sätt af bifogade handlingar synes, har Kungl. Majt. i nådigt bref till konsistorium ecklesiastikum i Lund af den 21 April 1813, bland annat, anbefallt konsistorium att för framtiden föreslå och Kungl. Majts. nådiga pröfning underställa ett ordentligt valsätt vid tillsättande af pastor i Malmö S:t Petri församling. Detta oaktadt har Konsistorium ännu ingenting åtgjort för att efterkomma Kungl. Majts. förenämnda nådiga befallning. Denna mer än 30-åriga försummelse kan,

*Borgmästare C. C. Halling.
Målning av C. C. Dahlberg.*

Prosten E. Angelin 1792-1866.

efter min öfvertygelse, stadens styrelse ej längre lemna oanmärkt. Det är en känd sak, att inom Malmö S:t Petri församling råder en ordning, som mycket hedrar dess upprätthållare, och man kan därför ej nog önska, att han länge måtte få verka ibland oss; men det tillhör en loflig försigtighet att tänka på tider, som skola komma, och detta helst under det den nuvarande kyrkoherden med sina mogna råd kan gå församlingen tillhanda vid bedömandet af det nya valsätt, som i anseende till Hyllie och Bunkeflods församlingars egenskap af annex under S:t Petri, ej kan undvikas. Det torde dessutom med skäl kunna befaras, att rättegång skall uppstå om det nya valsättet. Sådant hände åtminstone, när fråga derom var i Karoli församling, oansedt saken då endast rörde stadens invånare, men nu kommer att angå äfven dem uti Hyllie och Bunkeflods pastorat. Möjligen kan likväl rättegång undvikas, om frågan nu väckes, dels därför att församlingarnas kyrkoherde lefver och kan använda sitt förmedlande inflytande och dels därför, att menniskorna nästan alldrig omfatta en sak, som rör en aflägsen framtid med lika ifver, som när den är en af dagens frågor. Men om rättegång ej kan undgås, så är det i alla fall en vinst, att den genomföres nu och att valsättet är ordnad, när det kommer i fråga att användas på det att icke församlingen under tiden må sakna ordinarie pastor, hvilken alltid har större intresse vid dess vård än en eller möjligen flera under vakansen tillsatte vikarier. Och det är med anledning af detta allt, som jag har äran föreslå, att magistraten ville utan uppskof anmoda Konsistorium att ofördröjligen fullgöra Kungl. Majts. ofvanberörda nådiga befallning."

Under det Halling uppläste min skrift, darrade han på målet af vrede och derefter yttrade han, att den var orimlig; men sedan de honom närmast sittande rådmännen Knutsson och Centervall, (Malmborg samt Borg voro ej tillstädes) lugnt samt i försigtiga ordalag förklarar, att de hufvudsakligen biträdde min mening, så yttrade Halling, att denna åtminstone icke kunde framställas för Konsistorium "på det sätt", som jag föreslagit, hvartill jag förtretad genmälde, att jag föga eller intet frågade efter sättet, blott saken kunde vinnas.

Om detta, i mitt minne lifligt bevarade uppträde, förekommer naturligtvis intet i protokollet, utan, sedan deri uppräknats de äldre och nyare handlingar, som åtföljde min

skrift, så refereras deras, här ofvan af mig redan uppgifna innehåll, hvarefter det heter: "Och när numera särskildt bör tagas i betraktande, att Kungl. förordningen om prestval den 1 April 1843 uti 16 §, i fråga om rösträttigheter, förmår, att härvid i städerna bör följas den för hvarje särskild ort stadgade grund, och vidare uti 61 §, att de förhandlingar, hvilka i afseende på prestval innehaft särskilda, i nåder förunnade privilegier och reglementen, dervid äfven hädanefter böra bibehållas; men slikt reglemente här ännu saknas och grunden för rösträttighetens utöfning, på sätt anfördt är, för denne af stadens församlingar, eller S:t Petri, icke annorlunda än genom häfd finnes bestämd; alltså ansåg sig magistraten böra, till förebyggande af både ovisshet och till äfventyrs tvist vid en gång uppkommande kyrkoherdeledighet, uti till konsistorium ecclesiastikum afgående skrifvelse, af den lydelse kopieboken innehåller fästa Konsistorii uppmärksamhet på behofvet och nyttan deraf, att, med hemtad anledning af Kungl. brefvet den 21 April 1813, till rättelse för framtiden ett ordentligt sätt för prestval inom Malmö stad måtte varda af konsistorium, efter dertill erhållit nådigt uppdrag, föreslaget, för att sedermera i den ordning, som vederbör, underkastas vidare pröfning och slutligen vinna fastställelse."

Följden häraf blef, att konsistorium den 5 Februari 1845 anmodade magistraten "att å allmän gällstämma inhemta stadens begge församlingars utlåtande, huruvida de ville bibehålla den af Konsistorium fastställda och genom Kungl. Majts nådiga utslag den 28 Juli 1825 gillade grund för valsättet inom Caroli församling, eller de vore betänkte på något annat förslag i detta afseende." I anledning häraf anmodade åter magistraten, såsom det heter i dess protokoll för den 15 i förstnämnda månad, "Herr teologie doktorn, kungl. hofpredikanten, prosten och kyrkoherden Gullander att, efter öfverenskommelse om dagen med kyrkoherden vid Karoli församling, herr prosten Angelin, vid utsättande gemensam sockenstämma med stadens begge församlingar, i ofvannämnda afseende inhemta och magistraten meddelas deras utlåtande."

Under tiden skref Halling ett förslag till "reglemente för prestval inom Malmö stad", hvilket enhälligt antogs på den 30 Juli hållen sockenstämma med begge församlingarna; af Konsistorium anmäldes hos Kungl. Majt. för vinnande af stadfästelse och äfven, genom nödig resolution af den 12 November 1845 med något "jemkad ordalydelse, gillades och fastställdes." Genom detta reglemente blef, bland annat, bestämdt, att grunden för rösträttigheten skulle vara beloppet af den reparationsafgift, som "hvarje person" erlade till kyrkan inom den församling i staden han tillhörde, hvarigenom invånarna i Bunkeflod och Hyllie stora pastorat beröfvades sin förut innehafda rätt att välja kyrkoherde inom det samma. De blefvo icke ens hörda, den despotiske Gustaf IV Adolf hade ju den 22 Oktober 1806, dekreterat att detta pastorat skulle, efter dess dåvarande kyrkoherdes afgång, såsom annex tillhöra S:t Petri pastorat.

Noter till elfte berättelsen

- 1 Han fick 3 år senare, eller den 30 Oktober 1816 Arrie och Hököpinge pastorat samt installerades, eget nog, af Gullander, som år 1815 blifvit kontraktsprost i Oxie härad.
- 2 Dagtecknad den 22 Oktober 1806.
- 3 Jfr Friberg s. 27; Om staden Malmö s. 42; 1536 och 1813 års ofvan återopade kungliga bref; Cavallins Lunds stifts herdaminne; Halling s. 128-131 och Malmö Tidning nr 26, 1813.

Pag: 1.

Insignia
Affrens **I**nnocentii
 VIII. Pontificatus
 Maximi. Anno 1406.
 Malmoe
 Schola

Innocentius Septimus Servus
 Servorum Dei Dilectis filijs Universi-
 tati Villa Malmoe Lundenis Diocesis
 salutem et Apostolicam benedictionem
 Sincerae Devotionis affectus quem ad Nos et
 Romanam Ecclesiam gerere comprobamini pro-
 meretur ut petitionibus vestris quantum cum
 Deo possimus favorabiliter annuamus. Exhibita
 vobis nuper pro parte vestra petitio
 continebat quod villa Malmoe Lundenis Diocesis
 quam inhabitatis est non modicum populosa
 nec rari ad illam confluant, et etiam ut frequenter
 in ea incolatum habeant valde multi Mercato-
 res de diversis partibus oriundi ac Divini
 cultus sollemniter peragitur in parochiali Ecclesia villa
 Supradictae. Cum autem sicut eadem petitio sub-
 iungebat vos appetitis quod pro Scholaribus qui in
 Grammaticalibus et alijs primitivis scientijs pro-
 tempore instruantur et etiam pro dicti cultus augmento

Påvebrevet från år 1406. Avskrift från 1700-talet.

Tolfte berättelsen

Om Malmö högre allmänna läroverk

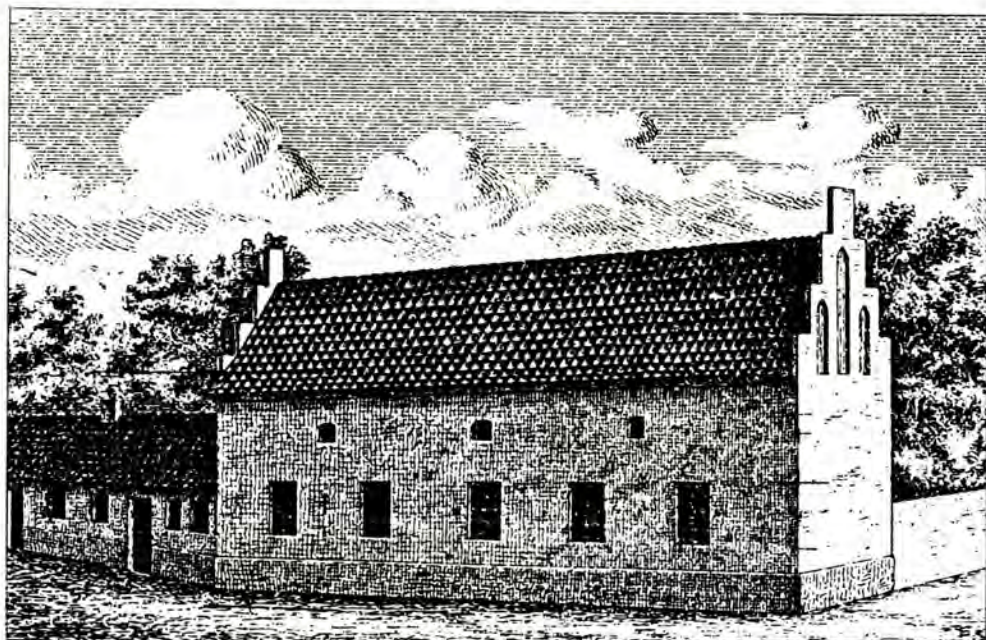
Grunden till detta läroverk kan måhända sägas **dels** vara lagd af påfven Innocentius VII – emedan han, uti en år 1406 utfärdad bulla, tillät invånarne i Malmö att i närheten af S:t Petri kyrka inrätta en skola för undervisnings meddelande i grammatikaliska och andra förberedande kunskapsämnen – samt **dels** förstärkt eller omlagd af konung Fredrik I i Danmark, emedan han den 8 Juni 1529 tillät nämnde invånarne att upprätta en skola i deras stad och deruti hålla tre eller fyra lärda män, för att undervisa "andre simpelt och enfaldige Folck" i den heliga skrift.¹

Det tillhör icke mig att omtala detta läroverks öden och verksamhet i äldsta och äldre tider, men väl, **dels** att detsamma fanns till den 31 Oktober 1827 uti en mycket gammal af tegel uppförd, med nischprydda, tinnade gafvelrösten försedd, utvändigt 80 fot lång och 26 fot bred byggnad af två våningars höjd, som låg i sydöstra hörnet af S:t Petri kyrkogård med södra långsidan intill Själabodsgatan samt med östra gafveln intill Mäster Nilsgatan,² och **dels** att norr om denna byggnad fanns en, i vester och norr genom aflankning från kyrkogården bildad samt i öster af kyrkogårdsmuren, å hvilken gallerportar af trä funnos, begränsad skolgård, i hvars vestra del stodo höga, af trä uppförda ställningar, att begagnas vid undervisning i gymnastik.

Jag var från vårterminens början i Januari 1819, då en den 7 December 1807 utfärdad skolordning ännu gällde, till den 21 Juli 1825, hvarförinnan en förnyad skolordning blifvit den 16 December 1820 utfärdad att gälla till efterrättelse från och med höstterminens början år 1821, en af de många lärjungarne uti det ifrågavarande läroverket, hvilket till och med vårterminens slut sistnämnda år officiellt kallades "trivialskola" och sedermera "högre lärdomsskola", men i dagligt tal långt dessförinnan och derefter "latinskola", och jag skall nu derom meddela följande i vår tid till en del fast otroliga, men dock fullkomligt sanna uppgifter.

Den ofvannämnda gamla byggnadens öfvre våning – till hvilken man kom genom en norr om och midt på den förra gjord tillbyggnad, hvaruti fanns utom en ruskig trätrappa, vedbod m.m. var inredd till så skumma och jemväl i öfvrigt tarfliga boningsrum för lärare, att under min skoltid endast kollegerne i första och tredje klasserna samt den förre endast en kortare tid bebodde desamma. År 1812 torde dessa rum hafva varit bättre, ty då innehade konrektorn 3 rum, kollegan i fjerde klassen 2 och likaså den i tredje klassen, men de andra kollegerna hvardera endast ett rum.³ Rektorerna hade ej boställsrum i den gamla byggnaden, utan bodde Gersonius i eget hus och Ahlman i hyrd våning, begge midt emot skolhuset.

Nedra våningen bestod af en mycket liten, vid vestra ändan belägen förstuga, i hvilken plats ej var afsedd för ytterplagg och galoscher, som ej heller brukades af den tidens friska och raska skolgossar. Innan för förstugan funnos två, troligen sedan år 1556, kanske 1529⁴ befintliga ganska låga, med fönster på begge långsidorna försedda salar, af hvilka den yttre var omkring dubbelt så lång som den inre. Dessa salar voro skilda från hvarandra genom en mur, på hvars midt fanns en med dubbeldörrar försedd stor dörröppning. Under vintertiden voro de yttre väggarnas inre sidor till den grad fuktiga, att vatten stundom rann utför de senare. Dessa och de af bräder bestående taken voro bestrukna, de förra, med gul och, de senare, med hvit limfärg. I hvarje sal fanns vid

Malmö latinskolas byggnad fram till år 1827. Litografi från 1870-talet.

vestra väggen en på fot af mur stående gammaldags, stor ugn af gjutet järn med öfverbyggnad af tegel. Eldningen av dessa värmeapparater, som, ehuru kakel ej funnos på dem, kallades jernkakelugnar, var egentligen anförtrodd åt en gammal vanför man, vid namn Schrevelius, hvilken redan den 8 Februari 1796 blifvit anställd som lärare i en skola för små fattiga barn, uti den midtemot latinskolan vid Själabodsgatan belägna "Conowska ladugården". Han skulle dock hafva biträde af en, utaf rektorn tillförordnad äldre lärjunge i hvarje sal, hvilken det dessutom ålåg att hafva tillsyn öfver städning och talgljusens tändning samt ljussaxarnas befintlighet i salen äfvensom att denna från någon granngårds brunn försågs med erforderligt dricksvatten, allt hvarje morgon, utaf en för dessa tre bestyr af rektorn antagen äldre qvinna, åt hvilken vården af skolans ljusförråd var anförtrodd, hvaremot det sistnämnda bestyret under dagens lopp utöfvades af de skolgossar, som derom af lärarne tillsades.

Klockan 6 hvarje söckendags morgon under den årstid då eldning i salarna var behöfvlig, infunno sig Schrevelius samt hans biträden och qvinnan. De senare inburo ved och spånor, han hade under sin venstra, krokiga arm en träsko, i hvilken förvarades glödande bränntorfstycken – i Conowska ladugården utgjordes bränslet alltid af bränntorf – med tillhjälp af hvilka och den tidens "svafvelstickor" samt spånorna, eldningen börjades. När veden var i full brand, gick gubben hem och hans biträden drogo försorg om eldningens fortsättning, stundom så, att den del af värmeapparaten, som bestod af jern, blef för het och osade, det senare i synnerhet, då jernet nyligen, för att hållas rent och blankt, blifvit polerat med "isenfärg" (Eisenfarbe) och något flottigt ämne.

Utom nu omförmälde befattningshafvande funnos **dels** i den yttre salen för hvarje klass en och i den inre en af lärjungarne vald och i sin befattning af rektorn godkänd "custos morum", som skulle biträda lärarne vid öfvervakande af de andra lärjungarnes seder m.m., samt **dels**, enligt häfdvunnet men med skolordningens föreskrifter ej

öfverensstämmande bruk, för hela skolan fyra "choraler", hvilka af "cantor scholæ" utsågos bland äldre, stadgade, fattige och med god sångröst begåfvade lärjungar samt på hans förslag af rektorn antogos. En hvar af dem hade under min skoltid i årlig lön värdet efter markegång för 4 tunnor korn. Om deras skyldigheter⁵ skall jag i det följande yttra mig.

Skolan bestod af två hufvudafdelningar, en lägre och en högre, den senare kallad "rektorsklassen". Ut i ingen af dem rådde något slags pennalism. Om en sådan, som troligt är, funnits, så hade den afskaffats, kanske af rektor J. Gersonius, som, född år 1729, blef rektor den 14 September 1799, tjenst fri år 1807 och dog den 6 Mars 1812, men troligare af hans efterträdare tituläre professoren Georg Rickard Ahlman, som, född år 1768, blef lärare vid en elementarskola i Gefle år 1796, konrektor vid Malmö trivialskola den 22 December 1800, t.f. rektor derstädes år 1807, rektor den 26 Augusti 1812 och dog i tjensten den 23 Maj 1838.⁶ Hvad han dock icke kunde avskaffa det var stundom uppkommande oenighet mellan lärjungarna och dess följder. "Först en lek och så en träta mellan pojkar vanlig sed" ej blott i fru Lenngrens tid. Men till mer än högst en knuff kunde i Ahlmans tid ej trätan öfvergå inom skolans område. Ansåg någon af ungtupparna slagsmål erforderligt, så utmanade han sin ovän med orden "kom du och gå med mig på vallen du" och var han riktigt arg, så reduplicerades, eget nog, det sista ordet. Och så begåfv sig de två, åtföljda af kamrater, till den norra fästningsvallen, der enviget stod.

Ut i ingen af salarna fanns något väggur och ej annat undervisningsmaterial än i den större en stor svart tafla med bruna notplan, att begagnas vid undervisning i sång, och i den mindre, öfver katedern, en mindre svart tafla, att begagnas vid undervisning i geometri m.m. och dessutom för samma ändamål en flyttbar större svart tafla.

Den lägre hufvudafdelningen fanns i den yttre, större salen, hvilken var försedd å södra långsidan med tre och å den norra två, högst tre fot höga fönsterluffer, hvarje bestående af tolf i bly infattade små rutor, som i synnerhet de åt söder vettande, i hvilka solen inbränt flera färger, i följd af hög ålder endast sparsamt genomsläppte ljuset. Denna hufvudavdelning var fördelad i fyra "klasser" och en hvar af dessa representerades af **dels** ett långt, groft, omåladt bord af ek, hvaruti äldre och senare tiders lärjungar inskurit åtskilliga slags minnesmärken, ja till och med bildat en och annan med skjutlock försedd fördjupning till förvarande af skrivsand eller snus; – **dels** två utmed bordets långsida stående tunga bänkar af samma primitiva beskaffenhet som bordet och utan ryggstöd; – **dels** i dessa bänkar sittande "scholares", i dagligt tal kallade "skolpågar", under min skoltid, i olika talrikt befolkade klasser, minst 5, högst 16 å hvarje bänk; **dels** en vid bordets åt öster vettande ända stående oformligt stor och tung, högkarmad stol av ek – och **dels** en uti denna sittande "collega scholæ", när han ej var på rörlig fot omkring bänkarna samt framställde frågor, inhemtade svar och utdelade hårda ord eller knuffar, slag eller luggningar, hvilka hörde till den tidens extra judiciella bestraffningar inom skolorna, men under min skoltid jemförelsevis sällan förekommo, utom i andra klassen så länge en rå kollega, eller under de två första åren af sistnämnda tid, derstädes regerade, deraf jag dock ej hade något ondt, emedan jag från första klassen "hoppade öfver" den andra till den tredje. Borden stodo längs utmed salens långsida på omkring 5 fots afstånd från dem och voro långsides skilda från hvarandra genom en midt i salen varande, omkring 6 fot bred gång. Första klassens bord stod närmast förstugan och de vid det sittande yngsta lärjungarne led o under vintertiden mycket af köld och drag. I alla fyra klasserna förelästes, förhördes och stundom gräts öfver erhållna bestraffningar, allt samtidigt, och alla, som gingo till eller ifrån rektorsklassen, skulle gå igenom nyssnämnda gång. Man kan lätt föreställa sig, att genom detta allt, mycket sorl, ibland oväsen⁷ skulle uppkomma, helst om man besinnar, att lärjungarnes antal i de fyra klasserna utgjorde tillsammans 66 åren 1819 och 1820, 68 år 1821, 76 år 1822, 70 åren 1823 och

1824 samt 75 år 1825, allt under vårterminerna och ungefär samma antal under höstterminerna.

Rektorsklassen fanns i den inre, mindre salen och bestod af fyra underafdelningar eller bord, af hvilka de två nordligaste officiellt kallades "nedre ringen" samt de två sydligaste "öfre ringen". Hvarje underafdelning var representerad på samma sätt, som hvarje klass i den yttre salen, utom deruti, att bordens storlek och lärjungarnas antal voro mindre samt att här saknades kolleger och deras stolar. Undervisningen bestreds nemligen på olika tider af en "rector scholæ" och en "conrector scholæ",⁸ hvilka, då de icke voro på rörlig fot för samma ändamål som kollegerna, hade plats uti en, invid salens östra vägg uppförd, perlfärgad kateder, inrättad, liksom universitetens kateder, för både presens och respondens. I denna sal funnos två fönsteröppningar på den södra väggen, men endast en på den norra och ingen på den östra, alla af samma beskaffenhet, som de i den yttre salen, och lärjungarnas antal var 26 år 1819, 27 år 1820, 35 år 1821, 30 år 1822, 34 år 1823, 40 år 1824 samt 38 år 1825, allt under vårterminerna.

När man sammanräknar de nu uppgifna antalen lärjungar i skolans begge salar, så finner man, att hela antalet var under vårterminerna de ofvannämnda sju åren 92, 93, 103, 106, 114, 110 och 113.⁹ För jemförelsens skull vill jag dessutom här nämna, att hela antalet lärjungar var 47 år 1804, 60 år 1807, 81 år 1810, 77 år 1813 och 98 år 1818, samt uti det år 1827 erhållna nya läroverkshuset 83 (?) år 1840, 178 år 1847 och 179 år 1848.¹⁰

Enligt den i 5:te berättelsen omnämnda år 1529 författade "Malmöbogen", hade borgmästare och råd tillåtit fattiga skolgossar att "gå omkring i staden 'effter mad til liiffs föde' och mottaga hvad folk vill gifva dem för Guds skull". Detta var på det sätt brukligt ännu under min skoltid, att flera fattiga lärjungar hade än "veckopenningar" och än samt allmänne en "kostdag" i hvarje vecka uti stadens förmögne invånares hus. Sådana äldre lärjungar och äfven andra, gåfvo om de voro mera försigkomna i studierna, undervisning mot en ringa betalning åt yngre kamrater, som hade svårt för att på egen hand lära och förstå sina hemlexor. Sådana lexor hade skolans alla lärjungar, men ej af öfveransträngande beskaffenhet. Också voro de jemförelsevis sällan sjuka och jag kan ej erinra mig, att någon begagnade glasögon.

Hvarje söckendagsmorgon klockan 7 skulle alla lärare och lärjungar vara på sina platser. En koral ställde sig i den ofvannämnda dörröppningen och upptog 9:de versen i 429:de psalmen: "Min gerning nådigt skåda" etc., i hvilken alla instämde, derpå läste han en morgonbön och efter dennas slut upptog han 10:de versen i nämnda psalm: "Välsigna mig och skydda" etc. Sedan denna slutats, stängdes dörrarna och rektorn uppläste samt förklarade i sin klass ett kapitel i bibeln, något som ej skedde i de andra klasserna. Undervisningen fortgick härefter till klockan 12,¹¹ utan annat afbrott, än någon tid emellan klockan 9 och 10, då det rastades på skolgården, samt från klockan 2 till 5. Nu uppträdde ånyo en koral i dörröppningen och upptog 3:dje versen i 272:dra psalmen: "Pris vare dig o Gud" etc., läste en aftonbön och upptog sedan vanligast 9:de versen i 442:dra psalmen: "Gif att jag icke saknar" etc. eller ock 4:de eller 5:te versen i 443:dje psalmen: "Herre hela riket akta" etc. eller "Högste Gud! ack värdes höra" etc.

Undervisning skulle enligt 1820 års skolordning meddelas i "kristendom, välskrifvning, svenska språkets rättskrifvning, latinska och grekiska språken, matematik samt historia och geografi; åtföljd af naturens elementära kännedom, äfvensom teologi och hebreiska språket" samt tyska och franska, musik och gymnastik, de båda senare så vidt omständigheterna det medgåfve. Derest jag icke missminner mig, begagnades som läroböcker i kristendom Lindbloms katekes och Hübners bibliska historia; i svenska språket Boivies inledning till dess svenska språklära samt Brockmans lärobok; i latinska språket Sjögrens lexikon, Bröders grammatik, Cornelius Nepos, Julius Cæsar, om galliska kriget, Salustius, Cicero om pligterna, vänskapen och ålderdomen samt hans

flesta tal och Ovidius, metamorfoserna; i grekiska språket Dahls grammatik och chrestomathi, nya testamentet och Xenophons anabasis; i matematik Kjellins aritmetik och Euklides, geometrins elementer; i historia: Sveriges af Wählin samt Roms och Greklands af Goldsmith i svenska öfversättningar – Roms med vidlyftiga tillägg efter diktamen af professor Ahlman –; i geografi Silfverstolpes lärobok; i teologi Wöldikes compendium; i hebreiska språket Sjöbrings grammatika och första Mosebok samt i tyska och franska läroböcker af Stridsberg och Meidingen (?). Så vidt jag förmår bedöma det, blef den mesta tiden i rektorsklassen använd på läsning och skrifning af latin samt Roms historia, det senare i och för ofvannämnda diktaminas skuld, och ingen tid använd till "naturens elementära kännedom" förr än nedannämnde Bergman blef t.f. konrektor. Under få timmar i hvarje vecka gafs undervisning af dels professor Ahlman i gymnastik, med tillhjälp af de här ofvan nämnde höga träställningarna samt i dessa fästa linor, spiror och stegar äfvensom en trähäst, och dels "cantor scholæ",¹² i sång, hvarvid Hæffners koralbok begagnades. Under min skoltid innehades kantorsbefattningen af en äldre, i högsta grad nitisk och älsklig hedersman, ofvannämnde Peter Tengvall.¹³ Han hade redan år 1808 antagits till stadsmusikant, och var den sista, som dertill utnämndes.¹⁴ Sedermera – jag vet ej när – blef han orgelnist och klockare vid S:t Petri kyrka samt "cantor scholæ". Sångöfningarna i skolan ledde han med tillhjälp af en fiol och sin förträffliga basröst, och ehuru honom dertill bestods ringa tid, åstadkom han dock, att "Sången", – det vanliga namnet på en kyrkokör, hvilken bestod af de lärjungar i skolan, som hade god röst och hvars skyldighet det var att tjenstgöra under alla högmessogudstjänster och många jordfästningar inom S:t Petri församling, – var, helst med hänsigt till den tidens fordringar, verkligen utmärkt. Och han öfvade sina lärjungar icke blott i fyrstämmig psalmsång – stämmorna kallades i den tiden premier, sekund, tenor och bas – utan äfven i utförande af canons och de särskilda hymner, som sjöngos i S:t Petri kyrka å stora högtidsdagar och under jordfästningar. Han gaf dessutom kostnadsfritt undervisning uti sitt hem i fiol och pianospelning åt fattiga skolgossar, bland dem jag och min bror August, och han hjälpte dem att "komma på komedier" derigenom, att han som var ledamot af teaterns orkester, lät dem bära dit sitt instrument och sitta vid hans sida under spektaklerna samt höra orkestermusik, som ju var bildande. Han afled den 17 Mars 1829, 65 år gammal och efterträddes i allt af sin son, musikdirektören Hans Jacob Tengwall.¹⁵

"Sången" hade naturligtvis sin plats på orgelläktaren, men skolans andra lärjungar sutto under tillsyn af en lärare alla högmässogudstjänster i S:t Annæ kapell, hvilket sedan år 1860 begagnas till sakristia. När nämnde gudstjänst var slut, skulle alla lärjungarne gå till skolan och en hvar vara beredd att inför nyssberörda lärare korteligen redogöra för dagens predikan, dermed, jag tror mig kunna säga, alla, voro i högsta grad missnöjda.

På samma sätt, som undervisningen om morgnarna börjades, börjades äfven hvarje "lärotermin", men då uppträdde, sedan koralen afgått från dörröppningen, rektorn i densamma, höll ett kort tal och uppläste vissa paragrafer i skolordningen. Då åter ett "läsåår" – detta upphörde vid hvarje vårtermins slut – skulle afslutas, hölls först "examen anniversarium" af hvarje lärare i de läroämnen, han föredragit, och af kantorn i sång, men alldrig i gymnastik, och när examinerandet upphört, så uppträdde "inspector scholæ", ofta nämnde Gullander, i dörröppningen, höll tal och framkallade de lärjungar, som af "läroverkets collegium",¹⁶ bestående av alla andra lärare än kantorn, pröfvats vara för sedlighet och flit förtjenta af belöningar, "premier" hvilka bestodo i vackert inbundna böcker eller 2, högst 4 rdlr. rgs, eller allenast loford. Dessutom utdelades "fattigmedel" och tillkännagafs "uppflyttningar" från lägre till högre klasser. En sådan akt afslutades med afsjungande af 7:de versen i 500:de psalmen: "Herre! signe du och råde" etc. eller ock "Herre! hela riket akta" etc.

När någon lärjunge skulle afgå från läroverket till akademien, för den skuld aflägga examen och om denna erhålla betyg, så fick han derom ett protokollsutdrag, hvars beskaffenhet i formellt afseende jag ej bättre kan beskrifva, än genom att här införa följande afskrift af det, för mig föga smickrande, som jag vid 17 års ålder fick och som lyder sålunda:

"Utdrag af protokollet hållet i 'Collegium Scholasticum' vid Malmö högre lärdomsskola den 20 och 21 Juni 1825. Efter vederbörligen skedd anmälan, att vilja från läroverket afgå, förekallades ynglingen Ludvig Berckhan Falkman, för att i detta afseende undergå examen och undfå betyg.

Vid handlingarnas genomseende befanns, att Ludvig B. Falkman är född den 22 Maj 1808 i Malmö, intagen i härvarande skola vid vårterminens början 1819 och härstädes genomgått första, tredje och fjerde klasserna samt rektorsklassens nedre ring och nu tillbragt två läroterminer i klassens öfre ring.

Efter nu med L. B. Falkman anställd examen, ansågs han, med afseende på antagning vid akademien, ega följande insigter:

I teologien efter Wöldike, **godkända;**

I latinets tydning och skrifning, **någorlunda försvarliga;**¹⁷

I grekiska språket, **godkända;**

I tydning från ebreiskan och grammatikalisk analys af de fyra första kapitlen i Genesis samt af de i Lund utgifna Dicta Classica V. T., **försvarliga;**

I geometrien efter de 5 första böckerna af Euklides och hälften af den 6:te samt uti räkning. **försvarliga;**¹⁸

I allmän grammatik efter Boivies inledning till dess svenska språklära, **försvarliga;**¹⁸

I svenska historien efter Wählin och i gamla historien, i synnerhet den romerska till Augustus, **berömliga;**

I geografi om jordgloben, om verldsdelarna samt om Sverige och Norge utförligare, **berömliga;**

I franskan, **godkända;**

I tyskan, **godkända.**

Vid fullgörande af sina yrken har Ludvig B. Falkman ådagalagt **berömlig flit** och har för öfrigt i sin lefnad visat ett **berömligt uppförande.**

Enligheten med protokollet intygar på aflagd embetsed

G. R. Ahlman

Rekt. och Prof.

Vidi

V. Faxe

Vidi

A. P. Gullander

Inspect. Scholæ."

I det ofvanstående har jag omnämnt utdelande af extra judiciella bestraffningar, men det fanns äfven andra, nemligen "nedflyttning för längre eller kortare tid" och "aga", efter rektors "beslut" eller, i svåraste fall, skolkollegiets "dom", hvilken skulle verkställas i hela kollegiets och hela skolungdomens närvaro. Aga af det senare slaget utdelades under min 6 1/2 år långa skoltid endast en gång, hvilket synes mig vittna fördelaktigt, i fråga om den tillsyn, som utöfvades af både målsmän och lärare öfver lärjungarne. Också fingo högst få av dem några veckopenningar e.d. af de förra; ty till sådana penningar kan ej skäligen räknas en eller annan skilling, som en del lärjungar dagligen fick, för att derför, hos den i närheten af skolan bosatta bagareenkan Folkner, till förtäring under förmiddagsrasten köpa ett "runnebröd", som kostade 3 "styfver" eller en "kryddebolle", som kostade 4 styfver, eller en skilling riksgälds. Sistnämnda aga utdelades med en viss högtidlighet. Skolans inspektor höll från dörröppningen ett tal,

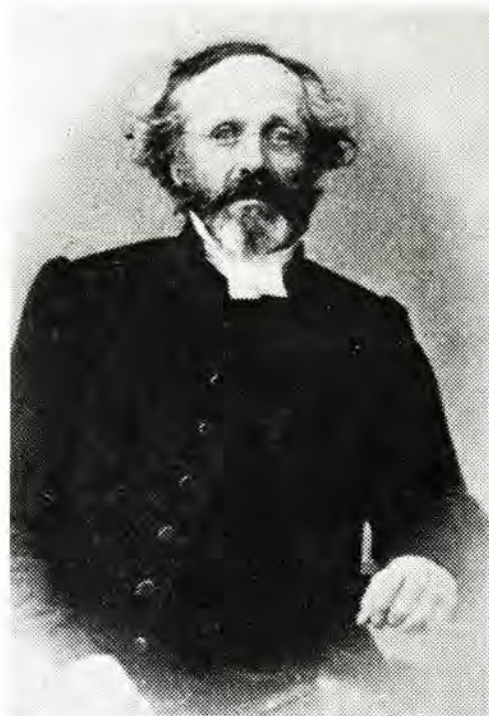
hvar uti syndarens, en "rektorists" fel och kollegiets dom omtalades. Derefter fick han lägga sig öfver en bänk i rektorsklassens öfre ring samt blef af rektorn med ris lindrigt afstraffad på ett, nedan om ryggen varande, blottadt ställe, och slutligen höll inspektoren ånyo tal, innefattande förmaningar till både syndaren hvars begångna fel nu var "försonadt", och till hans kamrater.

Jag har äfven i det ofvanstående omnämnt koralerna och deras åligganden inom skolans område; men de hade jemväl andra, hvilka jag, sjelv koral under mina två sista skolår, för den skuld noga känner. Dessa åligganden skulle fullgöras i tre af stadens kyrkor. Hvarje söckendag klockan 8 på morgonen borde i S:t Petri kyrka hållas "bön" å predikstolen utaf någon af församlingens prester och då skulle en koral, stående inom skranket för en af de två loger, som då funnos i koret norr och söder om vestra delen af altarskranket, men nu äro ersatta af flyttbara soffor, sjunga en psalmvers, när presten gick upp på predikstolen och en när han gick derifrån. I dessa andaktsstunder deltog högst sällan såsom åhörare andra, än 3 till 4 i Conowska ladugården boende gummor, kyrkogångsquinor och dagen förut vigda äkta makar. Var väderleken synnerligen ogunstig för kyrkobesök, kom stundom ingen åhörare, och då inställdes bönen till stor fågnad för koralen; ty det var verkligen ansträngande för honom, att ensam sjunga i den stora kyrkan, helst om han kommit andtruten dit, som ofta hände i följd af springande, då han fruktade att komma något för sent, som, om det skedde hade till påföljd snubbor af presten, kanske anmälan hos rektorn. Hvarje sön- och helgdag skulle en af stadskommunistrarna, tillika kallad slottspredikant, förrätta högmässogudstjent först i kyrkan å citadellet, "slottskyrkan" för fångar och så fort som möjligt derefter i "hospitalskyrkan" för en del mindre sinnessjuka samt dessutom på hvarje ställe för några "honoratiores", bestående af befäl och vakt. Vid begge dessa gudstjenster borde en och samma koral tjenstgöra såsom klockare, det vill säga, upptaga och sjunga, af presten föreskrifna psalmer, vara hans uppassare samt "gå med häfven" bland honoratiores och i den uppsamla "häfpenningar", hvilka bestodo i några kopparslantar, som tillföll den "häfvande". På den långa vägen emellan slotts- och hospitalskyrkorna slet koralen under vintertiden, då snö fallit eller storm och regn rådde, mycket ondt, så vida han ej kunde få stå på meden av prestens släde eller hänga bak på hans schäs, hvilket jag ofta gjorde.

När jag tänker på detta allt och mycket annat i min ungdom, å ena sidan, och å den andra mina för en mycket fattig gosse ovanligt stora framgångar under min långa lefnad, så har jag de största skäl att också tänka: "underliga hafver Herran hulpt mig" samt att derfor innerligen och på det ödmjukaste tacka alla goda gåfvors gifvare.

Men icke blott honom utan äfven mina lärare i den nu beskrifna skolan och bland dem kollegerna i första klassen N. M. Raab och i den tredje S. Follin, hvilka dogo som kyrkoherdar, den förre i Förslöf och den senare i Bösarps, begge år 1831,¹⁹ samt i synnerhet t.f. konrektorn C. A. Bergman, hvilken ännu lefver såsom kyrkoherde uti Vinslöf och rektorn, professorn G. R. Ahlman, som, såsom jag redan nämnt, dog i sin tjenst den 23 Maj 1838.

Jag var tung till sinnet, trög till läsning i följd af nöd och sorg uti mitt, genom af Malmö diskontverks fall, fullkomligt sköflade föräldrahem. Bergman iakttog snart min bedröfliga ställning såsom lärjunge och lät mig erfara sitt missnöje deröfver innan han, som var en främling i Malmö, lärde känna orsaken dertill. Men när denna blifvit honom bekant, så varkunnade sig den hjertegode, unge mannen öfver mig och "ryckte upp mig" från min försoffning genom välvilliga och outtröttliga bemödanden samt en ovanlig förmåga att ingifva håg för studier, hvaraf den synbara följden blef, att jag fick premier hvarje gång sådana utdelades. Det låg redan då i mitt lynne, hvilket, Gud ske lof, i den delen blifvit oförändradt, att vara varmt tacksam mot dem, som visat mig godhet eller välvilja, och jag har aldrig glömt mina stora förbindelser till Bergman samt bekänner här offentligen, att jag näst mina förträffliga föräldrar hufvudsakligen har honom att tacka

Konrektor C. A. Bergman.

Rektor F. E. Borg.

för mina framgångar i lifvet. Men till mitt lynne hörde äfven, att vara styfsint mot dem, som behandlade mig ovänligt eller orätt, och det tyckte jag, att Ahlman gjorde. Han var en gammaldags skolkarl (se sid. 165), hvars hela yttre bar prägel af det strängaste allvar, som ingaf lärjungarne stor fruktan och lärarna mycken respekt. Men inom detta yttre fanns den renaste välvilja och det största nit för sina många lärjungar och den viktiga sak, åt hviken han, aldrig gift, uteslutande egnade en lång lefnad.²⁰

Detta kunde jag till en början ej inse, men lärde han mig första gången känna på följande sätt. Han – en till den grad ifrig latinare och beundrare af Cicero, att en af dennes skrifter sysselsatte honom ännu på hans sotsäng – föreläste den store romarens tal, af hvilka jag hade en gammal och mindre upplaga, som innehöll endast 12 tal. Innan han genomgått dessa, beslöt han att föreläsa det bekanta talet för Milo, hvilket ej fanns i min upplaga, hvarför jag fick befallning att köpa en större, som innehöll äfven det talet. Detta tyckte jag vara orätt samt åtlydde ej ens förnyad befallning, utan hjälpte mig fram så godt jag kunde, genom att läsa i en sidokamrats bok. Nu uppkallades jag på Ahlmans enskilda rum, hvilket vanligen betydde att få stryk. "Du förskaffar dig icke" – så ungefär tilltalade han mig – "den större upplagan af Ciceros tal, emedan du är så fattig, säger du, men du har ännu ett och ett högst oskickligt skäl till din olydnad, ty du menar, att jag gjort orätt, som vill ådraga dig en ny utgift, innan vi lärt alla talen i den mindre upplagan." Jag medgaf detta darrande och tigande, och nu slog den gamle mannen mig neder, men visserligen icke lekamligen. "Se här" – sade han, i det han skänkte mig den större upplagan – "mottag denna såsom ett bevis på min belåtenhet med din i senare tiden – det var Bergmans förtjenst – visade flit och som ett motgift för din styfsinhet. Din gamle lärare förstår bättre, än du, hvad som är rätt och nödvändigt. Gör honom icke vidare emot. Du har icke förrän nu träffats af någon anmärkning för ditt

uppförande. Hvad, som nu händt, är glömdt." Den gamle, ädle mannen fick lefva länge nog för att se en del af mina framgångar på tjenstemannabanan, hvilka hjertligt glädde honom. Jag och många andra af hans forna lärjungar, deribland slutligen erkebiskopen H. Reuterdahl, uppreste å hans graf på nya begravningsplatsen vid Gustaf Adolfs torg en vacker minnesvärd. – Denna berättelse skall – sådan är min mening dermed – bland annat innefatta min enskilda gärd af tacksamhet mot mina lärare. "Något bättre, än kärlek och tacksamhet, kan den ena människan ej gifva den andra", och derpå hafva goda lärare, näst goda föräldrar, de mest rättmätiga anspråk.

Enligt 1820 års skolordning, skulle det icke finnas flera än tre underklasser och en rektorsklass i en högre lärdomsskola, men i Malmö fanns såsom af det förestående synes äfven en fjerde underklass med sin kollega. Härvid förblef det år efter år. Men sedan Kungl. Majt. med bifall till borgerskapets derom gjorda begäran, den 8 Juni 1826 beslutat, att den fjerde klassen skulle upphöra och i stället derför inrättas två apologistklasser, så skedde detta år 1828.²¹

Av det förestående synes, att det gamla läroverket var i materielt hänseende mycket vanlottadt, men lyckligtvis var det städse försedt med skickliga lärare och detta förklarar, att från detsamma, utgått ett så betydligt antal lärjungar, hvilka blifvit i hög grad framstående män inom alla samhällsklasser, äfven de förnämsta, att jag omöjligen kan, utan att upptaga alltför stort utrymme härstädes, namngifva ens större delen af dem. De som önska omständliga upplysningar i förevarande afseende, kunna finna sådana hos Wählin sida. 13-20.

Att ett sådant skolhus, som det af mig här ofvan beskrifna, icke kunde vara lämpligt för sitt ändamål, hade man länge insett, dock utan att kunna, af brist på nödiga medel, anskaffa ett annat. Staden hade icke förbindelse att bygga eller underhålla skolhus, men anslog dock med vilkor af egenderätt till det gamla skolhuset samt befrielse från all kostnad för iståndsättande och årligt underhåll af ett nytt skolhus 8.000 rdlr. bko. till inköp af ett sådant och för detta belopp köptes äfven den 29 Mars 1826 den stora gård, som, belägen emellan Vestergatan, Frans Suellsgatan och Norra Vallgatan i kvarteret 32 Jörgen Kock, är åsatt nummer 403, 404 och 419. Domkapitlet i Lund anvisade 3.500 rdlr. bk. af stiftets byggnadskassa att användas till förändring och inredning af gårdens byggnader i och för deras nya ändamål, hvilket skedde sålunda, att hvarje klass fick eget och tjenligt rum samt alla klasserna en stor, för dem gemensam sal, och att alla de dåvarande sju lärarne vid skolan fingo ändamålsenliga bostadsrum.²²

När allt var i ordning till det nya skolhusets invigning, utfärdade dess rektor, sedan 25 år tillbaka, den gamle professor Ahlman, en inbjudningsskrift till beivrande af den samma hvilken förrättades den 31 Oktober 1827 af biskopen i Lund, V. Faxe. Skolungdomen till ett antal af 106, dess lärare och inspektor samt biskopen, landshöfdingen, excellensen J. De la Gardie, stadens magistrat och öfriga inbjudna samlades i det gamla skolhuset och aftogade derifrån under klockringning till det nya, hvarst invigningen under tal, sång och musik med stor högtidlighet för sig gick i den ofvan nämnda salen. Derefter gäfvo stadens invånare stor middag för skolans lärare och alla till öfvervarande af den ovanliga festen inbjudna män. Det gamla skolhuset öfvertogs af staden och inreddes till förvarande utaf större delen af dess brandredskap, hvilken förut varit inrymd uti "Krämarekapellet" invid norra sidan af S:t Petri kyrkas torn. Slutligen ansågs det gamla skolhuset icke mera lämpligt ens till, som det kallades, "spruthus", utan nedbröts år 1871, hvarigenom S:t Petri kyrkogård, som redan år 1827 utvidgats med "skolgården", än vidare utvidgades, ehuru redan år 1822 upphört att begagnas såsom begravningsplats.²³

Det nya skolhuset, med hvilket till en början alla vederbörande voro i hög grad belättna befanns emellertid framdeles icke fullt tillräckligt för sitt ändamål, emedan derstädes saknades ändamålsenlig lokal för gymnastiska öfningar, och för den skuld

Det nya skolhuset vid Väster-, Frans Suells- och Norra Vallgatorna. Litografi från 1870-talet.

uppfördes år 1846 vid Norra Vallgatan en särskild byggnad, hvartill dåvarande kronprinsen Carl den 11 Juli samma år efter ett af skolans inspektör hållet tal, såsom det heter "lade grundstenen". I denna byggnad inreddes äfven bostäder åt fyra lärare vid skolan och den togs i bruk vid höstterminens början år 1847. Den hade kostat 11.000 Rdr. bko, deraf 8.000 rdr. utgjorde en gåfva till minne af garfvaren Anders Malmqvist, således 3.000 rdr. mer än hela gården.²⁴ Och likväl erfordrades ytterligare tillbyggnad, hvilken ock tillkom på det sätt, att en tredje våning år 1854 uppfördes på ett inne i gården varande hus.²⁵

Oaktat allt detta, befanns det ofvannämnda skolhuset icke motsvara tidens växande fordringar och det år efter år stigande antalet af dem, som sökte inträde vid läroverket. För den skuld beslöts, att ett skolpalats skulle uppföras i Rör sjö staden, och der står äfven sedan år 1879 ett sådant å en tomt, som i allt innehåller nära 3 1/2 tunnland, till oberäkneligt gagn för den kunskapssökande ungdomen samt stor heder för Malmö stad och alla, som medverkat till den ändamålsenliga och ståtliga byggnaden, hvilken med inredning och möblering m.m., kostat 459.001 kr. 64 öre, af hvilket belopp staden tillskjutit 369.001 kr. 64 öre.²⁶

Det torde ligga inom området för detta arbete att omtala följande tilldragelser och beslut, hvilka angingo, jag hade så när sagt, skolans vara eller icke vara. Dess rektorer hade, hufvudsakligen i följd af danska konungens, redan på 1500-talet gjorda donationer, haft mycket goda inkomster, hvilka väsentligen bestodo utifrån flera hemman utgående arrendeafgifter, utgörande vid Professor Ahlmans död år 1838 omkring 350 tunnor af olika sädesslag. Men genom en af Kungl. Majt. den 21 September 1833 fastställd interimsaflöningsstat för elementarläroverken i riket, hvilken den 21 December 1840 förnyades, hade det blifvit bestämdt, att rektorns lön skulle efter Ahlmans afgang från tjensten, utgöra endast 120 tunnor spannmål eller i penningar 720 rdr bko. Härmed nöjde sig hans närmaste efterträdare, slutligen prosten och kyrkoherden i Källstorps pastorat K. Tegnér, men icke den efter honom den 26 Juni 1840 utnämnde rektorn F. E. Borg, som redan då var gift och omöjlig kunde försörja sig och familj på den lilla

"Malmö högre allmänna läroverks nya lärohus", invigt år 1879.

lönen i en sådan stad som Malmö. När han erfarit detta, så gjorde han dervid biträdd af slutligen prosten och kyrkoherden i Espö pastorat Holmberg, den 28 Maj 1844 ansökning hos Kungl. Majt. det honom måtte beviljas samma löneförmåner, som Ahlman och hans företrädare haft. Men denna ansökning avslogs den 24 Februari 1845 på den grund, att Borg, med kännedom af ofvannämnda aflöningsstat, sökt och erhållit sin innehafvande rektorstjenst. Så stod denna, för både staden och Borg viktiga sak, då han, under det konung Oscar I sommaren 1846 någon tid vistades i Malmö, kom till mig, omtalade sitt ekonomiska betryck, i följd af sina små inkomster, samt, frågade, om jag ej under mina året förut förehafda forskningar i danska geheimearkivet funnit handlingar, som kunde föranleda till förnyad ansökning med något hopp om framgång. Jag besvarade denna fråga jakande med tillägg, att, enligt min tanke, den af **honom** gjorda ansökningen innefattade en orimlig begäran samt att en förnyad ansökning borde, på af mig anförda skäl, göras af **Malmö stad**. Det blef härefter berammadt, att stadens äldstes förman, handlanden P. G. Barkman, och jag skulle begära samtidigt företräde hos konungen, som ock skedde. Barkman uppgaf ändamålet med vår audiens och bad konungen tillåta mig anföra skälen för hvad staden ämnade begära, hvilket genast beviljades. Med stöd af ofvan nämnda forskningar ådagalade jag, att de danske konungarnas donationer, bland annat, af åren 1565, 1570, 1580 och 1647, blifvit gjorda "för evig tid" och *i stadens intresse* till dervarande rektors aflöning, hvarjämte jag framhöll, **att staden icke blifvit hörd**, innan den nya aflöningsstaten utfärdades. Konungen afhörde allt med den hos honom vanliga uppmärksamheten och välviljan, befallte mig att ofördröjligen uppsätta och till honom aflemna en skriftlig framställning i ämnet, innehållande det, som jag muntligen andragit, och önskade, att staden ville göra en förnyad ansökning, som han

Läröverkets aula med P. A. Perssons väggmålning.

lofvade att pröfva efter sin återkomst till hufvudstaden. Jag fullgjorde hans mig gifna befallning näst påföljde dag och uppsatte derefter konceptet till stadens äldstes ansökning,²⁷ hvilken bifölls, på sätt närmare synes af en kunglig resolution den 11 Februari 1847, sålunda, att så väl Borg, som hans efterträdare, skulle, räknadt från den 1 Maj 1845, tills vidare åtnjuta den gamla rektorslönen, dock med skyldighet att årligen godtgöra skolans öfvriga lärare hvad som, enligt mäklarebevis öfver gångbart spannmålspris i Malmö vid thomasmessotiden, kunde brista uti det penningebelopp, som var dem i gällande aflöningsstat tillförsäkradt. Derefter, eller den 29 Januari 1850, blef en ny aflöningsstat för alla lärarne vid skolan af Kungl. Majt. fastställd.²⁸

Noter till tolfte berättelsen.

- 1 Förteckning af LBF nr. 119; Rietz' s. 329; Wendt a) s. 43; Wåhlin s. 3; om staden Malmö s. 41; Isberg s. 94.
- 2 Jfr. Friberg s. 250; Isberg s. 94. En teckning öfver denna byggnad finnes bilagd vid rektor C. L. Wåhlins "inbjudningsskrift".
- 3 Sjöborg s. 210.
- 4 Isberg s. 95; Wåhlins teckning öfver det gamla skolhuset.
- 5 I äldre tider, t.ex. på 1670-talet, hade de fyra koralerna ett slags uniform, bestående af en kort svart axelkappa af bomullstyg och en krage, hvars utseende jag icke känner, samt nedhängande hårpiska. Dem ålåg då, att, iklädda denna uniform, dels sjunga litanian för altaret i S:t Petri kyrka och dels, om det begärdes, "gå för lik och sjunga i kordörren" mot en betalning av 24 sk.sp. År 1812 funnos 4 koraler och 2 viceko-

- raler, af hvilka de förra hade i lön 2 tunnor 18 kappar och de senare en helgonskyldstunna Korn hvardera. Se Sjöborg s. 211; Friberg s. 99, 248; Rietz s. 336
- 6 Rietz s. 383, 385.
- 7 Detta var dock på intet sätt jemförligt med det, som egde rum i Vexjö skola, der ock fyra klasser samtidigt undervisades i ett rum på Ödmans tid, hvarunder säger han, ett så förfärligt buller uppstod, att alldrig på någon den stormigaste sockenstämma eller på den liderligaste krog värre oväsen kunde höras.
- 8 I 1738 års å.s. 34 återopade beskrifning öfver Malmö säges, att der då fanns "en trivial eller latinskola, bestående af en rektor, en konrektor och fyra kolleger".
- 9 Alla förestående uppgifter om antalet lärjungar äro mig godhetsfullt meddelade af f.d. lektorn vid skolan Eurenus.
- 10 Rietz s. 338; Wählin s. 10.
- 11 I den tiden intogs middagsmåltiden i nästan alla hus mellan klockan 12 och 1.
- 12 I äldsta tider var en af kollegerna i skolan tillika kantor, men på anmälan den 17 Januari 1661 af skolans rektor, att det vore kyrkan "en zirat, att här vore en cantor, som kunde uppvakta i orgelverket att mucisera om sön- och helgdagar, som ock skolungdomen till stor nytta, att den uti musik kunde informeras, men att skolan icke hade intrader till cantorns aflöning, utfäste borgmästare och råd på kyrkans vägnar, att vilja på ett års tid bestå cantorn Peder Mogensen Waldall 30 rdr. till hjälp till lön". Redan i medlet af 1500-talet hade i Malmö antagits en stadsmusikant, "som årligen skulle sjelv och en annan låta bruka sig med pipa och trumma, hvar och när staden hade af honom behof, och skulle han med basun och zinka spela med organisten i kyrkan hvarje sön- och helgdag, när han icke var i stadens tjenst". I årlig lön hade denne 40 daler af staden och 10 af S:t Knutsgillet samt fri bostad. Se Friberg s. 203, Rietz s. 333.
- 13 Innan han blef kantor och åtminstone år 1812 leddes skolungdomens sångöfningar af rent nit för saken utaf redan dåvarande rådmannen i staden J. Kiellander. Se Sjöborg s. 212.
- 14 Halling:s "Minnen" s. 58.
- 15 Malmö Tidning nr 12 år 1829.
- 16 Så benämnes denna myndighet i 1820 års skolordning, men likväl bibehölls, jag förmodar af kärlek till latinets, den gamla benämningen "collegium scholasticum" åtminstone ännu år 1825.
- 17 Detta var rätt, beträffande skrifningen, som ej blef stort bättre vid akademien, men, ifråga om tydningen, var jag lika god, som någon annan och har deraf haft mycken nytta vid flera tillfällen under min långa lefnad.
- 18 Här säger jag med Cornelius Nepos om Themistokles: "Hæc contumelia eum non fregit sed erexit." Det var genom selvstudier, som jag skulle bryta och jämna åt mig väg genom lifvet. Också fick jag 4 år senare, eller den 18 Maj 1829, uti då aflagd lantmätareexamen högsta betyget för mina insigter uti geometri, trigonometri, stereometri, aritmetik och alla andra läroämnen samt blev 20 år derefter, eller den 12 Juni 1849, utnämnd till chef för landtmäteriet samt mått- och viktväsendet i riket.
- 19 Wählin s. 7.
- 20 Jfr. Wählin s. 6. Efter hans död fick af hans kvarlåtenskap skolan ett kapital å 1407 rdr 40 sk. 10 r. bko samt af hans boksamling alla de böcker, som ej förut funnos i skolan. Se Rietz s. 351, 352.
- 21 Friberg s. 246; Rietz s. 334.
- 22 Rietz s. 348; Om staden Malmö, s. 105; Isberg s. 95, 96, m.fl.
- 23 Malmö Tidning för år 1827 nr 44; Friberg s. 246, 250; Wählin s. 21; Isberg s. 50, 94.
- 24 Här må det vara mig tillåtet, att, såsom ett bevis på underdånigt fjesk och regeringsbesvärande i oträngt mål, efter Snällposten nr 4 år 1848 anföra, det Kungl. Maj:t den 11 Februari 1848 "förklarade inga hinder möta för anbringande uti Malmö skolas gymnastiksal af den, utaf donator önskade inskriptionen: "Denna byggnad uppfördes på enskild bekostnad år 1846 till minne af garfwaren A. Malmqvist, idog medborgare, kraftfull i vilja och beslut."
- 25 Allehanda nr. 55 år 1846; Rietz s. 348, Wählin s. 9; Isberg s. 96.
- 26 Wählin s. 22 o. f.
- 27 Jag känner att det blifvit sagt, att ofvan nämnde Holmberg skrifvit äfven denna ansökning, men så förhåller det sig alldeles icke.
- 28 Jfr. Om Malmö stad s. 101, 102, 105; Rietz s. 338-348, 352.

Skjutsinrättningens hus vid Djäknegatan. Här inrymdes Navigationskolan 1841-1843 och därefter småbarnsskolan 1843-1929.

Trettonde berättelsen

Om åtskilliga andra allmänna läroverk i Malmö

Flera sådana funnos visserligen under min Malmötid, men jag är, tyvärr, icke i tillfälle att om dem lemna andra, än följande, knapphändiga underrättelser.

Redan å sid. 46 har jag berättat, att 1805-1812 årens kyrkoherde i S:t Petri församling C. Schönbeck, åvägabragt inrättandet af en skola för fattiga barn. Denna undervisningsanstalt, vanligen kallad fattigskola, fanns då i Malmö forna barnhusinrättnings egendom,¹ sedan år 1806 stadens fattigarbetsinrättning,² belägen uti vestra delen af kvarteret no. 38 Gråbröder vid Vester- och Långgårdsgatorna, och deruti erhöles årligen 300 till 400 fattiga barn fri undervisning uti läsning och skrifning samt räkning. Men sedan staden den 5 Oktober 1837 af f.d. kopparslagaremästaren D. Lang fått "1.000 rdr bko. att användas till den beslutade nya byggnaden för stadens fattigskola" och en byggnad uppförts utmed hela östra sidan af kvarteret nr 57 Josefina, så blef södra delen af den samma inredd till fattighus och norra delen jemte en därintill, utmed Hjortackegatan uppförd flygelbyggnad inredd till folkskola, hvilken invigdes den 2 Juli 1839.³

Josefina slöjdskola grundlades genom ett af enskilda personer sammanskjutet kapital å 764 rdr 32 sk. bko. samt årliga frivilliga tillskott; öppnades i stadens gamla fattighus i Oktober 1826 och afsågs då för endast 20 till 30 fattiga, värlösa flickors räddande från moraliskt och fysiskt förderf, samt uppfostrande till dugliga qvinnor. Men sedermera

Fattig- och arbetsinrättningens gård i kvarteret nr 38 Gråbröder. Foto Axel Sjöberg 1899.

*Drottning Josefinas slöjdskola vid Hjortackegatan (envåningsbyggnaden).
Foto Axel Sjöberg 1900.*

blef, tack vare skolans styresman, den i andra berättelsen omnämnde utmärkte handlanden L. I. Bagers nit och kraft, genom gåfvor af den i allt storslagna framlidna drottning Josefina, Bager och flera andra enskilda personer deribland fru Sofia Lundegren, född Lundsten, som den 28 September 1844 skänkte skolan 1.000 rdr och någon tid derefter 200 rdr, allt bko., **dels** denna skola inrymd uti en fortsättning af den ofvannämnda flygelbyggnaden vid Hjortackegatan och **dels** så utvidgad, att antalet flickor i densamma år 1850 var 110. Då hade skolan ett kapital å 6.973 rdr bko, oberäknadt värdet af byggnaden och inventarier. Alla flickorna fingo jemväl undervisning uti läsning m.m. i den närbelägna folkskolan och många äfven daglig föda genom fattigstyrelsens försorg.⁴

Enligt en den 10 November 1830 af magistraten och kyrkoherdarne i staden till dess invånare utfärdad uppmaning inrättades år 1831 en skola för handels-, hantverks- och fabrikslärlingar, hvilka underhölls genom frivilliga bidrag af enskilda personer och hvaruti till en början undervisning meddelades af äldre lärjungar i högre lärdomskola tre timmar hvarje söndagseftermiddag, hvarför detta läroverk kallades **söndagsskolan**. Men år 1841 blef undervisningen, hvilken omfattade svensk språklära, skrifning, ritning, aritmetik och geografi, flyttad till måndagsaftnarne och namnet ändradt till **borgarskolan**. Denna skola utgjorde på sätt och vis grunden för en flera år senare inrättad **teknisk söndags- och aftonskola**, hvilken vid 1850 års utgång egde ett genom gåfvor af enskilde samladt kapital å 2.889 rdr bko, och sedermera förenades med den nuvarande **tekniska elementarskolan**, belägen i kvarteret nr 37, Biet, vid Repslagaregatan. Denna grundlades med stora utgifter för staden genom ett magistratens beslut af den 6 April 1850, och derefter fick staden, genom ett kungl. bref af den 10 Juli samma år, af allmänna medel, bland annat, 5.000 rdr bko såsom bidrag till kostnaden för skollokalens inköp, hvarefter

Söndagsskolan, från 1841 kallad Borgarskolan, vid Repslagaregatan. Foto R. Küller 1913.

Navigationssskolan i Malmö 1884.

rikets ständer år 1851 under vissa vilkor anvisade ett årligt anslag å 5.000 rdlr bko för undervisningen uti den ifrågavarande skolan. Sedan dessa vilkor blifvit fullgjorda, så blefvo stadgar för skolan af Kungl. Maj:t. den 29 April 1853 fastställda, att gälla från den 1 nästpåföljande September.⁵

Sedan 1841 års rikets ständer beslutat att en **navigationsskola**, i och för bildandet af sjökaptener, styrmän och maskinister på ångfartyg skulle i Malmö inrättas samt anvisat 2.850 rdlr till inköp af möbler, instrument, böcker och kartor, 300 rdlr till deras underhåll och 1.200 rdlr, allt bko. till två lärares aflöning, allt med vilkor, att staden anskaffade skollokal och bostäder åt lärare, så blef denna skola ofördröjligen tills vidare inrymd uti skjutsinrättningens egendom i kvarteret nr 63, Spinneriet, nya nr vid Djeknegatan. Derifrån flyttades hon till gården nya nr 77 i kvarteret nr 32 Jörgen Kock, vid Vestergatan, hvilken staden inköpte år 1843 för omkring 13.000 rdlr bko. men emedan detta belopp för tillfället ej fanns i stadskassan, så skänkte handlanden Matias Flensburg, som alltid på det lifligaste intresserade sig för denna skola, till staden 2.000 rdlr nämnda mynt och försköt återstoden af köpesumman, hvilken sedermera betaltes **dels** af staden och **dels**, enligt Kungl. bref den 10 Juli 1850, av ständerna del till ett belopp af 3.400 rdlr bko. Samma år, anvisades till skolans underhåll, såvidt detta ålåg staden **dels** arrendet af gårdens jord, **dels** arrendet för Sege qvarn och **dels** en lästetalsavgift af stadens fartyg, tillsammans 775 rdlr bko, hvilket belopp åtminstone för det året icke åtgick, utan lemnade en behållning å 393 rdlr.⁶

År 1843 inrättades på bekostnad utaf många af stadens invånare uti nyssnämnda egendom vid Djeknegatan en **småbarnsskola**, i hvilken omkring 100 barn årligen undervisades, och denna skola egde vid 1850 års slut ett genom gåfvor af enskilde samladt kapital å 7.779 rdlr bko.⁷

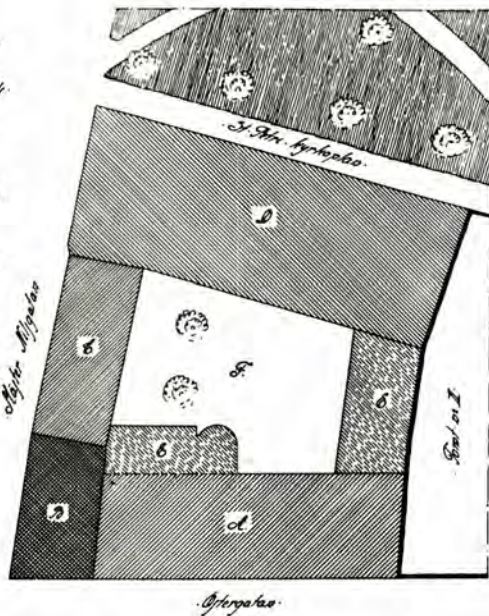
Utom de nu omnämnda skolorna fanns sedan långt ner i 1700-talet en fattigskola uti Conowska ladugården, om hvilken jag skall yttra mig i 26:te berättelsen.

Noter till trettonde berättelsen

- 1 I denna hade redan, år 1738 funnits "ett barnhus med kyrka derhos, hvaruti underhöllos 100 st. fattiga barn förutom betjenter och præceptorer" (Se samlingar K 1:29).
- 2 Isberg s. 93.
- 3 Malmö Tidning nr 26 år 1839; Friberg s. 331; Rietz s. 408.
- 4 Friberg s. 254; Rietz s. 408 och tillägg; Om staden Malmö s. 198; Allehanda nr. 21 år 1845.
- 5 Allehanda nr. 46 år 1830; Friberg s. 255; Rietz s. 408; Snällposten nr. 59 år 1850; Om staden Malmö s. 106, 107, 198, 220; Skånes kalender af C. O. Arcadius och J. P. Welander, Lund 1876 s. 147.
- 6 Friberg s. 265; Rietz s. 409 och tillägg; Om staden Malmö s. 106, 198.
- 7 Allehanda nr 75 och 83 år 1843, Rietz s. 409; Om staden Malmö s. 201.

Öfvergående gårdar i Malmö.
Sant. 217. kvart. nr. 45. S: Petri.
Sant. kvartal nr. 217.

- A. Drottninggården; ursprungligen del af kyrkorten och de rester som finnes på bygderna och uppställ ett fack i bevarade af Malmö murarna och skändliga murar.
- B. Östra kyrkgården; af de samma jord af de sålningar som finnes därifrån; fanns fotografier tagna af S:t Petri kyrka och allmänna Malmö murarna; fanns ett rindningskast därifrån. Detta fack är ut af yngre delarna av byn.
- C. Uddan; af kyrkorten; i de mest delar. Detta by bevarad i sin värdhet och fanns förvarad för Malmö murarna; rindningskast.
- D. Hall af kyrkorten.
- E. Byggnader af tegel från 1800-talet.
- F. Begravningsplats.

Flytt A & B vidröf. i december 1907 och nuvarit 1908 för att lämna plats för församlingens Byggnad.

Malmö i februari 1908.
Therese Falkman

Bröderna Falkmans gård mellan Öster- och Mäster Nilsgatorna samt S:t Petri kyrkplan.

Fjortonde berättelsen

Om Falkmanska elementarskolan i Malmö

Jag och min broder, nuvarande rådmannen August R. Falkman samt många andra fäder i Malmö hade söner, hvilka behöfde den förberedande undervisning, som fordrades för att de skulle kunna vinna inträde uti antingen det högre allmänna läroverket eller ock tekniska skolan i staden; men sådan undervisning meddelades ännu år 1847, då jag och min nyss nämnde broder köpt den stora gård, som ligger emellan Öster- och Mäster Nilsgatorna samt S:t Petri kyrkogård, endast **dels** af föga kunniga lärare, hvilka, efter att hafva misslyckats i utöfningen af andra yrken, valt lärarens såsom en yttersta utväg till försörjning, och **dels** uti trånga, för lärjungarnes helsa äfventyrliga lokaler. Med afseende härå beslöto vi, att inrätta en större elementarskola för gossar och att till lokal för denna inreda sydöstra delen af bottenvåningen uti den intill S:t Petri kyrkogård och Mäster Nilsgatan liggande stora byggnaden i förenämnda gård samt utfärdade härom en i stadens tidningar intagen, så lydande

”Anmälan.

Det har länge förts en allmän klagan deröfver, att, emedan samhället ganska frikostigt sörjt för fattiga barns undervisning i de första grunderna af läsning, skrifning och räkning, så har det icke gjort något i denna väg för barn af mera bemedlade föräldrar. Dessa hafva äfven klagat, att deras barn i alltför stort antal instufvas i till skolor af enskild lärare använda smårum, hvarigenom barnens trefnad och helsa äfventyras, och högre läroverkets lärare yttra ofta, att de disciplar, som i förberedande klassen mottagas, äro så föga för sig komna, att lärarnes mödor derigenom betydligt ökas. Detta i förening dermed, att det icke billigt kan väntas, att, på det offentligas bekostnad, någon skola för abcdaren af de bemedlades barn skall i staden inrättas, har föranlett undertecknade, att försöka afhjelpa den öfverklagade bristen; och sedan det nu lyckats oss få en med de bästa rekommendationerna försedd öfverlärare, är det vår afsigt, att i vår vid Östergatan egande gård, för abcdaner af de mera bemedlades i staden söner inrättas en skola efter lancastermetoden, eller den, som med så mycken fördel begagnas i härvarande folkskola. Vi vilja för den skuld på det sorgfälligaste nreda en lärosal, som, efter behofvet kan gifvas en storlek af 48 alnars sidor, således tillräckligt stor för ett betydligt antal barn. Lärarne blifva tvänne, om barnens antal det kräfver. De undervisas i läsning, kristendom, svensk grammatik, historia, geografi, skrifvning, räkning och sång så fullständigt, som erfordras för att med heder och nytta kunna ingå i högre lärdomsskolas nedersta klass. En kammarorgel anskaffas, för att begagnas under sången och bönstunderna, såsom i Danmarks förträffliga barnskolor är bruket. En mindre gymnastikinrättning blir förenad med skolan och det är att hoppas, det tillåtelse skall kunna fås att begagna S:t Petri kyrkogård till ungdomens rörelse i friska luften under lärarnes tillsyn de tider, då gudstjenst sådant ej hindrar. Alla skolbarnen förses med böcker, räknetaflor, grifflar och bläck på skolans bekostnad. Inga ved-, ljus- eller bläckpenningar erläggas. För hvarje barn betalas 3 rdrs rgs. i månaden, i ett för allt. Ingen annan utgift, under hvad namn eller förevändning som helst, får på något vilkor ifrågakomma, och skolan ställes under noggrann tillsyn af skolstyrelsen samt under sakkunniga män. Men då detta företag är

förenadt med betydliga uppoffringar, och skolans ändamålsenliga inredning ej utan stor kostnad kan åstadkommas, samt det är möjligt, att ofvannämnda brister ej äro så stora, som det velat synas, så finna vi oss föranlättna begära, att alla de fäder, som önska ändring i de bestående förhållandena och vilja sätta sina gossar i den nya skolan för sådant ändamål teckna sina namn och barnens antal på en i magister Cronholms bokhandel nu befintlig lista senast inom den 1 Januari 1849. Antecknas derå minst 50 gossar, kommer efter det skolsalen blifvit behörigen ordnad och inredd, skolan nästa sommar att öppnas. I motsatt fall kan företaget ej av oss realiseras. De, som intresserar sig därför, behagade för den skuld, ju förr desto hellre, anteckna sig. Malmö den 19 December 1848. A. R. Falkman. Ludvig B. Falkman."

Denna anmälan var försedd med en så lydande rekommendation af rektorn i stadens högre läroverk:

"Då herrarna Falkman haft godheten meddela mig den i ofvan stående anmälan framställda plan för inrättande härstädes af en större elementarskola och anhållit, det jag ville offentligent uttala min mening, rörande behofvet af en sådan, får jag sanningsenligt vitsorda, att större delen af de gossar, som under de senare åren till intagning i publika skolan blifvit anmälda, icke egt det fulla kunskapsmått, som skollagen förutsätter, och att för ganska många osäkerhet i innanläsning varit ett hinder, att med fördel kunna begagna undervisningen i publika skolans förberedande afdelning. Utsigten till ett snart afhjelpande af denna brist i elementarundervisningen har därför för mig varit särdeles glädjande, och då icke blott planen för den tillämnade skolans organisation synes mig synnerligen lofvande, utan äfven de mäns personlighet, från hvilken densamma utgått, innebär en betryggande borgen för skolans framgång, kan jag ej underlåta, att till den rekommendation, saken i sig sjelv eger, äfven lägga min enskilda uppmaning till behjertande och understödjande af denna för samhället viktiga angelägenhet. F. E. Borg."¹

Två dagar efter förestående skrifers tryckning, blefvo jag och min broder på det angenämaste öfverraskade af följande skrifvelse från den mer än 81 år gamle biskopen öfver Lunds stift, V. Faxe:

"Till herr förste landtmätaren och riddaren L. B. Falkman och herr kommissionslandtmätaren A. R. Falkman!

Under min mångåriga embetstid har jag ofta haft tillfälle med glädje och tillfredsställelse förnimma, att Malmö samhälles medlemmar, så allmänt som enskildt, med villighet åtagit sig mödor och uppoffringar för åvägabringandet af allmännyttiga, bildningen och industrien befordrande inrättningar och företag. Detta förhållande hedrar samhället på samma gång det har medfört dess gagn och nytta. Ett nytt bevis härpå har jag nu funnit uti den i senaste nummer af tidningen Snällposten bekantgjorda plan, enligt hvilken Tit:i hafva för afsigt att fylla ett länge känt behof genom inrättandet af en elementarundervisningsanstalt, der förberedande kunskaper för intagning vid stadens publika skola kunde med säkerhet och noggrannhet inhemtas. Detta vackra företag, som afser endast det allmänna bästa, innehåller i sig tillräcklig garanti för de bästa förhoppningar, att det med framgång skall kunna realiseras och inom kort bära goda frukter. Det behöfver således icke af mig förordas eller rekommenderas. Ett åliggande finner jag dock vid detta tillfälle tillhöra mig och det bör jag skynda att uppfylla, innan det blir mig försent. Mina dagar äro många och mina förhoppningar få, att sjelv en gång få skåda de goda frukterna av Tit:i företag. Derfor bör jag nu, ehuru Tit:i ega den bästa belöning uti medvetandet, att till dessa frukter hafva utsått första fröna, icke underlåta att å embetets och egna vägnar uttala den tacksamhet och tillfredsställelse hvarmed jag mottagit underrättelsen om planerna till en så gagnelig inrättning, som den ifrågavarande, till hvars fullbordande jag af upprigtigaste hjerta önskar Den Högstes kraft och välsignelse. Lund den 23 December 1848. Vilh. Faxe."

*Rådman August R. Falkman
1811-1890.*

Lärare A. U. Isberg.

På den ofvannämnda listan antecknade sig 66 fäder eller målsmän för 69 barn. För den skuld gjorde vi framställning hos vederbörande om tillåtelse, *dels* att anbringa stora fönster och en dörr å vår ofvan berörda byggnad åt kyrkogården och *dels* att få begagna en del af den senare till lekplats för gossarne, hvilket efter åtskilliga svårigheter och med vissa inskränkningar, beslöts vid sockenstämma med S:t Petri församling den 5 Februari 1849. Detta och andra svårigheter oaktadt, fullgjorde vi vårt åtagande samt försåg skolan med kammarorgel och koralbok, kartor och åskådningsmateriel af flera slag, erforderligt antal läroböcker, räknetaflor och grifflar för 69 samt, beqväma bänkar med pulpetbord och deruti infällda bläckhorn för 100 lärjungar, gymnastikapparater, väggur m.m. allt med en kostnad af 5.175 rdlr 33 sk. rgs. och sedan vi den 24 Juli utfärdadt en i stadens tidningar t.ex. Snällposten nr 59, intagna underrättelse om afsigten med skolan, undervisningen i densamma och tiden för dess öppnande, så egde detta rum den 1 Augusti 1849.² Härom innehåller Malmö tidning för den 4 i samma månad följande "Herr öfverdirektören³ och riddaren L.B. Falkman går nu att snart lemna vårt samhälle, och bland andra minnen af hans nit och omtanke för det sammans väl och framgång, som han efterlemnar, är den elementarskola, hvilken han gemensamt med sin broder, kommissionslandtmätaren A.R. Falkman, grundlagt, ett bland dem, hvilka icke minst förtjena vår tacksamhet. Denna skola öppnades i onsdags, den 1:ste dennes, i närvaro af barnens föräldrar och andra för företaget intresserade personer. Efter afsjundandet af en psalmvers tolkade herr teologie doktorn Gullander i ett för tillfället lämpligt tal, sin och samhällets glädje öfver företagens snara och lyckliga realiserande och skolans ändamål samt slutade med att nedkalla Den Högstes välsignelse till skolans fortfarande bestånd och framgång. Sedan derpå en psalmvers blifvit afsjungen, valdes bestyrelse för skolan, hvartill utsågos, å lärdomsskolans vägnar, herrar rektor Borg och collega scholæ Ruth samt å föräldrarnas vägnar herr öfversten och riddaren von der Lancken. Undervisningen bestrides af herr A.U. Isberg. ⁴) Elevernas antal uppgick till 51."

Ja, flera voro de ej då, ty 15 fäder, hvilka för lika många gossar tecknat sina namn på den ofvannämnda listan, sveko, utan uppgifvet skäl, den förbindelse, som denna teckning innebar. Jag vill ej uppgifva deras af mig kända namn. Alla äro nu döda.

Ändamålet med det nya läroverket och att detsamma inrättats på de mest liberala grunder, synes vidare af följande tryckta

"Stadgar för Falkmanska elementarskolan i Malmö.

I.

Elementarskolans styrelse uppdrages åt tvänne lärare vid Malmö högre lärdomsskola, utsedda af denna skolas hela lärarepersonal, samt åt ett af och ibland skolbarnens fäder eller målsmän utsedt ombud.

Samma gång de ordinarie ledamöterna i styrelsen utses, väljes äfven en suppleant för en hvar af dem.

Vägrar de valberättigade att ledamöter i styrelsen utse, kallas dessa af undertecknade, elementarskolans stiftare.

II.

Utan att förbise det åt stadens skoldirektion i 12 § 2 mom. af Kungl. Maj:ts nådiga stadga, angående folkundervisningen i riket af den 18 Juni 1842 anförtrordda öfverinseende, äger elementarskolans styrelse full magt och myndighet öfver skolan och allt, hvad dertill hörer, dock så, att ekonomien, efter styrelsens beslut, af oss eller något vårt ombud besörjes.

Styrelsen antager således och entledigar lärare samt skolbarnen; examinerar de senare hvarje år före midsommar, bestämmer dervid hvilka barn, som äro nog för sig komna, att i högre lärdomsskolan kunna intagas, samt kontrollerar att lärarne fullgöra sina skyldigheter och att god ordning alltid råder i skolan.

III.

Endast gossar njuta undervisning i skolan.

Om deras antal uppgår till 75, anställs en öfver- och en underlärare, eljest blott en lärare, i begge fallen med biträde af ett tillräckligt antal monitörer,⁵ till en början lånta af stiftarna, men sedan uttagna bland skolgossarne, i mån af fallenhet och skicklighet.

IV.

Lärarnes skyldighet är, att med nit och omsorg vårda deras viktiga uppdrag; icke utan laga förfall försumma undervisningstimmarna; allvarligt, men utan hårdhet, behandla skolbarnen; i allt föregå dem med goda efterdömen samt tillse, att skolans inventarier ej förskingras och att de lagas eller med nytt ersättas, när så erfordras.

V.

Förste lärarens lön får ej öfverstiga 600 och andre lärarens ej 300 rdlr rgs. men de kunna derjämte få husrum och värme efter styrelsens beslut.

VI

Lankastermetoden skall följas vid undervisningen, hvilken bör omfatta:

- a) ren och flytande innanläsning af svenska språket, så latinsk som svensk stil, samt deklamation i skolans högre afdelning;
- b) religionskunskap och biblisk historia till den grad, som erfordras, för att kunna hos presterskapet börja den egentliga nattvardsläsningen;
- c) svensk grammatik;
- d) svensk historia och geografi samt allmän historia och geografi i skolans högre afdelning;
- e) välskrifning;
- f) de fyra räknesätten i hela tal och med decimaler, samt reguladitri i skolans högre afdelning;
- g) kyrkosång, så vida barnet ej därför saknar allt anlag.

VII.

Skolgossarne må i allmänhet ej hållas till läsning, skrifning eller räkning mera än en timme i sender. Efter dess förlopp sysselsättas de med fri gymnastik eller militäriskt ordnade lekar, helst på skolans lekplan i fria luften, men om vädret sådant hindrar, med

gymnastiska, efter barnens krafter försigtigt lämpade öfningar i skolsalen på de för detta ändamål der anbragta ställningar – detta allt under lärarens noggranna tillsyn.

VIII.

Undervisningen fortgår året om utan annat afbrott än från den 1 Januari till och med Trettondedagen; – från Palmsöndagen till och med första Söndagen efter Påsk; – från den 16 till och med den 30 Juni – samt från och med den 23 December till och med årets slut. Skolgossarne hafva dessutom lof alla Ons- och Lördagseftermiddagar; en dag under hvardera af de i staden, uti Juli och September månader hållande krammarknader och i öfrigt å de tider, som förste läraren med styrelsens bifall bestämmer.

Undervisningstimmarne blifva i Januari, Februari, November och December från kl. 9 till 12 f.m. och kl 1/2 2 till 1/2 4 e.m., i Mars och Oktober från kl. 1/2 9 till 1/2 12 f.m. och kl. 2 till 4 e.m., samt i de öfriga månaderna från kl. 8 till kl. 11 f.m. och kl. 2 till 5 e.m.

Undervisningen börjas och slutas med sång och bön, den förra varder stödd af skolans orgel. I öfrigt rättas den efter det schema, som redan är eller framdeles kan blifva fastställt.

IX

Skolgossarnes antal får under intet vilkor vara högre än etthundra. Sökes plats för flera, skola, vid uppkommande ledighet, barn af mindre bemedlade föräldrar, under hvad förhållande som helst, alltid hafva företräde framför mera bemedlade barn.

Vilkor för barns intagande i skolan är eljest blott det, att barnet fullkomligt känner tryckta latinska och svenska bokstäfver.

X

Barnet skall rent och snyggt inställas i skolan å de bestämda lästimmarna, vid påföljd att kunna hemvisas.

Dess skyldighet är att uppföra sig beskedligt och visa lydnad samt höflighet mot lärarne.

Gör det sig skyldig till grof förseelse, kan det, om det af erhållen varning ej låter sig rätta, på förste lärarens anmälan, af styrelsen förvisas skolan.

För sedlighet och flit bör, på vår bekostnad, men efter anställd examen och styrelsens beslut, premier till de utmärktaste gossarne utdelas.

Hvarje skolgosse erhåller en kontrabok, hvari ett aftryck af dessa stadgar finnes. Förste läraren antecknar månatligen i den förra gossens uppförande, flit, skolförsummelser och annat, som anmärkningsvärdt vara kan.

XI

Hvarje skolgosse förses på vår bekostnad med böcker, räknetaflor, grifflar och skrifbläck, men anskaffar sjelv papper och pennor.

Slitning af skolans inventarier ersättes icke, men direkt förstöring deraf utaf skolgosse ansvaras af hans föräldrar eller målsmän.

XII.

Årsavgiften är för hvarje skolgosse 36 rdlr rgs. och den erlägges med 3 rdlr.s.m. vid hvarje månads slut, utan afseende på derunder inträffade ferier samt, när dessa sluta månaden, dagen förr, än de börja. Ingen annan afgift får, under hvad namn eller förevändning som helst, på något vilkor förekomma.

Förenämnda afgift lemnas till förste läraren efter af honom till skolbarnen gifven påminnelse dagen förr, än afgiften bör erläggas, och den qvitteras af läraren i barnets kontrabok.

Erlägges ej månadsavgiften inom 8 dagar efter förfallodagen, då skall den sedermera betalas förskottsvis å första söckendagen i hvarje månad. Sker ej heller detta, varder barnet från skolan skiljdt.

XIII.

Ändring i dessa stadgar kan vid årsexamen önskas af skolbarns föräldrar och af styrelsen beslutas, men gäller ej förr, än vi deröfver meddelat yttrande. Malmö den 1 Augusti 1849.

Ludvig B. Falkman. A.R. Falkman."

Oftvanstående anmälan hade knappt blifvit tryckt, förr än det förspordes, att ett par af stadens styrande konservativa mästare yttradt sig hånligt om den samma samt att det vore omöjligt för min bror och mig att fullgöra hvad vi utlofvat. Häruti instämde, helt naturligt, ofvan nämnda slags privatlärare och detta allt vållade, att, såsom jag redan uppgifvit, 15 fäder sveko sina oss gifvna förbindelser. Emellertid gick vår stiftelse till en början ganska bra, hvarför, ehuru skolgossarnes antal aldrig blef högre, än 66, nemligen i November 1849, likväl en underlärare antogs. Men jag måste den 9 September samma år flytta från Malmö till Stockholm, för att inträda i mitt embete såsom chef för landtmäteriet; min bror var, i och för utöfvandet af sin kommissionslandtmätartjänst, nödsakad att ofta och i längre tider vistas å landsbygden samt derigenom betagen möjligheten, att kunna med oafbruten uppmärksamhet tillse stiftelsens bästa och bemöta de intriger, som deremot spelades, framför allt af privatlärarne; kolera herrskade i Malmö år 1850, i anledning hvaraf skolan någon tid var stängd samt flera af dess på landsbygden boende lärjungar hemreste och ej återkommo, och klagomål framviskades mot förste läraren. När det äntligen kommo till min brors öron, afläto han och jag den 22 November nyssnämnda år en skrifvelse till styrelsen, hvaruti dels hon anmodades afsätta förste läraren, derest han vanvårdade sitt uppdrag och dels vi erbjödo oss att bekosta allt, som af styrelsen kunde anses erforderligt för skolans uppehållande i bästa skick. Men klagomålen befunnos ogrundade. Detta hade redan på det sätt visat sig vid den examen, som hållits i skolan den 15 Juni 1850, att 17 lärjungar fått belöningar "för ådagalagd sedlighet och flit" samt att doktor Gullander då tackat "lärarne för deras nitiska bemödanden i och för läroanstalten".⁶ Hans mening delades äfven af föräldrar, som satte sina söner i tillfälle, att gifva en dyrbar present åt den ene läraren, hvaremot, när detta blifvit min bror kunnigt, han å egna och mina vägnar den 30 December meranämnda år lifligt protesterade i stadens tidningar, emedan det var stridande emot punkten XII i stadgarna för skolan.⁷ I anledning af den ofvannämnda skrifvelsen åtog sig rektor Borg och magister Ruth att "utom den dagliga tillsynen i skolan, under den ingående lästerminen, som skulle börjas den 7 Februari 1851, 4 timmar hvardera i veckan biträda vid undervisningen," hvilket kungjordes i stadens tidningar.⁸ Men förtal och intriger voro nu, som ofta, starkare än öppenhet och välvilja: skolgossarnas antal var i nyssnämnda månad endast 45, oberäknadt 4 frielever fattiga mäns söner. Under år 1852 blef skolans ställning ej förbättrad, utan tvärtom, så att skolgossarnas antal var i September det året endast 27. Då vidtogs den 25 i samma månad försöksvis en utarrendering af skolan till förste läraren mot en afgift af 150 rdrlrgs. från den 1 Oktober till den 1 April 1852, men detta bar sig icke, hvaraf följd blef, att skolan måste sistnämnda dag upphöra och hennes ganska dyrbara inventarier säljas, hvarefter skollokalen inreddes till boningsrum.

Så hade nu ett i den välvilligaste afsigt grundadt företag gått öfverända, dess motståndare till belåtenhet, dess stiftare "till straff och androm till varnagel".

Noter till fjortonde berättelsen

- 1 Allehanda nr 102 och Snällposten nr. 66 år 1848.
- 2 Jfr. Allehanda nr. 59 och 60 samt Snällposten nr 61, 1849.
- 3 Den 12 Juni 1849 hade jag, mot all rimlig förmodan, blifvit utnämnd till öfverdirektör och chef för landtmäteriet, dertill jag ej var af kammarkollegium föreslagen.
- 4 Han var utexaminerad från skollärarseminariet i Lund (jfr. Allehanda nr. 60 år 1849) och "son till den för ett par år sedan aflidne, om elementarundervisningen så högt förtjente och aktade skolläraren J. Isberg" (se Snällposten nr. 61 år 1849, der ock skolans öppnande beskrifves).
- 5 De voro 5 och af den utmärkte skolläraren Djurberg uppdragna till skickliga monitörer. Se Allehanda nr. 60 år 1849.
- 6 Allehanda nr. 49 år 1850.
- 7 Snällposten nr 104 år 1850.
- 8 Allehanda nr. 2 år 1851.

MUSIKALISKA SÄLLSKAPET

I MALMÖ

anser för et utmärckt nöje _____ att ibland dess

Arbetande _____ Ledamöter räkna *Herr Sahn*

genomskanor *Wippel* _____

känd såsom Tonkonstens *Här och Bäckare* _____

och jente det Sällskapet på detta sätt ville uttrycka dess

höga önskan _____ hoppas det, att så ofta ske kan,

se *Herr Sahn* genomskanor _____ med sin närvaro

önsket biträda _____ dess sammankomster.

Malmö den 4. April 1850. _____

På Musikaliska Sällskapets vägnar

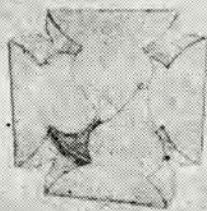
Dess nuvarande Direktion

M. W. Wiberg
Ordförande

H. J. Tengvall
Musikföreläsare

H. L. Palm
Cassaförhållare

W. L. Palm
Sekretär

Musikaliska sällskapets kallelsebreve.

Femtonde berättelsen.

Om bildningscirkel samt sångföreningar och musiksällskap i Malmö

I Oktober 1845 hade i Stockholm inrättats ett slags "arbetareinstitut", kalladt "bildningscirkel", hvarmed meningen var, att hvarje Söndagsafton i De la Croix salong, medelst populära föredrag och sång, förskaffa handverkare, deras hustrur, barn, gesäller och lärlingar samt andra kroppsarbetare ett förädlade tidsfördrif, hvilket ock lyckades.¹ Detta exempel hade blifvit efterföljdt i ett par andra städer då jag i Januari 1848 af min högt aktade vän, aflidne bagaremästaren Magnus Möller – en ovanligt välvillig och för allt, som rörde vår födelsestad, nitälskande man – anmodades att derstädes söka inrätta en bildningscirkel med den i Stockholm varande till mönster. Han hade förut rådgjort med tre mycket ansedda hantverkare, nemligen sadelmakaren N. Sjöström, garfvaren N. Fougstedt och urmakaren G. T. Lundgren, som gillat hans mening, och jag vidtalade ofördröjligen handlanden L. I. Bager samt förste stadskommministern P. A. Hultman, hos hvilken jag fann allt önskvärdt tillmötesgående. Vi sju män utfärdade nu dels listan till förening med oss om inrättande af en bildningscirkel i staden och dels kallelse till sammanträde den 6 Februari med dem, som då antecknadt sig å nämnda listor, hvilkas antal var 179. Under detta sammanträde valdes en direktion, bestående av gesällerna J. Ohlgren, G. Wallengren och C. F. Roslind, konstförvandten Hartman, ofvannämnde Möller, Sjöström, Fougstedt och Lundgren samt Bager, Hultman, handlanden P.A. Flensburg och jag. Den 13 Februari, då ledamöternas antal stigit till 285, hölls nytt sammanträde för antagande af stadgar, som skulle tryckas och till alla ledamöter kostnadsfritt utdelas, samt för val af ordförande och sekreterare i direktionen. Den förra befattningen uppdrogs åt Hultman och den senare åt mig, hvarefter Hultman, som var en ovanligt begåfvad talare, höll ett föredrag "om bildningens värde för arbetaren, såsom ett nödvändigt vilkor för ej blott hans egen, men äfven samhällets trefnad". Bildningscirkeln skulle sammanträda hvarannan Söndagsafton kl. 5, utom under den varma årstiden, i folkskolans lokal och för helt år gällande inträdeskort kosta för mera bemedlad ledamot 2 rdlr, för gesäll, konstförvant eller navigationsskoleelev och med dem jemförlig ledamot 1 rdlr samt för ledamots hustru och minst 12 år gamla barn 24 sk., hvarjemte resande skulle få tillträde för 12 sk, allt rgs, hvarje afton och lärlingar af alla slag, som begagnade sig af undervisningen i borgarskolan, skulle, på förord af principal eller ledamot få fritt tillträde.²

Sedan Bildningscirkeln således blifvit konstituerad, mötte det ingen svårighet att, få flera, för det välvilliga företaget intresserade och kunnige män att under dess sammanträden jemte Hultman och mig uppträda som talare i populära ämnen. De voro, den odödlige Per Wieselgren, professorn vid Lunds universitet Lundell, tulldistriktschefssekreteraren Tellbom, andre stadskommministern Tengvall, lärarna vid stadens högre läroverk Ruth och (nu bankdirektören) Qvensel, hvilken senare vid bildningscirkelns sjunde sammanträde, genom ett föredrag om Danmarks pågående strid med Tyskland och en varm uppfordran att samla understöd till enkor och barn efter i kriget fallne danskar, genast lyckades att inom cirkeln få ett sammanskott på 215 rdlr 42 sk. rgs.,³ navigationsskolläraren Kloo – hvilken senare tillika meddelade kostnadsfri undervis-

Bagaremästare Magnus Möller.

ning i geometri åt de gesäller, som ville sig deraf begagna – min broder, nu rådman Falkman, samt handlanden Siegbahn och C. M. Tullberg. Det mötte ej heller någon svårighet att få löften af mina musikaliska vänner, musikdirektören Tengvall, handlandena Regensdorff, Åberg, Hedman och Palm m.fl., hvilka länge brukat att med mig nästan hvarje vecka och alternerande i våra hem utföra instrumentalmusik, att göra detsamma vid bildningscirkelns sammanträden. Likaså af kronprinsens husarregementes musikkår och af "handverkarnes sångförening", hvilken i December 1847 stiftats af musikern O. Tullström,⁴ och naturligtvis ej heller af en sedermera inom cirkeln bildad dylik förening.

Bildningscirkelns första sammanträde hölls den 20 Februari 1848. Det inleddes med instrumentalmusik af mig och mina ofvannämnda vänner. Derefter talade Lundell om bildningscirkelarnes uppkomst i England och sedan handverkarnes sångförening låtit höra sig, uppträdde Wieselgren med ett tal om nyttan af bildningscirklar. Andra

*Adjunkten, sedermera
bankdirektören
J. U. Quensel.*

sammanträdet hölls den 5 Mars. Jag talade "om vår tids fördomar och vidskepelse såsom hinder för en sann upplysning" och Tellbom började en serie af föreläsningar "öfver svenska bildningens historia". Före och mellan föredragen läto kronprinsens husarregementes musikkår och nyssnämnda sångförening höra sig. De betalande ledamöternas antal var då nära 600 och i kassan fanns öfver 800 rdlr rgs. Direktionen beslöt nu att bilda ett för cirkelns ledamöter tillgängligt bibliotek, bland annat genom lån af åtskilliga i staden redan befintliga boksamlingar, i främsta rummet den, som tillhörde Malmöhus läns Kungl. hushållssällskap, hvilken sällan eller aldrig begagnades, och en framställning i sådant afseende bifölls af sällskapet den 20 Mars 1848.⁵

Men ehuru, såsom af det förestående synes, bildningscirkelns syfte var godt och den icke gjort något ondt samt full dager desto mera lyste öfver allt, hvad den företog sig, som detta meddelades i stadens tidningar, så sågs den likväl icke med blida ögon af flera maktegende i staden, hvilka "begabbade grundläggarna"⁶ och alldrig infunno sig vid cirkelns sammanträden med undantag för borgmästaren Halling, som alltid punktligt infann sig, måhända emedan han dertill ansåg sig i följd af sin tjänst nödd och tvungen. 1848 års s.k. Februarirevolution hade ju också inträffat i Paris⁷ och förskräckt konservativa maktegende öfver allt samt kommit deras själsfränder i Malmö att vädra "demagogische Umtriebe" såsom den der varande bildningscirkelns yttersta mål.

För den skuld hade den knappt slutat sitt ofvannämnda andra sammanträde innan cirkelns ändamål och verksamhet framställdes i en mycket ofördelaktig dager för i Stockholm vid riksdagen vistande landshöfdingen, grefve Posse. Följden här af blef, att han den 17 Mars nyssnämnda år skref ett långt bref till mig – som ju var en af cirkelns stiftare, hans underlydande i egenskap af förste landtmätare m.m. och hvad mest betydde, förtroendeman och mycket samt innerligt fäst vid den ädle mannen genom tacksamhetens band – i hvilket bref han yttrade, bland annat, att han högeligen gillade den uppgifna afsigten med bildningscirkeln, men bad mig förekomma, att den icke afvek från sin ursprungliga bestämmelse och öfvergick till "en politisk klubb", i hvilket afseende han sade sig till mig hysa ett "obegränsat förtroende". Det blef mig lätt att både motsvara detta och fullkomligt undanrödja hans farhågor, emedan för denna ej fanns ringaste verkligt skäl. Med glädje begagnar jag här tillfället yttra, att minnet af grefve Posse är ett av de aldra vackraste sedan min Malmötid, ty han var en man af gammaldags svensk tro och heder i grundsatser, redlig vilja, tillgänglighet och humanitet emot alla, samt högt aktad af alla samhällsklasser och personligen mycket afhållen af en hvar, som med honom hade närmare beröring. Denna ärans man i dess ords vackraste betydelse fick begärdt afsked från sitt landshöfdingembete den 21 Mars 1851.

Bildningscirkeln höll under år 1848, enligt sin ursprungliga bestämmelse, utom de två redan nämnda sammanträdena, ytterligare sex under månaderna Mars–Maj samt elfva under månaderna Augusti–December,⁸ således äfven under den senare tiden af konung Oscar I:s långvariga vistande i Malmö nämnda år; men han yttrade alldrig något missnöje med cirkelns verksamhet, hvarken till landshöfdingen eller mig eller så vidt jag vet, någon annan. Dessutom hölls den 21 November ett extra sammanträde å S:t Knutssalen å hvilken ingen fick infinna sig som ej var ledamot i Bildningscirkeln. Derigenom fick denna en mängd nya ledamöter och en förstärkning af sin kassa, som var väl behöflig i och för bibliotekets utvidgande. Salen blef till trängsel fylld af åhörare. Anledningen till allt detta var, att jag skulle hålla ett minnestal öfver, på sin tid, stadens störste medborgare, kommerserådet m.m. Frans Suell, hvilken på dagen för 31 år tillbaka blifvit jordfäst i S:t Petri kyrka. Festen inleddes med en af södra skånska infanteriregementets musikkår, under anförande af dess direktör, ofvannämnde Tengvall komponerad marsch. Efter dennas slut, började jag tala, men gjorde deri ett uppehåll, under hvilket samma sång, med ord af Tegnér, som hörts under Suells jordfästning, utfördes af en minst 66 personer stark kör, hvaraf de flesta tillhörde handverkarnes, cigarrmakarnes och den högre lärdomsskolans sångföreningar, som emedan orgel ej fanns understöddes med ett af Tengvall satt ackompanjemang af 10 tubor och basuner, hvilket allt gjorde en nästan öfverväldigande verkan. När talet derefter blifvit fortsatt och avslutadt, utfördes af nyssnämnda kör och musikkår Geijers "viken tidens flygtiga minnen" och slutligen en af Tengvall för hans musikkår arrangerad sorgmarsch.⁹

År 1849 höll bildningscirkeln sitt första sammanträde den 21 Januari. Handverkarnes och fabriksarbetarnes sångföreningar, 42 man starka, voro då sammanslagna till en under musikern Tullströms anförande och kallades "Malmö bildningscirkels sångförening". Cirkeln bestod då af "mer än 1000 ledamöter och lärlingar inom alla stånd och åldrar, och detta inom en stad med högst 11.000 invånare".¹⁰ Vidare höllos sammanträden den 4 och 18 Februari, det senare det sista under cirkelns första år, samt den 4 Mars, då 500 ledamöter för andra året antecknat sig och 1.000 rgs funnos i kassan. Ny styrelse valdes och ledamöter deri blefvo de förutvarande utom Flensburg och Wallengren, som ersattes af Ruth och gesällen Wahlgren.¹¹ Vid sammanträdena den 15 och 29 April föredrogos och afhandlades två frågor, vid det förra:

"Medför näringsfriheten gagn eller skada?" och vid det senare: "Medföra gesällvandringar en nytta eller skada?"¹²

Uti September 1849 måste jag, i och för min afflyttning till Stockholm, nedlägga min sekreterarebefattning vid bildningscirkeln och vid dess sammanträde den 16 i samma månad valdes min ofvannämnde broder till min efterträdare; men han afsade sig i anseende till sina många tjenstegöromål å landet,¹³ och så valdes handlanden Tullberg till sekreterare. Äfven han afsade sig och efterträddes vid sammanträdet den 28 Oktober af Collega scholæ Eurenus. Vid detta sammanträde upplästes en skrifvelse från mig, hvaruti jag undanbad mig en mig af cirkeln tillämnad present och beslöts, att de dertill insamlade medlen skulle användas till inköp av böcker.¹⁴ Då var biblioteket, innehållande omkring 1.000 volymer, som mycket begagnades af cirkelns ledamöter, uppställt i Falkmanska skolan samt förestods af förste läraren i den samma, mot ett arvode af 100 rdlr bko årligen.¹⁵

År 1850 fortsattes bildningscirkelns verksamhet såsom förut under vinter och vårmånaderna.¹⁶ Den 1 December afsade sig Hultman sitt ordförandeskap i direktionen, hvilket för det hela innefattade en stor förlust. Han ersattes af konrektorn H. A. Witt.¹⁷

Under vinter- och vårmånaderna 1851 samt till och med den 1 Juni höllos sammanträdena likasom under de föregående åren, men i Februari samma år inrättades en arbetareförening i samma syfte som bildningscirkeln samt något derutöfver¹⁸ och jag

PROGRAM

vid

Malmö Musiksällskaps allmänna sammankomst

Tisdagen den 29 Mars 1870.

1. Bröllopsmarsch ur "En sommarnattsdröm" . . . af Mendelsohn.	4. Ouverture "Efterklang af Ossian" af Gade.
2. Frühlingslied, Duo F. Abt.	5. Aria ur opr. Figaros Bröllop Mozart.
3. a) Loreley Silcher.	6. Ouverture till Madelon " Bazin.
b) Sång i Skogen Härtel.	7. "Om Vinterqväll" (Gamalt och Nytt) Soli och Chörer A. F. Lindblad.
c) Solo & Chör ur opr. Idomeneo Mozart.	

Konsertprogram från år 1870.

befarar, att denna förening vållade upplösning af bildningscirkeln, hvars senare öden jag ej känner.

År 1833 bildades ett "musikaliskt sällskap" i Malmö, hvilket tillika var på det sätt ett ordenssällskap att ledamöterna skulle lösa och vid sällskapets sammankomster i en ljusblå rosett på bröstet bära ett af silfverplåt utstampadt ordenstecken, hufvudsakligen bestående af ett valdthorn, hvars öfvre del var omgifven af en krans och i hvars stora ända var instampad en, tyvärr, oläslig fyrstämmig canon. "Ordningsman" i detta sällskap var handlanden J. B. Wiedberg, som vid alla högtidliga tillfällen i Malmö var ett slags öfverceremonimästare och berömdes för sin goda smak. Också gick det ceremoniöst till vid sammankomster, som höllos af sällskapet, och till ledamöter af det samma kallades genom till en del tryckta dels skrifna, med sällskapets stora sigill i hvitstämpling försedda, bref sådana män och qvinnor, som ej ansågos stå under "societetens" gräns.

Se här ett sådant brefs utseende och innehåll:

Musikaliska Sällskapet i Malmö

anser för ett nöje att ibland dess arbetande ledamöter räkna Herr Ingenieuren Ludvig Falckman, känd som Tonkonstens Vän, och jemte det Sällskapet på detta sätt ville uttrycka dess högaktning, hoppas det, att så ofta ske kan se Herr ingenieuren med sin närvaro benäget biträda dess sammankomster.

Malmö den 28 Januari 1833.

På Musikaliska Sällskapets vägnar

Dess nuvarande Direktion:

J. B. Wiedberg
ordningsman

H. J. Tengvall
Musikföreståndare

H. L. Palm
Cassaförvaltare
E. C. Lieberath
Sekreterare

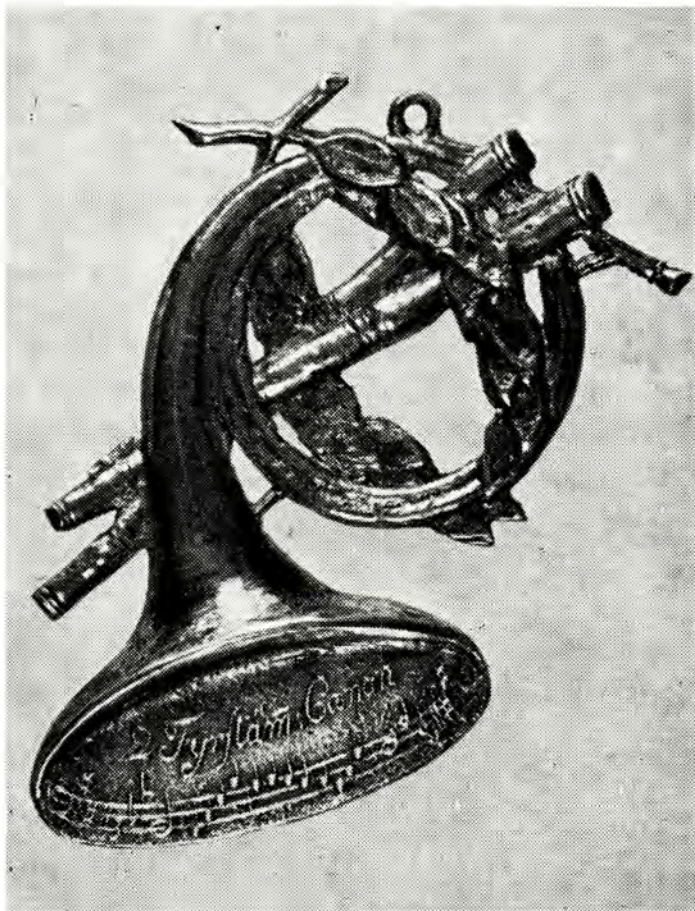
(Sigill.)

Alla de härofvän med kursiv stil tryckta orden voro skrifna. I bref till förnäma ledamöter stod, istället för orden "ett nöje", "en heder"; i stället för "arbetande",

"beskyddande"; i stället för "vän", " beskyddare"; istället för "högaktning", "utmärkta högaktning" och i stället för orden "benäget biträda", "hedra". Men detta ceremoniösa sällskap, som hade sina sammankomster på S:t Knutssalen, blef, så vidt jag ej missminner mig, icke långlivadt. Möjligt är dock, att det upplöstes först år 1841.¹⁹

Den 24 November år 1848 utfärdade handlanden H. Regensdorff, H. L. Palm, G. Hedman, N. Åberg, C. J. Kock och jag ett upprop till stadens invånare om bildande af en "Musikförening" med ändamål att under vintern gifva orkestermusik samt kör med solosång vid högst tre allmänna sammankomster mot en inträdesafgift af 24 sk. för äldre och 16 sk. allt bko, för barn under 12 år²⁰ och till detta upprop lyssnade en stor mängd personer af alla stånd, hvarför också den inbjudandes plan gick i fullbordan. Musiken dirigerades af en dertill skicklig dansk man vid namn Simonsen och utfördes hufvudsakligen af amatörer. Men bland dem fanns ingen, som lärt att slå pukor och dem ville ej heller någon traktera eget nog, samtliga af fruktan att få vedernamnet Stendecker.

Då fick jag undervisning i konsten af Simonsen och slog alltid pukorna vid föreningens sammankomster. Den första hölls den 12 Januari 1849 på S:t Knutssalen som var öfverfylld af åhörare.²¹ Huruvida föreningens verksamhet fortsatte vintern 1849-1850, känner jag, som, afflyttade till Stockholm i September förstnämnda år, icke.

Musikaliska sällskapets ordenstecken.

Noter till femtonde berättelsen

- 1 Lundin s. 461.
- 2 Bildningscirkelns stadgar; Allehanda nr. 9, 11, 13 år 1848.
- 3 Allehanda nr. 35 år 1848.
- 4 Allehanda nr. 102 år 1847.
- 5 Malmö Tidning nr. 7 och Allehanda nr. 15, 21, allt 1848 samt ofvannämnda sällskaps handlingar häftet 19 s. 19.
- 6 Allehanda nr. 7 år 1849.
- 7 Derifrån flygtade "Fransmännens konung" Ludvig Philip den 24 Februari 1848.
- 8 Allehanda nr. 23, 26, 29, 31, 38, 65, 67, 70, 73, 77, 89, 98, 101, 102 m.fl.
- 9 Jfr Malmö Tidning nr. 47, Allehanda nr. 93 och Snällposten nr. 57, allt år 1848.
- 10 Allehanda nr. 7 år 1849.
- 11 Allehanda nr. 15, 19, 20 år 1849.
- 12 Allehanda nr. 23, 31, 35 år 1849.
- 13 Han var då kommissionslandtmätare.
- 14 Malmö Tidning nr. 44 år 1849.
- 15 Malmö Tidning nr. 38, 44. Allehanda nr. 75, 83, 87. Snällposten nr. 70, allt år 1849.
- 16 Snällposten nr. 4, 21 och Allehanda nr. 9, 13, 17, 31, 43, allt år 1850.
- 17 Allehanda nr. 98 år 1850.
- 18 Allehanda nr. 5, 9, 12, 13, 14, 19, 20, 25, 44 och Malmö Tidning nr. 14, allt år 1851.
- 19 Allehanda nr. 98 år 1848.
- 20 Allehanda nr. 98 år 1848.
- 21 Snällposten nr. 4 år 1849.

Sextonde berättelsen

Om boktryckerier och tidningar samt lånbibliotek och bokhandel i Malmö.

Malmö var, såsom redan i första berättelsen uppgifvits, uti det gamla danska riket tidtals näst Kjöbenhavn den anseeligaste staden såsom handelsstad och fästning. Men ej nog dermed, ty under åtminstone andra fjärdedelen af 1500-talet var Malmö mycket framstående äfven i andligt och litterärt afseende, emedan lutherska läran der då infördes och ett boktryckeri, då fanns i staden, å hvilket flera större och mindre skrifter trycktes. Det tillhörde en prestman vid namn Oluff Ulrichsen. Han hade förut förestått ett af biskop Brask i Söderköping år 1523 anlagt boktryckeri, hvilket upphört till följd af en utaf Gustaf I den 9 November 1526 på den grund gifven befallning, att det samma skulle vara till skada för ett i Stockholm nyligen med stor kostnad inrättadt boktryckeri. Ulrichsen tryckte, bland annat, år 1529: Olai Crysostomi "Lamentatio ecclesia"; år 1530 den så kallade "Malmøbogen, af Peder Laurensen eller "Orsagen oc een rett forclaring paa then ny Reformats, ordinerung oc skick om messzen, predicken oc anden rett Gudts tienneste oc christelig dyrckelse som begyndt och gjort er vdi then Christelige Stadt Malmø Anno Domini Mdxix"¹ samma år: "Een liden Disputatz udaff den hellige Scrifft imellem Borgemester aff Malmöe og Herr Cantor aff Lund om retsindige og christelige Præster og Messepræster, Sang og Læsning, altare og saaden Gudstjenniste"; år 1531: "Een saare nøttelig og alle dem som gifte ere eller giftes ville hugsvalelig disputats" etc; år 1533: "En græselig ond tidende om den Papistiske Messe"² samt år 1546: Een Skøn, loestig ny Urtegaardt prydet med mange atskillige urter, som tiena til menniskens legemmes sundheds opholdelse, dessligest hvorledes Electuarua, Syruer, Conserua oc Olier skulle ret kostelige gøres oc beredes, aff denne urtegaards urter, deres roder oc blomster, Oc andre saadane subtilige nyttelige ting, aldrig tilforne sett paa vort danske tungemaal, Tiilhobe samblit oc fordanskedt aff Henrick smith wdi Malmø Anno MDXLvj".

Denna bok, hvaraf en ny upplaga utgafs i Kjöbenhavn år 1577, avslutas med några egendomliga rim "Om den dyre Tid 1546", hvilka jag här inför, såsom upplysande om åtskilligt det året i Malmö.

MD oc fire X

Og leg saa der till sex

Der finder Du det rette aar,

at denne bog prendtit war

Udi Malmøs Stadt, min kiære wen,

Aff mig her Oluff Ulricksen.

Udi Novembri maanet den X dag

Bleff endelig endt denne omag

I samma aar, at du kand vide,

Haffue de erlige mend, i Malmøs raad side,

Med deris elskelige almues bystand

opbygd deris Raadhuss, på myrsand,

Kongelige Maijstæt, deris naadige Herre,

*Carl Fredrik Berling
1785-1847.*

Lund och Malmö fanns icke förr än år 1833, då en deligens sattes i gång mellan de begge städerna, å hvilken hvarje plats kostade 32 sk. bko. Dessutom var postgången förr mycket trög - sedan år 1836 och ännu på 1850-talet kom, hvad man dock kallade "snällpost", en sådan från Stockholm till Malmö ej mer än två gånger i hvarje vecka - och när man i Malmö före år 1813 önskade få en annons eller något annat snart tryckt i nyssnämnda veckoblad eller särskildt, t.ex. en teateraffisch, så måste handskriften skickas till Lund med någon pålitlig person, hvartill i flera år nästan alltid användes en man vid namn Kistner, som var en verklig "snabbblöpare"⁴ och framdeles blef en ganska märklig poliskarl, hvarom se 19:de berättelsen.

Men vid ett slags landtdag, som den utmärkte, då ännu blott tillförordnade landshöfdingen i Malmöhus län V. af Klinteberg höll i Malmö den 22 Oktober 1811, för att, till följd af en framställning utaf rikets ständer och ett derpå grundadt kungl. bref af den 29 Augusti samma år, med länets invånare af alla stånd rådgöra om utvägar till upphjelpande af jordbruket, skogsvården, handeln och näringarna i länet, öfverraskades den ganska lysande församlingen af en enkel, okonstlad men tänkande man, ordföranden i Malmö hantverks-societetet juveleraren Norlin med en framställning, om behovet af söndagsskolor samt boktryckeri och tidning i Malmö.⁵ Sådant har sällan väl upptagits af någon kraftfull byråkrat och det var af Klinteberg, hvilket kanske förorsakade, att Norlins framställning lemnades utan vidare afseende. Kanske var detta ock till en del en följd deraf, att åren 1756, 1761 och 1777 gjorda framställningar om boktryckeris anläggande i Malmö blifvit afslagna.⁶

Trots allt detta hände det sig dock, att en boktryckare Lövegren i Göteborg lät förstå, att han tänkte flytta sitt boktryckeri eller åtminstone en del deraf till Malmö,⁷ hvilket enligt 1812 års tryckfrihetsförordning ej kunde honom förvägras. Fruktande för en konkurrent, gjorde nu akademiboktryckaren i Lund C. F. Berling - hvars far och farfar egt hans boktryckeri och afstyrkt bifall till de på 1700-talet gjorda ofvanberörda framställningarna - en dygd af nödvändigheten och sände år 1813 sin faktor, J. Smitt och ej lång tid derefter i hans ställe faktor Sven Lundström, till Malmö, begge försedda med en liten tryckpress samt nått och jemt så många stilar, att de förslogo till tryckning af smärre notifikationer, teateraffischer, länsstyrelsens kungörelser samt ett litet veckoblad, hvilket skulle kallas "Malmö tidning", utkomma hvarje helgfri Lördag och kosta 1 rdr 16 sk banko för helt år. Åt Lundström med hustru och en son - min flerårige skolkamrat och gode vän, som jag ofta besökte, hvarför jag väl känner till allt, som angick tryckeriet - hyrdes år 1814 tre små rum och kök, längst i söder uti den del af den nuvarande gersoniska stiftelsens hus, som vetter åt Djeknegatan. Det yttersta rummet, med blott en fönsterluft och ganska skumt, blef användt till sätter- och tryckerilokal, och Lundström skulle, vara, det han ock i många år förblef, på en gång redaktör, sättare och tryckare. Det förra uppdraget var han ej vuxen och tidningen blef också i högsta grad tarflig.

N:o 1.

Malmö Tidning.

Lördagen den 3 Julii 1813.

Stockholm den 29 Junii.

Som i anledning af de wid Lybeck förelömnade handbesser, det inträffat, att Danska Canonbåtar skjutit på Swenska Troupper och Danska Regteringen desutom, oakadt Fredstillståndet, icke upphört att ofreda Swenska Handels och uppbringa Swenska Handelsfartyg; så har Kongl. Maj:te i nåder beslutit, att Swenska Fartyg, som gå genom Sundet, ej mera skola erläggas den så kallade Drefundska Tullen, utan hålla sig så mycket som möjligt på sidan af Swenska wallen, under Escort af de Delogsfartyg, som i desse farvattnen till deras beskydd skola finnas till hands.

Malmö den 1 Julii.

Enligt ankommen Skrifwelse till Konungens Befallningshafwande, har Hans Kongl. Hög:het Kronprinsen i Nåder befallt, att all communication med Dannemark skall upphöra, och att inga Pass till Dannemark få utgifwas, icke eller Fartyg och Båtar må tillåtas gå öfwer till Danska Hamnar eller Kuster.

Enligt senast ankomne underrättelser från Dometin, skulle Swenska Tropparne gå i läger wid Rostock och wid Greifswald. Hans Kongl. Hög:het Kronprinsen hade begifwit sig till sednare stället, men väntades snart åter till Stralsund,

Jorben och Årstiberna.

En gång Jorden, stackars Dame,
Efter hwad som Ryktet larmar,
Låg förfrusen, stel och lam
I den gamla Winterns armar.

Det första numret av Malmö Tidning.

Första numret utkom den 3 Juli 1813. Då och i flera år derefter trycktes tidningen på mycket groft papper och innehöll på fyra enspaltiga sidor, en hvar spalt omkring 5 1/2 dc. tum hög och 4 1/5 tum bred, underrättelser om i utlandet timade viktigare händelser, men knappt något om dem som timade i Malmö, uppgifter på dem, som skulle predika i

Niclas Hansson Thomson.
Teckning av G. H. Mellin.

stadens kyrkor och "diverse kungörelser", hvilka ofta upptogo mer än de två sista sidorna, hvaraf man kan finna, huru behöflig tidningen var. Vid hvarje månads slut infördes dessutom af magistraten utfärdad taxa, efter hvilken alla slags bröd, svagdricka, öl och färskt kött skulle under den nästföljande månad, vid laga ansvar, i staden få säljas. Efter hand infördes ock annonser om dödsfall, men detta gick trögt och mycket länge varade det, innan annonsen om födde och vigde samt skedda utnämningar till tjenster i det lilla bladet inrymdes. Huru litet tidningen redogjorde för i Malmö timade viktigare händelser kan synas deraf, att den t.ex. ej innehöll något hvarken om de olyckor, som åren 1817 och 1818 blefvo en följd af Malmö diskontverks fall, utan endast aftryck af de kungliga kungörelser af den 27 September och 1 Oktober 1817, som vållade fallet, eller om det gräsliga mord, som år 1819 i Malmö föröfvades å fortifikationskameraren Malmborg och som hvad derefter hände, eller om tillkomsten och invigningen år 1822 af stadens begravningsplats vid Gustaf Adolfs torg. Vidare må det nämnas, att det ifrågavarande tryckeriet, kalladt "Berlingska boktryckeriet i Malmö" var ännu på 1820-talet så obetydligt, att t.ex. 1822 års reglemente för begagnande af nyssnämnda begravningsplat och 1826 års reglemente för handverkarnes i Malmö välgörenhetsinrättning, måste, ehuru begge af mycket ringa omfång, tryckas på "Berlingska boktryckeriet i Lund". År 1825 blef hvarje sida i Malmö Tidning indelad i två spalter och prenumerationspriset ökad till 1 rdlr 24 sk. bko. men tidningens storlek och innehåll förblefvo dock sådana de förut varit. Först den 1 Oktober 1832 flyttades boktryckeriet och dess föreståndare från den ofvannämnda usla lokalen till en bättre i ett hus uti kvarteret nr 49 Oscar vid Skomakaregatan.⁸ År 1846 blef Malmö Tidnings format något förstoradt och den 1 Juli 1847 öfvertog Lundström, "i följd af testamentarisk disposition och öfverenskommelse med den dåvarande ägaren till s.k. Berlingska boktryckeriet i Malmö", det samma "under nyttjande rätt i sin lifstid".⁹ Från och med år 1850 blef tidningen försedd med följetång i våra dagars mening och dess format nästan dubbelt, så stort, som det dittills varit, men prenumerationspriset, några år förut förhöjt till 2 rdlr bko, dock oförändradt. Sedan år 1827, då tidningen fick en konkurrent i nedannämnda "Allehanda", förskaffade Lundström sig redaktionsbiträden och de voro, som jag bestämdt vet, först rådhuskancellisten J. O. Friberg, då åtskilligt tidningskåbbel med Allehanda förekom samt på 1830- och början af 1840-talen stadsnotarien, slutligen rådmannen H. H. Quiding, då tidningen var mycket välredigerad, samt, efter hans afgång, af mig okända personer. Både tidningen och tryckeriet upphörde år 1855.¹⁰

Det hade länge rådt missnöje i Malmö öfver dess enda tidnings tarfliga beskaffenhet, men man hade icke kunnat finna hvarken förläggare eller redaktör för en annan och bättre tidning. Slutligen trodde man sig hafva funnit en lämplig redaktion i Niklas Hans

Cronholmska bokhandeln vid Stortorget.

Thomson. Han hade varit fanjunkare vid den bataljon af "konungens eget värfvade regemente", som utgjorde en del af garnisonen i Malmö, men tagit afsked efter krigets slut med Norge år 1814 och inrättadt dels ett litet lånbibliotek, som till en början var inrymdt uti ett uselt kyffe invid Per Weijersgatan i huset nr 767, samt dels omkring 10 år senare en liten bokhandel, hvilka begge så småningom utvidgades.¹¹ Sjelf obemedlad, men son af en handlande i staden, fick han hjelp af släktingar och vänner; samt förskaffade sig ett jemförelsevis väl försedt boktryckeri och en dertill passande lokal vid Stora Torget, i ett hus, som nu utgör en del af Kramers hotell, samt började den 4 Juli 1827 utgifva tidningen "Allehanda", som var enspaltig och mycket liten, ty hvarje af dess fyra spalter innehöll ej mera än 6 1/2 dec tum i höjd och 4 1/2 i bredd. Den skulle kosta 32 sk. för senare hälften af nyssnämnda år men 1 rdlr 16 sk., allt bko för helt år, samt utkomma hvarje helgfri Fredags eftermiddag, således dagen före utgifningen af Malmö Tidning. Till en början var den nya tidningen nästan lika tarflig, som den gamla; men Thomson, förut endast van att föra värjan, öfvade snart upp sig i pennans förande och fick dessutom, såsom det sades, publicistisk hjelp af landssekreteraren, rådman Halling samt tullinspektoren Bodman. Från och med den 2 December 1828 blef tidningen tvåspaltig och titeln ändrad till "Malmö Allehanda". År 1830 flyttade Thomson till Stockholm, der han till och med år 1850 idkade en stor boktryckare- och bokförläggare verksamhet samt jemväl sjelv sysselsatte sig med författareskap i romanväg. Sistnämnda år återflyttade han till Malmö och inrättade der ånyo ett lånbibliotek, hvilket han innehade till sin död den 18 Mars 1874, då det visade sig, att han på sina företag förvärfvat en icke obetydlig förmögenhet, af hvilken han gjort ett vackert bruk genom en stiftelse för pauvres honteux vid Jerusalemsgatan. Under de första åren af hans vistande i Stockholm, förestods hans boktryckeri och tidning af hans faktor Johan Cronquist, som den 1 Juni 1836 blef begges ägare och år 1837 flyttade den till huset 375

*Bernhard August Cronholm 1813-1871.
Efter Sydsvenska Dagbladets årsbok.*

Carl Herslow 1836-1933.

vid Södergatan. Från och med 1839 fick tidningen ny i densamma ej uppgifven redaktör som försåg den med följetång och sedan den 1 Januari 1840 kallade den "Malmö nya Allehanda" samt utgaf den hvarje helgfri Tisdag och Fredag mot ett prenumerationspris å 2 rdlr 32 sk. bko. År 1848 blef formatet nästan dubbelt större, än dittills, och tidningen trespaltig samt dess pris förhöjdt till 3 rdlr 16 sk. bko, och år 1850 eller 1851 såldes både boktryckeri och tidning till konstförvandten F. A. Hartman. Ifrån det ursprungliga Thomsonska boktryckeriet utkommo år efter år många större och mindre skrifter och tidningen fick år 1837 en särskild märkvärdighet derigenom, att hon blef föremål för det första tryckfrihetsåtal, som anställdes i Malmö. Hon hade efter Stockholmstidningen "Aftonbladet" intagit en der befintlig klandrande artikel om en af förvaltningen af sjöärenden verkställd försäljning af kanoner. Begge artiklarne förklarades af vederbörande juryn icke brottsliga och redaktörerna för den skuld frikända.¹² Det må slutligen nämnas, att jag under 1830 och 1840-talen insände flera uppsatser till tidningen angående ämnen af vigt för Malmö samt att nedannämnde Cronholm, åtminstone under de närmaste åren före år 1848 jemväl i Malmö nya Allehanda skref flera pikanta och qvicka artiklar, kanske mest om teaterförhållandena i staden. Thomsson är, som jag redan nämnt långt före detta död, men den af honom grundlagda tidningen lefver ännu, och har vuxit upp till ett stort, stundom sjustpaltigt blad, utan att det år 1848 bestämda prenumerationspriset blifvit förhöjdt. Fil. Dr. Bernhard Cronholm var docent i kemi vid Lunds universitet, då han flyttade till Malmö. Jag har nedan berättat, att ofvan-nämnde Thomson år 1814 inrättadt ett litet lånbibliotek och omkring 10 år senare, en liten bokhandel, hvilka begge småningom utvidgades, samt vill nu nämna att under de första åren af hans ifrågavarande verksamhet böcker i Malmö såldes af rådman Kiellander, bokbindare Sterenius, professor Ahlman m.fl., på sätt synes af annonser i Malmö Tidning för åren 1813, 1814 m.f. Någon väl ordnad bokhandel fanns ännu år

1822 icke ens i Lund. För den skuld annonserade professor S. Nilsson derstädes den 6 April sistnämnda år, att han åtog sig att införskrifva utländska böcker till alla, som derom anmodade honom. Det blef en dansk intelligent och välvillig man vid namn C. W. K. Gleeurup förbehållet att först år 1826 inrätta en alla rimliga fordringar motsvarande bokhandel i Lund. En sådan fanns ännu år 1832 och nästföljande år icke i Malmö, utan då såldes böcker af ofvannämnda Lundström och bland dessa "H. M:t Konung Carl XIV Johans historia i kort sammandrag" för - 4 sk. bko. Men så kom Cronholm till Malmö och hade i handelsbolaget Backman & Berghs stora gård i början af år 1839 en prydligt inrättad boklåda samt år 1841 jemväl ett lånbibliotek, innehållande öfver 3.100 volymer, hvilka inrättningar efter hand utvidgades så, att åtminstone år 1847 och sannolikt förr äfven utländsk litteratur af honom såldes.¹³ År 1848 inrättade han i förening med v. häradshöfdingen, länsnotarien H. Jungbeck (som utgick ur bolaget året derefter) ett välförsett boktryckeri hvarifrån han den 8 Maj samma år utgaf nr 1 af tidningen "Snällposten från Malmö", hvilken skulle innehålla, bland mycket annat, följetong i våra dagars mening, utkomma hvarje helgfri Måndag och Torsdag, kosta 3 rdlr bko under månader Maj-December samt kringbäras till alla prenumeranter i staden, som sådant önskade. Det senare var något nytt och likaså, att Cronholm i hvarje nummer uppgaf sig vara "ansvarig utgifvare" samt att han i vår anmälan om tidningens utgifvande uppgaf den samma skola vara "moderat-liberal". Cronholms väl skurna penna var redan fördelaktigt känd i Malmö och flerstädes och hans med omsorg redigerade tidning fick snart en stor mängd läsare. År 1849 kostade densamma för hela året 4 rdlr bko. och likaså år 1850, ehuru formatet då var mycket större, än förut. På hans boktryckeri trycktes en mängd större och mindre skrifter och han uppträdde äfven som förläggare af böcker, som ej trycktes af honom, t.ex. Skånes politiska historia, författad af hans broder, professoren Abraham Cronholm, af hvilket stora arbete första delen år 1847 trycktes uti Berlingska boktryckeriet i Lund och den andra delen år 1851 hos P. A. Norstedt & söner i Stockholm. Han dog den 15 September 1871, men det, som han i boktryckeri- och tidningsväg grundlagt lefver ännu, en af honom grundlagda tidningen under namn af "Sydsvenska dagbladet Snällposten", hvilken, i förstoradt format, innehållande sju spalter, utkommer hvarje helgfri dags morgon och afton mot ett prenumerationspris för helt år å 10 kronor och hemsändes till prenumeranter inom staden emot en afgift af 1 krona för året, men i tidningen säges icke, hvem som är dess ansvarige utgifvare, hvilket jag förmodar vara den utmärkte ledamoten af riksdagens andra kammare fil. doktorn C. Herslow, emedan han i Malmö stads adresskalender uppgifves vara tidningens hufvudredaktör.

Noter till sextonde berättelsen

- 1 Av denna bok har en ny upplaga utgifvits af H. F. Rördam i Köbenhavn år 1868.
- 2 Sjöborg s. 115- 116; Friberg s. 47; Cronholm I:395; Wendt a) s. 24; Klemming I:149, 211; Malmøbogen s. XII.
- 3 Gammalt skänst, ännu brukligt ord, som betyder dylik eller sådan. I det gamla skriftspråket begagnas ofta v och w i stället för u samt u i stället för v, såsom härofvän uti orden "Vlrichsen", "wdi" och "haffue".
- 4 Sjöborg s. 117; Malmö tidning nr. 29 för år 1833; Friberg s. 47, 49, 71; Cronholm II:83; Halling s. 26, 153; Klemming I:212, 213 och II:487.
- 5 Sjöborg s. 388; Halling s. 103-105.
- 6 Klemming II:275.
- 7 Halling s. 131.
- 8 Malmö Tidning nr. 39 år 1832.
- 9 Malmö Tidning nr. 30 år 1847.
- 10 Odin s. XIX.
- 11 Malmö Tidning nr. 11 år 1818, nr. 45, 46 år 1824, nr. 29 år 1825; Allehanda nr. 3, 25 år 1827.
- 12 Allehanda nr. 49 år 1828, nr. 23, 32, 33, 46 år 1837, nr. 1 år 1839, nr. 103 år 1847 och nr. 53 år 1887; Friberg s. 49; Odin a. XIX; Klemming II:547.
- 13 Malmö Tidning nr. 14 år 1822, nr. 37 år 1826, nr. 29, 51 år 1832, nr. 7 år 1833 m.fl.; Allehanda nr. 4 år 1841 och nr. 14 år 1847.

Sjuttonde berättelsen

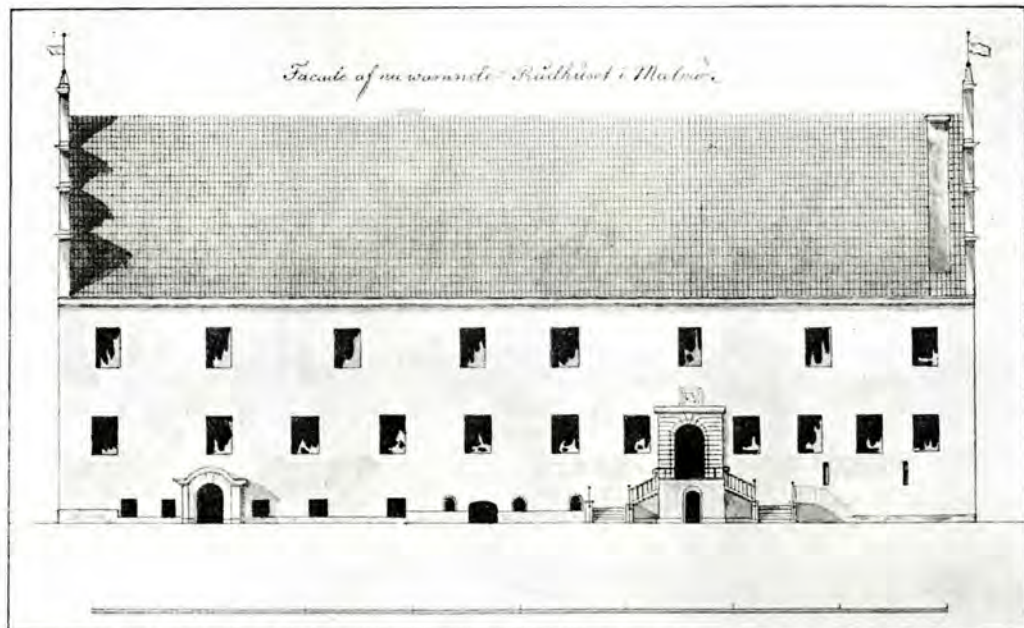
Om Malmö rådhus och S:t Knutssal

Malmö gamla rådhus, i hvilket konungarna Gustaf I och Fredrik I år 1524 hade sitt historiskt ryktbara möte, låg i kvarteret nr. 44 Diskonten emellan S:t Petri kyrkogård samt S:t Petri och Östergatorna. Men sedan sistnämnde konung den 10 Oktober 1528 bifallit borgerskapets i staden begäran, att få det derstädes varande gamla Gråbrödraklostret, då S:t Simons och Judas' kapell, till ett hospital och det vester der intill liggande Helgeandsklostret till ett nytt rådhus, så, och kanske af den anledning, att i sistnämnda kloster redan fanns ett hospital, synes det hafva beslutats att det nya rådhuset skulle uppföras å det förstnämnda klostrets grund eller åtminstone nära denna. Att det nya, det nuvarande rådhuset uppbyggdes år 1546, synes redan af de rim, som finnas i slutet af Henrik Veiger Smiths "Urtegaardt" och återgifvits i näst förestående berättelse, samt vidare dels af samma mans krönika der det sid. 18 säges: "1546: I samme aar oc dyre tidtt bygdis det nye raadhus i Malmö", och dels af den beskrifning öfver några skånska städer, som på 1500-talet författats af superintendenten i Lund Magnus Matthiæ och hvaraf ett utdrag redan meddelats här ofvan å sid. 32.

Han har uppgifvit, att det nya rådhuset var "särdeles ansenligt och präktigt", så att derom icke borde råda något tvifvel, i fall ej tycke och smak vore så olika. Att detsamma, som uppfördes af byggmästaren Peder Ibsen, hade tinnade gafvelrösten är säkert, emedan sådana funnos ännu år 1812, då husets yttre började omstöpas.¹ För öfrigt har man god anledning att antaga, att fönstrens stil var gotisk - att källarvåningen i en senare tid var inredd dels längst i norr till en "S:t Knuts källare"² - i min barndom fanns der en sådan ännu och utanför den samma hängde, såsom skylt, en stor, förgylld drufklase - samt dels vidare söder ut till en salubod och stadshäkten; - att nedra våningen, eller den, som låg närmast öfver källarvåningen var inredd dels längst i norr till en stor, Knutsgillet tillhörig sal, upptagande husets hela bredd och halfva längd, samt dels vidare åt söder till förstuga och embetsrum; - att öfra våningen i äldsta tider ej var inredd - det hela hade ju uppförts "med ganska betydlig kostnad", som kanske medtagit alla tillgängliga byggnadsmedel, - och att trappan till förstugan i nedra våningen var uppförd utanför men intill husets vestra vägg samt något söder om dess midt, som ju var nödvändigt, då den stora salen upptog husets halfva längd.³

Hvad man med visshet vet om det ifrågavarande huset, dess inredning och användande i en senare tid, samt till och med åtminstone år 1850 är följande.

Rådmannen i Malmö Flensburg utgaf sin bekanta lilla skrift om S:t Knutsgillet år 1743. Han säger å sid. 88, att sedan rådhuset blifvit, i följd af Fredrik I:s ofvan nämnda, år 1528 gjorda skänk, uppfördt, "så hade ock S:t Knutsgillet i samma hus fått sitt rum, som är en stor sal, 48 1/2 alnar i längden och 18 1/2 alnar i bredden." Vidare yttrar han om denna sal: "Uti öfra delen, på norra ändan är en liten upphöjning med brädgolf samt således afskild från den öfriga eller nedre delen, hvarest golfvet är lagdt med bränd mursten. Uti bemålde, den öfra delen platseras vid sammankomsterna kungliga högheterna, när de äro närvarande, samt höglofliga ridderskapet och adeln, och uti den nedra 'de ringare Betjänterne med Borgerskapet'. Under taket i denna salen hänga tre messingsljuskronor, hvaruti upptändas ljus, när gästabud hålles." Och som Flensburg tillika uppgifver, att "garnisonskyrkan är inrättad uti öfversta etagen på rådhuset", så är

Det ursprungliga rådhuset, uppfört 1546. Uppmåtningsritning 1809.

det klart, att Knutssalen å hans tid fanns uti husets nedre våning. Den fanns der äfven ännu år 1812.

Uti början af Flensburgs ifrågavarande bok finnes en, af bibliotekarien vid Lunds universitetsbibliotek, J. Corylander, som tillika var censor öfver alla derstädes till tryckning ämnade arbeten, författad skrift till "Herr Auctoren", hvilken innehåller bland annat:

Det gillet, som i Malmö finns, är stiftadt en förträfflig prins
till skyldigst äreminne.

Att bror och syster kallas de, som sig i detta gillet ge,
betyder enigt sinne.

Samdrägtighet! Du ädla dygd, som är så rar uti vår byggd,
här kan du burskap vinna.

Fru frihet här sitt nöje får, men sjelfsvåld utför dörren står
och kan ej ingång finna.

Här ser man höghet i sitt prål, men höghet, som ej högmod tål,
ej rum åt 'flätjå' gifver.

Här slipper 'nedrighet'⁵ förakt, en likhet utan lika makt
bland olikt folk här blifver.

Men herr censorn hade alldrig bort tillåta tryckning af sina egna förestående rim, ty de innehålla osanningar, hvilket är uppenbart af Flensburgs beskrifning öfver den **brädbe-klädda** upphöjningen i Knutssalens norra del, allmänt kallad "parterren" som var förbehållen åt kungliga högheter samt ridderskapet och adeln naturligtvis med damer, och på den med **mursten** belagda nedra delen af salen, som var anvisad åt "de ringare betjenterne", d.v.s lägre tjenstemän, stadens borgare och naturligtvis de i dessas samhällsställning varande fruntimmer. Härigenom hade ju en skarp gräns uppdragits

emellan två samhällsklasser, adel och icke adel, hvilket, långt ifrån att vittna om "enigt sinne", och "samdrägtighet" m.m., gaf anledning till motsatsen. Och att vid samqväm å Knutssalen, som var stadens enda större danslokal, fanns "höghet, som ej högmod tålte", samt "en likhet utan olika makt bland olik folk" vederlägges ytterligare af det faktum, att, när landshöfdingens fru inkom på salen, oadliga fruar och flickor, medan hon gick öfver den nedre delen af den samma, för att komma upp på parterren, skyndade fram och kysste hennes klädning, hvilket min mor med förtrytelse och uppgift, att hon aldrig deltagit i sådant förnedrande kryperi, för mig berättat. Om det samma yttrar Halling å sid. 9 följande: "Unggifvenheten för den högre adeln var på den tiden" - han hade förut talat om en bal å Knutssalen nyårsdagen år 1801 - "så stor, att då, vid baler å Knutssalen, landshöfdingen, grefve Rosens fru infann sig, klädd efter tidens sed uti svart sidenklädning med flera alnars hängande släp, all ungdom⁶ kysste derpå, såsom en vördnadsbetygelse, hvars afläggande likväl mången gång genom en nådig blick afvärjdes." Han talar ock om "parterren, uteslutande afsedd att beträdas af den högre noblessen", men äfven den lägre noblessen, för att begagna hans språk, hade rättighet att beträda och dansa på parterren, hvarpå således uppträdde många, stadens stora garnison tillhörande unga officerare och från herresätena i stadens närhet inkomna landtjunkare, hvilka voro endast "simpla adelsmän", som de kallades till skillnad från grefvar och baroner. Men för dem fanns icke tillräckligt antal dansande adliga damer och **derför** uppbjödos oadliga fruntimmer till dans på den upphöjda platsen, hvilken nödtvungna artighet⁷ säges hafva varit det, som på det sätt gifvit anledning till parterrens undanröjande, att någon oadlig dam derifrån afvisats.

Derom finnes emellertid två fullkomligt olika berättelser.

Den ena läses hos Friberg å sid. 92, och lyder sålunda: "Denna tid" - nemligen år 1787, då en bal var anställd å Knutssalen, för att fira Gustaf III, hvilken då var stadens gäst - "fanns i öfre delen af Knutssalen en upphöjning af omkring 1/4 aln, som kallades parterr, å hvilken endast adliga personer eller deras vederlikar fingo dansa. Det öfriga af salen var för ofrälse ståndet och de förnämare af borgerskapet, som denna tid vågade delta i offentliga nöjen. Skånska adeln ansåg alltid denna upphöjning som sin fridlysta plan; men en gång hände sig, att en ofrälse med en dam af sitt stånd, fru Widegren, gift med justitieborgmästaren, lagmannen Widegren, började dansa på denna upphöjning, då de genast tillsades af en adelsdam, att stiga ned och hålla sig bland sina jemlikar. Detta förorsakade jäsning hos det församlade borgerskapet och ett afgörande ögonblick var för handen, men snart lugnades sinnena. Upphöjningen blef kort derefter borttagen."

Jag betvivlar denna berättelses riktighet, emedan **dels** justitieborgmästaren Widegren var gift med Kristina M. Rosenblad, som var syster till den mäktige statssekreteraren slutligen justitiestatsministern, grefve M. Rosenblad, och det med afseende härå, icke synes sannolikt, att hon blifvit afvisad, samt **dels** Halling å sid. 10 säger att parterren borttogs några år före 1801, och Sjöborg å sid. 169 uppgifver, att den "blef under fransyska revolutionsperioden, såsom opassande med gillets brödraskap, borttagen."

Den andra berättelsen förekommer uti en kulturhistorisk studie af Marcellus med titel: "Ett och annat om våra rangförhållanden", hvilken blifvit införd i tidskriften "Ur dagens krönika" för år 1885 och lyder sålunda:

"Den skånska adelns gamla, nu naturligtvis till största delen försvunna, ståndsfördomar äro en känd sak. Med pomp och ståt visade sig dess högaristokratiska godsegare, då de i byggdens städer uppträdde för det förvånade och smickrade borgerskapet. En bland de företrädesrättigheter, som af ålder tillkommit adelns medlemmar der nere, var den, att på balerna i den präktiga Knutssalen i Malmö ega en särskild privilegierad dansplats.⁸ Ungefär en tredjedel af salen var nemligen för dem uteslutande bestämd och denna plats skilde sig från den del af salen, som var upplåten åt plebs romane, på så sätt, att golfvet i den förre delen af salen låg ett par trappsteg högre än det, som tråddes af det

enkla borgerskapet. Det ansågs så naturligt och självklart, att icke aristokratien gerna kunde blanda sig med annat folk, att ingen människa tänkte sig möjligheten af något annat. Men för icke så många årtionden sedan passerade en händelse, som lät detta privilegium försvinna med förskräckelse. Som en särskild stor utmärkelse betraktades det, om någon fager tärna, som icke egentligen med sin fot fick trampa det blott för högadliga fötter bestämda golfvet, genom att vinna nåd för någon greflig kavaljers ögon, hugnades med den äran, att på den upphöjda platån taga en sväng. Detta var nemligen det enda sätt, på hvilket de adlige dansörerna kunde få en dans med en borgerlig tärna, då de naturligtvis icke kunde dansa på borgargolfvet. Men så snart dansen var slut, så transporterades den dansande damen genast de fatala trappstegen utför. Endast under dansens vimmel fick hon njuta af sin upphøjelse. - Nu hände det sig, att i Malmö fanns en särdeles vacker och behaglig borgarflicka vid namn Gadd, allas älskling och förtjusning, en riktig 'Malmöros'. Henne hände oftare, än andra, att få stiga de steg uppåt, som förde till de tiljor, som voro för mer, än de andra, men alltför väl vetande, att med dansen äran ock var slut, försvann hon genast från den upphöjda platsen. Men en gång hände det, att ingen mer eller mindre, än sjelfva landshöfdingskan "(ofvan nämnda grefvinna Rosen)" fann för godt att, just som den vackra borgarflickan skulle återgå till sitt golf, inlåta sig i samtal med henne och, horrible dictu, till och med obliera henne att taga plats på de säten, som voro gjorda blott för grefvinnor och friherrinnor. Straffet för denna djerfhet lät icke vänta på sig. Landshöfdingskans protektion hjälpte henne föga. En högaristokratisk husarofficer fann med sin ära oförenligt, att se de höga bänkarnes profaneras och manades af sin ridderlighet, att taga den unga damen helt hårdhänt i armen samt, under uttrycket: "mamsells plats är inte här", återföra henne till de nedre regionerna. Som en blix spred sig ryktet om den skymf, som den sköna 'rosen' lidit, och ett doft mummel af förtrytelse hördes i borgerskapets leder, men vördnaden var stor och det höll på att stanna vid denna oskyldiga opinionsyttring, då ryktet ock hann fram till smårummen, der vid ett spelbord, gillet så godt som enväldige direktör, en tobaksfabrikör, som hette Suell, hvilken tjent sig upp till en högst betydande förmögenhet och inom staden åtnjöt lika stort som välförtjent anseende, i all sköns lugn satt och tog sig ett parti med några goda vänner. Gubben teg, men gick från spelbordet och inträdde i balsalen just som en dans skulle spelas upp. Den vredgade direktören gick nu fram rakt under musikläktaren, klappade i händerna och sade till musiken: 'balen är slut - blås af. Här hjälpte inga böner. Det var gillet bal. Adeln hedrade den blott genom sin närvaro samt fick tiga och lida. Gästerna troppade af, och knappt var det rent hus, förrän timmerkarlar uppkallades för att genast jemna den adliga upphöjningen med det andra golvet. Nästa bal, som kom, hade blott ett golf att dansa på, och innan balen börjades, förklarade gubben Suell högt och tydligt: 'nu är alla platser i den här salen lika goda'. Och så var det adliga balprivilegiet i Knutssalen afskaffadt."

Jag betviflar äfven denna berättelses riktighet och det af följande anledningar. Å den tid, om hvilken i det förestående är fråga, funnos i Malmö endast två flickor Gadd, min mor, född den 25 Augusti 1781 och hennes syster, född den 29 Januari 1780 samt för sin skönhets skuld kallad "Malmöros". Begge, i synnerhet den förra, berättade ofta för mig i deras födelsestad timade händelser, men alldrig, att min moster nedförts från parterren. Att sådant händt någon annan och parterren likväl bibehållits, är dock troligt, emedan min mor berättade, att hon ofta uppjudits till dans på parterren, men alldrig emottagit en sådan bjudning eller dansat på densamma. Det låter visserligen tänka sig, att en borgerlig flicka kunnat skymfås på det uppgifna sättet af en tanklös "högaristokratisk husarofficer" men då skulle ju äfven landshöfdingskan, blifvit skymfad, och det är ej troligt, att en officer gjort sig skyldig till något sådant, i synnerhet om man ihågkommer att alla landshöfdingar i Malmö från och med 1769 till och med 1812 varit grefvar.

Knutsgillet's styrelse har alldrig varit anförtrödd åt någon "så godt som enväldig direktör", utan före reformationen en "præpositus", äfven kallad "skråherre" och sedermera alltid en "ålderman", hvilken befattning innehafts af landshöfdingarne, en vice ålderman och två stolsbröder. Suell, född i Malmö den 9 Juni 1744, var visserligen en rik man, på sin tid den mest ansedde borgaren derstädes och i hög grad själfständig, men han hade fått en särdeles vårdad uppfostran och kunde alldrig göra sig skyldig till en sådan, om grof taktlöshet vittnande despotism, som den, hvilken han, enligt berättelsen, skulle hafva utöfvat. Vidare förhåller det sig så, att adelsmännen visserligen icke blott genom sin närvaro hedrade Knutsgillet's lokal och bal, utan, likasom Danmarks och Sveriges flesta konungar och prinsar från äldsta tider, tillhörde gillet i egenskap af bröder uti detsamma. Och slutligen har Halling, som var född i Malmö år 1790 och hade der fem systrar, och en broder, alla äldre än han, för att icke tala om föräldrarna, samt således borde känna den ifrågavarande historien om parterrens borttagande, ifall den vore riktig, icke nämnt ett ord derom, utan endast såsom jag nedan uppgifvit, sagt att borttagandet egde rum några år före 1801.

Slutligen finns det en tredje berättelse om parterrens fall, enligt hvilken detta skall vållats af "löjets makt". Denna berättelse - som förekommer uti en, hittills icke publicerad skrift med titel: "Minnen. Utkast", hvilken författats af samma utmärkte skriftställare, Nicolovius, som vi äro så mycken tack skyldiga för, bland annat, hans mästerliga teckning af "Folkflivet i Skytts härad i Skåne vid början af detta århundrade", - har godhetsfullt ställts till min disposition af författarens söner och lyder sålunda:

Till Malmö kom jag första gång på balen
 Ej, som på landet, i ett ringa hus,
 Men på S:t Knuts, den öfverstora salen
 I all sin prakt och tindrande af ljus.
 Ock i dess fond, tvärs öfver, såg jag dragen
 Ett slags altan, en upphöjd position
 Der Malmö hade på Novemberdagen
 Af länets adel sin exposition.
 Men ingen närsynt kunde deraf glädas
 (För kortsynt blick det sköna ännu stängs)
 Och trappan till altanen fick beträdas
 Af ingen ofrälst fot, om ej en drängs.
 En drängs? Blef den ock i Olympen liden?
 Ja - med livré - det vördades också.
 Rätt mången ädling undfår nu för tiden
 Ej sådan vördnad, som livréet då.
 Det är ju sorgligt, men det är dock sanning,
 Jag vill det ej begråta, ej bele,
 Men blott berätta. Fri från ofrälst blandning
 Stod länets adel der och lät sig se.
 Och den förtjente ses, rätt mångt öga
 - Jag såg på flickorna - mig syntes då
 Just vara skapadt för att från det höga
 I glans nedblicka på oss andra små.
 Så mycket vackert ser man sällan samladt,
 I spridda strålar lyser det väl än,
 Men ej så samlat, ty altanen ramlat
 Och alldrig mer den bygges upp igen.
 En tid såg den med vördnad och sög nöje
 Ur hvarje blick, som derifrån föll ned;

En annan tid såg den med halfqväfdt löje
 Och när det utbrast, brast altanen med.
 O, löjets makt! - Hvad intet våld med flammen,
 Hvad ingen vishet under seklers rund.
 Förmår att hindra från att hålla samman.
 Det faller sönder för ett drag på mund.
 Då stod altanen än; från balustraden
 Föll ned i salen månget vänligt ord
 På en och annan borgare i staden,
 Afundad derföre, men lycklig gjord.
 Sjelf var jag i de år, då nåden föga,
 Nedblickad från altanen, mig belönt,
 Om den ej fallit från en flickas öga,
 Om brunt, om blått, likgodt! blott det var skönt.
 På mig föll ingen sådan, om den hade
 Och om den tagit mildt min blick emot,
 Jag räds altanen - jag var så den glade -
 Ej blifvit frälsad från en ofrälst fot.

Jag har nedan nämndt, att då Flensburg skref sin bok, eller år 1743, "garnisonskyrka
 var inrättad uti öfversta etagen på rådhuset". Detta skall hafva varit förhållandet allt
 sedan år 1658 och i kyrkan, der altaret stod vid norra och predikstolen vid vestra
 väggen, kunnat rymmas öfver 2.000 personer. Men år 1792 fanns en betydlig reparation
 af rådhuset nödig och gudstjenst för garnisonen hölls derefter i S:t Petri kyrka.
 Reparationen blef jemförelsevis snart afslutad, men öfra våningen icke återställd till
 garnisonen, ehuru detta befalltes i ett kungl. bref af den 8 Juni 1795; ty emedan den var
 behöflig för stadens magistrat och borgerskap samt framställning derom blifvit hos
 Kungl. Majt. gjord, så godkändes denna framställning i kungl. bref af den 25 Januari
 1796. Derefter blef den gamla garnisonskyrkan medelst plankväggar indelad till en
 utmed östra väggen löpande korridor och sju vester om denna liggande rum, af hvilka
 ett större skulle begagnas till handelsbörs och fyra till samlingsrum för handels-,
 handtverks-, bryggare- samt civil- och klerecisierteterna.⁹

Detta räckte af följande anledningar icke länge. Den 14 Mars 1808 förklarade
 Danmark krig mot Sverige och man befarade derefter samt ännu i början af år 1809
 besök i Malmö och andra ställen i Skåne vid Öresund af danska och framför allt franska
 trupper, de senare under befäl af marskalken af Frankrike Bernadotte, senare kronprin-
 sen af Sverige Carl Johan. Om försvaret till sjöss har jag redan i den andra berättelsen
 anført åtskilligt; till lands skulle det utgöras af kommenderingar från indelta arméen och
 af det s.k. landtvärnet, hvilket skulle med vissa undantag bestå af alla, icke till den
 stående arméen hörande vapenföra män emellan 18 och 25 års ålder, derom kungl.
 befallning utfärdades ofvannämnda dag. Men det gick långsamt med fullgörandet af
 samma befallning, emedan vederbörande icke varit väl betänkta på eller saknade utvägar
 till landtvärnets beklädnad och armering. Den förra anskaffades hufvudsakligen genom
 frivilliga sammanskott och bestod i Skåne af hvita vadmalsrockar med blåa kragar och
 uppslag, buldansbyxor samt i allmänhet träskor. Armeringen var äfven klen och bestod
 af remyt samt patronkök af flera olika slag och af små, från England erhållna gevär. En
 stor del af det sålunda och ännu sämre utrustade manskapet kommenderades till
 tjenstgöring på öppna kanonslupar, der det slet öfver all beskrifning ondt i alla
 afseenden, Halling säger, "nära nog betraktades såsom galärslafvar." Något bättre var
 det för de "landtvärnister", som fingo tjenstgöra till lands. Men i alla händelser blef det
 olyckliga manskapet utsatt för den s.k. "landtvärnssjukan", rödsot och nervfeber, samt

dog hoptals. För att hindra eländet, inrättades tid efter annan sjukhus i Malmö, till hvilka fruntimmer i staden år 1809 skänkte 106 par lakan, 36 alnar väf och 66 skjortor. Men sjukhusen blefvo otillräckliga för inrymmande af alla sjuka och i December månad 1808 togs rådhusets hela öfvervåning samt i Januari 1809 äfven dess nedra våning med den deruti varande S:t Knutssalen till sjukhus. Från sjukhusen spreds den dödande sjukdomen ut öfver hela staden. Under så olyckliga förhållanden kunde ej tillräcklig läkarevård egnas alla sjuka och ej heller tillräcklig uppsigt hållas i alla sjukhusen. Så snart en landtvärmist i rådhuset ansågs död, flyttades liket ned i en af husets källrar, der det jemte andra lik förvarades till dess flera kunde på en gång afföras till begravningsplatsen. Då en dag en flicka kom till rådhuset, för att göra sig underrättad om sin broders tillstånd och henne meddelades, att han nyligen aflidit samt förts ner i källaren, så gick hon dit, hvarvid han befanns sittande naken och ännu vid lif i en vrå af källaren. Hastigt påklädd och bortförd, tillfrisknade han och lefde såsom hemmansegare många år derefter. Den nyssnämnda begravningsplatsen bestod i sjelfva verket af snart sagdt, endast en stor öppen graf å glacisen ett stycke vester ut från hamnen, der liken icke fingo förmultna, utan blefvo rof för råttor. En gång fördes en tom likkista till nämnda graf - så usel var tillsynen - och en annan gång en likkista, som innehöll en skendöd, hvilken vaknade under jordfästningen och sålunda blef räddad. Snart nog befanns den ofvan-nämnda begravningsplatsen otillräcklig och år 1809 förskaffades en ny, innehållande 3 tunne- 5/8 kappeland, i körsbärsvången, hvilken sedan blef begravningsplats för garnisomens gemenskap.¹⁰

År 1810 återfick staden och Knutsgillet alla de dem tillhörande rummen och källarne i rådhuset, men de voro då så förstörda, att de icke kunde begagnas för sina rätta ändamål, innan de undergått en grundlig reparation. För den skuld och emedan äfven det nära 300 /år/ gamla husets yttre var i behof af förbättring, beslöts en genomgående ändring af det hela, hvartill Kungl. Majt. år 1811 beviljade ett bidrag af allmänna medel å allenast 1.666 rdlr 32 sk. banko och detta ringa belopp icke förrän efter stora ansträngningar å stadsmyndigheternas sida, ehuru husets inre blifvit förstördt derigenom, att det för kronans räkning begagnats till sjukhus. Hvad i öfrigt erfordrades skulle bestås af staden, rättare hamnkassan, och af Knutsgillet. Efter mycken strid om huru reparationen skulle verkställas, fattades ett majoritetsbeslut, hvilket väckte stor förbittring hos minoriteten, som ville hufvudsakligen förblifva vid det gamla deribland bibehålla Knutssalen der den i århundraden funnits.¹¹

Hurdant var väl före dess användande till sjukhus utseendet af denna sal, i hvilken konungar och furstar med deras gemåler intagits i S:t Knutsgillet samt för öfrigt under deras besök i Malmö firats, och huru hade det tillgått i den samma? Hören i dessa afseenden åsyna vittnet Halling som å sid. 133 berättar följande: "Salen var belägen uti nedra våningen i norra ändan af huset, af lika längd, som den senare Knutssalen och upptagande hela husets bredd. Taket uppbars af trenne, längs efter anbragte kolonner. Fönstren sutto omkring 2 å 3 alnar från golfvet. Väggarna voro öfverallt klädda med porträtt af "(i gillet ingångna)" konungar, drottningar, hertigar och prinsar, från danska tiden och till och med Gustaf III och dess gemål.¹² Hela rummet, som var brädpaneladt från golf till tak, uppvärmdes af en enda kakelugn, som emellertid var en jätte i sitt slag, platserad på ena sidan emot gården. På motsatta sidan, midt på väggen, hade orkestern sin plats i lika höjd med fönsterkarmen, hvilka sålunda begagnades till utrymmets vidgande. Ljuskronorna, som upplyste salen, voro dels af trä och förgyllda, dels af glas.¹³ Eklåringen skedde vanligen med talgljus, hvilka mellan hvarje dans behöfde putsas. Dansen bestod hufvudsakligen af kadriljer eller så kallade kontradanser, utförda af 4 par hvardera.¹⁴ 24 sådana voro vanliga antalet. En och annan s.k. långdans eller angläs och någon gång vals var hela omvexlingen. Uti ingen af detta slags danser var något särdeles fatigerande. Valsen var ganska långsam och hade inga uppehåll, utan fortgick oafbrutet.

Stortorget med rådhuset sommaren 1865. Foto Carl de Shårengard.

Den i senare tiden tillkomna så kallade wienervalsen förklarades för ovillkorligt dödande. Några publika dansnöjen, annorstädes än på Knutssalen, visste man ej utaf. Annandag jul, fastlags söndag, annandag påsk och pingst voro ständiga dansassemblé dagar. Konungens födelsedag firades alltid med bal och bevistades vanligen af hela skånska adeln. På senare tiden dansades trenne dagar å rad. Baltillställningen var enkel, utom deri, att hvarje ankommande vagn emottogs med fanfarer från den en våning höga uppgångstrappan från torget. I synnerhet var téserveringen egen. Den skedde på ett slags portativa tebord, burna af vaktmästare i peruker. Dessa bord hade inskränningar för bäarnes kroppar. Flera dussin tekoppar voro platserade både framför och bakom bäarne, så att när dessa stannade, té dracks rundt omkring dem. Supéen bestod af kall mat – skinka, bringa och tunga eller hvad fordom benämndes 'skånska vapnet'. Maten uppställdes på stora bord, platserade vid pelarne. Derifrån serverades damerna, som sutto kvar på sina platser och finga sig tilldelade knifvar, gafflar, tallrikar och servietter. En hvar fick

tranchera i knäet. Karlarna fingo sjelfva vid de stora borden afhemta sina förnödenheter, hvartill äfven hörde färdiga smörgåsar. De ofta omtalade pelarne utgjorde ett ryggestöd för åskådarna af dansen. I södra ändan af salen var ingången och på ömse sidor derom afskrankningar i form af gåsstiar, en för restauration och en för pigor och betjenter.

Till rök- och spelrum begagnades kämners- och rådstufvurätternas "(söder om förstugan i nedre våningen belägna)" sessionsrum, som hade särskilda ingångar. Bredvid förstugan funnos dessutom tvenne arrestrum, ett benämnt gula tornet, efter sitt utseende, och det andra kopparkammaren. Öfra våningen, som ända till början af 1790-talet utgjorde garnisonskyrka, men då afträddes med rättighet för garnisonen att hålla gudstjenst vid middagsstunden i S:t Petri kyrka, var till den ena hälften indelad till förstuga och till den andra till börs- och societetsrum. Under huset var stadskällare uti två hvalfda rum. Denna var så rymlig, att den tillika användes till resandes emottagande och till spisvarter."

Verkställigheten af ovan nämnda majoritetsbeslut börjades år 1812 och fortgick under år 1813 samt kostade hamnkassan omkring 20.000 rdlr och Knutsgillet, som skulle inreda och pryda sin sal, allt hvad det i reda penningar egde, jag vet ej huru mycket.¹⁵ Sedermera och i många år derefter hade rådhuset följande utseende och inredning.

De om götisk stil påminnande gaflarne, taket och fönstren voro moderniserade samt de senare betydligt förstörade och symetriskt anbragta; trappan till och förstugan uti nedra våningen voro förlagda till midten af husets, åt Stora Torget vettande långsida, och den förra till en del utanför grundmuren; på sidorna om denna del af trappan stodo två ståtliga pelare, som uppburo en balkong, kallad rådhusaltanen till hvilken ingång fanns från mellersta fönstret i öfra våningen, och öfver detta fönster satt stadens i sten uthugna vapen.

Venster om nyss nämnda förstuga var en tambur och innanför denna ett stort förmak, afsedt för väntande rättsökande och för vaktmästare. Innanför förmaket och vettande åt torget funnos kämnärsrättens sessionsrum, rådhusrättens kansli och rådhusalen, hvarifrån ingång fanns till rådhusrättens arkiv. Höger om förstugan var en lång, skum korridor från denna kom man till stadsbokhållskontor, inqvarteringskammare, hallrätt, auktionskammare – tillika handelsbörs och sessionsrum för stadens äldste samt kommunala societeterna – ett arrestrum, kalladt kopparkammaren, ett par skrubbar och en trappa, ned till rådhusgården.

Från den mera nämnda förstugan gick en trappa upp till en förstuga och en tambur i öfra våningen. Från dessa funnos dörrar till den norr om dem belägna, med fönster å begge långsidorna försedda Knutssalen, innehållande i längd 103 1/2 fot i bredd 37 fot och i höjd 24 fot,¹⁶ och innanför denna funnos ett stort konversationsrum samt ett dam-toilettrum. Söder om tamburen voro två rök- och spelrum och söder om förstugan kök samt en trappa till en å husets vind tarfligt inredd, större matsal. Emellan nyss nämnda dörrar funnos vid salens södra vägg en orkesterläktare, som hvilade på pelare, innan för hvilka betjening och serveringsbord hade plats. Salens norra vägg eller fond var prydd med Knut den heliges porträtt i något mer än kroppsstorlek och under detta stodo på en upphöjning ett bord och dyrbart klädda stolar, alla förgyllda. Utmed salens begge långväggar funnos fasta sittsoffor och i taket hängde, jag tror 9 glasluskronor.

Af de ofvan nämnda gamla porträtten var Karl X Gustafs upphängdt bakom borgmästarens stol i rådstusalen och denna var genom borgmästaren Nordlindhs tillställningar, så dyrbart möblerad, att det väckte allmän förargelse hos det äldre borgerskapet. Förut hade dombord och stolar varit öfverdragna med ryssläder. Dessutom låg öfver det förra ett rödt täcke och funnos på stolarne dynor, hvilkas öfverdrag bestodo af rödt kläde.¹⁷ Nu hade dombordet blifvit stäldt på en mattbelagd upphöjning och en särskild sådan anbragt under borgmästarens fätölj. Denna och de fätöljer som utgjorde rådmännens säten, voro, för sin tid, mycket eleganta och förskrifna från

Knutssalen 1866. Akvarell av Helgo Zettervall.

Stockholm. På dombordet låg ett täcke af skarlakan, kantadt med rika, gyllene fransar. Detta gaf den ofta starkt satiriske ledamoten af det ecklesiastika konsistoriet i Lund, teologie professoren Hylander, hvilken blifvit högeligen missnöjd med ett i det samma nyligen fattadt, af biskop Faxe utverkadt beslut, anledning, att, de begge jemte många andra, i och för den ofvannämnda festen för Gullander på Knutssalen, före densammas början voro församlade i rådhusalen, yttra: "ack, högvördigste herr doktor och biskop, om vi hade ett sådant dombord i vårt konsistorium", och att, då biskopen frågade, hvartill det skulle vara nyttigt, svara: "jo, vid ett så vackert dombord kan säkerligen icke något orättrådigt beslut fattas".¹⁸ Uti en i taket öfver borgmästarens fåtölj och till förmaket gående ringledning var anbragt en silfverkedja med inskrift. "Wäger 23 lod. Anno 1673. Thomas Nilsen Jyde foræret", och på dombordet stod en silfverbeslagen klubba af ebenholtz med inskrift: "Denna klubba är gifven af Herr Rådmannen Severin Röding till Malmö stads Magistrat den 5 september 1789." På rådhusalens vestra vägg hängde en inom glas och förgylld ram innesluten förteckning på flera personer, hvilka gjort donationer till staden, och på den södra väggen upphängdes den 16 Juni 1847 ett i olja måladt porträtt av konung Carl Johan med en så lydande inskrift å den dyrbara ramen: "Af Oscar den förste till Malmö stads borgerskap år 1846."¹⁹

Uti kansliummet hängde Carl XII:s porträtt, på baksidan försedt med en så lydande inskrift: "År 1790 uti April månad, då under brinnande krig, på konung Gustaf III:s allernådigste befallning, Malmö borgerskap mottogo garnisonstjenst, befanns ett uti högvakts corps de gardet, i förra tider uppsatt porträtt af Sveriges store konung, högstsalig hans majestät Carl XII dels af ålder förfallet, dels af kitsliga menniskor med flera sting genombåradt. Af underdånig vörndnad för denna odödlige konung, hafva handtverkssocietens tvänne kompanier låtet uppsätta denna bild, med ödmjuk anhållan, att herrar vakthafvande täcktes freda den samma från våldsamt medfart. Det egnar

svenskar att visa trohet och lydnad för sina konungar under deras lifstid och vördnad efter döden."

Af de ofvan omnämnda porträtten i den gamla Knutssalen hängde uti förmaket: Valdemar III:s, Margaretas, Erik XIII:s, Kristoffer af Bajerns, Kristian I:s, Hans', Kristian II:s, Fredrik I:s, Kristian III:s, Fredrik II:s, Kristian IV:s och Fredrik III:s; uti kämnersrättens sessionsrum: Ulrika Eleonora, Fredrik I:s, Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas; uti stadsbokhållarekontoret: Kristian IV:s som kronprins vid 7 års ålder, och uti inqvarteringskammaren: hertiginnan af Schleswig-Holstein Augustas samt hertigen af Norge och Schleswig-Holstein Günthers; Uti auktionskammaren hängde en oljemålning, föreställande Carl X:s intåg i Malmö, samt fyra trätaflor kallade "minnestaflor" med derå anbragta historiska anteckningar.²⁰ Dessutom hängde Gustaf III:s och hans gemåls porträtt uti sällskapsrummet innan för Knutssalen.

Slutligen må det här nämnas, att i arkivrummen funnos massor af pergamentsbref, de äldsta från 1300-talet och domböcker, de äldsta från år 1503;²¹ kartor öfver staden och dess jord, borgerskapets, på hvitt siden broderade och af Adolf Fredriks gemål skänkta fana; sadeln och betsel, samt ett kulband af messing, hvilka begagnades å den häst, som fordom, då borgerskapet gjorde militärvakt, reds af dess chef, en af borgmästarne; ett stort slagsvärd, som skulle hafva funnits i medlet af 1700-talet uti Åkarps ättehög nära landsvägen till Lund; flera knifvar och annat, som begagnats vid mords förfölvande; en förtorkad, från en människas arm sliten och ett stycke af en människas skuldra, hvilken genomstungits med ett spjut, hvarvid en bit linne medföljt.²² Denna egendomliga samling ökades år 1824 med en lappdrägt och ett kastspjut, hvilka tillhört "skattelappen och krononybyggaren Nils Thomson Potas Tantus" från Dorotea församling i Åsele Lappmark, som visades för penningar och dog i Malmö den 12 Januari nämnda år.²³

När det stora restaurationsarbetet å rådhuset, äntligen afslutats så blef det senare, efter i S:t Petri kyrka den 26 Januari 1814 hållen rådstufvurättspredikan, högtidligen invigdt med tal af landshöfdingen af Klinteberg, Borgmästaren Nordlind och stadens äldste förman, kommerserådet Björkman, samt, naturligtvis, öfverflödigt ätande och drickande.²⁴

Sedermera hafva S:t Knutsgillet och Amaranterorden haft stora, lysande baler å Knutssalen på vissa, efter våra konungars födelse- och namnsdagar, bestämda tider, och dessutom hafva mindre anspråksfulla baler, kallade assembléer alltid hållits på Knutssalen å nyårsdagen, fastlagssöndagen samt annandagarna påsk och jul, hvilka två senare assembléer bevistades af en stor mängd barn och jemväl kallades barnbaler.²⁵ Hvarje bal har gemenligen börjats med en under årens lopp slutligen bortlagd, nu knappt känd "långdans" kallad "angläs", hvilken ofta gifvit anledning till förargelse, kanske någon gång – åtminstone sades det så – till dueller. Innan den samma börjades, uppställde sig ett par, herre och dam, vid de östra alltid tillslutna dubbeldörrarna i salens fond, den förnämsta platsen var i denna dans, och alla andra i den samma deltagande uti en lång kolonn, bestående af en rad damer och en rad herrar med ett tomrum af ungefär 6 fot mellan dessa rader. Denna kolonn sträckte sig från nyss nämnda dörrar långt söder ut i salen. Flera herrar brukade utmärka det ställe på golfvet, der de ville taga plats vid dansens början, genom att å det samma förut kasta sin ena handske. Men denna flyttades stundom undan, längre utåt salen och således på ett mindre förnämligt ställe af en annan, senare ankommande herre, som ansåg sig vara i följd af sin rang eller dylikt berättigad till en högre plats i raden. Denna flyttning upptogs som en svår förolämpning, hvilken kräfde upprättelse, som också söktes af den förolämpade herren, när han "konvojerat" sin dam till det säte, som hon innehaft före början af dansen. Denna upfördes sålunda, att, när musiken lät höra sig, ofvan nämnda, närmast dubbeldörrarna stående par först gjorde en promenad genom hela kolonnen framåt och tillbaka samt återkomna till dörrarna, der formerade kors med dem, då närmast stående herre och

Knutssalen dukad till fest på 1860-talet.

dam, hvilket kors rörde sig rundt om, först till höger sedan till venster, hvarefter begge paren gjorde promenad genom hela kolonnen framåt och tillbaka. När dessa två par återkommit till utgångspunkterna, formerade de hvar för sig kors med de två par, som då stodo närmast dörrarne samt gjorde kors och promenad med dem, som nyss är sagdt. På samma sätt fortfors undan för undan. Man kunde få samtidigt se många kors och promenader inom kolonnen. Denna dans var ståtlig att skåda, när de deruti deltagande förde sig ståtligt och med högburna hufvuden, men den var också nivellerande, ty patricier och plebejer blefvo i korsen ovillkorligen blandade med hvarandra. Kanske var detta anledningen till angläsens totala afskaffande. Efter hennes slut dansades omvexlande dels kadriljer, numera visserligen icke bekostade af blott 4 par hvardera och 24 stycken kadriljer i hela salen, utan ett obestämdt, stort antal par i hvarje kadrilj och 2, högst 3 sådana i hela salen, då den öfversta eller närmast fonden varande bestod af förnämre och äldre personer samt, om kadriljerna voro tre, den nedersta af endast barn,

Knutsgille i Malmö den 13 januari 1879. Illustreret Tidende.

och **dels** vals, numera visserligen icke långsamt eller oafbrutet, utan först i "flygande fläng" rundt om salen 2 å 3 gånger och sedan med afbrott, under hvilka de dansande ordnade sig uti en, midt i salen uppställd och mot fonden långsamt framskridande kolonn, från hvars tète, stundom ock högra sida, efter en stunds hvila på stående fot, de dansande "valsade ut". I en senare tid infördes en tur kallad "fria valet" och en annan "la chasse" i kadrijlerna och än senare undanträngdes dessa af fransäsen samt tillkom wienervals eller galopp, i dagligt tal kallad "hopsavals", hvilken täflade i hastigt tempo med den vanliga valsen.

Såsom af det ofvan stående synes, mottogos fordom hvarje till bal i den gamla Knutssalen, uti vagn ankommande herrskap med fanfarer från den såsom Halling uttrycker sig "en våning höga uppgångstrappan från torget". Om ock ofvan nämnda rådhusaltan inrättades jemväl för fortsättning af berörda fanfaroväsande, så kom detsamma likväl icke att ega rum.

Deremot skedde från samma altan långt upp i vår tid något som kallades "julfredens in- och utblåsande". I äldre tiden och intill rådhusets omgestaltning åren 1812 och 1813 hade detta "blåsande" skett på följande sätt. Å magistratens sista sessionsdag före jul så vidt möjligt julafton, uthängdes öfverst å jernräcket vid uppgångstrappan ett rött kläde – den röda färgen var ju framstående i stadens vapen – och bakom klädet ställde sig en musikkår, hvilken, då tolfslaget dånat i S:t Petri kyrkotorn, lät höra sina trumpeter, basuner och pukor till dess, efter magistratsvaktmästarens anmälan om tolfslaget, borgmästare och råd afslutat sin session och utkommit på det öfversta af trappan. Derifrån uppläste magistratssekreteraren för en nedanom trappan stående stor mängd

menniskor följande "Publikation, angående julfreden: Borgmästare och råd i sjö- och stapelstaden Malmö göra veterligt, att, som julhögtiden nu tillstundar, på hvilken vi fira åminnelsen af vår dyraste återlösare, Jesus Kristi nåderika födelse och den oskattbara välgerning, som derigenom skett till hela människoslägtets hugnad och eviga salighet; alltså varda alla i gemen samt hvar och en i synnerhet, som lyda under denna stadens jurisdiktion, härigenom påminte, att uti en instundande julhelg flitigt besöka Guds hus och derstädes med innerlig andakt deras gudstjenst förrätta samt denna, den gode Gudens högstbeprikliga nåd och barmhertighet betrakta. I synnerhet förmanas vederbörande, att under denna högtiden afhålla sig från allt förargligt uppförande, hvarigenom Guds namn ohelgas och den gudeliga andakten förstöres. I lika måtto förbjudas allt frosleri, dryckenskap, dobbel, träta, kif, oenighet och slagsmål; blifvande till den ändan, efter loflig plägsed, julfreden härmed påbjuden och publicerad. Detta allt åligger hvar och en, som vederbör, ställa sig till noga efterrättelse, så kärt det är att undvika den olägenhet, som öfverträdaren ofelbart kommer att undergå." Efter uppläsandet af detta, å ett helt ark papper skrifna plakat, lät musikkåren ånyo höra af sig, borgmästare och råd aflägsnade sig och vaktmästaren uppspikade plakatet på yttre sidan af den ena dörren till rådhusets förstuga. När sedermera i Januari månad rådstufvurättspredikan hållits i S:t Petri kyrka samt borgmästare och råd derifrån återkommit till rådhuset, nedtogs plakatet och "utblåstes julfreden" på samma sätt, som den blifvit inblåst.²⁶

Efter år 1813 samt till och med under min rådmanstid fortsattes den gamla, nu beskrifna seden på följande sätt. Magistraten hade sammanträde på den sista helgfria dagen före juldagen. Derunder uthängdes det ofvannämnda röda klädet öfver rådhusaltanens, åt stora torget vettande barriär och en musikkår infann sig på altanen. När magistraten afslutat sina göromål för dagen, uppspikades julfredsplakatet på ofvannämnda ställe; musikkåren lät höra sig och magistraten gick derunder från rådhuset. När så i Januari nästa år rådstufvurättspredikan skulle hållas, så ringdes två gånger i S:t Petri kyrkotorn. Under första ringningen uppträdde magistraten och stadens äldste, alla efter år 1816 klädda i borgareuniform, å rådhusalen och under andra ringningen gingo de i procession under musik från altanen till kyrkan samt återkommo efter gudstjenstens slut på lika sätt till rådhusalen.

Rådhuset är sedan år 1869, både ut- och invändigt, icke mera, hvad det förut var, och den ofvan beskrifne gamla seden för de fleste af stadens nuvarande invånare antagligen "ett dunkelt minne blott".

Noter till sjuttonde berättelsen

- 1 Jfr. Sjöborg s. 129; Friberg s. 245; Wendt a) s. 23, 26; Isberg s. 70, 85 och 86; Halling s. 133. Friberg säger, att Ibsen endast "förändrade byggnaden, som blifvit domhus efter att förut hafva varit kloster".
- 2 Uti magistratens i Malmö år 1738 författade beskrifning öfver staden säges, "att under hela huset fanns hvälfdä rum till stadskällare". Se samlingar VI:29.
- 3 Se vidare Isberg s. 86 och hans karta.
- 4 Flåtja = lättsinnighet.
- 5 Med nedrighet menas här folk af nedre, lägre stånd.
- 6 Sannolikt menas här all oadlig, qvinnlig ungdom.
- 7 En sådan artighet visades äfven borgarflickorna i Malmö, då balen anställdes i landshöfdingensenset, detta, som jag bestämdt känner, emedan min mor var med derom, då grefve G.F. von Rosen var landshöfding, eller åren 1794-1812, men icke sedermera, då många borgerliga flickor leides för deras egen skuld.

- 8 Detta innefattar på det sätt ett misstag, att någon "särskild privilegerad dansplats" alldrig funnits på "den präktiga Knutssalen i Malmö", hvilken begagnades första gången år 1814, utan endast å den gamla, här ofvan beskrifna Knutssalen.
- 9 Sjöborg s. 171; Isberg s. 88, 89.
- 10 Friberg s. 128, 129; Halling s. 57, 58, 65.
- 11 Friberg s. 245; Isberg s. 89; Halling s. 132, 134.
- 12 Hvilka personer alla dessa porträtt föreställde, skall längre ned uppgifvas.
- 13 Således skulle de gamla, af Flensburg omtalade messingsljuskronorna icke mera funnits. Friberg yttrar å sid. 93: "Under briljanta messingsljuskronor dansade adeln, alla ofrälse upplystes endast af förgyllda träkronor", men Sjöborg, som utgaf sitt arbete år 1812, säger å sid, 168 "salen pryddes af 13 kristall-ljuskronor".
- 14 Kadriiljen var ursprungligen en fransysk dans och, om man så vill, ett minne af riddarspelen, då fyra riddare uppträdde i hvarje kadriilj.
- 15 Halling s. 134.
- 16 Friberg s. 242.
- 17 Jfr Friberg s. 75.
- 18 Jfr Halling s. 134, 135.
- 19 Allehanda nr 49 år 1847.
- 20 Friberg s. 244, 245.
- 21 Malmö rådhusarkiv var då rikare på gamla handlingar, än något annat stadsarkiv i Norden, endast undantaget det i Helsingör.
- 22 Jfr Friberg s. 243.
- 23 Malmö tidning nr 3, 1824.
- 24 Halling s. 134.
- 25 Prisen för inträdesbiljetten voro å de stora balerna 1 rdlr 24 sk. och å de mindre 1 rdlr för äldre personer samt 24 sk. för barn, allt riksgälds. På de förra serverades utan särskild betalning högst ett par glas vin samt té och buljong med små, fina bröd och på de senare té med dylika bröd och saftsoppa. Vid den sydöstra ingångsdörren, genom hvilken balgästerna alldrig ingingo, satt en sockerbagare, hos hvilken åtskilliga herrar köpte konfektyrer åt damerna.
- 26 Jfr Friberg s. 99 o. f.

Adertonde berättelsen

Om Val, utnämningar samt installationer af borgmästare och rådmän i Malmö

Genom ett i Odense S:t Andreae afton (den 29 November) 1526 utfärdadt Kungl. bref till borgmästare och råd i Malmö, hade förordnats, att derstädes skulle till evig tid vara 4 borgmästare och 12 rådmän, hvilka borgerskapet egde välja, dock att konungen ville utnämna de förra.¹ Men sedan Skåne år 1658 förenats med Sverige och många år derefter rådde i förevarande afseende, snart sagdt fullkomligt godtycke. Den 26 September 1678 inskränkte Kungl. Majt. nyss nämnda antal samt förordnade, att endast infödde svenske män och ej Danskar eller Skåningar finge blifva borgmästare och rådmän. De tillsattes ock än af Kungl. Majt., än af generalguvernören i Skåne och än af magistraten. Huru godtyckligt generalguvernören kunde förfara, synes bland annat, deraf, att det år 1687 föll honom in, att affordra borgmästaren och rådmännen ny ed. För den skuld infann han sig, åtföljd af åtskilliga högre civila och militära tjänstemän, i rådhusalen, hvarest sedan han tillkännagifvit sin vilja och borgmästaren Törnschier hållit ett kort tal, **dels** ett hyende framlades på golfvet framför dombordet och Törnschier, "efter gammal här i staden brukad plägsed, knäfallande, ed corporligen aflade efter formuläret", samt **dels** rådmännen, dock ej knäfallande, aflade samma ed.²

Men den 5 December 1693 utfärdade Kungl. Majt. en skrifvelse "till landshöfdingarne, om borgmästare och råds väljande och installerande, hvarigenom åtminstone en del af generalguvernörens makt bröts. Denna skrifvelse lydde sålunda: "Carl etc. Vår etc. Ehuru väl vi härtills allenast hafva meddelat vår fullmakt åt den borgmästare, hvilken företräder justitieborgmästareembetet uti städerna, förmenades magistraten att förena sig om de öfrige borgmästares och rådmäns val och tillsättande, och vi icke heller härefter betaga magistraterna till sådana embeten att välja och föreslå sådana personer, som dertill, under landshöfdingens i orten ompröfvande kunna finna vara de skickligaste; dock likväl, som vi hafva förordnat, att uti de smärre städerna, hvarest verket pröfvas kunna bestridas utaf en borgmästare, skall, till stadens bättre utkomst, allenast en sådan betjent blifva förordnad, och för vår tjänst, icke mindre än städernes eget intresse, angeläget är, att sådana personer till borgmästare utses och antagas, som till ett sådant embete, företrädande äro vuxna och dugtiga, kunnandes vi vara så mycket säkrare att sådant sker och efterkommes, enär vi med våra fullmakter förse dem, som dertill befordras; ty finne vi nådigt härom att förordna, så vida vi en eller annan, som oss för dess kapacitet och skicklighets skuld är bekant, intet skulle godtfinnas immediate till borgmästareembetet att befordra, det skall med berörda embetes tillsättande det procedere observeras, att, då någon borgmästare med döden afgår, träder magistraten med borgerskapet tillhoppa och i stället väljer en annan, dervid endast och allenast hafvande deras afseende på dem, som dertill kan vara skickligast och för stadens uppkomst den nyttigaste, hvilken de sedan hafva att presentera och uppgifva för landshöfdingen i orten, som bemälde person oss föreslår att blifva med fullmakt försedd, så vida han vid dess person intet hafver något särdeles att påminna. Samma metod observeras fuller jemväl vid rådmäns väljande; dock, som de med inga fullmakter af oss blifva försedda, så har

landshöfdingen på magistratens presentation, dem i tjensterna att installera, enär han emot personerne intet hafva något särdeles jäf."

Hvad Kungl. Majt. sålunda förordnat, blef emellertid icke tillfyllestgörande, deröfver och annat städernas fullmäktige vid 1720 års riksdag besvärade sig, hvilket hade till påföljd, att en kungl. resolution den 8 juli samma år utfärdades, i hvars andra punkt gäfvos, som man då trodde, bättre föreskrifter i ämnet. Men äfven dessa blefvo föremål för besvär af nyss nämnda slags fullmäktige vid 1723 års riksdag och i anledning deraf utfärdades den 16 Oktober samma år en Kungl. resolution, hvars första punkt, som gällde ända till 1863 års ingång, då Kungl. förordningen en kommunalstyrelse i stad af den 21 Mars 1862 sattes i verkställighet, lyder sålunda:

"Kungl. Majt. har i nåder låtit sig föredraga, hvad å städernas vägnar i gemen vid denna riksdagen anfördt blifvit, bestående förut derutinnan, att vid borgmästare och rådmansvalen hvarjehanda missbruk och oordentligheter esomoftast skola förefalla, i det de, som vilja befordrade varda, skola löpa omkring i husen, till att, medelst underskrifter, förskaffa sig 'vota' och de flestas röster, hvarigenom oreda, split och oenighet uppväckes; och som Kungl. Majt., likmätigt dess förra nådiga resolution af den 8 Juli 1720 uppå städernas då ingifna besvärspunkter, i nåder vill hafva städernas magistrater och borgarskap bibehållna vid deras undfångna privilegier, samt egande rättighet vid borgmästare- och rådmansval, så att ingen vid slika tjensters besättande skall dem påtvingas; varandes Kungl. Majt. helt okänt att förnimma, det vid sådan val hvarjehanda förbjudna stämplingar, underhandlingar och oskick begås skola, hvarigenom städernas välfångna friheter komma att lida men och afbräck till invånarnes skada och förtryck; alltså finner Kungl. Majt. i nåder för godt härmed att förordna, det alla slika val skola hädanefter förrättas af magistraten och borgerskapet tillika uppå sjelfva rådstugan samt att all annorstädes sökt votering och underskrift till rösterns samlande uti private hus och sammankomster skall vara förbjudna vid 100 dlr. smtr vite för den, som dertill är upphofsman, samt 50 dlr.smt. för hvar och en, som sådant i någon måtto biträder och underskrifver, börandes dessutom på sådana oriktiga och enfaldiga val ingen reflexion göras, utan desamma alldeles ogillar och för intet skattas. Och på det med magistratspersonernas samt stadens underbetjentes val och tillsättande så mycket ordentligare tillgå och all oreda och hvarjehanda oenighet förekommas måtte, samt städerna i gemen och hvar och en stad i synnerhet efter föregångna kungliga resolutioner och undfångna privilegier, Kungl. Majt:s försäkring och den upprättade regeringsformen alldeles oförskräckta tillgodonjuta, så att ingen dem må påtvingas, till hvilken de icke förtroende hafva, vill Kungl. Majt., att dermed så förhållas skall, att till de lediga borgmästarebeställningar i städerna samt rådmans- och stadssekreteraretjensterna här i Stockholm der Kungl. Majt:s egen nådiga fullmakt på sådana beställningar utfärdas, skola af magistraten och borgerskapet tillika tre personer utväljas, och föreslås på sätt och vis som föremåldt är, skolande i tid hos vederbörande öfverståhållare och landshövding med sina förslag till sådana tjensters besättande inkomma, hvilka dessa, jemte deras påminnelser i underdånighet till hans majt:s vidare nådiga aprobatation öfversända, då den af de föreslagna personer, som till den ledigblifna tjensten värdigast och skickeligast pröfvas, med Kungl. Majt:s nådigste, fullmakt försedd blifver. Men i de städer, hvarest på rådmans- och stadssekreteraretjensterna Kungl. Majt:s egen nådiga fullmakt ej utfärdas, så böra magistraterna och borgerskapet sig om en skickelig person förena, och den, som således, efter föregånget ordentligt val, vinner de flestas röster af magistraten och borgerskapet, varder af magistraten till landshövdingen presenterad, då en sådan icke må ogillas, utan af honom med fullmakt på beställningen förses samt vederbörligen installeras, så framt landshövdingen ej hafver laga jäf emot sjelva personen, då han sådant magistraten behörigen tillkännagifver, på det densamma sedan med borgerskapet må skrida till ett nytt val. Men hvad de öfvriga betjenterne i städerna utom

Henrik Falkman 1700-1767.

*Georg Bogislaus Stael
von Holstein 1685-1763.*

desse förnämnde angår, så åligger det magistraterna noga iakttaga, det inga odugliga dertill antagas, och enär sådana af magistraterna tillsatte och förordnade varda, som till sin förrättning flitige i tjensten och välskickade äro, böra de dervid förblifva."

De nu anförda föreskrifterna blefvo, om jag så får säga, kompletterade genom två författningar, hvilka utfärdades den 3 Februari 1726 och jag skall meddela i 21:sta berättelsen.

Det äldsta val till återbesättande af ledig tjänst inom Malmö magistrat, som jag känner, är det, då min farfars far, efter att hafva varit, bland annat "stadssekreterare vid Malmö stads rådstugurätt" sedan den 25 Augusti 1731, trettio år senare, eller den 29 April 1761, bland åtta sökande, kallades till intagande af det då lediga justitieborgmästarembetet, på innehafvandet hvaraf han ock den 14 September sist nämnda år erhöi Kungl. Majt:s fullmakt. Om hans installation i embetet innehåller magistratens protokoll för den 7 Oktober meranämnda år följande:

"Efter skedd tillsägelse genom rotemästaren, var samtliga borgerskapet i dag sammankallade till allmän rådstufva, af hvilket större delen sig inställde, då högvälborna herr baronen, fältmarskalken, landshövdingen och öfverkommendanten samt riddaren och kommandören af Kungl. Majt:s orden Georg Bogilaus Stael von Hollstein äfven kom tillstädes, hvarefter denna stadens sekreterare, herr Henrik Falkman, förevisade hans Kungl. Majt:s nådiga fullmakt under den 14 sistl. September att vara justitieborgmästare här i Malmö uti framlidne borgmästaren Anton Borgs ställe, hvilken höga Kungl. fullmakt för borgerskapet ljudeligen upplästes och exhiberades."

"Sedan höll herr baronen, fältmarskalken, landshövdingen och öfverkommendanten ett tal till magistraten och borgerskapet, betygandes deruti sin fågnad deröfver, att hans Kungl. Majt i nåder behagat hafva afseende uppå stadens enhälliga kallelse för stadssekreteraren Falkman och honom till borgmästare förordna. Herr baronen, fältmarskalken och landshövdingen, lyckönskade staden, som fått en så värdig man och den där så länge och väl tjenat, till sin borgmästare efter egen åstundan. Högbemälde herre befallde derpå, att eden skulle afläggas och insatte dermed herr borgmästaren Falkman uti det honom nådigast anförtrodde justitieborgmästarembetet."

"Sedermera framstod herr borgmästaren Falkman och med hand å bok aflade dess tro och embetsed."

"Herr Borgmästaren höll derefter ett bevekligt och till förevarande ämne lämpligt tal med slutliga böner och förböner för det kungliga huset, herrar rikets råd och nu församlade ständer, rikets kollegier, konungens befallningshafvande här i orten, alla härvarande embetsmän, presterskap, magistrat och borgerskap samt skole- och stadsbetjening, hvarmed denna installationsakt slöts sedan herr borgmästaren, såväl af herr baronen, fältmarskalken och landshöfdingen, som magistraten och samtliga borgerskapet, till detta dess justitieborgmästarembete med många fågnadsbetygelser blifvit lyckönskad."

Det nyss nämnda, bland mina samlingar förvarade, talet lyder sålunda:

"S. T.³

"Jag träder nu i herrans namn till det embete, som hans Kungl. Maj:t, min aller nådigste konungs uppå Eders excellens underdåniga tillstyrkande, ädle magistratens och det högtärade borgerskapets enhälliga och benägna kallelse, mig i nåder behagat uppdraga."

"Ett embete, som är både viktigt och ansvarligt."

"Ett embete, som kräfver af sin förvaltare mycken uppmärksamhet, oförtruten flit och tråget arbete, nit och ömhet för rättvisan, förstånd att rätteligen utdela den samt oväldighet och rena afsigter, samvetsgrann 'medfart', trohet och redlighet mot hvar man."

"Vid dessa och flera skyldigheters betraktande finner man nogsam, huru viktigt och 'ansvarligt' embetet är."

"Viktigt i anseende till de hvarjehanda invecklade och grannlaga ämnen, som ofta förekomma."

"Ansvarligt i anseende till den räkenskap, som fordras af den store Guden, om något uppsåtligen eftersättes af den plikt, som embetet 'vidhänger'. Det kan väl under tiden gå an, att bemantla och försvara oriktiga göromål för menniskor, men icke så för den allvetande Guden, som granskar det innersta."

"Mitt fasta uppsåt är att genom Guds nåd, vakta mig för de afsteg och 'sminkfläckar', som vanpryda och vanfreja en embetsman."

"Den dyra eden som jag idag aflagt, skall vara och blifva min väckare och påminnare, så länge jag lefver."

"Skulle krafterna svigta under embetsbördan vid ålderns tilltagande, då jag redan efter Guds behag, laggt sextio år tillbaka, så skall, med Guds hjälp, icke något saknas af flit och redlighet uti allt, hvad möjligen uträttas kan."

"Emellertid räknar jag det för en förmån och lycka, att mig tilltroddes borgmästarembetet vid en tid, då Malmö stads och hela länet eger uti eders excellens en ädelsinnad, välmenande och nådig landshöfding och förman. Många ärenden förefalla, rörande stadens och borgerskapets angelägenheter, som äro af den beskaffenheten, att de icke kunna bringas i verkställighet innan eders excellens gifvit sitt bifall dertill."

"Det är då en hjertelig sak, att hafva säker tillgång till en from och rättvis handräckning, utan vidlyftigheter."

"Sådant gläder mig, och jag önskar hjerteligen, att eders excellens, understödd af en trogen och rättrådig betjening, må blifva hos oss i många, många år, ju längre ju kärare."

"Jag bör ock anse det för en förmån, att mig tilltroddes borgmästarembetet vid en tid, då Malmö rådstufva är försedd med så många hederliga och vittra män, hvilkas biträde, jag får åtnjuta."

"Herr" (politi) "borgmästaren Hegardt saknar jag i dag, hindrad af opasslighet, som jag beklagar och önskar måtte snart öfvervinnas. Jag bör icke dess mindre specielt förklara min vördnad och högakning för honom."

"Uti mina yngre år har jag, såsom stadsnotarie, stått under herr borgmästaren Hegards inseende och styrsel."

”Sedermåra här vid rådstufvurättsbordet uti trettio år, såsom sekreterare.”

”Aldrig har jag funnit annat hos herr borgmästaren Hegardt, än nit och ifver för Guds ära; åtrå och böjelse till att göra alla menniskor godt och att bibehålla en förtrolig sammanlefnad både inom och utom embetet.”

”Denne hedersmannens berömliga uppförande bland oss skall blifva min eftersyn; och om jag i något mål kan lätta herr borgmästarens embetsbörda uti dess höga ålderdom, så skall det vara min fågnad och skyldighet, långt ifrån att på något sätt vara herr borgmästaren till missnöje eller oro.”

”Herrar rådmän, mina kära embetsbröder och kamrater, har jag ock mycken obligation för deras mot mig visade vänskap, och hoppas, att den får kontinuera hädanefter, då jag som bäst behöfver deras goda råd och biträde. Jag lofvar vinnlägga mig derom, att icke göra mig till deras förtroende ovärdig.”

”Eder alla mina kära vänner, Malmö stads högtärade borgerskap, herrar handlande, handverkare, bryggare och af hvad näringsfång de vara måge från den yppersta till den ringaste, ingen undantagen, eder alla, säger jag, är jag mycken heder och tack skyldig.”

”Uti edert redeliga sinnelag och goda förtroende till mig ligger rätta grunden till min befordran. Jag erkänner det med aller skyldigaste tacksamhet och försäkrar, att min genkärlek och förbindelse alldrig skall upphöra.”

”Är det naturligt, att man älskar sin födelseort, så följer deraf, att min ohåga än mer uppeldas och fördubblas till att tjena hvar man i Malmö stad, hvarest jag icke allenast är född, utan ock har så många vänner och välgynnare.”

”Gifve Gud, att enighet och förtroende måtte rotfästa sig emellan magistraten och borgerskapet, jemväl ock emellan borgerskapet inbördes, då kunde mycket godt uträttas;”

”då kunde man trotsa alla dem, som vilja göra försök till att skada och oroa oss;”

”då skulle handel och vandel, näring och bergning florera.”

”Vi vilja hjelpas åt, mina vänner, att arbeta härpå, så mycket möjligt är, och i öfrigt med samhällighet strida mot dessa, som friden hata.”⁴

”Nu herre! Se i nåd och barmhertighet till oss.”

”Välsigna och bevara vår nådiga öfverhet och Hans Kungl. Majt., vår allernådigste konung; hennes majt., vår huldaste drottning; vår dyre kronprins, rikets ögonsten; de kungl. arfprinsarne; den kungl. prinsessan;”

”himmelrikets englavård lägre sig omkring dem och afvärje allt ondt. Den dagen vare sen och långt, långt borta, på hvilken någon af dessa dyra personerna skall saknas.”

”Herrar rikets råd och nu församlade ständer ville den ack, o, nådige Gud! allskjöns sällhet förlåna, välsigna och styra deras rådslag till hela fäderneslandets lycka och välgång.”

”Rikets samtliga högloflige kollegier och bland dem i synnerhet Kungl. göta hofrätt och Kungl. kommerskollegium, under hvilkas höga och bepröfvande denna stadens domstolars förrättningar egentligen ställda äro, anförtro vi och uti den gode Gudens nådiga omvårdnad och bedja innerligen, att de med kraft af höjden måge utrustade varda till sina högvigtiga embetens utförande.”

”Konungens befallningshafvande här i orten vår käre och närmaste förman; herrar militär- och civilbetjente härstädes i denna stadens högtärade och älskansvärda presterskap, magistrat och borgerskap, skole- och stadsbetjening, ville Du, o gode Gud! äfvenväl nådeligen välsigna och bevara.”

”Förenera deras sinnen derhän, att de uti alla sina göromål hafva Guds ära och denna stadens invånares välfärd till ögonmärke.”

”Ja herre! Tänk ock uppå mig till det bästa.”

”Gif lycka Gud till allt godt verk,

befrämja det och kraften stärk,
 att jag alltmer tilltager
 i visdom, ålder, också nåd
 och alltid följer dina råd
 och gör hvad dig behagar.
 Hjelp mig att nyttja tiden rätt
 och skaffa nytta på allt sätt
 mitt pund ej nedergrafva
 Ty den, som Gud ej tjena vill,
 men gör, hvad verlden hör till,
 han kan ej framgång hafva.
 O, Fröjde Ande statt mig bi
 i all den sorg, jag kommer i,
 helst när mig döden kallar;
 då hjelp, att jag må kristelig
 få skiljas hädan, när jag dig
 min själ i hand befäller."

Den nu beskrifna installationen omtalas äfven uti den tidens officiella tidning, kallad "Inrikes tidningar", Nr 88 för den 19 Oktober 1761, och der säges, att "både vid uppgången på rådhuset, som ock vid afträdet derifrån, hördes musik af pukor och trumpeter, hvarefter välbemälda herr baron, fältmarskalk och landshöfding, tillika med stadens militär- och civilstater samt klereci jemte magistrat och stadens äldsta samt flera af borgerskapet spisade till middagen uti borgmästarens hus."

Tio år efter det, då min farfar valdes till justitieborgmästare och sedan han den 26 Maj 1767 aflidit, hölls den 20 December 1771 val för återbesättande af en ledigblifven "rådmanssyssla", i hvilket val 5 magistratspersoner och 48 af borgerskapet deltog, och dervid hände, att min farfar, handlanden och tobaksfabrikören i Malmö, Henrik Falkman, född derstädes den 28 Augusti 1734, erhöll 30 röster, fortifikationskassören Nils Möller 17 röster samt tre andra personer hvardera 1, 2 och 3 röster - min farfar utan att hafva sökt den lediga sysslan.

Följden af det senare blef, att sökanden Möller dagen efter valet personligen ingaf till magistraten en så lydande skrift:

"Att jag vid det i går hållna rådmansvalet vunnit flesta rösterna af alla sökandena till återbesättande af rådmansbeställningen efter aflidne herr rådmän Thræne, är ett ämne för min vördnad och tillgifvenhet emot alla dem, så af ädle magistraters ledamöter som hedervärdiga borgerskapet, som till mig behagat hysa förtroende. Hos ädle magistraten förväntar och påstår jag ödmjukeligen, att blifva anmäld hos konungens befallningshafvande till vinnande af behörig fullmakt och hvarom jag har den äran afvakta gunstig försäkran genom utdrag af protokollet."

Men magistraten afsade, efter föregången öfverläggning följande. "Utslag: Som det förliden gårdag här hållna rådmansvalet sålunda utfalldt, att handelsmannen Henrik Falkman erhållit de flesta rösterna, så kan magistraten ej annat än bemälda herr handelsman till bekommande af fullmakt på rådmanssysslan hos konungens befallningshafvande anmäla, och skall utdrag af detta protokoll jemte valprotokollet, till konungens befallningshafvande ofördröjligen varda insändt."

Häröfver blef Möller ond och yttrade "dictanda: Det är mig nog oförmodadt förnimma, huru ädla magistraten behagat afslå min begäran om föreskrift till konungens befallningshafvande att erhålla behörig fullmakt uppå den efter aflidne rådmän Thræne ledigvarande rådmansbeställningen. Jag föranlåter derfor ödmjukligen tillkännagifva mitt missnöje såväl emot det beslut ädle magistraten dymedelst vidtagit, som i anseende till hela saken, i fall verkställigheten af valet än vidare skulle så uttydas, att jag skulle

Henrik Falkman 1734-1809.

utestängas ifrån det förtroende jag vunnit, reserverandes i öfrigt, fatalier i alla händelser med anhållan om skyndsam del af allt, hvad i denna sak passerat.”

Och - märk hvilken skyndsam expedition i den tiden - det fick både han och konungens befallningshafvande, hvilken senare på tredje dagen derefter, eller den 24 December, utfärdade fullmakt på den lediga tjensten för min farfar, som äfven, hvilket magistratens protokoll utvisa, eget nog, från början af år 1772 tjenstgjorde såsom rådman, ehuru han icke i denna egenskap installerades förr än den 24 Mars samma år. Derom innehåller magistratens protokoll för den dagen följande:

”Sedan handelsmannen herr Henrik Falkman, vid det den 20 December sistlidet år här i staden hållna rådmansval erhållit flesta rösterna till rådmansbeställningen efter aflidne rådmannen herr Martin Thræne, och generallöjtnanten, landshövdingen, öfverkommendanten och kommandören af Kungl. svärdsorden, högvälborne grefve, herr Johan Cronhielm i anledning deraf, den 24 i samma månad rådmans fullmakt för herr handelsman Falkman behagat utfärda, så är denna dag utsatt till bemälda herr handelsmans installerande uti denna sin erhållna rådmanssyssla; och sedan högvälborne herr grefven, generallöjtnanten, landshövdingen, öfverkommendanten och kommandör tillika med magistraten och största delen af stadens borgerskap till den ändan på rådhuset sig infunnit samt högbemälda herr grefve, generallöjtnant, landshövdingen, öfverkommendant och kommandör uti ett till detta tillfälle lämpligt tal tillkännagifvit anledningen och orsaken till detta sammanträde, blef den för herr handelsman Henrik Falkman utfärdade rådmansfullmakt ljudligen uppläst, hvarefter råd- och handelsmannen herr Henrik Falkman framstod och med hand å bok aflade den tillförordnade vanliga tro- och huldhets- samt embetseden, hvarefter herr rådmannen höll ett lämpligt tal samt derpå lyckönskades, å magistratens vägnar, af justitieborgmästaren och juris doktorn högädle herr Carl Friederick Widegren, å borgerskapets vägnar af herr handelsmannen Hans Peter Schiuberg, hvarmed denna installationsförrättning afslutades.”

Mín farfars, i mina samlingar befintliga tal har följande uppställning och innehåll:

”I. N. J. C.⁵

”Högvälborne herr grefve, generallöjtnant, landshövding, öfverkommendant, riddare och kommandör af Kungl. Majts svärdsorden.

”Så oförväntadt denna stads hedervärda borgerskaps förtroende för mig blifvit utmärkt, så fågnande har det varit, att, genom högvälborne herr grefve, generallöjtnantens och landshöfdingens för mig utfärdade höga fullmakt varda derom förvissad.”

”Den heder jag äfven nu åtnjuter, att högvälborne herr grefven, generallöjtnanten och landshöfdingen sjelv behagar installera sig i rådmansambetet, fördubblar min ödmjuka-ste vördnad och erkänsla.”

”Det har icke fallit på min lott, att med utmärkta ordasätt förvärfva uppmärksamhet. Högvälborne herr grefvens, generallöjtnantens och landshöfdingens medfödda kärlek för en stadgad uppriktighet, fordrar ej heller annat, än ett på gammalt svenskt vis förklaradt betygande af min oförfalskade vördnad och tacksamhet för mödan vid detta tillfälle. Och när jag tillika försäkrar, att vördnad för lagarne och ömhet om medborgares rättigheter skall beständigt förblifva mitt föremål, så gör jag mig förvissad, att dermedelst säkrast vinna högvälborne herr grefvens, generallöjtnantens och landshöfdingens höga ynnest och hvaruti jag mig således beständigt innesluter.”

”Högädle herrar borgmästare samt ädle och högaktade herrar rådmän!”

”Genom försynens skickelse, som styrer människors öden, och mina medbröders, denna stadens värda borgerskaps hedrande förtroende, eger jag idag den oförväntade förmån, att få intaga säte bland denna högädla magistratens upplyste, lagkloke och vittre herrar ledamöter.”

”Om jag betraktar min ställning både i avseende till handel och rörelse samt i synnerhet ringa förmåga, att på detta ställe kunna värdigt uppfylla mina dyra pligter med ett aktsamt öga, så borde jag räddas för denna stund, då en tyngre börda blifvit mig pålagd, än jag af egna krafter förmått draga; men när jag eftertänker, att uti borgerliga samhällen hvar och en är skyldig att gå dit, hans tjänst fordrar, och mina älskade medborgare, på sällsynt sätt utmärkta vänskap och förtroende högre bör aktas, än alla konsiderationer, som af enskilda omständigheter sig förete, så mottager jag med oförskräckt hjerta detta ansvariga domareembete.”

”Näst den högstes bistånd, väntar jag isynnerhet af eder mina gunstige herrars mogna rådplågningar den styrka i mina tankar, som kan leda till den väg, som för sanning och rättvisa, ära och dygd är beredd.”

”På denna grund innesluter jag mig för den skuld i högädle magistratens beständiga ynnest, vänskap och förtroende, och önskar ej högre, än att det lugn och den enighet emellan stadens hedervärda borgerskap kunde åter upplifvas,⁶ som alltid tillförne utgjort stadens styrka och anseende. Detta hoppas jag ock kunna ske, då vi under ständig åtanke af en oss förestående oundviklig räkenskapsdag iakttaga deras rättigheter utan afseende på person, och följaktligen för alla lika bevaka deras i lagarna grundade frihet.”

”Hela mitt hjerta är upprördt och kännande de lifligaste verkningar av vänskap och erkänsla, då jag i detta ögonblick får betyga min skyldiga tacksägelse för det oförväntade förtroende, hvarmed eder godhet behagat hedra mig.”

”Ädla och högaktade samt äreborne herrar och män: denna stadens respektive äldste, elektor och menige borgerskap, mina älskade medbröder!”

”Det är långt ifrån mig att tro, det någon förtjenst å min sida bragt eder mina herrar, till det skedda urvalet, då i haft flera värda personer till valämnena, både uppgifna sökande⁷ och bland eder själva. Det vare en straffbar förmäthenhet och tecken af svag kännedom om egen styrka. Men då i, mina herrar, sett, att jag, lika med eder, varit mån om vårt gemensamma bästa, så torden i fattat mera böjelse för mig, än att i velat lemna företräde åt den kunskap och insigt, som fordras till det angelägna domareembetet och hvilken bland de sökande och eder själva tillräckligen varit att erhålla.”

Det händer ock ofta, att barn för föräldrarnes skuld åtnjuta godhet, men af hvad källa Edert förtroende än härrörer, så har det ändå varit mig smickrande, icke för någon vinnings skuld genom embetet; icke för oreña afsigter, att befordra egen välfärd på andras

depans; icke att på lagens och sanningens bekostnad blifva en afsky för rättsökande, utan för att tillfredställa eder, mina älskade medbröders åstundan, att kunna öka det förtroende, vänskap och kärlek, som emellan magistrat och borgerskap vara bör och att för egen del söka utverka, det de senares rättigheters försvar utgör de förres trygghet och säkraste stöd."

"Med en sådan föresats mottager jag nu detta embete, säker och förvissad, att i, mina herrar, låten å eder sida alla ämnen, som störa enighet och vänskap, vara landsförvista: då blir jag nöjd att framtiden vittnar om den innerliga åtrå jag eger, att efter yttersta förmåga härvid uppfylla både kristliga och medborgersliga pligter."

"Uti denna stads hedervärda borgerskaps beständiga vänskap, kärlek och förtroende innesluter jag mig."

"Ack min Gud, tänk på mig till det bästa."⁸

Antagligen fick min farfar, likasom hans far, efter slutad installation gifva middag åt de flesta dervid närvarande personerne; men säkert vet jag det icke. Att sådant skedde sedermera och ännu på 1840-talet, få vi se af det följande.

Mot slutet af år 1798 hade rådman Nils Möller - den samma, som i det förestående omtalats såsom protestant emot min farfars anmälade till rådmanstjenst år 1771 och sedermera i Oktober månad samma år fått en sådan tjenst - låtit förstå, att han ville från denna taga afsked, i fall han kunde få både ett "ackord" och behålla sina löneförmåner. Dertill förklarade sig handlanden i Malmö C. M. Nordlindh på det sätt villig, att han genast ville gifva 1.000 rdlr i ackord och låta Möller, så länge han lefde, behålla alla nämnda förmåner på 200 rdlr, allt bko, när. På den skriftliga öfverenskommelse, som härom uppsattes, utverkade Nordlindh kunglig stadfästelse och derefter begärde och fick Möller afsked,⁷ hvarefter val skulle förrättas till den sålunda ledigvordna tjenstens återbesättande. Derom innehåller magistratens protokoll för den 10 April 1799 följande:

"Genom anslag å rådhusdörren och å stadens predikstolar uppläst kungörelse, var borgerskapet till idag kalladt att på utsatt timme societetsvis sammanträda, för att, genom sina ledamöter bland stadens äldste och utväljande af elektorer inför och gemensamt med magistraten förrätta val till återbesättande af den, genom herr rådman Nils Möllers afskedstagande, här i staden ledigblifna rådmanstjenst."

"Bryggare-, handverks- och handlande societeterne ledamöter bland stadens äldste och utsedde elektorer inträdde, för magistraten hvarefter upplästes det utfärdade anslaget och de hos societeterne hållna protokoll, som utvisa hvilka af hvarje societet såsom stadens äldste⁹ och elektorer komma att i detta val deltaga och hvilka alla voro närvarande."

"Sedermera upplästes Kungl. Majts nådigste påbud och författningar, angående hvad vid magistratspersoners utväljande bör iakttagas samt 18 § i stadens äldstes instruktion jemte de af herr vice häradshöfdingen Nils Hultgren, herr vicedadssekreteraren S. Hallbeck och herr viceauditören Elis Möller samt herr handelsmannen C. M. Nordlindh inlemnade ansökningar, hvarefter stadens äldste och elektorerne samt magistratens närvarande ledamöter vid upprop aflemnade deras 'lykta' voteringsedlar, hvilka öppnades och, uppräknade, utvisade, att handelsman C. M. Nordlindh undfått 47 röster, herr vice häradshöfdingen Hallbeck 3 och herr vice auditören Elis Möller 3 röster."

"Skolandes alltså magistraten, så snart detta val vunnit laga kraft,¹⁰ till högvälborne herr grefven och landshöfdingen von Rosen ödmjukast öfversända detta valprotokoll och anmäla herr handelsman Nordlindh till fullmakts erhållande å ledigvarande rådmansbeställningen."

Protokollet upplästes och justerades, hvarefter borgerskapets ledamöter afträdde.

Att magistraten skyndsamt insändt ofvan nämnda valprotokoll, synes af dess, så lydande protokoll för den 10 Maj 1799:

”Till denna dag har högvälborne herr grefven och landshöfdingen von Rosen utsatt terminen till herr rådmannen Carl Magnus Nordlindhs installation i det efter herr rådmannen N. Möller erhållna rådmansembetet, i följd hvaraf högbemälde herr greve och landshöfding tillika med magistraten på rådhuset sig infunno, äfvensom en stor del af borgerskapet, då herr rådmän Nordlindh, sedan den för honom utfärdade fullmakt på rådmansbeställningen blifvit för öppna dörrar uppläst, framstod och med hand på bok aflade den tillförordnade huld- och trohets- samt tjenstemanna- och domareeden, hvilken ed äfven skriftligen ingafs och skall till konungens befallningshafvande insänd blifva;¹¹ hvarefter herr rådmän Nordlindh höll ett för detta ärende lämpligt tal, så väl till högvälborne herr grefven och landshöfdingen, som till magistraten och borgerskapet, hvilket tal ej mindre af högbemälde herr greve, än af herr borgmästaren Falkman å magistratens och borgerskapets vägnar besvarades med tillönskan af lycka och välsignelse till den nu emottagande rådmansbeställning, hvarpå herr rådmän Nordlindh intog sitt säte, der med denna förrättning afslöts.”

Jag är tyvärr, icke i tillfälle, att meddela något annat af de växlade talen, än min farfars, hvilket var af följande, knapphändiga lydelse: ”Ädel och högaktade herr rådmän! På magistratens och borgerskapets vägnar, har jag den fagnaden lyckönska till embetet, som nu tillträdes. Magistraten förväntar uti herr rådmannen en ömsint, fridsam och oväldig embetskamrat: var alltså af hjertat välkommen!” ”Ej heller kan jag meddela något om det ”dunrande kalas”, som Nordlindh gaf efter ”förrättningens” slut.

Tänkte min farfar, när han talade till Nordlindh: ”ex ungue leonem”, så blef han, som vi framdeles få se sannspädd. Den senare ställde så till, att han blef riksdagsman för Malmö under 1800 års riksdag och han skötte detta värf med sådant förstånd både för sig sjelf och det allmänna, att konungen den 4 November samma år gaf honom lika heder, värdighet och tur med rådmän i Stockholm.

Den 1 Juli 1802 erhöll min farfar begärdt afsked från sin då i 31 år innehafda rådmänstjänst och derigenom upphörde äfven hans förordnande att i ordinarie borgmästaren Widegrens ställe bestrida dennes embete. Detta förordnande öfverflyttades ofördröjligen på den äldste rådmannen J. Wollmar, som för sin ovanliga skicklighet af Kungl. Majt. erhållit titel af härads höfding, och min farfars andre son i ordningen, ”aktorn uti kanslirätten” i Stockholm, advokatfiskalen Hans Aron Falkman valdes vid 26 års ålder till sin faders efterträdare i rådmänstjänsten samt erhöll derå fullmakt den 28 Oktober 1802.

Men den 15 April 1803 afled Widegren och för den skuld erfordrades nytt förordnande till bestridande af borgmästarembetet. Frågan härom förekom den 18 i samma månad i magistraten der Wollmar, uttröttad af mot honom spelade intriger, föreslog nyss nämnde Falkman till vikarie, men de andre ojäfvige rådmännen Nordlindh, som ock den 26 i mera berörda månad blef af Göta hofrätt förordnad ”att bestrida de till borgmästarembetet hörande göromål, intill dess Kungl. Majt. i nåder bortgifvit detsamma.”

Att skynda med det senare ingick alldeles icke i Nordlindhs plan, utan något helt annat, eller att i nådeväg vinna rättighet till det lediga embetets sökande. För den skuld ingaf han ofördröjligen å behörig ort en så lydande ansökning:

”Stormäktigste, aller nådigste konung!

”Eders Kungl. Majt. har under den 4 November 1800 allernådigst behagat tillägga mig lika heder värdighet och tur med rådmän i Stockholm. Med den varmaste känsla af undersätlig vördnad och tacksamhet har jag emottagit detta vedermåle af eders Kungl. Majts höga nåd, för mig så mycket dyrbarare, som jag derigenom trott mig sjelf iståndsatt att kunna söka och vinna en vidsträcktare verkningskrets för mitt underdåniga nit och åtrå, att blifva gagnelig i samhället äfven som embetsman. En tillfällighet i anledning af uppstådd fråga om vikariat vid borgmästaretjänsten här i staden, har likväl

visat mig, huru afvundsjukan, alltid fintlig, tillagt sig möjligheter att förtyda den genom eders Kungl. Majts. fullmakt mig allernådigst tillagda befodringsrätt, då man velat inskränka den inom illiterata klassen af Stockholms rådmän, eller, som vore det samma, den alldeles tillintetgöra. Eders Kungl. Majts. och rikets göta hofrätts mig sedermera meddelade förordnande att borgmästareembetet förestå, förekom min underdåniga klagan; men då, efter hvad redan skett, af ilskan och förtrytsamheten med allt skäl kan befaras förnyade anfall och det vid tillfällen af det betydligaste inflytande på min välfärd, vågar jag fly till eders Kungl. Majt. med aller underdånigste bönfällan, att genom eders Kungl. Majts. allernådigaste förklarande blifva förvarad den nåd, eders Kongl. Majt. för godt funnit mig tillägga."

"I egenskap af denna stads äldstes förman har jag i 4 år hvarje vecka och ofta hvar rättegångens dag varit adjungerad magistraten och rådstufvurätten till biträde samt sedermera på 5:te (?) året tjenat som ordinarie rådmän och innehafver nu sedan förlidet (?) år, förordnande att förvalta borgmästareembetet härstädes - en i flera år sålunda fortsatt utöfning af domaregöromål efter en till studier åtminstone icke illa använd ungdom, vågar jag hoppas af eders Kungl. Majt. allernådigste anses uppvägande den skicklighet, som fordras för att kunna undergå de genom kungliga författningarna af åren 1749 och 1750 föreskrifna akademiska förhör, hvilka jag ganska oförfärad skulle kunna, hvad dag som helst, underkasta mig; men med värdigheten af innehafvandet utaf eders Kungl. Majts. höga fullmakt torde detta icke kunna förenas och ej heller med afsigten utaf eders Kungl. Majts. mig visade nåd, den motsatta följd, att jag derigenom skulle betagas möjligheten att vinna en kompetens, som jag dessförutan åtminstone egde att förvärva. Med djupaste etc."

Denna ansökning bifölls den 20 Maj 1803, hvarom bref expedierades till göta hofrätt, som den 16 Juni samma år förordnade ojäfvig magistrat att anställa val för återbesättande af det lediga borgmästareembetet, hvilket val, efter kungörende i vanlig ordning, hölls den 22 Juli mera berörda år. Deruti deltog tre rådmän, 24 stadens äldste samt lika många elektorer, tillsammans 51 väljande, och valet utföll sålunda, att Nordlindh fick 50 röster, förenämnda Wollmar 34, landssekreteraren B. Centervall 33, förenämnde Falkman 30 samt två andra sökande och fyra icke sökande hvardera en röst, till första rummet å det underdåniga förslaget.

Den 21 Februari 1805 erhöll Nordlindh Kungl. Majts. fullmakt på det lediga embetet. När underrättelse härom kommit till Malmö, framkallade densamma stor glädje och en, snart sagt, kunglig fest, hvarom läses uti No. 52 af "Inrikes tidningar" för den 10 Maj nämnda år följande insända berättelse. "Malmö den 17 Mars. Malmö borgerskap, med undersåtligaste vördnad och tillgifvenhet värderade Kungl. Majts. nåd, som den 21 sistlidne Februari behagat utnämna rådmannen C. M. Nordlindh till denna stadens borgmästare gaf den 14 i denna månad, till firande af denna glada underrättelse, som instämde med stadens invånares samfällda önskan, en fête, till hvars beivande, utom borgmästaren Nordlindh, voro inviterade länets förre allmänt älskade höfding, friherre T. Thott, nuvarande landshöfdingen, grefve H. Gyllenborg, stadens militära och civila embetsmän samt medicinal- och eklesiastikstaterna jemte åtskilliga till staden ankomna resande. Å S:t Knutssalen var middagsmåltid anrättad för 174 personer, som mottogos under pukor och trumpeter af de för tillfället utsedda 8 officianter af borgerskapet, anförda af stadens "(äldstes)" förman. Under spisningen proponerades af desse utnämnde, å borgerskapets vägnar och under musik, konungens och det kungliga husets skålar äfvensom landshöfdingen, baron Thotts, landshöfdingen, grefve Gyllenborgs och borgmästaren Nordlinds, hvilken höll ett för tillfället passande tal, hvarvid han, ej mindre, än alla, som värdera dess medborgerliga tänkesätt, voro på det högsta rörda. Om aftonen var supé och först klockan 1 på natten åtskildes alla glada och nöjda, då borgmästaren af en talrik skara af borgerskapet, under musik och fröjderop, ledsagades till sitt hus."

Den 14 Maj 1805 blef Nordlindh i sitt nya embete installerad och härom innehåller magistratens protokoll för samma dag följande, jemförelsevis korta berättelse hvilken jag ej är i tillfälle, att i något avseende komplettera: "Sedan hans excellens, generalguvernören, generalen af kavalleriet, riddaren och kommandören af Kungl. Majts. orden samt riddaren af alla kejslerliga ryska ordnar, högvälborne friherre, herr J. C. Toll behagat utsätta denna dag till borgmästaren, högdäde herr C. M. Nordlindhs inställelse i embetet; sammanträdde magistraten å rådhuset, hvarest äfven en talrik församling, så väl af stadens borgerskap, som här varande embets- och tjenstemän af särskilda kårer till beivstande af denna akt sig infinna."

"Vid utsatta tiden uppträdde hans excellens, åtföljd af landssekreteraren herr Birger Centervall, och intog det för honom utsedda rum, då, sedan Kungl. Majts. för herr borgmästaren Nordlindh utfärdade nådiga fullmakt af landssekreteraren blifvit uppläst, herr borgmästaren aflade underdåniga tro- och huldhets- samt embetsmannæden och derefter höll tre särskilda tal, ställde till hans excellens, magistratens ledamöter och borgerskapet, hvilka besvarades så väl af hans excellens och magistratens äldste ledamot, herr häradshöfdingen rådmän Wollmar, som äfven, å borgerskapets vägnar, af herr handelsmannen S. Christ. Björkman."

"Efter det denna förrättning sålunda afslutats, tacktes hans excellens att, jemte landssekreteraren afträda."

Sedan gaf Nordlindh en ståtlig middagsmåltid för alla, som öfvervarit hans installation.

Af hvad jag nu berättat synes annat, hufvudsakligen, att borgmästare och rådmän valdes af magistraten samt af 24 stadens äldste och 24 elektorer, alla dessa tillhörande borgerskapet; – att fullmakter utfärdades af Kungl. Majt. för borgmästare och af konungens befallningshafvande för rådmän; – att vid installationerne åren 1761 och 1771 de förra börjades med tal af landshöfdingen; den utnämnde borgmästaren eller rådmannen derefter aflade ed och höll tal till landshöfdingen, magistraten och borgerskapet samt sedan af dem mottog lyckönskningar; – att den utnämnde efter slutet af installationen gaf middag åt de deruti deltagande – och att vid installationerne åren 1799 och 1805 förfors på samma sätt utan annan ändring, än att, sedan den utnämndes fullmakt blifvit uppläst och han aflagd ed, han höll tal till installatorn, magistraten och borgerskapet, som år 1799 besvarades af landshöfdingen och t.f. borgmästaren å magistratens och borgerskapets vägnar men år 1805 af generalguvernören, äldste rådmannen, å magistratens vägnar, och stadens äldstas förman, å borgerskapets vägnar.

I fråga om val till borgmästare hade ingen förändring egt rum ännu den 17 September 1819, då, enligt magistratens protokoll för samma dag, emedan borgmästaren C. M. Nordlindh blifvit, genom Kungl. Majts. utslag den 29 Mars nämnda år, dömd sitt innehafvande embete förlustig, val till återbesättande af samma embete skulle hållas; ty i det valet deltog två af magistratens ledamöter – de enda af dem, som befunnits ojäfviga – samt af borgerskapet 24 stadens äldste och 24 elektorer, tillsammans 50 personer. Af dem röstade 49 på advokatfiskalen och rådmannen H. A. Falkman, 30 på öfverauditören och rådmannen C. A. Barfoth, 28 på magistratssekreteraren F. Centervall, 12 på advokatfiskalen och rådmannen J. Malmborg, 8 på rådmannen J. Kiellander, 7 på borgmästaren E. S. Holm o.s.v. allt till erhållande af första rummet å förslaget.

Nyss nämnde Falkman blef af Kungl. Majt. till borgmästare utnämnd och om hans installation innehåller magistratens protokoll för den 4 Februari 1820 följande:

"Sedan högvälborne herr presidenten, landshöfdingen och kommandören, friherre V. af Klinteberg behagat utsätta denna dag till borgmästaren, högdäde herr H. A. Falkmans inställelse i embetet och sådant genom skrifvelse den 31 nästlidne Januari, magistraten tillkännagifvet, så, och efter slutad dompredikan, som förrättades i S:t Petri kyrka af herr kungl. hovpredikanten, kontraktsposten och kyrkoherden A. P. Gullander och afhördes

*Hans Aron Falkman
1776-1846.*

af magistraten, sammanträdde magistraten å rådhuset, hvarest, utom högvördigaste herr doktorn, biskopen, prokansleren och kommandören V. Faxe, en talrik församling så väl af stadens borgerskap som här varande embeten och tjenstemän af särskilda kårer till beivstade af denna akt sig innfunno."

"Vid utsatta tiden uppträdde herr presidenten och landshöfdingen, friherre af Klinteberg, åtföljd af landssekreteraren, herr lagmannen N. J. Hoffman och intog det för honom utsedda rum, då, sedan Kungl. Majt. för herr borgmästaren Falkman under den 14 nästliden December utfärdade nådiga fullmakt af landssekreteraren herr lagman Hoffman blifvit uppläst, herr borgmästaren aflade underdåniga tro- och huldets- samt embetsmannaeden, hvarefter särskilda tal höllos, så väl af herr presidenten, friherre af Klinteberg, som herr borgmästaren Falkman och herr rådmannen Kiellander å magistratens vägnar; och tacktes, efter således slutad förrättning, länets höfding och biskop jemte sekreteraren afträda."

För alla dem, som varit närvarande under installationen, gaf den installerade en lysande middag å S:t Knutssalen, dervid taffelmusik utfördes. Från rådhusaltanen hade dessutom musik utförts, både då magistraten begaf sig till kyrkan och derifrån återkom till rådhuset, genom hvilket senare "julen blifvit utbläst."

Innan jag fortsätter min framställning om det, som egentligen utgör föremål för denna berättelse, anser jag mig först böra omtala de orsaker, som i början af 1840-talet förmådde mig – då förste landtmätare i Malmöhus län och sekreterare i dess hushållningssekskap samt i skånska provinsens hushållsförening – både att söka en rådmansstjänst i Malmö och att lyckas erhålla en sådan.

Min farbror, ofvan nämnde borgmästare H. A. Falkman, hade varit riksdagsman för Malmö vid riksdagarna åren 1809, 1810, 1817, 1818, 1823 och 1828-1830. Men till stadens fullmäktig vid 1834-1835 årens riksdag kallades rådmannen C. C. Halling, lindrigast sagt, med hans goda minne. Det var i den tiden ganska vanligt, att tjenstemän, i afsigt att vinna vidare befordran, först tillhörde oppositionen och sedan regeringspartiet. Om Halling hyste en sådan afsigt, vet ingen; men visst är, att han vid riksdagens början slöt sig än till det häftiga oppositionspartiet, som till chefer hade brukspatronerna T. Petri och C. F. Wærn samt grosshandlanden i Stockholm F. Schartau; – att de föranstaltade, att han insattes i statsutskottet, hvilket, i synnerhet som han var en nybörjare i riksdagsärendens handläggning, innefattade bevis på deras obegränsade förtroende för honom; – att detta vacklade före riksdagens slut och att när val till

riksdagsman för Malmö mot slutet af år 1839 skulle förrättas, så skickade han sig, lindrigt sagdt på ett besynnerligt sätt. Då skref jag i Malmö allehanda för den 5 November en artikel med rubrik "Riksdagsmannavalet", i hvilken jag sökte visa, att Halling och ingen annan borde väljas. Denna artikel väckte ett oerhört uppseende. Han blef äfven vald och fick, såsom han fordrat, 10 rdr, i stället för som förut vanligt varit, 5 - 6 2/3 rdr, allt banko, i dagligt riksdagsmannaarfvode. Uppkommen till 1840 års riksdag, skickade han sig emellertid så, att hans forna politiska vänner, vände honom ryggen och icke insatte honom i statsutskottet, men att han af regeringen utnämndes till vice talman i borgareståndet: Det förra tillskref han uti brev till sina vänner i Malmö, fullkomligt ogrundadt och rent af löjligt, mig. Följden häraf blef, att jag i Malmö allehanda för den 22 Maj 1841 skref en ny artikel med rubrik "Reflexioner öfver herr Hallings anföranden uti representations- och kabinettskassefrågorna", hvilken äfven väckte stort uppseende och öppnade ögonen på dem, som förut ej kunnat se, att mannen öfvergått i regeringspartiet. Af Kungl. Majt. fick han, som, emedan han ej aflagt juridisk examen, icke lagligen var kompetent att söka borgmästareembetet, den 18 Mars 1843 denna brist i nådeväg afhjelpt, hvarigenom han kunde komma under val till borgmästareembetet i Malmö, till hvars innehafvare han ock utnämndes den 17 Oktober 1846. Men icke nog härmed, ty åren 1840 och 1841 skref jag i mera nämnda tidning flera artiklar "om direkt och indirekt beskattning", om återbesättande af en ledigvorden rådmansstjänst med en person, som skulle tillika vara polismästare, m.m.

Detta allt och min här nedan i 21:sta berättelsen omförmälda verksamhet i och för ombildning af kommunalväsendet i Malmö vållade, att jag i Oktober 1842 blef af några vänner bland stadens borgerskap uppmanad att söka en då ledig rådmansstjänst. Jag lyssnade till denna uppmaning, emedan dels min betydliga sysselsättning med landtmäteriförrättningar för enskilde jordegare var i hög grad ansträngande och höll mig större delen af året aflägsnad från mitt kära hem samt hindrade mig tillse mina barns uppfostran; dels det vore att befara, att nämnda sysselsättning skulle vid en mera framskriden ålder blifva allt för svår och icke kunna med erforderlig kraft utöfvas. samt dels önskligt vore, att jag, såsom förste landtmätare, komme att intaga, äfven i synlig måtto, en fullt opartisk ställning till de andra landtmätarne i Malmöhus län, derigenom att jag icke verkställde ofvannämnda slags förrättningar utan endast de göromål, hvilka egentligen tillhörde förste landtmätaretjänsten. Och så tänkte jag, att om rådmännen Halling och Knutsson m.f. kunnat, ehuru de ej aflagt examen till rättegångsverken, försvarligen bestrida sina tjänster, jag, som fått en universellare bildning samt deltagit i flera olika tjänstemannavärf, än de, då de blefvo rådmän, äfven skulle kunna göra det, helst jag dertill hade den bästa vilja. Min förträfflige fader var död, men i hans ställe rådförde jag i brev af den 7 Oktober 1842 med min utmärkte chef, den ädle, mångkunnige och skarpsinnige öfversten Carl af Forsell; uppgaf mina nyss anförda skäl och yttrade slutligen: "Jag har ej kunnat bestämma mig i mera, än ett och detta är, att alldrig lämna landtmäteriet, förr än det öfverger mig. Deri är jag uppdragen och hemmastadd. Det är min lyckas moder. Det blir min sysselsättning, så länge jag kan arbeta. Han, som förut lifligt intresserat sig för mitt sysslande med kommunalväsendets i Malmö förbättring, rådde mig att söka och jag gjorde det äfven; men emedan jag ännu hade stora inkomster såsom landtmätare samt var frisk och stark och för den skuld ännu någon tid ville arbeta i nämnda egenskap, så underlät jag, sedan jag ingifvit ansökning om den lediga tjänstens erhållande, det häfdvunna men af mina medsökande iakttagna bruket att personligen besöka valmännen och gav dem endast i stadens tidningar tillkänna, att jag vore sökande. Den lätt insedda följderna häraf blef, att min ansökning ej bifölls.

Men den 2 Juni 1843 gjorde jag en ny ansökning om erhållande af en då ledig rådmansstjänst och detta på fullt allvar, emedan mina inkomster af landtmäteriet

minskats, men min familj ökats, och då underlät jag visserligen icke att ställa mig nyss nämnda bruk till sorgfälligt efter rättelse. Först infann jag mig hos t.f. borgmästaren Halling och rådmännen, hos alla i den öfvertygelse, att de skulle vara emot mig, men häruti bedrog jag mig, i fråga om Knutsson, som var den äldste rådmannen och gift med en Hallings systerdotter. Han hade, likasom sina kamrater, länge varit förgrymmad på mig för min frisinhet och mitt skriftställereri. Men den 8 Maj 1843 hade jag hållit ett landtmätersammanträde på landtbrukaren Matias Pålssons egendom Bellevue, bland annat, om denna egendoms rågångar mot dels Rönneholm, tillhörigt ryttmästaren A. von Ysedom, och dels andra inom Malmö stads hank och stör liggande egor. Knutsson hade fått uppdrag att bevaka stadens rätt och reste till Bellevue med föresats att "sätta mig i katedern", som det hette i det akademiska språket. Han framställde ock många väl öfverlagda, spetsfundiga frågor och invändningar, utan att lyckas i ringaste mån bringa mig i förlägenhet eller med dem vinna något samt bemöttes lugnt och humant. Och när jag slutligen lyckades åstadkomma förlikning och godt förhållande, som efter sammanträdet slut, under väldigtt pokulerande, befastes emellan Pålsson och von Ysedom, hvilka länge varit häftiga fiender och ansågos för de envisaste män i orten, så uppgaf Knutsson för mig, hvad han haft i sinnet, erkände att han blifvit öfvervunnen, betygade mig sin synnerliga högaktning och föreslog, ehuru mycket äldre än jag, broderskap oss emellan. Sedan omtalade han mig såsom nästan en trollkarl samt blef förgäfvos ombedd att icke rösta på mig. – Efter slutade besök hos magistratspersonerna, gjordes sådana hos alla ledamöter af stadens äldste och hos alla borgare, som möjligtvis kunde blifva valde till elektorer, hvilka, hvad handverks- och bryggaresocieteterna angick, på det välvilligaste uppgäfvos af dessa societeter, mig högelingen bevägna förmän, glasmästaren G. A. Bachman och bryggaren J. Pettersson. Under mina många besök föllo yttranden och hände åtskilligt af högst egendomlig beskaffenhet, som visserligen kunde vara värdt att omtala, men skulle föranleda till allt för stor ordlyftighet. Endast det må här sägas, att efter slutade vandringar kunde jag uppgöra och uppgjorde äfven en lista på utgången af det förestående valet, som visade, att jag skulle få åtminstone 29 röster, således pluralitet, och detta var högst nödvändigt, emedan enligt en gammal, orimlig sed – jag vet ej när den uppkommit – den valde skulle vara beredd att genast efter valets slut gifva en frukostmiddag. En sådan hade jag ock i ordning för 100 personer hän mot tolvtiden den 9 Augusti 1843, å hvilken dag då valet skulle förrättas.

Den dagen sutto i magistraten 5 dess ledamöter, nemligen t.f. borgmästaren Halling samt rådmännen Knutsson, Malmborg, Borg och Centervall, och protokollet innehåller under nr 335 följande:

"Genom anslag, kungörelser, särskilda remisser och budskickningar i husen¹² hade stadens borgerskap till denna dag kallats, för att i vederbörlig ordning inför magistraten deltaga i val till återbesättande af den här i staden, efter aflidne rådmannen, borgmästaren J. Kiellander ledigblifvna rådmansbeställning; och tillstädeskommo i anledning häraf nedan nämnde, enligt societeternas inlemnade protokollsutdrag, behörigen utsedde elektorer, nemligen af bryggaresocieteten "(8)" ---, handverkaresocieteten "(16)" ---, handelsocieteten "(24)" ---, "(tillsammans 48)".

"Sedan de af herrar förste landtmätaren L. B. Falkman": (ombudsmannen vid rikets ständers lånekontor i Malmö): "länsnotarien, vice häradshöfdingen" (och t.f. magistratssekreteraren) "H. Jungbeck, kronofogden, vice häradshöfdingen J. G. Efverlöf; rådmannen" (i Lund) "vicehäradshöfdingen L. Billström; tullfiskalen, vicehäradshöfdingen J. M. Zellinger; stadsmäklaren" (och kyrkoinspektoren i Malmö) "H. A. Ahlström; landskontoristen C. Kiellander" (den aflidnes son) "och häradsskrifvaren H. P. Faxe¹³ hit ingifna ansökningar samt dervid fogade handlingar, hvilka varit denna dag i societeterna föredragna, blifvit magistraten återställda samt de tillstädeskomna elektorerne, derom tillfrågade, förklarar sig icke önska uppläsandet af dessa handlingar, upprepades för de

*Ludvig Berckhan Falkman
vid 17 års ålder.*

väljande samtliga sökandens namn tillika med innehållet af § 1 i kungl. resolutionen öfver städernas besvär den 16 Oktober 1723, hvarefter och då vidare ej förekom, som påkallade magistratens särskilda yttrande före valet, det samma verkställdes med slutna sedlar, vid hvilkas öppnande utröntes, att herr förste landtmätaren Falkman erhållit 30 röster, herr vicehäradshöfdingen Jungbeck 12 och stadsmäklaren Ahlström 11 röster, "(tillsammans 53, hvaraf, då detta var valmännens hela antal, följde, att de öfvriga sökandena icke fått någon röst)", om hvilken utgång af valet underrättelse meddelades elektorerna, som derpå afräddes; skolande, enär således flesta rösterna tillfallit herr förste landtmätaren Falkman, magistraten, efter det valförrättningen vunnit laga kraft eller öfverklagad, blifvit slutligen gillad, hos Kungl. Majts. befallningshafvande anhålla, att fullmakt å ifrågavarande rådmansstjänst måtte för honom, förste landtmätaren L. B. Falkman, utfärdas."

Å den ifrågavarande dagen höll jag mig i mitt hem och klockan vid pass tolf ditkom "med andan i halsen" tullkontrollören Kallenberg, hvilken visserligen icke varit valman, men, jemte många andra icke valmän, i de utanför rådhusalen varande rummen afvaktat utgången af det, med stor spänning i staden motsedda valet, och, så snart han hört mig hafva fått 27 röster, springande gaf sig åstad, för att dertill lyckönska mig. Efter hand började min ganska stora våning befolkas och blef slutligen öfverbefolkad med lyckönskande, ätande och drickande ej blott valmän utan äfven många andra. Först vid tvåtiden kommo magistratens ordförande och ledamöter. Valet öfverklagades icke och den 25 November 1843 blef jag af Kungl. Majts. befallningshafvande utnämnd och förordnad att vara rådmän i Malmö.

Den 1 December nyss nämnda år skulle jag installeras, hvilket också skedde, men derom innehåller magistratens protokoll för den dagen, emot hvad förut varit vanligt, endast följande få rader: "Sedan denna dag blifvit utsatt för herr förste landtmätaren L. B. Falkmans inställande i hans erhållna rådmansstjänst, uppträdde nu å rådhuset

landshöfdingen generaladjutanten och kommandören, herr grefve Fr. Posse, åtföljd af herr landssekreteraren Bråkenhjelm, hvilken senare i närvaro af stadens äldste och åtskilliga andra borgerskapets medlemmar jemte flera bland de i staden anställda embets- och tjänstemän, uppläste den för herr rådman Falkman den 25 sistlidne November utfärdade fullmakt, hvarefter herr rådmannen aflade vanliga tro-, huldhets-, embets- och domareeden samt intog sitt säte i rätten."

Så lyder protokollet, men uppgifterna däruti äro ofullständiga och sanna förhållandet är, att så många af stadens invånare och till min nedan nämnda middag från landsbygden inbjudna personer, som fingo rum i rådstusalen och två intill den samma belägna rum, öfvervoro installationen; att, sedan jag aflagt ofvan nämnda ed, först landshöfdingen och omedelbart derefter t.f. borgmästaren Halling höllo tal till mig; – att jag derefter intog min plats i rätten; – samt att jag besvarade dessa tal och derefter talade till borgerskapet. Jag hade, såsom vid jemförliga tillfällen vanligt var, begärt att få låna de tal, som till mig skulle hållas och grefve Posse hade välvilligt bifallit, men Halling afslagit denna begäran, genom hvilket senare jag skulle råkat i stor förlägenhet, om jag ej dels kunnat med ganska mycket säkerhet föreställa mig, hvad Hallings tal till den högst ogera inom magistratens led emottagne, allt för frisinnade "bråkmakaren" i fråga om stadens kommunalväsende och annat, komme att innehålla, och dels ej berett mig, att i anledning deraf, efter omständigheterna, göra tillägg i mitt svar. Jag hade ock begärt, att få, såsom i mitt tycke mest passande, besvara grefve Posses tal, när det slutats, och likaledes Hallings, men detta hade denne bestämdt motsatt sig, såsom icke brukligt. För öfvrigt hade jag, så godt jag kunnat, utarbetat mina tal och säkert lärt mig dem utantill, så att jag kunde, i motsats till grefve Posse och Halling framföra dem ledigt och obehindradt utan tillhjälp af något koncept.

Grefve Posses tal hade denna lydelse:

"Rådman Falkman!

Då ynglingen för första gången inträder på den bana, han som embetsman önskar följa, inser vanligen det unga sinnet ej betydelsen af det steg, som tages; fägnaden att hafva sluppit det tvång, som studierna medfört, utgör alltid den punkt af tillfredsställelse, kring hvilken tankarne vändas. Det är dock alltid ett studium i den blifvande mannens framtid, som fordrar betraktelser. Men då den mognade mannen ingår på en ny bana, skild från den, han förut följt, är steget för viktigt, att ej hos den, som eger viljan att uppfylla sin bestämmelse, det icke skulle uppväcka besinning af de förändrade förhållanden, hvaruti man ingår. Herr rådmannen är för närvarande i denna ställning; och om äfven medvetandet, att hafva fullkomligt uppfyllt det tjenstetagande, herr rådmannen förut varit ombetrodt, gifver tillfredsställelse, inträder dock herr rådmannen nu i en fullkomligt ny och främmande verkningskrets. Nya pligter åläggas, nya förhållanden uppstå. Det sätt, på hvilket magistraternas embeten tillsättas, är smickrande genom uttrycket af allmänt förtroende, men just detta innefattar äfven fordringar både af förmåga och vilja. Herr rådmannen ersätter platsen af en aktad man, som, om årens mängd nekade honom den kraft, hvarom han skulle önskat handla, fanns dock intet ögonblick af hans embetsmannalif, då ej den bästa vilja och uppoffringar af egen beqvämlighet för det allmännas nytta, i hvad på honom kunde ankomma, stämpade hans handlingsätt. Han tillvann sig härigenom detta samhälles tillgifvenhet och aktning, och ju mera detta förhållande funnits, desto mera fordringsfullt motser samhället inträdet af den, som skall ersätta den bortgångne. Herr rådmannens ålder, i fulla kraften af mannaåren, dess förut kända verksamhet och rättskänsla, gifva oss de bästa förhoppningar; och då min pligt är att vara den, som anvisar rådman Falkman sin plats vid magistratens bord, sker det med hopp och öfvertygelse, att herr rådmannen redan sjelv öfvervägat det betydliga af hvad i dag förefaller, samt att den fasta föresats att gagna, som skapar förmågan, redan fattad, skall utgöra en borgen för rådmannens blifvande

handlingssätt som magistratsperson; och är det under dessa förhoppningar vi motse herr rådmannens inträde och jag anmodar honom intaga den stol, som här står ledig, samt är det äfven ur dessa skäl han af mig inom magistraten nu helsas välkommen."

Sedan t.f. borgmästaren Halling härefter hållit tal, hvilket jag af ofvan nämnda anledning ej kan återgifva, så intog jag, som hittills stått vid änden af magistratens sessionsbord, min plats framför nedersta stolen vid det samma och höll stående följande tre tal, alla avslutade med djupa bugningar för dem, till hvilka de voro ställda.

"Högvälborne herr grefve, landshöfding, generaladjutant och kommandör af kungl. svärdsorden!

"Redan i ett decennium underordnad herr grefven och landshöfdingen, på grund af lagliga föreskrifter, och lika länge fäst vid herr grefvens person med det älskligare band, som medvetenheten om mottagna välgärningar alstrar och tacksamheten fast tillknyter; - aldrig kännande tyngden af förmannens öfverlägsenhet, utan tvärtom alltid behandlad med en godhet, som lifligt erinrat mig om den lyckliga tid, då en älskad fader ledde mina steg - har jag idag mottagit ett nytt prof på herr grefvens välvilja och egnar herr grefven därför offentligen min djupa vördnad, min hjertliga tacksamhet. Huru mången gång hafva ej mina tankar hvälft sig kring en önskan, att för herr grefven kunna frambära något bevis på den erkänsla, som så mycken, oförtjent godhet alstrat, men alltid förgäfves. Med saknad har jag funnit förmågan utfattig vid sidan om den rikare viljan och icke kunnat gifva mera än löftet - ett löfte, som jag idag högtidligen förnyar - att använda mina krafter på det sätt, som lagen och herr grefven lika hägnar, eller till medborgares nytta och samhällets förkofran."

"Huru och med hvad verkan, jag hittills inlöst detta löfte, derom är jag jäfvig att döma. Men om det val, som herr grefven haft godheten befästa, får anses som ett vittnesbörd, att jag ej framlefvat mitt lif i overksamhet; - om jag får betrakta det, som en förbindelse mera att egna mina krafter åt det allmänna; - om jag deri får glädja mig åt en uppmuntran att oförtrutet framgå på den af mig hittills följda banan af rätt och sanning; - om jag således vågar tolka det, som ett approbatur för flit och framsteg i den stora uppfostringsanstalt, som samhälle kallas - då må herr grefven, som öppnat och underhållit fältet för min verksamhet hittills,¹⁴ af den mig så dyrbara kallelsen se sig i främsta rummet hedrad och tillfredsställas vid den tanken, att herr grefven ej på en ovärdig slösar sin välvilja, samt tillräkna sig förtjensten af det goda, som, mine medborgare genom valet tillkännagifvit sig hafva hos mig funnit och antagit såsom en naturlig borgen för framtida handlingar å den nya banan, jag nu beträder."

"Viktiga äro hvarje steg å denna och jag har, så godt jag kunnat, öfvervägt mina nya åligganden. Deras betydighet och mängd skulle äfven komma mig att darra, om ej en blick på just den man, om hvilken herr grefven mig påmindt och hvars ställe jag har äran intaga, gäfve mig förtröstan. Ej var han en av dessa lyckans söndagsbarn, som tala med snillet tungomål; ej en af dess gunstlingar, som hon fört till sina höjder; nej icke en gång en af dem, som hon omgärdat med mera, än ganska måttliga lefnadsvillkor. Och likväl var han högt aktad i lifvet, ja ända till grafven bokstafligen följd af hela det samhälles deltagande, hvilket han så högt älskade och med hela värmen af det frommaste sinne tillhörde. Hvari bestod väl då hans lefnadsvighet, hvar i den konst, med hvilken han, utan maktspråk fängslade och utan fruktans bojor kvarhöll? Jo, han var en ädel människovän, en ärans man i tanke och handling. Aldrig hade välviljan någon intimare förtrogen; ännu på ålderdomens sena afton fann man hos honom vakande vid flitens lampa och på hederns samt rättvisans guldvigt vägde han sorgfälligt sina gerningar med mycken kraft för sina år, fastän tunga bekymmer djupt färat hans panna."

"Och dessa sköna föredömen gör jag till mina. Jag skall bjuda till att likna den bortgångne i heder, välvilja och arbetssamhet; och om jag lyckas, då skall jag eröfra

såsom rättighet, hvad jag hittills haft endast af godhet: mina medborgares vänskap samt herr grefvens ynnest och välvilja, i hvilka jag emellertid vördnadsfullt anhåller, att fortfarande få vara innesluten."

"Högädle herrar borgmästare och råd!

"Från den familj, ur hvilken flera ledamöter vid detta rådsbord utgått, mottagen i, mina herrar, i dag en ny. Hvad herrarne tänker och förväntar, har herr ordföranden nyss sagdt, och mina känslor derunder, min tacksamhet därför, kunna ej af någon missförstås. Det blir nu min skyldighet att motsvara edra fordringar. Men jag bekänner, att jag icke är främmande för en viss inre fruktan. Ty hvilka minnen omgifva mig ej här? Här är den plats, der mer än en af mina vördade förfäder tillvunnit sig sina medborgares aktning. Här påminnes jag på det förbindligaste om de anor af heder och duglighet, som de åt ättlingen efterlemnade. Således har jag ett ansvarsfullt arf att förvalta, ett namn att bevara, ett rykte att befästa, ställd emellan forntidens exempel och minnen, nutidens fordringar och framtidens dom. Ej underligt således, om jag känner nybörjarens fruktan och helt naturligt således, att min första framställning till eder, mina herrar, afser vinnandet af eder vänskap och tillåtelse att begära edra mogna råd samt hemta skatter ur den fond af insigter, som i, mine herrar, genom kunskaper och erfarenheter under många år samlat. Vägren intetdera. 'Alla äro vi ju barn i början'; hvarje dag af lifvet är dessutom en lexa i världens stora skola; hvarje stund ett tankestreck mera i erfarenhetens minnesbok. Varen därför mera öfverseende, än klandrande, mera lärande, än mästrande, och låten mig vederfaras den välvilja, som redan den obekante gästen eger fordra af sin värd och ännu mycket mera den ena medborgaren af den andre, helst när de, såsom vi alla, äro barn af samma stad, förbundna genom samma intressen och sträfvande till samma mål."

"Vidlyftiga och ansvarsfulla äro de värf, åt hvilka jag i dag blifvit invigd, och jag känner lifligt deras betydelse."

"Ser jag på domarens kall och dermed jemför den jemförelsevis lilla erfarenhet deruti, jag under min hittills innehafda tjänstgöring förvärfvat; besinnar jag, att lagens studium, när det, som sig bör, sträcker sig utöfver bokstafven till dess ända, för sin fulländning fordrar stor människokännedom och rik erfarenhet; afväger jag, med minne häraf, mina krafter mot mina skyldigheter och finner den store siaren, likasom med mig till varning lyftadt finger, frambära den högstes påminnelse:

"På jorden måste menskor döma,
men öfver stjernor dömer Gud;"

så är jag nära att ångra det steg, jag tagit, men vet jag med mig ett redligt uppsåt; kan det ej nekas, att allvarlig forskning och flit underlätta månet sträfvande, undanröjda de flesta hinder; än det oemotsägligaste, att samvetets röst är en fläkt af skaparens stämma, och vågar jag hoppas att i, mina herrar, viljen bistå mig, så inträder jag frimodigt i den nya verkningskrets, Försynen mig anvisat, under bön och förhoppning, att Han, som så nådigt hittills ledt mina öden, till mycken lycka för mig själv, möjligtvis något gagn för andra, värdes kröna mina bemödanden med framgång och styra allt till det bästa."

Fäster jag åter min blick vid den delen af vår befattning, som till sin natur är municipal, så finner jag ett rikt fält af både svårigheter och möjligheter att bearbeta i det godas intresse. Men då större delen af de förra, såsom herr ordföranden nyss sagt, har sin rot i former, som numera icke äro tillfredsställande och detta i så hög grad, att icke blott ingen försvarar dem, utan de redan äro, hvad vårt samhälle vidkommer, genom enhälligt beslut utdömda¹⁵ och varda fördömda i den stund, något bättre blir färdigt att i stället sättas, så kunna vi ju hoppas, att i en icke så långt aflägsen framtid möjligheterna skola blifva svårigheterna öfverlägsna och vårt samhälle, beroende af former i tidsenlig anda, göra den största vinst, det samma på länge gjort."

”Men, mine herrar, härföraren ensam vinner icke slaget,
de djupa leden vinna det åt honom”;

intet är enstaka, ingen är sig sjelf nog, alla behöfva vi hvarandra, härföraren ledarne och de honom. Upptagen mig vänligt i edra led. Villigt svärjer jag den fana, på hvilken rätt och sanning stå tecknade, och följer den vid eder sida, så långt min förmåga räcker, under förhoppning att i Eder vänskap alltid få vara innesluten.”

”Ädle och högaktade herrar af denna stadens borgerskap.”

”Stora och mer än halfannat sekel gamla äro de förbindelser, som fästa min familj vid detta samhälle. Knappt hade nemligen den skånska halfön säkert återförenats med Sverige, förr än min stamfar, Jakob Falkman, af konung Karl XI, utnämnd till kontrollör vid stora sjötullen i Malmö, der grundlade sitt hem och förvärfvade sina medborgares vänskap, skulle derpå fått se ett dyrbart bevis, om han lefvat, då sonen Henrik Falkman, af denna stadens borgerskap kallades till justitieborgmästare, i hvilken befattning konung Adolf Fredrik honom befäste. Kanske finnes det ännu någon bland eder, mine herrar, inför hvars minne står den vänliga gestalten af nyss nämnde justitieborgmästares son, min farfar, Henrik Falkman, i början tillhörande handelsklassen, men sedan af sina medborgare, utan att han sökt den anförtröddes en plats vid detta rådsbord, der han länge verkade och slutligen, som ett kärt bevis af sina samtidas välvilja, såg sin son, Hans Aron, intaga den plats, han lemnade - denne son, som ännu är stadens borgmästare, dock endast till namnet, sedan den fromma blicken det med hederns silfverkrona krönta hufvudet äro lutande mot grafven och hans fyratioåriga verksamhet bland eder, grundad på människokärlek, heder, rättrådighet och aktning för andras öfvertygelse, endast bevarad i minnet om det goda, som han gjort, det ädla, som han velat.”

”Stora äro således min familjs förbindelser till detta älskade samhälle och stor har edra fäders och eder välvilja varit mot den förra, derpå det är ett ytterligare bevis, att jag talar till eder, mine herrar, från detta rum. Och därför tackar jag eder nu med rört hjerta. Jag tackar eder för den vänskap, som visats mina anhöriga och bland dem honom, min älskade fader, som, fordom en verksam man i edra leder, sedan hårdt brottades med ödet, men nu sofver lugnt under kullen dernere på Guds åker. Jag tackar dem bland eder, som på sonen bevisat den välvilja några af eder alltid egnade fadern. Jag tackar eder, mine herrar, för den heder i, genom edert val mig tillskyndat och det förtroende det samma innebär ett förtroende, som jag oafslåtligen skall bemöda mig om att motsvara, så långt mina krafter räcka.”

”Men dragen ej för stora växlar på dem, ty de äro ganska medelmåttiga. Tagen ej den goda viljan för stor förmåga, ej det lifliga intresset för saken, för säker kunskap derom, men varen förvissade, att alla mina handlingar skola grundas på heder, samvete och sjelfständighet samt att jag med beredvillighet skall söka gå edra billiga önskningar till mötes. - Frukten ej, att jag rädes arbetet. Jag har utbildats under dess inflytelse och känner det, som trefnadens säkre väktare. - Vänden eder till mig med den öppenhet, som anstår nära vänner, och jag skall ej nog kunna tacka eder, ty jag älskar öppenhjertigheten. Den är ett återsken från barndomens lyckliga dagar och barnet är ju himmelen närmast. - Låtom oss förena våra bemödanden. Enigheten är ett stort godt: den fördubblar krafterna och bereder mycket lugn, mycken tillfredsställelse, när den ej har sin grund i liknöjdhet eller slöhet; ty då är död och förruttelse för dörren, eller går så långt i sina fordringar, att en fri diskussion anses för oenighet, ty då är enigheten ett slags envælde, som ej är medborgsmän värdigt. - Låtom oss tvärtom ära hvarje mening, som är ärligt tänkt och med sans uttalas. Högsta väldet i vetandets värld finnes icke bland människorna. Vi kunna alla misstaga oss. Men få olika meningar ej uttala sig samt göra sig gällande eller med goda skäl vederläggas, så smyga de giftigt omkring i mörkret och höras stundom, likasom på afstånd det hemska sorlet af upproriska massor. - Låtom oss

älska sjelvärdigheten såsom ett nödvändigt vilkor för all samvetsgrann handling. Den är tungan på eftertankens våg, det pröfvande fingret på eggen af bevisningens vapen. Den förutan är vårt lif en ofullständig skriftväxling inför rätta, i hvilken ett på ärlig grund fattadt slutpåstående saknas - ett kägelklot, öfver hvilket främmande krafter råda och på hvilka det beror, om klotet skall träffa målet. - Låtom oss icke bära en onödig fruktan för dess obelåtenhet i vår tid, hvaröfver så många klaga. Känslan af obelåtenhet är ej ny. Den är årsbarn med allt slags kultur, all utveckling, och hyfsningen, konsterna och vetenskaperna hafva till den samma de största förbindelser. Den var, menskligt att tänka, ett af motiven till skaparordet "varde ljus" och den har sedan många gånger vållat, att "ljuset blifvit skiljdt från mörkret." Den är, med ett ord, alla förbättringars moder. Man kallar barnet gemenligen reform. Låtom oss älska det och befordra dess tillväxt, när verkliga behof gifva anledning till käromålet, ädla och kunskapsrika män föra det allmännas talan, förnuft och rättrådighet sitta till doms och allmänna opinionen låter utslaget vinna laga kraft. Men fruktom den reform, som, icke grundad i goda medborgares åsichter, införes med svek eller våld. Det gagnar icke, att i jorden sätta stora träd, - å hvilka rötter saknas, så vida ändamålet med planteringen är, att träden skola växa till och förkofras, ty de motstå lika litet stormars våld, som solens smek. - Låtom oss slutligen gemensamt arbeta för allmänt väl, för svekets blottande, för våldets undanrödjande, för sanningens befrämjande, för det godas seger, med ett ord, för det rättas och nyttigas framgång i alla riktningar, och låtom oss vara vänner för att kunna uträtta detta allt. Vänskapen är en af de hulda englar, som följt oss utanför paradiset port. Den lyser, värmer och fördrager. Jag ställer mig under dess mäktiga skydd. Och när jag nu går att egna mina krafter åt detta aktningvärdas samhälle - idoghetens och uppoffringarnes stad, inom hvars murar min vagga stod och min graf, så hoppas jag, skall bäddas, så sker det under bön, att i måtten hedra mig med edert förtroende, understödja mina bemödanden och, när jag som människa felar, vara skonsamme, se till den goda viljan, ej förmågan eller följderna, emedan blott den förra är min och den senare beroende af högre makters välsignelse, ty:

"Tunnt plägar hvarje säde gro i nordens
och upp går ej hvart frö, som myllas ner,
menskan kan ej mer, än så i jorden:
det är Gud, som växten ger."¹⁶

Härefter nedgick ridån för första akten af min installation, men den skulle ett par timmar senare uppgå för den andra, hvilken utspelades i hotell Ficks stora matsal. Den tidens sed fordrade nemligen, att hvarje ny rådman skulle gifva en stor middag med taffelmusik,¹⁸ och till en sådan hade jag inbjudit 185 herrar och män i staden samt å länets landsbygd, af hvilka 141 infunno sig. På det allt skulle tillgå på sedvanligt sätt, hade jag rådgjort med Halling, hvilken varit med om många dylika tillställningar, och då jag det gjort samt i förevarande afseende ej ville göra opposition, måste jag rätta mig efter hans råd och, ehuru högst ogerna, en af honom uppsatt lista på nedan nämnda många skålar, utom den sjetta, som, eget nog, alldrig förr föreslagits, men fordrades af mitt fosterländska sinnelag. För att gifva ett begrepp om den gamla seden, skall jag nu meddela följande.

Middagen börjades med musik¹⁷ och det i den tiden oundgängliga brännvinsbordet, hvarifrån jag mellan grefve Posse och Halling gick till förnämsta platsen vid det egentliga middagsbordet, intill hvilket gästerne satte sig utan föregången platsering, men sålunda, att personer af rang sjelve iakttago denna från nyss nämnda plats räknadt. De många maträtterna kan jag ej beskrifva. Jag kan endast säga, att de interfolierades genom s.k. "tryckningar" vänner emellan, hvartill åtgingo 16 buteljer maderavin, 8 buteljer portvin och 49 buteljer rödtvin, S:t Julien, samt att den långa raden af skålar ganska

Ficks Hotell vid Stortorget. Litografi 1860.

snart måste börjas, för att kunna bringas till slut, innan intet mer af deserten fanns kvar. Berörda, af mig föreslagna skålar voro:

- 1:o "för h.m.t. konungen", hvarefter folksången "Bevare Gud vår kung" sjöngs;
- 2:o "för h.m.t. drottningen;"
- 3:o "för h.k.h. kronprinsen", hvarefter sjöngs Tegnér's "Välkommen prins till trofast sköte;"
- 4:o "för h.k.h. kronprinsessan;"
- 5:o "för d.d. kk. hh. arfprinsarne och prinsessan", hvarefter sjöngs "Det gamla göta leijon hvilat" på den riksbekanta melodi, som min företrädare i rådmansstjensten komponerat;
- 6:o "för fosterlandet, konungahusets ögonsten, folkets hjerta, under önskan:"

"I Sveas salar vare ljus och frid
och frid och ljus i Sveas hyddor vare!
Men när till stranden våldets vilda strid,
den bryte sig, som vågorna dervid,
och man ur huse kung och land försvara
och Gud af nåd vårt kära Sverge väl bevare!"

efter hvilken, emot gällande sedföreslagna och därför öfverraskande samt af mig med hela min kraft, entusiastiskt utbragta skål utbröt ett hurrande och jublande af utomordentlig styrka och uthållighet;

- 7:o "för landshöfdingen, generaladjutanten och kommandören af Kungl. svärdsorden, herr greve Posse;"
- 8:o "för magistraten i Malmö;"
- 9:o "för borgerskapet i Malmö;"
- 10:o "för herr greve Lewenhaupt" (N:r 2 bland grefvar) "samt öfriga närvarande ledamöter ridderskapet och adeln;"
- 11:o "för herr öfversten och riddaren Ström" (stadens kommandant) "samt öfriga närvarande ledamöter af krigsbefälet;"
- 12:o "för herr doktor Gullander" (pastor primarius i staden) "samt öfriga närvarande ledamöter af presterskapet;"

J. H. von Bonneckreutz 1799-1856.

- 13:o "för herr kammarrådet och riddaren Qvensel" (landskamrerare och äldste ledamot i landshöfdingeembetet) "samt öfriga närvarande ledamöter af landtstaten;"
- 14:o "för ordföranden i hamndirektionen, herr Lorens Bager, och denna direktion;"
- 15:o "för våra fruar och flickor" samt
- 16:o "för Malmö stad, under förhoppning, att den måtte oafslåtligen framgå på sin bana af endrägt, idoghet och uppoffringar samt således länge vara en ädel perla i Sveriges konungakrona."

Härefter föreslog grefve Posse en skål "för den nye rådmannen", hvilken besvarades af mig med djupa bugningar till höger och venster, och dermed var middagsmåltiden slut.

Ännu hade icke lyxen i Malmö stigit så högt, att det fordrades champagne, utan de många skålarne druckos i en af detta vin till stor del bestående punsch, kallad Carolina, samt i röd bischoff och arrackspunsch, efter behag. Efter middagsmåltiden börjades ett "nachspiel", hvarunder, efter intaget kaffe, likör och konjak samt väldigt cigarrökande,²⁰ pokulerades vid intagna bålar, fyllda med nyss nämnda tre slags dryckesvaror. Då ock under middagsmåltiden åtgingo 16 kannor Carolina, 8 1/2 kannor röd bischoff och 2 1/2 kannor arrackspunsch. Hela tillställningen kostade 616 rdlr 12 sk., deraf för brännvinsbord, mat och kaffe allenast 2 1/2 rdlr för hvarje person, samt för taffelmusiken 24 rdlr, allt riksgäld.²¹

Den 6 Juli 1846 förrättades af 4 rådmän och 48 borgare val till återbesättande af det genom min farbror, lagmannen H. A. Falkmans död ledigblifna borgmästareembetet i Malmö, hvarvid ende sökanden, t.f. borgmästaren C. C. Halling fick 52 röster, rådmannen J. Malmberg 28 och rådmannen A. Borg 16 samt dessutom - något dittills i stadens annaler oerhördt - från 7 till 1 röster gåfvos åt tjugotre, **icke sökande män, deribland tre utlefvade gubbar, en i tjänst varande, något originell ryttmästare och två obefintliga personer.** Den 17 oktober nämnda år erhöll Halling, Kungl. Majts. nådiga fullmakt på det lediga embetet och den 1 derpå följde December blef han i detsamma installerad, hvarom magistratens protokoll för den dagen innehåller, bland annat, emot hvad förut brukats, att installationen skedde i närvaro af "en talrik församling såväl af stadens borgerskap, som härvarande embets- och tjänstemän af särskilda kårer". samt att, sedan Halling aflagt "tro- och huldhets samt embets- och domareeden, särskilda tal höllos af så väl Herr landshöfdingen Grefve Posse, som herr borgmästaren Halling och herr rådmannen, auditören Knutsson å magistratens vägnar."

Den 25 Februari 1847 hölls val till återbesättande af den genom Hallings befordran lediga rådmansstjänsten, hvarvid af 54 valmän stadsnotarien N. H. Qviding fick 42 röster, vicehäradshöfdingen J. H. von Bonnecreutz 11 och borgmästaren i Strömstad J. Hegardt 1 röst, och den 18 Mars nämnda år blef Qviding enligt magistratens protokoll för den dagen, "i närvaro af stadens äldste och åtskilliga andra borgerskapets medlemmar jemte flera bland de i staden anställde embets- och tjänstemän" af landshöfdingen, grefve Posse installerad, hvarvid, om man fingo tro protokollet, visserligen ofvannämnda ed aflades, men inga tal höllos, som dock skedde.

Den 6 September 1849 hölls val till återbesättande af den rådmansstjänst, som blifvit ledig genom min utnämning till chef för landtmäteriet, hvarvid af 54 valmän ofvan nämnde von Bonnecreutz fick 44 samt länsbokhållaren C. Isberg 10 röster, och den 29 i nyss nämnda månad blef von Bonnecreutz "i närvaro af stadens äldste och åtskilliga andra borgerskapets medlemmar" af landshöfdingen, grefve Posse i sin tjänst installerad, om man finge tro magistratens protokoll för den dagen, endast på det sätt, att, sedan den för von Bonnecreutz samma dag utfärdade fullmakten blifvit uppläst, han "aflade tro-, huldhets-, embets- och domareed samt intog sitt säte i rätten."

Hittills hade den nye magistratspersonen alltid å valdagen gifvit frukostmiddag och å installationsdagen en dyrbar middag; men von Bonnecreutz var en obemedlad man och de borgerliga societeterne förmän hade före installationsdagen besökt samt föreslagit honom att icke på den samma gifva någon middag, som ej heller skedde, hvarefter, som jag tror, det gamla bruket uti ifrågavarande afseende icke mera upprepats.

Noter till adertonde berättelsen

- 1 Förteckning af LBF nr. 90.
- 2 Cronholm II:279, 280.
- 3 Att döma af det både före- och efterstående samt den tidens sed, har talet troligen börjats sålunda: "Högvälborne herr baron, fältmarskalk, landshöfding, öfverkommendant samt riddare och kommandör af Kungl. Majts. orden, eders excellens."
- 4 Man ihågkomme, att detta tal hölls år 1761, då en väldig och förbittrad strid pågick emellan de två partier, som under namn af hattar och mössor, sletos om öfverväldet på riksdagarna samt sökte på alla sätt och i alla orter förvärfva anhängare.
- 5 Dessa fyra bokstäfver betyda "In nomine Jesu Christi" eller "I Jesu Kristi namn".
- 6 Man erinrar sig, att Gustaf III först i Augusti 1772 genomförde sin revolution och att folket, åtminstone intill dess var skarpt deladt i "hattar" och "mössor", begge partier lika ofördragssamma och hänsynslösa.
- 7 Jfr. Halling s. 5.
- 8 Å flera ställen i detta tal antydes, att, hvad ock var förhållandet, min farfar hade endast borgerskapet och icke magistraten att tacka för sitt val. Eget nog inträffade det samma, då jag och min bror August valdes till rådmän i Malmö. Vi voro alla tre, kan tänka, rabulister i de maktgandes ögon.
- 9 Emedan vikarier alldrig utsågos vid ordinarie val af stadens äldste och de skulle vid val af magistratspersoner vara fulltalige, så, utsågo societeterne, då någon af stadens äldste var förhindrad att i sådant val deltaga vikarie i hans ställe.
- 10 Således skulle nu annorlunda förfaras, än år 1771 skett, hvarom se sid....
- 11 Detta och den ordning i hvilken talen höllos, innefattade ock nyheter.
- 12 Detta enligt en Kungl. förordning den 19 Januari 1758.
- 13 Af valmännen lefva nu endast tre och af mina medsökande ingen.
- 14 Han hade, bland annat, tidigt föreslagit mig till kommissionslandtmätare och lifligt arbetat för min befordran till förste landtmätare, det jag ock, på förslag af öfverste af Forsell och med verksammaste biträde af grefve Posse år 1840 blef vid endast 32 års ålder. Min närmaste företrädare var jemt dubbelt så gammal, när han blef det.
- 15 Se 21:sta berättelsen.
- 16 Efter Tegnér.
- 17 Denna utfördes af kungl. södra skånska infanteriregementets musikkår under ledning af dess direktör H. J. Tengvall.
- 18 Af alla dessa lefva nu ej flera, än 26.
- 19 Efter Tegnér.
- 20 Två lådor åtgingo.
- 21 Allt hvad jag berättat om mitt val och min installation, är grundadt på ännu i behåll varande skrifter och räkningar.

Nittonde berättelsen

Om Rätts- och polisväsendet i Malmö

Rättsväsendet handhafdes efter den 1 September 1736, då 1734 års Sveriges rikets lag sattes i verkställighet, af kämnersrätt och rådstufvu eller rådhusrätt.

Kämnersrätten bestod af en ordförande, gemenligen kallad kämnerspreses, som alltid tillika var rådman, samt två bland borgerskapet utsedda bisittare, och dess protokoll fördes af stadsnotarien. Ursprungligen egde denna rätt, enligt 1 §:5 kap. rättegångsbalken, ransaka och döma alla tvister, så ock brottmål, der de, efter lag och särskilda stadgar ej till annan rätt hörde, dock att, om saken gick å lif eller ära, kämnersrätt endast finge ransaka och borde genast sända ransakningen till rådstufvurätten; men häri skedde inskränkning genom ett kungl bref den 8 Augusti 1791, enligt hvilket kämnersrätten icke fick döma, utan endast ransaka öfver alla de brottmål, hvilka, enligt 25 kap. rättegångsbalken och flera för skilda stadgar, borde hofrätt underställas, der om kämnersrättens ransakning skulle till rådstufvurättens afdömande insändas. Kämnersrätten upphörde vid 1849 års utgång och dess åligganden öfverflyttades på rådstufvurätten, hvilken derefter varit stadens enda domstol.

Denna hade år 1526 bestått af fyra borgmästare och 12 rådmän, år 1599 af 4 borgmästare och 6 rådmän samt efter år 1684 av en justitieborgmästare och en politiborgmästare samt sex rådmän; men den 30 Mars 1791 hade Kungl. Majt. förordnat, att efter en af borgmästarnes afgång, deras tjänster skulle sammanslås,¹ och detta gick de jure i verkställighet sedan politiborgmästaren Dahlström den 19 Januari 1798 aflidit, men hade faktiskt skett sedan den 17 September 1792 på det sätt, att emedan justitieborgmästaren Widegren blifvit förordnad till ledamot i högsta domstolen, dermed han fortfor till sin död år 1804, och Dahlström städse var sjuk, min farfar, rådmannen H. Falkman, under tiden och till dess han den 1 Juli 1802 afgick från sin tjänst bestridt begge tjänsterne.

I rådmännens antal skedde ingen förändring under första hälften af innevarande århundrade² och ej heller i vilkoren för deras tillsättande. De valdes af magistraten och borgerskapet utan afseende på, om de genom något slags examen ådagalagt sig ega för tjänsten erforderliga kunskaper eller icke, och för den, som vid rådmansval fått de flesta rösterna, utfärdades Konungens befallningshafvande fullmakt. Genom ett kungl. bref af den 5 April 1805 blefvo de – som det säges i detta bref, på underdånig anmälan af generalguvernören i Skåne m.m. friherre J. C. Toll, men troligen i följd af framställning hos denne, af hans och konungens gunstling C. M. Nordlindh som utnämns till borgmästare i staden den 21 Februari 1805 – ”i nåder förunnade heder och rang lika med rådmän i Göteborg”!!!³ hvilket kanske var ämnadt att utgöra en tröst för att Nordlindh, illiterat rådman och detta endast sedan den 10 Maj 1799, med förbigående af äldre, förtjente och till borgmästaretjensten lagligen kompetenta kamrater, blifvit deras chef.

Protokollsföranden hos rådstufvurätten i Malmö hade, likasom hans vederlikar i andra städer, sedan äldre tider kallats stadssekreterare och hade sedan den 22 Juni 1684, ”plats **framför** rådmännen såväl i kyrkan, som på rådhuset och i andra samqväm”, som det heter; men den 23 April 1688 fick han ”plats **efter** rådmännen”,⁴ hvilket ändrades genom en kungl. resolution af den 15 September 1731 sålunda, att han borde ”uti

företrädet **alternera** med rådmännen efter åldern i tjensten". Emellertid blef genom ett kungl. bref af den 19 Februari 1805 förklaradt, att stadssekreterare derefter borde till skillnad från konungens statssekreterare, kallas magistratssekreterare, och detta – hvad tycks! – föranledde magistraten att i bref af den 10 näst påföljde Maj till generalguvernören Toll hemställa, om icke den rang och värdighet, som tillagts rådmännen äfven borde magistratssekreteraren tillkomma, hvarpå Toll den 13 i samma månad svarade, att, "som de rättigheter, magistratssekreteraren genom Kungl. resolution af den 15 September 1731 blifvit tillagdt, icke upphört eller blifvit återkallade i det Kungl. brefvet af den 5 sistl. April, så ansåg han, lika med loflige magistraten, att magistratssekreteraren borde tillgodonjuta de prerogativer, han egt och icke förlorat."⁵

Ända till 1842 års början utgjorde rådstufvurätten ett odelat rättegångsverk, men då inrättades inom detsamma, jemlikt ett Kungl. bref af den 14 December 1841, en afdelning för handläggning af tullmål, i hvilken en rådman, eller, om han vore jäfvig, borgmästaren skulle vara ordförande samt två rådmän ledamöter och protokollet af en notarie föras.⁶

Denna afdelning upphörde samtidigt med kämnarsrättens indragning vid 1849 års slut och då kom, enligt Kungl. bref den 4 December samma år, rådstufvurätten att från och med 1850 utgöras utaf en afdelning för handläggning af civila ärenden, bestående af borgmästaren, såsom ordförande och tre rådmän, vid hvilken afdelning protokollsföringen och expeditionens utfärdande skulle, enligt ett den 5 Januari nyssnämnda år af magistraten och Kungl. Majts. befallningshafvande fattadt beslut, bestridas till en del af magistratssekreteraren och för öfrigt utaf den yngste rådmannen, samt en afdelning för handläggning af brottmål, deribland tullmålen, bestående af tre rådmän, bland hvilka en af Kungl. Majt. utsågs till ordförande, och vid hvilken afdelning protokollet skulle föras af stadsnotarien.⁷

Slutligen må det här nämnas, att borgmästaren och rådmännen tillika utgjorde stadens magistrat, hvilken uti administrativt och kommunalt afseende utgjorde stadens styrelse; – att borgmästaren utnämndes af Kungl. Majt., sedan, efter magistraten och borgerskapet anställt val bland sökande, hvilka genom aflagd examen blifvit berättigade till inträde i rättegångsverken, de tre, som fått de flesta rösterna, blifvit å underdånigt förslag uppförda; – att magistratssekreteraren, för hvars kompetens gällde samma fordran, som för borgmästaren, valdes och befullmäktigades på lika sätt, som rådmännen, **samt att** borgmästarens, rådmännens och magistratssekreterarens inkomster i och för deras tjänster bestodo uti arr. afgifter för en hvars andelar uti magistratsvången, Hästhagen och Rörsjön; afgifter för förrättade bouppteckningar och arfskiften samt auktioner och jemförelsevis obetydliga penningelöner, hvilka utgingo af staden och tolagskassorna⁸. I nämnda vång hade dessutom i senare tider de flesta magistratspersonerna rätt bebygga de invid vägen till Rönneholm m.m. belägna villor, den sist inordnade, kallad Fridhem, bebyggd af mig år 1848 för en kostnad af 2.253 rdlr.

Borgmästaren var chef för polisen, hvilken utgjordes af en stadsfiskal, polisupplyningsman, polisbetjenter, gatuväktare och hamnväktare.

Polisupplyningsman var i många år en ganska märkvärdig man, som hette Kistner och blef på äldre dagar först exekutionsförvaltare samt sedan gästgifvare. Han var på det sätt född krympling, att hans venstra arm slutade ett par tum nedan om armbogen, men likväl var han "vig som en katt" och öfverträffade sina jemnåriga uti att klättra, simma, slåss och springa, hvartill kom, att han var i hög grad orädd, liflig och fyndig. Jag har redan i 16:de berättelsen omtalat honom såsom snabblöpare emellan Malmö och berlingska boktryckeriet i Lund. Innan han blef det, hade han som helt ung ifrigt deltagit uti ett upplop i Malmö år 1799, då en vid Stora Torget boende handlande Thomssons hus blef plundradt, och många år derefter begagnade folket i Malmö det bevingade ordet: "Nu e de ti å löfva, sa Kisner, slo armstompen i boret å vre nacken å

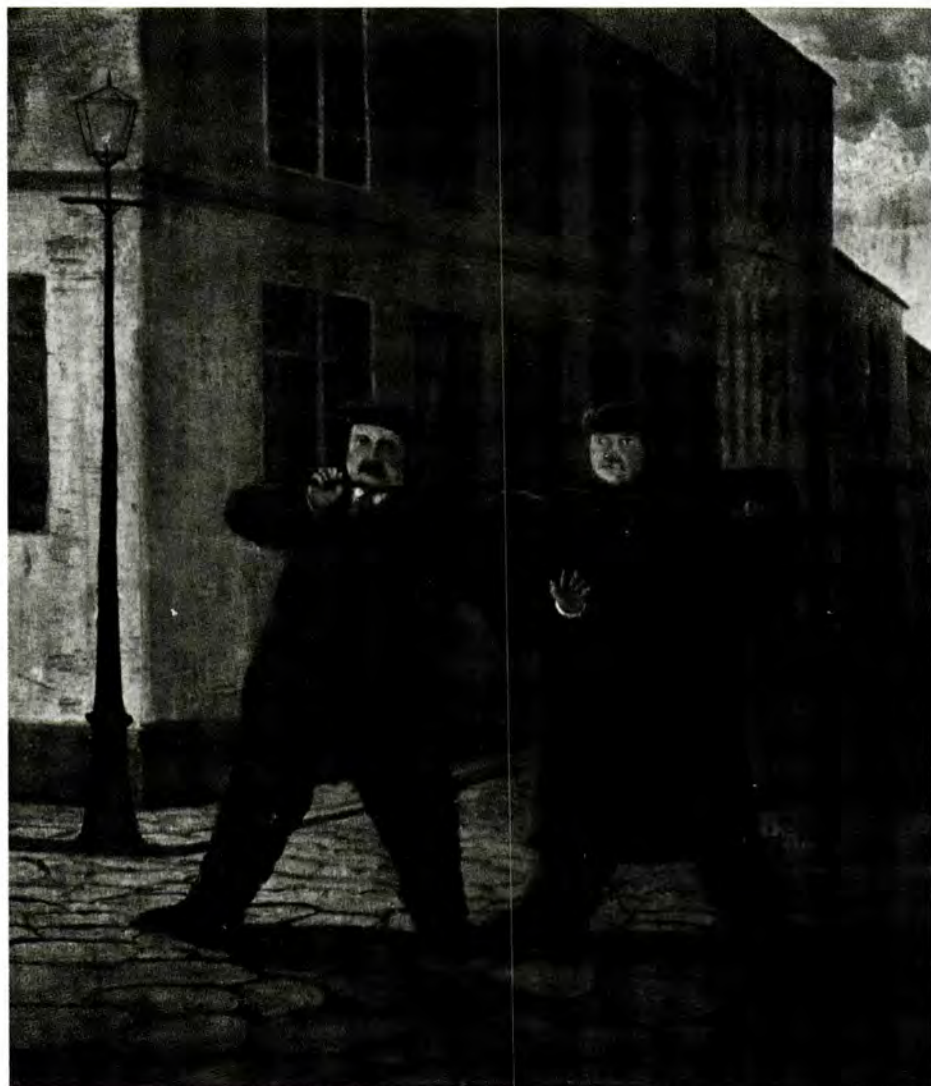

Polismärke från början av 1800-talet.

kanarifularna.”⁹ Han blef då utaf de många gynnare han redan förvärfvat, med svårighet räddad undan följderna af sitt brott. Som polisuppsyningsman var han i hög grad påpasslig, outtröttlig och omtyckt, minst så god, som två polisbetjenter samt alla brottslingars och fridstörares skräck. Skulle han gripa en sådan, så fick denne vanligen först ett hårdt slag af hans grofva spanska rör och så stacks detta blixtnabbt under den venstra, halfva armen, hvarpå brottslingen greps med högra handen och hölls ohjelpigt fast deruti, som i ett skrufstäd. Högt i gunsten hos den kraftfulle landshöfdingen af Klinteberg, förskaffade denne honom titel af ”Chartasiggillataombudsman”, hvaröfver Kistner blef mycket stolt och berättade städse, att, när han tackade Klinteberg, denne yttrat: ”det är något att börja med, min käre Kistner”, hvilket äfven gaf anledning till ett bevingadt ord bland folket: ”de e nåed att borja mä, sa Kistner.” Under det kronprinsen Karl Johan år 1816 besökte Malmö, var Kistner i högsta exstas, och när prinsen anträdde sin bortresa, sprang Kistner framför de snabbt framilande hästarna såsom en äkta löpare, hvaraf följden blef, att prinsen lät vagnen stanna på Södergatan, ropade Kistner till sig, gaf honom en dukat och yttrade ”Bravo polis, behöfs inte.” Kistner brast i gråt, lät borra håll i dukaten och bar den så länge han lefde uti sin urkedja.¹⁰

Polisbetjenternas antal var till en början endast två, ökades småningom och var år 1850 sex samt ställdes år 1842, då de voro endast tre och en ”instruktion för polisbetjeningen i Malmö” af magistraten utfärdades den 30 Juli, under en polisgevaldiger. Då blef ock ett polisvaktkontor inrättadt.

Gatuväktarne hafva höga anor, ty redan år 1487 stadgade konung Hans lifsstraff för den, som slog en sådan. Deras antal var åtminstone ännu år 1812 endast 16 men ökades till 24. De hade först sitt samlingsställe under den gamla, höga trappan till rådhuset, innan detta år 1812 undergick den förut omtalade stora reparationen; sedan i en af husets källrar och efter år 1842 i polisvaktkontoret.¹¹ Bland deras många skyldigheter var den förnämsta att utöfva nattvakt vissa timmar, rättade efter olika årstider; att då, två och två, patrullera å alla torg och gator samt att vid hvarje helt klockslag i kyrktornen genom sång tillkännagifva detta och vindens riktning. Gustaf IV Adolf

Gatuväktare. Målning ca 1870.

vistades, såsom jag längre ned skall berätta, icke sällan längre och kortare tider i Malmö. Landshöfdingen, greve von Rosen tyckte, att konungens öron icke borde besväras af en ful väktaresång och anmodade för den skuld sina söners lärare, slutligen rådmannen i Malmö J. Kiellander, som var mycket musikalisk, att, hvilket äfven år 1806 skedde,¹² komponera och inöfva gatuväktarne uti en vacker härvid under nr. bilagd sång till följande ord:

”Klockan är tio slagen.

Bevara, o Gud, med din mäktiga hand
Vår konung, vår stad och hela vårt land.

Klockan är tio slagen,
Vinden är sydväst.”¹³

Men härpå gjordes en ända med förskräckelse i musikaliskt afseende genom ett af magistraten den 30 December 1846 utfärdadt "reglemente angående gatuväktarne i Malmö", emedan väktareropet derefter skulle lyda: "Klockan är nio slagen; vinden är nordlig; klockan är slagen nio", och hvarje väktare, enär annat ej föranstaltades, sjöng detta på sin egen behagliga melodi. Enligt samma reglemente, skulle hvarje gatuväktares årslön, som åtminstone ännu år 1812 utgjorde endast 16 rdlr 32 s.,¹⁴ vara 66 rdlr 32 s. allt bko. och han dessutom "på stadskassans bekostnad förses med mundering, bestående af väktaresax¹⁵ och pipa, hvart tredje år en kappa och årligen ett par stöflar samt ett par halfsulor."

Enligt af magistraten den 13 September 1837 och den 23 September 1844 utfärdade "instruktionen för väktare vid Malmö hamn", var deras antal först sex med tjenstgöring endast nattetid, men sedan åtta, af hvilka hälften skulle tjenstgöra hvarje natt, två på östra och två på vestra sidan af hamnen. Alla skulle under natten sjunga samma sång, som gatuväktarna, och af de åtta skulle en tjenstgöra hvarje dag på hvar sin sida om hamnen. Alla skulle ock hafva samma "mundering" som gatuväktarne.

Det är troligt, att det funnits äldre instruktioner af samma slag, som den af mig omförmälda, men jag har alldrig sett dem.

Visst är, att utom de af mig nu omnämnde samhällsbeskyddarne andra funnos, nemligen nattornväktare, hvilkas tillvaro kanske var lika gammal som S:t Petri kyrkas torn. Att de och deras lur funnos der åtminstone år 1588, ser man af Weiger Smiths krönika, ty bland hans uppgifter om det årets händelser läser man å sid. 16 följande egendomliga berättelse: "Den 3 Aprilis ij samme aar om natten mellen elffue och tolff bleff seet aff luren och tornvecterne her i Mallmö först en ild foer aff himmelen ij en mörck natt, meget klar röd och skindendes, och strax i en sky bleff seet en offuermaade grusom stor mand och lang, met en offuermaade breed hatt paa, som hengde nedt offuer hans skuldrer, ett langt huitt skeg, som siundtes att flagre hid och did for verett. Item vide buxer och en stacket kappe och begge hans arme och hender vore ij siden udspent. Dett varede vell kaarter, och sidden ij en anden sky forsuant och deelt ij 4 parter. I huad Gud will, dett will betyde!"

Hvilka skyldigheter dessa tornväktare hade före den 6 Maj 1806 känner jag icke, men uti en då af Kungl. Majt. utfärdad "brandordning för staden Malmö", blefvo de sålunda bestämda, att två tornväktare, deras antal var ännu 1812 fyra med 16 2/3 rdlr. bko lön hvardera¹⁶ skulle "skiftesvis hvarje natt hafva vakt i S:t Petri kyrktorn;" – "stundeligen" se genom alla tornluckorna, för att kunna upptäcka utbruten vådeld och, om sådan syntes, "klämta med storklockan två slag, om elden var öster om S:t Petri kyrka, och tre slag om elden märktes vester om samma kyrka" samt, om den utbrutit på flera ställen på en gång, derjemte "tätt och hårdt stöta i luren;" – i denna, "vid hvarje quarters slag, stöta ett rop och fyra rop hvar full timma" uti alla fyra ljudhålen, om vintern från kl. 1/4 till 10 e.m. till kl. 5 f.m. samt om sommaren från kl. 10 e.m. till kl. 4 f.m. – och "bestrida den vanliga ringningen afton och morgon" m.m. Dessa föreskrifter ändrades genom "Kungl. Majts. förnyade nådiga brandordning för staden Malmö" af den 4 Juni 1828 allenast sålunda, att det skulle klämtas med ett slag för skorstenseld i staden; med två för eldsvåda öster och tre vester om kyrkan; samt med fyra för eldsvåda eller skorstenseld uti östra förstaden och fem i den södra. Tornväktarne fullgjorde, åtminstone ännu år 1850, alla dessa föreskrifter utom en, eller att stöta i luren i det östra ljudhålet eller utöfver kyrkans tak, hvilket de gerna underlät af fruktan, som en sade mig i min ungdom, för "kyrkogrimmen", hvilken ock kyrkotomte och kyrkorå kallades.¹⁷ Med detta svar fick jag då låta mig nöja, ty han ville eller kunde icke besvara min fråga om, hvad han menade. Men sedermera har jag fått veta det. En sägen lefde sedan århundraden tillbaka bland folket, att, när kyrkan i fordomtima byggdes, blef en lefvande hund, bagge eller annat husdjur, begrafn under en hörnsten och derefter

förvandlat till kyrkogrim, som skulle nattetid vakta kyrka och kyrkogård samt var förfärlig för i synnerhet alla onda människor. Derfor vågade fordom sällan någon tjuf stjäla i en kyrka. Och onda människor hade att frukta för kyrkogrimmen icke blott i lifvet, utan äfven efter döden. Stundom hördes nattetid häftigt susande och andra ljud i luften. Dessa, som åstadkommos af flyttfoglar, eller ock af ugglor och kanske nattskärror (*Caprimulgus europæus*) de der ock nattskräfvor och nattblackor kallas, hvilka slags foglar jaga i skymningen, under månsken och i gryningen, samt under dagen hålla sig gömda på mörka ställen, deribland i murar, trodde man vara, hvad man kallade, "natravnar" eller "nattkorpar", bestående af ur sina grafvar, utaf kyrkogrimmen uppskrämde onda människors lik, hvilka sväfvade omkring utan ro, till dess de då dagen började gry, finga återvända till hvila i sina grafvar.¹⁸ – Slutligen begagnar jag tillfället att införa följande bevis på den enväldige Gustaf IV Adolfs och hans rådgifvares stundom oförsvarligt lagstridiga och olika sätt att lagstifta. I art. XII, med rubrik "om tornväktare", uti "Kungl. Majts. förnyade brandordning för staden Göteborg" af den 22 Maj 1805, stadgas: "Ej må någon, vid straff af 10 par spö, i tornet röka tobak, hafva annan bar eld eller tillåta det någon annan. Timar skada deraf, så att torn eller kyrka brinner, miste lifvet." Uti den året derpå, den 6 Maj af Kungl. Majt. utfärdade brandordningen för Malmö stadgas deremot i § 10: "Försummar tornväktare att, på sätt föreskrifvet är, genast tillkännagifva yppad eldsvåda, eller finnes han i tornet röka tobak eller hafva bar eld, straffes efter lag."

År 1843 beslöts tillsättande från den 1 Oktober räknadt af två dagtornväktare, hvilka skulle residera i S:t Petri kyrkas torn och hvarje kvarttimma slå med en hammare å en mindre klocka samt, då de varnade eldsvåda, uthänga en röd flagga åt det väderstreck, densamma syntes, och klämta likasom nattetid borde ske.

Noter till nittonde berättelsen.

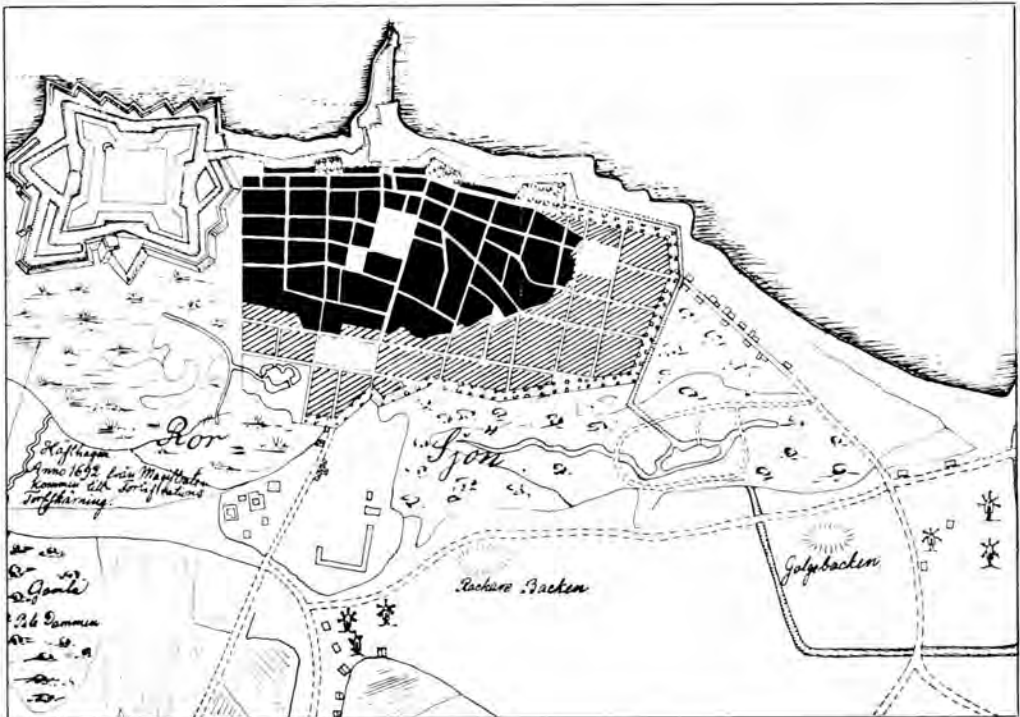
- 1 Friberg s. 21
- 2 Efter rådmannen Barfoths död, var i September 1842 i officiel väg väkt frågan om indragning af den lediga tjänsten, men, förslaget derom afslögs och tjänsten återbesattes med vice häradshöfdingen Centervall.
- 3 Jfr. Halling s. 44.
- 4 Cronholm II:281
- 5 Jfr. Halling s. 45.
- 6 " Friberg s. 293.
- 7 Om staden Malmö s. 190; Snällposten nr 2 1850.
- 8 Jfr. Om staden Malmö s. 190, 191.
- 9 Nu är det tid att lefva, sade Kistner, slog armstumpen i bordet och vred nacken af kanariefåg-larna.
- 10 Jfr. Halling s. 153.
- 11 Sjöborg s. 194, Friberg s. 9, Halling s. 2 om staden Malmö s. 190, samt ofvan och nedan-nämnda instruktionen.
- 12 Allehanda nr 40 år 1846.
- 13 Huru väktareropet dessförinnan lydde i Malmö, kan jag icke säga men såsom någon ersättning för denna brist, kan jag nämna, att dess lydelse var i Stockholm sedan 1730-talet: "Klockan är tio slagen. Guds härliga, milda och mäktiga

hand bevara vår stad, för eld och brand!" samt i Göteborg sedan år 1748: "Från eld och brand, från fiendens hand bevara Gud vår stad och land", hvartill lades, hvad klockan var slagen. Se Lundin s. 1 samt Kungl. brand- och poli-tiordningen för Göteborg" af den 22 Sept. 1748.

- 14 Sjöborg I:190.
- 15 Väktaresaxen är aftecknad hos Lundin å s. 1 och flera sådana finnas i nordiska muséet. Den bars i venstra handen, utom då den stöttes om en brottslings hals eller ena ben, för att hindra honom från att fly. I högra handen hade väkta-ren en mycket grof käpp, på skånska kallad pryl eller balling. I Göteborg hade väktarne, enligt nyss nämnda ordning, "en skramla i bältet" (deraf exemplar finnes i nordiska muséet); "en brandsax i ena handen och den andra en yxa och ett läderämbar samt en liten lykta med itändt ljus, då mörkt var."
- 16 Sjöborg I:194.
- 17 Å sid. 542 hos Lundin läses: "I Jakobs kyrka tutades alldrig under den tid, som tornväktartu-tande för öfrigt nyttjades, emedan det var så starkt rå, att ingen tornväktare vågade på försök-et."
- 18 Jfr. Nicolovius s. 88 och Rietz dialektlexikon s. 377.

Tjugonde berättelsen. Gamla, nu upphörda straff.

Uti dels den ännu delvis gällande "Sveriges rikets lag", som antogs af rikets ständer vid 1734 års riksdag samt blef af konungen den 23 Januari år 1736 gillad och stadsfäst att allmänt efterleivas ifrån den 1 September samma år och allmänligen benämnes "1734 års lag", samt dels åtskilliga äldre, allmänna författningar, finnas flera slags straff bestämda, hvilka numera icke få verkställas, nemligen: "Mista högra hand, halshuggas och steglas;" "Mista ära och lif samt varda hängd;" "Gatulopp;" "Prygel;" "Dagg;" "Spö och ris;" "Stå i halsjern vid en påle på torg eller allmän tingsstad att skämmas;" "Stå vid tingsdörr eller rådstufvudörr med ett mjölkekärl i handen;" "Fängelse vid vatten och bröd;" "Uppenbar skrift och kyrkoplikt, samt "Sättas i stocken vid kyrkodörren", och jag skall nu berätta, hvad jag, om dessa straffs verkställighet känner, samt jemväl uppgifva en del af de lag- och författningsrum, som berättigade till deras ådömande, hvilket allt säkerligen är obekant för största delen af den nuvarande generationen, men innehåller icke oviktiga bidrag till vårt lands kulturhistoria.

Karta över Malmö 1805 av G. A. Horn, utvisande galg- och rackarebackarna.

Malmborgska huset vid Generalsgatan.

Halshuggas

Den 4 November 1817 såg jag detta straff verkställas på en mycket beryktad missdådare vid namn Rosengren, men allmänt kallad Mas. Han var länge en skräck för invånarne i Malmöhus län, ty han besatt en djerfhet och förslagenhet utan like samt hade på många ställen stulit penningar och gods till värde af öfver 100.000 rdlr. bko; sex gånger fått 40 par spö; åtta gånger rymt från Malmö citadell och varit två gånger dömd att halshuggas.¹ Huru detta skedde när han blifvit dertill för tredje gången dömd, kan man lätt finna af den berättelse, som näst härefter följer, till hvilken jag för den skuld hänvisar.

Mista högra hand, halshuggas och steglas

var ett straff, som ådömdes för, bland annat, af tjenstehjon å dess husbonde begånget dråp med vilja (Missgerningsbalken 15 kap. 18 §). Ett sådant dråp begicks i förening med rån i Malmö under natten emellan den 7 och 8 Maj 1819 å en 71 år gammal, ogift man vid namn H. Malmborg, hvilken var fortifikationskamrerare och bodde ensam i öfra våningen af ett, uti en stor trädgård, kallad generalens hage,² vid sydvästra ändan af den nuvarande Generalsgatan, ödsligt beläget hus. Meningen var till en början icke att dräpa, utan endast plundra honom. De, som hade detta i sinnet, trodde, att, om eldsvåda utbröt i staden eller dess närhet, det skulle åligga Malmborg att bidraga till eldens dämpande med en fortifikationen tillhörig spruta och han således nödgas aflägsna sig från sitt hem, då plundringen skulle verkställas. För den skuld antändes under natten till den 26 April nyssnämnda år åbyggnaden på det söder om staden belägna förlustestället Mon

*Rådsmannen Johan Jakob Wollmar
1755-1826.*

bijou, hvilken äfven fullständigt nedbrann. Men Malmborg kom ej dit, och så beslöts samt utfördes den tilltänkta ogerningen, hvilken upptäcktes på förmiddagen den 8 Maj mera nämnda år. Då fanns äfven Malmborgs enligt hans tanke tillgifnaste tjänare, trädgårdsmästaren J. Löfberg – hvilken, till säkerhet för husbonden, bodde under dennes rum – liggande i sin säng bunden till händer och fötter samt, såsom det ville synas, illa slagen i hufvudet. Han uppgaf, att han blifvit detta af två okända, i ansigtena svärtade karlar samt att han hört väsen och skrik i husbondens rum.

Men den tidens ordförande i stadens kämnersrätt, rådsmannen J. Wollmar, var en ovanligt skarpsinnig ransakningsdomare samt blef, redan samma dag Malmborg begrofs, efter långa samtal med Löfberg, för egen del öfvertygad om, att denne varit åtminstone medvetande om det begångna brottet. Han lät Kämnarsrätten första gången sammanträda i Malmborgs rum sådant detta, genast efter brottets upptäckt försegladt, då befanns och om den timade händelsen, hörande de rysligaste vittnesbörd, hvilka uppenbart gjord ett svårt intryck på den vid rätten närvarande Löfberg. Ehuru denne då och under rättens nästa sammanträde af Wollmar behandlades med mycken godhet, visade han likväl den största förlägenhet och ångest, hvilket föranledde Wollmar förbjuda honom att lemna staden, detta dock endast under den honom delgifna förevändningen, att ehuru han var fullkomligt oskyldig till det som händt, hans närvaro likväl var nödvändig under de flera förhör, som derom af kämnersrätten skulle hållas. Men Löfbergs samvete gaf honom ingen ro; han bäfvade för ytterligare förhör samt rymde ur staden..

Genast allmänneligen efterlyst, blef han upptäckt uti en rågåker inom Wirke bys, bort om Lund belägna område derigenom, att en, tjänsteflicka syntys in bland rågen bära mat och utan denna derifrån återkomma. Gripen af länsmannen i orten, bekände han strax för denne, att han varit medveten om brottet samt att detta utförts af en mycket illa känd "skrifvare" vid namn A. W. Ahlström samt en "sjåare", eller tillfällig arbetare vid namn E. F. Spårläder, men allmänt kallad Peter Dansk. I anledning af denna bekännelse, affördes han till Malmö citadell, der den upprepades för kommandanten; men när denne också ville veta, hvarest de hos Malmborg rånade penningarna m.m. funnos och Löfberg uppgaf, att Ahlström tagit dem i förvar, så blef han icke trodd och underkastad tortyr,

på det sätt, att han, lagd öfver en bänk, våldsamt pryglades af två fångar, hvilket dock ej medförde dermed åsyftad verkan, emedan han verkligen ej visste annat, än det han sagt och ej heller kände hvarest Ahlström uppehöll sig. Spårläder blef genast häktad i Malmö och Ahlström inom några dagar funnen i Ystad samt derifrån förd till nyss nämnda citadell. Dit ankommen uppförde han sig trotsigt, påstod sig vara oskyldig, hotade kommandanten med rekonventionstalan för häktningen och vägrade inträda uti det honom anvisade fångrummet, men vräktes hufvudstupa in uti det samma af kommandanten medelst ett våldsamt slag i hufvudet af en stor knippa nycklar.

Genom den ransakning, som härefter hölls, blef det ådagalagt, att Löfberg och Ahlström flera gånger öfverlagt om bästa sättet att kunna bestjäla Malmborg; att den förre i ofvan nämnda afsigt tillrådt och den senare, verkställt mordbranden å Monbijou; – att då, ändamålet dermed icke vunnits, rån och i nödfall dråp beslutats samt Spårläder till biträde dervid öfvertalats; – att Löfberg, för att bereda tillfälle till ogerningen, på den för dess utförande bestämda natten, instängdt gårdshunden och tagit några bräder från det plank, som omgaf trädgården; – att Ahlström och Spårläder, begge i ansigtens svärtade, genom öppningen på planket ingått i trädgården och vidare till Löfberg samt på hans begäran först bundit honom i hans säng och sedan slagit honom, på det att han skulle kunna visa, att han icke förmått komma sin husbonde till hjälp; – att de två förstnämnde derefter begifvit sig upp till Malmborg, som, då han bjöd till att försvara sig, blifvit illa slagen, bunden till händer och fötter, i halsen skuren med en rakknif och död i följd af blodförlust; – att de två brottslingarna tillgripit åtskilliga silfvermynt samt två guldur, alltsammans värdt endast 258 rdlr 34 sk. banko – samt att tre andra personer, hvarom mera längre ned, varit i viss mån delaktiga i den gräsliga ogerningen. Ahlström bekände dessutom, att han två gånger inför rätta svurit falskt.

De tre hufvudbrottslingarna dömdes af underätterna att mista högra hand, halshuggas och steglas, men innan målet hunnit af Kungl. Majt. pröfvas, afled Spårläder i fångelset, der jag ofta såg honom ligga å sitt sjukläger, och, ehuru svårt lidande af, bland annat, den förfärliga lussjukan, med bakbundna armar. Hans döda kropp blef af "stadens nattman" (rackare) på en af denne körd kärra, med hufvudet släpande på marken, genom Vester-, Adel- och Östergatorna samt Östervärn utförd till och nedgräfd uti "galgebacken" (afritttsplatsen) vid Malmö, belägen ej långt från vinkeln emellan vägen till Sallerup och "vägen mellan värnarne", nu kallad Föreningsgatan.³ Att hans döda kropp skulle af "skarprättaren" utföras till och nedgräfvast uti galgebacken, var öfverstående med en föreskrift uti 2:dra kap. af straffbalken, men dertill hörde visserligen icke att hans hufvud under färden dit skulle släpa på marken, utan detta var ett påfund af underordnades råhet, och vittnade åtminstone om liknöjdhet å vederbörande öfverordnades sida.

Ändtligen hade Kungl. Majts. i målet gifna utslag kommit magistraten till handa, på så sätt synes af § 10 i dess protokoll för den 12 Februari 1820, så lydande: "Till följd af Kungl. Majts. befallningshafvande derom aflåtna skrifvelse, inställdes nu trädgårdsmästaren Per Löfberg, förre skrifvaren Arvid Wilhelm Ahlström, pigan Elna Olsdotter, afskedade underofficeren Nils Löfberg och drängen Anders Jönsson, som för mera eller mindre delaktighet i det å fortifikationskamreraren H. Malmborg begångna mord och rån m.m. blifvit genom Kungl. Majts., den 20 nästlidne Januari gifna nådiga utslag dömda: Per Löfberg och Ahlström att mista högra hand, halshuggas och steglas; Elna Olsdotter att afstraffas med 30 par ris, undergå uppenbar kyrkoplikt och derefter hållas till ett års tukthusarbete å Norrköpings spinnhus; Nils Löfberg att undergå 28 dygns fängelse vid vatten och bröd, stå uppenbar kyrkoplikt och under ett halft års tid arbeta å Landskrona fästning samt Anders Jönsson att afstraffas med 40 par spö och undergå uppenbar kyrkoplikt, hvarefter högbemålte Kungl. Majts. nådiga utslag för öppna dörrar ljudeligen upplästes och dem kungjordes.⁴ Sedan bemålde arresteranter härpå blifvit till

slottshäktet återförda, blef Kungl Majts. nådiga utslag remitterat till stadsfiskalen Callman med anmodan att detsamma, så vidt det rörer de tre sist nämnde, till verkställighet befordra; och skulle, efter anmälan af presterskapet, det Löfberg och Ahlström äro till döden beredde, dagen till dödsstraffets undergående framdeles bestäm-
mas."

Huru ofvan nämnda straff verkställdes, skall jag berätta sedan jag först meddelat, huru "dödsfänge" sedan den 1 December 1811 bort och ännu bör, enligt 11 kap. i gällande kyrkohandbok, till döden "kristligen beredas". För sådant ändamål åligger det vederbörande prest: att göra sig underrättad om "dödsfångens hufvudböjelse, uppfostran och öfriga lefnadsomständigheter"; – att söka vinna hans förtroende samt därför bemöta honom "med all uppriktighet, välmening och foglighet"; – att undervisa honom "i de nödvändigaste kristendomsstycken", ifall han deruti är okunnig; – att, om han det ej är, men "befinnes motsträfvig, säker och hård i sitt hjerta, så att han icke vill vårda sin själ, icke söka sin salighet, utan skyla sin ondska, neka och ursäkt sitt brott o.s.v.", föreställa honom, att Gud ser och vet allt; att han genom sitt uppförande ökar sin brottslighet, att han, för att blifva salig, skall tro på Jesus, som på sitt kors led för syndares brott, lät sitt blod rinna till försoning för alla och tröstade den botfärdige rövaren med denna försäkran: "idag skall du vara med mig i paradiset", och att "Jesus Kristus är kommen i världen till att frälsa, förlossa och saliggöra äfven de största syndare", – att, om han "yttrar ett uppriktigt begär efter saligheten, uppmuntra och anföra honom till bönen" samt "lära honom att bedja med egna ord, på det att han i enslighet må kunna tala med Gud"; – att, om han åstundar "få komma till åtnjutande af herrans heliga nattvard", meddela honom den samma – samt att, "när han utgår till afrättningsplatsen, göra honom tjenliga föreställningar af Guds ord, att troget se på sin korsfäste frälsare, Jesus Kristus, och med ett botfärdigt hjertas förtröstan till den nåd, som igenom honom alla syndare skedd är, gå döden till mötes." Dessutom föreskrifves i 1686 års kyrkolag 17 kap. 9 §: "När presterne följa fångar till döden, skola de gifva akt uppå, att dem icke gifves för mycket vin, så att de varda druckna och derigenom obehäliga till att hafva botfärdiga tankar samt bedja Gud om en salig ändalykt och sin själs eviga välfärd." Slutligen heter det ock i 3 kap. 2 § straffbalken: "Den, som till dödsstraff utföres, må väl med någon dryck styrkas, men ej skall honom tillåtas, att i fångelset eller under vägen sig dermed öfverlasta."

En månad hade icke förflutit efter början af Löfbergs och Ahlströms beredelse till döden, då det för magistraten anmäldes, att den samma blifvit afslutad. Förr hade alltid af garnisonen i Malmö bildats s.k. "spetsgård" kring stadens "galgebacke", men nu mötte därför hinder. Derom och om åtskilligt annat innehåller 12 § i magistratens protokoll för den 11 Mars 1820 följande: "Uti skrifvelse af den 9 dennes tillkännagifver konungens befallningshafvande, det magistratens gjorda hemställan, om förbindelse för garnisonen härstädes att å nästa Onsdag, vid till den då utsatta exekutionen å till döden dömda förre skrifvaren Ahlström och trädgårdsmästaren Löfberg, utgöra den erforderliga spetsgården, ej kunnat bifallas, så att den samma, i följd af konungens befallningshafvande förut gifna föreskrift, komme genom borgerskapets och stadens öfriga invånare föranstaltande att utgöras; i hvilket afseende magistraten, som ansåg sig böra befria alla med drängar ej försedda borgare från en slik skyldighet, förordnande, att ifrån alla hus, hvarest endast finnes en eller två drängar, skall den ene uppåbådas, men två från det ställe, der tre äro tjenstestadde, och tre drängar, så vida der skulle finnas fyra eller flera, äfvensom de husegare, som, utan att vara borgare, kunde hänföras till den arbetande klassen tillika med alla timmer- och muraregesäller samt lärodrängar i nämnda handtverk, derest det erforderliga antalet af de först nämnda ej kunde vinnas; skolande uppåbådningen, i enlighet med dem lemnade förteckningar, verkställas af stadens rote-mästare, med utsättande af 3 rdlr 16 sk. vite för en hvar, som, ehuru behörigen kallad,

Straffångar vid Allmänna straff- och arbetsfängelset i Malmö. Foto ca 1860.

uteblifver och hvarföre, i händelse det är tjenstehjon, dess husbonde ansvarar med rättighet likväl, att, om tjenstehjonet sjelv vållar försummelsen, böterna på dess lön afdraga, och med åläggande för de kallade att klockan 9 på förmiddagen ofvan nämnda dag sig infinna, försedda med hvar sin käpp, å afrättsplatsen för att påakta upprop samt derunder, till undvikande af laga ansvar, hörsamma stadsfiskalens och polisens bud och befallningar; och jemte det kungörelse härom äfven skall utfärdas med åtvarning tillika för krögarna å förstäderna, till förekommande af oordning före och efter exekutionen, att vid 3 rdlr 16 sk. vite före kl. 1 på eftermiddagen ej hafva sina dörrar öppna eller tillåta någon inträda i deras hus, blef i sammanhang härmed stadens nattman, efter erhållet företräde, förständigad att under dessa dagar ej lemna staden, på det skarprättaren, som nästa Måndag hitkommer, må kunna hafva dess biträde att påräkna.”

Efter sålunda vidtagna förberedelser, blef Kungl. Majts. utslag, beträffande Löfberg och Ahlström, på den utsatta dagen, i all sin ryslighet verkställt, hvarvid det tillgick sålunda.

Med ungefär en half timmes uppehåll emellan hvarje färd till galgebacken, blefvo de begge brottslingarne, med black om benen samt omgifna af vakt, dit utförda på en vanlig skjutsvagn, som sakta kördes den långa vägen från citadellet genom Vester-, Adel- och Östergatorna samt Östervärm, hvilkas begges sidor voro upptagna af en stor mängd åskådare.

Rundt omkring galgebackens fot stod spetsgården och utanför denna tusentals nyfikna män och kvinnor, deribland äfven jag. Öfverst på backen stodo dels en af konungens befällningshafvande förordnad tjensteman, som, enligt 3 kap. 3 § i straffbalken, före de lifdömdes ankomst, ”offentligen för menigheten uppläste” det kungliga utslaget, och dels skarprättaren, döljande bilan bakom sin rygg, samt två hans ”drängar”, och i dessa personers närhet lågo på marken två ”stupstockar” samt tätt intill dem två mindre trästycken, afsedda, de senare för högra händernas och de förra för hufvudenas afhuggande.

När de lifdömde, hvar efter annan, ankommit till spetsgården, möttes de utan för denna af prosten i Malmö S:t Petri församling, A. P. Gullander, som beredt dem till döden, och en annan prest, samt fördes mellan dem, under det tröstande ord uttalades, upp till galgebackens krön, der deras rockkragar af drängarne nedviktes och nedersta delen af ärmarne uppviktes samt de, under fortsatt tal af prosten, lade halsen öfver stupstocken och högra handleden öfver det mindre trästycket, hvarefter skarprättarens rena bila hastigt skilde högra handen från armen och hufvudet från kroppen. Genast derefter framstörtade några af fallande sot lidande personer, hvilka, i den tron att deras sjukdom skulle botas genom förtärande af en afrättads varma blod, upphämtade och drucko detta⁶ samt sedan, understödde af ett par bekante män, sprungo bort allt hvad och så länge de kunde, om mitt minne ej bedrager mig, baklänges, ty detta springande var ett villkor för att den ohygliga kuren skulle medföra dermed åsyftad verkan. När begge brottslingarna blifvit afrättade, höll Gullander, omgifven af deras stympade kroppar, tal till menigheten,⁷ efter hvars slut han och hans medhjälpare aflägsnade sig. Derpå började skarprättaren och hans drängar det rysligt blodiga arbetet att stycka de aflifvades kroppar samt spika dessas skilda delar på "stegel och hjul", det vill säga höga, delvis med hjul försedda, i galgbacken fästa, gröfre stänger, och när detta arbete fullbordats, så var ändtligen det af Löfberg och Ahlström begångna brottet fullkomligt "försonadt"!

Men steglen med tillbehör fingo knappt två dygn utgöra "skräck och varnagel för androm", på sätt synes af § 7 i magistratens protokoll för den 17 April 1820, så lydande: "Ut i ingifvet memorial anholder stadsfiskalen Callman om magistratens föreskrift, huru och på hvad sätt de förliden fredagsnatt afsågade och i en grop nedkastade stegel, hvarå mördarne Ahlströms och Löfbergs kroppar voro upphängda, böra åter uppresas; men magistraten ansåg sig dermed ej kunna taga någon befattning, innan svar ankommit på dess i ämnet den 15 dennes aflåtna skrivelse till konungens befallningshafvande. "Detta ärende" förekom ånyo inför magistraten den 22 i nyss nämnda månad, och § 3 i dess protokoll för samma dag innehåller derom: "Företrädde stadsfiskalen S. J. Callman och anmälte, att de nedsågade steglen, med mördarne Ahlströms och Löfbergs derå fastspikade kroppar, numera blifvit bortstulna, så att de, oakadt en anställd noggrann granskning, ej kunnat igenfinnas; hvilket anmärkes."

Härvid fick det förblifva och de, som bodde i närheten af galgbacken, bredvid hvilken stadens nattman hade sitt boställe, blefvo förskonade från den vedervärdiga och helsofiendtliga liklukt, som ofelbart skolat uppkomma, om ej den hos magistraten anmälda "stölden" egt rum. Ryktet viste berättas, att denna föranstaltats af en aktad handlande i Malmö, som var broder till den grofve brottslingen Ahlström.

Sedan början af 1830-talet var fältkamreraren Canon en ovanligt lång och stark man, föreståndare för Malmö korrektionella arbetsfängelse och höll derstädes, med tillhjälp, bland annat, af en fin jernkäpp, sträng ordning, bland de många hundra fångarna samt ådrog sig derigenom fleras hat. Detta gaf sig luft den 19 September 1837, då Canon på fängelsegården möttes af en korrektionist Carlqvist, som närmade sig honom på det ödmjukaste, men stack honom framtill med en knif samtidigt med att korrektionisten Wahlgren likaledes stack honom i ryggen, hvilket allt medförde en snar död. De begge brottslingarne dömdes af underdomstolarne att mista högra handen, halshuggas och steglas, men Kungl. Majt. ändrade detta till endast mistning af högra handen och halshuggning med föreskrift tillika, att detta straff skulle, de andra fångarna till skräck och varnagel verkställas på fängelsegården. Detta skedde äfven den 8 Juni 1838. På den stora gårdens tre sidor stodo soldater med skarpladdade gevär och på den fjerde sidan 150 fångar. De dömdo framgingo utan förbundna ögon och ställde själva sina kläder i ordning för halshuggningen. Allt förlopp i största stillhet.⁸

Hans Canons gravsten på Gamla Kyrkogården.
Foto Bo F. Mårtensson.

Dödsstraffs skärpning, medelst hands afhuggande och stegling utaf en afrättad brottslings kropp, afskaffades genom en kungl. förordning af den 10 Juni 1841, men halshuggningsstraffet kan ännu för vissa mycket svåra brott ådömas. Det får dock icke, såsom förr, på ett, jag hade så när sagt, högtidligt sätt verkställas, utan skall, enligt 2 § i 2 kap. af 1864 års strafflag, sådant detta lagrum lyder i en Kungl. förordning af den 10 Augusti 1877, under iakttagande af vissa föreskrifter å fängelsegård utföras, och derefter bör den afrättades kropp icke, såsom förr var stadgat, i galgebacken nedgräfvas, utan i stillhet å närmaste begravningsplats jordfästas.

Mista ära och lif samt varda hängd eller blott varda hängd voro straff, som kunde ådömas, dels enligt missgerningsbalken 46 kap. 1 §, den, som i kyrka stal något till värde af minst 100 dlr, hvilket straff dock redan den 20 Januari 1779 förändrades till 40 par spö eller 30 par ris och lifstids fästningsarbete; dels, enligt nämnda balk 42 kap. 2 §, den, som stal, litet eller mycket, under våldeld, vattunöd och skeppsbrott m.m.d., dels, enligt 22 § i 5 kap. af 1798 års krigsartiklar, den krigsman, som öfverlöpte till fienden och

sedan ertappades; dels, enligt 2 § i 3 kap. af samma artiklar, "hvar tionde man efter lott" af i trupp samladt krigsmanskap, som, "innan allt möjligt avbräck blifvit fiende gjort eller högsta nöd å färde var", tog till flykten, och dels, enligt flera andra lag- och författningsrum, deribland en kungl. förordning af den 2 Maj 1747, den, som förfalskade, förändrade eller eftergjorde" en rikets ständers banks sedel, eller vissa andra af samma bank utgifna värdepapper. Men ehuru på alla af nämnda bank utgifna sedlar, ända in på 1850-talet var tryckt. "Den, som denna sedel efterapar eller förfalskar, skall varda hängd; men den, som upptäcker efteraparen, förfalskaren eller utprånglaren, undfår belöning enligt Kungl. Kungörelsen den 8 Juli 1818", och ehuru flera af de nu omnämnda brotten begingos, blefvo verkställarne deraf likväl icke hängda, utan dömdes till annat svårt kroppsstraff. På den ofvannämnda galgebacken har också aldrig, så långt jag kan minnas tillbaka, eller under de sist förflutna 70 åren, någon galge funnits. En å Malmö citadell inspärrad sedelförfalskare såg jag ofta bära en, om högra handen fäst, med lås försedd, som man kallade den, handske, gjord af tunn jernplåt och liknande en slutet bok i stor octav af omkring 1 1/2 tums tjocklek, hvilket straff, så vidt jag kunnat finna, saknade stöd av gällande lag och författningar. Men dermed var man förr ej mycket nogräknad. Så blef t ex. en bokhållare i ofvan nämnda bank, hvilken stulit derstädes förvarade, men annullerade sedlar och dem ånyo gångbara gjort, af Kungl. Majt. den 28 Mars 1750 dömd till icke allenast 40 par spö och lifstids fästningsarbete, utan äfven att "tecknas med brännmärke i pannan",⁹ hvilket senare saknade stöd af 1734 års lag.

Arkebuseras¹⁰

det vill säga, på grund af krigsdomstols utslag, offentligen, för att icke säga högtidligen, skjutas ihjäl, kunde svensk krigsman ännu långt in uti innevarande århundrade för i tjensten begånget icke blott mycket groft, utan äfven jemförelsevis mindre svårt brott. Detta slags lifsstraff är väl ännu icke afskaffadt, utan tvärtom, under benämningarna "dödstraff medelst skjutning" och "mista lifvet genom skjutning", bibehållet i "strafflagen för krigsmakten" af den 7 Oktober 1881, men det kan icke mer ådömas för andra, än mycket grofva i tjensten begångna brott.

Så vidt jag ej misstager mig, verkställdes det ofvannämnda straffet i Malmö senast år 1827. Fredrik Schultz, en ovanligt ståtlig, 6 fot 4 tum lång och 28 år gammal, ogift soldat vid den bataljon af "konungens eget värfvade regemente", som i den tiden utgjorde en del af Malmö garnison och å citadellet hade sin kasern, råkade derstädes den 15 Februari nyssberörda år, ehuru fullkomligt nykter, i raseri, jag vet ej om dertill retad eller i följd af ögonblickligen påkommen galenskap, och utför i detta tillstånd våldsamt mot två korpraler, tilldelade den ene hugg och slag, hade på citadellets gård hånliga utlåtelse mot sin fältväbel och gaf, införd i vaktrummet, den derstädes vakthafvande fanjunkaren två örfilar samt ytrade derefter: "nu vet jag, att jag begått subordinationsbrott och skall därför bli arkebuserad". 7 § i 2:dra kap. af "Kungl. Majts. krigsartiklar för dess krigsmakt till lands och sjös" af den 31 Mars 1798¹¹ innehåller, bland annat: "Djerfves någon med väpnad eller obehäpnad hand bära hugg och slag å sin förman, blifve arkebuserad" och på grund af detta författningsrum blef Schultz dagen efter den, å hvilken han begått sitt brott, af krigsrätt dömd att arkebuseras. Han förklarade sig nöjd med detta utslag, hvilket underställdes krigshofrätten och af denna fastställdes. Emellertid hade Schultz kommit till besinning och sökte nåd, hvilken af konungen vägrades, hvidan arkebuseringen skulle gå i verkställighet. Dessförinnan borde han på ofvannämnda sätt beredas till döden och när detta skett, utsattes exekutionen till den 26 Juni 1827.

Samma dag klockan strax efter 8 erhöll han nattvarden i slottskyrkan och derefter erbjöds honom å annat rum frukost, hvarunder han drack ett glas brännvin och åt litet

bröd. Under tiden hade bataljonen, klädd till parad och under befäl af kommandanten i staden och på citadellet, öfverstelöjtnanten af Callerholm, uti Caroli eller citadellets nordöstra bastion formerat öppen fyrkant samt bakom denna och på vallarne omkring bastionen samlats en stor mängd skådelystna af, snart sagdt, alla stånd och åldrar, hvilka ända till exekutionens slut iakttogo fullkomlig stillhet och tystnad. När Schultz slutat sin frukost, affördes han, klädd i paraduniform, emellan en, under befäl af en underofficer ställd, 16 man stark patrull, från citadellets gård och inom fyrkanten samt ställdes framför en, i midten af den senares öppna sida varande, med friska grästorfvor betäckt bänk af jord, hvarefter, under det bataljonen skyldradt gevär, fältväbelen uppläste konungens utslag och, sedan det kommenderats gevär på axel, Schultz med några varnande ord tog afsked af sina kamrater. Sedan satte han, som under hela tiden visat en stolt men alldeles icke fräck hållning, sig ned på bänken. Regementspastorn förband hans ögon och bataljonsläkaren fäste på hans uniform midt för hjertat ett i dess form af rödt kläde utklippt märke medan nio, för skicklighet i skjutning väl kända soldater, med säkra gevär utan bajonetter, under befäl af en fanjunkare marscherade fram, gjorde halt och front på ett led midt emot och 12 steg ifrån delinqventen. Så snart presten och läkaren aflägsnat sig från honom, gaf fanjunkaren med sin värja förut bestämda tecken till skyttarne för att lägga an och sigta på det röda märket samt kommenderade derefter "fyr", hvarpå skjutningen ögonblickligen egde rum och Schultz' hufvud föll tillbaka. Fyra kulor hade gått igenom märket och de andra i en ring tätt omkring det samma. Härefter höll kommandanten ett rörande tal och derpå nedlades den döde, klädd som han var, uti en till hands varande likkista, hvilken på aftonen fördes till Caroli kyrkogård der jordfästningen egde rum men ej begrafning, hvilken skedde å garnisonens begravningsplats på Kejsebergs backar, allt under åskådande af tusentals menniskor på den omkring 10.000 fot långa vägen från citadellet, genom Vester-, Adel-, Öster- och Östra Tullgatorna samt Östra förstaden till nyssnämnda begravningsplats.¹²

Gatulopp

var ett straff, som i äldre tider ådömdes både krigsmenskap och andra, det förra t.ex. genom 1621, 1683, 1795 och 1798 årens krigsartiklar för fel i tjensten och det senare t.ex. genom 1649 års jernberglagsordning, 1653 års straffordning, 1655 års hofartiklar och 1685 års sjöartiklar för tjufnad m.m. eller, förvandlingsvis, i stället för ådömda böter, som den verkställde ej förmådde utgifva, hvilket, mig veterligen alldrig skett i Malmö och ej kunde ske någonstades i landet efter utfärdandet af 1734 års lag. Men deremot fick krigsmenskapet inom Malmö, i slutet af förra och början af innevarande århundrade mycket betydliga, garnison, jemlikt föreskrifter uti 2 kap. 9 och 24 §§ samt 14 kap. 73 § m.fl. i 1798 års ovannämnda krigsartiklar, jemförda med nyssberörda straffordning och ett Kungl. bref till Åbo hofrätt af den 10 Mars 1696, ofta undergå det grymma gatulloppsstraffet. Hela garnisonen bestod nemligen af värfvadt artilleri, kavalleri och infanteri; till det senare hörde, åtminstone sedan år 1807 och någon tid derefter, två pomerska regementen, kallade drottningens lifregemente och Engelbrektska regementet och bland alla dessa trupper, i synnerhet de två sistnämnda, fanns mycket slödder af mankön och dessutom en mängd sedeslösa hustrur.¹³

Detta straff verkställdes midt på Stortorget i Malmö och skulle utföras af en "gatulloppsparad", bestående, utom befäl, om det var möjligt af 300 man, men, om så många ej vore att tillgå, af 100 man, en hvar utrustad med ett långt spö af samma beskaffenhet, som de spön, hvilka skulle begagnas vid spöstraffs verkställighet, på sätt i det följande kommer att nämnas. Förberörda antal soldater, delinqventens kamrater,

men för tillfället profosser, uppställdes på, som det nu heter, "helt afstånd" från hvarandra, det vill säga så, att fingerändarna på den åt höger rakt utsträckta soldatens högra arm berörde sidokamratens venstra axel, och på två led med ett mellanrum, en "gata" af omkring 6 fot, och å denna gata lopp delinquenten med fullkomligt blottad rygg, å hvilken hvarje soldat i det ena ledet skulle med sitt spö slå ett slag då han lopp fram och likaledes i det andra ledet, då han lopp tillbaka. Han kunde vara dömd till från och med ett till och med nio "hvarf gatulopp", hvilket senare var lika med högsta kroppsplikt, eller 40 par spö eller 30 par ris. Var profossernes antal endast 100, då räknades "ett gatulopp fram och tillbaka" emellan leden för ett hvarf, men om deras antal var 300, då räknades ett genomlöpande fram mellan leden för ett hvarf och likaså ett genom löpande tillbaka. Slogo de hårdt, det de, man kan säga, endast ogera och undantagsvis gjorde, så rann delinquentens blod redan efter första hvarfvets slut. Huru förfärligt grymt detta straff var, åtminstone då det orätt verkställdes, och huru gällande föreskrifter derom, beträffande sammanläggning af straff enligt 1653 års straffordning, kunde missförstås af en domare, synes af ett Carl XI:s bref till alla hofrätter af den 30 April 1694, hvilket innehåller, att en härads höfding dömt en, som stulit tre ston till 16 gatulopp och en, som stulit en oxe, till 12 gatulopp, allt genom 300 man; att han låtit dessa "brottslingar icke med spö utan med käppar så piska och plåga, att, när de afmattade blifvit, de i hans närvaro och åskådande blifvit på kärror satte och förde till dess de alla dessa gatuloppen utstått, hvarigenom den förste en timme derefter, men den andre 4 dagar, sedan de sådan plåga utstått, måst lifvet tillsätta" samt att han för detta lagstridiga och omenskliga förfarande blifvit dömd "sin tjenst förlustig" och att "gifva de dödas enkör och barn, till deras underhåll 200 daler silfvermynt hvardera". Skulle någon straffas med gatulopp i stad där garnison ej fanns eller på landsbyggden, då skulle det verkställas i närheten af rådhus eller tingstad af för sådant ändamål uppbudadt civilt manskap, drängar eller bönder, eller bergsmän, till något af ofvannämnda antal, som samladt och uppställt, kallades "spetsgård". Den som härtill uppbudats, men ej inställde sig, kunde dömas till 40 marker s.m.t. böter eller 3 gatulopp och den, som underlät att slå den löpande syndaren, "skulle strax framhafvas i stället och vara lika straff undergifven med den andre", allt enligt 1649 års jernberglagsordning §§ 32 och 51. I Stockholm hade "samtliga stadsvakter", då en f.d. slottsvaktmästare skulle straffas med gatulopp, för det att han låtit en fånge rymma, "icke brukat den skarphet och allvarsamhet," som deras plikt fordrade", och för den skuld föreskref Carl XI i bref till öfverståhållaren af den 8 November 1688, att en af de felande skulle straffas med gatulopp sedan "stadsvakten på stadens stora torg med tärningsspel på trumman derom sins emellan spelat hade." Men detta allt synes icke hafva medfört dermed åsyftad verkan på alla orter i riket, i synnerhet då någon skulle straffas med gatulopp i och för lägersmål, hvarvid "allmogen ej kunnat bringas till att bruka någon den ringaste allvarsamhet", och därför blef genom ett kungl. justitierevisionens reskript till Göta hofrätt af den 28 Maj 1713, tillåtet, att i sådana orter "i stället för gatulopp, genom härads- och stadsprofosserna eller andra dertill brukliga personer, låta afstraffa de brottsliga med spö som svara mot gatuloppen, nemligen 40 par med tre slag af hvardera, emot nio och så proportionaliter emot mindre gatulopp."

Det nu beskrivna straffet blef genom ett kungl. cirkulär af den 26 November 1812 afskaffadt och ersatt "till lands med prygel och om skeppsbord med dagg, beräknade på det sätt, att emot ett hvarf gatulopp skulle svara 20 prygel eller dagg och emot hvarje hvarf derutöfver 10 prygel eller dagg, så att emot nio hvarf gatulopp skulle svara 100 prygel eller dagg, såsom den högsta bestraffning, dock att ej någon måtte dömas att på en dag undergå mera än 50 prygel, utan straffet, när det öfversteg detta antal, verkställas tvänne dagar å rad, till hälften hvardera dagen, och likaså beträffande dagg.

Prygel och dagg

Enligt nyss återopade kungl. cirkulär, skulle "vid bestraffning med prygel iakttagas, att det, under inseende af dertill kommenderad officer eller, om tillgång derpå icke finnes, underofficer, verkställdes af en korporal inom vaktrum, i närvaro af några utaf den felaktiges kamrater, sedan syndaren blifvit laggd öfver en bänk, vid hvilken han qvarhölls af kamraterna; att dertill nyttjades käpp af en och en halv alns längd samt omkring en half tums diameter; att det gåfves öfver sätet utan på byxorna", hvilka stundom voro af linne, helst om syndaren var mycket illa ansedd, samt att tiden så lämpades, att straff af 50 prygel fulländades inom 10 minuter och mindre antal i mån deraf." "Besträffning med dagg om skeppsbord skulle verkställas på den så kallade "backen", eller den del af öfverdäcket på ett fartyg, som är närmast dess bog, på sätt förut öfligt varit", det vill säga under samma inseende med samma biträde och på samma sätt som då prygel utdelades, endast med den skillnad, att syndaren stundom lades öfver en kanon och att straffredskapet "daggen", bestod af en styf tågända af lika längd som prygelkäppen, men minst en tums diameter. Detta allt gällde ifråga endast om manskap öfver 15 års ålder, Beträffande de vid arméén eller flottan i tjänst antagne gossar, som icke fyllt 15 år, var 77 § . 14 kap. af 1798 års krigsartiklar stadgadt, att om en sådan "med brott eller delaktighet deri beträddes, så skulle han med ris eller om skeppsbord, när ris icke finnes, med en mindre dagg tjenligen agas, allt som ondskan eller åldern var till men, om han snart fyllde 15 år och hans ondska och arghet pröfvades vara större, än emot dess ålder svarade, så skulle han straffas som 'mogande' man."

Nu anförda bestämmelser blefvo, på grund af ett kungl. bref af den 13 November 1843, genom ett krigskollegii cirkulär af den 13 December samma år på det sätt ändrade, att prygelstraffet skulle "verkställas af en korporal eller vederlike inom vaktrum, kasern eller tält, eller afsides bakom läger, eller, då indeld trupp vore på roten förlagd, uti lämpligt rum vid kompani eller skvadronsbefälhafvares bostad, eller ock på annat af nämnda eller högre befälhafvare utsedt tjenligt ställe, men ej vid kyrkoparad."

Både prygel och dagg utdelades ofta i Malmö, den senare endast under den tid efter år 1812, som, en del af skärgårdsflottan var förlagd i Malmö hamn, såsom i andra berättelsen blifvit omförmäldt.

Men de ifrågavarande begge straffen upphörde i och med införandet af 1868 års strafflag för krigsmakten.

Spö och ris

kunde ådömas för flera olika slags brott. Dessutom kunde dels enligt 73 § i 14 kap. af 1798 års krigsartiklar, då i dem "utsatta gatulopp" ej vore verkställbara, emedan 100 man ej vore att tillgå, detta straff "förvandlas till spöslitande, hvilket den brottslige inom corps de gardet, uppdragen och ställd emot väggen, undergå borde", samt dels, då för vissa brott böter blifvit ådömda men den sakfällda saknade penningar till gäldande af samma böter, dessa till spö- och risstraff förvandlas. Allt detta skedde mycket ofta. Femte kapitlet i straffbalken innehåller dels i § 2: "Med spö straffas man och qvinna med ris. Ej må man straffas med flera, än 40 par spö, och ej qvinna med flera, än 30 par ris" – i begge fallen med "tre slag af hvardera paret",¹⁴ såsom stadgat var i § 1 af nämnda kapitel-" samt dels i § 3: "Häradsfogde eller länsman å landet och den i staden, dertill satt är, hafva uppsigt derå, att domen rätteligen fullbordas; eger de ock makt, att genast näpsa den med spö eller fängelse, som straffet med flathet verkställer."¹⁵ För öfrigt var föreskrifvet: genom ett kungl. bref af den 3 Juni 1766, att de ifrågavarande straffen skulle, "till skräck och varning i allmänhet", offentligen, å allmänna platser

verkställas; – genom en Kungl. förordning af den 21 Augusti nämnda år, att en straffpåle med halsjern¹⁶ skulle uppsättas vid hvarje tingsställe; – genom en Kungl. förordning af den 12 December 1741, att missgerningsmän, vid undergående af kroppsplikt, ej finge helt och hållet eller till någon del skylta ansigtet eller bruka någon klädedrägt, medelst hvilken de blefve okända; – och, genom ett kungligt bref af den 20 Februari 1812, att spö- och risstraff ej finge verkställas å de dagar, då sådan strängare köld eller annat oväder inträffade, som uppenbart funnes skola i högre grad försvåra den brottslige straff; att hans aftagna öfverkläder och skjorta skulle ersättas med ett lifstycke af läder, fodradt vintertiden med ludet skinn eller ylletyg och så förfärdigadt, att axelbladen och öfvre delen af ryggen voro blottade, men sidor, mage och bröst skyddade, – samt att de brottslige, vid alla bestraffningar under bar himmel, finge, till förekommande af köld eller solhettas slutliga verkningar, hafva mössa på hufvudet, dock så, att ansigtet deraf ej skyltes. Ofvan omförmälda, åt häradsfogdar m.fl. gifvna godtyckliga makt, af fruktan för hvars utöfvande profossen slog så hårdt, han förmådde, borttogs genom en Kungl. förordning af den 30 Maj 1835, men själfva spö- och risstraffet blef ej förr än 20 år derefter utplånat ur vår lag.

Under min Malmötid fanns ej någon i jorden fäst straffpåle, utan en flyttbar, hvilken uppställdes på Stora torget midt för rådhustrappan, då någon skulle stå vid den samma för att skämmas, men eljest och för det mästa uti bastionen Venersborg, midt för Kansligatans norra mynning samt vidare utanför den gamla husarhögvakten, vid norra ändan af Frans Suellsgatan, och å den gamla Slottsplatsen, nu Kungsparken. Mycket ofta såg jag spöstraffet verkställas. Brottslingen aftog sina öfverkläder och sin skjorta samt ikläddes ofvan nämnda lifstycke. Hans händer infördes i löst tillskrufvade handklofvar, hvilka sutto i nedre ändan af en, vid öfre delen af pålen anbragt jernkedja, medelst hvilken han, med kroppens framsida vänd mot pålen, af profossen så högt upphissades, att endast hans tåspetsar nådde marken.¹⁷ Vid pålens fot lågo parvis det antal öfver 4 fot långa, fina, smidiga spön, med hvilka han skulle afstraffas. Stadsfiskalen var tillstädes för att "hafva uppsigt derå, att domen rätteligen fullbordades." Han höll ett fickur i ena handen och gaf med den andra profossen tecken till straffets början och fortsättning, undan för undan, hvarvid han hade att rätta sig efter 10:de punkten i en Kungl. förklaring af den 23 Mars 1807, så lydande: "Verkställigheten av 40 par spö eller 30 par ris bör, i anseende till tiden, utföras sålunda, att det samma varder fulländadt inom 20 minuter; är antalet mindre af par utaf spö eller ris, bör förenämnda grund iakttagas till bestämmande af tiden, hvarunder det minsta straffet skall vara fullbordadt, så att 20 par spö eller 15 par ris verkställas på 10 minuter och så vidare." Profossen slog tre slag med hvarje par spö, kastade bort dem och upptog nya, undan för undan, till dess det bestämda antalet utdelats. Brottslingen upphäufde snart starka jemmerrop samt vred och vände sig, så godt han kunde; hans blod rann ymnigt och slutligen sletos, om han fick många par spö, bitar åtminstone af huden, från hans rygg. Men detta skedde icke, om han redan två eller tre gånger afstraffats med 40 par spö. Hans hud hade derigenom blifvit, som det hette, "så barkad", att ett förnyat spöslitande föga eller intet kändes, och det hände stundom, att en sådan brottsling både under det han hängde på pålen och sedan han derifrån nedtagits, med grofva ord och åtbördor hånade än profossen, än stadsfiskalen, och än begge.¹⁸

Under min Malmötid dömdes visserligen många qvinnor att straffas med ris och likväl såg jag aldrig detta straff verkställas, hvarför jag förmodar, att detsamma, i strid med tydlig föreskrift, men i redligt afseende och blygsamhetens intresse icke skedde offentligen. Samma förmodan har yttrats af många äldre män, hvilkas ställning i lifvet varit sådan, att de bort kunna meddela mig begärda upplysningar om det ifrågavarande straffets verkställighet, ifall de dertill varit vittnen. Men två gamla, fullt trovärdiga män, hvilka, den ene, vid en tingstad i Östergötland och, den andre å det gamla Packartorget,

nu Norrmalmstorg i Stockholm, sett kvinnors afstraffning med ris, hafva sagt mig, att förbryterskan **stod** på marken; var fäst vid pålen icke blott medelst halsjernet, utan äfven rep om både ben och axlar, för att icke kunna svänga sig undan slagen; att dessa utdelades med korta björkqvistar samt att hon hade det ofvan nämnda liststycket på sig. Det senare bekräftas ock på det sätt af ett uti Nordiska Muséet befintligt dylikt plagg, att å det samma namn äro skrifna på alla de brottslingar som burit det, deribland äfven kvinnor.

Stå i halsjern vid en påle, på torg eller allmän tingstad, att skämmas i två timmar

var ett straff- som, enligt handelsbalken 16 kap. 4 §, missgeringsbalken 8 kap. 2 § en kungl. förklaring af den 23 Mars 1807, 19 punkten och 1830 års konkurslag § 43, kunde ådömas **dels** gäldenär, hvilken bedragit eller brukat svek och list mot sina borgenärer; **dels** den, som förfälskat en rätts domböcker eller kronans räkenskaper m.m., och **dels** den, som stulit annans kreatur ute på marken.

Sedan Malmö diskontverk i slutet af år 1817 störtats och det beslutits, att ett "utredningskontor", bestående af tre personer, skulle i Malmö inrättas, för att emottaga omsättningar och liqvider, så förordnades år 1818 till kommissarier i samma kontor rådmännen Kiellander och Halling samt fältkamreraren Lindstedt, hvilken senare varit bokhållare i diskontverket och i denna egenskap jemväl kommissionär för många låntagare, det han äfven fortfor att vara i utredningskontoret. "Men – säger Halling å sid. 174 – "slarfvig och lättsinnig fast i öfvrigt den skickligaste räkenskapskarl och utrustad med det bästa hjerta samt det mest förekommande väsende, **dels** försummade han att i rättan tid göra omsättningar och **dels** förstörde han dertill emottagna penningar. Sedan alla möjliga försök fruktlöst blifvit använda att återföra honom på rätta vägen, innan han på afvägar kommit så långt, att en offentlig skandal ej kunnat undvikas, förelades han att välja emellan en anmälan i riksgäldskontoret af hans förhållande eller ock frivilligt frånträädande af sin befattning emot löfte, att ingen, som i diskontväg anförtrott honom penningar skulle derpå blifva lidande och att han erhöill afsked på hvitt papper, fast utan beröm. Han antog det senare alternativet och löftet emot honom uppfylldes" på ett konstladt sätt, "så att ingen på honom blef lidande."

Detta var ingen hemlighet för dem i Malmö, myndigheter och andra, som hade ögonen öppna och intresse för der timade händelser af vikt. Men likväl blef Lindstedt, då vid 1824 års början det i Malmö ännu befintliga riksbankens lånekontor öppnades och ehuru Halling sökte tjensten, anställd som kamrerare vid det samma,¹⁹ i hvilken egenskap han jemväl var kommissionär för lånsökande. Men alldrig har väl obehöriga, för att icke säga brottsliga, konsiderationer medfört en svårare verkan, ty år 1830 upptäcktes det, att Lindstedt bedragit minst 130 personer, deribland 11 adelsmän, 6 prester, 20 borgare, 82 bönder, 9 ofrälse militärer och civila ståndspersoner samt 2 studenter, hvilkas kommissionär han varit. Nu kunde hans talrika vänner ej hjälpa den grofve brottslingen "med det bästa hjerta" och den 3 April 1832 såg jag honom dertill af Kungl. Majt. dömd på schavotten.²⁰ Midt för rådhustrappan, ett stycke ut på Stora Torget, hade man upprest en påle med sitt halsjern och medelst detta var brottslingen, med ryggen vänd åt pålen, fäst vid denna samt i öfrigt bevakad af en gatuväktare på hvarje sida. Skurk, som han länge varit, blef han föremål för hånliga ord och åtbördor af många bland den stora människomassa, som åskådade detta, för att tillfredsställa lagens fordringar i den tiden, uppförda frispektakel. Ett sådant uppfördes ånyo den 1 September 1835. Föremålet derför var en ung flicka, som försökt utprångla en falsk sedel å 10 rdr. Hon rönt allmänt medlidande och fick flera gåfvor, då hon bortfördes från pålen.²¹

Stå vid tingsdörr eller rådstufvudörr en timme med ett mjölkekärl i handen.

samt dess förinnan straffas, en man med 6 par spö och, en qvinna, med 5 par ris voro straff, som ådömdes, det förre, enligt missgerningsbalken 43 kap. 4 § och, det senare, enligt en af Gustaf III den 21 Januari 1773 utfärdad förordning, den, som ute på marken mjölkat någon annans ko, får eller get, och jag såg i min ungdom detta straffs förre del verkställas på en fattig qvinna. Bevakad af två gatuväktare, stod hon på trappan och nära yttre dörren till rådhuset. Hon hånades icke af de många åskådare, som funnos nedan om trappan. De voro mera menskligt sinnade, än Gustaf III, som med det barbariska spö och risstraffet ökat den i lagen utsatta påföljden för det att någon olofligen tillagnat sig lite mjölk, äfven om detta skett i afsigt att dermed kunna framsvälta hungrande barn; ty sedan den arma qvinnan utstått sitt skamstraff och nedkom mit bland åskådarne, så skyndade många af dem fram och lade penningar i mjölkkärl.²²

Fängelse vid vatten och bröd.

under högst 28 och ej mindre, än 14 dagar ådömdes förr, enligt missgerningsbalken, flera särskilda författningar och 1864 års strafflag nästan dagligen. Dertill kunde ock, under vissa villkor samt efter vissa grunder, spö- och risstraff samt böter förvandlas, och särskildt var i straffbalken 5 kap. 5 § stadgadt: "Med fängelse vid vatten och bröd må den brottslige straffas, der domaren pröfvar, att hans välfärd och heder genom annan kroppspålit spilles."²³

Så orätttrådigt efterlåten var lagen mot dem, som **ansågos** tillhöra samhällets grädda, ehuru de ju redan genom sin brottslighet förspillt sin heder, och det anförda undantagsstadgandet har, att döma af följande händelse, kanske stundom tillämpats i en ytterligt utsträckt grad. Sedan nemligen en vid artilleriet anställd s.k. "handlangare" så öfverlastat sig med någon stark dryck, att han icke kunnat förrätta sina göromål, och en "kunglig artillerigeneralkrigsrätt" för den skuld, **enligt gällande krigslag**, dömt honom till 15 par spö, så förklarade Kungl. Majt. den 31 Mars 1784, att emedan han var "en undersåte af adelig börd", så hade krigsrätten bort, i stället för spöstraffet, ålägga honom 16 dagars fängelse vid vatten och bröd."^{23a} Men om en medlidsam profoss, hvilken icke var "en undersåte af adelig börd", "med flathet" spöade en man eller risade en qvinna, så kunde han af **en länsman eller stadsfiskal** "genast näpasas med spö eller fängelse"!!!

De, som blefvo dömda till fängelse vid vatten och bröd, skulle undergå detta straff "i allmänna krono- eller slottshäkten" samt åtnjuta endast "två marker mjukt bröd i dygnet", det de ej sjelfve finge anskaffa.²⁴ Men, så vidt jag kunnat utforska har ingen allmän föreskrift utfärdats om af hvilket slags mjöl brödet skulle vara bakadt samt om det skulle vara saltadt eller icke, och ej heller om, huru mycket vatten fången finge dricka, så att vederbörande fångvaktare kunde i viss mån lindra eller skärpa straffet, hvilket äfven för många år sedan skedde uti slottshäktet vid Malmö, der en rå fångvaktares hustru fått öfvertaga alla fångars bespisning och blef rik på den affären.

Uppenbar skrift och kyrkoplikt.

Nionde kapitlet i 1686 kyrkolag och -ordning lyder sålunda:

"§ 1. Uppenbar skrift och kyrkoplikt är den syndabekännelse, som en syndare, lagvunnen och sakfälld, gör inför församlingen, då han tillstår sig vara uti den sak brottslig; för hvilken han uppenbart skriftas, och betygar sin ånger öfver bemälda synd, beder Gud och församlingen om förlåtelse samt utlofvar bot och bättring."

”§ 2. När någon för en offentligen begången last, efter verldslig dom, skall stå uppenbar skrift, och den samme tredskas, då skola vår befallningshafvande räcka presterskapet handen och så laga, att hvarken dermed för länge uppskjutes eller sådan plikt alldeles nederlägges.”

”§ 3. När en sådan syndare visar en allvarlig ånger och ruelle öfver sin begångna synd och utlofvar bättring, då skall skriftefadern honom offentligen aflösa och i Guds församling intaga, på sätt och vis, som handboken innehåller, och derhos förmana honom, att visa sin botfärdighet med 'allmosegift', efter råd och ämne.”

”§ 4. Den sig med lönskaläge förser, så man som qvinna, skall en Söndag under högpredikan stå på en särdeles, dertill förordnad pliktepall ifrån den tid, det ringes andra gången, och samma resa, efter afkunnandet från predikstolen, i hela församlingens närvaro aflösas. Vill någon därför förskonas”, - återigen en gräslig på den jesuitiska grundregeln fotad orättrådighet till förmån för lyckligare lottade medlemmar - ”så gifve 100 dlr smt, halfparten till sockenkyrkan och den andra halfparten antingen till hospitalet eller till de fattige i församlingen, der brottet är skett, och blifve sedan i sakristian aflöst. Skulle någon komma andra resan igen och åter med penningar vilja lösa sig ifrån bemälde pliktepall, så aflägg dubbelt så mycket som första gången; men beträdes någon tredje resan därmed, då skall densamme böta 200 dlr smt. till kyrkan och hospitalet eller socknens fattiga, och stå en söndag på pliktebänken utan att få lösa sig, och sedan skall han offentligen skriftas och aflösas; orkar han ej böta, så plikte med kroppen efter straffordningen. Den, som enkelt hor bedrifver, skall stå tre söndagar efter hvarandra på pliktebänken och ingalunda få lösa sig derifrån med penningar.”

”§ 5. Vid uppenbara skriftermål, skall presten varna folket, att icke vara så obetänkt och förevida den botfärdige syndaren, det han kyrkoplikt utstått och sig således för Gud ödmjukat hafver. Gör det någon, skall han derfor tillbörligen näpsas och af verldslig rätt med straff beläggas.”

Härom innehåller vidare 6 kap. i 1693 års kyrkohandbok följande:

”På detta sättet skall handlas med dem, som förse sig med lönskaläger och hor, så man som qvinna såsom ock andra, de der grofva synder begått och till kyrkoplikt dömda äro, mutatis mutandis, då de intagas till Guds församlings gemenskap.”

”Först när man förnimmer, att han (hon) är botfärdig, skall han (hon) ställas efter kyrkoordningens innehåll, på plikterummet och sedan, vid slutet af gudstjensten i högmessan om en Söndag kallas fram midt på kyrkogolfvet och uti församlingens närvaro med honom (henne) handlas på detta efterföljande sättet.”

”Fromme kristne, eder är veterligt, att denne föreställde person hafver igenom djefvulens tillskyndan och äggelse och sin onda, förderfvade naturs vana, emot de förmaningar, som honom (henne) och oss alla bör akta utaf Guds ord, fallit uti 'boleri' och okyskhet, och genom oloflig beblandelse aflat och fött barn, och således förtörnat Gud och förargat hans heliga församling, och vore han (hon) för den skuld värd utaf Gud och hans församling förskjutas och förkastas. Men efter han (hon) hafver låtit sig förnimma, att han (hon) härefter sitt lefverne vill bättra och sig för sådana synder taga till vara, vill man honom (henne) dermed försöka, med det hopp, att han (hon) skall sig besinna. Men om han (hon) åter sig härefter med sådan synd besmittar, nödgas man med tiden bruka emot honom (henne) den makt, som Kristus (Matt. 18) sin församling emot obotfärdiga syndare gifvit hafver. Men honom (henne) till åminnelse, varnagel och förmaning, tager man eder allesamman till vittnes om det, som han (hon) här nu utlofvar och bekänner.”

”Dernäst spørjer skriftefadern honom (henne):”

”Bekänner du, att du med din okyskhet och 'boleris synd' hafver Gud svärligen förtörnat? Svar ja.”

”Ängrar du det af hjertat? Svar ja.”

"Tror du, att Gud den barmhertige dig det för Kristi skuld förlåta vill? Svar ja."

"Beder du, att Guds församling, den du förtörnat och förargat hafver vill det för Kristi skuld dig tillgifva? Svar ja."

"Lofvar du härefter med all flit vilja taga dig till vara för sådan synd, bättra ditt lefverne, älska Gud, gerna höra Guds ord, bedja Gud om den heliga andes bistånd och regering mot djefvulens, verldens och ditt onda köotts anfäktning och frestelse? Svar ja."

"Dertill hjelpe dig Gud allsmäktig, amen!"

"Låtom oss bedja. O, allsmäktige, evige Gud! Efter det att djefvulen hafver så fått råda med denna menniskan, att han (hon) är fallen uti en så grof synd, och nu dertill kommen är genom din nåd, att han (hon) sin synd bekänner, ångrar och för Kristi skuld förlåtelse begärer, så bedja vi dig, o herre! att du honom (henne) icke förkastar, eftersom han (hon) förtjent hafver, utan till nåde upptager för samme din käre son, Jesu Kristi skuld, genom den stora och omätliga barmhertighet, och gif honom (henne) den heliga anda, som verkar i hans (hennes) hjerta och lefverne en rättsinnig bättring, upplyser och regerar honom (henne), att han (hon) härefter må taga sig till vara för alla synder; vakta sig för säkerhet och tillfälle till synd; kämpa mot djefvulen, sitt onda kött och denna verldens äggelse och onda exempel och dem öfvervinna och lefva så i helighet för dig i alla sina lifsdagar och sedan, samt med oss alla i evighet blifva ditt barn och arfvinge, genom samma din son Jesus Kristus, amen!"

"Sedan tillsäger skriftefadern honom (henne) aflösning med dessa orden:"

"Efter du här inför Gud och hans heliga församling hafver uppenbarligen bekänt din synd och utlofvat en sannfärdig bot och bättring, därför och jag på Guds och vår herres, Jesu Kristi befallning, som sagdt hafver: hvilken i förlåten synderna, dem förlåtas de, tillsäger dig syndernas förlåtelse, Guds nåd och vänskap, i namn faders och sons och den helige andes, amen!"

"Gack i frid och synda icke härefter. Dertill förläne dig Gud sin heliga andas nåd, amen!"

"Derefter svarar presten folket på följande sätt."

"Emedan denne personen hafver sin synd bekänt och ångnat och är nu vorden offentligen aflöst, alltså måste ingen vara så obetänkt, att han förevarit den botfärdige syndaren det han (hon) kyrkoplikt utstått och sig således för Gud ödmjukat hafver. Gör det någon, han skall vederbörligen näpst eller straffad varda."

Såsom af det förestående synes, skulle det enligt sjette kapitlet i 1693 års kyrkohandbok tillgå, när någon af verldslig domstol blifvit dömd att undergå "uppenbar skrift och kyrkoplikt", men presterne hade enligt nämnda kapitel, äfven en dem medgifven rättighet att, af egen makt och myndighet, från predikstolen tre gånger, såsom det kallas, "lysa till bättring" och dervid, så godt sig göra lät, inför församlingen utpeka, men ej namngifva en den samma tillhörig medlem, hvilket skulle ske i följande ordalag:

"Denna Guds församling är nogsammt kunnigt, hvilken stor synd och förargelse en obotfärdig syndare (synderska), igenom sitt okristliga förhållande, en lång tid här begått hafver. Och emedan han (hon) all förmaning, som predikoembetet många resor hemligen och uppenbarligen af Guds heliga ord, till honom (henne) gjort, har föraktat och slagit uti vädret; allt därför förorsakas jag nu förste (andre, tredje) gången, på Guds och mitt embetes vägnar, honom (henne) allvarligen förmana, att han (hon) än, medan tid är, sig omvänder, ångrar af hjertat den grofva synden, bevisande Guds heliga ord och predikoembetet dess lydnad och vördnad, som han (hon) skyldig är. Vi vilja önska och innerligen bedja, att Gud honom (henne) en sann omvändelses nåd förläne ville, för Jesu Kristi skuld, amen!"

Genom 1811 års kyrkohandbok betogs presterna ofvan omförmälda rätt att "lysa till bättring"; men i öfverensstämmelse med uti den sammans 10:de kapitel gifna föreskrifter om, "huru de, som af verldslig domstol dömde blifvit att undergå uppenbar kyrkoplikt, i

församlingens gemenskap skulle intagas", förfors i S:t Petri kyrka, hvilket jag många gånger såg och hörde, på följande sätt.

När den, som skulle undergå uppenbar kyrkoplikt, blifvit af vederbörande prestman "behörigen undervisad och till bättring förmanad", så blef han efter anmälan härom till vederbörande myndighet, näst påföljande Söndag af två gatuväktare hemtad från häktet och, då det ringde andra gången till högmässogudstjenst, inställd i kyrkan, der försedd med en psalmbok samt anvisad plats på "pliktepallen", i dagligt tal kallad "skampallen", hvilken utgjordes af en ungefär 5 fot hög träställning och för tillfället stod på kyrkogolvet under yttersta delen af orgelläktarens skrank, midt för "stora gången" samt var synlig för alla, som ingingo genom vestra, norra och södra kyrkodörrarna eller sutto i bänkarna på nämnda gång äfvensom, i stora mans- och fruntimmersstolarna. När gudstjensten, genom utgångspsalmsens sjungande, var avslutad, så blef brottslingen af gatuväktarne framförd emellan bänkarne på stora gången och stora fruntimmersstolarna till midt för predikstolen, der han föll på sina begge knän,²⁵ och en prest mötte, hvilken först yttrade följande till församlingen:

"Älskelige kristne! Eder är veterligt, att denna föreställde personen, emot Guds ords heliga föreskrift och vårt borgerliga samfund kristeliga lagar, samt oaktat de förmaningar oss alla uti evangelii lära gifvas, begått N.N. synd och dermed icke allenast emot Gud sig svårligen förbrutit, utan ock i hans församling förargelse åstadkommit, så att han (hon) derför värd vore, att af Gud förskjutas och ifrån hans kyrkas förmåner uteslutas och då honom (henne) åligger att inför denna kristliga församling sitt brott offentligen erkänna och afbedja samt det gifna onda exemplet i så måtto försvara, att han (hon), under betygd ånger och löfte om bättring, må i den kristna kyrkans gemenskap åter upptagas, äfvensom han (hon) sig i dag till detta ändamål inställt, så uppmanar jag eder, som här tillstädes ären, att, jemte trogen förbön vara vittnen till denna ånger, som han (hon) här förklarar, den afbön han (hon) här aflägger, och det tillträde till församlingens förmåner, som honom (henne) här meddelas."

Härefter ställde presten följande tre frågor till brottslingen den ene efter den andre:

Erkänner du, att du med ditt N.N. brott dig icke allenast emot Gud svårligen försyndat, utan ock i hans församling stor förargelse åstadkommit?"

"Betygar du deröfver en hjertlig ånger, afbeder ditt brott och söker tillgift, för att åter i församlingens gemenskap upptagas?"

"Lofvar du att händanefter, igenom Guds nåd, taga dig till vara både för detta och för andra brott, samt att dig om ett kristligt lefverne beflita?"

Och när brottslingen besvarat en hvar af dessa frågor med ja – annat skedde, så vidt jag vet, alldrig – så fortfor presten sålunda:

"Sedan du inför Gud och hans församling, der du med din svåra förargelse åstadkommit, ditt brott offentligen bekänt och afbedit samt bättring utlofvat, så förkunnar och tillsäger jag Dig, på församlingens vägnar, tillgift och förlåtelse samt förklarar, att du i dess gemenskap upptagen är. Herren förläne Dig nåd, att denna förmån till din själs salighet använda, under beständig vaksamhet, bön och uppmärksamhet på de dyra förbindelser dig åligger, emot din Gud och dina medkristna, amen!"

"Gack i frid och synda icke härefter."

Derefter sjöngs, utan ackompanjement af orgeln, femte versen i psalmen 182 och sedan blef brottslingen af gatuväktarne återförd till häktet.

Sättas i stocken²⁶ vid kyrkodörren

– den förre i Malmö och hela Danmark af gammalt kallad "gabestocken" – var ett skamstraff, som kunde ådömas enligt både 1734 års lag och flera allmänna författningar för många olika slags åsidosättanden af god sed och ordning. Sålunda innehåller t.ex.

Skamstock. Kulturhistoriska muséet i Lund.

missgerningsbalken 3 kap. 2 §: "Svär öfvermage" – hvarmed förstods en, som var äldre, än 7 och yngre än 15 år – "den skall af föräldrarne eller husbonden med ris agas, efter som åldern och vanarten är till. Sker det oftare, sättes i stocken vid kyrkodörren", och detta senare straff skulle äfven enligt en kungl. förordning af den 16 September 1741, ådömas "ungt folk under 21 år", endast undantaget "ryttare, dragoner, soldater, båtsmän, fiskare, lotsar samt grufve- och hyttarbetare", som rökade tobak. I mina yngre år såg jag det samma icke sällan verkställas, och om det nu för tiden vore gällande, så skulle det säkerligen behöfva söndagligen verkställas på pojkar, hvilka genom svärjande och cigarrökande inbilla sig vara stora karlar, men just derigenom bevisa sig vara stora slynglar. Stocken bestod af två, omkring tre decimeter tjocka samt 4 à 5 tum breda plankor eller trästockar af 8 till 10 fots längd, hvilka kunde medelst haspar vid ändarna sammanfogas till ett helt, i hvars midt funnos två till sex runda hål af den storlek, att en människas smalben, näst ofvan om vristen, kunde i den obehindradt få godt rum.

När straffet skulle verkställas, utlades stocken å en Söndag, före högmessogudstjenstens början, på S:t Petri kyrkogård öster om samt nära intill södra ingångsdörren till kyrkan, och dess begge delar slötos omkring benen på en, två eller tre till stockstraff dömda personer, hvilka omgifna af gatuväktare och "begapade" af åtminstone alla, som gingo in eller ut genom eller förbi den nämnda dörren, höllos fångna i stocken till efter gudstjenstens slut.

Hittills har jag omtalat gamla straff, som med stöd af 1734 års lag eller af Kungl. Majt. utfärdade allmänna författningar ådömdes af **domstol**, men det fanns i min barndom äfven, åtminstone två andra straff, som, utan sådant stöd, ålades af **administrativa** myndigheter, nemligen "Rida trähästen" och "Dansa med spanska fiolen", hvilka jag nu skall beskrifva.

Rida trähästen²⁷

I de krigsartiklar som Gustaf II Adolf utfärdade den 15 Juli 1621, stadgas dels i 46:te punkten: "Hvem kronans arbete försummar, straffas till trähästen eller jernen²⁸ och äte en tid, eftersom saken är till, vatten och bröd, samt dels i 52 punkten: "När 'omblåset, omslaget' eller nödortfigt tillsagdt varder, att vakten sättas skall, ho då vakten försummar, straffas till trähästen, jernen eller vatten och bröd, som saken är till." Dessa bestämmelser äro hufvudsakligen lika lydande i 51 och 55 punkterna af de krigsartiklar, som Karl XI utfärdade år 1683; och i de, som den 6 Maj 1795 af Gustaf IV Adolf utfärdades, stadgas uti 2 kap. 6 §, bland andra extra judiciella straff för manskap, "mossquetters bärande, ridande på kanon och trähäst." Med hvad rätt ridande på trähäst kommit att ådömas icke blott af krigsrätt utan äfven af administrativa civila myndigheter, samt icke blott krigsmanskap utan äfven civila personer, har jag icke kunnat utröna. Emellertid lärer detta skett på många ställen i riket. År 1698 blef en stadstjenare i Göteborg, som öppnat stadens arrestrum för en i detsamma insatt person och med denne utgått i staden, härför dömd att i två timmar rida trähästen²⁹ och åtminstone före slutet af 1700-talet var detta straff infördt i alla af Stockholms magistrat utfärdade taxor för åkare och hyreskuskar³⁰ samt verkställdes på Packartorget, nu Norrmalmstorg.³¹

I Malmö ådömdes natt- eller gatuväktare det ifrågavarande straffet åtminstone redan i början af innevarande århundrade. Se här två bevis derpå.

Magistratens protokoll för den 20 Februari 1804 innehåller i § 8 följande: "Uppå stadsfiskalen Malmborgs requisition hade magistraten låtit uppkalla gatuväktaren Anders Hansson att ansvara för det han försummat sina nattrop. Anders Hansson kunde ej förneka, att han, utan att för stadsfiskalen anmäla något hinder, försummat sina nattrop, men föregifver, att dess hustru den aftonen, då försummelsen skedde, blifvit så hastigt sjuk, att han icke kunnat lemna henne. Stadsfiskalen, som bestrider Anders Hanssons föregifna hinder såsom sanningslöst, påstår å honom straff, medelst ridande af trähästen, och afsades följande

Utslag:

Som väktaren Anders Hansson icke kunnat bestrida stadsfiskalens mot honom gjorda tillmäle att, utan anmaldt hinder, hafva försummat sina nattrop, och magistraten icke skäligen kan fästa något afseende å Anders Hanssons föreburna, men i alla delar obestyrkta hinder för utöfningen af sin skyldighet, alltså kommer Anders Hansson, som af tillförne erhållna varningar icke låtit sig rätta, för den nu åtalade försummelsen att afstraffas med en half timmes ridning å trähästen; om verkställighet hvaraf stadsfiskalen skall besörja."

Vidare innehåller magistratens protokoll för den 12 Augusti 1805, § 2 följande: "Uppå af stadsfiskalen Malmborg skriftligen gjord anmälan, det nattväktarne Gustaf Borgström och Albrekts Rimmertsson, i anseende till öfverdrifven liderlighet och försummelse af dem åliggande skyldigheter voro oskickliga till förrättande af deras beställningar, hade magistraten låtit sig förekalla nämnda väktare, af hvilka Bergström icke kunde förneka, att han vid lofliga kämnersrätten härstädes blifvit tilltalad och dömd för fylleri och slagsmål, samt såväl han, som Albrekt Rimmertsson erkände, att de försummat sina nattrop, med anledning hvaraf och sedan stadsfiskalen jämte väktarne fått afträda, men återblifvit förekallade, magistraten för dem muntligen afsade, det väktarne Gustaf Borgström och Albrekt Rimmertsson, i enlighet med magistratens derom utfärdade och vid deras antagande till stadsväktare för dem kungjorda beslut, kommer att för deras erkända förseelser en halftimme hvardera rida trähästen å "Stora Torget; om verkställigheten hvaraf stadsfiskalen har besörja."

Trähästen på Stortorget. Rekonstruktion av Einar Bager.

Märkligt är, att, ehuru stadsfiskalen anmält, att de två väktarne "voro oskickliga till förrättande af deras beställningar", de likväl icke skildes från dem, och Friberg säger också å sid. 99, att fastän väktarne finge rida trähästen, hvarunder folket ständigt gäckade dem,^{31a} de dock icke alltid afskedades, utan fortsatte sin tjänstgöring.

Slutligen innehåller magistratens protokoll för den 7 Juni 1819 i § 4 följande: "Till följd af stadens äldstes, uti protokollsutdrag af den 4 i denna månad gjorda hemställan, om förständigande för nattväktarne att med en jämn och ständig patrullering om nätterna fullgöra den dem åliggande eftersyn, fattade magistraten följande

Beslut.

Genom det af nattvakten sjelftagna bruk, att efter förrättade rop, hvarje timme återvända till deras samlingsställe, är ändamålet med sjelfva inrättningen förfeladt i så måtto, som våldsvverkare derigenom lemnas fullkomlig visshet om saknandet af offentlig

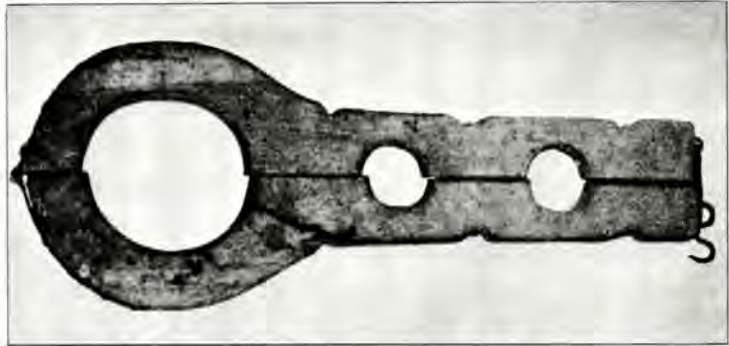
eftersyn vissa stunder på natten. Magistraten förordnar alltså, vid påföljd af redan stadgade böter första och andra gången, då efterlåtenhet härutinnan sig visar, samt tredje gången vid ansvar, att då får rida den s.k. trähästen, att samtliga nattväktare böra, hvar å sin rote, hvarje natt, som för det närvarande ifrån kl. 11 om aftonen till kl. 3 på följande morgon beräknas, två och två i sällskap, flitigt och ständigt patrullera så att endast två väktare i sender måga finnas uti sjelfva samlingsrummet, utom då ett starkt öfvervåldsväder infaller då det må vara samtliga nattväktare obetaget, att derunder till samlingsstället taga deras tillflygt; hvilket beslut, i närvaro af stadsfiskalen Callman, hvilken med biträde af stadens polisbetjening åligger handhafvandet deraf, nu till behörig efterrättelse kungjordes för samtliga i sådant afseende inkallade nattväktarne.”³²

Det ifrågakvarande straffredskapet var sammanslaget af bräder, i form af en häst af omkring 10 fots höjd, och det uppställdes på Stora Torget, der det skulle bestigas af den felaktige väktaren, som borde sitta och skämmas för torgmenigheten samt plågas - ty hästens rygg var ganska skarp - på den samma under viss, i syndarens dom bestämd tid, högst 2 timmar. Stundom skärptes straffet på det sätt, att jernvigter upphängdes på den ridandes fötter, hvarigenom hans plåga ökades.³³ Detta skedde troligen olofligen af stadsfiskalen. Jag har åtminstone icke sett något beslut af magistraten, hvari dylik tortyr föreskrefs, men känner med säkerhet, att stadsfiskalerna Malmberg och Callman voro mycket stränga, för att icke säga hårdhertade herrar. I deras tid var ju dessutom meningen med de flesta straff, att lekamligen plåga brottslingar, och med alla, att ”lända androm till skräck och varnagel.”

Dansa med spanska fiolen

I Björköarätten, författad i slutet af 1200- eller början af 1300-talet och utgörande en svensk stadslag heter det visserligen i 15:de kap., bland annat: ”Gör hon (husfru) hor, wärthar bar oc a takin bæri stathsinsmantel”; men ”stadens mantel” var icke detsamma, som ”spanska fiolen”, ehuru begge buros såsom skamstraff -. Att bära ”spanska kappan” var ett danskt skamstraff, men, ehuru det ådömdes för hor, ej det samma som att bära hvarken stadens mantel eller spanska fiolen; ty Baden säger å sid. 152 i Dansk juridisk Ordbog, att ”Spansk Kappe er en Politiestraf, som bestaar i en jernbeslagen Tønde, som den skyldige maa bære over sig og i denne dragt gjennemgaae nogle Byens Gader.” Borgmästare och råd i Malmö dömde äfven år 1653 en gift man, som begått enkelt hor, att hafva förbrutit sin lott i boet och gå i spanska kappan med trumma framför sig gata upp och ned i staden, samt att qvinnan som var i hafvande tillstånd och för den skuld förskonades från risstraff, skulle dervid följa honom, iklädd både nämnda kappan och halsjern, och derefter begifva sig ur staden.³⁵ Denna kappan har kanske äfven begagnats som skamstraff i Göteborg, ty i kungl. brand och politiorningen för denna stad af den 22 September 1748 heter det uti art. 4 § 2: ”Om tjenstefolk i Göteborg gå med brinnande ljus å något ställe, der hö, tjära e.d. förvaras, så skall den, som dermed beträdes, böta 3 dlr första gången men den andra dubbelt samt en dräng stå två timmar vid pålen och en qvinnsperson gå så många timmar med kåpan.” Men att denna kåpa och spanska fiolen icke vore ett och samma, vill synas deraf, att i Göteborg dömdes år 1716 en qvinna, som varit i slagsmål, att en timmes tid stå på Stora Torget i ”spanska felan, det vill säga”, yttrar Berg å sid. 125 i sina samlingar till Göteborgs historia, ”stå bunden vid en påle och med halsen instucken i en inrättning, som liknade en stor fiol.”

Jag kan emellertid icke minnas mig hafva sett spanska fiolen nämnd i någon annan allmän svensk författning, än i Gustaf IV Adolfs krigsartiklar af den 6 maj 1795 kap. 2 § 8 och af den 31 Mars 1798, kap. 2 § 21, der det stadgas: ”Förbryta sig manskapets hustrur, barn och tjenstefolk inom garnisonen å fästning, så ock på andra ställen i

*Spanska fiolen eller – som den också kallades – Kvinnogiga.
Kulturhistoriska museet, Lund.*

kaserner emot de order och författningar, som, till bibehållande af ordning och polis derstädes, kommandant eller befälhafvare utfärdar, eller sätta de sig emot befälet i dess tillsyn, eller eljest emot dem, som dertill nyttjas, vanvärda eller oanständigt sig förhålla, ege ock vederbörande befälhafvare rätteligen, att låta den felaktige näpsas med bärande af den så kallade spanska fiolen en, högst två timmar. Säkert är, att detta stadgande gjordes gällande inom Malmö, högst betydliga garnison; ty Halling yttrar å sid. 56, beträffande åtskilligt, som tilldrog sig år 1807 inom den samma: "Medan soldaterna nästan dagligen undergingo de grymma och onaturliga gatuloppsstraffen och det midt på Stora Torget, så kringfördes ej sällan deras hustrur på gatorna utstående skamstraffet att bära den så kallade spanska fiolen."³⁶

Denna, hvaraf ett exemplar finnes i nordiskt museum, var ett av temligen tunnt trä, i form af och till ungefär samma storlek som, framsidan af en basfiols (violoncells) kropp och hals förfärdigat skamstraffredskap. Det bars sålunda, att fiolens kropp, förmedelst ett vid dess nedra ända befintligt, stort rundt hål, hängde omkring den dömda kvinnans hals och nedåt öfver hennes bröst samt mage och fiolens hals naturligtvis nedåt fötterna. I närheten af det ställe, hvarest stall och ljudhål finnas på en basfiol, funnos två större, runda hål på den spanska fiolen, genom hvilka den dömdas armar utstuckos och i högra handen höll hon, ett slags stråke af nästan lika längd, som hela fiolens. Iklädd denna, fördes hon omkring på torg och gator, omgifven af en pipare och en trumslagare, hvilkas skrällande duetter utkallade "man ur huse".

Af det ofvanstående synes, hvilka de personer voro och för hvad slags fel de, enligt 1798 års krigsartiklar, kunde ådömas det nu beskrifna skamstraffet. Men Malmöhus län hade i V. af Klinteberg en landshöfding, som visserligen var en i ovanligt hög grad utmärkt, men också stundom ända till våldsamt kraftfull embetsman. Bland annat drog han ifrigt försorg om trädplanterade vid sidorna af landsvägarne i länet och blef i högsta grad förgrymmad, då ett sådant träd åverkades. Detta hade en bonddräng gjort, och för den skuld dömdes Klinteberg år 1811 denne, att med ett litet träd i venstra handen och för öfrigt på nyss beskrifna sätt "dansa med den spanska fiolen", som detta skamstraff af folket kallades.³⁷

Uti ett från trycket år 1832 utgifvet förslag till ny kriminallag, hade en af vårt lands yppersta jurister sammansatt lagkommitté, på omsorgsfullt motiverade skäl, uteslutit de flesta af de ofvan omförmälda straffen och uppgifvit andra, att i deras ställe sättas. I samma anda hade äfven motioner blifvit gjorda under riksdagarna åren 1835 och 1840. Men kommittén och motionärerne hade desto hellre svåra motståndare ibland det slags

lagstiftare, som äro konservativa af grundsats, eller hvilkas omdöme är beroende af fördom, okunnighet eller vanans makt, som dessa kunde till stöd för sitt motstånd åberopa, att, bland härads höfdingarne i riket, hvilka alla blifvit hörda öfver kommitténs förslag, stor meningsskiljaktighet funnits rådande om värdet af åtskilligt i det samma. Af dem hade t.ex. uttalat sig för afskaffande af spö- och risstraffen 48, för deras bibehållande 13 och vilkorligt 12 samt för afskaffande af kyrkopligheten 44, för dess bibehållande 21 och vilkorligt 12.³⁸

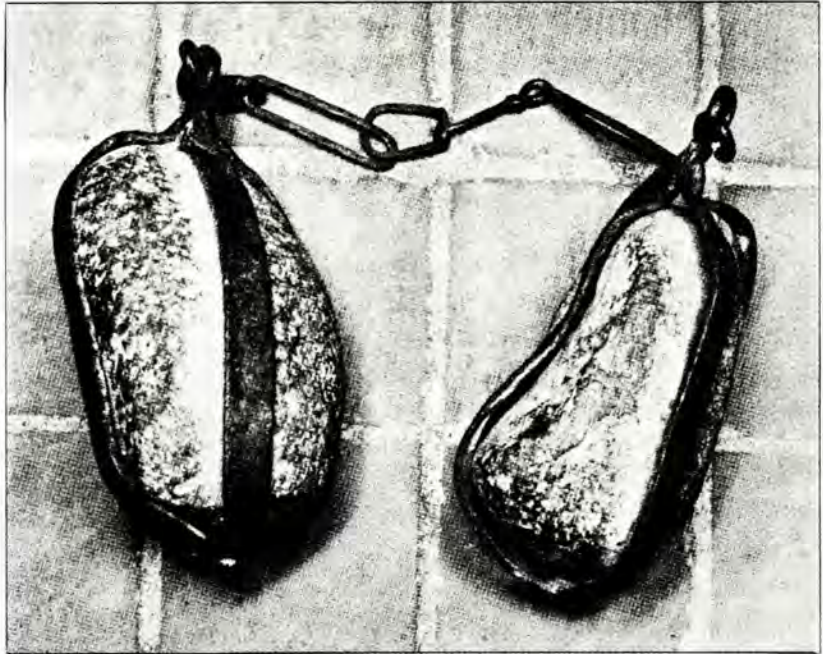
Till följd av detta allt, voro utsigterna för genomförande af flera delar utaf kommitténs förslag mycket mörka. Men de ljusnade betydligt sedan kronprinsen Oscar under 1840 års riksdag utgifvit en, hans hjerta och kunskaper i högsta grad hedrande skrift med titel: "Om straff och straffanstalter", af hvilken samma år två upplagor utsåldes och sedermera öfversättning till flera europeiska språk gjordes. Deruti yttrade han till stöd för sitt yrkande på lifs-, kropps- och skamstraffens afskaffande, bland mycket annat, "att valet af sjelfva straffen måste ske under ett religiöst erkännande af en högre verldsordning och en upplyst vård om människans värde; att de måste vara fullt rättvisa, så väl med hänseende till deras **qualitet**, eller beskaffenhet, som till deras **quantitet**, eller det mot förseelsens storlek svarande belopp, samt att de ock måste vara förnuftslena, det vill säga, i psykologiskt hänseende så beräknade, att de verkade till den afstraffades förbättring och sålunda sträfva att förekomma ett förnyadt störande af det, till allmän båtнад rådande rättstillståndet."

Genom denna skrift blefvo många både inom och utom riksdagens område upplysta, och redan den 10 Juni 1841 beslöt konungen, med bifall till rikets ständers förslag derom, afskaffande af **dels** dödsstraffets skärpning medelst högra handens afhuggande samt den döda kroppens styckning och utsättande på stegel; **dels** stockstraffet och **dels** spö- och risstraffen för sådana brott, som finge med penningar försonas och endast i brist deraf ådroge den felande kroppsstraff. Slutligen blef det skriftens ädle författare sjelf förunnadt, att den 4 Maj 1855 förordna om upphäfvande af icke allenast spö- och risstraffen för svåra brott, hvarigenom dessa barbariska straff helt och hållet utplånades ur Sveriges lag, utan äfven alla andra, af mig här ofvan omförmälda straff,³⁹ än **dels** dödsstraffet genom halshuggning och **dels** fängelse vid vatten och bröd, hvilket senare straff icke upphäfdes förrän den 16 Maj 1884, sedan konung Oscar I:s och vår tids afsigter om ransaknings- och länshäktens samt straffarbetsfångelsers antal, storlek och beskaffenhet blifvit fullt genomförda.

Här skulle jag visserligen kunna avsluta denna berättelse; men emedan det möjligen kan intressera dem, som läst, hvad jag skrifvit om de skamstraff, hvilka ännu de fem första tiotalen af innevarande århundrade ådömdes i Malmö, att äfven erhålla kännedom om andra straff af samma slag, som för lång tid tillbaka i tiden ådömdes, så skall jag om dem meddela följande.

I 17:de punkten af Waldemar IV:s år 1360 utfärdade privilegier för Malmö stad, stadgas, att den, som "fortalede, nogen merckelig person paa hans fred, röcte eller ære", skulle, om han var man, hudstrykes, men qvinna "drage steen af By, som thertill gjorde ære",⁴⁰ d.v.s. med dessa stenar hängande om hennes hals förvisas från staden.⁴¹

Uti 10:de kap. giftermålsbalken af konung Magnus Erikssons stadslag, hvilken utarbetades emellan åren 1350 och 1357 samt i mycket gällde ända till dess 1734 år Sveriges lag den 1 September 1736 började efterlevvas, stadgas straff, deribland böter, för hor emellan gift man och ogift qvinna samt säges i § 2: "Orkar han eig botum,⁴² thå skal snara læggias vm skap⁴³ hans och a hona⁴⁴ stadzens stena, ok swa⁴⁵ skal hon han vm stadhen ledha, ok sidhan stadhen forswæria."⁴⁶ Detta, efter utfärdandet af Drottning Kristinas straffordning af den 18 Maj 1653 i Sverige upphörda straff, har funnits i Norge, Danmark, Tyskland och flera andra länder. På somliga ställen kunde sins emellan grälände qvinnor dömas att bära stadens stenar och derunder beledsagas af

"Stadens stenar". Foto Ystads museum.

hornblåsare.⁴⁷ Dessa stenar voro två, förenade med hvarandra genom en jernkedja, hvilken hängdes bakifrån om qvinnans hals och öfver hennes axlar samt var så lång, att stenarne tangerade hennes mage. De stenar, som tillhört Stockholms stad och funnits å dess rådhus, men nu förvaras i statens historiska museum, bestå af vanlig gråsten, hafva oval form samt innehålla 1 fot i diameter och 5 tum i tjocklek, och jernkedjan är 3 fot 6 tum lång samt 6 tum tjock.

Under 1500-talet blefvo på flera ställen i Tyskland qvinnor, som slagit sina män, dömda att, satta baklänges på en åsna med dennas svans i handen, rida genom en stads gator, dervid den slagne mannen skulle leda åsnan.⁴⁸ I Nordiskt museum finnes en stor oljefärgstafla, hvaraf verkställigheten af detta skamstraff synes.

Ett annat skamstraff i nyssnämnda land var, att den, som stulit en hund, skulle icke allenast böta, utan äfven på stadens torg, i folkets närvaro kyssa hunden i ändan.

Noter till tjugonde berättelsen.

- 1 Malmö tidning nr. 33 år 1817.
- 2 Både denna trädgård och dess ägare benämndes allmänneligen af det lägre folket i staden "yttersta domén". Egaren var ett slags eremit, betraktades med misstro af folket samt ansågs vara procentare och mycket rik.
- 3 Jfr. om allt det ofvanstående Friberg s.139, Halling s. 195-198.
- 4 Detta innefattade måhända på det sätt en afvikelse från lag, att, enligt 3 kap. 1 § i straffbalken, dödsfänges dom borde för honom uppläsas i fångelset och han der underrättas om dagen för

- sin afrittning; men kanske blef domen framdeles äfven den uppläst.
- 5 Stockholms stads galgbacke ligger utan för Skanstull dit Götgatan leder, och det har alltid brukats, att de, som afrittats å nämnda backe, under färden dit stannat utan för huset nr 47 å Götgatan samt ifrån den i detsamma varande källaren Hamburg fått en "styrkedryck". Der har ock många glas länge förvarats, ur hvilka de lifdömde druckit. (Se Lundin s. 601) – Somliga tro, att 6 och 7 versarne i 31 kap. af Salomos ordspråk ursprungligen gifvit anledning till ofvan anförda § i straffbalken. De lyda i nyaste bibelöfversättningen sålunda: "Gifven rusdryck åt en lifdömd och vin åt de bedröfvade, att de må dricka och glömma bort sin nöd och icke mer komma i håg sin vedermöda."
 - 6 Man ansåg detta förfarande, som, enligt Nyström I:306 egde rum hos flera af den äldsta tidens folk, vara en följd af okunnighet och fördom. Märkligt är dock, att läkare i våra dagar stundom förordnat s.k. transfusion, eller varm blods öfverförande från en mycket stark och frisk till en mycket svag och sjuk människa, i afsigt att stärka, till och med rädda den senare från döden. Dessutom har jag läst i Ny Illustrerad Tidning för den 31 Juli 1886 följande. "Bloddrickning för nervsvaga personer börjar blifva allmän här och der på kontinenten. I Paris har än länge praktiserats. I Napoli äro 'bloddrickningssalar' inrättade af flera läkare. Hvarje morgon mellan klockan 8 och 10 ser man ett par hundra damer och herrar, till största delen af de förnäma klasserna, styra kosan till dessa salar, som ligga invid slagtarhusen, för att få blodet alldeles friskt från de ännu varma djurkropparna. Enligt patienternas utsago, åstadkommer denna kur verkliga under. Bleksigtiga och hysteriska fruar och flickor blifva inom få dagar blodfulla och friska, anemiska barn uppblomstra på otroligt kort tid, sjuka åldringar återvinna krafterna, alla som regel-mässigt begagna sig af det nya helsomedlet, känna snart sin lifs- och arbetskraft höjd i betydande mån. Intet under, att litet hvar skyn-dar till salarna och att man planerar för inrät-tandet af ett bloddrickningsetablissemant i stor skala med de olika blodsarternas omsorgsfulla sorterande. Äfven de på flera ställen i staden upprättade bloddrickningsstånden för gemene man har vunnit ofantlig popularitet. Så berättar italienska tidningar."
 - 7 Det blef tryckt med rubrik: "Tal på Malmö afrittplats 1820, då mördarne W. Ahlström och J. Löfberg afrittades. Genom ett kungligt bref den 30 Januari 1830 förnyades ett äldre förbud mot sådana tals hållande.
 - 8 Jfr. Malmö Tidning nr 6 för år 1837 och nr 23 för år 1838 samt Allehanda nr 38 år 1837 och nr 15 år 1838.
 - 9 Flintbergs lagfarenhetsbibliotek III:323. Stockholm 1799.
 - 10 Detta ord – hvilket är i de strafflagar för svenska krigsmakten, "krigsartiklar" kallade, som utfärdades under 1600- och 1700-talen olika stafvadt, t.ex. i de, som utfärdades år 1621, "harchebuseras", år 1683, "harquebuseras" och år 1798, "arquebuseras" – lär ursprungligen vara franskt, ehuru nu i sitt hemland ersatt av "fusillez", och härledt af "arquabuse", gammal franska "harquebuse", som var namnet på 1400- och 1500-talens tunga och ohanterliga eldhandvapen, hvilkas bärare kallades "harquebusiers" eller "arquebusiers".
 - 11 Dessa krigsartiklar blefvo visserligen tid efter annan ändrade, men icke fullkomligt upphäfdade förr än år 1868 genom en då utfärdad "strafflag för krigsmakten".
 - 12 Jfr. om allt det ofvanstående Allehanda nr. 1 1827 och kungl. tjenstgöringsreglementet för arméén den 1 Mars 1819, första delen 14.de kap.
 - 13 Jfr. Halling s. 56.
 - 14 Således skulle en man hafva 120 och en qvinna 90 slag.
 - 15 I judarnas hemland var man angelägen om motsatsen, ty der var stadgadt (se Talmud Babylon. Tractat Maccot 23:a) "Till verkställighet af spöstraffet, anställde man blott sådana (församlings) tjenare, som ega ringa kroppskraft, men stor insigt." – Malmö stads profoss hade ännu år 1812 ej mer än 4 1/3 rdlr bko. i lön. Se Sjöborg I:194.
 - 16 Halsjernet var närmast likt en halsduk af något öfver ett tums höjd. För att kunna säkert fästas omkring halsen, var det å den bakre delen försedt med gångjärn och å den främre med hännglås eller annat stängselmedel. I den förra delen satt en jernkedja, hvars öfra ända var fäst i pålens öfra del.
 - 17 Detta brukades ej på alla afstraffningsställen och var ej heller, noga räknadt, rätt, ty egentligen skulle brottslingen stå på marken invid pålen samt vid denna vara fäst genom halsjernet och den deruti sittande, vid pålen anbragta kedjan; men det skedde i ändamål, dels att skydda hans blottade armar för slag af spöna och dels att hindra honom svänga sig bak om pålen samt således undan för slagen.
 - 18 Huru spöstraffet kändes fick eget nog, förra stadsprofossen i Malmö Gökstedt flera gånger erfarar, sista gången sedan rådhusrätten derstädes den 20 Juli 1842 dömt honom för tjerde resan stöld, då af en glasmästarediamant, till 2 par spö, uppenbar kyrkoplökt och lifstids fängelse å Malmö slott. Se Allehanda nr 58 år 1842.
 - 19 Halling s. II.
 - 20 Allehanda nr. 16 år 1830 och nr 14 år 1832.
 - 21 Malmö Tidning nr. 36 år 1835.
 - 22 Jfr. Friberg s. 98.
 - 23 Enligt ridderskapets och adelns privilegier af den 16 Oktober 1723,ingo "adelsmän icke för ringare brott beläggas med sådant straff, som kunde nesligt och adelsståndet förklenligt vara".
 - 23a Flintberg III:386

- 24 " ; k. bref den 17 Dec. 1772 m.fl.
- 25 Gammalt, ej i kyrkohandboken föreskrifvet bruk.
- 26 Detta straff är nog gammalt. Det har ådömts bland vilda folk mot någon af **stammens medlemmar** – ej främlingar – begången tjufnad samt för samma brott i allmänhet i Kina, Afrika, Rom m.fl. st. – Stocken utlades där vid allmän väg e.d. och tjuften kunde få stå i densamma i många dagar, ibland under månader. Se Nyström I:436. Snart sagdt, hvem som helst i Malmö kunde år 1688 sättas i stocken, ty då föreskref stadens magistrat, att en ny stock skulle förfärdigas och ställas vid kyrkodörren till straff och varning för dem, som antingen kommo försent i kyrkan eller ock åstadkommo förgelse på kyrkogården under pågående gudstjenst. Se Friberg s. 229.
- 27 Ett af de vanligare straffen för slafvarne i Rom var, åtminstone under kejsartiden, att "rida trähästen". Der var detta straffredskap ej förfärdigadt i form af en häst, utan det bestod af en i marken fäst grof stolpe, på hvars öfra ända fanns en sadel, närmast lik ett litet tak af träd, å hvars mycket korta och skarpa ås slafven satt med vid både fötter och händer fästa svåra tyngder. Se Nyström I:364.
- 28 "Straffas till jernen" eller, som det heter i Kristoffers landslag, hög målis balken XI "j fiätur sæthjas" och i Skånelagen 134 föra "i fiætre ok i iarne", betyder fängslas med jern om fötterna.
- 29 Samlingar till Göteborgs historia af Berg s. 130. Göteborg 1882.
- 30 Flintberg III:359.
- 31 Lundin, s. 609.
- 31a Detta skedde en gång sålunda, att, då en bonde länge begapat en trähästryttare och denne, deröfver förargad vagt frågade, hvarför han så länge "glodde" på honom, bonden svarade: "Töll" (tåler du inte, att jag glor på dej, så kan du ju ria din väj, ditt kråg" (kräk).
- 32 I Hallings minnen, om 1819 års händelser i Malmö, förekommer å sid. 198 beträffande det ofvan anförda beslutet, följande: "Huru långt lokalauktoriteterna tilltrorde sig att gå uti lagstiftningsväg på den tiden, kan slutas deraf att magistraten i Malmö inom detta år, af egen myndighet, såsom straff för tredje resan af stadens gatuväktare begången försummelse fastställde, att han skulle rida den så kallade trähästen." Halling hade året förut blifvit ledamot af nämnda magistrat, i egenskap af rådman, och protokollet vitsordar, att han deltog i beslutet utan reservation, hvadan hans yttrande är ganska märkvärdigt. På den nyss åberopade sidan uppgifver han hästens höjd till "omkring 4 alnar", men å sidan 56 har han sagt att den "var 6 alnar".
- 33 Jfr. Friberg s. 99.
- 34 Gör hustru hor och varder funnen på bar gering, bäre stadens mantel. "De lärde hafva så vidt jag vet, icke kunnat enas om, hvad som förstods med stadens mantel. Ut i slutet af 1200-talet upptecknade yngre Vestgötalagens giftermålsbalk, lyder femte flocken sålunda: "Hauer kona hor gjort ok ær hon san at sak thena tha skal letha hænde til thriscullæ kippæ af henni mantel ok skæræ af henni bakskyrto ok skiutæ sua ut om dør fran boos lot sinum"; men här af framgår endast, att man skulle leda hustrun till husets tröskel, rycka af henne hennes mantel, skära af bakstycket på hennes kjortel och fösa ut henne om dörren etc. Här af vet man emellertid, att det ifrågavarande skamstraffet till en del bestod i stympan det af hustrus kläder, eller som det heter i en af våra folkvisor: "han skar af hennes kläder alltjemt efter knå, förr var du en drottning, gå ock nu vall med få".
- 35 Friberg s. 64.
- 36 Att detta skamstraff äfven brukades i Stockholm synes hos Lundin s. 610, der ock en teckning, föreställande en qvinna, iklädd den spanska fiolen, finnes.
- 37 Jfr. Halling s. 105.
- 38 Kronprinsen Oscars skrift om straff och straffanstalter s. 16.
- 39 Härmed afser jag naturligtvis icke ridandet på trähästen och dansen med spanska fiolen, ty de hade icke varit upptagna i 1734 års lag och, så att säga af sig sjelfva förfallit.
- 40 Rosenvinge Nr 77.
- 41 Baden II:160
- 42 Ej böta.
- 43 Manslem.
- 44 å Henne.
- 45 Sedan.
- 46 Svärja att alldrig åter komma till staden.
- 47 I Grimms Deutsche Reichsalthertümer s. 720; Schlyters glossarium ad corpus juris sueo gotorum antiqui pag. 430, 597.
- 48 Grimm s. 722.

Förordning
Angående
Stadzens Äldste
i Malmö
Samt
INSTRUCTION
Såsom författade med
Högwålborne
Mr. BARON, GENERAL och
GOUVERNEURENS
Bifall/af MAGISTRATEN och af Menige
Borgerskapet dersammastådes we-
dertagen på Rådhuset d. 3.
Februarii A:o 1726.

L U N D /
Tryckt hos Abrah. Haberer / Gub. och Ac. Car. Boktr.

Förordning och instruktion 1726 ang. stadens äldste i Malmö.

Tjugondeförsta berättelsen.

Om Kommunalväsendet i Malmö

År 1726 utfärdades två författningar med dessa rubriker: "Förordning, angående stadens äldste i Malmö, författad, med högvälborne herr baron, general och guvernörens bifall, af magistraten och af menige borgerskapet der sammastädes vedertagen på rådhuset den 3 Februari anno 1726" samt "Instruktion, hvarefter stadens äldste af borgerskapet i Malmö sig hafver att rätta, författad, med högvälborne herr baron, general och guvernörens bifall, af magistraten och af menige borgerskapet der sammastädes vedertagen på rådstugan den 3 Februari 1726"; och som dessa två författningar, hvilka gillades af generalguvernören den 25 April nämnda år och af Kungl. Majt. den 15 Januari 1756, sedan först berörda år utgjort¹ grunden för kommunalväsendet i Malmö samt varit i mycket gällande derstädes ända till dess kungl. förordningen om kommunal styrelse i stad af den 21 Mars 1862 började vid 1863 års ingång tillämpas, så skall jag efter dem meddela följande.

Att först magistraten och borgerskapet i sin helhet samt sedan, i det senares ställe, stadens äldste afgjort alla kommunala ärenden före år 1726 och huru oskickligt i det förra fallet tillgått, synes af den första författningens ingress, hvilken har följande märkliga lydelse:² "Borgmästare och råd tillika med menige borgerskapet i sjö och stapelstaden Malmö göre veterligt, att, alldenstund uti en väl underrättad stads och societets styrelse mångahanda, men i synnerhet åtskilliga ekonomi och politimål förefalla, vid hvilkas öfvervägande, inrättande och upprätthållande borgerskapet esomoftast nödvändigt höras måste, men erfarenheten, så här, som på flera orter, nogsamtt vittnar, huru ganska svårt det faller, både att kunna få borgerskapet samhälligt tillstädes på rådstugan, när så behöfves och därom tillsagdt varder, såsom ock att kunna der inhemta hvar och ens särskilda mening och deraf samla de flestas öfverensstämmande utlåtelse, emedan härtill ofta är händt, att de, som det förekommande målet intet angår och derom minste begreppet hafva samt minst förstå, hvad derutinnan tjena kan, mera af en inritad ovana, än något rätt nit för stadens gemensamma bästa, tager sig före, utan någon ordning det mesta att tala och högsta rösten bruka, hvarigenom de ej allenast åsidosätta den beskedlighet som de vid slika tillfällen borde visa, samt hindra andra, som ärendena bättre begripa och förstå, sina meningar att framföra, utan ock understundom med oanständig ifver och utlåtelse störa förtroligheten och uppväcka missförstånd emellan sjelfva borgerskapet inbördes, hvarmedelst då händer, att i det stället ärendena borde ordentligen, förnuftigt och moget öfvervägas, de bästa meningar utsökas och något visst till befrämjande af stadens allmänna nytta, det stannar allt uti oanständiga och skadliga dispyter, då sedermera den ena af misstag till sådan oreda, den andre af kitslighet oordningen att underhålla uti den afsigt, att derunder, såsom uti grumligt vatten fiska och sitt enskilda intresse befordra; en annan af enfaldighet och de flesta af 'obekymmer' och idel vårdslöshet, alla förmaningar oaktade, under mesta sorlet draga sig ifrån de på rådstugan församlade till dess på slutet så få af borgerskapet öfverblifva, att magistraten med dem icke kan tilltro sig uti de förefallande målen något visst att sluta och stadfästa, utan måste 'låtat' ankomma på tiden och ett annat tillfälle, hvarmedelst mången dag fruktlöst förnötes, åtskilliga ärenden, staden och dess gemensamma bästa till stor skada, utdragas, ja ock understundom alldeles eftersättas; Ty hafver magistraten, till

en så skadelig oordnings och oväsandes företagande och rättelse 'fuller' långt före detta med stadens borgerskap öfverlagt, på hvad sätt och genom hvilken utväg sådant bäst kunde låta sig göra samt ändtligen om det medlet kommit öfverens att så väl i följd af högstsälig konung Gustaf Adolfs, glorvyrdigst i åminnelse förordning om städernas administration och förkofring, dat. den 20 December 1619, som i anledning af Stockholm stads styrelse, dat. den 12 December 1672, här i staden förordna vissa personer af borgerskapet, hvilka såsom stadens äldste på visst sätt skola låta sig vårda om stadens ärenden och bästa i gemen, såsom ock i synnerhet hos magistraten på rådstugan emottaga alla propositioner, som staden och dess borgerskap angå, samt deröfver på samtliga borgerskapets vägnar öfverlägga, hvad som bäst till görande vara kan, och derom till magistraten deras utlåtande och behörigt besked ifrån sig gifva, med hvilken inrättning för några år sedan såvida kommit, att stadens äldste alltsedan blifvit brukade äfvensom de ock nu för kort tid sedan ånyo äro ordentligen utsedda och förordnade; Men, som erfarenheten jemväl lärer, att denna inrättningen ej heller vill skaffa den nytta med sig, som vederbör och man förmodat, med mindre dessa äldste erhålla först en tillräcklig försäkran, att samtliga borgerskapet behörigen för godt erkänna, hvad de äldsta å deras vägnar sluta och förrätta; för det andra, att de äldste för sina förrättningar aflägga tillbörlig, derefter lämpad ed och för det tredje, att de öfver deras göromål bekomma en tjenlig instruktion; Alltså har magistraten och borgerskapet att sådant nu öfverväga och i, förmåga af Kungl. Majt. nådigste resolution öfver städernas allmänna besvär af den 16 Oktober anno 1723, 25 punkten, med herr generalens och guvernörens bifall häröfver författad efterföljande förordning, hvilken hädanefter kommer att efterlefvast, äfvensom det, hvad magistraten med stadens äldste för detta likmätigt rådstuguprotokoller, efter öfverenskommande gjord och förrättad, icke bör lända de äldste till något ansvar.³ Härefter föreskrifves i trettonde punkten, bland annat,

att af borgerskapet skulle 24 förordnas till stadens äldste;

att detta skulle tillgå sålunda, att "köpmännen och handlande" skulle bland sig utse och föreslå 24, bryggarne likaledes 8 och hantverkarnes 16 samt "presentera" dessa för magistraten, som bland dem skulle utvälja 12 handlande, 4 bryggare och 8 hantverkare till stadens äldste;

att förslagen skulle för hvarje af nämnda tre borgareklasser eller "societeter", med biträde af stadsnotarien och iakttagande af enkel röstöfvervigt, upprättas;

att inom hvarje societet skulle utses en ordinarie och en extra ordinarie förman med skyldighet att tillse, det allt måtte "beskedligen och ordentligen tillgå" samt att å societetens vägnar "inför magistraten föra ordet";

att, om "oljud och ohöflighet" inom societeterna egde rum, den felande skulle plikta 6 mark smt. och att, om "oqvädingsord eller slika grofheter" förekom, den derigenom förfördelade egde att, sjelf eller genom stadsfiskalen vid domstol söka upprättelse;

att stadens äldste skulle "ega fullmakt å samtliga borgerskapets vägnar att rådslå samt göra och låta uti allt, hvad staden och borgerskapet kunde angå och dem efter instruktionen förekomme att utlåta sig öfver, så att hvad de sedan förrättade det skulle af samtliga borgerskapet för godt erkännas samt, så snart magistraten det öfvervägt, nyttigt funnit och samtyckt och, när angelägenheten så fordrade, att herr generalens och guvernörens bifall dervid sökas måste samt sådant erhållits, sedermera genast vederbörligen verkställas och efterlefvast; dock att inga extra ordinarie sammanskott och utgifter skulle beviljas eller utgifvas, förr än stadens äldste tillförne deröfver hört sina medborgare uti de vederbörliga societeten, således som instruktionen derom förmälar";

att "stadsnotarien eller någon annan habil och edsvuren person skulle stadens äldste 'tillordnas' att skriftligen uppteckna och författa hvad som erfordras kunde";

att "uti deras förrättningar skulle stadens äldste tillbörlig heder bevisas af samtliga borgerskapet igenom, såväl som hvar och en i synnerhet, och att om dem skedde för

deras förrättningsars skuld, antingen alla tillsammans eller endera särskilt något skymfligt ofog, den brottslige skulle därför plikta 5 dlr smt och icke desto mindre varda af stadsfiskalen dragen för rätta, dess förseelse efter lag vederbörligen att umgälla, så framt oqvädingsord voro utgjutna”;

att de, som förordnats till stadens äldste, skulle, ”så länge, de dervid förblefvo, varda befriade från alla andra stadens sysslor och onera personalia, undantagandes, att de, som voro officerare vid borgarekompanierna, måste likväl förrätta, hvad dem dervid tillkomme, så väl vid paraderingar som eljest efter brandordningar och hvad mera derom erfordrades”, samt

att ingen af stadens äldste skall vara skyldig att ”mot sin egen vilja dervid längre förblifva, än 3 års tid tillika”, hvarför nya val skall hvart tredje år i December månads början förrättas.

Instruktionen innehåller i första punkten följande märkliga formulär⁴ till ed, att af hvarje stadens äldste ledamot afläggas: ”Jag N. N. lofvar och svär vid Gud och hans heliga evangelium, att jag vill och skall för min rätte, lagkrönte konung hafva och hålla etc (här införes den undersåtliga eden). Dernäst såsom jag är utsedd och förordnad till att vara en af denna stadens äldsta och samtliga borgerskapets fullmäktig till att låta mig vårda om stadens bästa uti allt det mig vid samma syssla åligga kan, så skall jag derutinnan förhålla mig ’beskedligen’ och för ingen uppenbara eller utsprida, hvad som antingen inför magistraten eller stadens äldsta diskuterats och taladt varder, som ’lönnt’ hålles bön. Så skall jag ock eljest uti denna min syssla visa mig flitig och trogen samt alldrig uppsåtligen annat påminna, råda eller samtycka, än det, som, efter mitt samvete och yttersta förstånd, kan rätt och billigt vara samt hafva hopp med sig om stadens och dess borgerskaps allmänna nytta samt hvar och en af borgaresocieteternas välfärd och förkofran, allt efter som nödvändigheten och anständigheterna det fordra. Jag skall därför icke underlåta, så framt jag skulle veta eller kunna upptänka något till stadens bästa, som vore tjenligt, antingen att ånyo inrätta eller lända till förbättring uti det, som redan inrättadt är, att då ofördröjligen derom med de öfrige stadens äldstes öfverlägga och derpå yrka, att sådant må blifva magistraten föredraget, och hvar jag icke skulle dermed hos stadens äldsta kunna fortkomma, men likväl i mitt eget sinne hålla det nyttigt, skall jag icke desto mindre sjelv gifva det magistraten tillkänna, på det sådant må blifva vederbörligen öfvervägt, huruvida det kan pröfvas nyttigt att låta verkställa; skolandes icke låta mig härifrån draga antingen af egennyttia eller för någon privat afsigt, och således hvarken för ’vän- eller ovänskap’, hat eller afund, nytta eller skada, eller för fruktan, eller någon annan orsaks skuld, något underlåta, som mig efter instruktionen tillkommer att förrätta och befrämja, så sannt mig Gud hjälpe till lif och själ”.

Denna instruktion för stadens äldste innehåller för öfrigt i 28:de punkten en mängd föreskrifter att af dem iakttagas, deribland, utom vanliga, som redan i förordningen gifvits,

att till magistraten afgifva infordrade utlåtanden inom förelagd tid vid vite af 10 dlr smt;

att ”för deras egen heder och ärendenas angelägenheters skuld”, vid 40 mark smt vite hafva sina sammankomster uti dem anvisadt rum å rådhuset och icke ”på offentlig källare och krogar några stadens ärenden företaga och ventileras”;

att inom sig utse en förman att ”föra ordet och styrseln”;

att hålla sammanträden en gång i veckan efter magistratens tillsägelser och dessutom en gång hvar månad samt så ofta deras förman låter dem genom en stadstjenare kalla och att alltid, ”på magistratens bud, hos henne sig infinna”, detta allt vid påföljd, efter omständigheterna, af 3, 6 eller flera mark smts böter;

att om de icke kunna sig om en mening förena, derom rösta, den "nedersta" först och förmannen sist, hvarefter af stadsnotarien först de flestas mening skriftligen uppsättes och sedan de andras samt begge underskrifvas;

att om förmannen förfallolöst uteblefve från något sammanträde, han skulle plikta 3, 6 eller flera mark smt efter omständigheterna och vice förman af de närvarande utses;

att för besluts fattande 16 af stadens äldste måste vara tillstädes;

att "vid vissa tillfällen biträda magistraten uti justitieärenden, när omständigheterna så fordra" och genom delegerade i synnerhet hafva inseende öfver stadens inkomster och utgifter, byggnader, våg, broar, vägar, vattenverk och brandväsande m.m.; med magistraten deltaga i skattsättning och inqvarteringsbestyr; tillse, att intet intrång sker "i handeln och borgerskapets näring" genom utländingar eller andra; med magistraten deltaga "vid magistratspersoners väljande", "sedan de vid slika händelser hvardera hört sin societet" och "andra betjenters tillsättande" samt genom delegerade i mantalsskrifnings förrättande, i kyrko- och skolråd samt fattigvård m.m.;

att innan de deltaga i skattsättningarna, aflägga följande ed. "Jag N. N., som till "skattningsman" för innevarande år förordnad är, lofvar och svär vid Gud och hans heliga evangelium, att jag vid samma förrättning vill och skall visa mig flitig och beskedlig, så att jag uti skattsättningen, såvida 'mig tillstår', ingen skall förörätta, utan efter mitt yttersta förstånd se derpå, att skillingtalet eller 'skattningsportionerna' och besvärerna blifva emellan vederbörligen rätteligen fördelade i anseende till hvar och ens förmögenhet, handel och vandel samt näring och bergning. Jag skall ock jemte de öfrige skattningsmännen vederbörligen öfverse skattningsförslagen samt rätteligen uträkna, huru mycket af hvarje slag skatten på skillingtalet eller skattningsportionen belöpa kan och sådant på skattningens längden uppteckna låta. I lika måtto skall jag med lika rättrådighet beflita mig derom, att 'inqvarteringsportionerna' blifva vederbörligen och rätteligen delade och jemkade borgerskapet emellan, och således, så mycket mig tillkommer, så laga, att ingen i någon måtto må blifva oskäligen eller öfver ämne och förmåga besvärad och betungad. Så skall jag ock, när jag blifvit förordnad till stadens räkningars reviderande, af yttersta förstånd efterse, huru stadens egendom vederbörligen är inventerad och i redighet hållen samt medlen väl och rätteligen använda, men 'på annan händelse' skall jag deröfver göra min anmärkning och påminnelse och se derpå, att sådant blifver vederbörligen förklaradt eller rättadt. Vid månadstaxornas sättande öfver de vederbörliga persedlarna, skall jag jemväl, utan egen nytta och privat afseende, säga rätta priset eftersom omständigheterna medgifva, hvilket allt jag icke skall 'utur akt låta anten för vän- eller ovänskap', skyldskap eller svägerskap, hat eller afund, nytta eller skadas skuld, eller hvad det vara må, utan allt i detta fallet, så vida jag det förstår, redeligen och på mitt samvete förrätta, så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ".

På sätt af det förestående synes, skulle stadens äldste bestå af 24 borgare, eller 12 handlande, 4 bryggare och 8 hantverkare, hvilka magistraten egde att utvälja bland dubbelt så många af handels-, bryggare- och handtverkssocieteterne föreslagna, dem tillhörande män, och nämnde stadens äldste ega fullmakt att å samtliga borgerskapets vägnar dels rådslå samt göra och låta uti allt, hvad staden och borgerskapet kunde angå, utan annan inskränkning, än att inga extra ordinarie sammanskott och utgifter finge af stadens äldste beviljas eller utgifvas, förr än de deröfver hört sina medborgare uti societeterne, samt dels, sedan de hört den societet, af hvilken de voro medlemmar, med magistraten deltaga uti val af till densamma tillhörande tjenstemän. Stadens äldste i Malmö utgjorde således en verklig representation för stadens **borgerskap**.

Men häruti skedde – ingen vet när eller af hvilka anledningar tid efter annan högst betydliga förändringar.⁵

Hvad jag med fullkomlig säkerhet känner, det är, att, åtminstone sedan början af innevarande århundrade och till 1863 års ingång, stadens kommunala och en del administration även den handlades af följande myndigheter och samhällsklasser.

Stadens äldstes makt hade blifvit mycket inskränkt. De hade t.ex. väl i behåll sin rättighet att med magistraten deltaga i val af borgmästare, rådmän och magistratssekreterare, men deras skyldighet att dess förinnan höra societeterne hade upphört och dessa i stället fått rättighet att inom sig vid hvarje valtillfälle utse inom handels societeten 12, handverks societeten 8 och bryggaresocieteten 4, tillsammans 24 så kallade **elektorer**,⁶ hvilka deltog i valen med samma rätt som stadens 24 äldste. Dessas rätt, att å samtliga borgerskapets vägnar rådslå och besluta om allt, som kunde staden och borgerskapet angå, utom beträffande extra ordinarie sammanskott och utgifter, hade dessutom öfvergått till de tre borgerliga societeterna och i viss mån ett par andra korporationer, hvarom mera längre ned.

I handels societeten hade ännu endast handlande af alla slag, utom högare delaktighet; men i handverks societeten hade upptagits skeppare och färjemän och i bryggaresocieteten högare, idkare af värdshus och gästgifverirörelse, krögare⁷ och konditorer, som tillverkade eller åtminstone sålde likörer, **allt med villkor, att tillika vara borgare i staden.**⁸

Dessutom hade stadens äldste och de borgerliga societeterna förlorat något litet af sin forna betydelse derigenom, att det tillkommit två nya kommunalmyndigheter. Den ena var en fjerde societet, kallad civil- och klerecिसocieteten, bestående utaf afskedade och i tjänst varande civila samt ekklesiastika tjänstemän hvilka icke tillhörde magistraten eller länsstyrelsen, samt apotekare i staden, **nemligen såvida de tillika egde hus i staden**, hvadan dessa kunskaper och erfarenhet i allmänna värf icke tillmättes något afseende. Denna societet egde knappt annan rättighet, än att yttra sig, då frågor förekommo om skatter, som ej skulle drabba borgerskapet allena, hvadan å dess ledamöter och dessas utanför societeten varande likar kunde tillämpas Bebels yttrande å sid. 205 uti hans skrift "Qvinnan i forntiden, nutiden och framtiden: "Menniska, du är ett intet, så vida du ej har penningar och gods; förstånd och bildning äro bisaker, som ej gälla något." Den andra nya kommunalmyndigheten kallades "särskilda hus och jordegods, hvilka ej med societeterna deltog i överläggningar" och inkallades stundom till magistraten för att yttra sig i nyss nämnda frågor.

Öfver de nu beskrifna sex kommunalmyndigheterna, stod **den sjunde** eller magistraten, bestående af en borgmästare och sex rådmän, samt öfver denna myndighet länsstyrelsen, hvars chef kunde, när han behagade, intaga ordförandeplatsen i magistraten, och som utfärdade fullmakt för vald rådman samt pröfvade anförda besvär öfver magistratens beslut.

Det nu beskrifna sättet för afgörande af kommunala och vissa administrativa ärenden hade åtminstone **redan år 1837** i laga ordning befunnits otillfredsställande och varit föremål för granskning af en kommitté, hvars förslag till ett bättre ordnande af kommunalväsendet behandlats af societeterne och derefter öfverlemnats till magistratens pröfning, **som dock år efter år underlåtit att den samma företaga**,⁹ hvaremot ingen gjort anmärkning, något, som kanske torde visa, hvilken i hög grad myndig myndighet magistraten i den tiden var.

Men så inträffade fyra år senare – en händelse – i fleras tycke **en oerhörd händelse** – hvilken ock åstadkom oerhörd uppståndelse i staden.

Magistraten hade, efter kommunalmyndigheternas hörande, och **ofullständig** kallelse, i ändamål att höra äfven sådana stadens invånare, som icke voro medlemmar af nämnda myndighet, den 1 Augusti 1840 fattat ett beslut om den s.k. "lyktskattens" utgörande, hvarigenom detta **öfverflyttats från stadens husegare "på alla i staden boende, mantals-skrifna personer, utom soldater och husarer"**, således å alla arbetskarlar och deras likar,

m.fl. obemedlade icke husegare, Detta beslut, som ej blef allmänt känt, förr än debetsedlarna för år 1841 utdelats, hade då åstadkommit ett ganska allmänt och lifligt missnöje samt utlysande af ett sammanträde med de missnöjde till den 27 Januari 1841, i afsigt att samråda om öfverklagande af beslutet. Jag hörde till de missnöjda, icke för den obetydliga skattens skuld, utan af princip därför, att skatten ålagts många hundra personer, eller alla, som ej tillhörde kommunalmyndigheterna, utan att alla dessa blifvit satta i tillfälle, att sig i ämnet yttra och utan rättighet för någon af dem att deltaga i beslut om skattens användande och i revision af räkenskaperna deröfver. I denna riktning hade jag, – som då var förste landtmätare i Malmöhus län och boende i Malmö, men ej husegare, och således hörde till de många af stadens invånare som väl skulle betala skatten till samhället, men ej fick deltaga i något kommunalbeslut – och flera andra som voro i samma omyndighetstillstånd som jag, redan dagen efter ofvan nämnda sammanträde anfört besvär hos Kungl. Majts. befallningshafvande öfver det ifrågavarande beslutet, som ock ändrades den 25 näst påföljande Maj i den af klagandena yrkade riktning.¹⁰ Jag hade blifvit mäktigt tilltalad af följande yttrande af kronprinsen Oscar: "Ett folk måste ega en väl ordnad kommunalförvaltning, för att fritt och verksamt kunna utveckla sina enskilda förmögenheter och omsorgsfullt vårda sina lokalangelägenheter", och jag hade alltsedan år 1838, så godt jag kunnat, gjort mig förtrogen med icke allenast allt, som angick kommunalväsendet i vårt land, utan äfven gällande kommunallagarna i Norge, Danmark, Preussen och Frankrike. Sålunda utrustad, uppträdde jag på det ofvannämnda sammanträdet med ett långt, skriftligen uppsatt anförande, hvaruti jag sökte förmå de församlade, att, såsom jag uttryckte mig, "handla i en större skala, för ett större syfte, än besparing af några skatteskillingar, och tillse, om stadens kommunala representation vore sådan, den borde vara, eller om den kunde ändamålsenligen ordnas", och, efter att hafva beskrifvit denna representations orimliga sammansättning samt vanmakt i vissa afseenden m.m., föreslog jag de närvarande "att beträda föreningens väg för att upptaga och pröfva den frågan, om stadens kommunala styrelse vore så god, den kunde vara, eller om något bättre kunde och borde sättas i stället". Detta bifölls, och på de närvarandes begäran uppsatte jag samt införde i stadens tidningar en skrift a denna lydelse:

En del af de makttegandes harm öfver detta allt kände knappt några gränser och gaf sig luft, bland annat, uti en ilsken och dum, insänd artikel i ofvan nämnda nummer af Malmö nya allehanda, hvilken väckte anstöt och framkallade beröm för tillställarna åtminstone i Stockholm och Kristianstad, på så sätt syntes af yttranden uti derstädes utgifna tidningar.¹¹ Jag yttrade mig i anledning af berörda artikel uti två hofsamt, rakt på saken skrifna uppsatser, den ena med rubrik "Icke justerad grundritning till en kommunalanstalt för stad, underställd kännares benägna omdöme," hvilken infördes i nyss nämnda tidning för den 23 Februari, och den andra med rubrik: "Reflexioner i anledning utaf en af dagens frågor, hemtad från goda källor", hvilken uppsats infördes i ofvan nämnda tidning för den 2 Mars, allt 1841.

Å det utlysta sammanträdet från hvilket ofvan antydde makttegande afhöllo sig, valdes jag till ordförande; höll dåvarande stadsnotarien, sedermera rådmannen N.H. Qviding ett förträffligt, i Malmö tidning för den 13 och 20 Mars 1841 aftryckt anförande; besvarades den uppställda frågan med enhälligt ja; bildades "municipalföreningen i Malmö" och utsågs en kommitté af fem personer, deribland nyss nämnde Qviding och jag, med uppdrag att "så skyndsamt som möjligt, uppgöra och till föreningens pröfning öfverlämna fullständigt förslag till organisation af en på rationela grunder fotad kommunalförvaltning, för Malmö stad".

I egenskap af kommitténs ordförande, föredrog jag inom den samma först vissa af mig uppsatta hufvudgrunder för det tillämnade förslaget och, sedan dessa blifvit diskuterade, den 22 Juni 1841 ett utkast till samma förslag. Detta utkast omarbetades av Qviding,

Rådmanen N. H. Qviding 1808-1886.

som var icke allenast juridiskt bildad, utan äfven nästan mer än någon annan i Malmö hemmastadd uti och nitisk för saken, hvilket han bevisat med bland annat flera af honom uti Malmö tidning (hvars redaktör han var) skrifna artiklar i ämnet. Hans "förslag till kommunallag för Malmö stad" antogs väsentligen af föreningen den 30 Oktober 1841, ingafs den 21 December samma år till magistraten och blef af denna den 10 Januari 1842 öfverlemnadt till granskning af de samtliga societeterna, men icke enskilde hus- och jordegare, hvilket är ganska betecknande för den tidens åsigt.

De tongifvande och maktogande männen inom handels-societeten voro i högsta grad missnöjda med mig, Qviding och våra kamrater. Förslaget blef förkastadt först af nämnda societet sedan af de andra och slutligen af magistraten genom ett dess beslut af den 6 Augusti 1842. **Men under öfverläggningarna i det viktiga ämnet, hade icke någon röst höjt sig för bibehållande af den gällande kommunala representationen, utan dess ombildning enhälligt önskats.** Derför innehåller ock magistratens nyss nämnda beslut, bland annat, "att, enär handels-, handtverks- och bryggaesocieteterne sammanstämmande förklarar sig benägne för utarbetande af ett nytt förslag till kommunalstadga för Malmö stad och önskat, att i sådant ändamål måtte utses deputerade af så väl magistraten som samtliga societeterna och stadens öfrige invånare, och magistraten äfven för sin del måste vitsorda bristerna uti nu gällande stadgar för behandlingen af städernas angelägenheter, ansåg magistraten lämpligt, att, med godkännande af handels-, handtverks- och bryggaesocieteternes yttra de afsigter om behofvet och nyttan, att få förevarande fråga i ytterligare noggrant öfvervägande tagen, beredd och pröfvad, förordna, det skola deputerade, en af magistraten,¹² två af hvardera societeten och två af de stadens invånare, hvilka nu icke anses tillhöra någon af societeterna, utses, med uppdrag att, efter inhemtande af alla nödvändiga upplysningar och deribland af gällande bruk och stadgar i andra, med denna jemförliga rikets städer, uppgöra och till magistraten inkom-

ma med fullständigt och motiveradt förslag till ny ordning för Malmö stads administration i stället för de nu härom dels antagna stadgar och dels genom häfd och vana (tillkomna iakttagelser).¹³

Således hade – så inbillade jag mig – mitt ofvan nämnda anförande den 27 Januari 1841 dock desto heller utträttat något godt, som magistratens beslut icke öfverklagades. Men att jag i detta fall "uppgjort räkningen utan värden" kommer att af det följande synas.

Deputerade valdes, men bland dem naturligtvis icke sådana rabulister, som Qviding och jag, utan tio för den vigtiga sakens befordrande till största delen främmande män, med rådmannen och t. f. borgmästaren Halling – af magistraten vald deputerad – till ordförande.¹⁴

Han och de togo sig lång betänketid, ty först efter 3 års förlopp, eller den 20 November 1845 voro de färdiga med sitt, af Halling författade arbete, hvilket utgafs från trycket under följande något knaggliga, här bokstafsrikt afskrifna titel: "Af Magistraten, Borgerskapet och öfrige Invånare i Malmö utsedde Deputerades, till utarbetande af Förslag till en ny Ordning för Stadens Administration, till Magistraten den 20 November 1845 afgifne Betänkande i detta ämne, jemte ett inom Deputerade framställt Förslag med Motiver till **Stadga om Malmö Stads Styrelse.**"

I betänkandet yttrades, bland mycket annat (å sid. 6): "Då deputerade nu framlägga detta förslag, få deputerade tillkännagifva, att det icke är att betrakta såsom deputerades definitiva beslut, utan att deputerades afsigt för närvarande endast är, att, genom meddelande deraf i tryck, lemna hvarje¹⁵ samhällsledamot tillfälle att, innan deputerades arbete efter nu gällande former förekommer till afgörande, deraf taga kännedom och öppna utvägar för enhvar, som dertill finner sig ega kallelse och förmåga, att, inom den 1 Juli 1846 till deputerades ordförande aflemna, med sitt namn underskrifna anmärkningar, åtföljda för att tillvinna sig uppmärksamhet, af utkast till de mera lämpliga stadganden, som anses böra emot de föreslagna utbytas, och **hvilka derefter skola af deputerade före slutliga redaktionen i noggrannt öfvervägande tagas.**"

Det afgifna förslaget blef föremål för allvarsamma anmärkningar man och man emellan samt särskildt af mig, med noggrannt iakttagande af deputerades föreskrifter, uti en till Halling den 26 Juni 1846 aflemnad vidlyftig skrift, som trycktes i Malmö tidning för den 18 och 25 Juli samt 1, 8, 15 och 22 Augusti samma år.

Men dessa och andra anmärkningar, blefvo icke såsom utlofvadt var, "af deputerade före slutliga redaktionen i noggrannt öfvervägande tagna", **emedan denna redaktion icke företogs hvarken under de 5 år, som förlöto intill Hallings utan föregången sjukdom, den 7 November 1851 plötsligt inträffade död eller derpå följande 11 år samt blef efter dessas förlopp öfverflödig genom Kungl. Majts. den 21 Mars 1862 utfärdade nådiga förordning, om kommunalstyrelse i stad hvarigenom de redan år 1837, eller för ett fjerdedels århundrade tillbaka utdömda kommunala institutionerna i Malmö ändtligen undanröjdes.!!!**

Noter till tjugondeförsta berättelsen.

1 Deputerade s. 64.

2 Jag tillåter mig med särskilda stilar här nedan utmärka åtskilligt, som visar, att våra fäder ofta på ett brutalt sätt skickat sig under deras öfverläggningar om allmänna ärenden – liksom ännu i somliga folkförsamlingar stundom sker.

3 Denna ansvarsbefrielse synes innebära, att magistrat och stadens äldste icke varit på grund af någon **författning** berättigad att göra hvad de gjort.

4 Jag inför detta formulär till ed och längre ned ett annat, emedan de äro af kulturhistoriskt

intresse helst i den närvarande tiden, då afskaffandet af alla, i våra lagar och författningar föreskrifna eder står på dagordningen.

- 5 Till och med de nedan nämnde deputerade, med t. f. borgmästaren Halling i spetsen, som den 20 Nov. 1845, afgåfvo "förslag till stadga om Malmö stads styrelse", hafva i denna handling yttrat, att de härom sökt, men icke lyckats finna upplysningar.
- 6 Denna förändring har måhända blifvit införd med föranledande af kungl. förordningen den 17 Oktober 1727, angående borgmästares, rådmäns och stadssekreterares val i Stockholm, och torde hafva skett åtminstone före år 1761, ty den 29 April samma år blef min farfars far, dåvarande stadssekreteraren Henrik Falkman enhälligt vald till justitieborgmästare af politiborgmästaren, 6 rådmän och 48 af borgerskapet. Sedermera var förfarandet enahanda t. ex. den 20 December 1771, då min farfar, Henrik Falkman, valdes till rådman, och vidare den 10 April 1799, den 16 Juni 1803, den 9 Augusti 1843, hvilket vitsordades af magistratens protokoll för alla dessa dagar hvarom se 18:de berättelsen. Jfr Deputerade s. 49.
- 7 Sjöborg säger å sid. 194, att "krögarelaget på 1780-talet intagits i bryggaresocieteten".
- 8 Jfr. Deputerade s. 9 och 50. Enligt s. 50 utgjordes bryggaresocieteten ännu den 27 Aug. 1804 af endast bryggare, gästgifvare och krögare.

- 9 Malmö tidning nr 3 år 1840; Allehanda för den 8 Mars 1842 och Malmö tidning för den 18 Juli 1846.
- 10 Allehanda nr 9 och Malmö Tidning nr 27, allt år 1841.
- 11 Allehanda nr 19 år 1841.
- 12 Societeterna hade föreslagit två deputerade af magistraten.
- 13 Se vidare Malmö nya allehanda för den 8 och 12 Mars samt Malmö tidning för den 2 April och 13 Augusti, allt 1842 – äfvensom "Arkiv för kommunal lagstiftning, utgifvet af N. H. Qviding", Örebro 1841-1844 häftet 2 sid. 4-14 samt häftet 1, hvaruti författarens ofvan nämnda förslag med motiv är intaget. Han visar i motiven å s. 30-32, såsom exempel på äfven enkla ärendens behandling, att det fordrades minst 46 särskilda åtgärder för att få pröfvadt en den 1 Juni 1841 väckt fråga om uppförande utmed S:t Petri kyrkas norra sida af ett nytt skjul för brandstegar mot en kostnad af högst 46 rdlr bko.
- 14 Ensamt valet af dessa deputerade innebär ett bevis för det då varande eländiga tillståndet, ty mer än 4 månader förlöto innan valet blef fullbordadt. Se Malmö nya allehanda nr 95 år 1842.
- 15 Staden hade 11.223 invånare och 350 tryckta exemplar blefvo såsom i betänkandet synes, öfverlemnade till magistraten på det att arbetet måtte komma "till alla vederbörandes kännedom".

Tjugondeandra berättelsen.

Om titulatur och titlar

Man klagar i våra dagar öfver onödigt skrifveri uti offentliga handlingar samt stundom äfven öfver titulatur- och titelväsendet och dock har betydlig förminskning i allt detta i senare tider skett, såsom af det följande kommer att synas.

Under medlet af 1600-talet börjades skrifter till Malmö magistrat vanligen sålunda: "Gunstige velvise Borgmästare och Råd. Gud allsmectigste erholde, spare och bevare Eder samtelige vid langvarende karschhed baade til Liff och Sjell"; men en rector scholæ Hermandsson derstädes, hvilken väl ansåg sig för mer, än vanliga sökande skref den 19 Januari 1655: "Herrans fred och välsignelse! Aktbare, wälvise och wälförnåme Borgmästare och Råd, gunstige gode vänner, Patroner och befordrare."¹

Förr brukade Kungl. Majt., då riksdag skulle hållas, dertill utfärda kallelse hvilken börjades sålunda: "Vi etc. tillbjude eder, oss älskelige våre trogne män och undersåtar Sveriges rikets ständer, grefvar, friherrar, erkebiskop, biskopar, ridderskap och adel, 'klerkeri', 'städernas borgerskap och menige allmoge, vår synnerliga ynnest, nådiga benägenhet och gunstiga vilja med Gud allsmächtig! och rikets ständer – hvilka så länge de utgjorde den andra statsmagten, benämndes "höglöflige ridderskapet och adeln", "högvördige presteståndet", "välloflige borgareståndet" och "hedervärda bondeståndet" – skrefvo förr samt ännu uti ingressen till 1866 riksdagsordning: "Vi efterskrifne Sveriges rikets ständer, grefvar, friherrar, biskopar, ridderskap och adel, presterskap, borgarskap och menige allmoge, som nu, å egne och hemmavarande medbröders vägnar, till allmän riksdag församlade äro, göre veterligt:" etc. Numera begagnas, såsom vi veta, icke förenämnde långa titulaturer.

Förr började konungen alltid sina trontal på rikssalen sålunda: "Välborne, ädle och välbördige, ärevördige, värdige, vällärde, äreborna, förståndige, välaktade, hedervärde och redlige gode herrar och svenska män." Numera begagnar konungen i nämnda tal endast de fem sist anförda orden.

Förr började rikets kollegium m.fl. högre embetsverk sina kungörelser, t.ex. krigskollegium i en kungörelse af den 12 November 1817, sålunda: "Vi Johan August Sandels, greve, president, generallöjtnant, riddare och kommendör af Kungl. Majts. orden, riddare i första klassen af Kungl. svärdsordens stora kors samt riddare af kejsrerliga ryska S:t Annæ ordens första klass; vice ordförande, friherre, generallöjtnant, sekreterare vid Kungl. Majts. orden, kommendör af Kungl. nordstjerneorden, riddare af konung Carl XIII:s och Kungl. svärdsorden; samt ledamöter uti Kungl. Majts. och rikets krigskollegium, göre veterligt" etc.

Förr skrefvo nyss berörda embetsverk, t.ex. Svea hofrätt oaktat nedan nämnda Kungl. kungörelse den 23 November 1819, som väl ej hunnit blifva hofrätten bekant den 14 December samma år – sistnämnda dag uti ett bref till landshöfdingen i Malmöhus län, på följande sätt: "Vi Henning Adolph von Storkirch, friherre, president, kommendör af Kungl. Majts. orden samt juris utriusque doktor; vice president och riddare af Kungl. Majts. nordstjerneorden; hofrättsråd och assessorer helse herr landshöfdingen, presidenten och kommendören af Kungl. Majts. nordstjerneorden, högvälborne baron Wilhelm af Klinteberg vänligen. Kungl. hofrättens hosföljande, denna dag fällda utslag öfver soldaten Anders Wahlstedt behagade herr baronen, presidenten och kommendören låta vederbörande order kungöra och till verkställighet befordra. Och vi befalle herr baronen, presidenten och landshöfdingen Gud allsmächtig vänligen."

Uti den af näst förestående två punkter synliga, onödiga vidlyftigheten, hvilken stundom hade till följd, att titulaturen i en kungörelse eller ett bref var lika lång, som det öfriga och nödvändiga deruti, gjordes på rikets ständers begäran inskränkning genom en kungl. kungörelse af den 23 November 1819 sålunda, att dädanefters skulle **dels** "hofrätten, kollegier, öfriga embetsverk och embeten, med uteslutande af personernes namn, bördsepiteter, titlar och ordensvärdigheter samt helsningsformulär endast begagna hofrättens, kollegiets, embetsverkets eller embetets titel" uti alla från dem utgående offentliga handlingar, samt **dels** alla till hofrätterne och de andra embetsverken ställda skrivelser af hvad slag som helst "inrättas uti enahanda form, som för embetsverken inbördes föreskrifvits". Häruti gjordes ändring genom ett Kungl. bref af den 24 Mars 1856, hvaruti det säges, att, hvad 1819 års nyssnämnda kungörelse "innehåller, angående titulaturen för embetsverk och embeten, icke må anses utgöra hinder, för begagnande i skrivelseras kontext af tilltalsorden 'i' och 'eder', i stället för embetstiteln".

En qvick rimmare har för lång tid sedan karakteriserat det s.k. tomma titelväsendet sålunda:

Det är en liten klyftighet,

Ej spunnen af de lärde:

Man bugar för din värdighet,

Man skrattar åt ditt värde.

Men så betraktades det dock icke tillförne, hvarken af dem, som gåfvo eller dem som fingo de tomma titlarna, med hvilka stundom följde löfte, som det hette, om "tur och befordringsrätt". I Malmö hade före år 1810 borgmästaren Nordlindh samt två handlande, Fr. Suell och C. Björkman, kommerserådstitel och samma titel fingo icke mindre än tre handlande i Ystad. Knapt någon tjänsteman kunde nöja sig med den titel, som åtföljde hans tjänst. Somliga gjorde eller sade sig åtminstone göra det, men fingo likväl en tom titel såsom ett slags belöning eller utmärkelse i en tid, då ordnar ej utdelades så rikligt som i våra dagar. Se vi efter, huru förhållandet härmed var i Malmö under tiden 1810 - 1840, så finna vi, att titlar då gifvits åt, bland andra, landshöfdingen, friherre af Klinteberg af president; åt f.d. öfverstelöjtnanten, grefve O. Thott af landshöfding; åt landssekreterare Hoffman och landtränmästaren Wulff af lagman; åt landskamreraren Cronsioe och Qvensel af kammarrättsråd; åt tullförvaltaren Krok af assessor; åt borgmästaren Falkman af lagman; åt rådman Kiellander af borgmästare; åt rådman Barfoth af öfverauditör; åt rådman Halling (år 1812, i egenskap af t.f. magistratssekreterare och förut tjänstgörande å landskansliet) af landssekreterare; åt rådman Knutsson (år 1816 i egenskap af notarius publicus) af auditör; och åt lärdomsskolans rektor Ahlman af professor samt åt stadens begge kyrkoherdar af prost, och den ena jemväl af kungl. hofpredikant. Ja, en driftig och i åtskilligt för öfrigt märklig polisuppsyningsman i staden, vid namn Kistner fick, såsom jag redan å sid. 249 nämnt, titel af chartasigillatoförsäljningsombudsman samt blef mäktig glad och stolt öfver denna vidunderligt långa titel. Och så nogräknade voro presterne om dem tillkommande titlar, att uti de i Malmö Tidning för år 1823 införda predikaturerna kallade sig t.ex. "stadskomministern, slottsprekanten, vicepastorn Lake", och "stadskomministern, slottsprekanten, magistern Cronsioe". Det märkvärdigaste var kanske ändå, att **underlöjtnanten** vid kronprinsens husarregemente von Bornstedt den 7 September 1836 fick "**öfverjägmästare** namn, heder och värdighet".² Nå! fruntimren då, icke fingo de titlar? Nej. men jag har uti dödsannonser i de första årgångarna, af Malmö tidning sett de förra angå t.ex. en "Fru Ekonomidirektörskan", en "Enkefru Kornettskan", en "Enkefru Tullinspektörskan", en "Fru Qvartermästerskan", en "Enkefru kommisarskan" och en "Enkefru kassörskan".

Men icke nog härmed, ty det begagnades, utom hvad i 1819 års ofvan åberopade kungl. kungörelse kallas "bördsepitet" – hvarmed menades "högvälborne" och "välborne", de förra till grefvar och friherrar samt de senare till dem af frälseståndet, hvilka

endast voro adelsmän³ – en så stor mängd andra epitet, att jag visserligen icke, kan uppgifva alla. Och så hade det länge varit, ty jag har i handlingar, hvilka skrifvits å 1600- och 1700-talet, funnit, att Göta hofrätt i bref till en icke juridiskt bildad rådman kallade honom "välbetrodde", men, sedan han af Kungl. Majt. fått titeln borgmästare, "ädel och lagfaren", hvilket epitet vanligen begagnades till justitieborgmästare; – att i andra officiella skrivelser till Malmö magistrat förekomma benämningarne "högädle herrar borgmästare" (då de voro två, en justitie- och en politiborgmästare) "samt ädle och högaktade herrar rådmän"; att enskilde personer skrefvo: "ädle och högaktade råd- och handelsmannen"; "högaktade handelsmannen"; "välbetrodde bokhållaren" m.m.d. – Åtminstone ännu år 1849, då jag aflyttade från Malmö, begagnades icke allenast ofvan nämnda börd- med flera epitet, utan äfven många andra t.ex. beträffande biskopar "högvördigste", teologie doktorer och professorer "högvördige"; andra professorer "vidtberömde"; kontraktsprostar och undantagsvis titulärprostar "högärevördige", men de sistnämnda eljest likasom kyrkoherdar, "välärevördige", och pastorsadjunkter "ärevördige",⁴ hvartill lades, om mannen var filosofie doktor "höglärde", men eljest "vällärde"; – beträffande andra tjenstemän af minst trotjenares rang, som icke tillika voro adelsmän, "högädle"; – beträffande handverkare och deras vederlikar "vällärde", "äreborne", "konsterfarne" och "vidtbereste"; – beträffande till arbetsklassen hörande män "välaktade" och "ärlige" eller "hederlige"; – beträffande bönder "ärlige och beskedlige" – beträffande soldater och husarer "manhaftige" – och beträffande fruntimmer "högvälborna", "välborna", "högädla", "dygd- och välädla", "dygdädla", "välädla", "dygdesamma", "sedesamma", "ärliga och beskedliga" med tillägg af fröken, mamsellen, jungfrun eller pigan, allt efter deras egen eller faderns samhällsställning och att somliga voro mycket nogräknade uti ifrågavarande afseende, synes af en i Snällposten nr 63 år 1849 införd, så lydande annons: "Vigde: extra ordinarie landskontoristen, högädle herr A---G---Ö--- och välborna stiftsfröken J---U---M-- af R--- i Malmö den 4 Augusti 1849."⁵

Epitetsväsendet "sjunger nu på sista versen", men titelväsendet är på långt när icke fullkomligt afskaffadt, jag menar inom hofklereci- och militärstaterna. Rikets ständer hade bjudit till att göra det, genom att, år 1835 belägga alla s.k. "karaktersfullmagter" med särskild bevillning och att år 1840 höja den samma, men detta hjälpte icke. Kom så Oscar I på tronen och i sitt första tal till rikets ständer den 20 Juli 1844 yttrade denne ädle, med rätta "en vis man på tronen" kallade konung, som, ehuru född fransman, dock var minst lika mycket svensk som någon af hans i Sverige födde företrädare: "Jag lofvar eder, gode herrar och svenske män, att rätt och sanning styrka, att befordra upplysningens framsteg och befrämja utvecklingen af de ädle och redbara egenskaper, hvilka utmärka nordens allvarliga och kraftfulla söner." Detta vackra löfte inlöste han, trots mötande svårigheter, i många riktningar, outtröttligt intresserad som han var för folkets sanna väl. Han hade nyss bestigit tronen, då två landssekreterare och en häradshöfding förordnades till erhållande af lagmanstitel. Härtill vägrade han bifall och detta gaf han icke förr än det blifvit säkert ådagalagdt, att de ifrågavarande tre personerna fått löfte om den nämnda titeln före hans faders den 26 Januari 1844 plötsligt inträffade sjukdom samt att endast denna, som slutade med döden, hindrat utfärdandet af de nödiga fullmagterna. Sedermera fick under hans regering ingen civil tjensteman någon tom titel.

Något annat, som förr allmänt begagnades, men nu högst sällan förekommer, var fyra olika benämningar, som tilldelades embets- och tjenstemän i utanskrifter å till dem ställda bref, nemligen: Kungl. Majts. högst betrodde och högtbetrodde man samt troman och trotjenare, hvilka de fingo i den mån de stodo högre och lägre å rangskalan.

Jag har redan nämnt, att och hvilka benämningar och epitet fruntimren förr fingo. Detta skedde till en stor del helt och hållet godtyckligt. Carl XI hade i en resolution af

den 4 December 1680, angående "rangen mellan qvinnfolken", förordat, att "hustru skulle följa mennens tjenst", men de "som ogifta vore, hafva rangen sins emellan efter åldern och som de voro gamla". Den barske herren var således ej ridderligt artig mot de ogifta fruntimren eller kanske ville han förekomma rangtvister emellan dem, ifall de voro så sinnade, som nutidens ogifta fruntimmer förmenas vara, af hvilka de, som räkna ett större antal år, icke skola vilja låta någon veta huru många de senare äro. De som skrefvo 1736 års lag, yttrade sig i förevarande afseende endast om de gifta fruntimren, nemligen i 1 § 9 kap. giftermålsbalken, der det heter: "hustrun följde mannens stånd och vilkor", hvilket i sjelfva verket endast innehåller en förnyelse af Carl XI:s förordnande beträffande de gifta fruntimren, hvadan, och då detta förordnande beträffande de ogifta icke blifvit upphäfdt, det samma väl ännu skall anses gällande. I anledning häraf yttrar den bekante pseudonymen Marcellus i tidskriften "Ur dagens krönika" för år 1885 sid. 578: "Detta för de ogifta damerna så förargliga förhållande har i viss mån under den nyare tiden förvärrats. Litet hvar torde påminna sig ett prerogativ, som kallades frökentiteln. Titeln har höga anor. Under Gustaf I:s tid bars den af de kungliga prinsessorna och drottning Kristina sjelf försmådde icke denna titel. Efter trettioåriga kriget, som förde in en del tyska vanor, och i synnerhet efter Fredrik I:s tid, tillegnade sig adeln, utan några som helst privilegier och utan något i författningar gifvet stöd, denna titel såsom ett adliga döttrar uteslutande tillkommande prerogativ. Men tiden, som nivellerar allt, har också bland andra försvunna privilegier att räkna detta, och nu tillkommer i Sverige, likasom i Norge, Danmark och Tyskland denna titel alla ogifta qvinnor af det bildade ståndet, och detta med rätta, ty frökenreformens anhängare hade, hvad adeln icke egde, att åberopa sig på en kungl. författning, nemligen att de, som ogifta äro, hafva rangen sins emellan efter åldern och som de äro gamla." Jag har känt två flickor, som voro kusiner, men af hvilka den ena hade till fader en friherre och till moder en oadlig qvinna samt den andra till fader denna qvinnas broder, en oadlig grosshandlande, och till moder friherrens syster. Förr skulle den förra flickan kallas fröken, och hennes tillnamn nämndes icke samt den senare mamsell och hennes tillnamn skulle tillika nämnas, emedan underlåtenheten deraf bevisade brist på belevnhet, och detta allt skulle noga iakttagas af en herre, som t.ex. stod i en dans mellan och samtalade med begge flickorna, kusinerna, hvilket ju var orimligt helst med hänsigt till det sätt, på hvilket mamselltiteln slutligen användes, dervid man täcktes erinra sig uttrycken "hålla mamsell", "hans mamsell", och hvad med "mamsell" sedan förstods.

Slutligen kan jag ej underlåta att, som en liten rolighet inom området för den dumma fåfånga och högfärden nämna att, när en af de fattiga qvinnor, som intagits å det s.k. Drottninghuset i Stockholm, aflidit så infördes annons derom i Post- och Inrikestidningen och att man i en sådan annons fick se högst komiska titlar, t.ex.: "Furstliga Löparenkän" och "kungliga Kaffekokaredottern".

Noter till tjugondeandra berättelsen

- 1 Friberg sid. 71, 72.
- 2 Malmö Tidning nr 26 år 1837.
- 3 Såsom vi kunna se af ofvan anförda formulär till början af konungens trontal, kallade han de förre endast "välborne" och de senare "ädle och välbördige".
- 4 Af det i näst förestående not omnämnda formuläret synes, att biskopar och andra prester af konungen kallades endast "ärevördige", "värdige" och "vällärde".
- 5 Om titulatur, titlar och epitet äro flera upplysningar redan meddelade i sju berättelsen, beträffande lysning till äktenskap, och i adertonde berättelsen samt skola än vidare meddelas i tjugondesjette berättelsen.

Tjugondetredje berättelsen.

Om magistraternas samt borgareståndets uniform

Det hade hållits **urtima** riksdag i Stockholm och Örebro åren 1809, 1810 och 1812, af hvilka den sista afslutats den 18 Augusti 1812. När derfor redan den 13 December 1814 kallelse utfärdades till ännu en **urtima** riksdag, att börjas i Stockholm den 27 Februari 1815, så hade man ock anledning till den förmodan att, hvad äfven i riksdagskallelsen antyddes **allenast** riksvigtiga ärenden skulle blifva föremål för rikståndens öfverläggningar och beslut.

Men inom borgarståndet inträffade något, som gäckade nämnda förmodan och starkt påminte om Horatii bekanta: "Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus" eller bergen ledo af födslovärkar och födde en löjlig mus.

Nämnda stånds protokoll för den 24 April innehåller nemligen, att representanten för städerna Jönköping, Borås och Ulricehamn, Karduansmakaren A. P. Malmberg, uppläste ett memorial af följande makalösa innehåll:

"Heligt är det band, som sammanhåller nationen med sin konung. Svenska hjertan ega redan häfdernas vittnesbörd, att de omfattat denna sanning - och om någon gång man såg exempel på motsatsen, så var detta ett blödande offer åt nödvändigheten och fosterjordens vacklande sjelfständighet. Visserligen är hvarje befodringsmedel till bibehållande af detta samband öfverflödigt under en god styrelse - och alldrig var det öfverflödigare, än nu, då man ej kan vara svenskt sinnad, eller i minsta mån älska sitt fädernesland, eller hafva känsla för dess ära, utan att beundra och älska den konung och den prins, hvilka Sverige har att tacka för sitt bestånd, sitt politiska anseende, sin utvidgning, med ett ord för allt, hvad det är och kan blifva; - men, mine herrar, måne det icke skall vara en ljuf belöning för en monark, att se denna gärd af tacksamhet **ofta** hembäras sig - icke blott af allmänna rösten, som tilläfventyrs någon gång omstämmas af enskilda intressen, innan den hinner hans öra; - icke blott af dem, som, i stöd af en mera upphöjd plats, närmast omgifva hans person, eller af nationens representanter, såsom nyligen: - vore det ej en ljuf tillfredsställelse för en god furste, en fäderneslandets far, att vid sina resor genom provinserna, ja, vid alla tillfällen, dymedelst att tillträdet till hans dyra person blefve ännu mera lättadt - få sjelf mottaga den enskilde medborgarens välsignelser - sjelf vara vittne till denna rena, denna okonstlade tacksamhet och tillgifvenhet, som ej kan misskännas och som, kan hända någon gång, i sjelfva sina mindre sökta eller städade uttryck, dubbelt bevittnar redligheten hos det hjerta, som frambära dem. Skulle ej också derigenom förtroendet mellan konung och folk mångfaldigt stärkas - och kärleken till en sådan furste blifva en gemensam följd af erkänslan för hans omsorger och den enskilda tillgifvenheten för hans person. **Jag nämnde ett lättare tillträde.** Må ingen dervid förmoda, att jag misskänner denna nedlåtande godhet hos vår konung och vår prins, som dagligen gifva de största bevis af möjligheten, att på en gång vara tillräcklig för allmänna ärendenas vidsträckta omfattning och för uppmärksamheten åt enskildas angelägenheter. Nej, visst icke! Men då våra städer i provinserna äro nog lyckliga, att få vänta dessa höga personer och redan förut haft vedermälen af den nåd, som tillåter presentation af dess borgerskap, tvingas icke sällan den betydligaste delen af

detta borgerskap att neka sig sjelfva mottagandet af denna nåd, hvilket skulle i omdömet förblandas med en brottslig kallsinnighet och detta blott i brist af en dräkt, i hvilken man med anständighet kunde visa sig för majestätet. Den hittills enda af sådan beskaffenhet är den svarta jackan och kappan. Jag lemnar derhän, huruvida den är passande för vårt klimat; men visst är, att den nu blifvit så totalt ur modet, att ingen mera för det enskilda nyttjandet skulle kunna få det infallet, att låta göra sig en slik kostym. Följden skall blifva den jag haft äran nämna. I stöd häraf, ville jag alltså föreslå, om icke, då alla klasser i staten redan ega en särskild uniform, vi äfven kunde hos Kungl. Majt. i underdånighet anhålla, det borgerskapet i provinserna likaledes måtte nådigt tillåtas att bära en, sig endast tillhörig - lämpad till en mognare ålder och efter vårt kallare luftstrecks fordringar och så enkel, att den vittnade om vår allvarsamhet och i kostnad ej öfvergick en vanlig dräkt. And. Pet. Malmberg”.

Detta memorial, i hvilket motionären ”steg upp som en sol och föll ned som en pannkaka” och hvars författare måhända varit en af dessa skrifkunniga gyckelmakare, som vid forna riksdagar brukade biträda enfaldiga riksdagsmän åtminstone i bondeståndet, remitterades till ståndets enskilda besvärskott, hvar efter följande förekom, beträffande ifrågavarande ärende.

Den 25 Maj anförde kommerserådet Egge: ”Under beredandet af herr Malmbergs till ståndets enskilda besvärskott remitterade motion om en nationaldräkt för rikets borgerskap, har väl utskottet funnit den i Kungl. Majts. bref till dess befallningshafvande vid början af 1800-talet, borgerskapet till nyttjande vid underdåniga uppvaktningar och presentationer föreskrifva dräkt af svart jacka med kappa och skärp icke vara med ett hårdare klimat öfverensstämmande, och således ansett sig i stället böra föreslå en annan klädnad af svart rock, pantalonger och stöflar, hvilken dräkt dessutom af städernas flesta invånare eges och begagnas; men utskottet har tillika, i anseende till ämnets beskaffenhet, trott att ståndets underdåniga önskan om förändringar skall kunna lämpligare framställas, om dess talman täcktes densamma inför Kungl. Majt.¹ muntligen i underdånighet anmäla, öfver hvilken, på utskottets anmodan af mig gjorda, hemställan, jag får begära herr direktörens och talmannens samt borgareståndets benägna yttrande”. Detta gafs och innehöll enhälligt bifall.

Den 19 Juni tillkännagaf talmannen, att han framfört ståndets ofvan nämnda önskan till Konungen ”och att hans Kungl. Majt. med nådigt välbehag denna önskan upptagit och tillåtit ståndet att med förslag till en sådan ny dräkt till Kungl. Majt. i underdånighet inkomma”. Ståndet beslöt nu att anmoda sitt utskott att afgifva utlåtande i ämnet.²

Följden häraf blef denna, med diplomatisk noggrannhet afskrifna statshandling.³

”Bifalles

Carl.

Underdånigt Project till Uniforme för Borgerskapet samt Borgare Ståndets Ledamöter.

1:o

En mörkblå klädesfrack med dubbla slag och knapprader, ’Blå sammetsfäll krage’⁴ och mörkt foder samt lika skärning som den mindre Kongl. Canzlie Uniformen.

2:o

Mörkblå klädesväst med en knapprad.

3:o

Mörkblå klädes Pantalonger.

4:o

half stöflar, kantade med svarta silkessnören.

5:o

rund hatt.

6:o

Metall värja i svart lädergehäng om lifvet under fracken, som knäppes framtill med 2 Lejonhufvuden af metall.

7:o

De Magistrats Personer eller Ståndets Ledamöter som innehafva Kongl. Fullmakter 'och tjenstemän'⁵ bruka Port d'Epée.

8:o

Knapparne äro af metall, med blank botten utan kant, med hvarje stads särskilta vapen, att af medlemmarne derifrån nyttjas.

Annot d. 25 Juni 1816.

S. D. till Borgerskapets Cancelli Direktion och Magistraten i Stockholm".

Detta allt är skrivet långsides på högra hälften af ett skrifpappersarks första sida. Å den venstra hälften finns en färglagd teckning, föreställande en borgare i full uniform, af hvilken teckning synes, att halfstöflarne skall sitta utanpå pantalongerna.

Under konungens namn finnes ingen kontrasignation och ej heller uppgift om hvarken ställe eller tid för namnets åtecknande. I den gamla kammarexpeditionens diarier för år 1815 och 1816 är det ifrågavarande ärendet icke antecknad. För den skuld, och emedan borgareståndets talman först anmält samma ärende hos konungen personligen, är det mer än troligt, att den förre till den senare öfverlemnadt den ofvan anförda egendomliga handlingen. Förslöad som konungen var, glömde han väl i lång tid bort den viktiga saken och att, när han äntligen å projektet tecknade "Bifalles Carl", der under skrifva åtminstone datum.

På hvad sätt berörda handling kom öfverståhållaren till handa, vet jag icke,⁶ men väl att denne till magistraten i Stockholm expedierade följande, från bestämmelserna i det af konungen gillade projektet något afvikande skrifvelse:

"Ädle och högaktade samt väl lagfarne herrar borgmästare, kommerseråd, lagmän, rådmän, riddare af Kungl. nordstjerne- och vasaorden!

I anledning af välloflige borgareståndets, vid senast hållna urtima riksdag i underdånighet yttrade önskan, har Kungl. Majt. nådigst beviljat rikets samtliga städers magistrater och borgerskap tillåtelse, att ej mindre vid presentationer och andra högtidliga tillfällen, i stället för den hitintills nyttjade svarta drägten, än ock dessemellan, enär de det åstunda, bära en gemensam uniform, hvilken äfven må begagnas af städernas sådana tjenstemän, som icke höra till vaktbetjeningen.

Denna uniform består af mörkblå **klädesfrack** med dubbla slag och knapprader, mörkt foder, **sammetsfällkrage** af samma färg med fracken, hvars skärning för öfrigt och med undantag af kragen blifver alldeles lika som kungl. kansliets mindre uniform.

Uppslagen vid händerna samt ficklocken äro utaf kläde och, äfvensom sammetskragen, utan broderier, men knappar platseras så väl vid fickorna som ärmarne.⁷

Knapparne äro af metall, utan kant med blank botten, hvar å finnes vapnet af den stad, dertill personen hörer.

Västen mörkblå eller hvit⁸ med knappar af lika beskaffenhet, som de förenämnda.

Pantalongerna af mörkblått kläde.

Halfstöflar med svart kant.

Hatten vanlig, civil rund.

Värja med svart skida och metallfäste, i svart lädergehäng, som går omkring lifvet under fracken, men framtill knäppes med två lejonhufvud af metall.

Port d'Epée af guld⁹ för de magistratspersoner eller tjenstemän och borgare, som innehafva Kungl. Majts. nådiga fullmakter.

Härom får jag, uppå Kungl. Majts. nådiga befallning, underrätta ädle magistraten, äfvensom jag uti bref denna dag anmodade välloflige borgareståndets Kanslidirektion att

meddela sådant öfriga städernas magistrater och borgerskap i riket. Stockholm den 25 Juni 1816.

Carl Mörner

/Isaac Dellwik.

Kanslidirektionen fullgjorde sitt uppdrag och magistraten samt borgerskapet i Malmö begagnade den erhållna nådiga tillåtelsen med så stor skyndsamhet, att de två sistnämnda voro klädda i den nya uniformen, då kronprinsen Karl Johan och hans son gästade Malmö den 16 - 19 Augusti 1816.¹⁰ Samma uniform begagnades ännu derstädes, då jag år 1849 flyttade till Stockholm. Nu lär den vara i de flesta städer aflagd.

Noter till tjugondetredje berättelsen.

- 1 Härmed menas påtagligen konungen.
- 2 Allt det ofvanstående är hemtat ur borgareståndets protokoll vid 1815 års riksdag.
- 3 Originalt finnes bland inbundna "Kungl. bref och utslag för år 1816 hos öfverståhållareembetet".
- 4 I stället för de inom "ställda orden har ursprungligen stått, men öfverstrukits orden: "svart sammetsståndkrage".
- 5 Orden "och tjenstemän" hafva blifvit i det ursprungliga originalet genom öfverskrifning insatta.
- 6 Något bref derom finnes icke bland 1816 års ofvan nämnda Kungl. bref m.m.
- 7 Detta allt synes på ofvan nämnda, färglagda teckning.
- 8 Orden "eller hvit" finnas ej i det af konungen gillade projektet.
- 9 Detta synes på teckningen.
- 10 Jfr Halling s. 151.

Tjugonde fjerde berättelsen.

Om duell på Saltholmen

Carl XI:s förmyndareregering utfärdade den 23 December 1662 ett "Kongl. Maj:tz Placat och Förbud, angående allahanda Dueller och otwungne Slagzmåhl", deruti "sådana wederstyggelige Acter", hvarmed "icke skulle förstås dhe Slagzmåhl, som skedde af nedrigt Folck, eller gemene Man", utan "dhe som skedde af Ridderskapet och Adelen, sedan Krijzsbefehlet och dess wederlikar" m.fl., på det strängaste förbjödös och tillika föreskrefs, att den, som i duell dödades, icke skulle kristeligen begravas, "uthan läggias i jorden såsom en Missdådare och Illgierningzman". Detta hjälpte icke, och därför utfärdades den 22 Augusti 1682 "Kongl. Maj:tz stränge och alfvarlige Förbud, angående Dueller och Slagzmåhl, samt ock Förordning öfwer then Reparation och förnöijelse som then beskympfade hafwer at undfå, "hvaruti stadgades, bland annat, att den, som utmanade eller mottog utmaningen till duell eller såsom "Secund" dervid biträdde, skulle dömas till förlust af innehafvande tjenst, 2000 daler smt. böter och två års, fängelse; att den, som i duell dödade sin motståndare, skulle utan någon förskoning, dömas från lifvet och halshuggas samt, likasom den dödade, "utan Präst och Ceremonier", begravas; att den, som begaf sig utom riket, för att i främmande land duellera, skulle vara billtuger så länge han lefde" och honom ådömda böter utgå af hans efterlemnade egendom; att den, som, genom att skymfa en annan, gáfve anledning till duell, skulle, äfven om den samma ej egde rum, undergå samma straff som den, hvilken i en duell deltagit, samt att, när öfverträdelse af de sålunda gifvna föreskrifterna egt rum, ransakning derom skulle ske genom vederbörande landshöfdings försorg.

Men hvarken nu anförda eller flera andra, tid efter annan, utfärdade stränga förbud och föreskrifter, i ändamål att förhindra dueller, förmådde detta. Allmänt känt torde ock vara, att dueller intill senaste tiden egt rum inom vårt land; och att svenske män utom detsamma förbrutit sig mot duellsplakatet, derpå skall jag nu, dock utan att uppgifva några namn, anføra ett bevis med alla till saken hörande, delvis ganska egendomliga omständigheter.

En officer vid ett af de skånska regementena bevistade, jemte ett par kamrater, en skyttefest i Helsingör samt var nog taktlös och kittslig, att, i anledning af skyttarnas skicklighet, i närvaro af en dansk officer yttra, att om danska infanteriet skjutit så väl vid Bornhöft, så hade det icke behöft nedlägga gevären och tagits till fånga af det svenska kavalleriet. I anledning häraf uppstod en hetsig ordvexling, hvarunder den danske officeren skulle hafva skymfat den svenske och, som det berättades, hotat honom med stryk, hvilket dock icke föranlät denne att fordra upprättelse genom duell. När detta allt kom till hans gamle och barske regementschefs kännedom, så skall denna hafva till åtskilliga officerare vid regementet yttrat, att, om en trumslagare skickat sig på samma sätt som den ifrågavarande officeren, så skulle han fått 25 prygel. Visst är, att den svenske officeren efter långt dröjsmål utmanade den danske och att dag utsattes för duell på pistoler å den mellan Malmö och Kjöbenhavn liggande danska öen Saltholmen.

Dit reste ock en vacker sommarmorgon år 1819, uti en af färjelagets i Malmö båtar, den svenske officeren i sällskap med två andra svenska officerare såsom sekundanter, alla i full uniform, samt en regementsläkare, och der mötte den danske officeren med sina sekundanter, likaledes i uniform, samt en läkare.

Innan de först nämnda anträdde resan, hade de öfverenskommit med sina vänner, att vid hemresan skulle en svart flagga synas å båtens mast, om den svenske officeren blifvit sårad, men eljest den svenska flaggan. Detta och ändamålet med resan blef ofördröjligen känt utaf ett stort antal invånare i Malmö, af hvilka ock öfver tusen på eftermiddagen samlades å begge hamnbroarne.

Under tiden hade duellen egt rum. Dansken sköt först och splittrade plymen på den hufvudbonad, kallad tscakot, som bars af den svenske officeren. Derefter frågade denne sin motståndare, om han vore gift och hade barn, i hvilket fall han blott ville märka, men ej döda honom. Kanske upptog dansken detta som en ny förolämpning; visst är, att han gaf det stolta och en orädd man värdiga svaret: "Skyd forst og snakke siden". Hade nu den, som genom sin kitslighet gifvit anledning till duellen och likväl fordrat denna varit en högsinnad svensk man - tyskt blod flöt i hans ådror - så hade han lossat sitt skott i luften, men i stället riktade han det mot sin motståndare, som, svårt sårad i ena höften, föll till marken.

Nu skyndade svenskarna till sin båt och anträdde hemresan med på masten hissad svensk flagga. När denna säkert sågs af de på hamnbroarne derefter spejande många människorna, så - i den tiden rådde ännu ett uselt nationalhat mellan invånarna på begge sidor om Öresund - utbröt ett hurrande från tusentals munnar, som icke slutades förr, än de resande i vagn skyndsamt aflägsnat sig från hamnen för att på Stora Vårdshuset, nu Stadt Hamburg, i en stor krets af officerare, under pokulerande fira hjelten (!!) för dagen.

Snart blef hela den nu berättade tilldragelsen bekant för icke blott alla myndigheter i Malmö, utan äfven många andra; men ehuru ofvan nämnda förbud emot duellers anställande voro gällande - de upphäfdes icke förr än år 1864 - och ehuru i § 6 af 1734 års instruktion för landshöfdingarne dem ålagts att iakttaga, det intet begånget brott blefve fördoldt eller nedtystadt, vidtog likväl ingen myndighet någon åtgärd i anledning af mera nämnda förbuds åsidosättande, på sätt jag nu berättat.

Fick Carl Johan, som är mer än troligt, veta hvad som händt, så lät dock äfven han dervid bero. Men deremot vidtog han en åtgärd mot duellers hållande af danske män på svensk grund af följande egendomliga beskaffenhet. Han vistades någon tid af året 1820 i Norge och fick sannolikt den kännedom om, att danskar brukade resa öfver till den nära Landskrona liggande öen Hveen, för att der med vapen afgöra sina s.k. hederstvister. Säkert är, att han lät t.f. hofkansleren von Schultzenheim expediera ett, Kristiania den 5 Augusti 1820 dagtecknadtt bref till landshöfdingen i Malmö af innehåll, att han, i afsigt att för framtiden förekomma nyss nämnda uppträden, beslutat, dels att en polisvakt, bestående af en pålitlig underofficer och två soldater, skulle beordras till Hveen med befallning att arrestera alla, som ankommo till öen för att duellera, och genast sända dem till Kommendanten i Landskrona, hvilken skulle skicka dem till landshöfdingen, för att genom dess försorg utlemnas till vederbörande danska myndigheter, samt dels att den tillförordnade regeringen i Stockholm skulle befalla landshöfdingen att genom vederbörande civila myndigheter bidraga till ändamålets vinnande och tillika besörja posteringens inqvartering och proviantering. Detta gjorde nämnda regering den 17 i ofvan berörda månad, hvarjemte hon föreskref, att landshöfdingen skulle konstituera och till öen beordra en vice länsman, så vida ej kronobjent redan derstädes vore anställd. (Halling s. 201).

Tjugondefemte berättelsen

Om ett riddarslag i Malmö.

Numera blifva icke de, som utnämnas till riddare utaf någon af de kungliga svenska ordnarne, "dubbade", hvilket förr skedde, då en utnämnd riddare fick sin stjärna, och emedan det kan vara af intresse att veta, huru denna ceremoni i landsorten år 1846 utfördes, så skall jag berätta, huru jag nämnda år blef i Malmö dubbad till riddare af kungl. vasaorden.

Men först några ord om, huru riddarslag skedde i långt förflutna tider uti vårt land, detta enligt uppgifter af riksantikvarien H. Hildebrand i hans verk: "Sveriges medeltid" del 2 sidd. 185, 219.

Det finnes ett år 1458 uppsatt notarii-intyg om det riddarslag, som hölls vid konung Kristoffers kröning. Enligt detta intyg, aflade den nye riddaren med uppräckta händer följande ed: "Jag N. N. beder mig Gud så huld, jungfru sankta Maria, sankt Erik och sankt Knut, att jag vill efter min yttersta magt, med lif och gods bekänna den helga kristna tron och evangelium och hålla och värna kyrkan och hennes tjenare vid deras friheter och frälse, stånda mot orätt, styrka frid och rätt, beskärma fader- och moderlösa barn, jungfrur och enkor, vara trygg och trogen min konung och mitt rike, att rätt hålla och öfva mitt ridderskap och 'hofverk' Gud till heder, efter min bästa förmåga. Så hjelpe mig Gud!" Derefter sattes ett blottadt svärd i riddarens hand och han tillfrågades, huruvida han ville hålla eden, hvarefter han, antagligen såsom en bekräftelse, derpå, svängde svärdet i luften. Hildebrand säger, att kyrkan fäste särskild vigt vid denna ed, emedan den innebar en garanti för hennes fri- och rättigheter - han kunde med skäl hafva sagt i främsta rummet för kyrkans och presternas väl samt i sista rummet för konungens och fäderneslandets.

Annorlunda blef det i Gustaf I tid. Han stäckte presterdömets makt och derefter hade riddareden denna lydelse: "Jag N. N. lofvar Gud och svär, att jag skall vara min herre, konungen huld och trogen, afvärja hans 'argesta' och veta hans bästa, och icke bruka svärd, d.ä. den magt och det ridderliga embete, som mig befaldt varder, till öfvervåld och orätt; beskärma och beskydda de goda och straffa de onda efter min yttersta förmåga, så Gud mig hjelpe!"

Och nu till min dubbning.

Konung Oscar I hade, sedan han personligen granskat den stora förteckning öfver i kungliga danska geheimarkivet förvarade gamla handlingar, angående Skåne, Halland och Blekinge, som jag på hans befallning upprättat år 1845, uti den 13 Maj 1846 hållet extra ordenskapitel behagat utnämna mig till riddare af kungl vasaorden och förordnat generalbefälhafvaren i Skåne m.m., friherre G. A. B. Cederström att dubba mig, för hvilket ändamål denne kallat ej blott mig, utan äfven i Malmö och trakten däromkring boende kommandörer och riddare till inställelse i landshöfdingens, grefve Posses bostad klockan 12 på dagen den 25 Juni sistnämnda år. När jag insläpptes uti det, till den förestående ceremonien bestämda rummet, fann jag fonden deraf upptagen i midten af friherre Cederström, vid hvars fötter stod en med sammet öfverklädd högre pall, och på sidorna om honom af grefve Posse samt flera kommandörer och riddare, alla iförda uniform och ordenstecken. Grefve Posse uppläste först det friherre Cederström gifna förordnandet och sedan mitt riddarebref af följande, bokstafsrikt! återgifna lydelse: "Vi

Ludvig Berckhan Falkman i full ornat.

Oscar med Guds Nåde, Sveriges, Noriges, Göthes och Wendes Konung, Göre veterligt: At, såsom hos OSS i Nådig åtanke kommit then märkelige nytta och fördel, som Wår Trotjenare, Förste Landtmätaren i Malmöhus Län, OSS älskelig Ludvig Barkhan² Falkman, genom berömliga ådagalagda prof af kunskaper, flit och idoghet, OSS och Fäderneslandet tilskyndat samt thet nitiska bemödande, hvarmed han ännu söker sådana ypperliga medborgerliga skyldigheter uppfylla; Altså hafva VI, til belöning för sådan förtjenst, samt til upmuntran at uti en för thet Allmänna så nyttig föresatts fortfara, af Kongl. ynnest och välvilja welat antaga, som WI ock härmed, och i kraft af thetta Wårt öppna Bref, förklara honom, Ludvig Barkhan Falkman, at vara Riddare af Wår Wasaorden, af hvilken WI Sjelfve äre Ordens-Mästare. WI tilägne honom förthen-skuld härmed, jemte thetta heders- och förtroendestecken, alla the förmoner, fri- och rättigheter, som thenna Orden, antingen redan blifvit tillagde, eller hädanefter tilläggas kunna. Thet alle, som wederbör, hafva sig hörsammeligen at efterträta. Til yttermera visso hafwe WI thetta med Egen Hand underskrifvit, och med Wårt Seraphimer-Ordens Insegel bekräfta låtit. Stockholms Slott then 13:de Maji 1846.

Oscar

/D.v. Schulzenheim."

Härefter framkallades jag af tullförvaltaren och riddaren af kungl. vasaorden Bellander till edens afläggande i följande ordalag: "Riddare träden fram att göra eder ed", hvarpå jag antyddes att falla på knä å den ofvan nämnda pallen och "med tvänne uppräccta finger" eftersäga denna, mig förestafvade ed: "Jag Ludvig Berckhan Falkman lofwar och svär, vid Gud och Hans Heliga Evangelium, at jag wil och skal den rena Evangeliska Lutherska Tro och Lära i wördning hålla, wara minom Konung och Rike Hans huld och trogen, samt Hans och Rikets bästa wårda; stå emot orätt, samt styrka frid och rätt; Jag skal ock öfwa Ridderskap efter mit bästa wett och de Stadgar, mig föreskrifne äro. Så sant mig Gud hejlpe till lif och själ".³ När denna ed blifvit aflagd, satte friherre Cederström sin generalshatt på hufvudet, drog ut sitt svärd och "dubbade mig dermed tre slag⁴ på venstra axeln, sägande: Vi Oscar, Sveriges, Noriges, Götes och Wendes konung, tage dig upp till riddare af vår hedervärda vasaorden. Var värdig", och slutligen tog han det dittills af Bellander burna ordensbandet och tecknet samt fäste det på mitt bröst, hvarmed ceremonien var afslutad och jag fick mottaga lyckönskningar af de närvarande.

Formulär till den ofvan anförda eden hade blifvit mig i förväg tillståldt och jag måste deraf göra en, med mitt namn undertecknad afskrift, hvilken skulle insändas till ordenskapitlet jemte 22 Rd 32 s för ordenstecknat och 63 Rd till ordenskassan, tillsammans 85 Rd 32 s, allt rgs.

Noter till tjugondefemte berättelsen Om ett riddarslag i Malmö

- 1 Den gammalmodiga stafningen i detta bref är en följd af, att formuläret till sådana bref blifvit fastställdt den 26 November 1798.
- 2 Skulle varit Berckhan.
- 3 Se noten I här ovan och "Ceremonial för dem, som å Kungl. Majts. höga vägnar äro konstituera-

de att förrätta dubbingar af Svärds-, Nordstjerne- och Wasaorden", infördt i årstrycket för 1811.

- 4 Nemligen ett slag efter hvarje af orden konung, vasaorden och värdig.

Frans Suells gård från Stortorget.

Tjugondesjette berättelsen.

Om Lefnadssätt, seder och bruk samt nöjen och lekar i Malmö

Om de, som **nu** bygga och bo i Malmö, skulle betvivla riktigheten af hvad jag här kommer att berätta, så beder jag dem erinra sig **dels** Romarnes: "Tempora mutantur et nos mutamur in illis"; **dels** Göthes: "Das alte stirbt, es ändert sich die Zeit, und neues Leben blüht aus den Ruinen", samt **dels** Tegnér's: "Evigt kan ej bli det gamla, ej kan vanans nötta lexa ständigt repas upp igen; det, som ruttet är skall ramla och det nya sköna växa upp utur förstörelsen." Dessutom beder jag – med anmärkning, att uppgifter om åtskilligt, som tillhör ämnet för denna berättelse redan i förestående berättelser meddelats – att få särskildt bemärka **icke allenast**, att tiderna förr förändrades och vi med dem till den grad småningom och nästan omärkligt, att inga ens något så när säkra gränser kunna uppdragas emellan de tider, då förändringarna timat, **utan äfven**, att följande skildringar äro, när annat icke synes hufvudsakligen grundade på min ännu i lifligt minne varande kännedom om lefnadssätt, seder, bruk, nöjen och lekar inom de forna större handlandenas i Malmö klass, till hvilken jag hört genom börd, släktskap och umgänge.

I de flesta af berörde handlandes gårdar, t.ex. de, som tillhörde min farfar och efter honom min far; min morfar, min hustrus morfar, hennes far, P. Ståhle, F. Suell, T. Frick, M. Flensburg, H. Thomsson och L. I. Bager, samt äfven i flera andra större gårdar, t.ex. de, som tillhörde prosten Gullander, apotekaren Kjellström, kammarrättsrådet Cronsoie, lagman Wulff och magistratssekreteraren Centervall, begagnades i hvardagslag endast ett fåtal boningsrum gemenligen i nedre våningen, och funnos dessutom åtskilliga andra i öfra våningen, hvilka begagnades blott vid de tillfällen då ägaren höll kalas. Detta var en följd antingen af enkelhet i lefnadssättet och sparsamhet; ty få begagnade boningsrum kräfde mindre värmemedel och städningsbestyr, hvadan tiden för husets pigor – "betjenter" funnos ej i något hus – kunde mera än eljest skulle varit möjligt, räcka till för utöfvandet af husslöjd medelst kardor, spinn- och skottrockar, nål och tråd, strumpstickor m.m., eller också deraf, att tillräckligt antal gifta hyresgäster i staden saknades, hvilket var förhållandet åtminstone till och med 1840-talet, eller slutligen deraf, att en handelsgårds egare ej hade någon gift bolagsman eller gården ej egdes af ett handelsbolag, ty var ettdera häraf förhållandet, så begagnades alla boningsrummen äfven i hvardagslag, hvilket var förhållandet i de gårdar, som tillhörde t.ex. Wennerberg, J. Malmstedt, senare Dyberg & Flensburg; C. & M. Möller, Barkman & Bergh samt Frick & Möller.

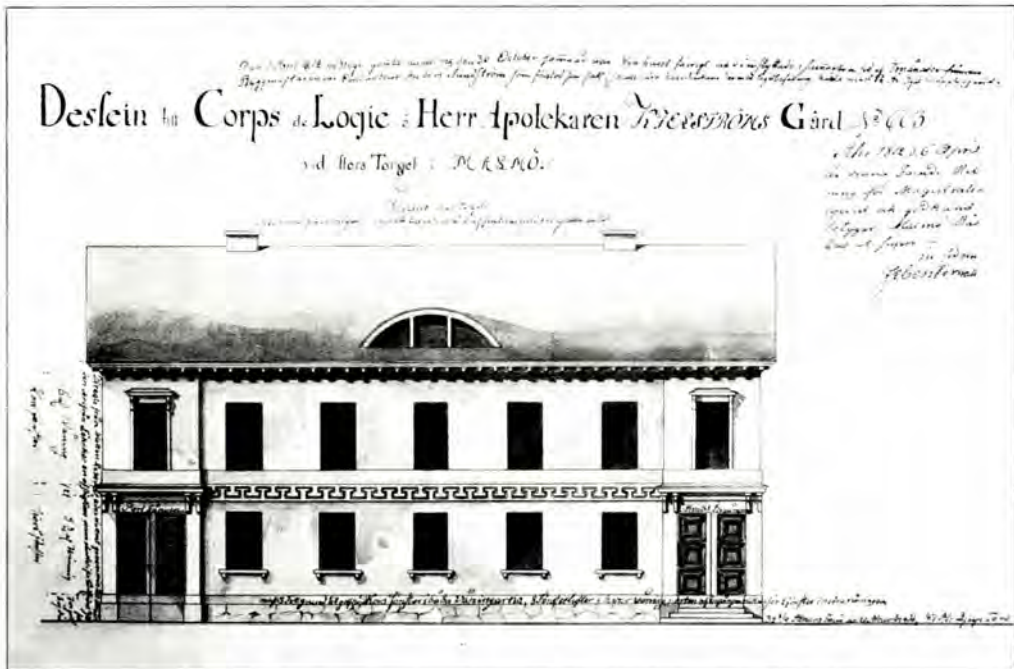
Portvakt fanns icke i något hus, ej ens i landshöfdingeresidensets ovanligt stora gård, tvärs öfver hvilken, ända till dess i början af 1850-talet S. von Troil blifvit landshöfding, dagligen rådde en stark trafik emellan Adelgatan och Stora Torget, hufvudsakligen för att hemta ett särdeles godt dricksvatten, kalladt "kanslivatten", från en i midten af gården varande pump. Om jag ej misstager mig, funnos ej förrän i en senare tid tamburer annorstädes, än utanför den nyare Knutssalen, rådhus- och kämnarsätternas förmak, societetsrummen å Stadt Hamburg, landshöfdingens arbetsrum, kommerserådet Suells hvardagsrum och handelskontor samt min fars handelskontor. Klädhängare funnos van-

Bagerska gården vid Östergatan. Foto 1890-talet.

Igen uti husens, i allmänhet föga rymliga förstugor, hvilkas dörrar åt gatan stodo öppna minst så länge, dagen räckte, och från förstugorna kom man in uti derintill belägna boningsrum genom en enkel dörr, framför hvilken låg en liten matta af halm eller tågvirke. I väggen invid denna fanns, der det icke var anbragdt utanför förstugudörren åt gatan ett jern, kallad "fotskrapa", stundom äfven en "fotborste", med tillhjälp hvaraf smuts under, af galoscher icke skyddade skodon bortskaffades. Ett handtag till en ringledning inåt förstugan och vidare till pigkammaren eller dess närhet fanns gemenligen bredvid förstugudörren och utanför samt nästintill densamma fanns i ett fåtal gamla hus ännu på 1820-talet en liten täckt, åt gatan öppen träbyggnad, kallad "bislag", utmed hvars inre sidor fasta bänkar voro anbragte. Dessa intogos i forna dagar och ännu uti innevarande århundrades början om aftnarne af husegaren och honom besökande grannar, hvilka utan annan hufvudbonad, än en vanligast hvit, spetsig, väfd eller stickad nattmössa, under väldigt tobaksrökande ur "kritpipor" eller "sjöskumspipor", ifrigt afhandlades dagens frågor och bland dem visserligen icke minst de politiska.¹

Ännu på 1820-talet begagnades icke innanfönster eller dragrutor, men funnos å flera gamla hus utan för hvarje, åt gata eller annan öppen plats i husets nedre våning vettande, fönsterluft antingen en i falsar rörlig "skjutlucka", eller ock två mindre, på gångjern hängande "fönsterluckor", allt af trä, utaf hvilka, vid mörkrets inbrott, skjutluckorna "uppdrogos" och fönsterluckorna "slogos samman" samt alla höllos fast utanför och intill fönsterlufterna medelst en, genom hål i luckornas och fönsterposternas midtpunkter införd, med "hufvud" på yttre ändan försedd jernbult, å hvars inre ända sattes en "sprint". Till rullgardiner begagnades helt färgad eller randig linväf. Alla fönstergardiner voro förfärdigade af finare eller gröfre mer eller mindre fasonerad hvit väfnad och bestodo af ofvan tillverkade "långgardiner" eller "fönsterkappor". De förra hängde på fönsteröppningens begge sidor, från dess öfversta kant till golfvet, de senare från samma kant, men tvärsöfver fönsteröppningen och endast omkring 2 fot ned.

Kjellströmska gården vid Stortorget.

I ett fåtal gamla hus fanns ännu vid mera nämnda tid uti något boningsrum en bakifrån, d.v.s. från köket, eller ock från rummet eldad värmeapparat, kallad "jernkakelugn". Denna benämning var oegentlig, emedan ugnen ej till någon del bestod af kakel, utan af sex gjutna jernskifvor, hvilka sammanfogats till form af en rätvinklig parallellipiped, som uppbars af en tegelmur eller af jern smidda fötter. På ugnens sidostycken syntes i basrelief antingen och det vanligast, åtskilliga figurer föreställande t.ex. S:t Görans strid med draken, Adam och Eva under kunskapens träd och ormen derom slingrad, Simson, sönderslitande lejonet m.m.d., eller ock inskrifter t.ex., innan det gamla Wiedbergska huset vid södra hörnet af Kompanigatan och Stora Torget moderniserades, uti dess sal på nedra botten: "Raaber høit og trætter Ikke." Men i de flesta husen voro boningsrummen redan vid ofta nämnda tid försedda med hvita eller gula, ofta blommiga, glacerade kakelugnar, som någon gång hvilade på gallerverk af trä. Ifall bränslet inlades uti jernugnen från kökssidan, så bestod det vanligen af brännortov, men eljest eldades alla kakelugnar i äldre tider alltid med bokved och i senare tider äfven med björkved² samt undantagsvis med på lösa jernrostlagda stenkol.

I förstberörda tider voro boningsrummens tak alltid enbart hvita och än gipsade, än, ehuru sällan, endast beslagna med bräder och än försedda med på sådana fästade, i långa vågor hängande väfnad, samt väggarne, åtminstone de yttre, på deras inre sidor gemenligen beklädda med bräder samt än lim- eller oljefärgade och än försedda med tryckta, enkla papperstapeter eller väf, hvilken senare fasthölls vid väggarne medelst, ofta förgyllda lister och hvarå genom målning anbragts landskapsstycken eller andra prydnader af många slag. Då var äfven rummens möblering, med högst få undantag, jemförelsevis mycket enkel. Af betsad björk eller perlfärgad fur voro sängar, bord och stolar förfärdigade samt de senares säten vanligen öfverdragna med vestgöta- eller s.k.

Centervallska gården vid Västergatan.

hemväfdt tyg, hvaraf ock sängomhängen bestodo. I sängkammaren fanns merändels en större byrå af mahogny med messingsbeslag samt skifva af marmor eller marmorerad trä och i förmaket en förgyld pendyl, förfärdigad af Beurling i Stockholm, samt en större väggspiegel med ram af mahogny, ett spegelbord af samma träslag och ofta under bordet en blåfasonerad porslinskruka³ hvori förvarades potpourri af lavendel, törnrosblad m.m., hvilket allt gemenligen utgjorde en del af hustruns hemföljd från föräldrahuset. Ljuskronor och oljelampor voro, i synnerhet de senare, högst sällsynta i enskildas dagliga boningsrum, och dessas belysning åstadkoms med talgljus hvilkas "tåne", det vill säga den brinnande delen af vecken ständigt behöfde "snoppas" med ett numera alldrig synligt redskap, kalladt "ljussax", sålunda, att den öfversta och förbrända delen af tånen afklippes – samt i en senare tid med stearinljus. Vaxljus voro en lyxartikel, som knappt begagnades utom i kyrkorna. Under alla till boningsrum ledande dörrar voro höga trösklar och de förras golf voro ingenstädes belagda med mattor. De städades dagligen och beströddes en dag med fin, fuktig sjösand, som ofta fasonerades, åtminstone utmed rummens sidor, och nästa dag, sedan golven bestänkts med vatten samt sanden bortsopats⁴ med finhackadt enris, hvilket äfven ibland fasonerades. Stundom begagnades sand och enris på en gång. I den tiden buro husets qvinnliga ledamöter alldrig i hvardagslag så långa kjortlar och klädningar, att dessa tillika kunde tjena till sopqvastar, rivva upp damm och dermed nedsmutsa äfven det, som fanns innanför kjortlarna. I en annan

Residenset, Berghska huset och rådhuset. Foto 1860-talet.

tid nyttjades hvarken sand eller enris. I hvarje rum fanns en dermed fylld spottlåda och den stod framför kakelugnen, hvadan, om gamle Holberg kommit till Malmö, han ej skulle fått anledning att upprepa sitt yttrande: "Holländernes Huuse ere skidne af lutter Renfærdighed, thi de spotte ej paa deres Gulv, men sætte Bordene fulde med Spottekrukker." I mycket af det nu beskrifna gamla grundlade borgmästaren Nordlindh förändringar i lyxeriös riktning. Jag har redan nämnt, huru dyrbart han lät möblera den nya rådhusalen. I sitt hem förfor han på samma sätt. Det försågs t.ex. med mahognymöbler, som måste från andra orter förskaffas, trots dermed förenade kostnader. Så införskref han från Wien en för sin tid högst praktfull och mästerligt tillverkad chiffonier med derpå vilande skåp, begge till det yttre bestående af massiv mahogny och det inre deraf samt af valnöt och ek samt utvändigt försedda med messingsbeslag, hvilken möbel kostade 800 rdlr bko.⁵

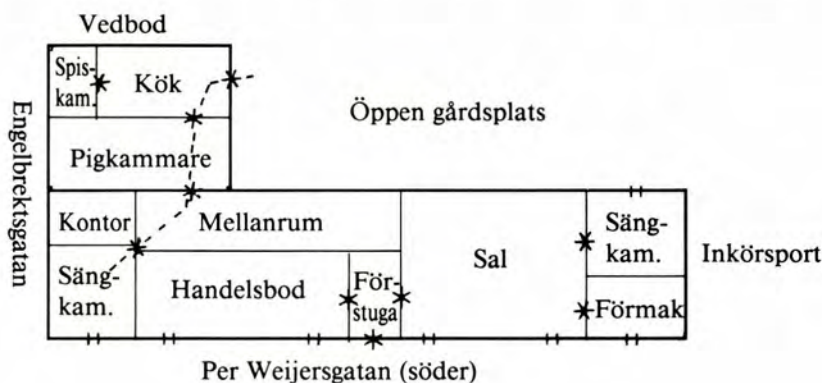
Jag skall nu särskildt beskrifva ett par gamla boningshus, hvilkas inredning och möblering m.m. jag noga känner, nemligen min hustrus och mina egna morföräldrars.

Hennes morfar, handlanden David Thomas Mandorff, afled vid 65 års ålder och var då en af stadens rikaste män, ty han efterlemnade enligt den 1 April 1828 upprättad bouppteckning, 72.254 rdlr 38 sk. bko, hvilket i **den tiden** utgjorde en högst betydlig förmögenhet. Bland annat egde han och bebodde en i nuvarande kvarter Nr 60 Blomman, vid hörnet af Per Weijers- och Engelbrekts gatorna belägen stor gård, förr åsatt nr. 718, 719, 733 t.o.m. 737 samt 1 1/4 gårdetal,⁶ i hvilken han **dels** köpte spannmål af herremännen och bönderna på det fruktbara land, kalladt "Sönnerslätt", som sträcker sig söder ut från Malmö åt Trelleborg och Ystad; **dels** idkade brännvins-

Landshövdingen Samuel von Troil.

bränning och "maltgöring" samt dels hade öppen kryddkram handelsbod. Gårdens manbyggnad var uppförd delvis af tegel och korsvirke med tegelfyllnad samt bestod af en bottenvåning och en ofvanvåning, hvilken senare var inredd till ett boningsrum och en garderob för husets redan år 1814 aflidne ende son, men i öfrigt begagnades till upplag af spannmål. Bottenvåningens inredning synes af följande enkla frihands teckning.⁷

De tre rummen till höger i förstugan, sal, sängkammare och förmak utgjorde ett slags statvåning, som begagnades endast, då Mandorff, hvilket mycket sällan hände, hade större kalas och icke ens, när hans två gifta döttrar med män och barn, under helgdagsaftnar samt sön- och högtidsdagar, städse voro gäster hos honom. Både då och hvardagligen begagnades endast det s.k. Mellanrummet, i hvilket måltiderna intogos, och den derintill liggande Sängkammaren. Stolar, soffor, bord, skänkar, sängar och en byrå voro förfärdigade af fur och perlfärgad eller undantagsvis brunbetsade. Stolarne och en soffa voro öfverdragna med rutigt, blått och hvitt tyg af linne, eller de förra undantagsvis med mörkt skinn. Samma slags tyg begagnades ock till sängomhänge. Förutom stolar, funnos i statvåningens sängkammare en säng och två, medelst inläggningar af flera olika träslag utsirade, blankpolerade byråer med messingsbeslag; i Förmaket, utmed hela östra väggen, en soffa med öfverdrag af mörkgrönt kläde, nedtill kantadt med breda, hvita fransar, en spegel med förgylld ram; framför den ett perlfärgadt s.k. "thebord" och under det en porslinskruka med potpourri; samt i taket en mindre ljuskrona, och i salen en skänk uti hvar et och ett af nordöstra och nordvestra hörnen; en spegel med förgylld ram och framför den ett perlfärgadt s.k. "slagbord"; en större ljuskrona och porträtt i olja af Mandorffs föräldrar; – i Mellanrummet ett perlfärgadt slagbord, porträtt i olja af Mandorff och hans syster samt i rummets nordvestra hörn en skänk, hvarå stod ett med lock försedt tennstop, innehållande svagdricka, och två dricksglas,⁸ hvilka dock sällan begagnades, emedan man gemenligen drack ur stopet, – i den dagliga Sängkammaren en tvåmanssäng, en byrå, en pendyl af ofvannämnda slag och en liten soffa – samt i Handelskontoret, som belystes från ett litet, med jerngaller skyddat fönster, endast en pulpet, en stol framför denna, i nordöstra hörnet en kassakista och på östra väggen en klädhängare för uppbärande af mannens och hustruns hvardagskläder. Detta mycket lilla rum, rättare kyffe, var, i saknad af plats dertill ej försedt med någon värmeapparat, men i de andra, nu omtalade rummen funnos grön- och blårosiga porslinskakelugnar.

Då bönder eller andra, som å spannmålsvindarne aflemnat säd och för densamma skulle uppbära betalning af "David" som bönderna med ett i bredaste måttto uttaladt kallade sin handelsman, så skulle de gå från den öppna gårdsplatsen, på sätt synes af den prickade kroklinien på ofvanstående teckning, genom köket, pigkammaren, mellanrummet och dagliga sängkammaren till kontoret, hvarest Mandorff först granskade en af vederbörande bokhållare på spannmålsvinden utfärdad skriftlig uppgift på den aflemnade varans mängd och beskaffenhet. Sedan köpesumman blifvit bestämd, förflyttade sig Mandorff från stolen vid pulpeten och tog plats på den genast uppslagna kassakistans ena hörn samt blef efter uppgjord liquid, der sittande till dess säljaren bortgått samma väg han kommit. Den vägen måste ock husets drängar gå, då de behöfde söka sin husbonde på kontoret. Man finner häraf, att man i den tiden ej var nogräknad beträffande "frisk luft" i boningsrum m.m.

I pigkammaren fanns, utom ett par stolar, en omålad träbänk längs utmed östra väggen och framför denna bänk ett långt omålat träbord, hvarå stod ett med lock försedt trästop, innehållande svagdricka; ett svartmåladt större skåp; en mycket stor säng, i hvilken lågo husets ej blott två pigor, utan äfven, då de voro minderåriga, två döttrar, samt en stor, utifrån köket med brännstorf eldad s.k. jernkakelugn, inuti hvilken fanns en rund ugn af jern, hvari stektes och bakades. I detta rum intog "folket", med hvilket ord öfverallt i staden förstods husets drängar och pigor, sina måltider torrfoodan här liksom i andra hus, på trätallrickar och supmaten medelst horn- eller träskedar från en för alla gemensam, stor skål. Samma rum utgjorde äfven på följande sätt residens för hvad man kallade "nattabönder"^{8b)}, hvarmed förstods sådana bönder, som sent inkommit i gården och der sålt spannmål eller annat, men hade så lång väg till sina hemvist, att de icke kunde, under mörker och å dåliga vägar, anträda sin återresa samma dag de kommit till staden. När aftonen inbröt, slogo de sig ned på den ofvan nämnda bänken, spelade kort,

Rådman A. R. Falkmans hem på Mårtensgatan 9.

rökade usel tobak ur kritpipor och drucko svagdricka, hvilket allt hölls dem tillhanda af Mandorff, och fingo litet mat af hans hustru eller skattade sina matsäckar. När tiden lidet till midnatt, lade sig somliga bönder på bänken och andra på golvet, från hvilka hårda bäddar de tidigt näst följande morgon uppstego för att återvända till sina hem. Åter ett bevis om ringaktning för "frisk luft". Mandorffs hus upplöstes efter hans den 9 Januari 1828 timade död.

Min morfar var handlanden Mattias Svensson Gadd, kallades allmänt "gamle Gadden", till skillnad från sin son, som lika allmänt kallades "unge Gadden", och egde en mycket stor gård med trädgård, i dagligt tal benämnd "hagen", som sträckte sig från Rundelsgatan till Kattesundsgatan uti nuvarande kvarteret Nr 15 Erik Menved, samt var åsatt 1 1/2 gårdetal och Nr 168, 169 samt 172 vid först nämnda gata där manbyggnaden låg⁹ midt emot hospitalet för sinnessjuka. I denna gård hade min morfar och hans hustrus fäder i några år idkat krydd-kramhandel, brännvinsbränning och malttillverkning. Han hade varit en för sin tid väl behållen man, men hans finansiella ställning hade genom förluster på utlånta penningar i hans senare lefnadsår så försämrats, att hans förmögenhet utgjorde, enligt bouppteckningsvärden vid hans hustrus död år 1828, endast 6.619 rdlr. 7 sk. och vid hans egen död år 1831 endast 3.792 rdlr. 24 sk., allt bko. inberäknadt gården. Dennes manbyggnad var uppförd af korsvirke med mellan muradt tegel och mycket gammal samt bestod af en botten- och en ofvanvåning. Dess yttre och murarne påminde icke i något afseende om medeltidsbyggnad, men sängkam-maren och boden gjorde det, som vi snart få se. Ofvanvåningen var inredd till flera

smärre, mycket torftigt möblerade rum, som varit bebodda af barnen i huset innan de gifte sig och derefter begagnades blott af en bodbetjent. Bottenvåningen var inredd på sätt synes af följande enkla frihandsteckning.

De två, venster om den mycket lilla förstugan, 1, belägna rummen, sal och kammare, – af hvilka den förra ej var försedd med kakelugn utan fick värme från sidorummet och köket – utgjorde husets statvåning, hvilken, ej begagnades vid andra tillfällen, än då hela familjens äldre och yngre medlemmar, under helgdagsaftnar och vissa högtidsdagar voro gäster hos de gamle. Eljest var Dagligstugan, hvad denna benämning innebär och tillika handelskontor. Der var särdeles enkelt möblerat, ty möblerna bestodo af några perlfärgade stolar, öfverdragna med rutigt, blått och hvitt linnetyg; ett stående väggur, som räckte nästan från golf till tak; ett perlfärgadt slagbord och på hvarje sida om detta en brunbetsad ländstol af björk med skinnöfverdrag; ett spelbord; ett mycket högt, af två afdelningar bestående skänkskåp, uti en öppen fördjupning af hvilket stodo ett med lock försedt tennstop, innehållande svagdricka, och två dricksglas, och inom hvars dörrar förvarades i den ena afdelningen duktyg och porslin samt i den andra knifvar, gafflar, skedar, brännvinsflaska och glas, allt till dagligt bruk; och en brunbetsad pulpet, straxt bredvid den till handelsboden, 3, ledande dörren, hvarpå fanns ett litet fönster, genom hvilket min morfar med ständig uppmärksamhet följde tilldragelserna i boden, då han ej var i densamma. Uti väggen mellan Dagligstugan och Jungfrukammaren fanns en gulglaserad kakelugn, hvilken eldades från den, åt den förra vettande sidan och skulle med sin baksida uppvärma äfven jungfrukammaren. Från Dagligstugan ledde en alltid öppen dörr till 2, ett ej med kakelugn men med ett mycket litet fönster försett kyffe, hvaruti stod en stor, dubbel säng, med tak, som uppbars af fyra stolpar, och en "sänghjelpare"¹⁰ i taket och ett stort skåp, begge brunbetsade, men ingen stol eller soffa. I skåpet; mellan hvilket och sängen var en högst 3 fot bred gång, förvarades linne, äpplen, päron, hassel och valnötter, sylt af de senare och andra dertill passande frukter, gömbara bakelser, såsom tunnrån, klenor eller klenetter och mycket annat. Detta kyffe, från hvilket en kringbyggd trappa vid norra ändan af sängen ledde upp till den oeldade ofvanvåningen, var mina morföräldrars sängkammare och man kan säga, att de, som talesättet var, "lågo i kölden". Likväl hörde jag alldrig omtalas, att de varit sjuka och de voro det icke under de omkring 15 sista åren af deras lefnad, då jag kunde följa dem med uppmärksamhet. Mormor blef 86 1/2 och morfar 82 1/4 gammal. Deras nu beskrifna sängkammare synes mig mycket påminna om somliga af medeltidens sängkammrar, angående hvilka Hildebrand yttrar i "Sveriges medeltid" del 2 sid. 249: "Man hade gerna sängen isolerad, t.ex. i ett litet sidorum, såsom det heter i dikten om Ivan och Gavian.

Hon ledde han ij een lönlik kofva;¹¹

Ij skullen om en stund hær liggia ok sofva,

Ij hwilen Idher ij thæsse sæng."

Från Dagligstugan kom man ock till Jungfrukammaren i hvilken stodo två sängar, ett större bord och fyra stolar, alla af primitiv beskaffenhet. Här bodde "jungfrun", hvarmed i den tiden. jag nu beskrifver, förstods hushållerskan; här intog "folket" sina måltider och här hade "stupigan" sofplats. Från det nu nämnda rummet kom man in uti Salen, till hvilken ock en dörr från föstugan ledde. Der fanns ej annat än stolar och ett slagbord af samma beskaffenhet som i Dagligstugan. I Kammaren åter fanns utom dylika stolar, en liten soffa, en blankpolerad byrå med messingsbeslag, en väggspegel, en säng och en gulglaserad kakelugn. Från Salen kom man till köket, hvaruti fanns en stor spis, 4. och derifrån till pigkammaren, 5. som saknade kakelugn, men dock var "kökspigans" sofplats, samt till spiskammaren, 6. Handelsboden, 3, vittnade på det sätt om hög ålder, att i den samma, åt gatan vettande ända fanns emellan boddiskan och "reolen" (en vid östra väggen fäst hög träställning, innehållande ofvan till hyllor och under dem lådor till förvarande af vägbara, torra varor af många slag) en fönsteröppning, som i forna dagar under nattetid och i min morfars tid förbeständigt var skyddad af en öfre och en nedre trälucka, af hvilka den förra kunde uppslås till ett tak och den senare fällas ned till ett bord, å hvilket bodens varor kunde af den i den samma sittande köpmannen utställas eller utlemnas, alldeles som förhållandet var i medeltidens handelsbodar¹² och intill våra dagar varit i marknadsstånd af trä. Denna anordning begagnades, som sagdt, icke i min morfars tid, utan bredvid boddiskan fanns då ett par dagen i ända öppet stående dörrar genom hvilka dagsljuset inkom i boden, men också köld under vintertiden, något som dock ej beaktades lika litet uti den ifrågavarande boden, som i andra handelsbodar, hvilka boddörrar alltid stodo öppna under alla årstider, samt för öfrigt i allmänhet voro skumma och ruskiga. Till en reform härutinnan gafs väckelse af kryddkramhandelsbolaget Barkman & Bergh derigenom, att det samma år 1819 inredde en stor och vacker bod i sydvestra hörnet af bolagets då inköpta vid kyrko- och kansligatorna belägna gård.

Efter min mormors, år 1828 timade död, upphörde all handel och rörelse i min morfars gård och denna såldes efter hans död år 1831. Stora förändringar, i fråga om boningsrum, möblering och annat, som jag nu beskrifvit, hade redan inträffat före upplösningen af Mandorffska och Gaddska husen, så att beskrifningen öfver dem egentligen angår sådant, som **dessförinnan, men dock under innevarande århundrade varit vanligt.**

Nu till uthusen.

Åtminstone i alla större handlandes och i bryggarnes gårdar funnos bränneri, bakugn "mälta" eller "kölna" samt redskap för bryggd af svagdricka, allt i samma lokal, hvarst äfven "bränneristen" och "maltgöraren" hade sina sängställen, kistor och öfriga tillhörigheter; – stall för 2 till 4 hästar och 4 till 6 kor samt tidtals kalvvar och oxar äfvensom intill stallet en oeldad "drängkammare", hvilken utgjorde bostad för "stalldrängen" (kusken), som skötte hästarne, och "röjtaren" (ryktaren), som skötte hornboskapen samt svinen m.m.; – "vagnsport" hvaruti bättre och sämre körredskap, selar samt åkerbruksredskap förvarades; – "huggehus", i hvilket ved upplades, sågades och höggs; kolbod; svinstia och ofvanpå denna gåsstia; höns hus och i allmänhet äfven dufslag samt rum för ankor och stundom kalkoner. Brännvin brändes och destillerades; malt "gjordes"; svagdricka bryggdes; bröd bakades; (Härvid är dock att märka, det de stora, af rågmjöl hufvudsakligen bestående skånska, sura limporna, kallades "groft bröd" endast "dejnades" (sattes i deg och bereddades) i husets "dejtru" (degtråg) samt "uppsloges" (formades) af "kycksan" (kökspigan) och derefter, sedan hon märkt deras öfra sida medelst en trästämpel, som innehöll initialerna till husbondens namn, fördes till någon bagaremästare och i hans ugn gräddades.) Hästarne begagnades hufvudsakligen till körslor i och för den egentliga rörelsen, som gårdens egare bedref, samt vidare för skötsel af till hans gård hörande och dessutom arrenderad jord; korna utfodrades, utom under den varma

årstiden,¹³ till stor del med drank och deras mjölk blef **dels** i hushållet begagnad i ursprungligt skick eller, som filmjölk eller som "upplagd mjölk" i andra orter kallad "jäsmjölk" och äfven "upphängd mjölk"¹⁴ eller vid kornas kalfning till en rätt kallad "kalfdans", eller till smör hvilket tjärnades af husets pigor, ofta med biträde af deras matmoder, samt **dels** genom denna försäld till de af stadens invånare, som ej sjelfva hade kor; kalfvarna göddes, till början med mjölk, oxarna "fetades" till största delen med drank; likaså svin och grisar samt dessutom med affall från köket och gåsstian samt det, som återstod efter bryggd af svagdricka; gässen göddes omsorgsfullt med hafre; de andra fjäderfäna underhöllos med flera slags säd och dessutom affall från sådana spannmåls försäljande landtmäns åkdons och hästar, som i gårdarne utfodrade de senare.

Man finner häraf, att det uti de nu beskrifna gårdarne fanns godt om födoämnen och dessa begagnades jemväl; ty utom det, att ägg fingos af höns och ankor så slagades äfven **dels** de samt kalfvar, grisar, kalkoner och dufvor tid efter annan **dels** oxar och svin i allmänhet två gånger och **dels** gäss en gång hvarje år.

Och detta ej blott i nyss berörda gårdar, utan äfven i andra, t.ex. min; och emedan jag är i tillfälle att härom, efter i behåll varande anteckningar, meddela några uppgifter från år 1847, så skall jag nu äfven göra det.

Nämnda år bestod mitt hushåll af mig och min hustru, 6 barn, 1 "husmamsell", 2 pigor och 1 dräng. Jag var ej i tillfälle att kunna i min gård göda oxar och svin, hvarför de köptes väl beredda till slakt. Sålunda köptes och slagades i Februari ett svin, som vägde 7 lispund 15 skålpund för 3 rdlr 40 sk. pr lispund; ett som vägde 8 lispund 10 skålpund för 4 rdlr pr lispund och en ox, som vägde 28 lispund 3 skålpund för 90 rdlr; men emedan jag sålde hud och talg, samt fick för den förre 18 rdlr. och för den senare 11 rdlr. 26 sk., så kostade återstoden mig ej mera, än 60 rdlr 22 sk., eller nära 2 rdlr 8 sk. pr lispund. – den 25 Oktober köpte jag, i och för gödning å min gåsstia, 16 gäss å 2 rdlr. 12 sk. rg. för hvarje. De slagades den 2 näst påföljande December jemte ett svin, som vägde 6 lispund 6 skålpund hvarförutan då köptes 10 lispund 3 skålpund och 10 lispund 8 skålpund kött.

Nu några ord om gåsslakt och dennas resultat.

Som, gässen efter insättningen å stian, oupphörligt vistats deruti, så hade de blifvit smutsiga. Derför uttogs dagen för slagtingen en gås i sender, tvättades omsorgsfullt i ett med vatten fylldt, stort kar samt torkades så godt sig göra lät och instängdes sedan i ett väl städadt packhus e.d., der gässen sjelfve fullbordade torkningen. Dagen derefter dödades de på det sätt, att, sedan några små, i deras nacke sittande fjädrar bortplockats, det blottade stället genomstacks med ett pennknifsblad och blodet fick afrinna uti passande kärl. Härefter framhades ånyo nyssnämnda stora, nu fullkomligt torra kar och omkring detta satte sig, i äldre tider husmodern och, alltid, husets pigor samt, om många gäss slagats äfven "hjelpustrun", hvilka till en början skilde vingarnes yttre delar från de inre samt afplockade och nedkastade i karet det återstående af fjäderbeklädnaden. Allt, som af denna var hänförligt till dun, lemnades tills vidare, orördt, men de andra fjädrarna "repades" eller spritades, det vill säga, att fanet skildes från fjäderns rör, hvilka senare bundos samman i små knippor, som derefter brukades till invändes skrapning af grytor, hvartill äfven näbbarna utnyttjades. Från vingarnes ofvan nämnda yttre delar uttrycktes de längsta fjädrarna. för att begagnas till skrifpenor – stålpenor funnos ej i den tiden – och det återstående af samma delar fick efter hand torka samt, under benämning af "fjärvingar", begagnas under städning af golf i boningsrum och kök m.m.d. Sedan slutligen allt dun afplockats, så blef detta och äfven fanen omsorgsfullt torkade, för att kunna begagnas till fyllnad af "dynvar". Som det kunde misstänkas att icke äfven alla de minsta dun bortplockats, så blef, för deras säkra bortskaffande, hvarje gåskropp "svedd" vid lindrig eld af torr halm och när detta skett, så hängdes, den ene

efter andre, ut på en vägg åt husets gård, på det att gåsflottet skulle rinna ned till ändan af den döda fogeln och denna stelna till dess den skulle uppskäras och flottet uttagas. Af blodet bereddades icke blott äkta "svartsoppa" utan äfven "gåskorf", hvars omhölje utgjordes af huden omkring gässens hals, och denna hud begagnades äfven till omhölje af så kallade "risgrynskorf", hufvudsakligen bestående af kokta risgryn och för övrigt något gåslefver samt russin. Ett fåtal gåskroppar samt inre delar af vingar och ben förtärdes än i kokt och än samt oftare i stekt tillstånd, men de flesta gåskropparne användes sålunda, att dels bröstet rökades och förtärdes under benämning af "gåsbröst" eller "spickebröst", der det ej, jemte nyss nämnda delar inkoktes jemte fötterna – dessa blott för att få gelén att stelna – till i krukor förvarad, "gåslyta" (inlagd gås) samt att dels ryggen och halsen – befriad från strupen, som begagnades af husets barn till trumpet – och af husets qvinnor, sedan några ärter inlagts och han blifvit böjd i cirkelform, till stomme för nystan – nedsaltades och nyttjades vid kokning af ärtsoppa m.m. eller åts i kokt tillstånd. Detta allt var vanligt i alla de hus, der gåsslägt egde rum men i min faders och hans fäders hus – så vidt jag kunnat erfara icke i något annat – bereddades af gåsen äfven en rätt, som kallades "svartsylta", hvilken sades vara tysk och jag ej funnit nämnd i någon svensk kokbok, ej ens doktor Hagdahls. För den skuld, och emedan denna rätt, trots dess fula utseende, mycket högt värderades, icke blott inom min slägt, utan äfven af främlingar, som med den samma fingo göra bekantskap, vill jag, så godt jag kan, beskrifva huru samma rätt tillagades. Man gjorde en blandning af stött starkpeppar, kryddnejlikor, ingefära och salt samt ingned därmed en gåskropp, som blifvit omsorgsfullt befriad icke blott från det yttre omhöljet samt hals, yttre vingar och ben, utan äfven allt innanmäte. Sedan blandades gåsblod med så mycket öl-ättika,¹⁵ att den förra blef lagom sur, och slutligen kokades gåskroppen i så mycket af en sådan blandning, att kroppen deraf välbetäcktes. Derefter serverades det hela i varmt tillstånd eller förvarades, för blifvande behof i krukor, der det höll sig friskt i lång tid, jag tror derfor att flott upplöt och bildade ett temligen tjockt fettlager öfverst i krukans. När svartsyltan sedan skulle förtäras, så uppvärmdes det hela och serverades i detta tillstånd.

Sättet att slagta oxar och svin är nu för tiden i allmänhet så hufvudsakligen lika det, som förr begagnades, att intet derom behöfver särskilt sägas; men helt kort må nämnas, hvad måhända nu icke, som förr i enskilda hus allmänt brukades, att det i "fjällster" (tarmar) "stoppades" blodkorf och risgrynskorf, begge med russin, köttkorf, "medisterkorf" och medvurst, för att icke tala om lungkorf och palt, hvilka i många hus användes endast till bespisning af "folket" eller ock skänktes bort till fattiga; – att af oxarnes kroppsdelar, bland annat, utskars en del stekämnen, hvilka, för att blifva "surstekar", nedlades uti ölättika eller i den senaste tiden uti surmjölk och kunde deri, utan något slags äfventyr, längo förvaras, hvarförutan på "läggar" och ben, från hvilka kött skurits till korf, koktes buljong, som, då den ej skulle snart förtäras, slogs i krukor och i dem, under samma slags skydd som svartsyltan, länge och väl bibehöll sig – samt att köttet af svinens hufvud, sedan det kokats och sönderdelats, pressades och jemte köttet å deras kokta fötter förtärdes under namn af "svinsylta".

Alla nu omnämnda arbeten och flera andra, såsom insaltning af oxtungor och bringor, skinkor och köttkorfvar; bykning, tvätt,¹⁶ mangling (mangel fanns i hvarje större gård) och strykning af linkläder samt duktyg m.m.; stickning och stoppning af strumpor; åtskilliga slags sömnader, spånad af lin-, ull- och bomullsgarn, af hvilket sista ljustekar snoddes, samt stöpning af så många talgljus och "präsor" (danska), som årligen behöfdes i huset, m.m. blefvo, åtminstone ännu i början af 1820-talet, i många större hus utförda under sorgfällig tillsyn och i flera delar egenhändigt deltagande af husmodern, hvilken jemväl på liknande sätt öfvervakade eller deltog i köksbestyren samt visserligen icke undandrog sig att, om det behöfdes, dels "bränna" (rosta) kaffeböner uti ett för sådant ändamål förr vanligt särskildt redskap, kalladt "kaffebrännare", hvarefter de af henne

maldes på "kaffeqvarn" och förvarades uti väl betäckta krukor i spiskammare, hvartill hon alltid hade nyckeln: dels sätta en gryta öfver "konfyren" och "kölna" (upptända eld) i den senare – ja, vid nyssnämnda tid såg jag en min faster, som fått anledning misstänka, att hennes kökspiga ej rätt mjölkade korna, egenhändigt gifva henne praktisk undervisning i den nog för kornas välbefinnande visserligen icke ovigtiga konst.

Jag har nyss nämnt ett köksredskap, som kallades konfyren och elds upptändning i det samma samt anser mig nu böra förklara, hvad det förra var och huru det senare tillgick, emedan beggedera sannolikt är okänt för de flesta, som nu lefva.

Förr hade man icke, såsom nu för tiden, något slags konstspisel af jern, utan i ett hörn af köket fanns en af tegel uppmurad spisel, på öfversta ytan i ett och annat hus var betäckt med en af jern gjuten skifva, och å spiseln stodo två eller flera konfyren. Hvarje sådan var gjuten af jern; hade utseende af en på tre eller fyra ben stående gryta och var försedd på ofvankanten med 3 eller 4 små upphöjningar samt på en sida med en liten, på gångjern rörlig lucka, hvilken öppnades för åstadkommande af luftdrag och för inläggning af "konfyrved" (mycket kort sågad och finhuggen ved), sedan sådan förut blifvit inlagd och antänd ofvan ifrån, men till en del förtärts af elden och man ville underhålla denna, utan att aflyfta den för kokning eller stekning å upphöjningarne ställda pannan eller grytan. I dessa kunde ej större köttstycken med all önskvärd fördel stekas och ej heller smärre, fina bakelser bakas och därför fanns i större hus en bredvid spiseln, i närheten af pigkammaren inmurad eller i dess, jernkakelugn, anbragt cylinderformig ugn, af gjutjern försedd med en i midten insatt jernplåt, å hvilken på passande underlag stektes och bakades, sedan ugnen blifvit uppvärmd från en under densamma varande eldstad.

Förr hade man ej heller, såsom nu för tiden, strykstickor och därför gick det då icke så lätt för sig, som nu, att upptända eld. Detta skedde på följande sätt, I hvarje kök fanns ett "fyrtøj", "fyrtyg" (Feuerzeug), hvilket bestod af en utaf trä eller jernplåt förfärdigad, högst en fot lång låda af samma form och utseende, som en nutida, från sitt lock befriad cigarrlåda. Hon var på tvären delad i två rum, det mindre af högst 3 tums längd, försedt med ett löst lock och fylldt med "tunder",¹⁷ d.v.s. ända till pulfver förmultnad, torrt trä, hvilket var likaså eldfängdt, som torrt fnöske. I det större rummet förvarades ett litet stycke flinta och ett do. "fyrstål", "eldstål" (hårdadt stål) samt "svafvelstickor". Dessa bestodo af 5 till 6 tum långa, något öfver 1/2 tum breda och något under 1/10 tum tjocka, utaf fet fur eller tall täljda, i begge ändarna spetsade stickor, hvilkas uddar, sedan stickorna blifvit gjorda, som det sades, peppartorra, doppats i flytande svafvel och derigenom, så att säga, skodda med snart nog stelnadt svafvel. Sådana svafvelstickor tillverkades af fattiga, gamla män och qvinnor samt sålldes i med bast eller garn ombundna bundtar för en ringa penning och begagnades på följande sätt. Sedan locket öfver tundern blifvit aflyftadt och flintstycket ställdt på öfvre kanten af skiljeväggen emellan fyrtygets begge rum samt genom fyrstålets huggning mot flintstycket gnistor nedfallit i tundern och i denna på något ställe åstadkommit glödning så fördes strax stickans ena spets till samma ställe och fattade eld, hvilken genast öfverfördes till ett talgljus, en pråsa eller i konfyren lagda, torra, fina spånor, hvarefter, så fort sig möjligen göra lät, glödningen i tundern dämpades genom lockets påläggning och elden i stickan släcktes, det senare på det att hennes återstod skulle kunna framdeles begagnas, åt hvilken sparsamhet gifvits uttryck i det gamla, något imperativa ordspråket: "man skall hushålla med svafvelstickorna." Men sedan tändstickor med kemisk tändsats i början af 1830-talet¹⁸ samt senare strykstickor med fosfor kommit i bruk och småningom öfverallt ersatt svafvelstickorna, så gick de fattiges ofvannämnda lilla industri helt och hållet under.

Af hvad jag i det ofvanstående berättat synes, att husmodern skulle fordom vara icke allenast styrande utan jemväl i mycket både hand och öga i sitt kök, och därför kan det

väl i vår tid frågas, huru det, helst hon hade hvarken hushållerska eller ens kokerska i nutidens bemärkelse, gick med middagsmaten till man och barn, när hon var i den ställning, att hon skulle blifva moder; men på en sådan fråga är det mig lätt att svara. För det första lät hon icke, om ej af sjukdom dertill tvungen, nämnda ställning hindra sig från fullgörandet af sina husmoderliga värf, så länge hon möjligen kunde fullgöra dem – säkert är att min mor, utan att deraf lida något men, verksamt deltog uti avslutandet af en stor slagt af oxer, svin och gäss dagen före den natt, då hon födde sitt sjunde barn – och för det andra fick hon, ifrån det barnet blifvit födt och till dess hon uppstigit från barnsängen samt återtagit sina vanliga bestyr, af andra husmödrar, med hvilka hon stod i slägt eller umgängeshörhållanden, enligt dem emellan uppgjord tur, dagligen ”ba(rn) leja” – på landsbygden kallad ”bar(n) läggemad” och äfven ”förning” – bestående af åtskilliga slags stek, soppor, grötar och bakelser, allt så rikligt, att det fullt förslog till man och barn.

Att sådana mödrar, som jag nu omtaladt, sjelfva ammade sina barn, torde jag knappt behöfva säga. Skedde undantag från regeln – min mor var sjelf amma åt de sju äldste af sina åtta barn – så fanns derför fullt giltiga skäl. Då togs amma, helst från landsbygden och det var rörande att se, huru en sådan med verkligt moderlig omsorg skötte sitt kall samt blef mycket förtörnad, om någon gjorde anmärkning öfver, att barnet skrek och tog det lifligt i försvar, som jag en gång hörde, med dessa ord: ”Gud hjelpe den, som e liden å skiden å slaggi å våd, han rår inte for, att ha skriger.”

Flera voro de sånger,¹⁹ som mödrar och ammor läto barnen höra, för att antingen få dem i sömn eller eljest stilla, eller ock dermed roa dem. Se här dem, som jag säkert och fullständigt minnes.

Vyss, vyss mitt lilla barn,
Mamma sitter och nyster garn,
Pappa går på Långebro,
Köper barnet nya sko'
Nya sko' och spänne,
Så sofver barnet länge.²⁰

2 Gossen uppå berget stod
I det kalla regnet;
Fick så se, hvar flickan gick
I den gröna ängen.
Ängen var grön,
Flickan var skön,
Gossen var full af falskhet.

Flicka lilla kom till mej
Trohet skall du finna,
Alldrig skall jag svika dej,
Om du blir min qvinna.
Sviker jag dej
Straffar Gud mej
Samma stund och timma.²¹

- 3 Lilla gossen på möllebacken
Med röda västen, galon om hatten (i nacken?)
Han fria till mej;
Men när han kom inom porten,
slog han näsan midt i lorten,
Det roade mej.²²
- 4 Jam, jam sa' källingen²³
Jag brände mej å vällingen;
Jam, jam sa' katten,
Så kunde du låt' mej hatten²⁴
- 5 Jag fattige Lappman,
Som bor uti Lappland,
Mellan berg och stenar
Föder jag mina renar,²⁵
- 6 Bromsen kan brumma,
Katten slog på trumma,
Fyra möss i dansen gick
Så hela jorden runga²⁶
- 7 Fyra trappor gick jag,
Fyra kyssar fick jag;
Hade jag flera trappor gått,
Hade jag flera kyssar fått.²⁷
- 8 Ding, dång,
Klockesång,
Presten tappte sin pängapång
I Hörby vång.²⁸
- 9 Sko, sko min lille häst,
I morgon prosten blir vår gäst,
Då bli hästskorna dyra,
Två styfver för fyra²⁹
- 10 Med barnet sittande på i rörelse, liknande hästtraf, varande knän:
Rida, rida ranka,
Hästen heter Blanka.
Hvart ska' vi rida,
Rida och fria
Till en liten pia.
Hvad ska' hon heta?
Anna Margreta.
När vi kom till gården,
Var der ingen hemma
Mer än två små hundar,
Som låg bakom väggar,
Slicka sina läggar,
Den ena sa' hibb, den andra sa' habb,
Hibb, habb, hibb, habb³⁰

- 11 Klockan slår,
Tiden går
Och ingen friare jag får.
"Spinn, spinn
Dottern min,
I morgon kommer friarn din".
Dottern spann,
Tåren rann,
Men ingen friare kom fram,
Förrn' på andra året
Med guldband i håret³¹

- 12 När barnet blifvit så stort, att det kunde någorlunda tala, så fick det lära och hvarje afton efter sänggåendet, med sammanknäppta händer, läsa denna bön:

Gud, som hafver barnen kär,
Se till mig, som liten är.
Hvart jag mig i verlden vänder,
Står min lycka i Guds händer.

Och när det blifvit ändå större, så fick det lära att sjunga, utav ofvanstående sånger:

- 13 Som en liten gosse (flicka) jag är,
Snipp, snapp snorum,
Äter jag gerna äpplen och bär,
Hej, kackalorum!
Kaka utan socker på,
Nötter, när jag dem kan få,
Ack, hvad jag skall knäcka då,
Hej, kollereri kackalorum!

samt dels med en trädgårrsnäcka och dels en Mariæ nyckelpiga på handen

- 14 i förra fallet: Snigel, snigel snärta
Räck ut dina långa horn.
Ska' du få en skäppa korn
Och en skäppa hafre

- 15 samt i senare fallet: Åkerhöna flyg, flyg,
I morgon blir det vacker vär (väder)³²

- 16 Slutligen lärde flicka följande rim:

Sickenen³³
På två ben
Kommer in i kammaren
Hvad månn' han inbillar sig,
Ej törs han begära mej?
Jag är allt för dygdesam
Att ta' mot din lumpa hand.
Ögonen ä' blå och grå,
Kinderna ä' likaså,
Ryggen är der puckel på,
Ack, ack, ack! Hur du ser ut,
Liknar just en svartgrå stut.

Närmast köket låg den, liksom detta, gemenliga stora "pigkammaren". I denna intog vanligen allt tjenstefolket sina måltider, ofta af något mindre dyrbar beskaffenhet, än husbonefolkets, men i alla afseenden fullt tillräckliga och deruti sydde, stickade, kardade och spunno pigorna på från andra sysslor lediga stunder, ofta under skämtande och sjungande. Se här några visor, af hvilka jag ofta hörde den första sjungas af min mors pigor, då jag var 8 eller 9 år gammal. Orden i densamma äro hvarken rent skånska eller svenska, utan sådana de hördes från pigornas i staden munnar, hvilka förra, kantänka, voro något förnämre, än de på "rama" bondlandet tjenande pigorna. Till en liknande dum förnämitet gjorde sig äfven somliga qvinnor med bättre uppfostran på det sätt skyldiga och dymedelst löjliga, att de alltid talade det i staden gängse språket med dess invånare, men, när de kommo i samspråk med någon, som talade högsvenska, gjorde misslyckade försök att icke skorra samt i öfrigt dölja sitt skånska tungomål.

- 1 Der kommer³⁴ en ryttare³⁵ rianes,³⁶ sade bonen³⁷;
la han³⁸ komme, la han komme, svarade bonens hustru.

Hva ska den ryttaren eda då, frågte³⁹ bonen³⁷;
äggamad på silfverfad, svarade bonens hustru
Hva ska ja sjelfver eda då, frågte bonen³⁷;
sur sill, muled brö⁴⁰ svarade bonens hustru.

Hårr⁴¹ ska den rytteren ligga då, frågte bonen³⁷;
på min arm, ve⁴² min barm, svarade bonens hustru

Hårr ska ja sjelver ligga då, frågte bonen³⁷;
på min lo,⁴³ hos mi so, svarade bonens hustru

Schvinalusen bider⁴⁴ mej, sade bonen³⁷;
vänd dej om, bid igen, svarade bonens hustru.⁴⁵

- 2 De va en gång en bonnadrängj, som skålle ud å frija⁴⁶
men mytte då en tjarringjabäst⁴⁷ å trodde de va en pija;
å hå, hå, hå, for topp la la,
å allri har en ro for tjarringja.

Sin ble de ljust på präkeståln to tre sånda å ra⁴⁸
å sin så ble de stass å bryllåpp, tjarrgjen hon va gla;
å hå etc.

Fåste nåtten, di lå ihåb, så köstes di å klappdes⁴⁹
andre nåtten di lå ihåb, så bedes di å nappdes;⁵⁰
å hå etc.

Treje nåtten di lå ihåb, så bed hon å hans öre,
fjäre nåtten di lå ihåb, så konne han inte höre;
å hå etc.

Då to han sin gråe häst å skålle te prästen rija⁵¹
men tjarrgjen to sin gamle ged å re breve hans sija⁵²
å hå etc.

Å prästen to sin store båg⁵³ å skålle for tjarrgjen lesa,
men tjarrgjen to sin krågede⁵⁴ kjäpp, slo prästen på hans nesa,
å hå etc.

Då tängtje⁵⁵ mannen de nokk⁵⁶ va bäst, ge tjarrgjen fan åaresa
men ätter kåmmer hon i flyende flängj, ga sej te å besa;⁵⁷
å hå etc.

Då to han sin lille båd⁵⁸ å rodde ud ad sunjet,⁵⁹
ätter kåmmer hon i sitt bagetru⁶⁰ men sjånk nör på grunjet;⁶¹
å hå, hå, hå, for topp la,la,
så fe⁶² han ro for tjarringja.

- 3 När som elden den icke mera brinner
och bergena de blifva vax;
När som floden den icke mera rinner
Och i skogarna man fångar lax;
När som storken har blifvit en fluga
Och brömsarne de blifva bi,
När som höken har blifvit en dufva:
Då först skall jag öfvergifva dig.

När som göken han galer i skogen
Och herdarne blåsa på horn
Då förnimmer jag, att du är mig trogen,
Du mitt lillaste hjertekorn.
Men skulle nu himlen så bedrifva,
Så att du doge bort från mig,
Så skall jag uppå din grafsten skrifva:
Lilla vännen, nu förglömmmer du visst mig.

- 4 Gesällerne de resa all verlden omkring
Och finna de en flicka, de henne narra vill

Och när de få arbetat en liten tid i stan'
Så resa de bort; lemna lilla vännen kvar.

Adieu och farväl du, min lilla goda vän,
Nu resar jag bort, kommer aldrig mer igen.

Du kommer väl igen, när gräset det gror
Och liljorna växa samt rågen blir stor.

Så tager han på renseln med tåren på kin'
Adieu och farväl allra kärasten min.

Om någon önskar veta, hvem visan diktat ha,
Så är det två mamseller, som bo i Stockholms sta'

Den ena heter Märta och den andra Sofi,
När Märta dricker kaffe, så dricker Sofi vin.

- 5 Ud⁶³ å tuda, tromma⁶⁴
Jens! By⁶⁵ alla komma,
La kunns moer bromma⁶⁶
Litt iblán⁶⁷ - sa'n
I skun veda
Bröra, ad i "Smaulen"⁶⁸
Där di eda
Hafrabrö te "kaulen"⁶⁹
Där e Crunan födder
Å har sina rödder,
Här ska han ble⁷⁰ gödder,
Rig å stor sa'n.

Samlens hid nu bröra!
Läggjen hid järt⁷¹ öra,
Rea⁷² ska vi göra
I vårt lav⁷³ sa'n
Vår spätor⁷⁴ gör
Gille nu på gåren⁷⁵
Som ja tror, för
Säjs å tjuje⁷⁶ åren.
Kommen manna, påga,
Töser, spörv å kråga⁷⁷
Vi gå did å kåga⁷⁸
Alle man - sa'n
Titten nu go vänner!
Ja dom alla känner;
Här e fästemänner,
Fästemör - sa'n
Där går prästen
Må sin hvide krave⁷⁹
Se hårr⁸⁰ västen
Pyser⁸¹ på hans mave;⁸²
Han kan åsse⁸³ drickja,
Vin ger mod i brickja⁸⁴
Han tar sej en flickja
Som en ann - sa'n

Flött dej tjockja Mätta
Må din höja hätta,⁸⁵
Tjistina⁸⁶ ska sätta
Fram en bänk - sa'n.
Kly⁸⁷ nu opp då
Alla Se spätoren!
Han kan bra slå
Fullt i glas på boren:⁸⁸
Ih! så ta maj brånen⁸⁹
Drickja di i bånen⁹⁰
For den fäste⁹¹ sånen,
Som han får - sa'n.
Hårr e⁹² fruen hånne?

Cruna! må din pänne
Skriv påna⁹³ ett känne⁹⁴
I vårt lav - sa'n
Här e monga,
Som nock vill ble gyttu,⁹⁵
Men, uhanga,⁹⁶
Di vill titt ombyttu⁹⁷
Iblån "Smaulans" töser
E där väl nån löser⁹⁸
Om du ej bler böser⁹⁹
Skaff' våss¹⁰⁰ den - sa'n.

Nu e visan ännu¹⁰¹
Vi få udad ränne¹⁰²
Å vår nese vänne¹⁰³
Höm¹⁰⁴ igen - sa'n.
Vi e bönnner,¹⁰⁵
Men ska vi te hoa¹⁰⁶
Så va kjönnner¹⁰⁷
La våss roled soa¹⁰⁸
Vi e mensker alla,
För Guds tron vi falla
Han ska våss framkalla
Mä spätör'n - sa'n¹⁰⁹

Men det var ej blott från pigorna, utan äfven deras matmödrars läppar, som spinnrockars surrande ackompanjerades af sång. Se här en visa "Om biskopen i Skara", som min mor vid ungefär 10 års ålder, d.v.s. omkring år 1791, hörde sin då 50-åriga moder sjunga, under det hon spann, och som den förra sjungit för mig ännu då hon var öfver 90 år gammal:¹¹⁰

Det var en gång, jag skulle skriftas af biskopen i Skara:
"Hvad har du gjort, mitt lilla barn, du syns oskyldig vara?"
Alldrig skall jag glömma bort biskopen i Skara.

"Hvad har du gjort, mitt lilla barn, du syns oskyldig vara?"
Det enda brott, som jag begått, är att jag älskat kar'a.
Alldrig skall jag etc.

Det enda brott, som jag begått, är att jag älskat kar'a
"För detta brott, mitt lilla barn, till Rom du måste fara".
Alldrig skall jag etc.

"För detta brott, mitt lilla barn, till Rom du måste fara".
Kan ej ers högvärdighet mig för den stora mödan spara?
Alldrig skall jag etc.

Kan ej ers högvärdighet mig för den stora mödan spara?
"Gif mig ett famntag och en kyss, skall allt förlåtet vara".
Alldrig skall jag etc.

"Gif mig ett famntag och en kyss, skall allt förlåtet vara".

Hjertans gerna, ers vördighet, såd'na straff äro rara.

Alldrig skall jag glömma bort biskopen i Skara.

Uti ett af husbondefolkets¹¹¹ hvardagsrum intogos dess och barnens måltider. I de flesta hus börjades alla middags- och aftenmåltiderna både i hvardagslag och då kalas hölls, på det sätt, att de äldre, manlige deltagarne deruti förtärde en sup med tilltugg, men detta bestod, äfven på de största kalas, endast af smörgås, tillökad med litet kött eller ost. Öl dracks jemförelsevis sällan och endast under måltiderna. Barnens frukost bestod vanligen af varm ölost eller svagdricka med deri upplöst sirap samt mjukt eller hårdt rågröd och jemförelsevis sällan af kaffe, som deremot vanligen dracks af de äldre och jemte hveteskorpor eller bullar utgjorde deras frukost. Innan familjen satte sig till middagsbordet, hvilket i regeln skedde klockan 12 eller strax derefter, ställde sig en hvar med till bön knäppta händer, bakom sin stol samt uppläste i de flesta hus ett af de små barnen någon af följande tre "bordsböner":

- 1 **I Jesu namn gå vi till bords,
Äta, dricka på Guds ord.
Gud till ära oss till gagn,
Få vi mat i Jesu namn. Amen.**
- 2 **I Jesu namn till bords vi gå,
Välsigna Gud den mat vi få. Amen.**
- 3 **Gud med en nödtorftig spis
Du oss styrker här i lifvet.
Låt oss njuta hvad Du gifvit,
Måttligt och Ditt namn till pris. Amen.**

När man åter uppstigit från bordet, intogs ånyo ofvan nämnda ställning och barnet yttrade antingen:

**Gudi vare lof och pris
För evig nåd och timlig spis. Amen.**

eller

**För mat och dryck Dig vare lof, o Gud!
Lär mig i tro att hålla Dina bud. Amen.**

eller

**Gud ske lof för mat och drick! Gud gifve oss
en rätt tro och en salig ändalykt, för Jesu skuld. Amen.¹¹²**

Mellan bönerna intogs enkel, men väl lagad, kraftig mat, tack vare de ofvan omförmälde periodiska slagterna af oxar, svin och gäss samt vidare tidtals af i gården varande höns, kycklingar, ankor, dufvor och kalkoner äfvensom inköp då och då af trädfrukter, potatis och grönsaker, fårskt kött och fläsk, sill, torsk, flundror, hvitling, ål och andra vattendjur, deribland räkor. Dessa fångades af fattiga qvinnor, hvilka, med

öfver knäna uppskörtade kläder och försedda med en liten fiskhåf, utgingo i den utanför Malmö långgrundna sjön, från dess botten upptogo tång och skakade denna öfver håfven, hvaruti de i tången varande räkorna nedföllu samt sedan förpassades till en vid qvinnans ena höft hängande linnepåse och slutligen såldes per pott, ett ända in på 1850-talet brukligt om Danmarks vädde öfver Malmö påminnande målkärl af 1/3 kannas innehåll, hvilket alldrig funnits i det gamla Sverige.

Efter middagsmåltidens slut, drucko de äldre och i somliga hus äfven barn kaffe. De senare fingo dessutom vid femtiden "medafton", vanligen bestående af mjukt bröd med deröfver struket svin- eller gåsflott. Vid pass klockan 7 e.m. åts "qvällsmat", bestående af en enkel förrätt samt ölost och kall sötmjolk, eller något slags gröt - deribland ej, de flesta skåningars afsky hafregröt men väl bohvetegröt - allt med kall mjolk. Sådallade tésupéer infördes först i senare tid. I min barndom dracks té endast *dels*, å så kallade "helgdagsaftnar eller -qvällar", hvarmed förstodos de, som närmast föregingo stora helgdagar, och *dels* å dessa samt då omkring klockan 5 e.m.

Nämnda aftnar och dagar voro familjerna vanligen samlade hos farföräldrar eller morföräldrar, åtminstone på eftermiddagarna, och då åto visserligen mer än nödigt var. Till julmaten hörde ovilkorligen lutfisk, helstekt gris eller i nödfall, fårskt stekt refbensspjäll och risgrynsgröt - i min närmaste släkt bestående af "malda risgryn" som det hette, eller rismjöl och gjutna i formar, samt då serverad kall med fet, söt mjolk eller i de gamla husen utspädt kanske något sockrat hvitt franskt vin".¹¹³ På julmåltidsborden brunno ock "julljus" eller "grenljus", stöpta af talg med 3 eller 5 grenar i hvarje. För öfrigt hade man vid de ifrågavarande måltiderna 1:o salt bringa och oxtunga samt salt och rökt skinka; 2:o risgröt eller, dock icke under jultiden, af lingon eller hallonsaft samt hvit stärkelse, slutligen potatismjöl kokt "rödgröt", som serverades med fet, söt mjolk; 3:o stekar, oftast bestående af en eller två små grisar eller ock gäss eller kalkoner, i de gamla husen stekta på jernspett, till hvilka stekar åtes utom sås, alternativt antingen i uppkokt, men derefter kallnadt friskt vatten utan socker nedlagda och förvarade eller ock syltade lingon, eller rödbetor, eller saltgurkor eller mycket små hvitlökar, samt slutligen 4:o alternativt antingen stora smörtårter med mellanlagdt sylt, hos mina morföräldrar alltid bestående af sviskon, och garnerade med små smörbakelser eller ock "klenetter" eller "klenor"; eller pannkakor med mellanlagdt sylt, eller något annat slags **hemmagjort** bakverk. På steken dracks gemenligen ett glas rödt vin och till bakverken någon gång röd bishof. Efter middagsmåltidens slut drucko de äldre kaffe, men alldrig likör eller konjak samt spelade kort, l'hombre, kadrilj, boston eller kamfio, och gjorde de yngre lekar, på sätt i det följande skall berättas, eller charader, t.ex.

**Mitt första går i ullstrumpor
Mitt andra går ock stundom i ullstrumpor
I mitt hela finnas många ullstrumpor. (Malmö)**

**Mitt första göra de, som gå,
Mitt andra göra de, som ta'
Mitt hela tål att gissa på,
Så vida det är bra. (Gåta)**

Det gafs stundom middagar, i hvilka endast herrar deltog, och då både åts och dracks allt för mycket samt blef i följd af det senare, slutligen en stormande glädje rådande; men om äfven samtliga gäster blefvo "knäckta", så blef dock, så vidt jag kunnat erfara, ingen "full".¹¹⁴ Dryckesvarorna voro vanligen madera, rödt vin, röd bishoff samt punsch. Till en början "tryckte" eller drack man helt stilla med hvarandra.

Funnos sångare, som kunde sjunga en kanon, så uppstämde de en eller flera sådana sånger t. ex.

Med mina vänner jag lefver förnöjd,
Dricker mitt glas och eger stor fröjd,
Dricker, hvad jag tål, dricker flickornas skål

Alla måste komma, gå hvarefter an'
I sin ordning, man efter man,
Först du, så han,
Allting bytes om, fast allting blir det samma.¹¹⁵

Stackars Jakob!
Sofver du?
Hör du icke klockan, som slår
Bing, bang, bu?

Bombardini, bombardano,
Hegazini, afrikano,
Bom, bom, bom, bom, bom, bom. (Melodierna till förestående sånger)

Bror, vill du vara älskad utaf din fosterjord
Nå, så besvara hvarutaf punschen är gjord
Rhensk, Mosel bara, ack! minns dessa härliga ord.

Drick broder, drick och låt oss muntra vara,
Ej spara, men följa tidens skick.

Skild från sorgerna och qvalen,
Skyndar jag mig ned i dalen,
Der är jag förnöjd och glader.

Under tiden hade man blifvit allt mer och mer lifvad samt stundom hört värden **dels** ropa: "den, som sviker i dryckjom, sviker ock i androm styckjom" samt **dels** sjunga: (Jfr. Nicolovius S. 72)

Hej, tomtegubbar, slån i glasen
Och låt oss lustiga vara!
En liten tid vi lefva här
Med mycken möda och stort besvär

(Jfr. Nicolovius s. 72, Eggelins s. 36. Melodien till denna sång finns i bil. nr.)

eller

Tomma glas i godt kalas
Wärden icke hedrar;
Derför fyller jag mitt glas:
Bröder fyllen edra!

i anledning hvaraf en gäst sjöng

**Fulla glas i godt kalas
Gästerna ej hedra,
Derför tömmer jag mitt glas,
Bröder tömmen edra!**

(Ofvanstående två verser äro författade af F. M. Franzén)

eller när värden kommit riktigt "högt upp i gasken":

**Lustigt är att vara full
När det sker för flickors skull
Menar ni här finns ej mer,
Än som vi på bordet ser:
Ja drick så länge, som ni tål
Er grannes skål.**

hvarpå en af gästerna vände sig till en annan med följande uppfordran:

**Sätt nu glaset för din mund
Och drick ut din fyllehund
Se hur punschen utur glaset
Rinner i det fylleaset.
Lustigt, lustigt,
Hej go'vänner lustigt!**

Alla sjöngo de två sista raderna och den apostroferade gästen svarade:

**Jag mitt glas utdruckit har,
Ingen droppe finns der kvar;
Till bevis, så vill jag vända
Glaset på sin öfra ända.
Lustigt, lustigt,
Hej go'vänner lustigt**

Alla sjöngo de två sista raderna.¹¹⁶ Slutligen dracks en af väldiga hurrarop beledsagad skål för värden, och sedan man stigit upp från bordet, tändes genast många tobakspipor under bolmandet från hvilka smuttades på kaffe, men alldrig likör eller konjak; pratades om dagens händelser och skämtade den ene med den andre i all vänlighet. Vid ett sådant tillfälle bjöd dåvarande stadsnotarien, slutligen rådmannen J. Knutson till att, medelst en charad öfver handlanden Schiubergs namn, göra sig lustig på hans bekostnad, men misslyckades fullkomligt. Schiuberg, som var en humorist, sade sig med lätthet kunna göra en charad öfver Knutsons namn, hvilket dess egare hånligt betvivlade, men strax derefter ytrade Schiuberg:

**Mitt första delas ut i Ryssland,
Mitt andra nämndes han af far,
Mitt hela lefver utaf sysslan
Och är en liten löjlig kar!**

Vilket till stor förgärlighet för Knutson beledsagades af skratt och ljudligt bifall. När detta allt var slut och i tobakspiphuvudet återstod endast en oduglig rest, egendomligt nog, kallad "länsman", så aftroppade gästerna.

Flera gingo då, likasom under andra aftnar i början af århundradet till Natticks klubb i ett hus vid Hyregatan och senare till Amilons klubb vid Vestergatan. Inträdesafgiften var ursprungligen eller såsom på 1700-talet i den förra klubben 6 styfver = 1 skilling banko eller nu något öfver 3 öre samt i den senare 3 daler = 16 skilling banko eller 50 öre, och för den afgiften fingo de besökande röka tobak och läska sig med svagdricka. För all annan förtäring deribland toddy, som nästan alltid dracks skulle särskild betalning erläggas och likaså för de Kamfio och andra spelkort, som af gästerna begagnades. Men deremot fingo de fritt disputeras och politisera, hvilket jemväl skedde våldeligen, framför allt under Fransmännens krig med nästan hela Europa, då klubbarnes ledamöter voro af skarpt skilda meningar ofta försvarade dessa med öfverdrifven hetta.

Detta om männen, som för öfrigt en och annan afton hos sig sågo några få vänner på en toddy och en enkel aftonmåltid, mellan hvilka och under tobaksrökning spelades kamfio, piket, kadriij eller boston och senare vira. Ungefär samma nöjen inom hus hade äfven hustrurna, naturligtvis med den skillnad, att gästerna ej fingo toddy, utan kaffe samt att de ej rökade tobak.

Nu skulle jag väl rätteligen beskrifva ungdomens nöjen; men emedan jag i det förestående på flera ställen talat om tobaksrökning och denna, åtminstone under den första tredjedelen af innevarande århundrade, skedde på helt annat sätt, än i våra dagar, så anser jag mig böra derom meddela följande.

Såsom jag redan i tjugonde berättelsen uppgifvit, utfärdades den 16 Septem. 1741 en Kungl. förordning, hvaruti "ungt folk under 21 år" förbjödos att röka tobak och stadgades stockstraff för öfverträdelse af detta förbud, hvilket, så vidt jag kunnat utforska, alldrig blifvit särskildt upphäft, men måste anses vara det genom 1864 års Kungl. förordning om den nya strafflagens införande och denna lag. Ingen hade lof att röka tobak å torg, gator och gränder eller andra, allmänna öppna platser inom sjelfva staden förrän år 1834, då sådant, i anseende till kolerans utbrott i Stockholm, formligen tilläts derstädes och började ske äfven i Malmö, utan att polisen deremot gjorde någon invändning.

En hvar tobaksrökare, som hade råd dertill, hade i det af honom dagligen begagnade rummet ett vackert "tobaksskrin", som öfverst bestod af ett förtent tomrum, i hvilket minst innehållet af en "kardus" eller ett skålpund tobak kunde inrymmas, och derunder en låda, i hvilken "piprak" samlades, för att ej dermed nedsmutsa rummets golf.

När ej kritpipor begagnades, "stoppades" tobaken i ett ofta med silfver eller messing beslaget, större eller mindre "piphufvud" af sjöskum, i hvilket satt ett längre eller kortare, ofta med snören och tofsar af silke prydt, längs igenom ihåligt "pipskaft" af trä, på hvars öfra ända var fäst ett af horn eller ben svarfvadt, likaledes ihåligt "munstycke".

Då tobaken skulle bringas i glödgning och annat medel dertill ej fanns, t. ex. ett brinnande ljus eller ett från kakelugnen taget, glödande kol, så gjordes fnöske glödande medelst flinta och eldstål eller ock begagnades, då solen var uppe och ej skymdes af moln "solglas".

När af tobaken i piphufvudet ej mera återstod än pipraket, äfven kallad länsman, d.v.s. aska och "tobakssås", så utkratsades eller utblåstes dessa i den ofvannämnda lådan, hvars innehåll gemenligen hvarje Lördag fick tömmas af någon fattig man, för att begagnas såsom tuggtobak och för tobakssåsens skuld skattades högre än obränd tobak.

Då rören i tobakspipan och munstycket någon längre tid gjort tjenst, så rengjordes de genom "piprensare", bestående af böjlig ståltråd, omkring hvilken små svinborst voro fästa, munstycket ibland äfven med tillhjälp af en fogelfjäder.

Skulle tobaksrökning ske utom stadens staket, å dess egoområde eller under resor, så förvarades tobaken i en "tobakspung" af skinn eller i en "tobaksask", vanligen förfärdigade af messingsbleck.

Någon dag år 1834 - jag minns ej hvilken - fick jag besök af dåvarande egaren utaf Suellska tobaksfabriken, den driftige Frans Henrik Kockum, hvilken meddelade mig, att han nyligen hemkommit från Bremen, der tagit kännedom om konsten att tillverka cigarrer och hos sig anställt en cigarrmakaremästare, som skulle i fabriken uppamma cigarrarbetare och arbeterskor. Med sin vanliga liflighet sade han: för rökning af cigarrer behöfs inga tobakspipor, hvadan kostnaderna för dem kunna besparas, och när alla, äfven våra bönder, komma att röka cigarr, hvilken affär, hvilken affär!

Men du skall hjälpa mig genom att rita vignett till de första cigarrlådor jag tänker släppa ut i handeln. Det var mig en stor glädje att göra min käre vän till viljes, men bunden af hans föreskrifter fick jag ej rita som jag ville, och vignetten - den begagnas ej mera - blef långt ifrån vacker eller väl utförd af litografen. Jag vet ej, när han började sälja cigarrer inom vårt land, men af hamndirektionens årsberättelser synes, att af i Malmö tillverkade cigarrer utfördes 130.375 st. år 1835; 308.925 st. år 1836; 712.075 st. år 1837; 706.575 st. år 1838 och 561.275 st. år 1839, då till staden jemväl infördes 3.350 st.

När jag nu öfvergår till barnens samt de yngres nöjen och lekar, så och emedan de egde rum dels utom och dels inom hus, måste jag sysselsätta mig med hvart och ett af dessa två slag för sig.

Vintertiden hade de yngre jemförelsevis få lekar utom hus, ty de bestodo endast uti krigsföring med snöbollar; byggande af snöfästningar och snögubbar eller snögummor, hvarvid sten- eller träkol begagnades till utmärkande af ögon, näsa och mun; "gå på skridskor", "slå" eller "glida kana" (åka bana) och "åka kälkbacke", men i dessa nöjen deltog aldrig ledamöter af det täcka könet, om ej undantagsvis någon liten, fattig, frysende "tös", som slog kana på en och annan rännstensis. Om nöjena utomhus under de andra årstiderna skall jag längre ned yttra mig. Nöjena inom hus voro följande.

Julafton efterlängtdes i högsta grad många dagar före dess gryning af allt, hvad ungdom hette, ty då fick den julklappar. Dessa voro högst sällan dyrbara, men det gjorde ingenting, de voro dock julklappar. I flera hus förhöjdes barnens glädje, på det sätt, att alla julklapparna, väl omslagna och stundom försedda med lustiga, rimmade inskrifter, uppsamlades uti korgar, som ställdes i ett yttre rum och efter föregången ringning med en liten klocka eller bultning på den mellan det yttre och inre rummet stängda dörren,

Suellska gården vid Västergatan på 1860-talet.

Frans Henrik Kockum. Litografi.

sedan denna till hälften öppnats, inkastades i det senare rummet der de af barnen turvis upptogos och buros fram till ett af de äldre omgifvet bord, der inskrifterna lästes, och egarne med brådska och ifver bröto omslagen samt med förtjusning skådade, hvad de innehöllo.

Då hade de unga ej sinne för annat, ej ens för aftonmåltidens lutfisk, julgröt, stek och bakelser; men annorlunda blef det under juldagen och följande dagar, man kan säga dansandets och lekandets dagar, ända till "tjugonde dag Knut" (den 13 Januari) "då julen dansades ut", som det hette. Under tiden gafs på Knutsalen först Annandagjul en barnbal och sedan Nyårsdagen stor bal, ehuru äldre och yngre män, uti och utan uniformer hela förmiddagen lupit i och ur hus hos förmän, slägtingar och umgängesväner, för att "önska godt nytt år" och på de flesta ställen äta bakelser med sylt, deribland i de gamla husen syltade valnötter, samt dricka ett glas rhenskt vin. Juldagen, Nyårsafton, Trettondedagsafton och Trettondedagen lektes i enskilda hus, såsom jag längre ned skall berätta, sedan jag först omtalat, huru lekarna sist nämnda dags afton afbrötos utaf dem, som "gingo med trettondedagsstjernen".

Grunden härför var en öfver hela den katolska verlden af gammalt utbredd, af prester i kyrkorna utförd ceremoni benämndt "Stjerneten" eller "De tre konungars högtid", och meningen dermed var, att åskådligt visa, huru de tre vise männen (konungarna) från Österlandet sökt Kristusbarnet i Betlehem. Men detta bruk hade i tidernas längd nedsjunkit till ett sätt, att förskaffa almosor åt fattiga ynglingar, fem till antalet i hvarje lag. Tre af dem skulle föreställa de vise männen och en "Stjernkonungen". Han bar "stjernen", representerad af en flerhörning, af färgadt papper gjord och af ett brinnande ljus inuti upplyst lykta, hvilken hölls i rörelse omkring en stång. Den femte ynglingen skulle, egendomligt nog, föreställa "Judas med pungen". Alla voro utklädda somliga i hvita, fotsida skjortor m.m. och svärtade i ansigtet, samt buro med undantag för Judas, kronor af guldpaper.

När de fingo lof dertill, så sjöngo de först:

**Goder afton, goder afton, båd' qvinna och man,
Husbonde, matmoder och hvar i sitt "stann",¹¹⁷
Vi önska eder alla en fröjdefull jul,
Från olyckor alla bevare er Gud.**

och sedan, efter det Judas mottagit julgåfvor:

**Hafven tack, hafven tack för eder goda skänk,
Eder skänk skall vara af Gudi betänkt!
Hafven tack, hafven tack! Goder natt.¹¹⁸**

Och nu till lekarna, hvilka voro så många, att läsandet af beskrifningen öfver dem måhända blir tröttande för en och annan, desto hellre som i de flesta synes saknas "både rim och reson"; men må man komma ihåg, **dels** att dessa lekar dock gladt tusentals ungdomar i en tid, **då** för dem knappt behöfdes mer än helsan, för att hafva hjertans roligt; **då**

**Än bekymmerslös och glad,
Lik en dans, ens tid försvann,
Öfver allt man nöjet fann,
Till och med i Filipstad;¹¹⁹ och
Då lasten var en häxa
Samt sorgen snart försvann,
Då allt, utom sin lexa,
Man lätt och lustigt fann;¹²⁰**

dels att jag i egenskap af tillförlitlig berättare, och jemväl under antagande, att en fullständig beskrifning kan intressera somliga af mina läsare, ej har rättighet att stympa den, samt **dels** att i alla händelser de läsare, som ej hafva lust att taga kännedom af beskrifningen, kunna "hoppa öfver" den samma.

Lekarna utfördes **dels** i förening med sång och, om man så vill kalla det, dans eller åtminstone rörelser, samt **dels** utan sång och hufvudsakligen stilla sittande.

Lekar med sång.

1 **Höga berg och djupa dalar
Här är den, som mig behagar,
Hej hopp, min lilla hjertesnopp!
Vi ska' dansa tills solen rinner opp.
Hej hopp, min sköna!
Nu ha vi dansat i det gröna.**

**Nu ha' vi dansat öfver berg och backar
Och slitit opp båd' skor och klackar,
Hej hopp, min lilla hjertesnopp!
Vi ska etc.¹²¹**

(Ringdans omkring en i midten af ringen varande gosse eller flicka, som vid slutet af andra raden ur ringen tog den som behagade honom eller henne, svängde om med och lemnade densamma vid slutet af sista raden ensam i midten af ringen samt tog sjelf plats bland de dansande.)

- 2 Se, se, så får du mej,
Och får du mej, så står du dej;
Men vill du inte ha mej,
Kan en annan ta mej,
Bara jag blir fri från dej.¹²²

(Ringdans i hastig fart omkring en i midten af ringen varande gosse eller flicka, som vid dansens början ur ringen tog någon, hvarefter förfors som ofvan är sagdt.)

- 3 Och jungfrun hon går i dansen med röda guldband;;
Dem binder hon om sin kärastes hand;;

"Och kära min lilla flicka bind inte så hårt;;
Jag ämnar visst icke att rymma bort;;

Och flickan hon går och lossar på röda guldband;;
Men hastigt den skälmen i skogen försvann;;

Han var icke borta en dag eller två;;
Han ville så gerna till kärestan gå;;

De sköto efter honom med femton gevär;;
Och vill du mej något, så har du mej här;;

Och nu har jag blifvit gifter, samt fått mig en man;;
Den vackraste gosse, som finns i vårt land;;¹²³

(Ringdans. En flicka gick inuti ringen med ett rödt band i sin hand. Alla sjöngo den första versen, vid hvars slut flickan binder bandet om en, af henne, ur ringen till sig tagen gosses hand. Sång och dans forto till tredje versens slut, då gossen sprang ut ur ringen, och vidare till femte versens slut, då han sprang in till flickan samt svängde om med henne, som, jemte alla de andra, dansade och sjöngo sista versen.)

- 4 Gå och sök opp din kusin,
Ta'n i armen, släng e'n in!¹²⁴
Här dansar tiljan under foten
Och spar' ej på skoen, stöt emot en!¹²⁵

(Ringdans. En uti ringen gjorde som det står i andra raden, svängde om och öfvergaf den intagna, som i sin ordning gjorde som den förste.)

- 5 Skära, skära hafre fin,
Hvem skall hafren binna,
Det skall allra kärestan min
Om jag kan honom finna.
Jag såg'en i går "afse"
I det klara månasken
Han sa', han skulle komma
Med stor fröjd och fromma.
När hvar tar' sin så tar' jag min,
Så får den siste ingen.

(Ringdans af udda deltagande. Vid orden "tar jag min", skynda de alla att utse sin och togo denne i famn. Den som "fick ingen", skall nu stå inom ringen och de andra skrottade åt denne, dansade samt sjöngo:)

**De va' rätt och de va' rätt
Och de va' rätt till later,
N.N. (namnet) fick i ringen stå,
Ty ingen ville ha' en, ha' en.¹²⁶**

**Viljen i veta och viljen i förstå,
Hur bönderna bruka sin hafre att så?
Min fader han sådde, han sådde si så
Och sen' hvila han handen på armen
Han stampa med sin fot,
Han klappa med sin hand,
Så gladelig, så gladelig han vände sig om uppå marken.**

**Se, hvad jag fick uti min hand
Och se, hvad jag fick att föra:
En liten flicka (gosse) så nätter och så grann,
Så fin i sina kläder.
Jag stiger dej så när,
Jag håller dej så kär,
Jag kan icke säga, hur vacker du är och dock får du gå till en annan.¹²⁷**

(Ringdans. En inuti ringen. Alla sjöngo och dansade till efter tredje raden, då de stannade och med arm samt hand härmade sådd af säd och vidare förforo, på det sätt, hvartill orden i de tre sista raderna gåfvo anvisning. När andra versen började, dansade två inom ringen och vid versens slut öfvergafs den inom ringen sist inkomna af den deruti varande förste, som ingick i ringen.)

**Hans Kasper och hans gesäller vilja gifta sej,;
Och dertill vilja de narra mej och narra mej,;**

(Ringdans. En gosse – Hans Kasper – och en flicka sjöngo och svängde om innanför ringen; alla de andra i dansen deltagande likaledes uti ringen samt vidare hon:)

**Och när min man kommer drucken hem, så slår han mej,;
Då springer jag ut i kammaren och gömmer mej,;**

(Hon sprang nu utanför ringen, inom hvilken Hans Kasper, under vinkningar, sjöng:)

Kom, kom in till mej min lilla vän, jag slår dej ej,;

(Hvartill hon svarade sjungande)

Katten tro dej, din gamle skälm, för du narrar mej,;

(Dertill han genmälde sjungande)

Nej, tro mej, alldrig nånsin skall jag mera slå dej,;

(I anledning hvaraf hon sjöng:)

Nå, på försök kommer jag och helsar på dej,:

(Sedan hon kommit inom ringen, dansade hon och Hans Kasper samt alla de andra hastigare än förut och sjöngo:)

Det är så roligt om sommaren till att dansa,:

När far och mor de svänga raskt om med hvarandra,:¹²⁸

**Väfva vallman
Och slå i samman
Och låta spolen gå rätt¹²⁹
Så väfva vi vallman
Och så slå vi i samman.¹³⁰**

(De dansande uppställde sig på två led, samt gingo raskt, under stampningar och sjungande af de tre första raderna, mot hvarandra. Sedan upplyfte ett par motsvariga armar, under hvilka alla andra, under fortsatt sång, sprungo)

**Nisse var en konstiger man
Och femton konster kunde han:
Han kunde niga och bocka,
Han kunde rosorna plocka,
Han kunde hoppa på ett ben,
Han kunde skjuta fågel på gren,
Han kunde spela på näsa,
Han kunde brefvena läsa,
Han kunde hoppa och dansa,
Han kunde svinga och svansa.¹³¹**

(Ringdans så länge de två första raderna sjöngos. Vid den tredje stannade ringen, men sången fortfor och alla "nego och bockade" samt gjorde vidare så godt de kunde, det, som af orden i sången antyddes.)

**Så vilja vi begynna en domaredans,
Fast domaren icke är hemma,
Och alla de som i domardansen gå,
Deras hjärta ska' le och brinna,
Alla så säga de: ha, ha, ha,
Alla så säga de: sa, sa, sa,
Har du drömt om din käreasta i natt,
Så skall du åt ljuset le.¹³²**

(Ringdans. En person gick inom ringen med ett brinnande ljus i handen, höll detta för hvarje i dansen deltagandes ansikte och sökte med löjligen grimaser eller upptåg, att frambringa skratt. Den som skrattade skulle gifva pant.

Adam hade sju söner,
Sju söner hade Adam.
Alla gjorde de så här::,
Så gjorde Adams söner.

Eva hade sju döttrar,
Sju döttrar hade Eva.
Alla gjorde de så här::,
Så gjorde Evas döttrar.¹³³

(Ringdans till och med andra raden. Derefter gjorde anföraren för dansen löjliga grimaser eller upptåg, hoppade, stampade, härmade något handverk eller djurs läte m.m.d. hvarefter alla i leken deltagande, och på en gång gjorde detsamma. Ibland sjöngs första versen endast af de manliga, den andra af de kvinnliga deltagarna. Anföraren deltog dock alltid i sången och vanligen utfördes denna af alla.)

Hå, hå du modige gosse (vackra flicka),
På den tid, jag höll dig kär,
En gång, men aldrig mera
Har du sökt att narra mej,
Men nu ska' jag purra dej:
Nu ska' du förstå och si,
Hvem min käresta ska' bli
Här är vännen den bäste,
Som i hjertat tog fäste
Och vi ska' lefva och vi ska' dö för hvarandra.:¹³⁴

(Ringdans. En gosse eller flicka inom ringen dansade, med en flicka eller gosse och sjöng till och med sjunde raden, då han eller hon öfvergaf henne eller honom samt tog sig en annan utur ringen, i hvilken den öfvergifne ingick. Under tiden dansade och sjöngo alla ringens ledamöter det ofvan stående.)

Och jag har hört, att du ska' gifta dig,
Och jag har hört hvem du ska' ha',
Och du ska' ha' en ung och vacker gosse (flicka)
Och han (hon) har pengar och står sig bra.
Ja, du må ha' han (na)
Och du må ta' han (na)
Ja du må kyssa han (na)
Och du må klappa han (na)¹³⁵

(Ringdans, i midten af hvilken en flicka och en gosse svängde om samt han (hon) sjöng hela versen och derefter rusade in i ringen, från hvilken den öfvergifne tog sig en annan maka.)

Aldrig nånsin må du dej inbilla,
Att du får mitt unga hjerta lilla!
Du må dansa, hoppa rätt så mycket, du vill,
Ja, du må dansa, hoppa rätt så mycket, du vill,
Mitt hjerta hör likväl en annan till.:¹³⁶

(Ringdans. En inom ringen varande gosse eller flicka tog ur den samma en flicka eller gosse och svängde om samt sjöng hela versen, men öfvergaf derefter den intagna och ingick i ringen.)

Der brinner en eld, den brinner så klar,
Den brinner i tusende kransar,
Ack, om jag kunde den lyckan få
Att med min käreasta dansa!
Vänd dej om, ta' mej i hand
Och låt oss mera dansa.¹³⁷

(Ringdans. Vid slutet af fjerde raden tog en, inom ringen sjungande gosse (flicka) en flicka (gosse) och svängde om inom ringen, hvars alla ledamöter under tiden dansade och sjöngo hela versen.)

Jägaren han (jägarinnan) har ett hurtigt mod.
I skogen månde han (hon) utrida
Och jaga efter de vilda djur
I skog och ödemarken vida.
Och jagten, som till honom (henne) låg
Och djuret, som han (hon) eftersåg
Det var en vacker flicka (gosse)
Så tar han henne uti (hon honom uti) snövit hand,
Som svenska gossar (flickor) plåga göra,
Och för så henne (honom) till sitt eget land
Stor glädje skolen i få höra.

Kärleken är som klotet rund,
Som klotet rund, som klotet rund,
Som för så mången man (tös) i grund,
Så mången redelig gosse (flicka).
O! engel fin, låt oss i famnen taga,
Förr än vi dö, så låt oss afsked taga,
Ty hastigt kom den uti mitt sinne,
Men aldrig går du utur mitt minne,
Förrän i bleka döden.¹³⁸

(Ringdans. Efter slutet af sjunde raden, tog en gosse en flicka eller en flicka en gosse ur ringen och svängde om inuti densamma. Vid början af elfte radens: "Kärleken är som klotet rund", stannade ringen och de dansande stampade i golfvet samt gjorde rörelser med händerna, som skulle föreställa ett klots rullande och hoppade derefter omkring på blott ena foten, till början af sextonde raden: "O! engel fin", då de två inuti ringen dansande togo hvarandra i famn, ringen upplöstes och alla i den samma parvis och raskt svängde om.)

(De lekande ställde sig i en sluten ring med inåt denna medelpunkt vända ansigten och sjöngo:)

Ack se, ack se dej litet om,
Så få du se hur Lusse löper om,
Hur Lusse löper om¹³⁹

(Under tiden sprang en deltagare i leken utanför ringen, hållande i handen en hopknuten näsduk, hvilken han oförmärkt släppte bakom någon af de stående, som då genast skulle upptaga och springa med näsduken, likasom den förre, vid påföljd i fall denne hann återkomma till näsduken innan denne upptagits, att gifva pant, dertill väckelse gafs den oppmärksamme genom ett slag på hans rygg.)

(De lekande sutto, i en sluten ring och en hvar gaf sin granne i tysthet namn, till en flicka, på två fästmän eller, till en gosse på två fästmör, hvarefter sjöngs först:)

**Jag reste mej ut i främmande land,
Der ville de mej bortgifva,
Och mot min vilja, mot mitt ja,
Så fick jag den, jag icke ville ha'
Och de va' och de va'**

(Namn och orsak uppgåfvos muntligen härefter, den senare så skämtsamt som möjligt, och derefter sjöngs:)

**Jag reste mej ut i mitt eget land,
Der ville de mej bortgifva,
Och med min vilja, med mitt ja,
Så fick jag den, jag gerna ville ha'
Och de sa', och de va'¹⁴⁰**

(Namn och orsak uppgåfvos härefter, den senare så artigt, som möjligt.)

(En sittande gosse eller flicka skulle föreställa "Mickelräf" och en annan på rörlig fot varande, gosse eller flicka en gås samt alla de andra i leken deltagande ungdomarne gåsens ungar ("gässlingar"). Alla skulle trippa omkring i rad efter gåsen och hålla, den förste, i bakdelen af gåsens kläder samt de öfriga likaledes i hvarandras och slutligen komma fram till räfven, allt under det hela raden sjöng:

**Ute gå gåssen och nappa grönt gräs
Tvy vare den räfven, så falsker han är.:**

(Derefter stannade gåsen framför räfven och följande samtal uppstod:)

**Gåsen: Go da Mickel!
Räfven: Hottdant (hurudant) är väret (vädret) idag?
Gåsen: Solsken och vackert vär (väder).
Räfven: De är icke mitt vär (väder).¹⁴¹**

(Nu aflägsnade sig hela raden, men kom, allt under ofvanstående lilla sång, åter till räfven, hvilken helsade och framställde nyss anförda fråga, men fick då till svar af gåsen: "regn och rälit vär", i anledning hvaraf räfven sade: "de är mitt vär" samt rusade upp, för att taga den i raden ytterst varande gåsungen – den och ingen annan, Denna skulle försvaras af gåsen, hvaraf följd blef en mängd svängningar i krumelurer af hela raden. Lyckades räfven taga ungen blef denna räf.)

Nigarepolska. Fanns ett piano, så spelades derpå melodien till Nr . I alla händelser trallades den af alla, som deltog i leken. Denna bestod deri, att en gosse neg

för en flicka och fattade hennes hand; – att hon neg för honom och sprang till en annan gosse samt neg för denne och fattade hans hand; – att han neg för henne och sprang till en annan flicka samt neg för denna och fattade hennes hand och så undan för undan, till dess en lång rad formerats, hvilken sammanslötts till en stor ring, som en stund dansade polska, under det gossar och flickor tillika nego för hvarandra, till höger och venster; – att ringen derefter bröts till en sammanhängande, lång rad, hvilken dansade genom alla rum och åter in uti danssalen; – att raden derstädes, under det första parets utsträckta armar, fortsatte dansen och invecklade sig till ett slags nystan, – samt att när detta blifvit färdigt, detsamma utvecklades och upplöstes, hvarvid dock raden ej bröts, utan slöt sig samman till en ring och dansade polska under nigningar, som ofvan är sagdt.¹⁴²

Gömma knapphål. I en krets sutto de i leken deltagande utom en, som var i ett annat rum, under det de förre satte en knapphål i ett öfverdrag på en stol, eller ett klädesplagg m.m.d. När detta skett, fick den frånvarande komma in i kretsen för att söka upp nålen, och då sjungo de deri sittande:

**"Fem får och fyra getter, Tag nålen der han sitter
Der han sitter och der han satt. Der bevarar han sin plats."**

Sången höjdes och sänktes i den mån sökanden närmade sig eller aflägsnade sig från nålen, och när den funnits, skulle en af de sittande gå ut samt nålen ånyo gömmas och under sången uppsökas.

Kärlekens egenskaper i alfabetisk ordning. I en krets sutto alla i leken deltagande och en hvar af dem borde sjunga efter följande formulär samt dervid uppgifva någon kärlekens egenskap, den ene efter den andre, i alfabetisk ordning:

**"Bland alla små besvär, Som oss plär följa här,
Intet så angenämt (barnsligt, dyrbart) är, Som att vara kär."**

Nigare- eller friareleken. Lika många af begge könen deltog i denna lek. De manliga deltagarna voro i ett rum; de kvinnliga sutto i öppen ring uti ett annat och utsågo bland de förra hvar sin make. När detta skett, fick den dittills stängda dörren mellan rummen öppnas för en af de förra i sender och denna inträda i den öppna ringen samt buga sig för den, som han förmodade vara utsedd till hans maka. Gissade han rätt, så steg hon upp, neg för honom och sade: "var så god och sitt", hvarpå han satte sig afsides i rummet. I motsatt fall, steg hon upp och vände ryggen åt honom, som då måste, under löje, gå ut igen. Härmed fortfors till dess alla gissat rätt, och när detta skett, intogo de manliga deltagarna de kvinnligas ställen och roller, samt de senare de förras.

Gående blindbock. Af de i leken deltagande, gick en med förbundna ögon och sökte fasttaga någon af de andra, hvilka smögo tysta omkring i rummet och stundom genom handklappning, hostning eller på annat sätt tillkännagåfvo, hvar de då befunno sig, men genast derpå smögo sig undan. När blindbocken fasttagit någon och tillika rätt gissat, hvem denne var, så blef den senare blindbock.¹⁴³

Sittande blindbock. Af de i leken deltagande, sutto i en stor ring alla utom en, som gick inom ringen med förbundna ögon samt händerna öfver bröstet och satte sig på de andras knän, en efter annans, till dess han rätt gissat, på hvars knän han satt, då denne blef blindbock.¹⁴⁴

Gömma ringen. Af de i leken deltagande, sutto i en stor krets alla utom en, som gick inom kretsen och höll i sin knutna hand en fingerring, hvilken han låtsade sig gifva åt alla, men gaf blott åt en under det han yttrade till en och hvar: "göm ringen mycket väl." När han varit hos alla, så frågade han en efter annan, "hvem har ringen?" Denna fråga framställdes ibland i följande ordalag:

**"Deri, dåre, är du vis. Skall du få en stekter gris
Och en svedder loppa, Som på ditt bord kan hoppa,
Kan du gissa, hvem ringen har?"**

De, som gissade oriktigt, fingo gifva pant och den, som fått ringen, fortsatte leken, så snart någon gissat riktigt, på samma sätt, som den förste inom ringen gående gjort.¹⁴⁵

Liten lefver än. De i leken deltagande sutto i en stor krets. En af dem antände en trästicka, men blåste ut lågan, så att stickan endast glödde, och gaf densamma åt den närmast sittande, hvar efter stickan hastigt skickades från hand till hand under yttrande af en hvar: "liten lefver än." Den, i hvars hand stickan upphörde att glöda, skulle gifva pant.¹⁴⁶

Låna eld. En af de i leken deltagande gick inom en af de öfriga bestående, sittande ring, stannade framför någon af dem, stötte med en käpp i golfvet och frågade, "får jag låna eld", men fick till svar: "gå till min granne." Medan han fortfor härmed, bjödo de sittande till att skyndsamt och oförmärkt byta platser samt han att intaga en ledig plats. Lyckades han häri, så skulle den, som blifvit utan plats gå i den förstes ställe.¹⁴⁷

Sitta på understol. Af dem, som deltog i denna lek, sutto alla, utom två, i en öppen ring. Af de två, satt den ena å något afstånd från ringen, på en särskild stol, kallad understol, och den andre gick inom ringen samt fick sig utaf en hvar af dess ledamöter tillviskad en, uti artiga, spetsiga eller löjliga ordalag meddelad uppgift, om hvad den viskande fann underligt hos den på understolen sittande. När alla dessa under blifvit uppsamlade, framfördes de till honom i följande ordalag: "Hela verlden undrar, men jag undrar allra mest. En undrar hvarför _____ eller om _____; en annan d:o _____ en tredje d:o _____ o.s.v. Sedan alla undren blifvit framförda, bestämde understolens innehafvare, att den, som undrat så och så, skulle intaga hans plats, och gick sedan sjelf att om sin efterträdare uppbära under.¹⁴⁸

Nyckelen till rike mans port. De lekande sutto i en ring och den, som anförde leken, började denna med att säga: "här är nyckelen till rike mans port", hvilket uttalande skulle skyndsamt upprepas af alla, en efter annan, i den ordning de sutto, räknadt från anföraren, När detta skett, uttalade han följande meningar, hvilka, likasom den första skulle skyndsamt upprepas af alla en efter annan, i nyss nämnda ordning, nemligen:

**Här är remmen, som satt i nyckeln till rike mans port.
Här är råttan, som gnagde remmen, som
satt i nyckeln till rike mans port.**

**Här är katten, som tog råttan, som gnagde
på remmen, som satt i nyckeln till rike mans port.**

**Här är hunden, som bet katten, som tog
råttan, som gnagde på remmen, som satt etc.**

Här är käppen, som slog hunden, som bet katten etc.

Här är yxan, som högg käppen, som slog hunden etc.

Dessa meningar ökades af anföraren, så långt hans uppfinningsförmåga räckte. En hvar deltagande, som stapplade eller öfverhoppade något ord, skulle ge pant.¹⁴⁹

Tipp, rapp, tali, fusti. Med tipp förstods ett och med rapp fem på deras ändar ställda finger; med tali en på kant ställd hand och med fusti en knuten hand. En person lade sig med ansigtet nedåt i en qvinnas knä och nära öfver den förras rygg hölls en annan persons fingrar eller hand uti någon af ofvan nämnda ställningar, hvarefter, i ton af frågor, sades orden tipp? rapp? tali? fusti? och den förra personen skulle gissa, hvilket var det rätta. Gissade han riktigt, så skulle han aflösas och hans plats intagas af den, som hållit fingrar eller hand öfver hans rygg, men eljest på denna skrapas eller klappas af de i leken deltagande, hvilka derunder, efter omständigheterna, ropade tipp, tipp, tipp eller rabb, rabb, rabb o.s.v.¹⁵⁰

26. En annan lek kallad "Fiska i vår herres rike", utfördes sålunda, att deltagarna höllo i kanterna af en duk, schal, serviett eller större näsduk och att anföraren för leken, med ett finger för omkring på duken samt derunder yttrade: "Jag fiskar, jag fiskar i vår herres rike för så väl den fattige, som den rike, och när jag säger håll, ska' ni släppa och när jag säger släpp, ska' ni hålla", omedelbart hvarpå han hastigt skrek släpp eller ock håll. Den, som nu lät narra sig att släppa, då han bort hålla, eller tvärtom, skulle gifva pant.¹⁵¹

27. Alla lekar, i hvilka gåfvos pant, slutades med lösen af panterna, hvilka voro samlade och dolda under en schal, mindre duk eller något dylikt af en äldre person. Denne fatta- de, under duken och utan att genast framtaga den, en af panterna och yttrade för hvarje: "Jag sveder och jag bränner, hvad skall den göra, som panten känner;" höll derefter panten öfver ett brinnande ljus; bestämde sjelf lösen för första panten, och fordrade fullgörande af den gifna bestämmelsen. Men alla efterföljande bestämmelser gåfvos af dem, som näst förut fått och fullgjort sin dom. Dessa domar kunde lyda på hvad som helst, som ej sårade anständigheten eller åstadkom förargelse t.ex. att kyssa någon på hand eller mun, gäspa, taga en pris snus, nysa, stå på ett ben, hoppa kråka, säga sin kärastes namn eller en osanning, sjunga en visa, blåsa ut ett ljus m.m.¹⁵²

Stundom roade man sig med att göra och gissa gåtor samt charader, men af dem minns jag endast två:

**Mitt första går i ullstrumpor,
Mitt andra går ibland i ullstrumpor,
I mitt hela finnas många ullstrumpor. (Malmö)**

**Mitt första göra de, som gå,
Mitt andra, göra de, som ta'
Mitt hela tål att gissas på
Så vida det är bra. (Gåta)**

Allt det nu omförmälda hörde egentligen till tiden emellan Julen och Fastan, hvarförutan under denna tid, som jag sedan till en del omtalat, offentliga dansnöjen egde rum. Dessa ökades, om jag ej misstager mig, i början af 1830-talet, medelst s.k. "subskriberade societeter", hvilka, hufvudsakligen afsedda för konversation, dans och

Krögaren Jöns Magnus Fick.

kortspel, höllos en gång i hvarje vecka efter Nyårs- eller Trettondagen å Stadt Hamburgs stora sal och några intill denna gränsande rum. Till deltagande i dessa societeter uppmanades årligen af en sjelfgjord direktion blott adliga, tjenstemanna- och anseddare familjer inom borgarståndet samt en del ogifta män och qvinnor, som väl ej tillhörde, men umgingos i sådana familjer, att anteckna sig å kringstända listor och dervid erlægga en rdlr rgs för hvarje deltagare, som alltid utgjordes af ett stort antal. – I den tiden fanns i Malmö en driftig man vid namn Fick, hvilken misslyckats som handlande och för den skuld öppnat värdshusrörelse samt mottog resande uti en gammal gård, på hvars tomt nu står vestligaste delen af Kramers hotell. Han ökade denna fastighet genom köp af en öster derintill liggande gård och uppförde år 1835 en större byggnad å sin egendom, hvilken inreddes, bland annat, till en stor sal. Denna begagnades på lika sätt, som Stadt Hamburgs sal och äfven till hållande af "subskriberade societeter" af ofvannämnda beskaffenhet men med den skillnad, att i hans societeter endast sådana samhällsklasser af bättre slag, som voro uteslutna från Stadt Hamburgssocieteterna, fingo deltaga och absolut ingen, som å dem subskriberat. Härpå hölls så strängt, att då en enka efter en rik färgare en afton medförde en till hennes familj ej hörande okonstlad och glad flicka, denna helt enkelt afvisades från Ficks sal utan någon annan anledning, än att hon tillhörde Stadt Hamburgssocieteten. Sålunda voro, bedröfligt att omtala ännu på 1840-talet de begge salarne ett slags gengångare af den gamla Knutssalens brädbeklädda parterr och det nedanom denna varande, med murtegel belagda golvet, att å Stadt Hamburgs sal endast patricier och å Ficks sal endast plebejer kan tänka, fingo dansa.

I Februari eller Mars inträffade Fastlagsöndagen¹⁵³ och derefter Fastan, under hvilken egentligen alla lekar och nöjen skulle inställas. Men denna gamla åsigt var väl ej känd, respekterades åtminstone icke af ungdomen, som dels inom hus, roade sig med att, på första Måndagsmorgon i fastan dela ut och få fastlagsris lekamligen, hvarom mera längre ned, och dels så snart

**"Mars med sitt långa skägg¹⁵⁴
Lockat barnen utom vägg",**

följde denna lockelse samt började och i den mån väderleken det tillät fortsatte sina vanliga värlekar under öppen himmel, nemligen: "hök och dufva"; två slags bollspel, kallade "spela boll" och "bollstå"; eller "ablagross (abo), bibo, caka"; "slå trissa"; "spela" eller "slå käglor"; "brottas"; "slå zinkor", i andra orter kalladt "slå smörgås" eller "tintra"; uppsända drake i luften; gå på styltor; blåsa såpbubblor ur kritpipor; gunga; med metspö och mask på kroken fiska "hornstagg" i norra vallgrafven; "spela topp"; "spela skyttlar"; "spela knapp"; "hoppa hopphage"; "slå ruka" och skjuta med armborst, pilbåge, blåsrör, "tollabössa" eller "nyckelpistol". Dessa lekar, i somliga af hvilka endast mer eller mindre stora pojkar deltog, äro antingen ännu så vanliga eller ock föremål för så utförliga beskrifningar uti "Illustrerad idrottsbok" af V. Balck, att jag icke torde behöfva beskrifva flera än följande tre af dem. "Slå ruka", eller i somliga landsorter, "Slå stenpick" eller "slå stenkaka", bestod deri, att fyra stenar af en "uppställare" lades ofvanpå hvarandra, de större nederst och de mindre öfverst, och att andra i leken deltagande pojkar, på ett längre afstånd från denna "enka", eller på andra ställen "gumma", en i sender, kastade stenar mot henne i afsigt att slå henne omkull. De kastande skulle skynda sig att återhemta sina stenar och den, som slog rukan omkull, fortare, än att "uppställaren" hann återuppbygga henne vid påföljd, att eljest blifva "uppställare". Undgick han detta, så blef den uppställare, hvars sten låg längst bort från enkan. En "tollabössa" bestod utaf nedersta, ihåliga delen af den största fjädern i en gåsvinge - i andra landsorter af en om våren urhålkad, späd tallgren - och en deruti väl inpassad laddstock med handtag, af trä. När bössan skulle begagnas, utdrogs laddstaken och bössans mynning fördes genom en högst en linie tjock, okokt potatisskifva, hvarigenom en "toll" (propp) fastnade innanför mynningen. Sedan infördes laddstocken hastigt och utdref med luftens tillhjälp tollen, hvarvid en liten smäll hördes.¹⁵⁵ "Nyckelpistolen" utgjordes af en större, ihålig nyckel. Nära handtagen, vid ihålighetens botten filades ett fånghål och så var pistolen färdig. Den laddades med litet krut och en liten förladdning af ull eller fina blånor; några krutkorn lades i fånghålet; det antändes med tillhjälp af eldstål, flinta och fnöske, och så hördes åter en liten smäll. Det var allt, men man säger ju ock: "det är litet, som roar barn."

De nu omförmälda lekarna utgjorde oskyldiga tidsfördrif, men detta kan visserligen icke sägas om en annan, troligen långt före detta upphävd lek, som tvärtom var i hög grad barbarisk; öfvades å Måndagen näst efter Fastlagsöndagen ej blott i Malmö, utan äfven i Trelleborg, Skanör och Falsterbo samt Kjöbenhavn och på landsbygden af drängar eller andra till arbetsklassen hörande, vuxne män, och kallades "slå katten ur tunnan", hvilken lek, som utgjorde ett slags parodi på forntidens riddarspel, utfördes på följande sätt. En katt inneslöts uti en med träband omgifven tunna och denna upphängdes antingen på en stark lina, hvars ändar vanligen voro fästa i två, på erforderligt afstånd från hvarandra stående träd eller väggknutar eller ock endast på en dylik lina uti en trädgren så högt upp, att en karl till häst kunde rida under tunnan på två till tre fots afstånd från dess nedre botten. När allt var behörigen ordnad; "ringrände" drängarne till häst med fastlagsris i hattarne under tunnan - kunde de ej alla få hästar, så skedde ringrännningen tillfots under den, af sådan anledning ej så högt upphängda tunnan - och gåfvo denna med en grof, ibland jernbeslagen tjock käpp hvar sitt så hårda slag, som de förmådde, ända till dess tunnan gick sönder och katten kunde hoppa eller falla ned ur sitt pinofångelse. Den som gaf det afgörande slaget, blef "kattkung" och fick sig en "drottning" förärat, men förbehöll sig ofta, att alldrig kallas så, och detta råa nöje slutade med dans och supande.¹⁵⁶

Första Måndagen efter Fastlagsöndagen började fastandet i de flesta hus i Malmö på det sätt, att barnen tidigt på morgonen på lek fingo eller till äldre personer sjelfve utdelade "fastlagsris" eller en risbustu, dock på täcket öfver sätet, hvilket kallades "hetvägg", och forsattes sålunda, att till middagen åto varma "fastlagsbullar" - stora

nybakade hvetebullar - ofta fyllda med mandelmassa, och till dem antingen "fetvägg", d.v.s. med kanel och socker kokad fet mjölk, eller ock blott den senare i kallt tillstånd hvarmed fortfors hvarje Måndag under hela fastan till och med den sista, eller den, som tillhörde "Dymbelveckan" som veckan näst före Påskdagen kallades.¹⁵⁷ I denna vecka hade hvarje dag sitt särskilda namn, nemligen: Blåmåndag, Fete- eller Hvittisdag, Askeonsdag (de två sista sannolikt orätt),¹⁵⁸ Skärtorsdag, Långfredag och Skittelördag. Skärtorsdag åts i alla hus till middagen grönkålssoppa eller i nödfall nässelkålssoppa och de, som ännu voro besatta af forntida vidskepelse och fördomar, trodde, att gamla kärringar på den dagen, under frammumlande af besvärjelseformeln: "I satans uppsatta namn, rätt upp och ut, förbi hvarje knut, till verdens slut", redo på qvastskaft och ungsrakor genom skorstenarna till Blåkulla. - De lärde äro ej ense om betydelsen af medeltidsorden "Dymbilvika" och "Dymbeldagha vika", men Schlyter i sitt stora glossarium och andra tro dem betyda den mörka, stumma eller tysta veckan, då kyrkoklockorna från och med Onsdagen skulle vara bundna, och ej finge gifva något ljud ifrån sig. Visst är, att under den veckan, då det predikades i kyrkorna alla dagar, utom Lördagen, inga lysningar till äktenskap uttogos för sådana, som förmenade sig icke höra till "verldens barn", samt att några nöjen icke egde rum inom deras krets och knappt någon annan.¹⁵⁹

Men så uppgick solen för Påskdagen - nej, icke uppgick som vanligt, utan såsom det alltsedan katolska tiden ganska allmänt troddes "dansade" upp öfver horisonten, hvilken tro föranledde många, deribland mig som pojke en gång, att uppstiga tidigare än vanligt, för att kunna från den gamla norra fästningsvallen se soldansen.¹⁶⁰ Nu upphörde alla hinder för nöjens hållande. Påskdagen tillbragtes vanligen, efter slutad högmässogudstjänst, familjevis hos far- eller morföräldrar, ungefär likasom Juldagen, och derutöfver på det sätt, att barnbarnen fingo "trilla påskägg" med af farmor eller mormor hårdkokta och i sammanhang dermed i gult, rödt, fiolett eller blått färgade hönsägg, af hvilka hvarje barn fick ett mindre, men lika stort antal. Denna lek utfördes i mina morföräldrars hus sålunda, att på golfvet midt för fondväggen i husets största rum var ett taktegel, i lagom lutande ställning upprest mot en pall och i teglet lagdt fin sjösand, uti hvilken med ett ägg gjorts en ränna från ofvan till nedan; - att, när leken började, hvarje barn i rännans öfra ända lade ett ägg, som fick fritt trilla eller rulla genom rännan utåt golfvet. - att barnen härmed, i noga iakttagen tur och ordning, fortforo; - att när det nedrullande ägget stötte samman med ett annat å golfvet liggande ägg, detta ansågs vunnit och jemte det förra af den vinnande borttogs - samt att, när det nedrullande ägget ej sammanstötte med ett annat ägg, det förra ansågs tills vidare förloradt och fick ligga, der det stannat. Annandag Påsk åter, hölls "assemblée" på Knutssalen, i hvilken både äldre personer och åtminstone sådana barn deltog, som kunde dansa, deruti de under min Malmötid fingo undervisning af teaterdirektören Djurströms första hustru, derefter af akademifäktmästaren i Lund Schartaus hustru, sedermera af akademidansmästaren Lang, och slutligen af premierdansören vid Kjöbenhavns kungliga teater, Brodersen. Dessutom utfördes under bjudningar i fränders och vänners hus flera af de ringdansar och lekar, som jag i det förestående beskrifvit.

Den förste Maj firades ej särskildt af ungdomen, men i somliga hus med herrmiddag och af i dem icke deltagande "ungkarlar", = ogifta män, jemväl kallade "löshästar", på utvärdshuset Monbijou.

Midsommarafon kläddes och restes Majstång å torget i Jerusalem och kring den dansade då samt på Midsommardagens afton till arbetsklassen och gemenskapen af stadens garnison hörande män, kvinnor och barn m.fl.

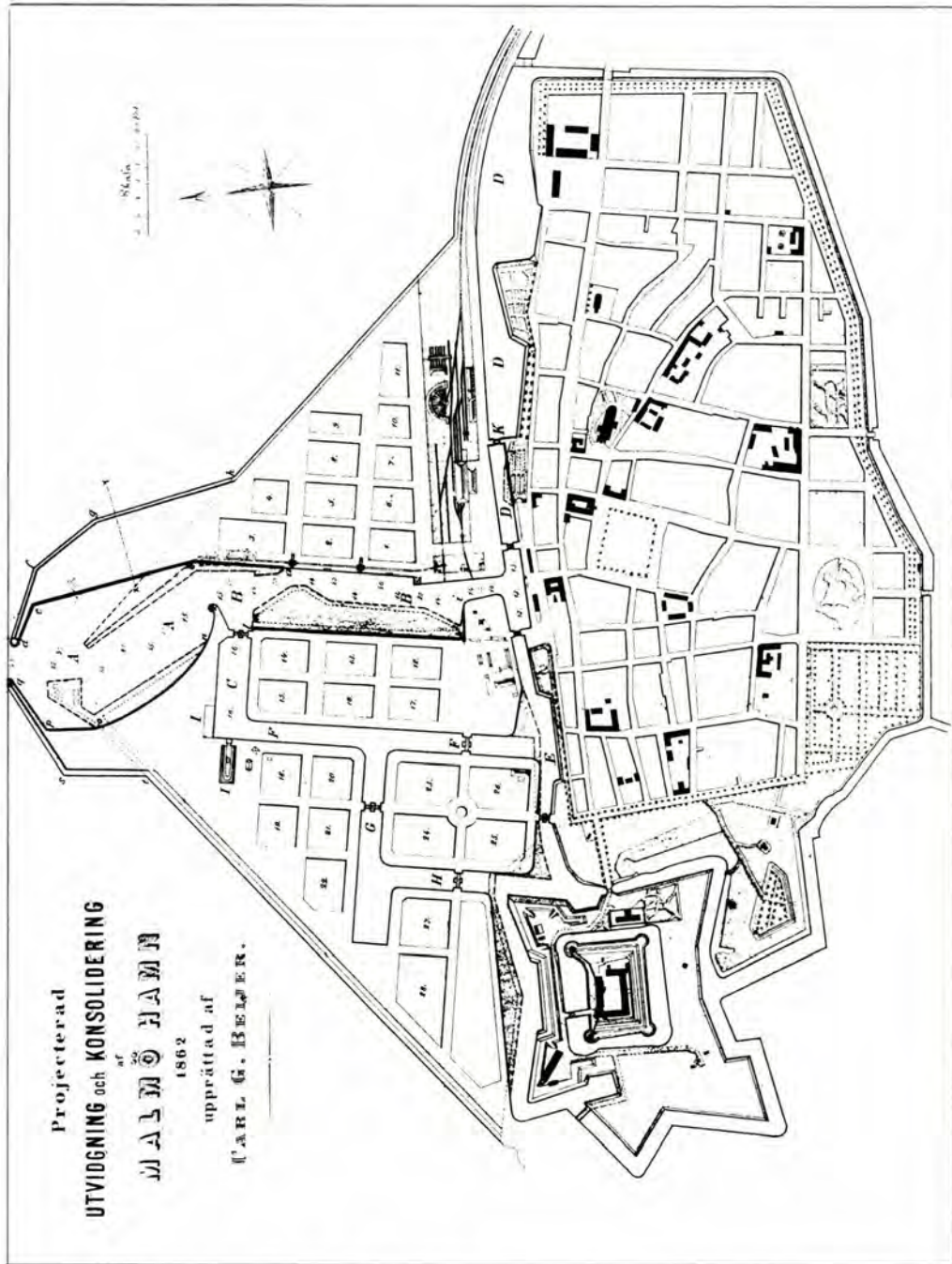
Härefter var det slut med de ungas lekar och nöjen inom hus. Marken var grön, och när den äfven var torr, så "åktes kana" eller "trillades tunta" utför branta höjder, t.ex. fästningsvallarnes inre sidor och Kejsebergs backar. Det förra tillgick så, att vederböran-

Lantstället Rönneholm. Teckning av C. C. Dahlberg 1840-talet.

de "satte sig på ändan" och det senare så, att de lade sig på en af kroppens sidor med armarna i kors öfver bröstet, allt öfverst på höjden, och derefter, den ena efter den andra, i "långa banor" hastigt i förra fallet, åkte och, i det senare, rullade utför höjden. Dessa lekar öfvades äfven af flickor, dock ej i gossars närvaro. Deremot utförde de gemensamt den allmänt bekanta "enkeleken" eller "sista paret ut", hvilket ofta skedde offentligt i de stora engelska parker, som funnos vid landställena Möllevången och Rönneholm samt af egarne, åtminstone inpå 1830-talet, dagligen höllos tillgängliga för stadens invånare och af dem under den vackra årstiden hvarje Söndag mycket besöktes utan att, så vidt jag vet, blifva föremål för något nämnvärdt okynne.

Större gossar och äfven äldre män badade offentligt i sjön först vid vestra hamnbron, midt för och emellan de utan för denna befintliga, ofvannämnda "stenkaren" och sedan i "Kalfhagen", som var namnet på¹⁶¹ den del af sjön, hvilken fanns uti vinkeln emellan den påbörjade förlängningen af vestra hamnbron och det lilla, från densamma utgående bolverk, som förr utgjorde dåvarande hamns värn mot sjön och som utgör ett slags gräns emellan den inre, den gamla, hamnen och den yttre. Der lärde jag vid 10 års ålder mig sjelf att simma. Förut hade jag, likasom andra små gossar badat utanför glasisen öster om hamnen, der vattnet var mycket grundt. Det var ett bevis på stor styrka, att kunna simma från Kalfhagen till "Sparbössan" (se sid. 71) och åter till den förra, utan att hvila. Men sedan Sparbössan blifvit omgifven af bålverk och detta förenadt med vestra hamnbron, så badades norr om det förra. På intet af de två förstnämnda badställena och ej förrän långt fram i tiden på det sistnämnda fanns något badhus eller annat skydd mot väder och vind. Kläderna lades på de stora stenar, som skulle tjena bålverken till skydd mot sjöns vågor. Torklakan och handdukar begagnades ej förrän i en senare tid. Dessförinnan fick sol och vind göra tjänst i deras ställe och det gick mycket väl för sig, ty man satt eller sprang naken på de nyssnämnda stenarne, till dess kroppen blifvit torr.

Karta över Malmö hamn av C. G. Beyer 1840.

Malmö Badinrättningar

för varma och kalla bad, hållas dagligen öppna, den för kalla bad blott under sommaren, och kunna derstädes erhållas följande bad:

å Romerska Badanstalten:

Romerska bad å Rdr 1: 50, 1 dussin biljetter Rdr 15.
Ryska bad å „ 1: 25, 1 d:o d:o „ 12.
Ångskåps-bad å „ 1: 25, 1 d:o d:o „ 12.
Karbad, 1:sta klass 75.
D:o 2:dra „ 50.

Samtliga baden med väl anordnade duschinrättningar, hvarförutan på anmälan äfven serveras **gyttje-, granbarrs- och medicinska bad:**

å Kallbadhuset:

Bad för vuxna med dusch Rdr — 25.
„ barn under 15 år „ — 10.
„ familj uti familjbassin „ — 50.
Abonnement för hela sommaren, vuxna „ 5:—
D:o d:o barn „ 2: 50.

Biljetter försäljas vid buffeten uti hvarje badlokals väntningsrum, hvarest äfven serveras friskningar.

*Annons för Malmö
Badinrättningar.*

För den qvinnliga befolkningen var det i afseende på bad i sjön illa sörjt. Det fanns ett öster om östra hamnbron, af enskild man uppfördt, jemförelsevis litet badhus det var allt, och de flesta ansågo sig ej hafva råd att köpa sig inträde i det samma.

Också tror jag, hvilket må tjena till förklaring, hvarför jag först här omnämmt baden, att dessa långt upp i tiden begagnades mera för det nöje de medförde, än för helsans skuld, detta helst man i dennas intresse alltid skickades till någon af de å rikets vestra kust varande badorterna. Härtill slutar jag äfven af det förhållandet, att åtminstone in på 1840-talet ej fanns mer än ett ställe i staden, der man kunde få ett varmt karbad. Detta ställe fanns i två små rum uti ett litet hus, näst norr om Kalendehuset, begge tillhörande aflidne förste stadsläkaren, professor Trendelenburgs gård vid Kalendegatan, och var ytterst tarfligt inrättadt och möbleradt samt förestods af en gammal qvinna. I badrummet funnos två gamla badkar af trä, men ingen möjlighet att blifva på ändamålsenligt sätt afkyld efter badet, än dock att det år 1836 blifvit förbättradt. Men den 4 Mars 1848 öppnade förste stadsläkaren G.F. Bergh i sin vid Stora Torget och Landbygatan belägna

Casper Trendelenburg
1755-1820.

gård, en för sin tid mycket god badanstalt, der alla kunde få icke blott vanliga varma karbad, utan äfven ryska och svafvelbad.¹⁶²

Hittills har jag ej yttrat något om förra tiders klädedrägt och jag bekänner villigt min oförmåga att kunna ens något så när fullständigt beskrifva den samma, men jag skall göra det så godt jag kan.

För att då till början visa, huru en förmögen faders i Malmö 20 1/2 år gamle son utrustades då han år 1795 skulle anträda en resa till och längre tid vistas i Frankrike, hvaraf man torde kunna sluta till, huru han och andra med honom jemförlige unga män i Malmö voro klädda då och i början af innevarande århundrade, skall jag här meddela fullständig afskrift af en utaf min far, den ofvan antydde sonen, författad förteckning på allt, hvad han i beklädnadsväg förde med sig vid anträdandet af berörda resa. "12 st. extra fina, nya öfverskjortor, alla med kammardukskrås; 12 st. ordinärt fina nya öfverskjortor med musselinskrås; 12 st. äldre öfverskjortor med krås och 3 par sydda samt 2 par kammarduksmanschetter, 12 st. nya nattsjortor; 12 st. äldre d:o; 5 st. nya musselinshalsdukar med brokig kant; 6 st. nya d:o med hvit kant; 7 st. äldre d:o; 9 st. halfkläden; 1 st. silkeshalskläde; 6 par nya, hvita engelska bomullsstrumpor; 1 par blå och hvita nya halvesidenstrumpor; 1 par svarta nya silkesstrumpor; 1 par nya svarta och hvita d:o; 1 par äldre d:o, d:o, d:o; 2 par hvita silkes d:o; 1 par hvitbrokiga d:o; 1 par blå och hvita d:o; 3 par nya bomulls d:o; 1 par äldre d:o, d:o, d:o; 2 par nya ullstrumpor; 1 par äldre d:o; 12 st. nya bomullsnattmössor; 1 par gråa silkesvantar; 6 st. nya flannelslifestycken; 3 st. äldre d:o; 6 par nya lårfoder; 1 par äldre d:o; 1 par linne vidbyxor; 6 par nya nankinsbyxor; 2 par nya, gröna kasimirbyxor; 1 par nya, bruna klädes d:o; 2

st. fina, randiga bomullsvästar; 1 st. randig bomulls halfsidenväst; 1 st. nyblå och vit kasimirsväst; 1 st. grön, randig d:o; 1 st. gul i botten d:o; 1 st. nytt siden "carmelitt" till väst; 2 st. siden västar, en violett och en gul i botten; en fin, grönspräcklig frack; en mörkare d:o; en blå d:o; en rödbrun öfverrock; en brun kolt med hvitt multumsfoder; 12 st. nya, röda och hvita näsdukar; 12 st äldre näsdukar af olika kulörer; 12 par nya skor; 2 par nya stöflar; 1 par äldre d:o; 1 par galoscher; 1 par nya, gula tofflor; 1 par äldre d:o; 10 par klippingshandskar, ett nytt spanskrör med guldknapp, märkt H.F., en vriden guldring; en signetring; en silfverhalsknapp med sten; ett silfverfickur, ett par silfverskospännen; ett par silfverspännen till en kappa, märkta med H.F.M., ett par briljant knäspännen." Af det senare kan man sluta, att, hvad jag dessutom särskildt vet, de ofvannämnda nio paren byxor voro knäbyxor, men emedan den ifrågavarande förteckningen, huru utförlig den än är, dock ej upplyser om allt, som hörde till den unge mannens klädsel, så skall jag, efter ett vid hans bortresa väl måladt miniatyrporträtt af honom, vidare meddela, att hans rika, svarta hår var lindrigt pudradt och i nacken sammanbundet med en svart bandros, att halsduken synes hafva varit virad minst ett par gånger omkring halsen och räckte ända upp till hakan; att ofvan om halsduken ej synes någon krage och att knapparne i den ofvannämnda spräckliga fracken å hvilken kragen är uppstående och hög, med ett veck nedåt synes hafva varit gjorda af stål samt fint facetterade.

På hufvudet bars redan i den nu afsedda tiden den höga, cylinderformiga hatt, som, tidtals med små förändringar, bibehållits intill våra dagar¹⁶³ och först i dem hafva de rundkulliga hattarna kommit att begagnas omväxlande med den förra.

Silkestrumpor och skor med bandrosetter samt knäbyxor begagnades naturligtvis af dem, som vid högtidliga tillfällen buro den af Gustaf III år 1778 införda svenska eller nationaldrägten, hufvudsakligen bestående i svart, åtsittande jacka, skärp om lifvet och en svart kappa som hängde öfver axlarna ned till knäbyxorna men denna drägts begagnande upphörde så småningom och var alldeles bortlagd åtminstone år 1815 samt ersattes år 1816, hvad ledamöter af magistrater och i allmänhet borgarståndet angick, af den åt dem då af Karl XIII gifna uniformen, om hvars tillkomst och beskaffenhet jag skall meddela uppgifter i 23:dje berättelsen.

Samtidigt med knäbyxorna hade flera börjat bruka trånga långbyxor och stöflar utanpå deras nedre delar¹⁶⁴ men äfven detta bruk som dock alldrig bortlades af professor Ahlman och doktor Gullander, försvann eljest småningom samt var redan i min ungdom nästan allmänt ersatt af mer eller mindre vida långbyxor, pantalonger, hvilka buros utanpå stöflarna och räckte ända ned till foten.¹⁶⁵Då voro ock alla frackar svarta eller, undantagsvis, blåa, de senare med förgyllda knappar, och kragarna liggande. Såväl knäbyxor som långbyxor voro försedda med "byxlucka" eller "byxsmäck" – det var först i konung Oscar I:s tid som denna utbytades mot "julpen" – och dels en ofvan om den förra befintlig liten ficka, hvaruti fickuret förvarades. Vid detta hängde då en kedja af mer eller mindre dyrbar metall och vid kedjans nedersta ända urnyckel samt flera "berlocker" eller småprydnader,¹⁶⁶ bland hvilka ofta fanns en liten murslef, till tecken att egaren var frimurare.

Under större delen af min Malmötid, visade sig alldrig en prest utom sin bostad klädd i andra, än svarta kläder och sällan utan att bära prestkrage, men mot slutet af samma tid iaktogs ej detta alltid af yngre prester. En och annan prest hade så långt jag minns tillbaka kindskägg, men ingen mustascher eller helskägg.

Både under min skoltid samt dessförinnan och flera år derefter var skolgossarnes drägt i allmänhet ganska tarflig men snygg. Deras fötter voro ytterst betäckta af becksömsskor eller känger; stöflar begagnades jemförelsevis sällan samt galoscher alldrig. Deras skjortor voro sydda af gröfre linne, som i bröstet betäcktes af utaf finare hvitt tyg sydda nattkappor, hvars krage var utlagd öfver jackans eller rockens krage utan att samman-

hållas af annat än en halsknapp,¹⁶⁷ detta med undantag för de äldste lärjungarne – en exarcerade beväring under min skoltid – hvilka nyttjade halsdukar. Vinterkläderna voro sydda af vadmal eller billigt kläde. Byxorna voro ofta kantade med svart skinn och dermed förtäckta emellan benen samt akter ut, som kom väl till pass, då deras bärare "åkte kana" utför backar. Sommarkläderna bestodo af vestgöta- eller hemväft linnetyg eller nankin, och syddes gemenligen af pojkarne mödrar eller af "hemskräddare", utaf begge könen. Hufvudet var betäckt af en med skärm utaf läder försedd mössa, den kalla årstiden bestående af ylle, kläde eller vadmal men den varma af linnetyg, eller ock under begge årstiderna af en utaf grönt eller svart skinn tillverkad "kachett". Af detta allt synes, att åtminstone under min skoltid en hvar lärjunge "var pojke förrän karl" och det kan man äfven finna deraf, att ingen af mina skolkamrater rökade tobak eller besökte vårdshus, eller blott som prydnad begagnade glasögon – ja, jag kan ej ens minnas någon, som brukade sådana i och för svaga ögon.

I det förestående har jag ej yttrat något om militära uniformen och skall ej heller göra det i det följande, då de naturligtvis voro många och tidtals, ehuru ej så ofta som i våra dagar, förändrades; men som en kuriositet vill jag nämna, att sedan de forna allongepekerna blifvit befunna olämpliga för militärer och Preussens exerciskonung Fredrik Wilhelm I låtit binda sina soldaters långa nackhår till en "stångpiska", hvilken afslutades med en bandros¹⁶⁸ så inkom, jag vet ej när, detta galna bruk äfven i svenska armén och fortfor där till sommaren år 1805, då stångpiskorna genom en generalorder afskaffades¹⁶⁹ – något, som redan skett i Frankrike vid början af den stora revolutionen.¹⁶⁸

Dessförinnan hade nästan allt slags skägg fått falla för rakkniven och hade för den skuld många män behof af barberare. Att en sådan saknades i Malmö år 1803, derom vittnar följande, uti "Inrikes tidningar" för den 7 Juni samma år införda, något egendomliga kungörelse: "Uppå denna stads äldstes derom gjorda anhållan tillkännagifves, att en **barberare** här i staden är behöflig. Den eller de, som kunna vara hågade, att en sådan beställning sig åtaga, ega att, med bevis om fullkomlig skicklighet och god frejd, sig hos magistraten anmäla; och som äfven i staden icke finns någon **skärslipare**, skall en barberare med färdighet i slipning kunna påräkna desto bättre utkomst. Malmö rådhus den 26 Mars 1803: Borgmästare och Råd".¹⁷⁰ Under en stor del af 1700-talet hade somliga diplomater och åtminstone högre officerare mustascher;¹⁷¹ men de funnos icke under den stora revolutionen och kejsardömet i Frankrike. År 1803 skola kortare och längre kindskägg börjat begagnas inom den engelska marinen¹⁷² och derefter anlagts af andra länders sjömän samt större köpmän och efter af restauration gifven tillåtelse, blifvit ganska allmänna i Frankrike samt annorstädes, äfven i vårt land,¹⁷³ till bevis på hvilket senare jag vill nämna, att min far, hans bröder och många köpmän samt sjökaptener i Malmö redan i min barndom och sedermera hade kindskägg. Men så kallades de icke, utan de benämndes då och många år derefter polisonger, hvilket är eget nog, emedan det franska ordet polisson betyder tjufpojke, skalk. Mustascher hade i vårt land ingen under vid pass de två första årtionden af innevarande århundrade, men sedan kronprinsen Oscar, född den 4 Juli 1799, blifvit så gammal, att han kunde pryda sitt vackra ansigte, med mustascher, hvilka då redan funnos i ryska armén, så anlade han både sådana och pipskägg, hvarefter hans exempel naturligtvis efterföljdes af den svenska arméns yngre officerare – våra generaler gjorde det icke¹⁷⁴ och de förras exempel verkade på gemenskapen, men alldeles icke på någon, som ej tillhörde arméen, för hvilken bruket af mustascher i många år utgjorde liksom ett densamma gifvit privilegium exclusivum. Detta rubbades kanske först af våra sjöofficerare, när vet jag icke; men det vet jag, att i 1875 års reglemente för flottan lyder § 694 mom. 3 sålunda: "Det är en hvar tillåtet att bära mustascher och skägg för öfrigt, på sätt han sjelf må finna för godt". Och i det ofvannämnda privilegiet gjordes äfven intrång af

yngre civila tjänstemän. För så vidt jag vet, skedde detta första gången i början af 1840-talet utaf notarien i Svea hofrätt Z. En fullt trovärdig person, då extra ordinarie i nämnda hofrätt, har skriftligen meddelat mig följande. "Notarien Z. hade någon tid tjänstgjort på Hofrättsrådet L:s division, men derifrån varit ledig. När han en dag ånyo inträdde på divisionen, för att fortsätta sin tjänstgöring, så hade han anlagt mustascher. Detta uppretade L., som, ehuru han väl kände Z., likväl röt åt honom: 'Hvad vill löjtnanten här?' Ytterligt förlägen i anledning häraf, frågade Z. om han ej hade äran vara igenkänd, hvarpå följde ett dundrande nej. Z. sade då, hvad han hette och hvad han var samt att han fått befallning att likasom tillförne tjänstgöra på hofrättsrådets division, hvarefter L. i barsk ton yttrade: "Om ni vill tjänstgöra här, så gå först bort och låt raka af er mustascherne samt kom sedan igen", hvilket allt äfven skedde. - Derefter var den eftersträfvade prydnaden några år utestängd från de civila embetsverkens heliga rum. Men år 1846 blef ofvannämnda privilegium med framgång undanröjt af en dåvarande ung tjänsteman i krigskollegium, slutligen krigsrådet F., som haft godheten meddela mig följande skriftliga berättelse i ämnet. "Mycket besvärad af att dagligen raka mig, beslöt jag på hösten 1846 att låta mitt skägg växa, hvilket, då jag, mig veterligen, var den förste civila tjänsteman i Stockholm, som tog sig sådan frihet, väckte allmänt ogillande bland förmän och kamrater, emedan det ansågs som ett intrång på militärens rättighet att bära mustascher, hvilken jag dock trodde vara sjelftagen. Ja, förmäns misshag öfver mitt s.k. tilltag att bära helskägg gick så långt, att tvänne krigsråd, ej en utan flera gånger, uppmanade mig att åtminstone raka mustascherne; men jag lät hvarken lock eller pock inverka på mitt beslut, som äfven ogillades af flere officerare, hvilka försmädligt logo åt mig, då jag ute eller inom hus mötte en eller flera af dem. Men i början af år 1847 inträffade, att krigskollegii dåvarande president, general J. P. Lefrén, inkallade mig i embetsverkets sessionsrum, för att lemna upplysning i ett räkenskapsärende och, sedan detta skett, yttrade: "det är välbetänkt af F. att icke raka sig; ja, vore jag icke så gammal och hvithårig samt mitt skägg mycket styft, gjorde jag sammaledes", hvarefter presidenten, vändande sig till det enda närvarande krigsrådet, händelsevis just den af krigsråden, som varit barskast emot mig för mitt tilltag, sade: "herr krigsrådet borde äfven låta sitt skägg växa, ty det skulle utgöra en prydnad och derjemte vara tidsbesparande". Krigsrådet svarade, att han rakat sig i så många år, att deraf blifvit en vana, som han ej ansåg sig böra bortläggga. Sedan hörde jag inga anmärkningar i anledning af mina mustascher. Snart nog följde den ena kamraten efter den andra mitt exempel och år 1848 blef bruket att bära mustascher mycket allmänt bland civila yngre män i Stockholm". - Dertil bidrog antagligen i hög grad de nämnda år utbrutna revolutionerna i Frankrike och fler andra länder på Europas fasta land på det sätt, att demagoger och demokrater, snart sagdt, som ett föreningstecken, anlade helskägg, och sedan har man, tid efter annan, fått se nästan alla män, ja till och med, om ock undantagsvis, prester, bönder och arbetare pryda sig med åtminstone mustascher.¹⁷⁵

Nu skulle jag beskrifva qvinnodrägterna, men om dem förmår jag ej meddela andra, än följande ofullständiga uppgifter. Under åtminstone de två första årtiondena af innevarande århundrade, bestodo fruntimmernas hvardagsklädningar af s.k. hemväfda tyger och voro, om jag så får säga, mycket kortliffvade. Då buro ännu några få gamla fruar och gamla mamseller, både inom och utom hus, det senare endast såvida vädret var vackert, en högst egendomlig hufvudbonad, af en stor sockertopps eller kägglas form och omkring en fots höjd, hvilken kallades "uppsatt mössa". Dennas inre utgjordes af en stomme utaf styf kanfas eller ock papp, som nedan till var fäst på en, efter hufvudets form afpassad och derpå hvilande valk. Det yttre åter bestod af omkring valken och stommen öfver hvarandra spiralformigt nedifrån och ända till toppen fästa hvita, breda antingen spetsar eller tyllremсор eller sidenband, af hvilka det nedersta syntes bredast. Denna från 1700-talet ärfda, på olika tider något olika hufvudbonad, bortlades af de

flesta gamla fruntimmer i Malmö något före år 1817 af den anledning, att, då en "assessorska" Malmros var sysselsatt vid sin spisel, eld uppkom i hennes uppsatta mössa. Men häraf lät ej en gammal mamsell Wetterholtz varna sig, utan man såg henne äfven utomhus bära sin uppsatta mössa kort före hennes död, hvilken timade då hon var 87 1/4 år gammal den 16 Juli 1834.¹⁷⁶

Eljest buro damerna utom hus, med åtskilliga prydnader försedda halmhattar, hvilkas nästan rakt utstående skärmar voro så långa, och stora, att de sträckte sig utanför ansigtet och nästan dolde detta. Men häruti, likasom beträffande klädningslifven, skedde småningom förändring sålunda, att på 1840-talet lifven voro långa och hattskärmarne uppåt vikta, hvarefter de senare slutligen nästan försvunno. Å somliga orter skola ungherrar hafva kallat hattar af det första slaget: "Kyss mig om du kan;" af det andra, emedan det gaf damen ett stolt utseende: "Kyss mig om du törs" och af det tredje: "Kyss mig om du vill."¹⁷⁷

Gifta qvinnors af lägre stånd hufvud var, åtminstone utom hus, betäckt med en "klut". Denna bestod af ett större stycke hvitt, stärckt bomullstyg, hvilket bands öfver hufvudet sålunda, att om snibben hängde ned åt ryggen och en snibb – desto längre ju förnämre qvinnan tyckte sig vara kallad vinge, stod ut bakom hvarje öra. Under den förstnämnde snibben och längre än denna nedåt ryggen hängde två breda, stundom enfärgade, stundom flerfärgade breda band.

"Tjenstepigor" buro utom hus undantagsvis små, näpna "bindmössor" med rosett i nacken, men i allmänhet "kyrklåde" bestående af en öfver hufvudet lagd schallett, hvars ena snibb hängde ned åt nacken och två snibbar voro bundna under hakan.

Slutligen anser jag mig böra nämna, att de tyg, af hvilka kläder i förra och början af innevarande århundrade förfärdigades, voro i allmänhet mycket varaktiga och att af sådana tyg förfärdigade kläder ej blott ärfdes, utan äfven, efter gjorda högst nödiga förändringar, buros af somliga arftagare. Ännu på 1840-talet fanns ett lefvande bevis härpå, i det att en rik f.d. kopparslagare vid namn Lang, som "hugnats" med titel af ekonomidirektör och afled vid 75 års ålder den 1 Mars 1844, bar en efter sin fader ärfd och ej ändrad fotsid gul öfverrock. Att föräldrars aflagda kläder omsyddes till deras barn och att yngre syskon fingo äldre syskons urvuxna kläder, torde jag knappast behöfva säga.

Af allt hvad jag nu berättat om klädedrägten i Malmö, torde synas, att der ännu under de första tiotalen af innevarande århundrade, ej gällde Boëthius' rim:

Ej går så snart en måne om,
Som det manér, nu senast kom,
Med nytt förbytas måste;
En man nu drager qvinnohår,
En qvinna i främmand' drägt hon går,
Ehvad det månede koste.

Noter till tjugondesjette berättelsen

1 Jfr. Friberg s. 105.

2 År 1848 betalade jag för hvarje famn bokved af 6 fots höjd, bredd och djup, således en kubikfamn, 30 rdr och för hvarje famn björkved af 6 fots höjd och bredd, men endast 3 fot djup 12 rdr samt för bokvedens sågning, hvarje trä i 6 delar, huggning och uppbäring en trappa upp 3 1/2 rdr och för björkvedens sågning, huggning och uppbäring, när sågning-

en skedde i 3 delar, 2 rdr, men, när den skedde i 2 delar, 1 1/3 rdr, allt rgs.

3 Dessa krukor sades hafva inkommit från Kina med uti dem förvarad syltad frukt. Visst är att bilderna på desamma påminde om Kina.

4 I hvarje större gård fanns en "sandbod", till hvilken sjösand levererades af "sandfiskare", och en instängd särskild sophög, kallad

- "mydding", ty soporna fingo ej kastas uti den "gödselstad" som naturligtvis också fanns i hvarje gård.
- 5 Nordlindh var till den grad en vän af snygghet och hatare af ovanor, som generade andra, att han ej tålde tobaksrökning. Men så blef hans son kornett, och en pojke är ju, Gud bevars, icke karl, om han ej röker tobak. När fadern upptäckte, att sonen gjorde detta, så erbjöd han honom den ofvannämnda dyrbara möbelen, om han ville lägga bort den osnygga ovanan, hvilket och skedde. Vid hans år 1834 inträffade död, köpte jag möbelen på offentlig auktion.
- 6 Såsom ett bevis på gårdarnes ringa värde i den tiden, anser jag mig här böra nämna, att den ifrågavarande gården, hvartill hörde 2 1/2 tunnland gårdejord, tillsammans med denna i bouppteckningen uppskattades till endast 5.150 rdlr bko.
- 7 Af de, å de rätta linierna synliga öppningarna, äro dörrar utmärkta med x; de andra betyda fönster. Rummens benämning äro desamma, som begagnades af husets invånare.
- 8 Det samma var förhållandet i nästan alla borgerliga hus uti det rum, der måltiderna intogos.
- 8b Sådana gästade i äldre tider hos alla spannmålshandlande i staden. Jfr. Halling s. 3.
- 9 Denna gård, hvartill hörde 3 tunnland gårdejord, uppskattades tillsammans med den senare till endast 2.000 rdlr i bouppteckning efter min mormor af den 10 Juni 1828 och 1.333 rdlr 16 sk. allt bko, i bouppteckning efter min morfar af den 12 Augusti 1831. Åbyggnaden voro gamla och jemförelsevis små.
- 10 Så kallades ett från sängtaget nedhängande groft och starkt, med en tofs nedtill prydt rep, hvilket fattades med högra handen till hjälp vid uppstigandet i och ur sängen.
- 11 Ordet kove betyder enligt Rietz dialektlexikon bland annat, i Vestergötland, Nerike, Småland och Blekinge "ett litet rum utan eldstad, vanligen beläget innan/för/stugan", och enligt Molbecks danska dialektlexikon, sängkammare.
- 12 Jfr. Hildebrand: "Sveriges medeltid", del I sid. 427.
- 13 Se om kornas utfodring under nämnda tid s.
- 14 Se "Anna M. Zetterstrands kok- och hushållsbok" andra upplagan s. 181, der denna mjölks tillagning beskrifves sådan den skedde i Malmö, och "Kokkonsten" af C.E. Hagdahl s. 196.
- 15 Emedan ölättika numera lärer sällan förekomma, så får jag nämna att dess beredning beskrifves uti en bok med titel: "Husmanskost, en hjälpreda för sparsamma husmödrar" s. 8, tryckt i Nyköping 1865.
- 16 Torkning af utaf linne förfärdigade persedlar skedde dels, ehuru undantagsvis, på östra delen af S:t Petri kyrkogård och dels temligen allmänt på östra delen af glacisen, för att ej nämna å vindar och större gårdsrum.
- 17 Isländska: "tundur"; danska: "tönder"; tyska: "zunder". På andra orter i vårt land brukades, i stället för tunder, "sköre", bestående af koladt linne, och der kallades ofvannämnda låda "skörask" eller "skördosa".
- 18 Nyström I:176.
- 19 De flesta af dessa sånger äfvensom nedan anförda lekar förekommo ej blott i Malmö, utan äfven på flera andra ställen i Sverige samt i Finland och Danmark, dock mer eller mindre betydande olikheter.
- 20 Jfr. Arwidsson s. 460, Lilja a) s. 57, Lilja b) s. 12.
- 21 Jfr. Arwidsson s. 465.
- 22 Jfr. Arwidsson s. 466.
- 23 Skånskt namn på kattunge. I det gamla Sverige sjunges "killingen" till trots för både "rim och reson".
- 24 Jfr. Arwidsson, s. 467; Lilja a) s. 59; Lilja b) s. 15.
- 25 Jfr. Arwidsson, s. 482; Lilja a) s. 63; Lilja b) s. 15.
- 26 En amma från landsbygden i närheten af Malmö sjöng: Brimsen å brommen, Katten slo' på trommen, Fire möss i danse ge, Så hele joren dundrade. Jfr. Arwidsson s. 469; Lilja a) s. 57.
- 27 Jfr. Arwidsson s. 469.
- 28 Jfr. Lilja a) s. 61 och b) s. 16.
- 29 Jfr. Lilja a) s. 59 och b) s. 14.
- 30 Jfr. Arwidsson s. 489; Lilja a) s. 62 och b) s. 13.
- 31 Jfr. Arwidsson s. 489
- 32 Jfr. Lilja a) s. 64, 68.
- 33 Si sådan en.
- 34 O skall låta som O utan tecken till åljud.
- 35 Manskapet vid södra skånska kavalleriregementet, som nu kallas dragoner, benämndes förr ryttare.
- 36 Ridande.
- 37 Bonden.
- 38 Låt honom .
- 39 Äta då, frågades .
- 40 Mögligt bröd.
- 41 Hvar.
- 42 Vid.
- 43 Loge.
- 44 Bit.
- 45 Jfr. Julboken s. 68.
- 46 Skulle ut och fria.
- 47 Mötte då en kärringbest.
- 48 Sedan blef det lyst på predikstolen två, tre söndagar å rad.
- 49 Första natten, de lågo ihop så kysste de och klappade hvarandra.
- 50 Betos de och nappades, grälade.
- 51 Rida.

- 52 Get och red bredvid hans sida.
- 53 Bok.
- 54 Krokige.
- 55 Tänkte.
- 56 Nog.
- 57 Efter kom hon i flygande fläng och gaf sig till att besa. Det skånska ordet besa, som kan översättas med skena eller löpa våldsamt, begagnas egentligen om boskap, som förföljas af bromsar och söker, med svansen i vådret, att springa undan dem.
- 58 Båt.
- 59 Sundet.
- 60 Baktråg.
- 61 Sjunk ned på grundet.
- 62 Fick.
- 63 Denna visa blef till en, öfverallt i Skåne sjungen, jag tror, ursprungligen småländsk melodi, på 1820-talet skriven af A.A. Aspegren (då för tiden vice pastor i Vemmenhögs pastorat) af den anledning, att dåvarande inspektoren Crona på det stora, i nämnda pastorat liggande frälsegodset Dybäck fyllde 26 år. Den skrefs på allmogemålet i den orten och spriddes med fast otrolig hastighet till många ställen i Skåne samt utträngde, åtminstone i finare hus, de småländska ord, som förut underlagts den gamla melodin och äro delvis så grofva att jag ej vill här återgifva dem. Mera nämnda melodi, med på min begäran skrivet pianoackompagnement af framlidne professoren J.P. Cronham, finnes i bilagan.
- 64 Ut och tuta, trumma. Innan de stora skånska byarna enskiftades, sammankallades deras invånare genom tutning i "byhorn" vanligen gjort af ett stort oxhorn, eller lur af koppar eller ock genom trumning.
- 65 Bjud.
- 66 – Låt gerna mor brumma. –
- 67 Litet ibland.
- 68 I skolen veta, bröder, att i Småland.
- 69 Der de äta hafvrebörd till kålen.
- 70 Blifva.-
- 71 Ert, edert.-
- 72 Reda.-
- 73 Lag.-
- 74 Inspektör.
- 75 Gården, Dybäcks gård.-
- 76 Sex och tjugo.-
- 77 Kommen män, pojkar, flickor, sparfvar och kråkor.
- 78 Koxa, titta.-
- 79 Hvita krage.
- 80 Huru.-
- 81 Pöser.-
- 82 Mage.-
- 83 Också.-
- 84 Bringa, bröst.-
- 85 Flytta dig tjocka. Mätta (Märta) med din höga hätta.-
- 86 Kjerstin.-
- 87 Klyf.-
- 88 Borden.-
- 89 Fint namn på Djefvulen.-
- 90 Botten.-
- 91 Förste.-
- 92 Hvar är.-
- 93 Henne.,
- 94 Kännemärke.-
- 95 Nog vilja blifva gifta.-
- 96 Ostyriga, ostadiga.-
- 97 Byta om.-
- 98 Ledig.-
- 99 Blir ond, förargad.-
- 100 Skaffa oss.
- 101 Ändad.-
- 102 Utåt ränna, springa.-
- 103 Näsa vända.
- 104 Hem.-
- 105 Vi äro bönder.-
- 106 Men skola vi "gå till hofva"= gå till arbete af hvad slag som helst vid herregården.-
- 107 Beskedlig.-
- 108 Låt oss stilla sofva eller sofva i ro.
- 109 Variant: "Vi e mensker alla Å vill Gud voss kalla, Ska vi stå å falla Må spätor'n sa'n."
- 110 Hon dog vid 94 1/2 års ålder.
- 111 Benämningen "herrskep" begagnades först i en senare tid.
- 112 I ett fåtal hus, deribland mina föräldrars lästes inga bordsböner emedan man ansåg, att de framfördes af barnet och åhördes af de äldre, som jag får säga, reglementsmissigt samt derigenom innefattade ett slags missbruk av Guds namn. – Att läsa sådana böner, brukades redan i den första kristna tiden, hvilket man finner af kap. IX och X i "De tolf Apostlanes lära", införd i häftet V af månadsskriften "Sanningssökaren" för år 1887. Ja till de vilda Polyneziernas religiösa bruk hörde, att de gjorde bön innan de äto sin föda, innan de sådde i jorden och innan de byggde sina kojor. Se Nyström I:442.
- 113 Här torde jag få nämna, att risgrynen i de gamla husen maldes på handqvarnar af grå marmor, men i en senare tid kunde få köpas malda; – att i rismjölet före eller under bakeningen inblandades socker, och rifna eller finstötta söta samt några få bitter mandlar, hvilka först blifvit så länge skollade, att skalen kunnat aftagas; – att, när gröten blifvit kokad, den samma i de gamla husen göts i särskilda formar af bränd lera och i de yngre i tekoppar o.d.; – att af de förra en var oval och så stor, att dess innehåll komme att upptaga större delen utaf midten af det fat, hvarå gröten skulle upplås, men de andra runda och mindre, med hvars innehåll fatet skulle garneras; – samt att på öfra ytan af gröten bildades i den stora formen en strålande sol och i de mindre formarna "kunskaopens träd på godt och ondt", omslingrad af ormen samt omgifvet af Adam och Eva, eller något

- af himmelstecknens bilder eller Backus på tunnan m.m.
- 114 Detta öfverdådiga drickande, som tog slut på, tror jag, 1820-talet, var nog ett arf från forna tider. Ödman yttrar i sina "Hågkomster från hembygden och skolan", beträffande den vörnadsvärde och för egen del i hög grad nyktre prosten S. Wiesel, som dog år 1773: "Det enda, som kunde läggas honom till last, var det beslut, att ingen skulle lemna hans hus oknäckt; det var husets arfsynd." Jfr. och Nicolovius s. 72.
- 115 Här kunna äfven orden sägas utgöra en kanon.
- 116 Att sällskapssång äfven utfördes vid enskilda samqväm i Stockholm, synes hos Lundin s. 491 o.f.
- 117 Stånd.
- 118 Jfr. Arwidsson s. 513 o.f.
- 119 Efter Tegnér.
- 120 Efter fru Lenngren.
- 121 Jfr. Arwidsson s. 310; Lilja a) s. 4 och b) 1; Eggeling s. 3, 23
- 122 Jfr. Arwidsson s. 324; Lilja a) s. 5 och b) s. 2; Nicolovius s. 68; Eggeling s. 2.
- 123 Jfr. Arwidsson s. 209; Lilja a) s. 16 och b) s. 3, Nicolovius s. 65; Eggeling s. 6.
- 124 Eller: Stekta harar, gödda svin.
- 125 Eller: Var lätt uppå skoön, slå emot en! Jfr. Arwidsson s. 340, 350; Nicolovius 118, Eggeling s. 1, Lilja a) s. 13 och b) s. 2.
- 126 Jfr. Arwidsson s. 254; Lilja a) s. 15; Nicolovius s. 117; Eggeling s. 7.
- 127 Jfr. Arwidsson s. 326; Lilja a) s. 16 och b) s. 5; Nicolovius s. 66; Eggeling s. 16.
- 128 Jfr. Arwidsson s. 353; Lilja a) s. 18 och b) s. 4; Nicolovius s. 74.
- 129 Eller: "Och gå på kungens arbet."
- 130 Jfr. Arwidsson s. 196; Lilja b) s. 10; Eggeling s. 3.
- 131 Jfr. Arwidsson s. 267.
- 132 Jfr. Arwidsson s. 376; Lilja b) s. 11; Eggeling S. 22; "100 Svenska folkvisor" utg. af A. Lundqvist 1860, s. 48.
- 133 Jfr. Arwidsson s. 195; Lilja a) s. 19.
- 134 Jfr. Arwidsson s. 343 o.f; Eggeling s. 16.
- 135 Jfr. Nicolovius s. 64
- 136 Jfr. Lilja a) s. 9 och b) s. 6; Eggeling s. 4.
- 137 Jfr. Lilja a) s. 9 och b) s. 8; Eggeling s. 10.
- 138 Jfr. Arwidsson s. 335 o.f; Lilja a) s. 2 och b) s. 6.
- 139 Jfr. Arwidsson s. 364, Lilja b) s. 10.
- 140 Jfr. Arwidsson s. 427; Lilja a) s. 47.
- 141 Jfr. Arwidsson s. 164; Lilja a) s. 51; Nicolovius s. 181.
- 142 Jfr. Nicolovius s. 73.
- 143 Jfr. Arwidsson s. 417.
- 144 Jfr. Lilja a) s. 52.
- 145 Jfr. Arwidsson s. 399, 431; Lilja a) s. 49.
- 146 Jfr. Arwidsson s. 399.
- 147 Jfr. Arwidsson s. 441; Lilja a) s. 52.
- 148 Jfr. Arwidsson s. 424; Lilja a) s. 52.
- 149 Jfr. Arwidsson s. 388; Lilja a) s. 35.
- 150 Jfr. Arwidsson s. 495.
- 151 Jfr. Arwidsson s. 400; Lilja a) s. 45.
- 152 Jfr. Lilja a) s. 32.
- 153 Bälten uppgifver å sid. 181, att Fastlagssöndag i katolska tiden kallades "Fastgångssöndag", emedan fastan då gick in, samt äfven "köttssöndag", emedan man på den samma fick äta kött och fläsk.
- 154 Å taksäckgen hängande istappar.
- 155 Jfr. Ödman s. 57.
- 156 Jfr. Klinghamers "Minnen från åren 1829, 1830 sid. 65; Nicolovius s. 103; Per Nilsson, s. 86; Malmö tidning nr 6, år 1835, nr 6 år 1837 samt Allehanda nr 12 1842 och nr 17 år 1843.
- 157 Allt, hvad jag nu berättat om tilldragelserna i Malmö på fastlagsmåndagen, var kanske en quarlefva från danska tiden, ty i det gamla Sverige serveras både fastlagsris och bullar på Tisdagarna. Visst är, att i Danmark fordom fanns något, som kallades "Fastelavnsloben", hvilket egde rum på fastlagsmåndagen och hvarmed, säger Baden s. 145, man i katolska tiden "ville gifve sig tilgode, inden den strænge Faste".
- 158 Schlyter säger i sitt stora glossarium, att denna onsdag i medeltiden kallades Klok Odensdaghen, emedan kyrkoklockorna då bundos, för att ej gifva ljud från sig före Påsk, och att i den tiden med Aske odensdaghen förstod Onsdagen näst efter Fastlagssöndagen af den anledning, att det i katolska kyrkan då brukades att, till ett tecken av botgöring beströ sig med aska. Rietz åter säger i sitt svenska dialektlexikon att Aske odensdaghen var Onsdagen i Dymbelveckan och kallades så, emedan hvar och en, som den dagen besökte mässan, fick aska på sitt hufvud, under det presten uttalade orden: "Memento quid pulvis es" (Kom ihåg, att du är stof och aska). Men detta strider ej blott mot Schlyters mening, utan äfven mot Bælters. Denna uppgifver nemligen å s. 181, att Tisdagen näst efter Fastlagssöndagen i katolska tiden kallades "Fettisdag", emedan då sista gången före Påskdagen åts kokt kött, samt att
- Onsdagen näst efter nämnda Tisdag kallades "Askeonsdag", emedan fastan ingick på den dagen och man då invigde aska samt strödde denna på hufvudet och jemväl dermed beströk ansiktet till tecken af bedröfvelse öfver Kristi lidande samt af ånger öfver egna begångna synder.
- 159 Jfr. Nicolovius s. 104 och Per Nilsson s. 86.
- 160 I en skänks postilla från medeltiden läses, bland annat: "Allt gläder sig Påskdagen. Solen är klarare och upprullar snabbare, än andra dagar. Hon hade höljt sig med dok på korsfästelsedagen; hvi skulle hon ej fröjdas på uppståndelsens?" Se Strindberg "Svenska folket" etc. II:246.

- 161 Detta hade uppkommit af den anledning, att en mängd maneter, på folkspråket benämnda sjökalfvar, alltid fanns i ofvannämnda vinkel.
- 162 Malmö tidning nr 30 år 1836 samt nr 6 och 12 och Allehanda nr 17, allt år 1848.
- 163 Jfr Dietrichson s. 41, 52.
- 164 Jfr Dietrichson s. 41, 48.
- 165 Jfr Dietrichson s. 46, 52.
- 166 Jfr Dietrichson s. 38.
- 167 Jag har ett porträtt af mig, då jag var 17 år gammal, och derå synes, att jag ännu vid den åldern icke begagnade halsduk, utan "utlagd krage".
- 168 Jfr Dietrichson s. 34, 35, 45.
- 169 Halling s. 45.
- 170 Huru antingen sent magistraten expedierade sina beslut eller huru trögt det gick med kungörande deraf i rikets officiella tidning år 1803, derom vittnar denna kungörelse, som beslöts den 26 Mars och först öfver 2 månader derefter trycktes.
- 171 Se porträtten uti "Illustrerad världshistoria, utgifven af E. Wallis".
- 172 Reise über den Sund. Tübingen 1803, s. 121.
- 173 Jfr Dietrichson s. 53.
- 174 Se porträtten Sveriges historia VI.
- 175 Jfr Dietrichson s. 54.
- 176 Malmö tidning nr 29 år 1834.
- 177 Jfr Dietrichson s. 51, 55, 57, 59.

Nöjesliv på Mon Bijou 1848. Litografi av Fritz von Dardel.

Tjugondesjunde berättelsen

Dyr tid och nöd bland de fattige i Malmö

1799 års gröda hade blifvit mycket dålig och i följd deraf dyrtid på spannmål och potäter rådande på många orter i riket. Deraf framkallades bland de fattige å samma orter stort missnöje, hvilket i Malmö urartade till upplopp, hvarunder bland annat, två spannmålshandlande plundrades. Härom finnas visserligen ganska utförliga underrättelser i Fribergs Malmö stads historia sid. 113 och Hallings minnen sid. 1; men de äro så olika, att de icke kunna till ett helt sammanföras. För den skuld, och då dessutom ifrågavarande sorgliga tilldragelser egentligen icke tillhöra dessa minnen, förbigår jag dem och berättar endast hvad jag säkert vet om en annan dyrtid i Malmö af hvilken de, som der stodo närmast gränsen af utfattige hemsöktes i början af våren år 1847, och som möjligen då skulle hafva åstadkommit ett förnyande af 1799 års oroligheter, om ej detta på ett klokt sätt förekommit.

Förtjensten deraf tillhörde i främsta rummet dåvarande landshöfdingens fru, grefvinnan Louise Posse, född Bennett. Hon samt borgmästarens och begge kyrkoherdarnes i staden fruar utfärdade den 3 April 1847 en i Malmötidning för samma dag tryckt inbjudning till ett sammanträde hos henne i landshöfdingeresidenset den 7 i nämnda månad för öfverläggning om och bidrag till skyndsamt inrättande af "en soppkockningsanstalt, der sådana fattiga, som icke åtnjöto fattigförsörjning, men saknade tillgång till beredande af varm mat inom egna hus, kunde mot lindrig betalning få portionsvis afhemta varm och sund soppa". Hennes menniskoälskande förslag möttes med stor välvilja och teckningslistor, för uppsamlande af bidrag i penningar till anstaltens grundläggning, utskickades bland stadens lyckligare lottade invånare samt blefvo hastigt fulltecknade. Med vanlig energi och omtanke inrättade hon den föreslagna anstalten uti ett hus i Själabodegatan, således nära midt i staden. En panna på öfver 100 kannors rymd inmurades, två kokerskor antogos, massor af soppämnen och erforderligt bränsle m.m. inköptes och snart var det hela ordnad samt styrdes turvis af henne och åtskilliga andra fruar i staden. Dagligen besöktes anstalten af 400 å 500 fattiga af ofvannämnda slag, som för "6 styfver" = något öfver 3 öre erhöilo en portion, gemenligen innehållande 1/2 stop = 1/4 kanna, varm soppa, ölsupa eller välling. De fingo ock genom särskild godhet av en utaf stadens bagare, bröd mot 2 sk. bko för 1 skålpund eller 11 r. mindre än enligt bagartaxan. Denna välgörenhetsanstalt upphörde med Juli månads slut, men sattes ånyo i gång den 2 November 1847.¹

Äfven jag hade något bestyr med den ifrågavarande anstalten och för den skuld kan jag samt anser jag mig böra - ingen vet ju, hvad som framdeles kan hända - till framtida begagnande här ordagrant meddela följande fem, af de styrande fruarna skrifna recept, efter hvilka sopporna m.m. tillagades.

N:r 1. 1 stop kokärter; 9 lod fläsk; 6 lod kött; 1/2 lod smör; 6 st. medelmåttiga rödbetor; 1 kvarter potäter; 3 skedblad hvetemjöl; litet stött ingefära. Fläsk, kött, potäter och lök skäras i små tärningar; fläsk och kött läggas i pannan med ärterna, men potäter och lök icke förrän ärterna äro mest kokta; smör, mjöl och ingefära tillblandas äfven då mycket väl och avredes dermed; gryn kan användas i stället för ärter, men soppan blir då ej lika god. Till denna sats begagnas 5 kannor vatten. Hvarje portion är beräknad till 9 jumfrur (= något öfver 1/4 kanna).

N:r 2. 20 satser soppa. 100 kannor vatten; 12 d:o ärter; 4 1/2 skålpund fläsk, som skäres i små tärningar; 1 skank på 5 à 6 skålpund, hvaraf köttet skäres i d:o d:o och benet krossas i små bitar; lök, purjo och timjan för ungefär 10 skillingar. Sedan ärterna äro mest färdigkokta, afjemnas de med 2 skålpund hvetemjöl och kokas sedan en stund till dess jemningen blir kokad; då ilägges 10 lod smör, 4 lod stött ingefära och salt efter smak. Hvarje portion är beräknad till ett halft stop.

N:r 3. 20 satser soppa. 100 kannor vatten; 2 skankar, som hugges i små bitar; 1 1/2 skålpund fläsk, skuret i små tärningar liksom köttet å skankarne; 1 kappe hafvregryn; 14 kappar råa, skalade potäter; 4 d:o palstenackor; 2 d:o morötter; 4 lod ostödt kryddpeppar; lök, persilja och purjo för 8 skillingar. Sedan soppan är mest färdig, afjemnas den med 4 skålpund hvetemjöl uti 2 kannor söt mjölk och sist tilläggas 1/2 skålpund smör, hvar efter en stund kokas med jemning.

N:r 4. 20 satser ölsupa. 100 kannor dricka afjemnas med 10 skålpund hvetemjöl; 4 skålpund bröd² kokas i drickat, 1/2 (1/8?) kappe kummin och 10 skålpund sirap.

N:r 5. 20 satser välling 3 Kappor korngryn kokas väl mjuka i 64 kannor vatten; sedan islås 36 kannor oskummad, söt mjölk, hvarefter, då detta allt väl uppkokat, vällingen afredes med 8 skålpund korngrynsmjöl, som sedan kokas till dess vällingen blir jemn; då ilägges 8 lod smör, för 8 skilling stött kanel och salt efter smak.³

Noter till tjugondesjunde berättelsen.

- 1 Allehanda nr. 34, 40, 41, 58, 88 år 1847.
- 2 Sannolikt sunt, mjukt, men kanske hårdt, groft rågbröd, brutet i bitar.
- 3 Jfr Malmöhus läns hushållssällskaps handlingar 18 h. 47 s.; Malmö nya Allehanda nr 34 år 1847.

I kannan = 2,6 liter, 1 stop = 1,3 liter; 1 kvarter = 3,3 deciliter; 1 jumfru = 8,2 centiliter; 1 kappe = 4,6 liter; 1 skålpund = 425,1 gram; 1 lod = 13,3 gram.

Tjugondeåttonde berättelsen

Om Conowska ladugården.

Stadssyndikus i Alt Brandenburg Diedric von Conow var fader till Kristian Diedric von Conow, hvilken föddes å nämnda ställe den 24 April 1652 och blef volontär vid Helsinges regemente år 1675; fänrik vid bergsregementet år 1677 och löjtnant dervid samma år; svensk adelsman den 31 Januari 1698, sedan han året förut utmärkt sig vid Danskarnes anfall på Malmö, samt stadsmajor derstädes år 1699, från hvilken tjänst han tog afsked år 1704. Han var gift första gången med rådmannen i Malmö Gerdt Francks enka, Anna Maria Craven, som dog år 1703, och andra gången med lagmannen Johan Malméns, adlad med namnet Cedercrantz, enka Maria Euphrosyne Cronström, som egde säteriet Wegeholm och dog år 1736. Sjelf dog han den 6 April 1731 och egde då nämnda säteri samt Kulla Gunnarstorp med flera landegendomar.

I sitt andra gifte blef han fader till Diedric Kristian von Conow, som föddes på Wegeholm den 30 April 1706; blef hofjunkare den 2 Januari 1735; Knutsbroder i Malmö den 22 juni 1736 och gift den 11 November 1756 med Margareta Sofia Sparvenfeldt. Han stod i nära förbindelse med evangeliska brödrasamlingen (Hernhutarne) och dog barnlös samt den siste af sin ätt i Stockholm den 9 September 1792, der äfven hans enka afled den 3 Maj 1811. Öfver honom höll dåvarande hofpredikanten, magister Christian Schönbeck, inför "Knutsbrödralaget" i Malmö, den 4 November 1792 ett året derefter i Lund tryckt och i Kungl. biblioteket befintligt åminnelsetal,¹ emedan han varit en af Malmö stads störste välgörare derigenom, att han år 1753 grundlagt och sedermera gjort stora uppoffringar för det ännu bestående stora fattighus, som under namn af Conowska ladugården är beläget vid Käringe- eller Själabodegatan uti kvarteret nr 46 von Conow. Denna vackra stiftelse synes mig förtjena följande utförliga beskrifning och jag gör denna så utförlig äfven därför, att de flesta af de många handlingarna angående stiftelsen numera skola vara förkomna.²

I Malmö stad rörande gamla handlingar nämnes ej sällan "Skagæmans" eller "Schademans lathegardh" eller "lategard". Ett af stadens rådsturätt den 17 September 1397 utgifvit intyg innehåller, att herr Ivar Nilsson gifvit jungfru Inga Laurensdotter sin "gardh i Malmö, som heder Skagæmans lathegardh", och den 22 i nämnda månad utfärdade Skånes landsting intyg om samma gåfva.³ - Vidare har jag funnit dels af en icke dagtecknad handling, att herr Nils Yversön skall hafva sållt nämnda gård till drottning Margareta;⁴ - dels af ett "Malmö - efter S:t Egidii 1473" dagtecknad; utaf Tidheke Clawersson utgifvet "vitnisbyrdh", att "Scademans gaardh ræchte til Dalby closters stenus, som H. Pæther Axelsson var prior uthi" samt dels af ett, utaf borgmästaren i Malmö Pehther Holthus och en rådmän å Malmö byting, Måndagen efter Kristi himmelsfärdsdag år 1508 utfärdadt vittnesbref, att i mera än 20 år kärats af Roeskilde kapitel på den jord, som Dalby kloster "haffuer fraa Skademans ladegard";⁵ denna gård lærer icke hafva varit densamma, som den Conowska. Isberg uppgifver nemligen å sid. 90 följande: "År 1549 förekommer ibland 'S:t Peders Kirckes gods' en gård 'sönnden scolenn'⁶ med jordskyld till samma kyrka. Denna gård, som egdes af borgaren Matts Kock, var, om ej redan vid denna tid, så åtminstone få år derefter, en ladugård - skrifves 'laegaard' och 'lahegaard'⁷ - d.v.s. en gård, som innehöll flera till uthyrning åt fattiga afsedda lägenheter. Af gårdens egare efter denna tid nämnas, bland andra, åren 1587-1616 borgmästaren Jakob Fectil och år 1694, då gården erhöi nr 238,

Von Conowska stiftelsen vid Själbodgatan.

en major Ankargrip. Huset vid gatan var då endast 18 fot långt, men inne i gården funnos tvänne längor med tillsammans nio små boningslägenheter. År 1704 egdes denna ladugård af major von Conow, som någon tid derefter (1711) genom byte med staden erhöill till ladugårdens utvidgning det öster upptill huset vid gatan liggande, s.k. 'rännemästarehuset' under nr 239."

Isbergs förklaring af ordet "laegaards" betydelse, öfverensstämmer icke med en annan, som gifvits utaf vår store Schlyter. Ut i Malmö å sid. 47 omnämnda och å 1400-talet skrifna marknadsstadga lyder nemligen tolfte punkten sålunda: "Enghen maa tappæ wiin eller ööll på ladegarde fore penninge wndher XL marc konninghen ock byen", och Schlyter öfversätter ordet "ladegaard" med orden "packhus, magasin, der handelsvaror inläggas". En med den nu anförda liknande föreskrift gafs redan i 29:de punkten af Waldemar IV:s år 1360 utfärdade privilegium för Malmö, så lydande: "AEngen gesth skal haffwæ vin eller öll falth oppa ladegardhene (eller "ladegaarden", enligt en handskrift) och male uth foræ penninghæ, vnder XL mark konninghen oc XL mark byen".

Nyss nämnde major von Conow var, såsom jag här ofvan uppgifvit, fader till hofjunkaren Diedric Kristian von Conow och denne utfärdade ett, Kulla Gunnarstorp den 21 April 1753 dagtecknad "öppet bref", å hvilket är antecknad "Exhib. på rådhuset den 7 April 1753"⁸ och hvari det säges, att han "gifvit och till skänks aflåtit den honom tillhöriga, i Malmö stad på Kåringegatan belägna, så kallade Ladugård N:r 238, bestående af 11 små 'boliger' (= boningslägenheter), tillika med tomt och alla dertill nu för tiden lydande tillhörigheter, till en inrättning af en fattigskola samt till fritt husrum för några fattiga derstädes, under direktion och styrsel af teologiedoktorn och prosten, högvördige och höglärde herr Kasten Aulin⁹ samt dess efterträdare i embetet samt den

Prosten Casten Aulin. Målning i S:t Petris sakristia.

ädle och välloflige magistratens i Malmö inseende, att nu och framdeles uti evärdliga tider till samma inrättning nyttjas och brukas, orubbadt och utan minskning i någon måtto och endast till förenämnda ändamål användas."

Häri genom var väl grunden lagd till den ifrågavarande stiftelsen, men ännu ofullkomligt i brist på penningeanslag till dess underhåll. För den skuld och af andra anledningar, aflät von Conow den 7 Januari 1766 följande bref till dåvarande kyrkoherden i S:t Petri församling Sven Hansson Munthe (från år 1763 till 1790) å hvilket är antecknat: "Exhib. på rådhuset den 15 Januari 1766":

"Högärevördige, höglärde herr magister samt prost och kyrkoherde!"

"Trenne af Malmö stads forne borgare och invånare, gamle skomakaren Moberg; hustru Brita, grofbrödsbagare Lars Ohls enka, och Nordqvists enka, hafva hos mig anhållit, att rekommendera dem hos välloflige magistraten, att, så snart någon öppning blefve, få fritt husrum uti den s.k. Ladugården uti Kåringegatan, som jag förärat och skänkt till boning för fattige och sjuklige personer, som förtjente medlidande och dymedelst kunde vara hulpna. Denna deras anhållan har jag ej kunnat afslå, i hopp att ädle och välloflige magistraten på min föreskrift för ofvan nämnda personer, som äro ibland stadens äldste borgare lär benäget tackas reflektera."

"Dessutom sändes härjemte en summa af 1200 daler s.m. såsom ett stående kapital, hvilken summa ädle och välloflige magistraten benäget lærer tackas draga försorg att inrätta på säkra ställen att förränta till sex för hundra samt fullkomlig och alldeles säker underpant, så att kapitalet nu och framdeles ej må stå i fara att bli förskingradt. Råntan af de tusende daler s.m. förordnas af mig att framgent årligen utdelas emellan trenne nödlidande personer, som bo i berörda Ladugård och föra ett kristeligt lefverne."

"Det skall ankomma på tillkommande egare af sätesgården Kulla Gunnarstorp, att när något rum af dessa allmosehjon blifver ledigt, utnämna annan i stället till denna förmåns åtnjutande."

"Skulle de efter inhemtad kunskap om ledigheten, icke yttra sig om dess besättande inom sex månader, skall det tillhöra politiborgmästaren i Malmö tillika med prosten och kyrkoherden vid storkyrkan derstädes att 'conjunctim' utse dertill antingen af stadens inbyggare eller på landet födde personer, som äro sjukliga och utfattiga, börandes inga

vanartiga och ogudaktiga allmosehjon till en sådan välgernings åtnjutande antagas och deruti bibehållas."

"I min lifstid förbehålles mig rättigheten att utnämna härtill, och blifver således förberörde trenne personer de förste, som till en början i sin lifstid af räntan af förenämnda 1000 daler silfvermyntskapital undfå årligt understöd."

"Årliga räntan af de 200 daler s.m. anslås såsom tillökning på lönen för skolmästaren i den skolan, som aflidne herr doktorn och prosten Kasten Aulin inrättat i bemälda Ladugård."

"Förenämnda ärende tager jag mig den friheten hos högärvörldige herr prosten rekommendera till benägen befordran och har den äran etc."

"P.S. Kopparslagaren, mästare Nils Lang har af mig begärt att bli föreslagen, att få förränta ofvannämnda summa. Så vida ädle och välloflige magistraten finner honom kunna lemna nöjaktig och full säkerhet och underpant därför, som ej genom någon prioterad fordran vore graverad, ser jag gerna, att han vinner sin åstundan."

Den 30 Juni 1766 aflät von Conow en skrifvelse till "ädle och högaktade herrar borgmästare och råd", å hvilken är antecknad: "Exhib. på Malmö rådhus den 7 Juli 1766" och hvaruti han, "på samma sätt och under samma villkor, som brefvet till högärvörldige och höglärde herr prosten och kyrkoherden, magister Sven Munthe af den 7 sistlidne Januari innehölle", till magistraten öfverlämnade en af baron J. W. Bennet till Rosendal den 26 Mars samma år utgifvas revers å 1000 daler s.m. med 6 procents ränta. Denna summa skulle vara ett stående, Ladugården tillhörigt kapital, hvilket magistraten skulle ega att mot nöjaktig säkerhet utlåna. Räntan borde "framgent årligen utdelas i lika delar emellan fyra nödlidande personer, som bo i Ladugården och föra ett kristeligt lefverne" och om valet af dessa personer lemnades för öfrigt ordagrant samma föreskrifter, som i slutet af brefvet till prosten Munthe samt föreskrefs vidare, att sådana, "som egde nära anhöriga, hvilka voro af den förmögenhet och villkor, att de kunde och efter naturlig lag och billighet borde försörja dem, ej finge till denna välgernings åtnjutande antagas eller dervid bibehållas", hvarjemte von Conow förbehöll sig rättighet att under sin lifstid få tillsätta understödstagarne.

Den 30 April 1767 aflät von Conow en ny skrifvelse till magistraten, å hvilken är antecknad: "Exhib. på Malmö rådhus den 2 Maj 1767", med hvilken skrifvelse han öfverlemnade en af öfverste C. L. Beck-Fries, den 14 Februari samma år utgifven skuldsedel å 1000 daler s.m. med sex procents ränta, som framdeles skulle utgöra ett Ladugården tillhörigt, stående kapital under magistratens vård. Räntan skulle lika delas emellan tre i Ladugården boende fattige, som förde ett kristeligt lefverne, och de borde efter von Conows död, såsom förr blifvit sagdt, utses af tillkommande egare till Kulla Gunnarstorp, men om de försummade sig, af "stadens äldste i Malmö".

Den 8 November 1768 aflät von Conow åter en skrifvelse till magistraten, å hvilken är antecknad. "Exhib. på Malmö rådhus den 12 Nov. 1768" och hvaruti han, med anledning af ett bref från nämnda myndighet af den 31 näst förut gångna Oktober, yttrar, att de 200 daler s.m. som han genom skomakaren Fant låtit tillställa samma myndighet, skänktes till Ladugården med de i skrifvelsen den 30 April året förut nämnda vilkor, utom det, att räntan skulle utdelas till endast två fattige, eller för det då närvarande blinde kopparslagaren Kistner och smeden Malm.

Den 15 December 1770 aflät von Conow ånyo en skrifvelse till magistraten, å hvilken är antecknad: "Exhib. på Malmö rådhus den 19 December 1770" och hvarmed följde 800 daler s.m., som han skänkt till Ladugården och borde af magistraten utlånas mot 6 procents ränta. Af denna skulle två, i Ladugården varande fattige hafva vardera 15 daler och det öfriga användas till byggnadernas underhåll. Understödstagarne ville von Conow utnämna så länge han lefde, men derefter skulle de utses, på sätt i hans skrifvelse af den 30 April 1767 blifvit förordnad.

Den 30 Juni 1772 fick han köpebref på huset nr 237 vid Kärिंगegatan, beläget nära ladugårdsporten och innehållande 7 binnigar eller 6 fack. Detta köpebref transporterade han den 10 Augusti nämnda år på Ladugården, med hvilken huset skulle förenas, och den 15 September aflät han en skrivelse till magistraten, å hvilken är antecknad: "Exhib. den 5 Okt. 1772" och hvaruti han yttrade; att sedan han köpt förenämnda "lilla hus eller bolig nr 237 tätt intill Ladugården" och detsamma reparerat, så skänkte han det samma till Ladugården i afsigt, att den af doktor Aulin inrättade skola måtte deruti inrymmas.

Den 14 Oktober nyss nämnda år köpte han huset nr 236 vid Kärिंगegatan, innehållande fyra fack eller binnigar, och den 3 derpå följande November transporterade han köpebrefvet, å hvilket är antecknad: "Exhib. den 9 Nov. 1772", på magistraten i afsigt, att detta hus skulle tillhöra Ladugården.

I Wintrie by uti Bunkeflod socken och Oxie härad fanns ett utsockne frälsehemman nr 13 om 1/2 till 1/8 förmedladt mantal, hvilket af gammalt hört under säteriet Barsebäck, men, så som genom undersökning vid häradsrätten den 19 September 1750 blifvit utrönt, "icke i urminnes tider varit bebodt, utan egorna brukade af andra åboer under lega, sedan hemmanet ifrån sista danska fejden, om ej längre tillbaka, blifvit öde och sedermera af samma orsak icke kunnat bebyggas". Detta hemman såldes af Barsebäcks egare den 5 December 1764 till handlanden i Malmö L. Berg, hvilken utvidgade dess område med två af honom inköpta så kallade "Skumparpejor", hvarefter von Conow den 11 Mars 1773 för 1500 daler s.m. köpte nämnda såväl hemman som jorden, lät öfver dem upprätta karta och beskrifning samt den 25 Maj samma år på sitt köpebref tecknade: "Förberörda frälsehemman nr 13 1/2 i Wintrie by och utgjor transporterats på högädle och välloflige magistraten i Malmö, att bifoga de af mig förut gjorda donationer till fattighuset Ladugården och att låta de der boende fattiga njuta den deraf årligen fallande spannmålsränta och hvad inkomst deraf kan dragas nu och framdeles med städjor och annat, på sätt som mitt bref till välloflige magistraten af underskrifne dato innehåller och jag framdeles kan finna för godt att förordna". Med stöd af denna öfverlåtelse, lagfor magistraten med hemmanet och erhöi derå utan någon invändning tre uppbud.¹⁰

Den 2 Juni 1777 skänkte von Conow till Ladugården en honom tillhörig, hos hospitalsföreståndaren Sundius innestående fordran på 800 daler s.m. Härom saknades gåfvobrefvet redan då jag var syssloman, men det fanns omnämndt uti en då befintlig handling med rubrik: "Förteckning på de summor, som af mig äro anslagna till fattighuset i Malmö, benämndt Ladugården", hvilken handling var undertecknad: "Stockholm den 16 December 1785. D. C. von Conow".

Den 10 Januari 1779 aflät von Conow ett bref till Ladugårdens dåvarande syssloman, rådmannen Lars Kockum, hvarmed följande 333 1/3 daler s.m. för att "göras till ett fruktbart kapital, hvaraf årliga räntan blefve vid Ladugården till glädjebetygelse öfver kronprinsens födelse", och skulle första gången tilldelas förstadsåboen Ola Olsson och hans hustru, åt hvilka von Conow dessutom önskade bostad i Ladugården.

Den 3 Februari 1779 skänkte han, på sätt synes af ofvanberörda "förteckning", till Ladugården "inspektorskan Sommars obligation på 100 daler s.m."

Den 5 Mars 1782 aflät han ett bref till magistraten, å hvilket är antecknad: "Exhib. den 13 Mars 1782" och hvaraf inhemtas, dels att han, dels i anledning af en magistratens förfrågan i bref af den 16 näst förutgångne Februari, beviljat skomakaren Finberg med hustru bostad i Ladugården; dels skänkt till dennas stående fond 133 rdl 16 sk specie, eller 800 dlr s.m., hvaraf räntan borde tilldelas två fattige i Ladugården med 3 rdlr 16 sk. specie till hvarje och återstoden, 1 rdlr 16 sk., gifvas någon af dem derstädes, som ej får penningar utan endast en tunna korn, samt dels önskar att för alla stiftelsens

kapital måtte, i anseende till svenska myntets föränderlighet, hvarpå de fattige blefve lidande, utgifvas förbindelser i Hamburger banko.

Den 14 Juni 1784 aflät von Conow en skrifvelse till en sin gunstling i Malmö, skomakaremästaren E. Fant, med hvilken följde 116 rdlr 32 sk., eller 700 daler s.m., som han skänkte till Ladugården såsom stående kapital med föreskrift, att denna gåfvas ränta skulle sålunda fördelas, att skolmästaren vid en af von Conow å Kulla-Gunnarstorp inrättad skola för åboernes å detta gods barn fick årligen i Juli eller Augusti 30 och de fattige i Ladugården 12 daler.

I Juli 1785 skänkte han 66 rdlr 32 sk. specie, på sätt närmare synes af följande handling:

”Emedan min antagne frälsekamrerare, ädel och högaktade herr Peter Stolpe, på min anmodan förklarar sig villig att å mina vägnar och i mitt ställe bestyra om åtskilliga af mig gjorda inrättningar i Skåne till fattiges underhåll; alltså och i anledning af mitt till välloflige magistraten i Malmö år 1770 aflåtne bref¹¹ deruti jag förbehållit mig att för framtiden utnämna någon, som uppfyller min afsigt med fattighuset Ladugården i bemälda stad, varder han herr Peter Stolpe, härmedelst förordnad och befullmäktigad att hafva inseende:

1:o öfver benämnde Ladugård, med hvad dertill jemte skolan anslaget är, och således, när han till orten kommer, såsom ock eljest när det sig göra låter, i synnerhet underrätta sig derom, att de fattige i rättan tid få hvad till dem doneradt blifvit; att uti gården hålles rent och snyggt och intet liderligt och gudlöst förhållande der förmärkes; att inga utan rätt nödlidande der varda upptagna och följaktligen inga sådana, som hafva slägtingar, hvilka förmå försörja dem och efter naturlig billighet böra vårda sina medellösa och torftiga anhöriga; att de af mig donerade kapital, hvaraf de fattige njuta räntorna, alltid må finnas å sådana ställen; att räntorna riktigt inflyta; att, när något af Ladugårdens fattighjon med döden afgått, dess qvarlåtenskap, sedan begravningskostnaderna äro afdragna, då tillfaller detta fattighus, helst ingen med andra vilkor dit intagas eller utdelning njuta bör, såsom med allmänna författningar öfverensstämmande;¹² och ändtligen tillkommer det herr kamereraren Stolpe att bestämma, hvilken uti ett ledigt blifvit fattighjons rum och underhållsställe insättas skall. Förmärkes något häremot förelöpa, eller något annat oordentligt till inrättningens skada och obestånd yppas skulle, bör herr kamereraren derutinnan söka rättelse och förbättring; varandes härigenom alldeles upphäfdt och kraftlöst förklaradt, hvad jag åren 1766 och 1767, eller dessutom förut och allt hittills, angående dispositionen vid denna inrättning efter min död förordnat och yttrat, så att ingenting häremot i vägen ligga får; 2:o eger bemälda herr kamererare att så bestyra om den lilla skolinrättningen, som jag gjort vid Kulla-Gunnarstorp till Allerums barns undervisning uti läsande, kristendomskunskap och skrifvande, att den framgent må bibehållen varda samt i det afseendet tilldela skolmästaren den utfästa lönen af årliga räntan för dertill donerade kapitalet; - och 3:o anmodas herr kamereraren Stolpe att tillse, det fattighuset vid Allerums kyrka och hvilket jag låtit uppbygga å prestgårdens egor må vidmakthållas till tjenst för de fattige af Kulla-Gunnarstorps gods samt att de härtill donerade kapitalas räntor måtte rätteligen användas”.

”Vid bestyret och förvaltningen af dessa tre inrättningar, må herr Stolpe ifrån denna dag och äfven efter min död göra och låta, var han bäst och nyttigast finner; och i den händelse, herr Stolpe skulle flytta från orten eller genom döden afgå, berättigas han härmed tillika att ovillkorligen öfverdraga förenämnda göromål till en annan ärlig och kristligt sinnad man och den samma till en annan likasinnad, när han afgår, och så framgent, att dermed troligen tillgår till ändamålets vinnande. Herr Stolpe eller dess efterträdare vare alldrig underkastad någon redo härför inför menniskor, ty hans och

deras åtgärd bör anses och upptagas såsom min egen, hvadan min person såmedelst härutinnan i evärdliga tider föreställd varder”.

”Räntan af det kapital, stort 66 rdlr specie 32 sk., som jag sistlidne Juli månad öfverlämnat skomakaren Engelbrekt Fant i Malmö, må herr kamereraren och dess successor till resepenningar använda, till hvilken ända samma kapital, lika med de andra medlen, försäkras bör”.

”I öfrigt, beträffande första punkten, så hänvisas de, som i följd häraf, hvar efter annan kunna blifva auktoriserade att hafva inseende, till högtärade, välloflige magistraten i Malmö, som vördsamligen anmodas, icke allenast, som hittills skett, befrämja ladugårdsinrättningens vidmakthållande och besörja om kapitalernas förvarande medelst laga säkerhet samt föranstalta om årliga utdelningen, sådan den behörigen fastställd blifvit och att redogörelsen för medlen årligen blifver min representant tidigt till öfverseende lemnad, utan ock att gunstbenäget meddela samma person, eho han vara må, hädanefter nödiga upplysningar och rättvis handräckning, då den finner sig befogad att derom för fattighusinrättningens skuld anhålla, hvarförutan alla och en hvar, som i en eller annan måtto anlitade varda, af kristlig ömhet och tillgifvenhet behagade med sitt biträde råd och upplysning understöda, hvad jag härigenom till nödlidande nästans hjälp påsyftat”.

”Till yttermera visso varder denna fullmakt och föreskrift med mitt och min k. hustrus, välborna fru Margreta Sofia Sparfvenfeldts namn och anborne insegels undersättande bestyrkt. Stockholm den 11 April 1786”.

”Diet. Christ. von Conow. M. S. Sparfvenfeldt.”

(Sigill).

(Sigill).

På det exemplar af förestående handling, som nu förvaras af nedannämnde pastor Schneider, äro följande anteckningar gjorda:

”Detta dokument transporterats på innehafvaren, frälsekamereraren herr Jakob Fredrik Wik. Karlskrona den 25 Juni 1810.

”Uppvist för magistraten i Malmö
den 18 Juli 1811, intygas
C. M. Nordlindh”.

Peter Stolpe”.
(Sigill)

”Detta dokument transporterats på innehafvaren, frälsekamereraren herr Gottfried Reusner. Karlskrona den 8 Juli 1819.

”1820 den 19 Juni för magistraten
ånyo uppvist, betygar Malmö rådhus
utsupra, in fidem Fr. Centerwall.

Jakob Fried. Wik”.

Magistratssekreterare”.

”Transporteras på innehafvaren, frälsekamereraren herr Nils Johansson Eneqvist. Karlskrona den 8 Juni 1824.”1824 den 28 Juni för magistraten

ånyo uppvist, betygar Malmö rådhus
utsupra, in fidem. J. Malmborg.

Gottried Reusner”.

v. Magistratssekreterare”.

”Transporteras på innehafvaren, frälsekamereraren herr Carl Hellström Uddevalla¹³
Karlskrona den 29 Mars 1839.

”1840 den 20 Juni ånyo uppvist för
magistraten, betygar Malmö rådhus
utsupra, in fidem. O. J. Centerwall.

Nils Johansson Eneqvist”.

t.f. Magistratssekreterare”.

”Transporteras på innehafvaren, herr P. H. A. Roentgen i Göteborg.
Christiansfelt den 26 Maj 1850.

Carl Hellström”.

”Transporteras på innehafvaren, frälsekamreraren herr pastor Ephraim Bager i Malmö. Göteborg den 25 Juli 1853.

”1853 den 15 Oktober ånyo uppvist P. H. A. Roentgen”.

för magistraten härstädes betygar

Malmö rådhus, som ofvan in fidem Th. Wihlborg.

Magistratssekreterare”.

”Transporteras på innehafvaren, herr frälsekamreraren Joseph Ostrup i Göteborg. Tygelsjö den 11 Juni 1874. E. Bager”.

”År 1874 den 12 Juni af herr frälsekamreraren Joseph Aastrup uppvist för undertecknad t.f. borgmästare, betygar Malmö, som ofvan.

N. H. Qviding”.

”År 1878 den 7 December, efter frälsekamreraren Joseph Aastrups timade frånfälle, af innehafvaren, pastorn och föreståndaren för brödraförsamlingen i Göteborg Hj. Schneider ånyo uppvist hos magistraten i Malmö, betygar ex officio Arvid Dahlberg.

Magistratssekreterare”.

Den 29 Juli 1788 aflät von Conow till Ladugårdens dåvarande syssloman rådmannen S. Rödning, en skrivelse, med hvilken följde 100 rdlr specie, som skulle af magistraten förvaltas sålunda, att räntan af detta kapital, beräknad till 6 procent, utbetaltes till kamreraren P. Stolpe och hans efterträdare, såsom, jemte det von Conow förut i sådant ändamål anordnat ersättning för deras rese, och brevväxlingskostnader i och för Ladugården.

Den 19 September 1791 skref von Conow till oftanämnde Stolpe ett bref, hvaruti han till en början förklarade sig nu vara för gammal att befatta sig med Ladugårdens affärer och att Stolpe skulle om allt bestyra, men likväl yttrade, att, som han fått veta, det ett af fattighjonerna tagit till sig en ung frisk dotter och en artillerist, så borde dessa med första utvisas; – att tillses skulle, det ej för många bodde i ett rum, hvarigenom tråtor uppkomme; – att som myntet försämrats, så borde all möjlig varsamhet iakttagas vid kapitalens utlåning; att han ville skänka Ladugården ytterligare 500 rdlr¹⁴ deraf kamreraren årligen skulle hafva 8 rdlr. 16 sk. till hushyra och resor; – att fattighjonen, då reparationer å husen tarfvades, finge åtnöjas med ”en på hvarje proportionerlig mindre utdelning” – samt att rådmann Rödning påmint om den möda, han såsom syssloman hade hvilket von Conow tyckte vara oädel, men dock åt honom anslog 3 rdlr. specie årligen. I slutet af detta bref kallar von Conow sig Stolpes ”vän och fattige medbroder”.

Slutligen skänkte von Conow den 6 Augusti 1792, således kort före sin den 9 September samma år timade död, till Ladugården frälserätten till frälsekattehemmanen nr 2 15/16 mantal Södåkra med 7 rdlr 3 sk och nr 7 1/8 mantal Bölsåkra, med 1 rdlr 31 sk. 6 r. ränta, begge i Jonstorps socken och Luggude härad, hvilken frälserätt han den 26 Juli 1791 köpt af landshöfdingen, friherre Tage Thott för ofvan omförmälda 500 rdlr.

Många äro de, som gifvit större och mindre gåfvor till underhåll och utvidgande af von Conows vackra stiftelse. Af dess ”donationsbok” inhemtade jag, att den samma fått af kammarrättsrådet Cronsoes arfvingar 133 rdlr 16 sk., högaren P. Nyman och hans hustru 66 rdlr 32 sk. samt kommerserådet C.M. Nordlindh 11 rdlr 5 sk., allt bko, men i följd af otillräckiga anteckningar, kan jag ej uppgifva när eller för hvilka särskilda ändamål dessa belopp gifvits. Deremot är jag i tillfälle att om många andra gåfvor till Ladugården meddela följande underrättelser.

Sedan prosten Casten Aulin redan den 3 September 1743 till magistraten öfverlemnade 1000 dlr. s.m. i ändamål att ”en svensk skolmästare”, som undervisade fattiga och faderlösa barn i kristendom, skulle aflönas med räntan af detta kapital, så gaf han den 22 Juli 1758 till samma ändamål 516 daler 21 1/2 styfver nämnda mynt¹⁵, hvilka gåfvor tillföll fattigskolan i Ladugården.

Handlanden Nils Tullström gaf, genom testamente af den 22 Augusti 1770 och den 3 Mars 1779, till bibehållande af den uti Conowska Ladugården inrättade skola för 12 fattiga barn, 500 daler s.m. som skulle utsättas på ränta, att deraf förse dem med böcker och skrifmaterialier¹⁶ såsom ock "veckostyfvver".

Den 3 December 1784 fick Ladugården af skomakaren Engelbrekt Fant 16 rdlr 32 sk. sp., hvaraf årsräntan skulle utdelas bland de fattige derstädes. Svärdfejaren Johan Pettersson skänkte Ladugården den 21 Juni 1792 sitt hus nr 67 vid Grönegatan och all sin lösegendom mot vilkor, att i sin och hans hustrus lifstid få nyttja bäggedera, vara fri från alla skatter, årligen uppbära 3 rdlr 16 sk. specie af Ladugårdens medel samt på deras bekostnad anständigt begrafvas.

Rådmannen Henrik Falkman gaf den 23 September 1793, "till något understöd för fattighuset Conowska Ladugården", två reverser med därå upplupna räntor, tillsammans 124 rdlr 32 sk bko, af hvilket kapital räntan borde utaf magistraten årligen tilldelas "en beskedlig och fattig civil eller borgare enka, som njöte husvarelse i fattighuset"; men för dessa reverser erhöles, enligt magistratens protokoll för den 10 Juni 1797, endast 125 rdlr rgs.

Bryggareenkan Cecilia Möller skänkte Ladugården den 19 September 1795 41 rdlr 32 sk. rgs mot vilkor, att under sin lifstid därför uppbära ränta och bo i stiftelsen.

Kammarherren Christian D. Ehrenborg skänkte den 8 Februari 1796, som det heter, "ett kapital å 1000 rdlr specie till styrko för morbror min, salig herr hofjunkaren von Conows skriftliga inrättning i Malmö och som blifver en evärdelig och ständig fond, hvilken medelst årliga räntor ej påökas, ej heller genom kapitalets tillgripande minskas, utan räntan endast disponeras" samt deraf utgifvas till sysslomannen 3 rdlr 16 sk. eller 20 daler s.m., skolmästaren 4 rdlr 32 sk. eller 28 daler s.m., reparationer 3 rdlr. 16 sk. eldebrand lika mycket och resten "ad pios usus" efter rådmän Rödings och doktor Brings¹⁷ "bästa vett och samvete".

Rotemästaren Hans Werngren skänkte den 28 Februari 1809 sitt hus nr 197 vid Snapperupsgränden till Ladugården med vilkor, att få bo i densamma och derifrån erhålla en årlig pension å 16 rdlr. 32 sk. bko.

Von Conows enka, Margareta Sofia Sparfvenfeldt, skänkte Ladugården i testamente af den 14 April 1809 500 rdlr bko.

Vidare fick Ladugården år 1819 af stadsmätaren John Andersson 233 rdlr 16 sk. bko att användas till en då beslutad ombyggnad af hela huset utmed Själabodegatan; - den 19 Mars 1822 af enkan Brita Kristina Wallengren hela hennes lösegendom och 300 rdlr bko mot vilkor af 6 procents årlig ränta, en tunna korn, särskildt rum i gården och anständig begrafning; - den 30 Mars 1822 af handskmakaren (?) Karl Ludvig von der Hagen all hans lösegendom och 88 rdlr 42 sk 8 r. bko mot vilkor af 6 procents årlig ränta och bostad i gården; - den 28 November 1827 af guldsmeden Abraham Malmborg hans hus nr 636 och 637 vid Tegelgårdsgatan och 300 rdlr bko mot vilkor af 6 procents ränta samt derutöfver 3 rdlr 16 sk bko, allt årligen, och husrum i gården; - den 8 Maj 1835 af jungfru Johanna Blåberg 166 rdlr 32 sk. rgs mot vilkor af 6 procents årlig ränta och husrum i gården; - mot likade vilkor af jungfru Petronella Fick hennes hus, nr 196 Snapperupsgränden, för hvilket, enligt redogörelse af den 31 December 1846, behållningen utgjorde 300 rdlr bko; - den 1 December 1846 af öfverjägmästaren J. Siöcrona och hans fru Lovisa, född Falkman, 333 rdlr 16 sk. bko, "såsom ett medel att förvara minnet af deras svärfader och fader, borgmästaren i Malmö, lagmannen och riddaren Hans Aron Falkman och med kännedom om den omsorg han såsom syssloman i många år egnat "fattighuset Ladugården, med vilkor", att endast räntan af kapitalet årligen finge till fattighusets utgifter användas;" - den 10 Januari 1847 af timmergesällen Lars Lundberg 22 rdlr 10 sk. 8 r bko; - enligt den 3 Juni 1847 af studeranden Anders Sjölin upprättadt, testamente nästan allt, hvad han egde, uppgående, enligt redovisning af den

4 December nämnda år, till 1550 rdlr bko¹⁸ - samt den 27 Oktober 1848 af jungfru Kjersti Jönsson 44 rdlr 21 sk. 4 r. bko.

Emedan i det förestående talats om sysslomannens arvode, så anser jag mig böra nämna, att detsamma utgjorde 11 rdlr 32 sk. rgs årligen under min och min närmaste företrädares tid.

Ladugårdens äldsta åbyggnad, eller den utmed Själabodegatan belägna, hade i tidens längd blifvit mycket förfallen och blef för den skuld år 1820 ersatt med en ny byggnad. Detta vitsordades af en så lydande inskrift å en, öfver den nya byggnadens port insatt stentafla: "Åt den ålderstigne och värnlöse skänkt af D. C. von Conow år 1753. Nybyggt med biträde af stadens invånare år 1820". Uti den nu omnämnda både gamla och nya byggnaden funnos, utom rum för fattiga, på östra ändan skollokal och bostad för skolmästaren.

I tidens längd hade ock rummen i Ladugården befunnits för trånga för alla sådana fattiga, som ansåges böra i dem på lämpligt sätt inrymmas, och för den skuld inköptes den 12 Februari 1846 för 666 rdlr 32 sk. bko af stadens medel en andel utaf den i söder intill Ladugården gränsande tomten nr 275 och 276, å hvilken fanns en mycket gammal byggnad, som skulle under min tillsyn nedrifvas och, på bekostnad af nedannämnde Malmqvist ersättas med en ny, innehållande 12 rum och 6 kök. Detta skedde ofördröjligen, hvilket vitsordas af följande å en i norra muren insatt stentafla: "Denna nödlidandets tillflykt uppfördes på enskild bekostnad år 1846 till minne af garfvaren Anders Malmqvist.¹⁹ I enslig lefnad glad; glad i de igenlöstas hopp, skild från världens fåfånga; de fattigas fader; 4:de budordet". Jag fick ej vara med om författandet af denna inskrift, hvilket anförtroddes åt en presterlig hand - jag vill ej nämna hvilkens - men jag lät anlägga en liten träd- eller blomstergård utmed södra sidan af den nya byggnaden och i dennas östra gafvel inmura en trästock, som satt öfver den gamla byggnadens dörr och innehåller, bland annat, denna inskrift: "ANNO-DNI-M-D-XLV".

Af det ofvanstående synes, att de fattige invånarnes i Ladugården antal redan år 1792 var 40. Större var det ej heller när jag i Juni 1849 upphörde att vara syssloman derstädes; men de bodde då, mycket bättre, än i äldre tider, då flera voro inpackade i ett rum. Detta förändrades efterhand, så att i regeln endast två bodde i ett rum, ofta en gubbe och en gumma, den senare i afsigt att hålla den förre och rummet snygga. Intet slags oordning tåltes. Den som dermed oftare beträddes, förflyttades till stadens fattighus, hvilket ansågs för en stor förlust och skam. Alla rum uppvärmdes med ved och till köken erhöles god brännrotf på Ladugårdens bekostnad. De flesta af invånarne hade årliga understöd i penningar af för sådant ändamål donerade medel, hvilka vid 1850 års slut utgjorde tillsammans 8131 rdlr 43 sk 8 r. bko. Då egde den ofvannämnda skolan för fattiga barn ännu bestånd.²⁰

Noter till tjugondeåttonde berättelsen

1 Ofvanstående uppgifter äro hemtade, från Schönbecks tal s. 14, 15, 27, 28, 29 och Svenska adelns ättartaflor af G. Anrep I:464. Öfver åminnelsefesten finnes en beskrifning uti "Inrikes tidningar" för den 3 December 1792, af hvilken synes, bland annat, att 40, uti Conowska ladugården boende fattige öfvervoro festen.

2 Alla nedan nämnda handlingar funnos, då jag åren 1844-1849 var syssloman i stiftelsen och efter dem författade jag redan då det mesta af denna berättelse. Vid min afgång från befattningen lemnades handlingarna till borgmästaren Halling för att tillställas min blifvande efterträdare.

- 3 Se Molbechs och Petersens år 1858 utgifna Udvälgde danske Diplomer.
- 4 Förteckning af L. B. F. Nr 30.
- 5 Se Arne Magnæanska samlingarna V:6 och VIII:17.
- 6 Söder om det forna i sydöstra hörnet af S:t Petri kyrkogård belägna trivial- eller latinskolet huset ligger Conowska ladugården.
- 7 I dagligt tal benämnes gården **lagården**, hvilket torde vara rättare än benämningen **ladugården**.
- 8 Dyliga anteckningar finnas å flera af nedan nämnda donationsbref och anföras för den händelse, att de af mig afskrifna originalbrefven skulle i afskrifter finnas i magistratens protokoll.
- 9 Kyrkoherde i S:t Petri församling år 1744, död 1763. Att han var ofvannämnda skolas grundläggare, kommer att synas af det följande.
- 10 Detta hemman var år 1850 bortstädsldadt på lifstid och arrendet utgjorde då 7 tunnor korn.
- 11 Detta bref har jag alldrig sett.
- 12 Enligt magistratens protokoll för den 13 Februari 1769, hade redan då beslutats att "sysslomanen borde dädanefter, när någon af fattiglemmarna med döden afgick, om dess begrafning besörja på sparsammaste sätt samt, såvida någon qvarlåtenskap efter den aflidne förefunnes, den uppteckna, värdera och försälja låta samt laga att, hvad öfverblefve, användes till husets vidmakthållande och de flera förekommande behof, som uti räkning borde annoteras". Detta allt skedde ännu då jag var syssloman.
- 13 Under det jag var syssloman, fick jag besök af ofvannämnde Hellström, som, sedan han med förevisande af ofvanstående handling, styrkt sin befogenhet att inspektera ladugården, gjorde detta med mycken noggrannhet och derefter muntligen yttrade sig vara med allt belåten.
- 14 Att detta ej skedde visa bref af den 2 April och den 6 Augusti 1792.
- 15 Jfr Friberg s. 31.
- 16 Enligt magistratens protokoll för den 24 Mars 1773, fick skolmästaren då "6 daler s.m. till ett ris skrifpapper till diciplarnes förnödenhet".
- 17 Bring var kyrkoherde i S:t Petri församling åren 1790-1804.
- 18 Sjölin dog den 4 Juli 1847 vid 62 års ålder. Han hade hela sitt lif varit privatlärare för förmögne mäns äldre söner och var ett slags original. En vacker och välförtjent nekrolog öfver honom finnes i Allehanda nr 57 år 1847.
- 19 Han dog den 20 September 1844 och till minne af honom, förmedelst den ofvannämnda nybyggnaden, skänkte hans arvingar i Januari 1846 3.111 rdlr 5 sk. 4 r. bko. Se Malmö Tidning nr 38 år 1844 och Allehanda nr 9 år 1846.
- 20 Om staden Malmö s. 202.

Conowska stiftelsen. Oljemålning av Hilda Herslow.

Tjugondenionde berättelsen

Om Gersoniska stiftelsen

Jöns Gersonius, född den 14 Juli 1729; konrektor den 13 September 1782 och rektor allt vid Malmö trivialskola den 14 September 1799; tjänstledig från och med den 5 Augusti 1807 och till sin den 6 Mars 1812 timade död, var, enligt en minnesteckning af sin vikarie under nämnda tid och sedan efterträdaren i tjensten professoren G. R. Ahlman, i hög grad utmärkt i sitt viktiga och svåra kall. Gift med Susanna Maria Textorius¹ efterlemnade han henne, men inga barn, i goda ekonomiska omständigheter, och den 2 Mars 1842 upprättade hon ett testamente, i hvilket hon förordnade rådmannen Johan Knutsson till executor samt föreskref i första punkten följande:

”Min här i staden egande fastighet, nr 240, med en inmurad kopparpanna, jemte 1.500 rdlr bko, gifver jag härmed till Malmö stad med stadgande, att fastigheten bör begagnas till bostad för behöfvande enkor eller ogifta döttrar, helst efter prester eller skollärare här i staden, men äfven efter tjenstemän eller borgare, och räntan å kapitalet användas till samma fastighets lämpligare inredande samt tillbörliga underhållande; dock böra demoiselle Lisa Gersonius, som nu vistas här i staden, och vice befallningsmannen Klows enka fritt få bebo och gagna, om de så önska, den förra de tvänne på vestra ändan af huset belägna rum, hvilka jag sjelf nu nyttjar, med tillhörande kök; spis och pigkammare jemte nödiga uthus, samt den senare den lägenhet, hvartill ingång finnes från Djeknegatan, med rättighet att uti särskildt inrättade brygghuset verkställa tvättning, likväl utan att andra, som i fastigheten inrymmes, hindras hvarken att vid hushållssysslor af samma brygghus sig begagna eller från nödiga körslor genom porten till nämnda lägenhet; hvarjemte min förra piga, Pernilla, förklaras berättigad att, så länge hon lefver, årligen af räntan från ovannämnda 1.500 rdlr bko uppbära 9 rdlr 16 sk. bko. Hvad som af räntan för berörda kapital ej erfordras för fastighetens vidmakthållande eller för framtida utgifter derför, icke anses behöfligt, må användas till understöd åt de, hvilka komma att bebo huset, lämpade efter tillgången samt hvar och ens behof; och torde välloflige magistraten här i staden, af ömhet för fromma stiftelser, benäget handhafva denna inrättning, med rättighet, att, utan rubbning i nu bestående grunder låta förvalta den samma i sammanhang med von Conowska fattighuset, hvarvid sysslomannen af räntan för kapitalet, 1.500 rdlr bko eger för sin möda åtnjuta ena procenten. Af förutnämnda bestämmelser följer dock icke, hvarken att demoiselle Lisa Gersonius och enkefru Klow ega åt någon annan upplåta rättigheten att begagna de lägenheter, som jag till bostad åt dem anvisat, eller att, för behöfvande enka eller dotter efter prest eller skollärare, i huset en gång inrymd person af annat stånd bör undanflyta”.

När enkefru Gersonius vid 80-års ålder den 9 April år 1845 aflidit, blef hennes testamente den 23 Juni samma år af rådmannen Knutsson i laga ordning bevakadt och, sedan det vunnit laga kraft, af honom satt i verkställighet utom hvad ofvan anförda första punkt deruti angår. Dess verkställighet föll på min lott, emedan jag långt förut efterträd Knutsson såsom syssloman i Conowska ladugården. Fastighetens åbyggnader voro mycket förfallna och tariffade dessutom ”lämpligare inredande” innan de enkor och ogifta döttrar, som magistraten utsett till bostadsinnehafvarinnor kunde inflytta i stiftelsen; men de erforderliga arbetena påskyndades och utfördes för så billigt pris, att kapitalet vid 1850 års slut långt ifrån att vara förminskadt, tvärtom genom besparingar uppgått till 1.580 rdlr bko.²

Noter till tjugondenionde berättelsen

1 Rietz s. 382, 385.

2 Om staden Malmö s. 203.

Trettionde berättelsen

Om Malmö handtverkares understöds- och pensionsförening

I Malmö fanns under senare tredjedelen af förra århundradet samt till den 4 Augusti år 1837, bland stadens i hög grad aktningstvärda handtverks societet en man, som förtjenar att med tacksamhet ihågkommas nemligen Jakob Möller, hvilken tillhörde nämnda societet, slutligen i egenskap af "guld- och silfverarbetareälderman".¹ Om honom yttrar Halling å sid. 219-221, sedan han först uppgifvit, att borgerskapet beslutat, det staden skulle till 1823 års riksdag sända två riksdagsfullmäktige: "Dertill valdes borgmästaren lagman Falkman samt guld- och silfverarbetaren Jakob Möller - en frömsint man, men enfaldig och fåkunnig, allra minst skickad till det värf, honom sålunda uppdrogs och som han utan minsta betänkande sig åtog. Forsiktigtvis inskränkte Möller sin verksamhet såsom riksdagsman hufvudsakligen till ett förslag om reglering af marknadsterminerna i Skåne, som ännu vid den tiden utgjorde för städernas handverkare ett efter deras omdöme ganska viktigt ämne. Emellertid bör honom ej fränkännas den verkliga förtjenst, att han, som från ungdomen var uppdragen vid all den tarflighet, hvilken var ett utmärkande drag hos förra tiders handtverksidkare, icke under riksdagen särdeles förändradt sina lefnadsvanor, utan förde dem med sig dit så väl som vid sin återkomst samt följde dem till sin död. Såsom en följd af detta tarfliga lefnadsätt under riksdagen, blef det honom ensamt förbehållet, att på sitt riksdagsmannaarfvode göra behållning. Med kännedom af de bekymmer riksdagsmannaarfvodets betalande ofta framkallade och de ännu större, som uppkommo, då borgerskapet ansåg sig ej böra spara någon penningeuppoffring, för att i sin linda qväfva den håg och ifver, som särdeles några prester och ståndspersoner i trakten af Trelleborg använde, för att få detta samhälle åter förvandladt till stad, skänkte Möller vid sin hemkomst till stadskassan ett kapital af 1.000 rdlr banko, att, ställdt under stadens äldstes förvaltning, med sin ränta bidra till betäckande af riksdags- och rättegångskostnader. Huru välmenande denna stiftelse var, vittnade den likväl om stiftarens menlöshet. Huru litet årsräntan af 1.000 rdlr kunde förslå att betäcka riksdagsskatten, borde annars äfven för honom varit lätt att inse, och fastän borgerskapet, som i sin förvillelse trodde sådant kunna inverka på hufvudfrågans utgång, vid denna tid bortkastades i kommissionärs arfvode omkring 2.000 rdlr på Trelleborgssaken och andra öfverflödiga rättegångar, uteblefvo sådana med bortgången af vissa personer inom borgerskapet, som derpå voro lystna, så att i senare tider staden eller dess borgerskap icke haft några rättegångar att föra eller bekosta. Med all sin enfald var Möller likväl i flera afseenden en utmärkt medborgare; han var af naturen begåfvad med en outtröttlig arbetsamhet, och hela hans lif var utan hvilat. Oaktat han genom medfödd sparsamhetsförmåga redan vid mannaåldern förvärfvat förmögenhet i sitt yrke och städe, i ordets strängaste bemärkelse, förblef ungarl, var hans arbetsflit så ihärdig, att han ända till sin död, vid en ålder af 70 år, dermed fortfor lika rastlöst, som om det erfordrats att förvärfva dagligt bröd. I öfrigt understödde han många fattiga syskon och äfven oskylda personer. Det var i synnerhet ett utmärkande vackert drag hos honom, att med tacksamhet ihågkomma och belöna både dem, hvilka i hans ungdom varit hans mestare i yrket, och dem, hvilka han sjelf deruti inöfvat eller

honom troget beträdd. Emot fattige handverkare och deras enkor och barn visade han i allmänhet mycken välvilja. Sålunda lät han för dem på egen bekostnad uppbygga det så kallade Gubbbuset. I senare tiden af hans lefnad anlätades städse hans kassa med fördel vid alla insamlingar för fromma ändamål och han öfvade icke sällan gästfrihet genom stora måltider. Detta allt oakadt efterlemnade han vid sin död 1838 något öfver 33.833 rdlr 16 sk. banko, hvaraf han genom testamente disponerat betydliga summor till välgörande stiftelser".

Detta yttrande af Halling skulle innefattat en lika sann, som väl förtjent grafskrift öfver ifrågavarande guldsmed Möller, om den samma ej tillika innehölle dels ett åtminstone indirekt klander mot honom, för det att han utan betänkande mottog sina medborgares förtroende att vara deras riksdagfullmäktig - hvilket stora förtroende han dessutom icke lagligen kunde afsäga sig - hvadan, om hans val eljest förtjent klander, detta bort riktas mot de väljande - samt dels att Möller varit "enfaldig", "fåkunnig" och "menlös", ty detta var han icke. Han var icke, det han ej heller sjelfv inbillade sig vara, lärd och i statsvärf väl bevandrad, men han var en stilla, tillbakadragen samt rätt- och vältänkande man, som icke vek från sin mening för maktspråk och som rastlöst arbetade, icke för att rikta sig sjelf, utan för att kunna göra godt, kläda den nakne och mätta den hungrige. Och när han återgaf till Malmö stadskassa, hvad denna, utöfver hans behof såsom riksdagsman, till honom utgifvet, så var detta, ett sannolikt exempelöst vackert drag och vittnade desto mindre om "menlöshet", som meningen med gåfvan var, att denna skulle utgöra grundplåten för en fond till en sådan stiftelse, som han med gåfvan afsåg.² Huru en sådan plåt, om än ringa, kan, väl förvaltd och af människokärlek ökad, komma utgöra grunden för en stor och välsignelserik inrättning, skulle tydligen synas af det följande i denna berättelse.

Om jag också ville, skulle jag icke kunna uppräknat allt det goda, Möller gjorde, ty jag känner det icke. Hvad jag vet, det är, att han lät på sin bekostnad uppföra en byggnad å tomten nummer 10 vid Fabriksgatan, nu åsatt nummer XV i kvarteret Höken, och skänkte denna fastighet, vanligen kallade Enke- och Gubbbuset, genom gåfvobref af den 20 April 1826, till hem för äldre fattiga handverkare och enkor efter sådana, att af dem hyresfritt innehafvas,³ samt att han genom testamente af den 21 Juli 1832 dels gaf S:t Petri kyrka, i och för anskaffande af ett nytt urverk i dess torn, 500 rdlr bko och dels skänkte och under magistratens förvaltning ställde 1.000 rdlr bko med vilkor, att, sedan den magistratsperson, som närmast hade dessa medel om hand, för sitt besvär dermed fått 1/6 del af den årliga räntan, återstoden skulle läggas till kapitalet och när detta uppgått till 2.000 rdlr, 5/6 delar af nämnda ränta borde tilldelas Möllers brorsbarn, om de deraf voro i behof, men eljest tre behöfvande enkor eller ogifta, äldre döttrar efter handverkare. Denna fond utgjorde vid 1850 års utgång 1.824 rdlr bko.⁴

En annan hedersman inom handverkssocieteten juveleraren Abraham Norlin, var år 1814 upphofvet till och förvaltade ensam under 12 års tid den "Handelssocietetens i Malmö enskilda välgörenhetsinrättning", för hvilken ett af samma societet uppräddt reglemente af konungens befallningshafvande och magistraten fastställdes den 21 Aug. 1826,⁵ under hvars styrelse Möller då ställde ofvannämnde Enke- och Gubbbus. Af berörda reglemente synes, bland annat, att "inrättningen stiftats till förmån för dess deruti deltagande, åldriga och utan eget uppsåtligt förvållande behöfvande medlemmar, som gjort sig till medborgerlig välvilja förtjente, jemte deras enkor och barn"; - att "inrättningen blifvit grundlagd med beredd inkomst af den brännvinsbränningsrättighet, hvilken handverkssocieteten från och med år 1814 tillkommit" (jfr sid. 32, 33); och Allehanda nr 52 år 1828 samt nr 75 år 1847; - att "alla de, hvilka enligt beörda års taxeringlängd, då voro rätte borgare och behörige att uti handverkssocietetens öfverläggningar deltaga, jemte de, som sedermera vunnit och framdeles vunno burskapsrätt i staden såsom handverkermästare", finge på vissa uppgifna vilkor, deribland erläggande

af en årsafgift å minst 1 1/3 rdlr bko, vara delegare uti inrättningen och deraf för sig, enkor och barn åtnjuta understöd, så vida de deraf vore i behof, men skulle, utan att återfå "hvad de tillskjutit åt inrättningen", förlora "all delaktighet uti densamma" om de öfvergingo till annat stånd eller, med nedläggande af sin handtverkshandtering, antoge sådant näringsmedel, som, efter i staden gällande föreskrifter, medförde rättighet att vara ledamot utaf annan societet"; - att inrättningens styrelse skulle utgöras af 5 delegare - samt att styrelsens öfverläggningar om vissa frågor borde "hemliga hållas". Huru stor inrättningens grundfond ursprungligen var, det vet jag icke, men att den icke var betydlig synes på det sätt af 3 art. 2 § i reglementet, att deri föreskrifves: "Då årliga afkastningen utaf inrättningens frukt bärande kapital uppgår till 333 rdlr 16 sk. bko, företages utdelning". Högsta årliga understödet skulle vara 33 rdlr 16 sk., som under vissa förhållande kunde ökas till 44 rdlr 21 sk. 4 r. och det minsta 5 rdlr 26 sk. 8 r. allt bko. Den 4 December 1828 utgjorde nyssnämnde kapital 5.983 1/3 rdlr bko och där utdelades understöd för första gången samt till 22 fattiga handverkare och enkor efter sådana.⁶

Men så kom en tid, då den förenämnda inrättningen och reglementet för den samma icke mera ansågos ändamålsenliga och grundfonden ökats till 22.500 rdlr rgs. Inrättningens delegare hade begärt och fått löfte af rådman J. Malmborg att skriva förslag till ett nytt reglemente, men han hade i årtal af andra göromål hindrats från fullgörandet af detta löfte. I anledning deraf fick jag mot slutet af år 1846 besök af inrättningens styrelse, hvars ordförande var en äldre, vördnadsvärd man vid namn J. N. Meijer,⁷ till yrket sockerbagare, och styrelsen bad mig skriva det önskade förslaget, som jag med Malmborgs bifall åtog mig och jemväl, efter föregångna öfverläggningar med styrelsen gjorde på ett sådant sätt, att mitt förslag den 30 April 1847 godkändes och underskrefs af den gamla inrättningens alla röstegande ledamöter, hvilkas antal då nedgått till endast 23. Mitt arbete, benämndt "förslag till reglemente för handverkarnes i Malmö understödsförening" ingafs ofördröjligen med begäran om stadfästelse, till konungens befallningshafvande, som infortrade yttrande deröfver från magistraten. Här mötte förslaget starkt motstånd. Jag hade visserligen i det samma bibehållit sådana i 1826 års reglemente befintliga föreskrifter, som syntes mig öfverensstämma med tidens anda; men i denna, så föreställde jag mig, hade jag också föreslagit åtskilligt nytt, t.ex. att hvarje delegare skulle, emot skyldighet att erlägga stadgade afgifter, hafva rättighet till understöd, för sig, hustru och barn, de måtte vara fattiga eller rika; - att den delegare, som erlagt 10 rdlr uti inträdesafgift samt till och med 60 års ålder årsavgift med 6 rdlr, skulle vara ovillkorligen berättigad till helt understöd, högst 90 rdlr allt rgs, för 30, 29/30 dels för 29, 14/15 dels för 28, 9/10 dels för 27 års erlagda afgifter o.s.v.; att styrelsen väl skulle bestå af 5 för behållen förmögenhet, redlighet och nit kände personer, men att en af dem kunde väljas bland sådana af stadens invånare, som ej voro delegare i föreningen; - att inga, hvarken öfverläggningar eller beslut skulle hållas hemliga, utan tvärtom revisionsberättelser, styrelsens förklaringar i anledning af dessa och föreningens beslut, likasom en tablå öfver föreningens ställning årligen tryckas i stadens tidningar; - att och huru styrelse och revisorer kunde ställas under åtal m.m.d. Detta allt var oerhördt för mina konservativa kamrater i magistraten och dessutom ansågo de det vara orimligt, att förmögna delegare skulle hafva någon ersättning för sina afgifter till föreningen samt uttalade med stor säkerhet, att föreningen omöjligen skulle kunna ega bestånd och fullgöra sina förbindelser enligt reglementsförslaget. Men ofvan nämnde röstegande ledamöter lemnade detta allt utan ringste afseende och likaså konungens befallningshafvande, som fastställde förslaget utan någon förändring den 17 Maj 1847, hvarefter det nya reglementet genast trycktes och utdelades till alla handverkssocietetens ledamöter. Magistraten hade lidit ett svårt nederlag, hvilket gick borgmästaren Halling⁸ samt rådmännen Knutsson och Malmborg hårdt till sinnes, desto hellre som jag, deras unge

kollega, var första upphovet dertill, och nämnda triumvirat fortsatte att under hand klandra reglementet, hvilket gjorde flera handverkare villrådiga och somliga obenägna att inträda i föreningen, hvilket enligt reglementet, borde ske senast vid hennes första sammanträde den 27 September 1847. Dessförinnan eller den 24 Augusti hade jag blifvit vald till ledamot och sekreterare i styrelsen samt försökt öfvertyga de flesta af nämnde handverkare derom, att magistraten antingen förbisett att, enligt § 3 i reglementet, föreningens grundfond utgjorde ett räntebärande kapital å 22.500 rdlr rgs, som af mera nämnde röstegande ledamöter öfverlåtits på föreningen och alldrig fick förminska, eller ock icke ordentligen kalkulerat, huru förhållandet mellan inkomster och utgifter framdeles skulle blifva. Men jag blef af många ej trodd och för den skuld författade jag den 2 December 1847, då delegarnes i föreningen antal var, tack vare triumviratets bearbetningar, endast 35, en "Kalkyl öfver handverkares i Malmö understödsförenings inkomster och utgifter under loppet af 20 år, eller från och med 1848 till och med 1867", i hvilken kalkyl jag beräknade alla inkomster så lågt och alla utgifter så högt som rimligt kunde vara, samt kom till det resultat, att föreningens kontanta behållning skulle, ändock att hon fullgjort alla sina förbindelser, som också alltid skett, vara vid 1867 års slut **38.726 rdlr rgs**. Denna kalkyl hölls tillgänglig för dem, som befarade att föreningen icke skulle bära sig och nedlades sedan i hennes kassakista. Föreningens ledamöter skänkte mig ett dussin silfverknifvar, - gafflar och - matskedar, en hvar försedd med inskriften: "Af Malmö handverkare till L. B. Falkman"; och när jag, i följd af min utnämning till chef för landtmäteriet, måste i September 1849 lemna min sekreterarebefattning och flytta till Stockholm, så fick jag en ytterligare dyrbar gåfva i silfver, bestående af kaffekanna, gräddskål och sockerskål, en hvar inuti förgyld och på det yttre försedd med inskriften: "Till L. B. Falkman af medlemmar uti handverkarnes i Malmö understödsförening 18 1/9 49", hvarjemte min broder, sedermera rådmannen August R. Falkman, valdes till min efterträdare i nyss nämnda befattning. Detta allt har jag alltid räknat bland de förnämsta utaf de många vedermälen af uppmärksamhet och godhet mot mig, som jag under min långa verksamhetstid erhållit.

Den 1 April 1867 hade föreningens delegare sitt, i reglementet bestämda årssammanträde, då det **dels** upplystes, föreningen egde, oberäknadt en gåfva å 10.000 rdlr, som hon fått af delegaren fabrikören och riddaren G. A. Bachman, ett räntebärande kapital på öfver **49.600 rdlr**, allt rgs, hvaraf värdet utaf min ofvan omtalade, 20 år förut uppgjorda kalkyl kan bedömas, samt **dels** afläto en telegrafisk tacksamhetsadress till mig, såsom det deri heter, "den välgörande inrättningens upphofsman, för den omsorg, hvarmed föreningen blifvit grundlagd", hvilken adress jag näst påföljande dag på det tacksammaste besvarade (se "Malmö nya Allehanda" nr 28 för den 6 April 1867).

Under tiden hade flera omständigheter inträffat som påkallade en omarbetning af reglementet för föreningen. Den betydligaste af dem var, om jag ej misstager mig, följande. I forna dagar fanns en stor garnison ej blott på citadellet utan äfven i staden och ålåg det borgerskapet att utgöra inqvartering in natura. Detta ville handverks societetens ledamöter, så vidt sig göra läte, undvika, och den 30 September 1790 köpte samma societet den betydliga fastighet, som är belägen emellan Adel- och Östra Hamngatorna samt Fisktorget under nr VI i kvarteret nr 30 Squalperup, i ändamål att i den samma "för societetens räkning inrätta stallrum och magasin till inqvartering för i väntan varande tvänne husarskvadroner" samt med vilkor "att egande rätten till denna fastighet alltid skulle förblifva en societetens tillhörighet, så att ingen societetens ledamot skulle tillåtas sälja sin andel i gården utom societeten och att, om någon denna sin andel önskade afyttra den af kassan för hela societetens räkning inlösas". Gården inreddes för det bestämda ändamålet och en del af den samma begagnades till "husarstall" ännu på 1840-talet, då man ej visste hvem, som gården rätteligen tillhörde. Men lyckligtvis hörde en utmärkt man, bagaren Magnus Möller, till handverks societete-

ten och genom hans omsorg blef det utredt, huru det stod till med egande rätten till gården, hvarefter den samma genom anstald rättegång år 1861 tilldömdes nämnda societet och af denna ombyggdes samt år 1881 tilldömdes nämnda societet och af denna ombyggdes samt år 1881 öfverläts till föreningen. - Vidare hade denna erhållit flera ganska betydliga penningegåfvor. Följden af detta allt blef, att föreningens delegare öfverenskommo om förändring af den samma och om ett nytt reglemente⁹ hvilket fastställdes af konungens befallningshafvande den 20 Oktober 1881, under benämning "Reglemente för Malmö handverkarens understöds- och pensionsförening".

Af detta synes, bland annat att föreningens ändamål är att, förutom fullgörande af de förbindelser, som ålagts handverkssocieteten, i följd af 1826 års gåfvobref på Enke- och Gubbbuset, samt Handverkarnes i Malmö understödsförening, dels att bereda sina medlemmar samt enkör och barn efter dem pensioner äfvensom understöd, då de äro nödstälda och dels att framdeles åstadkomma bostäder åt fattiga och ålderstigna handverkare samt enkör och barn efter dem och emellertid bilda en fond för anskaffande af dessa bostäder; - att inträde i föreningen är öppet för en hvar, som är välfrejdad samt 1:o lärt sådant yrke, som till handverk kan hänföras; 2:o) af handverksföreningen i Malmö eller annorstädes i riket erhållit intyg om skicklighet i sitt yrke; 3:o) styrker sin rätt att i Malmö det samma utöfva med biträde af annan, än hustru och hemmavarande barn; 4:o) tillhör Malmö handverksförening, samt 5:o) till understöds- och pensionsföreningen erlagger en inträdesavgift af 10 kronor och dessutom utfäster sig att under en tid af minst 10 år samt vidare intill dess han aflider eller uppnår 60 års ålder erlagga en årsavgift af 6 kronor, från hvilken han dock befrias när han erlagt sådan avgift under 30 år, äfven om han då icke uppnått 60 års ålder; - att delegerare som under minst 10 år erlagt årsavgift, är vid fyllda 60 år berättigad till pension för 30 års avgifter med 90 kronor, för 29 års med 85, för 28 års med 80, för 27 års med 75 kronor o.s.v. - att pension erhålles utan afseende derå om handverk drifves eller icke och utan hänsyn till delegares eller dess enkas eller barns ekonomiska ställning; - att understöd kan i mån af tillgång å ena sidan och behof å den andra för ett år i sender tilldelas delegare, som genom sjukdom eller eljest utan eget förvällande råkat i trängande behof; - att föreningens styrelse skall bestå af sju för nit och redlighet kände, uti Malmö bosatte män, deraf minst fem delegare i föreningen; - att styrelsens förvaltning och räkenskaper skola årligen granskas af tre revisorer; - samt att deras berättelse, styrelsens utlåtande och föreningens beslut i anledning af den samma skola införas i någon af stadens tidningar.

Från och med 1848 till och med år 1885 har, enligt skriftlig uppgift af ordföranden i den nu beskrifna stifelsens styrelse till delegarne utdelats 86.929 kr. 92 öre, och, enligt den 28 Februari 1888 afgifven revisionsberättelse, utgjorde stiftelsens tillgångar i fastigheter och penningar 248.087 kronor 42 öre.

Noter till trettionde berättelsen.

- 1 Malmö Tidning nr 31 år 1837.
- 2 Så uppfattades ock hans mening af borgerskapet, som beslöt först att 1 och sedan att 3 rdlr bko skulle *årligen* uttaxeras af hvarje hel skatteskillning och förräntas till fondens förstärkning. År 1850 uttaxerades 795 rdlr 36 sk bko. (Se om

staden Malmö s. 159, 187). Man erinre sig dessutom att lagtima riksdagar i den tiden skulle hållas endast hvar femte år. Enligt Malmö Tidning nr 31 för år 1837, dog Möller den 4 Augusti samma år, nära 69 år gammal och i Allehanda nr 32 nämnda år finnes en vacker och välförtjent nekrolog öfver honom.

- 3 Jfr. Friberg s. 255, 330; Malmö stads adresskalender för 1886 s. 94.
- 4 Jfr. Friberg s. 223; Om staden Malmö s. 205.
- 5 Allehanda nr 52 år 1828 och nr 75 år 1847.
- 6 Allehanda nr 52 år 1828.
- 7 Han dog den 25 Maj 1848 vid 66 års ålder.
- 8 Han har dock sedermera på det sätt erkänt sitt misstag, att han i sina "Minnen" å s. 150 yttrat: "Genom handtverks societetens fond" (tillkommen på ofvan nämnda sätt genom brännvinsbränning) lades grunden till en välgörenhetsanstalt, som ännu fortlevver och *vunnit stor styrka* under namn af handtverkarnes i Malmö understödsförening".
- 9 Isberg s. 105, 106. Föreningens revisionsberättelse af den 28 Febr. 1873 och den 24 Febr. 1886; Malmö stads adresskalender för 1886 s. 93; Skriftlig uppgift den 3 Juli 1886 af föreningens ordförande, C. O. Jungbeck.

Trettiondeförsta berättelsen.

Om Handelsklassens i Malmö understödsstiftelse

Den 17 Maj 1839 fastställde Kungl. Majt. ett reglemente för "handels societetens i Malmö välgörenhetsinrättning", hvilket, om jag ej är illa underrättad, var författadt af dåvarande rådmannen J. Malmberg. Detta reglemente innehöll, bland annat, **att** hvarje handlande skulle till inrättningen betala, dels såsom inträdesafgift, minst 8 rdlr 16 sk. **dels** i årsafgift 1 rdlr 16 sk., allt banko, för hvarje honom påford hel skatteskillning, hvarförutan inrättningen skulle ega att uppbära efter hvarje afliden delegare, som icke varit underhållstigare, af hans efterlemnade, behållna tillgångar en per mille: – **att** inrättningens styrelse skulle bestå af ordförande och sex ledamöter, biträdda af en notarie; – **att** af de medel, som till inrättningen inflöto, skulle, intill dess de utgjorde ett kapital af 6.666 rdlr 32 sk. banko, detta belopp utgöra en stående räntebärande fond, som under intet vilkor finge tillgripas; – **att** räntan af den samma och årligen inflytande afgifter finge utdelas till understöd för behöfvande medlemmar af handelsklassen, deras enkor, ogifta döttrar och minderåriga eller sjukliga söner – samt **att** räkenskaperna skulle årligen granskas utaf två, af deltagarne utsedda revisorer.¹

Men man insåg snart, att de föreskrifna års- och per mille afgifterna voro för somliga delegare allt för betungande, helst dessa delegare ej kunde påräkna att för sig eller de sina hafva något gagn af samma afgifter, hvarför reglementet ganska snart ändrades, jag vet ej när detta skedde första gången. Emellertid hade inrättningen vid 1850 års slut kommit i besittning af ett kapital på 6.859 rdlr 36 sk. 11 r. banko.²

Den 27 Augusti 1861 fastställdes ett nytt reglemente och den 26 Oktober 1872 upphäfdes detta samt ersattes af ett annat, som ännu är gällande, men det lærer vara meningen att omarbета, när den stående fonden, som vid 1885 års slut utgjorde 44.715, uppgått till 50.000 kronor.

Af sist berörda reglemente synes, bland annat, att stiftelsen har till ändamål att understödja sådana medlemmar af handelsklassen, till hvilken de som idka mångleri- och klädmäklერიrörelse ej får räknas, som kända för oförvitlig vandel, utan eget förvållande råkat i nödställd belägenhet, jemte deras i behof varande hustrur, enkor och barn; – **att** delegarne skola betala uti inträdesafgift 30 och årsafgift 2 kronor, – **att** understöden skola vara dels tillfälliga och dels ständiga; – att stiftelsens styrelse skall bestå af sex, bland dess delegare valde, bofaste män – samt **att** styrelsens räkenskaper skola årligen granskas af två revisorer.

År 1885 utdelades åt 25 delegare tillsammans 1.900 kronor i understöd och åt en afliden delegares dödsbo 15 kronor, i begrafningshjelp.³ Huru mycket, som förut utdelats känner jag icke.

Noter till trettiondeförsta berättelsen

- 1 Jfr. Friberg s. 267 och Om staden Malmö s. 194, 201. 3 1872 års stadgar och bref från vice ordföranden i styrelsen T. Flensburg den 9 April 1886.
- 2 Om staden Malmö s. 201.

Sveriges kungahus 1848.

Trettiondeandra berättelsen.

Om svenska konungafamiljen samt ett betydligt antal svenska och norska trupper i Malmö år 1848.

I Augusti 1836 fick Malmö ett kort besök af kronprinsen Oscar och hela hans familj samt kronprinsessans moder, broder och två systrar. De senare afgingo den 13 i nämnda månad med ångfartyget Gylfe till Kiel och samma dag återvände kronprinsen med sin familj landvägen till Stockholm. Tio år senare, eller den 6 Juli 1846, kom konung Oscar I med gemål och barn till Malmö och var der äfven den gången en jemförelsevis kortare tid. Men i anledning af kriget år 1848 mellan Danmark, upproriska Schlesvig Holsteina-re samt Tyskland, hvilket konungen ville försöka afsluta, om så nödigt blefve, med vapenmakt, vistades han och hela hans familj samt en stor del svenska och norska trupper mycket länge i Malmö.

Redan den 28 Maj kom en fältbataljon af Svea lifgarde och den 6 Juni en dylik bataljon af Andra lifgardet samt förlades i läger på den dåvarande slottsplatsen, nu en större del af Kungsparken. Sistnämnda dag kommo äfven kungen, hans tre äldste söner, utrikesministern Stjärneld, svenska statsråden Sandströmer, Hohenhusen och Genberg, samt norske statsministern Due och statsråden Petersen samt Sibbern äfvensom engelska ministern i Kjöbenhavn Wynn och en bataljon af Kronobergs regemente. Den 7 juni kommo kungen af Danmark med stor svit, deribland hans utrikesminister och dagen derefter Smålands grenadier äfvensom en bataljon af hvardera Kalmar och Kronobergs regementen samt dessutom flera svenska krigsfartyg. Sådana ankommo äfven den 10 Juni och då jemväl en ny bataljon af Kalmar regemente. Den 14 Juni afgingo gardena och sedan andra svenska trupper deribland kronprinsens husarregemente till Fyen. Dessförinnan hade Svea gardes musikkår gifvit koncert i Tivoli till förmån för stadens fattiginrättning. Den 16 Juni ankom en bataljon Agerhus' jägare.

Den 19 Juni var konung Oscars silfverbröllopsdag å hvilken han skänkte 400 rdr till stadens mindre bemedlade invånare och mottog en deputation af ungefär 50 hemmansägare i trakten af Malmö. De anfördes af en högrest ståtlig bonde, Per Andersson i Vintrie, som till konungen höll följande tal:

”Stormäktigste, allernådigste Konung!

Vi helsa Eders majt. vara välkommen till våra byggder. Vi tacka för den faderliga omsorg, eders majt. drager för sitt folks och sitt lands väl och äfven tacka vi för den hjälp, eders majt. har lemnat och påtänker till grannrikets och brödrafolkets skydd, och vilja vi i största underdånighet tillkännagifva den kärlek vi hysa för vår älskade konung och fäderneslandets väl – samt särskildt vid detta tillfälle förklara, att samtliga hemmansägare i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härader äro färdiga att bispringa eders majt. med all den hjälp, i vår förmåga står. Vi hafva mycket att tacka för, intet att beklaga oss öfver. Äfven är det oss en kär glädje att framföra denna förklaring idag, hvilken, såsom vårt älskade konungapars tjugofemåriga bröllopsdag, äfven för oss utgör en kär och betydelsefull högtidsdag.” Såsom ett bevis på, att det ofvannämnda löftet om hjälp innefattade ej blott tomma ord, framlemnade deputationens ordförande en lista, å hvilken redan följande hemmansägare tecknat, hvad de ville gifva konungen, nemligen: Per

Andersson i Vintrie, Hans Persson i Hindby, Jeppa Andersson i Kattarp, Truls Larsson i Eskilstorp, Jöns Andersson i Hököpinge, Måns Tufvasson i Hyllie, hvardera 2.000, Matias Pålson i Bellvy och August Antonsson i Eskilstorp, hvardera 4.000 samt Josef Larsson i Hyllie och Hans Svensson i Tygelsjö, hvardera 1.000, tillsammans 22.000, allt rdlr bko. Rörd i anledning af denna ovanligt vackra handling, tackade konungen varmt de deputerade och samtalade länge med dem, derunder han afböjde mottagandet af den erbjudna hjälpen, emedan han ej behöfde den samma, därför att rikets ständer högsinnadt bifallit hans proposition till dem om ett kreditiv å två millioner riksdaler banko i ändamål, att kunna hjälpa Danmark i dess genom kriget vållade svåra belägenhet, men tillika yttrade han, om han, mot all förmodan framdeles skulle behöfva den ädelt erbjudna hjälpen, han ock skulle tacksamt mottaga densamma.

Den 30 Juni kom drottningen med prinsessan Eugenie och prins August till Malmö och Drottningen skänkte den 4 Juli 200 rdlr bko till pauvres honteux i staden. Tid efter annan ditkommo dels en dansk och en preusisk gesant samt förste kabinetssekreteraren Manderström, af hvilka de två sistnämnda den 3 Juli afreste till Berlin; dels 24 svenska och 12 norska landstigningskanonslupar samt dels flera svenska och norska trupper, och man beräknade den 8 Juli hela styrkan till omkring 6.500 man, hvilka voro dels inqvarterade i gårdarna och dels lägrade i tält på slottsplatsen och i stadens promenader. Men ej nog härmed, ty den 21 Juli ankommo Östgöta begge lifgrenadierregementen, en bataljon af Jönköpings regemente, tre batterier af Wendes artilleri och två batterier norskt artilleri, och det sades, att då voro omkring 10.000 man svenska och norska trupper sammandragna i Malmö. Huru betydande inqvarteringen var, kan man sluta deraf, att i den stora gård vid nordöstra hörnet af kvarteret nr 45 S:t Peter, som tillhörde min bror August och mig, voro inqvarterade två officerare, en läkare och 50 man först af Kronobergs och sedan Jönköpings regemente; men alla stadens invånare, i hög grad intresserade för hjälp åt Danmark i dess rättmätiga och tappert förda försvarskrig mot öfvermakten, gingo med glädje den folkkära konungens alla önsknigar till mötes. Det väckte emellertid hans synnerliga uppmärksamhet, att staden kunde utan svårighet eller missnöje på ett lämpligt sätt rymma så mycket krigsfolk, hvilket föranledde honom att efter slutet af en honom gifven middag skämtsam yttra, att Malmö måtte vara gjordt af gummielasticum. Han frågade flera af sina gäster, deribland mig huru de i gårdarna inqvarterade soldaterna uppförde sig, om de voro besvärliga för husegarne m.m. Jag berättade då, att när jag mottagit 50 man af Kronobergs regemente, så hade de marscherat i regn 1 1/2 mil; – att när de uppkommit på sin blifvande bostad, en mycket stor spannmålsvind, och fått sina våta kappor upphängda till torkning samt undfågnats med en sup, smörgåsar och ett glas punsch, så hade de dansat; – att de hvarje afton uppställdes på gatan utanför inkörsporten till gården och gjorde korum; – att de för öfrigt knappt läto höra af sig – och att man nästan ej märkte att de många dugtiga karlarna funnos i gården, utom på ett ställe, som jag ej vågade nämna, hvarvid konungen utbrast i hjertligt skratt – samt att jag varit en Saulus, men att de gjort mig till en Paulus, ty väl hade jag förr instämt med åtskilliga deruti, att den indelta arméen ej passade för sin tid, men nu var jag fullkomligt omvänd och ville ej mista en enda indelt soldat.

Den 24 Juli ankom danska konungen och i hans samt den svenska konungafamiljens och tusentals åskådares närvaro defilerade för de förre omkring 10.000 man svenska och norska trupper på strandmarken i närheten af Limhamn. Smålands grenadier bestodo den tiden af ovanligt långa och groft byggda karlar samt hade ännu tchakoter och i dem mycket höga plymer hvarigenom de sågo längre ut än de i sjelfva verket voro. När de skulle defilera för andra gången och i half språng marsch, så hördes starka taktfasta stampningar långt förr än truppen kommo fram för konungarne och det berättades att konungen af Danmark utbrast "De e s'gu Jetter" (jättar), hvilket roade konung Oscar

"Escadern i Malmö juni 1848." Blyertsteckning av F. von Dardel.

emedan småländingars vedernamn var getter, och att en närvarande hög preusisk officer, en äkta exerciskarl, brustit ut i gråt samt yttrat, att en sådan trupp fanns ej i hela världen.

Under tiden hade lifliga diplomatiska underhandlingar, under konung Oscars bemedling, egt rum i Malmö och Berlin, och som de syntes leda till ett önskat resultat, så aftågade den 25 Juli Kronobergs och Kalmar regementen för att inqvarteras uti byarne i närheten af Malmö och Lund, der de verksamt biträdde jordbrukarna i deras göromål, samt Jönköpings regemente till Landskrona. Dessförinnan hade befäl och soldater vid Smålands grenadier, Kronobergs och Kalmar regementen samt Vesterbottens fältjägarekår med en till borgmästaren Halling ställd adress af den 24 Juli, såsom bevis på deras tacksamhet mot stadens invånare, aflemnat af dem sammanskjutna 609 rdr för att komma styrelsen för stadens småbarnsskola tillgodo.

Den 14 Augusti ankommo preusiska generalmajoren von Below och majoren von Wildenbruck och den 20 enkedrottningen Desideria samt franska sändebudet Lobstein och engelska sändebudet Wynn. Den 20 och 23 aftågade flera trupper till kantonering å landsbygden och den 26, allt Augusti afslöts ett stillestånd emellan stridande för en tid af 7 månader och derefter började de i Malmö och på landsbygden qvarvarande trupperna aftåga till sina hemorter. Den 3 September kom danske konungen för sista gången till Malmö och den 6 reste konung Oscar med hela sin familj derifrån sedan stadens fattige fått af konungen 200 och enkedrottningen 100 samt drottningen skänkt 200, allt rdr bko. till Josefina slöjdskola och konungen dels lofvat staden sitt i olja målade porträtt, till ett minne af sitt långvariga vistande derstädes och dels utfärdat följande skrivelser:

Till svenska arméen!

Då en svensk armékår på min befallning samlades till det anfallna grannrikets bistånd samt till värnande af nordens hotade trygghet, var jag förvissad om, att såväl befäl som manskap skulle ådagalägga samma krigiska anda, samma krigstukt, som i alla tider utmärkt och hedrat svenska hären. Mellankomna fredsunderhandlingar hafva icke lemnat eder tillfälle att på stridsfältet gifva förnyad glans åt nordens uråldriga krigsära; men under det i vistats inom grannrikets eller egna byggder och der rönt de vackraste prof af invånarnes omvårdnad och välvilja, hafven i, längtande efter kallelse till strid, å

Soldatliv "vid Norska lägret 5 Aug 1848." Teckning av F. von Dardel.

Eder sida visat det lugna ordningssinne, den aktning för hvar mans rätt, som stämplar en under gudsfruktan och krigslydnad fostrad här och som utgöra segrerns vilkor och säkra förebud. Jag förklarar härmed samtliga, till sina hemorter återvändande trupper min synnerliga tillfredsställelse, öfvertygad om, att samma hedrande anda skall upplifva hvarje svensk krigare, om jag funne mig föranlåten att, till försvaret af nordens ära och sjelfbestånd, ånyo kalla Eder under vapen. Malmö den 5 September 1848.

Oscar.¹

Till landshöfdingen och kommandören m.m. grefve Posse.

Malmö den 5 September 1848.

De för hela Norden så viktiga politiska förvecklingar, som under loppet af denna sommar gjort sammandragandet af en betydligare styrka i Skåne nödvändigt, hafva nu, genom ett, som jag hoppas till fredens återställande snart ledande vapenstillestånd emellan de krigförande magterna, upphört. Då de svenska och norska trupperna, till följd häraf, till sina hemorter nu återvända, har jag velat genom Eder, grefve Posse, för Malmöhus läns invånare förklara, huru mycket jag värderar den beredvillighet, hvarmed de öfverallt emottagit den del af brödrafolkens krigare, som här varit församlad. Uti det goda förstånd, som emellan dem varit rådande, har jag funnit ett dyrbart bevis på den fosterländska anda, hvaraf de gemensamt varit livvade och som icke kunnat annat än väcka min lifliga tillfredsställelse. Jag uppdrager åt Eder, grefve Posse, att derom försäkra länets invånare och begagnar tillfället att erkänna det nit i hafven ådagalagt vid ordnandet af de många angelägenheter, som af denna anledning, till följd

af eder tjenstebefattning, eder tillkommit. Jag förklarar eder härmed mitt välbehag deröfver och förblifver eder, grefve Posse,

välbevågen
Oscar

Till borgmästaren och riddaren Halling.

Malmö den 5 September 1848.

Under den tid af tre månader, som jag, i anseende till den del de förenade rikena bort taga uti de politiska tilldragelser, som hotat Nordens lugn och sjelfständighet, fortfarande vistats i Malmö, hafva denna stads invånare icke upphört att lemna de mest aktningsvärda bevis på fosterlandssinne och välvilja för de trupper, som härstädes varit sammandragna. Då jag åt eder borgmästare Halling, uppdrager att för stadens borgerskap och öfrige invånare tolka den tillfredsställelse jag af deras oegennyttiga och hedrande nit erfarit, är det mig tillika ett nöje att förklara eder min erkänsla för de oafslåtliga omsorger i sjelf hafven användt till beredande af verkställighet af de åtgärder, omständigheterna påkallat. Jag förblifver eder, borgmästare Halling,

välbevågen
Oscar

Den 8 September återkom Andra gardets fältbataljon från Fyen till Malmö samt marscherade derifrån till Karlskrona två dagar senare, och den 17 i nämnda månad återkommo de i Malmö förlagda skvadronerne af kronprinsens husarregemente.

Innan jag slutar denna berättelse, kan jag ej underlåta att omtala följande händelse, som tilldrog sig under konung Oscars långvariga vistande i Malmö år 1848. Han brukade vanligen hvarje morgon taga sig rörelse till fots å östra hamnbron eller i norra promenaden och då han hemkom till sin bostad i landshöfdingeresidenset, så var dettas yttre trappa nästan alltid omgifven af mycket folk, för att få se kungen. Vid ett sådant tillfälle hejdades han af en ung gosse, som med mössan i handen frågade, om han var kungen, och när denna fråga besvarats med ja, yttrade "det var bra, ty jag ville så gerna tala med honom" samt då kungen frågade, hvad han ville, fortsatte ungefär så här: "Jo jag ville be kungen vara så god skaffa mig en tjenst som vaktare af får eller svin. Jag är en fattig gosse från Småland och har flera gånger sökt, men ej fått en sådan tjenst, och emedan jag ej vill ligga mina fattiga föräldrar till last samt hört att kungen alltid är mycket god mot fattiga och att han nu var i Malmö, så har jag gått hit för att be om hjälp." Detta roade kungen synbarligen och han tillsade gossen att dagen efter komma igen. Vid middagsbordet först berörda dag, berättade konungen för sina gäster, hvad som händt, hvaraf följdén blef, att den fattige gossen togs i tjenst utaf en af Skånes större godsegare, hvilket dagen efter meddelades den fattige gossen, som dessutom på konungens befallning försågs med ny beklädnad "från topp till tå".²

Noter till trettiondeandra berättelsen.

- 1 En liknande skrivelse utfärdades till norska arméen.
- 2 Ofvanstående 32:dra berättelse är delvis grundad på mitt minne men till mesta på uppgifter i

Malmö Tidning nr 23-29 och nr 32-37; Allehanda nr. 43, 45-48, 50-54, 58, 59, 65, 67, 69, 71, 72 och Snällposten nr. 7, 10, 13, 31, 36 m.fl., allt år 1848, samt Snällposten nr. 17 år 1851.

Smittkoppsvaccination. Oljemålning av Bengt Nordenberg 1861.

Trettiondetredje berättelsen.
Om Medicine doktorn och Kirurgie
magistern, stadsfysikern i Malmö
Gottfried Beijer.

Denna utmärkte läkare, son af stadskirurgen i Malmö Gottfried Beyer och hans hustru Maria Halck, föddes i nämnda stad den 23 Mars 1772; genomgick trivialskolan derstädes; undervisades tillika redan från år 1781 i kirurgi af sin fader; blef student vid Lunds universitet den 17 Februari 1789 och studerade derstädes till år 1791, då han reste till Köbenhavn, der han fortsatte sina medicinska studier till år 1793; reste derefter i samma ändamål till Stockholm, hvarest han aflade kirurgiemagistersexamen år 1794; förordnades samma år den 23 Juni till regementsläkare vid kungl. Wendes artilleriregemente; valdes till stadsfältskär i Malmö år 1796; promoverades till medicine doktor i Lund den 2 December 1797; ingick den 9 Oktober 1798 äktenskap med Agneta Maria Halling,¹ dotter af tullförvaltaren P. Halling och A. M. Bissmark; fick den 16 Juni 1801 begärdt afsked från sin regementsläkaretjenst; valdes år 1807 till stadsfysikus i Malmö; kallades år 1816 till ledamot af svenska läkaresällskapet och afled i Malmö ännu ej 45 år gammal, den 18 November samma år,² djupt sörjd och saknad af enka och nio oförsörjda barn³ samt alla stadens invånare.

Det senare är ingalunda för mycket sagdt. Man kan invända, att mitt omdöme i detta afseende ej förtjenar något förtroende, emedan jag ej var mera än 8 1/2 år gammal vid Beijers död; men utom det, att jag alldrig kan glömma den älsklige, barnkäre mannen, så minns jag mycket väl mina föräldrars samt mina talrika släktingars sorg öfver hans bortgång, och för mig ligger dessutom nu en strax derefter utfärdad uppmaning till stadens invånare af denna lydelse: "Bland de olyckliga händelser, hvilka på någon tid inträffat här i staden, äro väl få af mera ömmande beskaffenhet, än det dödsfall, som borttryckt herr doktor Beijer från hustru och nio oförsörjda barn, utan att de ej ens ega den tröst, som kan hemtas från förmögenhet. Denna källa till hopp om en blid framtid, finnes icke i det olyckliga sterbhuset; men det medlidande, som alltid råder i vårt samhälle; den vänskap den aflidne egt af alla och hans beskedliga uppförande som läkare och medborgare, påkalla säkerligen hvarje medlidsamt, hvarje ädlet hjerta att med något understöd i denne bedröfvansens stund aftorka en tår på de olyckligas kinder; och är det till uppbärande af sådant sammanskott, som jag dels af egen drift och dels uppå uppmaning af många den aflidnes och sterbhusets vänner, denna korta framställning är gjord, under hopp att ändamålet af hvar och en med välbehag omfattas och ej förringar ingången af de årsackorder, som med den aflidne för innevarande år egt rum." Denna uppmaning möttes med allmän välvilja och det sammansköts, utom annat 2.400 rdrlr banko, hvilket var en mycket stor summa i den tiden och i den då jemförelsevis lilla staden. Dessutom synes af magistratens protokoll för den 9 December 1816, att enkefru Beijers ansökning att, till understöd för sig och sina barn, få såsom pension behålla den lön, hennes aflidne man, i egenskap af stadsfysikus åtnjutit med 200 rdr bko årligen, af stadens invånare "enhälligt" bifölls "af erkänsla mot den aflidne". Bevis på denna erkänsla fick enkefru Beijer äfven på annat sätt, så att hon, som var en utmärkt qvinna,

förmådde uppfostra sina många barn till aktningvärda och nyttiga samhällsmedlemmar, dervid hon verksamt biträdde af bland andra, sin broder tullkontrollören P. Halling.

Den aflidne hade varit med om ett verkligt stordåd, nemligen införande i vårt land af kokoppypningen eller vaccinationen (af det latinska ordet vacca, som betyder ko) hvilket mötte så utomordentligt stora svårigheter, att man i våra dagar säkerligen icke kan fatta möjligheten deraf; men att sådana svårigheter verkligen funnos och att det fordrades en ovanligt hög grad af både upplysning och mod hos dem, som genomförde nyssnämnda stordåd, det skall blifva klart af det följande.

Benjamin Franklin, född år 1706 och död år 1790, hade år 1749 uppfunnit åskledaren; men ehuru han var en af världens utmärktaste män och ingen kunde neka, att hans uppfinning var af ett nästan oberäkneligt stort värde samt han genom den samma ej skadade någon människa, blef han likväl föremål för de bittraste anfall af sådana religionsvurmar om hvilka man kan med Kellgren i dikten "ljusets fiender" säga:

**Gudsfruktan sjelf, för vida sträckt,
har den bedröfliga effekt
att vissa huvuden förrycka,**

och hvilkas tänkesätt han i samma dikt på följande sätt anger samt med all rätt förlöjligar:

**"O blygd och hån" - skrek pastor Fån -
"så groft att gäckas med försynen!
Tänk, att den djerfva stoftets son
vill midt i natten nyttja synen!
Förgäfves går då solen mer
på Guds befallning upp och ner
att gifva menskan ljus och värma!
Hon värme genom brasor gör
och genom talgljus våga tör
att sjelfva dagens strålar härma.
Snart har naturen ingen vrå
så djup, så dold att hitta på,
dit menskors öga icke stjäla sig:
hon storm och böljor tygla vet
och räds ej i sin gudlöshet
att hindra åskan slå ihjäl sig."**

Af dylika svärmare i religionssaken blef äfven den engelske läkaren Edward Jenner, född år 1749 och död år 1828, angripen sedan han år 1798 offentliggjort sin stora uppfinning, vaccinationen. Redan i första fjerde delen af 1700-talet hade man, för att förekomma smittkoppor icke utan framgång inympat sådana på småbarn. När flera engelska förnåma familjer med prinsessan af Wales i spetsen tillåtit sig detta, satte sig presterna i England deremot samt förklarade detta förfarande för ett obehörigt ingrepp i Guds verk och gerningar, och en prest sade, att det varit smittkoppor, som djefvulen satt på Job, samt att följaktligen, ympningen ursprungligen var ett påfund af satan.⁴ Jenner visste således, hvad han hade att vänta, och fick äfven erfara det. Timothy Dwight, rektor vid Yale collegæ i Nordamerikas förenade stater predikade emot hans uppfinning och menade, att, om Gud från all evighet bestämt, att vissa människor skulle dö i smittkoppor, så var det en fruktansvärd synd att genom vaccination hindra detta.⁵ Många andra utforo emot Jenner på liknande sätt, men han brydde sig icke derom, utan skickade år 1798 bomullstrådar, indränkta med vaccinnämne och underrättelse om dettas begagnande, till flera länder deribland Danmark.

Med.dr. Gottfried Beijer 1772-1816.

Professor Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld 1775-1840.

Detta allt blef bekant för den upplyste, fördomsfrie, sjelfständige, folkvänlige och energiske sedermera store både läkaren och riksdagsmannen, professorn vid universitetet i Lund Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld. Han var född i nämnda stad den 3 Augusti 1775 och hans fader, biskopen derstädes Petrus Munck, ville göra honom till teolog, som dock icke i ringaste mån öfverensstämde med hans tycke. Han blef, ännu icke 18 år gammal, filosofie magister år 1793, primus vid medicinedoktorspromotionen i Lund år 1794 och samma år adjunkt i medicinska fakulteten, kirurgiemagister år 1799 samt år 1802 vikarierande och år 1805, blott 30 år gammal, ordinarie medicine professor vid ofvan nämnda universitet. Han hade åren 1792 och 1796 studerat äfven vid universitetet i Kjöbenhavn, det förra året samtidigt med Beijer, och derunder gjort flera värdefulla bekantskaper. Sannolikt var det genom dem, som han fick kännedom om den nya uppfinningen. Visst är, att han år 1800 i Kjöbenhavn gjorde sig noga bekant dermed och i början af år 1801 författade en skrift med titel: "Till allmänheten om kokoppor, ett säkert förvaringsmedel emot menniskokokpor", hvilken han önskade få införd i "en berömd svensk journal", hvars utgifvare dock nekade härtill, "förmodligen derföre, att han då ännu delade med nästan alla stora läkare i norden öfvertygelsen om kokoppymningens ringa nytta", såsom Rosenschöld yttrar i det Lund den 7 November 1801 dagtecknade företalet till den af honom i Stockholm utgifvna andra upplagan af berörda skrift, hvaruti han dels beskriver sättet att vaccinera, vederlägger alla de mot vaccinationen gjorda inkast och uppgifver de stora framgångar dermed redan i åtskilliga länder vunnits, men dels ock medgifver att han, som i Kjöbenhavn i Maj nyss nämnda år fått kokoppmateria och dermed i Lund anställt flera försök, "lyckats äfven så litet, som alla de, hvilka med den företogos i Kjöbenhavn". Dessa misslyckade försök och att "nästan

alla stora läkare i Norden voro öfvertygade om kokoppymplingens ringa nytta", skulle troligen hafva hindrat en man med vanlig god vilja från fortsatta försök; men för Rosenschöld som jag, tack vare hans i ungdomen med min far, hans studentkamrat, fast knutna vänskap, lärde under de sista tjugo åren af hans lefnad nära känna funnos ännu då, snart, inga hinder, och än mindre i hans yngre år, då han, äfven till det yttre, ovanligt stor och stark kunde "ställa sitt breda bröst i breschen". Trotsande storm och våg, for han i en liten, öppen båt ånyo från Malmö till Köbenhavn⁶ och skaffade sig, såsom han själf säger i ofvan nämnda företal "frisk materia, som slagit an der".

Kanske skulle han likväl hafva - icke misslyckats i sina människovänliga bemödanden, ty det sanna och rätta gör sig alltid slutligen gällande - men längre tid hindrats att införa kokoppymplingen i vårt land, om han icke i Malmö haft hjälp af sin ungdomsvän och studiekamrat, Gottfried Beijer.

Härom berättar Halling i sina minnen s. 19 först att Rosenschöld från Köbenhavn "egenhändigt öfverförde första vaccinnämnet och med påräknad framgång använde det på ett barn, hvars fader, en denna stads läkare, var nog fördomsfri, att, utan moderns vetenskap, tillåta det, hvilket den tiden af många betraktades såsom en hjertlös handling; barnet lefver ännu" (år 1848), "är nu maka och moder och har alldrig haft smittkoppor", samt vidare följande: "Under sitt verksamma nit för den välgärning, han ville skänka sitt fädernesland genom skyddskopporna, slöt sig Rosenschöld med hela hjertligheten af sitt på ungdomsvänskap och likhet i tänkesätt grundade förtroende till den nyss nämnda läkaren, doktor Gottfried Beijer. Författaren var en nära anförfvandt" (svåger) "till denne och hade ofta tillfälle se honom kämpande för sin nya lära, som redan börjat fångsla den allmänna uppmärksamheten. Ut i det rum vid Stora Torget, som öfverste Ström nu bebor,⁷ var det som Rosenschöld undervisade. Hvarje Lördagseftermiddag var då hela rummet uppfyllt af qvinnor af folket, någon gång till och med genom gåfvor dertill uppmanade, hvilka framhöllo sina späda barn till ympning af Rosenschöld eller hans vän, hvilka ömsevis förde lancetten. Det svåraste problemet var, att alltid kunna bibehålla friskt vaccinationsämne. Det lyckades likväl genom ändamålsenlig indelning af de till ympning öfvertalade. Författaren själf" (han var då 11 år gammal) "tjänade till experiment för afgörandet af den tvistefrågan huruvida kokopporna verkade äfven på dem, som haft naturliga eller s.k. smittkoppor. Med sådana hade författaren varit ganska hårdt hemsökt 2 à 3 år förut. Ympningen skedde och kopporna slogo an, men föllo på tredje dygnet. Vid samma tillfälle ympades par curiosité en prost på 50-talet, som icke haft smittkoppor. Han erhöll kokoppor, hvilka gjorde den vanliga kursen till slut".

Rosenschöld åter, som mot slutet af sin ofvan nämnde år 1801 utgifna skrift ställer en värtalig, varmhjertad uppmaning till alla dem, hvilka af okunnighet eller fördom underlåto att låta vaccinera sina barn, yttrar derefter följande: "Redan har en läkare här ådagalagt sitt oinskränkta förtroende till kokoppymplingen genom att ympa sin egen son. Regementsfältskären, doktor Beijer i Malmö har tillåtit mig, att ympa sin son med materia, som jag fört med mig från Köbenhavn och denne har haft de ordentligaste kokoppor. Samma läkare har sedermera ympat flera med materia tagen af detta barn, hvilka haft kokopporna med samma lycka.⁸ Jag har redan ympat många, så väl här", (i Lund) "som på landet, och tillbjuder mig att utan betalning ympa hvart och ett barn, som föres till mig Måndags- och Torsdags förmiddagarne innan kl. 10. Äfvenledes tillbjuder jag hvar och en läkare, som skriftligen anmodar mig derom, att sända honom frisk kokoppmateria, förvarad mellan glas på bästa sätt. Jag skulle dock ännu hellre se, att den läkare, som ej vistas för långt från Lund, ville skicka hit ett barn, som jag kunde ympa här, så han sedan af det kunde få så mycket friskare materia".

Af den ifrågavarande skriften lät Rosenschöld på sin bekostnad trycka åtminstone två stora upplagor och på titelbladens baksidor lästes: "Hvar och en invånare i Skåne, som åstundar denna skrift, undfår den gratis af författaren."

För öfrigt arbetade han outtröttligt i många år för kokoppymplingens införande i vårt land samt lyckades fullkomligt deri, hvilket ock sent omsider offentligent erkändes på det sätt, **dels** att konungen år 1813, sedan Rosenschöld flera år förut kallats till hedersledamot af vaccinationskommittéen i Paris, gaf honom vaccinationsmedaljen i guld, derför att han först infört vaccinationen i vårt land,⁹ samt **dels** att denna genom lag blef obligatorisk derstädes år 1815. Han dog mycket hastigt i Kjöbenhavn den 17 Maj 1840.¹⁰

Om någon skulle tycka, att jag yttrat mig alltför vidlyftigt om vaccinationen och de första kämparne för dess införande hos oss, så tillåter jag mig erinra, att den ena af dem var läkare i Malmö och att vaccination i Sverige **der först** egde rum; - att den store, verldsbekante, franska vetenskapsmannen Cuvier yttrat om Jenners upptäckt, att den ensamt var tillräcklig att gifva hans namn en framstående plats inom vetenskapernas historia samt skulle föreviga Jenners namn och ställde honom högt bland människoslägtets välgörare;¹¹ - att i "Sverige, oberäknadt Finland, dogo år 1752 öfver 10.000 personer i smittkoppor; 1757 återigen öfver 10.000; 1763: 11.662; 1768: åter öfver 10.000; 1769: öfver 10.000; 1773: öfver 12.000; 1779: öfver 15.000; 1784: öfver 12.000; 1800: öfver 12.000 och 1801: öfver 6000", men 1802 blott 1533; 1810: 824; 1820: 143 och 1822 endast 11¹² - **samt att** medicineprofessorn i Helsingfors M. W. af Schultén i Finsk tidskrift för år 1886 yttrat, "att det genom vaccinationens upptäckt lyckats med ett slag tränga tillbaka en af de mest mordande och till sina verkningar förfärligaste farsoter". Det förra är redan med siffror ådagalagt; beträffande det senare anför jag Törnbloms ord å sid. 19: "Vi veta nu knappast, hvad smittkoppor vill säga, hvilken förfärlig sjukdom de fordom voro; allmänheten har åtminstone glömt det. Huru mången har väl tänkt sig en moders lidande, då hon stod framför sitt ohyggligt vanställda barn, hvars kropp spridde omkring sig en odräglig stank, hvars ansigte svällt upp till en oformlig klump, som knappast kunde vidröras utan vämjelse. Och de, som tillfrisknade - af dem voro en stor mängd blinda, döfva, lytta, vanställda".

Genom iakttagelser under många år från innevarande århundrades början har man funnit "att den första vaccinationen aldrig har skyddat någorlunda säkert under mer än 12 till 15 år, att der efter mottagligheten för smittkoppor småningom ökas, så att vid 25 års ålder endast hälften och vid än mer framskriden ålder ännu färre personer hafva bibehållit full nytta af den första vaccinationen, utan endast den fördelen, att smittkoporna medföra mindre fara för lifvet för dem, än för ovaccinerade.¹³

Detta fick man åren 1838 och 1839 erfara på flera andra orter i riket, hvarest smittkoppor blefvo gängse, deribland Malmö. Bland dem, som år 1838 derstädes först angrepos af dem och det ganska hårdt voro, eget nog, doktor Beijers ofvannämnde äldste son, Gottfried, då stadsbokhållare i staden, och svärson, den utmärkte industriidkaren Frans Henrik Kockum, hvilka icke låtit revaccinera sig. Så snart Rosenschöld fick veta detta, skyndade han till deras sjuksängar och menskligt att döma, räddade dem. De lefde derefter i många år, Kockum utan, men Gottfried Beijer med många kopparr i ansigtet. Den sistnämndes syster Maria gift med prosten Pettersson i Kågeröd, och broder Per, då boende i Ystad, hade ej heller låtit revaccinera sig, angrepos af kopporna och afled i den förfärliga sjukdomen.¹⁴ Jag hade likasom de, blifvit vaccinerad af deras fader, efter hvars lansett jag sedan år 1808 har 6 tydliga märken på mina armar; men jag lät revaccinera mig och förblef, ehuru ganska mycket blottställd för smitta, dock deraf fullkomligt oberörd.

Noter till trettiondetredje berättelsen.

- 1 Hon dog den 17 Januari 1858.
- 2 Efter Sveriges läkarehistoria af J. F. Sacklén.
- 3 Bland dem f.d. generaldirektören och chefen för kungl. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen Carl Gottreich Beijer, född 1811.
- 4 Om smittkoppor och skyddsmedlen mot dem af Med. d:r A. Törnblom. Sthlm 1874 s. 10, 14, 15.
- 5 Fria tankar, föredrag och afhandlingar af R. Ingersoll. Ny följd öfvers. af E. Fredin. Sthlm 1885 s. 18.
- 6 Halling s. 19.
- 7 Huset finnes icke mera. Det låg i den nu varande Östra Hamngatans södra mynning och nedrefs för denna gatas anläggning år 1867.
- 8 Hvar och en finner lätt olikheten i vissa afseenden emellan Hallings och Rosenschölds uppgifter. Den förre skref efter minnet år 1848, den senare år 1801 och synes redan för den skuld vara tillförlitligare. Dessutom föddes Beijers, af Halling afsedda äldsta dotter, Anna Margareta, sedermera fru Knutsson, år 1799 och hans andra dotter i ordningen, Maria, sedermera fru Pettersson år 1803, men hans äldste son, Gottfried, år 1801 och hans två yngre söner 1809 och 1811, hvartill komma, att uti det af medicinalrådet A. H. Wistrand år 1853 utgifna supplementet till Sackléns Sveriges läkarehistoria å s. 19 säges, att nyss nämnde Gottfrid var det första barn, som vaccinerades i Sverige. - Det första svenska barn, som vaccinerades var, enligt s. 47 i den bekanta skriften "Reise über den Sund", tryckt i Tübingen 1803, slutligen excellensen Jakob De la Gardies ende son, hvilken föddes och vaccinerades år 1800 i Wien, hvarest fadern då var svensk minister.
- 9 Biografiskt lexikon; Anreps svenska adelns ättartaflor.
- 10 Törnblom s. 15; Anreps nyss åberopade arbete.
- 11 Törnblom s. 46.
- 12 Likaledes s. 17, 18.
- 13 Törnblom s. 36.
- 14 Så har det blifvit mig sagdt af en deras broder; men möjligt är att fru Pettersson, som afled den 29 Januari 1838, dog i barnsäng; ty den dagen födde hon ett barn, som afled den 3 nästpåföljda Februari. Se Allehanda nr 6 år 1838.

Trettiondefjerde berättelsen.

Handlanden, tobaksfabrikören,
bruks- och godsegaren, kommerserådet och
riddaren af kungl. vasaorden
Frans Suell

Böj Malmö knä vid griften,
Din störste son göms der.

Till Malmö inflyttade fordom många Holländare och Tyskar, hvilka der omplanterade sina hemländers flit och industri.¹ Bland de senare, var en Frans Suell,² som dock härstammade från Groems i Holland. Om hans födelseort finnas olika uppgifter och man vet ej med säkerhet, om han var född i Plöen uti Holstein eller byn Gröms ett litet stycke norr om Lybeck. Från den gamla hansestaden lär han i senare fjerdedelen af 1600-talet hafva kommit till Malmö,^{2a} der han gifte sig. Härom läses i S:t Petri kyrkas vigselbok: "Den 25 Juli 1712 kopulerades unge handelsmannen **Frantz Suhl, von Lybecker**, och salig Ernst Steins dotter, jungfru Anna Katarina Stein hemma i huset af tyska pastoren D. Niehenk, hvilket är skedt med mitt konsens, efter Suhl säger sig icke förstå svenska språket." Han dref en vidsträckt in- och utrikes handel; anlade en tobaksfabrik; förvärfvade en mängd fastigheter i staden äfvensom Limhamns kalkbruk och Lomma tegelbruk samt blef genom flit och omtanke en af Malmö förmögnaste borgare. Men Karl XII:s krig och finansoperationer, som ruinerade många, verkade äfven menligt på Frans Suells välstånd. Han hade försträckt kronan penningar, men hade svårt att få dem åter;³ och när konungen påbjudit stora förmögenhetskontributioner i silfver samt att en hvar borde vid strängt straff mottaga de bekanta mynttecknen, så kunde Suell ej finna sig deri och anklagades för att hafva undandoldt en del af sitt silfver, hvaraf följdén blef, att han inspärrades på Malmö citadell. Hans ofvannämnda hustru, en ovanligt vacker, ung qvinna, skyndade därför till Lund, der konungen år 1716 uppehöll sig, och ämnade att med knäfall beveka honom återskänka mannen sin frihet. Men det gick med henne, som med Aurora Königsmark: "hon ohörd vände om". Då fick mannen tillåtelse att under bevakning af en ryttare sjelf resa till Lund. Ditkommen, kunde han ej strax få audiens och, utmattad af fångseluften samt resan, somnade han med sin böneskrift i handen på en af förmakets stolar. Under tiden utkom konungen, blef genast varse den sofvande och fick veta hans ärende. Sakta tog konungen skriften ur hans hand, läste den samma, tecknade därpå några ord, lade skriften för mannens fötter och gick sin väg. När Suell vaknade, förkunnades honom på konungens befallning, att hvarken han eller hans skrift mottogos, och han återvände således djupt nedslagen till Malmö. Men vid östertull väntade honom många vänner och deribland stadens kommandant, som redan kände hvad som tilldragit sig. Suell omtalade sitt missöde, men kommandanten fordrade att få se böneskriften och fann derpå de betydelsefulla orden: "Bifalles Carolus".⁴ Sålunda hade han visserligen återfått sin frihet, men han förlorade stora summor på mynttecknen och var före sin död den 24 April 1748 i den sorgliga belägenheten att icke mera än nått och jemt kunna göra rätt för sig. Förtjensten af att detta lät sig göra tillhörde hans son Nicolaes Suell, hvilken redan i faderns senare

Frans Suell d.ä. 1689-1748.

lefnadsår öfvertagit ledningen af hans affärer. Han fortsatte och utvidgade dem; egde flera af faderns stadsfastigheter; ofvannämnde kalk- och tegelbruk samt den i den tiden betydliga landegendomen Terningholm å stadens egor och var vid sin, menskligt att döma, allt för tidiga död den 19 November 1760 en för redbarhet och drift ansedd förmögen man. Gift med Katarina Helena Weijer, hade han med henne, utom en dotter, Anna Maria, som blef gift med tullförvaltaren J. Wong, en son Frans,⁵ hvilken föddes i Malmö den 9 Juni 1744⁶ och framdeles blef den utmärktaste man, som någonsin derstädes lefvat och verkat.

Bestämd för handelsyrket hade, efter den tidens sed nämnde Frans Suell redan vid 10 eller 12 års ålder tagits till biträde i faderns handelsbod. Men denne måtte hos sonen hafva upptäckt ovanliga anlag, ty redan år 1758 lät han inskrifva sin son bland de studerande vid Lunds universitet, något som i den tiden var högst sällsynt, enär med universitetsstudier då nästan uteslutande afsågs utbildande af tjenste- och vetenskapsmän och sådana studier förmenades vara obehöfliga för en till blott borgerliga yrken ämnad yngling. Upptagen såsom medlem af lektor Ivar Kraaks familj och ställd under denna lika insigtsfulle som välvillige mans ledning, begagnade den unge pensionären under två års tid hans och flera andra lärares undervisning samt gjorde lyckliga framsteg i historia, geografi, lefvande språk, matematik och mekanik.⁷ Derefter lemnade han visserligen universtitetsstaden, men glömde aldrig sina föbindelser till sin mentor, utan hade städe hans porträtt, under hvilket han egenhändigt skrifvit: "I ungdomen min läromästare, i mognare åren min vän", för sina ögon.

Utrustad med de kunskaper, han vid högskolan förvärfvat, återvände den unge Frans Suell till föräldrahuset, och sedan han blifvit väl bekant med der förefallande göromål i merkantilt hänseende, fick han göra resor i främmande länder, för att i dem ytterligare utbildas för sitt yrke. Derunder gjorde han personlig bekantskap med en rik handlande i Hamburg vid namn Salomon Roosen, som omfattade honom med mycken välvilja och såsom vi framdeles skola finna, blef en betydande befordrare af hans timliga framgångar,

Frans Suell d.y. 1744-1817.

hvilket han alltid tacksamt erkände, städse hafvande för sina ögon Roosens porträtt, hvarunder han med egen hand tecknat: "Han lefde länge, men icke nog för behöfvande och vänner. Min och de minas lycka är en följd af hans vänskap."⁸

Denna lycka hotades emellertid på ett, jemväl för den unge mannens hjerta kännbart sätt, då hans fader i sina bästa år, den 19 November 1760, genom döden rycktes från hustru och barn. Den förra, biträdd af den man, som sedan blef hennes andre make, och två huset tillgifna tjenare fortsatte emellertid enligt den aflidnes förordnande,⁹ den stora handels-, fabriks-, bruks- och landtmannarörelse, som han i lifstiden idkat, till dess hon år 1762 trädde i nytt äktenskap med nyssnämnde man, då handlanden i Malmö slutligen rådmannen och borgmästaren derstädes Henrik Falkman (min farfar), som med sina egna förenade Suellska husets affärer.

I honom fick Frans Suell en öm och trogen ledare. Huru detta skedde, huru min farfar vårdade dem, som behöfde hans hjälp, derom torde följande gifva en aning, kanske anses innehålla ett ojäfvigt vittnesbörd. Hans svåger, rådmannen Anders Schartau¹⁰ i Malmö, dog år 1773 och efterlemnade i tryckande fattigdom 7 redan moderlösa barn, deraf det äldsta blott 12 år gammal. Föregående tiders partistrider hade söndrat svågrarna från hvarandra och **Hatten** hade ej på många år varit inom **Mössans** tröskel; men min farfar skyndade till sorgehuset och tog till sig samt uppfostrade som egna alla de värnlösa barnen, af hvilka de två yngsta, som voro tvillingar, äfven medförde amma, och det äldsta sedermera prosten Henrik Schartau i Lund, blef en af det svenska Zions starkaste väktare.¹¹

Betraktande Frans Suell i allt som sin egen son, tog min farfar honom först till sig i egenskap af ett pålitligt och skickligt biträde å sitt kontor och sedan eller år 1771 såsom bolagsman. Detta bolag, hvilket vi kunna kalla Falkman & Suell, ehuru jag ej är säker på, att detta var dess namn, fortsattes fastän Suell redan år 1774, vunnit burskap som egen handlande i Malmö till år 1794, då min farfar utgick ur bolaget och Suell blef ensam egare af alla dess tillhörigheter samt fortsatte dess stora fabriks- och handelsrörel-

se i sitt namn. Tacksamhet tillhörde, derpå redan två bevis blifvit anförda, Suells ädla karaktär och han glömde aldrig sina förbindelser till sin andre fader utan visade honom alltid en sonlig vördnad; och när min farfar, som dog i Februari 1809, lades på sotsängen samt med bekymmer tänkte på den förlust, som skulle träffa hans enka och fem egna barn, i följd af den för ett år tillbaka timade eldsvådan i klädesfabriken Concordia, deruti han egde 50 aktier till ett värde af 20.000 rdlr., så skyndade Suell till honom, bad honom vara obekymrad för den förlusten och lofvade att vidkännas densamma, hvilket löfte han äfven med vanlig ärlighet höll.

År 1771 och följande år köpte Falkman & Suell och sammanförde till en enda fastighet flera gårdar, deribland "Myntergården" tillsammans upptagande omkring norra tredjedelen af kvarteret nr 40 Frans Suell samt belägna mellan Stora Torget, Frans Suells- Vester- och Mäster Johansgatorna. Derefter utvidgades bolagets tillverkning af tobak och uppmuntrades årligen af tobak på skånsk jord, så mycket ske kunde. Men olyckliga konjunkturer vållade, att bolagets affärer gingo illa och troligen skulle fått det sorgligaste slut, om ej den ofvannämnde Salomon Roosen, värderade begge bolagsmännen för deras redbarhet, försigtighet och duglighet samt inseende, att de ej sjelfva vållat den hotande olyckan, lemnat dem tillräcklig kredit, för att kunna fortsätta och reda sina affärer. Vid denna tidpunkt inträffade dessutom en händelse hvilken visar, huru för vanliga människors ögon våra öden äro ett slumpens verk, men hvori den, som tror på Försynens vishet och outransakliga vägar, skall se Guds finger. Bolaget skulle nemligen hos Salomon Roosen requirera sitt vanliga behof af amerikansk tobak för sin fabrik, då någon af bolagsmännen – man vet ej hvilken – genom misstag skref en nolla för mycket. Roosen blef högeligen bestört öfver den ovanligt stora requisitionen, men fullgjorde densamma. Derom underrättade han bolagsmännen, lifligt förebrående dem, att de frånträdt den vanliga försigtigheten, men återsände dock, ledd af gammalt förtroende, till dem det enda bevis på deras oförsigtighet, som han hos sig egde och som ju allena kunde för framtiden möjligen skydda honom sjelf för efterräkning, nemligen deras egenhändiga bref. Förfärlig blef den visshet om misskrifningen, som detta bref innehöll och de skyndade att i ett nytt bedja Roosen försälja hvad de icke kunde använda. Men den redliga mannen, som kunnat begagna detta nya uppdrag till egen vinning, skref i stället ett afslag på deras begäran; erbjöd kredit för 100.000 mark mot fyra procent, att betala efter eget godtfinnande när de kunde, skedde det också icke i Roosens eller hans barns lifstid, och bifogade den underrättelsen, att Nordamerikanerna den 4 Juli 1776 förklarar sig sjelfständige; att ett långvarigt krig ej kunde undvikas samt att priset på tobak i följd deraf skulle stiga, som ock snart i betydlig mån skedde.¹² Denna sjelfständighetsförklaring befäste äfven bolagets sjelfständighet; och ett oting i och för sig – en nolla – var det, som beredde Suell möjligheten att verksamt kunna bidra till fädernestadens och fosterlandets väl, hvilket han jemväl gjorde, på sätt jag nu skall ådagalägga.

Att och huru han grundlade samt i många år utvidgade Malmö hamn, har jag redan, i andra berättelsen utförligt ådagalagt, hvarför jag här kan inskränka mig till att blott åberopa samma berättelse och att nämna, dels att, sedan hamnen kommit i någorlunda brukbart skick, stadens handel och rörelse märkbart tilltogo; – att början då äfven gjordes att emancipera Malmö från dess gamla förlagsorter, Hamburg, Lübeck och Köbenhavn och att i stället deltaga i den stora världsmarknaden – samt att Suells, stadens störste skeppsredares, fartyg besökte aflägsna hamnar, tagande erforderliga utländska varor på deras produktionsorter, hvarigenom stora fördelar bereddes både honom och dem, till hvilka varorna afyttrades.

Den ofvanberörda, på Skånsk jord odlade tobaken blef dels till en början förädlad i Suellska tobaksfabriken och dels skickad till andra tobaksfabriker i riket. I hvilken skala detta i äldre tider skedde, känner jag icke; men det vet jag att till medlet af April 1817 hade af nästföregående års gröda Suell köpt 10.690 lispund och för det mesta betalt 4

Socketbruket Patrioten i kv. Svanen. – Detalj av aktiebrev 1836.

rdlr för hvarje pund; tobaksfabriken Försöket 38.299 skålpund; tobaksfabrikören N. Falkman 40.000 skålpund samt från Malmö till Stockholm utskleppats 111.960 skålpund skånska tobaksblad.¹³ I sammanhanget härmed må det nämnas, att sedan i Malmö, jag vet ej när, stiftats ett bolag under firma "tobaksfabriken försöket", så blef detta den 16 December 1815 upplöst och dess rättigheter samt firma öfverlätna på ett nytt bolag, bestående af professor E. Trendelenburg, handlandena L. J. Bager, Jonas Ståhle och D. Riber samt juveleraren Norlin och repslagaren Conrad Tideman.¹⁴ Men både denna tobaksfabrik och den, som egdes af ofvannämnde Falkman gingo öfver ända i följd af Malmö diskontverks fall år 1817.

Två sockerbruk, Svanen och Patrioten funnos, men blefvo år 1801,¹⁵ på Suells framställning, förenade till ett, kalladt Patrioten, hvilket drefs i stor skala, tack vare omtänka, drift och kredit. Då han dog, egde han 91 aktier à 500 rdlr rgs stycket uti det nämnda bruket.¹⁶ Den 26 November 1831 utbjöds det till försäljning för 25.000 rdlr bko.¹⁷

År 1798 anlades en på aktier ställd förträfflig klädesfabrik, Concordia kallad, i hvilken Suell var den störste aktieägaren och en af de två styresmännen. Denna fabrik skall jag beskrifva i nästa berättelse.

Vid utförandet af alla nu nämnda företag kommo Suells i ungdomen inhemtade insigter i matematik och mekanik honom mycket till hjälp. I mognare år hade han – som egde den största och dyrbaraste boksamling i Malmö, hvilken tyvärr förskingrades genom auktion den 1 Augusti 1825¹⁸ – äfven studerat landbrukets teori och kemi. Också kunde han sjelf upprätta ritningar till byggnader af flera slag; med säker blick beräkna utgången af sina företag i åtskilliga riktningar; noga pröfva de personers skicklighet, som vid deras utförande behöfdes, samt i öfvertygande, på saken gående språk framställa sina tankar, gällde det att tala till en i upprorsstämning stadd folkmassa,

hvilket han gjorde under ett af höga pris på spannmål och bröd uti Malmö i December 1799 framkalladt upplopp, till hvars stillande han väsentligen bidrog,¹⁹ eller eljest till sina medborgare eller till sin konung, derpå många vid hans död befintliga, egenhändigt skrifna handlingar lemnade ojäfaktiga vittnesbörd. Det var således icke blott lyckan, representerad af Salomon Roosen och den ofvannämnda nollan, utan mannens ovanliga förstånd och kunskaper, som gjorde, att han, mera än andra kunde befordra eget och det allmännas väl. Och dertill bidrog han, äfven utom området för den egentlige köpmannens och fabrikörens yrken. Brukshandteringen och jordkulturen hafva till honom stora förbindelser.

Hans fäder hade egt Limhamns kalkbruk²⁰ och Lomma tegelbruk,²¹ begge, belägna ej långt från Malmö. Komna i hans ego, skötte han dem med samma ovanliga drift och omtanke, som uppenbara sig i alla hans företag. År 1797 köpte han Ryds, nu Delaryds bruk i Småland. Det var mycket förfallet; bönderna i orten, föga reelt behandlade, hade länge gjort svårigheter vid att förse bruket med kol och malm, och den senare var dessutom af det slag, som myrmalm kallas, skör och föga gifvande. Men Suell uppsökte bättre malm i de bruket omgifvande bergen, och när denna icke syntes honom nog rikhaltig, tog han hvad han behöfde från det märkvärdiga Taberg; gjorde allmogen sig benägen genom god behandling byggde ett nytt blåsverk af förbättrad konstruktion och hade, då han år 1805 sålde bruket till excellensen, grefve Ruuth, uppdrifvit den årliga tillverkningen från 200 till 500 skeppund, dermed jemväl spridande mycken välmåga i trakten.²²

Som reformator af jordbruket verkade Suell med sitt exempel på ett för Skåne högst välgörande sätt och blef i detta fall för sin ort, fastän i mindre skala, hvad den oförgätliga friherre Rutger Macklean på Svaneholm, död därstädes 74 år gammal den 14 Januari 1816 var i stort sett för sin. Suell hade nämligen köpt 7 halfva utsocknefrälsehemman i Hyllie, nära Malmö belägna och af 33 gårdar bestående kyrkoby. Deras åker- och ängstegar lågo vidt kringspredda uti sju så kallade vångar eller gårde. Hvarje hemman hade 76 sådana tegar och Suell icke mindre än 532 af hvilka de minsta ej innehöllo mera, än 1 1/2 kappeland. Den ene åboen berodde helt och hållet af den andre, nödig tillsyn på arbetare, stängsel och fredhållning var det omöjligt att åstadkomma; tegarna voro antingen för små eller för långa och smala att kunna väl skötas; ogräs hade öfverhand och säden blef dålig; fastän jorden var af den bördigaste i Skåne, bar den i allmänhet säd blott två år och låg det tredje i träde, och åboerne hade svårt att berga sig samt utgöra dem åliggande skatter och onera.²³ Ett sådant, all frihet och förbättring hindrande förhållande blef för Suell olidligt. För den skuld begärde och fick han i Augusti 1790 förordnande för landtmätare att i större skiften förlägga sina egor. Men ännu fanns ingen enskiftesförordning, som kunde tvinga, der goda ord och råd ej hjälpte; ty det var först år 1803 sedan Macklean samt Suell visat möjligheten och fördelarne af enskiftens verkställande, som en sådan förordning utkom. Suell hade för den skuld allt att befara af böndernas kärlek till fädernas sätt att bruka jorden, ovilja mot alla nyheter, fruktan för kostnader och den gamla misstänksamheten mot alla, som ej bära bondhatt och tröja, och han mötte äfven stora svårigheter; men han föredrog dem med ett väl beräknadt tålmod; bönderna lemnades tillfälle att noga samråda om det förmenta elände, som skulle öfvergå deras by, och genom icke obetydliga, dels tillfälliga, dels sin egendom för alltid träffande uppoffringar, bragte han sina grannars tvehågsenhet och ovilja till det för honom lyckliga resultat, att han fick alla sina egor utlagda i hufvudsakligen två skiften, om ock på byens minst odlade och närmast sjön belägna jord, hvarefter byens återstående egor fördelades i fyra gården och 22 å 24 tegar till hvarje gård.²⁴

Suell, sålunda frigiord från lydnaden under "Bys skrå", som de forna byordningarna betydelsefullt nog kallades, uppförde med nästan otrolig hastighet redan före 1790 års

Länderiet Mölllevången. Oljemålning av C. C. Dahlberg.

slut nödiga byggnader å sitt största egoskifte, som han efter sin hustru kallade Annætorp, anlade derå efterhand en stor plantering af vilda och bärande träd samt lät landmätare till ordentligt cirkulationsbruk i fyra sädesgården och sex s.k. klöfverlyckor indela det återstående af nämnda skifte, endast med undantag af sju lägenheter, afsedda till bosättning af arbetarefamiljer. Snart derefter, eller år 1792, köpte han utsocknefrälsehemmanet nr 5 ett mantal i Hindby, intill Hyllie belägna by. Genom nya uppoffringar blef detta hemman genast lagdt i enskifte, men på byens sämsta mark vid sjön, hvarefter det indelades och bebyggdes till 16 torplägenheter samt ett väl doteradt skolhus, alltsammans i form af en liten regulier by med gator och torg, som kallades Stormby.²⁵

På detta sätt utrustad med betydliga odlingsfält och tillräckliga arbetskrafter, hvarpå stor brist varit å den förut ödsliga trakten, började Suell sitt arbete som landtbrukare. På odlingen af artificiell äng, dittills föga eller intet känd, lade han stor vikt, och bönderna i nejden sågo snart med förvåning stora fält bära klöfver och andra förut nästan okända foderväxter. Med tillhjelp deraf utvidgades ladugården, kom den förut magra jorden i hög kultur och på åkrarne vaggade de härligaste skördar af alla i den tiden brukliga sädeslag. Detta verkade högst fördelaktigt på bönderna i trakten, ty det är mera ögat och erfarenheten, än spekulationen och förståndet, som vänja den mindre upplyste vid tidens nyheter samt lära honom inse, hvad i dem är godt och nyttigt; och de som kommo, för att se Suells förutspådda ruin på hans förmenta orimliga företag, blefvo öfvertygade, att han var en läromästare värd att följa. Som han derjemte ej undandrog sig att tillhandagå med råd och upplysningar, så blefvo äfven de i närheten af Annætorp liggande byarne, sedan 1803 års enskiftesförordning utkommit, snart nog enskiftade samt efter hand väl odlade.

Men ej blott nyttan hade i Suell en trogen målsman; äfven det prydliga fann i honom en varm vän, hvarpå länderiet Möllevången inom Malmö stads område blef ett lysande bevis. Detta ställe, bestod ursprungligen af sumpiga och flera egare tillhöriga åkrar, hvilka åren 1782-1803 efter hand, till en sammanräknad areal af 131 tunne- och 11 kappeland, af honom inköptes. Han lät omsorgsfullt utdika marken samt år 1801, med biträde af manskapet vid en del af Jönköpings då i Malmö förlagda regemente upptaga stora kanaler. Med tillhjälp af en från utlandet införskrifven kunnig trädgårdsmästare, Rheinhardt, anlade han vid och omkring nämnda kanaler en stor engelsk park och dessutom på något afstånd derifrån en förträfflig trädgård af betydlig rymd, begge till en del bestående af förut okända trädslag. Mellan nämnda anläggningar uppfördes ansenliga åbyggnader hvilkas tomt tillika med park och trädgård innehåller en areal af 11 tunnland, och jorden bringades småningom i full kultur, äfven här genom odling i stor skala af artificiell äng. Parken uppläts till allmänhetens begagnande och Möllevången blef en trädgårdsskola i stort, hvarifrån hågen för och ämnen till planteringar i byggen utgingo. För att ytterligare befordra den förra förlade han ett i Lund 1811 tryckt arbete af professor A. J. Retzius med titel: "Anvisning till trädplantering för allmogen på landet, i synnerhet å skånska slätten", hvilket arbete utdelades till bönderna å den senare utan betalning. Möllevången såldes efter hans död den 7 Augusti 1821 till hans svärson, handlanden Lorens Kockum, för 20.000 rdlr och efter dennes död den 3 Oktober 1831 för 26.666 rdlr, allt bko, till handlanden P. G. Backman, som derstädes anlade en stärkelsefabrik och åt sin broder, apotekaren Backman, upplät större byggnad, hvaruti han hade en s.k. Karlsbaderinrättning, hvilken af många bland stadens och ortens invånare under somrarne besöktes.²⁶

Suells ovanliga egenskaper och verksamhet i både eget och det allmännas intresse, kunde ej undgå en väl förtjent uppmärksamhet. Redan år 1801 kallades han till ledamot af kungl. patriotiska sällskapet. Året derefter, sedan han länge varit ett verkligt kommerseråd, gaf konungen honom mot hans vilja titel deraf och få år derefter utnämndes han till riddare af kungl. vasaorden - ett i den tiden ovanligt hederstecken, som sällan blifvit mera förtjent, men han likväl länge sökte att undgå till dess det påtvingades honom af konungen personligen. Malmö diskontbolag utsåg honom år 1803 till diskontverkets förste direktör, i hvilken befattning han kvarstod till år 1812; till flera kommunala bestyr inom Malmö kallades han af allmänna förtroendet; han var till sin död den erkändt förste af stadens borgerskap, och när Malmöhus läns kungl. hushållningssällskap år 1813 inrättades, så tillegnade sig det samma genast den utmärkte mannen, som valdes till viceordförande, en heder desto större, som sällskapets stiftare voro män med särdeles framstående egenskaper eller ock hög börd. Han gjorde full rättvisa åt detta val. Sällskapets handlingar vittna bland annat att han på sin bekostnad införskref och utdelade sädes- och gräsfrön, upplät jord i Möllevången till experiments anställande och ingaf flera skriftliga, förtjenstfulla afhandlingar till sällskapet, hvarför också dettas förvaltningsutskott, då det den 29 Januari 1818 för sällskapet tolkade den förlust detsamma lidit genom Suells död, yttrade: "Han skall alltid blifva ihågkommen med en kännbar saknad; hans minne bibehåller sig ock genom det goda, han i lifstiden uträttat, genom den allmänna nytta han beredt och genom den fullkomnade, nya drägt till landets prydnad - af odlingar, enskiften, byggnader och planteringar - med hvilka hans kvarlemnade egendomar blifvit förskönade".²⁷

Jag har hittills betraktat Suell i det offentliga lifvet, men tvekar ej att träda öfver den vanligen fridlysta tröskeln till hans enskilda lif, ty här möter intet, som ej tåler dagens fulla ljus. Redan år 1774, då han svor sin borgared, svor han äfven eden om ständig trohet åt fröken Anna Cajsa af Trolle, född i Stockholm den 13 December 1753 och död i Malmö den 26 April 1831. Hon var utrustad med stort förstånd, mycket verksamhetsbegär, en sådan aktning för rätt och pligt, att hjertats ömmare känslor därför måste vika

Anna-Cajsa Suell f. af Trolle. 1753-1831.

och ett allvar, som ingaf den största vördnad, för att icke säga fruktan, och blef stränghet, när hennes fordringar på gudsfruktan, redlighet, ordning och takt ej efterkommos.²⁸ Huset var rikt²⁹ men i ordets bästa bemärkelse borgerligt och flärden kom aldrig inom tröskeln; den gammaldags enkelheten rådde derstädes; kristeligt sinne, allvar, ordning och flit voro dess husgudar; i föräldrarnes anda uppfostrades deras många barn³⁰ och att uppdraga dem till redbara, nyttiga och lyckliga samhällsmedlemmar var alltid föremål för deras ömmaste omsorger. Men "menskan kan blott så i jorden: Det är Gud, som växten ger". På flera af sina barn måste föräldrarne tillsluta de i döden Brustna ögonen och andra hemsöktes af svåra olyckor, hvilka de gamle hvarken kunde förekomma eller bota.

Som husbonde var Suell, liksom i allt annat, exemplarisk. Han fordrade ordning och flit af sina många tjenare, tillrättavisade dem med allvar, men mötte troheten med förtroende, hjälpte dem i deras förlägenhet och drog försorg om deras barns uppfostran i af honom stiftade och underhållna skolor. Utom den redan nämnda skolan i Stormby, fanns en sådan i Malmö för hans dervarande många fabriksarbetares barn.

Tyst välgörenhet spridde från hans hus tröst och hugsvalelse i mången fattig koja, och först när han icke mera kunde höra loftet derför, blef det allmänt bekant, att han och hans hustru genom ett testamente af den 30 Januari 1813 förordnat, att de eller deras arvingar skulle dels låta i Malmö uppbygga ett eller två envånings stenhus, i hvilka 6 fattiga enkör eller ogifta fruntimmer skulle få bo hyresfritt, samt dels gifva ett kapital å 3.000 rdlr bko. hvaraf räntan borde användas till underhåll af husen och bränsle åt deras invånare. Men detta förordnande gick af följande orsaker icke i verkställighet. Sedan enkefru Suell den 6 December 1817 icke allenast för stadens rådhusrätt anmaldt, att emellan henne och hennes aflidne man muntligen aftalats en så beskaffad förändring af det testamentariska förordnandet, att ett kapital å 6.000 rdlr bko. skulle af dödsboet utgå samt ställas under förvaltning af magistraten och årliga räntan af detta kapital, efter

hennes död hvarje år utdelas med 66 rdlr 32 sk. till en hvar af fyra vanlottade handlandes eller civila embetsmäns enkor och med 46 rdlr 32 sk. allt bko. till en hvar af två enkor efter handtverkare eller ock fattiga flickor af samma samhällsklasser, allt i Malmö, utan äfven begärt godkännande af nämnda förändring i hvilket fall hon ville den 1 Januari 1818 till förväntande insätta det utlovade kapitalet i sockerbruket Patrioten, så blef, eget nog, om ej olagligt, utan någons hörande, hennes framställning i allo gillad och godkänd. Men förvaltningen af den skänkta fonden blef ej bättre tillgodosedd af magistraten, än att, när år 1826 den dittills uppehållna suellska firman måste inställa sina betalningar samma fond utgick med endast 4.200 rdlr bko. hvarefter många år förflöto innan den genom besparade räntor kunde uppbringas till 6.000 rdlr. och pensioneringen derefter börjas. Sedermera har den samma oafbrutet fortgått på det af enkefru Suell uppgifvna sättet, och fonden utgjorde vid 1850 års slut 6.446 rdlr 24 sk. bko.³¹

Suell hade visserligen likasom alla andra utmärkta män, en eller annan afundsman och vedersakare, som beskyllde honom för egennyttia. Men denna beskyllnings udd förslöas fullkomligt om man blott besinnar, att han var köpman, fabrikant, bruksegare och jordbrukare samt att det icke är i sådana mäns yrke, som den uppoffring är en dygd, hvilken ensamt öfver det allmännas väl, utan att de måste jemväl sorgfälligt iakttaga egna lofliga fördelar, om de skola kunna verksamt hjälpa andra, förskaffa talrika, underlydande arbetare utkomst, upplysning och trefnad, drifva industrien framåt och befordra allmänt nyttiga företag. Denna beskyllnings befogenhet ådagalades ock fullkomligt af de många bevis på allmän aktning och tillgifvenhet, som Suell fick så länge han lefde äfven af utländingar, deribland den bekante doktor Kierner, hvilken uti sitt, på sin tid mycket uppseende väckande arbete med titel "Reise über den Sund" yttrade, att "Suell var allmänt högaktad såsom människovän och medborgare samt en man utan tadel och ovän." Och när han, lagd på sotsängen af sorg öfver Malmö diskontverks fall samt de svåra olyckor, som derigenom träffade hans födelsestad, den 15 November 1817 hade slutat sitt verksamma lif, var tanken om hans stora värde blott en och bjöd ingen till att jäfva sanningen af dessa, utaf en fullt ojäfvig och kompetent man, nemligen prosten Gullander, dikterade samt på både Suells sarkofag och grafsten ristade ord: "Frans Suell var en man med moget förstånd, ädelt hjerta, osviklig redlighet, sann medborgerlighet, varm människokärlek; med stor förmögenhet, förvärfvad genom omtanke och flit, använd till gagnande inrättningar; sin födelsestads prydnad och stöd; de sinas glädje; de fattiges fader; i lifvet lycklig och nöjd; i döden saknad och begråten af en talrik familj och af samhället."³² Å det senares vägnar har äfven nedannämnde Bager 25 år efter "den ovanligt förtjenstfulle mannens" död vittnat, att "det var från hans efterdöme, som den medborgerliga anda förskrefve sig, hvilken i Malmö synes vara likasom hemmastadd och uträttat så mycket till samhällets heder och båtnad".

Också har väl aldrig någon jordafärd i Malmö firats med större högtidlighet och deltagande än Suells. Detta skedde på aftonen den 21 i nyss nämnda månad uti S:t Petri, rikt eklärerade kyrka. Sorgetåget räckte nära nog från sorgehuset till kyrkan, dit äfven Suells många arbetare följde sin käre husbonde, bärande mellan sig hans stoft; borgerskapets förman nedlade å stadens vägnar en lagerkrans på sarkofagen, hvilken dessutom af andra småborgare smyckades med kransar af eterner, något som förut aldrig i Malmö händt; ofvan nämnde Gullander tolkade samhällets förlust i ett tal af sanning och ädelt vemod, och en stark kör, ackompanjerad af orgel samt flera andra instrument, utförde följande sång, som den odödlige Tegnér diktat i känslan af tidens betryck, samt allas sorg öfver förlusten af den utmärkte mannen:

**Tviflar du på redlighet och ära
– Tviflet derpå dagens lösen är –
Stig till grafven! Låt dess röst dig lära,
Att de begge nyss har funnits här.**

**Tviflar du på medborgsmannens dygder,
Rik uppoffring, tyst välgörenhet,
Stig till grafven: Fråga stad och byggder!
Hvad ej lifvet visste, grafven vet.**

**Ack! Din dygd, som blott gör godt, ej skryter,
Vörda den, som ett försegladt bref;
Och när grafven dess insegel bryter.
Kyss med tårar handen, som det skref.**

**Broder! Grafven är dock skön. Kring jorden
Irrar sanning husvill längesen;
Ingen fristad har hon snart i Norden,
Intet alttar, utom grafvens sten.**

**Lycklig Du som hvilar der inunder,
Innan landets sorgespel spelts ut,
Innan Sundets våg med ensligt dunder
Brytes mot en öde strand till slut.**

**Öfvergifven står din stad och öde.
Låt oss bedja till Din himmel opp!
Låt oss ännu hoppas på de döde,
Till de lefvande står ej vårt hopp.**

Den store medborgsmannens minne blef på ett vackert sätt upplifvat och hedradt första gången ett fjerdedels århundrade efter hans död. Hamndirektionen hade nemligen låtit på Suellskajen uppresa en enkel minnessten – en sådan var ock den utmärkte men likväl anspråkslöse mannen mest värdig – med denna inskrift: "1775 grundlades hamnen af Frans Suell. 1840 begyntes stenkajbeläggningen" och denna minnessten blef då aftäckt. Derom berättar tidningen Malmö nya allehanda Nr 91 för den 15 November 1842 följande: "En verklig högtidlighet har i dag egt rum här i staden. Sedan det nya, prydliga och bastanta hamnbyggnadsarbetet nyligen blifvit fulländadt" (härmed afsåg tidningen endast fullbordandet af Suellskanalen samt östra och vestra sidokanalerna med sina vindbryggor m.m.)" hade hamndirektionen genom dess ordförande, handlanden och riddaren L.J. Bager till i dag kl. 3 e.m. inbjudit landshöfdingeembetet, magistraten, stadens kyrkoherdar och äldste, härvarande kårchefer och en del andra personer, som stå eller stått i mer eller mindre beröring med hamnbyggnadsföretaget, att sammanträda på ångprämen Kraften, för att bevista aftäckandet af det monument, hamndirektionen låtit uppföra till minne af hamnens förste grundläggare, den allmänt aktade och förtjenstfulle medborgsmannen, framlidne kommerserådet och riddaren Frans Suell. Dagen är tjugofemte årsdagen af kommerserådet Suells dödliga frånfälle. Ceremonien började med harmonimusik, som vid aftäckningen starkt ackompanjerades af ett flerfaldigt hurra. Uti en af ordförande hållen parentation lemnades en intressant skildring af framlidne kommerserådet Suells medborgerliga förtjenster. Sedermera företogs af hela sällskapet promenad i båtar, bogserade af ångslupen Transportören, på hvilken musikkåren befann sig, ut förbi fyrtornet och tillbaka, då landstigning skedde vid trappan till suellska huset(!), numera tillhörigt "(Suells dotterson)" handlanden och fabrikören F. H. Kockum, hvarest skålar druckos för konung och fosterland, Frans Suell m.fl. Alla i hamnen varande tacklade fartyg flaggade; vid aftäckningen, så väl som under hela seglationen, lossades kanonskott och en ofantlig mängd människor hade samlat sig till åskådandet af denna vackra tillställning, som gynnades af den herrligaste väderlek."

Bager afslutade sitt tal sålunda: "Hvad som efter Herr Suells död tilldragit sig vid hamnbyggnaden, bör icke nu vidröras på annat vis, än att högtidligen erkänna, att äfven det, som efter hans bortgång, **i dag för 25 år sedan** vid denna inrättning blifvit tillgjort, bör lända honom ensamt till heder; ty icke nog hermed, att denne ovanlige man påtänkte och grundade hamnen, utan han beredde äfven tillgång på medel för dess utförande och ledde samt behandlade sjelf, under 43 års tid, detta sitt favoritverk med lika outröttligt nit och oegennyttia, som stor skicklighet. Det var han, som genom sitt nitiska bemödande, förskaffade privata lån och till deras återbetalning funnit utväg genom den hos kungl. majts. sökta och 1802 vunna rättigheten för hamninrättningen att åtnjuta förhöjda afgifter äfvensom att vid samma tillfälle en bestämd gräns blifvit satt för hamn- och löningskassans förbindelser. Det är från Suells efterdöme, som den medborgerliga anda föreskrifver sig, hvilken här synes vara likasom hemmastadd och uträttat så mycket till samhällets heder och båtnad. – Säg därför, om jag ej med fulla skäl kan och bör tillräkna Frans Suell, att Malmö stad i sådan mån tillvuxit och förkofrat sig. Framträdde någon med det påståendet, att i vissa delar mera under de 25 åren efter hans bortgång blifvit uträttadt, än under hela hans verksamma lefnad, och jag invänder, att den, der upfunnit, bygd och satt en maskin i gång, alltid eger den öfvervägande förtjensten, ehvad resultat som ock dermed produceras af dem, som efteråt begagna den samme."

"Ehuru anspråkslös Herr Suell var, kunde hans förtjensters fulla egenskaper icke undfålla regeringens uppmärksamhet. Honom stodo därför ock tidigt kungliga nådebevisningar till buds; men som medborgares aktning och egen tillfredsställelse hade för honom högsta värdet, blef han gammal man (?) innan han mottog titel af kommerseråd samt senare Vasaorden."

"Icke långt efter den lika mycket saknade som utmärkte medborgarens dödliga frånfälle, väcktes inom det samhälle, som han alltid hade tillhört och som han genom ovanlig omtanke och verksamhet hade i så många delar gagnat, frågan om uppresande af ett monument, för att åt efterverlden bevara minnet af hans förtjenstfulla namn; men utförandet af den honom sålunda tillernade tacksamhetsåtgärden mötte hinder, som icke äro så ovanliga i det menliga lifvet. Den kunde och borde likväl icke länge uteblifva. Hamndirektionen, som varit bäst i tillfälle att uppskatta värdet af de tjänster och uppoffringar framlidne herr kommerserådet och riddaren Frans Suell gjort för Malmö stad, har därför ansett sig uppfylla en samhällspligt, då den låtit uppföra den enkla men varaktiga minnesvård, som nu aftäckes."

"Ära och tacksamhet åt hamnens grundläggare! Slockne alldrig minnet af den förtjenstfulle Frans Suell uti tacksamme medborgares hjertan!"

Detta har åtminstone hittills, icke skett; ty dels författade jag i egenskap af sekreterare hos Malmöhus läns kungl. hushållningssällskap och enligt dess uppdrag, en minnesteckning öfver den store mannen, hvilken upplästes vid sällskapets årssammanträde i Malmö den 29 Augusti 1848; och trycktes i dess "handlingar" för nämnda år, dels föredrog jag denna minnesteckning med få förändringar vid den fest till Suells ära, som den 19 November mera nämnda år, å hvilken dag för 31 år tillbaka Suell blifvit jordfäst, på mitt föranstaltande gafs å S:t Knutssalen af Malmö bildningscirkel, hvarom se femtonde berättelsen och dels har samma minnesteckning blifvit ofta nämnda år särskildt tryckt och med några förändringar samt tillägg på bekostnad af ofvannämnde Kockums söner, ånyo utgifven år 1886. Den är äfven till större delen införd i Biografiskt lexikon öfver namnkunniga svenska män.

Sålunda har jag, på det minnet af Suell "alldrig må slockna", gjort, hvad jag kunnat, dertill jemväl manad af enskild tacksamhet; ty han var en af mina faddrar, och när mina föräldrar blefvo år 1817, då jag var endast 9 år gammal, bragta till ytterlig fattigdom genom Malmö diskontverks fall, så visade genast Suell i handling, att han icke glömt

sitt, vid mitt dop gifvna löfte, och gaf dessutom min fader, med hvilken han var s.k. sammanbragt barn, ett storslaget bevis på sin alldrig glömda tacksamhet för hvad hans styffader, min farfar, varit för honom, framför allt i hans ungdom.

Suells enka skulle, enligt makarne emellan upprättadt testamente och arfskiftet efter honom samt med hans arfvingars bifall sitta "orubbad" i dödsboet sådant detta vid hans död befanns, och hon befullmäktigade den 20 Oktober 1818 Josua Myrman, hvilken i 20 år varit förste bokhållare på Suells kontor, att vara "disponent af alla husets angelägenheter" och att, "under handelsfirman F. Suell pr. proc. förestå hennes handels- och fabriksrörelse, alldeles som vore herr Myrman sjelf deraf egare".³³ Men han hade blott varit ett slags maskin i sin aflidne principals hand och kunde ej nöjaktigt utföra sitt uppdrag. Följden deraf blef, att enkefru Suell den 7 Augusti 1821 till sin svärson, handlanden i Malmö Lorens Kockum öfverlemnade och afträdde all sin fasta och lösa egendom, af hvad namn den vara måtte, hvaremot han förband och åtog sig, att från nämnda dag ansvara för alla de skulder och förbindelser, hvilka under hans svärfärs lifstid och derefter tillkommit samt lagligen borde godtgöras och bibehålla firman Fr. Suell.³⁴ Men olyckligtvis var han ej heller vuxen sitt åtagande, ehuru han öfvertog fru Suells fastigheter och tobaksfabrik med stort lager af tobak till af honom sjelf föreslagna mycket billiga priser³⁵ och följden deraf blef, att sedan han den 31 Maj 1825 aflidit i Köbenhavn, dit han rest för att undergå en lifsfarlig operation, så måste firman Fr. Suell inställa sina betalningar och försök göras att genom offentliga auktioner sälja firmans alla tillhörigheter. Då detta ej lyckades, så blef den Suellska tobaksfabriken den 29 Juli 1825 på arrende öfvertagen af den aflidnes son, Frans Henrik Kockum, och sedan kallades konkursmassans fordringsegare till sammanträde den 16 Januari 1826 för att besluta om försäljning af massans fastigheter.³⁶ Följden deraf blef, att Suellska både tobaksfabriken samt fastigheterna i Malmö, med på det välvilligaste sätt lemnat biträde af nyssbemälda Kockums egna och hans faders många vänner, inköptes af den förre. Han, född den 27 September 1802, var visserligen då ung och obemedlad, men lyckan stod honom genast på det sätt bi, att priset på tobak betydligt stegrades och att deraf fanns ett stort lager, som han fått för billigt pris. Han hade dessutom, hvilket var det bästa, förmåga att sköta fabriken på ett sin store morfader i allo värdigt sätt med ovanlig omtanke och drift. Förut hade fabriken hufvudaffär utgjorts af tillverkning utaf kardus (rök) tobak och snus. Redan år 1826 började Frans Henrik Kockum tillverka "spunnen tobak" (tuggtobak) som nu lär vara fabriken hufvudaffär, och åtta år derefter, eller år 1834, började han med stor framgång tillverka cigarrer, på sätt jag redan nämnt i berättelsen. För öfvrigt utöfvade han och gaf derigenom bröd åt tusentals arbetare en utomordentligt stor verksamhet inom andra områden af fabriksväsendet, som jag ej förmår beskrifva, och detta ända till sin död, hvilken inträffade den 12 Februari 1875 sedan hans hustru fyra dagar förut aflidit.

Frans Henrik Kockum var en ovanligt älskvärd och dugande man och väl värd en utförlig biografi. Finnes der ingen i Malmö, som kan och vill skrifva en sådan? Det förra skulle innefatta ett litterärt fattigdomsbevis, det senare ett bevis på grof otacksamhet.

Noter till trettiondefjerde berättelsen.

- 1 Jfr Fryxells berättelser ur svenska historien del 14 s. 167.
- 2 Så skrefs namnet alltid, utom i S:t Petri kyrkas vigselbok för 1712, men det uttalades alltid Sul.
- 3 Malmö rådhusrätts protokoll för den 18 Augusti 1716.
- 4 Muntlig berättelse af den märkvärdige prosten H. Schartau i Lund.

2a Gullander s. 4.

- 5 Se arfskifteshandlingarna i Malmö rådhusarkiv efter Frans Suell d.ä. af den 6 December 1751; efter Nicolaes Suell af den 6 Mars 1761 och efter hans enka af den 23 Juni 1773.
- 6 Dödsannonsen i Malmö Tidning nr 47 År 1817. Gullander s. 5. Andra tro, att han var född 1742, kyrkobok derom saknas.
- 7 Gullander s. 5.
- 8 Gullander s. 12, 13.
- 9 Se arfskiftet af d. 6 Mars 1761.
- 10 Den bekante grosshandlanden i Stockholm Frans Schartaus farfar.
- 11 Biografiskt lexikon band 13 s. 349; Henrik Schartaus lefnad och lära af Assar Lindeblad.
- 12 Denna berättelse är grundad på dels en i Malmö gängse sägen, men dels i synnerhet muntliga uppgifter af min farbror, handlanden Niklas Falkman, som fått dem af sin fader, hvilken saken ju på det närmaste rörde. Jfr Gullander s. 12.
- 13 Se Malmöhus läns kungl. hushållsällskaps handlingar, häftet 20, 136-140.
- 14 Inrikes Tidningar för den 9 April 1816.
- 15 Isberg s. 100.
- 16 Se arfskiftet efter honom af den 5 Maj 1818 i Malmö rådhusarkiv.
- 17 Allehanda nr 48 År 1831.
- 18 Malmö Tidning nr 31 År 1825.
- 19 Friberg s. 113-115.
- 20 Den 19 Maj 1622 fingo Johan de Willom, Abraham de la Hay och Conrad von Nordenburg samt "deras consorter" af konungen ett sådant privilegium på upprättande af ett kalkbruk vid Malmö (Limhamn), att ingen under 12 påföljande år, inom en omkrets af 10 mil fick bränna kalk, hvarförutom de dels med alla andras utslutande, berättigades utföra kalk mot en ringa tull och dels fingo rättighet att bryta kalksten å kronans egor, hvarhelst sådana anträffades. Den 17 Januari 1631 öfverflyttade konungen detta privilegium på invånaren i Köbenhavn Bartholomeus Hagensen, emedan han som, lånt kronan 200 lod silfver, efterskänkt denna sin fordran; dock skulle han, "efter godt folks 'sigelse', tillfredsställa" Johan de Willoms arfvingar för de af denne uppförda byggnader. Detta privilegium förnyades den 16 Januari 1632. Hagensen fick eganderätt till kalkbrötet; en hvar förbjöds att inom 10 mil derifrån anlägga kalkbruk eller kalksten sälja; han berättigades bygga en hamn för att kunna utföra sin kalk till ut- och inrikes orter, samt befriades från tull, emot det att han erlade 2 daler för hvart hundrade, som han inkasserade för avyttrad kalk. Den 4 Mars 1633 förklarade konungen i bref till Hagensen, att Bunkeflo kyrkotionage skulle alltid åtfölja kalkbruket och dess egare, på det att det förra måtte kunna desto bättre drivas, och den 5 Juli 1649 fingo Hagensens arfvingar kunglig stadfästelse å de år 1632 honom gifvna privilegierna (Se Förteckningar af L. B. F. År 1845 nr. 1515, 1650, 1667, 1687 och 1983 samt År 1846 nr. 725). Men snart kommo krigen med dess förödelse. År 1702 funnos väl oräkneliga djupa hålor på Hyllie strandmark, hvarest kalksten tagits till Limhamns kalkbruk, som då tillhörde kronan, men kalkugnen var förfallen, bruksrörelsen nedlagd och endast ställets åbyggnader voro i någorlunda godt stånd. (Se J. Bergmans beskrifning öfver Hyllie by af År 1762 i Malmöhus läns landtmäterikontor). Troligt är, att bruket ånyo sattes i drift af handlanden i Malmö E. H. Stein, svärfader till Frans Suell d.ä., hvilken innehade det samma. Efter honom egdes det af hans son Nicolaes Suell, som genom i Augusti 1760 upprättadt testamente öfverlätt det på sin son Frans, hvilken den 20 December 1785, för en hos kronan egande skatterättsfordran å 32 daler silfvermynt, genom kammarkollegii utslag erhöill skatte- eller jordeganderätt till det af honom dittills under städs mål upplåtne bruket. (Se arfskifteshandlingarna efter Stein och Suellarne i Malmö rådhusarkiv samt åtkomsthandlingarna på bruket.
- 21 Innehafvaren af Alnarps kungsgård, skeppsmanjoren Henning Olof von Ankargrip, erhöill den 26 April 1682 privilegium af Karl XI att vid Lomma anlägga ett tegelbruk och det för sig samt manliga arfvingar behålla. Han anlade det jemväl på Lomma och Winstorps byars egor; men under Karl XII:s krig blef bruket förstördt och skansverk å egorna uppkastade. Frans Suell d.ä. intog den öde platsen År 1731; införskref en tysk bruksmästare Jürgen Hamrich; uppförde en ny, stor tegelugn samt tillräckliga åbyggnader och brände årligen 224.000 st. murtegel samt takpannor. Den 4 Maj 1733 skattlades bruket och öfverläts under skatterätt åt nämnde Suell. (Se beskrifningen öfver Lomma tegelbruk af A. Köpinger i ofvannämnda kontor). Efter honom egdes bruket af hans son Nicolaes, som genom testamente gaf det åt sin dotter Anna Maria, hvars man, tullförvaltaren J. Wong, sålde bruket till sin sväger, Frans Suell d.y. Efter hans död afstannade bruksrörelsen, men den återupptogs af hans dotterson, handlanden och riddaren av nordstjerneorden Frans Henrik Kockum, som ej blott högst betydligt uppdref den gamla rörelsen, utan äfven lade grunden till en ny, eller tillverkning af cement, hvilken nu drives i mycket stor skala af Lomma cementbolag.
- 22 Gullander s. 18.
- 23 Se kartor och beskrifningar i Malmöhus läns landtmäterikontor öfver Hyllieby, upprättade År 1702 af J. Bergman och År 1790 af J. Rönbeck.
- 24 Se nyssnämnda kartor och beskrifning af Rönbeck. Största skiftet, eller Annætorp, innehöll 472 tunnland och det mindre, lagdt intill Limhamns kalkbruk, 48.
- 25 Skolläraren fick utom boställe med 21 kappland jord, 100 rdr bko i årlig lön. Se Gullander s. 27 samt karta och beskrifning öfver enskiftade egorna till Nr 5 Hindby. förf. åren 1792 och 1793 af J. Rönbeck. Både by och skola hafva förstörts af senare egare.

- 26 Jfr. Sjöborg s. 189; konungens befallningshafvandes protokoll, hållet å landskancelliet i Malmö den 22 Oktober 1811; Friberg s. 281; Halling s. 18.
- 27 Ofvannämnda sällskaps grundläggningsprotokoll och handlingar häftet 1 och 5, h. 2 s. 112, 136, h. 3 s. 4.
- 28 Gullander s. 21 och J. Suell s. 89.
- 29 Enligt den efter Suell den 5 Maj 1818 upprättade bouppteckningen, egde han vid sin död flera större och mindre fastigheter i Malmö, Möllévången, Annætorp, Limhamns kalkbruk och hemmanet Nr 5 Hindby samt, utom redan nämnda aktier i sockerbruket Patrioten, 5 st. i Landskrona skeppsvarf, 15 st. i Malmö "bolagskasern", 7 st. i teater- och världhusbyggnaden derstädes, 45 st. i Göta kanal bolag och lika många i Malmö diskontbolag. Behållna förmögenheten uppskattades till 309.043 rdlr 22 sk. 9 r. - en i den tiden högst betydlig summa - och de osäkra tillgångarna till 67.950 rdlr 4 sk. 3 r., allt bko.
- 30 De voro: Katarina Kristina, född den 16 April 1775, död den 26 April 1826, gift med grosshandlanden i Köbenhavn Johan Schartau, född den 27 April 1760, död den 18 November 1823 och fader till den bekante riksdagsmannen för Stockholm, grosshandlanden derstädes och kommandören med stora korset af kungl. va-saorden m.m. Frans Schartau;
Niklas, född den 16 April 1776, död den 14 Oktober 1794;
- Anna Sofia, född den 28 Mars 1777, död den 17 Mars 1831, gift med år 1825 aflidne handlanden i Malmö Lorens Kockum och moder till den ofvannämnde utmärkte handlanden och fabrikören i Malmö Frans Henrik Kockum.
- Georg, född den 19 Maj 1798, död 1829, mycket berest, mångsidigt bildad och författare af flera folkskrifter;
- Henrietta, född den 11 Juli 1780, död den 7 Juli 1810, gift med handlanden i Malmö A. Münter;
- Israel född den 11 September 1782, grosshandlande först i Köbenhavn, sedan i Helsingborg; der han dog år 1860;
- Frans, född den 14 Oktober 1783, död den 20 Februari 1785;
- Margareta, född den 25 Maj 1785, död den 3 Augusti 1805, gift med slutligen lagmannen, borgmästaren i Malmö, riddaren af kungl. nordstjerneorden Hans Aron Falkman, född den 7 Februari 1776, död den 9 April 1846;
- Jean Peter, född den 5 Oktober 1787, död den 6 Januari 1809.
- 31 Halling s. 177, 178; Om staden Malmö s. 204.
- 32 Gullander s. 31.
- 33 Magistratens i Malmö protokoll den 24 Oktober 1818.
- 34 Rådhusrättens i Malmö in-teckningsprotokoll för den 11 Augusti 1821.
- 35 I. Suell ss. 90-92.
- 36 Malmö Tidning nr. 22, 26, 27, 29, 30, 49 år 1825.

Trettiondefemte berättelsen

Om Klädesfabriken Concordia.

På initiativ af kommerserådet Frans Suell anlades år 1798 uti en stor gård vid Djeknegatan i nuvarande kvarteret Nr 17 Ellenbogen en klädesfabrik med ett aktiekapital å 80.000 rdlr rgs. Hvarje aktie gällde 400 rdlr och Suell egde af de 200 aktierna icke mindre än 112. De öfriga tillhörde hans styffäder, min farfar borgmästaren H. Falkman, Professoren B. Trendelenburg och handlandena H. T. Jakobsson samt A. Wiedberg, alla i Malmö, och godsegaren F. Schober på Torup. Suell fortfor att vara själen i denna anläggning så länge den fanns. Om den samma läsas uti en i Stockholm utgifven "Handelstidning" för den 30 Januari 1801 följande sanna uppgifter.

"Den icke längesedan i Malmö inrättade klädesfabriken Concordia är ett det vackraste prof af svensk idoghet och patriotism. Inom en tid af två år, eller ifrån egentliga början af dess verksamhet, har samma inrättning vunnit en stadga och utvidgning, som visar hvad förmögne medborgares förenade välvilja förmår uträtta. I de dertill uppförda ansenliga byggnader innefattades ett maskinverk, som förtjenar närmare beskrifning. Den så kallade "Wulffen" är af en mot vanligheten så förbättrad inrättning, att ullen derå mycket fortare och säkrare redes, än på gamla viset, liksom "Slupningen" af en spinnare och tre läggare tillräckligen för alla maskinerna förrättas. I synnerhet utmärker sig denna fabrik genom två 'Skrubb' - och två 'Kardmaskiner'. Herr Suells outröttliga bemödande att bringa verket till all möjlig fullkomlighet, har gifvit kardmaskinerna så mycken förbättring, att man ej allenast får finare 'Loquetter' än förut, och följaktligen äfven finare garn, utan ock att man genom maskinernas fortare omlopp, till hela 25 procent mer än förr, hinner blott med en skrubb- och kardmasin underhålla 10 spinnstolar med tillräcklig ull. Spinnmaskinerna äro 10 till antalet, hvardera med 44 spel, och skötas af lika många, på stället tillärde arbetare, hvilka med vederbörlig flit hinna sina 12 'sträng' om dagen af hvit, men ej mer än hälften af kulört ull. Den svårigheten, som från början företett sig, att lika lätt hantera färgad som hvit ull, blir allt mer och mer avhulpen i samma mån som maskinerna förbättras. Väfningen drifves nu med 13 stolar, hvilka vintertiden kunna lemna per medium 6 stycken kläden i veckan, men om sommaren 10. Spinnmaskinerna, som jemt gå, kunna dock förse ett vida större antal väfstolar med garn. Ifrån fabriken början till sist förflutna månad äro 420 stycken kläden, eller vid pass 10.000 alnar, der tillverkade. Man hade väl kunnat hinna vida längre, om ej intressenterna följt den principen, att i möjligaste måtto förbättra maskineriet, hvarvid mot förlidet års slut mycket blifvit bragdt i ordning. Således kardas nu mera svensk ull till den klarhet, att man deraf förfärdigat så kallade '26 hundra kläden' eller af finare slaget, med lika många trådar i 'kettningen', då ullen spunnits till 3 1/2 sträng af maskin. Man ernar likväl icke låta bero dervid, utan söker bringa spinnmaskinen till den fullkomlighet, att derå må erhållas nog fint garn, för att kunna väfva ända till '36 hundra kläden', hvilket dock endast af spansk ull låter sig göra. Valkningen förrättas på stället medelst der inrättadt stampverk af tre 'kummar'. Hvardera af dessa stampa 3 st. kläden eller 21 'snitt' på 2 dagar, räknade till 12 timmar. Stampverket kan beqvämligen skötas af tre man. Hela verket drifves på en gång med fyra hästar, som hvarannan timme ombytas. Utom ett mekaniskt pumpverk, eger fabriken sitt eget öfverskärereri, hvarvid fyra personer beständigt arbeta. Äfven är ett särskildt färgeri för denna fabrik inrättadt.¹ 80 personer äro numera ständigt sysselsatta

vid fabriken, alla inöfvade på stället. Till besparande af ved på denna skoglösa ort, eldas alla verkstäderna med stenkol. - Vid slutet af denna berättelse förtjenar ock att nämnas, det tre resande engelsmän, som för någon tid sedan besett denna fabrik, på det högsta berömde dess inrättning i det hela och påstodo, att man ej i England af inländsk ull kunde leverera så fina kläden, som dem de här sågo. En smickrande tillfredsställelse för patriotiska medborgares nitfulla bemödande, att således ej allenast härma, utan äfven likna Europas och världens mest industriösa folk".

Ja, så var det, hvilket kanske blef anledning till, att fabriken förstördes. Den utvidgades och förbättrades oupphörligt, till stor nytta för vår ullkultur och mer än 100 arbetare, som vid fabriken sysselsattes. Dess tillverkningar voro minst jemngoda med de utländska och Suell tillsköt vid 1807 års början 31.500 rdlr, för att än mer utvidga fabriken. Men så blef allt den 30 Januari 1808 lågornas rof, hvarigenom de många arbetarne blefvo brödlösa och aktieägarna gjorde en så stor förlust, det har blifvit sagdt 66.666 rdlr 32 sk. rgs., att de förlorade lust eller förmåga, att inrätta en ny fabrik. Hvad som vållat eldsvådan blef alldrig utredt. Ryktet visste berätta, att engelska klädesfabrikanter mutat en fabriksmästare att anställa branden, men troligare är, att denna uppkom af ulls sjelfantändning, något som man måhända i den tiden icke ansåg möjligt.

Not till trettiondefemte berättelsen.

1 Se min minnesteckning öfver Suell s. 17.

Trettiondefemte B berättelsen.

Borgmästaren i Malmö, kommerserådet och riddaren af Kungl. Vasaorden Karl Magnus Nordlindh

var en af de utmärktaste män, som någonsin lefvat och verkat derstädes. Halling som i sin ungdom tjänstgjorde vid både länsstyrelsen och magistraten i Malmö; var protokollsförande vid det dervarande diskontoverkets bolagsstämmor åren 1812-1817 samt år 1818 blef en af de tre män, som skulle utreda nämnda verks affärer och således hade tillfälle att lära noga känna Nordlindh - säger sid. 5 "att han med ett högst fördelaktigt yttre i såväl utseende, som sätt att vara, förenade de mest sällsynta naturanlag". Detta yttrande innehåller ingen öfverdrift. Att hans naturanlag voro ovanligt stora, det bevisade han med ovanligt stora handlingar, och jag, som ofta såg honom, då han inom Malmö citadells murar skulle aftjena ett flerårigt fängelsestraff, kan aldrig glömma, att det äfven då låg något storståtligt i hela hans yttre menniska.

Vidare säger Halling å nyss återopade sida, beträffande K. Nordlinds börd, att "han än påstods på mödernets härstamma från någon mycket hög person, om hvars kärlekshändelser den tiden många anekdoter voro i svang, och än sades vara oäkta son till en major Nordenstolpe; - att besynnerligt nog, allt stannade till hans död och äfven derefter vid blotta gissningar, - samt att det måhända tillhörde en af hans egenheter att finna behag uti det mörker, hvori frågan härom sväfvade". Jag kan vitsorda, att ryktet om hans furstliga börd var allmänt i Malmö och att prinsessan Sofia Albertina sades vara hans moder. Jemväl Crusenstolpe har å sid. 6 i andra delen af sitt år 1845 tryckta arbete med titel "Karl Johan och svenskarne", yttrat, "att det påstods, att förstulet Vasablod flöt i Nordlinds ådror, och att man tillskref hans ädla drag och fördelaktiga hållning en nära, nedstigande förvandtskap med prinsessan Sofia Albertina". Äfven jag har trott ofvan nämnda rykte innefatta en sanning derför att **dels** Nordlindh, en jemförelsevis kort tid efter sin ankomst till Malmö och äfven ganska ung, disponerade öfver mycket penningar; **dels** emellan Gustaf IV Adolf och honom rådde, under den förres vistande i Malmö, ett snart sagdt intimt förhållande och **dels** Nordlindh alltid var samt till sin olycka, jemväl efter konungens afsättning förblef en hänsynslöst ifrig Gustavian. Men jag har nyligen blifvit försatt i tillfälle att kunna bevisa, det mera nämnda rykte aldrig hvilat på sanningens grund, och skall nu ådagalägga detta.

Karl Ulrik af Klerker, född år 1778, hade varit kommandörkapten vid kungliga flottan, då han år 1828 afled i Stockholm.¹ Han har efterlemnat en större mängd, nu i kungl. biblioteket förvarade genealogiska samlingar, flera i form af stamtaflor, af hvilka en har följande utseende och lydelse:

"**Nordlindh** (af Nordenstolpes sidolinjen).

Elias Magnus Nordenstolpe f. 1740 död 1783, begrafven i Riddarholmskyrkan. **Ogift.** 1762 häradshöfding i Östergötland; 1769 adjung. ledamot i Göta hofrätt; 1773 kornett vid lätta dragonerne; korpral vid (lif)drabanterne; major vid adelsfanan.

Egare af Rörstrands porslinsbruk.

Egde barn med.....som 2:o g.m. Seipel och derigenom moder till kamreraren Seipel.

C(arl) M(agnus) Nordlindh död 1825 14/6 i Malmö något öfver 50 år gammal. Borgmästare i Malmö; kommerseråd; R.V.O. direktör af Malmö f.d. diskont.

Charlotta Nordlindh g.m. ryttmästaren vid skånska karbinierregementet grefve **Fredrik Daniel von Rosen**.

Charlotta Nordlindh g.m. inspektoren vid Ladugårdslandsbränneriet **Johan Isberg** död 1821 30/3. Drunknade vid hemgåendet öfver isen på Ladugårdslandsviken.

....**Nordlindh** g.m. unge handlanden i Malmö **Stähle**.

Klerkers uppgifter om Elias Magnus Nordenstolpe öfverensstämmer i allt hufvudsakligt med och motsägas icke i något fall af de uppgifter, som om honom meddelats i svenska adelns ättartaflor af Anrep och i Rörstrands historia af G. H. Stråle, och af dem synes dessutom, att han var född den 26 September 1740, blef ägare af Rörstrand år 1772 och dog den 18 Februari 1783.

Vidare anser jag mig böra, i afsigt att rätta eller komplettera Klerkers uppgifter, meddela, att det uti Malmö Caroli församlings kyrkoböcker synes att Nordlindh blifvit född den 28 Maj 1768, men hvarken i dem eller någon annan församlings i Malmö kyrkobok å hvilken ort detta skett eller hvilka hans föräldrar varit; - att hans hustru hette **Brita Magdalena Jacobsson** och att han med henne hade, utom ofvan nämnda dotter, hvars hela förnamn var **Maria Charlotta**, sonen **Arvid**; - att hans äldsta syster var född den 10 Oktober 1766, hette **Christina Charlotta Nordlindh** och blef moder till slutligen presidenten i Svea hofrätt C. E. Isberg, som dog barnlös den 24 Juli 1856² - samt att hans yngsta syster hette **Sofia Nordlindh**, var född år 1774 och gift med handlanden i Malmö **I. B. Kock**, hvilket jag med fullkomlig säkerhet känner och som för öfrigt vitsordas af bemålde Kocks i kungl. kammarrätten förvarade mantalsuppgifter för t.ex. 1818.

Med anmärkning att, enligt Anreps ättartaflor, förnamnen **Magnus, Maria Charlotta, Arvid, Sofia** och **Kristina** voro vanliga inom den legitima släkten Nordenstolpe och att dessa namn, på sätt af det förestående synes, äfven begagnat inom "Nordenstolpe sidolinjen", som Klerker benämner släkten Nordlindh, betvivlar jag icke, att majoren Elias Magnus Nordenstolpe var fader till kommerserådet Nordlindh och hans systrar. Men hvem var deras moder?

Prinsessan Sofia Albertina föddes den 8 Oktober 1753 och kommerserådet Nordlindh den 28 Maj 1768. Om hon varit hans moder, så skulle hon blifvit häfdad i slutet af Augusti 1767 vid icke fullt 14 års ålder, hvilket är destohellre orimligt, som vi af historien veta, att hon då var under sin moders, ända till pjunkighet drifna noggranna tillsyn. Härvid bör ock erinras att, såsom af det ofvanstående synes, den förmente förföraren Nordenstolpe var år 1762 häradshöfding i Östergötland och år 1769 adjungerad ledamot uti Göta hofrätt i Jönköping, samt att, såsom af det efterföljande kommer att synas, hans son Karl Magnus tillbragte sin barndom i Östergötland.

Nej! Modern till Nordenstolpes tre barn hette Lindh, ty så hette, som jag med säkerhet känner, den qvinna, hvilken blef - såsom det säges i Klerkers i det förestående kopierade stamtafla öfver släkten Nordlindh (af Nordenstolpe sidolinjen) - "2:o gift med Seipel och derigenom moder till kamreraren Seipel." Detta bekräftas äfven på sätt och vis af namnet Nordlindh, hans första stafvelse synes vara hemtad från första stafvelsen i faderns familjenamn och hans sista stafvelse innehåller moderns hela familjenamn.

Hennes son Karl Magnus Nordlindh uppdrogs i borgmästaren i Söderköping De la Roses hus och kom derifrån till dennes slägtning, handlanden i Malmö Petter Bager, hos hvilken han anställdes såsom "bodgosse". Men han lemnade mycket snart den egenskapen bakom sig och blef egen handlande; köpte, byggde och sålde gårdar i staden; köpte och bebyggde, den på stadens egoområde belägna landtegendomen Rönneholm;³ deltog

C. M. Nordlindh. Silhouette.

ifrigt uti det kommunala lifvet i Malmö; blef förman för stadens äldste samt förvärfvade sig så stort anseende och förtroende, att han, ehuru icke tillhörande stadens barn, för hvilka stadens tjänster förut utgjort ett slags fideikommissor, redan vid 31 års ålder, af anledning och på sätt jag å sid. 232 (o.f.) berättat, den 10 Maj 1799 installerades såsom rådmän i staden. Detta innefattade ett ojäfaktigt bevis på, att han stod i stor gunst hos de makttegande derstädes. Han gjorde det äfven hos det lägre folket, hvilket han fick tillfälle ådagalägga en Söndagsafton i December nyssnämnda år; ty då utbröt, under pågående bal å Knutssalen, ett upplopp och begick pöbeln våld uti samt mot rådhuset, hvilket, bland andra, stadsfiskalen förgäfves försökte afstyra, men Nordlindh ensam dämpade klockan 11 om natten. - Fastän vorden rådmän fortsatte han sin dessförinnan bedrifna, ofvan nämnda verksamhet, och när Gustaf IV Adolf år 1800 sammankallat rikets ständer till riksdag uti Norrköping, så blef Nordlindh vald att dervid vara stadens fullmäktige. Detta nya och viktiga värf skötte han på ett utmärkt sätt och, alldrig den, som "satte sitt ljus under en skäppa", förskaffade han sig icke blott uppmärksamhet af flera framstående skånska adelsmän deribland i synnerhet erkegustavianen, generalguvernören i Skåne friherre J. C. Toll, hvars gunstling och förtroendemän han i hög grad blef, utan äfven den 4 November 1800 ett kungligt bref på "lika heder värdighet och tur med rådmän i Stockholm".⁴

Antagligen var det i hans hufvud, som första tanken upprann till inrättande af det längre fram beskrifna diskontverk i Malmö, för hvilket kunglig stadga och reglemente utfärdades den 15 Februari 1803 samt han, kommerserådet Suell och handlanden C. Hegardt blefvo de första direktörerna; och när så borgmästareembetet i Malmö blifvit ledigt den 15 April nyss nämnda år, så kämpade han sig till och fick det samma embete den 21 Februari 1805, allt på sätt jag berättat å sid. 232 (o.f.).

Han blef en utmärkt borgmästare, som kunde göra, snart sagdt, hvad han ville,⁵ utan att, så vidt jag vet, träffas af något, åtminstone öppet uttaladt missnöje mer än ett par gånger. Begge voro en följd af hans, om man så vill, svaghet att äfven i det yttre synas upphöjd öfver sina medborgare. Det första beviset härpå har jag redan anført å sid. 233 ; det andra gaf han, då han lät göra och vid högtidliga tillfällen bar en med flera guldbroderier försedd uniform. Detta förargade många, bland dem kommerserådet Suell, som klandrande sade Nordlindh, att staden äfven tillförne haft utmärkta borgmästare, men att dessa dock icke hållit sig för goda, att vara lika enkelt klädda som borgerskapet, – ett tal som gick Nordlindhs majestät för nära och bemöttes dermed, att ett annat majestät tillåt honom göra, hvad han gjort. Till bevis härpå, uttog han ur rådhusarkivet och skickade Suell ett utaf konung Erik XIII af Pommerns år 1429 utfärdadt pergamentsbref i hvilket denne yttrar sig särdeles fördelaktigt och förhoppningsfullt om Malmö stads trohet samt slutar med att tillåta, ”att de, som borgmästare äro och i tillkommande tid blifva borgmästare i Malmö, må guld och förgylt bära till evig tid, dem ock förenämnda vår älskade stad till särdeles ära och värdighet”. Suell kunde måhända ej läsa detta bref. Visst är, att han ansåg det värdelöst, ty det hamnade å vinden till hans hus, der det många år senare fanns af hans dotterson, ofvannämnde Frans Henrik Kockum, som gaf brevet till dåvarande professorn vid Lunds universitet, slutligen erkebiskopen H. Reuterdahl. Lyckligtvis fick jag, då rådman i staden veta detta af Kockum och meddelade gåfvotagaren, att brevet tillhörde rådhusarkivet, hvarpå det genast dit återställdes.

Å sid. 36 har jag redan berättat att och huru Nordlindh år 1806 o.f. verkade för raseringen af Malmö fästningsverk.

Under Gustav IV Adolfs vistande i Malmö, tillhörde Nordlindh städse konungens omgivning både offentligen och obemärkt, det senare tack vare en öfver Kansligatan mellan begges bostäder byggd täckt gång, och år 1807 tilldelades honom kommerseråds namn, heder och värdighet,⁶ en, som det vill synas, egendomlig utmärkelse för en borgmästare. Hans företrädare hade haft och hans efterträdare fick lagmanstitel och värdighet.

Men så blef den olycklige konungen störtad den 13 Mars 1809 samt hans gunstling och Nordlindhs mäktiga stöd, generalguvernören Toll, den 27 i samma månad, utan derom gjord ansökning, tills vidare entledigad från sitt höga embete, hvilket allt gick Nordlindh i högsta grad till sinnes, det han ock på flera sätt, oförskräckt och själfständig som han var, lade i dagen.

Om han velat, hade han, den utmärkte representanten för Malmö vid 1800 års riksdag, äfven blifvit dess fullmäktige vid den riksdag, som skulle sammanträda i Stockholm den 1 Maj 1809, men han ville icke, ty då skulle Gustaf Adolf formligen afsättas, hvilket ock skedde den 10 i nämnda månad, och för den skuld blef min farbror, dåvarande rådmannen Hans Aron Falkman stadens riksdagsman. När sedan hertig Karl blifvit af rikets ständer vald till konung och, i följd af gifven föreskrift, tro- och huldhetsed skulle af stadens embets- och tjenstemän till honom den 22 Juni inför magistraten afläggas, så, och ehuru Nordlindh då förde ordet i magistraten, vägrade han aflägga eden muntligen, i anseende till, såsom han, med öfverstrykning af magistratssekreterarens ord: ”en påkommen opasslighet”, sjelf i protokollet skrifvet, ”en ganska svår hosta”, och fullgjorde ifrågavarande skyldighet skriftligen. Icke långt derefter eller på Karl XIII:s kröningsdag den 29 Juni 1809, blef han – kanske för att vinna honom den ifrige Gustavianen för den nya ordningen – utnämnd till riddare af Vasaorden, som i den tiden, då vasariddarnes antal utgjorde endast 83, var en icke obetydlig utmärkelse.⁷

Men detta hjälpte icke, hvilket han skarpt lade i dagen, derigenom att han icke infann sig i magistraten utan lät sig der företrädas af rådmannen L. Lohman den 6 Oktober 1809, för hvilken dag § 2 i protokollet lyder sålunda:

”Magistraten beslöt att till societeterna utfärda en så lydande remiss:

Vanligen hafva stadens invånare sammanträdt till firande af konungens födelsedag. En sådan dag inträffar i morgon,⁸ desto mera märkvärdig och högtidlig, som riket å densamma för ett och sextio år tillbaka blifvit skänkt ett stöd i olyckor, en försvarare, hvars tapperhet, mod och djupa insigt tillskyndat svenska vapnen ära, och en regent, af hvars kända grundsatser riket har att vänta största lycksalighet. (”Hör!”) Ganska många af stadens invånare hafva, uppeldade af dessa stora egenskaper hos vår nådige konung Karl XIII, rådgjort om att på ett nog värdigt sätt fira denna vår dyra konungs födelsedag; de hafva äfven yttrat, att de både knutssalen och rådhuset äro använda till sjukhusinrättningar samt det nybyggda stora teater- och värdshuset ej, aktadt all användmöda, hunnit blifva så färdigt, att det med anständighet kan begagnas vid ett så högtidligt tillfälle, i stället till sådana krigsmän, som under denna kampanjen erhållit blessyrer, hvilka göra dem till tjenst och arbete obrukbara, samt till de fattigaste soldatenkor, som dervid förlorat sina män, sammanskjuta hvad en vanlig bal hade kostat och än mera. Denna glädjebetygelse finner magistraten vara så allmän, att magistraten skulle tro sig fela i sin skyldighet, om magistraten i sin mån ej sökte befrämja denna goda gerning, som, jemte det den på det varmaste sätt tolkar stadens invånares känsla för tacksamhet, lemnar tillfälle för medlidandets ömma omfattning; och då troligen alla stadens invånare vilja deltaga i denna ädla handling, så öfverensstämmande med deras vanliga patriotiska tänkesätt, varda samtliga societeterna anmodade att skyndsamligen sammanträda till uttagande af deputerade, som insamlingen besörja, hvarefter magistraten vill foga den anställt, att medlen varda till konungens befallningshafvande insända, som dem till utdelning af konungens tjenstgörande generaladjutant öfverlemnar.”

Hur det gick med insamlingen vet jag icke.

Måhända hade Nordlindh låtit sig nöja med Gustaf Adolfs afsättning och Karl XIII:s val, om den förres son blifvit kallad till tronföljare, men dertill valdes som vi veta i stället prins Kristian August af Augustenburg, som derefter antog namnet Karl August.

Att Nordlindh blef missnöjd med detta val, gaf han en hvar, som kände både hans omutliga gustavianska tänkesätt, och hans stora ordningssinne samt utomordentliga punktlighet, på följande sätt anledning att misstänka. Den 9 Maj 1810 reste Karl August från Stockholm mot de södra orterna och kom den 22 Maj till Malmö. Der skulle han enligt gammalt bruk,⁹ vid östertull emottagas och helsas af magistraten och stadens äldste, hvilka ock för sådant ändamål kallats till samling hos Nordlindh. Men när kronprinsen något tidigare, än man beräknadt ankom, så fanns ej Nordlindh der, utan endast magistratens äldste ledamot, Nordlindhs medtäflare om borgmästareembetet, rådmän J. Wollmar, och en del af borgerskapet. Då den furstliga vagnen, efter gammal vana stannades, innanför tullbommen, så framträdde den i allt redbare och påpasslige Wollmar, som noga kände Nordlindh och därför måhända anade, att han ej skulle infinna sig samt för den skuld ej hörsammat hans ofvannämnda kallelse, och höll följande tal.

”Vid eders kungl. höghets första besök i denna stad, mötes eders kungl. höghet ej af lysande och kostsamma anstalter. Sådana hafva ock, tyvärr, alltför ofta endast varit skadliga smickrars anbefaldta medel att insöfva regenten i den bedröfliga dröm, att praktens vittnade om folkets välmåga och att kostnaden mätte dess trohet och glädje. Men försynen vare lofvad, dessa fåfångans gyckelverk behöfvas ej inför en furste, hvars dygder och egenskaper bestämt ett folk att, genom ett val, hvars like häfderna ej kunna uppvisa, underkasta sig dess styrelse och hvars människokärlek var så stor, att fursten velat utbyta sitt lugn emot de oräkneliga mödor och omsorger, hvilka vänta honom, och det endast för att bibehålla ett folk vid sin urgamla sjelfständighet och göra det lyckligt. Magistraten och borgerskapet våga därför, nådigaste kronprins, endast med hjertats okonstlade uttryck, men talande inför den allseende Guden, i djupaste underdånighet

betyga allas gemensamma glädje öfver eders kungl. höghets lyckliga ankomst och försäkra om detta samfunds vördnad och trohet. Måtte den eviga försynen som utsett eders kungl. höghet till sitt medel att åter upphjelpa ett fallet folk, vaka öfver eders kungl. höghets, för Sverige så dyrbara lif. Måtte eders kungl. höghet i mod, sinne och värdighet lik Gustaf I och Karl XI, dessa folkets tillbedde konungar, äfven lik dem länge skåda det återupprättade Svea sällt och tryggt."

Karl August var en i ovanligt hög grad enkel och okonstlad man. När Adlersparre före hans avresa till Stockholm frågade honom, huru han ville hafva sin hofhållning och hofpersonal ordnad svarade han, att han helt och hållet öfverlemnade omsorgen derom åt konungen, sin fader; att han endast önskade, det ej något öfverflöd kom i fråga samt: "några kuverts vid min faders bord äro mig nog. Jag har vant mig, att passa upp mig sjelf i det mesta och är en stor älskare af enkelhet och sparsamhet, då det rör min egen bekvämlighet."¹⁰ – Min närmaste företrädare i chefskapet öfver landtmäteriet, den sannt ädle öfversten C. af Forssell, som varit adjutant hos Karl August anför i sin sjelfbiografi å sid 17 i femte bandet af Biografiskt lexikon åtskilliga bevis på nämnde furstes enkelhet och deribland följande: "Riksdagen hade, ehuru han redan hunnit till mognad ålder (han var 42 år gammal) icke anslagit åt honom mera än 24.000 rdlr bko. i årligt apanage. Af dessa 24.000 rdlr afdrog konung Karl XIII 12.000 för mathållningen, emedan kronprinsen serverades från konungens kök. Hans Kungl. höghet nåndes vanligen då icke bjuda till sitt dagliga bord mera än en eller två personer, på det att han icke måtte falla sin höge fader för dyr. Hvad de återstående 12.000 rdlrerna angick, beklagade han sig alldrig öfver deras otillräcklighet, utan yttrade blott: "jag skall inrätta min hushållning derefter." – Och uti de versar, med hvilka han helsades af Tegnér i akademiens uti Lund namn, dagen före hans ankomst till Malmö, yttrade den store skalden med full sanning till honom:

**"Du, som far omkring ditt land
Utan höghetens förnäma nycker,
Utan maktens prål, och trycker
Icke landet, men hvar landtmans hand."**

Också väckte Wollmars i början högst ovanliga och manliga samt för öfvrigt jemförelsevis flärdfria tal kronprinsens synnerliga uppmärksamhet, hvilket hade till följd, att han lät Wollmar taga plats vid det särskilda bord, som var afsedt för kronprinsen och hans närmaste omgifning under den middag, som staden gaf för honom. Dagen derefter reste kronprinsen, som under sitt korta vistande i Malmö, genom sitt anspråkslösa väsende, vunnit allas tillgifvenhet¹¹ till Helsingborg och derifrån den 28 Maj till Qvidinge hed, å hvilken han, som allmänt känt är, afled klockan 1/2 3 på eftermiddagen.

För den skuld blefvo ny riksdag och nytt tronföljareval nödiga. Men i dem ville ej Nordlindh deltaga. Wollmar blef med två rösters öfvervigt vald till riksdagsman för Malmö, men afsade sig med stöd af läkarebetyg, det viktiga kallet och så valdes för andra gången min ofvan nämnde farbror, som ock deltog uti det, af rikets ständer den 21 Augusti 1810 i Örebro hållna val, hvarigenom prinsen af Ponte Corvo, marskalken af Frankrike Jean Baptist Julius Bernadotte enhälligt utkorades till Sveriges kronprins. För det efter följandes skuld, anser jag mig här böra nämna, att den märkvärdige, i det förestående ofta omtalade, erkegustavianen, friherre J. C. Toll åter kommit i nåd och den 17 Juli 1810 blifvit utnämnd till generalbefälhafvare i Skåne. Han var ock den, som å Karl XIII:s vägnar den 20 Oktober nämnda år mottog den nya kronprinsen i Helsingborg, hvarifrån denne, under en eskort af 20 husarer afreste den 22 i samma månad mot Stockholm eller rättare Drottningholm, dervid han visserligen icke for fram

på samma anspråkslösa sätt som kronprinsen Karl August, ty kungsskjutsen utgjordes af 177 hästar samt 24 bondvagnar och under hela resan paraderades för honom af för sådant ändamål sammandragna indelta regementen.¹²

Under vintern åren 1810-1811 bodde en mängd af de skånska adliga familjerna i Malmö och bildade en särdeles fin societet. Till denna hörde äfven Nordlindh, den mäktige, förste direktören i Malmö diskontverk och verksamt biträde åt den i allt storståtliga grefve Jakob Pontusson De la Gardie, då han derstädes inrättade Amaranterorden.¹³ Crusenstolpe, som under sin studenttid i Lund välvilligt mottogs i Nordlindhs hus, har också fullkomligt rätt, då han i del 2 sid. 5 af sitt ofvan nämnda arbete om "Karl Johan och Svenskarne" yttrar: "Under andra årtiondet af nittonde seklet, fanns ingen borgmästare i vårt land med det anseende, som kommerserådet Nordlindh i Malmö. Hans gästfria hus, med nära nog öppen taffel och ständigt omväxlande nöjen, var föga mindre besökt, än landshöfdingens och ortens invånare egnade nästan lika uppmärksamhet åt begge dessa embetsmän." Och det lider knappt något tvifvel, att hos Nordlindh redan då uppstått ett hopp, att framdeles få intaga landshöfdingestolen i Malmöhus län,¹⁴ som då och sedan den 22 Maj 1794 innehades af hofmarskalken, grefve Gustaf Fredrik von Rosen,¹⁵ hvars son, slutligen öfversten och chefen för skånska Dragonregementet Fredrik Daniel von Rosen, blef den 23 September 1816 gift med Nordlindhs dotter Maria Charlotta, på sin tid Skånes största skönhet.

Men så hade, berättades det, en anonym angivelse hos Karl Johan gjorts mot landshöfdingen von Rosen af innehåll, att han likgiltigt behandlat de första tillstymmelserna till 1811 års skånska bonduppror och derigenom icke förekommit det ohyggliga utbrottet af det samma, hvaraf följden skulle blifvit, att han fick en icke begärd tjenstledighet. Visst är, både att generalbefälhafvaren J. C. Toll i en skrivelse af den 18 Juli 1811 till utrikesstatsministern L. von Engeström beskyller von Rosen för "dröneri i många delar" m.m. och att Vilhelm af Klinteberg, adlad 1807 och sedan den 6 Maj 1811 vice landshöfding i Hallands län, den 31 Juli samma år förordnades att tills vidare förvalta landshöfdingeembetet i Malmöhus län.¹⁶

Detta var, skulle man väl kunna tycka, ett ledsamt streck öfver Nordlindhs ofvan nämnda hopp, men han höll god min, öfvergaf det icke och inbjöd Klinteberg till sin dagliga gäst, hvilken bjudning måste antagas, emedan grefve Rosen och hans familj ej voro i staden och der ej heller fanns något så beskaffadt värdshus, att en landshöfding kunde i detsamma intaga sina måltider. De begge storslagne männen syntes åtminstone komma godt öfverens, fina hofmän som de begge voro.¹⁷

Den 23 Januari 1812 utfärdades kallelse till rikets ständer att sammanträda till urtima riksdag i Stockholm den 4 nästpåföljande April för att med konungen öfverlägga om "åtskilliga för fäderneslandets väl viktiga angelägenheter, hvilka fordrade skyndsamt åtgärd". Denna kallelse ändrades den 4 Mars på det sätt, att riksdagen skulle hållas i Örebro och börjas den 13 April. Nu ville Nordlindh blifva riksdagsman för Malmö – hans vilja var lag för valmännen – och han blef enhälligt vald.

Hvarför ville han nu blifva riksdagsman? Härom hvad Halling, som då för tiden, i egenskap af t.f. magistratssekreterare stod Nordlindh nära och, enligt egen uppgift, sid. 112, åtnjöt hans ynnest, härom berättar å sid. 110-111: "Det var sedermera att betrakta såsom afgjort, att landshöfdingen, grefve Rosen definitivt skulle afträda från sitt embete och att detta under riksdagen skulle bortgifvas. För att härvid hvar för sig vakta på sin fördel, sammanstötte således i Örebro grefve Rosens företrädare i embetet, grefve Thage Thott, som ännu hade till godo tjensteackordet, 25.000 rdlr; grefve Rosen; vicelandshöfdingen W. af Klinteberg och Kommerserådet Nordlindh. Det var ingen hemlighet, att grefve Thott, som under förmyndareregeringen år 1794 måst lemna arbetet för att gifva plats åt Rosen, gjort det emot säkerhet för ackordssumman uti ett så kalladt lettre de retenue af dåvarande prinsenregenten, hvilket denne nu såsom konung

var i tillfälle att honorera, så vida någon lämplig ackordsman fanns. En sådan anmäldes genom Rosen uti Nordlindhs person, som just nu stod på spetsen af sitt anseende i och utom Skåne. Konungen var således determinerad för denna succession. Kronprinsen åter ville framdraga Klinteberg, som han redan i flera viktiga värf pröfvat.¹⁸ Det största beviset på Nordlindhs mod och ärelystnad igenfinnes uti hans försök, att i befodringsväg vilja mäta sig med en sådan medtäflare som Klinteberg. Utom det, att denne redan förvaltade embetet i fråga, efter att hafva förestått ett dylikt i Halland och dessförinnan fungerat såsom justitiekansler i det famösa målet rörande kronprinsen Karl Augusts, hastiga dödssätt, hade han längre tillbaka deltagit uti den kommitté, som utarbetat 1807 års lagsamling, hvilken tjenat till mönster för de derefter utgifna, och sedermera, vid utbrottet af 1809 års resolution och deraf framkallade ombildning af konungens högsta domstol, varit ett af de först utnämnda justitieråden. Dessa täta ombyten af tjänstebefattningar förklara, hvarför han, till och med i från regeringen utgångna handlingar, ömsom benämns lagman, hvarå han erhållit karaktärsfullmakt, ömsom justitieråd och ömsom justitiekansler. – Efter många underhandlingar om landshöfdingesuccessionen, skall det ändtligen hafva kommit till det aftal, att konungen lofvat kronprinsen, att få sin önskan uppfylld, såvida Klinteberg kunde för ackordssumman ställa sådan säkerhet, som Rosen godkände. Begge partierna trodde sig derigenom hafva segrat, Nordlindh därför, att det alltid berodde på Rosen att underkänna hvarje garanti som honom af Klinteberg erbjöds, och Klinteberg af skäl, som snart skall anföras. Ett möte berammades emellan honom och Rosen, dervid ackordssumman skulle försäkras. På utsatt tid och ställe infann sig Klinteberg, medförande f.d. landshöfdingen, greve Tage Thott, som förklarade, att han för ackordssumman, den han ännu hade att fordra af Rosen, åtnöjde sig med Klintebergs förbindelse. Nu var saken afgjord, och för Rosen ingen undflykt möjlig, till Nordlindhs fördel. (Den förre fick avsked och) ”Klinteberg utnämndes till landshöfding” (allt den 5 Juni 1812). ”Att hela denna plan i hemlighet blifvit förberedd, kan tagas för afgjort. I annat fall hade nog Nordlindh med sin förslagenhet så föranstaltat, att Rosen på förhand infriat sin förbindelse hos Thott. Om dessa underhandlingar eller andra orsaker dertill verkade, må vara osagdt; nog af, Nordlindh spelade ingen betydande roll vid 1812 års riksdag och han hemkom missbelåten från riksdagen”, som slöts den 18 Augusti 1812.

Sant är, att han ej spelade någon betydande roll vid nämnda riksdag, men det bör dock nämnas, att han, såsom ett medel att bereda lindring uti den tunga, som Malmö då hade genom derstädes förlagda tre skvadroner af det Mörnerska husarregementet, nu kronprinsens husarer, hvilken tunga beräknades till 16.000 rdlr banko årligen, oberäknadt inqvartering, lyckades förskaffa staden ett lån från riksgäldskontoret på 50.000 rdlr nämnda mynt mot 4 % ränta och 2 % amortering efter fyra års förlopp, i ändamål att därför uppföra stallar, magasin, rustkammare och kasern, som ock, med undantag för den senare, år 1813 skedde.¹⁹ Huru han samma år, på ett sätt som då inbragte honom allmän tacksamhet verkade för ordnandet af den gästgifveriskjutsskyldighet, som ålåg staden, har jag redan å sid. 52 (o.f.) berättat.

Den 14 Januari 1814 slöts Kieler freden och när den del af Malmö garnison, som deltagit uti det dessförinnan förda kriget i Mars återkommit till staden, så skulle nämnda fred firas med en stor fest derstädes, så mycket hellre som, det allmänt troddes, att Norge blifvit genom samma fred förenadt med Sverige på samma sätt, som Skåne, Halland och Blekinge blifvit det i Karl X:s tid. Detta var ett stort misstag, ty genom Kielerfredstraktatens fjerde artikel hade allenast bestämts, att Norge skulle tillhöra konungen af Sverige och utgöra ett, med Sverige förenadt konungarrike.²⁰ Men detta visste man icke och så firades festen. Den börjades innan dagen randats med militärmusik i S:t Petri kyrkotorn och fortsattes på det sätt, dels att stadens alla fattige²¹ rikligen bespisades på stadens bekostnad och likaså allt till garnisonen hörande manskap och

Stallar, magasin, rustkammare och kasern för Kronprinsens husarer vid Drottningtorget.

underbefäl, hos hvilka medlemmar af borgerskapet voro värdar; dels att stor middag, med supé som kostade något öfver 2.970 rgs, hölls å Knutssalen samt fortsattes under kortspel och drickande ända till nästa dags morgon, samt dels att Nordlindh under två derefter följande dagar i sitt hem gaf utomordentligt fina och dyrbara middagar. På ungefär samma sätt förfors i anledning deraf, att kriget med Norge upphört och svenska armén derifrån hemkommit. Den då å Knutssalen gifna middagen kostade 2.670 rdlr och alla offentliga fester m.m., som af särskildt förekomna anledningar år 1814 höllos i Malmö, kostade omkring 15.000 rdlr, allt rgs.²² De festande anade icke, att de dansade på en vulkan, som snart skulle komma till ett våldsamt utbrott, och sprida förderf öfver både stad och land. I alla händelser vittnade det lukulliska ätandet och drickandet om tanklöshet och öfvermod.

Den 13 December 1814 utfärdades kallelse till rikets ständer att, för behandling af flera i hög grad viktiga ärenden, sammanträda till urtima riksdag i Stockholm den 27 Februari 1815.²³ Nu ville Nordlindh ånyo blifva riksdagsman för Malmö denna gången för att försvara diskontverket derstädes, och naturligtvis blef han enhälligt vald. Missnöjd öfver att icke år 1812 hafva blifvit landshöfding och öfver den samma år utfärdade blodslagen emot umgänge med gustavianska familjen, for han till riksdagen, dit han medförde sin lysande uniform och af magistratssekreteraren i Malmö bestyrkt avskrift utaf Erik XIII:s ofvan nämnda bref, för att, om anmärkning gjordes mot uniformen, kunna styrka sin rättighet att densamma bära.²⁴ Snart ökades hans missnöje af den anledning, att fråga hos alla stånden uppstod om tacksägelseadresser till konungen och kronprinsen för hvad de till rikets väl uträttat emedan dessa adresser²⁵ tillika skulle innehålla dels uttryck af "liflig harm och djup förtrytelse" mot Gustaf Adolf, för åtskilligt ofog, som han och utländska tidningar bedrifvit i afsigt att göra hans sons förmenta rättigheter till svenska tronen gällande, samt dels bemyndigande för regeringen att, under vissa villkor, tills vidare eller för alltid indraga de pensioner och inkomster, som Gustaf Adolf och hans

familj uppbyrå från Sverige.²⁶ När förslagen till dessa adresser föredrogos i borgareståndet, yttrade sig Nordlindh till fördel för den förvista konungafamiljen, för hvilken han öppet bekände sig hafva städse hyst deltagande. Detta verkade som "en brand i näsan" på det ytterligt lojala borgareståndet: Nordlindhs tal blef under larm afbrutit och hotelser om hans utvisning fälldes. Sedan stormen lagt sig, fortsatte han; men man känner numera icke i detalj huru han yttrat sig ty det beslöts, att hvad som sagts och händt, skulle ur protokollet uteslutas,²⁷ hvilket ock, derom jag öfvertygat mig, skedde. Naturligtvis fick Karl Johan genast veta, huru Nordlindh skickat sig, och blef deröfver rasande, i hög grad misstänksam, som han var, och derjemte hatare af alla gustavianer samt fruktande för intriger af dem.²⁸ Huru Nordlindh under den ifrågavarande riksdagen stollt och ifrigt verkade för upprätthållandet af Malmö diskontverk, skall jag meddela i 38:de berättelsen.

Sannolikt anade den skarpsynte mannen redan nu, att hans bemödanden i nyss nämnda riktning icke skulle på längden medföra med dem åsyftad verkan. Visst är, att han, efter hemkomsten från riksdagen, som afslutades den 9 Augusti 1815, tändes af bekymmer och att hans helse blef vacklande. Sjuk var han, då en svår vådeld i början af Januari 1816 nattetid utbröt uti en större magasinsbyggnad i den gård, som ligger i nordöstra hörnet af kvarteret nr 9 Österport vid Drottningtorget och Stora Trädgårdsgatan; men likväl begaf han sig, högste befälhafvare för stadens brandväsende som han var, till brandstället. Derunder förvärrades hans onda, som bland annat, tillskyndade honom svår feber och nästan olidliga plågor i högra handens lillfinger, hindrade honom att föra pennan och att under bortåt åtta månaders tid sjelf verksamt förvalta sitt embete. Han blef naturligtvis omsorgsfullt vårdad af de skickligaste läkare, som i Malmö och Lund voro att tillgå och dessa hade redan utsatt dag till det sjuka fingrets amputation, då en bondhustru i Södra Wram, hvilken för yttre åkommor botat flera hundra människor, anlätades och lyckades att, med en af henne sjelf beredd salva af vissa örter, äfven göra Nordlindhs finger så helbregda det kunde blifva efter flera af läkarne i det samma gjorda inskärningar. Hon blef af Nordlindh hos landshöfdingen Klinteberg och af denne hos konungen anmäld till någon utmärkelse för sin länge utöfvade förtjenstfulla verksamhet och fick en 50 lod vägande silfverbägare med derå anbragt inskrift. Emellertid hade Nordlindhs krafter blifvit nedsatta och därför vistades han först i Ramlösa samt sedan på Fjerrestadstorp hos sin svärson grefve Rosen, hvilket senare somliga förmenade innebära, att han ej ville officiera vid kronprinsen Karl Johans, till den 16 Augusti utsatta ankomst till Malmö och under dennes vistande derstädes. Men, ehuru han hade tjänstledighet och behöfde hvila, vederlade han på allt sätt nämnda förmenande; kom till staden eller två dagar före kronprinsen; ordnade och deltog i alla högtidligheter samt, säger Halling sid. 152; höll till – Karl Johan, då denne reste från staden, vid dess egors södra gräns ett lyckadt tal, hvilket så förtjuste den beridna eskort af stadens borgerskap, som följt kronprinsen till gränsen, att den samma ledsagade Nordlindh in på hans gård och der i ett väldigt hurra gaf honom ett offentligt bevis på aktning och tillgifvenhet – det sista han fick.²⁹

Hans senare lefnadsöden tillhöra berättelsen om Malmö diskontverk, hvilket störtades mot slutet af år 1817 och i fallet drog med sig samma verks upphofsman samt mest betydande styresman, Nordlindh, hvilken i ett slag förlorade frihet, egendom,³⁰ tjänst, titel och stjerna. Fastän **dels** i 8 månader lidande af sjukdom och **dels** inspärrad på Malmö citadell, författade han der en mycket både lång och särdeles väl sammansatt, den 25 Maj 1818 dagtecknad försvarsskrift, i hvilken hans snart sagdt, oböjliga stolthet och oräddhet starkt framlysa och hvori han sanningsenligt säger sig hafva varit "en sjelfständig embetsman, som alldrig sökt folkgunst, ej vetat af att vara smidig och dermed ställa sig in"; – "en välviljande man, hvars själ och hjerta varit hjälpsamhet samt hvars lif och kraft varit egnade åt det samhälle, han tillhört"; – "att det varit hans

syftemål, som domare, att tillämpa lagen utan misstag och ännu säkrare utan vrånghet", – och att han "i 50 år fört en af det allmänna vitsordad oförvitlig vandel, i nära 20 år bestridt domareembete och däraf 15 som styresman för ett större samhälle".³¹ När sent om sidor fångelsets portar öppnats för honom, var af den fordom så kraftfulle mannen knappt mer än en skugga kvar. Han tillbragte sina sista dagar i största tillbakadragenhet och dog ej fullt 57 år gammal hos sin son den 14 Januari 1825 i Malmö, hvarifrån hans stoft en aftonstund bortfördes och nedmyllades i hans ofvan nämnda svärsons grafställe å Fjerrestads sockens, i Luggude härad, ej långt från Helsingborg, belägna kyrkogård, allt i största stillhet.³²

**Jordens oro viker
För den frid som varar;
Grafven allt förliker,
Himlen allt förklarar.**

Noter till trettondefemte berättelsen

- 1 Svenska adelns ättartaflor af Anrep.
- 2 Anreps ättartaflor.
- 3 Redan i slutet af 1700-talet köpte han de vestra plantagelyckorna Torna, Bara, Harjager, Onsjö, Rönneberg och Luggude, innehållande tillsammans nära 32 tunneland; kallade denna egendom Rönneholm; bebyggde den samma åren 1796-1798 anlade efter hand derå både en stor trädgård och en stor engelsk park, hvilken senare uppläts till promenad- och förlusteställe för stadens invånare. Sedan han år 1817 blifvit olycklig genom Malmö diskontverks fall och förlorat allt, hvad han egde, såldes egendomen för statsverkets räkning den 25 Mars 1825 till friherre K.C. Raab för 10.500 rdlr; af denne den 18 Februari 1827 till anläggarens son f.d. ryttmästaren och sedan år 1823 bryggaren i Malmö A. Nordlindh, för 8.200 rdlr samt efter dennes den 20 Oktober 1834 timade död, af hans fordringsegare den 10 Januari 1835 till majoren A. von Ysedom för 20.000 rdlr, allt bko. Ysedom innehade egendomen till sin, den 15 April 1848 derstädes timade död. Jfr Sjöborg s. 189, Friberg s. 118, 284, Halling s. 5, Malmö Tidning nr 43 år 1834.
- 4 Jfr Nordlindh s. 29, Friberg s. 118, Halling s. 1, 4 o.f.
- 5 Ett litet, ännu bestående bevis härpå är den halfcirkelformiga vägen emellan Rönneholms åbyggnader och blomstersångar m.m. på ena sidan, samt park, å den andra. Denna väg hade förut varit rät. Nordlindh gaf den sjelfrådigt dess nuvarande utseende.
- 6 Jfr Friberg s. 118 och Halling s. 54.
- 7 Halling s. 65, 66, Schinkel II:92, Sveriges historia V:379 och VI:5.
- 8 Karl XIII var född den 7 Oktober 1748.
- 9 Enligt den i andra berättelsen omnämnde, af Kristian II år 1522 utfärdade "ordinantsen" skulle i städerna finnas en, öfver borgmästare och rådmän alla andra ställd embetsman, kallad "Scultus", sannolikt af det tyska Schultheis eller Schulze, hvilken skall ega att utöva konungens domsrätt, äfven i lifssaker, och till tecken derpå "låta bära framför sig en lång, hvit staf. Men när konungen väntades komma till en stad, borde scultus med borgmästare och rådmän rida en half fjerdedels mil utom staden, der sitta af sina hästar, scultus öfverlemnade sin staf till konungen och hålla tal samt intill dess detta besvarats, alla ligga på knä, hvarefter stafven återställdes till scultus, som borde föra den samma framför konungen in i staden. Se Rosenwinge IV:74; Friberg s. 13; Cronholm I:284.
- 10 Schinkel V:125.
- 11 Se Halling s. 70, 71 som afskrifvit talet efter Wollmars koncept, hvilket dock vid tillfället ej begagnades.
- 12 Halling s. 73, 74, 76, 77; Schinkel V:278, 306.
- 13 Jfr Halling s. 84, 85. Om Amaranterorden och S:t Knuts gillet är jag, som alldrig ville ingå i dem, ej tillfälle att meddela några utförliga underrättelser.
- 14 Utom annat, som komma flera att tro detta, var äfven det, att Nordlindh, kort tid efter ombyggnad af nästan hela sin ofvan omnämnda stora gård, år 1811 sålde den samma, såsom det misstänktes i afsigt att snart få inflytta i landsböfdingeresidenset. Jfr Halling s. 109.
- 15 Han var fader till den av hela vårt land under hedersnamnet *Jernvägsrosen* kände och högt värderade grafve Adolf Eugén von Rosen.

- 16 Jfr Halling s. 101; Anreps ättartaflor och Låstboms Svea och Göta höfdingaminne: Samlingar V:160.
- 17 Jfr Halling s. 102.
- 18 Utom allt tvifvel kände kronprinsen dessutom, att Nordlindh var en oförbätterlig gustavian, och för hvarje sådan hade han en på fruktan grundad avsky.
- 19 Jfr Halling s. 131.
- 20 Schinkel VII:330. Denna förening skedde först efter krig och Norges stortings beslut den 21 November 1814.
- 21 En hvar af dem fick egendomligt nog till skänks en sked, hvilket gaf den qvicke magistratssekreteraren F. Centervall anledning att, då någon yttrade sig ej kunna inse anledningen dertill, säga: "Begriper du inte det; det har skett på det att man icke mer skall kunna upprepa det gamla ordstäfvet: "när det regnar vålling, har den fattige ingen sked".
- 22 Jfr Halling s. 136, 137. - I Kjöbenhavn åter rådde helt naturligt, allmän nedslagenhet och författade någon år 1814 följande rim, som jag hörde af en derstädes bosatt slägting; och emedan jag alldrig sett dem i tryck, så återger jag dem här såsom en kuriositet. Kanske beskref författaren äfven Danmarks olyckor åren 1801-1806, men om så skett, så har jag glömt hans yttrande om dem, som ju är förlåtligt, då jag år 1814 var endast 6 år gammal.
- Attenhundredeogsyv kom den engelske Tyv,
 Attenhundredeogotte tog han vor Flaade,
 Attenhundredeogni var alt forbi,
 Attenhundredeogti gik Banken fallit,
 Attenhundredeogelleve kom Franskmanden fraa Helvede,
 Attenhundredeogtolv tog han os med Vold,
 Attenhundredeogtretten stod vi for Retten,
 Attenhundredeogforten drog de af os Skjorten,
 Attenhundredeogfemton tager vel Fanden Regenten.
- 23 Schinkel IX:97.
- 24 Jfr Halling s. 141.
- 25 De öfverlemnades af en stor deputation i stor ceremoni den 13 Mars 1815 eller på dagen 6 år efter Gustaf Adolfs störtande. Se Schinkel IX:101.
- 26 Om det i anledning här af och ett Karl Johans förslag fattade beslutet, se Schinkel IX:427.
- 27 Halling s. 141, Schinkel IX:364. Min far sade sig veta, att Nordlindh under sitt första yttrande blifvit så upprörd, att han brustit i gråt.
- 28 Här om och om anledningarna dertill m.m., se Ahnfeldt II:105, 107 och flera andra författare.
- 29 Jfr Nordlindh s. 40, 69-71; Halling s. 150-152 och Undersökning II:155. Jag befarar, att Hallings ofvan anförda uppgift innefattar ett misstag, ty Nordlindh nämnes ej i den utförliga framställning om kronprinsens afresa, som läses i Malmötidning för den 31 Augusti 1816. Der omtalas ej heller "stadens fanor och standarer", hvilka, enligt Halling s. 151, skulle varit platserade vid gränsen. Hvarken tidningen eller Halling omtala, att Nordlindh uppvaktade kronprinsen vid stadens östra tull, då han ankom den 16 Augusti och därför är det troligt, att han underlät detta gamla bruk, likasom han gjort vid kronprinsen Karl August ankomst till samma tull den 22 Maj 1810.
- 30 Enligt hans i kämnarsrättens arkiv förvarade, den 15 Nov. 1817 daterade uppgift till mantalskrifning för år 1818, bodde han i sin forna, då af handlanden Jonas Ståhle tillhöriga, ofvan nämnda stora gård, nummer 352 emellan Kyrko-, Kansli- och Adelgatorna; innehade Borgmästaregården med öfvriga löningsjordar, innehållande 176 tunnland, egde husen och tomterna nummer 710, 711, 878 och 879 vid Gustaf Adolfs torg och en trädgård vid huset nummer 554 samt hade under arrende 100 tunnland af stadens mark.
- 31 Nordlindh s. 59, 60, 65.
- 32 Jfr Friberg s. 118, Halling s. 172.

Trettiondesjette berättelsen.

Om konung Gustaf IV Adolf.

Den 29 Mars 1792 dog Gustaf III, och då hans (?) son Gustaf Adolf, den 1 November 1796 blef 18 år gammal, tillträdde han regeringen.

Dessförinnan hade han, ännu ej 15 år gammal, den 23 Juli 1793 kommit till Malmö och, innanför österport mottagits af stadens borgerskap och magistrat samt af den senares ordförande helsats med följande tal:

”Stormäktigste, allernådigste Konung!

Denna stadens borgerskap och magistrat, som i detta ögonblick för första gången hafva den oskattbara nåden att uti sina armar mottaga eders kungl. Majt., upplifvas af glädjerörelser, som vida öfverträffa tolkens förmåga att uttrycka. Likväl, uti laglydiga och trogna undersåtars oföränderliga nit, värdigas eders kungl. Majt. i en framtid allernådigst igenkänna hjertats pålitligaste språk. Borgerskapet och magistraten utbedja sig i djupaste underdånighet att uti eders kungl. majts. dyra nåd alltid få vara inneslutna.”

När en ”öfvermage”, det vill säga en pojke under 15 års ålder om hvilken hans egen fader yttrat, att han var ”dum, envis och högfärdig” ehuru ej regent tilltalas med de, äfven om de ställas till en sådan, lögnfulla orden ”stormäktigste aller nådigste” och jemväl säges ådagalägga en ”oskattbar nåd” blott genom att visa sig, så är det ej förunderligt, om han, hvilket var förhållandet med Gustaf Adolf, som redan i sin barndom blifvit van vid en öfverdrifven etikett samt fått höra och sjelf på fullt allvar trodde, ”att konungar voro af en annan och bättre natur, än andra menniskor”,¹ vorden man blir galen af högfärd och egenkärlek, hvilket Gustaf Adolf, till vårt lands och sin egen olycka också blef. Den 2 Juli 1806 kom han ånyo till Malmö och helsades då af borgmästaren med följande tal:

”Stormäktigste, allernådigste konung!

Då denna stadens magistrat och borgerskap nu för andra gången vederfares den oskattbara nåden, att få emottaga eders kungl. Majt., upplifvas hos oss den glada tanken, att vi äro uti eders kungl. majts. dyra nåd bibehållna, uti hvilken magistraten och borgerskapet i djupaste underdånighet bönfälla att städse få vara inneslutna.”

Detta skedde äfven, på sätt af det följande kommer att synas, såvidt nemligen en sådan kung, som Gustaf Adolf, kunde hafva aktning för något så lågt stående, som, i hans tanke, en magistrat och ett borgerskap.

Sedan han den 2 April 1801 från ett högt torn i Landskrona varit vittne till det stora sjöslag, som då utkämpades vid Köbenhavn emellan danska och engelska flottorna, och det med allt skäl befarades, att den senare skulle anfälla äfven Sverige, så kom Gustaf Adolf den 17 i nämnda månad för tredje gången till Malmö och helsades då af borgmästaren med följande tal:

”Stormäktigste, allernådigste konung!

Då denna stads invånare i dag vederfares den oskattbara nåden, att i sin famn mottaga Svea och Göta Konung i det vigtiga värf, att skydda de fredliga yrken, åt hvilka eders kungl. majt. sjelf behagat gifva lif, låga våra hjertan af underdånigaste glädje. Vi nedkalla allmaktens välsignelse öfver eders kungl. majts. visa anslag, och magistraten med borgerskapet utbedja sig i djupaste underdånighet, att uti eders kungl. majts. dyra nåd städse få vara inneslutne.”

Men länge blef konungen icke den gången stadens gäst, ty några få dagar senare reste han till Karlskrona, som hotades av engelska flottan, och den 7 Maj for han derifrån till Stockholm.²

Der fattade han den 16 i nämnda månad ett beslut om afskaffande för alla tider af titlarne generalkonsul och konsul samt deras ersättande med titlarne generalhandelsagenter och handelsagenter, hvilket beslut är till den grad märkvärdigt att jag, desto hellre som det, mig veterligen, icke är omnämndt af någon annan författare, anser mig här böra meddela både det samma och annat, som dermed har sammanhang.

Den 13 April 1801 aflät kommerskollegium en så lydande skrifvelse till kungl. majt. "Hos kommerskollegium har svenske konsuln i Ostende Gregoiro I. Smetz anmält, att han, i anseende till franska regeringens önskan om förändring af titeln för de embetsmän, hvilka till bestridande af främmande nationers handelsärenden blifvit under namn af konsul i franska hamnar tillförordnade, numera icke skall vara erkänd i egenskap af konsul och således utur stånd att vid förefallande tillfällen bevaka svenska handlandes angelägenheter, äfvensom han befarar att, i afseende på sin personliga ställning, blifva underkastade sådana skyldigheter och förbindelser, från hvilka utländska embetsmän äro frikallade; och han af sådan anledning bemålde konsul föreställt angelägenheten deraf, att ett nytt diplom må honom i nåder meddelas, hvarigenom han, under förändrad titel, må blifva auktoriserad att med den honom i nåder uppdragna beställningen fortfara; hvarjemte det kommit till kollegii kunskap, att svenska konsulerna Ferber och Brahelén, den förre i Nantes och den senare i Antwerpen, af enehanda orsaker ännu icke äro af franska regeringen erkände och således beordrade att deras beställningar tillträda. Detta ärende, som innefattar en allmän fråga, om samtliga uti franska hamnarne anställde svenska konsulernas närvarande ställning i afseende på deras embetsbefattning, har kollegium trott sig böra hos eders kungl. majt. i underdånighet anmäla, och ankommer det på eders kungl. majt. egen nådiga pröfning, hvad åtgärd eders kungl. majt. kan i nåder finna lämplig, för att sätta dessa embetsmän uti den verksamhet, som med ändamålet instämmer."

I den tiden kallades den mäktige styresmannen för franska republiken, Napoleon Bonaparte, förste konsul och mellan honom samt Gustaf Adolf rådde då, åtminstone i det offentliga lifvet, ett godt förhållande emedan de behöfde hvarandra mot deras gemensamma fiende England, och det var, först sedan Bonaparte låtit den 15 Mars 1804 borttröfva samt den 21 i samma månad arkebusera hertigen af Enghien och vidare den 18 Maj nämnda år utropa sig till Frankrikes kejsare, som han och Gustaf Adolf blefvo de argaste fiender.³

Att döma af ordalagen uti början af slutet af följande, den 16 Maj 1801 från kungl. majt. aflåtna bref till kommerskollegium, var det icke dettas nyss anförda skrifvelse, utan måhända en fin uppmärksamhet mot förste konsuln, som gaf anledning till samma bref, och afskaffande derigenom af den åt Sveriges handelsagenter i främmande länder af gammalt gifna konsulstiteln. Nämnda bref lyder nemligen sålunda: "Gustaf Adolf etc. Vår synnerliga ynnest etc. Som vi af förekomna skäl i nåder funnit godt, att för alltid afskaffa konsulstiteln och i stället tillägga de personer, som under detta benämmande rikets handelsintresse å främmande ort bevakat, namn af svenske handelsagenter, och följaktligen generalkonsuler af generalhandelsagenter, till följe hvaraf vi nya diplom för dem utfärda låta, hvilka mot dem, de förut innehafva, utbytas utan erläggande af kansligebyr; så gifve vi eder denna förändring tillkänna med befallning att den samma till vederbörandes och allmänhetens efter rättelse genom allmänna tidningarna kungöra. Den tjenar tillika till svar å eder underdåniga skrifvelse af den 13 sistl. April, i anledning af konsulns i Ostende Smetz hos eder gjorda anmälan. Vi befallde eder Gud allsmäktig synnerligen nådeligen."

Gustaf IV Adolf.

Drottning Fredrika Dorotea.

För alltid blef dock som vi veta, icke konsulstiteln afskaffad. Den upplifvades i följande kungliga bref till kommerskollegium af den 18 Januari 1815: "Karl etc. Vår ynnest etc. Som vi, i anledning af den lyckligen verkställda föreningen emellan Sverige och Norge i nåder funnit för godt, att låta förse våra hittills varande handelsagenter med nya diplom och deruti upplifva den gamla benämningen af konsulter, i hvilken egenskap de blifvit ackrediterade för båda dessa riken, samt vi derjemte, i anseende till handelsagenten i Bordeaux, G. Petersens ådagalagda välförhållande, i nåder täckts hugna honom med generalkonsulsdiplom, så gifve vi eder sådant härmed till egen och vederbörandes underdåniga efterrättelse i nåder tillkänna. Vi befalla eder Gud allsmäktig nådeligen."⁴

I början af September 1801 kom Gustaf Adolf för fjerde gången till Malmö, då åtföljd af sin gemål, prinsessan Fredrika Dorotea Vilhelmina af Baden, en af de i alla hänseenden älskligaste drottningar, som någonsin funnits i vårt land, men som det oaktat blef, genom sin makes förvållande, en af de olyckligaste. Begge helsades vid deras ankomst till staden med följande tal af borgmästaren:

"Stormäktigste, allernådigste konung!

Uti detta för stadens invånare glada ögonblick, våga magistraten och borgerskapet i djupaste underdånighet nämna, att alldrig gaf svensk konung flera högtidligheter, helgade åt glädjen och den undersåttliga tacksamheten, än dem, med hvilka eders kungl. majt. i ömhetens famn och under skuggan af fredens lagar, kallar ett redligt folk att skörda frukten af de mödor, eders kungl. majt. offrat, för att skona svenskt blod och egendom. Välsignande frambära trogna undersåtar deras tacksammaste hjertan, lågande af underdånigaste vördnad och tillgifvenhet."

"Stormäktigaste, allernådigste drottning!

En tidslängd af femtio år äro snart framflutna sedan denna staden egde en dag, lika glad med denna, att i sin famn få sluta Svea och Göta drottning. Nu, allernådigste drottning! vid gryningen af ett nytt sekel, vill eders kungl. majt. äfven i de aflägsnaste trakter af sitt rike sprida den glädje, som är oskiljaktig från eders kungl. majts. dyra person, hvarför svenska undersåtar, som i hvarje ättelägg af den odödlige Gustaf Eriksson hyllar ett lyckligt föremål för den renaste vördnad, skola åt Gustaf Adolfs gemål frambära sina hjertan i underpant af den glada kärlek och obrottsliga lydnad, hvarmed kommande släkten skola möta en ny telning af Vasa ätt, upprunnen af eders majestäts sköte."

”Magistraten och borgerskapet utbedja sig i djupaste underdånighet att uti eders kungl. majestäters dyra nåd städse få vara inneslutna.”

Den endast 20 år gamla drottningen var strålande af skönhet, godhet och behag samt behöfde blott visa sig, för att vinna en sann tillgifvenhet af alla.⁵ Ej så konungen, ”han var styf som en pinne” och höll ända till galenskap på noggrant iakttagande af allt, hvad till föreskrifna ceremonier och etikett hörde. Detta, hvarpå några högt talande bevis skola i det följande anföras, fick nu, en friherre Lave Beck-Fries på följande sätt erfaras. Han var chef för en i Malmö förlagd grenadierbataljon af ”konungens eget värfvade regemente”, hvilken utförde exercis för konungen å Slottsplatsen, detta naturligtvis i närvaro af en mängd andra åskådare. Konungen blef så belåten med denna exercis, att han på stället utnämnde och i hela menighetens åsyn dubbade Beck-Fries till riddare af svärdsorden. Hur gick detta till? Jo sålunda. Den nye riddaren föll på knä och eftersade med uppräckt finger denna, af ordenssekreteraren för honom förestafvade ed: ”Jag Lave Beck-Fries lofvar och svär vid Gud och hans heliga evangelium, att jag vill med lif och gods försvara den rena evangelisk-lutherska tro och lära, samt vara min konung och rike hans huld och trogen, med tappert mod möta rikets fiender, rätt hålla samt öfva ridderskap efter mitt bästa vett och de stadgar, som mig föreskrifna äro, så sannt mig Gud hjelpe.” Derefter framträdde Beck-Fries till konungen och föll åter på knä, hvarefter den senare drog sitt svärd och dermed slog honom tre slag på venstra axeln, sägande: ”Vi Gustaf Adolf, Sveriges, Wendes och Götens konung etc. etc. etc. tage dig upp till riddare af vår urgamla och hedervärda svärdsorden, var värdig.” När konungen härefter stuckit sitt svärd i skidan, gaf han ordenstecknet åt den nye riddaren, som kysste konungens hand och sade: ”Tack för vederfaren nåd.”⁶ Denna sträcktes än vidare, ty Beck-Fries fick befallning att intaga middag vid konungens eget bord, men dermed följde skyldigheten att vara till punkt och pricka klädd i full paraduniform och att således hafva den höga, tunga grenadiermössan af björnskinn på hufvudet, det är lätt insedt, med hvilken obehaglig påföljd för mössans svettdrypande bärare.⁷

Den 8 i ofvannämnda månad blefvo konungen och drottningen af vissa deputerade bland stadens invånare inbjudna till bal och supé å Knutssalen, dervid borgmästaren, i egenskap af ordförande, yttrade: ”För att ådagalägga underdånigaste vördnad och glädje, våga stadens invånare i djupaste underdånighet bönfälla, det värdes eders kungliga majestäter i morgon afton klockan sex, vid en bal och supé på Knutssalen med sin höga närvaro benåda vårt lilla samfund”, hvilken bön bifölls. Under denna högtidliga tillställning, så högtidlig den kunde vara å den gamla Knutssalen, föreslog borgmästaren följande skålar, som under kanonskotts lossande å Stora Torget samt klang af pukor och trumpeter i salen, naturligtvis druckos med entusiasm:

”Allernådigste Konung!

Vid detta glada tillfälle vågar vårt lilla samfund, efter gammalt svenskt bruk, i djupaste underdånighet proponera eders kungl. majts. vår allernådigste konung och herres höga välgång, under hjertlig, underdånig önskan: lefve konungen, alltid glad och nöjd med sina trogna tillgifna undersåtar.”

”Allernådigste drottning!

Tillåt ett troget folk, att i denna glada afton få hafva den oskattbara nåden glädja sig åt eders kungl. majts. landets hulda moders höga välgång, under hjertlig önskan: Gud välsigne och bevara drottningen med de för hela riket dyraste telningarna, upprunna af eders kungl. majts. sköte.”

Gustaf Adolf ingick icke i S:t Knutsgillet, som dock Karl XII - minst sagdt hans ideal⁸ - Fredrik I, Adolf Fredrik och Gustaf III gjort samt framdeles äfven bernadotteska husets manliga medlemmar gjorde.⁹ Men deremot företog han under sitt ifrågavarande vistande i Malmö, jemte sina hofherrar m.fl., en af Nicolovius å sid. 13-18, med vanlig qvickhet ypperligt beskrifven utfärd till Skanörs ljunghed för att skjuta harar för dref.

Detta bestod af en stor mängd, beridna bönder, anförda af tre, i hela orten utsökta fäherdar, som virtuositygt kunde tuta i "värahorn" (vädurshorn) och derigenom mot den, under konungens befäl uppställda skyttelinien uppdrifva många harar som också skedde. Sex af dem "fingo bita i gräset", om för någon af majestätet i nåder utsänd hagelsvärm eller andras, förmäler ej historiens gudinna, som ju därför med skäl kan tillvitas bristande uppmärksamhet och vördnad för Karl XII:s like.

Den ofvan nämnda balen och supéen föranledde till ett efterspel af följande, i magistratens protokoll för den 8 oktober 1801 beskrifna, kostliga beskaffenhet.

"År 1801 den 8 Oktober samlades å rådhuset, efter generalguvernören, generallöjtnanten, generaladjutanten, riddaren och kommendören af kungl. majts. orden samt kommendören af alla kejsersliga ryska orden högvälborne herr baronen J. C. Toll gifvna kallelse, alla de af stadens invånare, som deltagit i kostnaden af den bal och supé, som blef gifven den 9 sistl. September vid deras kungl. majestäters höga vistande här i staden, och hvarefter högbemålde herre tacktes på rådhusalen uppträda samt för de församlade höll följande märkvärdiga tal:

"Hans majt. konungen har i nåder befallt mig å dess höga vägnar förklara den delen af borgerskapet och stadens invånare dess nådiga välbehag, som ådagalagdt vedermäle af deras glädje och underdåniga vördnad under deras majestäters höga vistande här i staden. Borgerskapet och stadens invånare kunna fagna sig af det grundade hopp, att konungens nåd säkert ihågkommer deras underdåniga tillgifvenhet, och jag vågar förvissa dem, att hans majt. på ett synnerligt sätt alltid låter sig vårda om allt det, som lagligen kan bereda och stadfästa borgerskapets och stadens invånares sannskyldiga trefnad och bestånd. - Det är förmodligen borgerskapets och stadens invånares önskan, att jag inför tronen nedlägger deras underdåniga försäkran, att ingenting (ej vården af deras hus och hem, handel och rörelse eller ens deras eviga salighet) kan högre sysselsätta deras önskan, än de dyrbara tillfällen, vid hvilka de kunna få visa sin undersåtliga trohet och nit emot konung och fosterland. - Borgerskapet torde i sina minnesböcker anteckna denna dagens händelse, kanhända den första i sitt slag. - För egen del utbeder jag mig borgerskapets och stadens invånares förtroende och försäkrar dem om min beständiga aktning".¹⁰

Sedan detta med lifligaste känslor af glädje och undersåtlig vördnad blifvit afhördt, anhöllo samtliga närvarande, att högvälborna herr baronen och generalguvernören tacktes inför konungen frambära deras hjertans tysta och trogna välsignelser, och tillika utbådo de sig, att uti herr baronens och generalguvernörens höga gunst och bevågenhet städse få vara inneslutne.

Herr baronen och generalguvernören behagade sedermera taga afträde och hvarefter de församlade uppdrogo undertecknade att hos magistraten föredraga denna ovanliga och sällsynta samt tillika glada och tillfredsställande händelse med begäran, att detta i hela sin vidd uti magistratens minnesböcker måtte blifva intaget. Malmö ut supra".

Jag har hittills icke nämnt, att det var min farfar, som å magistraten och borgerskapets vägnar höll ofvanstående många tal, hvilka jag infört som kulturbilder. Han måste ock underteckna det nyss anförda protokollet. Allt detta gjorde han högst ogerna och, som han tyckte, dertill tvungen af sin embetsmannaställning. Han var nemligen en af den gamla frihetstidens sjelfständige män och efter utbrottet af franska revolutionen vida mera republikanskt, än kungligt sinnad, och han visste, såsom han yttrat vid sin installation såsom rådman, den 24 Mars 1772, att "det icke fallit på hans lott, att med utmärkta ordasätt förvärfva uppmärksamhet" (se sid.230). Men han visste äfven, att de, i hvilkas ställe han skulle tala, voro i så hög grad rojalistiskt sinnade, att de, likasom Gustaf Adolf sjelf, ansågo "konungar vara af en annan och bättre natur, än andra menniskor". Med afseende härå och emedan konungen samt dennes högra hand, generalguvernören Toll, fordrade, att den förre skulle, snart sagdt, dyrkas som ett högre

väsande, ansåg min farfar sig nödd och tvungen att tala, såsom han gjorde, om han ej skulle äfventyra att både svika sina medborgares förtroende och draga den despotiske och galne konungens onåd, med deraf möjligen följande förderf, öfver sin födelsestad.¹¹ Nu inträffade motsatsen, ty konungen fattade ett starkt tycke för Malmö och lät förstå, att han ofta ville vistas derstädes. Slutligen funderade han på att göra Malmö till sin andra hufvudstad och lät upprätta en ritning till ett vackert palats, som skulle byggas utmed norra sidan af Gustaf Adolfs torg.¹² Det förra, så att säga, förskräckte min farfar och ett af skälen, hvarför han redan i April 1802 begärde och fick afsked utan pension, torde hafva varit, att han icke mera ville vara den, som skulle helsa konungen vid hans besök samt vara med om ett sådant uppträde och ett sådant protokoll, som de ofvan anförda af den 8 Oktober 1801.

Under 1800 års riksdag hade de tre ofrälseståndens godkänt ett förslag om en realisation af riksgäldssedlarna på det sätt, att 15 millioner riksdaler i sådana sedlar skulle med en nedsättning af 16 2/3 procent inlösas medelst af riksbanken utgifna sedlar. Till ersättning härför skulle banken erhålla 4 1/2 millioner riksdaler i silfver, som under loppet af två år skulle anskaffas genom en allmän förmögenhetsafgift m.m. Men detta lyckades icke. Derföre företog sig konungen att på egen hand genomföra en annan realisationsplan samt bestämde i en förordning af den 4 November 1802, att riksgäldssedlarna skulle inlösas med en nedsättning af 33 1/3 i stället för 16 2/3 procent, hvaremot den hälft af förmögenhetsafgiften, som då ännu icke influtit, efterskänktes och medel till ersättning för denna eftergift skulle på annat sätt beredas.

Detta skedde genom en ny våldshandling af den despotiske konungen sålunda, att genom vissa i Malmö sammanträdande fullmäktige, å konungens vägnar generalguvernören Toll, kabinettssekreteraren, friherre G. Lagerbjelke m.fl. den 26 Juni 1803 åt hertigen af Mecklenburg Schwerin och dess efterträdare för 1.250.000 rdlr hamburger banko under förpantningsrätt på 100 år öfverläto herrskapet och staden Wismar jemte amterne Poel och Neucloster.¹³

Den 25 Juli 1803 reste Gustaf Adolf och hans gemål till Carlsruhe. Der bedref han mycken stor politik; ställde sig på en ytterligt fientlig fot med Bonaparte, uttröttade grundligen sin svåger storhertigen af Baden och lemnade snart sagdt, af honom bortvisad den 12 Juli 1804 hans hufvudstad, men icke för att genast resa till sin egen, utan för att ytterligare bedrifva politik på kontinenten. Men när konungen och drottningen ändtligen skulle på kronojakten Amadis segla från Stralsund till Ystad, så uppstod natten emellan den 1 och 2 December nyss nämnda år en så förfärlig storm, att skeppsbrott var att befara. Jakten drefs tillbaka till kusten af Barhöft och der måste den samma öfvergifvas samt de resande försöka att rädda sig i en liten fiskarebåt, hvars egare erbjöd sig att, med fara för eget lif, sätta dem i land. Men öfvergången från jakten till båten var desto hellre i högsta grad äfventyrlig, som drottningen väntade att en månad senare komma i barnsäng. Hon fick ock konvulsioner, men hjälptes af den tjenstgörande, starke generaladjutanten, slutligen den märkvärdige generalen Cardell i båten. Dennes egare, på hvilken allas räddning berodde, emedan han var den ende, som i den mörka natten visste, hvart man skulle styra, för att kunna komma i land, blef emellertid af en störtsjö kastad öfver bord. Men Cardell uppdrog honom ur vattnet med sin ena hand, under det han med den andra höll drottningen. För att kunna rädda begge, hade han kastat sin batong och värja från sig i botten af båten. Detta ansåg Gustaf Adolf som ett stort fel, åtminstone mot etiketten, och han bestraffade Cardell genast med den frågan: "Hvem är med mig i egenskap af generaladjutant, hvar är generaladjutantens batong och värja?" Endast en högfärdsgalen man kunde göra detta. Fiskaren förde lyckligt alla till Barhöft, upplät sitt hus åt dem, gaf dem aftonmältid samt fick för detta allt af konungen - 25 dukater! Slutligen ankommo de resan öfver Danmark till Stockholm den 7 Februari 1805, således efter mer än 18 månaders frånvaro.¹⁴

En konung af Gustaf Adolfs halt skulle, väl, som det med skäl kan tyckas vara omöjlig i nämnda egenskap. Men de ultraroyalistiska invånarna i Malmö voro af en annan mening och synes hafva på allvar tänkt, hvad som sagts på skämt, att "alla furstar äro de bästa, så länge de lefva, i fall de ock så länge regera". Ty uti det nummer af "Inrikes tidningar", som den 5 Mars 1805 utgafs i Stockholm, läses följande insända artikel: "Malmö den 14 Februari. Gårdagens post hitbragte den glada underrättelsen, att deras kungliga majestäter den 7 i denna månad, efter lyckligen fulländad resa, i hufvudstaden inträffat. Också firades minnet af denna händelse, så dyrbar för hvarje redlig svensk man. Hans excellens generalguvernören m.m. herr friherre Toll hade behagat antaga stadens civile embetsmäns och borgerskapets bjudning till middag, på börssalen, och voro de nu härvarande herrar revisorer af diskontverket, officerskåren samt till staden ankomna resande äfven inviterade. Af hans excellens generalguvernören propone-rades hans majt. konungens, hennes majestät drottningens samt det kungl. husets skålar, hvilka druckos under musik af pukor och trumpeter samt lossande af styckeskott från på torget platserade kanoner. De för tillfället utsedda åtta värdar, anförda af stadens tjänstgörande borgmästare, anhöllo, att hans excellens, herr generalguvernören behagade föröka mängden af detta samhälles förbindelser mot hans excellens dermed, att till deras majestäter underdånigst framföra denna stads invånares alltid lika oföränderliga, underdåniga tänkesätt, och tacktes hans excellens förklara, att det vore med mycken tillfredsställelse, hans excellens ville till deras majestäter frambära underdånig berättelse om denna stads förnyade vedermäle af undersåtlig trohet och tillgifvenhet. Till eftermiddagen klockan 6 var, efter föranstaltande af härvarande S:t Knutsgilletts ålderman, landshöfdingen, friherre Thott, gilleksamling utsatt, då, efter ringning med Knutsklockan, sammanträde skedde å Knutssalen, som var illuminerad, och blefvo i närvaro af det till bal församlade sällskap, hvaribland voro flera af ortens herrskaper, uti gillet på vanligt sätt intagna 20 ledamöter. Uppå proposition af gilletts ålderman, blefvo de kungliga skålarna druckna och kanonerna åter lossade, hvarefter dagens glädje fortsattes med dans till sent på aftonen. Innan sällskapet åtskildes, insamlades till de genom eldsvådan olycklige Kristinehamnsboerne 264 rdr."

Den 3 Oktober 1805 afslöts på Tolls boställe på Bäckaskog ett fördrag, enligt hvilket Sverige skulle med flera andra europeiska makter delta i krig mot Frankrike. För detta ändamål gick en del af svenska arméén öfver till Tyskland och den 30 i nämnda månad reste konungen från Bäckaskog för att begifva sig öfver Ystad till Stralsund, dit han ankom den 2 November.¹⁵ Både dessförinnan och derefter gjorde han sig skyldig till en mängd galenskaper, om hvilka utförliga underrättelser finns hos Schinkel IV femte kapitlet, och hvilka afslutades på tysk jord derigenom, att han den 12 September 1806 afreste från Greifswald, för att sjöledes återvända till Sverige. Men sedan han efter en obehaglig segling kommit till Barhöft, yttrade han till den honom åtföljande vakthafvande officeren, grefve Jakob de la Gardie: "Hör på, jag har beslutat göra som Karl XII. Jag antager namnet Frisk och ämnar under detta inkognito fortsätta resan genom Hamburg och danska staterna." Emellertid blef vädret bättre och vinden god, och därför öfvergaf han denna plan samt besteg ånyo sin kungliga jakt, för att å denna komma till Sverige. Nu, likasom i December 1804, öfverfölls jakten af en förfärlig storm och dessutom föll regn i strömmar. Härom läses vidare hos Schinkel IV sid. 218 följande: "Detta oaktag satte sig konungen i en ländstol på däck, insvepte sig i sin kappa, som nästan genomdränktes af vattnet, under det han syntes försänkt i sina vanliga drömmerier. Hvarpå grubblade han? Ack, återkom han ej från detta ärolösa fälttåg, mera förödmjukad än Karl XII, som åtminstone hade uppfyllt Europa med sina sagolika bedrifter, under det han, Gustaf, knappt hade aflossat ett enda skott för häfdandet af sin krigiska ära."

Sedan seglingen på detta sätt fortgått en god del af dagen, befann man sig plötsligt insvept i en tjock dimma. Ändtligen frågade konungen, orolig och bedröfvad, "hvad är klockan"? Då grefve De la Gardie härpå svarade, att klockan var sju, återtog Gustaf Adolf: "I så fall måste man hålla chorum." Och knappt hade dessa om en religiös fromhetskänsla vittnande ord hunnit utsägas, förrän en lysande sol frambröt och skingrade dimman samt man befann sig på Trelleborgs redd. Konungen såg häri försynens finger, ty jakten var nära att stöta på land. Den glädje, som denna visshet om försynens omedelbara vård om honom skänkte förhöjdes deraf, att han blifvit kastad i land på samma punkt af Sverige, som Karl XII, då denne återkom från sina sagolika bedrifter vid Pultawa och Bender. Då man i en liten fiskarebåt skulle lägga i land, röjde konungen enligt vanan, en sådan omsorg om etiketten, att grefve De la Gardie, som sjelf måste göra den ene roddarens tjenst, emedan den lilla båten ej bar mer än tre personer och monarken sade sig ej kunna resa utan gardeskaptener - 'uppforderades att ro i pådragna kyllerhandskar, enär' **handskarne för gardeskaptener voro lika oundgängliga som värjan!**¹⁶ Från Trelleborg fortsattes resan samma afton till Bäckaskog, der drottningen och de kungliga barnen voro Gustaf till mötes."

Denna berättelse är i behof af en liten justering. Karl XII steg den 13 December 1715 i land vid Skåre fiskläge i Maglarps socken och Skytts härad å ett, ungefär 1/4 mil vester ut från Trelleborg beläget ställe, som snart blef, ett stycke upp på landbacken utmärkt med en vid pass 6 fot hög och nästan fyrkantig sten, kallad jag vet ej hvarför Stafsten. Denna fanns redan år 1749, då Linné gjorde sin "Skånska resa", och den stod då 357 3/4 alnar från vattenbrynet. På samma ställe landsteg Gustaf Adolf om morgonen den 16 September 1806 och derifrån reste han genast till Malmö, å hvars Stora Torg just då hölls marknad. Han hade kronofogden i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härad, Krook, till förridare; satt, jemte grefve De la Gardie, i en liten öppen, resvagn, hvilken drogs af ett par hästar under De la Gardies styrelse, och for upp till landshöfdingeresidenset, hvars innehafvare, grefve Rosen icke fanns i staden. Nya skjutshästar anskaffades ofördröjligen och i samma anspråkslösa åkdon, de resande kommit, skyndade de att lemna staden för att resa till Bäckaskog,¹⁷ från hvilket ställe konungen, såsom af det förestående synes, på ett ingenting mindre än anspråkslöst sätt, afrest nära ett år förut, eller den 30 Oktober 1805.

På Bäckaskog, blef konungen återförenad med drottningen och sina barn och der vistades de till och med den 10 November 1806, hvarefter alla begåfvo sig till Malmö, der de inträffade på aftonen den 11 i samma månad i afsigt att tillbringa hela vintern, hvilket också skedde.¹⁸ De voro omgifna af en mängd, till det kungliga både hofvet och kansliet hörande personer samt hade för dem och sig sjelfva en talrik betjening. Dessutom mottogo de besök af från främmande länder kommande furstliga personer och diplomater m.fl. Alla dessa bodde i landshöfdingeresidenset och de andra gårdarna vid Stortorgetts norra sida och borgmästaren Nordlindhs stora, mellan Kyrko-, Kansli- och Adelgatorna belägna gård, som var satt i förbindelse med landshövdingeresidenset genom en öfver Kansligatan byggd, täckt men ljus gång af ungefär samma beskaffenhet, som den, hvilken finns mellan riksbankens i Stockholm begge hus.

För hoffolket och utländningarna gafs stor kur å Knutssalen samt för dem äfven middagar inom hofvets område, men ehuru stadens invånare gåfvo balen för de kungliga och deras omgifning, blefvo dessa icke återgäldade.

Största noggrannhet fordrades i etikettväg och konungen var, som vanligt, stel och styf, tilltalade alldrig någon offentligen och gaf ej företräde åt enskilda personer. Klädd, huru vädret än var, hårt åtsittande lifrock, renskinnsbyxor, kragstöflar och kraghandskar samt försedd med ett stort vid ett bredt läderbälte hängande svärd - alldeles som Karl XII synes klädd och beväpnad å statyen uti Kungsträdgården i Stockholm - besåg han dagligen vaktparaden å Stortorget och lät densamma för sig defilera. Då och eljest, när

han visade sig på torg eller gator, var han omgifven af lifdrabanter och hade vid sin venstra sida Toll, som noga vakade öfver att alla mötande blottade hufvudet för konungen, hvilken alltjemt själf ansåg sig och af många betraktades som ett högre väsende.¹⁹

På den allmänt afhållna drottningens födelsedag den 12 Mars 1807 fick en talrik deputation af skånska ridderskapet och adeln, under anförande af den ofvan nämnde stålige kaptenlöjtnanten vid lifdrabantkåren m.m. grefve Jakob De la Gardie, klockan half fem eftermiddagen företråde hos konungen, hvarvid De la Gardie höll följande tal.

”Stormäktigste, allernådigste konung!

Ofta hafva oskrymtade offer framburits för konungatronen, alldrig något renare, än det, skånska ridderskapet och adeln idag nedlägger vid dess fot. Det är icke en grundad förmodan, icke ett säkert hopp, som eldar vår tacksamhet. Vi skörda sjelfva redan förstlingen af de frukter, eders kungl. majestäts visa författningar skänkt denna landsort, och vi veta, att vi lemna i arf åt våra barn de ökade förmåner, som kloka anstalter alltid af tiden hemta. Då åkerbruket, af århundradens okunnighet och fördomar vanvårdadt, uti enskiftesförordningen upphjelpes till den höjd, hvartill jordmån och luftstreck det ämnat; då möjligheter synes att, under lugnare dagar, äfven i ökade spannmållstillgångar, ernå en förnyad och riktande handelsgren; då idoghet uppmuntras och näres genom en lättare afsättning, af de ämnen, den alstrat; då allt slags rörelse upplifvas af hemmans anläggning²⁰ och förbättring, så skall ofelbart hvarje år öka den enskilda trefnaden och med den det allmännas väl. - Vid åtnjutandet af dessa mångfaldiga förmåner, dem vi ega af eders kungl. majts. hand, dem eders majts. outtröttliga omsorg för vårt väl danat, huru svår, huru tryckande blefve icke föreställningen om möjligheten att samtid, men i synnerhet efterverld, kunde beskyllas för känslolöshet. - Tillåt därför, stormäktigste, allernådigste konung, skånska ridderskapet och adeln, att få resa en minnesvård till förevigande af eders kungl. majts välgerningar och deras undersåtliga erkänsla. - Malmö stads nya torg är det ställe, der vi i underdånighet önska oss tillstånd att uppföra densamma, helst detta torg kommer att bära eders majestäts eget höga namn. - Vi våga smickra oss med eders kungl. majts. nådiga bifall till en underdånig begäran, der vi frambära på en dag,²¹ som hvarje gång han återkommer, fröjdar konung och undersåtar, med åtanken af det dyra prof, försynen på densamma lemnat af dess ömma vård om eders kungl. majts. egen och svea folks sällhet. - Unna oss, allernådigste konung, den tillfredsställande tanken, att, då våra efterkommande än efter seklers förlopp stanna vid en sådan minnesvård, skola de, med lika rörelse som vi, af erkänsla och tacksamhet säga: 'Denne restes icke blott af trogna och lydiga undersåtar åt en vördad konung; den helgades äfven af tacksamma barn åt deras och landets älskade fader. Vi anhålla i djupaste underdånighet att i eders kungl. majts. nåd och ynnest får vara inneslutna”.

Innan jag går vidare, anser jag mig böra meddela följande korta framställning om enskifteverkets uppkomst och om de män, som först beforderade dess framgång, på det att det må blifva klart, huru stor eller rättare ringa del Gustaf Adolf deruti hade. Redan genom 73 § i Kungl. förordningen om landtmäteriet i riket af den 12 Augusti 1783 ålades landtmätarne att vid storskiftesdelningar ”med nogaste varsamhet tillse, ”bland annat”, att egoblandningar på allt möjligt sätt undvekos; att byar och hemman, så vidt ske kunde, till in- och utegor sammandrages och att om för någon del blefve möjligt, hvar och en på ett ställe och i ett skifte vid delningen måtte få alla sina egor, såsom åker och äng, skog och mark”. I dessa föreskrifters anda handlade flera utmärkta män i Malmöhus län, till exempel samt först och främst baron Rutger Maclean på Svaneholm, som redan år 1783 började och derefter oafbrutet fortsatte sitt storverk att enskifta flera byar. Vidare kommerserådet Frans Suell, som år 1790 fick sina sju hemman i Hyllie, af 33 gårdar bestående by från dem utbrutna och af de förra bildade landtegendomen Annætorp. Sedan löjtnanten Carl Christian Cronsioe, som år 1791 fick landtegendomen

Cronetorp utbruten från Burlöfs by. Genom detta allt banades väg för dels Kungl. förordningen, angående egors fördelning i enskiften och utflyttningar från större byalag i hertigdömet Skåne, af den 31 Mars 1803, af hvilken förordnings ingress dessutom synes, att den samma egentligen skulle innehålla tydligare föreskrifter, än de som meddelats i ofvan omnämnda 73 § uti 1783 års förordning; dels kungl. förordningen, angående enskiften i Skaraborgs län, af den 25 Juli 1804, samt dels kungl. förordningen om enskiften af den 2 Februari 1807. Dessa tre förordningar tillkommo på initiativ af, flera utmärkta män, bland dem icke att förglömma öfverdirektören vid landtmäteriet E. af Wetterstedt samt statssekreteraren M. Rosenblad. Gustaf Adolf hade, sysselsatt med sina religiösa fantasier och sina storpolitiska planer, säkerligen knappt annan del i samma förordningar, än att han försåg dem med sin vidunderligt "höga" namnteckning.

Han besvarade, det till honom ställda talet uti följande, honom i hög grad hedrande ordalag:

"Jag emottager med mycken tillfredsställelse, detta nya vedermåle af skånska ridderskapets och adelns tillgifvenhet för min person. Lika naturligt det är, att ridderskapet och adeln, såsom det första ståndet, vid detta tillfälle gifvit första efterdömet, lika naturligt bör det förefalla, om jag gör den anmärkning, att jag önskade, det ridderskapet och adeln med sina medståndere samrådt i detta ämne; ty om ridderskapet och adeln finner sig lyckligt genom de af mig vidtagna författningar, har jag anledning att tro, det de andre stånden dela med dem lika tänkesätt. Äfven kan jag icke underlåta att göra en ytterligare anmärkning, att då jag, med de nu åberopade författningarne endast uppfyllt en af mina första pligter, så är jag redan fullkomligen tillfredsställd genom den af eder yttrade tacksamhet och finner deruti min största belöning. Jag har haft den lyckan, att befinna mig i mera gynnsamma omständigheter, än mina företrädare, hvilka, i samma belägenhet, säkert gjort hvad jag nu kunnat utföra och som äfven till en del af dem blifvit beredt. Detta tillfälle återkallar ock i mitt minne den hjelte, som ånyo återvunnit Skåne till Sveriges krona och utan hvilken det nöje, jag idag erfar, kanske varit mig betaget. Denna aktningvärde man är fältmarskalken, grefve Stenbock, hvilken jag skulle önska att företrädet lemnades och att åt honom en minnesvård upprestes, hvartill han eger en så själfaktig rätt. Jag hoppas ridderskapet och adeln är övertygad, att min önskan är lika så oskrymd, som min tillfredsställelse skall blifva fullkomlig, om densamma uppfylles. Jag åkallar till vittne generalguvernören, herr friherre Toll, att jag redan för närmare två år sedan hyst samma tanke. - Jag ber skånska ridderskapet och adeln vara försäkradt, att denna dag skall hos mig alltid vara förvarad i ett kärt minne och att de af ridderskapet och adeln vid detta tillfälle yttrade tänkesätt ej annat kunna, än öka den välvilja och kungliga nåd, hvarmed jag är dem alla igemen och hvar och en i synnerhet välbevågen."

Denna försäkran bekräftades dervid, att samtliga deputerade förunnades "nåden att kyssa konungens hand".

En fullständig berättelse om det nu beskrifna uppträdet uppsattes dagen efter det samma, eller den 13 Mars 1807.²² På dagen två år senare blef Gustaf Adolf arresterad!! Det stannade icke vid det nyss beskrifna uppträdet, utan sedan, i följd af konungens ofvan nämnda önskan, skånska ridderskapet och adeln utsett en direktion att närmare utreda och besluta i frågan, så hade de i Malmö varande ledamöter uti samma direktion, nemligen kapten löjtnanten, grefve J. De la Gardie, öfverstelöjtnanten, grefve Gyllenborg, excellensen, grefve Ruuth, hofmarskalken, grefve Beck-Fries och landshöfdingen von Seth, den 16 Mars 1807 ånyo företräde hos konungen, hvarvid grefve De la Gardie yttrade, "det skånska ridderskapet och adeln har stannat i det enhälliga beslut, att, till förevigande af fältmarskalken, grefve Stenbocks minne, låta öfver honom uppressa en minnesvård; att de i underdånighet anhöllo, det kungl. Majt. ville utsätta stället för den samma och tillika, genom hans excellens, generalguvernören, herr friherre Toll, låta

underrätta provinsens öfrige invånare om ridderskapets och adelns underdåniga förslag." Härpå svarade konungen, "att, på hvad ställe som helst i Skåne, der minnesvården upprestes, vore det alltid väl valt; att Helsingborg kunde hafva anspråk dertill, men att äfven Malmö, såsom första staden i provinsen, borde komma i fråga. Likväl ville konungen ännu icke yttra sig häröfver, utan öfverlämnade åt ridderskapet och adeln att inkomma med förslag i detta afseende". Men den vid tillfället närvarande friherre Toll fick befallning, "att om de andra ståndens underrättande gå i behörig författning". - Senare på nyss nämnda dag fick direktionen åter företräde hos konungen, då grefve De la Gardie anförde; "Ehuru under sista företrädet, direktionen trott sig förnimma, att kungl. majt. ansåg Malmö stad såsom det mest passande ställe för minnesvårdens uppresande, så hade den dock påmint sig; att kungl. majt. för nära två år sedan låtit till kyrkan i Helsingborg flytta de fanor och standarer, som i fältmarskalken, grefve Stenbocks armé nyttjades och som förut varit förvarade i tyghuset härstädes. Ridderskapet och adeln anhöll derföre i underdånighet, att minnesvården måtte få ställas på torget i Helsingborg, detta torg tilläggas fältmarskalken, grefve Stenbocks namn och det öfverskott, som möjligen skulle kunna uppkomma, å den till minnesvården ämnade summa, finge användas till en krigsmanshusinrättning för stridsmän, sårade i fosterlandets tjänst, samt att denna inrättning måtte erhålla kungl. majts. eget höga namn, "hvilket allt konungen biföll" med betygande af dess nådiga välbehag och enskilda tacksamhet",²³ men om han gaf något bidrag till minnesvårdens uppresande, förmåler icke historien.

Hans ofvan anförda önskan, att ridderskapet och adeln samrådt med sina medståndare och befallning till friherre Toll, blef troligen sedermera, åtminstone till någon del efterkommen. I Malmö magistrats protokoll för den 20 Maj 1801 heter det nemligen, "att i anledning af derom till borgerliga societeterna från magistraten aflåten remiss, de, för att i underdånighet gå konungens nådiga önskan till mötes, i afseende på uppresandet af ett äreminne åt framlidne kungl. rådet och fältmarskalken m.m. grefve Stenbock samt en dermed förenad stiftning af en krigsmanshusinrättning, uppdragit åt vissa af sina medlemmar, att besöka societeternas ledamöter och anteckna till hvad belopp, hvar och en af dem för ofvan nämnda ändamål ville bidra, hvarefter medlen komme att af dessa fullmäktige uppbära och till magistraten inlemnas". Nämnda uppdrag lär icke medfört någon verkan.²⁴ Icke ens den tidens Skånes ridderskap och adel torde hafva sammanskjutit medel till en fond för äreminnets anskaffande, ty man har alldrig hört en sådan fond omtalas. Nej, allt har sannolikt stannat vid ett äreminne i ord. Ett sådant upprestes äfven på sätt och vis tio år senare uti ett tal, som skalden och ordenskanslern, grefve J. G. Oxenstierna den 28 April 1817 höll inför kronprinsen Karl Johan i ordenskapitlet med anledning deraf, att öfverstekammarjunkaren, grefve M. Stenbock då blifvit serafimerriddare. I detta yttrades nemligen till den nye riddaren: "Bland de namn som af Sverige varit mest förtjenta, saknades edert namn ännu i denna ordens längder, och dess sköld, som så ofta varit upphöjd mot rikets fiender, syntes ej ännu i de pryddas antal. Konungen uppsätter den i dag: han fullgör på en gång de forna bragdernas och den närvarande vänskapens rätt, och hedrar i eder, grefve Stenbock, en ättling af sin egen stamfaders frände. Men då han med svea och göta riddarekedja omger ett sköldemärke, som fordom syntes vid de tre kronornas sida, öfverlyser, äfven i hans egna ögon, ingen prydna kring edert vapen, **dess oförgångliga omfattning af Helsingborgs lager!**"²⁵ Emellertid tyckte år 1875 eleverna vid nordvestra Skånes folkhögskola, att åt nämnda lager borde gifvas form af en den ifrågavarande store mannen värdig minnesvård och för detta ändamål utfärdade de ett upprop "till det unga Sverige" om insamling af penningar, hvarefter saken togs omhänder af en i Helsingborg bildad kommitté, som sökte att, genom ett upprop "till Skånes befolkning", öka de redan insamlade medlen. Dessa lära nu vara öfverlemnade till förvaltning af stadsfullmäktige i Helsingborg och

utgöra omkring 10.000 kronor,²⁶ så att nog bör man kunna hoppas att Gustaf Adolfs, för 80 år sedan yttrade storslagna tanke framdeles blir en verklighet, om ock det ej sker genom skånska adelns försorg och ej heller "i denne kungens tid", som det heter.

I det jag härmed går att fortsätta min berättelse om Gustaf Adolfs vistande i Malmö, anser jag mig först böra nämna, att han icke lät någon förstå, hvad han för den närmaste framtiden hade i sinnet. Såsom en sannskyldig Karl XII, hade han uppstruket hår, men likasom denne och alla i sin omgifning, intet slags skägg. Det innebar därför en öfverraskning när en förändring häruti skedde, och Wetterstedt skref den 26 Februari 1807 till sin chef: "Kungen låter sina mustascher växa - ännu till många gissningar om dess öfverresa till Pomern". En sådan hade konungen äfven i sinnet, men ingen fick underrättelse derom förrän några dagar före resans företagande, eller den 11 Maj, då den egde rum i sällskap med Toll m.fl.²⁷ och drottningen med sina barn reste till Stockholm. Dessförinnan, eller den 12 April, hade den kungliga familjen och hofvet i S:t Petri kyrka bevistat en tacksägelsefest, hvilken blifvit anbefalld i anledning af fransmännens fördrifvande från Stralsund m.m.,²⁸ och dessförinnan hade äfven konungens gunstling, borgmästaren Nordlindh, tilldelats kommerseråds namn, heder och värdighet. Han gjorde sjelf den 11 Maj 1807, en så lydande anteckning i magistratens protokoll: "Deras majestäter konungen och drottningen, hans kungl. höghet kronprinsen samt de kungliga prinsessorna Sofia Vilhelmina²⁹ och Amalia Maria Charlotta, hvilka sedan den 11 sistl. November benådat denna stad med ett oafbrutet vistande här, afreste i dag på förmiddagen, hans majts konungen till Ystad, för att öfvergå till Pomern, och drottningen med den öfriga kungliga familjen till Stockholm. Minnet af dessa höga främmande blir alltid lika dyrbart och varaktigt för denna stads invånare, som dess vördnad för religion och dygd".³⁰

Jag befarar emellertid, att minnet längesedan är utplånat hos Malmö stads invånare både af Gustaf Adolfs och hans familjs vistande hos de förras fäder för 80 år tillbaka och af en gåfva, som nämnda fäder då fingo af följande egendomliga anledning. De hade under konungens, på dagen ett halft år långa vistande i Malmö, måst bestå ljus och ved till hofstaten, och därför fick staden kort efter konungens afresa ersättning med 4000 rdlr banko. Men den 14 November 1807 förklarade konungen i skrifvelse till generalguvernören Toll att, som af de 4000 rdlr banko, hvilka anslagits till ersättning för ljus och ved till den i Malmö inqvarterade kungliga sviten, ett öfverskott uppkommit å 1100 rdlr, så skulle detta belopp blifva ett stående kapital och öfverlemnas till stadens fattigvårdsstyrelse, som deraf borde till förmån för fattigvården årligen den 11 November uppbära räntan "till underdånigt och glädjefullt minne af den nåd staden egt, då, under en tid af sex månader, räknade från samma dag föregående år, det kungliga huset derstädes vistades".³¹

Härefter blefvo Gustaf Adolf samt hans familj alldrig mera Malmö stads gäster, och jag behöfver knappt säga, att han, sedan han arresterats den 13 Mars 1809; afsade sig regeringen den 29 i samma månad, som det i urkunden derom heter "fritt och otvunget, för att till Guds ära få tillbringa sina återstående dagar", samt den 10 Maj nämnda år af rikets ständer formligen afsattes.³² De anslogo åt honom och hans familj, såsom årligt underhåll, 66.666 rdlr 32 sk. banko, inberäknadt afgälden af deras enskilda förmögenhet, som blifvit uppskattad till 681.419 rdlr 13 sk. 10 r. nämnda mynt, hvarefter hela den f.d. kungliga familjen i December månad transporterades till Karlskrona och derifrån på en fregatt till Tyskland. År 1824 skedde på begäran af rikets året näst förut församlade ständer, en uppgörelse med nämnda familj, hvarigenom den samma i ett för allt erhöll 577.135 rdlr 29 sk. hamburger banko. Gustaf Adolf, eller som han lät kalla sig öfverste Gustafsson, hade dessförinnan, eller år 1812, låtit skilja sig från sin ädla gemål och afled, efter många äfventyr, i S:t Gallen den 7 Februari 1837.³³

Noter till trettondesjette berättelsen

- 1 Schinkel IV:3, Sveriges historia V:358.
- 2 Schinkel IV:118-121.
- 3 Jfr Schinkel IV:139, 151 o.f.
- 4 Ofvanstående tre bref äro afskrifna efter originalen i kommerskollegium.
- 5 Jfr Halling s. 54.
- 6 Kungl. majts. förnyade nådiga förordning, angående fyra riddareorden, af den 26 November 1798, kap. 2 § § 8,9. Tryckt i Stockholm 1799.
- 7 Jfr Halling s. 13, 14.
- 8 Gustaf Adolf trodde på själlavandringen, trodde sig vara i det yttre fullkomligt lik Karl XII och sade en gång öppet: "Jag är Karl XII". Se Schinkel IV:8.
- 9 Jfr Friberg s. 57, 133.
- 10 Detta "märkvärdiga tal" lärer Toll hafva uppläst efter ett koncept, som han derefter lemnat magistratens ordförande. Ett sådant finnes åtminstone bland min farfars efterlemnade papper, som äfven innehålla koncept till hela protokoll.
- 11 Till talmans ursäkt må dessutom nämnas, att, såsom det berättas i Sveriges historia V:358 "Allmänheten var till en början okunnig om konungens olyckliga anlag; man gladde sig åt hans gudsfuktan, sparsamhet och rena seder; att han ej egde snille, ansågo många till och med som en borgen för en lugn och fredlig regering, och Gustaf Adolf mottogs därför af sitt folk med alla de glada förhoppningar, som pläga möta unga furstar vid deras tronbestigning".
- 12 Friberg s. 120.
- 13 Se Branting 3:452; Friberg s. 119; Sveriges historia V:364.
- 14 Schinkel IV:150-182.
- 15 Drottningen och kronprinsen följde med till Marsvinsholm. Der togo de afsked af konungen, som fortsatte resan med stor svit. Under den samma begagnades, enligt Halling s. 56 "243 lösa hästar, 102 bondselar och 34 bondvagnar".
- 16 I Sveriges historia V.358 läses: "I synnerhet blef uniformsväsendet Gustaf Adolfs kapphäst, och de minsta afvikelser från hvad med afseende derpå var reglementerat, bestraffades såsom allvarsamma förbrytelser".
- 17 Jfr Halling s. 51, 52.
- 18 Jfr Friberg s. 120 och Schinkel IV:221.
- 19 Jfr Halling s. 53.
- 20 Antagligen menas hemmans **klyfning**, ty hemmans **anläggning** blef ej en följd af enskiftsförordningen.
- 21 Den dagen helsades med versar af Tegnér, i hvilka det sägs, att
"Svea firar gladt den dag, som skänkte jorden
Det skönaste hon ser
Då högst till himlen det förtjusta Norden
För sin Fredrika ber,
Som älskar landet, ej dess tron allena,
och vill oss alla väl,
Och endast godhet har uti sin rena,
Uti sin ädla själ.
- 22 Se post- och inrikestidningar för den 20 i samma månad.
- 23 Helsingborgs Dagblad för den 16 April 1887, under återopande af en samling "bulletiner under kriget emellan Sverige och Frankrike år 1807".
- 24 Halling s. 54.
- 25 Årstrycket 1817.
- 26 Aftonbladet för den 4 Mars 1887; Helsingborgs dagblad för den 16 April samma år.
- 27 Schinkel IV:224.
- 28 Friberg s. 123.
- 29 Hon blef gift med storhertigen af Baden Karl Leopold Fredrik, och moder till dennas efterträdare Fredrik Vilhelm Ludvig, som, gift med Kejsaren i Tyskland och konungen i Preussen Vilhelms dotter Louise Marie Elisabeth, blef fader till Sveriges nuvarande kronprinsessa Sofia Maria Victoria.
- 30 Jfr Halling s. 54.
- 31 Jfr Friberg s. 125, 327 och Halling s. 54.
- 32 Jfr Halling s. 66, 67, 68.
- 33 Halling nyss återopade sida. Bidrag till Sveriges historia efter d. 5 Nov. 1810, del I s. 227; Schinkel XI:58, Sveriges historia V:379.

Carl XIII.

Carl Johan som kronprins.

Trettiondesjunde berättelsen

Konung Karl XIII och kronprinsen Carl Johan

Gustaf IV Adolf hade störtats den 13 Mars 1809 och hans farbroder hertigen af Södermanland Carl, blifvit först riksföreståndare samt sedan konung med det förment olyckliga 13-talet fogat till dopnamnet.

Revolutionsmännen hade ingen annan att sätta i den störtades ställe. Det var enda skälet till Carls upphöjelse, ty han var, redan då denna egde rum, både lekamligen och andligen klen. Också blef han i sjelfva verket blott en skenkonung.

Engelska ministern i Sverige, Mr. Merry, skref till sitt lands utrikesminister, dels den 18 Mars 1809 att Carl hade "en svag natur och egendomlig sinnesförfattning, hvilket, jemte hans långt framskridna ålder och försvagade kroppskrafter, gjorde honom oförmögen att uttänka och genomföra de nödiga åtgärder, som under dåvarande kritiska förhållanden ensamma skulle vara i stånd att betrygga den allmänna säkerheten", samt dels vidare den 23 i nyss nämnda månad, att han "lät sig helt och hållet ledas af den person, som råkade att sist tala med honom".¹

Kanske var detta okänt i Malmö eller gjorde sig åter den satsen derstädes gällande, "att alla furstar äro de bästa så länge de lefva och regera". Visst är, att magistraten den 6 Oktober 1809 till stadens alla societeter aflät den makalösa framställning, som jag redan meddelat å sidan 415 och hvaruti säges, att "riket hade att vänta den största lycksalighet" af Carl XIII:s "kända grundsatser" och "stora egenskaper".

Den 24 November 1809 fick han ett slaganfall, som icke allenast genast gjorde honom mållös i flera timmar, utan äfven för lång tid lidande af sådan kraftlöshet, att han ej kunde befatta sig med regeringsärendena.² Till hans efterträdare hade visserligen prinsen af Augustenburg, Carl August blifvit utsedd, men så dog denne plötsligen den 28 Maj 1810 och det såg betänkligt ut med riksstyrelsen till dess prinsen af Ponte Corvo, franske marskalken Jean Baptist Julius Bernadotte den 21 Augusti nämnda år af rikets ständer utkorades till Sveriges kronprins, hvarefter han antog namnet Carl Johan.

I anledning häraf blef Gustaf Adolf ursinnig samt skref från Göttingen den 17 September 1810 dels till sin moder enkedrottningen Sofia Magdalena: "Svenska nationen har valt en tronföljare, som vanhedrar det svenska namnet och tvingar mig att upphöra med mina förbindelser med detta land" samt dels till Carl XIII: "Jag skall ej vidare besvära er, min farbroder, med mina enskilda angelägenheter, alldenstund jag ej längre vill hafva någon förbindelse med ett olyckligt land, som nu är föremål för mitt förakt och min medömkan. Jag har anbefallt min gemål, att låta bevaka sin och sina barns eganderätt i Sverige, så vida det ännu finnes till någon ära och redlighet i detta land."³

Den 25 September 1810 skref franska ministern i Stockholm Alquier till franska utrikesministern: "Konungen fortfar att bli sämre och hans läkare äro alla ense om, att han alldrig skall kunna återvinna helsa och krafter. Denna regent tyckes hafva förlorat sina kropps- och själsförmögenheter genom ett slaganfall, som träffat hela hufvudet; han ger numera endast oartikulerade ljud ifrån sig och kan ej längre göra sig förstådd. Med ett ord, denna ytterligare försämring eller en oundviklig död skola snart bekläda den presumtive arftagaren med makten i sin helhet."⁴ Liknande uppgifter om konungens tillstånd meddelade Alquier den 12 Oktober 1810 och den 18 Januari 1811.⁵ Den 17 Mars sistnämnda år, uppdrog också Carl XIII åt Carl Johan att under konungens

sjukdom tills vidare föra riksstyrelsen, hvilket antagligen skedde på kronprinsens initiativ, eller emedan han redan var själen i nämnda styrelse,⁶ men var uppenbart stridande emot dåvarande lydelsen i 40 § af regeringsformen: "Blifver konungen så sjuk, att han icke regeringsärendena vårdar, förvalte statsrådet styrelsen på det sätt, som i föregående § bestämmer". Statssekreteraren Hans Järta skall ock, enligt uppgift af ryska ministern i Stockholm, Suchtelen, hafva afgått från sin plats i statsrådet på grund af förbittring öfver detta grundlags brott,⁷ och Forsell yttrar sid. LXVII det vara "ganska troligt, att Järtas afgång väsendtligen bestämdes af den i sträng mening grundlagsvidriga åtgärden att förordna kronprinsen till regent under konungens sjukdom, ty i dylika frågor var han rigorist". Men detta var nedannämnde Grevesmöhlen alldeles icke, utan han - som Suchtelen yttrar i ett bref af den 28 mars 1811 till Romanzows - "kanske ledd af något personligt intresse, eller af önskan att ställa sig in hos kronprinsen, ansåg skäligt att skrifva och låta trycka en apologi för den kungliga proklamationen".⁸ Den 7 Januari 1812 återtog konungen visserligen formelt riksstyrelsen, men i sjelfva verket höll kronprinsen regeringstömmarna i sin starka och despotiska hand,⁹ tidtals med stöd af och tidtals utan särskildt bemyndigande af konungen, som den 20 Oktober 1812, "i följd af de ytterst betänkliga symptom af slag, hvarför han helt nyss varit blottställd", var "till den grad slö, att han knappast var i stånd att riktigt uppfatta och fasthålla, snart sagdt, någonting".¹⁰ "Denne" - så skref franska ministern i Stockholm De Rumignce, den 13 Oktober 1814 till sin chef i Paris - "är den man i hans stater, hvarom det minst är fråga. Han befinner sig i ett långt sämre fysiskt och psykiskt tillstånd, än man kan omtala; en följd af slaganfall har nästan helt och hållet beröfvat honom talförmågan. Allas ögon riktas mot kronprinsen. Ingenting uträttas om ej genom honom eller hans befallningar".¹¹

Ja, så var det, och för den skuld bär **han** det moraliska ansvaret för allt, som genom Carl XIII eller regeringen eller deras tillskyndelser gjordes från den tidpunkt han, år 1810 vald till kronprins, hunnit blifva såsom sådan någorlunda "varm i kläderna" och till Carl XIII:s död i Februari 1818. Bland mycket annat af, minst sagdt, i hög grad märkvärdig beskaffenhet, som derunder timade, skall jag nu blott anföra några få fakta.

Den 19 Februari 1811 utkom en kungl. förordning, "angående hvad som i anseende till utländska resande, iakttagas borde¹² hvilken gjorde Sverige tillförne ett gästvänligt land, till dess motsats, och hvaruti Karl Johans allmänt bekanta misstänksamhet bjert lades i dagen. Deruti föreskrefs nemligen, bland annat, att dädanefter **ingen** utländsk resande finge inkomma i riket, med mindre han dertill i förväg erhållit kungligt tillstånd och att, om han utan sådant ankom till någon af rikets gränser, han genast borde inställas hos vederbörande landshöfding, som skulle undersöka hans pass och förhöra honom om ändamålet med resan samt insända protokoll derom till utrikesministern, i och för anmälan hos kungl. majt. och inhämtande af dess beslut, om den resande finge inkomma uti eller borde begifva sig från riket, hvilket beslut han hade att, vid ansvar af tre månaders arrest och 50 rdlr böter, afvakta i länsresidenset. Många utländska resande ankommo i den tiden till Helsingborg och Ystad, för att icke säga Malmö, och måste från de två först nämnda städerna resa till den sist nämnda samt der tills vidare uppehålla sig, så godt de kunde uti de jemförelsevis få, för resandes mottagande derstädes befintliga lokaler. Utom det att de resande sålunda höllos i ett slags arrest och sletto ondt, ådrogos opåräknade utgifter och kanske förluster i affärsväg, så vållade de gifna föreskrifter ett odrägligt skriftvexlande emellan landshöfdingen i Malmö och utrikesstatsministern. Den förre förfrågade sig för den skuld hos den senare, om han ej, jemlikt 9 och 13 §§ i förordningen, finge utan vidare gifva pass åt handtverksgesäller samt ryska och danska, till Malmö ankommande undersåtar; men kronprinsen, som med synnerlig uppmärksamhet följde ifrågavarande slags ärenden, blef ond och svaret blef, det **hans** vilja var, att förordningen noga efterlefdes och inga förfrågningar gjordes, der densammas föreskrifter voro tydliga och klara. **Sjelf** hade han antecknat på

landshöfdingens skrifvelse, svarets uppsättare till efterrättelse: "Le gouverneur se conformera strictement a l'ordonance du roi et ne fatiguera plus le gouvernement par des demandes superflues". Dessutom skärpte han, strax efter sin tronbestigning, genom kungörelse af den 28 April 1818, den ifrågavarande förordningen särskildt i afseende på utländska handtverksgesäller och i allmänhet alla andra utländningar, som ville inkomma i Sverige. För öfrigt kommenderades gardesofficerare från Stockholm till Malmö, Helsingborg, Landskrona och Ystad, hos hvilka hvar och en till dessa städer ankommande resande skulle infinna sig och undergå ett slags mönstring. Många resande fingo ej fortsätta sina resor inåt landet, och fastän konungen formelt återtog riksstyrelsen den 4 Januari 1812, fick kronprinsen likväl med kungl. magt och myndighet fortfarande besluta, om utländningars insläppande i riket.¹³

1810 års tryckfrihetsförordning ändrades på ett grundlagsvidrigt sätt den 16 Juli 1812 genom införande af den s.k. **indragningsmakten**, eller rättighet **dels** för hovkansleren att, utan ransakning och dom, låta tills vidare inställa utgifvande af vissa "dagblad eller periodiska skrifter" och **dels** för kungl. Majt. att betaga utgifvaren af ett sålunda indraget dagblad eller periodisk skrift rättighet att något annat framdeles kunna utgifva. Denna rättighet, som, enligt konstitutionsutskottets yttrande i memorial af den 16 Juni 1840, långt ifrån att medföra det dermed åsyftade ändamål, under 32 år misspnydde våra grundlagar, bland hvilka denna, lika olämpliga, som för styrelsens anseende betänkliga och med vår regeringsform oförenliga, rättighet endast genom öfverraskning kunde finna plats,¹⁴ blef emellertid så flitigt begagnade, att t.ex. under tiden emellan den 7 Januari 1813 och den 24 Oktober 1838 indrogos 60 tidningar,¹⁵ af hvilka dock de flesta dagen efter indragningen, ehuru med någon obetydlig förändring i titeln, ånyo utkommo sedan tidningen Aftonbladets grundläggare, Lars Johan Hjerta, uppfunnit och börjat tillämpa det s.k. ansvarighetssystemet.

Den 10 December 1812 utkom en, ej med riksdagen stiftad och således på grundlagsvidrigt sätt beslutad kunglig författning, enligt hvilken skulle, bland annat, bestraffas med **dels** evig landsförvisning allt slags brevväxling med Gustaf Adolf, hans gemål eller barn samt **dels** fem års landsflykt den, som fått bref ifrån någon af bemälda personer och icke anmälde detta inom nästföljande dags utgång. "I följd häraf föranlätos äfven alla de hofdamer, som buro drottning Fredrikas porträtt, att aflägga detsamma. Och, för att, så vidt möjligt var, utplåna allt, som kunde väcka gustavianska hägkomster, nedtog man ur slottsrummen de taflor, som föreställde denna familj, och bortflyttade ur ett af gallerierna de sista Gustafvernas bröstbilder".¹⁶

Den 3 Februari 1816 utfärdade hofkansleren ett cirkulär af följande lydelse: "Som, oaktadt mitt cirkulär af den 13 Maj 1811, tidningsutgifvare, såväl i landsorterna som nyligen här i hufvudstaden, likväl befunnits i sina dagblad hafva infört artiklar, som på ett eller annat sätt angå f.d. Konung Gustaf Adolf, hans resor, familj m.m., så ser jag mig nödsakad härmed påminna vederbörande utgivare af dagblad och periodiska skrifter, att på intet sätt vidröra ofvan anförda ämnen, så kärt dem är att undvika allt ansvar och laga påföljd".¹⁷ Detta cirkulär var **icke allenast** uppenbart stridande emot § 2 i gällande tryckfrihetsförordning af den 16 Juli 1812, enligt hvilken det "skulle stå hvar och en fritt, att i tryck allmänt kunnigt göra allt hvad som i samma förordning icke fanns uttryckligen förbjudet", deribland ej fanns förbud mot uppgifter om Gustaf Adolf, hans resor och familj, **utan äfven**, likasom de ofvannämnde kungliga författningarna af den 19 Februari 1811 och den 10 December 1812, en följd af Carl Johans spökrädsla för nämnda familj och dess få vänner inom riket.¹⁸

Revisionssekreteraren, friherre Ludvig Johansson Boije hade af åtskilliga anledningar¹⁹ ådragit sig Carl Johans onåd och sedan slutet af år 1814 varit föremål för alltid stridiga samt slutligen de mest hätska och gemena anfall uti flera af f.d. öfverdirektören Carl

August Grevesmöhlen utgifna skrifter. Denne man förmenades allmänt vara besådd af kronprinsen.²⁰ Sjelf hörde jag år 1826 bemälda Boije säga till min fader: "när Carl Johan ej kunde köpa mig, ville han störta mig, och därför hetsade han Grevesmöhlen på mig", Boije försvarade sig uti jemväl tryckta skrifter af groft innehåll mot angriparen. Följden af detta allt blef en rättegång, hvilken genom kungl. majts. utslag den 27 April 1816 slutade sålunda, att Grevesmöhlen dömdes att mista äran och att landsförvisas samt att Boije dömdes till tre men genom kunglig nåd undergick endast ett års fängelse å Waxholms fästning. Äfven Grevesmöhlen sökte nåd. Härom heter det *dels* hos Schinkel IX:206: "Grevesmöhlen fick fullkomligt afslag på sin nådeansökan, för hvilken han förgäfves sökte understöd genom en särskild ganska betecknande skrifvelse till kronprinsen", samt *dels* hos Sjögren sid 85: "Han sökte den 15 Maj kungl. nåd, men erhöll den icke". Alldeles så förhåller det sig emellertid icke, ty innan kungl. majts utslag beträffande Grevesmöhlen hunnit sättas i verkställighet af öfverståthållaren, ankom till denne en *order* af följande bokstafliga lydelse: "Med afseende på f.d. Öfver Directeuren G. A. Grevesmuhlens underdåniga ansökning och de deruti anförda Skiäl, har jag i nåder velat bifalla, att den honom ådömde Landsflyckt får fullgöras i Norrige och att ditresan får obemärckt ske utan bevakning.²¹ Min nådiga befallning är alltså till Öfverståthållaren, att låta utfärda pass för Grevesmuhlen att resa till Norrige och där bosätta sig på det ställe, som af Riks Ståthållaren Grefve Essen kan utses. Stockholm den 23 Juni 1816.

Carl.

Ordres till Öfverståthållaren Grefve Carl Mörner".

På dessa för Grevesmöhlen flera biografier och för samlare af honom rörande skrifter, hittills okända, "ordres", hvilka äro skrifna på en fjerdedel af ett skrifpappersark, som det vill synas, med Carl XIII:s egen hand, och jag funnit i en foliant med titel "kungl. bref och utslag för år 1816 hos öfverståthållarembetet", är nederst antecknad: "1816 den 23 Juni. Ank. d. 1 Juli. S. D. pass exped. och afresan verkställd". Ej dagtecknad å Stockholms slott och ej heller försedd med kontrasignation, är denna handling följaktligen expedierad i smyg och i uppenbar strid med 38 § i regeringsformen, hvaruti stadgas: "Alla ifrån konungen utgående expeditioner och befallningar, utom i kommandomål, skola, för att blifva gällande, vara försedda med konungens underskrift och kontrasignation af vederbörande föredragande". Redan detta synes berättiga till användande, beträffande Carl Johans och Grevesmöhlen inbördes förhållande, af ordspråket "gammal kärlek rostas icke", och än mer kan detta sägas, i fall det är sannt som Sjögren å sid. 86 och flera andra ryktesvis uppgifva; eller att Grevesmöhlen i Norge "åtnjutit ett betydande lifstidsunderhåll af Carl Johans handkassa". Visst är, att i tidningen Argus för den 30 December 1820 förekommer följande: "F.d. öfverdirektören vid tullverket Carl August Grevesmöhlen, har fått sig tillagdt en pension af 600 rdlr bko, eller till lika belopp, med dess förut innehafda expektanslön på tullverkets indragningsstat". Han afled i Kongsvinger den 1 Juni 1823 och tog, som det berättas, afsked af lifvet med orden: "Förlita eder icke uppå furstar".²²

I Sveriges historia läses å sid. 75 i del VI följande: "Inom regentens personlighet lågo anledningar till oro, och dessa trädde med hvarje år allt tydligare i dagen, Carl Johan var, sjelf fostrad i fältlifvet, der lydnad är första lag, van att befalla; denna vana hade följt honom äfven som kronprins och med kraft hade han under Carl XIII:s namnregering genomdrifvit sin vilja icke blott i kommando och ministeriella ärenden, utan äfven i rikets angelägenheter. Och hade han som kronprins kunnat styra, utan att känna sig bunden af formerna, var det föga sannolikhet för, att han såsom konung alltid skulle ställa sig dem till efterrättelse".

Det gjorde han ej heller, hvarpå jag nu skall anföra ett i hög grad talande bevis. Vid 1815 års riksdag hade denna och kungl. majt. beslutat en förändring af de då varande två hofrätternas jurisdiktion i så måtto, att Vermlands län skulle läggas från Göta och under Svea hofrätt, som ock vid början af år 1816 skett.²³ Denna jemförelsevis obetydliga lagstiftningsåtgärd hade således tillkommit i fullt grundlagsenlig ordning, men motsatsen inträffade, då en vida betydligare förändring af nyss nämnda slag infördes genom inrättandet af en splitter ny hofrätt och detta utan riksdagens hörande, på sätt synes af följande.

”Kungl. majts. nådiga kungörelse, angående inrättandet af en hofrätt uti staden Kristianstad under namn af kungl. majts. och rikets hofrätt öfver Skåne och Blekinge; gifven Stockholms slott den 27 Oktober 1820. Vi Carl Johan etc. Göre veterligt, det vi i nåder funnit för godt inrätta och förordna en hofrätt uti staden Kristianstad, att sammantråda den 4 Juli nästa år 1821 och, under namn af vår och rikets hofrätt öfver Skåne och Blekinge, hafva till domsaga Kristianstads, Malmöhus och Blekinge län, öfver hvilka län denna hofrätt följaktligen kommer att utöfva samma domsrätt, som förut, efter lag och författning, tillhört vår och rikets hofrätt i Jönköping.”²⁴

Sålunda hade Carl Johan på egen hand icke allenast upphäft nyss berörda lag och författningar, utan äfven inrättadt ett nytt, stort embetsverk, till hvars underhållande årligen fordrades ett högst betydligt belopp af statsmedel, detta ehuru, enligt §§ 64, 65 och 87 i regeringsformen dels konungen ej eger att utan riksdagens samtycke någon ny lag göra eller gammal afskaffa samt dels riksdagen ensam eger förordna om statsmedlens användande. Att Carl Johan i början af sin regering äfven i andra afseenden gjorde sig skyldig till, hvad professor O. Alin med allt skäl kallar ”rättskränkning”, synes af dennes ”Strödda bidrag till svenska statsskickets historia” i ”Historisk Tidskrift” för år 1885 sid. 189-196.

Förestående bevis på Carl Johans skaplynn och hänsynslöshet i egenskap af verklig regent eller blott den, efter hvars pipa den verkliga regenten dansade, har jag anført, på det att en hvar må kunna klart inse, att han dikterade de beslut, som år 1817 störtade Malmö, Göteborg och Götakanalbolags diskontverk. Åt denna riksolycka skall jag egna en särskild berättelse, under hvars läsning man benäget torde erinra sig nyss berörda bevis.

Men var han i egenskap af styresman, ofta hänsynslös och despotisk – till dessa fel har både före och efter honom mången stor och kraftfull man, hvilket han ostridigt var, gjort sig skyldig – så kunde han också, i egenskap af i främsta rummet menniska och i det andra furste, när han det ville, genom det älskvärdaste sätt i förening med den ädlaste värdighet, tillvinna sig, snart sagdt, allas hjertan och beundran. Detta skedde äfven i Malmö, dit han och hans son ankommo nära kl. 9 på aftonen Fredagen den 16 Augusti 1816 och der de uppehöll sig till kl. 7 på aftonen Söndagen den 18 i samma månad, då de afreste till Marsvinsholm. Om detta, de bäge furstarnas första besök i Malmö och hvad derunder tilldrog sig, skall jag nu efter Malmö Tidning²⁵ för den 24 och 31 Augusti samt den 28 September nyss nämnda år, berätta följande.

”Deras kungl. högheters ankomst förkunnades genom styckeskott från fästningen och den i myckenhet samlade menighetens fröjderop; garnisonen paraderade på Stora Torget och staden var allmänt illuminerad samt på åtskilliga ställen transparanger anbragte. Efter tillåten presentation” (å landshöfdingeresidenset, der bäge furstarna bodde) ”af samtliga kårer och stater samt ståndspersoner, behagade deras kungl. högheter intaga en på Knutssalen af staden föranstaltad måltid, hvarvid samtliga de kungl. skålarne,²⁶ under styckeskott samt vokal- och instrumentalmusik i underdånighet druckos, och täcktes hans kungl. höghet kronprinsen proponera skål för de förenade rikena samt hans Kungl. höghet hertigen för stadens välgång, dervid och på nådig befallning skott lossades” (allt från å Stora Torget uppställda kanoner).

Orden till musiken voro skrifna af Tegnér²⁷ och af denna lydelse.

Carl Johans och landets och frihetens far!
Dig tackar den frälsade Norden.
Lik solen i nedgång, förstorad och klar,
Ditt namn lyser mildt öfver jorden.
Skönt kläder dig kronan. Dess gyllene krans
Kring silfrade lockarne gjuter sin glans,
En skål för den åldrige kungen.

Två vacklande troner i Norden du fann,
Carl Johan! Du såg deras våda.
Den ena du stödde, den andra du vann,
Ditt svärd vakar än för dem båda.
Föreningens fana på molnhöljda fjäll
Du reste, och högt öfver fredliga tjäll
Hon sväfvar med skyddande vingar.

Se, Norden har vaknat, med ådror af jern,
Med ögon af norrskenets lågor;
En fjällvägg är skölden, det klingande värn,
Och bältet de stormande vågor.
Ur grafven de väckte hans jättelik opp,
Din ande regerar den väldiga kropp,
Och din är hans arm och hans hjerta.

Du växer bland oss lik en svärdslija opp
I skuggan af faderlig lager,
Du framtidens borgen, du Skandiens hopp,
Du stjerna i morgonens dager!
På ungdomens tröskel din Bragbägar töm
Och svär att förvärfva din faders beröm:
Den ed är en hjelteson värdig.

Låt vaknade Norden ej somna igen!
Af kronor din far vann dig tvänne;
Den tredje är minnets. I arf går ej den,
På Karlvagnen hänger han henne.
Upp! Visa, o Oscar, att du är hans son,
Med bragder lös henne en dag derifrån,
Ty bördsrätten gäller i Norden.²⁸

Öfverst i Knutssalen, som var starkt eklärerad, såg man en triumfbåge i korintisk stil och på plinten deraf föreställdes hans kungl. höghet kronprinsen, förenade Sverige och Norge. Genom triumfbågen syntes en vy med hans kungl. höghets ärestod till häst samt på ena sidan intåget i Leipzig och hans kungl. höghet krönt af segern; på den andra hans kungl. höghet, som räcker frihetsstafven åt Europa, och voro draperier af blått och gult siden med guldgaloner fästa vid sidorna af triumfbågen. I motsvarande ändan af salen föreställdes Hoppet, som upplyfter en ridå, tecknad med hans kungl. höghet hertigens namnskiffer. Bakom ridån syntes ett bergigt land och en uppgående sol och främst en

svärdslijla, uppväxande under ett palmträd. På sidorna voro två postament med troféer af fanor och vapen, det ena utmärkande hans kungl. höghet kronprinsen, som räcker åt Ceresstadgarne för kungl. landbruksakademien²⁹ och af henne krönes med en eklöfskrans, det andra en sittande hjelte med ett lejon vid sidan, der framför Rättvisan stående och vägande en krans af lager och af eklöf, båda af lika vikt. Uti plåtåen på midten af bordet var en bukett af sablar och värjor, som på spetsarna buro friska lagerkransar.”³⁰

”Lördagen den 17 på förmiddagen emottogo deras kungl. högheter S:t Knutsgillet, genom dess ålderman, f.d. landshöfdingen, kommandören och riddaren, herr greve T. Thott med deputerade af gillet framförda underdåniga inbjudande att nådigt öka det antal af furstar, detta uråldriga gille redan bland sig räknar. Derefter lemnades nådigt företräde åt en af länets höfding, friherre af Klinteberg anfordrad deputation med ledamöter utaf länets possessionater af frälse och ofrälse stånd, stiftets biskop och presterskap, städernas magistrater och borgarskap samt allmoge, hvarvid följande tal höllos af ordföranden och af deras kungl. högheter.

Högborne furste, Svea rikets och Norges kronprins!

Efterlängtd var denna stund, då Malmöhus läns invånare inom dess gränser få samlas inför eders kungl. höghets dyrbara person. Under den förflutna tiden, då eders kungl. höghets outtröttliga mödor och omsorger varit delade att befordra Europas lugn och Sveriges sällhet, hafva våra önskingar och välsignelser öfver eders kungl. höghet städse anropat allmogens skyddande bistånd och vård. Dessa äro uppfyllda, och vi känna alla den lifligaste glädje öfver eders kungl. höghets sällhet och välmåga. Lyckliga hafva följderna varit af eders kungl. höghets visa anstalter och bemödanden. Europa fritt från bojor; Sveriges skakade sjelfständighet återställd och tryggad samt befast genom föreningen med brödralandet; fosterlandets söner bragte till nit och ohåga att genom vapenöfning bereda sig färdighet till landets försvar vid påkommande behof; den, genom ett länge fortsatt allmänt krigstillstånd aftynade rörelsen i näringarna, alltmer och mer i tilltagande; jordbruket lifvadt genom instruktiv riktning för dess begagnande och, hvad som enskildt rörer denna provins, är den räddning från undergång, som blifvit beredd ej blott genom eders kungl. höghets kraftfulla åtgärd vid de visa anstalter, som från konungatronen blifvit beslutade att befordra afsättningen för landets produkter och upprätthålla den allmänna och enskilda krediten, den händelserna rubbat, utan äfven genom den af eders kungl. höghet enskildt lemnade nådiga undsättningen för jordbrukaren till afhjelpande af en allmänt rådande penningebrist. Med tacksamheten i hjärtat och tåren på kinden hafva länets invånare välsignat dess välgörare. De hafva djupt inskräpt vördnadens och tacksamhetens känslor hos deras barn till efterkommande åminnelse. Oss är uppdraget, att inför eders kungl. höghet tolka dessa känslor underdånigst med oskrymtad, vördnadsfull tillgifvenhet och trohet, hvilken, grundad på en vårt eget sjelfbestånd, egen sällhet, aldrig svigtar. Vi utbedja oss i underdånighet, att eders kungl. höghet tackes om dessa tacksamhetens, vördnadens och redlighetens tänkesätt vara i nåder förvissad och stadga denna visshet hos dess herr son, Sveriges hopp, hans kungl. höghet, hertigen af Södermanland, och vi innesluta länets invånare i eders kungl. höghets fortfarande hägn och beskydd underdånigst.”

Säkerligen hade detta tal förut meddelats kronprinsen, som ej förstod vårt språk, i fransk öfversättning, ty hans svar vittnar, att han kände till talets innehåll. Detta svar lydde, i svensk öfversättning sålunda:

”Mina herrar!

Jag hade länge ernat besöka edra bygder, och endast de händelse, som följt på hvarandra under loppet af fyra år, hafva hindrat mig verkställa denna föresats. Då nu konungen tillät mig att göra en resa i det inre af riket, vändes mina tankar genast till eder. Med nöje befinner jag mig ibland Skånes redliga och idoga inbyggare. Detta

landskap ett af de mest bördiga inom de skandinaviska rikena, är genom sitt lyckliga läge danadt, att en dag blifva ännu mera blomstrande genom sin handel. Jag tackar eder för de önsknings, i hafven gjort för framgången af de värf, hvilka konungen täckts anförtro mig. Försynen har bönhört eder, och Skandinaviens frihet är tryggad. Hembären henne våra tacksägelser för det rika mått af välgärningar, hon dagligen tillskyndar oss. Det är för mig alltid en ljuf känsla att höra, det fäderneslandets söner lifvas af det ädla begäret att försvara fosterjorden. Å ena sidan rättvisa, å den andra sämja och endragt, understödda af vapnen, lemna en säker borgen för staters sjelfständighet. Tacken mig ej för hvad jag gjort. Det skönaste bruk en furste kan göra af de medel han eger, är att använda dem till uppmuntran af vetenskaper, konster, handel och jordbruk. Genom understöd åt denna sista idoghetsgren, hvilken är så dyrbar för samhället, har jag uppfyllt en för mitt hjerta angenäm pligt. Min son delar med mig dessa tänkesätt. Ifrån den stund, då han, ännu ung, beträdde eder jord, blef han alldeles svensk. De omisskännliga uttryck af välvilja och kärlek, som allestädes möta honom, kunna ej annat än i hans själ grunda en fastare håg att blifva nyttig för ett folk, som redan lemnat honom så många prof af sin tillgifvenhet. Med hvarje dag känner och vördar han lifligare vidden af sina förbindelser. Stark genom edert förtroende, stödjande sig vid konstitutionen och lagarna, skall han anse för sin sällhet och sin ära, att upprätthålla eder sjelfständighet och försvara edra rättigheter. De tänkesätt, jag eder egnat, mine herrar, kunna ej vara lifligare. I kunnen vid alla tillfällen med förtroende vända eder till mig, och varen försäkrade, att jag alltid skall anse för ett nöje, att gifva eder bevis af den samma tillgifvenhet och uppriktiga vänskap, jag för eder hyser.”

Klinterbergs tal till arfprinsen lydte sålunda:

”Högborne furste, Svea rikets och Norges arfprins, hertig af Södermanland!

Deputerade af Malmöhus län anse för ovilkorlig, angenäm pligt, att å egna och öfriga invånare vägnar hos eders kungl. höghet göra deras gemensamma, underdåniga upp-vaktning. De betyga deras hjertliga glädje öfver den lyckan, att, jemte hans kungl. höghet kronprinsen, Sveriges skyddsengel, äfven se eders kungl. höghet, Sveriges hopp, inom deras gränser. De äro förvissade, att eders kungl. höghet, under den förflutna tiden af dess höga vistande i orten, bemärkt invånarnas lifliga tillfredsställelse öfver eders kungl. höghets närvaro, deras varma underdåniga tillgifvenhet för dess höga person. Denna är fäst vid de stora förbindelser, svenska folket eger till eders kungl. höghets herr fader; vid de höga egenskaper, naturens herre eders kungl. höghet förunnat; vid de dygder, till hvilka eders kungl. höghets ädla hjerta är bildadt och vid de förhoppningar, att dessa skola för kommande tider bevara den sällhet, eders kungl. höghets herr fader beredt samtiden. Vi anropa det högsta väsendet, att vårda eders kungl. höghets, för Sveriges väl dyrbara dagar. Våra hjertan utgöra säker borgen för vår och efterkommandes trohet och tillgifvenhet, och vi innesluta länets invånare i eders kungl. höghets nådiga bevågenhet och välvilja underdånigst.”

Den 17-årige arfprinsen svarade:

”Jag är lifligen rörd af de känslor i nu hafven yttrat. Malmö läns invånare hafva liksom täflat i uppmärksamhet att göra mitt vistande i deras bygder både angenämt och upplysande, och jag ber eder försäkra dem tillbaka om min beständiga erkänsla. De förhoppningar, i så benäget fäster vid min ungdom, äro för mig uppmuntrande. Framtiden skall avgöra, om jag kan uppfylla, hvad i vänten. Jag kan blott förvissa eder derom, att en älskad faders efterdöme och lärdomar hafva gjort Sveriges ära och sällhet till de vigtigaste föremålen för min omtanke och mina önsknings. Måtte försynen gynna dem, så sant som jag alltid skall använda mina krafter till dess befrämjande.”

Middagen ofvan berörda dag intogo prinsarne hos ofvannämne grefve Thott på Skabersjö säteri, ”derifrån de återkommo i skymningen, då södra förstaden och den del af staden de passerade voro jemte torget ånyo illuminerade, hvarefter de nådigt infunno

sig på Knutssalen och blefvo på öfligt sätt uti S:t Knutsgillet intagna samt af ålderman-
nen helsade under styckeskotts lossande. Af h.k.h. kronprinsen utnämndes till Knutssys-
ter hans excellens, grefve M. Brahes fru grefvinna, född friherrinnan Koskull, och af
h.k.h. hertigen fröken, friherrinnan Louise Bennet,³¹ dotter af f.d. kavaljeren hos hennes
majt. enkedrottningen, majoren och riddaren, friherre C.F. Bennet och dess fru, friherr-
innan Fredrika Thott. Till ledamöter i gillet blefvo äfven statsministern, hans excellens
herr grefve von Engeström, flera af d.d.k.k.h.h:s svit samt åtskilliga andra, till ett antal af
32 personer intagna. H.k.h. hertigen började härefter den bal, till hvars beivande
d.d.k.k.h.h. nådigt mottagit stadens underdåniga bjudning och hvilken var ganska talrik
samt benådades med h.k.h. kronprinsens närvaro till kl. 2 och h.k.h. hertigens en half
timme längre.”

Söndagen den 18 behagade h.k.h. hertigen dejeunerera hos landshöfdingen, friherre af
Klinteberg, och sedan bön³² blifvit i h.k.h. kronprinsens rum förrättad samt underdåniga
afskedsuppvaktningar mottagits, stadens fattige ihågkommit med en nådegåfva å 200
rdlr, som i 8 år komme att fortfara,³³ täcktes h.k.h. kronprinsen med hertigen taga
stadens hamnbyggnad i ögonsigte ³⁴ och deröfver förklara sitt nådiga välbehag samt
sedermera bese citadellet och ammunitionsförrådet. Under återvägen till residenset tillät
h.k.h. här liggande bataljon af konungens eget värfvade regemente, som på Stora Torget
paraderade, att för sig defilera. Vid afresan, som strax derpå följde, lossades, likasom vid
ankomsten, skott från fästningen, och på gränsen af stadens område, dit magistraten
med stadens äldste samt en stor mängd af embetsmän och borgerskap sig gifvit och på
sidorna af vägen formerade haie, tillförsäkrades dd.k.k. hh, i underdånighet en gränslös
trohet och tillgifvenhet såsom skyldiga offer åt de ädlaste afsigter och det outtröttligaste
bemödande för fäderneslandets väl samt enskild tacksamhetsgård, ej mindre för det
besök, hvarmed staden varit benådad och ansåg för en ovärderlig lycka att få snart
förnyadt, än för det utmärkt nådiga välbehag, hvarmed stadens underdånigt ådagalagda
glädjebetygelser blifvit ansedde och derom nu förnyade nådiga försäkringar emottogos
samt med fröjderop besvarades”.

Noter till trettiondesjunde berättelsen

- 1 Scævola s. 22, 29; jfr Ahnfeldt I:155, 156.
- 2 Schinkel V:138.
- 3 Scævola s. 515. jfr. Schinkel V:376.
- 4 Scævola s. 517.
- 5 Scævola s. 519, 538, jfr. Ahnfeldt I:155, 156.
- 6 Årstrycket; Schinkel VI:51.
- 7 "Ur dagens krönika" för Januari 1887 s. 5;
Ahnfeldt I:237.
- 8 Ahnfeldt I:237.
- 9 Schinkel VI:105.
- 10 Schinkel VII:27.
- 11 Scævola s. 691; Jemför Sveriges historia VI:68.
- 12 Denna förordning blef af Oscar I den 28 No-
vember 1844 upphäfd.
- 13 Årstrycket; Jfr Halling s. 106-108; Sveriges his-
toria VI:75.
- 14 Årstrycket; Schinkel VI:177-180, IX:96; Sveriges
historia 6:42.
- 15 Bidrag till Sveriges historia efter den 5 Nov.
1810, Stockholm 1832 1:325-327. I tidskriften

"Ur dagens krönika" för Januari 1887, s. 28,
berättas, att, enligt uppgift af ryske ministern i
Stockholm, Suchtelen, skulle kronprinsen "låtit
till sig på slottet uppkalla alla Stockholms bok-
tryckare och låtit dem veta, att om någon af
dem vidare understode sig, att låta massor af
uppviglande pamfletter utgå från sin officin,
skulle han (Carl Johan) genast låta häkta och
fusiljera den skyldige". Detta förekommer i ett
bref af den 28 Mars 1811 från Suchtelen till
ryske utrikesministern Romanzow, hvarom se
Ahnfeldt I:235.

- 16 Årstrycket; Schinkel VII:40. Carl Johans högsin-
nade son Oscar I, återställde, strax efter den
förres död, allt i dess gamla skick och upphäfde
den 7 Maj 1844; 1812 års ofvannämnda författ-
ning. Hans son Oscar II, satte kronan på verket
genom att för ett par år sedan låta i Riddar-
holmskyrkan nedsätta den olycklige konungens
stofv.

- 17 Ofvannämnda "Bidrag" 1:222.
- 18 Måhända insåg Carl Johan någon gång sjelf, att denna rädsla var skadlig; ty när han den 27 Oktober 1812 utnämnde baron G. L. Cederhjelms till guvernör för sin son, så gaf han honom ock en instruktion i hvilken han ålade Cederhjelms att inprenta hos prinsens, bland mycket annat, att "en furste bör alltid vara otillgänglig för fruktan och misstroende".
- 19 Se, bland annat, Schinkel IX:203 samt Sjögren s.61, 62.
- 20 Sjögren säger dels å s. 55: "I Oktober månad (1810) anlände Carl Johan, den nyvalde kronprinsen till Stockholm. Grevesmöhlen, som så mycket bidrog till hans val, hörde från början till hans vänner och beundrare. Karl Johan var å sin sida icke otacksam för den tjänst, som Grevesmöhlen gjort, icke heller blind för dennes stora användbarhet både som polisman och som skriftställare. I båda dessa afseenden tjänade Grevesmöhlen honom förträffligt;" - dels å s. 59: "I ett ännu bevaradt bref till hofkanslern Wetterstedt" yttrar Grevesmöhlen, att han "föresatt sig att icke skriva någon politik, som icke förut blifvit bifallen af hans kungl. höghet eller af herr baron och hofkanslern;" - dels å s. 60: "Carl Johan lär hafva yttrat, att Grevesmöhlen var en "un bulldog qu'il est non d'avoir dans la main pour le lacher au besoin". Antagligen var denne bulldog 1812 hetsad mot Jakob Cederström och väl äfven mot Ugglas' minnessten. Han gjorde ett par år derefter kanske äfven dylik tjänst mot baron Ludvig Boye": - dels å s. 84, att Grevesmöhlen fått en guldsnudsosa med Carl Johans porträtt af honom - samt dels å s. 83 att och hvarför det ej blef "möjligt för Carl Johan, att längre hålla Grevesmöhlen uppe".
- 21 Grevesmöhlen satt dittills i häkte.
- 22 Sjögren s. 86.
- 23 Berättelse af den 27 Nov. 1817, om hvad sig i rikets styrelse tilldragit sedan sista riksdag.
- 24 Enligt Wägner s. 18, hade redan på landtdagen i Malmö år 1662 adelns och presternas framställt önskvärdheten af en hofrätt för "furstendömet Skåne, Halland och Bleking."
- 25 Denna tidning hade förut, snart sagdt, aldrig meddelat några underrättelser om hvad, som i staden hände och skedde, emedan dess sättere, tryckare och utgifvare saknade författareförmåga, Nu torde han hafva fått erforderlig hjälp af dåvarande hospitalssysslomannen E. Qwensel och handlanden J. Wiedberg, utom hvad talen angår, som lära meddelats af landshöfdingen Klinteberg, sedan prinsarnas tal af dem justerats, hvarför de ej intogos i tidningen förrän den 28 September.
- 26 Nej, eget nog, ej för drottningen och kronprinsessan,
- 27 De äro intagna i tidningen och utan någon förändring i Tegnér's samlade skrifter.
- 28 Den enkla melodi, hvilken begagnades vid dessa versers afsjungande, hördes derefter ofta och fästes i mitt minne, efter hvilket den nu upptecknats och återgifves i musikbilagan nr.
- 29 Denna hade den 28 December 1811 stiftats af Carl Johan.
- 30 Detta allt var verkställt af handlanden J. Wiedberg och en utmärkt dekorationsmålare vid namn Gernandt.
- 31 Hon var, liksom hertigen, född år 1799 och blef år 1838 gift med landshöfdingen i Malmöhus län, greve F. S. Posse.
- 32 Denna förrättades af dåvarande kyrkoherden i S:t Petri församling, prosten Gullander, som derfor belönades med en gulddosa.
- 33 Detta glömde kronprinsen till dess han under 1828-1830 års riksdag derom påmintes af stadens riksdagsman och borgmästare H. A. Falkman. Han blef icke missnöjd öfver denna påminnelse, men väl deröfver, att den så sent skedde, och yttrade, att fattigvårdsstyrelsen borde betala de fattiga ränta för de förflutna åren, emedan de försummat påminna om det år 1816 gifna löftets uppfyllande.
- 34 Jag stod nära trappan till landshöfdingeresidentset, när kronprinsen begaf sig utför den samma för att fara till hamnen och dervid med sin högra arm konvojerade den då gamle och bräcklige excellensen Toll. Jag var då endast 8 år gammal, men likväl minnes jag lifligt den ståtliga, bredaxlade och kraftfulle kronprinsen med örnåsan och blicken, den senare nu på det älskligaste sätt riktad emot och ovilkorligen fångslande tusentals människor, för hvilkas blottade hufvuden han äfven oupphörligt blottade sitt, helsande med den stora trekantiga hatten till höger och vänster.

Trettiondeåttonde berättelsen

Om Malmö diskontverk

Den 2 Augusti 1800 utfärdade kungl. Majt. **dels** ett förbud mot **bruk** af öfverflödigt silfver, förgylt eller oförgylt, med undantag endast för kyrksilfver, allmänna hedersbelöningar samt alla slags skedar, gafflar, knifskäp och knifvar, sockerstänker m.fl. mindre pjäser af silfver, en hvar af högst 10 lods vikt,¹ samt **dels** ett tillkännagifvande, att rikets ständers bank ville upptaga lån i guld och silfver mot obligationer med 4 procents ränta på 5, högst 10 år. Derefter och i ändamål att söka tillfredsställa det växande behovet af nämnda slags lån samt bringa det öfverflödiga silfret ur sina gömmor, utfärdade konungen den 26 i nyssnämnda månad en kungörelse, angående inrättande genom rikets ständers bank af ett **allmänt riksdiskontverk** med en fond å 600.000 riksdaler specie, deruti enskilde fingo på 15 års tid deltaga för en tredjedel mot aktier å minst 50 rdlr som i verksilfver skulle uti banken insättas och hvar för 4 procent ränta finge årligen åtnjutas.

Med tillämpning af denna kungörelse, som ej åstadkom dermed afsedd verkan, beviljade kungl. majt. **dels** den 13 Oktober 1802 oktroj på 15 års tid för en diskontinrättning i Göteborg med en af enskilde delegare sammanskjuten grundfond å 200.000 riksdaler samt **dels** den 15 Februari 1803 oktroj på 15 års tid för en diskontinrättning i Malmö med en på nyss nämnda sätt samlad grundfond å 100.000 riksdaler, allt banko mynt, begge dessa inrättningar för öfrigt på hufvudsakligen lika villkor.² Hvilka dessa voro för den sist nämnda inrättningen, synes af följande:

”Kungl. Majts. nådiga stadga och reglemente för en diskontinrättning med banko specie i staden Malmö på 15 års tid, med fond af enskilda deltagare; gifven Stockholms slott den 15 Februari 1803.”

”Vi Gustaf Adolf med Guds nåde etc. Göre veterligt, att, som handels societeten i Malmö, i anseende till denna stads aflägsenhet, folkrikhet samt betydliga spannmålshandel och fabriksrörelse, i underdånighet anhållit, att en diskontinrättning med banko specie derstädes måtte inrättas,³ och vi i anledning af 6 § uti vår, den 26 Augusti 1800 utfärdade nådiga kungörelse, angående inrättningen af ett allmänt riksdiskontverk som innehåller, att uti en och annan af rikets aflägsna, större och folkrikare städer kunde, under privata associationer, med vissa villkor, särskilda diskontinrättningar få öppnas, sedan fullmäktige i rikets ständers bank blifvit hörda, för godt funnit; att en sådan diskontinrättning med banko specie uti Malmö stad på 15 år i nåder bevilja; alltså hafva vi härom velat stadga och förordna som följer:”

”§:1. Detta diskontkontors⁴ fond kommer att bestå af 100.000 riksdaler banko mynt, som enligt vår nådiga kungörelse den 26 Augusti 1800, insamlas genom subskription i verksilfver, utländskt silfvermynt och aflysta svenska silfvermyntsorter. Aktierna ställas på 50 rdlr hvardera, under hvilken summa ingen subskription antages, icke heller annorlunda än på jemna aktietal.”⁵

”§:2. Subskriptionen öppnas uti Malmö och i Stockholm den 25 April innevarande år och påstår till och med den 30 i samma månad ifrån kl. 10 till 1 före samt kl. 4 till 6 efter middagen, på först nämnda ställe har kommerserådet Frans Suell, rådmannen och viceborgmästaren C.M. Nordlindh och handlanden Cornelius Hegardt samt i Stockholm hos grosshandlaren Charles Toutin & son, Per Falk och Carl Gustaf Ekholm, hvarom 6 veckor före subskriptionens öppnande i post- och inrikestidningar, kommer att kungöras. Till säkerhet för subskriptionens fullgörande, deponeras genast 10 procent af det

N:o 317

Högsberörde
— 1 Actie

Uti det Discont-Werk med Banko-Specie, som, jemlikt Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga och Reglemente den 15 Februarii detta år, kommer här i Staden på Femton års tid genom fond af Enskilde Delägare, att inrättas, har *hans Excellens* *H. M. S. M.*

Nordlingh

fig

till delaktighet anteknaat för *Om*

Actie eller *Femtio*

Riksdaler uti Silfver, och deraf insatt Tio procent med *Fem*

Riksdaler, under förbindelse att

erlägga återstoden enligt föreskriften i Högsberörde Stadga, i grund af hvilken Agaren härutaf äfven försäkras, att årligen få uppbära den utdelning, som af Inrättningens behållne vinst, efter dess andel i fonden belöpa kan; hvilket allt af oss såsom Sysloman härmed betygas. Malmö den 15 Augusti 1803.

J. Cruell

Nordlingh

P. Hogarth

C. G. G. G.

Lehr Falck

C. A. Eriksson

Aktie å 50 Rdh i Malmö Banco Discont 1803.

tecknade kapitalet uti verksilfver, ofvanberörda myntsorter eller bankens å inlemnadt silfver till 4 procent ränta utgifna obligationer, i Malmö hos sysslomännen och i Stockholm genom insättning i banken för de derstädes utsedda sysslomäns räkning, hvilka å hvardera stället öfver depositionerna meddela behöriga bevis."

§:3. innehåller förekomster om dels fördelning af delaktighet, i händelse mera än 100.000 rdlr tecknades; dels underskrifter af sysslomännen på och utdelning af aktierna emot återställande af depositionsbevisen, samt dels anteckningar å de förra, angående redan skedda inbetalningar och dem, som vidare komme att införas.

§:4. Förvaltningen af detta diskontkontor ställes under tre i Malmö stad bofasta, för redlighet kända samt i bolaget deltagande män, hvilka dertill af aktieegarna genom omröstning med slutna sedlar blifva valda; gällande vid dessa bolagets omröstningar endast uppvisade aktier, hvarje å 50 rdlr för en röst. Af direktörerna afgår en årligen, hvilken likväl kan åter inväljas, dock ej utan omröstning med slutna sedlar. Af de direktörer, som vid verkets början blifva valde, utlottas en på hvardera af de första två åren; men derefter afgår alltid den, som längst varit i direktionen."

§:5. Sysslomännen i Malmö utsätta samt låta tidigt i post- och inrikestidningen kungöra viss dag till bolagets första sammankomst derstädes att välja direktörer jämte revisorer öfver första årets förvaltning... Genast efter det realisationen af rikets ständers riksgäldskontors kreditsedlar blifver företagen,⁶ kommer diskonteringen att taga sin början; och låter direktionen två månader förut i post- och inrikestidningar två särskilda gånger kungöra så väl dagen dertill, som enär någon vidare insättning å aktiekapitalet kan finnas nödig."

§:6. Direktörerna kunna för deras möda och ansvar att af kontorets inkomster njuta hvilket arfvode så väl för hvar och en af dem, som för kontorets betjening bestämmes af aktieegarne vid deras första allmänna sammankomst. Direktionen eger antaga, konstituera och efter omständigheterna entlediga den för kontoret nödiga betjening, hvars antal af aktieegarne utsättes."

§:7. Likmätigt 6 § af vår nådiga kungörelse under den 26 Augusti 1800, blifver detta diskontkontor berättigadt att, emot godkänd nöjaktig säkerhet samt 3 procent årlig ränta, på löpande räkning i banken få disponera lika stor summa, som det tecknade och i banken insatta aktiekapitalet utgör, och att densamma återbetala samt vidare ånyo utassignera, allt eftersom omständigheterna och ortens rörelse sådant kräfva. Deremot kommer en tredjedel af verkets årliga vinst, som öfverstiger 7 procent, sedan direktions och betjeningens aflöning samt alla öfriga i och för diskontrörelsen skedda utgifter och gjorda omkostnader behörigen blifvit bestridda, att tillfalla banken,⁷ men de öfriga två tredjedelarne deraf jemte 7 procent å aktiekapitalet att tillhöra aktieegarne."

§:8. Vid förefallande behof blifver det tillsvidare direktionen obetaget, att jemväl af enskilda personer, till diskontrörelsens oafbrutna underhållande, för lindrig ränta upptaga lån; och må direktionen tills vidare vara tillåtet, att i sådant afseende utgifva löpande föreskrifningar på 100 rdlr och deröfver, men icke derunder."

§:9. Direktörernas skyldighet blifver, att med redlighet och med yttersta noggrannhet styra och förvalta detta verk till det allmännas, rikets ständers banks samt bolagets derå beroende förmån och säkerhet. Alla invisningar, ut- och inländska växlar eller förskrifningar, som till diskontering blifva inlemnade, böra af direktionen pröfvas, om de med behöriga accepter, endossemens och kationer äro försedde och få ej vara ställda på längre tid, än 6 månader, icke heller antagas med mindre acceptanten, endosenten, kationisten eller den, som förskrifningen utgifvit, eger 'kunbar' förmögenhet eller allmänt och väl känd kredit, eller ock att hos låntagaren sjelf finnes säkerhet för lånet. Utom två direktörers samtycke må ej något lån utgifvas."

§:10. Vid låns beviljande skall räntan, en half procent i månaden, för hela låningstiden, som ej får öfverstiga 6 månader, genast afdragas. Enskilde personer få på deras

blotta namn ej häfta för större summa på en gång än 5.000 rdlr specie; börande direktionen dock vara sorgfällig, att icke denna summa beviljas till förfång för säkre låntagare af mindre summor. Godkända aktier, publika verks obligationer samt i fullkomligt säkert förvar stående varupanter ifrån en sådan inskränkning likväl undantagne."

§§:11,12. innehålla föreskrifter om straffränta för inom förfallotiden icke betalda lån och om deras indrifning.

§:13. innehåller föreskrifter om säkra förvaringsrum för verkets "fond och hypoteker".

§:14. innehåller föreskrifter om bokföringen och räkenskapernas afslutande inom Januari månads utgång hvarje år.

"§:15. Till öfverseende och revision af förvaltningen jemte räkenskaperna, hvaruti banken genom dertill befullmäktigadt ombud kommer att deltaga, sammanträda den 1 Februari hvarje år, men om helgdag då inträffar, dagen derefter, de trenne vid föregående årets bolagsstämma, af delegarne utsedda revisorer. Efter fullbordad granskning och inhemtad förklaring af direktionen öfver de anmärkningar, som till äfventyrs kunna blifva gjorda, 'öfverväl' med direktionen träffad rådplägning och öfverenskomelse om verkets angelägenheter i 'gemen' samt om den utdelning, som göras kan, ega revisorerna att till nästpåföljande bolagsstämma afgifva berättelse om deras förrättning och hvad dervid funnits förtjena bolagets åtgärd jemte beloppet af utdelningen."

"§:16. Hvarje år den 14 Februari,⁸ men, om helgdag då infaller, följande dag, sammanträder bolaget i Malmö, att om diskontkontorets tillstånd göra sig underrättadt; att yttra sig öfver de anmärkningar, som af revisorerna kunna vara gjorda; att för direktionen utfärda behörig decharge för föregående årets förvaltning; att om verkets drift och vidare förkofran rådgöra och förordna samt slutligen att förrätta val till lediga direktörsställens återbesättande äfvensom till revisorer för nästpåföljande året. Bolagets sammankomst kungöres 6 veckor förut två gånger i post- och inrikestidningar. Den fastställda utdelningen till aktieegarna verkställas genast efter slutad bolagsstämma, då ock bankens andel i behållna vinsten öfver 7 procent bör samma verk godtgöras."

"Det alla, som vederbör etc.

Gustaf Adolf/M. Rosenblad."

Det lider intet tvifvel, att afsigten med denna författning var god men ej heller, att den endast i ringa mån var egnad att motsvara sitt ändamål. Det var nemligen icke blott Malmö stad, som fick anlita diskontverket, utan området för dettas verksamhet var **obegränsadt**, och det var icke blott handel och fabriker, som behöfde hjälp genom penningelån, utan en sådan behöfdes i hög grad äfven af landtbruket; ty detta blef, i följd af enskiftesförordningarna, af hvilka den första utfärdades samma år, som diskontverket grundlades, eller 1803, snart föremål för en mycket både våldsam, genomgripande och dyr omgestaltning, som dekreterades utan hänsigt till jordegarnes insigter, erfarenhet och förmåga i penningeväg att den samma genomföra. Också hafva flera författare, som yttrat sig angående diskontverkets organisation, funnit denna vara i hög grad felaktig och otillfredsställande⁹ samt likaså kungl. majt. sjelf år 1817 och advokatfiskalen Laurin år 1818, hvarom mera mot slutet af denna berättelse. Verkets direktion började snart afhjelpa författningens brister genom att öfverträda en och annan af föreskrifterna i den samma samt utöfver dem utsträcka lånerörelsen;¹⁰ fick härför beröm af revisorer och bolagsmän; fortsatte och utvidgade öfverträdelserna i bästa afsigt samt beredde slutligen derigenom sin egen och verkets undergång, hvilket allt jag i det följande skall ådagalägga.

Aktieteckningen blef ganska snart afslutad. Tack vare det ofvan omförmälda förbudet af den 2 Augusti 1800 mot bruk af öfverflödigt silfver, kunde nu sådant silfver blifva nyttigt och det mottogs, beräknadt till endast 20 sk. banko för hvarje lod – således 120 lod för en aktie samt 240.000 lod eller 7.500 skålpund för den stadgade fonden å 100.000 rdlr – i Malmö af de så kallade sysslomännen Suell, Nordlindh och Hegardt samt

skickades efterhand nedpackadt i stora lårar, till riksbanken för att der utgöra nyss berörda fond.¹¹

Aktiebrefven hade, på sätt synes af fyra sådana, hvilka jag skänkt till nordiska muséet följande utseende och innehåll:

En stor, parallelogramformig hvitstämpel,
i hvars midt synes en rund figur med
"N:r" inskrift Malmö Banco Discont och dels "1 aktie"
ofvan på figuren ett griphufvud¹²
samt dels på ena sidan en sådeskärfve
och på den andra ett ymnighetshorn.

"Uti det Diskontverk med Banko Specie, som, jemlikt Kongl. Majt:s Nådiga Stadga och Reglemente den 15 Februari detta år, kommer här i Staden på Femton års tid genom fond af Enskilda Delägare att inrättas, har Herr N.N. sig till delaktighet antecknadt för en Aktie eller Femtio Riksdaler uti Silfver, och deraf insatt Tio procent med Fem Riksdaler, under förbindelse att erlægga återstoden enligt föreskriften i Högstberörda Stadga, i grund af hvilken Ägaren härutaf äfven försäkras, att årligen få uppbara den utdelning, som af Inrättningens behållna vinst, efter dess andel i fonden belöpa kan; hvilket alt af oss såsom Sysslomän härmed betygas: Malmö den 15 Augusti 1803.

C.M. Nordlindh. C. Hegardt

Ch. Toutin & Son. Pehr Falck. C.G. Ekholm."¹³

På enhvar af de ofvannämnda fyra aktiebrefvens baksida finnas följande anteckningar:
"Ytterligare inbetalt 40 procent med 20 Rdr. specie. Qvitteras Malmö den 26 November 1803.

C.M. Nordlindh. C. Hegardt.

Åtestående 50 procent erlaggda med 25 Rdr. specie, intyga Malmö diskontkontor den 15 Februari 1804.

C.M. Nordlindh. C. Hegardt."

På nyss nämnda och nästa sida finnas anteckningar om 13 betalda utdelningar, hvilka anteckningar icke äro dagtecknade, men innehöllo att utdelningarna utgjort: den första (för år 1804) 10 1/6 procent den andra 14, den tredje 16, den fjerde 20, den femte 17, den sjette 14, den sjunde 19, den åttonde 25, den nionde 26, den tionde 28, den elffte 28, den tolfte 7 och den trettonde (för år 1816) 7 procent samt att hvarje procent motsvarat en half riksdaler eller 24 skillingar specie och således t.ex. 28 procent 14 riksdaler specie.

Ofvan bemälde tre sysslomän i Malmö, Suell, Nordlindh och Hegardt, blefvo vid bolagets första sammanträde den 16 September 1803 enhälligt valda till diskontverkets första direktörer och fingo en hvar 200 rdlr. bko. i årligt arvode. Dessutom antogs en kamererare C. Mengel med 500 rdlr, en ombudsman med 150 rdlr och en vaktmästare med 60 rdlr i årlig lön¹⁴ samt beslöts, att då en direktör blefve hindrad från tjänstgöring eller afled, de återstående direktörerna och de utvalde revisorererna skulle ega att utse en vikarie med rättighet för denne att tjänstgöra till nästa bolagsstämma. I den delen af Nordlindhs ofvan omnämnda stora gård, som efter år 1818 blef och ännu är använd till handelsbod samt -kontor, inredde egaren embetsrum och hvalf åt diskontverket och uppbar af det samma i årlig hyra de första åren 166 rdlr 32 sk, men senare något mera. Suell avgick vid 1811 och Hegardt vid 1812 års slut. Den förre ersattes af min fader, handlanden Henrik Falkman, och den senare af handlanden, kommerserådet och riddaren af kungl. vasaorden Samuel Kristian Björkman. De förblefvo i sina befattningar till diskontverkets fall år 1817 och likaså Nordlindh,¹⁵ hvilken var den förnämste i direktionen. "I verksamhet näst efter honom", säger Halling å sid. 157, "kom andre

C. M. Nordlindh.

direktören kommerserådet Björkman, som bedref en vida omfattande handelsrörelse, egentligen genom uppköp och försäljning af de flesta skånska possetionaters jordbruksalster. Tredje direktören var handlanden Henrik Falkman, en from och flegmatisk man, som från annan bana öfvergått till näringslifvet och föga eller ingen handel bedref.¹⁶ Både Björkman och Falkman åtnjöto allmänt anseende och voro vid denna tid innehafvare af de förnämsta kommunalbefattningarna i samhället, den ena såsom förman för stadens äldste och den andre såsom utöfvande en mängd andra samhällsuppdrag, och bägge derjämte i nära släktskapsförhållanden med de mest ansedda familjerna i staden."

Innan jag går vidare, skall jag beskrifva, huru diskontverkets assignationer på riksbanken voro beskaffade. De voro mycket fula; dels tryckta och dels skrifna på fjerdedelen af ett vanligt skrifpappersark; ställda på olika summor, högst 500 rdlr; försedda med underskrifter af två direktörer och kontrasignation af verkets kamererare samt under direktörernas namn en rund hvitstämpel af öfver en decimaltums diameter, i hvilken stämpel syntes samma figurer och emblem, som uti hvitstämpeln å aktiebrefven, men inskriften "Malmö Banco Disconts Sigill". Se här det tryckta stommet till en dylik assignation:

"N^o= . . . Rdr. . . Sp.

Herrar Commissarier i Rikens Ständers Bank, behagade för Malmö Disconts Räkning N^o= . . .¹⁷ låta till Sedelhafvaren afförd . . . Riksdaler Specie.

Rdr. . . Sp. Malmö den 18.."

Texten är tryckt med samma slags stilar, som aktiebrefvens. "Rdr . . . Sp., och siffrorna mellan dessa två förkortningar synas vara åstadkomna med något slags stampar, och de gröfre delarna af bokstäfverna samt siffrorna äro minst en half linie breda.¹⁸

Första utlåningsdagen var den 3 Januari 1804 och redan då voro så många lån sökta, att man fann, att om ock assignationer utfärdades på diskontens begge fonders hela belopp, utgörande, enligt §§ 1 och 7 i reglementet, 200.000 rdlr, likväl icke alla lånesökandes behof skulle blifva tillfredställda. Också hade redan vid April månads slut assignationen utfärdats å ett belopp af 208.876 rdlr, hvaraf synes, att man måst utgifva assignationer äfven på af enskilde personer, enligt § 8 i reglemente, gjorda depositioner mot 3 procents ränta.¹⁹ För dessa depositioner uttogos attester i riksbanken, hvilka brukade vid anfordran inlösas med kontanta penningar eller assignationer, eller ock af diskontverket sig tillbytas genom reverser ställda på en månads uppsägelse, hvilket allt merendels skedde genom af verket antagna ombud i Stockholm, de der voro till en början handelshuset C. Toutin & son men efter September 1809 och till verkets fall år 1817 Kanslirådet F. A. Wilhelmsson.²⁰

Årliga revisioner och bolagsstämmor höllos i föreskrifven ordning. Direktionen fick år efter år full decharge i tacksamma ordalag. Redan år 1805 ökades direktörernas arvoden och likaså år 1807,²¹ då de bestämdes till 500 rdlr från 1806 års början. Men ej nog härmed, ty sistnämnda år fick en hvar af direktörerna, såsom bevis på bolagets tacksamhet, silfverpjäser till en vigt af 200 lod. År 1805 föreskrefs att verkets assignationer ej finge utgifvas på mindre belopp än 20 rdlr; men år 1806 beslöts, att, emedan de mottogos äfven i kronouppbördens och orten vara i behof af sedlar på 10 och 5 rdlr, så skulle de utgifvas äfven på dessa valörer, dock att af sådana assignationer icke flera, än så många, som motsvarade ett belopp af högst 50.000 rdlr, finge samtidigt vara uti rörelsen. Först vid 1810 års revision förekom en anmärkning, eller den, att en och annan fått på sitt namn låna mera, än tillåtet var i reglementets 10:de §; men direktionen fick likväl decharge och tacksägelser för sin förvaltning. Så skedde jemväl åren 1811 och 1812.²²

Sist nämnda år hemsöktes vårt land af en svår missväxt, som nödvändiggjorde en ansenlig spannmålsinförsel, hvilken drog stora penningesummor ur landet och, jemte okloka handelsföretag samt fastighetsköp, åstadkom en allmän penningenöd, som "landets illa planlagda kreditanstalter," sedan den 11 April 1810 ökade med en "Götakanal bolags diskont", ej förmådde afhjelpa.²³

Men Malmö diskontverk bjöd åtminstone till, ehuru det råkat i förlägenhet derigenom, att i September 1812 ett alldeles ovanligt stort belopp af enskilde personers depositioner uttagits. För att icke detta skulle förorsaka assignationers utfärdande utöfver verkets rättighet dertill och ej heller afslag på gjorda låneansökningar, till skada för både verket och de lånbehöfvande, så vidtog direktionen den 15 i nämnda månad den utvägen, att bevilja lån uti af verket sjelft utgifna, 3 procent ränta bärande reverser, ställda på samma förfallotid, vanligen 3 månader, som de lånesökandes till verket lemnade skuldsedlar, en i sanning vådlig utväg, medelst hvilken direktionen kunde sträcka sin utlåning så långt ut, den behagade.²⁴ Dessa reverser voro, likasom verkets assignationer, dels tryckta och dels skrifna; ställda på olika summor, så vidt jag kunnat erfara, högst 1.000 rdlr, samt underskrifna af två direktörer och kontrasierade af kamereraren. Se här det tryckta stommet till en sådan revers:

"N^o = . . . Rdr . . . Sp.

Af Directionen för Malmö Banco Discont-Werk har Sedelhafvaren, efter tre månaders uppsägelse, att emot denna Förskrifning undfå Riksdaler . . . Banco med Tre för 100:de i årlig ränta från denna dag; försäkras.

Rdr . . . Sp. Malmö den"²⁵

1813 års revisorer ansågo den nämnda åtgärden nödvändig och den godkändes jemväl vid bolagsstämman, som öfverlemnade åt direktionen att, efter omständigheterna, dermed fortfara eller upphöra; gaf direktionen decharge i erkännsamma ordalag och beslöt icke allenast att gifva hvarje direktör ett honorarium, bestående af silfverpiecer

till 300 lods vigt, utan äfven att öka lönerna för både direktörerna och tjänstemännen. Till 1814 års revisorer aflemnade direktionen en klagoskrift från flera godsegare och embetsmän i Kristianstads län af innehåll, att verkets utlåningar skolat hufvudsakligen afsett hjälp åt invånare i Malmö stad, hvarjemte direktionen begärde revisorernes och bolagsstämmans yttrande öfver den, i skarpa ordalag uppsatta klagoskriften. Samma myndigheter ansågo denna skrift alldeles obefogad, destohellre, som "diskontens fond nästan från början varit och ännu var till största delen i landtbrukares händer". Revisorerne, bland dem å bolagets vägnar landshöfdingen af Klinteberg, anmärkte dock att direktionens ofvan nämnda åtgärd att utgifva lån i verkets 3 procentsreverser, tycktes icke medföra det gagn för allmänheten, som dermed åsyftats, hvadan revisorerne ville å direktionens omtanke och vård lägga bästa sättet att indraga dylika lån, så snart detta kunde ske utan verkets och låntagares skada,²⁶ hvarjemte revisorerne i anseende till oktrojens för diskonten förestående upphörande tillstyrkte en småningom företagen inskränkning uti verkets rörelse. Vid bolagsstämman förenade sig denna med revisorerne om den decharge, som de med många loford öfver direktionens outröttliga nit för verkets bästa föreslagit. Revisorerne hade dessutom föreslagit dels honorarier till både diskontens ombud i Stockholm och verkets kamererare, bestående i silfverpiecer till det förra af 300 och den senare af 200 lods vigt, samt dels en gåfva af 2.000 rdlr bko till Malmö stads fattigvårds inrättning, hvilket allt af bolaget bifölls. - Den 1 Juni 1815 började revisionen af 1814 års förvaltning och räkenskaper. Bankokommissarien G. A. Brakel, som äfven sistnämnda år varit revisor å riksbankens vägnar, anmälde sina principalers begäran, att få upplysning om tiden när utlåningen i verkets treprocentsreverser börjats m.m. och fick till svar, att början skett i September 1812, att beloppet af dylika lån utgjort i Juni 1815 657.900 rdlr och att dylika lån sedan icke utgifvits samt att de större, reglementsbestämmelsen öfverskridande lån, för hvilka en del personer häftade, minskats. Sedan han och de andra revisorerne härom, genom anställd undersökning, sig förvissat, så förklarade han och de inför bolagsstämman, att de måste vitsorda direktionens utmärkte förtjenster samt föreslog decharge och frikallelse från allt ansvar för den tid, som varit revision af dem underkastad, hvilket förslag bifölls, hvarjemte bolagsstämman skänkte 500 rdlr bko till en hvar af Malmö stads trivial- och fattigskolor samt Malmöhus läns arbetshus och lazaret.²⁷

År 1815 befanns förlägenheten i allmänna rörelsen vida större, än förut, och vid det årets riksdag tillsattes ett särskildt utskott för att utröna orsakerna dertill och föreslå botemedel. Detta utskott fann att skuldfordringsmålen, anhängiggjorda dels af diskonterna, dels af enskild eller och för kronoutskylder, hade under de sista åren på ett fruktansvärt sätt ökats; - att exekutiva auktioner å lös och fast egendom hörde till ordningen för dagen, men köpare saknades; - att öfverallt visade sig penningebrist och förlamning i all rörelse; - att i rikets sädesrikaste provinser hade spannmålsaffärerna blifvit till den grad försvårade, att handel måst i brist på penningar, afslutas genom varubyte; - att i Skåne och Östergötland hade allmogens förlägenhet stigit till den höjd, att mången hemmansbrukare, sedan han till vanpris försålt sitt eget spannmålsförråd, funnit sig nödsakad att vid auktioner på kredit förse sig med ny tillgång säd, hvilken han sedan i närmaste stad föryttrat till halfva värdet, såsom den enda för honom möjliga utväg att erhålla nödiga medel till godtgörande af obetalda kronoutskylder eller anskaffande af oundgängliga förnödenheter, m.m.d.⁴⁸ Såsom botemedel föreslog utskottet utvidgande af kreditanstalternas rörelse - något som Malmö diskontverks direktion, med vederbörande revisorers och bolagsstämmors bifall redan gjort och hvarmed den samma för den skuld helt naturligt fortfor -; återupplifvande af 1794 års förordning emot öfverflöd; - prohibitiva författningar till skydd för näringarna; - höjda tullsatser - och oinskränkt rätt till brännvinsbränning, hvilket allt vann ständernas bifall och äfven regeringens, men snart befanns vara mera egnadt att förvärra, än lindra nöden.

Penningebristen tilltog för hvarje dag, och knappt hade riksdagen den 9 Augusti 1815 afslutats, innan en kris inträffade, hvilken, närmast föranledd af en sådan i England, under slutet af nämnda år och loppet af 1816 föranledde många stora handelshus i Stockholm och Göteborg, hvilkas skulder utgjorde sammanräknadt omkring 8.000.000 rdlr bko, att inställa sina betalningar.²⁹

Å sid 419 har jag redan nämnt, att kommerserådet Nordlindh ville blifva och äfven var fullmäktig för Malmö vid 1815 års riksdag, i afsigt att kunna försvara diskontverket derstädes, och det gjorde han också "som en hel karl". Bankoutskottet hade till rikets ständers bepröfvande öfverlemnat diskontdirektionens af utskottet såsom felaktiga ansedda åtgärder, att utgifva lån dels utöfver det i reglementet, bestämda högsta beloppet och dels uti verkets egna reverser. Det hade jemväl blifvit af en del riksdagsmän ifrågasatt att, trots gifna decharger, ställa diskontverkets direktion under åtal och starkt tvifvel hade yttrats om verkets förmåga att uppfylla sina förbindelser. Ridderskapet och adeln samt prestståndet beslöto att hos kungl. majt. anhålla om "laglig undersökning öfver Malmö diskontdirektions förhållande", men nyss nämnda klander och tvifvel nedslagos i borgare- och bondestånden af Nordlindh, som den 20 Juli beträffande reverserna förklarade i det förra ståndet bland annat, "att direktionen väl vore utan anspråk på ofelbarhet, men trotsade hvarje åklagare af dess redliga och oegennyttiga handlingssätt". De två lägre stånden instämde ej heller i de två högre ståndens beslut, hvarför detta grundlagligen skulle varit förfallet, men likväl afläto rikets ständer enhälligt den 7 Augusti 1815 en så lydande skrifvelse till Kungl. Majt: "Sedan åtskilliga anmärkningar blifvit gjorda vid Malmö diskontdirektions förvaltning af det densamma anförtrodda diskontverk få rikets ständer till eders kungl. majt. i underdånighet öfverlemna alla till målet hörande handlingar och derjemte i underdånighet anhålla, det täcktes eders kungl. majt. vidtaga den åtgärd, som eders kungl. majt. i nåder kan dervid pröfva nödig." För egen del beslöto likväl rikets ständer dels att öka Malmö diskonts kreditiv i banken med 100.000 rdlr, så att detsamma från 1817 års början skulle utgöra 300.000 rdlr, allt bko, - detta mot synnerligt hårda vilkor, eller att banken skulle åtnjuta för 2/3 af kreditivet 3 och för 1/3 6 procents ränta samt under den förlängda oktrojtiden dessutom 2/3 af verkets vinst utöfver 7 procent i stället för 1/3 dessförinnan - och dels att diskontens oktroj, som, enligt stadgan för den samma, borde upphöra vid 1818 års slut, skulle fortfa till och med 1820 års slut, men Göteborgs diskont vid dess oktrojs slut den 13 Oktober 1817 "helt och hållet upphöra och ortens behof genom Götakanal bolags diskont fyllas", hvarjemte rikets ständer ålade bankofullmäktige, att hafva den mest noggranna uppmärksamhet på diskontrollen i allmänhet, hvilken i utlåningsväg ej fick vara större, än vid 1814 års slut.^{29a)}

Den 31 Augusti 1815 remitterade kungl. majt. rikets ständers ofvannämnda skrifvelse af den 7 i samma månad till justitiekanslären som sedan han hört diskontdirektionen, den 4 näst påföljde November afgaf ett mycket utförligt utlåtande, hvilket på sätt och vis innehöll ett försvar för direktionens åtgärder, att utgifva dels större lån, än i reglementet var medgifvet, och dels ofvannämnda treprocentsreverser samt slutades med att till kungl. majts. pröfning öfverlemna "hvad kraft, till skydd mot klander, som måtte kunna tillerkännas den af rikets ständers egna revisorer, efter 1812 års riksdag utan anmärkning gjorda granskning, äfvensom, huruvida de årliga revisorerne haft annat till föremål, än granska diskontverkets styrka, i ansende till bankens och aktieegarnes deraf beroende högsta möjliga förmån", m.m.

I sist berörda månad utspreds i Stockholm, hvarest flera skamliga och mycket stora konkurser då timat, det osanna ryktet att äfven femton af de anseddaste handlandena, deribland den ena diskontdirektören i Malmö, redan cederat och skulle draga många andra med sig i fallet, hvilket allt komme att verka till diskontens obestånd. Närmaste följden af detta rykte blef misstroende till diskonterne i Malmö och Göteborg; att

enskildes depositioner i banken för deras räkning alldeles upphörde och att en ovanlig mängd af deras reverser, ehuru ej dertill förfallna, dock presenterades till inlösen hos begge verkens ombud i Stockholm. Just då hade den märkvärdige landshöfdingen i Kopparbergs län Hans Järta blifvit tillförordnad statssekreterare för handels- och finansärendena, i hvilken egenskap han den 15 November uti kronprinsens närvaro, höll sin första föredragning. Han ansåg det osanna ryktet vara det derpå följda misstroendets grund samt att "af diskonternas fall skulle följa en vådlig oreda inom de flera landsorter, der, under en öfverklagad penningebrist, deras reverser och assignationer fyllde till en betydlig del det allmänna behovet af rörelsemedel, så att en mängd af kungl. majts. undersåtar skulle blifva kännbart lidande genom det vanvärde, hvaruti berörda penningerepresentanter, dem de på god tro emottagit, då oundvikligen föllö", och han expedierade äfven en skrivelse, hvilken ankom med kurir till landshöfdingen af Klinteberg den 25 November samt innehöll, att en försträckning af "stora sjötullsmedlen" å 400.000 rdlr bko den 18 i samma månad, mot dels qvitto af diskontens ombud i Stockholm och dels de af detta inlösta reverser eller sedlar, till ombudet lemnats, för att afhjelpa den förlägenhet, hvori detsamma sig befann derigenom, att ett större belopp af diskontens utelöpande treprocentsreverser till inlösen presenterats, än diskontens tillgångar i banken och hos ombudet utgjorde; - att denna försträckning gifvits med villkor, att diskontens tillstånd skulle genast af landshöfdingen undersökas och berättelse derom författas samt åtföljd af extrakt ur räkenskaperna, som utvisade beloppet af diskontens fordringar, fonder, utelöpande reverser och assignationer på banken; - att en af verkets direktörer skulle genast begifva sig till Stockholm med nämnda berättelse och fullmakt af direktionen, att å dess vägnar aflemna alla de säkerheter för återbetalning af försträckningen, som kunde fordras och åstadkommas; - att all vidare utlåning af diskonten skulle emellertid alldeles inställas - och att direktionens förvaltning hädanefter komme att kontrolleras på det sätt, kungl. majt. ville särskilt i nåder förordna. Redan den 24 November befanns den gifna förstärkningen otillräcklig för sitt ändamål och statskontoret fick då befallning att af "under händer hafvande statsmedel", mot samma qvitto och reverser som förra gången utbetala ytterligare 200.000 rdlr till Malmö diskontombud. Äfven detta belopp befanns otillräckligt och statskontoret fick den 27 November, allt 1815 befallning att till ombudet af nyss berörda medel utbetala 100.000 rdlr, hvarigenom diskonten blifvit understödd med tillsammans 700.000 rdlr bko. Genom detta allt hade Järta onekligen handlat åtminstone i hög grad djerft, om ej nära grundlagsvidrigt. Men 1817 års både rikets ständer och konstitutionsutskott gillade åtgärden samt yttrade sig vara lifligt öfvertygade om den gifna hjälpens nödvändighet och nytta³⁰ och statsverket förlorade derpå icke ett enda runnstycke, ty, enligt officiellt intyg, utfärdadt den 13 Maj 1818 af kamereraren hos den dåvarande nya diskontdirektionen, återbetalades det stora lånet terminsvis under åren 1816 och 1817 samt skedde sista afbetalningen den 2 Juni 1817, jemlikt då af kungl. räntekammaren utfärdadt qvitto, således före diskontrevisionens början det året.³¹

Den landshöfdingen af Klinteberg anbefalda undersökningen hölls inom lykta dörrar, och dervid blef säkert utrönt, att **enligt räkenskaperna**, diskontens tillstånd var följande:

"Tillgång: utlåningar	Rd. 2.082.678:46,8
behållningen i direktionens kassa	93.024:42,8
behållningen hos ombudet i Stockholm	209.291:32
	<hr/>
Summa	2.384.995:25,4
Skulder: treprocents upplån	1.758.263:24
utelöpande assignationer	204.099:-- 5
till riksdiskonten	100.000:--
allmänna brandförsäkringskassan	83.950:--

aktieegarnas insatta fond i silfver
och dessas inestående vinst

100.000:--
138.683:--11
Summa 2.384.995:25,4”

men af Klinteberg undersökte icke, om ofvan uppgifna behållningar verkligen funnos, ehuru för honom framlades ett hos diskontdirektionen den 7 November 1815 fördt, högst märkligt och hemlighållet protokoll, hvilket jag längre ned skall i dess helhet meddela.³²

All utlåning blef naturligtvis från och med den 25 November 1815 inställd, hvilket, helst befallningen derom omöjlig kunde hållas hemlig, hos allmänheten vållade förargelse och misstroende mot diskonten; penningar saknades till omsättningar af gamla lån; lagsökningarnas antal ökades och för en stor mängd af treprocents reverserna fordrades prompt betalning, som ej kunde åstadkommas. Men sedan, med tillhjälp, af den erhållna försträckningen hinder för det senare ej mötte, så återkom förtroendet för verket ganska snart, och inom sex månaders förlopp hade, hvilket direktionen ej egde makt att hindra, enskilde personer för verkets räkning deponerat 400.000 rdlr i riksbanken, hvilka stodo där till förlust för diskonten och bidrog till dess ruin, emedan hon måste betala 3 procents ränta för depositionerna, men ej fick assignera på deras belopp.³³

Till åtlydnad af den ofvan nämnda befallningen, att en af diskontverkets direktörer skulle infinna sig i Stockholm, reste min fader dit den 27 November 1815 och hemkom icke derifrån förrän den 6 Februari 1816. Han medförde af Klintebergs berättelse med bilaga, deribland äfven det hemliga protokollet af den 7 i först berörda månad, föreskrifven fullmakt och fullgoda värdepapper till ett belopp af något öfver 700.000 rdlr bko.³⁴

Under sitt vistande i Stockholm hade min far flera samtal angående diskontverkets ställning med åtskilliga maktogande män, framför allt Carl Johan, dervid det kom honom väl till pass, att han, som tillbragt en del af sina yngre år i Frankrike, med lätthet talade en god franska, hvilket alltid skattades högt af den forne franske undersåten, som icke lärt sig det svenska folkets språk, ehuru han redan de facto var och snart de jure skulle blifva samma folks regent. Carl Johan lofvade genast diskonten sitt mäktiga understöd, men öfvergick derefter till ett ämne, som vida mer intresserade honom, eller sinnesstämningen bland adeln i Skåne. För att lära känna denna, ansatte han min far med upprepade frågor, om hvilka af samma adel, som voro gustavianskt sinnade, hvarför han misstänkte flera namngifna män, deribland greve De la Gardie på Löberöd samt friherrarne Macklean på Svaneholm, Gyllenstjerna på Krapperup och von Nolcken på Jordberga, de der år 1812 vägrat att belasta sina gods och gårdar med ordinarie rotering. Min far förklarade flera gånger att, icke annat än han kände, Carl Johans misstankar voro ogrundade, hvilket naturligtvis förtröt denne, som hade en mycket hög tanke om värdet af sitt eget omdöme och, till följd af sin sydländska hetsighet, ej tyckte om motsägelser. Dock skildes han nådigt från min far samt upprepade sitt löfte om att hjälpa diskonten.

Dessförinnan hade Carl Johan varit med om en befallning till landshöfdingen af Klinteberg, hvilken ankom till denne i medlet af December 1815, att han och landshöfdingen Edelcreutz samt kammarrådet Fägersten skulle företaga en ny undersökning af diskontverket, hvilket ock skedde, men så hemligt, att ingen i Malmö, utom verkets då hemmavarande två direktörer och dess tjänstemän, hvilka fingo befallning att tåga med hvad de hörde och sågo, kände till denna undersökning, förr än år 1818 då ransakning vid särskild rådhusrätt i Malmö om diskontens obestånd egde rum och samma undersökning då omförmäldes. Nämnde tre herrar gjorde sig skyldiga till den underlåtenheten, att icke undersöka beskaffenheten af den kassabehållning, som till ett belopp af icke mindre, än 209.291 rdlr 32 sk. bko skulle finnas hos diskontens ombud i Stockholm.

Henrik Falkman 1774-1839.

Om detta skett, så hade det då blifvit upptäckt, hvilket först lång tid derefter skedde, att samma behållning till betydlig del utgjordes af odugliga invisningar, något som kunnat i god tid rättas, men i stället att antalet af dylika invisningar sedermera under 1 1/2 års tid ostördt ökades, hvilket bidrog till verkets undergång. Bankofullmäktige hade visserligen blifvit ålagde att hafva noggrann uppsigt på diskontens förvaltning, men började först efter erhållen kännedom om den nya undersökningen röra på sig med flera skrivelser till diskontdirektionen, men utan att, som de ju så lätt kunnat, **hos diskontens ombud i Stockholm göra sig** underrättade om beskaffenheten af kassbehållningen hos det samma.³⁵

En annan följd af nya undersökningar blef att i Mars månad 1816 – märk först i Mars månad – ankom en den 31 näst förutgångne Januari dagtecknad kunglig skrivelse till landshöfdingen af Klinteberg af innehåll, bland annat, att direktionen väl hädanefter finge utgifva nya lån, men ej mer än en tredjedel af den summa, som under hvarje vecka influtit medelst inbetalningar af eller å de lån, hvilka förut utgifvits; att sådana nya lån skulle i möjligaste måtto inskränkas och icke öfverstiga 1.000 rdlr för någon person på dess blotta namn såsom låntagare eller kautionsist, begge egenskaperna sammantagne; att icke någon af de personer, som då i diskonten häftade för 5.000 rdlr och deröfver, i hvad egenskap och å hvad slags säkerhet som helst, borde der undfå ytterligare lån, eller sedan deras lån genom inbetalning minskats, njuta något till högre belopp, än som, inberäknadt återstående gamla lån, utgjorde ofvanberörda högsta lånesumma, samt att af kamereraren upprättade och af direktionen till riktigheten bestyrkta kalkyler öfver diskontverkets tillstånd borde månadligen ingifva till kungl. finansexpeditionen, hvarjemte kungl. majt. förklarade sig hafva redan den 18 näst förut gångna November – eller samma dag, diskontverkets ombud i Stockholm fick den ofvan oförmälda försträckningen å 400.000 rdlr – tagit nämnda verk under sin styrande makt och kontrollerande anstalter, att närmast utöfvas genom dels befallningshafvande i Malmöhus län.³⁶

Innan jag går vidare, anser jag mig böra meddela följande, beträffande diskontverkets störste gäldenär, handlanden i Malmö Jonas Ståhle, som på sätt och vis kan sägas hafva, dock ganska oskyldigt, varit upphofvet till diskontverkets fall. Om honom har Nordlindh yttrat, att han, ”en ung man, dristig och lycklig samt lika driftig och fintlig i sina spekulationer på handeln och att förskaffa sig diskontdirektionens förtroende, som att

reda sig vid undersökningen" (åren 1817 och 1818 af diskontverkets tillstånd) "hade – efter det han inom några år hunnit att till sin rörelse anses bland de första och till sina omständigheter bland de förmögnare af stadens handlande, efter det omdöme de i diskontstyrelsen deltagande tvänne handlande om honom egde – tid efter annan kommit att till diskonten häfta för betydliga lånebiträden, dervid dock ingen särskild uppmärksamhet följt, då inbetalningar, och omsättningar gingo ordentligt och dess assignationer, i myckenhet afgifvna, blifvit infriade; tvärtom funnos dess alltjemt fortfarande behof vara naturliga följder af dess vidsträckta rörelse och de förhållanden handeln i allmänhet måste vidkännas vid öfvergången till fred efter ett så långvarigt och öfver hela Europa utsträckt krig, och än om dertill uppgafs och kändes, att Ståhle gjort ganska stora spekulationer på Norge, i anledning af dess förening med Sverige, af hvilken stora händelse han och flera andra i gemenskap med honom påräknade stora enskilda fördelar; men här bedrog lyckan sin oerfarne gunstling och han, emot sitt uppsåt – sådan är min fulla öfvertygelse – diskontdirektionen, som redan låtit sitt förtroende gå så långt, att det omsider kunde, som ock i sjelfva verket skedde, trotsas att fortfara."³⁷ – Hallings omdöme om den ifrågavarande mannen lyder sålunda. "Handlanden Jonas Ståhle var utrustad med godt hufvud och mycket medfödt lefnadsvett; saknade underbyggnad, men besatt en stor djerfhet i affärer. Uppdragen vid boddiskan, hade han, med hjälp af dessa medfödda egenskaper och uppuren af lyckan, ganska vidt utsträckt sin handelsrörelse, kanhända mycket framför den tid, hvaruti han framstod. Ett lyckligt utseende och umgängessätt hade bidragit att skaffa honom, än om helt ung, inträde i flera af de mest ansedda husen i staden – något den tiden sällsynt –. Derigenom hade han förvärfvat sig stadens första skönhet till hustru; hon medförde ock en ej obetydlig förmögenhet. Steg för steg arbetande sig framåt, hade han slutligen blifvit egare af det vackraste hus i staden, det samma, som nu eges af handlanden Barkman & Bergh" (d.v.s. den stora, kommerserådet Nordlindh förut tillhöriga gård, som utgör ungefär vestra hälften af kvarteret no. 43 Svanen samt ligger emellan Kyrko-, Kansli och Adelgatorna). "Snart ansågs han för den rikaste man i staden och orten. Till och med de mest klentrogna skattade honom ganska högt. Att han också under en viss tid af åren 1811-1814 egde en ganska konsiderabel förmögenhet lider intet tvifvel, men väl huruvida han egde de personliga egenskaper, som erfordrades för att, särdeles under en mellankommande betänkligare konjunktur, leda handelsaffärer af det vidsträckta omfång, som hans okufliga djerfhet framkallade. Nog af, lyckan vände honom ryggen, och hastigare, än framgången, blef återgången. Genom alldeles ofantliga leveranser för armén i Norge 1814, hvilka vid krigets slut under åtskilliga förevändningar upphäfdes; stora spekulationer på Danmark under skydd af licenser, hvilka af excellensen Toll egenmäktigt gjordes kraftlösa,³⁸ och ändtligen betydliga varuafsändningar till Norge, hvilka utslogo i grafva förluster, bragtes Ståhle uti verklig penningeförlägenhet. I motgång, såsom i medgång, lika anspråklös och under den senare tiden känd för den allra största hjälpsamhet, hade Ståhle sannolikt, om han i tid inställt sina betalningar, väl starkt saknats af den enskilda krediten, men olyckan hade varit öfvergående och på långt när icke blifvit så djupt ingripande, som den blef genom det olyckliga infallet att inveckla sitt öde med Malmö diskont."³⁹

Sjelf har Jonas Ståhle om sig och sina affärer, uti en den 24 November 1817 dagtecknad och till nedan nämnda särskilda rådhusrätt ingifven, vidlyftig skrift, uppgifvit, bland annat, följande: "År 1807 började jag, ganska ung, min handelsrörelse, hvartill mitt kapital ej uppsteg till högre belopp, än 500 rdlr; men genom flit och arbetsamhet samt loflig omtanke ökades min förmögenhet, så att jag år 1812 dels sjelf egde och dels hade del uti 20 större och mindre handelsskepp samt var i ordningen den tredje skattdragande borgaren i Malmö, men år 1813 började mina motgångar och mina olyckor. Detta sistnämnda år införskref jag från Danmark och levererade till kungl.

majts. och kronans behof 2.500 tunnor sill emot min förbindelse, att, i utbyte till danska säljaren, aflemna svenska produkter af jern, tjära och pottaska, men innan dessa, till utförsel lofgifvna varor kunde utföras, utbröt kriget emellan Sverige och Danmark och dessa rikens handelsrelationer afstannade. Då nu fråga var, att antingen fullgöra ett, före krigets utbrott ingånget kontrakt eller ock blottställa mig för en dryg ersättnings utgifvande, utverkade jag väl den 28 Juli samma år kungl. majts. nådiga resolution, att låta verkställa utförseln af förr omnämnda exportvaror,⁴⁰ men den förbjöds af den då i Skåne varande högste militärbefälhafvaren, hvaraf följde, att jag, osäker om tiden för kommunikationens återöppnande med Danmark, måste försälja de till höga pris uppköpta lagerna här i landet för betydligt nedsatta summor, och då freden ändtligen inträffade, måste jag, min förbindelse likmätigt, kontant betala den erhållna sillen efter en ofantligt stigen kurs, som blef mer än en gång högre än då sillen köptes; ty i stället att denna vara kalkulerats till circa 22 rdlr rgs, måste jag efter kriget betala den med dubbel summa, då deremot, vid dess emottagande och då jag erhöll konungens ofvannämnda nådiga tillstånd till export af mina utbytningsvaror, en rdlr rgs gällde i Danmark, efter hvad ännu bevisas kan, 18 rdlr dansk kurant, men då freden blef och jag hunnit insamla penningar, gällde en rdlr rgs ej mer än 8 rdlr dansk kurant. Hvad jag förlorade på denna handel för kungl. majt. och kronan, behöfver således ej vidlyftigt beskrivas; förlusten var kännbar, men värre blef den genom uppbringningar af franska och danska kapare, som bortröfvade flera af mina fartyg med sina innehafvande laster. Man skulle tycka, att mina olyckor bort här hafva nått deras mål; men en allseende försyn hade annorlunda beslutat. Sedan den af konungen tillåtna export blifvit på ofvan oförmålda, kanske lika ovanliga, som oväntade sätt förhindrad och kungl. majt. fått kunskap om mitt lidande, anhöll jag äfven hos konungen i underdånighet, att få, såsom ersättning, till Danmark utföra 1.000 tunnor salt. Denna ansökning beviljades äfven genom nådig resolution den 5 Oktober 1813 med vilkor, att behöriga tullavgifter borde erläggas och danske konungens licens uppvisas för konungens befallningshafvande i Malmöhus län.⁴¹ Alla dessa nådiga föreskrifter fullgjordes fartyg fraktades och saltet inlastades; men nu möttes jag ånyo af samma dunderslag, som förkrossade min flit och mina bemödanden i afseende på de andra; ty då jag hos högvälborne herr baronen af Klinteberg, länets höfding, i förenämnda ändamål anmälde mig, försedd med ett noga fullgörande af hvad konungen i nåder befallt, fick jag det förkrossande svar, att utförseln var af Skånes högsta militärbefälhafvare förbjuden, och alla mina försök, att få denna senare befallning jemkad efter konungens, voro förgäfves. Saltet måste utlossas; fartygens omkostnader betalas, saltet, till stor del bortsmäldt och förspilt, till underpriser försäljas hemma i landet. Hvad som sålunda skolat ej allenast grundlägga, utan ock stadfästa min lycka, begynte och fullbordade min ovillkorliga undergång. 1813 var således det år, då mina första stora och genom ej sjelfförvållade händelser, inträffade olyckor grundlades, men mitt olyckliga öde hade i sitt mörker beslutat, att de skulle ytterligare förfölja mig; ty åren 1814 och 1815 mötte mig nya och ännu större förluster genom de mångtaliga dessa åren inträffade fallisemanger bland handlande, med hvilkas affärer mina betydliga relationer på andra orter hade så inblandadt mig, att jag, oakadt yttersta försigtighet, blifvit intrasslad i flera än 20 större och mindre konkurser, hvarigenom jag än mer ruinerades genom förlusten af cirka 57.000 rdlr, hvilket onda än mer påskyndades af en ny olycklig afhandling, som jag år 1814 ingick med kungl. majt. och kronan om leverering af 500 tunnor saltadt oxkött till svenska arméen i Norge. Mitt kontrakt innehöll, att jag vid bestämd tid skulle leverera samma köttparti i Strömstad; men dess afhemtning från Ryssland, stormar och motvind under sjöresan hindrade lasten att inträffa förrän 10 dagar efter utsatt tid. Af detta skäl och enligt kort förut ankomna generalorder, emottogs ej köttet af kungl. krigskommissariatet. Jag måste således, till min obotliga skada, återtaga samt till Malmö återföra köttet, ehuru flera gånger förut

under kriget händt, att några veckors uppskof öfver bestämda tiden med åtagna leveransers fullgörande lemnats utan ringaste åtal. – Jag försökte att begagna mig af den märkvärdiga händelse, som skulle förena Norge och Sverige. Jag kände, att förstnämnda rike led stor brist på spannmål och mångfaldiga andra förnödenheter, hvarmed jag lastade och ditsände flera fartyg. Detta företagande hade ensamt, med en gnista mindre olycka, fullkomligt återupprättat mina utsägliga förluster. Men många andra före hade samma operation och flera hundra från mindre aflägsna orter lastade fartyg anlände till norska hamnar med dylika varor, som der, lika snart som mina, voro färdiga att lossas. Priserna föllo så, att varornas afsättande ej kunde ske utan dryg förlust och denna drabbade mig i den mån, att för hela det ditsända och upplagda varulagret, till ett värde af 100.000 rdlr rgs, endast 28.000 rdlr samma mynt kunde erhållas. Min belägenhet yppade jag nu för diskontdirektionen med anhållan om ett betydligt understöd af penningar. Direktionen, kännare så väl af mina ofvan beskrifna olyckor, som af de flera borgensförbindelser, dem ej mindre jag mig för andra iklädt, än andra för mig, insåg alltför väl, att om jag då skulle upphört betala, eller om jag ingifvit min stat, hade mångfaldiga familjer, till följd af deras ömsesidiga relationer med sig och mig, gått förlorade, hvilkas fall förderfvat diskontens kredit, hvarigenom åter hela provinsen oersättligen skadats. För att undvika denna olycka, hvilken man trodde med tiden skola botas, om icke helt och hållet försvinna, beslöt direktionen att hindra mitt fall och biträdde mig med ett betydligt lån, hvarmed mina förbindelser i rätt tid infriades. Jag skulle nu draga fördel af de i Norge upplagda stora förråden; men olyckan uppstod från samma källor som förut, då kungl. majt. och kronan för ytterst låga pris försålde alla sina, efter kriget för en vinterkampanj hopsamlade och öfverblifna varor. Nu stod mig ingen annan utväg öppen, än att till diskonten, såsom hypotek öfverlemna af de i Norge liggande varor till ett värde af 84.000 rdlr rgs. Men genom diskontens försorg försålde de för 18.000 rdlr samma mynt, hvarvid jag således förlorade 66.000 rdlr och på ofvannämnda kött, som äfven hypotiserades i diskonten och kostade mig 38 rdlr per tunna, hvilken af kungl. majt. och kronan skolat betalas med 44 rdlr, men sålldes till ungefär halfva partiet, på befallning för 12 1/2 rdlr rgs då resten är dels osäldt, dels under magasineringen förskämdt, förlorades icke små summor. Men mina förluster skulle ytterligare förökas derigenom, att penningar, som för mina affekter med stora summor ingingo, blefvo på högre befallning liggande i diskonten i afbidan på en högre kurs; men den föll i stället och ganska mycket, så att de ofvan upptagna 84.000 rdlr endast mig beräknades till 18.000 rdlr.” Härefter anför Ståhle detaljerade uppgifter på honom till följd af 8 genom kapare uppbragta eller genom skeppsbrott förlorade fartyg, ådragna förluster, tillsammans beräknade till 24.659 rdlr 9 sk, och derefter fortsätter han sålunda: ”Föres nu härtill förr upptagna förluster genom förolyckade kungl. tillåtelser med exporterna, växlar som returnerat genom fallisemanger, jemte agiotering på treprocentssedlar, hvarpå allt jag förlorat 279.904 rdlr 19 sk. rgs, oberäknade andra stora förluster, så tror jag det var ganska begripligt, huru både min skuld och mitt obestånd tillkommit. Under loppet af sådana för mig smärtsamma händelser, tillkännagaf jag för mer än 1 1/2 år tillbaka för Malmö diskontdirektion, att jag omöjligen kunde reda mig, utan funne mig tvungen att till samtliga mina kreditorers förnöjande öfverlemna all min egendom; men detta steg blef mig alldeles förbjudet under föregifvande, att direktionen skulle hos konungen i underdånighet anmäla ställningen, under förhoppning om räddning och hjälp såväl för sjelfva diskontverket, som mig och många andra; men ställningen blef densamma med undantag, att min qvarlåtenskap ytterligare förtärdes. Det oakadt stiger den ännu till 361.051 rdlr 15 sk. 9 rgs, hvilken summa, sammanlagd med mina ofvan specificerade förluster, lär tillräckligt visa, att jag hvarken förslösat penningar eller är ur stånd redovisa dem, helst tillgångar och förluster mångfaldigt öfverstiga mina skulder.”⁴² Ingen af Ståhles uppgifter motsades vid undersökningen inför

den särskilda rådhusrätten och de viktigaste af dem blefvo dervid till riktigheten bekräftade. Dervid företeddes ock i original ett å sid.457 omförmäldt så lydande "Protokoll hos diskontdirektionen i Malmö den 7 November 1815.

Efter en lång och bekymmersam öfverläggning inom direktionen, i anledning af dess allmänna förlägenheten i penningarörelsen och de vådliga följder för diskonverket deraf äro att befara, då det redan vacklande förtroendet genom handlanden Båths cession nästan alldeles upphört, fann direktionen den enda utväg att förekomma en allmän förstöring vara den, att understödja handlanden Jonas Ståhle, å hvilken allmänna uppmärksamheten nu är riktad och hvars relationer äro så vidsträckta, att dess undergång skulle bereda ej allenast större delen af de andra handlandena fall, utan äfven många andras både inom och utom orten samt framför allt hafva den allra äfventyrligaste verkan på opinionen om diskonverket, hvars bestånd och vidmakthållande såsom främsta målet för direktionens omsorger således fordra ett kraftigt steg, hvarvid ögonblickets kraf utesluter alla andra betänkligheter, än att, med befordrande af det ändmål som sökes, i möjligaste måtto förvara verkets säkerhet."

"Efter de underrättelser direktionen inhemtat om Ståhles förmögenhetsomständigheter, äro dessa af den beskaffenhet, att tillgångarna betydiligen öfverstiga skulderna, men en summa af icke mindre än 200.000 rdr erfordras om ändamålet skall vinnas, dertill då äfven hörer, att denna operation hålles hemlig, hvarföre också de lånebiträden, som lemnas, ej genast kunna bokföras och icke heller all den säkerhet af Ståhle åstadkommas, som till äfventyrs kan bli nödig, utan vill direktionens ledamöter hvarför sig, efter hvad omständigheterna medgifva, dermed biträda."

"Detta protokoll skall i kassakistan förvaras, och ansåg direktionen tjenligt anmoda notarius publikus att genom sin påskrift, under tystnad af dess embetsed, styrka detta dokumentets tillvarelse. Ut supra"

"C.M. Nordlindh. S.Christ. Björkman. H. Falkman."

"Erhållen kännedom om detta dokument, intygar:

J. Knutsson"⁴³

Att detta beslut var grundadt på ädla och kloka motiv samt vittnade om mycket mod å direktörernas sida, kan omöjligen förnekas, men lika säkert är ock att det var reglementsvidrigt, och för den skuld fingo äfven direktörerne framdeles dyrt plikta för det samma.

Två olyckskamrater hade Jonas Ståhle inom handelskåren i Malmö, hvilka innan jag går vidare, jag anser mig böra blott nämna, men längre ned kommer att ytterligare omtala, nemligen handlanden Jakob B. Kock, gift med Nordlindhns ena syster och Haqvin Malmros.

Innan jag går vidare, anser jag mig äfven böra nämna, att kronprinsen Carl Johan,

fastän han var en lägrets son
och fostrats upp bland vapnens dån
samt sedan fört kanonerna och svärden
i flera år omkring i vida världen.⁴⁴

likväl förmenade sig ega "i kännedom om finansiella förhållanden och deras behandling få sina likar" samt att han i följd af detta sjelfbedrägeri, af sina egna tillgångar uppoffrade betydliga summor, för att till "den svenska handelns och myntets fromma styra kursen" eller, såsom han sjelf uttryckte sig, "fixera den emellan ett minimum och ett maximum"!! Detta sjelfbedrägeri var så fast rotadt hos honom, att han den 2 Februari 1816 yttrade till statsrådets protokoll: "Det är möjligt, att i detta land finnes 300 personer, som är skickligare militärer, än jag; men jag känner dem icke, ehuru jag anser möjligt, att de finnas. Men i det, som tillhör den högre finansen, står jag icke tillbaka för någon, ty detta har länge utgjort föremål för mitt särskilda studium." Detta yttrande och annat var riktat närmast mot de utmärkta statsmännen Järta och Wirsén,

som bestämdt och allvarsamt ogillat Karl Johans orimliga försök att styra kursen, Järta, "blek som ett lik och stapplade på målet af harm" i skarpa och ingenting mindre än underdåniga ordalag, hvarefter kronprinsen blef nedstämmd och för tillfället gaf efter.⁴⁵

Men fara värdt är dock att det förenämnda sjelfbedrägeriet var en af orsakerna till det våldsamma störtandet af Malmö diskontverk.

Redan det, att ehuru **ordinarie** revision af Malmö diskontverks förvaltning egt rum i Juni år 1815, hvarefter revisorerne och bolagsstämman meddelat direktionen ovilkorlig decharge, kungl. majt. likväl i näst påföljde November och December månader förordnad de ofvan omförmälde **extra ordinarie** revisioner, som då höllos af landshöfdingarne Klinteberg och Edelcreutz samt kammarrådet Fägersten (se sid. 457), var egnadt att ställa verkets kredit i en ogynsam dager; men vida värre blef det sedermera, hvarom mera längre ned. Emellertid lærer resultatet af de extra ordinarie revisionerna, hvilkas detaljer alldrig blefvo allmänt bekanta,⁴⁶ varit på det hela taget gynnsamt eller åtminstone icke särdeles oroande. Detta antagande stöder jag på följande fyra omständigheter, nemligen:

den första, att kungl. majt, i det å sid 458 nämnda brefvet af den 31 Januari 1816 till landshöfdingen af Klinteberg blott gaf vissa föreskrifter, om huru med verkets utlåningar skulle förfaras;

den andra, att direktionen, efter den i Juni 1816 förrättade revisionen af verkets förvaltning och räkenskaper för år 1815, erhöill fullständigt decharge⁴⁷

den tredje, att kungl. majt. som den 31 Augusti 1815 till dess justitiekanslär remitterat riksdagens skrifvelse den 7 i samma månad med dertill hörande handlingar (se sid 455), den 3 Juli 1816 funnit, vid pröfning af justitiekanslärans afgifna utlåtande i saken, "skäligt förklara, att, ehuru Kungl. Majt, så väl af hvad handlingarna innehöllo, som ock justitiekanslerembetets underdåniga anförande, i nåder inhemtat, att direktionen öfver Malmö diskont vid förvaltningen deraf öfverträdt den för direktionen utfärdade instruktion, likväl, och som bemälde direktion af vederbörande auktoriteter erhållit decharge för diskontverkets förvaltning och räkenskaper för åren 1813 och 1814, och rikets ständer redan vidtagit sådana anstalter, hvarigenom anmärkningar af den egenskap som de, hvilka emot direktionen då blifvit anmälda, för framtiden kunde förekommas⁴⁸ hade kungl. majt. funnit något tilltal mot direktionen vid sådant förhållande då mera icke kunna ega rum", samt⁴⁹

den fjerde att Karl Johan, som vistades i Malmö den 16 - 18 Augusti 1816 och hade tillfälle att der rådgöra med landshöfdingen af Klinteberg samt andra kunniga och tillförlitliga män, sist nämnda dag skrifvit ett bref till Karl XIII, i hvilket han yttrade, bland annat: "Hvad angår Malmöhus län, så har jag der funnit **allt i bästa skick**. Man kan ej annat, än med glädje betrakta denna provins lika gynnad genom jordmån, klimat och läge. Åkerbruket har här inom ganska kort tid gjort stora framsteg; vidsträckta fält, som för tio år sedan lågo öde, stå nu betäckta med gyllene skördar. Handeln börjar äfven uppblomstra alltmer och mer, och dessa förenade industrigrenar kunna icke annat, än frambringa lyckliga resultat".⁵⁰

Häri låg ostridigt mycken sanning, men sanning är det också, att Malmö diskontverk eller rättare dess direktions sätt att sköta den samma utöfver reglementets föreskrifter, i högst betydlig mån verkat till nämnda "lyckliga resultat", emedan det till en total omgestaltning af landtbruket, hvilket blef en följd af enskiftesverket, samt till uppblomstrande af handeln fordras icke blott insigter och erfarenhet, utan äfven likasom till krig, enligt Fredrik den s.k. stores yttrande, "pengar, pengar, pengar".

Andra punkten i första § af "protokollet hållet vid revisionen af Malmö bankodiskontverk år 1816 den 1 Juni" innehåller, "att åtskilliga personer" (de voro ej mindre än 88) "uti diskonten erhållit lånebiträden och häfta för kationer utöfver det belopp, som reglementet i ett sådant afseende tillåter", samt vidare: "I afseende på alla förluster som möjligen för verket kunna uppkomma å de i denna punkt upptagna lån och kationer,

förklarade bankens ombud i revisionen, herr friherre Cederström, att banken deri på intet sätt kan deltaga, såsom olagligen tillkomna, hvilket, såsom dess reservation å bankens vägnar, vid den direktionen meddelade decharge skulle i **protokollet** upptagas”.

Likväl uppgåfvo både han och de andra revisorererna enhälligt i denna till bolagsstämman den 14 Juni 1816 afgifna **berättelse**, ”att direktionen väl åtskilliga gånger, under brydsam ställning, varit föranlåten att vidtaga åtgärder, som icke öfverensstämde med reglementet, men att revisorerne med största tillfredsställelse funnit, det direktionen varit ytterst sorgfällig att iakttaga alla möjliga mått och steg, för att återföra det tillgjorda inom de gränser, som blifvit föreskrifna, hvarföre bolaget uppmanades till erkänsla och förbindelse för direktionens mödosamma omsorger till verkets väl samt att meddela decharge och frikallelse från allt ansvar för den tid, som då varit revision underkastad”.⁵¹ Detta skedde äfven genom en så lydande handling: ”Undertecknade å rikets höglofliga ständers banks och privata aktieegares vägnar förordnade revisorer, till öfverseende af Malmö diskontverks förvaltning och räkenskaper för år 1815, hafva härmedelst och i kraft af bolagsstämmobeslutet under denna dag velat lemna diskontdirektionen frisägelse för nu och tillkommande tider för allt klander, af hvad namn det vara må, i anseende till förenämnda, af oss granskade och godkände förvaltning och räkenskaper. Malmö den 14 Juni 1816.

På rikets höglofliga ständers banks vägnar,
J. Cederström.

På private aktieegares vägnar,

O. Thott. Fr. Stjernblad. Adolph Coijet⁵²

I tydligare och bestämdare ordalag kunde väl ingen decharge gifvas, men likväl tillät sig revisoren friherre J. Cederström - då öfverste, sedermera landshöfding på Gotland och slutligen president i kammarkollegium - att i ett, till bankofullmäktige, samtidigt med ofvan nämnda berättelse undertecknande, ingifvet, memorial förklara sin öfvertygelse vara, **att** diskontdirektionen, åt sig sjelf lemnad, ej förtjente det minsta förtroende i fråga om gifna föreskrifters efterlefnad; - **att** ett ombud från banken i direktionen vore, enligt hans tanke, enda målet att kunna tvinga direktionen hålla sig inom de gränser, som voro eller blefvo utstakade, - och likväl, som ju var högst egendomligt, **att** den kostnad, som ett sådant ombud komme att ådraga banken, på långt när icke kunde anses svarande emot den nytta, som deraf vunnes, om hvilket memorial den stora allmänheten mycket länge hölls i okunnighet.⁵³ Bankofullmäktige lemnade samma memorial för då närvarande utan afseende, men det skadade dock diskontens kredit hos dem och deras tjänstemän samt, genom dessas prat, i vidare kretsar, hvarigenom verket bringades i ytterligare trångmål, än det redan var. Det kan icke nekas, att de två första delarna af Cederströms omdöme ej saknade skäl, men det ligger honom svårt till last, att han, i strid med det samma, tillstyrkte och underskref den fullständiga dechargen, hvarigenom allmänheten lemnades i okunnighet om ofvan anförda punkt i protokollet och sålunda fördes bakom ljuset. Hade detta ej skett, så hade troligen å bolagsstämman tre nya direktörer blifvit valda, men den bedrogs af revisorerne med bankens revisor i spetsen.⁵⁴

Närmaste följden af nyss nämnda trångmål blef att Nordlindh, i afsigt att yppa verkets bekymmersamma ställning, i April 1817 reste till Stockholm och strax efter honom äfven handlandena i Malmö A. T. Löhr samt C. Klefberg, såsom ett slags deputerade för stadens handelskår, alla tre för att söka utverka ytterligare understöd af statsmedel åt diskontverket, hvilket, som det hette, endast genom minskade egna upplåningar råkat i förlägenhet. De tre männen uppvaktade utrikesministern, grefve Engeström och motto-gos med artighet af honom, men då de nämnde, att ett understöd å icke mindre än 800.000 rdlr behöfdes, gaf han dem föga hopp. Deremot erhöilo de icke företräde hos den tidens finansminister, grefve Wirsén. Nordlindh, som väl visste, att han sedan 1815 års riksdag, icke stod väl hos kronprinsen Karl Johan, vågade ej uppvakta honom,

men det gjorde Löhr och Klefberg samt afvisades med ett hopplöst svar, hvarför alla tre med oförrättadt ärende återvände till Malmö.⁵⁵

Mot slutet af Maj, således kort efter Nordlindhs, Löhrs samt Klefbergs besök hos grefve Engeström och kort före början af 1817 års revisionsförrättning erhöilo bankofullmäktige ett meddelande från regeringen af innehåll, att hon fått anledning befara, det Malmö diskont vore på obestånd, men att dettas hastiga röjande vid revisionen skulle för hela rikets penningarörelse medföra de våldigaste följder och derfor begärde, att, helst hon skulle i detta afseende oförtöfvadt gifva landshöfdingen af Klinteberg nödiga föreskrifter, styrelsen allenast måtte gifva advokatfiskalen i banken N. R. Kruse en vink om iakttagande af all den varsamhet, som under sådana omständigheter vore nödig, samt anvisning att uti ämnet samråda med regeringens nämnda ombud.⁵⁶

Den 1 Juni 1817 besteg sig beloppet af diskontverkets utlåningar till 1.588.196 rdlr; hvaraf innehades af Malmö stads invånare omkring 661.000, af "possessionater och jordbrukare" 602.954, af "ståndspersoner och handlande utom Malmö" 299.272 och af bönder 24.870 rdlr. Förfallna lån utgjorde 540.266 rdlr, deraf under lagsökning 235.202 och beroende på konkurs 28.338 rdlr.⁵⁷ Revisionen af 1816 års förvaltning och räkenskaper företogo den 2 Juni 1817 i vanlig ordning utom det, att den öfvervars af landshöfdingen af Klinteberg, som derunder förde enskilda protokoll för den 2, 6, 9 och 13 i nämnda månad.⁵⁸

Revisorerna voro, å bankens vägnar, nyss omförmälde advokatfiskal Kruse och, å aktieegarnes, hofmarskalken, friherre F. Stjernblad, öfverstelöjtnanten A. F. Tornérhjelm samt majoren P. D. Silfversköld. De gjorde, enligt "protokoll hållet vid revisionen af Malmö bankodiskont år 1817" den 2 Juni, många anmärkningar, hvilka mer och mindre nöjaktigt bemöttes af direktionen. Enligt Mengel skulle de äfven hafva "utrönt det förvånande faktum, att utaf 380.095 rdlr 7 sk. 8 r. bko, som borde finnas kontant i direktionens kassa, 358.773 rdlr 3 sk. bestodo i handlandena J. Stähles, J. B. Kocks och H. Malmros' invisningar och reverser, utan säkerhet för mera än 5.646 rdlr 32 sk., således ett deficit af 353.066 rdlr 18 sk, "men härom finnes ej ett ord i revisorernes protokoll. Visst är, att alla gjorda anmärkningar sorgfälligt doldes af revisorerne och att de, med bankens ombud såsom ordförande, bedrogo aktieegarne, emedan de vid den omedelbart efter revisionens slut, den 14 Juni med den hållna bolagsstämman till dem enhälligt afgåfvo en berättelse, deruti de, "med vitsordande, att räkenskaperna befunnits med behörig ordning och redlighet förda och verifierade, och under återopande af meddelad öfversigt af verkets ställning och de resultat räkenskaperna framvisade såsom närmaste följden af direktionens bemödande att rikta sina åtgärder till verkets bästa, hemställde till aktieegarne, som i en längd af år haft det nöjet offentligen förklara direktionen sin tacksamhet och erkänsla, att direktionens ledamöter måtte undfå den decharge för nästlidet år, som revisorerne med grundad öfvertygelse ansågo sig kunna meddela", hvilket allt naturligtvis ock skedde.⁵⁹ Dessutom innehåller bolagsstämmoprotokollet dels: "Enligt direktionens derom gjorda hemställan, instämde aktieegarne - som uti en slikt hemställan hemtade ett nytt prof af direktionens omvårdnad för verkets bästa - uti den önskan, att, sedan numera ett ökad biträde af rikets höglöfliche ständers bank blifvit verket lemnadt, herrar bankofullmäktige behagade begagna den nådiga tillåtelse, kungl. majt. före detta banken meddelat, att genom något sitt ombud deltaga uti verkets styrelse, helst sådant anses lända förstärkande af verkets kredit, utom de öfriga fördelar, som derigenom skulle beredas", - och dels, att min far afsade sig sin direktörsbefattning och fick majoren och riddaren P. D. Silfverskiöld till efterträdare, allt från 1817 års slut.

Man klagar i våra dagar ofta och med skäl, att många verks och stiftelsers revisorer icke ordentligt se upp med vederbörande styrelser och dessas underlydande, utan "taga öl för ärende", och dock måste samma revisorer anses oskuldsfulla och rena i jämförelse med 1817 års revisorer af Malmö diskontverk, ty dessa gjorde sig medvetet skyldiga till,

som det heter i vår tryckfrihetsförordning, "lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande." Hade de handlat på motsatt sätt och som hederliga förtroendemän, så hade aktieegarna säkerligen vidtagit sådana åtgärder, som för deras eget och det allmännas väl nu syntes vara af högsta behof påkallade.

Den ende af de vid revisionen närvarande männen, som på ett hederligt sätt fullgjorde sin egenskap af regeringens ombud, var landshöfdingen af Klinteberg, ty han sökte redan uti en skrivelse till regeringen af den 7 Juni ådagalägga, att diskontverket, genom en obehörig och felaktig förvaltning, kommit i en sådan ställning, att det icke kunde fullgöra sina förbindelser,⁶⁰ och, på begäran af aktieegarnes revisorer, reste han på diskontverkets bekostnad i Juli månad till Stockholm, för att med höga vederbörande derstädes rådgöra om bästa sättet för verkets uppehållande.⁶¹ Men de egentliga fyra revisorerna, med riksbankens ombud och advokatfiskal Kruse i spetsen, eller kanske rättare han allena, aftvungo diskontdirektörerna, i och för utgifvandet af ofvan nämnda hemställan om decharge, en så lydande, tillsvidare hemlighållen sak, kontraförbindelse: "Som herrar revisorer af härvarande diskontverks styrelse, förvaltning och räkenskaper för år 1816 funnit sig befogade till sådana anmärkningar emot de af direktionen vidtagna åtgärder, att herrar revisorer ansett oss icke kunna undfå, fullständig decharge för vår administration, men likväl, till förekommande af det menliga inflytande på verkets kredit och den allmänna penningställningen i riket, som ett offentligt kungörande vid bolagsstämman af herrar revisorers omförmälda öfvertygelse skulle medföra, samtyckt att i den till bolagsstämman afgifvande berättelse pro forma afgifva vanlig decharge för direktionen, så vida vi vilja förbinda oss, att alldrig deraf göra bruk; alltså förklara vi härmed högtidligen, att den decharge, herrar revisorer nu tillstyrka och bolaget till äfventyrs bifalla, icke någonsin skall af oss återropas eller på något sätt vändas till vår fördel, utan skola så väl vederbörande auktoriteter som private personer, hvem det vara må, ega att, utan hinder af nämnda decharge, i anseende till oss och vår ansvarighet för de åtgärder, som icke äro förenliga med verkets fördel och de direktionen meddelade föreskrifter, förfara likasom vore samma decharge alldrig tillstyrkt eller meddelad, äfvensom, i händelse någon ytterligare undersökning, angående vår förvaltning skulle blifva förordnad och några sådana påminnelser, som möjligen undfallit revisorernas uppmärksamhet eller herrar revisorer icke hunnit meddela oss till förklaring, dervid eller eljest i behörig ordning emot oss framställas, vi, i afseende på dem underkasta oss enahanda påföljder, som vore de i herrar revisorers protokoll upptagna; och förbinde vi oss i öfvrigt att lika noggrannt iakttaga de af herrar revisorer oss gifna föreskrifter för verkets framtida administration, som vore de af bolaget sanktionerade, hvilket allt på det kraftigaste försäkras." —⁶²

När Kruse väl fått förestående makalösa handling i ordning, så aflät han den 17 Juni en skrivelse till bankofullmäktige, hvaruti han berättade, att det, vid inventering af diskontverkets kassa, upptäckts, att af dess uppgifna behållning, 380.095 rdlr 7 sk. 8 r, endast 21.382 rdlr 4 sk. 8 r befunnos i kontanta penningar samt att återstoden utgjordes af oaccepterade invisningar och reverser, utaf hvilka ofvannämnde Stähle haftade för 218.919 rdlr 33 sk, Kock för 138.530 rdlr 34 sk. och Malmros för 1.262 rdlr 52 sk, samt att säkerhet ej ställts för mera af dessa belopp än 5.646 rdlr 32 sk, allt bko; — att direktionen, på tillfrågan om anledningen till detta förhållande, uppgifvit, det Stähle, tid efter annan, vid omsättningar af flera utaf verket erhållna större och mindre lån, förklarat sig oförmögen att fullgöra honom åliggande kontanta inbetalningar och i stället, så för kapital som räntor, afgifvit invisningar eller reverser, hvarigenom dessa, så länge tillgångar för deras infriande saknades, oundgängligen komme att gravera kassaräkningen; — att Stähle dessutom blifvit med åtskilliga kontanta försträckningar ur kassan understödd vid tillfällen, då han, för andra skulder lagsökt, eljest varit nödsakad

uppgifva sin stat; – att förhållandet med Kock och Malmros var i alla afseenden lika beskaffadt; – att direktionen ansett sig förbunden vidtaga och fortsätta nu omnämnda åtgärder för att kunna upprätta verkets kredit, hvilken skolat allt för mycket äfventyras genom Stähles och med honom nära förbundne handlandes i annat fall oundvikliga undergång – samt **slutligen att**, af ofvan nämnde tre gäldenärer, Stähle oberäknadt många borgensförbindelser, häftade för särskildt bokförda lån till belopp af 204.216 rdlr 32 sk, hvarå förlust beräknades till 144.585 rdlr. 28 sk; Kock likaledes för 90.850 rdlr, hvarå förlust beräknades till 54.350 rdlr, samt Malmros, utan någon säkerhet, för 16.741 rdlr. 32 sk, äfvensom att på andra personers lån beräknades en förlust af 30.000 rdlr, så att, om till allt detta lades Stähles, Kocks och Malmros skulder till kassan, diskontverkets förluster kunde uppskattas till 604.390 rdlr 15 sk., allt bko.⁶³

Och ändå hade advokatfiskalen Kruse, utan reservation samt med hemställan om ovilkorlig decharge, underskrifvit revisionsberättelsen, hvari ”åberopades en bolagsstämma meddelad öfversigt af verkets ställning och de resultat räkenskaperna framvisade, såsom närmaste följden af direktionens bemödande att rikta sina åtgärder till verkets bästa”. Beklagligtvis kunde han, till ursäkt för sin dubbelhet och lögnaktighet åberopa regeringens ofvan nämnda, i Maj bankofullmäktige gjorda meddelande och han undgick äfven allt ansvar för hvad han gjort.

Närmaste följden af Kruses berättelse till bankofullmäktige blef ett förordnande för **honom** (!) att genast efter revisionens slut inträda såsom direktör å bankens vägnar uti diskontverkets styrelse,⁶⁴ hvilket förordnande var uppenbart stridande emot § 4 i 1803 års stadga och reglemente för verket af innehåll, att samma styrelse skulle utgöras af ”tre i Malmö stad bofast, för redlighet kände samt i bolaget deltagande män, hvilka dertill af aktieegarne, genom omröstning med slutna sedlar blifvit valde” (se sid. 449) Kruse tillträdde dock sin nya befattning; – upptäckte i Juli månad, att kassabehållningen hos diskontverkets ombud i Stockholm, kanslirådet Wilhelmsson, som skulle, enligt räkenskaperna utgöra kontant 180.270 rdlr 1 sk. 6 r, bestod till ett belopp å 157.916 rdlr 32 sk. af enskilde personers accepterade invisningar, hvaribland af diskontdirektören Björkman utgifna till ett belopp å 136.700 rdlr, allt bko; – var daglig gäst i Björkmans hus – samt plockade från honom alla möjliga säkerheter, för att betäcka sist nämnda belopp, hvilket äfven i det närmaste fullkomligt lyckades, hvarpå han, efter att jemväl hafva biträtt landshöfdingen af Klinteberg vid dennes nedannämnda undersökning, återvändande till Stockholm, der fick mycket beröm af bankofullmäktige och den 2 September i sin direktörsbefattning efterträddes af bankokommissarien G.A. Brakel.⁶⁵

Närmaste följden af landshöfdingen af Klintebergs ofvannämnda skrifvelse till regeringen af den 7 Juni och besök i Stockholm blef, att han den 23 Juli fick befallning, att icke allenast å diskontverket utföva sträng tillsyn, i ändamål att verkets obestånd icke genom obehöriga åtgärder måtte än vidare ökas, utan äfven med biträde af advokatfiskalen Kruse, anställa ytterligare undersökning samt att vid verkställigheten af båda dessa uppdrag iakttaga all nödig varsamhet, på det att något för verkets kredit menligt misstroende ej måtte hos allmänheten väckas.⁶⁶ Den sålunda föreskrifna nya undersökningen företogs den 8 och 28 Augusti samt den 4 September 1817⁶⁷ och derom afgafs den 7 i sist nämnda månad berättelse, hvarvid var bilagd en, den 28 Augusti upprättad förteckning på ”Malmö diskonts utlån”, hvilken innehåller, att dessa utgjorde:

dels till åtskilliga personer och inrättningar 86.193 rdlr 34 sk. 9 r. af hvilken summa lån till belopp å 13.188 rdlr 21 sk. 2 r. syntes säkra, å 23.970 rdlr tvifvelaktiga och å 49.035 rdlr 13 sk. 7 r. osäkra;

dels till Stähle, Kock och Malmros 316.079 rdlr 12 sk. 6 r., af hvilken summa lån till belopp å 68.417 rdlr 24 sk. 4 r. syntes säkra, å 13.400 rdlr tvifvelaktiga och å 234.261 rdlr 36 sk. 2 r. osäkra;

dels dessutom till nämnda tre gäldenärer "ur kassan" 358.402 rdlr 40 sk, 4 r., af hvilken summa lån till belopp å 286 rdlr 5 sk, 4 r. syntes säkra och å 358.116 rdlr 35 sk. osäkra,

så att af alla lånen, tillsammans utgörande 760.675 rdlr 39 sk, 7 r., lån till belopp å 81.892 rdlr 2 sk, 10 r. syntes säkra, å 37.370 rdlr. tvifvelaktiga och 641.413 rdlr 36 sk, 9 r. osäkra,⁶⁸ i anledning hvaraf Kruse begärde och fick qvarstad på nämnda säkra lån, än dock att dessas belopp öfversteg det, som banken hade att fordra af diskontverket.⁶⁹

Om ock de tre största gäldenärerne ej fingo del af undersökningens resultat, insågo de likväl ganska lätt, att de icke vidare kunde vänta något understöd af diskontverket. Malmros flyttade från staden till en landtegendom, Kronedal i Torna härad, till hvars egande han af anhöriga och vänner blifvit förhjelpt, men Stähle och Kock reste i förtviflan till Stockholm, för att hos konungen, rättare kronprinsen, i nådeväg söka något slags hjälp, och ditkommo på aftonen den 30 September. När de dagen derefter begåfvö sig ut i staden, sågo de en folksamling vid ett hörnhus, å hvars vägg fanns nedannämnda kungl. kungörelse af den 27 September, hvarför de anande oråd, undanstucko sig på Djurgården till mörkrets inbrott. Men när de derefter återvände till sina rum i staden möttes de der af två polisbetjenter, hvilka hade befallning att dröja hos dem öfver natten och påföljande morgon inställa dem i öfverståthållareembetets kansli, hvilket ock skedde. Der möttes de af advokatfiskalens i Svea hofrätt påstående, att de, i och för sina stora skulder till Malmö diskontverk, måtte ådömas bysättning samt under bevakning af polisbetjent afföras till Malmö, hvilket påstående bifölls, hvarefter det senare näst påföljande dag i deras egen vagn skedde.⁷⁰

Hvad hade väl varit anledningen till detta allt? Ja, se här!

Landhöfdingen af Klintebergs ofvannämnde berättelse af den 7 September hade meddelats bankens revisorer och fullmäktige, hvilka i anledning deraf till kungl. majt. afgifvit utlåtande, och, då dessa handlingar skulle den 27 i nämnda månad inför kungl. majt. föredragas, var olyckligtvis Hans Järta icke mera statssekreterare för handels- och finansärendena, från hvilket embete han redan i Mars 1816 afgått,⁷¹ utan C. Klintberg, hvilken icke, såsom den förre, utgjorde en väl behöflig dämpare på Carl Johans hetsighet. Väl innehöll 16 § i regeringsformen då, såsom ännu: "Konungen bör rätt och sanning styrka och befordra, vrångvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen förderfva eller förderfva låta till lif, ära, personlig frihet och välfärd, utan att han lagligen förvunnen och dömd är, och ingen afhända eller afhända låta något gods, löst eller fast, utan rannsaking och dom i den ordning, Sveriges lag och laga stadgar föreskrifva;" men likväl utfärdades följande, af Klintberg kontrasignerade.

"Kungl. majts nådiga kungörelse, angående vidtagna särskilda anstalter, i afseende på Malmö diskontverk; gifven Stockholm slott den 27 September 1817. Vi Carl etc. göra veterligt att, sedan särskild undersökning af oss blifvit i nåder förordnad rörande förvaltningen af Malmö diskontverk, sådana anmärkningar emot de af diskontbolaget valde direktörer dervid förekommit, som föranlåtut fullmäktige i rikets ständers bank att, uppå gifven anledning af rikets ständers nu församlade revisorer, hos oss göra underdånig hemställan om bemälde direktörers entledigande ifrån den dem uppdragna förvaltning. Vid detta förhållande, och ehuru berörda verk är genom aktier sammansatt af enskilde personer, hvilka följaktligen komma att i laglig ordning för ingångna förbindelser ansvara, hafva vi likväl, i ett så beskaffadt utomordentligt fall som detta, funnit oss af vår konungsliga pligt förbundna att, till tryggande af allmän säkerhet och våra trogna undersåtar dermed förenade välfärd, vidtaga sådana anstalter, hvarigenom allmänna krediten och ett behörigt uppfyllande af nämnda diskontverks förbindelser må i ostördt lopp bibehållas; varande vår nådiga föresats att å vår sida ej underlåta någon uppoffring till detta viktiga ändamåls befrämjande. I afseende härå hafva vi i nåder beslutit, som följer: 1:o att trenne direktörer af oss i nåder utses, hvilka tillika med den af rikets

ständers bankofullmäktige redan tillförordnad direktör, skola efter föregången inventering, diskontverket i Malmö emottaga och detsamma, efter reglemente och instruktion, i behörig ordning förvalta intill dess bolaget rätt för sig gjort; **2:o att**, jemte det bolaget sammankallas till extra bolagsstämma att hållas i Malmö på den dag, som i kallelsen kommer att bestämmas, vederbörande om i nåder anbefalles, att taga sådana laglikmätiga mått och steg, som försäkra ej mindre diskontbolagets derunder beroende rätt, än det allmännas säkerhet och rättvisans kraf af ansvar för lagstridiga förhållanden; **3:o att** det här i Stockholm uti Stora kyrkobrinken, huset nr 3, hittills varande Malmö diskontverks depositions- och inlåningskontor nu genast blifver inventerad och öfverlemnadt till särskilda, tillförordnade tjenstemän, hvilka, uti dertill upplåtet rum i rikets ständers bank, komma att såsom hittills kontorets göromål och åligganden hädanefter bestrida, och skall detta kontor nästkommande Onsdag den 1 Oktober klockan 10 f.m. i sådant ändamål blifva öppnad. Det alle, som vederbör" etc.⁷²

Sålunda hade kungl. majt. "funnit sig af sin konungliga pligt förbunden" att handla godtyckligt och våldsamt på det sätt, att han, utan att ens höra aktieeigarne i diskontverket eller de af dem, jemlikt § 4 i gällande reglemente för detsamma valde tre direktörer, **dels**, i uppenbar strid med samma författningsrum, afsatte dessa direktörer och beslöt sjelf tillsätta tre andra, hvilka jemte den af banken utsedde direktören skulle förvalta aktieeigarne egendom, diskontverket och de, beträffande samma egendom försättas uti omyndighetstillstånd "intill dess de rätt för sig gjort", samt **dels** låta genast öfverlemla den diskontverket tillhörande egendomen, hvilken af verkets direktörer blifvit ställd under kanslirådet Wilhelmssons vård, uti verkets depositions- och inlåningskontor i Stockholm till andra vårdare, detta allt i uppgifven **afsigt**, att "allmänna krediten och ett behörigt uppfyllande af diskontverkets förbindelser måtte i ostördt lopp bibehållas" samt med **löfte**, "att å sin sida ej underlåta någon uppoffring till detta viktiga ändamåls befrämjande." Detta allt gaf herr C. Hertenhjelm anledning till anmärkning mot ofvan omförmälde Klintberg, hvilken af ridderskapet och adeln remitterades till konstitutionsutskottet, men ännu år 1818, var förtjunsningsfebern för Carl Johan föga dämpad och konstitutionsutskottet ogillade anmärkningen på bland andra skäl det, att "den omisskänliga afsigten med det klandrande beslutet var, att i det längsta bevara en med diskonternas kredit nära förknippad säkerhet och ordning i rikets penningväsen".⁷³

Samma dag, eller den 27 September 1817, som den ofvan införda kungörelsen utfärdades, lät kungl. majt. öfverlemla de till grund för den samma liggande handlingarna till sin justitiekanslär, för att vidtaga de i kungörelsen antydda "laglikmätiga måtten och stegen", och han öfverlemnade i sådant ändamål dessa handlingar den 29 i nyss nämnda månad till advokatfiskalen i Svea hofrätt samt trädde dessutom i sin herres fotspår på det sätt, att han samma dag, utan att gifva diskontdirektörerna tillfälle att förklara sig, i skrifvelse till Konungens befallningshafvande i Malmöhus län begärde, att de genast måtte i häkte inmanas och deras egendom med qvarstad beläggas.⁷⁴

Men redan på fjerde dagen efter den 27 September ogillades kungl. majts ofvan nämnda afsigt och återtogs kungl. majts ofvannämnda löfte af **kungl. majt. sjelf** på sätt synes af följande utaf mera nämnde Klintberg kontrasignerade "Kungl. majts förnyade nådiga kungörelse, angående Malmö diskontverk; gifven Stockholms slott den 1 Oktober 1817. Vi Carl etc. Göre veterligt, att då vi, efter erhållne bekymrade underrättelser om den förlägenhet, hvaruti Malmö diskontverk, såsom en följd af obehöriga åtgärder vid dess förvaltning, sig befinner, ansett oss föranlåtna att, enligt nådig kungörelse af den 27 sistlidne September, vidtaga särskilda anstalter i afseende på berörda diskontinrättning, har vår nådiga afsigt dermed varit, att med nämnda verks upprätthållande söka afvärja den våda, hvarmed allmänna och enskilda krediten hotades. Som sedermera sådana omständigheter inträffat, hvilka nogsamt ådagalägga, att detta viktiga ändamål ej kan vinnas på ett sätt, som svarar emot vår nådiga önskan, förrän mera kraftiga utvägar till den

rubbad kreditens återställande kunna beredas af rikets ständer, om hvilkas sammankallande vårt öppna bref och påbud under denna dag utfärdas, så hafva vi, vid närvarande förhållande, funnit några särskilda penningeunderstöd för Malmö diskontverk ej vidare kunna af oss och kronan användas, såsom numera icke medförande den verkan, som vi egt grundad anledning förmoda. Det alle, som vederbör, till underdånig efterrättelse lända”⁷⁵ etc.

Hvad var det manne för slags ”omständigheter”, som inträffat? Jo sådana, som Hans Järta på sin tid velat och lyckats förekomma samt nästan en och hvar med någon kännedom om kreditväsendets ömtålighet och framför allt Carl Johan, i fall han verkligen varit, som han inbillade sig den i insigtsfullaste och erfarnaste finansmannen i vårt land, lätt bort kunna förutse, eller att den kungliga kungörelsen af den 27 September och deruti föreskrifna åtgärder skulle i grund och botten skaka både den ”allmänna och enskilda krediten”. Detta skedde äfven, helst Malmö samt Göteborgs och Götakanalbolags diskontverk, de två sistnämnda bildade af enskilda delegare, likasom det först nämnda, hade i den allmänna rörelsen utelöpande det i **den tiden** ofantligt stora beloppet af tillsammans omkring 5.000.000 rdlr uti papper af många olika slag och valörer från och med 1.000 till 5 rdlr, allt bko. Alla tre diskontverkens i Stockholm depositions- och inlösningskontor hemsöktes äfven så häftigt utaf innehafvare af berörda papper, hvilka fordrade deras inlösnung, att de redan den 2 Oktober måste stängas, och riksbanken upphörde den 4 att inlösa Götakanalbolags och den 15 Oktober Malmö diskontverks på den samma ställda inlösningar. Följden af detta allt blef i rikets alla delar, **att** de ifrågasvarande papperens gångbarhet upphörde samt deras värde reducerades till allenast det pappers värde, å hvilket de tryckts och skrifvits, **att** allmänt mistroende och brist på penningar uppkom med **att** all handel och rörelse förlamades; alla fastigheters värde nedgick till minst hälften af det vanliga; **att** tusentals konkurser inträffade; **att** lika många familjer bringades till fattigdom och **att** skatterna ej kunde utgöras.⁷⁶

Oftan omförmälda riksdagskallelse af den 1 Oktober lydte sålunda: ”Vi Carl etc. tillbjude eder oss älskelige våre trogne män och undersåtar, Sveriges rikets ständer, grefvar etc. Under det vi med oafbruten omsorg varit sysselsatte att bereda nya utvägar till främjande af den allmänna välmågan och dervid funnit oss understödde af regeringsärendenas lugna och lyckliga gång, af utskyldernas jämna afbördande, af åkerbrukets och näringarnas tillväxt och af rikets fredliga förhållanden med främmande makter, hafva vi, i ökadtt mått, med oro erfarit den bekymmersamma ställning, hvaruti en del diskontverk sig nu befinner. Ehuru dessa penningeverk icke blifvit ställda i beroende af vår styrande makt och derigenom sakna ett omedelbart samband med den oss tillkommande inre förvaltningen, hafva vi likväl ansett upprätthållandet af deras kredit vara så ovilkorligen förenad med hvarje medborgares rätt och den allmänna säkerheten, att vi till detta viktiga ändamåls befrämjande funnit nödigt sammankalla rikets ständer, som, sjelfva stiftare af dessa inrättningar, ensamma kunna vidtaga för uppfyllandet af deras förbindelser de verksammaste och säkraste medel. Det är af sådan anledning, som vi härmed i nåder bjude och befalle eder samtliga rikets ständer att till den 20 nästkommande November eder uti vår hufvudstad Stockholm infinna” etc.⁷⁷

Det säges i förestående handling, att ”utskyldernas jämna afbördande” förut egt rum, och detta var äfven förhållandet, men sedan diskonterna blifvit till följd af kungl. majts åtgärder störtade, och, som det säges i slutet af dess, den 27 November 1817 afgifna ”berättelse om hvad sig i rikets styrelse tilldragit sedan sista riksdag”, ”mistroendet, oredan och penningebriiten ökats genom flera millioners hastiga indragning ur cirkulationen”⁷⁷ så inträffade motsatsen till den grad, att kungl. majt. fann sig föranlåten den 10 Oktober 1817 anbefalla inställelse af uppbörden utaf det årets kronoutskylder och all utmätning af förra årens restantier, samt att den 29 i samma månad, genom justitiekanslern förständiga sina befallningshafvande att, i anseende till för handen varande

penningeförlägenhet, vid handhafvandet af dem uppdragna exekutiva åtgärder, i fråga om enskildes fordringar hos andra enskilde, ej allenast söka bemedla sådana uppskof, som omständigheterna kräde och med fordringarnas säkerhet instämde, utan äfven, när öfverenskommelse i denna del ej stod att vinna, sjelfva lemna allt det anstånd, som med lag var förenligt, samt att i öfvrigt hafva inseende deröfver, att vid utmättingsförrättningar och auktioner, hvad lagstadgade till förekommande af gäldenärs lidande iakttagas.⁷⁸

Vid betraktande af detta allt, torde en hvar finna det, lindrigast sagdt, högst egendomligt, att man lät den stackars Carl XIII, hvilken afled ett par månader senare, eller den 5 Februari 1818, i sitt den 27 November 1817, således samma dag, som ofvannämnda berättelse afgafs, hållna trontal säga, att "ehuru diskontverkens fall lifligen verkat på mig, har jag likväl hemtat den öfvertygelsen, att det kan medföra helsosamma följder, så väl för vår inre styrelse, som för vårt handelssystem, samt att rikets finanser befinna sig i en tillfredsställande belägenhet".⁷⁹

I riksdagskallelsen sades, som vi sett, att "diskontverken icke blifvit ställda i beroende af Kungl. Majts. styrande makt och derigenom saknade ett omedelbart samband med den Kungl. majt. tillkommande inre förvaltningen"; men detta är ju uppenbart stridande emot icke blott Kungl. majts. förklarande den 31 Januari 1816, att han redan den 18 näst förut gångna November tagit Malmö diskontverk under sin styrande makt och kontrollerande anstalter (se sid 458), utan äfven allt annat, som af kungl. majt. beträffande samma verk, sedermera blifvit åtgjordt, slutligen med det olyckliga resultat, att verket störtats och hvad deraf blifvit följden. I riksdagskallelsen sades äfven, att rikets ständer sjelfva stiftat diskontverken; men detta är stridande mot de kungliga författningar om deras tillkomst, som i början af denna berättelse blifvit införda.

Innan jag går vidare, anser jag mig böra meddela följande märkvärdiga "Utdrag af kungl. majts. och rikets Svea hofrätts protokoll, hållet i Stockholm den 7 Oktober 1817. S. D. Uti ingifvet embetsmemorial den 4 i denna månad hade advokatfiskalen i rikets ständers bank, högaktade Nils Rudolf Kruse,⁸⁰ andragit, att, sedan herrar bankofullmäktige genom tillförordnade herr justitiekanslären, revisionssekreteraren, generalauditören och riddaren af kungl. majts. nordstjerneorden, högädle Jonas Gustaf Turdfjäll, undfått del af den undersökning, som på kungl. majts. nådiga befallning blifvit af herr landshöfdingen och riddaren af kungl. majts. nordstjerneorden, högvälborne baron Vilhelm af Klinteberg förrättad, till utrönande af rätta förhållandet med det i Malmö stad varande diskontverk, så hade herrar bankofullmäktige, som deraf funnit, att, **ehuru bankens säkerhet för dess till nämnda diskontverk dels på löpande räkning i växelbanken och dels genom rikets ständers bankodiskontverk lemnade försträckningar syntes tillräckligen bevarad**, så väl genom den af kungl. majt. i nåder tillerkända förmånsrätt framför alla öfriga fordringsegare, som genom direktionens afgifna förskrifningar och de med stöd deraf vidtagna särskilda anstalter,⁸¹ bankens rätt icke desto mindre i flera afseenden berodde på ett närmare utredande af de vid förvaltningen af förstberörda diskontverk anmärkte olagligheter, genom protokollsutdrag den 2 dennes förständigat advokatfiskalen att målet hos kungl. hofrätten, såsom bankens privilegierade forum, till laga undersökning anmäla samt derefter föra dess talan, hvartill advokatfiskalen för iakttagande af bankens rätt och säkerhet, kunde finna sig befogad, i följd hvaraf advokatfiskalen anhållit, att, enär direktionen, genom de obehöriga åtgärder, hvilka vid diskontverkets förvaltning fått ega rum, uppenbart skall öfverträdt den i 9 § af diskontreglementet under den 15 Februari 1803 gifna nådiga föreskrift, att med redlighet och yttersta noggrannhet styra och förvalta verket till det allmännas, rikets ständers banks och bolagets derunder beroende förmån och säkerhet samt sålunda i väsentlig mån förnärat bankens rätt, det måtte alltså laga undersökning anställas till närmare utredande af de utaf direktionen begångna olagligheter och allt hvad dermed i ett eller

annat afseende kunde hafva gemenskap; hvarjemte advokatfiskalen under förbehåll, att banken måtte få till godo åtnjuta den förmånsrätt, hvarom den blifvit försäkrad och som genom ytterligare laglikmäta åtgärder blifvit än vidare befästad, påstått, att direktörernes, herr kommerserådet och riddaren af kungl. vasaorden C. M. Nordlindhs, herr kommerserådet och riddaren af kungl. majts vasaorden S. C. Björkmans samt handlanden H. Falkmans egendom, som, i följd af justitiekanslärsemetets derom gjorda ansökning, redan skulle vara med qvarstad belagd, jemväl måtte förklaras häfta för bankens, på författningarna grundade pretentioner, samt slutligen begärt att af undersökningen erhålla del, för att derefter föra den talan, hvartill advokatfiskalen af det då utredda förhållandet kunde finna sig befogad; äfven som advokatfiskalen här vid kungl. hofrätten, herr lagmannen ädel och högaktad Erik Petter Laurin, efter det tillförordnade justitiekanslären, genom skrifvelse den 29 sistlidne September, uppdragit åt herr lagmannen att, i afseende på statens och det allmännas rätt vidtaga de embetsåtgärder och föra den talan, hvartill lag och detta måls beskaffenhet kunde föranleda, uti memorial den 6 innevarande Oktober, jemte anmälan att tvänne af diskontverkets största gäldenärer, handlandena i Malmö Jonas Ståhle och J. B. Kock, hvilka mest skolat missbrukat lånesystemet och direktionens laglösa förtroende samt af dess felaktigheter sig begagnat, blifvit, uppå herr lagmannens yrkande, genom öfverståhållareembetets kanslis försorg, härstädes bysatte och deras fasta och lösa egendom med qvarstad belagd, anført, det herr lagmannen förenade sig med bankens advokatfiskal i påstående om en laglig och noggrann undersökning om diskontdirektionens förhållande och allt hvad derom egde eller kunde få gemenskap, och att dervid ej mindre direktörerne, herrar kommerserådena Nordlindh och Björkman samt handlanden Falkman, n handlandens Ståhle och Kock samt handlanden H. Malmros, hvilken senare äfven uti några af direktionens oredligheter deltagit och deraf dragit fördel, kunde för rätta ställas och till laga ansvar befordras; hvarförutan, och då bolagsmännen eller de, som tecknat sig för deltagare i aktiebolaget och hvilka sig emellan delat diskontvinsten, skall vara ansvariga för den del af ersättningen, som hos deras ombudsmän, direktörerne, kunde brista, herr lagmannen anhållit, att samtliga bolagsmännen måtte genom kungörelse i allmänna tidningarna om denna rättegång underrättas och kallas att vid domstolen sig infinna, för att deras rätt och talan bevaka, dock att denna anstalt icke måtte hindra rannsakingens början och fortgång i det öfriga."

"Häröfver resolverades, det kungl. hofrätten, i anledning af hvad sålunda blifvit begärdt, finner skäligt öfverlemna åt rådstufvurätten i Malmö att, under ojäfvig ordförande och med biträde af ojäfviga ledamöter samt i närvaro af så väl bankens ombud och vederbörande justitiekanslärsemetets tillförordnade aktor, som äfven direktörerne för diskontverket, herr kommerserådet Nordlindh, herr kommerserådet Björkman och handlanden Falkman samt förbemälda Ståhle, Kock och Malmros, skyndsammast företaga laga undersökning, rörande de, i afseende på förvaltningen af Malmö diskontverk, emot direktionen anmärkta olagligheter med det mera, som dermed i ett eller annat afseende har eller kan få gemenskap; och bör rådstufvurätten om denna undersökningens företagande i tidningarne kungöra vederbörande bolagsmän eller de, som tecknat sig för delegare i aktiebolaget, på det de dervid må kunna deras rätt och talan bevaka och utföra; dock kommer denna anstalt ej att hindra rannsakingens början och fortgång. Åliggande rådstufvurätten i öfrigt att, efter fulländad undersökning, protokoll och handlingar till kungl. hofrätten ofördröjligen insända. År och dag, som föreskrifvet står. Efter befallning Fr. Bergström."⁸²

Så hade, för att icke nu tala om annat af, lindrigast sagdt, högst märkvärdig beskaffenhet, två allmänna åklagare förordnats att uppträda i ett och samma mål, hvaraf orimligheten kom starkt i dagen, då de skulle framställa sina påståenden om direktörernes felaktighet och bestraffning; ty de kunde icke komma öfverens, i dessa afseenden.

Rådman J. D. Kiellander 1770-1843.

För öfrigt anser jag mig, emedan advokatfiskalen Kruse i sitt ofvan omförmälda memorial talat om bankens förmån af och pretensioner på diskontverket, men ej uppgifvit dem, böra här meddela, att bankens vinst på verket varit från och med 1804 till och med 1818 146.090 rdlr 6 sk. och aktieegarnes från och med 1804 till och med 1816 – ty för åren 1817 och 1818 **behölls deras vinst af banken** – 143.000 rdlr, eller om derifrån afdrages 90.000 rdlr, i den tiden utgörande laga ränta efter 6 för hundralet årligen under 15 års tid på den i banken insatta silfverfonden, allenast 53.000 rdlr, allt bko.⁸³

År 1817 var postgången emellan Stockholm samt Malmö mycket trög och något slags telegraf fanns då icke. Följaktligen voro alla de i det förestående omnämnda, i Stockholm från och med den 27 September till och med den 7 Oktober berörda år fattade besluten och vidtagna åtgärderna obekanta i Malmö ännu Fredagen den 3 i sistnämnda månad, då landshöfdingen af Klinteberg gaf en af sina större soupéer samt hvarken han, de dervid närvarande diskontdirektörerne eller någon annan visste, att de "dansade på en vulkan". Men på nästa Lördags morgon kom en kurir från Stockholm med depescher till landshöfdingen. Sannolikt blef deras hufvudsakliga innehåll genast delgifvet Nordlindh, ty tidigt samma dag, blefvo magistratens ledamöter till honom uppkallade och underrättade om, att han, som länge varit sjuklig, nu var oförmögen att längre förvalta sitt borgmästareembete, hvarföre han öfverlemnade detta och alla i hans vård varande, det samma tillhörande handlingar åt den äldste närvarande rådmannen J. Kiellander, som, jemte sina kamrater, begaf sig till rådhusalen. Der infunno sig,

ditkallade af landhöfdingen stadens kommandant, majoren Callerholm samt i deras egenskap af diskontdirektörer, kommerserådet Björkman och min far, hvarefter landshöfdingen, åtföljd af landssekreteraren, lagman J. N. Hoffman, uppträdde, lät den senare uppläsa justitiekanslärans ofvan nämnda skrifvelse af den 29 Septeber samt antyde dels kommandanten att häkta alla diskontdirektörerne och dels magistraten att med qvarstad belägga deras samt Stähles och Kocks egendom. Som kommandanten först behöfde på citadellet ordna passande rum för direktörerne, så sattes de under militärbevakning i sina hem. Samma dag verkställdes qvarstadsförvaltningarne och öfvertogo landshöfdingen, landssekreteraren samt bankokommissarien Brakel tills vidare styrelsen af diskontverket samt läto omsättningar af och afbetalningar å lån gå i vanlig ordning, hvarvid verkets assignationer och treprocentsreverser fingo såsom förut användas. Men mycket snart föreskrefvo bankofullmäktige, att nämnda papper finge tills vidare mottagas endast som hypotek för verkets lån, men alldeles icke för den del af lånen, som belagts med qvarstad för bankens räkning, hvilken borde infrias med banko- eller riksgäldssedlar. Att icke få återgålda lån med samma myntrepresentativ, i hvilka de utgifvits, innefattade både en olaglig och hård föreskrift. Det senare helst i en tid, då stor brist rådde på nyss nämnda slags sedlar; den kastade låntagarne i samvetslösa ockrars händer, och den var desto hellre orimlig, som bankofullmäktige sjelfve ända till den 1 Oktober, med ofvan nämnda, i banken inestående och diskonten tillhöriga 170.000 rdlr, dermed inlöst ett motsvarande belopp af den senares treprocentsreverser, ehuru dessa icke voro till betalning förfallna förrän efter en månads föregången uppsägelse, i stället för att inlösa diskontens ännu utelöpande assignationer å högst 122.000 rdlr, hvilka hade lika värde som bankens egna sedlar och mottogos i kronouppbörderna. Landshöfdingen af Klinteberg, rådmannen J. Kiellander och handlanden L. I. Bager blefvo af kungl. majt. förordnade att, jemte bankokommissarien Brakel, vara diskontens direktörer, men från mottagandet af detta uppdrag hindrades Kiellander och Bager, den förre i egenskap af viceborgmästare uti och den senare riksdagsman för Malmö, hvarför i deras ställen förordnades lagman Hoffman och hospitalsföreståndaren, kamreraren E. Qvensel.⁸⁴

Ehuru jag var endast något öfver 9 år gammal, har jag dock lifligt i minnet den sorgliga syn, som mötte mig, då jag på Söndagsmorgon den 5 Oktober inkom i de två rum, hvilka af mina föräldrar i hvardagslag begagnades, det yttre till matrum och det inre till sängkammare. I det förra satt en underofficer, i det senare låg min far i sin säng, rökande sin pipa med ett lugn, som endast den kan känna, hvilken vet sig hafva, om ock felat mot reglementariska föreskrifternas bokstaf, dock handlat i öfverensstämmelse med ett godt hjertas och samvetes ingifvelser, i öfrigt att hjälpa och rädda det samhälle han tillhörde. På sängkanten satt hans mångåriga, redbara och dertill af min far uppfostrade f.d. handelsbiträde, Kristian Bergh, då en verksam och kunnig delegare i firman Barkman & Bergh. Den älskelige mannen badade i tårar, men min far, till följd af sin sannt filosofiska bildning, ”i med- och motgång lika, sin lyckas öfverman”, sökte trösta honom, så godt sig göra lät. Utanför en hvar af husets tre ingångar var en soldat posterad. När det led mot aftonen på Måndagen den 6 Oktober affördes min far och kommerserådet Björkman till citadellet, derifrån kommerserådet Nordlindh befriades på grund af styrkt sjukdom. Af denna anledning förblef han under militärisk bevakning uti sin bostad, så länge nedan nämnda ransakning varade. Min far och Björkman fingo tills vidare om dagarne under militärisk bevakning vistas i deras hus, för att, så länge det fordrades för utredningen af deras bo och affärer, dervid biträda de personer, som detta bestyr uppdragits.⁸⁵

På morgonen nyss nämnda Måndag samlades af egen drift på stadens Stora torg nästan hela medelklassen af invånare, för att rådslå om hvad som vore att göra. De åt diskontdirektörerna årligen i vackra ordalag gifna ovilkorliga dechargerna, hade kommit

en hvar att fast tro, det diskontens affärer voro i bästa skick. Nu ville man inbilla dem motsatsen, men det ville de icke tro. Direktörerna voro i besittning af både enskildt och allmänt förtroende samt allas aktning, och likväl hade de häktats samt skulle afföras till citadellet, men att det senare icke fick ske, derom blefvo de församlade ense och deras antal ökades oupphörligt. Detta hade landshöfdingen af Klinteberg sett från sina åt torget vettande fönster och han hade hört oväsende derstädes. Om anledningen dertill äskade han besked af då t.f. magistratssekreteraren Halling samt fick det äfven med tillägg, att menigheten var i en verklig jäsning, hopplös och därför i stånd till hvad som helst. Landshöfdingen beslöt då att till sammanträde med sig och magistraten på rådhusalen uppkalla stadens äldste och handels societetens ledamöter, hvilket var snart gjordt, emedan de funnos på torget. Jemte de kallade infann sig nästan hela borgerskapet och många andra, så att trappor, korridorer och nästan alla rum i rådhuset uppfylldes af en sorlande massa människor, af hvilkas tal man knappt kunde urskilja annat än orden "de skola ej på slottet", som citadellet i dagligt tal kallades. Ofördröjligen infunno sig landshöfdingen, landssekreteraren Hoffman och bankoombudet Brakel, således diskontens interimsdirektion, å rådhusalen, der den förstnämnde höll följande tal: "För att i anledning af de beklagliga händelser, som i slutet af förliden vecka egt rum och hvartill orsaken kan inhemtas af kungl. majts. i post- och inrikestidningen införda nådiga kungörelse af den 27 sistlidne September, meddela vidare upplysningar för detta samhälle, der katastrofen egt rum, och för att trankillisera en hvar, både i afseende på allmänna förhållanden och enskilde omständigheter, har jag funnit min pligt vara att äska med stadens borgarskaps äldste och handelsklassen detta sammanträde. – Förvaltningssättet af Malmö diskont hade redan i slutet af år 1815 medfört på opinionen de mest vådliga följder för allmänna krediten, och genom en nådig regerings kraftfulla åtgärd räddades både diskonten och den allmänna krediten från en undergång, som ett ögonblick senare hade kommit för sent. Det fall, som nu åter hotade verket; hade i samma mån blifvit än mera förstörande och i synnerhet hade denna och framför allt denna stad, hvars invånare häfta för betydliga skulder, blifvit ett mål för olyckan. Då diskonten år 1815 hade fond och tillgångar, ej obetydliga, för att betäcka statens då gjorda bidrag, sänkades nu åter dessa tillgångar, och om regeringen icke, då inför rikets ständers revisorer den beklagliga ställningen blef kunnig och allmänheten derom underlättad, hade åter vidtagit det manliga steget, att fatta diskonten under armarna, så hade följderna deraf spridit förstörelse ej blott för Malmö diskont, utan äfven för rikets öfriga diskonter, såsom underkastade opinionens dom. – Å ena sidan är för vårt samhälle visserligen ganska bedröfligt och bekymmersamt, att följderna af denna ställning, uppkommen af en högst felaktig styrelse i diskonten, blifvit ett mål för lagen och rättvisan, i anseende till vissa individer, och hvilken delar ej känslan af dylika olyckor. Men, mine herrar, man måste skilja sak från person, och det allmännas rätt måste företräda enskilda relationer. Betraktan saken, mine herrar, i sin vidd och fullständighet. Om, då diskontens grundval var förlorad, dess kredit hade störtats, i hvilken afgrund af förstörelse hade den ej fört den allmänna välfärden och särskildt samt mest detta samhälle. Om diskontens creditsedlar, utelöpande till ett ansenligt belopp, hade förlorat allt annat värde än papperets; om dess gäldenärer i följd deraf prompt blifvit forserade, att med person och egendom vara ansvariga; om deras egendom hade genast blifvit ett mål för auktionsklubban, för några få penningespekulanter, procentare och agiotörer; om de personer, som på god tro, på borgen af den allmänna säkerheten insatt i diskonten sina penningar, kanske hela deras förmögenhet, om, säger jag, dessa hade i fallet med diskonten förlorat deras egendom, hvilken hade svarat för oredorna, huru hade samhället då kunnat sammanhållas? Huru hade icke då större delen af diskontens gäldenärer inom detta samhälle varit ruinerad? Vi måste sansa oss, mine herrar, regeringen har tagit ett kraftigt steg för vårt upprätthållande. Det har skett genom uppoffringar af äfven

konungens enskilda tillhörigheter. Alla de oredor, som i allmänhet hade följt, äro, som man hoppas, förekomne. Diskonten har fått en interimsstyrelse af mig, bankoombudet och herr lagman Hoffman. Ärendena skola komma att gå i jemn ordning. Man skall jemka med en hvar, så vidt möjligheten medgifver. Man skall, å ena sidan, inse vigten af säkerhet för diskonten, å den andra, ömt och noggrant hvarjes omständigheter. Fällom därför ej modet, utan visen eder undergifna försynens skickelse; visen eder vördnad för konung, kronprins och regering genom en liflig och driftig omtanka i edra enskilda affärer. Ni ären makar och fäder; betänken äfven dessa band, att upprätthålla våra husliga omständigheter; låten förtroendet till hvarandra befastas; låtom oss sluta oss tillsammans att bidraga till det allmänna bästa, att förkofra, icke försämra vår belägenhet, då vi nu kunna hoppas, att den af konung och regering är räddad. – För att bibehålla affärers gång, att reda och afsluta liqvider i kommerserådet Björkmans och handelsmannen Henrik Falkmans handelshus, är administration af dem begärd och med bankoombudets samt mitt minne antagen. Äfven härigenom är utväg öppnad för handelsrelationernas gång, hvilka annars kunnat tillslutas. En hvar torde således finna, att man varit angelägen i allt lätta händelsernas beskaffenhet. Det tillhör en hvar att arbeta i sitt kall. Genom samdrägtighet, gemensamt bemödande och lydriad under lagarne, kunna stora hinder för vårt välbestånd undanrödjas, samhället förkofras. Detta utgör min önskan, och det vore mig en stor, en ljuf tillfredsställelse, det skulle lätta tyngden äfven af mina mödor, om dessa mina föreställningar lugnade edra sinnen, skingrade molnen och lifvade edra bemödanden att upprätthålla edra husliga omständigheter.⁸⁶

Den 73-årige gubben kommerserådet Frans Suell en af diskontverkets stiftare och förste direktörer, hvilken i 50 års tid varit en af Malmö stads verksamaste och mäst aktade män samt borgerskapets anförare vid alla viktiga tillfällen, var det senare äfven nu. Men nedtyngd af otröstlig sorg, öfver den timade olyckan, hvars vidd han klart insåg, och sammanbragt broder med min, af honom högt älskade fader, förmådde han icke besvara landshöfdingens tal, utan detta gjorde handels societetens förman, handlanden A. T. Löhr, i följande, utaf Halling, kort före landshöfdingens uppträdande i rådhusalen, uppsatta ordalag: "Uti de steg, som vi redan sett och hört vara vidtagna till upprätthållande af härvarande diskontverks kredit och med detsamma från en oundviklig undergång rädda vår stad och hela vår landsort, igenkänna vi med underdånig tacksamhet en nådig regeringens vårdande hand emot denna provins. De ytterligare prof häraf, som vi med rörelse i detta ögonblick erfara, höja, om möjligt vore, de underdåniga känslor af vördnad, nit och trohet för konung och regering, hvaraf vi såsom undersåtar alltid varit och skola blifva lifvade. Vi erkänna således med glädje ännu en gång, att, näst försynens skickelse, de kraftfulla åtgärder, som vi knappast vågat påräkna, men, hvilka genom regeringens nådiga omtanka tillkommit, varit de enda möjliga, för att lemna oss frid och lugn i våra hus och i våra näringar, säkerhet för våra personer och vår egendom; men under njutningen af dessa glada intryck, huru nedslås icke vårt mod vid åtanken på trenne män, af hvilka den ene, herr kommerserådet, borgmästaren och riddaren Nordlindh, redan uti 12 års tid med heder styrt och sammanhållit vårt samhälle, ökat dess anseende och uppriktigt önskat dess tillväxt, hvarunder han tillvunnit sig kärlek, vänskap och tillgifvenhet af alla, som omgifvit honom, både höga och låga, fattiga och rika, mäktiga och svaga, det vare sig som embetsman, medborgare eller enskild menniska. Hans förtjenster mot borgerskapet kunna af oss alldrig nog erkännas, än mindre belönas. Den andre, herr handelsmannen Henrik Falkman, sedan många år tillbaka af allmänna förtroendet kallad och ännu varande denna stadens borgerskaps förman och förste representant, hedras lika mycket i denna egenskap, som han af oss, äfven i olyckans stund, anses för vår gemensamme vän, då han i sin mån ledt stadens angelägenheter på ett sätt, som vi vid hans afgang alltid måste komma att sakna. Den tredje, herr kommerserådet och riddare Björkman, har äfven tidtals haft ett sådant

förtroende och derunder, så väl som förut och sedermera, satt staden hos sig i stora förbindelser, dem vi alltid med tacksamhet skola ihågkomma. Hvar och en i detta samhälle delar lika tänkesätt med oss, som nu församlade äro, vi äro derom fullkomligen förvissade. Från allas mun höres den önskan högt, att en underdånig böneskrift författas om frihet för ofvan nämnda herrars personer, intill dess vid den undersökning, som anställes, deras brottslighet närmare kan varda bestämd, och hvadan skulle vi, som i hvarje ögonblick mottaga förnyade prof af konungens nåd, misströsta, att den ju icke kan sträcka sig till ett nådigt bifall härtill, då enda bevekelsegrunden för vår underdåniga bönfällen är en skyldig åtanka af de tjenster, dessa män visat vårt samhälle och hoppet på möjligheten att i någon mån ådagalägga vår tacksamhet. Emellertid våga vi hos herr landshöfdingen, å egna och våra medbröders vägnar, allra ödmjukast anhålla, att herrar direktörer, så vida någon förändring i deras nuvarande bevakningssätt skulle anses nödig, måtte få förvaras å stadens rådhus". (Der voro Stähle, Kock och Malmros, redan under militärisk bevakning bysatta).⁸⁷ "Vi erbjuda oss i sådan händelse icke allenast att upplåta hvilket rum i detta hus, som dertill anses mest tjenligt, utan äfven så många der intill gränsande, som för den militäriska bevakningen kan erfordras, äfvensom vi icke undandraga oss den uppoffring, vare sig af hvad beskaffenhet, som behöfves ej mindre för bestridandet af kostnader till ett sådant bevakningssätt, än äfven för att bereda bevakningen all möjlig beqvämlighet". Denna framställning föranledde landshöfdingen att yttra, "det han väl ville hos kungl. majt. i underdånighet göra hemställan, huruvida det måtte vara honom tillåtet (!) att mottaga en sådan underdånig böneskrift, som borgerskapet nu anmaldt sig vilja författa, men att, hvad angick diskontdirektörernes häktande och bevakning, han, oakadt sin håg att, när det stode i hans makt, gå borgerskapets önsknningar till mötes, endast hade att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, han från högre ort erhållit och hvilka således måste ligga till grund för hans åtgärder.⁸⁸ Och så blefvo min far samt kommersrådet Björkman, såsom jag redan uppgifvit, när det led mot aftonen den ofvan nämnda dagen, afförda till citadellet.

Der fingo de, tack vare kommandanten Callerholms deltagande för de olycklige och vänskap för min far, sedan den tid äfven han tillhörde militärståndet, hvardera ett vackert, förgallrat rum, i öfversta våningen af den citadellets stora, vestra byggnad, hvilken för några år sedan förstördes genom våld. Lika godhet visades, efter slutet af nedan nämnda ransakning, Nordlindh, Stähle och Kock. De ifrågavarande rummen lågo å ömse sidor om en, genom hela byggnaden löpande korridor i hvilken en soldat postade, och hade sannolikt varit under 1500- och 1600-talen begagnade af "länsmännen" eller befallningsmännen på Malmöhus samt af förnämre statsfångar, såsom den märkvärdige Bothwell, och senare af högre officerare bland citadellets besättning.

Landshöfdingen af Klintebergs tal, i hvilket han dels yttrat sig om regeringens "manliga steg, att fatta diskonten under armarne", hvarigenom äfven Göteborgs och Göta kanalbolags diskonter skulle blifvit räddade samt Malmö diskonts kreditsedlar undgått att "förlora allt annat värde, än papper etc." och dels uttryckt förhoppning om, att "alla de oredor, som deraf i allmänhet följt, vore förekomna", hade knappt hunnit någorlunda lugna stadens invånares upprörda sinnen, då på andra dagen efter talets hållande, eller Onsdagen 8 Oktober, med posten från Stockholm ankom icke allenast underrättelse om den bedröfliga ställningen derstädes den 1 i nämnda månad, utan äfven den samma dag utfärdade, ofvan införda förnyade kungl. kungörelsen om Malmö diskontverk, hvaraf syntes, att regeringen tagit det af Klinteberg omtalade "manliga steget" tillbaka och att allt hopp om räddning från svåra olyckor var till intet gjordt. Alla nedtrycktes af djup sorg och förtviflan, hvilka ökades, då stadens i allt störste borgersman, Frans Suell, den 15 November afled, och Tegnér gaf endast ett alltför sannt uttryck åt sinnesstämningen i staden, då han i sitt sorgeqvåde öfver Suell skref:

Öfvergifven står din stad och öde,
Låt oss bedja till din himmel opp,
Låt oss ännu hoppas på de döde:
Till de lefvande står ej vårt hopp.

I medlet af Oktober fick man i Malmö kännedom om Svea hofrätts, ofvan anförda beslut af den 7 i samma månad, hvarigenom hofrätten "funnit skäligt" (måne hon insåg, att det ej var lagligt och därför ej begagnade det ordet?) "öfverlemna åt rådstufvurätten i Malmö att under ojäfvig ordförande och med biträde af ojäfviga ledamöter ----- skyndsammast företaga laga undersökning, rörande de, i afseende på förvaltningen af Malmö diskontverk, emot direktionen anmärkta olagligheter ----- och att, efter fulländad undersökning, protokoll och handlingar till kungl. hofrätten ofördröjligen insända". Snart derefter företogs den sålunda föreskrifna undersökningen, hvarvid till en början tillgick på ett sådant sätt, att jag säkerligen icke skulle blifva trodd, om jag ej på det sorgfälligaste, styrkt sanningen, af hvad jag nu kommer att berätta.

För den skuld inför jag först följande handling:

"År 1817 den 25 Oktober sammanträdde å rådhuset i Malmö rådstufvurättens ordförande, herr viceborgmästaren och rådmannen J. Kiellander; ledamöter herrar rådmän L. Lohman, E. Möller och advokatfiskalen Malmberg⁸⁹ samt, såsom protokollsförande, vicemagistratssekreteraren, landssekreteraren C. C. Halling, hvarvid äfven, efter derom förutgjord anmälan, förekom extra ordinarie notarien uti kungl. majts. och rikets höglofl. Göta hofrätt, herr häradshöfdingen A. H. Almqvist, som, med uppvisande af högbemälde kungl. hofrätts den 17 dennes för honom utfärdade förordnande, att i egenskap af särskild ordförande i Malmö rådstufvurätt och med biträde af ojäfvige ledamöter, ofördröjligen företaga den af kungl. majts. och rikets Svea hofrätt, genom beslut den 7 innevarande månad, till rådstufvurätten hänskjutna undersökning, rörande de, i afseende på förvaltningen af Malmö diskontverk emot diskontdirektörerna anmärkte olagligheter med det mera, som dermed i ett eller annat afseende har eller kan få gemenskap, intog sitt säte såsom ordförande i stället för herr viceborgmästaren Kiellander, som tillkännagaf, att han, i anseende dertill att en af rådstufvurättens ledamöter, herr advokatfiskalen, rådmän Hans Aron Falkman före detta, såsom broder till en af diskontdirektörerna, handlanden Henrik Falkman, anmält sig jäfvig att deltaga i handläggningen af mål, som honom rörde, låtit till biträde vid rådstufvurätten uppkalla en af stadens äldste dertill utsedde ledamöter, handlanden A. T. Löhr." Malmberg anmälde jäfsförhinder, som godkändes, och "i hans ställe adjungerades till ledamot juveleraren A. Norlin, hvilken, likasom handlanden Löhr, förut domareed aflagt". Men Kiellander anmälde sig icke vara jäfvig,⁹⁰ och var det ej heller. Han blef helt enkelt bortkörd från sitt säte såsom ordförande i rätten, hvilket intogs af Almqvist, utan annan anledning, än att Svea och Göta hofrätter dekretat att så borde ske. Vidare innehåller det ifrågavarande protokollet: "Förekom hofrättsfiskalen" (i Svea eller Göta hofrätt?) "herr häradshöfdingen Johan Ekeroth och företedde höglofl. kungl. justitiekanslärsemetets, den 10 innevarande månad för honom utfärdade förordnande, att, å advokatfiskalsemetets uti höglofl. Kungl. Svea hofrätt vägnar och i egenskap af aktor, förevarande undersökning vid denna domstol bevista samt i afseende derpå vidtaga de embetsåtgärder der och föra den talan, lag- och beskaffenheten fordra.⁹¹

Den 27 Oktober sammanträdde särskilda rådstufvurätten i diskontdirektionens sessionsrum, hvarvid Nordlindh, i anseende till sjukdom, icke tillstädeskom, men närvarande voro de två andra diskontdirektörerna samt Stähle, Kock och Malmros äfvensom Ekeroth och bankokommissarien Brakel, hvilken senare förevisade bankofullmäktiges den 16 i nämnda månad honom gifna uppdrag "att, i egenskap af bankens ombud, vara tillstädes vid undersökningen samt bankens rätt och bästa så väl dervid, som i allt hvad dermed egde eller kunde få gemenskap, lagligen iakttaga och bevaka". - Björkman

anförde skriftligen följande: "Vald af **enskilde bolagsmän** till direktör i härvarande bankodiskontverk, har jag mottagit denna befattning under öfvervägande ej mindre af de härmed förenade pligter, än äfven af det ansvar, som, enligt allmän lag och särskild instruktion kunde blifva en möjlig följd af sådana afvikelser derifrån, hvartill oförutsedda händelser och förhållanden skulle kunna föranleda. För det sysslomansskap jag således med kända förbindelser och blott för att motsvara medborgares förtroende emottagit, anser jag endast mina verkliga principaler vara i laglig rättighet att fordra mig till ansvar vid den domstol, som vore behörig, för att frågan derom till pröfning upptaga och det så mycket hellre, som diskontverkets utvidgande och dermed förenade större förbindelser för sjelfva verket icke kunnat förvandla min egenskap af ombudsman för private delegare till uppördsman, hvarken för Kungl. majt. och kronan eller banken. Då nu icke desto mindre herrar fullmäktige i rikets högl. ständers bank, utan att kunna uppgifva någon annan verklig fordran hos diskontverket, än den som, **enligt eget medgifvande, för bankens säkerhet är betryggad**, hos Kungl. majts. och rikets höglof. Svea hofrätt gjort anmälan om diskontverkets obestånd, såsom härledande sig från felaktig förvaltning, och såmedelst iklädt sig egenskap af kärandepart emot direktionen samt derigenom beredt en handläggning med målet, som med sjelfva sakens natur och beskaffenhet är oförenlig, så, ehuru jag hyser fullkomligt förtroende ej mindre till Kungl. Svea hofrätts gunsträttvisa pröfning af hufvudmålet, än äfven vällofl. rådstufvurättens oväldiga behandling vid den undersökning, som bör föregå; likväl, och då jag ej kan frånträda min uti rikets grundlag samt 10 kap. 1 och 4 §§ rättegångsbalken förvarade rättighet, att icke dömas af annan domstol, än den, derunder jag rätteligen lyder, anser jag mig ega fullgiltiga skäl till den invändning, att frågan om direktionens ansvarighet för diskontverkets förvaltning icke blifvit vid behörig domstol anhängiggjord, på hvilken grund jag äfven undandraget mig allt svaromål i saken, intill dess berörde min invändning blifvit pröfvad och genom laga kraftvunnet beslut afgjord." - Min far ingaf en skrift af följande lydelse: "Då jag af **private män** kallades att deltaga i förvaltningen af Malmö diskont, som, enligt hvad sjelfva rubriken af det för denna inrättning utfärdade reglemente utvisar, grundades på **fond af enskilde delegare** kunde jag icke möjligen föreställa mig, att jag i följd af detta uppdrag iklädde mig någon annan ansvarighet, än den lagen i allmänheten ålägger förvaltare af enskildes egendom, helst reglementet icke gaf anledning förmoda ett annat förhållande. Det var äfven under denna öfvertygelse, jag åtog mig en befattning, som jag visserligen hade undanbedt mig, om jag ansett den kunna hänföras till den ansvarsfulla och med mitt borgerliga yrke oförenliga förrättning, att vara Kungl. Majts och kronans eller bankens uppörds- eller tjensteman, det jag hvarken medgifver eller kan medgifva. Öväntadt var det därför, att herrar fullmäktige i rikets ständers bank skulle mot mig och mina meddirektörer af Malmö diskont låta i bankens vanliga forum, höglofl. kungl. Svea hofrätt, anställa rättegång angående vår förvaltning af ett verk, som af **enskilde bolagsmän** var oss anförtrödt och hvarför vi, enligt lagens stadgande i 10 kap. 4 § rättegångsbalken, endast vid denne stadens ordinarie domstolar och öfverrätt, hvarunder de lyda, kunde af våra hufvudmän ställas till ansvar. Med det oinskränkta förtroende jag hyser för kungl. Svea hofrätts allmänt kända rättvisa, skulle jag icke draga i betänkande att öfverlemna mitt öde åt dess högt upplysta pröfning, om jag icke befaradt, att målet, genom dess dragande från den domstol, hvartill det efter sin natur hörer, skulle få ett främmande och emot dess rätta beskaffenhet stridande utseende, föranledande till ett ovilkorligt bedömande af diskontdirektionens ansvarsskyldighet. Då jag af denna anledning icke vågar eftergifva den mig i rikets grundlag förvarade rätt att dömas vid laga domstol, nödgas jag i ödmjukhet yrka, att denna högt ärade rätt, emot nyss åberopande lagens rum, icke är behörig, att med detta mål taga någon omedelbar befattning, öfver hvilken invändning jag utbeder mig särskilda vällofliga rådstufvurättens utlåtande."⁹²

Sista momentet i 16 § af 1809 års regeringsform lyder sålunda: "Konungen låte enhver blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hörer och lyder." Uti 10 kap. rättegångsbalken hade år 1817 första momentet i 1 § denna lydelse: "Vill man till annan kära, ehvad det är för gäld eller i annat tvistemål, som dess person rör; låte då stämman honom till den rätt, derunder han sitt bo och hemvist hafver", och sista momentet i 4 § denna lydelse: "Den något är förtrodt till förvaltning, svare han, eller dess arfvingar om han död är, der han godset förvaltadt och förestått."

Det var dessa oförtydbara lagrum, som de begge diskontdirektörerna åberopadt; men "herr häradshöfdingen Ekeroth förklarade sig ej anse nödigt, att vidlyftigt vederlägga hvad de tilltalade förre direktörerna anfört och invändt, rörande domstolens förmenta obehörighet att handlägga målet, helst herr häradshöfdingen förutsåg, att särskilde rådstufvurätten ej skulle ingå i pröfning af ett ämne, der höglöfl. kungl. hofrättens föreskrift vore så bestämd, hvarför herr häradshöfdingen enkelt bestridde den väckta invändningen, äfvensom allt dermed åsyftadt uppehåll i undersökningens fortgång, och herr bankokommissarien Brakel ansåg likaledes invändningen obehörig, och anmärkte derjemte, att rikets ständer vid 1815 års urtima riksdag bestämdt satt diskonterna under bankostyrelsens inseende." Domstolens utslag blef: "Sedan höglöfl. kungl. Svea hofrätt genom beslut den 7 i denna månad förordnat, att förevarande undersökningsmål vid rådhusrätten härstädes bör företagas, kan särskilde rådhusrätten icke ingå i pröfning af den väckta invändningen om dess behörighet; dock må de derom ingifna skrifter i protokollet inflytas"; och när detta utslag afkunnats samt de två direktörerne deremot "anmälde missnöje, med anhållan om hänvisning till särskilde besvär anförande, förständigades de, att deras sålunda antecknade missnöje ej finge genom särskilda besvär fullföljas, utan kommer ransakningen att obehindradt fortgå."⁹³

Det är sant, "att rikets ständer vid 1815 års urtima riksdag bestämt satt diskonterna under bankostyrelsens inseende." – ett inseende, som hon försummade, att i god tid och tillräckligen utöfva, hvarigenom hon gjorde sig medskyldig i diskontdirektionens fel och bort dela ansvaret för dem – men deraf kunde omöjligen följa, att diskonten, som hade sitt säte i Malmö och bestod af enskilde delegare, skulle lyda under bankens privilegierade forum, Svea hofrätt, hvarom rikets ständer ej heller yttrade sig eller ens voro befogade att ensamme lagstifta. Derom finnes intet sagdt, hvarken i 1803 års stadga och reglemente för Malmö diskontverk eller någon annan författning, och Svea hofrätts ofvan anförda resolution den 7 Oktober kunde omöjligen vara ofelbar eller verka till upphäfvande af regeringsformens och rättegångsbalkens ofvan anförda bestämmelser, emedan ett sådant upphäfvande allenast tillkom, då såsom ännu, konung och riksdag gemensamt 16 § i 1772 års regeringsform lyder sålunda: "Alla kommissioner, deputationer med domsrätt, eller extra ordinarie domstolar, vare sig tillsatta af konung eller ständer, äro hädanefter afskaffade såsom befodringsmedel till envælde och tyranni"; men likväl blef, 45 år senare, genom nyss berörda resolution och utslag, Svea hofrätt en sådan kommission, deputation eller extra ordinarie domstol.

De begge diskontdirektörerne samt Stähle och Kock begärde, på anförda skäl och min far särskildt, under åberopande af ett kungl. bref den 23 Mars 1738, som tillät äfven edsöreförbrytare att under rättegången få mot borgen lösgifvas, att mot behörig borgen för sina personer blifva försatte på fri fot eller åtminstone till sakens slut få vistas i sina hus, hvilket vore nödigt för utredningen af deras handelsaffärer; men detta medgafs icke, "hvaremot då kommandanten, herr majoren och riddaren Callerholm tillkännagifvit, att uti rådhusbyggnaden funnos sådana, dertill upplåtna förvaringsrum, der förre direktörerne med militärvakt kunde säkert bevakas, särskilda rådhusrätten, i anseende dertill, att citadellet, der bemålde direktörer nu sutto häktade, vore beläget på nog långt afstånd, fann skäligt förordna, att herr kommerserådet Björkman och handlanden Falkman måtte, ju förr desto hellre, förflyttas till de för dem i rådhuset utsedde rum för att derstädes

tills vidare, under lika vilkor som hittills, sitta häktade, hvilket beslut för vederbörande afsades, då herr kommerserådet Björkman deremot anmälde missnöje.⁹⁴

Nu blefvo med all möjlig skyndsamhet stadsbokhållarekontoret, inqvarteringskammaren och hallstämplingskontoret i rådhusets första våning utrymda; deras föreståndare och tillhörigheter uppflyttade i husets öfra våning; de afstådda tre rummen nödtorftigt möblerade och deras fönster försedda med jerngaller; ett rum tilldeladt en hvar af nyss nämnde två direktörer samt ett Stähle, Kock och den nu jemväl häktade Malmros tillsammans; de häktade från citadellet flyttade till berörda rum och soldater ställda på post i den långa korridoren utanför rummen.⁹⁵

Efter alla dessa preludeer, kom undersökningen i full gång. Den egde ofta rum i Nordlindhs sjukrum, emedan han, tid efter annan, styrkte med läkarebetyg, att han var så sjuk, att han ej, utan äfventyr för helsa och lif, kunde lemna sin sjuksäng, och den slutades den 9 Januari 1818.

Undersökningsprotokollen äro så vidlyftiga – de upptaga i tryck uti tredelar icke mindre än tillsammans 471 sidor in 8° – att jag omöjligen kan här ens närmelsevis fullständigt redovisa för deras innehåll, hvilket också torde vara mindre nödigt under förutsättning, att jag omständligt, fast i sammandrag, redogör för de begge åklagande advokatfiskalernas påståenden emot direktörerne inför Svea hofrätt, hvilket längre ned skall ske, sedan jag först dels gifvit de begge aktörerne vid rådhusrätten det väl förtjenta vitsord, att de mer än berömligt ansträngde sig, för att hos direktörerne upptäcka alla möjliga fel inom området för deras verksamhet i sådan egenskap, ja till och med sådana fel, som skulle vara begångna under förvaltningsår, hvilka ej fingo utgöra föremål för undersökningen, emedan direktörerne för sina åtgärder derunder erhållit fullständiga och ovilkorliga decharger; – dels redogjort för den sista scenen under rådhusrättens sista sammanträde den 9 Januari 1818 – och dels berättat om hvad som tilldrog sig vid den extra bolagsstämma, som hölls med aktieegarne i diskontverket den 8 och 9 i nämnda månad.

I anledning däraf, att Nordlindh redan vid rättens sammanträde den 5 i mera nämnda månad begärt, att mot borgen för sin person, om så ansåges behöfligt, blifva befriad från ytterligare häkte och bevakning, yttrade aktor Eneroth vid nyss berörda sista sammanträde, att, utom det att någon sådan borgen ej blifvit företedd och troligen ej kunde anskaffas, som Nordlindh förmält sig vilja erbjuda, han, i anseende till hvad under ransakningen förekommit funne sig föranlåten bestrida Nordlindhs begäran och påstå, att såväl alla tre direktörerne, som ock hittills bysatte Stähle och Kock – Malmros hade redan den 5 Januari blifvit frigifven,⁹⁶ "måtte genast till stadens vanliga häkte för brottslingar å citadellet härstädes blifva afförde". Härefter ingåfvos följande skrifter:

1:o) "Sedan undersökningen numera blifvit slutad, i och för de emot förre diskontdirektionens förvaltning åtalade felaktigheter, anser jag mig böra ödmjukligen anmäla, att då jag den 2 Januari 1813 inträdde i direktionen, voro betydliga lån, såsom de till hans excellens m.m. herr grefve Ruuth, landshöfdingen m.m. herr grefve von Rosen, herr majoren och riddaren Stjernsvärd, med flera andra, utöfver reglementet förut beviljade och utlemnade, enligt hvad af verkets räkenskaper närmare kan utredas, äfvensom det vid undersökningen visat sig, att fingerade namn alltsedan år 1807 varit brukade. För dessa åtgärder, som legat öppna till granskning vid hvarje års revision, har emot direktionen alldrig någon anmärkning blifvit gjord, utan tvärtom har direktionen både förut och sedermera för dess förvaltning till och med år 1815 icke allenast erhållit behöriga decharger, utan ock, efter hvad revisionsprotokollen förmåla, emottagit så väl revisionens, som bolagets tillfredsställande förklaringar öfver förvaltningen. Med känne-dom af ett sådant förhållande, har jag icke tvekat att bifalla sedermera inkomna, lika beskaffade låneansökningar, likväl med lemnad uppmärksamhet på säkerheterne derför, intill dess ändrade föreskrifter af kungl. majt. i nåder direktionen ålades. Ett slikt

förhållande, hvars riktighet respektive domstolen lär täckas vitsorda, har jag trott mig böra nämna, på det åtalade felaktigheten i detta afseende, som grundat sig på efterdömet af förut godkända åtgärder, måtte tillvinna sig ett mildare bedömande. Anledningen till de oredor och förluster, som berett diskontverkets obestånd, kan till hufvudsaklig del utletas från de, den 12 September 1812 för utlåningar etablerade tremånadersreverser, hvilka fördjupade oförsigtiga låntagare i betydliga skulder och dermed, genom de täta inbetalningarna, förenade förluster medelstagio och förväxlingar. – Då så beskaffade utlåningar med den 2 Maj 1815 helt och hållet inställdes, bragtes åtminstone större låntagarna uti en gränslös förlägenhet, och omöjligheten visade sig snart för dem, att, med det vilkor lånen erhöles, kunna fullgöra sina förbindelser. – Ifrån denna tid framställde sig en mörk åsigt för diskontverket att kunna reda sig vid en snart förändrad penningställning, och direktionens bekymmer för utgången tilltog i samma mån, som erfarenheten förespådde, att samhällets undergång otvifvelaktigt dermed var förenad. Det beslut, direktionens enskilda protokoll af den 7 November 1815 innefattar, ådagalägger fullkomligen en god afsigt för verkets säkerhet, men utgången var för kortsynta människor icke att beräkna. Att detta steg var både oklokt och felaktigt, har beklagligen visat sig, då, utom andra olyckliga följder, direktionen derigenom beredde sin egen ofärd; men att så väl denna, som i följd deraf sedermera vidtagna åtgärder, hvarken grundat sig på egen nytta eller någon brottslig afsigt hoppas jag, att den upplysta domstol, som kommer att döma mig, rättvisligen urskiljer, och återstår för mig nu endast, att med lugn afbida utgången af mitt hårda öde, såsom enda belöningen för en obetänksam välvilja. S. Christ. Björkman.”

2:o) ”Jag får ödmjukast anhålla, att, emot bilagda borgen, för min person, få vistas inom mitt hus, antingen på fri fot eller under behörig bevakning. Ej mindre omsorger för min helse, som under 13 veckors arrest ansenligen lidit, än äfven för att icke försättas från ett verksamt till ett helt och hållet sysslolöst lif, äro talande skäl för denna min ödmjuka anhållan – och då, enligt kungl. brefvet den 23 Mars 1738, en till gerningen, förvunnen edsörebrytare må kunna emot borgen lösgifvas intill sakens slut, gör jag mig desto större hopp, om benäget bifall härtill, som jag icke genom någon domstols beslut, utan endast i följd af derom gjordt påstående, blifvit i häkte inmanad i och för en emot mig anställd rättegång, hvars brottmålssegenskap ännu är obestämd. Malmö den 9 Januari 1818. S. Christ. Björkman.”

3:o) ”I den händelse det skulle tillåtas herr kommerserådet och riddaren S.C. Björkman, att, antingen med eller utan bevakning, få vistas inom sitt hus, ikläda sig undertecknade, en för begge och begge för en full borgen för bemälda herr kommerseråds person och förbinda oss, i följd deraf, att honom inför hvarje laglig domstol eller de auktoriteter som ega att honom påkalla när som påfordras behörigen inställa, försäkras. Malmö den 9 Januari 1818. Olof Pettersson (sigill). Fr. Centervall (sigill).” (Pettersson var Björkmans svärfader och en af Malmö stads rikaste köpmän. Centervall var magistratssekreterare derstädes och svåger till Björkman, som till rådhusrätten äfven ingaf följande bevis:)

4:o) ”På begäran, och i öfverensstämmelse med hvad jag så väl i min år 1811, på hans kungl. höghet kronprinsens befallning, afgifna rapport om helsotillståndet bland de på citadellet i Malmö fängslade bönder, som ock i min sistlidne sommar utgifna skrift, med förslag till författningar för allmänna helsovården, yttrat, får jag, under edlig förpligtelse intyga, att de på nämnda citadell befintliga rum äro osunda samt således för helsan och äfven ofta för lifvet farliga, helst de citadellet omgifvande grafvar, sedan danska besittningen af det samma, ej skola varit rensade, oakadt alla ovanligheter från citadellet leda dit, hvarför ock elakartade febrar ej blott ibland de der fängslade personer, utan äfven ibland de der invarterade soldater ej varit sällsynta. Stockholm den 23 December 1817. E. Munck af Rosenschöld. Professor. (Sigill)”.

5:o) "Lika litet som jag har den fegheten att neka till egna fel, lika så litet vill jag ock ansvara för andras. Jag har derfor vid början af denna rättegång anmält, att under mitt vistande i Stockholm" (den 27 November 1815 – 6 Februari 1816) "början blifvit, mig oveterligen, gjord med Stähles och Kocks skulders ökande derigenom, att direktionen emottagit deras odugliga invisningar, äfvensom att säkerheterna för deras och Malmros lån blifvit förändrade från goda till dåliga och att jag var okunnig om förhållandet med herr kommerserådet Björkmans obetalta assignationer. Bemälda herr kommerseråd, som ej velat fördölja sanningen, kan, på framställd fråga, ej allenast intyga riktigheten af denna min uppgift, utan ock bestämdt förklarar, att det blifvit aftalat emellan honom och herr kommerserådet Nordlindh, under min bortovaro och utan mitt hörande, det Stähle och Kock skulle understödjas. Dessutom bevisa dokumenternas data tillräckligt sannfärdigheten häraf; ty naturligtvis borde ett sådant beslut föregå emottagningen af invisningar, hvars afsändande till inlösen ej var åsyftadt. Dessa invisningars belopp utgör för Stähle 31.534 rdlr och dessutom en revers på 16.683 rdlr 16 sk. emottagen i stället för kontant betalning, då stora lånet den 30 Januari 1816 för första gången blef omsatt, och för Kock 33.526 rdlr 26 sk. Å 20 till 30, Stähle, Kock och Malmros tillhöriga lånedokumenter hafva säkerheterna blifvit förändrade.⁹⁷ Må det som ett fel anses, att jag ej uppdagade detta förhållande, åtminstone var det ett emot min egen fördel; men hvar och en, som känner huru ställningen då var inom detta samhälle, vet ock hvad följderna deraf blifvit.

– Ställd i en så ovanlig och brydsam belägenhet, har jag lätteligen kunnat misstaga mig; men icke är det ett brott, att vid sina handlingar hafva medborgarnas väl till afsigt, icke heller lärer det vara brottsligt att, genom undvikandet af en enskild och således alltid äfventyrlig och förtidig publicité, söka förebygga allmänna oredor; men om ock mina handlingar annorlunda betraktas och bedömas, skall det blifva min tröst, att jag med dem alldrig haft någon brottslig afsigt. – Jag har sökt att under rannsakingen framlägga sanningen oförställd i allt, som ankommit på mig, och jag har från första stunden undvikit att bemantla mitt förhållande med annan drägt än det i sig sjelf eger, och i detta skick öfverlemnar jag det till mina domares upplysta pröfning; med det lugn, som medvetandet af mina afsigters renhet gifver, afbidar jag deras dom och mitt slutliga öde. H. Falkman."

Han och bankokommissarien Brakel öfverlemnade Eneroths ofvan nämnda påstående till domstolens pröfning. Denna meddelade derefter följande utslag: "Då herr kommerserådet och riddaren Nordlindh, efter hvad känt är, fortfar att vara sjuk, anser särskilda rådhusrätten äfventyrligt, att han i sådant tillstånd i allmänt häkte inmanas, och finner derfor, att han bör förblifva under säker bevakning å sina rum. Hvad angår herr kommerserådet och riddaren Björkman samt handlanden H. Falkman, så, och då de redan äro i säkert häkte, tillkommer ej särskilde rådhusrätten att närmare om förvaringsstället förorda. Vid detta utlåtande förfaller all pröfning af den borgen, som dels herr kommerserådet Björkman för sin person företett och dels herr kommerserådet Nordlindh erbjudit men ej aflemnat. Som bysatte handlandens Jonas Stähle och J.B. Kock förut äro under säker bevakning, så finner särskilda rådhusrätten den, deruti böra förblifva, intill dess annorlunda kan förordas. Sedan undersökningen nu blifvit slutad, skola så väl handlingarna i målet som undersökningsprotokollet insändas till kungl. majts. och rikets höglofl. Svea hofrätt."

Emot detta, af rättens fyra ledamöter, emot ordförandens med Eneroths öfverensstämmande mening, enhälligt beslutade, utslag anmälde Eneroth, så vidt häktningsfrågan angick, missnöje, det han hänvisades att sitt inom 30 dagar i Svea hofrätt, genom der anförda besvär, behörigen fullfölja,⁹⁸ hvilket han äfven gjorde med den påföljd, att hans påstående bifölls samt de tre direktörerna, trots Nordlindhs sjuklighet och Rosenschölds ofvan anförda läkarebetyg, äfvensom Stähle och Kock inspärades på citadellet⁹⁹ i rum

af samma belägenhet och beskaffenhet, som de hvilka Björkman och min far haft, innan de sutto under bevakning i Malmö rådhus.

Enligt det den 8 och 9 Januari 1818, af Halling förda protokollet vid ofvan nämnda extra bolagsstämma med aktieegarne i diskontverket, upplästes först kungl. majts. ofvan omförmälde kungörelser, angående verket, af den 27 September och 1 Oktober 1817 samt åtskilliga, ej i protokollet intagna, verket rörande skrivelser från kungl. majt. till landshöfdingen af Klinteberg, och sedan en ej heller i protokollet intagen berättelse af den dåvarande direktionen för diskontverket angående dettas, som det heter, "nuvarande belägenhet, orsakerna dertill och de åtgärder, som direktionen efter sitt tillträde af styrelsen, i afseende på verkets drift vidtagit, med framställning till bolaget: 1:o) huruvida någon talan kunde anses böra bevakas hos den, till undersökning af förra direktionens förhållande förordnade särskilda rådhusrätt, hvarom anmälan hos denna domstol finge göras senast i morgon klockan före 12 på dagen; 2:o) af den, till följd af rikets höglofl. ständers bankoutskotts förordnande, den 2 i denna månad meddeladt bankens ombud i direktionen, genom herrar bankofullmäktige föreskrifna fråga, huruvida bolaget vore beredt och i tillfälle att prestera medel och säkerhet för ett så beskaffadt uppfyllande af diskontverkets, till banken och det allmänna ingångna förbindelser, att diskonträttighetens obehindrade fortsättning till oktrojens slut år 1820 deraf kunde blifva en följd, derest icke dennas rättighet, äfven sådant oaktadt, skulle, såsom en följd af hvad i förvaltningen af diskonten sig tilldragit, lagligen pröfvas vara för bolaget förverkat." – Den första frågan besvarades jakande af flera aktieegare, som redan vid bolagsstämman och sedan vid domstolen¹⁰⁰ i lika lydande ordalag dels klandrade både föregående års revisorer och bankofullmäktige – revisorerne, emedan de, med bankens ombud såsom ordförande, genom sina berättelser och förslag till ovilkorliga decharger, vilseledt aktieegarne, i fråga om diskontverkets ställning, samt bankofullmäktige, emedan de, på flera af mig i det förestående redan uppgifna sätt, underlåtit att utöfva dem uppdragen noggrann tillsyn öfver verket och att i dess styrelse i god tid insattes ett sitt ombud – samt dels, med afseende å denna underlåtenhet och emedan banken, utan att, såsom aktieegarne, insätta något kapital i diskontrörelsen, likväl af denna åtnjutit stor vinst, nära 150.000 rdlr. bko, ansågs, att banken, men icke aktieegarne, borde ersätta denna förlust, som möjligen blefve en följd af nämnda rörelse, och aktieegarne återfå sin silfverfond eller dermot svarande betalning i bankotransportsedlar, beräknadt efter silfvers värde å betalningsdagen. – Af det utaf de fleste, vid bolagsstämman närvarande aktieegarne gifna och i protokollet intagne skriftliga svaret på den andra frågan synes, att diskontverkets underbalans beräknats uti den nya direktionens ofvan nämnda berättelse (hvilket sedermera visade sig vara bortåt dubbelt för mycket) till 720.000 rdlr bko; – att äfven dessa aktieegare deltog i nyss omförmälda klander samt erinran om bankens stora vinst på diskontrörelsen – och att aktieegarne ej kunde anskaffa nyss nämnda summa, men önskade "helt och hållit öfverlemna diskontverket till rikets ständers bank att de dermed fortfara, indrifva verkets fordringar, betala dess skuld och deraf draga den vinst, som otvifvelaktigt, med den kloka, försigtiga och redliga styrelse, för hvilken banken var utmärkt, dervid skulle fåstas", allt "emot följande villkor: 1:o) Full ersättning af de 120 lod silfver eller dess nuvarande värde i bankosedlar efter nuvarande myntfot, som vid första uppsättningen hvarje aktie kostade. 2:o) Räntan för de förflutna åren och till den tid, aktiekapitalet af banken betaltes, äfven i silfver beräknadt, men ej efter 7 procent, ehuru det varit aktieegarne lofvadt, utan efter den i lagen stadgade ränta å sex för hundra, hvaremot banken skulle få sig till godo beräkna det öfverintresse, som aktieegarne fått under de förflutna åren, så att endast 6 procent å silfverkapitalet der tillkomme; 3:o) Inlösningstiden af sjelfva aktierna skulle af banken bestämmas på sex, åtta, tio eller högst femton år och 4:o) Banken öfvertaga alla diskontens fordringar".

Det nu omförmälda protokollet blef ofördröjligen insändt till bankofullmäktige; och sedan de samt bankoutsrottet behandlat den stora frågan, samt rikets ständer, på sätt synes af § 13 i riksdagsbeslutet, funnit, att Götakanalbolags och Malmö diskontverk "kommit i den belägenhet, att deras skulder vida öfverstiga tillgångarne", och att Göteborgs diskontverk "blifvit oförmöget, att för närvarande behörigen uppfylla sina åtaganden", så hade rikets ständer i anledning häraf, fattat flera beslut och anmält dessa hos kungl. majt., som den 18 Juli 1818 utfärdade följande kungörelse, angående nämnda tre diskontverks utredning genom statens försorg. "Vi Carl Johan etc. Göre veterligt, det hos oss rikets ständer, uti skrifvelse af den 11 innevarande, i underdånighet anmält, att de - efter inhemtande af Götakanalbolags, Malmö och Göteborgs diskontverks erkända oförmögenhet att sjelfve, medelst penningetillskott, ordentligen fullgöra de, å bolagens vägnar, af direktionerna ingångna förbindelser, och sedan jemväl häröfver, uppå bankoutsrottets föranstaltande, bestämda svar vederbörande affordrats - icke funnit betänkligt, att, med anledning af nådig proposition under den 10 November nästlidet år, till slutlig pröfning, utan aktieegarnes vidare hörande, företogo den vigtiga frågan om ofvannämnda filialdiskonters⁰¹ utredande genom statens försorg; att rikets ständer, utan att medgifva någon statens skyldighet i detta hänseende, likväl trott staten ej böra för ändamålet vägra dess biträde, såsom enda utvägen att afhjelpa den penningeförlägenhet diskonternas fall medfört och att förebygga de förluster, hvilka i annan händelse skulle träffa diskontens både gäldenärer och borgenärer, samt att rikets ständer, som, emot denna uppoffring å statens sida, förbehållit sig utredningens fullkomliga oberoende af fordringsearnes godtfinnande eller lagliga (!) anspråk, uti ämnet fattat följande beslut: 1:o Att staten må öfvertaga utredningen af Götakanalbolags och Malmö diskonter, hvilken utredning besörjes genom riksgäldskontoret, samt att häremot dessas diskontoktrojer komma, utan särskild ersättning, att förfalla; 2:o Att inom fem års tid, räknadt från den dag, då, efter föregången kungörelse, utredningen kan börjas, Götakanalbolags och Malmö diskontinrätningars utestående lån böra i behörig ordning vara infordrade; 3:o Att alla af direktionerna öfver Götakanalbolags och Malmö diskonter på banken dragna, ordentligen bokförda och bland allmänheten utelöpande assignationer skola, vid uppvisandet, tillfalla beloppet med bankosedlar inlösas, så snart kungörelse härom blifvit utfärdad; 4:o Att Götakanalbolags och Malmö diskonters öfriga kapitalskulder, jemte derå till den 1 Oktober 1817 upplupna räntor, liqvideras till fulla beloppet på det sätt, att utaf hela summan af kapital och räntor, dessa sistnämnda beräknas till den 1 Oktober 1817, en femtedel betalas kontant och att för de återstående fyra femtedelarne utgifvas riksgäldskontorets obligationer, utan ränta, på fyra år, räknade från utgiftningen, med en fjerdedels afbetalning årligen; 5:o Att de uti näst föregående punkt omförmälda, för Götakanalbolags och Malmö diskontens skulder utgifna obligationer må, när de begagnas till liqviderande af lån, som från endera af dessa diskonter meddelats, beräknas till fulla beloppet hvarå de lyda; 6:o Att alla inom den första i denna månad, vid Götakanalbolags och Malmö diskonten, uti läneliqvider endast såsom hypotek mottagna diskontpapper, så väl assignationer som treprocentsreverser och på Götakanaldiskonts afskrifningsräkning ställda invisningar, hvilka af direktionen i Stockholm äro attesterade, må vid slutliqvid beräknas till fulla beloppet hvarå de lyda, med tillägg af den å treprocentsreverserna till den 1 Oktober 1817 upplupna ränta; 7:o Att för Götakanalbolags och Malmö diskonten särskild reda kommer att göras samt att derest, emot förmodan öfverskott vid någon af dessa diskonter uppkomma, sedan skulderna blifvit till fulla liqviderade, ett sådant öfverskott skall tillhandahållas i första rummet borgenärerne och derefter aktieegarne i den diskont, der öfverskottet yppat sig; 8:o Att utredningen af Göteborgs diskont äfven öfvertages af staten och af riksgäldskontoret besörjes." (Punkterna 9:o till och med 15:o angå endast sist nämnda diskont). "16:o Att hvad som erfordras till de ifrågavarande trenne diskonternas utredning, på

det sätt och i dess ordning, nu stadgadt, må förskjutas af rikets ständers bank och deröfver ordentlig och särskild liqvidation emellan banken och riksgäldskontoret hvarje år upprättas; 17:o) Att det nu vidtagna liqvidationssättet för utredningen af Götakanalbolags, Malmö och Göteborgs diskontinrättningar må genom konungs och rikets ständers gemensamma beslut, förklaras såsom en till allmän efterrättelse gällande författning, samt äntligen 18:o) Att, för låntagares beqvämlighet, böra i Göteborg och Malmö inrättas liqvidationskontor, hvilka komma att stå under inseende af fullmäktige i riksgäldskontoret; skolande ej mindre härom, än rörande i öfrigt kontrollerna å utredningen, föreskrifter uti reglementet för fullmäktige utfärdas. - Vid öfvervägande af dessa uppgifna grunder och vilkor för statens biträde till filialdiskontornas utredning, hafve vi funnit godt att, enligt rikets ständers underdåniga begäran, meddela vår nådiga bekräftelse å det sålunda stadgade liqvidationssätt äfven som det om diskontoktrojernas upphörande gjorda förbehåll. Det alle, som vederbör, hafve sig hörsamligen att efterrätta" etc.¹⁰²

Man ser här af, bland mycket annat, att ringaste afseende ej blifvit fäst å aktieegarnes i Malmö diskontverks ofvan anförda ovilkorliga erbjudande; att deras silfverfond med tystnad förbigåtts samt att de kunde få ersättning för sina fordringar hos verket, ifall emot förmodan något öfverskott af dess tillgångar uppstode sedan alla skulder blifvit betalade; och emedan, detta, på sätt af det följande kommer att synas, icke skedde, så blefvo aktieegarne beröfvade nämnda fond.

Ofvannämnda liqvidationskontor blefvo snart inrättade och fingo hvarv sina tre föreståndare, hvilka voro för Malmökontoret rådmännen J. Kiellander och C. C. Halling samt fältkamereraren Lindstedt, hvilka i denna egenskap kommo i verksamhet den 1 Oktober 1818 och sysselsattes till 1820 års slut.¹⁰³ Men derjemte tilläto sig riksgäldskontorets fullmäktige att i Stockholm inrätta ett hufvudliqvidationskontor, hvilket, utom det, att kostnaderna för diskontverkens utredning derigenom blefvo förhöjda medelst föreståndarnes och dem biträdande tjänstemäns aflöningar, hade till följd, att ombudsmannen i nämnda kontor, obekant med rätta stället för bevakning af Malmö diskontverks fordringar i handlandena F. & G. Barks samt H. Malmros' konkurser icke gjorde den samma vid behöriga domstolar, hvarigenom samma fordringar gingo förlorade och han miste sin befattning.¹⁰⁴ - Nyss nämnde fullmäktige läto i Augusti och September månader 1818, genom sin ena ledamot, borgmästaren E. G. Holm, revidera den nya diskontdirektionens förvaltning och räkenskaper. Han fann allt vara synnerligen väl gjort och öfverlemnade diskontverkets kassabehållning samt alla handlingar till liqvidationskontoret, hvarifrån de i början af Oktober skickades till riksgäldskontoret, hvarjemte det förras föreståndare meddelades, att låneomsättningar och nästan all annan behandling af diskontverkets affärer skulle ske vid mera nämnda hufvudkontor. Derigenom blefvo, som Halling sid 174 säger, föreståndarnes "görösmål de enklaste i världen". De hade blott att hvarje Tisdag emottaga låneomsättningshandlingar och -penningar samt hvarje Torsdag sända dessa till hufvudkontoret, och likväl hade hvarje föreståndare i årsarfvo- de 500 rdlr, hvarförutan till skrifvarbiträde och dylikt anslagits 1000 rdlr, allt bko, hvilka medel skulle bekostas af diskontverket, det vill egentligen säga, aktieegarna.¹⁰⁵

Mycket hade visserligen redan händt, som vittnade om godtycklighet å regeringens och rikets ständers samt flera af dem underordnade myndigheters sida, men det återstår dock för mig att omtala ännu ett prof derpå. Detta innehåller uti en kungl. kungörelse af den 29 September 1818 af hvilken synes, att, sedan rikets ständer uti det för deras fullmäktige i riksgäldskontoret meddelade reglemente ansett nödvändigt, att en tid och natt och år föreskrefves, inom hvilken så väl de af direktionernas öfver Götakanalbolags, Malmö och Göteborgs diskontverk på banken dragna assignationer, som nämnda verks öfriga skulder borde, vid förlust af all rättighet till betalning vara, till erhållande af liqvid, behörigen anmälda, så biföll kungl. majt. detta och förordnade att sådan anmälan

skulle, vid nämnda påföljd, göras uti riksgäldskontoret inom natt och år från den 1 December 1818,¹⁰⁶ Då den nu så kallade tredje statsmakten år 1818 hade högst få representanter, genom hvilka underrättelse härom kunde blifva den stora allmänheten meddelad, samt alla slags kommunikationer inom riket i den tiden voro mycket tröga och anmälningarna, med undantag för invånare i Stockholm, i allmänhet måste göras genom derstädes antagna kommissionärer, är det fara värdt, ja till en del bevisligt, att flera af ofvanberörda slags skulder icke blefvo "behörigen anmälda", och för den skuld icke godtgjorda.

Härefter skulle alla tre diskontverkens utredning med det resultat, att Göteborgs diskonts skulder godtgjordes med dess tillgångar, hvaremot statsverket förlorade på Malmö diskont, skillingar och runstycken oberäknade 430.248 rdlr och på Götakanalbolags 913.909 rdlr, allt bko till siffran motsvarande i nuvarande mynt 645.373 och 1.370.863 kr.¹⁰⁷

Återvändom nu till rättegången mot diskontdirektörerna.¹⁰⁸ Minst lika nitiskt, som aktörerna vid rådhusrätten, skickade sig de begge advokatfiskalerna vid hofrätten. De gingo till och med så långt, att de förde Nordlindh till last hans här ofvan anförda yttrande till borgareståndets protokoll den 20 Juli 1815, ehuru dels uti § 78 af den då gällande riksdagsordningen af den 10 Februari 1810 var stadgad: "Ej må riksdagsman någon tid kunna under tilltal ställas eller sin frihet beröfvas för dess gerningar och yttranden uti riksständen eller något rikets ständers utskott, utan att det stånd, till hvilket han hörer, sådant tillåtit genom uttryckligt beslut, deruti minst 5/6 delar af ståndets vid omröstningen in pleno tillstädesvarande ledamöter instämt", samt dels icke ens fråga någonsin varit väckt om fattande af ett dylikt beslut, och de insinuerade äfven, att Nordlindhs sjukdom varit endast låtsad, ehuru motsatsen redan var behörigen styrkt med tre läkares på olika tider utgifna, i laga form författade intyg.

För öfrigt kunde de begge advokatfiskalerna icke blifva ense om, för hvilka fel de skulle åtala direktionen.

Advokatfiskalen Kruse lade henne till last:

1:o att hon redan för längre tid tillbaka utgifvet lån till högre belopp, än reglementet medgåfve;

2:o att hon härtill berett sig ytterligare utväg genom den år 1812 vidtagna åtgärden, att meddela lån i verkets treprocentsreverser;

3:o att hon med verkets största gäldenärer, Stähle och Kock, aftalat, att de skulle fördela sina lån på andra, fast diktade personers namn, att de skulle fördela sina lån på andra, fast diktade personers namn, för att det skulle i räkenskaperna synas, att deras lån voro förminskade, hvarigenom rätta förhållandet blef doldt för kommande revisorer;

4:o att hon, i stället att alldeles upphöra med all vidare utlåning till nämnda gäldenärer, tillåtit sig att i början af år 1815 ur verkets kassa gifva Stähle en betydlig ej bokförd försträckning och än vidare hjälpt honom, så att hans i November månad samma år bokförda skuld utgjorde 282.350 rdlr;

5:o att hon sedermera och ända till februari 1817 dels för kontanta försträckningar till Stähle och Kock samt dels för afbetalning å deras, Malmros och andra personers lån, med hvilka Stähle och Kock hade oliqviderade affärer, mottagit värdelösa reverser och invisningar;

6:o att hon låtit Stähle utan lösen återfå lemnade hypotek och medgifvit, att vederhäftiga löftesmän samt godkända säkerheten fått utbytas mot kautionsister, som icke kunnat trygga verket mot förluster;

7:o att hon, för att dölja bristen i kassan vid revisionerne 1815 och 1816 samt de särskilda undersökningarne sist nämnda år, dels genom upplånta penningar fyllt nämnda brist och dels, genom att till diskontverkets ombud i Stockholm uppsända enskildas invisningar, nedsatt kassan;

8:o) att han på liknande sätt förfarit, för att till utseendet minska behållningen i de månatliga uppgifterna till handels- och finansexpeditionen;

9:o) att hon, för att dölja bristen i hypoteken för Ståhles stora lån, vid 1816 års revision förevisat 157 aktier i Malmö sockerbruk, såsom af Ståhle pantsatte, ehuru de blott blifvit för tillfället upplånade;

10:o) att hon medgifvit omsättningar utan skedd afbetalning och utgifvit lån till dertill oberättigade personer, beggedera i strid med kungl. brefvet den 31 Januari 1816;

11:o) att hon antagit hypotek, hvarå transporter och accepter saknades, och lemnat varupanter under främmande vård samt

12:o) att hon beviljat lån utan två ledamöters deltagande i beslutet derom.

I detta allt instämde advokatfiskalen Laurin hufvudsakligen och särskildt anmärkte han, hvori advokatfiskalen Kruse synes icke hafva velat instämma;

13:o) att lån blifvit omsatta på gamla ländokument och verkets säkerhet, i afseende på löftesmännen, derigenom äfventyrad;

14:o) att lån utgifvits till åtskilliga privata inrättningar i Malmö dels utan borgen eller hypotek och dels mot borgen af en eller flere bland samma inrättningars delegare;

15:o) att gift hustru antagits dels som låntagare och dels som kausionist;

16:o) att lån utgifvits åt en, under förmyndare stående person och åt ogifta qvinnor, utan företett bevis, att de myndiga förklarats;

17:o) att Ståhle och Kock fått teckna borgen för lån på diktade namn, men som tillhörde dem sjelfva;

18:o) att direktionen uppsåtligen brukat underslef vid bokföringen, då de summor, hvilka år 1815 försträcktes Ståhle och Kock, ej bokfördes förr än den 23 November, som ej var diskontdag och hvarvid falskt datum nyttjades;

19:o) att utlåningsboken innehöll, att afbetalningarna vid omsättningarna af berörda lån blifvit gjorda med penningar, ehuru de skett med nya reverser utan säkerhet;

20:o) att, ehuru Ståhles afbetalning den 28 Maj 1816 bort utgöra 38.785 rdlr, han gifvit revers på endast 37.570 rdlr;

21:o) att memorialen till bankofullmäktige af den 7 September och 31 Oktober 1816 innehöllo falska berättelser och uppgifter samt

22:o) att en vid revisionen i Juni 1817 aflemnad förteckning å Ståhles stora lån upptagit hypotek, som ej hörde dit.

Allt detta förmenades vara motiverat af egennyttan eller flärd eller svek, hvarför advokatfiskalerna gjorde mycket svåra ansvarspåståenden, Kruse svårare än Laurin, framför allt mot Nordlindh och Björkman, af hvilka i synnerhet den förstnämnde behandlades med en till verklig grymhet gränsande hjertlös hårdhet; men beträffande min far, yttrade Kruse, "att diskontverket ej på honom komme att göra någon förlust, emedan han ej, såsom de andre direktörerna, begagnat sin ställning till att förskaffa sig obehöriga och obetalda lån af verket", och Laurin sade att han "funnit alla omständigheter utmärka, att Falkman vid sitt deltagande i diskontens felaktiga och skadliga förvaltning icke handlat af uppsåtlig vrånghet, utan snarare af flathet för de andras vilja och inflytelse samt jemväl i flera delar varit mindre vållande och ej med egennyttigt och svekfullt förhållande blifvit lika besvärad", hvarför han hemställde "att en derefter lämpad lindring i ansvaret för Falkman måtte ega rum". Likasom advokatfiskalerna voro af olika meningar beträffande de lagrum, efter hvilka direktörernas brottslighet borde mätas, så vore de det äfven i fråga om direktörernas ersättningskyldighet; ty begge yrkade, att direktörernas egendom borde användas för att ersätta dels banken för redan lidne och vidare inträffade förluster i kapital och räntor; dels likaledes statsverket för sin till diskontverket lemnade försträckning och dels likaledes äfven enskilde innehafvare af diskontens med 3 procent ränta löpande obligationer; men derutöver yrkade advokatfiskalen Kruse, att banken äfven borde af samma egendom få njuta

ersättning för den dess andel i diskontvinsten, som ginge förlorad genom verkets för tidiga upplösning (!)

I anledning af detta allt yttrade direktörerna uti en hvar af dem afgifna förklaringar till sitt försvar, utom mycket annat, hufvudsakligen:

att kungl. majt. den 1 Oktober 1817 sjelf förklarar det diskontverket "icke blifvit ställt i beroende af dess styrande makt"; - att hans excellens utrikesstatsministern till ridderskapets och adelns protokoll för den 2 December nämnda år yttrat, "att konungen ej rådde för de olägenheter, som uppkommit af diskontverk, öfver hvilka han ej hade någon myndighet, - och att advokatfiskalen Laurin nu i sina påståenden mot direktörerna sagt, "att de ej vore annat, än aktieegarnes sysslomän, af dem valde och tillsatte samt i längre tid bibehållne, då de kunnat efter diskontreglementet ombytas", hvaraf och af gällande föreskrifter i nämnda reglemente vore uppenbart, att de icke varit hvarken statens eller bankens eller någon menighets tjenare, utan allenast sysslomän för att, utslutande af enskilde aktieegare bestående bolag, deraf åter följde, att advokatfiskalerna icke vore lagligen befogade att mot dem föra talan och å dem yrka bestraffning enligt lagrum, i hvilka först berörda slags tjenare afsåges, detta så mycket mindre, som de för sitt sysslomannaskap, af aktieegarnes och bankens revisorer samt af den förre vid ordinarie bolagsstämmor, fått ovilkorliga decharger för till och med 1815 års förvaltning samt aktieegarne ej sedermera, dertill de varit fullt befogade, anmält dem till åtal eller skiljt dem från sina befattningar; hvartill komme, att i den stund det senare skedde genom kungl. majts. beslut **dels** hela beloppet af statsverkets, år 1815 gifna försträckning å 700.000 rdlr. var kontant godtgjord och endast återstod räntan å detta belopp, omkring 30.000 rdlr, som direktörerna velat, men ej fått betala annorlunda, än med det öfverlemnande af säker pant till ett belopp af 39.883 rdlr 16 sk. samt **dels** banken hade full säkerhet till belopp af icke mindre än 687.110 rdlr i handom för sina fordringar å omkring 350.000 rdlr och dessutom, jemlikt kungl. brefvet den 31 Januari 1804, förmånsrätt i diskontverkets alla tillgångar, hvilka enligt landshöfdingen af Klintebergs berättelse till kungl. majt., af den 7 September 1817 utgjorde 1.232.526 rdlr;

att advokatfiskalen Kruses yrkande, det banken skulle af direktörernas egendom få njuta ersättning för den dess andel i diskontvinsten, som ginge förlorad genom verkets för tidiga upplösning, vore orimligt, emedan samma andel omöjligen kunde af någon människa till siffran bestämmas och, i alla händelser, verket icke hufvudsakligen inrättats, för att bereda banken inkomster, samt den förtidiga upplösningen skett på kungl. majts. befallning;

att 1803 års reglemente för diskontverket desto hellre måste anses ofullständigt och otillräckligt för ändamålet dermed, som **dels** kungl. majt. sjelf, i dess proposition till rikets ständer af den 10 December 1817, om allmänna penningarörelsen och myntvärdets upprätthållande, anför, såsom det heter, "ojämfaktiga bevis, som tyvärr, allt för tydligt ådagalade felaktigheter af diskontens inrättning" och **dels** advokatfiskalen Laurin nu yttrat, "att en sådan bolagsinrättning, ett så organiseradt och revideradt diskontverk" (som Malmö) "rätteligen borde anses för ett groft gäckeri af allmänna förtroendet och det våldigaste fallstreck för allmän och enskild säkerhet";¹⁰⁹

att då direktörerna således haft att förvalta ett verk, hvars organisation var ofullständig och felaktig, följden deraf **dels** lätt kunnat blifva fel och misstag, hvilka alltså ej borde hårdt bedömas, samt **dels** varit från verkets början och sedermera, att flera föreskrifter i reglementet ej kunnat följas, utan att ändamålet med verket förfelades, hvadan det blifvit praxis, att utgifva lån å högre belopp, än, enligt reglementet finge ske, och för detta ändamål, allt sedan år 1807, lån å diktade namn, hvarunder tecknats ordet "genom" och den verkliga låntagarens namn, hvilket af aktieegarne och deras samt bankens revisorer blifvit helt och hållit godkändt, till bevis hvarpå länder att ej blott

nämnda myndigheter gifvit direktörerna ovilkorliga decharger, utan äfven aktieegarne ökat de senares, årsarfvodet och förärat dem dyrbara gåfvor i silfver;

att direktörerna för den skuld fortsatt nämnda praxis, hvilket alldrig dolts för någon och syntes af verkets för hvem som helst tillgängliga räkenskaper;

att direktörerna ansett för sitt främsta åliggande att på en gång bibehålla verkets kredit och säkerhet; så verksamt som möjligt understödja och befordra handel, fabriksrörelse och det i stark utveckling stadda landtbruket helst under de olyckliga förhållanden, som rådde i landet åren 1812 och 1815 samt förskaffade aktieegarne och banken den största möjliga vinst;

att direktörerna, af sådana åsigtter ledda och för att hindra befarade stora finansiella olyckor, **dels** jemlikt deras ofvan anförda protokoll af den 7 November 1815 börjat understödja Ståhle och **dels** sedermera Kock, hvilka med hvarandra och flera hade invecklade affärer, samt dermed i samma afsigt fortfarit;

att direktörernas åtgärd att utgifva treprocentsreverser gillats af alla vederbörande samt att dessa och verkets obligationer icke påtrugats någon, utan frivilligt samt med kännedom af deras beskaffenhet emottagits;

att direktörerna visserligen hållit åtskilliga af sina beslut och åtgärder hemliga, men att detta skett i verkets intresse, för att dess kredit icke måtte blifva rubbad, hvilket kunde verka skadligt äfven på de två andra diskonterna och derigenom i allt vidare kretsar, till stor skada för det allmänna, hvartill komme, att äfven kungl. majt. och banken för samma ändamål ansett hemlighet i åtskilliga afseenden nödig samt;

att direktörernas handlingssätt alldrig i något fall motiverats af egennyttan, flärd eller svek.

Särskildt yttrade min far att han som han uttryckte sig "icke häftade för ett kopparöres enskild skuld till diskontverket", hvilket styrktes af advokatfiskalen Kruses ofvan anförda uppgift, "att diskontverket ej på honom komme att göra någon förlust;" - **att** vid undersökningen blifvit utredt, det han ej deltagit i en mycket stor mängd af de åtgärder och beslut, som advokatfiskalerna fört direktionen till last, deribland i synnerhet, att under hans vistande i Stockholm ifrån den 27 November 1815 till den 6 Februari 1816 Ståhles och Kocks skulder till diskonten blifvit honom fullkomligt ovetande högst betydligt ökade samt början gjord med utbyte af de för deras lån ställda hypotek emot mindre säkra dokument;¹¹⁰ - att när han efter sin hemkomst underrättats om de sålunda begångna felen, han, i anseende till **dels** verkets dåvarande ställning; **dels** de stora lånebiträden, för hvilka i synnerhet Ståhle redan var bokförd, samt **dels** de kända förbindelserna emellan icke allenast Ståhle och Kock, utan äfven emellan den förre och en stor del af Malmö handlande samt öfriga invånare, funnit, att, derest Kock lemnades utan understöd vid förefallande behof och derigenom nödgades cedera, det samma skulle ofelbart inträffa med Ståhle och att dennes session skulle medföra ganska många andras inom staden, - samt **att** han för den skuld, och då han ej kunde rätta de begångna felen, i afsigt att rädda staden från ruin och diskonten från att störtas, hellre än att uppträda i den förhatliga rollen af angifvare, hvilket sannolikt skulle vållat nämnda två stora olyckor, förteg hvad han fått veta och deltog uti ytterligare understöds beviljande samt blottställde sig för de möjligen svåra följderna häraf för sin person. Dessutom - så sade han mig, kommen till den ålder, att jag kunde förstå sådant - teg han af två andra anledningar: den ena, att om Malmö diskont föll, detta skulle verka till rubbning af förtroendet för Göteborgs och Götakanalbolags diskonter samt vålla äfven deras fall och således en stor riksolycka, samt, den andra, att han fullt och fast trodde, att, om Malmö diskontverks oktroj finge, **dels**, såsom rikets ständer vid 1815 års riksdag beslutat, ostördt bibehållas till 1820 års slut och än vidare förlängas, samt **dels** försigtigare än förut fortsätta sin verksamhet, verket skulle trots svåra förluster, förmedelst reserverade årliga vinster, kunna reda sig;¹¹² men att han ej vågat försvarsvis

framställa dessa motiv för hvad han gjort sedan Malmö diskont och i följd deraf äfven de två andra diskonterna störtats af Carl Johan, emedan denne i sista hand skulle blifva hans domare. Hans nu anförda meningar delades af flera utmärkta män under och efter diskontverkets utredning samt uttalades offentligen af den märkvärdige skriftställaren, kaptenen A. Lindeberg å sid. 260 i andra delen af hans år 1839 utgifna arbete med titel "Bidrag till Sveriges historia efter den 5 November 1810," hvarest följande stod att läsa: "Vid 1817-1818 års riksdag är den märkvärdigaste af alla regeringens åtgärder sjelfva anledningen till riksdagens sammankallande. Malmö diskont hade, genom åtskilliga oriktiga åtgärder af direktörerne, för vidt utsträckt sin rörelse, sålunda vållat dess sedlars misskredit och derigenom äfven rubbat förtroendet till de båda andra diskonterna. Nu utgjordes likväl Malmö diskont af ett enskildt bolag, som hade sina bestämda rättigheter med deremot svarande förbindelser. Bland de hufvudsakligaste af förra slaget var direktionens tillsättande och bland de senare ansvarigheten för verkets sedlar.

Hade man lemnat sakerna åt sin egen gång, så hade alltsammans kunnat i laglig och ordentlig väg reda sig sjelft, fordringsegarne erhållit sin tillständiga rätt, förvirringen upphöra sedan första öfverraskningen förgått och rörelsen småningom återvända på sina utstakade vägar. Nu inblandade sig regeringen i frågan, afsatte egenmäktigt verkets styrelse, tillsatte en annan och, som ständerne förmåddes ingå på hennes planer, upphäfdde man de gifna privilegierna, belastade staten med diskonternas utredning, rubbade alla kreditförhållanden i landet, ruinerade derigenom mångfaldiga näringsidkare och landthushållare samt ådrog staten kostnader, hvilkas belopp är nästan omöjligt att bestämma och hvaraf det sista bedröfliga resultatet nyligen uppenbarat sig, då man i Stockholm på offentlig auktion försållt icke mindre än 370.000 rdlr af nämnda diskonternas fordringar för 800 rdlr, en summa lika lumpen till sitt belopp, som idén om dess erhållande är ovärdig för staten, hvilken sålunda efter 21 år blottställer de redan förut alltför beklagansvärda gäldenärerne eller svarandenas barn och arvingar för en möjligen egennyttig spekulants hårda behandling, hvarifrån de så mycket mer bort förskonas, som det hufvudsakligen var staten, som genom sin onödiga och olagliga inblandning i frågan, vållat deras oförmögenhet att betala."

I utslag af den 27 Juni 1818 pröfvade Svea hofrätt "i förmåga af 16 kap. 4 § handelsbalken, 8 kap. 2 och 3 §§ samt 61 kap. 1 § missgerningsbalken rättvist, det skulle Nordlindh, Björkman och Falkman, jemte det Nordlindh förklarades förlustig sin innehafvande borgmästaretjenst, mista äran, ställas i halsjern vid en påle på allmänt torg i Malmö att skämmas i två timmar och derefter Nordlindh och Björkman i 10 och Falkman i 5 år hållas till allmänt arbete å Varbergs fästning, hvarjemte de kändes skyldiga att, en för alla och alla för en, så till kapital som ränta, ansvara för ersättning af all den förlust, som genom deras lagstridiga och oredliga förvaltning blifvit **diskontverket** tillskyndad."

Hofrätten hade bestämt **dels** direktörernes straff efter andra och mildare lagrum, än som blifvit ifrågasatt af advokatfiskalerne – Kruse hade till och med yrkat dödsstraff – och **dels** de förras ersättningskyldighet på helt annat sätt, än de senare yrkat, hvilket var helt naturligt, emedan diskontverket, när det störtades, **ej hade någon skuld hvarken till statsverket eller banken.**

Öfver hofrättens utslag anfördes besvär hos kungl. majt. af både advokatfiskalerne och direktörerne, det är lätt att förstå i hvilka ändamål.

Kungl. majts. utslag i målet, högst ovanligt **underskrifvet af Carl Johan**, utfärdades den 29 Mars 1819 och deruti "fann kungl. majt. jemlikt 16 kap. 3 och 4 §§ handelsbalken, jemförda med 15 § i kungl. stadgan om konkurser af den 26 Juni 1798, Nordlindh, Björkman och Falkman hafva gjort sig skyldiga att, jemte förlust för Nordlindh af dess innehafvande borgmästare tjenst samt för honom och Björkman af kommerseråds namn och värdighet, varda ställda i halsjern för påle å Malmö torg att skämmas i två timmar,

samt derefter hållas till allmänt arbete på Varbergs fästning, Nordlindh och Björkman i fem och Falkman i tre års tid; hvarförutan Nordlindh, Björkman och Falkman skulle, en för alla och alla för en, ersätta all skada till diskontverkets samtliga fordringsegare." Nordlindhs och Björkmans ordnar blefvo dem enligt ordenskapitlets beslut framtagna.

Genom nämnda utslag hade direktörernes straff blifvit bestämdt icke allenast efter andra lagrum, än de af dels advokatfiskalerna och dels hofrätten åberopade – hvilket föranleder till den icke oskäligen misstanken, att intet lagrum fanns, hvarefter direktörernes fel med full rätt kunde bedömas, utan äfven med förbiseende af 35:te domarregeln, som innehåller: "Man skall icke alltid döma om gerningar, såsom de gjorde och skedde äro, utan man måste tillse, i hvad akt och mening de äro gjorda."

Nu söktes nåd af de dömde och deras hustrur – för Nordlindh äfven af hans barn och måg – samt af deputerade för Malmö stads handlande och borgerskap. Dessutom intresserade sig dels landshöfdingen af Klinteberg för alla de dömde och dels särskildt för min far professorerne vid Lunds universitet M. Norberg, E. Tegnér samt C.A. Agardh, hvilka alla skrefvo bevekande bref i ämnet till universitetskansler, utrikesstatsministeren grefve L. von Engeström, på sätt synes af dennes efterlemnade, nu i kungl. biblioteket förvarade brefsamling. Och i utslag af den 13 Maj 1819 förklarade kungl. majt. sig vilja "af nåd förskona Nordlindh, Björkman och Falkman från att varda stälde vid påle i halsjern och tillåta, att de, såsom sjuklige, måtte den ådömde fängelsetiden förblifva å Malmö citadell utan arbete, hvaremot de komme att, utöfver samma tid, hållas derstädes i ytterligare fängelse tills vidare och intill dess kungl. majt. funne skäl annorlunda förordna."

Detta senare synes egentligen hafva gällt Nordlindh. Visst är, att min fader behandlades företrädesvis mildt, ty han fick snart under dagarne vistas i sin hustrus hem i staden och den 11 Juni 1822 beslöt Kungl. majt, att han, ej de andre direktörerna, skulle på fri fot försättas, hvilket inom 8 dagar derefter gick i verkställighet.

Seneca har yttrat: "Stark är en konung, när på den enskilde mannen han hämnas", och min far samt många med honom, som kände, huru Nordlindh på sätt jag här ofvan i hans biografi berättat, uti sin egenskap af ultragustavian, sårat Carl Johan, och retat hans misstänksamhet, samt skugggrädsla, trodde fullt och fast, att Carl Johan hyste ett oförsonligt hat till Nordlindh, hvars starka beskyddare och gustavianske meningsfrände excellensen grefve J. C. Toll aflidit den 21 Maj 1817, samt att detta förra var den egentliga orsaken till Malmö diskontverks störtande och dess direktörers hårda behandling. En likadan tro uttalade assessoren Crusenstolpe offentligen och **ansvarsfritt medan Carl Johan ännu lefde** å sid. 154 uti sina år 1834 utgifna "Skildringar ur det inre af dagens historia. De närvarande", och han upprepade den samma å sid. 8 i andra delen af sitt år 1845 utgifna arbete med titel "Carl Johan och Svenskarne". Denne, mot Karl Johan i högsta grad hätske smädeskrifvares berörda tro är visserligen icke mycket värd, hvarför jag ej heller här inför hans yttranden i ämnet, men nog fanns det flera icke obetydliga anledningar till den ifrågavarande tron, deribland följande. Jag har redan berättat, att när Nordlindh i April 1817 infann sig i Stockholm för att yppa Malmö diskontverks ställning och begära hjälp åt detsamma, han icke vågade uppvakta Carl Johan. – Ehuru denne veterligen alldrig kunde förlika sig med föreskriften i regeringsformens 21:sta §, att "konungen ej skall ega mer än två röster i de mål, hvilkas föredragning och afgörande han för godt finner att i högsta domstolen öfvervara", öfvervar han dock derstädes föredragningen och afgörandet af advokatfiskalernes och diskontdirektörernes besvär öfver hofrättens ofvan nämnda utslag och underskref sjelf högsta domstolens, för dem det angick, grymma utslag af den 29 Mars 1819 i anledning af samma besvär, hvilket berättigar till det antagandet, att han fäst synnerlig vikt vid detta måls pröfning och straffets bestämmande i öfverensstämmelse med sin mening.¹¹³ – När han sedermera den 13 Maj beviljade direktörerna nåd, så skedde detta med vilkor

de, att utöfver den i sistberörda utslag ådömda fängelsetiden, skulle ehuru erkändt sjuklige, hållas "i ytterligare fängelse tills vidare och intill dess Kungl. majt. funne skäl annorlunda förordna", hvarmed sannolikt meningen var, att Karl Johan ville hafva Nordlindh i sina händer. I dem hölls han äfven till dess han blifvit åtminstone lekamligen förstörd, hvarefter han befriades från fängelset och kort tid derefter, eller den 14 Januari 1825, afled. – Götakanalbolags diskontverk var byggdt på samma grunder, som Malmös, samt hade, likasom detta, både fått betydligt understöd af statsmedel, senast den 15 Februari 1817,¹¹⁴ och styrts i strid med reglementet för det samma. Det senare synes af en till bankofullmäktige af dess ombud, Evelius, den 13 Mars 1818 afgifven berättelse, enligt hvilken Götakanalbolags diskontverks utlåningar bestego sig till icke mindre än 3.619.850 rdlr, deraf kanalens s.k. arbetskassa fått 1.100.000 rdlr, som totalt förlorades, och för öfrigt voro af de utlånta medlen 83.340 rdlr osäkra samt 246.405 rdlr tvifvelaktiga, utan att nämna de lån, som till ett belopp af 470.304 rdlr, allt bko, beviljats mot hypotek af aktier i Göta kanal, hvilkas värde snart nedgick till noll, hvarefter allt är uppenbart att äfven detta diskontverk, till följd af dess förvaltning, var på obestånd fullt lika mycket som Malmös.¹¹⁵

Men detta oaktadt, och ehuru, såsom jag redan ådagalagt, statsverket vid de begge verkens slutliga utredning förlorade på Götakanalbolags diskont 913.909 rdlr men på Malmös endast 430.248 rdlr, blefvo det först nämnda verkets direktörer, deribland den namnkunnige kommerserådet B. H. Santesson, icke lagförda, och Santesson åtnjöt så länge han lefde Karl Johans ynnest i hög grad.

Jag nämnde nyss Götakanalbolags och Malmö diskontverks "slutliga utredning". Under denna gjordes, åtminstone beträffande sistnämnde diskont, en upptäckt, som föranledde till en ny undersökning, hvilken börjades i Malmö den 5 December 1821 och slutades den 3 December 1822.¹¹⁶ Härom berättar Halling å sid. 175 ordagrant följande: "När banken kommit till slut med diskontassignationernas inlösen, upptäcktes, att deras belopp, med något mera än 11.000 rdlr öfversteg det belopp, som enligt räkenskaperna borde vara utelöpande. Detta föranledde en vidlyftig öfverläggning inom bankostyrelsen, hvilken slutades dermed, att en speciel nummerförteckning öfver alla sedan diskontverkets början utlånade assignationer skulle upprättas och deruti afprickas alla de inlöste. Genom detta i sanning herkuliska arbete, som efter bankostil måste ske genom särskildt dertill utsedde personer och emot särskildt arfvode, utröntes, att af vissa nummer 2 å 3 assignationsexemplar blifvit föredede och infriade. Sådant kunde ej aflöpa för detta pris, utan sedan folianter härom blifvit växlade mellan banko- och riksgäldsfullmäktige, blef man ense, att en undersökning skulle försiggå efter Svea hofrätts förordnande vid rådstufvurätten i Malmö, som åter fick sig en särskild ordförande uti sedermera justitierådet Schmitt. Efter trenne månaders arbete härmed under vintern 1821-1822, i närvaro af en annan Smitt, såsom riksgäldskontorets ombud och särskildt tillförordnad justitiekanslerens ombud, samt genom förhör med alla de ännu lefvande diskontdirektörer, kamererare, bokhållare, ombudsmän, registratorer, kontorsskrifvare och vaktmästare m.fl. om hvar enda af de flere hundrade dupplett- och tripplettassignationerna, som voro i fråga, kom man till det resultat, att det hela var och förblef en gåta. Vid påföljande 1823 års riksdag togo ständerna, då de åter hemsöktes med denna riksvigtiga fråga, det kloka parti att yttra, det de ej ville våga flera ord på den saken, som kostat artigt nog redan, utan fick dervid bero. Ensamt riksgäldskontorets ombuds hitresa och vistande här å 10 rdlr bko om dagen, lärers kostat öfver 1.000 rdlr bko, hvartill kommo särskilde ordförandens och åklagarens reseräkningar."

Serfkildte
Rådhus-Rättens
i Malmö
undersökning,
angående de
emot f. d. Directeurerne
wid Discont-Banket derstädes
anmärkta olagligheter.

Första Delen.

Lund, 1818.
Tryckt uti Beringfka Bötterkeriet.

*Titelsida till rådhusrättens undersökningsprotokoll,
tryckt 1818.*

Noter till trettiondeåttonde berättelsen

- 1 På framställning af rikets år 1818 församlade ständer, blef detta förbud, genom kungl. kungörelse af den 18 Mars samma år, upphäft, emedan Kungl. majt. "funnit samma förbud, hvars ändamål varit att för rikets ständers bank bereda tillgång på erforderligt silfver till den då förestående realisationens verkställande, för närvarande tid ej kunde anses lämpligt, då de särskilda skäl och omständigheter, som dertill hufvudsakligen gifvit anledning, redan före detta upphört." Jo, jo men! Icke blott allt öfverflödigt silfver, utan äfven nästan allt silfvermynt hade ingått till banken. Det senare var så rart, att det, der det icke, såsom jag redan berättat, "lades på kistbotten", såldes på offentliga auktioner. Derom vittnar, bland annat, en så lydande i Malmö Tidning för den 21 December 1816 införd kungörelse:
"Nästa Tisdags f.m. kl. 11 blifva på stadens auktionskammare försälda 225 rdrlr banko i silfverpenningar."
- 2 Skogman I:114, 116, 120, 121.
- 3 Såsom ganska märklig, anser jag mig här böra meddela 12:te punkten i Malmö recess af den 18 September 1662 så lydande: "Till köphandelns bättre befordrande synes vara angeläget, att ett kontor i Malmö eller Landskrona upprättades, som korresponderade med Stockholms bank, att lisa den bekostnad och olägenhet, som det svåra myntet med sig hafver och eljest i annan måtto facilitera negotien, och deraf njuta den kommoditet som bankoväsendet med sig hafver."
- 4 Benämningarna "diskontinrättning" och "diskontkontor" utbyttes snart, både i tal och skrift, mot benämningen "diskontverk", eller och blott "diskont".
- 5 Aktiernas antal skulle således vara 2.000.
- 6 Enligt kungl. kungörelse af den 23 Juli 1803, skulle detta ske den 29 Augusti samma år.
- 7 Märk detta hårda vilkor, dertill kom, att den despotiske Gustaf IV Adolf, i bref af den 31 Januari 1804, sedan aktieteckningen var fullbordad och aktiebref utfärdade samt föreskrifna inbetalningar derå gjorda, dekreterade, att riksbanken skulle ega rätt till full betalning, så till kapital som ränta, i diskontverkets alla tillgångar framför samtliga aktieegarne för deras uti verket insatte kapital och för samma verks alla öfriga fordringsägare. Jfr Undersökning III:139.
- 8 Enligt Mengel blefvo på begäran af direktionen, tiderna för revisionens och bolagsstämman sammanträden af Kungl. majt. år 1806 ändrade till den 1 och 14 Juni årligen. De höllos ock å nämnda tider efter berörda år.
- 9 Se Skogman II:32, 74; Bergfalk s. 101; Schinkel X:76; Sveriges historia VI:66.
- 10 Enligt Bergfalk s. 100, förforo alla diskontverken på samma sätt.
- 11 Halling s. 35.
- 12 Malmö stads och läns vapen.
- 13 Namn och siffror äro skrifna, men allt annat tryckt med större fula svenska stilen.
- 14 Arfvoden och löner samt antalet tjenstemän blefvo framdeles ökade.
- 15 Mengel; Undersökning.
- 16 Om rätta förhållandet härutinnan, se förordet till detta arbete.
- 17 Räkningen öfver silfver eller grundfonden kallades nr 1 och den öfver enskildes depositioner nr 2.
- 18 Original-assignationer finnas i nordiska museet och bland konsthandlanden Bukowskis samlingar.
- 19 Nordlindh s. 8, 9, 66; Mengel.
- 20 Mengel.
- 21 Detta år hade direktionen likväl börjat utgifva lån på fingerade namn, under hvilka var tecknad ordet "genom" och den verkliga låntagarens, en redan varande, för soliditet känd gäldenärs namn, hvarigenom denne erhöill större lån, än han enligt reglementet bort få. Se undersökning III:144, m.fl.
- 22 Mengel. - Enligt Skogman II:32, 40, fick Göta-kanalbolags diskont, uti det för den samma, den 11 April 1810 utfärdade reglementet, tillåtelse att å löpande räkning på riksbanken utfärda assignationer å minst 5 rdrlr och voro vid det årets slut i allmänna rörelsen utelöpande, utom banko- och riksgäldssedlar, af de tre diskontverken, utgifna förbindelser och assignationer till ett sammanräknadt belopp af 5.792.000 rdrlr bko.
- 23 Skogman II:32; Sveriges historia VI:66.
- 24 Undersökning III:144; Mengel; Bergfalk s. 100.
- 25 Fyra originala treprocentsreverser finnas ibland konsthandlanden Bukowskis samlingar.
- 26 Orsaken till denna anmärkning var, att de ifrågavarande treprocentsreverser ej gingo i allmänna rörelsen såsom penningar, hvarföre många af deras innehafvare, för att skaffa sig de senare, måste anlita åtskilliga personer, som tillbytade sig reverserna mot gångbart mynt och derför läto dyrt betala sig. Häröfver finnes en ohygglig berättelse hos Halling s.143.
- 27 Mengel. Bestyrkt afskrift af nyss nämnda decharge finnes i borgareståndets protokoll för den 20 Juli 1815.
- 28 Schinkel IX:118.
- 29 Bergfalk s. 103; Schinkel IX:281 och X:75; Sveriges historia VI:67.
- 29a Riksdagsbeslutet den 9 Aug. 1815: § 21; Undersökning III:136; Mengel; Skogman II:60; Schinkel IX:140 och X:76; Halling s. 144.
- 30 Undersökning, I:140 och III:138; Mengel; Forsell LXXXIV - LXXXVII.
- 31 Nordlindh s. 74; Mengel.
- 32 Mengel. Han var sväger med Klinteberg och det kan för den skuld icke misstänkas, att hans af ofvan anförda uppgifter äro riktiga.

- 33 Mengel.
- 34 Undersökning I:19, 32 m.fl.; Mengel; Halling s. 147.
- 35 Mengel; Undersökning II:66 och III:138. Enligt Skogman II:61, utgjorde de tre diskonternes utelöpande assignationer och reverser vid 1815 års slut tillsammans 6.046.000 rdlr bko.
- 36 Undersökning III:97, 138; Mengel.
- 37 Nordlindh s. 11.
- 38 Jfr Nordlindh s. 13 o.f. Ut i den biografi, som C. W. Liljecrona författat öfver excellensen Toll och fått införd i Biografiskt lexikon, läses å s. 253; Då kronprinsen år 1813 öfvergick med en del af armén till Tyskland förordnades Toll att kommandera den armé, som sammandrogs i Skåne, och en liten eskader af örlogs- och skårgårdsfartyg, som stationerades i Sundet, ställdes äfven under hans befäl. "All slags kommunikation emellan Skåne och Se-land spärrades på det strängaste, och till och med då några köpmän i Skåne förstätt skaffa sig konungens licenser af öfverföra några laddningar svenska produkter till danmark, lät Toll förhindra de tillämnade expeditionerne. Licenserna innehöllo nemligen det vilkor, att Toll för hvarje casus skulle utlåta sig och få besluta efter omständigheterna". Det förra är santt, men icke det senare, åtminstone beträffande de licenser, som Ståhle fick. (Se följande noter).
- 39 Halling s. 157, 158.
- 40 Af notarius publicus bestyrkt afskrift utaf denna resolution är tryckt i undersökning II:92. Den är meddelad utan annat vilkor, än att utförseln af varorna - 3.000 skeppund stångjern, 1.000 lispund kalsinerad pottaska och 1.000 tunnor tjära - skulle ske "på sökandens eget äfventyr" och "mot erläggande af derför fastställda tullafgifter", men likväl förbjöds samma utförsel af Militärbefälhafvaren Toll.
- 41 Detta öfverensstämmer fullkomligt med det kungliga beslutet, utaf hvilket af notarius publicus bestyrkt afskrift är tryckt i undersökning II:93. Någon rättighet för Toll, att omintet göra verkan af resolutionen, innehålles ej deruti.
- 42 Undersökning II:84-91.
- 43 Undersökning I:137, 139, 160; II:4.
- 44 Imitation efter Tegnér i Axel.
- 45 Schinkel IX:278, 279, 284-286. Jfr Forssell s. LXXXVIII o.f. hvarest bland annat, anföras dels efter ett bref från Hans Järta: "Kronprinsen lider kroppsligen af bekymmer för kursnoteringen och depenserar sina penningar och sitt lugn för några rader i Dagbladet, som jag försäkrat honom att ingen i landsorten läser. Hans tankar i detta ämne kunna af intet raisonnement och ingen erfarenhet ändras. Han pinar sig och andra med bekymmer i detta ämne och slutar med att göra sig skada i mer än ett afseende genom sin envishet härutinnan. Men han tror sig vara klok finansier och beklagar, att vi andra ej äro det", - samt dels att kronprinsen i December månad 1816 yrkat, att alla växlar, dragna till högre kurs, än 100 skillingar, måtte beläggas med utgående tull, hvaraf säljaren och köparen borde betala hälften hvar, och att denna tull skulle utgöra 1 sk. svenskt pr rdlr Hamburgerbanko för hvarje sk., som öfversteg kursen af 100 sk, äfvensom att alla trasenters och remittenters namn måtte blifva i allmänna tidningarne kungjorda - allt till hämmande af de "brottsliga planerna att nedsätta vårt mynts värde".
- 46 Halling s. 147; Undersökning III:138; Mengel.
- 47 Undersökning III:96; Nordlindh s. 75.
- 48 Ständerne hade, enligt Mengel, och protokollet vid diskontrevisionen den 1 Juni 1816, bestämt verkets utlåningssumma till högst 1.842.433 rdlr 26 sk. 8 r. eller hvad den var vid 1814 års slut, och i slutet af Maj 1816 var den också nedsatt till 1.838.320 rdlr 17 sk. 5 r., allt bko.
- 49 Rikets ständers revisorers berättelse af den 10 November 1817; Undersökning III:95.
- 50 Schinkel IX:297.
- 51 Mengel.
- 52 Bestyrkt afskrift af denna handling finnes hos Nordlindh s. 75.
- 53 Halling s. 162, jfr undersökning III:135 och Mengel, samt "protokoll hållet vid extra bolagsstämma med aktieeigarne i Malmö bankodiskontverker den 8 och 9 Januari 1818".
- 54 Enligt Skogman II:73, utgjorde de tre diskonternas utelöpande assignationer och reverser vid 1816 års slut tillsammans 5.767.000 rdlr bko.
- 55 Halling s. 159; jfr Undersökning III:86 m.fl. och Mengel.
- 56 Halling s. 160; 1818 års ofvan åberopade bolagsstämmoprotokoll.
- 57 Mengel.
- 58 Undersökning I:9, 22 o.f.
- 59 Halling s. 159; Han förde protokollet vid bolagsstämman. Jfr Mengel.
- 60 Halling s. 162.
- 61 Mengel.
- 62 Halling s. 160; Mengel.
- 63 Halling s. 160, 161; 1818 års bolagsstämmo-protokoll.
- 64 Halling s. 162, Mengel.
- 65 Halling s. 163, 164; Undersökning I:10; Mengel.
- 66 Halling s. 162; Mengel.
- 67 Undersökning I:9.
- 68 Undersökning III:6, 7, 8.
- 69 Mengel.
- 70 Halling s. 164, 171; Undersökning I:7 och II:92.
- 71 Forssell XCIII.
- 72 Årstrycket.
- 73 Jfr Forssell LXXXVII.
- 74 Mengel; Undersökning I:7.
- 75 Årstrycket.
- 76 Skogman II:75, 78; Bergfalk s. 104 och 106; Schinkel X:78, 96; Halling s. 169, 170; Bergfalk

säger på anf. st., att "en mängd egendomar såldes på utmätningsauktioner för mindre, än tegelstenen, hvarmed husen blifvit byggda, kostat". Visst är, att min fars gård, en af de största i Malmö och belägen vid stadens förnämsta gata, i hvilken intecknats 8.344 rdlr, som ansågs obetydligt emot gårdens verkliga värde, år 1818 såldes på offentlig auktion för endast 4.000 rdlr, allt bko.

- 77 Årstrycket.
 78 Kungl. majts. ofvan åberopade berättelse af den 27 Nov. 1817; Halling s. 170.
 79 Årstrycket.
 80 Den samme "högaktade" Kruse, hvars förfarande som revisor å bankens vägnar blifvit här ofvan ådagaladt.
 81 Bankens säkerhet för dess, på groft ockrarerätt åt diskonten lemnade försträckningar, var visserligen tillräckligt bevarad, (jfr Halling s. 162) ty han hade i sitt förvar dels diskontens fond å 100.000 rdlr i silfver och all dess, uti dess depositionskontor i Stockholm tagna egendom; dels, enligt Mengel, och 1818 års bolagsstämmoprotokoll, 170.000 rdlr bko, hvilka tillhörde diskonten, och dels de af Kruse från Björkman emottagna värdepapper (se sid 467), för att icke nämna kvarstads rätt å de tre så väl direktörernes som störste gäldenärernes fasta och lösa egendom. **Också förlorade banken ej ett enda runnstycke på diskonten, af hvilken den deremot haft stora, årliga inkomster hvarom mera längre ned.**
 82 Undersökning I:5-9.
 83 Mengel.
 84 Undersökning I:30 och III:37, 139. Protokoll vid extra bolagsstämma den 8 och 9 Jan. 1818 med aktiegarne i diskontverket; Mengel; Halling s. 165, 174.
 85 Undersökning I:II; Mengel; Halling s. 165, 166.
 86 Halling s. 166-168.
 87 Undersökning I:II.
 88 Halling s. 168, 169.
 89 Utom de nu nämnda fyra rådmännen, funnos två andra, nämligen J. Wollmar och H. A. Falkman, begge jäfvtiga att deltaga i undersökningen.
 90 Undersökning I:3-5.
 91 Undersökning I:10.
 92 Undersökning I:14-16.
 93 Undersökning I:16, 17.
 94 Undersökning I:17-21.
 95 Jfr Halling s. 171.
 96 Undersökning III:108, 129.
 97 De hade bestått, utom i varor och aktier, jemväl uti borgensförbindelser af dels handlandena i Malmö J. Thomsson för 2.300 rdlr, F. & G. Bark för 553 rdlr 16 sk., H. Thomsson för 10.200 rdlr, N. Falkman för 8.150 rdlr, H. J. B. Rickter för 3.350 rdlr, Sjöbeck & Hammar för 600 rdlr, C. Klefberg för 4.344 rdlr, L. Kockum för 4.400 rdlr, M. Flensburg för 14.408 rdlr, P. Ståhle för 67.888 rdlr, G. Schjoberg för 13.186

rdlr, O. Holmstedt för 2.700 rdlr och D. Riber för 26.291 rdlr, samt dels kopparslagaren C. E. Silow för 600 rdlr, regementspastorn och godsegaren Antonsson för 51.550 rdlr, garfvaren C. Kockum för 800 rdlr och majoren samt godsegaren Silfverschöld för 8.200 rdlr, tillsammans 220.020 rdlr allt bko. De flesta af de nu namngifvna männen hade med hvarandra och med andra affärsmän i Malmö så beskaffade affärer, att, om de förra ej på det af Nordlindh och Björkman vidtagna sättet blifvit befriade från sina borgensförbindelser, hela Malmö stad förvandlats till, snart sagdt, ett stort samhälle af endast fattige och nästan all handel och rörelse derstädes upphört. För att förekomma detta och emedan Ståhle, Kock samt Malmros ansåges omöjliga att rädda från undergång, vidtog den ifrågavarande åtgärden. Motivet derför var således godt, men åtgärden dock olaglig. Halling säger å sid. 172, "att emot slutet af diskontens tillvaro alla Ståhles, Kocks och Malmros' förbindelser med mera och mindre säkra löfstmän och andra säkerheter blifvit utbytta, så att endast dessa tre för hvarandra stodo i borgen med undantag af några få lån, derför ännu hypoteker funnos, ehuru i allmänhet utan värde."

Här må det upplysningsvis meddelas, att Kock var svåger med Nordlindh, men Ståhle och Malmros ej i slägt med honom eller de två andra direktörerne.

- 98 Ofvanstående skrifter och utslag m.m. finnas i undersökningen III:143-152.
 99 Jfr Halling s. 172.
 100 Undersökning III:124-142.
 101 Denna benämning hade alldrig tillförne begagnats.
 102 Årstrycket.
 103 Mengel; Halling s. II och 174. Malmö Tidning nr 41, 1818.
 104 Jfr Undersökning II:26, Mengel och Halling s. 175. F. Bark hade flyttat från Malmö till Ö. Karaby i Onsjö härad, men bevakningen skedde vid Malmö rådhusrätt. Malmros bodde på Kronedal i Torna härad, men bevakningen skedde vid Bara häradsrätt, som med Torna härad hade gemensam tingsstad i Dalby.
 105 Mengel.
 106 Årstrycket.
 107 Skogman II:90; Bergfalk s. 108.
 108 Alla härefter följande uppgifter om rättegången och dess följder, äro grundade på af mig innehafvande handlingar.
 109 Skogman, ostridigt en af vårt lands utmärktaste män i många afscenden och sedan den 3 April 1821 tillförordnad statssekreterare för handels- och finansärenden samt således väl bekant med utredningen af diskontverket, har (II:74) yttrat: "Såsom dessa inrättningar voro uppställda, var det mera underligt, att de hade kunnat bära sig så länge, än att de nödgades inställa uppfyllandet af sina förbindelser, hvil-

ken, af sjelfva deras organisation härrörande, nödvändighet visserligen påskyndades af oklok och till en del oredig förvaltning."

- 110 Se om detta allt undersökning I:19, 32, 74, 116; II:29, 31, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 47, 51, 52, 53, 59, 63, 66, 74, 99, 102, 105, 125, 126, 144, 152, 154, och III:24, 47, 57, 80, 82, 94, 98, 112, 136, 145-147 samt kort relation s. 3-5.
- 112 Jfr kort relation sid. der samma tankar yttras.
- 113 Fryxell berättar å s. 232: "Bidrag till Sveriges historia efter 1772", enligt uppgift af justitierå-

det E.W. Bredberg, som var en i högsta grad aktnings- och trovärdig man, att Carl Johan "sökte inverka på domare i tryckfrihetsmål". Med kännedom härom, torde det ock kunna antagas att han sökte inverka på domare i andra mål, för hvars bedömande han särskildt intresserade sig. Härpå finnes äfven ett ovederläggligt mycket fult bevis hos Schinkel X:142-144.

- 114 Bergfalk s. 104.
- 115 Jfr Halling s. 170.
- 116 Friberg s. 118.

Trettiondenionde berättelsen

Om Malmöhus läns Kungl. hushållssällskap, skånska provinsens hushållsförening och jordbruksskolan på Orup

Kungl. landtbruksakademien stiftades den 28 December 1811 och ålades i de stadgar, som för henne samma dag utfärdades, ibland annat, "att söka befordra inrättande af hushållssällskap i de orter af riket, der sådan inrättning icke finnes vidtagen". Detta åliggande fullgjorde akademien i en till kungl. majt. stäld skrifvelse af den 5 Augusti 1813, med hvilken hon öfverlemnade en af henne författad "plan till ett hushållnings-sällskap, allmänt för ett helt län"; och sedan denna plan af Kungl. Majt. gillats, afläts den 7 September 1813 ett bref till landshöfdingen i Malmöhus län, V. af Klinteberg, med befallning, att inom sitt län, "så fort sig göra läte, till behörig verkställighet befordra" samma plan, enligt hvilken, bland annat, landshöfdingen skulle vara ständig ordförande i sällskapet och **dels** kan utnämna tolf ledamöter, "deribland de inom länet vistande ledamöter af Kungl. landtbruks- och Kungl. vetenskapsakademierna borde inbegripas"; **dels** dessa tolf "genast genom val bland länets öfrige invånare, föröka ledamöternes antal till en storlek, lämpad efter omständigheterna"; **dels**, sedan sålunda tjugo ledamöter blifvit utsedde, dessa välja sekreterare och skattmästare, och **dels** slutligen ordföranden utnämna tre samt sällskapet välja tre ledamöter för att med honom, sekreteraren och skattmästaren "utgöra ett förvaltningsutskott till alla angelägna ärendens beredning samt utförande af sällskapets företag".

Den 3 Oktober 1813 höll af Klinteberg sammanträde på landskansliet i Malmö med af honom utsedde tolf ledamöter i det blifvande sällskapet, nemligen excellensen, grefve E. Ruuth; f.d. landshöfdingen greve T. Thott; professorerna vid Lunds akademi Retzius, Florman, Fallén och Kjellin samt friherrarna R. Macklean, och C.G. von Schwerin, alla ledamöter af landtbruks- eller vetenskapsakademierna, samt biskopen V. Faxé, landtrådet C. Cronsiö och kommerserådet Suell samt Nordlindh, hvarefter dessa tolf män till ledamöter valde kammarherren N. Trolle; öfverstelöjtnanten, grefve O. Thott; majoren, grefve Dücker; kungl. räntmästaren S. Cronsiö; professorerna vid Lunds akademi Wählin och J.A. Engeström, handlanden Karström samt min farbror, godsegaren J. Falkman på Cronetorp, af hvilka Engeström dessutom valdes till sekreterare och Karström till skattmästare. Slutligen valdes till viceordförande landshöfdingen, greve T. Thott samt förenämnde Suell och Dücker, och derefter blefvo till ledamöter i förvaltningsutskottet af Klinteberg utnämnde Faxé, O. Thott och Nordlindh samt af sällskapet valde ofvan nämnde Trolle, C. Cronsiö och Retzius.

Sedan sällskap och utskott sålunda blifvit konstituerade utarbetade det senare och godkände det förra **dels** stadgar för "Malmöhus läns Kungl. hushållssällskap", hvilka af Kungl. majt. den 24 Maj 1814 "för en tid af tre år, på försök, till efterlefnad antogos", samt **dels** instruktioner för förvaltningsutskottet, sekreteraren och skattmästaren.

Det skulle föranleda till allt för stor vidlyftighet, om jag skulle redogöra för sällskapets alla åtgärder i afsigt att motsvara ändamålet med dess inrättande. Detta måste inhämtas af dess årligen, från och med 1817, på bestämde tider utgifna tidskrift, med titel

Titelsida till Malmöhus läns
Kongl. Hushållningssällskaps
handlingar 1848.

"Malmöhus läns Kongl. hushållssällskaps handlingar". Men jag anser mig icke böra underlåta att berätta ett och annat samt hellre för mycket än för litet af mera märklig beskaffenhet.

Kort tid efter sällskapet's konstituerande ingaf godsegaren J. Falkman ett memorial till detsamma om inrättande af landtbruksskolor; men detta förslag synes icke hafva fallit de då högste styrande inom sällskapet i smaken och blef den 27 Mars 1816 hänvisadt till landshöfdinge- och biskopsembetena samt afhördes icke vidare. Att det upptogs flera år senare och att Falkman dog såsom den förste inspektören för landtbruksskolan på Orup, kommer att synas i det följande. – Sällskapet's ledamot, repslagaren i Landskrona Wahl var äfven så långt framom sin tid, att han väckte fråga om inrättande af ett "borgerligt låne- och livräntesällskap för begge könen"; men detta förslag blef nyss nämnda dag ogilladt. – Något som deremot mycket intresserade sällskapet och för hvilket det med framgång arbetade, det var hämmandet af flygsanden i länet, skogsplantering och anskaffande af godt utsäde, och den 11 April 1817 beslöt sällskapet inrätta "hushållsberedningskommittéer" i hvarje pastorat samt utfärdade instruktion för dem. För öfrigt torde det vara af intresse att känna, huru för tillfälligt behof legde arbetare samt

J. A. Engeström.

S. Karström.

T. Thott.

lagstade drängar och pigor å landet i den tid, hvarom nu är fråga aflönades. Härom förekommer uti en, den 9 September 1815 dagtecknad skrift af kyrkoherden Flensburg i Södra Rörums församling och Frosta härad, följande: "Jemte maten, har jag åt legda arbetare gifvit från den 1 Oktober till den 25 Mars 5 s. 4 r. banko för dagen, men från den 25 Mars till höstens början från 10 s. 8 r. till 16 s. banko för höstdagarne. Tjenstefolkets löner äro i proportion mycket svårare. Mången bonde har varit tvungen gifva sin dräng på året från 50 till 66 $\frac{2}{3}$ Rdlr. och sin piga från 20 till 30 Rs, allt banko." – Af Klinteberg, C. Cronsioe, Suell och Falkman synes hafva varit de verksamaste männen inom sällskapet i dettas början och den förstnämnde – icke såsom vederbort sekreteraren – skref till och med ensam den vidlyftiga berättelse, i tryck upptagande 68 sidor, som förvaltningsutskottet afgaf till sällskapet den 12 April 1817, hvarför sällskapet, på förslag af biskop Faxe, betygade författaren "sin vördnad, förbindelse och erkänsla". – Men Malmö diskontverks fall den 4 Oktober 1817 och uppdrag, som regeringen dessförinnan gifvit af Klinteberg, hade hindrat honom från att vara lika verksam som förut i sällskapets intresse; Suell hade aflidit den 15 November nyss nämnda år; sorg och nedslagenhet hade bemäktigat allas sinnen, i anledning af det finansiella betryck, som rådde öfver allt i landet, och vid sällskapets sammanträde den 29 Januari 1818 beklagade förvaltningsutskottet, från hvilket Falkman då afgick, att "både från sällskapets ledamöter och i allmänhet föremål saknats för den verksamhet, hvartill afsigten föranledde". Emellertid beslöt man att öfverse sällskapets stadgar, men fann dem vara ändamålsenliga i snart sagdt allt annat, än att sällskapet borde sammanträda endast en gång om året, emedan vid de dittills hållna sammanträdena "de tillstädeskomna ledamöternes antal stundom varit ganska ringa". – Härefter synes sällskapet hafva hvilat på sina lagrar till den 27 Januari 1824, då ett kort sammanträde hölls och det **dels** beklagades, att "kungsgården Alnarps uråldriga almskog var i betydlig mån härjad och förstörd" samt att svår åverkan skedde å Falkmans vackra planteringar å Cronetorp, ehuru han derifrån årligen "utan betalning aflät 1000:de-tal piltelningar till planteringsbefrämjande, som dock stundom blefvo använda till eldning", **dels** vitsordades att plantering af både vilda och fruktbarande träd skett samt nödiga åtgärder till hämmande af och skogs uppdragande på flygsand, allt på många ställen i länet, och **dels** meddelades, att den s.k. hospitalgården vid Lund, hvilken, enligt Kungl. bref af den 16 December 1818 "skolat användas till en experimentalfarm, för att under hushållssällskapets ledning, dana duglige och kunskapade landtbrukare samt att göra rön och försök i åkerbruket och med dess alster", på anförda skäl icke komme att af sällskapet mottagas.

Om man finge döma efter sällskapet ofvan nämnda tidskrift, så skulle det samma härefter hafva legat nere till den 31 Juli 1837, ty tidskriften vet icke af något sammanträde med sällskapet ledamöter mellan den dagen och den 27 Januari 1824. Men detta kan icke hafva helt och hållet varit förhållandet; ty af ett kungl. bref af den 30 April 1836, hvarigenom "nya stadgar för Malmöhus läns kungl. hushållssällskap" fastställdes, synas att förslag dertill utarbetats af en kommitté och blifvit af sällskapet godkändt samt med skrifvelse af den 5 December 1835 till Kungl. Majt. af dess befallningshafvande ingifvet.

Sällskapet hade vid 1837 års nyss nämnda sammanträde ny ordförande, nemligen landshöfdingen i länet, Grefve F. S. Posse, och ny sekreterare, nemligen hospitalssysslomannen, vice häradshöfdingen O. Crysander, begge i hög grad verksamma i allt, som angick sällskapet, samt ett nytt förvaltningsutskott, i hvilket ofvan omförmälde Falkman ånyo ingått. Utskottet afgaf en berättelse, hvaruti **dels** lemnades en sorglig skildring af sällskapets tillstånd under flera föregående år och anledningarne dertill; **dels** uppgafs, att den af Falkman för mer än 20 år sedan väckta frågan, om behofvet af en läroanstalt för dem, som ville egna sig åt landbruket, ånyo blifvit af flera bragt å bane samt hänvisad till behandling af en kommitté, hvilken den 17 Maj 1837 afgifvit förslag till "ett jordbruksinstitut för Skåne", i anledning hvaraf vissa åtgärder företagits, och **dels** meddelades en vidlyftig, af flera bilagor åtföljd berättelse över förhållandet med åker, äng och boskapsskötseln, skogshushållningen, binäringar, handaslöjder och konstskicklighet hos allmogen i länet", allt af mycket stort intresse; om ullkulturen; om privatbanken i Ystad och skånska hypoteksföreningen; om sparbankerne i länet m.m. Vid den ifrågavarande berättelsen äro dessutom bilagda ofvan berörda förslag till inrättande af ett jordbruksinstitut; vissa kommitterades utlåtande till kungl. Majt. angående hemmansklyfningar och jordafsöndringar i länet samt en högst intressant berättelse om den forna och då varande ställningen å det stora fideikommissgodset Trolleholm. Den 31 Juli 1838 hade sällskapet ånyo sammanträde. Nu beslöts, icke blott att Malmöhus och Kristianstad läns hushållssällskap skulle såsom det sist nämnda föreslagit, finnas "till en gemensam association under namn af **skånska provinsens hushållsförening**, utan äfven, att en jordbruksskola gemensamt för hela Skåne borde, såvida medel dertill, 40.000 rdr bko, kunde på föreslaget sätt åstadkommas, ofördröjligen tillvägbringas" samt valdes en kommitté, som, i samråd med deputerade från Kristianstads län, borde uppgöra stadgar för hushållsföreningar och verkställa beslutet om jordbruksskolor, för hvars åvägbringande af sällskapets närvarande ledamöter genast tecknades 34 aktier å 100 rdr bko för hvarje. Dessutom redogjordes för **dels**, åtgärder, hvilka vidtagits i och för silkesodlings åstadkommande i länet; för anskaffande af godt utsädeskorn och flera slags frö, samt för skydd af tillförne gjorda skogsplanteringar, och **dels** jordbrukets och boskapsskötseln samt Höganäs' stenkolsverks ställning äfvensom de mindre jordbrukarnes i Belgien hushållningssätt. - Den 14 Augusti 1839 var sällskapet ånyo församladt och då beslöts verkställande af täflingsplöjningar samt redogjordes **dels** för den ofvan nämnda jordbruksskolans inrättande, för hvilket ändamål frälseegendomen, 1/2 mantal Orup i Frosta härad blifvit köpt för 22.222 rdr 10 sk. 8.r. bko samt förslag till aktiebref, bolagsregler och stadgar antogos; **dels** för i länet bildade förlikningskommittéer och sparbanker; för skedde vägförbättringar samt för två i länet varande hvitbetsocker fabrikers tillverkningar. - Af protokollet för sällskapets sammanträde den 23 Juli 1840 synes knapt annat märkligt, än att en löjtnant C. Tenger antagits till föreståndare för jordbruksskolan; men af bilagor till detta protokoll inhemtas, bland annat, att hvitbetsodlingen i länet utvidgats, likaså odlingen af cikoria m.m.; innehållet af stadgarne för jordbruksskolan, huru ställningen derstädes var beskaffad och att ofta nämnde Falkman var skolans inspektör hvarjemte en bilaga innehåller en utförlig framställning "om sättet att nyttja ben såsom gödningsämne". - Sällskapet och dess förvaltningsutskott höllo härefter

F. S. Posse.

O. Chrysander.

årligen sammanträden, hvarvid underrättelser meddelades om landtbrukets och ladugårdsskötselns tillstånd i länet och på Orup samt elevernas undervisning derstädes; om åkerbruksredskapen, och anställda täflingsplöjningar; om anskaffadt och utdeladt godt utsädesfrö; om landtbrukets binäringar, der ibland bränvinsbränning; om skogshushållningen; om vägförbättringar och om sparbankerna, allt i länet, men något af särskildt anmärkningsvärd beskaffenhet förekom icke vidare, hvilket antagligen till en del var en följd deraf, att sällskapets sekreterare, vicehäradshöfdingen Chrysander, under de senare åren af sin tjänstgöringstid, till och med sommaren år 1845 led af svår sjuklighet. Han kunde ej heller deltaga i sällskapets sammanträde den 16 Augusti 1845, då protokollet fördes af länsnotarien, vicehäradshöfdingen H. Jungbeck och fråga förevar om ett stamhollenderie af ayschireras anläggande på Friherre Nolckens egendom Jordberga samt om nya vilkor för minimi- och maximiafgifters bestämmande i och för utarrändring af kyrko- och skolehemman inom länet, hvilket allt beslöts, samt förslag väcktes om inrättandet af ett brandstods- eller försäkringsbolag i länet, hvilket ej bifölls. När sedermera Chrysander afsagt sig sin sekreterarebefattning, så uppdrogs denna först af ordföranden den 4 Januari 1846 tills vidare och sedan af sällskapet den 26 Juni samma år enhälligt åt mig.

Jag tjänstgjorde för första gången vid förvaltningsutskottets sammanträde den 29 Februari 1846, då från alla länets delar ingått bekymmersamma underrättelser om, att potäterna året förut varit mycket hårdt angripna af en förut okänd sjukdom, mot hvars botande utskottet förgäfvos sökte utfinna något medel. Beslut fattades om hållande, hvad förut alldrig skett, af ett skånskt landtbruksmöte i Helsingborg och i förening dermed täflingsplöjning, och, på förslag af mig, dels om ändring i ofvan nämnda vilkor för minimi- och maximiafgifters bestämmande, dels om minnesteckningars författande och uppläsande vid sällskapets årssammanträden öfver aflidna, utmärkte ledamöter i sällskapet² – samt dels författande och införande för hvarje år i sällskapets tidskrift af statistiska uppgifter, rörande Skånes in- och utrikeshandel med landtmannaprodukter, hvilket allt derefter skedde. För utskottet föredrogs dessutom och trycktes sedermera i tidskriften dels en skrifvelse af den 23 Januari 1846 från den sedermera, med allt skäl så kallade, "svenska jernvägarnes fader", grefve A. E. Rosen, om jernvägars byggande i

Skåne och dels de yttranden, som i anledning deraf afgifvits af borgmästaren i Lund J. Bäckström, kaptenen vid väg- och vattenbyggnadskåren C. P. Beijer samt mig. – Den 25 Juni 1846 hade utskottet ånyo sammanträde och då utsatte det fem prisfrågor samt föreslogs pregladet af belöningsmedaljer, hvilket allt gillades vid sällskapets sammanträde näst påföljde dag, då sällskapet af ordföranden underrättades derom, att det och jordbruksskolan på Orup gjort en stor förlust genom skolans inspektörs, ofta nämnda J. Falkmans bortgång med döden den 10 Oktober 1845; att han genast blifvit efterträdd af kammarjunkaren C.A. Coijet, och att denne, emedan institutets föreståndare derefter vårdslösat sitt uppdrag, skiljt honom från detsamma. Sedan sällskapet vidare beslutat en skrifvelse till ofvan nämnde grefve Rosen om jernvägars byggande i länet, så slutade sammanträdet dermed, att jag uppläste en minnesteckning öfver nyss nämnde Falkman, hvilken sällskapet beslöt trycka i dess tidskrift. – Vid förvaltningsutskottets sammanträde den 13 Januari 1847 meddelades utförliga underrättelser om landtbrukets och hvad dertill hörer tillstånd i länet under år 1846 och föredrogos skrivelser från kungl. majt. af den 4 Augusti 1846, om tillåtelse för sällskapet att låta preglas och utdela belöningsmedaljer, samt professoren E. Fries och tobaksfabrikören F. H. Kockum, om tobakskulturen i länet, hvilka två skrivelser skulle delgifvas länets tobaksplantörer. Utskottet hade ånyo sammanträdt den 21 Juli 1847, då underrättelser meddelades om årets gröda i länet; om vidtagna åtgärder, i afsigt att dels förskaffa dem, som sådant önskade, undervisning i den s.k. dubbelspinningsmetoden. dels undersöka länet i geologiskt afseende; dels anställa en veterinärläkare för Frosta härad på Orup; dels verkställa täflingsplöjning och kreatursutställning i närheten af Hörby samt dels om inrättande af sparbanker å länets landsbygd, hvarjemte tre nya prisfrågor utsattes. – Den 22 i sist nämnda månad hade sällskapet sammanträde, då utskottets nyss omförmälde åtgärder godkändes, flera belöningar för odlingsflit m.m. utdelades och professor J. Rabbén föredrog en del af den förträffliga minnesteckning, som han författat öfver Friherre Rutger Macklean, hvilken trycktes i tidskriften med tillägg och anmärkningar af mig. Af ett uti tidskriften äfven intaget protokoll, hållet vid skånska provinsens hushållsförenings direktion på Orup den 6 September 1847 synes, bland annat, att nyss nämnde Rabbén blifvit föreståndare derstädes den 1 November 1846 och att nya stadgar för institutet antagits. – I egenskap af utgifvare utaf sällskapets ofta nämnda tidskrift, hade jag redan år 1846 börjat i densamma införa smärre, allmännyttiga afhandlingar³ t.ex. det årets "kort underrättelse om sättet att samla potatisfrö, utså det och uppdraga samt vårda planterna", af konstträdmästaren G. Zander, samt "beskrifning öfver åkerbruksskolonien i Mettray;" och som detta vann allmänt bifall samt förskaffade sällskapet många nya ledamöter, ty tidskriften utdelades gratis till dem, så fortfor jag härmed och införde i den samma år 1847 en uppsats af G. af Trolle "om Malmö förstadsboars sätt att sköta odlingen af grönsaker;" en af J.A. Rossing "om silkesodling på Lilla Katrine-lund vid Göteborg"; en "om Gripenbergska såningsmaskiner" och en "om en ny rotväxt", kallad la Potate, som har mycken likhet med potatis, men tillhör ett helt annat botaniskt släkte, dessa begge uppsatser hemtade från post- och inrikestidningar, samt vidare fyra uppsatser af mig, den första "om soppkokningsanstalter för godt pris", hvilka anstalter under dyr tid i Malmö det året varit i hög grad välgörande för stadens mindre bemedlade invånare; den andra "om plantager för medicinalväxters odling vid Malmö"; den tredje "förteckning på de flesta och viktigaste sädesslag samt ängs-, köks- och fabriksväxter, som odlas inom Malmöhus län", då utgörande, oberäknadt medicinal- prydnads- och vildt vexande foderväxter, äfvensom de, hvilka endast odlades i drifbänkar eller under glas, icke mindre än 121 stycken, samt den fjerde: uppgift på antalet dels resande emellan Malmö och utrikesorter åren 1838-1847, dels staden besökande ångfartyg samma år. – År 1848 hade utskottet sammanträden den 20 Mars och den 28 Augusti samt sällskapet den 29 i sistnämnda månad och då redogjordes

bland annat, för gången af de förut tagna besluten om undervisning i dubbelspinningsmetoden; om Skånes geologiska undersökning; om nya sparbankers bildande; om täflingsplöjningar och kreatursutställningar samt om skogsplanteringar. Dessutom meddelades underrättelser om grödan i länet och nya åkerbruksredskap, samt om inkomna svar på sällskapets prisfrågor och prisdomarnes samt utskottets äfven dem afgifna yttranden, i anledning af hvilka och sedan prisskrifterna blifvit upplästa samt de vid dem befintliga, förseglade namnsedlar brutits, de utsatta högsta prisen tilldelades hemmansegaren Johan Larsson i Hyllie by nära Malmö för svar på frågan. "Huru mycket arbete af hvarje slag inom landthushållningens område kan fordras af fullgod arbetare på en dag?" – brukspatronen C. P. Indebetou på Forssa i Södermanland för svar på frågan: "Huru skall man inrätta statorparessystemet, så att det ej blifver skadligt för det allmänna?" – samt mig för svar på följande tre frågor: "Om hemmansklyfningen i Malmöhus län, dess nytta och skada, samt huru lagen derom bör lyda, så att kloka bosättningar ej förhindras, men proletärklassen likväl icke ökas;" "Om bästa sättet att inom Malmöhus landsbygd åstadkomma ett allmänt brandstodsbolag⁴ samt "När är bästa tiden för vägarnes i Malmöhus län lagning?" med rubrik: "Om vägars delning och lagning."⁵ Dessutom utdelades flera belöningar för odlingsflit, skogsplantering och långvarig tjänst. Slutligen föredrogs vid sällskapets sammanträde en af mig författad minnesteckning öfver sällskapets aflidne i hög grad utmärkte ledamot och vice ordförande, kommerserådet och riddaren Frans Suell. Prisdomarnes yttranden öfver förenämnde prisskrifter, dessa och nyss nämnda minnesteckning äro tryckta i sällskapets tidskrift för åren 1848 och 1849. Dessutom finnes der smärre afhandlingar af C. A. Trolle: "Om ängsbevattningen vid Klågerup åren 1846-1848" samt af mig: "Om sättet att inom Malmöhus läns landsbygd åstadkomma ett försäkringsbolag mot förluster på husdjurs död" och "Om insamling af statistiska uppgifter under missvextår."⁶ Den 5 Mars 1849 hade förvaltningsutskottet sammanträde, hvarvid hufvudsakligen behandlades den af mig väckta frågan om nyss nämnda slags försäkringsbolag, nu desto hellre af stor vikt, som den s.k. elakartade lungsjukan anställde stor förödelse bland hornboskapen, och blifva preliminära beslut i anledning deraf fattade. Dessutom beslöts, att sällskapets stadgar skulle omarbetas samt meddelades underrättelser om stiftandet af nya sparbanker i länet och om potatissjukan i det samma. Uti tidskriftens tjugonde häfte äro smärre afhandlingar intagna af A. Antonsson: "Om ett nytt slags svärplöjningsplog, uppfunnen af drängen Jöns Andersson i Thejarp vid Klågerup", samt af mig: "Uppmaning till landtmännen att samla nöthår, svinborst och tagel;"⁷ – "Om maskin för tillverkning af tegel och tegelrör;" – Angående den svårartade lungsjukans utbredande och härjningar uti Europa i allmänhet samt Skåne och Halland i synnerhet, dess smittosamma och dödade beskaffenhet samt medlen att utrota den i Malmöhus län;" – "Om sättet att af rikets ständers bank, mot borgen eller inteckning erhålla skiftes- eller odlingslån;" – "Om de åtgärder, som böra föregå utarrendering på 30 års tid af andliga hemman i Malmöhus län" och "Ett väckelseord till innehafvare af kronohemman och lägenheter", beträffande sådana hemmans och lägenheters förvärfande under skatte- och dermed förenad eganderätt, om hvilket allt stor okunnighet var rådande; – af akademiträdgårdsmästaren C. J. Lundbergs "Om ett nytt sätt att uppvärma boningsrum, koka, tvätta samt torka säd med ånga;" – af J. A. Rossing: "Om odling af scorzonera och silkesmaskars uppdragning dermed" – samt af Kungl. landbruksakademien: "Om undervisning i tillverkning af alla slags schweitzerost." Dessutom finnes i det 20:de häftet ett den 12 Mars 1849 hållit protokoll vid sammanträde med skånska provinsens hushållsförenings direktion å landbruksskolan Orup, hvaruti utförliga underrättelser meddelas om ställningen derstädes.

Den 12 Juni nyss nämnda år blef jag visserligen utnämnd chef för landtmäteriet, men som jag den 2 Februari samma år blifvit vald till sekreterare vid det fjerde allmänna

svenska landtbruksmötet, hvilket skulle hållas i Malmö den 16-21 näst påföljde Juli,⁸ och jag behöfde någon tid, för att bereda min afflyttning till Stockholm, så erhöll jag af Kungl. Majt. ledighet från mitt nya embete till September månads slut och kunde således ännu någon tid fortfara med mina befattningar såsom sekreterare i hushållssällskapet och hushållsföreningen.

Jag gjorde det äfven vid de sammanträden, som höllos med aktieeigarne i landtbruksskolan Orup och delegarne i hushållsföreningen den 13; hushållssällskapets förvaltningsutskott den 20 och hushållssällskapet den 21, allt Augusti 1849. Vid det första af dessa sammanträden förekommo bland annat, frågan om landtegendomen Orups försäljning, som under vissa vilkor beslöts, och om ändring af föreningens stadgar, som bifölls, hvarefter grefve Posse afsade sig och åt godsegaren, friherre C. A. von Nolcken uppdrogs ordförandeskapet i föreningen. Vid förvaltningsutskottets sammanträde meddelades underrättelsen om verkställd undervisning i dubbelspinningsmetoden; om inkomna svar på utsatta prisfrågor och öfver dess af vederbörande prisdomare afgifna yttranden samt om årsvekten i länet, och vid sällskapets sammanträde beslöts att belöna två, här nedan nämnda prisskrifter; att hos kungl. majt. söka ändring i flera uppgifna delar af sällskapets stadgar samt att besörja om utdelning af belöningar till vissa personer för odlingsflit m.m. Slutligen nedlade jag min sekreterarebefattning hos sällskapet, som valde min broder, då varande kommissionslandtmätaren, nu rådmannen i Malmö August R. Falkman till min efterträdare, hvarefter hjertliga afskedsord vexlades emellan landshöfdingen, grefve Posse, i egenskap af ordförande i sällskapet, å dess vägnar och mig, som med vemod afträdde från min med stort intresse omfattade befattning. Sällskapet beslöt härefter, på framställning af ordföranden och förvaltningsutskottets ledamöter, att hos kungl. majt. begära tillåtelse för det samma, att för första gången utdela och mig tillstålla sin medalj i silfver med inskrift "för utmärkt och gagnelig verksamhet" att i band med länets vapenfärger å bröstet bäras, hvilken begäran bifölls den 5 Oktober 1849, och den 27 Juli 1850 behagade sällskapet kalla mig till hedersledamot af det samma, hvilken utmärkelse jag med största tacksamhet mottog och alltid skattat högre, än de flesta andra, som jag under min långa lefnad erhölet.

Den 9 November 1849 utfärdades "Kungl. Majts. förnyade nådiga stadgar för hushållningssällskapet inom Malmöhus län."

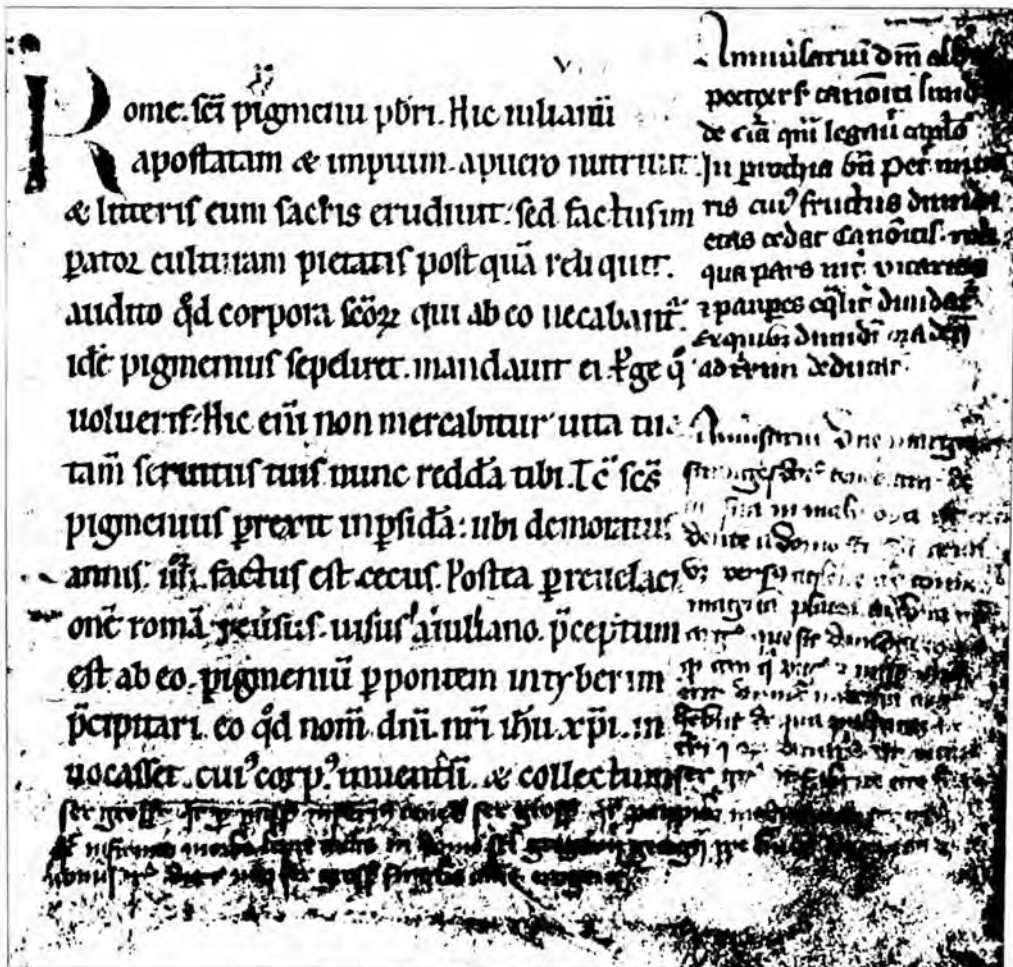
Den 25 Januari 1850 höllos sammanträden på Orup först med hushållsföreningens direktion och sedan med delegarne i föreningen samt aktieeigarne i landtbruksskolan hvarvid beslut fattades dels vilkorligen om försäljning af Orup och dess ersättande med en annan landtegendom, dit skolan skulle flyttas, samt dels om en skrifvelse till kungl. majt., angående anslag af allmänna medel till den elakartade lungsjukans utrotande. - Den 26 och 27 Februari nyss nämnda år hade förvaltningsutskottet sammanträde, hvarvid till en början meddelades underrättelser om verkställd utdelning af dels en mängd belöningar af olika slag och dels 300 st. från svenska trädgårdsföreningen erhållna äkta frugtträd, hvarefter ånyo förevar frågan om den elakartade lungsjukan och försäljning af Orup, hvilken af uppgifven anledning icke skulle ega rum. Vidare meddelades uppgifter om årets gröda och nyodlingar i länet samt om stamhollenderiet på Jordberga och slutligen afsade sig sällskapets både skattmästare och sekreterare sina befattningar, med hvilka de dock ville fortfara till dess efterträdare blifvit valde. Detta skedde den 27 Juli 1850, då kammarsjunkaren C. A. Coijet utsågs till sekreterare och landskancellisten J. Ekberg till skattmästare.⁹

De här ofvan omförmälda protokollen från och med den 13 Augusti 1849 till och med den 27 Februari 1850 äro införda i 21:sta häftet af sällskapets tidskrift, hvilken dessutom innehåller i denna ordning en afhandling om ångbakugnar; - två af sällskapet belönda prisskrifter, den ena författad af majoren och riddaren, grefve C. Dücker på Örtofta och innehållande svar på frågorna: "Hvilket är det bästa sättet att till cirkulationsbruk indela

jorden vid smärre hemmansdelar inom Malmöhus län," samt "Är det nyttigt och hvilket är i sådant fall ändamålsenligaste sättet att inrätta ett jordbruk så, att grönföring hela sommaren kan ega rum," samt den andra författad af trädgårdsmästaren Rosenberg i Malmö och innehållande svar på frågan: "När är lämpligaste tiden för tjenstehjons flyttning; - beskrifningar öfver socknarne Nöbbelöf i Torna härad samt S:t Ibb på ön Hven, författade af kommissionslandtmätaren O. Gustafsson; - en afhandling "Om den elakartade lungsjukan bland hornboskapen"; - en berättelse om landbruksmöten för mindre jordbrukare i Färs härad; - en mängd smärre rön och iakttagelser af flera författare; - en "tablå öfver Sveriges import och export af åtskilliga landtmannaprodukter år 1848", af statsrådet G. Poppius; - en "jemförelse emellan svenska jordbrukets närvarande ställning och för cirka ett fjerdedels sekel tillbaka", af den samma; - samt en tablå öfver "Skånes handel med landtmannaprodukter år 1849"; - ett "sammandrag af statistiska uppgifter på utsäde, afgång till oundgängliga behof och skördad säd samt rotfrukter i Malmöhus län år 1849 - och två tablåer öfver skiftesverkets tillstånd i länet åren 1848 och 1849, alla dessa af sällskapets sekreterare; - af Kungl. majt. den 22 Juni 1849 utfärdade "reglemente för ett försäkringsbolag inom Malmöhuslän emot förluster genom den bland nötkreaturen gängse elakartade lungsjukan" - samt de angående detta bolags stiftande och verksamhet förda protokoll den 30 Maj, 5 Juni, 18 Juli samt 5, 25 och 26 September, allt 1849.

Noter till trettiondenionde berättelsen

1. Denna kungsgård var då såsom lön upplåten åt landshöfdingen och arrenderad af en hans sväger, hvilken framdeles åtalades för åverkan på skogen.
2. På förslag af viceordföranden, generalen m.m. B. Cederström, beslöt utskottet, att den första minnesteckningen skulle angå godsegaren J. Falkman och författas av mig.
3. Jag omnämner dessa afhandlingar här i afsigt, att någon af dem måhända kunna vara förtjent af att uppsökas i tidskriften och komma till nytta.
4. Förut funnos härads- eller fögderivis inrättade brandstodsbolag.
5. Denna prisskrift godtgjordes af landshöfdingen, greve Posses efterträdare, S. von Troil, och derigenom tillkommo de förbättrade, af allmogen s.k. troilade vägarna i Malmöhus län.
6. Denna skrift blef af hushållssällskapet enhälligt gillad och öfverlemnad till konungens befallningshafvande, som öfversände den samma till kungl. majt. med anhållan om godkännande af deruti framställda förslag om uppgifternas insamlande genom länsmän, häradsskrifvare och kronofogdar; men detta skedde icke, som väckte allmän förvåning, utan i nådigt bref af den 27 Oktober svarades endast, att "då det under flera synpunkter vore af stor vigt att för landets statistik erhålla tillförlitliga uppgifter angående särskilda orters tillgångar och behof af hufvudsakliga födoämnen, kungl. majt. ville med betygande af sitt nådiga välbehag öfver den beredvillighet; hvarmed ifrågavarande förslag blifvit af hushållssällskapet omfattadt, härmed hafva i nåder förklaradt, det kungl. majt. med nöje såg detsamma befordras till verkställighet". (Se Sällskapets handlingar, häfte 20 s. 95). Då sällskapet således icke lagligen kunde påräkna hjälp af ofvannämnde läns statstjenstemän, så förföll hela frågan.
7. Deraf infördes hos oss i den tiden från främmande länder mycket stora, i min skrift uppgifna kvantiteter.
8. Om detta landbruksmöte, utgaf jag år 1850 en vidlyftig berättelse, till hvilken jag hänvisar dem, som möjligen kunna vara intresserade af att lära känna, hvad under detta möte förekom.
9. Allehanda nr 63, 65 och Snällposten nr 64 år 1850.

Margareta Strangesdotters donation.

Tillägg

I nordöstra hörnet af Myntergården funnos två stenhus, ett större och söder om detta ett mindre, hvilka hus åtminstone ännu mot slutet af 1870-talet hade till det yttre hufvudsakligen samma utseende, som då de uppfördes; och emedan de äro bland de på en gång äldsta och märkvärdigaste i Malmö, så anser jag mig här böra om dem och Myntergården meddela följande, sedan jag först erinrat om, hvad jag redan i första och femte berättelserna uppgifvit, beträffande grundläggningen af både staden och S:t Petri kyrka, hvilken senare skedde år 1319.

Myntergården egdes år 1392 af borgaren i Lund, Henrik Jakobssons enka, Margareta Strangisdotter, som efter att hafva rådfört sig med sin son, Petter Henriksson äfvensom andra slägtingar och vänner samt vunnit deras godkännande genom ett "vigilia apostolorum Petri et Pauli" (den 28 Juni) "ofvannämnda år dagtecknad gäfvobref, skänkte till

Jörgen Kock ca 1487-1555(6).

domkyrkan och kapitlet i Lund en mark silfver att till evig tid årligen betalas af gårdens egare, i och för årligt firande af hennes likbegängelse m.m. Gården kallades visserligen icke då, utan, som jag tror först ungefär ett århundrade senare, Myntergården i gåfvobrefvet säges den vara "in Malmöe sitam ad occidentem a domo Sancti Spiritus angularem videlicet versus aquilonem ad communem magnam plateam se tendentem" (belägen i Malmö vester om den helige andes englars hus, med sträckning norrut till den stora, allfaragatan). Nämda hus eller kloster med kyrka och kyrkogård upptogo i medeltiden den nordvestra delen af det nuvarande Stora Torget (Se Isbergs karta), och vester om denna del, med sträckning norr ut till Vestergatan, som nu är namnet på den vestligaste delen af den genom hela staden gående stora gatan, (jfr Isberg s. 25) ligger ännu Myntergården, så att det är säkert, att denna gård är den samma, som den, hvilken tillhörde Strangisdotter. (Af hennes ofvannämnda gåfvobref finnes en ganska dålig afskrift i Codex eccle. Lundens. pag. 106 och en bättre i riksarkivet, hvilken senare af mig blifvit följd). - Strangisdotters ofvan bemälde son, "armiger" (vapendragaren) Petter Henricsson till Siöthoffte, ingick bland bröderna i Jungfru Marias kloster i Sorö, der han ock utvalde lägerstad åt sig och sin hustru, samt skänkte år 1395 den ifrågavarande gården till samma kloster. (Se Liber donati monasterii Sorensii, i Scriptores rerum danicarum IV:526). Klostret friköpte år 1412 gården från den ofvannämnde årliga afgiften (Isberg s. 102). När de ofvannämnda två stenhusen blifvit uppförda, är icke känt. Men att de blifvit det af Mariaklostret säger Berling sid. 87 och kan slutas af den längre ned omtalade bilden af jungfru Maria, och att uppförandet skett före år 1479 kan slutas af de utaf mig understrukna rader i nedanstående "breff giffuit Sorecloster Aar effter gutz byrth MCDLXX pa thet nyænde Sancti Tyburtij Dagh Martiris" (den 11

Augusti); "Alle men thette breff ses æller höre læse helser iech Casper wan Cassel Höwboren förstes Kong Christierns etc. thianere, i malmögh evinneligt met guth Oc giör widherlight met thette mijt opne breff Thet iech til leije anammet hauer aff hetherligt father oc Reenliffuedhe men hr. Abbot oleff oc alt Convent i Sorecloster **then östre Hwslænge i theris closters gardh i forene malmögh wester wet helligesthusgardh liggend** met swo meghet aff gardzrwmet som Hwslængen ære lang till og Indgang oc utgang at then sijndre poort i mijne oc mijn kiere Hwsfrues Som iech nu hawer leffuedaghe Wnder swodanne wilkor som her effterskreffne star först at wi sculle forne theris hwslænge selffue bygge forbæthre oc færdigt holde met goth og worigh byghning oc giffue them ther aff hwert aar til landgilde IX mc. lüb. gaeffue paenninge" m.m. (Se Arnae Magn. Dipl. Dan. Fasc. V nr 22). - I Lunds universitets bibliotek finnes en pergamentscodex infolio med titel "Registrum Ville Malmögh", af hvilken synes, att Jörgen Kock, den märkvärdige myntmästaren och borgmästaren i Malmö, som född i Westfalen, kom till Malmö i början af 1500-talet och då blef myntmästare derstädes, hvaraf namnet Jörgen Mynter var stadens störste fastighetsegare och hade der icke mindre än elfva särskilda, af honom köpta gårdar. (Till en del efter skriftlig uppgift af bibliotekarien Elof Tegnér) Kock blef utnämnd till borgmästare den 1 April 1523 och var sedan år 1522 och till sin död år 1556 (se Veiger-Smith s. 17 och Isberg sid. 102) egare af Myntergården, och då det kan vara af intresse att känna, huru ett salu- och skötebref i den tiden var beskaffadt, samt det, som Jörgen Kock nämnda år fick på gården, finnes å sid. 79 i "Malmö Stadsbog", så inför jag det här ordagrann: "Wij broder Henrick Abbot i Sore kwndgiören för alle at wij haffuer befallit Magt giffuit oc met thette wort opne Breff befaller oc fuldmagt giffuer thenne vor tienner Per Jepsson at gange till Malmöge Raadhws fföre Borgmestre oc Raadt eller oc andersteds effter Byssens Seduanne oc ther offuerbarligt at affhende oc skiöde ffra oss oc wore effterkommere indtill beskeden oc fornumstig Jörghen Kock Mynttermestere uti sammestedt oc hans arffuinge till ewig tijd een wor oc Klosters gardt oc grund liggendes ther i Malmö effter som thet eghendoms breff wij oc wort Conwent Hannom ther paa giffuit ydermere vduisser oc indeholler. Till ydermere beuisnijng oc bedre forwaring hænge wij wort Indsegle nedenfore thette wort obne breff som giffuit haffuer er i Sore then torsdag nest effter Sancti Mathie Apostoli dagh" (den 24 men i skottår den 25 Februari) "aar affter guds byrdt Tusend femhvdret Tywe oc paa thet andet, oc er detta breff leest paa Raadhwsst i neruærelse hans Mickelsen Kongelig maiestets Skulte her i Malmö borgemestere oc Raad sammestedt, som uar fredagen nestfore Dominicum reminiscere" (andre Söndagen i Fastan). - Å sidd. 352, 353 i Skånes konsthistoria för medeltiden, utgifven år 1850, beskriver Brunius de ofvännämnda två stenhusen, det större stående i hörnet af Vester- och Frans Suellsgatorne, sålunda: "Hufvudbyggnadens Källarvåning, 49 fot lång, 32 bred, har i midten tvänne fyrkantiga pelare, som sinsemellan och från omgifningsmurarne ha lika afstånd och förenas med rundbågar. Från dessa och motsvarande omgifningsmurar kasta sig sex tunnformiga korshvalf, som sluta sig till golfplanen. Å yttermurarna märkas stora, spetsbågiga fördjupningar, hvari rakbetäckta fönsteröppningar troligtvis varit anbragta, och å långsidan mellan nedra och öfra våningen en hålkilad bandlist och deröfver en likartad taklist. Detta hus prydes med tvänne höga gafvelrösten, af hvilka hvarje har många större och mindre nichfördjupningar öfver hvarandra dels med, dels utan fönsteröppningar, samt elfva tinnar med rundbågiga framsprång, hvilande på sirliga kragstenar. I alla bågfälten äro rosverk i åtskilliga former anbragta, och kragstenarne äro arbetade dels i fina listverk, dels som djur- och menniskohufvuden. I husets yttre hörn märkas en prydlig murfördjupning, hvari jungfru Maria i halfnaturlig storlek, omgifven af en strålgans, står under en baldakin med högra foten på nymånen och Kristus på venstra armen. Å det gafvelröste, som vetter åt Vestergatan märkes anno MCCCCXXV". (Det senare innefattar en misskrifning, ty på nämnda röste stod

Madonnaskulpturen på Kockska gården.

"Anno MCCCCXXV", hvilket jag mycket väl minnes och Isberg å sid. 101 bekräftar, det han ock ej längesedan ytterligare gjort i bref till mig). "Det mindre hus, som ligger jemte det nyssberördas" (södra) "gafvelmur" (utmed Frans Suellsgatan och till en del Stora Torget) "har en källarvåning, hvilken, 40 1/2 fot lång 15 1/2 bred, betäckes med tre korshvalf, som, uppgående från golfplanen, ha breda skiljobågar och låga kupor utan korsbågar. Samma hus har till takfot och gafvelrösten liknande anordning med det nyssberörda, men derå finnas blott sju tinnar, af hvilka den öfverste prydes med ett bildverk, som mycket lidit af vittring. Detta bildverk tyckes föreställa Jonas, som utkastas till hvalfiskens, derunder står **ihesus** och dernedan märkas", likasom under ofvannämnda årtal å det större huset, två sköldar med Jörgen Kocks och hans hustrus Citze Kortsdotters bomärken (Se Isberg sid. 101). "Dessa tvänne byggnader äro uppför-

da af tegelsten 12 tum lång, 5 1/2 bred, 4 tjock, och hvarje skifte består - med få undantag af löp- och koppsten med fogstrykning. Alla ornamenten äro arbetade af kritsten och mycket skadade af vittring." - Riksantikvarien H. Hildebrand har å första delen, sid. 426 af hans under utgifning varande arbete med titel "Sveriges medeltid" meddelat en i viss mån viktig teckning af den ofvannämnda Mariabilden och å sid. 421 uppgifvit, att mynt- och borgmästaren Jörgen Kock år 1535 uppförde det ofvan beskrifna stora huset; men så förhåller det sig icke, hvilket synes af hvad redan om detta hus blifvit anfördt och vidare är uppenbart, när man ihågkommer, att Grefvefejden rasade åren 1533-1536; att Jörgen Kock var en af de verksammaste styresmännen i denna gräsliga fejd samt att Malmö belägrades år 1535 och ej uppgafs förr än den 2 April 1536 (se Veiger-Smith s. 22, 23), hvadan Kock det förra året hade helt annat att göra, än låta bygga stora monumentala hus. Troligt är, att, då han år 1522 köpte huset; detsamma, förut uthyrdt af Mariaklostret, varit illa underhållet och att han, en af de förnämsta männen i staden, därför låtit omsorgsfullt reparera sitt residens år 1525 samt till minne deraf anbringa detta årtal å det större husets gafvel åt Vestergatan. För några år sedan har på det större huset en tredje våning blifvit uppförd och det mindre huset ombyggt.

Illustrationerna har hämtats ur följande böcker och tidskrifter:

- Ale. Historisk tidskrift för Skåneland.
Bager, E.: Strövtåg i tid och rum.
Bellander, U.: Illustrerade bilder ur 1800-talets Malmö.
Ett bildverk om Malmö. Allhem.
Edlund, G.: Malmö hamndirektion.
Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift.
Falkman, C.: Malmösläkten Falkman.
Hansen, R.: Malmö polis.
Historia öfver likbärlaget Enigheten.
Isberg, A. U.: Bidrag till Malmö stads historia.
Malmborgska mordet.
Malmö stads 600-årsjubileum.
Kinberg, E.: Navigationsskolan i Malmö 1842-1942.
Kraft, S.: 1406 års påvebrev om Malmö latinskola.
Lindeberg, G. o Bager, E.: Kring en gammal Malmöindustri.
Lunds stifts herdaminne.
Malmö fornminnesförenings årsskrift.
Malmö försvar genom tiderna.
Malmö genom 600 år.
Malmö 1914.
Malmö stads historia.
Malmöhus läns Kongl. Hushålls-sällskaps handlingar 1848.
Minnenas Malmö. Red.: Ragnar Gustafson.
Rosborn, S.: Glimtar från ett svunnet Malmö.
Schartau, S.: Malmö högre allmänna läroverk. En minneskrans.
Sparbanken Bikupan 1873-1948.
Sprinchorn, C.: Malmöhus läns hushållnings-sällskaps historia.
Svenburg, E.: Gamla Malmö genom konstnärsogon.
Svenska folket genom tiderna.
Svenska kyrkans historia.
Svenska män och kvinnor.
Svenskt biografiskt lexikon.
Weibull, L.: Sankt Knuts gille.
Widerberg, B.: Kameran minns.
Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö.
Wählin, Th.: Malmö S:t Petri kyrka.
Bilder ur Malmö fornminnesförenings bildarkiv, Malmö stadsarkivs bildarkiv samt familjen Falkmans bildsamling.

100
100
100
100
100

Bildregister

Sid

Generaldirektör Ludvig B. Falkman. 1808-1891. – Falkmans samling, Malmö Stadsarkiv.	2
Generaldirektör Ludvig B. Falkman 1873. – Falkmans samling, Malmö Stadsarkiv.	6
<i>Första berättelsen</i>	
Malmö stads vapenbrev. Utfärdat av Erik av Pommern 1437. – Malmö stads historia, del 1, s. 176-177.	20
Borgstugan i Malmöhus, anlagt 1434. – Malmö stads historia, del 1, s. 198.	24
Titelbladet till Arent Bergen Berntsens verk, Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed 1656. – Malmö stads historia, del 2, s. 348.	28
"Malmö afritning vid strandsidan den 24 november 1658". – Malmö stads historia, del 2, s. 203.	30
"Pertinent Planta Uthaf Mallmö's Festningh". Utförd av Gerhard Buhrmann 1698. – <i>Isberg. A. U.: Malmö stads 600-årsjubileum</i> , s. 49.	31
Fortifikationskaptenen P. J. Montells planritning över högvaksbyggnaden 1780. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1967, s. 61.	33
Malmö Stora Torg. Lavering av Matthias Flensburg 1804. – <i>Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift</i> 1982, s. 118.	34
Stortorget 1857. Laverad teckning av Ludvig Messman. – Malmö stads historia, del 3, s. 72-73.	35
"Project Ritning till Malmö Fästningsverks raserande. Grafvarnas fyllning, samt Platzens indelning uti Quarter samt Allmenna Promenader" 1804. – Malmö stads historia, del 2, s. 361.	37
Akvarell över Malmö hamn. Utförd av Lars Jacob von Rööck (1778-1867). – Malmö stads historia, del 2, s. 401.	38
Stadt Hamburg, värdshus- och teaterbyggnad vid Gustaf Adolfs torg vid 1860-talets mitt. – <i>Widerberg, B.: Kameran minns</i> , s. 121.	40
"Fortifikationslöjtnanten Claus Bödker år 1697 författade och i Malmöhus läns landtmäterikontor förvarade konceptkartan öfver Malmö stads alla egor". Utsnitt. – Malmö Stadsarkiv, kartsamling.	45
Caroli kyrka. Litografi av Theodor Nelles och Christian Roosen omkr. 1860. – <i>Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift</i> 1983, s. 59.	46
Kontrabok från 1824. – <i>Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift</i> , 1982, s. 127.	49
Karta över södra delen av plantagelyckorna från 1750-talet. – Malmö stads historia, del 2, s. 526.	51
Gamla apoteket Lejonet vid Isak Slaktaregatan. Foto: Axel Sjöberg, Malmö. – Malmö Stadsarkiv, bildarkiv.	56
Egendomen Pilstorp. Teckning av C. C. Dahlberg 1843. – Malmö stads historia, del 3, s. 76-77.	57
<i>Andra berättelsen</i>	
Parti af Malmö hamn 1866. Teckning av A. T. Gellerstedt. <i>Ny Illustrerad Tidning</i> 1866. – Malmö Stadsarkiv, bildarkiv.	64
Haqvin Bager, namnteckning och sigill. – <i>Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö</i> , s. 21.	67
Frans Suell d.y. 1744-1817. Oljemålning i Hamndirektionens ägo. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1939, s. 13.	67
Georg Reinhold Dahlström. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1939, s. 18.	68
Haqvin Bagers förslag till hamn i Limhamn. Utarbetat av Jakob Örngren. – <i>Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö</i> , s. 24.	69
Jonas Lidströmer 1755-1808. – <i>Svenskt biografiskt lexikon</i> , del 22, s. 734.	70
Hamnanläggningen i Malmö vid 1820-talets mitt. Akvarell av Georg Henric Flensburg. – Malmö stads historia, del 2, s. 418-419.	72
Majoren C. J. Hjärne. – Malmö försvar genom tiderna, s. 67.	73
Mudderpråm från 1770-talet. – <i>Edlund, G.: Malmö hamndirektion</i> , s. 24.	75

515

Suellshamnen med gamla tullhuset, uppfört 1836. – <i>Widerberg, B.: Kameran minns</i> , s. 99.	77
"Nya hamnbyggnaden". Litografi av C. C. Dahlberg. – <i>Malmö stads historia</i> , del 3, s. 297.	78
Ångbåten Caledonia. Teckning av Carl Baagoe. – <i>Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift</i> 1978, del 3, s. 3.	84
<i>Tredje berättelsen</i>	
Marknad på Stortorget 1865. – <i>Malmö stads historia</i> , del 3, s. 207.	94
<i>Fjerde berättelsen</i>	
Stortorgsbrunnen i Malmö 1726. Rekonstruktion av Einar Bager. – <i>Malmö Fornminnesförenings årskrift</i> 1945, s. 58.	98
Stortorgscisternen 1864. Foto: Otto Post. – <i>Widerberg, B.: Kameran minns</i> , s. 27.	101
Pump utanför Flensburgska huset. Efter målning av Nils von Dardel. – <i>Ett bildverk om Malmö</i> . Allhem, s. 74.	103
<i>Femte berättelsen</i>	
Storklockan i S:t Petri. Teckning av O. A. Forseth. – <i>Isberg, A. U.: Malmö stads 600-årsjubileum</i> , s. 87.	106
Planritning av S:t Petri kyrka 1904. Uppmätning av Th. Wählin. – <i>Wählin, Th.: Malmö S:t Petri kyrka</i> , s. 33.	108
Ritning till S:t Petri kyrkas orgelverk med tillhörande läktare 1785. – <i>Isberg, A. U.: Malmö stads 600-årsjubileum</i> , s. 251.	109
C. G. Brunius. – <i>Isberg, A. U.: Malmö stads 600-årsjubileum</i> , s. 43.	113
S:t Petri kyrka 1857. Teckning av Ludvig Messman. – <i>Isberg, A. U.: Malmö stads 600-årsjubileum</i> , s. 49.	116
<i>Sjette berättelsen</i>	
Vigsel i Caroli kyrka 1865. – <i>Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift</i> 1983, s. 65.	118
Titelbladet till 1686 års kyrkolag. – <i>Svenska kyrkans historia</i> , del V, s. 17.	120
<i>Sjunde berättelsen</i>	
Dop i S:t Petri kyrka 1842. Målning av C. S. Bennet. – <i>Malmö fornminnesförenings årskrift</i> 1959, s. 4.	126
<i>Nionde berättelsen</i>	
"Fattigbegravning" i Malmö på 1880-talet. – <i>Redigerad av Ebbe Svenburg. Gamla Malmö genom konstnärsögon</i> , s. 66.	136
Likbärelaget Enighetens likvagn från 1858. – <i>Historia öfver likbärlaget Enigheten</i> , s. 20-21.	141
S:t Petri kyrka, omgiven av kyrkogårdsmur. – <i>Historia öfver likbärlaget Enigheten</i> , bildavd.	144
<i>Elfte berättelsen</i>	
Prosten i Balkåkra, Kristian Gissel Berlin. – <i>Lunds stifts herdaminne</i> , del 5, s. 407.	148
Prosten A. P. Gullander. – <i>Malmö fornminnesförenings årskrift</i> 1968, s. 113.	156
Biskop Vilhelm Faxé. – <i>Lunds stifts herdaminne</i> , del II:1, s. 305.	156
Borgmästare C. C. Halling. Målning av C. C. Dahlberg. – <i>Malmö fornminnesförenings årskrift</i> 1947, s. 48.	160
Prosten E. Angelin. – <i>Lunds stifts herdaminne</i> , del II, s. 153.	160
<i>Tofte berättelsen</i>	
Påvebrevet från år 1406. Avskrift från 1700-talet. – <i>Kraft. S.: 1406 års påvebrev om Malmö latinskola</i> , s. 7.	162
Malmö latinskolas byggnad fram till år 1827. Litografi från 1870-talet. – <i>Kraft. S.: 1406 års påvebrev om Malmö latinskola</i> , s. 21.	164
Konrektor C. A. Bergman. – <i>Malmö fornminnesförenings årskrift</i> 1956, s. 110.	170
Rektor F. E. Borg. – <i>Malmö fornminnesförenings årskrift</i> 1956, s. 116.	170

Det nya skolhuset vid Väster-, Frans Suells- och Norra Vallgatorna. Litografi från 1870-talet. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1956, s. 113.	172
”Malmö högre allmänna läroverks nya lärohus”, invigt år 1879. – <i>Rosborn, S.</i> : Glimtar från ett svunnet Malmö, s. 90.	173
Läroverkets aula med P. A. Perssons väggmålning. – <i>Schartau, S.</i> : Malmö högre allmänna läroverk. En minneskrans, s. 117.	174

Trettonde berättelsen

Skjutsinrättningens hus vid Djäknegatan. Här inrymdes Navigationsskolan 1841-1843 och därefter småbarnsskolan 1843-1929. – <i>Lindeberg, G. och Bager, E.</i> : Kring en gammal Malmöindustri, s. 99.	176
Fattig- och arbetsinrättningens gård i kvarteret nr 38 Gråbröder. Foto Axel Sjöberg 1899. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmö stads 600-årsjubileum, s. 574.	177
Drottning Josefinas slöjdskola vid Hjorttackegatan (envåningsbyggnaden). Foto Axel Sjöberg 1900. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmö stads 600-årsjubileum, s. 559.	178
Söndagsskolan, från 1841 kallad Borgarskolan, vid Repslagaregatan. Foto R. Küller 1913. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmö stads 600-årsjubileum, s. 563.	179
Navigationsskolan i Malmö 1884. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmö stads 600-årsjubileum, s. 563.	179

Fjortonde berättelsen

Bröderna Falkmans gård mellan Öster- och Mäster Nilsgatorna samt S:t Petri kyrkoplan. – Sparbanken Bikupan 1873-1948, s. 94.	182
Rådman August R. Falkman 1811-1890. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1965, s. 74.	185
Lärare A. U. Isberg. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1975, s. 99.	185

Femtonde berättelsen

Musikaliska sällskapets kallelsebrev. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1965, s. 109.	190
Bagaremästare Magnus Möller. – Malmö stadsarkiv, bildarkiv.	192
Adjunkten, sedermera bankdirektören J. U. Quensel. – <i>Schartau, S.</i> : Malmö högre allmänna läroverk. En minneskrans, s. 153.	193
Konsertprogram från år 1870. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1965, s. 117.	195
Musikaliska sällskapets ordenstecken. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1965, s. 110.	196

Sextonde berättelsen

Snällposten den 2 januari 1868. – Malmö stads historia, del 3, s. 61.	198
Titelbladet till ”Malmöbogen”. – Malmö 1914, del I, s. 46.	200
Carl Fredrik Berling 1785-1847. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1968, s. 47.	201
Det första numret av Malmö Tidning. – Malmö 1914, del II, s. 402.	202
Niclas Hansson Thomson. Teckning av G. H. Mellin. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1978, s. 48.	203
Cronholmska bokhandeln vid Stortorget. – Malmö fornminnesförening, bildsamling.	204
Bernhard August Cronholm 1813-1871. Efter Sydsvenska Dagbladets årsbok. – <i>Ale</i> . Historisk tidskrift för Skåneland, 1966:3, s. 26.	205
Carl Herslow 1836-1933. – Malmö fornminnesförening, bildsamling.	205

Sjuttonde berättelsen

Det ursprungliga rådhuset, uppfört 1546. Uppmätningsskiss 1809. – Malmö fornminnesförening 1946, s. 114.	208
Stortorget med rådhuset sommaren 1865. Foto Carl de Shärengrad. – <i>Widerberg, B.</i> : Kameran minns, s. 135.	214
Knutssalen 1866. Akvarell av Helgo Zettervall. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1946, s. 131.	216
Knutssalen dukad till fest på 1860-talet. – <i>Widerberg, B.</i> : Kameran minns, s. 150.	218
Knutsgille i Malmö den 13 januari 1879. Illustreret Tidende. – <i>Weihull, L.</i> : Sankt Knuts gille.	219

Adertonde berättelsen

Henrik Falkman 1700-1767. – <i>Falkman, C.</i> : Malmösläkten Falkman, s. 10-11.	225
Georg Bogislaus Staël von Holstein 1685-1763. – Svenska män och kvinnor, del 7, s. 171.	225
Henrik Falkman 1734-1809. – <i>Falkman, C.</i> : Malmösläkten Falkman, s. 12-13.	229
Hans Aron Falkman 1776-1846. – <i>Falkman, C.</i> : Malmösläkten Falkman, s. 22-23.	235
Ludvig Berckhan Falkman vid 17 års ålder. – Falkmans bildsamling, Malmö stadsarkiv. Ficks Hotell vid Stortorget. Litografi 1860. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1946, s. 25.	244
J. H. von Bonnercreutz 1799-1856. – <i>Isberg, A. U.</i> : Bidrag till Malmö stads historia, s. 286-287.	245

Nittonde berättelsen

Polismärke från början av 1800-talet. – <i>Hansen, R.</i> : Malmö polis, s. 21.	249
Gatuväktare. Målning ca 1870. – Malmö stads historia, del 3, s. 88-89.	250

Tjugonde berättelsen

Karta över Malmö 1805 av G. A. Horn, utvisande galg- och rackarebackarna. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmborgska mordet, s.100-101.	253
Malmborgska huset vid Generalsgatan. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmborgska mordet, s. 8-9.	254
Rådmannen Johan Jakob Wollmar 1755-1826. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1972, s. 53.	255
Straffångar vid Allmänna straff- och arbetsfängelset i Malmö. Foto ca 1860. – Malmö stads historia, del 3, s. 189.	258
Hans Canons gravsten på Gamla Kyrkogården. Foto Bo F. Mårtensson. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1974, s. 131.	260
Skamstock. Kulturhistoriska muséet i Lund. – Svenska folket genom tiderna, del 6, s. 89.	271
Trähästen på Stortorget. Rekonstruktion av Einar Bager. – <i>Bager, E.</i> : Strövtåg i tid och rum, s. 12.	273
Spanska fiolen eller – som den också kallades – Kvinnogiga. Kulturhistoriska muséet, Lund. – Svenska folket genom tiderna, del 6, s. 91.	275
"Stadens stenar". Foto Ystads museum. – <i>Elbogen</i> . Malmö fornminnesförenings tidskrift 1983, s. 76.	277

Tjugonde första berättelsen

Förordning och instruktion 1726 ang. stadens äldste i Malmö. – Malmö stads historia, del 2, s. 499.	280
Rådmannen N. H. Quiding 1808-1886. – <i>Isberg, A. U.</i> : Bidrag till Malmö stads historia, s. 284-285.	287

Tjugonde femte berättelsen

Ludvig Berckhan Falkman i full ornat. – Familjen Falkmans bildsamling, Malmö stadsarkiv.	302
---	-----

Tjugonde sju berättelsen

Frans Suells gård (Jörgen Kocks gård). Foto från 1878. – <i>Elbogen</i> . Malmö fornminnesförenings tidskrift 1979, del 4, s. 34.	304
Bagerska gården vid Östergatan. Foto 1890-talet. – <i>Isberg, A. U.</i> : Malmö stads 600-årsjubileum, s. 606.	306
Kjellströmska gården vid Stortorget. – <i>Elbogen</i> . Malmö fornminnesförenings tidskrift 1982, s. 126.	307
Centervallska gården vid Västergatan. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1951, s. 19.	308
Residenset, Berghska huset och rådhuset. Foto 1860-talet. – <i>Widerberg, B.</i> : Kameran minns, s. 152.	309
Landshövdingen Samuel von Troil. – Svenska män och kvinnor, del 8, s. 38.	310
Rådman A. R. Falkmans hem på Mårtensgatan 9. – Malmö fornminnesförenings årsskrift 1934, s. 34.	312

Suellska gården vid Västergatan på 1860-talet. – <i>Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö</i> , s. 53.	330
Frans Henrik Kockum. Litografi. – <i>Malmö stads historia</i> , del 3, s. 281.	331
Krögaren Jöns Magnus Fick. – <i>Malmö fornminnesförenings årsskrift 1946</i> , s. 34.	342
Lantstället Rönneholm. Teckning av C. C. Dahlberg 1840-talet. – <i>Isberg, A. U.: Malmö stads 600-årsjubileum</i> , s. 697.	345
Karta över Malmö hamn av C. G. Beyer 1840. – <i>Malmö stadsarkivs bildarkiv</i>	346
Annons för Malmö Badinrättningar. – <i>Malmö stads historia</i> , del 3, s. 129.	347
Casper Trendelenburg 1755-1820. – <i>Malmö fornminnesförenings årsskrift 1935</i> , s. 68. ..	348
Nöjesliv på Mon Bijou 1848. Litografi av Fritz von Dardel. – <i>Malmöboken</i> , s. 79.	356
 <i>Tjugondeåttonde berättelsen</i>	
Von Conowska stiftelsen vid Själbodgatan. – <i>Malmö stadsarkivs bildarkiv</i>	360
Prosten Casten Aulin. Målning i S:t Petris sakristia. – <i>Lunds stifts herdaminne</i> , del II, s. 73.	361
Conowska stiftelsen. Oljemålning av Hilda Herslow. – <i>Redigerad av Ebbe Svenburg. Gamla Malmö genom konstnärsögon</i> , s. 69.	370
 <i>Trettiondeandra berättelsen</i>	
Sveriges kungahus 1848. – <i>Bellander, U.: Illustrerade bilder ur 1800-talets Malmö</i> , s. 50.	380
"Escadern i Malmö juni 1848". Blyertsteckning av F. von Dardel. – <i>Malmö försvar genom tiderna</i> , s. 70.	383
Soldatliv "vid Norska lägret 5 Aug. 1948". Teckning av F. von Dardel. – <i>Minnenas Malmö</i> , s. 64.	384
 <i>Trettiondetredje berättelsen</i>	
Smittkoppsvaccination. Oljemålning av Bengt Nordenberg 1861. – <i>Svenska folket genom tiderna</i> , del 10, s. 159.	386
Med.dr Gottfried Beijer 1772-1816. – <i>Malmö fornminnesförenings årsskrift 1955</i> , s. 76.	389
Professor Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld 1775-1840. – <i>Svenska män och kvinnor</i>	389
 <i>Trettiondefjerde berättelsen</i>	
Frans Suell d.ä. 1689-1748. – <i>Malmö stads historia</i> , del 2, s. 460.	394
Frans Suell, d.y. 1744-1817. – <i>Malmö stads historia</i> , del 2, s. 461.	395
Socket bruket Patrioterna i kv. Svanen. – Detalj av aktiebrev 1836. – <i>Malmö fornminnesförenings årsskrift 1949</i> , s. 31.	397
Länderiet Möllevången. Oljemålning av C. C. Dahlberg. – <i>Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö</i> , s. 56.	399
Anna-Cajsa Suell f. af Trolle. 1753-1831. – <i>Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö</i> , s. 40-41.	401
 <i>Trettiondefemte B berättelsen</i>	
C. M. Nordlindh. Stilhouette. – <i>Villius, H.: Glimtar från det gamla Malmö</i> , s. 125.	413
Stallar, magasin, rustkammare och kasern för Kronprinsens husarer vid Drottningtorget. – <i>Malmö försvar genom tiderna</i> , s. 53.	419
 <i>Trettiondesjette berättelsen</i>	
Gustaf IV Adolf. – <i>Bellander, U.: Illustrerade bilder ur 1800-talets Malmö</i> , s. 14.	425
Drottning Fredrika Dorotea. – <i>Bellander, U.: Illustrerade bilder ur 1800-talets Malmö</i> , s. 14.	425
 <i>Trettiondesjunde berättelsen</i>	
Carl XIII. – <i>Svenska män och kvinnor</i> , del 4.	436
Carl Johan som kronprins. – <i>Svenska män och kvinnor</i> , del 4.	436

Trettiondeåttonde berättelsen

Aktie å 50 Rdl i Malmö Banco Discont 1803. – <i>Villius, H.</i> : Glimtar från det gamla Malmö, s. 120.	448
C. M. Nordlindh. – <i>Villius, H.</i> : Glimtar från det gamla Malmö, s. 125.	452
Henrik Falkman 1774-1839. – <i>Falkman, C.</i> : Malmösläkten Falkman, s. 18-19.	458
Rådman J. D. Kiellander 1770-1843. – <i>Isberg, A. U.</i> : Bidrag till Malmö stads historia, s. 256-257.	473
Titelsida till rådhusrättens undersökningsprotokoll, tryckt 1818. – <i>Villius, H.</i> : Glimtar från det gamla Malmö, s. 132.	494

Trettiondenionde berättelsen

Titelsida till Malmöhus läns Kongl. Hushålls-sällskaps handlingar 1848. – Malmö stadsarkiv.	500
J. A. Engeström. – <i>Sprinchorn, C.</i> : Malmöhus läns hushållnings-sällskaps historia, s. 11.	501
S. Karström. – <i>Sprinchorn, C.</i> : Malmöhus läns hushållnings-sällskaps historia, s. 11.	501
T. Thott. – <i>Sprinchorn, C.</i> : Malmöhus läns hushållnings-sällskaps historia, s. 6.	501
F. S. Posse. – <i>Sprinchorn, C.</i> : Malmöhus läns hushållnings-sällskaps historia, s. 48.	503
O. Chrysanter. – <i>Sprinchorn, C.</i> : Malmöhus läns hushållnings-sällskaps historia, s. 40. .	503

Tillägg

Margareta Strangesdotters donation. – Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift 1979, del 4, s. 6.	508
Jörgen Kock ca 1487-1555(6). – Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift 1979, del 4, s. 45.	509
Madonnaskulpturen på Kockska gården. – Elbogen. Malmö fornminnesförenings tidskrift 1979, del 4, s. 105.	511

Innehållsförteckning

	Sid
Förord av Kjell Å Modéer	5
<i>En inledning av Kjell Å Modéer</i>	
Ludvig Berckan Falkman – Stadens son	7
Författarens förord	13
<i>Första berättelsen</i>	
Om Malmö stad, fästning och förstäder	21
<i>Andra berättelsen</i>	
Om Malmö hamn, persontrafik emellan Malmö och Köbenhavn, tullförsnillning i Malmö samt lurendrejeri der och i stadens närhet	65
<i>Tredje berättelsen</i>	
Om Marknader i Malmö	95
<i>Fjerde berättelsen</i>	
Om Malmö gamla vattenledning	99
<i>Femte berättelsen</i>	
Om Malmö S:t Petri eller Svenska Kyrka	105
<i>Sjette berättelsen</i>	
Om trolofning, lysning till äktenskap och bröllop	119
<i>Sjunde berättelsen</i>	
Om barndop	127
<i>Åttonde berättelsen</i>	
Om "Barnaqvinnors kyrkogång"	133
<i>Nionde berättelsen</i>	
Om begrafningar	137
<i>Tionde berättelsen</i>	
Om två judars omvändelse och döpelse i Malmö	149
<i>Elfte berättelsen</i>	
Om Kyrkoherdeval uti och reglemente för prestval inom Malmö	157
<i>Tolfte berättelsen</i>	
Om Malmö högre allmänna läroverk	163
<i>Trettonde berättelsen</i>	
Om åtskilliga andra allmänna läroverk i Malmö	177
<i>Fjortonde berättelsen</i>	
Om Falkmanska elementarskolan i Malmö	183
<i>Femtonde berättelsen</i>	
Om bildningscirkel samt sångföreningar och musiksällskap i Malmö	191
<i>Sextonde berättelsen</i>	
Om boktryckerier och tidningar samt lånbibliotek och bokhandel i Malmö	199

<i>Sjuttonde berättelsen</i>	
Om Malmö rådhus och S:t Knutssal	207
<i>Adertonde berättelsen</i>	
Om Val, utnämningar samt installationer af borgmästare och rådmän i Malmö	223
<i>Nittonde berättelsen</i>	
Om Rätts- och polisväsendet i Malmö	247
<i>Tjugonde berättelsen</i>	
Gamla, nu upphörda straff	253
<i>Tjugondeförsta berättelsen</i>	
Om Kommunalväsendet i Malmö	281
<i>Tjugondeandra berättelsen</i>	
Om titulatur och titlar	291
<i>Tjugondetredje berättelsen</i>	
Om magistraternas samt borgareståndets uniform	295
<i>Tjugondejerde berättelsen</i>	
Om duell på Saltholmen	299
<i>Tjugondefemte berättelsen</i>	
Om ett riddarslag i Malmö	301
<i>Tjugondesjette berättelsen</i>	
Om Lefnadssätt, seder och bruk samt nöjen och lekar i Malmö	305
<i>Tjugondesjunde berättelsen</i>	
Dyr tid och nöd bland de fattiga i Malmö	357
<i>Tjugondeåttonde berättelsen</i>	
Om Conowska ladugården	359
<i>Tjugondenionde berättelsen</i>	
Om Gersoniska stiftelsen	371
<i>Trettionde berättelsen</i>	
Om Malmö handverkarens understöds- och pensionsförening	373
<i>Trettiondeförsta berättelsen</i>	
Om Handelsklassens i Malmö understödsstiftelse	379
<i>Trettiondeandra berättelsen</i>	
Om svenska konungafamiljen samt ett betydligt antal svenska och norska trupper i Malmö år 1848	381
<i>Trettiondetredje berättelsen</i>	
Om Medicine doktorn och Kirurgie magistrern, stadsfysikern i Malmö Gottfried Beijer ...	387
<i>Trettiondefjerde berättelsen</i>	
Handlanden, tobaksfabrikören, bruks- och godsegaren, kommerserådet och riddaren af kongl. vasaorden Frans Suell	393
<i>Trettiondefemte berättelsen</i>	
Om Klädesfabriken Concordia	409

<i>Trettiondefemte B berättelsen</i>	
Borgmästaren i Malmö, kommerserådet och riddaren af Kungl. Vasaorden Karl Magnus Nordlindh	411
<i>Trettiondesjette berättelsen</i>	
Om konung Gustaf IV Adolf	423
<i>Trettiondesjunde berättelsen</i>	
Konung Karl XIII och kronprinsen Carl Johan	437
<i>Trettiondeåttonde berättelsen</i>	
Om Malmö diskontverk	447
<i>Trettiondenionde berättelsen</i>	
Om Malmöhus läns Kungl. hushållssällskap, skånska provinsens hushållsförening och jordbruksskolan på Orup	499
Tillägg	508
Illustrationer	513
Bildregister	515

Malmö Fornminnesförening, grundad 1909

Malmö fornminnesförenings verksamhet bygger på aktiviteter med syfte att sprida kännedom om vår hembygds kulturella och historiska arv.

Årligen genomförs två studieresor, en heldagsutfärd varje Kristi Himmelfärdsdag och en halvdagsutfärd eller exkursion under hösten.

På Malmö museum hålls under året någon eller några föreläsningar i föreningens regi. Till föreningens årsmöte som hålls under våren kopplas också ett föredrag.

Vidare förekommer aktiviteter som t.ex stadspromenader med besök i aktuella eller intressanta byggnader, medverkan i utställningsverksamhet och publiceringsverksamhet.

Medlemsavgiften för 1986 är 75:- kronor. För ytterligare en familjemedlem tillkommer kronor 10:- d.v.s 85:- kronor för två.

I medlemsavgiften ingår fyra nummer årligen av Malmö fornminnesförenings tidskrift Elbogen. Önskar medlem tidskriften dessutom inbunden vid årets slut tillkommer kronor 40:-.

Vidare kan medlem erhålla Skånes Hembygdsförbunds årsbok genom Malmö fornminnesförenings försorg till ett pris av kronor 50:-.

ISBN 91 85156 22 1